

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

**KÜLTÜREL DOKU İÇİNDE MARDİN SÜRYANİLERİNİN
KUTSAL MEKÂN EFSANELERİ**

Hatice Kübra UYGUR

Doktora Tezi

Ankara, 2015

**KÜLTÜREL DOKU İÇİNDE MARDİN SÜRYANİLERİNİN KUTSAL
MEKÂN EFSANELERİ**

Hatice Kübra UYGUR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi Bilim Dalı

Doktora Tezi

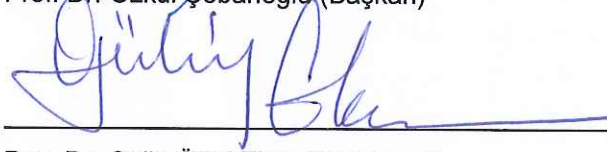
Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

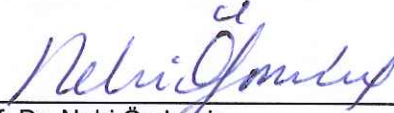
Hatice Kübra Uygur tarafından hazırlanan "Kutsal Mekân Bağlamında Mardin Süryanilerinin Anlatıları" başlıklı bu çalışma, 22.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu (Başkan)

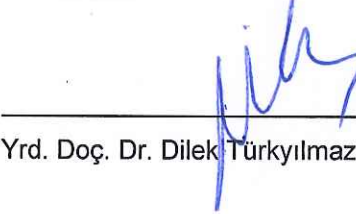
Doç. Dr. Gülin Öğüt Eker (Danışman)

Prof. Dr. Nebi Özdemir

Prof. Dr. Ali Yakıcı

Yrd. Doç. Dr. Dilek Türkyılmaz

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Yusuf Çelik

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Jüri Tarihi]

[İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

TEŞEKKÜR

Bu doktora tez çalışması değerli hocam ve danışmanım Doç.Dr. Gülin Öğüt Eker'in yönetiminde gerçekleştirilmiştir. Çalışma boyunca bilgisini, ilgisini ve sabrını sonuna kadar zorladığım değerli hocamın anlayışı ve ilgisi olmadan çalışmanın bitmesi mümkün olamazdı. Kendisi tüm bu süreçte akademik anlamdaki bilgi birikimini aktarmasının yanı sıra hayata dair tecrübelerini de aktararak yol göstermiş ve desteğini bir an olsun esirgememiştir. Bu nedenle ve çok daha fazlası için kendisine sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr.Nebi Öztürk hocam tez süresince yaptığımız tüm görüşmelerde akademik bakış açısı ve yönlendirmeleriyle teze katkıda bulunmuştur. Kültür, çokkültürlülük, marka kent ve kültürel inşanın önemi gibi konularda yaptığı ufuk açıcı konuşmalarıyla çalışmamı farklı perspektiflerden değerlendirmemi sağladığı için ve çok daha fazlası için kendisine sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr. Ali Yakıcı hocam, tezin ilk gününden itibaren gösterdiği ilgi, alaka ve yönlendirmeleriyle konuyu farklı bakış açılarıyla değerlendirdirmemi sağladığı için kendisine sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu tezin her aşamasında sahadaki tecrübeleriyle doğru bir yolda ilerleyebilmemi sağlamak adına sunduğu katkılar için sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Hacettepe Üniversitesine adım attığım ilk andan itibaren desteğini bir an olsun esirgemeyen çok sevgili ve değerli hocam Prof. Dr. Metin Özarslan'a akademik bakış açısı kazanmam konusundaki emeği için sonsuz teşekkürü bir borç bilirim

Hacettepe üniversitesi Türk Halkbilimi'nin değerli hocaları sayesinde bir okul ve yuva haline gelen bölümde, Doktora ders ve tez süreci boyunca hem akademik anlamda hem de hayata dair paylaşımlarımlarıyla insani olarak bilgilerini ve tecrübelerini paylaşan birbirinden değerli hocalarımın her birine ve Jüride bulunan tüm hocalarıma Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu'na, Prof. Dr. Ali Yakıcı'ya, Prof. Dr. Nebi Özdemir'e, Prof. Dr. Metin Özarslan'a, Doç. Dr. Dilek Türkyılmaz'a ve Danışmanım Doç. Dr. Gülin Öğüt Eker

hocama sonsuz teşekkürler. Her biri tezin her aşamasında ayrı ayrı çok değerli katkıda bulunarak beni desteklemişlerdir.

Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi bölümünde görev yapan değerli hocalarıma ve sevgili arkadaşlarıma da teşekkür ederim. Yard. Doç. Dr. Bahar Akarpınar hocama, Yard. Doç. Dr. Zehra Kaderli hocama, aynı zamanda doktora dönemini birlikte geçirdiğim arkadaşlarım Arş. Gör. Başak Acınan'a, Arş. Gör. Gülperi Mezkit'e Arş. Gör. Pınar Karataş'a teşekkür ederim.

Bu çalışma Mardin ve Midyat Süryani cemaatinin desteği olmasaydı gerçekleşemezdi. Çalışmada emeği geçen tüm yöre halkına da ayrıca teşekkürü borç bilirim. Çalışma boyunca desteğini ve misafirperverliğini esirmeyen Mardin-Diyarbakır Metropoliti Mor Filüksinos Saliba Özmen'e ve tüm Deyrulzafaran Manastırı yetkililerine, Turabdin Metropoliti Mor Timeotheos Samuel Aktaş'a, İstanbul-Ankara-İzmir Metropoliti Mor Filüksinos Yusuf Çetin'e, Kırklar Kilisesi Horeepiskoposu Gabriel Akyüz'e, Rahip İshok Ergün'e, Rahip Edip Savcı'ya, Melfono Ayhan Gürkan'a adını saymadığım tüm kilise ve manastır ruhanilerine, yetkililerine, cemaatine teze yaptıkları katkılardan ve misafirperverliklerinden dolayı sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Evlerini, yüreklerini açan her türlü desteği veren bana zaman ayıran Deniz Kırılmaz hocaya ve ailesine, Barbara Türker ve ailesine, Yuhanun Vergili'ye, Şükrü Aktaş'a, Ohannes Uğurgel'e, Hanna Gündüz'e, Tuma Çelik'e adını saymadığım ancak tezime her türlü desteği sağlayan tüm Mardinlilere, Midyatlılara ve Süryani cemaatine sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışma boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma ve dostlarıma, Yard. Doç. Dr. İzzet Çıvgın ve ailesine, Yektanurşin Duyan'a, Hamide Başkaya Şen'e, Meral Sevimoğlu Şentürk'e teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca yanımda olan bir an olsun desteklerini ve sevgilerini esirgemeyen canım aileme gösterdikleri sabır ve anlayış için sonsuz teşekkür ederim. Babam Abdülkerim UYGUR'a tezin her aşamasında neredeyse ikinci danışmanlık yapacak kadar sunduğu katkıları için sonsuz sevgi ve teşekkürü bir borç bilirim. Annem Ferah Uygur'a sevgisi, anlayışı ve emeği için kızkardeşlerim Elif ve Merve Uygur'a da verdikleri destek

için sonsuz teşekkürler... İyi ki varsınız... Varlığınız, sevginiz, anlayışınız, güveniniz her daim bana güç verdi.

Özet

**UYGUR, Hatice Kübra, *Kutsal Mekân Bağlamında Mardin Süryanilerinin Anlatıları*,
Doktora, Ankara, 2015.**

Bu tezin konusu; Mardin’de yaşayan Süryanileri, kutsal mekânları bağlamında ele alıp bu çerçevede oluşan ritüellerin (ayinsel ve büyüsel uygulamalar) ve anlatıların (hagiografi, efsane, menkıbe, memorat) kültürel dokuyla olan etkileşimini değerlendirmektir. Tez; giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; Mardin ve Turabdin yöresinin tarihî ve coğrafi sınırları çizilmiştir. Birinci bölümde; kültür ve inanç boyutuyla Süryanilerin tarihsel serüvenlerine, kimliklerine, dillerine, dinlerine dair başlıklar yer almaktadır. Mardin ile yöresinde bulunan kilise ve manastırların tarihçeleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; bu kilise ve manastırlara adını veren azizlerin/azizelerin anlatıları ve yaşam öyküleri derlenmiştir.

Üçüncü bölümde ise; kültür, kimlik ve mekân kavramları bağlamında kutsal mekânların ve azizlerin işlevselliği tartışılmıştır. Azizlerin mucizevî yaşam öykülerine yönelik bu anlatıların, mekânsal bağlamdaki etkisi de tartışılmaktadır. Anlatının ve mekânın işlevselliğinin, Süryani cemaati üzerindeki etkisinin yanı sıra toplumsal belleğin, kutsal mekân ile olan etkileşimi bağlamında da konu tartışılmıştır. Yörenin etnik yapısı göz önüne alındığında bu anlatılara dair mucizevî inançların, diğer din mensupları üzerindeki etkisi de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda ise; kaynak kişilerin listesi ve kaynakça yer almaktadır. Sahadan elde edilen veriler ışığında, metin merkezli ve bağlamsal metotlar eklektik olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Mardin, Süryaniler, Azizler, Kutsal Mekânlar (Kilise-Manastır), Efsane, Anlatı.

ABSTRACT

UYGUR, Hatice Kübra, *Sacred Space Legends Of Mardinian Syriacs Cultural Structure*, Doctorate, Ankara, 2015.

The objective of this thesis is to examine the Assyrians, who live in Mardin, in the context of their sacred spaces and to evaluate the interaction of rituals, which were emerged within this framework (liturgical and magical practices) and narratives (hagiography, legends, sagas, memorials) with the cultural texture.

The thesis consist of an introduction and three chapters. In the introduction part, the geographical boundaries of Mardin and Turabdin district are drawn. At the first chapter, there are titles about Assyrians' historical adventures, identity, language and religion.

At the first chapter, information about churches and monasteries in the district of Mardin is given.

At the second chapter, the narratives of saints whose name was given to these churches and monasteries is told, and at the fourth chapter, in the context of culture, identity and space, the functionality of sacred spaces and saints is discussed. The effects of these narratives, which are about the saints' miraculous life stories, is also discussed within spatial context. The case is analysed within the scope of the effect of the functionality of narrative and space on Assyrian community and the interaction of public memory with sacred space. The effect of miraculous beliefs over the other religions' members is also tried to be put forward by considering the ethnical structure of district.

The sources and bibliography take part at the end of the study. In the light of the data obtained from field, text based and contextual methods are used eclectically.

Key words: Assyrians, Mardin, sacred spaces (church, monastery), saints, legend, narrative.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	28
KÜLTÜR VE İNANÇ BOYUTUYLA SÜRYANİLER	28
1.1. SÜRYANİ ADI, KÖKENİ, DİLİ, TARİHİ	28
1.1.1. Süryani Adı	28
1.1.3. Süryani Kültürü, Tarihi ve Medeniyeti	33
1.1.4. Süryanilerin Dili	35
1.1.5. Süryanice Yazı (Süryani Alfabesi)	43
1.1.6. Süryani Edebiyatı	44
1.2. HRİSTİYANLIK ÖNCESİ SÜRYANİLER	56
1.2.1. Süryani Olan Mardin Halkının Putperestlikten Hristiyanlığa Geçiş Yapması	56
1.3. HRİSTİYANLIK DÖNEMİNDE SÜRYANİLER	61
1.3.1. Hristiyanlık	61
1.3.2. Süryani Kilisesi	63
1.3.3. Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi ve Kuruluşu	63
1.4. SÜRYANİLER VE SÜRYANİLERİN MEZHEPLERİ	67
1.4.1. Süryani Kadimler	68
1.4.2. Katolik Süryaniler	69
1.4.3. Keldaniler	72
1.4.4. Protestanlar	73
1.4.5. Nesturiler	74
1.4.6. Maroniler	75
1.4.7. Melkitler	75
1.4.8. Ermeniler	76
1.5. SÜRYANİ ORTADOKSLARDA İNANÇ VE İBADET ESASLARI İLE KİLİSE TEŞKİLATI/SÜRYANİLERDE İNANÇ HRİSTİYANLIK VE SÜRYANİ KİLİSELERİ	77

1.5.1. Süryani Ortodokslarda İnanç Esasları	77
1.5.2. Süryani Ortodokslarda İbadet Esasları.....	77
1.6. HAC MERKEZLERİ.....	83
1.7. MARDİN SÜRYANİ KİLİSE VE MANASTIRLARININ TARİHÇELERİ	85
1.7.1. Mor Mihayel Kilisesi veya Burç Manastırı.....	88
1.7.2. Mor Hürmüz Kilisesi.....	91
1.7.3. Mor Yuhanna Kilisesi (Zeyt Camisi).....	92
1.7.4. Mor Behnam ve Kız Kardeşi Saro Kilisesi (Kırklar Kilisesi)	93
1.7.5. Mort Şmuni Kilisesi	97
1.7.6. Kırk Şehit Kilisesi (Şehidiye Camisi).....	99
1.7.7. Mor Tuma Kilisesi (Ulu Cami).....	100
1.7.8. Mor İliyo Manastırı	100
1.7.9. Mor Circis Kilisesi	101
1.7.10. Patrik Çeşmesi	102
1.7.11. Mor Cercis Kilisesi	103
1.7.12. Surp Kevork Kilisesi (Kırmızı Kilise)/Mor Cercis	103
1.7.13. Dayro Dbeth- Hamoro Manastırı	104
1.7.14. Mort Barbara Manastırı.....	105
1.7.16. Meryem Ana Kilisesi (Süryani Katolik)	107
1.7.17. Patrikhane (Mardin Müzesi)	108
1.7.17. Mor Efrem Manastırı	109
1.7.19. Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi (Mar Bitris -Petrus Süryani Kilisesi)	110
1.7.20. Süryani Protestan Kilisesi.....	114
1.7.21. Patriye Kilisesi / Yıldızlar Kilisesi	115
1.7.22. Meryem Ana Kilisesi (Süryani Ortodoks)	115
1.7.23. Meryem Ana Manastırı.....	116
1.7.24. Deyrulzafaran Manastırının Çevresindeki Manastır ve Tapınaklar	117
1.7.25. Mor Yakup (Mor Kuryakus) Kilisesi	120
1.7.26. Mor Osyo Kilisesi	123
1.7.27. Mor Barsavmo Kilisesi	124
1.7.28. Mor Teodoros Kilisesi	126
1.7.29. Süryani Katolik Kilisesi	126
1.7.30. Savur'da Adı Bilinmeyen Kilise.....	126
1.7.31. Mor Yuhannun Kilisesi	127
1.7.31.1. Mor Yuhanon Dilimiyo Kilisesi	127
1.7.32. Mor Malke Manastırı	127
1.7.33. Deyrulumur / Mor Gabriyel Manastırı	127
1.7.34. Mor Şemun D'zeyte Kilisesi	140
İKİNCİ BÖLÜM	144
KUTSAL MEKÂN BAĞLAMINDA AZİZLERİN ANLATILARI	144
2.1. HZ. İSA VE MUCİZELERİ.....	144
2.1.1. İsa'nın Mucizeleri.....	147
2.1.2. İsa Üzerine Bir Arap Söylencesi	147
2.1.3. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi	148

2.1.4. Çarmih	150
2.2. HZ. MERYEM VE MUCİZELERİ	160
2.2.1. Tanrı'nın Anası: Meryem	160
2.2.2. Tanrı Annesi Meryem	163
2.2.3. Suriye'de Meryem Ana Mucizesi	163
2.3. Mor Zoğe Olarak da Bilinen Aziz Mor Nikelavos'un Yaşam Öyküsü	164
2.4. MARDİN'DEKİ AZİZLERİN YAŞAM ÖYKÜLERİ VE MUCİZELERİ	174
2.4.1. Şehitlerin ve Azizlerin Yaşamı	174
2.4.2. Mor Mihayel Kilisesi	201
2.4.3. Mor Hürmüzd Kilisesi	202
2.4.4. Mor Yuhanna Kilisesi (Zeyt Camisi)	202
2.4.5. Mor Behnam ve Kız kardeşi Saro Kilisesi (Kırklar Kilisesi)	204
2.4.6. Maklub Dağı Üzerindeki Mar Mattai'ya Manastırı	206
2.4.7. Kırklar Kilisesi	209
2.4.8. Mort Şmuni ile Yedi Çocuğunun Öyküsü	210
2.4.9. Kırk Şehit Kilisesi (Şehidiye Camisi)	227
2.4.10. Mor Abhay (HmMor Manastırı) / Dayro Dbeth – Hamoro Manastırı	229
2.4.11. Mor Tuma Kilisesi (Ulu Cami)	242
2.4.12. Mor Circis	242
2.4.13. Mor İliyo	251
2.4.14. Müslüman Ve Hıristiyan Halklar Arasındaki Dini Etkileşimleri	260
2.4.15. Hıdrellez Günü Kutlamaları	276
2.4.16. Azize Barbara ve Yulyana Şehit Olan Azizeler: Barbara İle Yulyana'nın Efsanevi Yaşam Öyküleri	284
2.4.17. Mor Yusuf Kilisesi / Surp Hovsep Ermeni Kilisesi	288
2.4.18. Mor Efrem Manastırı	293
2.4.19. Mor Petrus	319
2.4.20. Aziz Paul/ Mor Pavlus	327
2.4.21. Meryem Ana Kilisesi (Süryani Ortodoks)	328
2.4.22. Deyrulzafaran Manastırı	331
2.4.23. Mor Yakup Manastırı	384
2.4.24. Mor Osyo	389
2.4.25. Mor Barsavmo Kilisesi	394
2.4.26. Mor Abay Manastırı	395
2.4.27. Mor Dimet Manastırı	397
2.4.28. Mor Melke	399
2.4.29. Enhil Köyündeki Mor Şemun d'Zeyte Kilisesi	402
2.4.30. Mafıryan Mor Basilius Şemun	405
2.4.31. Mor Gabriel Manastırı	406
2.4.31. Çileciler ve Sütuncular	431
2.4.32. Sultan Şeyhmus	434
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	445
Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekânlarının Toplumsal Hayat ile Etkileşimi: Kilise ve Manastırlar	445
3. KÜLTÜR	445

3.1. Kültürel Belleğin İşlevleri.....	453
3.2. Bayramlar ve Kutsal Zamanlar	455
3.2. KİMLİK.....	456
3.3. MEKÂN:.....	459
3.3.1. Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekânları	462
3.3.2. İnanç Mekânlarının Kutsallığı.....	464
3.3.3. Mabet:	472
3.3.4. Kutsal Mekânın İşlevselliği	478
3.3.5. Kutsal Mekânlara Yapılan Ziyaretler	510
3.3.6. Kutsal Kişilerin- Kutsal Mekânların Dönüşümü ve İşlevselliği	513
SONUÇ	524
KAYNAKÇA	528
EKLER	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK.1.ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU.....	549
EK.2. ORJİNALLİK RAPORU.....	551

KISALTMALAR

Bkz: Bakınız

C: Cilt

Çev: Çeviren

H.K.U.: Hatice Kübra UYGUR

M.Ö.: Millattan Önce

M.S.: Millattan Sonra

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

Y.y.: Yayın yılı yok

yy.: yüz yıl

ÖNSÖZ

21. yüzyıl halkbilim çalışmaları, farklı disiplinlerin aynı platformda işbirliği yapmasını gerekli hâle getirmiştir. Halkbiliminin disiplinlerarası geniş yelpazesi içinde Süryaniler’in, kutsal mekânları ve bu mekânlara adını veren azizlerin mucizevî yaşam öyküleri, çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Günümüz insanın *inanma* ihtiyacıyla birlikte kökleri eskilere dayandırılabilir anlatıların ve ritüellerin sürekliliği de çalışmanın işlevsellik açısından değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Azizlerin yaşam öykülerinin yazılması geleneği; hem inanç hem de edebî gelenek açısından önemlidir. Süryanilerin toplumsal hafızalarında ve kimlik inşalarında belirleyici rol oynayan anlatıları; dinsel ve dilsel yönden kolektif belleği beslemektedir. Azizlere ait anlatılar birer tarihi vesika olmadığından, teze tarih biliminin bakış açısıyla yaklaşılmalıdır. Azizlerin yaşam öyküleri, tarihe ışık tutabilir ancak tarihin kendisi değildir. H. Delehaye, *hagiografi* terimini azizler kültüründen kaynaklanan ve bu kültü daha da kuvvetlendirme hedefine odaklanmış metinler için kullanmanın daha uygun olacağını söyler. Tarih ve hagiografinin sınırlarını çizmek gereklidir. Bir *hagiografın* eseri tarihi gerçeklere de işaret ediyor olabilir, ancak bu zaruri bir koşul değildir. Hagiograf, azizleri yücelten satırları ifade ederken, inananların hizmetine sunulmuş resmi kilise belgeleri ve coşkulu (hatta gerçeklikten tamamıyla kopuk) şiirler de dahil, bütün edebi türlerden yararlanabilir (Delehaye 1906: 3). Ancak bu yazılanların tamamıyla doğru ya da yanlış olduğu anlamına gelmez. Uluslararası çalışmalarda *hagiografi* ile ilgili olarak Jean Marie Hannick“Hagiografi, azizlerin hayatı, Yunan ve Latin tarihi antolojisi olabilir mi?” sorusunu sorarak şu cevabı verir: “Hagiografi temel olarak tarihten farklıdır. Olağanüstü mucizeleri anlatmak hagiografinin amacıdır.” (Hannick 2010).

Bu nedenle tez, ne bir tarih ne de bir ilahiyat çalışmasıdır. Halkbilimi sahası içinde disiplinlerarası yaklaşımla sınırları çizilmeye çalışılmış bir metindir. Azizlerin yaşam öyküleri, mucizeleri ile bu anlatıların kültür, kimlik ve mekân kavramları altındaki işlevsellikleri çalışmanın sınırlarını belirlemiştir.

Giriş bölümünde; bölge coğrafyası ve tarihi anlatıldıktan sonra, Süryani adı, kökeni, tarihi ve kilise teşkilatlanması hakkında bilgi verilecektir. Çalışmaya konu olan Mardin ve Mardin Süryanileriyle ilgili çizilen çerçeve sonrasında, azizlerin yaşam öykülerinden

örnekler aktarılacaktır. Bu sınırlar dâhilinde, Mardin yöresinde yaşayan Süryanilerin mabetleri ve bunların etrafında oluşan anlatılar ile ilgili olarak sahada yapılan derlemeler ve kaynak taramaları değerlendirilecektir. Dinsel mekâna dayalı olan anlatıların, gündelik hayattan ve kişinin kendi kimlik inşasından bağımsız olmadığı görüldüğünden alt başlıklarda kimlik-mekân-kültür-kültürel bellek konularına da Süryanilerin etnisiteleri ve kimlik algıları göz önüne alınarak değinilecektir. Çalışmanın konusu gereği, Hristiyanlığın özellikle ilk dönemlerine kısmen de olsa kısaca değinilecektir. Ancak her bir alt başlık kendi içinde ayrı bir çalışma konusu oluşturacak derinliğe sahip olduğundan konuyu sınırlandırmak zorunlu bir hâl almıştır. Bu nedenle genel olarak çalışmada; Mardin'deki Süryani kilise ve manastırları ele alınmıştır. Ancak Süryaniler ve Hristiyanlık açısından bazı olmazsa olmaz kilise atalarına (azizler) sahip olan Nusaybin, Midyat ve köylerindeki kilise ile manastırlar da konuya dâhil edilmiştir. Bu yörelerdeki kilise ve manastırlara adını veren azizlerin Hristiyanlık ve Süryani tarihindeki önemi, anlatı geleneği içinde azizin yaşam öyküsü ve mucizelerine duyulan inancın halkın toplumsal belleğinde yer alması, buralardaki kilise ve manastırların, çalışmaya dâhil edilmesine sebep olmuştur. Mekân ve anlatı arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından, mabedin yıkıldığı durumlarda anlatıların unutulduğu tespit edildiğinden kutsal mekânın varlığı önem kazanmıştır.

Yaklaşık iki yıl süren saha ve literatür çalışması yapılmıştır. Tezin saha araştırmasının sınırları; Mardin merkez, Midyat, Nusaybin ve bazı köylerle sınırlı tutulmuştur. Deyrulzafaran Manastırı'nda Mardin ve Diyarbakır Metropoliti Mor Filüksinos Saliba Özmen ile Deyrulzafaran Manastırı ve Mor Evgin hakkında “Şehit ve Azizlerin Yaşam Öyküleri (Akta Martirum)” adlı yazma eserden Süryanice'den Türkçe'ye çeviri yapılmıştır. Bu dönemde Manastırın kütüphanesinden de yararlanılmıştır. Manastıra adını veren azizlerden biri olan ve her sene 25 Ağustos'ta anılan Mor Hananyo'nun şahrosuna (o azize adanmış özel gün) gidilmiştir. Düzenlenen ayine katılım, bu günlerde görece daha fazla olmaktadır. Ayrıca manastırda geçirilen süre boyunca Meryem Ana Kilisesindeki öğle namazlarına, manastırın mutfağında ve yemekhanesinde yenen yemeklerine kadar cemaat ile birlikte katılma imkânı da olmuştur. Bu katılımların yanında, dünyanın dört bir tarafından gelen ziyaretçilerle tanışılmış ve onlardan da derlemeler yapılmıştır. Çoğunluğu Süryani kökenli olan ziyaretçiler, ziyaretlerini “manastırın havasını koklamak, çocukluklarına geri dönmek, eskiyi yaşamak, bütün

dertlerinden kurtulmak” olarak ifade etmektedirler. Yurtdışından gelen Süryani misafirler, manastırın misafirhanesinde konaklamaktadırlar. İki yıl boyunca sık aralıklarla başta Mardin Kırklar Kilisesi olmak üzere merkez, ilçe ve köylerdeki diğer kilise ve manastırlar da ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretlerde kilise atasının adına düzenlenen gün olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

Mardin Kırklar Kilisesi papazı Horepiskopos Gabriel Akyüz ile ses ve video kayıtları alınarak görüşmeler yapılmıştır. Kendisinin izni ölçüsünde kilisenin kitaplığından faydalanılmıştır. Kırklar Kilisesi’nde düzenlenen *Doğuş Bayramı* ayinine ve pek çok kez de Pazar ayinlerine gidilmiştir. Kilisenin avlusu ayin sonrasında cemaate ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle mabetler aynı zamanda iletişim açısından işlevsel bir özelliğe sahiptir. Turabdin yöresinin Metropolitik merkezi olan Midyat’taki Mor Gabriel Manastırı’na defalarca gidilmiştir. 31 Ağustos günü yapılan ziyarette ise, Mor Gabriel’in şahrosu olduğundan yurtiçinden ve yurtdışından çok sayıda ziyaretçinin ve cemaatin katıldığı ayine özel izinle müdahil olunmuştur. Diğer kilise ve manastırlar da bu süre zarfında ziyaret edilerek mekânların fotoğrafları çekilip kişisel arşiv oluşturulmuştur.

İnsanoğlunun *olağanüstüye* duyduğu *ihtiyaç* ve *anlatma isteği*, inanç ile birleşince anlatıların sürekliliği desâğlanmış olur. Çalışmada kutsal mekân bağlamındaki anlatıların işlevselliği Süryaniler üzerinden anlatılmıştır. Yaşam öykülerinin devamlılığının sağlanmasında ise, inancın ve rivayet kültürünün etkisi gözlenmiştir. Anlatının odak noktasını oluşturan kutsal mekânın günümüze kadar ayakta kalabilmesinde, cemaatlerin kimliklerini koruma ve sürdürülebilirlik çabası da etkili olmuştur. Dinsel mekânda azizlerin adına düzenlenen özel günler, ayinler; genelde cemaatlerin özelde Süryanilerin; dinlerini, dillerini ve nihayetinde kimliklerini koruyabilmelerine imkân vermektedir.

Süryanilerin kendilerini ve kültürünü muhafaza etme biçimlerinden biri olan anlatılar, aynı zamanda kimliklerini inşa etme ve yeniden üretme süreçlerinde kullandıkları araçlarındandır. Bu nedenle aziz anlatıları, sadece birer öykü değildir. Hem etnik kimliğin, hem de kolektif belleğin oluşumunda önemlidir. Mekânsal olarak kilise ve manastırlar, kurumsal olarak ise kilise teşkilatı, cemaati bir araya topladığı gibi kültürün de icra merkezidirler. Bu durumda bu tezin konusu olan anlatılar, Süryani kültürünün ve kimliğinin kaybolmadan sürdürülebilmesi açısından önemlidir. Bu anlatıların yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenmesi, inanç boyutuyla sürdürülen ritüellerin varlığıyla mümkün

olmaktadır. Bunların aktarılması ise anlatının odak noktası olan kilise, manastır ve azizlere dair anlatıların sürdürülebilirliğini sağlamasına yöneliktir. Tüm diğer mekânlar gibi kutsal mekânlar da, geçmişten günümüze işlevsel özelliklerini sürdürmektedirler.

Saha çalışması süresince kutsal mekânların işlevsel rollerinin gündelik hayattan bağımsız olmadığı gözlenmiştir. Dini mekânın varlığının yanı sıra, kutsala dair mucizevî özelliklerin kültürel bellekte, anlatılar ve ritüeller yoluyla varlığını sürdürmesi geleneğin aktarılmasını sağlamaktadır. Özellikle mucizevî hayat hikâyeleri, bu mucizelerin mekâna sirayeti ve kilise atasına duyulan inanç ile kilise ve manastırlar iyileştirici güce sahip mekânlara dönüşmektedir. Mekânın sağaltıcı gücüne duyulan inanç, her dinden insanı kutsal mekânlarda buluşturmaktadır.

Süryani kimliğini, kültürünü, dinini, dilini koruyan kilise ve manastırlar, yörede binlerce yıllık ‘tarihin şahitleri olarak ayakta kalmaya çalışmaktadırlar.’ Mabetlerin; dini, tarihi, mimari özelliklerinin ve önemlerinin yanı sıra mekâna dair anlatıların ve inancın da bu mekânları ayakta tutan önemli bir dayanak olduğu söylenebilir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda kadim bir millet olan Süryanilerin kilise ve manastırlarının atalarının anılması, ataların mucizelerine olan inançları, anlatı geleneği sayesinde günümüze kadar sürdürülebilmiştir. Süryani cemaatinin kilise atalarının mucizevî hayatlarına ait olan menkıbevi hayat hikâyelerinin günümüzde çok çeşitli sebeplerden ötürü unutulmaya başlanması ise çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Yörede yaşayan Süryanilerin göç etmesi, toplumsal belleklerinden uzakta yaşamaları, pek çok kilisenin güvenlik, uzaklık gibi sebeplerle gidilememesi, harap olması, pek çoğunun yıkılması, mabetlerin dönüşümü/dönüştürülmesi gibi nedenler anlatıların zaman içinde kaybolmasına sebep olmuştur/olacaktır. Birlikte yaşama kültürünün yüzyıllardır sergilendiği toprakların efsaneleri, aynı coğrafyada ortak bir kültürel bellek ve yaşam alanı sağlamaktadır.

Çalışmada, Hristiyanların ve Müslümanların aynı coğrafyadaki kültürel etkileşimi sonucu kültürlerinin dönüşümüne; Mor İlyo, Mor Cercis ve Hızır örnek olarak verilmiştir. Doğanın uyanışının, insanların inanma ihtiyacının ve çaresizliklerinin psikolojileri üzerindeki etkisiyle kültürler arası dönüşümler incelenmiştir. Kutsal metinlerin hemen hepsinde yer

alan Yedi Uyurlar, Yemliho ve Arkadaşları adıyla Süryanilerin bakış açısı ve Mor Abhay ile ilişkileri kurularak değerlendirilmiştir.

Çalışmada, halkbiliminin etik ve emik yaklaşım metotları kullanılmıştır. Görüşmeler katılımlı gözlem metoduyla yapılmıştır. Akademik bakış açısı gereği araya bir mesafe koymanın gerekliliği Bourdieu'nun, "Objektif kalabilmek, uzaklaşmak ile mümkün olabilir" cümlesiyle dikkate alınmıştır. Görüşmeler; kaynak kişilerin evlerinde, işyerlerinde, kilise ve manastırlarda yapılmış ve müsaadeleri ölçüsünde kayıt altına alınmıştır.

Kaynak kişiler, anlattıklarının inanılması güç öyküler olması ve karşı tarafı inandıramama endişesiyle azizlerin mucizevî yaşam öykülerini anlatmaktan kaçınmışlardır. Yazılı kaynaklarda da bu problem ile karşılaşmıştır. Günümüzde azizlerin hayatları ile ilgili yapılan çevirilerde ise inandırıcılığın kaybedilebileceği endişesiyle çevirmenler, "Bu aziz, çok sayıda mucize gerçekleştirmiştir" cümlesiyle birinci el kaynaklardaki bu bölümler geçirilmiştir.

Bölgede; Süryanice, Arapça ve Kürtçe konuşulan dillerdir. Genel olarak Mardin'de yaşayan Süryaniler, Arapça; Midyat'ta bulunanlar ise Süryanice konuşmaktadırlar. Yazılı kaynaklarda da benzer durum yaşanmaktadır. Süryanilere ait tüm birinci el kaynaklar, Süryanice veya Arapçadır. Bu durum saha çalışmasında bazı zorluklarla karşılaşılmasına sebep olmaktadır. Farklı dillerde konuşulup yazılması Türkçenin de bu dillerin mantığı ile düşünülmesine neden olmaktadır. Örneğin, 'Leşono Suryoyo' 'Süryanice dili' olarak birebir çevrildiğinden konuşurken ve yazarken de bu şekilde kullanılmaktadır.

Çalışma sırasında başvuru kaynaklardan bir kısmı kilise ve manastırların kütüphanelerinden temin edilmiştir. Kiliselerden bazıları; Meryem Ana Kadim Süryani Ortodoks Kilisesi (İstanbul), Deyrulzafaran Manastırı (Mardin), Mor Gabirel Manastırı (Midyat), Mor Cercis Kilisesi'dir(Mardin). Ancak birinci el kaynaklarda karşılaşılan zorluklardan biri kaynaklara ulaşmak bir diğeri ise eserlerin pek çoğunun Süryanice ve Arapça olmasıdır.

Yaşam öykülerinin Türkçeye çevrilmesinde; azizin ve kilisenin önemi, Süryani kültüründeki ve kültürel bellekteki yeri, Hristiyanlık açısından önemi göz önüne alınmıştır. Bu nedenle Metropolit Mor Filüksinos Saliba Özmen ve Horepsikopos Gabriel

Akyüz sayesinde Süryanice'den Türkçe'ye çeviriler yapılabilmektedir. Kilise ve manastırlardaki Süryani din adamları ve görevlileri de kitaplara ulaşılması ve çeviri yapılması konusunda yardımcı olmuşlardır. İstanbul, Ankara, İzmir Metropoliti Mor Filüksinos Yusuf Çetin, Mardin ve Diyarbakır Metropoliti Mor Filüksinos Saliba Özmen, Turabdin Metropoliti Timetheos Samuel Aktaş, Kırklar Kilisesi Papazı Herepiskoposu Gabriel Akyüz, Mor Yakup Manastırı rahibi Edip Savcı, Papaz İshak Ergün, Melfono Ayhan Gürkanbu isimlerden birkaçıdır.

Yurtdışına götürülen kitaplar, kütüphaneler sadece bu çalışma açısından değil, Süryani ve Türk kültürü açısından da kayıp olarak nitelendirilmelidir. Mardin ve Türkiye'den göç eden kimi Süryaniler göç ederken arşivlerini de yanlarında götürmüşlerdir. Bu göç, yöreyle ilgili kaynakların büyük bir kısmının yurtdışında bulunmasına ve çalışmaların çoğunun da yurtdışında gerçekleştirilmesine sebep olmuştur.

Yörenin etnik ve dinsel yapısı, bölgede çalışma yapanların gerek araştırma gerekse yazım aşamasında birtakım güçlüklerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bunların en başta geleni dil sorunudur. Mardin; tarih boyunca Arapça, Süryanice, Kürtçe, Ermenice'nin yazılıp konuşulduğu bir bölgedir. Hristiyan grupların yanı sıra, Museviler, Yezidiler ve Şemsiler de bölgenin diğer sakinleri olmuşlardır. Yörenin demografik yapısı zaman içinde etnik ve dini yönden değişmekle birlikte geçmişin izlerini görmek mümkün olduğu için, bu yaşam öykülerinin derlenmesi de önemlidir. Haviland'ın "Başka bir kültürü betimlemek yeni bir oyunu betimlemeye benzer." (2008: 123) sözü bir toplumu anlatmaya çalışmanın zorluğunu da ortaya koymaktadır. Bu nedenle araştırmacının görevinin de "bir kültürü, onu hiç tanımayan insanlara anlatıp bu anlatımın karikatüre dönüşmesini önlemek" (2008: 123) olduğunu söyler. Haviland, alan çalışmasının derleyicisini tanımlarken "dinlemeyi, izlemeyi, yeni bir dili ve yeni hareketleri öğrenmeyi; diğerlerinin iş gücü, ölüm, aile ve arkadaşlara yüklediği anlamı anlayabilmek için kendi kültürel varsayımlarını bir kenara bırakmayı (2008: 124) gerekli sayar. Connerton ise derlemecilerin; "Bilgi sağladıkları kimselerin söylemek zorunda oldukları şeyleri dikkatle dinlerken zamanı, özel bir algılayış biçimini, doğrusal değil döngüsel bir zaman algısının varlığını keşfettiğini, kendisiyle görüşme yapılan kimsenin yaşamının bir özgeçmiş değil, bir döngüler dizgisi olduğunu" (1999: 35-36) söyler.

Bu bağlamda, saha çalışmaları sırasında karşılaşılan zorluklardan biri de anlatı ve zaman arasındaki mesafedir. Bu süreçte Süryanilerin etnik ve dini kimliklerini koruma çabaları göz ardı edilmemelidir. Schudson; kolektif belleğin bozulma süreçlerini ortaya koyar ve bu sürecin kaçınılmaz olduğunu vurgular. “Zaman içinde anılarla aramızdaki mesafenin artması (distanciation); bastırma, sansür ya da üstünü örtme yoluyla geçmişin, yaşadığımız anın gereklerine göre kullanılması ya da araçsallaştırılması; bunların yaşantılar öyküleştirilerek anlatılaştırılması (narrativization); bellek öğelerinin tanıdık aşına kılınması ve anıtlar, ritüeller yoluyla gelenekselleştirilmesi (cognitivation and conventionalization) örnek verilebilir.” (Bilgin 2013: 25). Kaynak kişilerin hatırlaması yanlı olsa da anlatının var olmaya devam etmesi daha önemlidir. Söz konusu anlatılar; Hz. İsa’nın, havarilerinin, azizlerin, şehitlerin yaşam öykülerine ve mucizelerine dayanınca belleğin maruz kaldığı dış etkiler artmaktadır. Bu süreçte inancın ve psikolojinin; belleğe, anlatıya, kültüre ve kimliğe etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Baumann’ın, “Kaynak kişiler asla hatalı değildir, düşündüklerini düşünmek için gerekçeleri vardır” (2006: 92) cümlesinin ve bireylerin belleğinin temel alındığı çalışmada, kaynak kişilerin sözlerine verilen öncelik ve değer ortaya konulmuştur. Derleyen olarak anlatılara ve inançlara eşit mesafede durulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kaynak kişileri yönlendirmemek, hatırladıklarını ve anlatmak istediklerini söyleyebilmeleri için anket veya sorular hazırlanmamıştır. Sadece duymak istenileni söyleyecek kişilerle taraflı görüşmeler yapmak da çalışma verilerine kasti etki etmek anlamına geleceğinden gönüllülük esası ve müsaadeleri doğrultusunda olabildiğince çok kişiyle görüşülmeye çalışılmıştır.

Bu anlamda, Mardin-Diyarbakır Metropoliti Mor Filüksinos Saliba Özmen, Turabdin Metropoliti Mor Timetheos Samuel Aktaş, Kırklar Kilisesi Horiepiskopos’u Gabriel Akyüz ve Yuhannun Vergili, Deniz Kırılmaz, George Görülmez, Metin Ezilmez, Şükrü Aktaş, Amanuel Türker, Barbara Türker ve aileleri de çalışmaya destek vermişlerdir.

GİRİŞ

Kadim Mezopotamya halklarından bazılarının; Aramiler, Fenikeliler (Kenanlılar), Babilliler, Sümerler, Asurlar, Akadlar, Subariler, Elamlılar olduğu ifade edilirken bu halkların, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kendilerini pagan olan soydaşlarından ayırmak için Süryani adı altında birleştikleri belirtilmektedir. Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi, Kudüs Hristiyan cemaatinden sonra Hristiyanlığın en eski kilisesi olma özelliğine sahiptir. Yahudilikten ve putperestlikten Hristiyanlığa geçenlerden oluştuğu için *Evrensel Kilise* olarak kabul edilmektedir. Süryani Kadim Kilisesi ya da Süryani Ortodoks Kilisesi, Doğu Hristiyanlığının mezhebidir. M.S.34 yılında Mor Petrus tarafından kurulmuştur. Süryaniler, İsa Mesih'in de konuştuğuna inanılan Aramice'yi (Süryanice) konuştuklarını ifade etmektedirler. Daha önce Mardin'de olan "Antakya Süryani Patrikliği'nin" merkezi 1963'ten beri Suriye'nin başkenti Şam'da bulunmaktadır. Süryani Katoliklerinin patrikliği ise Beyrutta'dır. İlk patrik Mor Petrus'tan günümüze 122 patriğin başkanlık ettiği kilisenin şu andaki patriği 123. Patrik Mor Cyril Aphrem II Karim'dir.

Süryaniler, günümüzde değişmeye başlamakla beraber hayatların hemen her alanında dini referans alan bir anlayışla yaşamışlardır. İnançları; aile, siyaset, ekonomi, eğitim, hukuk gibi gündelik hayatın tüm alanlarında belirleyici olmuştur. Bu nedenle Süryani kültürü, dinden ve kiliseden bağımsız düşünülmemektedir. Din, bu alanlarla ilişkilerinde, toplumun sosyo-kültürel yapısından etkilenmiştir. Süreklilik arz eden bu durum, tek taraflı değildir. Özellikle şu anda çeşitli sebeplerle göç yüzünden sayıları azalan Türkiye'deki Süryaniler açısından konu, değerlendirilebilir. Diasporada yaşayan Süryaniler, Batı kültürün etkisiyle kültürel değişime uğramışlardır. Burada yaşayanların kimlik ve din algısında Batı'nın seküler anlayışının genç kuşaklar üzerinde daha etkili olduğu gözlenebilir. Ancak yöredeki yaşlılar köklerine ve inançlarına bağlı bir şekilde yaşamayı tercih etmektedirler. Bu nedenle Mardin Süryanilerinin cemaat-din-anlatı ilişkilerinin işlevsel olarak ele alındığı çalışmanın tarihi ve coğrafyası hakkında kısaca bilgi vermek, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Mardin'in Kültürel Yapısı

Mezopotamya'nın siyasi ve kültürel yapısında önemli olan Mardin ve yöre coğrafyasının, tarihi, milattan öncelere kadar götürülebilir. Tarihi önemi ve coğrafi konumu düşünüldüğünde ticaret yollarının kavşağında olan Mardin'in, çok etnili kültürel yapısı daha iyi anlaşılabilir. Bu halklardan çoğu, artık varlığını sürdürmese de, günümüz kültürünün oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Etno kültürel yapısındaki çeşitlilik ile Mardin; etnik, siyasi ve dinsel birçok çatışmaya rağmen bugün de önemli bir şehirdir.

Mardin, dinsel ve etnik bakımdan çeşitli unsurları bir arada tutan heterojen bir yapıdadır. Kültürlerarası geçişkenliğin gözlenebildiği yöre, farklı dinsel ve etnik grupların kimliklerini koruyabildiği kentlerden biridir. Mardin'de bugün var olduğu söylenen çokkültürlü toplum yapısı, geçmişte neredeyse tüm Anadolu coğrafyası için söz konusuydu. Bu yönüyle Mardin, Anadolu'nun diğer kentlerine oranla, daha fazla etnik grubun varlığını koruyabildiği bir şehir olduğu söylenebilir. Yöre coğrafyasının söz konusu etnik yapısı aynı zamanda "kültürel kaynaşmaya gönderme yapan bir kimliğin"(Çakı, Yılmaz 2005: 175) doğmasının da nedenidir. Kültürel kaynaşma, bir sürecin *etkileyen* ve *etkilenen* sonucu olarak görülebilir. Ancak bu kaynaşmanın her zaman eşit şartlar altında gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Yörede ayrı ayrı kültürünü, kimliğini koruyan cemaatler aynı zamanda yaşadıkları toplumda kültürel kaynaşık bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Etno kültürel çeşitliliğe ev sahipliği yapan Mardin ve Turabdin yöresinin coğrafyasından ve tarihinden genel hatlarıyla bahsetmek bu nedenle gereklidir.

Mardin'in Coğrafyası

Günümüzde sit alanı kabul edilen şehirlerden biri olan Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin doğusundadır. Kuzeyde Siirt, Batman ve Diyarbakır, batıda Şanlıurfa, doğuda Şırnak, güneyde Suriye ve güneydoğu tarafında Dicle'nin doğusunda da Irak ile sınırları çizilir. Mardin, Güneydoğu Anadolu'nun Dicle Bölümü'nde, kuzeyde Diyarbakır havzası ile güneyde Suriye arasında doğudan batıya yayılan çok dağlık bir bölgedir ve yüzölçümü 8.891km²'dir. Bu dağlık yöreye "Mardin Eşiği" adı verilir.

Mardin-Midyat eşiği adı verilen ve üzerinde tepelerin bulunduğu yüksek plato¹; batıda Diyarbakır'ın güneybatısındaki Karacadağ'dan, güneydoğuda Dicle nehrine ve Cizre'ye kadar devam eder.

Tarihte Mardin'den doğrudan bahseden kişi MS IV. yüzyıl Roma tarihçilerinden Antakyalı Ammanianus Marcellinus'tur. O, Diyarbakır-Nusaybin yolunun İzala dağı üzerinden Maride ve Lorne kaleleri arasından geçtiğini kaydeder. Burada adı geçen Maride'nin, Mardin olduğu düşünülmektedir (Akyüz 1998: 14; Güler 1998: 177; Göyünç 1991: 1-2).

Abdusselam Efendi'nin "Mardin Tarihi"² kitabında ise; Mardin'in coğrafi sınırlarından ve nüfusundan bahseder. Büyük Rebia topraklarının bir parçası olan Mardin, yüksek bir mevkiye, güneşe yakın, dört mevsimin bir arada görüldüğü bir kenttir. Mardin merkezinde 8.000'den fazla ev, 800 dükkân, her çeşit zanaat işleri yanı sıra 100'e yakın cami, medrese ve mescit bulunmaktadır. 5 hamam, 14 mahalle, 1 han ve bazı çeşmeler bulunduğu kaydedilmiştir.

Mardin, şehrin etrafını saran kaleleriyle ünlü bir kenttir. Mardin ve çevresinde "Kal'aların ardı arkası gelmez. Zarzavan Kal'ası, Cizre Kal'ası, Dara Kal'ası, Kız Kal'ası ve daha pek çok kal'alar bulunmaktadır." "Hasan Kale (Cepha- Hısn- Keyfa- Hasankeyf), Rabat Kalesi (İphrim), Derbetinan Kalesi, Zarzavan Kalesi/ Samm-Machisacane, Savur (Suras) Kalesi, Alaaddin Kalesi, Cizre Kalesi, Rhabdium-Hafemtay Kalesi" bunlardan bazılarıdır. Mardin'de çok sayıda eski şehir harabeleri vardır. Babil harabeleri, Yafes harabeleri, Marin harabeleri bunlar arasında sayılabilir. Mardin'in 5 km doğusundaki 1500 yıllık "Deyrulzafaran Manastırı" Süryaniler'in kabesi sayılır ve bu nedenle ziyaret yeridir (Güler 1998: 195).

Mardin'de tarihi camiler; Sıtrızıya Camii, Şehidiye Camii, Nizameddin Begaz Camii, Muzafferiye Camii, Latifiye Camii, Âminnüttin Camii, Cihangir Camii ve Türbesi, Hamidiye Camii, Şeyh Salih Camii ve Türbesi bunlardan bazılarıdır.

¹Platonun Mardin'in doğusunda kalan hemen hemen kalkerden ve yer yer bazalt kütlesi olan kısmı Cebel-i Tûr ve Tûr' Abdin diye bilinmektedir (Göyünç 1991: 1).

² Abdusselam Efendi'nin Ümmü'l-İber, Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 17, Haz: Güneş, Hüseyin Haşimi, 2007 s: 1-46.

Mardin’de çeşmeler; Aynı Kapçak, Kasımiye, Fahriye, Sultan İsa, Cevheriye, Ayn Saray, Kasra Kanco veya Atlı Konca (Güler 1998: 188-190) yöredeki çeşmelerden bazılarıdır.

Abdüselam Efendi, Mardin Tarihi kitabında, Bimaristan adındaki çeşmenin suyundan içildiği ve yıkanıldığı takdirde uyuz benzeri kaşıntılara ve saç dökülmelerine karşı iyi geldiğini, Babussur yakınlarındaki “*Ayn-ı Cevze*” çeşmesinin ise sancılara neden olduğunu yazmıştır. Doğu tarafında büyük bir dağ olan *Barun Dağı* bulunmakta ve *Cudi Dağı*yla birleşmektedir. Arazileri *Kara Amid* bölgesinden *Habur’a*, *Sahrakiye*’den *Sincar’a* kadar uzanmaktadır. Mardin’de; Gara Bağı Vadisi, Şeyh, Rişmil, Kabala, Nehras, Belabil, Zinnar Vadisi, Kavada, Paspanus, Sefa Vadisi, Baakan, Bereketü’l-Cemel ve Şadul gibi vadiler bulunmaktadır. Tüm bu vadilerde değişik bağ, bahçe, bostan, meyve ağaçları yetiştirilmektedir. *Gece gerdanlık*, *gündüz mezarlık* olarak tanımlanan Mardin’in özellikle Zinnar denilen bölgede hastalara şifa kaynağı olduğu anlatır (Güler 1998: 182). Bu bilgiler, Mardin’in coğrafi olarak sınırlarını çizmenin yanı sıra şifa kaynağı olan yerler hakkında bilgi vermektedirler. Mardin’in geçmişten günümüze etnik, dinsel, siyasal ve demografik değişimleriyle kültürel sınırları yeniden çizilebilir. Yaşanan bu değişiklikler, alışkanlıklardan anlatılara geniş yelpazede bir toplumun nasıl değiştiğine tanık olunmasını sağlar.

Mardin’in Tarihi

Mardin’in tarihi kesin olmamakla birlikte geçmişi 5000 yıl öncesine kadar dayandırılmaktadır. Mardin, pek çok devletin egemenliği altında kalmıştır. Gabriel Akyüz, bunlardan bazılarının; Sümerler, Akadlar, Babiller, Hititler, Midyaniler, Asurlular, Ari ırkından aşiretler, Asurlular ikinci kez, Babilliler ikinci kez, Medler, Persler, Yunanlılar, Persler ve Aramiler olduğu tarihi belgelerde yazmaktadır. Milattan sonraki yıllarda da Aramiler aynı hükmü 249 yılına kadar sürdürmüşlerdir. Aramiler’den sonra Romalılar ve Persler arasında birçok kez el değiştirdikten sonra 640’larda Arapların eline geçmiştir. 1108’de Artukoğulları’nın, 1408’de Karakoyunlular’ın, 1469’da Akkoyunlular’ın, 1516’da Osmanlı İmparatorluğunun sınırlarına dahil olmuştur. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar Osmanlı’ya bağlı bir sınır şehri olmuştur (Akyüz 1998: 20; Güler 1998: 178). Mardin’i,

Turabdin sınırları içinde kabul eden anlayışa göre anlatılan kitaplarda Mardin'den ve Turabdin'den birlikte bahsedilmektedir.

Mardin'e ilişkin tarihi bilgiler, çok sayıda efsaneden öğrenilmektedir. Hammer tarihinde geçen bu efsanelerden birinde, Pers Hükümdarı Ardeşir'in (226-241) Marde adlı bir kavmi yöreye yerleştirdiği, böylece şehrin adını bu kavimden aldığı yazar. Bir başka efsanede, Pers hükümdarlarından birinin hasta oğlunu iyileştirmek üzere buraya getirdiği ve şehzadenin Mardin olan adının yöreye verildiği anlatılır. Vâkidi'den aktarılan efsanede ise, şehrin kuruluşunun hikâyesi, bugünkü Mardin Kalesi'nin bulunduğu alana yerleşerek gününü ibadetle geçiren ve ünü bütün doğuya yayılan Dîn adlı İranlı zahidin öyküsüyle ilişkilendirilir.

Süryaniler, Süryanice kale ya da kaleler anlamına gelen Mardin'e; Merdin, Merdi, Merdo, Mirdo, Merde, Marda, Mardin; Bizanslılar Maride, Mardia; Ermeniler Merdin; Araplar Maridin; Osmanlılar ise Mardin olarak adlandırmıştır (www.marev.org.tr; Morley ve Robins 1997: 112). Mardin; kültürel yapısı, tarihi ve gelenekleriyle uygarlıklarından geriye kalanlarla pek çok söylenceye ev sahipliği yapmaktadır. Atalar kültlerinin azizlere, azizlerin de velilere dönüşebildiği Mardin'de heteredoks bir yapı hâkimdir. İnançlar arası yaşanan bu dönüşümler her zaman ötekinin kaybolmasıyla sonuçlanmaz. Bu durum, atalar kültlerinin toplumsal etkileşimini gösterir. Kültlerin varlığı ve dönüşümleri yörede farklı dinden insanların beraberliğini geçmişten günümüze yansıtması olarak yorumlanabilir. Yöredeki tapınaklar, kiliseler ve manastırlar bu dönüşümü gösteren somut mekânlardır. Zerdüş tapınağı üzerine inşa edilen Deyrulzafaran ve günümüzde kiliseden camiye dönüştürülen yapılar örnek verilebilir.

Mardin'in Adı ve Efsaneleri

Mardin ve adına dair efsanelerin pek çoğu şehrin etrafını saran kaleleriyle ilgilidir. Bu kaleler: Kartal Kalesi veya Kartal Yuvası, Kuşlar Yuvası denilen Kendi Kalesi, Kalıt-Mara Köyü'nün kalesi Kadın Kalesi, Deyrulzafaran'ın kuzeydoğusundaki Arur Kalesi/ Arur Yuvası ve ona yakın olan Erdemeşt Kalesi ya da Merdö/ Merdi kaleleridir. Mardinli Mar Abhay'ın (M.S. 350-460) atalarının geçici meskenlerinin Mezopotamya'nın Merdi bölgesindeki Rakman Köyü olduğu yazar. Diyarbakırlı Mor

Yuhanna, Burdaanlı Mar Yakup'un (MS.578) tarihini yazarken "Süryani Ortodoksların yalnız üç episkoposları kaldı. Bunlardan biri Merdö Dağı'nda, biri Acemistan'da, biri de İskenderiye'dedir" der.

Mardinli Keşiş Adday'ın (MS 640) Urfa Metropolitisi III. Yakup'un yazışmalarında ise "Bizim Mirdo Kalemiz"³ cümlesi geçer. Siirt Episkoposu Addeyişir "Asur Kralı Tığlat Ninip, Ninve'ye dönerken bir süre Ardobe şehrinde kalmıştır. Hitit Kralı ve Hanilgilye'nin sefirleriyle görüştüktan sonra "Ardobe, şimdiki Mardin'dir" diye ilave etmiştir. Mardin'i ilk kuranlar, Perslerin bu yöreye yerleştirdiği Marde adında bir kavimdi. Bu kavim kurdukları kente Marde dedi. Bizanslılar, Marde'yi, Mardia olarak değiştirdi. Mardia, Türklere geçtikten sonra adı Mardin olarak değiştirilmiştir (Dolabani 1972: 17-18). Bütün bu örnekler, Mardin'in tarihteki önemini göstermektedir. Hanna Dolabani, konumu ve kaleleri sayesinde stratejik bir öneme sahip olan Mardin'in, azizlerin yaşam öykülerinde nasıl bahsedildiğiyle ilgili örnekler verir.

Yörede konuşulan dillerin (Türkçe, Arapça, Süryanice, Ermenice, Kürtçe) çokluğu nedeniyle Mardin sözcüğünün farklı söyleniş ve yazımları mevcuttur. Süryani kaynaklarında genellikle Merdo, Merdi, Merde; Roma kaynaklarında "Maride", Arap kaynaklarında ise "Maridin" olarak geçen Mardin adının, Kürtçede er-görmek anlamına gelen "Mer-din"; Ermenice, Mardin kelimesinden geldiği söylenir. Mardin adıyla⁴ ilgili anlatılardan bazıları şunlardır:

Mardin Adı (Merdo)

Mardin sözcüğü hakkında değişik rivayetler bulunmaktadır. Mardin adının Süryani bir sözcükten türemiş olduğu düşünülmektedir. "Süryani kaynaklarında genellikle Merdo yazmaktadır. Süryanice Merdo, Mardin'in tekil hali, çoğulu da Merdin'dir. Günümüzde Mardinliler, Merdin şeklinde söylemektedirler. Süryanice Merdo; "tek bir kale" anlamındadır. Merdin de, Merdo'nun çoğulu olan "kaleler" anlamındadır. Yöredeki kalelerin adları; Mardin Kalesi (Kartal Kalesi), Eski Kale Köyü Kalesi (Kadın Kalesi veya Amirlar Kalesi), Eski Kale (Kal'ıt- Mara) köyünün kalesi, Deyrulzafaran Manastırının kuzeyindeki kale (Arur Kalesi), Ardemeşt kalesi (Uske Kalesi olduğu

³Dolabani (1972:17) Keldo ve Asur Tarihi adlı kitabı birinci cildinin 62. sayfasında yazdığını ifade etmektedir.

⁴Mardin tarihi ve adıyla ilgili olarak bkz. Göyünç, 1969: 89; Aydın, 2000: 79; Alioğlu, 2000: 20-21-30; Noyan, 2009: 1-19.

düşünülür. Bülbül köyü yakınlarındadır), Bülbül (Binebil) Köyü Kalesi (El- Nihman Kalesi)” (Akyüz 1998: 16-20; Dolabani 1972: 17; Güler 1998: 193). X. yüzyılda Kal’at al-Şahba veya Kal’at-ı Kûh hatta Kal’at al-Gurâb (Karga Kalesi) adları verilen Mardin kalesinin ise Osmanlılara nasıl geçtiği bilinmemektedir (Göyünç 1991: 91).

Mardin’in Adı (Mate Din)

Arap tarihçi Vakidîn, Mardin adıyla ilgili şu rivayeti anlatmaktadır: “Din” isminde İranlı bir zahit uzun yıllar Mardin Kalesi’nde yaşamıştır. Kale komutanıyla dostluk kuran zahit, Heraklius tarafından öldürülmüştür. Şehrin adının “ateşperest din öldü” anlamında değil de “Din Öldü” anlamına gelen “Mate Din”in söylenişinden geldiğini yazar. Mate Din zaman içinde değişerek “Mardin” şeklinde telaffuz edilmiştir (Abdülğani Efendi 1999: 5; Göyünç 1991: 4-6; Önder 1972: 164-168; Alioğlu 1990: 73-87).

Mardin’in Adı (Merdo)

Mardin Kalesi ya da eski adıyla “Kartal Kalesi,” şehre adını veren efsanenin mekânıdır. Pers Hükümdarı Ardeşir’in (226-241) amansız bir hastalığa yakalanan oğlu, buraya getirilince şifa bulmuş. O günden sonra şehir, hükümdarın oğlunun adı olan “Merdo” ismiyle anılmıştır (Alioğlu 1990: 74).

Mardin’in Adı (Mard/Marde/Maride)

Avusturyalı tarihçi Von Hammer’e⁵ göre Mardin adını Pers Hükümdarı Ardeşir tarafından şehre yerleştirilen savaşçı Marde kavminden alır. Ardeşir, Mard kavmini bir şehir kurmaları için göndermiştir. Marde kavmi de, anlamı Mardlar şehri demek olan “Mardiyon”u kurmuşlardır. Bu ad zamanla Mardin şeklinde söylenmiştir. Yunan coğrafyacıları ise Marde adını kullanmışlardır (Alioğlu 1990: 73-87; Göyünç 1991: 4; Güler 1998: 193).

⁵1808’de Mardin’i ziyaret eden Fransız seyyahı A. Dubrey ve Avusturyalı tarihçi J. Von Hammer, Mardin Kale’sinden bahsetmişlerdir.

Mardin'in Adı (Marde/Maride)

Romalı tarihçilerden Antakyalı Ammianus Mercellinus ise, Maride/Marde (Mardin, Kal-at Mara (Eski Kale), sözcüğünü kullanarak Mardin'e değinmiştir (Güler 1998: 180).

Mardin'in Adı (Marid)

XIII. yüzyıl Arap Coğrafyacılarından Yakut'da⁶ Mardin kelimesinin Arapça inatçı anlamına gelen "Marid"den geldiğini yazar. Ancak Arapça dil kuralları gereği bu kelimededen "in" eki ile bir çoğul yapılamayacağını da söyler (Güler 1998: 177).

Mardin'in Adı (Mardiyus/Martaion)

Mardin adını şehri kuran Sasani komutanı Mardiyus'dan almış olabileceği de bir görüştür. Bir diğer görüş ise; ateşe tapan bir rahibin yıllarca bu bölgede dağlarda oturduğunu, kızı Marta için bir şehir kurduğunu ve şehre "Marta Şehri" demek olan "Martaion" adını verdiğini yazar.

Mardin'in Adı (Mardin)

Abdüsselam Efendi'nin Mardin Tarihi⁷ adlı kitabında Mardin ve kalesine dair pek çok anlatı mevcuttur: Bir gün Pers krallarından birinin Mardin adındaki oğlu çaresiz bir hastalığa yakalanır. Hiç kimse bu derde deva olamaz. Hekimler çocuğun havası temiz olan bir yerde yaşamasının uygun olacağını söylerler. Bunun üzerine *Mardin*, Kargalar Dağının tepesinde yaşamaya başlar. Mardin, sürüne sürüne bir nehrin yanına kadar gelir. Burada yıkanır ve ırmağın suyundan içer. Daha sonra bir söğüdün altında uyur. Uyandığında, kendini çok iyi hisseder. Üç beş gün sonra tamamen iyileşince babasının yanına gider. Her derde deva olduğuna inanılan bu yerde kendi adına Mardin şehrini kurar. Böylelikle burası yerleşim alanı olmaya başlar ve "Mardin" adını alır. (Abdüsselam Efendi 2007: 1-46). Bu anlatı Mardin adıyla ilgili olarak yörede halk

⁶ Mu'cam al- Buldan, Beyrouth 1957, V, 39 adlı kitabında bu konudan bahseder.

⁷ Abdüsselam Efendi'nin Mardin Tarihi (Abdüsselam Efendi'nin Ümmü'l-İber), Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 17, Haz: Güneş, Hüseyin Haşimi s: 1-46.

arasında anlatılmaktadır. Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde Belkıs Kız efsanesi⁸ ile benzerlik göstermektedir.

Mardin'in Adı (Küh-i Mar/Taht-ı Dara/Kal'a-i Mardin)

Evliya Çelebi Seyahatnamesinin pek çok yerinde Mardin kalesi ile ilgili olarak “Van ve Mardin Kal’ası misal kal’ai büleñd’dir. Dizdarı ve yirmi adet neferatları ve serdarı vardır. Amma bu varışa (varasun) bin adımda erilir. Amma etrafı dahi bir kat rubatı kavi ihata etmiş metin üstü vardır. İki mahhale-i Müslimin maada kefereler sakindir. Cümle iki yüz hanelidir...” (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1935: 191).Yine kale ile ilgili olarak: “Ruyi zeminde misli olmayan Van Kal’ası ve Mardin ve Şebin Karahisarı bu beş pare kal’a ki desti Âli Osman’da yedi kudret kal’asıdır (Evliya Çelebi Seyahatnamesi 1935: 255) der.

17. yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi⁹ Mardin’den “Taht’ı Dara, yani Kal’a-i Mardin” olarak bahseder. Kalenin Hazret’i Yunus tarafından yapıldığını, buradaki ejderin kendisi tarafından öldürüldüğünü, bu nedenle buraya “Küh-i Mâr” ve şehre de “Mardin” ismi verildiğini yazar.” (Güler 1998: 177-181). Yunus Peygamber, dinini yaymak üzere Mardin’e geldiği zaman halk kendisine: Bize bir mucize göster sana inanalım, iman edelim derler. Burada bir dağ var. Bu dağda azgın bir ejder yaşar. Onu öldür, bizi bu beladan kurtarırsan sana inancımız artar, derler. Yunus Peygamber, kılıcını kuşanır, ejderin yaşadığı dağı tırmanır. Ejderle çetin bir savaş başlar. Sonunda onu öldürür. O günden sonra bu dağa “Yılan Dağı” demek olan “Küh-i Mar” buraya da “Mardin” denir. Mardin dağındaki büyük bir mağara “Yunus’un sığındığı yer” olarak tanınır ve ziyaret edilir (Güler 1998: 194; Önder 1972: 165). Nejat Göyünç, Evliya Çelebi’nin yazdığı

⁸“Güney Doğu Anadolu’da hüküm süren Acem Kralı’nın Melike Belkıs adında güzel bir kızı varmış. Bu kız bir gün hastalanmış ve vücudunda birtakım yaralar çıkmıştır. Zamanın hekimleri, Melike Belkıs’ı tedavi etmek için çok çaba sarf etmişler, gerekli ilaçları kullanmışlar, fakat bir türlü hastalığının tedavisi mümkün olmamıştır. Zamanla Melike Belkıs’ın vücuduna kurtlar düşmüş ve çok pis kokular gelmeye başlamıştır. Öyle ki pis kokulardan Melike Belkıs’ın bulunduğu saraya girilmez olmuş. Kral bu durum üzerine kızını saraydan çıkarmış ve yanına muhafızlar vererek, ormana terk etmiştir. Melike Belkıs ormanda geze geze bugünkü kaplıcanın bulunduğu yere gelmiş ve sıcak suya rastlamıştır. Yorgunluğunu gidermek için ayaklarını sıcak suyun içine bırakmıştır. Bir müddet sonra vücuduna su değen yerleri soyulmaya ve iyileşmeye başladığını görünce, bu sıcak suda bir müddet daha yıkanmış ve tekrar eski sağlığına kavuşmuştur. Melike Belkıs’ın yanındaki muhafızlar, bu mutlu haberi hemen saraya iletmışler, bunun üzerine kral işin aslını öğrenmek için yanına ustalarını da alıp gelerek bugünkü “Büyük Paşa” denilen kısmın üzerini yaptırarak kaplıca (hamam) şekline getirmiştir. (<http://www.kaplica.biz/diyarbakir.htm>) (Erişim tarihi: 8/06/2015).
⁹Evliya Çelebi de Mardin’den bahsederken “Taht-ı Dara”, yani Kal’a-i Mardin” adını kullanır. Evliya Çelebi; “Tarih-i Şinas Makdisi kavlince bu kal’anın ‘imaretine sebep bi’z-zat Hazret-i Yunus ‘aleyhi’s-selamdır der ve hala Mardin tağındaki bir gar-ı ‘azime savma’-i Yunus Nebi derler, diye ilave eder. Burada bulunan bir ejderi, Yunus peygamber öldürmüş, bu sebeple küh-i şahika denilen Mardin’in bulunduğu dağa küh-i mâr ve şehre de Mârdîn adı verilmiştir.” Göyünç, (Evliya Çelebi IV, s: 409; Göyünç 1991: 6).

rivayeti bir fantezi olarak kabul eder. “Nakl ettiği rivayet hiç şüphe yok, onun umumiyetle yaptığı gibi bir fanteziden ileriye gitmez” (Göyünç 1991: 6) der.

Mardin Kalesi / Kargalar Kalesi

‘Kargalar Kalesi’ olarak da adlandırılan Mardin Kalesi, kılıç ve mızrakla alınamayan dünyanın en meşhur ve sağlam kalelerinden biridir. Buradaki camide Hz. Hızır’ın makamı bulunmaktadır. Burada yüzden fazla ev ve bir senenin gün sayısı kadar su kuyuları bulunmaktadır. Kalenin biri diğerine açılan iç içe bakan dört kapısı bulunmaktadır. Biri güneye diğeri kuzeye açılan kapılar ise “*Sır Kapısı*” olarak bilinir.

Mardin Kalesi / Kartal Kayalığı / Kayalık Kalesi

Mardin Kalesi’ne eskiden “Kartal Kayalığı” veya “Kayalık Kalesi” denilmekteydi. Yapılış tarihi Mardin’in kuruluşuyla başlar. M.S 309 yılında ateşe ibadet eden ve güneşe tapan Şat Tuahari (Şat Buahari) isminde bir kral, kalenin havasının ona iyi geldiğini görünce kendisine küçük bir kasır yaptırdı on iki yıl orada yaşamıştır. Daha sonra kendi memleketi olan Pers’ten ve Babil’den askerleri ve halkı getirip Mardin’e yerleştirmiştir. Bu sayede, M.S. 377 yılına kadar şehirde hüküm sürerler. Fakat daha sonra bu halk, vebaya yakalandı. Aralarından kurtulan kimse olmadı. Böylece Mardin ile kalesi M.S. 389 yılına kadar boş kaldı. En sonunda Yunanlılardan Arsus ardından bir kral M.S. 539’larda Perslerle buralardan geçerken, kaleyi görmüş ve askerleriyle birlikte kaleye yerleşip orada beş yıl kalmış. Kalenin havasının güzel olduğunu görünce kalede yaşamaya devam etmiştir.

Persler M.S. 604 yılında Dara ile Nusaybin’i işgal edip Turabdin Bölgesi’ni ve Hısın Kef Kalesi’ni de ele geçirdiler. Hısın Kef’te kaldıkları iki yıl boyunca Romalılar’dan başka kimseye zarar vermediler. Mardin’deki Romalılar, bu durumu öğrenince Mardin Kalesi’ni terk ettiler. Boş kalan kaleye, Mardin civarındaki manastırların rahipleri yerleştiler. Persler, M.S. 607 yılında Mardin’in Kartal Kalesi’ni işgal ettiler. Burada yaşayan rahipler de, Persler’e karşılık verip vermemeleri konusunda Kefertüth’ün Episkopus’u Basil’a danıştılar. Kale, M.S. 975-976 yılında Hamdanlılar döneminde Hasan Nasır Eldevle oğlu Hamdan tarafından da onarılmıştır. Akkoyunlular zamanında da kalenin içinde bir saray ve cami yaptırılmıştır. Kale’de Mor İliyo Kilisesi de vardır (Akyüz 1998: 26-27; Dolabani 1972: 130). Kale, çok uzun yıllar askeri bölge olarak

kullanılmıştır. Bu nedenle günümüzde Mor İliyo kilise olarak kullanılmamaktadır. Kilisenin dini amaçlar dışında kullanıldığı dönem ile ilgili pek çok “şehir efsanesi” anlatılmaktadır. Günümüzde Kalenin turizme açılması ile ilgili planlamalar yapılmaktadır.

Mardin Kalesi (Marde, Maride, Madiüs)

M.S. 975-976 ve M.S. 365-366’da Hamdanilerden Hamdan Al-Hasan Nasır Al- Dabia bin Abdullah Bin Hamdan tarafından inşa edilmiştir. Kale doğudan batıya 800 metre uzunluğundadır (Güler 1998: 183; Dolabani 1972: 130).

Mardin’de iki kale vardır. Biri Mardin Kalesi, diğeri de Deyrulzafaran Manastırı’nın üzerindeki kaledir. Bu nedenle eskiden buraya Kal’at-Mağra (Kalıtmara) denirdi. Merdin; *mertlerin ini, yiğitlerin yuvası* anlamına geldiği de iddia edilmektedir (Güler 1998: 181; Dolabani 1972: 130).

Kız Kalesi (Kalıtmara)

Mardin’in 5 km doğusunda üç kale vardır. Bu kaleler Deyrulzafaran Manastırını üç yönden koruyan kalelerdir. Bunlar Kız Kalesi, Mar Yakup ve Meryemana manastırlarının bulunduğu tepelerdeki kalelerdir. Kız Kalesi, M.Ö. yapılmış ve M.S. 1140 yılında Artukoğulları’ndan Hüsamettin Temurtaş, Musul Hakimi Zengi’den kurtulmak amacıyla bazı kaleleri yıktırmıştır ve böylece Mardin, işgalden kurtulmuştur (Dolabani 1972: 130).

Kal’anın Böylesi

Evliya Çelebi, Mardin Kal’ası içinde şunları yazar: “Bu Kal’a o kadar yüksektir ki tepesindeki burçlar, Samanyolu gibi bulutlara erişir. Bulutlar kaybolmadan Kal’anın tepesindeki yapılar ve minareler görülmez. Ben gezdiğim yerlerde çok Kal’alar gördüm ama böylesini görmedim. Bu Kal’ayı fethetmek her babayiğidin harcı değildir.” Evliya Çelebi’nin “fethedilmez” dediği Mardin Kal’asını, İslam orduları kolayca fethederler. 640 yılında İslam orduları komutanı Halid Bin Velid, Suriye üzerinden Anadolu’ya ilerlerken bir kol da İvaz bin Ganem komutasında Mardin’e yönelir. Mardin Meliki, İslam ordularını yeşil bir atlasa sarılı Kur’an-ı Kerim’le karşılar, şehrin anahtarlarını

teslim eder. Bir süre sonra da şehir, Mervan Oğulları'nın idaresine geçer (Güler 1998: 194).

Malazgirt Zaferinden sonra Selçuklular'ın komutanlarından Emir Artuk Bey, 1086 yılında Güneydoğu Anadolu'da yeni fetihlere girişir. Mardin Kal'asını kuşatır ama şehir bir türlü teslim olmaz. Çaresiz kalan Artuk Bey, mancınıklar kurdurarak önce şehri taş ve ateş yağmuruna tutar. Sonra da şehre haber salar: “Biz şehirleri yıkmak yakmak, kan dökmek için gelmedik. Biz adaleti ve güvenliği sağlamak için geldik. Teslim olursanız kimsenin kılına dokunmayacağız. Buna rağmen Kal'a yine teslim olmaz. Artuk Bey, uzun bir kuşatmayla Kal'ayı aç susuz bırakmak da istemez. Kapılardan birinin önüne dağ gibi odun yığıdırır, bir gece yarısı odunları ateşe verir. Kal'a muhafızları, büyük bir korku içerisinde ateşi söndürmeğe çalışırken Artuk Bey, öteki kapılardan birinden şehre girer yüklenir (Güler 1998: 195).

Mardin Kalesi I

Mardin'in etrafını saran kalelerin, Hızır tarafından korunduğuna inanılmaktadır. Eskiden Mardin Kalesinde deprem olduğunda Hızır (a.s) Kale sallanmasın ve oraya bir şey olmasın, diye Kale'nin etrafını yılan şeklinde sarıp burayı koruduğuna inanılmaktadır (Sancak 2009: 120). “Hızır'ın yılan şekline girmesi”; ve “Hızır'ın Mardin kalesini koruması dikkat çeken motiflerdir.

Mardin Kalesi II

Yörede anlatılan bir diğer söylence ise; Hızır'ın, Mardin Kalesi yıkılmasın diye kılıcını kalenin kapısının üzerine sapladığına yönelik anlatıdır (Sancak 2009: 120) bu sayede Mardin Kalesinin günümüze kadar ayakta kalabildiğine inanılmaktadır.

Kız Kalesi

Kız Kalesi, zamanında “kızını çok seven bir hükümdar” tarafından kızının evlenmesine engel olmak için yaptırılmıştır. Kızının erkekler tarafından görülmesini istemeyen kral, kızını kaleye kapatmıştır. Böylece kaleye hapsedilen kız, hayatı boyunca hiç evlenememiştir. Günümüzde bu kale, çocuklarının evlenmesini isteyen aileler ve gençler tarafından ziyaret edilmektedir. Buraya gelenler, “kaderimiz onun kaderine benzemesin” diye dua ederler ve kralın kızını anarlar (Sancak 2009: 120).

Kal'at Mara

Yöre halkı tarafından yaygın olan anlatı, Müslümanların kenti ele geçirmesi ile ilgilidir. Mardin Kalesi beyi, günümüzde Kal'at Mara (Kadın Kalesi) diye anılan yerin yönetimini kızı Marya'ya bırakmıştır. Marya, Kale'deki bir rahibe aşık olur. Gizlice buluşmaya başlarlar. Bir süre sonra Marya, hamile kalır. Dini kurallara göre rahibin, Marya ile evlenmesi olanaksızdır. Bunun üzerine bir plan yaparlar. Marya, hamileliğini gizler. Doğum yaklaşınca hasta olduğunu söyler ve bir odaya kapanır, yanına rahipten başka kimsenin girmesine müsaade etmez. Rahip, Marya'nın Hastalığının ağır olduğu söylentisini yayar. Dinsel gerekleri yerine getirme bahanesiyle de Marya'yı sadece kendisi ziyaret eder. Bir süre sonra Marya'nın bir oğlu olur. Rahip, çocuğu Amuda'ya¹⁰ götürür. Direkler üstüne yaptığı bir yere yatırıp, üstüne annesinin sırma isli çevresini örter. Amudalı avcılar onu bulur, hiç çocuğu olmayan krala götürürler. Kral çok sevinir, kendisine Tanrı'nın armağanı saydığı çocuğu evlat edinir. Aradan yıllar geçer, çocuk on yedi yaşında yiğit bir delikanlı olur. Kral, oğlunu Mardin Kalesi beyinin kızı Marya'yla nişanlar. Bu sırada Halife Ömer, yönetimindeki İslam orduları da Amuda önlerine kadar gelmiştir. Bir çarpışmada kralın oğlu tutsak düşer. Marya, nişanlısını görmek için Amuda'ya gelir. Halife Ömer'in huzuruna çıkar. Marya'yı dinleyen Ömer: "Görmek istediğin nişanlın, vaktiyle Amuda'ya gönderip direkler üstündeki yere bıraktığın oğlundur" der. Marya şaşırır. Bu sırrı, kendisinden ve rahipten başka bilen yoktur. Ömer, çocuğun bir işareti olup olmadığını sorar. Marya, sırtında bir ben olduğunu söyler. Tutsak getirilir, gerçekten sırtında bir ben vardır. Böylece ana oğul kavuşurlar. Bu durumdan çok etkilenen Marya, Müslüman olur. Halife Ömer, Marya'dan kalenin kapılarını açmasını ister. Marya, çeyiz sandığı gibi kırk sandık hazırlatır, içlerine adamlarını yerleştirmelerini söyler. Bu yolla içeri giren adamlar, kapıları açar, kale kısa sürede düşer (Sancak 2008: 122; Abdülgani Efendi 1999: 6-23). Bu efsane, Truva atı efsanesini hatırlatır. Abdüselam Efendi'nin "Mardin Tarihi" adlı kitabında, bu olay çok daha ayrıntılı olarak anlatılır. Ve anlatının sonu Truva efsanesine¹¹ benzer. Marya dedesi ile birlikte iş birliği yapar, askerleri kurtarır. Şehri, Müslümanlara teslim eder.

¹⁰Suriye sınırları içinde bulunan şehrin adıdır.

¹¹Tarihte yaşanan mücadelelerin geneli kadınlar yüzünden başlamıştır. Bir örneği ise şöyledir; Ege Bölgesinde bulunan Truva şehrinin kralı Priamos'un oğlu Paris, Sparta Kralı Menelaos'un eşi Helen'i kaçırmıştır. Bunu duyan Menelaos ordusunu toplamış ve Truva'ya doğru yola çıkmıştır. Bir savaş çıkacağını anlayan Truva şehri ise savunmaya hazırlanmıştır. O günden itibaren savaş başlamış ve uzun yıllar sürmüştür. Ardından Akhalılar bir yöntem

Mardin Adı ve Kalesi

Mardin'in ilk sakinleri *Mecusi'lerdi*¹². Daha sonra Hristiyan *Arsus bin Cariş*, Mecusilerin buradaki bin yıllık hükümdarlıklarına son vermiştir. Çok güçlü, kuvvetli ve acımasız biri olan *Arsus*, Rum imparatoru *Herakil*'in akrabasıydı. Trabzonlular, yaptıklarına dayanamadılar. *Arsus*'u imparator *Herakil*'e şikâyet ettiler. Sürgün edilen *Arsus*, *Rebia* bölgesine gönderilmiştir. Mardin'e ve kalesine hayran kalmıştır. Burada *Mecusi* bir rahiple tanışır ve dostluğunu ilerletir. Bir süre sonra *Arsus*, kendini kaleye davet ettirir. Kaleye girer girmez *Mecusi* rahibi öldürür. Kaledeki tüm Mecusileri öldürdükten sonra taptıkları ateşi de söndürür. Kaleyi karargâh olarak seçen *Arsus*, şehir merkezini ve etraftaki köy ve mezraları imar etmeye başlar. Daha sonra kızı *Mariya* için küçük bir kale inşa eder. Bu şekilde *Arsus*, İslam hâkimiyeti dönemine kadar şehri zapt eder (Abdüsselam Efendi 2007: 1-46).

Mardin Kalesinin Fethi

Hicaz, Mısır, Yemen ve Şam bölgesinin (Mabeyne'n-Nehreyn) fethi tamamlanmıştır. *İyaz bin Ganem* komutasındaki Hz. Muhammed'in sahabelerinin amacı Habur'u almaktır. *Rebia* bölgesinde, konuşmasıyla insanları etkileyen Şehriyam b. Melik adında güçlü bir hükümdar vardı. Arapların bölgeye doğru ilerlediğini duyan Şehriyam, *Behram*'ı görevlendirerek İslam orduları hakkında bilgi toplamasını istedi. *Behram*, İslam ordularının onlara saldıracağını öğrenince durumu Şehriyam'a bildirir. Bunun üzerine Patrik Tusa, Şehriyam'a şunları söyler; "*Hükümdarım, Araplar birçok memleketi ele geçirerek oradaki insanları alçalttı. Güçlü kuvvetli bir orduyla karşı karşıyayız. Onlarla savaşabilmemiz için çok sayıda askere ve silaha ihtiyacımız var. Bu nedenle teklifim şudur; Mardin ve kalesinin hükümdarı olan Arsus'un kızı Mariya'yı, oğlun Amuda ile evlendirmeye çalış. Eğer bu evlilik gerçekleşirse Mardin hükümdarı Arsus, bize destek olur ve böylece İslam ordusuna karşı savaşabiliriz.*" Şehriyam bu teklifi kabul ederek Patrik Tusa'yı bu konuyla ilgilenmesi için görevlendirir.

---

belirlemişlerdir. Odysseus tahtadan bir at yapmaya karar vermiş ve bu atada askerlerini doldurmuştur. Atı bir asker ile Truvalılara göndermiş ve savaş ganimeti olduğunu bildirerek almalarını istemiştir. Truvalılar savaşı yendiğini düşünerek atı almış ve kutlamalara başlamışlardır. Geceye doğru alkol almaya da başlayan Truvalılar iyice kendilerinden geçmiştir. Bunu anlayan Odysseus ve askerleri attan çıkmış ve sınırda bekleyen askerleri de içeri almışlardır. Ardından şehri talan ederek savaşta yöntemleri sayesinde galip gelmişlerdir.

¹² Bin yıla yakın bir sürede *Mecusi* halkı burada egemenlik kurmuş ve ateşe taparak ibadetlerini yapmışlardır.

Patrik Tusa vakit kaybetmeden Arsus'un yanına hediyelerle gider. Patrik Tusa, Hükümdar Arsus'un karşısında şunları söyler: *"Ey hükümdar sizlerden çok önemli bir ricada bulunmak üzere huzurunuzda geldim. Araplar çevredeki birçok ülkeyi istila etmeye başladılar ve oradaki sultanların ve hükümdarların elindeki toprakları alarak rezil ettiler. Yemen, Habeşistan, Mısır, Hicaz ve Şam'ı istila ettiler. Rum imparatoru Herakil'in elindeki birçok yerlere de el koydular. Mallarını mülklerini ellerinden aldılar. Erkek, kadın ve çocuklarımızı esir aldılar. Şimdi de mülkümüze ve şehirlerimize göz dikmişler. İslam ordusuna karşı savaşmamız gerekiyor. Eğer onlara karşı bir savaşta zaferle çıkarsak, İsa Mesih'in dinini yüceltmış oluruz, yok eğer yenilirse o zaman; şehirlerimiz, malımız, mülkümüz, evlatlarımız onların eline geçecek ve ölüm bizim için yaşamaktan daha iyi olacaktır. Ben buraya kızın Mariya'yı Şehriyam'ın oğlu Amuda'ya istemek için geldim. Eğer kızın Mariya, Amuda ile evlenirse kuvvetlerimiz birleşir ve bizim için büyük bir destek olur. Böylece daha güçlü bir şekilde Araplara karşı savaşabileceğiz."*

Mardin hükümdarı Arsus, Patrik Tusa'nın teklifini kabul eder. *"Kızım Mariya'yı Şehriyam'ın oğlu Amuda'ya vereceğim. Bunun karşılığında; şu kadar miktar altın, gümüş ve şu kadar davar, deve, koyun istiyorum. Ayrıca düğün gecesinde boğazlarını kesmek üzere kurban etmek için bana Muhammed'in sahabelerinden yirmi kişi getireceksiniz."* der.

Patrik Tusa, hükümdar'ın bütün isteklerini kabul eder. Şehriyam'ın huzuruna çıkan Patrik Tusa'ya, müjdesini verir. Haberi sevinçle karşılayan Şehriyam, Arsus'un isteklerini karşılar. Ancak Arsus'un düğün gecesinde boğazlayarak kurban etmek istediği 20 Müslüman'ı vermez. Bunları Müslümanlarla yapacağı savaştan sonra getireceği sözünü verir. Hükümdar Arsus, bu şartı kabul eder ancak bu durumdan da rahatsız olur. Bir gün oğlu Amuda ile konuşurken; *"Ben Arsus'un istediği altın, gümüş vs.. her türlü malları fazlasıyla karşılıyorum. Sen de istediğin kadar asker hazırla ve Müslümanlarla savaşmaya git. Bunlardan kurban edilmek üzere 20 Müslüman yakala ve müstakbel kayınpederin Arsus'a götür. Bunları düğün gecesinde boğazlarını keserek Mesih'e kurban etmek istiyor. Aksi takdirde kızı Mariya'yı sana vermeyecek."* Amuda babası Şehriyam'ın dediğini yapar ve Müslümanlarla savaşmak üzere yola koyulur. İyaz bin Ganem de haberi alır almaz hazırlıklara başlar. *"Bizler bu kılıçları süs diye"*

*taşımıyoruz. Bu kılıçlarla müşrikleri ve insanları kandıran patriklerin boynunu vururuz ve müşrik hükümdarların mülklerini ellerinden alırız. ...”*der.

Halid bin Velid vakit kaybetmeden bu birliğe hücum eder ve yenilgiye uğratır. Komutanları *Rudis*’i esir alır. Savaş, Rumlara karşı İslam ordusunun zaferiyle sonuçlanır. Müslümanların eline Rumların komutanı *Amuda* ve *Patrik Tusa*’nın da aralarında bulunduğu 4000esir geçer. Savaştan kaçabilenler durumu *Şehriyam*’a iletirler; ‘*Oğlun Amuda, Rudis ve Patrik Tusa esirler arasında yer almaktadır. Çok sayıda asker de savaşta ölmüştür.*’ Durumu öğrenen hükümdar *Şehriyam*, çok büyük bir üzüntüyle artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını anlar ve ağlamaya başlar. *Şehriyam*, savaşın yenilgisini ve sonuçlarını değerlendirir.

Bu sırada bir kuş sürüsünün *Resulayn*’a¹³ doğru uçtuğunu gören *Şehriyam*, oraya gider. *İyaz bin Ganem*, bu zaferden sonra Allah’a şükreder. Rum esirlerden Müslüman olmayı kabul edenleri, sağ bırakılmasını kabul etmeyenlerin ise öldürülmesini emreder. Esirlerden ileri gelenlerini ise elinde tutar. Bunlar arasında *Şehriyam*’ın oğlu *Amuda*, *Patrik Tusa* ve *Rudis* de vardır.

İyaz bin Ganem ordusuyla *Reyhan*’a doğru gider. Bu sırada *Mardin Hükümdarı Arsus*’a; *Şehriyam*’ın oğlu *Amuda*’nın, *Kefertus*’a hükümdarı *Patrik Tusa*’nın, *Hizan Hükümdarı Rudis*’in esir düştüğünü söylerler. Savaşta yenilen *Şehriyam*, ordusuyla *Reyhan*’a çekilir ancak Müslümanlar da peşlerinden gider. Bu haberleri alan *Arsus*, kızı *Mariya*’yı çağırarak durumu anlatır. Nişanlısı *Amuda*’nın Müslümanlara esir düştüğünü ve ne yapabileceklerini sorar. Bunun üzerine *Kızı Mariya*; “*Baba, benim yapmak istediğim bazı şeyler var. Yapmayı düşündüğüm şeylerde bir hayrın olacağına inanıyorum. Ancak yapmak istediklerimi öğrendiğinde kabul edeceğini zannetmiyorum.*” *Arsus*, kızının ne yapmak istediğini merak ederek sorar; “*Söyle kızım ne yapmayı düşünüyorsun? Eğer aklım yatarsa sana izin vereceğim*” Bunun üzerine *Mariya*; “*Baba, ben İyaz bin Ganem’in askerlerine tuzak kurarak intikam almak istiyorum. Önce onlara giderek yalandan bir hikâye uyduracağım. Onlara; ‘Rüyamda Yesu ve havarileri gördüğümü onlara düştüğümüz durumu şikâyet ettiğimi ancak Yesu’un bana dönerek; Ey Mariya! Araplar hak din olan İslam’a tabidirler sen de*

¹³*Resulayn*, Arapça, Ras’al ‘Ayn; Süryanice, Res ‘Ayna adıyla Suriye’nin Hasiçi eyaletinin bir kentidir. Ayrıca Türkiye’nin Ceylanpınar ilçesiyle arada sınır kapısı vardır. *Resulayn*’da; Araplar, Kürtler, Süryaniler, Ermeniler ve Çeçenler bulunmaktadır.

onların dinine katıl, dediğini ve işte gördüğüm bu rüyadan dolayı Müslüman olmak için yanınıza geldiğimi' söyleyeceğim. Müslümanlar bana inandıklarında diyeceğim ki; 'babamın kalesini sizlere teslim etmek istiyorum.' Onlar; nasıl? diye sorduğunda ben diyeceğim ki; 'istediğiniz kadar askeri hazırlayacağınız sandıklara koyun ve bana verin. Bende bunları babama benim hediyelerimdir diyerek kale kapısından içeri götürölmelerini sağlayacağım. Sandıkların içindeki bu askerler, kaleye taşındıktan sonra sandıklarından çıkarak kaleyi ele geçirirler. Böylece kolaylıkla kaleyi ele geçirebileceklerini' söyleyeceğim. Müslümanlar büyük ihtimalle yalanlarıma inanarak teklifimi kabul ederler. Mariya gerçek planını babasına anlatır "..Baba, Müslüman askerler sandıklara girip kalenin içine taşındıklarında sen askerlerimizi hazırla. Hazırla ki hepsini hemen esir alalım. Esir alacağımız bu askerlerle Müslümanlarla pazarlık yaparız. Ellerine esir düşmüş kendi askerlerimizi ve tabi nişanım Amuda'yı da Müslümanlarla yapacağımız pazarlıkla kurtarırız. İyaz bin Ganem'e haber salarız; 'Ya esirlerimizi serbest bırakırsın ya da bu sandıklardan esir aldığımız askerlerini öldürürüz' deriz. Böylece onlar teklifimizi kabul eder ve karşılıklı esir değişimi yaparak hedefimize ulaşmış oluruz. Baba, nişanım Amuda'yı ancak bu şekilde ellerinden kurtarabiliriz." Böylece Mariya, babasına her şeyi anlatmış oldu. Kızının planını tehlikeli bulan Arsus; "Kızım, bana öyle geliyor ki, Müslümanları hafife alıyorsun. Onlara hile yapmak, tuzak kurmak çok zordur. Onlar, bir memleketi almak istediklerinde öncelikle ve mutlaka hileli bir plan yaparlar. Sen söylediklerini yapmaya başlarsan hayatını ciddi bir tehlikenin içine atarsın, farkında mısın? diye sorar.

Bunun üzerine Mariya babası Arsus'a dönerek: "Baba, düşün ki insanlar birbirlerine beni göstererek diyecekler ki; 'Bu Mariya Amuda ile nişanlıydı. Onlara hayırlı gelmedi bu nişanlılık. Evlenmeden nişanlısı esir düştü. Şimdi böyle ortalıkta kalmış.' İşte ben bu lafları duyacağıma ateşte yansam, ölsem daha iyi." Bunun üzerine Mardin Hükümdarı Arsus Kızı Mariya'ya: "Tamam kızım. İstediklerini yapmakta serbestsin. Ama çok dikkatli ol. Ben de Şehriyam'a yardım etmek için askerlerimi toplayacağım." söyleyerek oradan ayrılır.

Arsus askerlerini toplar ve Şehriyam'a yardım etmek için Reyhan'a gider. Mardin'de bir askeri birlik bırakır ve; "Dikkatli olun, her an için Müslümanlar şehri almak için saldırabilir, sakın gaflete girmeyin." şeklinde uyarır. Cesur ve yürekli olan Mariya,

krallara layık hediyeler hazırlatır. Yanında Müslümanlar gibi giyinen beş hizmetçiyle yola koyulur. Duneysır'e¹⁴ vardığında ise büyükbabası Hacib'le karşılaşır. Büyükbabası Hacib'in elinde de 40 Müslüman esiri¹⁵ vardır. Şehriyam bunların hemen öldürülmelerini ister. Ancak Veziri buna karşı çıkararak; *“Eğer bu esirleri öldürtürsen o zaman oğlun Amuda'yı da öldürtmüş olursun. Çünkü Amuda ve diğer adamlarımız Müslümanların elinde ve bunlar gibi esir durumdadırlar. Öldürdüğümüz takdirde, Müslümanlar da buna karşılık ellerindeki esirleri öldürürler. Bırak bunları Mardin'e Mariya'ya götürsünler. Orada bir esir değiş-tokuşu yapsınlar ki bu sayede oğlun Amuda ve diğer adamlarımız da kurtulmuş olur.”* Şehriyam, bu teklifi kabul eder. Arsus da: *“Gerçi ben bunları kızımın düğün gecesinde Mesih için kurban etmek isterdim. Yine de siz alın bu kırk esiri götürün Mardin'e. Kızım Mariya'ya teslim edin. Teslim edin ki nişanlısı Amuda ve diğer adamların serbest bırakılması için Müslümanlarla pazarlık yapabilsin.”* der. Mariya İslam ordularının bulunduğu bölgeye giderken dedesi Hacib'e esirleri Mardin'e götürmesini söyler.

Mariya'yı gören komutanlar, kim olduğunu öğrenirler. Bunun üzerine kendisinin Arsus'un kızı Mariya olduğunu ve komutanları ile görüşmek istediğini söylerler. Mariya'yı İyaz bin Ganem'e götürürler. İyaz bin Ganem'in huzuruna alınan Mariya, selam vermek için diz çökerek secdeye varmak istedi. İyaz bin Ganem engelleyerek: *“Bizde, kula secde edilmez. Ancak bir olan Allah'a secde edilir.* Bunları dinleyen Mariya, Arapça konuşarak; *“Ey hükümdar! Allah'a yemin olsun ki siz bu güzel davranışlarınız sayesinde Rumları yendiniz. Ey hükümdar! Şunu bilmenizi isterim ki; ben Mardin hükümdarı Arsusus'un kızı Mariya'yım. Beraberimde getirdiğim ve sizlere sunduğum bu küçük hediyeleri lütfen kabul ediniz.”* diyen Mariya, konuşmasına devam eder; *“Rüyamda Hz. İsa Mesih'i gördüm. Bana Müslüman olmamı emretti. Ben Müslüman olduğumu bildirmek için yanınıza geldim. Babamın kalesinin elinize geçmesi için sizlere yardımcı olacağım. Bana istediğiniz kadar hazırlayacağınız sandıklara asker koyun. Ben onları gizleyerek içinde bana ait eşyalarım varmış gibi kaleden içeri götürülmelerini sağlayayım. Böylece kaleden içeri girmiş bu askerler sayesinde Mardin'i fethetmiş olursunuz. Ancak bunun karşılığında siz bana esirleriniz arasında bulunan nişanlım Amuda'yı verin. Kaleyi teslim aldıktan sonra da nişanlım Amuda ile*

¹⁴ Kızıltepe

¹⁵Bunlar, erzak toplamak için yolda gittikleri sırada Reha yakınlarında, Reha hükümdarı İksas bin Nekval ve Sin hükümdarı Ceres bin Şemun'un 1500 kişilik süvarisiyle tesadüfen karşılaşarak esir düşmüşlerdi.

birlikte burayı yönetmemize izin verin.” Mariya’nın bu teklifini dinleyen İyaz bin Ganem, kahkaha atar. Daha sonra İyaz bin Ganem konuşmaya başlar; “Bak Mariya! Öncelikle nişanlın diye bildiğin Şehriyam’ın oğlu Amuda’yı kurtarmak için hile yaptığını biliyorum. Amuda senin nişanlın olamaz. Çünkü o, senin öz oğlun. Bir zamanlar bir rahiple gizli bir gönül ilişkisine girmiştin ve sonra çocuğun olmuştu. İşte bu çocuk Amuda’dır.” der. Mariya hayretle: “Senin tüm bu olanları bilmen imkânsızdı. Nasıl olur da bunları öğrendin?” diye sorar İyaz bin Ganem’e.

İyaz bin Ganem anlatmaya başlar: “Rüyamda Hz. Muhammed (a.s)’ı gördüm. Bu gerçekleri rüyamda o bana anlattı. Bir gün kaleye yakın bir yerlerde Deyrulzafaran adında bir kiliseye çok güzel bir kadın ziyarete gider. Oradaki rahiplerden birisi ona gönlünü kaptırır. Bu gizli ilişkiden hamile kalan kadın durumu herkesten gizler. Sonra bir erkek çocuk doğurur. Çocuğunu sadık bir hizmetçisinin dışında herkesten saklamayı başarır. Ancak uzun bir süre buna devam edemeyeceğini bilir. Sonunda dayanamayarak, yasak bir ilişkiden olan çocuğunu hizmetçisine vererek, kervanların geçiş yerlerine bırakmasını ister. Ama önce çocuğuna kendi ziynetlerinden bir sürü altın gümüş ve benzer takılar takar ve vücudunu iyice incelemeye başlar. İlerde bir gün karşılaşırsa tanınması için iyice arar. Vücudunda kalıcı belirgin her hangi bir nişan vardı. Ve sağ omzunda belirgin bir nişan vardır. Aynı şekilde kulağında da normalden farklı bir fazlalık vardı. Asla unutmamak üzere tüm bu nişanları hafızasına yazarak hizmetçisine götürmesini söyler. Hizmetçisi alır bu bebeği (Amuda’yı) yol kenarına bırakır. O sıralarda Musul hükümdarı, elçisini bir ihtiyaca binaen hükümdar Şehriyam’a göndermişti. Bu elçi yoldan geçerken bir bebek ağlaması duyar. Bakar ki sahipsiz ama bir sürü değerli süsleri olan bir bebek. Mutlaka bir sebebi hikmeti vardır diye düşünerek yanına alır ve yoluna, yani Şehriyam’a doğru devam eder. Elçi Şehriyam’a vardığında, Musul hükümdarının iletilerini verir. Ancak Şehriyam elçinin yanındaki bebeği yani Amuda’yı merak eder. Elçi, bebeği yolda gördüğünü ve sahipsiz olduğunu söyler. Bunun üzerine Şehriyam; ‘Bu bebeği bana ver, ben ona bakarım. Karşılığında şunları şunları sana vereceğim. Ancak sen bunu bir sır olarak ömür boyu saklayacaksın. Zaten bana varis olacak kimsem yok. Bu çocuğu yanıma alır büyütürüm. Böylece benim bir varisim olur.’Elçi, Şehriyam’ın isteğini kabul eder. Artık bebeğin sevgisi Şehriyam’ın kalbine yerleşmiştir. Bebeğe bulunduğu yer olan Amud şehrine istinaden ‘Amuda’ ismini vererek bakıcılara teslim eder. Artık emin ellerededir. Bir

hükümdarın oğluna layık her türlü eğitim verilir; silah kullanımı, binicilik, idarecilik gibi her türlü eğitimi alır. Artık yöre halkı o'nu Şehriyam'ın oğlu olarak tanımaktadır. Aradan geçen uzun yıllardan sonra Şehriyam'a İslam ordusuyla savaşmak zorunda kaldığında- şeytanın dürtmesiyle olacak ki- kendine takviye güç elde etmek için Amuda'yı Mardin hükümdarı Mariya ile yani öz oğluyla evlendirmek ister. Hikâyenin aslı budur. Oysa sen, bana Amuda'nın senin nişanlı olduğunu iddia ediyorsun. Ve buraya bize hile yapmak için öneriler getiriyorsun. Bunlara ne diyorsun?" diye sorar İyaz bin Ganem.

Hikâyeyi dinleyen Mariya çok şaşırır. Çünkü kendisiyle ilgili olan kısmı tamamen doğrudur. Aklına bebeğinin vücudundaki izler gelir. *"Eğer dediklerin doğruysa çocuğumda bazı nişanlar vardı. Amuda eğer o çocuksa nişanlarından tanıyacağım."* diyerek Amuda'nın omzundaki bene ve kulağındaki fazlalığa bakar. Evlenmek üzere olduğu nişanlısı Amuda'nın, kendi oğlu olduğunu böylece öğrenmiş olur. Büyük bir üzüntü ve şaşkınlıkla Mariya, oğlu Amuda'ya sarılarak ağlar. Biraz sakinleşince İyaz bin Ganem, ana ve oğula döner; *"ikinizi birbirine kavuşturan Allah'ın birliğine inanmanız, rızasını kazanmak için de emrine girmeniz ve şükretmeniz lazım. ..."* diyerek ana ve oğlu İslam'a davet eder.

Bunları dinleyen Amuda: *"Ey Emir! Senin söylediklerin hepsi doğrudur. Hakkımda ne karar verirsen razıyım. Allah'ın birliğine ve Muhammed'in resul olduğuna şehadet ediyorum."* Oğlunun Müslüman olduğunu gören Mariya da, Müslüman olur. Sonra İyaz bin Ganem Mariya'ya sorar; *"Mardin Kalesini nasıl alabiliriz?"* Mariya der ki: *"Ey Emir Allah'a yemin ederim ki bütün kalbimle Müslüman oldum ve bununla günahlarımın bağışlanması dışında bir şey istemiyorum. Lütfen, kötü niyetli biri olabileceğimi düşünmeyiniz. Biliyorsunuz ki bazen karşınızdakinin hakkında su-i zanda bulunmak günahtır."* Bunları söyleyerek İyaz bin Ganem'in kendisine güvenmesini ister. Mariya konuşmasına devam ederek; *"Ben size kalenin anahtarlarını teslim edinceye kadar oğlum Amuda elinizde rehin dursun."* İyaz bin Ganem, ikna olur ve Mariya'nın başarması için dua eder. Oğlu Amuda ve İyaz bin Ganem'le vedalaşan Mariya, kalesine döner. Esarettten kurtarmak istediği Müslüman esirlerin iple bağlı olduklarını görünce Mariya üzülür. Ancak şu anda buldukları yerden kurtarması mümkün değildi. Bu nedenle önce onları babasının kalesine götürmesi gerekiyordu.

Daha da önemlisi esirlerden sorumlu olan dedesini de ikna etmesi gerekiyordu. Dedesi Hacib'e: *"Bu esirlerin babamın kalesine götürülmesini istiyorum, orası benim kalemden daha korunaklı ve savunulabilir. Biliyorsunuz ki babam Şehriyam'a yardımcı olmak için kendi kalesini boşaltmış orada kimsecikler yok. Araplarla yapacağımız anlaşmaya kadar dursunlar. Akıbetlerinin ne olacağı sonradan belli olacaktır."* der. Böylece Müslüman esirler, babasının kalesine götürülür. Mariya, Müslüman olduğunu bilmediği dedesinin önünde esirleri kurtarmanın yollarını ayırır.

Mariya'nın dedesi Hacib, Tevrat, Zebur, İncil gibi kitapları hem okumuş hem de okutmuştu. Dara'da sürekli ibadet ederdi. Bu savaşa katılmasının nedeni ise yaşadığı bir olaydır.¹⁶Rahip Hacib'in konuşmasından etkilenen Daralılar, Araplara karşı savaşmaya yemin eder. Ardından Şerhi, Envar, Yuhanna, Zeheb, Mar Yunus kilisesine bağlı Hristiyanlarda onunla birlikte savaşmaya giderler. Amuda kapısına bakan Rum meydanındaki Mellah Kilisesinin rahibini de yanına alır ve Nusaybin'e doğru giderler. Dara halkı ile Nusaybin'e doğru gittiğinde hükümdar Taryadus, onları sevinçle karşılar. Nusaybin'deki Meryem Ana, Mar Yakup, Ma'madan Kilisesi dâhil olmak üzere tüm kilise ve manastırlara gider.

Hacib, Reyhan'a doğru yola çıkar. Reyhan'a ulaştığında, Şehriyam onu ve askerlerini büyük bir sevinçle karşılar. Destek için orada bulunan Mardin hükümdarı Arsus, Hacib'in vatanına ve dinine olan bağlılığını görünce hayran olur. Şehriyam'dan, Mişa'ya hükümdarlık yetkisi vermesini ister. Şehriyam, Arsus'un bu isteğini kabul eder. Onu Dara'nın hükümdarı ilan ederek 'Hacib' unvanını verir. Mariya'nın dedesi Mişa'nın hükümdar olmasının ve Hacib ilan edilmesinin hikâyesi kısaca budur. Orada bulunduğu sırada ise 40 kişilik Müslüman grup esir alınıp Şehriyam'a getirilir. Şehriyam'da, bunları Arsus'a teslim eder. Arsus da bu esirleri kızı Mariya'ya teslim

¹⁶Asıl adı Mişa bin Abdülmesih olan Hacip, Müslümanlar Cezire topraklarını ele geçirmeye başlayarak Habur şehirlerini alıp Şehriyam'ın oğlu Amud'u, Harran hükümdarı Rudis'i Kefertusa hükümdarı Tusa'yı esir alınca Rumlar korkmaya başlamıştı. Dara halkı da, orada Rahiplik yapan Mişa bin Abdülmesih (Hacib)'in yanına gelerek; *"Ey peder! sen ilim irfan sahibi ve akıllı bir kişisin. Araplar malımızı, mülkümüzü, topraklarımızı ellerimizden alıyorlar. Hükümdarlarımızı alaşağı ediyorlar. Buna rağmen biz onlara karşı savaşmıyoruz. Çünkü onlara karşı ne gücümüz ne kuvvetimiz var. Bunlardan kurtuluş yolu nedir?"* diye sorarak düşüncesini öğrenmek isterler. Gerçekte ise Mişa, Muhammed (a.s.)'in peygamber olarak gönderilmiş olduğuna ve hak dinin İslam olduğuna iman getirmesine yardımcı olacak bazı ipuçlarına rastlamıştı. Buna rağmen Mişa halka şöyle seslenir; *"Ey Rum halkı! Allah (c.c.) açık gizli her türlü nimetini sizlere verdi. Güzel yerlere yerleşmenizi sağladı. İnsanlar arasında saltanatı sizlere verdi, birçok mal, mülk, şehirleri sizlere bahşetti. Sizler Allah'ın emirlerini bırakıp kendi çıkarlarınıza göre hareket etmeye başlayınca zayıflar ve fakirler ezilmeye başladı. Allah (c.c.) İncil'de buyurur ki; Kendi aranızda barışık yaşayınız, Allah korkusu içinizde bulunsun. Sizi vatanınızdan kovmalarına fırsat vermeden- dininiz ve vatanınız için savaşın. İşte ben. Araplarla savaşmak için meydana iniyorum. Sizler de Rahiplerinizi dahil bana katılın. Hiç kimse benden ayrılmayın."*

etmesi için Hacib'e verir böylece Mariya ile tesadüfen Duneysır'da karşılaşılır. Mariya ile tesadüfen karşılaşılır. Mariya, Hacib'e bu esirleri babasının kalesine götürmesini söyler. Hacib de Mariya da aslında esirleri serbest bırakmak istiyorlardı ancak ikisi de birbirinden çekiniyordu.

Hacib de¹⁷, Mariya gibi Müslümanlığı kabul eder. Hacib de Mariya da birbirinden habersiz, Müslüman esirleri her gün ziyaret ederek; "Umutsuzluğa kapılmayın. Sabrediniz!" diyorlardı.

Ertesi gün Mariya, dedesine sorar; "*Arap esirlere ne yaptınız?*" Mişa; "*Ellerini, ayaklarını bağlayıp karanlık sağlam bir yere kapattım. Onların şerrinden korunmak için tedbir aldım artık onlara ne yapılacağına Arsus gelince karar verir.*" Bunun üzerine Mariya; "*Yerinde hareket etmişsin, ama onları 'Biet' denen yere götürseydin de orada ibadet eden ve İncil okuyan Hristiyanları izleyerek kalplerine İsevilik inancı belki aşılırdı*" şeklinde teklifte bulunur, Mariya. Bunun üzerine Mişa ; "*Bunları karanlık olan zindana yani 'Biet'e' götürsek bile elleri ayakları, bağlı iken yinede ibadetlerini yapacaklar böylece onların bu hareketlerine hayran kalınacak.*"

Bunun üzerine Mariya Müslümanlığı kabul ettiğini dedesine söyler; "*Büyükbaba, sen eski kitapları okumuş ilim, irfan sahibi birisin. Bu Arapların dini ve peygamberleri Muhammed(a.s) hakkında herhangi bir bilgin var mı?*" Mişa, Mariya'ya cevap vermekten kaçınıncı Mariya ısrar ederek; "*Mesih hakkı için ey Mişa!.. Bana bu Müslümanlar hakkındaki gerçekleri anlat.*" der. "*Yesu İncil'de buyurur ki; 'Ahmed isminde bir Peygamber size gelecek. Yine başka bir yerde; '....ahlaklıların en iyisi gelecek', başka bir yerde; 'Ahresa'da semaya yükseldi ve 'Farklit' adında birini dininizi öğretmek için gönderdi'.*" der.

Mişa; "*Ey Mariya, ben bu Muhammediler sayesinde Müslüman oldum, ancak bunu senden korktuğum için gizledim. Geçen rüyamda Peygamberi gördüm, bana dedi ki; 'ey Mişa korkma, Mariya ve oğlu Amuda daha İyaz bin Ganem'in yanında iken senden önce Müslüman oldular.*" Bunun üzerine Mariya rahatlar. Şükür secdesi yaparak esirleri

¹⁷Hacib'in Müslüman olma hikâyesi şu şekildedir: Hacib Müslüman esirler ibadet ederken ve Kur'an okurken merak eder ve sorar; *Bizler namazlarımızı aksatmadan vakitlerinde kılarız. Esasında namazda her tür ibadetin özü vardır. Bunları Abdullah bin Utban'dan dinleyen Mişa; "Allah'a yemin ederim ki dininiz hakır, söyledikleriniz doğrudur. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in peygamber olduğuna şehadet ederim"* diyerek kelime-i şehadet getirip Müslüman olur.

serbest bırakırlar. Müslüman esirlerin serbest kalmasına itiraz edenleri de öldürür. Ardından Müslüman grubun lideri olan Abdullah bin Utban ve arkadaşları tek bir getirerek Mardin Kalesi'ne doğru gider ve orayı alırlar.

Daha sonra Abdullah, Mişa ve Mariya; İyaz bin Ganem'e kalenin teslim alınışının müjdesini ulaştırırlar. Haberi alan İyaz bin Ganem Müslümanların kurtuluşuna sevinerek Allah'a secde eder. Mariya ve Mişa'ya hayırlar yadederek Amuda'yı annesi Mariya'ya gönderir. Şehriyam ve Arsus, Mariya ve Mişa'nın Müslüman olduklarını Müslümanların serbest bırakıldığını ve Mardin halkının çoğunun da Müslüman olduğunu, kalenin İslam ordusunun eline geçtiğini öğrenince çok üzülürler.

Mardin, Müslümanların eline geçtikten sonra Mariya'nın oğlu Amuda'dan sonra yüz yıl kadar imarlı bir kent durumundaydı. Daha sonra ise 300 yıl boyunca kargaların baykuşların mekân tuttuğu harabe, ıssız bir yer olmuştu (Abdüselam Efendi¹⁸ 2007: 1-46).

Abdüselam Efendi'nin kitabında anlatılan bu olay ile Mardin'in alınışı ve halkının Müslümanlığı kabul etmesi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.¹⁹

Turabdin

Bu çalışmanın coğrafyası, Mardin ve Turabdin²⁰ yöresidir. Turabdin'in coğrafi sınırları çizilirken Mardin'i bu bölgeye dâhil edenler olduğu gibi yörenin dışında tutanlar da olmaktadır. Kaynaklarda bu nedenle farklı bilgilerle karşılaşılmaktadır.

Turabdin bölgesinin merkezi, batıda Mardin, kuzeyde Hesno d'Kifo (Hasankeyf), doğuda Gozarto d'Shu'o (Cizre) ve güneyde Nsibin (Nusaybin), Midyat ve çevresindeki kent ve köylerden oluşmaktadır. Bir başka görüşe göre, Turabdin'in sınırları Omid (Diyarbakır), Urhoy (Edessa; Urfa) ve Nsibin'in oluşturduğu üçgenin doğusunda kalan bölgedir. Bir diğer görüş bu coğrafyanın sınırlarını; doğuda Dicle nehri kıyısındaki Fenek (Fenik), batıda Savro (Savur) Kalesi'nden Mardin'e, güneyde İzla (Bagok)

¹⁸Abdüselam Efendi'nin Mardin Tarihi (Abdüselam Efendi'nin Ümmü'l-İber), Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 17, Haz: Güneş, Hüseyin Haşimi s: 1-46.

¹⁹Mardin adı için ayrıca bkz. Göyünç (1991) ve Abdulgani Efendi (1999).

²⁰Tur'Abdin, Tur Abdin, Turabdin şeklindeki farklı yazımlardan Turabdin biçimi kullanılacaktır.

Dağı'na, kuzeyde Arzene (Batman) bölgesine kadar uzanan bölge (Bilgin 2011: 37) olarak çizer.

Mardin'i Turabdin'in sınırları dışında tutan yaklaşıma göre ise; Mardin'in doğusunda kalan bölge; Cebel-i Tûr ve Tûr'Abdin diye bilinmektedir. Asur krallarından Adadnirari I ve oğlu Salmanasar ile ilgili kitabelerde "Kaşıari dağları" adıyla anılan bölgenin Tur Abdin olduğu, daha sonraki Asur metinlerinde de Kaşıari'den bahsedilmektedir. Süryani metinlerinde İzala, Arapça metinlerde ise "Cebel-al-İzal" denir. "Masios Dağı" tabiri ile de Tur Abdin bölgesi ifade edilmektedir. Asur metinlerinde "Nirbu" coğrafi terimi ile de Tur Abdin'in bölgesinin orta kısmı olduğu zannedilmektedir. Tur Abdin güneye doğru uzandığından Kuzey Suriye ve Mezopotamya kültür çevresiyle ilişki içindedir (Göyünç 1991: 1-2; Koch 2007: 314).

Turabdin Yöresi ve Hristiyanlık

Turabdin çevresindeki Diyarbakır (Amida), Anastasiopolis (Dara-Oğuz), Constantina (Viranşehir), Edessa (Şanlıurfa) ve Nisibis (Nusaybin) kentlerine Hristiyanlık çok erken dönemlerde yayılmıştır. Edessa'da (Şanlıurfa) 201 yılına ait bir kilisenin olduğu belirtilmektedir. Daha sonraki yapılar ise 4. yüzyıl civarındadır. Nisibis (Nusaybin) Katedrali'nin korunabilen vaftizhanesi 359 yılında yapılmıştır. Tur Abdin'de manastır kurucusu –inanişa göre Eugenios adlı- Mar Augen'dir²¹. Rahip burada 350 yılında manastır kurmuş ve rahipleri toplamıştır. Mar Gabriel Manastırı 397 yılında, Salah- Mar Yakup Manastırı 421'de kurulmuştur. Önemli yapılar İmparator Anastasius (491-518) ve Iustinianus Dönemi'nde (527-565) yapılmıştır. 570 yılındaki Notitia Antiochena'ya göre Tur Abdin'in büyük bir bölümü Metropolis Anastasiopolis'e (Dara-Oğuz) aittir. 640 yılında bölge Arapların eline geçer ve Hristiyanlık yerini İslam'a bırakır. Çok sayıdaki yazıt ve yazılı kaynaktan bu dönemde de birçok kilisenin onarıldığını ya da yeni yapıldığını yazmaktadır. Bazı yazılı kaynaklarda 1125 ve 1166 yılları arasında Mardin ve çevresinde yaklaşık 50 kilise ve manastırın yapılmış ya da yenilenmiş olduğu ifade edilmektedir. Süryani Ortodoks, Süryani Katolik Hristiyan cemaati Turabdin'de 20.yüzyıl sonuna kadar kalmıştır. Bir kısmı 1972 yılında, diğer kısmı da son yıllarda olmak üzere Yeni Aramca (Turoyo) konuşan Hristiyanların büyük bir çoğunluğu göç etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir (Koch 2007: 314). Azizlerin yaşam öyküleri

²¹ Mor Evgin

Süryaniler açısından işlevsel özelliğe sahiptir. Bu yaşam öykülerinden yazıldığı dönemle, manastırla, coğrafyayla, tarihle ilgili bilgiler edinilebilir. Ancak yaşam öyküleri tarihi birer vesika değildir.

Kferneli Mor Yuhanun'un yaşam öyküsüne göre; Persler, bölgeyi işgal ettiklerinde Romalılar'ı Dara, Nusaybin ve civar köylerinden kovdular. Turabdin Bölgesi'nin Hristiyanlarından bir kısmı da Romalılarla beraber Fırat'ın batı kesiminde Rumaniye denilen bölgeye gitmek zorunda kaldılar. Bir süre sonra imparator Yustinyan, Romalılar ve Persler'den intikamlarını alarak Asur, Ninve, Beth- Nuhadre, Beth- Garmay, Beth- Sluğ ile diğer yerleri istila eder. Orada yaşayan putperestleri de esir alır. Onları İzlo, Arzun, Fenik, Savur Kalesi ile Mardin dağları arasına yerleştirir (Akyüz 1998: 25-26). Gabriel Akyüz, bu tarihi veriye göre Mardin'i, Turabdin sınırları içinde değerlendirmektedir. Turabdin bölgesine yerleştirilen putperest esirlerden dolayı "Turabdin" sözcüğünün türediği de iddia edilmektedir.

Turabdin İsmi

Süryanilerce kutsal bir bölge olarak kabul edilen Turabdin'de, çok sayıda manastır, kilise ve münzevi hücresi bulunmaktadır. Turabdin ismi ile ilgili görüşlerden bazıları şunlardır: Süryanicedeki Tur (turo; dağ) ve Abdin "kul, köle" anlamına gelen abdo sözcüğünün çoğuludur. "Allah'ın Kölelerinin Dağı" anlamına gelen Turabdin adındaki "köle" sözcüğü bu dağdaki münzevi –rahiplerin çokluğu ve bunların kendilerini Allah'a adamasına, "Allah'a kulluk-kölelik" etmelerine bir gönderme olarak bu isim verilmiştir. Bu manastırlar, rahiplerin barındığı, ibadetlerini gece gündüz yaptıkları mekânlarıydı. Aralıksız olarak sürdürülen ibadetten dolayı, Süryanice'de "Tanrı'ya ibadet veya kulluk edenlerin dağı" olarak bu ad verilmiştir.

Turabdin'in sözcüğünün Yunancadaki *benim sopam* veya *değneğim* anlamına gelen "Turevdin" kelimesinden türemiş olduğu düşünülmektedir. Bu görüş de M.S. 1201 yılında yazılan Aynvert Köyü'nün İncil'inin tarihçesinde yazmaktadır. Çünkü Roma İmparatorları, Hristiyan olan yöre halkını Persler'e karşı bir güç olarak kullanıp saldırılarına karşı kendilerini korumaktaydılar (Akyüz 1998: 26).

Bu konudaki bir başka görüş ise, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Romalılar, Perslerle mücadeleleri sırasında ele geçirdikleri esirleri bölgeye yerleştirmişlerdir. Bu nedenle

yöre, Turabdin (Köle Dağı) ismini aldığıdır. Osmanlı döneminde ise bölge, 19. yüzyıla kadar Tur Nahiyesi olarak adıyla bilinen ve Hasankeyf livasına bağlı Midyat ve civarının idari bir bölgesiydi.

Turabdin yöresinin sınırları konusunda farklı görüşler olmasına rağmen yöre Süryaniler açısından kutsal bir bölgedir. Sınır kavramını Perring (2000) göre değerlendirmek gerekirse; bu kavram ve kentsel alanın kutsallığı, kent içerisindeki sosyal davranış şekillendiren güçlü bir araçtır (Bağlı 2010: 162).

Turabdin yöresinde bulunan kilise ve manastırlarda metropolitler, ruhaniler ve bilginler yetişmiştir. Günümüzde yöredeki kiliselerin ve manastırların sayısı beşe inmiştir. Metropolitlik merkezi olan Mor Gabriel ise önemini korumaktadır. Süryanilerin ana vatani olan bölgede Süryanice konuşulmaktadır. Turabdin yöresindeki manastırlarda çok sayıda ruhani ve bilgin yetiştirilmiştir. Yörenin sahip olduğu jeopolitik konum düşünüldüğünde bu durumun geçmişteki öneminin anlaşılması kolaylaşacaktır. Günümüzde ise medeniyetlere beşiklik etmiş olan coğrafya tarihi bir değere de sahiptir.

Turabdin bölgesini, Süryani Hristiyanlığı açısından değerlendirildiğinde, yörede kurulan kilise ve manastırların temellerinin Hristiyan dünyasının mezhepsel ayrışmasından çok daha önce atıldığı bilinmektedir. Yörede bulunan çok sayıdaki manastır ise, Süryani ruhaniliğini ve dinsel hayatını canlandırmıştır. Bu nedenle Süryani Ortodoks Kilisesi için Turabdin'in bölgesinin ayrı bir yeri önemi vardır. Doğu Süryani yazarlarının eserleri bu bölgede istinsah edilerek nesilden nesile aktarılmıştır. Ruhani hayat, kilise rekabetini ve dogmaların sınırlarını aşmıştır (Courtois 2011: 31).

Turabdin'deki Kaleler

Haytam Kalesi/ Turabdin Kalesi/ Dimitriyus Kalesi: Günyurdu (Merbobu) ile Dibek (Beth- Debe) köyleri arasında bir petrol şirketinin açmış olduğu servis yolunun 500 m doğusunda bulunan 1254m. rakımlı Bagok (İzlo) dağının doruğundadır. Mor Abrohom Manastırı'nın doğusundadır. Kale, Arap sınırına yakın olduğu ve tüm ovaya hâkim olduğu için stratejik önemi sahipti. M.S. 351 yılında Roma İmparatoru Büyük Konstantin'in oğlu Kustus tarafından inşa edildi. Kustus'un komutanı Dimitriyus, kalenin yapımıyla ilgilendiği için Dimitriyus Kalesi de denilmiştir. Bu kale M.S. 972'de üç kez Arap amiri Haytem tarafından tamir edilince "Haytem Kalesi" de denilmiştir. Bu

kale, Nusaybin ilçesine bağlı Girmeli bucağının köylerinden Badibbe adındaki köy ile Merbab köyü arasındaki İzlo-Bagok dağının yamacındadır. Kaleye bağlı en meşhur köylerden biri Basibrin köyüdür. Kale çok el değiştirmiştir. En son M.S. 1462 yılında Uzun Hasan Beg'in hizmetçisi olan Kr Halil isminde bir Türk Amiri tarafından işgal edildi, fakat şu anda yıkıntılarını görülmektedir. (Akyüz 1998: 26-28; Günel 1970: 277).

Hısm-Kef Kalesi: Dicle Nehri gzerghındadır. Haytam Kalesiyle gibi aynı tarihte yapılmıştır (Akyüz 1998: 28).

Yukarıda verilen anlatılar, “tarihsel” metin değildir. Anlatılar, “metin ile okur arasındaki zamansal farklılığın ortadan kalkmasına yardımcı olur (Batuk 2006: 19). Mardin ve coğrafyasının; tarihi, efsaneleri, kültürü günümüz Mardin'in kültürel yapısını oluşturan katmanlarıdır. Gadamer'e göre metne aşinalığın temeli olan gelenek, tarihi bir metnin farklı bağlamlara ulaşabildiği mekândır. Mekân ve anlatı ilişkisinin birbirinden bağımsız olmadığı düşünüldüğünde, şehri çevreleyen kalelerle, hamamlarla, çeşmelerle ilgili çok sayıda anlatının varlığı anlaşılabilir. Bu yapılar; gündelik hayatın, toplumsal yapının, kolektif hafızanın da sürekliliğini sağlamaktadır. Yörede bulunan Pagan tapınakları, kiliseler, manastırlar, camiler, türbeler, Yezidi türbeleri etnik ve dini farklılığını bir arada toplayan coğrafyanın somut mimari kanıtları olmalarının yanı sıra anlatılara da zemin hazırlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE İNANÇ BOYUTUYLA SÜRYANİLER

1.1. SÜRYANİ ADI, KÖKENİ, DİLİ, TARİHİ

Süryaniler, etnisite olarak Süryani (Asuri/Arami), din olarak Hristiyan'dır. Süryaniler, Hristiyanlığa toplu bir şekilde geçen ilk kavimdir. Süryanicenin ise İsa Mesih'in konuştuğu dil olduğuna inanılmaktadır.

Süryaniler, günümüzde yaklaşık olarak on milyon tahmin edilen nüfuslarıyla Türkiye, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşamaktadırlar (Gürkan 2014; Küçük 2008: 5-6). Çalışmanın bu bölümünde Süryaniler'in adı, kökeni, dili ve tarihi hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1.1.1. Süryani Adı

Süryani adının kökeni ile ilgili olarak çok sayıda araştırma yapılmıştır. Ancak genel olarak araştırmayı yapan kişilerin Süryanice bilmemesi, orijinal kaynaklara ulaşamama, yapılan çalışmanın daha çok Hristiyanlık dininin kökenini anlamaya yönelik olması, Süryanilerin yeterince tanınmıyor olması gibi (Öztemiz 2012: 7) nedenler bu alanda yapılan araştırmaları sorunlu hale getirirken aynı zamanda araştırma yapmanın gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır.

Süryanilerin yaşadıkları coğrafyada 6765 yıllık uzun bir geçmişleri vardır. Süryaniler bu süreçte birçok kez isim değiştirmişlerdir. Bunlar sırasıyla; Akadlar, Babiller, Asurlular, Kenaniler, Amuriler, Aramiler, Fenikeliler, Tedmurlular ve Abgarlar'dır. Süryaniler, bu isimler altında devletler, kraliyetler ve imparatorluklar kurmuşlardır. Proto- Süryaniler, Hristiyanlığa toplu halde geçiş yaparken yukarıda sayılan isimleri Hristiyanlık altında eritip iki bin yıldan beri Süryani ismiyle anılmışlardır. Süryani isminin menşei konusunda son yıllarda tartışmalar vardır. Süryani Kilisesi'nin Antakya Patriği Moran Mor İğnatiyos I. Zeka Iwas²², 1992 yılında bütün dünyadaki Süryanilere gönderdiği mesajında; Süryani sözcüğünün yukarıda belirtilen isimlerin sentezi olduğunu

²² 21 Mart 2014'te patrik vefat etmiştir. Yerine Moran Mor Ignatius Aphrem Karim 123. Partik ilan edilmiştir.

söylemektedir (Akyüz 2005: 16). Süryaniler, kendilerini Suryoyo (çoğul Suryoye) olarak adlandırmaktadırlar. Süryani adının kökenine dair tezlerden bazıları şunlardır:

Efsaneye göre, Hz. Nuh'un torunu Aram'dan geldikleri söylenmekte ise de bu adın Kaldeliler'in dağlık bölgelerinde yaşayanlara "dağlılar" veya yüksekte yaşayanlar manasına gelen Arami adını vermelerinden kaynaklandığı kabul edilmektedir. Bu ad çivi yazısı ile yazılmış tabletlerde de görülmektedir. Aramiler, Hristiyanlığı Hz.İsa'nın havarilerinden Şem'un Petrus ve arkadaşı Toma ve Toma'nın öz kardeşi Aday ile şakirtleri Ağay ve Mara vasıtasıyla kabul etmişlerdir. Aramiler'in bir bölümü Hristiyanlığı Suriyeli (Süryani) müjdeciler vasıtasıyla kabul ettiklerinden, kendilerini putperest Aramiler'den ayırmak için böylece Süryani adını almışlardır (Koluman 2001: 21).

Mor İğnatiyos Yakup'a göre ise İbraniler, İsa ile Keyhüsrev'i birbirine benzetmektedirler. Çünkü biri onları tutsaklıktan diğeri ise günahlarından kurtarmıştır. Bu nedenle İsa'ya inanan halka, Sorin (Süryani) denmeye başlandı. İlk inananların konuştuğu Aramca diline de Syrusça denildi. Bazı araştırmacılar ise, bu görüşün tarihsel dayanaklardan yoksun olduğunu ileri sürmektedirler. Çünkü Babil kralı Nabukadnestar, İbrani ileri gelenlerini sürgüne yollamıştı. Keyhüsrev de Babil'i alıp İbraniler'e özgürlüklerini verdiği zaman "küçük bir sürgünler grubu" Filistin'e dönmüş, diğerleri ise Babil'de kalmışlardı. Keyhüsrev, İbrani ileri gelenleri arasında büyük bir ün sağlamış olsa da yoksul halk kesimi onu kurtarıcı olarak görmemekteydiler. Oysa, İsa'ya ilk inananlar daha çok yoksul halk olduğundan Keyhüsrev ile İsa'yı birbirine benzetmek ve eş tutmak için (Bilge 1991: 22) herhangi bir nedenleri olmadığı düşünülmektedir.

Süryani adının Hristiyanlığın bir mezhebi olduğu görüşü var ise de bu tez kabul görmemektedir. Çünkü Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında dinde henüz bir bölünme olmamıştı. Bundan dolayı "Süryani adının bir mezhebi temsil etmesi düşünülemez." Birinci tez sahipleri Süryanilerin kökenini ırksal bir temele dayandırmak isterlerken ikinci tez sahipleri bunların içinde de farklı görüşte olanlar olmakla birlikte bunu, daha çok ortak kültürel geçmişe dayandırmaktadırlar (Bilge 1991: 22-25). Daha sonraki yüzyıllarda ise Süryaniler, değişik mezheplere mensup olmuşlardır. Süryani Ortodoks olduğu gibi, Süryani Katolik, Süryani Protestanlar da vardır. Günümüzde Süryani

denildiği zaman Hristiyan dinine mensup kişi anlaşıldığından bu iki kelime birbirine eş tutulmaktadır.

“Süryani” ve “Suriye” isimlerinin Antakya ve civarının kurucusu olan Arami kralı Suros’tan kaynaklandığını kabul ederler. Kral Suros’un adından dolayı egemenliği altındaki ülke “Sürisiyin” olarak adlandırılmıştır. Daha sonra “Surisiyin” adındaki son “S” harfi atılmış ve “Süriyin” şeklini almıştır. Bölgede yaşayan halkın da bu adla anılmaya başlandığı kabul edilir. Omid (Diyarbakır) Metropoliti Bar Saliba (XII.yy.) aynı görüştedir. Bu görüş sahipleri bu adın Hristiyanlıkla birlikte önem kazandığını belirtirler. Çünkü Yukarı Mezopotamya’daki Aramiler’in bir bölümü Hristiyanlığı kabul etmiş ve putperest soydaşlarından ayrılmak için kendilerine, “Surin” (Süryani, Suriyeli) demeye başlamışlardı. Daha sonra Hristiyanlığı kabul eden diğer Mezopotamya halklarının da Arami çoğunluğuna katıldıkları belirtilmiştir. Aramca’nın çeşitli lehçelerini konuşan bu halklar da Arami ile Süryani adlarının aynı şeyi ifade ettiklerini ileri sürerler. Bunlara göre Arami adıyla, daha eski bir zaman ifade edilmektedir (Bilge 1991: 25-26).

Diğer bir bölüm Süryani tarihçilerinin üzerinde durdukları tez ise “Süryani” ve “Suriye” adlarının “Asur” ve “Asurya” adlarından kaynaklandığı görüşüne dayanmaktadır. Asurlular kendilerine Akatça’da, “Athur” derlerdi. Aramca’da ise bunlara “Aşur” denirdi. Yunanlılar da “Aşur” adını “Asur” olarak kullanmışlardır. Çünkü Yunanca’da “Ş” sesini verecek harf yoktu. Yunanca’da, halkı niteleyen adı elde etmek için de bu adın sonuna Y (I) ve N (V) (-yan) eki getirilmektedir. Böylece Yunanlılar, Yukarı Mezopotamya halkını ve ülkesini “Asurya” olarak adlandırdılar. Asuryan kelimesi, Aramca’ya yerleşince, adın sonundaki -yan eki kalktı ve yerine Aramca dil kurallarına uygun olan -yo eki eklendi. Böylece “Asuryan”, “Asuroyo” şeklinde telaffuz edildi. Tarihsel süreçte “Asuroyo” adının başındaki “A” harfi düşmüş ve kelime “Suroyo” şeklini almıştır. Aramca dilinin tarihsel gelişimi de bu durumu doğrular niteliktedir (Bilge 1991: 26-27).

Bu konu ile ilgili bir diğer açıklamaya göre; Asurlular, Süryaniler’in topraklarını işgal ettiği için, bazıları tarafından Assyria’nın Asuristan’dan geldiği düşünülmektedir. Asur kelimesindeki A harfi düşürülmüş T harfi yumuşatılıp S gibi söylenmiştir. Süryanicedeki (S) Semkath harfinin söylendiği gibi sözcük A harfiyle bitirilmiştir.

Süryanice’de Surya (Syria) şeklinde yazılmıştır. Bazı araştırmacılara göre; Süryaniler bu adı, onlara İncil’i öğreten, havarilerden almışlardır. Yahudiler, Aramlıları küçük gördüklerinden Hristiyanlığı kabul eden Aramlılara Süryani derlermiş. Aramlılar, Asurlular ve Süryaniler aynı ulustur ve dilleri Süryanicedir (Malik 2012: 51).

Yunanlılar için, Asuryalı, Suriyeli (Süryani) ve Kaldeliler (Babil) Yukarı Mezopotamya halklarıydı. Asurya ve Suriye ise bu halkların yaşadığı ülkelerdi. Yunanlılar, aynı halkı nitelemek için bazen “Asurlu” ve bazen de “Süryani” adlandırmalarını kullanırken daha sonra aynı halkın farklı bölgelerde oturmasından ötürü bir bölümünü “Asurlu” diğer bölümünü ise “Süryani” olarak adlandırdılar. Suriye ve Suriyeli adlandırmaları da bu farklılıktan ortaya çıkmıştır (Bilge 1991: 28-29).²³ .

Günümüzde de aynı halkı -Süryani- niteliyen çeşitli tabirler kullanılmaktadır. Örneğin Batılı yazarlar, Asurlu (Assyrian) ve Suriyeli tabirlerini kullanırken; kilise tarihçileri ise Süryani (Syrian) tabirini kullanırlar. Aynı şekilde Süryanilerin konuştuğu dile de Süryanice (Syriac); bazen Suriye dili bazen de Aramca denilmektedir. Tüm bu değişik adlandırmalar eş anlamlıdır. Aynı halkı ve aynı dili anlatmak için kullanılır.

1.1.2. Süryanilerin Kökeni

Süryaniler; ulusların, uygarlıkların, inançların ve dillerin kaynaştığı coğrafyada Mezopotamya’nın yerlileri olarak adlandırılmaktadırlar.²⁴ Süryani adıyla ilgili olan tartışmalar, Süryaniler’in kökeni ile ilgili olarak da devam etmektedir. Siyasi ve dini görüşe göre farklılaşan köken tartışmaları çoğulcu sentezci bir yaklaşımla da ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Süryaniler, 19. yüzyılda ulusçuluk akımından etkilenerek kökenlerini aramaya başlamışlardır. Süryaniler’in Arami halkının devamı olduğuna inananlar olduğu gibi, Asuri kökenli olduklarını düşünenler de vardır. Bunların yanı sıra Süryanilerin ne

²³ Süryanilerin adı ve kökeni Öttemiz 2012: 7; Süryani adı ile ilgili olarak Bilge 2001: 7-23. Bilge, Yakup (2001), Geçmişten Günümüze Süryaniler, Zvi-Geyin Yayınları, İstanbul; Süryani (Suroyo) sözcüğünün kökeni Bilge 1999: 17-24. Bilge, Yakup (1996), Süryaniler, Anadolu’nun Solan Rengi, Yeryüzü Yayınları, İstanbul; Süryani (Suryoyo) sözcüğünün kökeni bkz. Bilge 1991: 21.

²⁴ Mezopotamya olarak adlandırılan Beth- Nahrin’i, Araplar; Cezire veya Beyn-el Nahrayn olarak adlandırmıştır. Tekvin kitabında tarif edilen “Sin’or” mekânı ile Aden bahçesini sulayan Dıklath/Dicle ile Froth/Fırat nehirleriyle birlikte Sihun/Seyhan ve Gihun/Ceyhan da Beth- Nahrin’de yer almaktadırlar (Tekvin: 2: 14). Bu bölge günümüz dünya tarihinde Mezopotamya, aşağı ve yukarı olmak üzere ikiye ayrılır. Mezopotamya, insanların yerleştikleri en eski coğrafya olarak bilinir. Burada Tufandan sonra Nuh ile çocukları yaşadılar. Bu alan üzerinde meşhur kuleyi (Babil Kulesi) inşa ettikten sonra dünyanın her köşesine dağıldılar (Akyüz 2005: 15).

Arami ne Asuri ancak Süryani kilisesinin oluştuğu zamanda Mezopotamya’da yaşayan bütün halklardan oluşan bir topluluk olduğu da ileri sürülmektedir (Öztemiz 2012: 9). Süryani ve Ortodoks tanımlaması kendilerini etnik değil dini kimlikleriyle tanımlamak isteyen Süryaniler tarafından kullanılmaktadır. Bu tanımlama Süryanilerin Arami kökenli olduğu görüşünü desteklemektedir. Asuri tanımlamasında ise etnik ve siyasi yapı ön plana çıkmaktadır.

1.1.2.1. Asuri –Arami Tartışması

Tarihçiler, Süryani uygarlığını iki döneme ayırmaktadır: İsa Mesih’ten önceki putperest dönem ve İsa Mesih’ten sonraki Mesihî (Hristiyanlık) dönemdir. Tarihsel kimlikleri M.S. Hristiyanlığı ilk kabul eden putperest Aramiler ile özdeşleşen Süryaniler, İsa Mesih’in konuştuğu lisan olarak bilinen Süryaniceyi, koruyan ve yayan kadim kavimlerden biridir (Barsavm 2005: 17-19).²⁵

Süryanilerin kökenine dair farklı görüşler, siyasal tutumlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu görüşlerden birine göre Süryaniler Arami, diğerine göre ise Asuri kökenlidir. Sentezci görüş ise Süryanileri; Sümer, Akad ve Babilliler’in, yarattığı ve Asurluların geliştirip yaydığı kültürel yaratılar ile İsa’dan önceki son yüzyıllarda Mezopotamya’ya yayılan Hellenistik uygarlık (Bilge 2001: 59) olarak görmektedir.²⁶ Süryanilerin Asurlu ve bunlarla kaynaşan diğer Mezopotamya halklarından oluştuğunu savunanlar öncelikle “siyasal bir toplumsal varlık” olduğunun ön plana çıkarılması sonucudur. Süryanilerin kökenini Aramiler’e dayandıranlar ise -Hristiyanlık inancı temelinde- dini birlik ve beraberliklerini koruma fikrini benimserler.

Süryanilerin Asurlu ve Arami oldukları görüşüne karşı öne sürülen bir başka görüşe göre ise; Süryaniler önceliksiz olarak tüm eski Mezopotamya halklarının kaynaşmasına dayanırlar. Bazıları ortak dil dolayısıyla tüm eski Mezopotamya halklarının - Süryani milletleri- olarak kabul edileceğini belirtirler (Bilge 1991: 36).²⁷

²⁵ Saçılmış İnciler adlı kitabın tam adı “Al-lulu al Manthur fi Tarih al – Ulum wa- Adab Suryaniyya’dır; Barsavm, 2005: 31.

²⁶ Süryani Arami- Asuri tartışmaları için bkz. Bilge 1991: 15-17.

²⁷ Süryaniler, Hristiyanlığı Miladi I. asırda kabul etmişlerdir (Koluman 2001: 19); Süryaniliğin ortaya çıkışı bkz Koluman 2001: 19-20; Süryani Halkının kökeni ile ilgili olarak bkz. Bilge 2001: 23-50. Bilge, Yakup (2001), Geçmişten Günümüze Süryaniler, Zvi-Geyin Yayınları, İstanbul; Bilge, Yakup (1996), Süryaniler, Anadolu’nun Solan Rengi, Yeryüzü Yayınları, İstanbul; Süryani Halkının Kökeni Bilge 1996: 7-9. Bilge, Yakup (1996),

Hanna Dolabani²⁸ de, Süryanilerinin kökeninin bir ırka dayandırılmayacağını belirtir. Ona göre Süryaniler “Arami, Asurlu, Fenikeli, Kenani ve Hint”lerden oluşmuştur. Dolabani’ye göre Süryaniler, tüm bu halkların kaynaşmasından oluşmalarına rağmen “Süryani kiliselerinin kucakladığı halkın genel adının Asurlu” olduğudur. Çünkü özellikle “Süryani” sözcüğü, Hristiyanlıktan sonra yaygınlık kazanmıştır. Oysa “Asurlu” sözcüğü Hristiyanlıktan önce de vardı. Bu nedenle tüm Yukarı Mezopotamya’da yaşayan halkları kapsamaktadır. Süryaniler de Yukarı Mezopotamya halklarının devamı olduklarına göre, bu halkı -Süryanileri- “Asurlu” adlandırmak yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda bu adlandırma ile İsa’dan önceki halk ile İsa’dan sonraki halk arasındaki kopukluk da giderilmiş olur. Çünkü Süryani sözcüğü daha çok Hristiyanlıktan sonraki bir dönem ve halkla ilgilidir (Bilge 1991: 37).²⁹ Süryaniler, “yabancılarla” “ötekilerle” karşılaştıkları zaman, *Süryaniyim* diyerek etnik kimlik üzerinden din kimliklerini de vurgulamış olurlar.

1.1.3. Süryani Kültürü, Tarihi ve Medeniyeti

“Bir zamanlar geleneklerde bulduğumuz süreklilik ve huzura inanabiliyorken bugün kültürel çevirinin getirdiği sorumlulukları yüklenmek zorundayız” (Morley ve Robins 1997: 147).

Süryani uygarlığının temel öğeleri, eski Mezopotamya halkları olan Sümer-Akad ve Babillerin yarattığı ve Asurlular tarafından üretilen kültürel yaratılar ile İsa’dan önceki son yüzyıllarda Mezopotamya’ya yayılan Helenistik uygarlıktır. Zamanla bu uygarlık, Hristiyanlık etkisine girmiş ve giderek dinin merkezinde yoğunlaşmıştır (Bilge 1991: 56-57).³⁰

Süryanicenin, birçok toplum tarafından konuşulan eski bir dil olmasına rağmen M.Ö. Süryani medeniyetinden kalma eserlerden çok azı günümüze ulaşabilmiştir.

Süryaniler, Anadolu’nun Solan Rengi, Yeryüzü Yayınları, İstanbul; Süryani Halkının Kökeni Bilge 1999: 24-40. Bilge, Yakup (1996), Süryaniler, Anadolu’nun Solan Rengi, Yeryüzü Yayınları, İstanbul; Süryanilerin kökeni (bkz. Akdemir, Samuel 2009: 35-40, İstanbul Mozağında Süryaniler); Süryani halkının Kökeni Bilge 1991: 29-35; Süryaniler Aramidir Bilge 1991: 31; Süryaniler Asurludur Bilge 1991: 35-37.

²⁸ Deyrulzafaran Manastırı Metropliti Mor Filüksinos Hanna Dolabani.

²⁹ Süryani Adının Kökeni ve Arami/Asuri tartışması (Öztemiz 2012: 7); Süryanilerin Kökenleri (Öztemiz 2012: 9); Etnik Kimlik Olarak Arami (Öztemiz 2012: 10); Etnik Kimlik olarak Asuri (Öztemiz 2012: 11); Süryani tabiri ile ilgili olarak bkz. Çelik, Mehmet 1987 Süryanilerin Tarihi s: 1-3.

³⁰ Bilge, Yakup (1999), Süryani Uygarlığı, s: 48-54. Bilge, Yakup (1996), Süryaniler, Anadolu’nun Solan Rengi, Yeryüzü Yayınları, İstanbul.

Putperestliğe dönüşü engellemek için Pagan dönemine ait eserler yok edilmiştir. Bu düşüncenin günümüz Süryani medeniyetine dahi zarar verdiği inanılmaktadır. Pagan dönemi eserlerinin sanata ve bilime katkısı olduğu ancak o dönem eserlerine verilen zararlar geçmişin unutturulması, pagan dine geri dönüşlerin engellenmesi amaçlanmıştır. Yunan, Roma gibi diğer halklar ise Putperestlikten kalma eserlerini koruyarak günümüz medeniyetinin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Burada dinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Çünkü “Dinin, bir kültür içinde geçmişi yaratma işlevini üstlendiği doğrudur. Dinin genel işlevi; hatırlamak, canlandırmak ve tekrarlamak yoluyla geçmişin devamına aracı olmaktır. Bu geçmiş belli koşullar içinde “öteki” karakterini alabilir. İşte o zaman hatırlama bir direniş eylemine dönüşür” (Assmann 2001: 86). Hatırlamanın bir direniş ve geri dönüş eylemine dönüşmesini engellemenin bir yolu olarak eski dine dönüşün kültürleri, objeleri olan hatırlatma nesnelere yok edilmiştir.

Süryaniler, Hristiyanlığa geçtikten sonra pagan döneme ait olan eserlerin büyük bir kısmını yok etmelerine rağmen günümüze ulaşabilmiş olan M.Ö. 681’de yazılmış Asur Kralı Senharib’in veziri Ahikar’ın eseridir. İçinde nasihat ve bilgelik bulunan bu esere sonradan birçok öykü eklenmiştir. Bunun yanı sıra Vafa adlı Arami bir şair ve filozofun birkaç mısrası ile bazı Urfa Krallarının mezar yazıtları da Hristiyanlıktan önce kalan kalıntılardır (Barsavm 2005: 31).

311/13 yılında Constantinus’un fermanı ile pagan konulu erken Hristiyanlık dönemi lahitleri yok edilir. 313 yılı sonrasına tarihlenen Yunan mitolojisi ya da Dionysos ile ilgili konuların işlendiği tek bir lahitin bile bulunamadığı ifade edilir. Ancak daha geç dönemde yapılan bazı lahitlerde av sahneleri, dört mevsimin kişileştirilmesi, bağ bozumu gibi eski geleneklere bağlı konuların işlendiği görülür. Çoğunlukla av sahnesine yer veren bu lahitler 4.yüzyıl içinde hem paganlar hem de Hristiyanlar için (Koch 2007: 155) yapıldığı düşünülmektedir.

Gabirel Akyüz, M.S. Süryani medeniyetinin dünya medeniyeti üzerindeki etkisinin Hristiyanlık felsefesi temeline dayanan inançsal bir medeniyet olduğunu ve Hristiyanlığın ortaya çıkışıyla başlayan bu etkinin de günümüze kadar sürdürüldüğünü ifade eder. Bu etki Tanrı- bilimle ün kazanan kilise atalarının ürünü olarak yorumlar. Antakya Süryani Kilisesinin 120. Patriği I. Efram yazmış olduğu “Saçılmış İnciler” adlı kitabında M.S. Süryani medeniyetini şu şekilde tanımlamaktadır: “Kilisesel, geleneksel,

tarihsel ve Tanrı-bilimine dayanan bir medeniyettir.” (Akyüz 2005: 84). Süryani manastırlarında dini içerikli eğitimin yanı sıra Yunan filozofları Aristo, Calinus, Öklid, Arşimed ve Abukrat’ın eserleri ile eski bilgin ve filozofların eserleri de okutulmaktaydı (Akyüz 2005: 85). Süryani bilginleri bu eserleri Yunanca’dan Süryanice’ye çevirerek katkılarını sürdürmüşlerdir. Bu sayede Süryani medeniyetinin sürekliliği de sağlanmıştır.

Dinin bir *hatırlama eylemine* dönüşmesinin yanı sıra dönemin eserleri de aynı işlevi görmektedir. Geçmiş, kültürü, dini birbiriyle ilişkilendiren Halbwachs; geçmişin sosyal açıdan yeniden kurulmasının grupların süreklilik algısıyla ilgili olduğunu söylemektedir. Kültürel yapının ve temsilin sonucu olan kültür, kendiliğinden oluşmaz. Şimdiki zaman ile ilişkilendirilir ve özel motifler, beklentiler, umutlar ve hedeflerle desteklenir (Halbwachs). Bu motifler, kökenlerini geçmişten alır. Süryanilerin sürekliliğini sağlayabilmesi bu ilişkiler ağının kurulmasıyla mümkün olmuştur.

1.1.4. Süryanilerin Dili

Süryanicenin dünyanın en eski dillerinden biri olması, İsa’nın, Meryem Ana’nın ve elçilerinin Süryanice konuştuklarının ifade edilmesi ve İncil’in Matta bölümünün de Süryanice yazılması Süryaniler açısından önemlidir (Akyüz 2005: 18-19). Bu önem, Süryanilere aidiyet ve köklülük kazandırırken bir yandan da geçmişin taşıyıcılığı misyonunu da yüklemiştir. Biriciklik duygusunu din ve dilleri üzerinden Süryaniler, Süryanicenin sadece bir dil olmadığını da farkındadırlar. İsa-Mesih’in konuştuğu dil, vurgusunun yapılması da bu sebeptir.

Süryanice (Aramice) dili, Sami dillerinden biridir. Kutsal Kitap’ın Daniel ve Matta kısımları bu dilde yazılmıştır. Kimilerine göre Arami dili, ilk dillerden biridir. Bu durumu kanıtlayan dayanaklardan biri Kutsal Kitap’ın Tekvin (Yaratılış) kitabının 31. bölümünün 47. ayetinde bulunmaktadır (İÖ. 1750). Ayin kitabının Aziz Yakup tarafından Süryanice el yazısıyla yazılması da önemlidir (Akdemir 2009: 65-67). 22 harften oluşan Süryanicedeki altı harf, yumuşak ve sert olmak üzere çift telaffuza sahiptir. Bu harfler, özel işaretlerle vurgulanır (Barsavm 2005: 32).

Babil’de dillerin karıştırılmasından önce Yaratılışın 11. Bölümünün 1. Ayetinde: “Başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırlardı” bu

nedenle Cennette ve Nuh'un gemisinde konuşulan dilin de aynı olduğu düşünülmekteydi. Babil'de yaşanan karışıklıklardan sonra ise birçok dilin ortaya çıktığı inancı hâkimdir.

Tanrı'nın yarattığı ilk insan olan Âdem ile Süryanice konuştuğu, kendisine Süryanice bir isim verdiği ve ona Süryaniceyi öğrettiği varsayılmaktadır. Âdem ile Havva'nın yaratılan ilk insanlar olduğu bütün dinler tarafından kabul görür. Âdem'in Süryanice sözcük anlamı: "Kırmızı çamurdur." Allah, Âdem'i yaratırken yerden toprak almış, o toprağı çamur haline getirmiş ve ona üfleyerek can vermiştir. Bu şekilde ilk insanı yaratan Tanrı, topraktan yarattığı ilk insana "toprak/çamur" anlamına gelen Âdem ismini vermiştir. Tanrı'nın yarattığı ve Süryanice isim verdiği ilk insanla aynı dili konuştuğu Süryaniler tarafından kabul edilmektedir. Süryanilere göre Tevrat'ın Tekvin bölümünde adı geçen insanların şehirlerin, dağların, köylerin ve nehirlerin, meleklerin isimlerinin (Akyüz 2005: 23-24) Süryanice olduğu ifade edilmektedir. Böylece dil konusu, dini temellere dayandırılmaktadır.

Gabriel Akyüz, Aramca'nın kadim bir dil olduğunu örneklendiren şu örnekleri vermektedir: Babamız Âdem'in sol kaburgasından yaratılan annemiz Havo/Hava'nın ismi Âdem tarafından verilmiştir. Havo; Haya sözcüğünden türemiş olup "her yaşayan varlığın annesi" anlamına gelmektedir. Bunun gibi Koyin, Hobil, Nuh, Abrohom, İshok, Yakup vs. isimler de Süryanice isimlerdir. Sihun, Gihun, Froth ve Deklath (Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Dicle) nehirleri aynı şekilde Süryanice sözcükleridir. Gihun, "goh" kelimesinden türemiş olup "akmış veya taşmış" anlamını taşımaktadır. Froth, "fro" kelimesinden türemiş ve "bol meyve vermiş" anlamındadır. Deklath, "saydam su" demektir. Sihun, "sho veya shoyo" sözcüğünden türemiş olup "yüzmüş veya yüzmek" anlamına gelmektedir. Meleklerin isimleri; Gabriyel ve Mihayel yine Süryanice isimlerdir. Gabriyel: "Allah'ın adamı", Mihayel: " Allah'ın tevazusu" anlamındadır (Akyüz 2005: 24-25).

Bunun yanı sıra "Eli eli, lama sabahtani" yani "Tanrım, Tanrım beni ne için terk ettin" (Matta 27: 46). "Talita Qumi" "Kalk kız (Markos 5: 41). "Efata" "Açılın (Markos 7: 34). "Abba/Abo" "Baba (Romalılar 8: 15). "Maran ata" "Efendimiz geliyor (I Korintoslular 16: 22), (Malik 2012: 83) cümleleri de bu durumu kanıtlamaya örnek olarak verilebilir. Böylece Süryanicenin kadim bir dil olduğu ispatlanmaya çalışılmaktadır. Dilin, dini

temellere dayandırılması da kutsiyetini artırmaktadır.

İsa Mesih'in haçının üzerinde de üç dille teşhir ve alay amacıyla Filatus tarafından “*Yahudilerin kralı budur*” diye yazılmıştır (Akyüz 2005: 31-33). Süryani halkı açısından bu durum İsa Mesih'in Süryanice konuştuğunun bir kanıtı olarak gösterilmektedir. Pentekost günü mucizesi ise dil ve din ilişkisini örneklemek açısından önemlidir.

1.1.4.1. İsa'nın Dilinin Anlaşılması Mucizesi

Kurtarıcı Rab İsa Mesih, ölüp dirildikten sonra kırk gün süreyle yeryüzünde kalmış, dirilişini öğrencilerine kanıtladıktan sonra da onları ruhsal güçle donatıp yeni buyruklar vererek hepsinin gözü önünde göklere yükselmiştir. Onlara vermiş olduğu son buyruk budur: “Gökyüzünde ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim yapın. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla vaftiz edin. Sizlere buyurduğum her şeyi yerine getirmeleri için kendilerini eğitin. İşte ben, dünyanın sonu gelene dek her an sizinle birlikteyim.” (İncil, Matta 28: 18-20). Yalnız Kutsal Ruh'u alıncaya kadar Kudüs'te kalmaları tavsiyesi üzerine öğrenciler, Pantikusti (Pentekost) Bayramında Kutsal Ruh, öğrencilerin üzerine inmiştir. Havarilerin Kutsal Ruh'u almasıyla birlikte, Kutsal Ruh'un onlara vermiş olduğu güçle değişik dillerde konuşmaya başladılar. Havariler, “Ana Kilise” ismiyle nitelendirilen ilk kiliseyi, Kudüs'te kurduktan sonra İsa Mesih'in onlara vermiş olduğu buyruğu yerine getirmek amacıyla kendi aralarında kura çekerek yılmadan, korkmadan ve büyük bir sevinçle İncili müjdelemek için dünyanın dört köşesine dağıldılar (Akyüz 2005: 178-179).

Mardin Metropoliti Mor Filüksinos Saliba Özmen, Kutsal Ruh'un inişi sırasında dil ile ilgili yaşanan mucizeyi şöyle anlatmaktadır: İsa'nın göğe çekilişinin ellinci gününde³¹ Ruh-ul Kudüs, Resullerin ve oradaki inananların üzerine iner ve şakirtler de İsa Mesih, hayatta diye müjdelemeye başlarlar. İran'dan, Roma'dan, Yunanistan'dan dünyanın her yerinden burada toplanmışlardı. Aynı zaman da Yahudilerin de Yavm-it Hamşin (Hamsin) günüydü. Bu güne ellinci gün denilmektedir. Şakirtler müjdelemeyi yaparken herkes kendi dilinde konuşmasına rağmen yine de herkes birbirini anlıyordu. Örnek olarak Resul Petrus Babil'deki Süryanicenin karışımı olan bir dil konuşuyordu.

³¹ Kilise tarafından sonradan eklenen on günün sonunda elli gün olmuştur.

Yahudiler, Babil'e sürgüne gittiklerinde orada konuşulan İbranice ile buradaki Süryanicenin karıştığına inanmaktadırlar. İsa Mesih geldiğinde ise, halk bu dili konuşuyordu. Resuller bu dille müjdelediklerinde herkes mucizevî bir şekilde anlamaya başlamıştı. Yunanlılar, Persler ve diğer milletlerden insanlar konuşulanları bu sayede anlayabiliyorlardı. Bu bir mucizedir. Günümüzde böyle durumlarda simultane çeviriler yapılmaktadır. Bu mucizenin gerçekleştiği dönemi göz önüne aldığımızda mucizenin önemini ve büyüklüğünü daha kolay anlayabiliriz (Özmen 2013) ³². Pentekost (Pantikos); Hisus, gökyüzüne çıktıktan sonra havarilerin Kutsal Ruhunu almasıdır. Paraklitos ise, Kutsal Ruh yani Ruh-ul Kudüs'tür. Bu sayede Havariler de mucizelerini gerçekleştirmişlerdir. Kutsal Ruh'un gelmesiyle dünyadaki bütün ulusların dilini konuşmaya başladılar. Gittikleri her yerin dilini konuşarak onlara İncil'i müjdelediler. Havarilerin müjdeleme geleneği bu şekilde başlamıştır.

Pentekost günü, dilin işlevselliğini vurgulaması açısından da önemlidir. Çünkü kültürün simgesel boyutu olan dil; nesnelere ve düşünceleri temsil etmek için sözcüklerin kullanılmasıdır. Birlikte çoğalan ve paylaşılmış deneyimlerden öğrenmeyi mümkün kılan dil sayesinde insanlar bir nesilden diğerine kültürlerini aktarabilirler. Dil olmadan kişiler; olaylar, duygular ve yaşamadıkları deneyimler hakkında başkalarına bilgi aktarımında bulunamazlar (Haviland, vd. 2008: 116). Rab İsa Mesih ve O'nun elçilerinin bu dili kullanması, Süryanice'yi diğer diller arasında farklı bir konuma yükseltmektedir (Barsavm 2005: 32-33).³³ Süryanice, Urfa (Urhoy; Ruha, Edessa) ve komşu bölgelerde, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra "Süryaniler" adıyla bilinen halkın dilidir. Zamanla bölgenin bilim, kültür ve edebiyat dili haline gelmiştir. Bu kültürel birikim ile Süryani dili, Doğu Hristiyanlığının başta gelen temsilcisi olduğu düşünülmektedir (Tanrıverdi 2005: 3-4).

Hiz. İsa'nın tabiatı konusundaki teolojik tartışmalara bağlı olarak Süryanilerin 431 Efes ve 451 Kadıköy konsülleri sonucunda daha sonra "Yakubiler" adını alan Batı ve "Nesturiler" adını alan Doğu Süryanileri şeklinde ikiye ayrılması ve bu ayrılığın zamanla dil, kültür ve edebiyata da yansımaları, dil açısından iki topluluk arasında var

³² Saliba Özmen ile 19 Temmuz 2013'te yapılan görüşmenin kaydı HKU arşivindedir.

³³ Estrangeli: İncil yazısı anlamına gelmektedir. İnciller genellikle bu yazı ile yazıldığı için Estrangeli tanınmıştır (Akyüz, 2005: 53); Süryani dili bkz. Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı (2008), (haz: Bethil Bokferlag), s: 177; Süryaniler ve Dil (Öztemiz 2012: 21); Süryanilerin Dilleri (Öztemiz 2012: 21); Aramice (Öztemiz 2012: 22); Süryanice (Öztemiz 2012: 23); Modern Aramice (Öztemiz 2012: 24).

olan birtakım farklılıkların belirginleşmesine yol açtığı düşünülmektedir. Sonuçta ünlü sistemi ve ünlülerin seslendirilmesi ile yazı stili farklılığı esasına dayalı “Doğu” (Nesturi) ve “Batı” (Yakubi) lehçeleri ortaya çıkmış özellikle mezhep temsilcilerinin din, dil ve toplumsal konularda farklı bakış açılarıyla geliştirdiği kültürel oluşumlar, bu lehçeleri daha da belirginleştirmiştir (Tanrıverdi 2005: 4-5). Dini ve siyasal alanda yaşanan bu ayrılığın dile yansımalarının somut örneği olarak dilde yaşanan bu ayrılıklar örnek verilebilir.

İlk Süryanice metinler Edessa (Urfa) bölgesinde Hristiyanlığın ilk çağında yazıldığı sanılmaktadır. Bunlar dikili taşlar ya da kayalar üzerinde kazılmış yazıtlardır. M.S. 2. yüzyılın sonlarına doğru Süryani dili ve kültürü Nisib (Mardin ilinin Nusaybin ilçesi), Arbeles (Irak’taki Erbil) ve Solik-Katisfun’da (Bağdat yakınlarda bir yer) da yayılmaya başlamıştır (Yousif 2009: 36).

Qaysariyeli Ewsebiyos’un, yazdığı Kilise Tarihi’nde, Edessa veya Urhoy Kralı Abgar’ın İsa-Mesih’e yazdığı mektubun da, Aramca olduğu düşünülmektedir. Bu durumun kanıtı olarak, Urhoy’da, 400 yıl önce basılan paraların üzerinde Aramca (Malik 2012: 48) yazılar olduğu bilinmektedir. Aramca paranın basılı olması o dönem içinde hakim bir medeniyet ve dile sahip olduklarının kanıtı olarak da gösterilebilir.

M.Ö. bin yıllarında Ortadoğu’ya egemen olmaya başlayan Süryanice en parlak dönemini M.Ö. 300 ile M.S. 700 tarihleri arasında yaşadığı ifade edilmektedir. Farslı Aşimindler M.S. 539 yılında Babil’i ele geçirdiklerinde Süryaniceyi, imparatorluğun resmi dili kabul ederek Hindistan’dan Akdeniz’e oradan da Çin’e kadar geniş bir coğrafyada kullanmışlardır. Süryanice, Sami dilleri arasında en çok lehçesi olan dillerden biridir. Süryanice Urhoy’da M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda Hristiyanlık edebiyatı ve felsefesi sayesinde çok daha fazla gelişti. Yunan felsefe kitaplarının çoğu, Süryani bilim adamları tarafından Süryanice’ye sonra da Farsça ve Arapça’ya çevrilmişlerdir. 6.yüzyılın başlarında Süryanice kullanıldığı coğrafyaya göre yazı şekli ve telaffuz açısından doğu ve batı Süryanicesi olarak iki diyalekte ayrıldı. Lübnan’ın batı yöresinde konuşulana Batı, Mezopotamya’nın doğu kesimi, Irak ve Azerbaycan yöresindeki Doğu lehçesi denmiştir. Ancak Irak’taki Süryani Ortodokslar, bu kesimin dışındadır (Barsavm 2005: 33; Tahincioğlu 2011: 23). Doğu Süryanicesi özünü korurken Batı Süryanicesi Yunanca ve Arapça’nın etkisi altında kalmıştır. Batı Süryanicesine Turabdin merkezli olduğu için

“Turoyo” da denilmektedir. Süryanicenin diğer lehçesi Urhoy lehçesidir. Urhoy lehçesi (Kthobonoyo) daha çok kilise ve ayin dili olarak kullanılmaktadır. Doğu Süryanileri ile Batı Süryanileri; yazılı edebiyatlarında, kilisede ayin dili olarak Urhoy lehçesini günümüze kadar kullanmaktadırlar (Yousıf 2009: 36).

MÖ 7. yüzyıl civarı Ortadoğu'da iletişim kurulan asıl dil olarak Aramice, Akatça'nın yerine geçmeye başlamıştır ve bu yörede MS 7. yüzyıla, yani Arapça'nın onun yerini almasına kadar asıl konuşulan kültür dili olarak kaldığı ifade edilmektedir. Bu bin yılı aşan sürede, Aramice'de büyük miktarda edebi eserler oluşmuştur. Urfa, Harran, Humus, Apamea ve çevresinde Harranlı putperestler 9. yüzyılın sonlarına kadar bu dille yazıp konuşmaktaydılar. Ermenistan'da ve Cezire'nin birçok ülkesinde 13. yüzyılın sonuna kadar etkin olan Süryanice, bazı bölgelerde 15. yüzyıla kadar etkinliğini koruyabilmişti. Dolayısıyla Süryanice 13. yüzyıla kadar Ortadoğu ve batı kültürlerini birbirine bağlayan köprü dili olmuştur. Süryanice, Mısır, Anadolu ve Arabistan Yarımadası'nın kuzeyine kadar halklar arasında resmi dil olarak kullanılmıştır. Yayıldığı Çin'in güneyi ile Hindistan'ın Milibar bölgesindeki kiliselerde ise hala bu dil kullanılmaktadır (Barsavm 2005: 32-33).

Süryanicenin İslamiyet'in yayıldığı dönemdeki önemini göstermesi açısından Hz. Muhammed döneminde gerçekleştiğine inanılan şu olay örnek verilebilir. Süryanicenin öğrenilmesi hususunda Hz. Muhammed de Thabit oğlu Zeyd'e şu tavsiyede bulunduğu anlatılmaktadır: “Muhammed: Süryanice biliyor musun? Zeyd: Hayır.” “Muhammed: onu öğren” ve böylece Zeyd Süryaniceyi on yedi günde öğrenmiş oldu (Akyüz 2005: 43-44). Bu örnek o dönemde Araplar ve Süryanilerin ilişkisini gösterdiği gibi dilin önemi de göstermektedir.

Bir başka örnek ise, Kâbe'de bulunan Süryanice bir yazıtın bulunması ile ilgili olan iddiadır. Kâbe'de Süryanice bir kitabe bulunması üzerine konuyu araştıran Martin Lings “Hz. Muhammed'in Hayatı³⁴” adlı eserinde şu bilgiye yer verilmektedir: “Hz. Muhammed otuz beş yaşında iken Kureyşliler Kâbe'yi tekrar inşa etmeye karar verdiler. O zamanlar Kâbe'nin yüksekliği bir insan boyu kadardı ve üstünde çatı yoktu. Tüm duvarlar, İbrahim'in attığı temellere kadar yıkılınca, yan yana dizilmiş deve hörgüçlerine benzer büyük yeşilimsi taşlar ortaya çıktı. Hacerü'l Esved'in bulunduğu

³⁴ Bkz. Lings, Martin (1993), Hz. Muhammed'in Hayatı, s: 77-78, Türkçe, İz Yayıncılık, İstanbul.

köşede bir taş üzerinde Süryanice bir yazı buldular. Taş üzerinde aşağıdaki metin yazılıydı: “Ben Allah’ım ve Bekke’nin Rab’biyim. Bekke’yi; gökleri ve yeri yarattığım, Aya ve Güneşe şekil verdiğim ve güneşin etrafına dokunulmaz olan yedi meleği yerleştirdiğim gün yarattım. O (Beke), insanlara su ve süt ile yardım eden iki tepesi var oldukça var olmaya devam edecektir.” (Akyüz 2005: 44).

Mihayel Rabo, Süryaniceyi bütün lehçeleriyle konuşulan, kiliselerde hem ayin hem de yazı dili olarak kullanılan *yaşayan bir dil* olarak tanımlamaktadır (Rabo 2013: 115). Bugün Süryanice Türkiye’de, Tur Abdin (Mardin- Midyat bölgesi), Şırnak, Hakkâri (Beytülşabab) bölgelerinde; İran’da Urmiye bölgesi ile Irak, Suriye, Lübnan (Bilge 1991: 59) Azerbaycan, Hindistan bunun yanı sıra İsveç, Almanya, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde ve Amerika’daki göçmenler tarafından konuşulmaktadır. Yörede ise Süryanice kiliselerde ve halk arasında ana dil olarak konuşulmaya devam edilmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalarla Süryanice yeni bir döneme girmiştir.

Günümüzde Mardin il merkeziyle bazı yerleşim merkezinde hâkim dil Arapça’dır. Özellikle Mardin’de Süryanilerin bir bölümü genel olarak Arapça konuşurlar. Bunun dışındaki Süryaniler ise Süryanicenin *Batı ve Doğu* lehçelerini konuşurlar. Süryani Ortodoks ve Süryani Katolik kiliselerine bağlı olan Süryaniler, Süryanicenin *Batı* lehçesini kullanırken Keldani Kilisesi’ne bağlı olanlar ise *Doğu* lehçesi ile konuşurlar (Bilge 1991: 115-116).

Süryanileri tanımlayan önemli özelliklerin başında din ve dil başta gelmesine rağmen bu tanımlama tek başına yeterli değildir. Bu nedenle Süryanileri tanımlarken etnisiteleri, dilleri ve dinleri ile birbirleriyle ilişkili çok yönlü bağları göz önünde bulundurmak daha doğru olacaktır. Dinin bir kurumu olan kiliseler ve manastırlar, dilin kullanımına yaşamasına mekânsal olarak zemin oluşturur. Bu mekânsal zemin, dinin ve kimliğin kadim dil sayesinde korunmasına, kültürel sürekliliğin sağlanmasına, eski metinlerin okunmasına da olanak sağlamıştır.

Süryaniler açısından konuyu değerlendirmek gerekirse “Dil, dinin ve yeniden ulusal yapılanmasının simgesi (Malik 2012: 45) konumundadır. Somersan’a göre dil; (2004) Kimlik, toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite tümü evrensel gerçekler değil, toplumsal gelenek değil, toplumsal gelenek, görenek ve alışkanlıklarla dilde, gerçeğin yerine geçen

tanımlardır. “Dil”e yapılan bu vurgu sadece etnisite bağlamında değil, kültür kuramları açısından da olmaktadır. Çünkü dil, kültürel mirasın kuşaklar boyunca aktarımını sağlayan ve yaşatan araçtır. Bu anlamda sosyo-kültürel işlev açısından vazgeçilmez bir öğedir. Marshall (1999) göre diller, pek çok açıdan bir toplumun kültürünü yansıtır (Çetin 2007: 265). Mardin Süryanileri ve Midyat Süryanileri arasında dilin kullanımı açısından bu anlamda farklılık vardır. Genel olarak Mardin Süryanileri, yörede hâkim olan dil olan Arapçayı konuşurken Midyat Süryanileri ise, Süryanice konuşmaktadır.

Kutsal mekânlar, dilin korunduğu mekânlar olması açısından işlevsel özelliğe sahiptirler. Ayin dilinin Süryanice olması bu nedenle önemlidir. Süryaniler açısından kutsal mekân ve dil ilişkisini değerlendirmek gerekirse cemaatin ana dilini konuştuğu ve aynı zamanda dilin öğretildiği mekânlardır. Ancak günümüzde düzenlenen ayinler de gereklilikten dolayı çok dilli olarak yapılmaktadır. Ayine katılanların anlaması için de gerekli görülen yerlerde Süryanice dışında; Arapça, Kürtçe ve Türkçe kullanılmaktadır.

Assmann, kimliği simgeleştiren biçimlerden biri olarak dili araçsallaştırmaktadır. “Toplumsal kimlik” olarak adlandırılan sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ya da daha genel bir ifade ile ortak bir semgesel sisteminin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır, der. Burada önemli olan kelimeler, cümleler ve metinler değil, gelenekler, danslar, örnekler, işlemler, giysiler ve dövmeler, yeme ve içme, anıtlar, resimler, coğrafyalar ve yol ve sınır işaretleridir. Bu nedenle Ortaklığı belli eden her şey gösterge olabilir. Simgelerle gösterilen bu ortaklığın tamamı “kültür” daha doğrusu “kültürel sistem”dir. Toplumsal kimlik, onu biçimlendirir. Böylece kültürel sistem, ortak kimliğin dayandığı ve kuşaklar boyunca sürdürüldüğü araçtır (Assmann 2001: 139).

Dil, bir etnik topluluğu tanımlamak için ne kadar önemliyse de Süryani kimliğini tanımlamada dil kadar din de önemlidir. Bu önem Süryanilerin konuştuğu dil ile İsa’nın konuştuğu dilin aynı olduğu iddiasından kaynaklanmaktadır. Dil ve din birbirinden bağımsız değildir. Birbirini tamamlayan çok yönlü bir ilişkiye sahiptirler. Bu nedenle yörede yapılacak çalışmalarda her yönüyle Süryanileri anlamayı kolaylaştırması açısından dil ve dini birlikte incelemenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

1.1.5. Süryanice Yazı (Süryani Alfabeti)

Dini temele dayanan ayrılıklar, politik kültürel ayrılıklara da yansımaktadır. Batı Süryanileri (Yakubiler) Bizans etkisinde kalmışlardı. Bu nedenle, Batı bölgesindeki Süryaniler, Batı Süryanice adını alan yazı şeklini, Doğu bölgesindeki Süryaniler de (Nesturiler) Doğu Süryanice şeklini geliştirdiler. Süryanice- Doğu ve Batı lehçeleri, İsa'dan sonra VIII. yüzyıla kadar etkin ve etkili olarak Mezopotamya ve Anadolu'nun bir bölümünde Yunanca ile rekabet edebilecek şekilde kullanıldı. Fakat Arapçanın VII. yüzyılda başlayan baskısı karşısında gerilemiştir (Bilge 1991: 59).³⁵

Süryanice yazı dilinin tarihsel sürecine bakılacak olursa, İsa Mesih'ten sonraki dönemde, Süryanilerin, Fenike dilinden gelme sessiz harflerden oluşan eski bir alfabe kullandıkları ifade edilmektedir. 5.yüzyıldan sonra Süryani alfabeti değişerek daha yuvarlak bir hale gelerek "estranghelo" denen şekle dönüştüğü sanılmaktadır. Süryani alfabeti Tedmur Aramicesinden alındı. Süryanice'nin en eski yazı biçimi olan Estrangelo'nun alfabeti Arap, İbrani, Moğol ve Uygur alfabelerinin temelini oluşturmuştur. Süryanice yazıların "Estrangelo" yazı şekli veya diğer bilinen adlarıyla "açık", "değerli" ya da "Urfa Yazısı" ortaya çıkmıştır. Estrangelo, Arapça Kufi yazısının da kökeni olarak kabul edilmektedir. Günümüze kadar gelen el yazmalarının çoğu Estrangelo hattıyla yazılmıştır. Bu yazı şekli, 14. yüzyıla kadar kullanılmıştır.

10.yüzyılın son çeyreğinde (M.S. 963) Süryani bilim adamlarından Hasan-bin-Bahlül sözlüğünün 226. sayfasında; Hira episkoposu Hananyeşu -bin Seruşvih'ten alıntı yaparak (M.S.830) Estrangeli alfabeti hakkında şunları aktarmaktadır. "Estrangeli veya İncil alfabetini, M.S. 1. veya 2. yüzyılında Süryani kökenli Urfalı Favle (Favlus) Bar-Arke ortaya çıkarmıştır. Bu alfabeyi çıkarmasının ilk amacı, Kutsal İncil'i en güzel yazı şekliyle yazma arzusuydu. Süryaniler, Estrangeli alfabetini 9. yüzyılda Serto hattı ortaya çıkıncaya kadar bu alfabeyi kullandılar. Eski Süryani elyazmalarında kullanılan bir yazı stilidir.

Estrangelo kelimesinin anlamı konusunda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre "yuvarlanmış" anlamına gelen Grekçe *strongulos* sözcüğünden gelmektedir. Bu görüşe erken dönemde yazılan elyazmalarındaki yazı stiline uygun düşmektedir. Bu dönemde

³⁵ Süryanice yazı için bkz: Bilge 1991: 57-59.

Estrangelo harfleri yuvarlak bir stile sahiptir. İkinci bir görüş göre ise, bu yazı stiline İncil nüshalarının kopyalanmasında kullanılan bir yazı stili olmasından dolayı Süryanicedeki Serto *Evangeloyo* (serto, “hat” veya “yazı şekli”, evangeleyo ise İncil’e ilişkin anlamındadır) isminden gelmektedir. Süryanicedeki Serto Evangeloyo, İncil hattı/yazısı anlamına gelmektedir. Bu görüş 12. ve 13. yüzyıllarda kopyalanan İncil elyazmalarına uygun düşmektedir. Süryanice’de kullanılan ikinci yazı şekli ise, kullanım kolaylığı nedeniyle Estrangelo yazısıyla karışık olarak kullanılan ve 9. yüzyılda geliştirilen ve “Batı Süryanicesi” olarak bilinen yazı şeklinin adı Serto’dur. Bu yazı, 12. yüzyılda Estrangelo yazısından yavaş yavaş ayrılmıştır. Estrangelo yazısı ise, artık sadece konu başlıklarını süslemeye ve süs yazısı olarak kullanılmaktadır (Akyüz 2005: 53; Barsavm 2005: 44; Bilgin 2011: 38). Süryanicede kullanılan sesli harfler, Arap fethinden sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumda Süryaniler ve Araplar arasındaki etkileşimi örneklendirmektedir. Süryanice, Süryani edebiyatının doğmasını sağlamıştır. Sadece Süryanice konuşma dili değil, yazı dili de kutsal mekânın çatısı altında korunarak günümüze kadar gelebilmiştir.

1.1.6. Süryani Edebiyatı

Süryani edebiyatı literatürü çok sayıda dini eserden oluşmaktadır. Süryani kültürü, yazılı olarak Kitab-ı Mukaddes’te ve Kitab-ı Mukaddes tefsirlerinde, ayin metinlerinde, şiirsel ilahilerde, teoloji kitaplarında, ruhani ve mistik yapıtlarda, kilise hukuku derlemelerinde, apokrif ve hagiografic anlatılarda ve ayrıca resimde ve dini mimaride ifadesini bulur (Courtois 2011: 26).

Süryani edebiyatının taşıdığı özellikler kitap dili, yazıt, savunma ve ilahiyat konularıdır. Çeviri işlemi, tarih, Kutsal Kitap’ın kimi bölümlerinin çevirileriyle geniş yorumları ve Kutsal Ruh ile pekiştirilmiş kitapların yayımında verdikleri hizmetler bunu kanıtlamaktadır (Barsavm 2005: 35). Kutsal Ruh’un gücünü kitapların çevrilmesinde ve basılmasında dahi etkisinin olduğunu düşünen Barsavm, Süryaniler’in bu konuya verdikleri önemi de bir anlamda göstermektedir.

XVI. yüzyıla kadar etkili bir konuma sahip olan Süryani edebiyatı, bu yüzyıldan sonra zamanla etkisini kaybetmiştir. Tarihsel süreçte bu edebi hareket ve onun çevresinde gelişen çalışmalar sayesinde asılları kaybolmuş olan Yunanca Hristiyanlık kitapları,

Süryaniceye yapılan tercümeleri sayesinde korunmuşlardır. İlkçağ düşünce ve bilimin birçok eseri tercüme hareketi sayesinde Doğu'ya gelmiştir. Süryani yazarların eserleri, kendi alanlarında başvuru kaynakları haline gelmiştir. Yeni Süryani edebiyatında baskın olan dinsel öğelerdi. Bu nedenle ilahiyat, kilise hukuku, dinsel törenlerde usul, mistisizm gibi ilgi çeken değişik konularda eserler verilmiştir. Bunun yanında şiir, tarih, felsefe ve astronomi alanında da özgün birçok eser verilmiş. Tıp alanında Yunaca'dan Süryanice'ye yapılan çeviriler ve Sezareli Euseb'in Dini Tarih adlı eseri de çevrilmiştir (Bilge 1991: 59).

Süryani edebiyatında azizlerin ve şehitlerin hayatları önemli bir yere sahiptir. Özellikle imparatorlar Dece (M.S. 250 yıllarına doğru) ve Diocletien (M.S. 303 ile 305 yılları arasında) döneminde Roma İmparatorluğunun doğu kısmında ve Kral II. Şahpur (M.S. 339 ile 379 yılları arasında) zamanında Fars İmparatorluğunda uygulanan zulümler anlatılmıştır (Yousif 2009: 37).

Süryanice ilk ilahileri yazan kişinin Bardaysan olduğu sanılmaktadır (154-222). Bardaysan'ın en ünlü kitabı “Nomuse d-Atrovothe” (Devletlerin Kanunu) adlı çalışmasıdır. Nusaybinli Mor Afram'ın şiirleri IV. yy Süryani şiirinin “benzeri olmayan örnekleri” olarak kabul edilir. Suruçlu Mor Yakup ise (451-521) Süryanilerin en güçlü şairi olarak bilinir. Diğer önemli olan eserler ise Süryani Kronikleridir (Bilge 1991: 60-64).³⁶

Orta Doğu edebiyatı 4500 yıl öncesine kadar dayandırılmaktadır. Bunlar arasında en önemli ve yaygın olanı kronolojik sırayla- Sümerce, Akatça, Aramice (farklı lehçelerde), Arapça ve Persçe olduğu iddia edilmektedir. Yöresel bir edebiyat olan ve milattan önce ikinci bin yıla uzanan Ugaritçe ve İbranice de bu edebiyatlara eklenebilir. Bilinen en eski edebi metin İÖ. 681 yılında Asur Kralı Senharib'in veziri Arami Bilge Ahikar'ın Öğütleri³⁷ olduğu düşünülür. İçinde nasihat ve bilgelik bulunan bu kitaba sonradan birçok öykü eklenmiştir. Ahikar'ın kitabı İÖ. 681'de veya Tobiya (Tobit) kitabının

³⁶Saçılmış İnciler adlı kitabında Barsavm, “Süryani edebiyatı ile ilgili olarak incelediği kitaplarla ilgili bilgi vermektedir. Süryani ilmiyle ilgili bütün belgeleri derlendi. Assemani'nin Bibliotheca Orientalis'ini inceledi. Süryani edebiyatı üzerine William Wright, Rubens Duval, A. Baumstark, J. Chabot (1894- 1938) tarafından kaleme alınmış dört tarih kitabını inceledi. Bu eserlerin en iyisi Duval'inkisidir. Ama Baumstark'ın daha açık ve zengindir. Bu eserlerin hepsi de özellikle oryantalistlere Süryani edebiyatı hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.” (Barsavm 2005: 30).

³⁷ Ronald Harris tarafından 1898 yılında yayımlanan Ahikar Hikâyesi edebiyat alanında önemli bir yapıttır (Taşgım, Ahmet; İris Muzaffer, 48; Öztemiz 2012: 24).

yazıldığı İÖ. 5. yüzyılda kaleme alınmıştır (Barsavn 2005: 34). Bir anlatıdan ve atasözlerin oluşturduğu iki bölümden oluşan eserin aslı, M.Ö 5. yüzyıldan kalma, papirüs üzerinde muhafaza edilen parçalardan çok daha eski olduğuna inanılmaktadır. İncil'in iki bölümü, Ezra ve Daniel, İbranice'den daha fazla Aramice bölüm içerdiği söylenir. Bunlar ve M.Ö.' nin son yüzyıllarından kalan Aramice yazılmış Yahudi edebiyatı metinleri Kumrandaki bulgular arasında ortaya çıktıkları sanılmaktadır. Bunların en uzununu günümüzde 'Tekvin Apokrifon/Abukrifa' olarak bilir. En iyi korunmuş bölümde Abraham, eşi Sara ile Mısır'a gitmesinin ve eşinin nasıl mucizevî bir şekilde Firavun'un karısı olmaktan kurtulduğunun öyküsünü anlatır. Mısır'ın kumlarından kurtulabilen papirüs üzerine yazılmış sıradışı belgelerden biri Mısır halk dili yazısı ile yazılmış edebi metinlerden oluşur. Ancak metinler Arami dilinde yazılmıştır. Şimdiye kadar çözülebilen ve basılabilen metinlerden ortaya çıkan, papirüs tomarının (üç ya da üç buçuk metre dolayında) birbirine hiç benzemeyen ve günümüze kadar varlıklardan haberdar olunmayan Aramice metinlerden oluşmasıdır. Papirüsteki en uzun metinlerden biri M.Ö. 7. yüzyılın ortalarında Babil'in, Asur kralı Aşurbanipal'a karşı ayaklanması ile ilgili nazım biçiminde bir anlatıdır. Diğer metinler bir sürü ilahi içerir. Bu metinler pagan kaynaklı olsa da, içlerinden biri Eski Ahit'indeki yirminci mezmurun benzeri gibidir (Brock 2007: 34).

Vafa adlı Arami şair ve filozofun birkaç mısrası ile bazı Urfa Krallarının (Abgarlar) mezar yazıtlarıyla birlikte, Hristiyanlık öncesinden kaldığı sanılmaktadır. Bütün bunlara, Mara Bar Sarafyun adlı bir filozofun oğlunun bilgi ve kültürünü artırmak amacıyla İS. 2.yüzyıl ortalarında yazdığı mektubunu da eklemek mümkündür (Barsavn 2005: 34).

Süryanice çeviri çalışmaları Süryaniler açısından her dönem önemli olmuştur. Azizlerin ve şehitlerin hayat öykülerini İ.S. 4. yüzyılda Grekçe olarak kaleme almaya başlanan eserler Urfa okulu tarafından Süryaniceye çevrilmiştir. Urfa üniversitesi, Grekçeyi de öğretmeye başlamış ve en ünlü okullar da 12. yüzyılın sonuna kadar bu okulun izinden yürümüşlerdir. Süryani aydınları felsefe ve bilim kitaplarını önce Süryaniceye daha sonra Arapçaya çevirmişlerdir. Grek felsefesi Doğudan Avrupa'ya Arap eserleri

aracılığıyla böylece geçmiştir. Bu etkileme süreci Orta Çağda Endülüs yoluyla başlamıştır (Barsavm 2005: 35).³⁸

M.S. ilk bin yılda Aramice'nin kendi yazı biçimlerine ve adlarına sahip farklı lehçelere bölüdüğü sanılmaktadır. Günümüzde hala varlığını sürdüren farklı dini toplulukların bu eserleri yüzyıllardır kopyalamaları sayesinde büyük bölümü günümüze ulaşabilmiştir. Günümüzde, dört farklı Arami edebiyatına ait eserleri okumak mümkündür. Yahudice (Yahudi Aramicesinde), Samiri dilinde (Samari Aramicesinde), Hristiyan (Süryanice Edessa/Urfa'nın Arami lehçesinde), ve Sabii (Mandaca) dilinde okunabilir. Bu dört edebiyattan Süryanice hala etkin bir biçimde kullanılması nedeniyle de, aralarında yaygın olanıdır.

Yahudi Aramicesinde (Filistin ve Babil dilleri), Targumim, ya da İbrani İncil'inin Aramice çevirileri, Talmud'un anlatı bölümleri, Midraşim'in bölümleri ya da tefsir edebiyatı, çeşitli hukuki metinler ve geç 13. yüzyılda İspanya'da oluşturulmuş ama M.S. 2. yüzyıl hahamı Şemon ben Yohai'ye atfedilmiş mistik metinler koleksiyonu olan Zohar vardır. Yahudi Aramice'sinin en eski örnekleri olan bir kısım şiirlerde yeni yeni ortaya çıkmış ve yayınlanmıştır (Brock 2007: 34-35).

Küçük Samiri toplumu ise eski-İbranice yazı ile yazılan kendi Arami lehçesine sahipti. Yahudi Aramicesi, İbranice gibi eski Aramice yazının halefi biçiminde yazılır. Orta Çağlarda Aramice bilgisinin toplumda yok olmasına rağmen kendi Aramice lehçelerinde yazılan bazı dini metinler günümüze gelebilmiştir. En eskilerinden biri İncil anlatısı Pentateuch'un farklı yönlerini ele alan Tebat Marqe ya da Markus'un Sandığı'dır³⁹. Samiriler tarafından Musa'nın sadece bu beş kitabı, yetkin olarak kabul edilir. Samiri Targumu, Yahudi Targumim'inden tümüyle farklıdır. Arami dilinde yazılmış liturjik şiir dışında, Samiriye Aramice'sinden kalan tek eser Asatir⁴⁰ adında

³⁸ Doğu Süryanilerin yabancı dilden tercüme ettikleri çok az eser vardır. Bunların en bilinenleri Kelile ve Dimne ile Büyük İskender'in sahte öyküsüdür (Barsavm 2005: 35).

³⁹ Markah/Markus'un Nutuğu olarak da bilinir.

⁴⁰ İran'ın güneybatısında ve Irak'ın güneyindeki Sabiiler, M.S. 1. Bin yıldan itibaren, kapsamlı bir dini edebiyata sahiptirler. Aramice'nin lehçesi olup Sabiice (Mandaca) olarak bilinen dilin yazısı vardır. En önemli eserlerinden birinin adı Gazza, ya da 'Hazine'dir. Bu eser, birbirinden farklı Sabii dini inançları hakkındaki söylemlerin bir araya getirilmiş halidir. Çok sayıda liturjik şiir de bulunmaktadır. Bazıları M.S.'nin erken yüzyıllarından kalmış olmalıdır, çünkü bazı metinler Maniler tarafından yeniden kullanılmıştır ve bu biçimde, dördüncü yüzyıldan kalan ve içlerinde büyük bir Mani ilahiler koleksiyonu barındıran Koptik papirüslerde korunabilmişlerdir. Sabii dilinde yazılmış bazı başka yazılar liturjik ayinlerle ilgilidir ve içlerinden biri de toplumların geleneksel tarihini ve Harran yolu ile Ürdün'den Media'nın dağlarına ve ardından güneye, şimdiki yerleşim yerlerine yaptıkları göçü anlatır (Brock 2007: 36).

İncil'deki karakterlerle ilgili geleneksel öyküler ve efsaneler koleksiyonudur. Bir başka Arami edebiyatı da Harran'ın pagan topluluğuna ait edebiyattır. Bu topluluktan Thabit ibn Qurra gibi bazı âlimlerin varlığı Arap kaynaklarından bilinmektedir. On üçüncü yüzyılın Süryani âlimi Bar Ebroyo/Bar Hebraeus da böyle bir yazardan bir bölüm alıntılar (Brock 2007: 36-37).

1.1.6.1. Süryani Edebiyatının Özellikleri

Süryaniceyle oluşturulan Arami edebiyatını farklı kılan üç bakış açısı vardır. Birinci bakış açısı bu edebiyatların ne kadar uzun bir süre etkin bir biçimde var olduğu ve yeni eserler ürettiği ile ilgilidir. Diğer Arami lehçeleri milattan sonra ikinci bin yılın başlarından sonra kullanılmazken Süryanice günümüze kadar devamlık gösterebilmiştir. Örnek olarak her yıl Suriye'de Kamışlı'da yapılan Süryani dili ve edebiyatı festivali gösterilebilir. İkinci ve üçüncü bakış açıları yayılım ve içerikle ilgilidir. Yahudi ve Samiriye Aramicesinde ve Sabii dilinde, içerikleri büyük oranda dinsel olan daha sınırlı sayıda eser bulunmaktadır. Buna karşılık Süryani edebiyatında çok daha fazla eser olduğu sanılmaktadır. Bu edebiyat özellikle dinsel olmayan pek çok metne de sahip olduğu için içeriği çok daha geniş bir yelpaze oluşturur. Arami edebiyatlarındaki eserlerin çoğunda imza yoktur ya da gerçek yazarların adlarının meçhul kalması için müstear isim kullanılmıştır. Süryani edebiyatı ise isimsiz ya da müstear isimle pek çok eser içerse de, bu kural değildir çünkü genellikle yazarın adı verilmiştir. Süryani edebiyatına art zamanlı bir perspektiften bakmak mümkündür. Bu ise diğer Arami edebiyatlarında mümkün değildir (Brock 2007: 36-37).

Süryanicede en eski metinler M.S. 6 yılında yazılmış bir yazıtı atfedilse de, en eski edebi metinler büyük olasılıkla M.S. 2. yüzyıla uzanırlar. 4. yüzyıla kadar bu metinlere sık rastlanmaz. Ancak bu yüzyılda iki önemli yazar çıkar. Pers İmparatorluğu'nda Afrahat'ın yazıları ve Roma İmparatorluğu'nda Efrem'dir. Erken dönem Süryani edebiyatı dört farklı kültürel geleneğin mirasçısıdır. Bunlar, erken dönem Arami, İncil ve Yahudi kültürleri, eski Mezopotamya ve Yunan kültürleridir. Ahikar'ın Öğütleri eski bir Arami lehçesinden Süryaniceye geçmiştir. En eski Süryani Hristiyanlığının bir kolunun Filistin Yahudiliğiyle doğrudan doğruya bir bağının olması da olasıdır. Bu nedenle İncil'in Süryanice çevirilerinin, daha yeni oluşmaya başlamış olması şaşırtıcı değildir. Filistin Yahudiliği ile olan dolaysız bağlar bazı eski Süryani yazarlarının

eserlerinde Yahudi gelenekleri ve sözcük kullanımının olmasını açıklar. Pagan Hristiyan geleneklerinden gelenlerde böyle bir kullanım yoktur. Eski Mezopotamya'da özel bir edebiyat türü vardır. Bu durum 'zamansal öncelik' tartışmasıyla ilgilidir. Bu türü Süryaniceye ilk getirenin Mor Efrem olduğu düşünülmektedir. Eski yazarlarda Yunan etkisi daha az göze çarpar ama 5. yüzyıldan itibaren giderek daha belirginleştiği 7. yüzyılda ise doruğa ulaştığı sanılmaktadır (Brock 2007: 38).

7.yüzyıldan 13. yüzyıla kadar uzanan ikinci dönem, bilgi ağırlıklıdır. Bu dönemde Arapça, zamanla Süryanicenin yerine geçmiştir. Süryani Ortodokslarda ve Doğu topluluklarının kilisesinde Süryanice kullanılmasına rağmen tıpla ilgili metinlerinde ise Arapça kullanılmıştır. Bu dönemin sonuna doğru, gelişmeye devam eden Süryani şiiri, Arap türlerinin ve tarzının etkisine girmiştir. Birinci dönemden ikinci döneme geçiş; dışsal süreçlerle, Arap fetihleri ve Orta Doğu'daki değişen politik sahne ile belirlenmiştir. İkinci dönemin sonunda ise Moğol fetihleri etkili olmuştur (Brock 2007: 39). Süryani edebiyatı her dönem yaşadığı coğrafyanın siyasi durumdan etkilenmiştir. Çok sayıda dini eser vermiş olsa da gündelik hayattan hiçbir zaman tam olarak kopmamıştır. Bu ilişkilene biçimi Süryani edebiyatının, diğer dillerin etkisi altına da girmesine neden olmuştur.

Pek çok nedenden dolayı 14. ve erken 15. yüzyıllar Orta Doğu'da Süryaniler açısından zorlu geçmiştir. Bu nedenle edebi üretim düşmüştür. 15. yüzyılın sonlarına doğru ise edebi ürünlerde artış görülmüştür. Bu üçüncü dönem hakkında daha az bilgi vardır. O dönemdeki eserlerin çok azı basılmıştır. 16. yüzyılın sonlarından itibaren şiir, Modern Süryanice'de, *Elkuş* lehçesinde yazıldığı görülmüştür. Ancak 19. yüzyılda ve batıdan gelen misyonerlerin etkisi ile Modern Süryanice edebi dil olarak, klasik Süryanicenin yanı sıra çok daha geniş bir kullanım alanı bulabildiği ifade edilmektedir.

19. yüzyılın sonu ve özellikle 20. yüzyılın başı Klasik Süryanice'de pek çok yeni metnin çıkışına tanık olmuştur. Bu dönemde dinsel olmayan konularda yazılmaya başlanması özellikle önemlidir. Süryani edebiyatında bu canlanmanın öncülüğü, Naum Faik (1868 1930) tarafından yapılmıştır. Bugün, Batı ülkelerine göç etmenin bir sonucu olarak ve teknoloji sayesinde Süryanice basılabilmesi, Süryanice yayın yapılmasına olanak sağlamıştır. Hollanda'da, Aziz Efrem Süryani Ortodoks Manastırı'na ait Bar Hebraeus Yayınevi bu olanakları kullanıp, 20. yüzyıla ait Süryanice eser yayınlamıştır.

Aynı şekilde, Avrupa’da, özellikle Hollanda’da, Almanya ve İsveç’te, göçmen toplulukları tarafından çıkarılan kültürel dergilerde şiir ve düzyazı biçiminde yeni yazılar bulmak mümkündür (Brock 2007: 39). Bilgisayarlarda Süryanice klavyenin olması da yeni nesil arasında da Süryanicenin yazı dili olarak yayılmasını kolaylaştırmıştır. Eserlerin Süryanice yazılması da ayrıca bu dilin korunmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır.

1.1.6.1.1. Apokrif Eserler

Yeni Antlaşma’nın Grekçe’den çevrilmiş olan Apokrif yazıları yaygındır. Ancak bu çevirilerle orijinaleri arasında belirgin farklar vardır. Örneğin 5. yüzyılın başında yazıldığı tahmin edilen ve elçilerin kanunlarını anlatan “*Rabbimizin Ahd*”, yine “*Rabbimizin Çocukluk Dönemi İncil*”, ikinci yüzyılın ortasında yazılan “*Elçisel Kilise Düzeni*”, Kudüs Episkopos’u Mor Yakup’un İtalyalı Hristiyan Cidorotus’a yazdığı ve Tiberius Sezar’ın Yahudiler hakkındaki hükmünü içeren mektubu; Rabbimizin Pontius Pilatus’un huzurundaki duruşu veya davranışları, Nicodemus İncil’inden çevrilen ve Hirodes ile Pontius Pilatus arasındaki mektuplaşmaları da içeren bu kitabın bir nüshası 8. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen ve Midyat’taki kilisede korunan “*Didaskaliya*” kitabında bulunmuştur. Rahmani tarafından “*Süryanice Dersler*” adlı eserinin ikinci cildinde yayınlanmıştır (Barsavm 2005: 67).

Yakup’a atfedilen İncil’den alınan ve özetlenen Meryem Ana’nın öyküsü ve İsa Mesih’in yeryüzündeki hayatı, Matay adıyla anılan İncil, İsa- Mesih’in Çocukluk Dönemi veya Toma İncili, Meryem Ana’nın doğuşundan intikaline kadarki hayatını içeren İncil, bu son eser altı bölümden oluşup, birçok kütüphanede mevcuttur. 1468 yılında kopyalanan ve Humus’taki kütüphanede bulunan bu eserlerden biri, 1865 yılında Wright tarafından Londra’da basılmış ve İngilizceye çevrilmiştir. Daha sonra Sina Dağı kütüphanesinde bulunan başka bir nüshası 1902 yılında Mrs. A Lewis tarafından tekrar bastırılmıştır. Meryem Ana’nın öyküsü 1899 yılında İngilizceye çevrilmiştir. Budge tarafından yayınlanmıştır (Barsavm 2005: 67-68).

Bunlardan başka Süryanice olarak Pilatus’un öyküsü Meryem Ana’nın Vefatı, Pavlus’un Vahyi, Yuhanna’nın Vefatı, Matta ve Andrevos İşleri, Azize Takla’nın öyküsü, 8. yüzyılda yazılmış ve 1900 yılında Rendel Haris tarafından yayınlanan *On iki Elçi’nin*

İncil'i bulunmaktadır. Ayrıca Petrus ve Pavlus'un şehit edilişleri ve işleriyle ilgili çok sayıda nüsha bulunmaktadır. Mor Yuhanna'nın hayatı, Pilupos'un eserleri ve Yahuda olarak bilinen Elçi Toma'nın İşlerinin çeşitli nüshaları 332 yılında Süryanice yazılmış olup gnostizm –bilinmezlik akımı- izlerini taşır. Bu nüshalardan özellikle Süryanice ile yazılmış ve Ruhun İlahisi olarak bilinen ve 105 beyitten oluşan altılı hece ölçüsüyle yazılmış bir şiir de vardır (Barsavm 2005: 68).

1.1.6.1.2. Yarı Apokrif Eserler

Elçilerin Didaskaliya Kitabı: Elçilerin kanunları diye bilinen altı kitaba kaynaklık eden tarihi bir yapıttır. Didaskaliya kitabı, kilisedeki tüm rütbelerin mevzuatı; dua, oruç ve benzeri gibi inanlıların yapması gerekli dini görevler üzerine çeşitli kilise kanunlarını içerir. Bu kanunlar, üçüncü yüzyılın başlarında yaşamış kimi Kilise Babaları tarafından kendilerinden önce gelen Elçilerin Müjdecilerin ve Azizlerin ananeleri temel alınarak oluşturulmuştur. Yaşadıkları dönemin adet ve geleneklerine göre eserde düzenlemeler yapmış ve bunu on iki elçiye mal etmişlerdir. Didaskaliya'nın Grekçe orijinali kayıptır (Barsavm 2005: 68).

Müjdecî Aday'ın Öğrencisi: Çok eski bir şiir olup Müjdecî Aday ve halefi Agay'ın varlığını kanıtlaması açısından önemlidir. Eser, Filistin'de hastaları ilaçsız iyileştiren İsa Mesih'in haberlerini duyan Urfa Kralı Kara Abgar'ın⁴¹ İsa Mesih'i, hastalığını iyileştirmesi ve krallığını onunla paylaşması için çağırmasına tanıklık eder. Mesih, göğe yükseldikten sonra, Elçilerden birini, kralı ruhsal ve bedensel yönden iyileştirmek için kendisine göndereceğini söylemiştir. Bu görev için görevlendirilen Aday, Pentikost'tan sonra kralı ziyaret edip iyileştirmiş ve Hristiyanlığa davet etmiştir. Kralla beraber putperestler ve Yahudiler de Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bunun üzerine Mor Aday, putperestlerin tüm heykellerini yıkmıştır. Urfa'da ilk kiliseyi inşa ettirip ölene kadar da bu kilisenin tüm işleriyle ilgilenmiştir. Aday öldükten sonra bu görevi halefi Agay üstlenmiştir. Ölümünden sonra Aday, Urfa Krallarının bulunduğu mezarlığa gömülmüştür. Oryantalistler, bu olayın 2. yüzyılın ortalarında meydana geldiğini iddia ederler. Kilise tarihi ilgili kitaplarında ise bu olayın 1. yüzyılda gerçekleştiği yazmaktadır (Barsavm 2005: 69).

⁴¹ Süryanice Abgar, büyük baba demektir (Malik 2012: 107).

Tarihçi Kayseriyeli Eusebius⁴², kendisine ulaşan Aday öğretisinin asıl nüsha ile aynı olduğunu bilmekteydi. Fakat 4. yüzyılın sonlarında buna bazı ilaveler yapılmıştır. Örneğin, Kral Abgar'ın elçisinin İsa Mesih'in resmini ona getirmesi ve gerçek dışı olan Cladius Sezar'ın (41-54) karısı Brotonica'nın (Protonike, Protoniçe) Haç'ı buluşu gibi hikâyeler sonradan eklenmiştir. Haç'ın bulunuşu olayının Helen'in öyküsünden alındığı sanılmaktadır. Bu eser G. Philips tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiş ve 1867 yılında Londra'da yayınlanmıştır (Barsavm 2005: 69).

İncil'in çok sayıda nüshası vardır ve çoğu kütüphanelerde bulunmaktadır. Arapça'ya çevrilmiş *Yeni Antlaşma*'nın eski Süryanice nüshası, 1189 yılında yazılmıştır. Mor Matay Manastırı Kütüphanesi'nde korunmaktadır. Çok sonra Eski Antlaşma kitapları Arapça olarak kopyalanmıştır. Böylece Kutsal Kitap'ın okuma parçaları, Turabdin⁴³ hariç diğer yerlerde Arapça okumaya başlamıştır. Urfalı tarihçi Abulfaraç'a göre; Antakya Patriği III. Yuhanna'nın çabalarıyla Cezire Prensi Umayr Bar Said'in isteğine üzerine her iki dili de iyi bilen Bnay Tay'dan Tanukh ve Ukayl bilginlerin yardımıyla, İncil'i 643 yılı sıralarında Arapça'ya çevirmişlerdir. Eski Antlaşma'nın tercümesinden Arapça'ya bir başka çeviri de ünlü Nesturi Doktor Hunayn Bar İshak tarafından yapılmıştır. 1923 yılında Mısır'da Mingana tarafından basılan Ali Bar Rabban Tabari'nin⁴⁴ (860) yazmış olduğu "Kitab al-Din wa al-Dawla" (Din ve Krallık Kitabı) adlı kitapta yazılmış olan *Eski Antlaşma* ve *İncil* bölümleri bulunur (Barsavm 2005: 76).

Ayrıca Eski Antlaşma'nın Süryanice *Yetmişli* tercümesinin ilk beş kitabı, Harit Bar Sinan tarafından Arapça'ya çevrilmiştir. 9. yüzyılın sonları ve 10. yüzyılın başlarında yaşamış olan Harranlı Melkit Harit Bar Saysan Sinbat adlı kişidir (Barsavm 2005: 77).

Kupti Sobo Asad Ebu el- Faraç Bar Assal, *Müjdeler*'in çevirisini 1250 yılında düzeltmiştir. Kudüs'teki Kütüphanede Süryanice ve Arapça olmak üzere iki nüsha vardır. Birisi Nesturiler'e ait olup üzerinde tarih yoktur. 26 kayıt numarasıyla korunan ikinci nüsha 1229'da tamamlanmıştır. Özgün Grekçe metinden yapılmış ve 1226 yılında kopyalanmış çevirinin bir nüshası, Paris'teki Ulusal Kütüphane'de 42 kayıt numarasıyla korunmaktadır. Birmingham'daki başka bir nüsha (Kayıt no: 431), 1368 yılında kopyalanmıştır. 1445 yılında Süryanice ve Gerşunice olarak kopyalanmış Mezmurlar

⁴² Sezareli Euseb M.S. 265 yılına doğru Filistin'de doğdu. 313 yılına doğru Sezare'nin papazı ardından piskoposu oldu.

⁴³ Turabdin, Süryanice konuşan bir bölge olarak kalmıştır.

⁴⁴ İslamiyeti kabul eden ve kitabını yazan eski bir Hristiyan idi.

kitabının bir nüshası, Mor Matay Manastırı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Mezmurlar kitabının, Grekçe'den Süryanice'ye yapılan çevirilerinin yanı sıra birçok Arapça çevirisi de bulunmaktadır (Barsavm 2005: 77).

Dini bayramlarda kullanılan “husoyo”larda⁴⁵ yazarlar, bunların yapıldığı kutsal ayinleri ve bu bayramların yüceltilmesine neden olan gerçekleri yazmışlardır. Kutsal Üçlük ve tek tanrıcılık, İsa Mesih'in beden alması ve bizleri kurtarışı, kilisenin giz ve simgeleri gibi iman ilkelerini, açıklarlar. Azizlerin bayramlarında adı geçen azizlerin mücadeleleri anılır, erdemleri övülür ve onlardan kendileri için duada aracılık etmeleri istenir. Ölülere anarken onlar için bağışlanma ve merhamet dilenir. Kilise Gizleri uygulanırken, bu gizlerle ilgili açıklamalar yapılır (Barsavm 2005: 91).

1.1.6.1.3. Kâhinlerin Duaları ve Rahiplerin İbadetleri

Bazı Kilise Babaları; yemeğin, meyvelerin, ekinlerin, evlerin, çocukların her türlü hastanın bereketlenmesi, dargınların barışması, kalplerin yakınlaşması, zararların ve afetlerin def edilmesi, keder ve sıkıntıların kalkması, çocuk doğuran kadınlar ve benzeri önemli konular için birçok dua yazmışlardır. İberyalı Metropolit Yusuf'un “Resametler” adlı kitabında bu tür dualardan elli dört tane vardır.⁴⁶ Ancak Rahiplere ait dua ve yakarışlar içeren “Şbitho” denilen özel bir kitap vardır. Rahipler, bu özel duaları gün içindeki yedi dua zamanında okurlar. Amaçları; Yüce Tanrı'ya daha yakın olmak, O'nun olağanüstü işlerini anlamak, yüceliğini kavramak, bağışlanma dilemek ve şükürler sunmaktadır (Barsavm 2005: 109).

Bu duaların büyük bölümü, edebi açıdan da önem arz etmektedir. Bunlar; münzevi Efrem, Abrohom Kaydunoyo, Mısırlı Makaris, dualarının sayısı kırkı bulan ve Kıbrıs'ta yaşamış olan Gregorius, İshak, Yuhanna Zıuro (küçük), Yuhanna Hazoyo, Kanitus Episkoposu Pavlus, Şemun Destune, Şanudin, Yeşaya ve diğer münzevilerin eserleridir (Barsavm 2005: 109).

Altıncı yüzyılın sonunda Kınneşrin Manastırı'nın rahipleri bu manastır'da yetişmiş azizlerin, şehitlerin ve manastırın, bazı başrahiplerinin isimlerini içeren özel bir takvim

⁴⁵ Belirli zamanlarda söylenen düz yazı şeklindeki yakarış dualarıdır. İki bölümden oluşur. Birinci genelde kısa olan ve frumyun olarak adlandırılan giriş duasıdır. İkincisi genelde giriş bölümünden daha uzun olan ve duanın ana metnini içeren sedro'dur. Ortodoks kilisesine ait özel bir uygulamadır (Barsavm 2005: 90).

⁴⁶ Deyrulzafaran Manastırı Kütüphanesi, sayı 220.

oluşturdular. Takvimde ayrıca bu azizlerin anılması için belirlenmiş günler vardır. Yedinci yüzyılın sonunda Urfalı Mor Yakup tarafından hazırlanmış olan genel takvim ise, bütün bir yıla ait önceki bayramları, oruçları ve anmaları içermektedir. Ancak takvime yerel olarak yapılan özel anmalar dâhil edilmemiştir. Çok uzun bir dönem kullanılan bu takvime yeni münzevilerin ve kilisenin önde gelenlerinin isimleri Malatya Metropoliti dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde Hahlı Rahip Saliba Bar Hayrun (1340) gözden geçirmiştir. Rahip Saliba bu esere, Turabdin'in birçok Episkopos'unun ve münzevisinin özellikle Kartmin Mor Gabriel Manastırı rahiplerinin adlarını da eklemiştir (Barsavm 2005: 111).

İkinci bölümde tartışılan konular; kilise hiyerarşisi ve bunun faydaları, meleklerle verilen sıfatların anlamları, göksel ev sahiplerinin neden melek olarak çağrıldığı ve meleklerin rütbeleri üzerinedir. Meleklerin üç rütbesi vardır. Hiyerarşinin en tepesinde Sarufinler, Karubimler ve Krallar bulunmaktadır. Dominyolor, göksel ev sahipleri, melekler ve baş melekler bulunmaktadır. Kilise hiyerarşisinde melek kavramının neden kullanıldığı, göksel hiyerarşiyi oluşturanların neden "göksel ev sahipleri" oldukları ve meleklerin sayıları bu bölümde yazarın değindiği diğer noktalar olmuştur. Bu eser çıkana kadar melekler anlaşılması güç bir konu olarak görülmüştür. Baslius ve Gregorius çalışmalarında melekler konusuna değinmemiştir (Barsavm 2005: 128).

Tanrısal bilinmezliği ve Tanrısal Bulut'un ne olduğuyula ilgili konularına üçüncü ana bölümde değinilmiştir. Her şeyi yaratan ve denetimi altında Tanrı'yı nasıl yüceltmesi gerektiğine ilişkin olumlu ve olumsuz olarak kullanılabilen teolojik terminoloji, üzerinde durulan diğer hususlardır (Barsavm 2005: 129).

Abülfaraç tarafından, 1279 yılında yazılan "Ethikon" fiziksel ve ruhsal yaşamda kutsallağı açıklayan dört bölüme ayrılmıştır; özellikle rahiplere ve yüreğinde tanrı korkusu olan tüm Hristiyanlara yönelik yazılmıştır (Barsavm 2005: 140).

Güvercin Kitabı; Abülfaraç tarafından rahiplerin ve münzevilerin irşadıyla ilgili yazılmıştır. Dört bölümden oluşmaktadır (Barsavm 2005: 140).

Doğruluk Yolu adlı eser; Turabdin Patriği Aziz Bar Sobthö (1482) tarafından yazılmıştır (Barsavm 2005: 140).

Turabdin Patriği, Zazlı II. Mesut (1512) tarafından yazılan “Ruhsal Gemi” adlı eser, münzevilere ruhsal yaşamlarına ilişkin öğütler vermektedir. Bu bölümler öğrencisi Midyatlı Aziz (1482) tarafından bir araya getirilmiştir (Barsavm 2005: 140).

Bu eserler, ibadet biçimleri ve kutsal yaşamla ilgili ruhanilere yönelik yazılmış eserlerdir.

Rahip Yeşu Bar Hayrun tarafından yazılan Mardin Kırk Şehitler Kilisesinin yağmalanması olayı da yazılmıştır (Paris Kütüphanesi, sayı 276). (Barsavm 2005: 153).

Timur’un Kartmin Manastırı’nı *Mor Gabriel’i* 1394 yılında istila etmesi olayı anlatılmıştır. Dumandan boğularak ölen kırk kadar Metropolit ve Rahibin isimleri, Basibrin köyündeki “Sfar Haya” Hayat Kitabı (Barsavm 2005: 153) günümüze ulaşan eserlerden bazılarıdır.

Süryani edebiyatı açısından şiir de önemli bir yere sahiptir. Süryani şiirinin önemli konuları arasında; övgü ve ağıt yer almaktadır.

Övgü: Bu tür şiirler, Rab Mesih’i Kutsal Kiliseyi, mevhibeleri ve kutsal gizlerini, Meryem Ana’nın erdemlerini, aziz ve şehitleri yüceltmek için kullanılmıştır. Örneğin; Mor Efrem’in Kutsal Kilise’nin gizlerini ve evlenmemenin erdemlerini anlattığı şiirlerinde; Suruçlu Mor Yakup’un, iki peygamber Musa ve Eliyo’yu, Mor Efrem’i, Vaftizci Yuhanna’yı, Elçi Petrus ve Pavlus’u ve Urfa’nın şehitlerini övdüğü şiirleri de önemli yapıtlar arasında bulunmaktadır (Barsavm 2005: 53).

Ağıt: Süryani şiirinin bazı bölümlerinde, istilalar ve savaşlardan kaynaklanan felaketlerin acılarına ve günahkâr ruhlara yakılan ağıtlara rastlanır. Bazı ağıtlar; Bar Madani’nin Urfa’nın yıkılışını anlattığı, Yeşu Bar Hayrun’un Mardin Kırklar Kilisesi’nde ve Doğu ülkelerinde çekilen acılar üzerine yazdığı, Basibrinli Eşayo’nun Timurlenk zamanında Turabdin’in başına gelen felaketleri anlattığı Habsuslu Papaz ve Basibrinli Yuhanna’nın yörelerindeki istilaları üzerine kaleme aldıkları şiirlerde olduğu gibi arka arkaya gelen felaketler sonucu ortaya çıkan keder ve acılardan bahsetmektedir (Barsavm 2005: 53-54).

1.2. HRİSTİYANLIK ÖNCESİ SÜRYANİLER

1.2.1. Süryani Olan Mardin Halkının Putperestlikten Hristiyanlığa Geçiş Yapması

Süryaniler, Hristiyanlığı toplu bir şekilde kabul eden ilk kavim olduklarını iddia etmektedirler. Hristiyanlığın temelini Kudüs'te atılmasından sonra elçilerden Petrus, İncil'i müjdelemek için M.S. 37 yılında Antakya'ya gönderilmiştir. Süryani olan Antakyalılar, o dönemde Romalılar'ın egemenliği altındaydılar. Antakya'da, Yunan medeniyeti ve Süryani medeniyeti hâkimdi. 72 müjdecilerden elçi Aday da, o dönemde Urfa'ya gönderildi. Aday, diğer elçiler gibi herhangi bir zorlukla, tepkiyle ve direnişle karşılaşmadan Urfa Kralı Siyah 5. Abgar'a ve Urfa halkına Hristiyanlığı benimsetmiştir (Akyüz 1998: 28-29).

Urfa Kralı Siyah 5. Abgar, Hristiyanlığı benimseyişinin sebebi ise, İsa Mesih hakkında duyduklarından etkilenmesiydi. Onu görmeden mucizelerine iman etmişti. Ancak İsa'ya zarar vermek isteyenlerin de varlığından haberdar olmuştu. Bu duydukları karşısında derinden etkilenen Kral Abgar, Urfa Krallığının resmi dili olan Süryaniceyle İsa Mesih'e bir mektup yazar. Mektubu üç kişilik bir heyetle Kudüs'e gönderir. Giden kişilerin isimleri; Şmeşgram, Moryab ve Hanon Tbaloro (Akyüz 1998: 29; Çelik ve Yaşar 2007: 2).

1.2.1.1. İsa Mesih'in Urfa Kralı Abgar Ukomo'ya Mektubu

İsa Mesih ile Urfa Kralı Abgar (V.) Ukomo'nun karşılıklı olarak birbirlerine gönderdikleri mektupların en eski metinleri Eusebius'un *Ecleciastical History* (I, 13) adlı eserinde yer alan Grekçe versiyonudur. Süryani dilinde ise *Tub Men Mahitbonuso Melfoniso dı-Aday Şliho* adlı eserde yer almaktadır. IV. yüzyılın sonunda veya V. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilen ve en eski Süryani metinlerinden olan bu eser, Hristiyanlığın Urfa civarında yayılışını anlatmaktadır. Hristiyanlığın Urfa'ya girişini anlatırken temel eser olarak faydalanılan bu kronik ilk defa, G. Philips tarafından 1876 yılında "Doctrin of Addai the Apostle" ismiyle İngilizce'ye çevrilerek yayımlanmıştır (Çelik ve Yaşar 2007: 2).

Mektubun metni ise şöyledir: "Kral 5. Abgar'dan İsa Mesih'e selam; "Hakkında çok

iyi söylentiler duymaktayım. Yaptığın bu iyiliklerine rağmen bazı kişiler tarafından hoşgörüyü karşılanmamaktasın. Büyük bir kişi olduğunu ve göklerden geldiğine inanıyorum. Küçük bir ülkem var, ikimize de yeterlidir. İçinde güvenle yaşamanız için teşekkürlerinizi memnuniyetle beklerim. Ayrıca yakalandığım cüzam hastalığından beni iyileştireceğinizden hiç kuşku yoktur.”

İsa Mesih, Abgar'ın mektubunu okuduktan sonra Mesih'in de Süryanice konuştuğu kabul edildiğinden tekrar aynı dille cevabı şöyle yazmıştır: “İsa Mesih'ten Kral Abgar'a selam; “Beni, kendi ülkenize davet ettiğiniz için teşekkürlerimi iletiyorum. Beni görmeyip de iman edenlere ne mutlu. Şu an ruhani yönetmenliğim var, onu bitirdikten sonra tekrar geldiğim yere geri dönmem gerekir. Buradan ayrıldıktan sonra elçilerimden birisi sana gönderilecek ve gerekeni yapacaktır. Ülken de mübarek olsun.” (Akyüz 1998: 28-30; Brock ve Taylor 2006: 103-105; Çelik, Gündüz ve Yaşar 2007: 395-398).

Aday'ın Öğretisi'nde bulunan İsa'nın yazdığı cevaptaki son cümlesi dikkate değerdir. Mektubun çeşitli kentlerin duvarlarına kazılarak koruyucu bir tılsım olarak kullanılmasına yol açan da bu cümle olmuştur (Brock ve Taylor 2006: 121).

İsa-Abgar menkıbesinde “sağlık” dikkat çekici bir motif olarak kullanılmıştır. Abgar, “hem ona hem de babasına inanıyorum” dedi. Aday ona “İnandığın için ellerimi onun adına senin üzerine koyuyorum” dedi. Ellerini Abgar'a sürdüğü anda adam hastalığından ve uzun süredir çektiği acıdan kurtuldu. Abgar şaşırıp ve hareket etti. Duyduğum gibi İsa çalışıyor ve iyi ediyordu. Aday da, İsa'nın adına onu ilaçsız iyi etmişti (Krş. Yeremye 46: 11) “Abdo'nu oğlu Abdo'nun damla (gut) hastalığı vardı. Ayağını Aday'a uzatınca gut hastalığı geçmiştir. Kent'te şifa dağıttı. Abgar ona “herkesin bildiği gibi, bu olağanüstü şeyleri İsa-Masih'in gücüyle yapıyorsun. Yaptıkların bizde şaşkınlık yaratıyor. Sana yalvarıyorum, bize İsa-Masih'in dünyaya gelişini, kişiliğini, kutsal gücünü duymamıza rağmen sen ve arkadaşların gördüğünüz mucizeleri anlatın.” Aday ona “Anlatmaktan kaçınmayacağım çünkü senin gibi inanacak herkese bunları anlatmak için gönderildim” dedi (Malik 2012: 69). Menkıbe, dinin kabulünde mucizenin ve sağaltmanın etkisini göstermesi açısından önemlidir. Bir halk, gösterilen mucize sayesinde zorlama ve baskı olmadan din değiştirebilmektedir. Bu durum, mucizelerin dine katkısı olarak değerlendirilebilir.

Bu şekilde mucizeler sayesinde Mezopotamya halkı, Mardin dâhil olmak üzere, 1.yüzyıldan başlayarak 4. yüzyılın sonlarına doğru putperestlikten Hristiyanlığa geçmişlerdir. Mor Aday'ın öğrencisi Mor Mari'nin de 1.yüzyılda Nusaybin'de kiliseler inşa ettiği tarihi kaynaklarda yazmaktadır. Ancak günümüzde o tarihte Urfa'da ve Nusaybin'de yapılan kiliselerin eserleri kayıptır. 3. yüzyılın başlarında yapılan kilise ve manastırlardan günümüze kadar ayakta kalanları da mevcuttur (Akyüz 1998: 30).⁴⁷ Mucizelerin bir diğer fonksiyonu da dine duyulan iman sayesinde iyileştirme gücüne sahip olmasıdır. İnsanoğlu yaşamının her alanında hastalıklardan ve çaresiz kaldığı durumlardan kurtulabilmek için çözümler aramıştır. Kimi zaman imkânsız olduğunu düşündüğünü durumlarda mucizelere sığınmıştır. Tanrısal güce, ruhani kişilere, olağanüstüye sığınarak yollar aramıştır. Tüm dinlerde hastalıklardan ve kötülüklerden korunmak ve kurtulmak tanrısal bir lütuf olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle İsa-Mesih'in mucizelerine özellikle de iyileştirici gücüne İncil'de sıklıkla vurgu yapılmıştır.

İsa Mesih göklere yükseldikten sonra elçiler de, Mesih'in tavsiyesi üzerine 72 müjdeci grubundan olan Aday'ı, Urfa'ya gönderdiler. Müjdeci Aday, Urfa'ya geldiğinde herhangi bir direnişle ve zorlukla karşılaşmadı. Siyah 5. Abgar'ı, yakalandığı cüzam hastalığından iyileştirdi. Onun haricinde kraliyetin ileri gelenlerinden Abdo Bar Abdo'nun iyileşmesini sağlamıştır. Gösterdiği mucizeler sayesinde Hristiyanlığı Abgar'a ve Urfa halkına benimsetmiştir. Ayrıca Urfa'da sürekli kalmayıp öğrencileri Agay ile Mari'nin yardımıyla Hristiyanlığı tüm Mezopotamya bölgesine başta Nusaybin olmak üzere Cizre, İdil, Arzun'un güneyi, Dicle Nehri'nin doğusu, Hıdyap, Beth- Garmay, Kaşkar, Beth- Huzoye ve Cudi'ye kadar yaymışlardır. Mor Aday, Fkido isminde birisini Hedyap'ta Episkopos takdis ettikten sonra Urfa'ya dönerek burada adıyla anılan bir kilise yaptırmıştır. M.S. 49 yılında vefat edince buraya defnedilmiştir (Akyüz 1998: 29-30). Aynı zamanda kilise ve manastırların da şifa dağıtmaya devam ettirebilmesi için özellikle Doğu Hristiyanları, manastır ve kiliselerinin hemen yanında hastanelerinin olması bu anlayışa sahip olmalarından dolayıdır (Çelik, Gündüz ve Yaşar 2007: 407-408).

İnananlar tarafından kutsal kabul edilip ziyaret edilen Edessa (Urfa), İsa'nın Kral Abgar'a yazdığı kabul edilen mektup ve İsa'nın bez üzerine basılmış mucizevî portresi

⁴⁷ bkz. Çelik, Mehmet; Yıldırım, Recep; Gündüz, Şinasi; Yaşar, Şükran (2007), Edessa'dan Urfa'ya, Desen Ofset, Ankara.

gibi meşhur kutsal emanetleri koruması sayesinde adı gizem ve efsaneler ile anılmaktadır. Frank gezgin Başrahibe Egeria (384 yılında), Kral Abgar ve İsa'nın mektuplarını gördüğünü de kesin bir dille iddia etmiştir (Yousif 2009: 53). İsa-Mesih'in mucizelere sebep olan mektubundan Batı'nın haberdar olması da Başrahibe Egeria sayesinde olmuştur.

İran kralının Urfa'yı kuşatması sırasında, psikopos şehrin meydanında halkın önünde dua ettikten sonra İsa- Mesih'in mektubunu tutan sağ elini havaya kaldırarak; "Moran Yeşu (Efendimiz İsa)! Sen bize bu şehrin hiçbir zaman düşman eline geçmeyeceğine dair teminat verdin. Şimdi ise İranlıların bize saldırmasına izin veriyorsun!" demiş; psikopos bunları söyler söylemez, şehrin dışında büyük bir karartı belirmiş ve İranlılar korkarak surlara yaklaşmamışlardır. Rahibe Egeria'ya göre, İranlılar bu sefer şehri susuz bırakmak ve böylece teslim olmalarını sağlamak için Sur dağından çıkan kaynağın yönünü değiştirdiler. Bunun üzerine İsa-Mesih'in Urfa'yı kutsamış olması, yeni bir mucizeye yol açmıştır. Menkıbeye göre "Şehrin içinde yerden fışkıran yeni su kaynakları belirdi. Bu mucizeyi gören İranlılar "utanç içerisinde" geri çekildiler. Kısacası düşman orduları, ne zaman ki şehri kuşattılsa, her seferinde Mesih'in mektubu çıkarıldı ve okundu. Her defasında da düşman şehre girmeden çekip gitti." Şehrin psikoposu, Rahibe Egeria'yı, İsa- Mesih'in mektubunun şehre girdiği ön kapıya götürür. Orada dua eder. Sonra mektubu açıp okur ve bitirince tekrar dua eder. Arkasından Egeria'a "İsa- Mesih'in mektubunun Urfa'ya getirildiği günden beri, kir ve sıkıntı içinde bulunan hiç kimsenin bu kapıdan geçmediğini, sapkınların ise bu kapıdan kesinlikle içeri sokulmadığını" anlatır (Çelik ve Yaşar 2007: 2-3).

Addai'de yer alan bir başka menkıbeye göre İsa, Abgar'ın mektubuna yazılı değil sözlü cevap verir. Abgar'ın elçisi Hannan aynı zamanda iyi ressamdır. Seçilmiş renklerle Mesih'in bir portresini yapar. Kudüs dönüşü portreyi beraberinde getirir. Abgar, portreye hayranlıkla bakar ve O'nu sarayının salonlarından birine şerefle asar. Bu menkıbe, mektup menkıbesi kadar etkili olmamıştır. Menkıbenin bundaki sonraki versiyonları İsa- Mesih'in Hristiyan teolojisindeki mucizevî statüsüne uygun hale getirilir. Tanrı sıradan bir kulun yöntemleriyle neden portresini çizsin? Bir bakışıyla hastalara şifa veren (Matta, VIII, 14-17; Markos, I, 29-34; Luka, VI, 6-11), bir işaretiyle felçlileri yürüten (Matta, X, 1-8; Markos, II, 1-12; Luka, VI, 6-11), bir sözüyle ölüleri

dirilten (Matta, XXII, 23-33; Markos, XII, 18-27; Luka, XX, 27-40), İsa- Mesih yine mucizevî bir metotla portresini çıkarmalıydı. Böylece menkıbelerin son versiyonları oluştu: Mesih yüzünü yıkadı, bir mendille sildi ve Mesih'in mucizevî bir şekilde yüz hatları mendile çıktı (Çelik ve Yaşar 2007: 6-7).⁴⁸

M.S. 2. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın Urfa'da hızla yayılmaya başlamasıyla ve özellikle geleneksel inanca göre Kral VIII. Abgar'ın Hristiyanlığa geçişiyle paganizm ve yıldız-kültü Urfa krallığında güç kaybetmeye başlar. M.S. 2.ve 3. yüzyıllarda (154-222/3) yaşayan Süryani yazar Bardaysan'a göre Kral Abgar, Hristiyanlığa girdikten sonra Urfa'da paganist adet ve uygulamaları yasaklamaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren Urfa, Suriye bölgesinde Hristiyanlığın merkezi (Gündüz 1998: 151-152) olmaya başlamıştır.

1.2.1.2. İsa'nın İntikamını Yahudilerden Aldıran Urfa Kralı Abgar'ın Mucizevî Mektubu

Kral Abgar, İsa- Mesih'i haça geren Yahudilerden intikamını almak için İmparator Tiberius'a (M.S. 14-37) yazılan efsanevi bir mektuptur. Çok sayıda varyantı bulunan menkıbeye göre, Addaî tarafından iyileştirilen ve bu nedenle İsa'ya şükran ve minnetle bağlı olan Abgar, Mesih'in Yahudiler tarafından haça gerdirildiğini (Matta, XXVII; Markos, XV; Luka, XXIII; Yuhanna, XIX) duyunca son derece üzülür. Kudüs'ü yerle bir etmek için ordusuyla harekete geçer. Fırat yakınlarına gelince Romalıları kızdırmaktan çekinir. Üzüntü içinde geri dönerek İmparator Tiberius'a şu mealde bir mektup yazar: "... Selam sana Efendimiz Tiberius Kayzer!.. Egemenliğin altındaki Filistin'de yaşayan Yahudiler bir araya gelerek hiçbir suç işlememiş, mucizeler yaratan ve ölüleri dahi dirilten Mesih'i çarmıha gerdiler. Onu çarmıha gerdikleri anda güneş karardı, yer sallandı, tüm varlıklar öylesine rahatsız oldular ki, bu olay yüzünden kâinatın bir anda yok olacağı zannedildi.

Menkıbeye göre mektubu alan Tiberius, son derece üzülür. Şu anda İspanya'daki asilerle mücadele ettiğini, bu işi hallettiği anda Yahudilere yasaları uygulamaya kararlı

⁴⁸ Abgar Mektubu için bkz. Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı (2008), (haz: Bethil Bokferlag), s: 147-150.

olduğunu, Kudüs valisi Pilatus'un Yahudileri memnun etmek için bu cinayeti işlediğini, bu nedenle onu derhal görevden uzaklaştırdığını, İsa'nın yaptıklarından ve mucizelerinden dolayı aksine onurlandırılmayı hak ettiğini, Abgar'ın da sadakatinin bir eseri olarak bu mektubu kendisine yazmakla iyi ettiğini cevaben bildirir. İspanya meselesini halleden Tiberius, menkıbeye göre Filistin'deki Yahudileri öldürterek İsa Mesih'in İntikamını alır. Bu haber Abgar'a ulaştığında kral çok sevinir ve şükür secdesi yapar. İmparatora yazılan mektuba zımnen İsa-Masih ruhaniyeti girer ve bu durum imparatoru derinden etkiler. Bu mucizenin şerefi Abgar ve Urfa'ya aittir (Çelik ve Yaşar 2007: 13-14; Çelik, Gündüz ve Yaşar 2007: 403-408).

Bardayson, Hristiyanlığın temel kaidesiyle ilgili ve kırk beş bölümden oluşan "Mürşid" adlı eserinin beşinci bölümünde; 1058 yılında İstanbul'da olduğu ve İsa Mesih'in Abgar'a gönderdiği mendili gördüğünü ve İsa Mesih'in mektubunun da Urfa'nın büyük kilisesinde gömülü olduğunu yazmıştır. 1029 yılında Bizanslılar Urfa'yı Müslümanlardan geri alırken eserinde anlatıldığı yerde mektup bulunmuştur (Akyüz 2005: 123).

1.3. HRİSTİYANLIK DÖNEMİNDE SÜRYANİLER

1.3.1. Hristiyanlık

Yunanca "Hırsto" sözcüğünden türeyen Hristiyan, Mesih'e bağlı demektir. Hz.İsa, kendisinin Mesih olduğunu açıklamasına rağmen, Yahudiler ona inanmamışlardır. Hristiyanlık temelde tek tanrı inancını esas alır ve vahiye dayanır. İsa merkezli bir din olan Hristiyanlık, Yahudiliğin inanç ibadet ve gelenekleriyle, Yunan- Roma (Greko-Romen) dünyasının kültürlerini birleştiren "Kurtarıcı Tanrı Dini" (Koluman 2001: 4) olarak da yorumlanır. Bu anlayış ile İsa-Masih'den sonra Havarileri dört bir tarafa yayılarak bu dini, müjdelemişlerdir. Havariler'den Pavlos'un etkisi dikkat çekicidir. Bu nedenle Hristiyanlık, *Pavlus'un dini* olarak da adlandırılmaktadır. Pavlus, İsa gibi mistik eğilimler gösterir ama onunkine *Mesih mistizmi* (Woodhead 2006: 96) demek daha doğru olur.

İsa Mesih, öğretisini sözlü olarak anlatmıştır. İsa- Mesih'in *müjdeyi* bildirmesi yaklaşık olarak üç yıl sürmüştür. Bu üç yıl boyunca "iyi haber" ya da "müjde" anlamına gelen *İncil*, İsa'nın bu dünyadan ayrılmasından sonra havarileri tarafından yazılmıştır. "İncil"

Grekçe “müjde” anlamına ‘Euangelion’ sözcüğünün çevirisidir. Hristiyanlık öncesi dönemde, nadiren ve yalnızca Roma politik propaganda metinlerinde imparator ile ilişkilendirilerek kullanılan bir sözcükmüş (Woodhead 2006: 14). İncil; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazılan dört ayrı metin ile Luka tarafından yazılan Elçilerin İşleri, Yuhanna tarafından yazılan vahiy ve havarilerin yazdıkları 21 adet mektupla birlikte 27 bölümden oluşur. İlk dört metin yazarların adlarıyla anılır. İncil, İsa’nın yaşam öyküsünü, gösterdiği keramet ve mucizelerini, söyleyişleri, öğretisini ve çektiği çileleri anlatır (Tahincioğlu 2011: 24). Hristiyanlık inancında üstün bir güce yönelme eğilimi 4. yüzyıldan sonra egemen olmaya başladığı sanılmaktadır. Mistik düşüncüyü kendi inanç bünyesine alıp şekillendirmiştir (Woodhead 2006: 9-11). Bu nedenle mistik konular genellikle daha geniş bir alanda toplumsal ve somut bağlamlarında göz önüne alınarak incelenebilir.

İsa’nın Kitabı Mukaddes’te yer alan on iki havarisi; Petrus, Yuhanna, Yakup, Andreas, Filipus, Tomas, Bartalmay, Matta, Alfay oğlu Yakup, Yurtsever Simon, Maethias ve Yakup oğlu Yahuda’dır. Hristiyanlık inancına göre; İsa’nın doğuşu, yaptığı mucizeler, Hristiyanlık inancını yayışı, söylevleri, Yahudiler tarafından Roma valisine şikâyet edilmesi, kurulan özel mahkemece yargılanıp suçlu bulunuşu, çarmıha gerilmesi ve mezara konulduktan sonra dirilip göğe çıkışı Allah tarafından verilmiş bir emirdir (Tahincioğlu 2011: 25-28).

Hristiyanlık; Doğu Hristiyanlığı ve Batı Hristiyanlığı anlayış olarak birbirinden ayrılır. Avrupa-Batı Hristiyanlığı Yunan ve Roma Paganizminin derin etkisindeyken Doğu Hristiyanlığı çoğulcu bir karaktere sahiptir. Süryani Kadim Kilisesi ve mensuplarının anlayışı üzerinden bu durum somut olarak örneklenebilir. Süryanilere göre ibadet Müslümanların kullandığı kavram çerçevesinde “namaz” kelimesiyle ifade edilebilmektedir. Diğer kiliselerden farklı olarak secde etme bir ibadet şekli olarak yer almaktadır (Bulaç 2010: 143).⁴⁹ Bu nedenle Süryani Kilisesi’ni ve anlayışını ayrı bir başlık altında anlatma gerekliliği görülmüştür.

⁴⁹ Süryaniler ve Din (Öztemiz 2012: 14); Süryani Ortodoks Kilisesinin Özellikleri (bkz. Akdemir, Samuel (2009), İstanbul Mozaikinde Süryaniler, 65-70.

1.3.2. Süryani Kilisesi

Bu kilise, Hristiyanlık tarihinin ilk kilisesi olarak kabul edildiği için önem kazanmaktadır (Koluman 2001: 67). Süryani kilisesinin günümüze kadar gelebilmesi de bu nedenle mucize olarak değerlendirmektedir.

Süryani Hristiyanlığı, Konstantinopolis'teki Ortodoks Patrikhanesine bağlı olan kiliselerden farklıdır. Bu farklılık sadece teolojik açıdan değil, inancın yaşanmasında da gözlenebilir. Edessa ve Mezopotamya'daki Hristiyanlık, Helenistik dünyadan farklı olan Sami bir çevrede oluşmaya ve gelişmeye başlamıştır (Öztemiz 2012: 15). Süryani Kilisesi'nin⁵⁰ varlığı sadece dinin, kutsal kitaba olan hizmeti korunmasını değil, Süryanilerin geleneklerinin de korunmasını sağlamıştır. Bu nedenle özel bir kiliseye sahip olmak, örf ve adetlerinin, dilinin yaşamasına olanak sağlayan mekânlara da dönüşmesini de sağlamıştır.

1.3.3. Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi ve Kuruluşu⁵¹

Antakya, dünyanın en eski kentlerinden biridir.⁵² O dönemde adı Antiokheia olan Antakya'da kurulan ilk Hristiyan Kilisesi, Hristiyan olan Aramiler tarafından kurulduğu kilise kayıtlarında yer almaktadır. Aramilerin kendilerini Süryani olarak adlandırmalarının sebebi ise putperest kalan diğer Aramilerden kendilerini (Tahincioğlu 2011: 23-32) ayırmak içindir.

Hristiyanlık inancının doğuşunda ve gelişmesinde Antakya Kilisesi'nin özel bir yeri vardır. Hristiyanlığın Kudüs dışında ilk kurumsallaştığı ve bir dünya dini haline gelmesinde etkin bir rol oynadığı üç büyük merkezden biridir. Diğer ikisi Roma ve İskenderiye'dir. Kudüs'teki Kilisesi'nin inanlıları sadece Yahudi iken Antakya kilisesi çeşitli etnik halklardan oluşmaktaydı. Kudüs Kilisesi'nin misyon çalışmalarının bölgeye yayılmasıyla Antakya'da bazı İbrani, Asurlu ve Yunanlılar bu yeni dini kabul

⁵⁰ Süryani Kilisesi, inancın uzantısı olarak kabul ettiği İznik (325), İstanbul (381) ve Efes (431) konseylerinin onayladığı 'İnanç Bildirge'sini benimsemektedir.

⁵¹ Bilge, Yakup (1999), Türkiyeli Süryaniler: 80-90. Bilge, Yakup (1996), Süryaniler, Anadolu'nun Solan Rengi, Yeryüzü Yayınları, İstanbul; Türkiyeli Süryaniler üzerine bkz. Bilge 2001: 99-111. Bilge, Yakup (2001), Geçmişten Günümüze Süryaniler, Zvi-Geyin Yayınları, İstanbul.

⁵² M.Ö. 1825'te Kasus veya Balus bin Aynikus tarafından kurulduğu ya da Suriye (Tur Turos Antalyası yani Antep) sahibi Surus bin Agnur tarafından kurulduğu söylenmektedir. Surus ise M.Ö. 1770 yılında Antakya'nın ilk kralıdır. M.Ö. 992'lere doğru Kral Şleymun tarafından tahrip edildi. Genel olarak M.Ö. 300 yılında Yunan Kralı Slukos Nikatur tarafından inşa edilmiş ve babası Antiyakos'un adına izafeten Antakya olarak tanınmıştır (Dolabani 2006: 3).

etmişlerdir. Bunun Kudüs'te duyulması üzerine Kudüs Kilisesi, durumu denetlemesi için Barnabas'ı gönderir. Barnabas, Pavlus'u da alıp Tarsus'dan buraya getirir. Barnabas ve Pavlus'un çalışmaları, Yahudi baskısından uzak olmaları ve buranın sakinlerinin Roma vatandaşı imtiyazına sahip olmak gibi durumların da etkisi ile kısa zamanda yeni dini kabul edenlerin sayısı artmıştır. Antakya'ya çağrıldığı dönemde Tarsus'ta inzivaya çekilmiş olan Pavlus, Yahudiyken Hristiyanlık inancını benimsemiş iyi eğitilmiş bir Roma vatandaşıdır. Süryaniler, Antakya'da ilk Hristiyan kilisesini kuran Petrus'la birlikte Hristiyanlığın yayılmasında büyük payı olan Pavlus'u da kabul ederler. İlk Hristiyan Kilisesi'nin kurucusu ise Petrus'tur. Episkopos olarak takdis edilen Petrus, bu kilisenin patriği unvanını almıştır. Petrus, Antakya Kilisesi'nin yanı sıra Roma Kilisesi'nin de ilk başkanı olmuştur. Roma Katolik Kilisesi Petrus'u, Saint Pierre ünvanı ile anmaktadır. Adına çok sayıda kilise, manastır ve şapel inşa edilmiş ve aziz olarak kutsanmıştır. Ortodokslar da Petrus'u, Antakya'da kurulan ilk kilisenin başı olarak kabul ederler (Tahincioğlu 2011: 34-36). Kayseriyeli Eusebios'a göre; Elçilerin başı Petrus, elçisel kürsüsünü M.S. 37-43 yılları arasında Antakya'da kurmuştur. İsa'yı kabul edenler de ilk kez burada Hristiyan adını kullanmaya başlamıştır. Petrus, İsa'dan sonra 52 -60 yılına kadar Antakya'da yaşamıştır. Antakya Kilisesi'nin kuruluşu bu nedenle Petrus'a dayandırılır. Dini yayma girişimleri çok erken bir dönemden itibaren putperestlere yönelmişti. Antakya'da putperest asıllı olan ilk imanlılar cemaati böylece oluştu. "Hristiyanlar" (Mesihçiler) nitelemesi de ilk kez burada kullanıldı (İşler 11: 26). Hristiyan misyonu Helenistik dünyaya Antakya'dan yayıldı. Mesihçi bir Yahudi hareketinin Yunan düşüncesi ve dinselliği ile karşılaşması, Hristiyanlığın yayılması açısından belirleyici sonuçlara yol açmıştır (Bilge 1991: 66-67; Eliade 2012: 393; Tahincioğlu 2011: 23-32). Yahudiler arasından çıkıp Antakya'da putperestler arasında hızla yayılan bir inanca dönüşmesi de bu açıdan önemlidir. Antakya, Hristiyanlık açısından ilklerin yaşandığı bir merkez olmuştur. Patriklik kürsüsünün merkezi olması da bu nedenle önemlidir.

1.3.3.1. Patriklik Kürsüsü

Patrik, kilise hiyerarşisinde en yüksek dini liderdir. Patrik sözcüğü Yunancada Patriarhis kelimesinden gelmektedir. Pater (Peder) ve archon (lider) kelimesinden türemiştir. Sözcük babaların başı veya babaların seçtiği anlamında kullanılmaktadır.

Süryani Kilisei 1. yüzyılda Antakya kentinde kuruldu ve İsa Mesih'e inanlar ilk kez burada Hristiyan olarak çağrılmıştır (Elçilerin İşleri 11: 25-26). Süryani Kilisesi'nin Patriği aynı zamanda Antakya Patriği unvanını taşımaktaydı. 518 yılına kadar Süryani Kilisesi'nin patrikleri Antakya kentinde ikamet etmişlerdir. Ancak dini ve siyasi baskılardan dolayı bu tarihte patrikler Antakya'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Geçici olarak Malatya ve Diyarbakır gibi birçok yerde kalan Patriklik Merkezi, 1166-1933 döneminde Mardin yakınlarındaki Deyrulzafaran Manastırı'na taşınmıştır. 1933 yılında Patrik seçilen Afrem Barsavm (ö. 1957), Patriklik Merkezi'ni Suriye'nin Humus kentine aldırılmıştır. Patrik III. Yakup (ö. 1980) Patrikhane Merkezi'ni 1958 yılında Şam'a taşımıştır. 2004 yılından sonra ise Patrik Zakka I. Iwas, Şam yakınlarında bulunan Maaret Saydnaya bölgesinde inşa ettirdiği Mor Afrem Manastırı'nda ikamet etmeye başlamıştır.

Patrikler isimlerinin başında İğnatius (nurlu) sıfatını kullanmaktadırlar. İğnatius sözcüğü Antakya Kilisesi'nin en önemli patriklerinden biri olan ve 107 yılında Roma'da vahşi hayvanlara atılarak şehit edilen patriğin adıdır. Kilise, 1293 yılında bu patriğin anısını yaşatmak için Süryani patriklerinin isimlerinden önce İğnatius unvanını kullanılmasını kabul etti. Süryani Ortodoks Kilisesi'nin dini lideri 1980 yılında seçilen ve 122. Patrik olarak görev yapan Patrik Mor İğnatius Zakka I. Iwas olmuştur (Bilge 2011: 40). Kadasetli Patrik Mor Ignatius Zakka I. Iwaz'ın vefatı üzerine Beyrut'ta Mor Efrem Kilisesi'nde toplanan Kutsal Sinod üyeleri 31 Mart 2014 tarihinde toplanarak Doğu A.B.D. Metropoliti Mor Korillos –Cyril- Efrem Kerim'i "Moran Mor İğnatius Efrem II. Antakya, Tüm Doğu Patriği ve Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Ruhani Lideri" unvanı ile Süryani Ortodoks Kilisesi'ne 123. Patrik olarak seçmiştir.

Antakya, 518 yılına kadar Süryani Ortodoks patriklerinin merkezi olmuştur. 451 yılında gerçekleştirilen Konsil'den sonra Bizans kralları tarafından Süryanilere yapılan baskılar yüzünden 11.yüzyıla doğru Malatya yakınlarındaki Mor Barsavmo Manastırı'na patriklik kürsüsü taşınmıştır. 1166 yılında patriklik kürsüsünde oturan Mor Mihoyel Rabo, Deyrulzafaran'ı patriklik merkezi olarak seçmiştir. 1930 yılına kadar patriklik buradan devam ettirilmiştir. 1933 yılında Suriye Metropoliti Mor Severiyos Efrem Barsavm ise patriklik merkezini Humus'a, 1957 yılında Partik III. Yakup ise patriklik kürsüsünü Şam'a taşımıştır (Dolabani 2006: 4).

Dini makam sıralamasında diyakozluk, papazlık ve episkoposluk en altta yer alır. Patriklik ise en üst makamdır. Ondan sonra sırasıyla mafıryan, metropolit ve episkopos gelir. Hindistan’da bulunan mafıryanlık makamı, Deyrülzafaran Manastırı (Mardin), Mor Gabriel Manastırı (Midyat), Mor Petrus Pavlus (Adıyaman) ve Meryem Ana (İstanbul) kiliselerindeki metropolitlikler Şam’da bulunan patrikliğe bağlıdır (Alioğlu 1996: 31-45).

Mafıryan ise kilise hiyerarşisinde patrikten sonra gelen ikinci dini liderdir. Geniş bir coğrafi bölgedeki kilise yönetiminden sorumludur. Mafıryan sözcüğü “meyve veren” anlamındadır. Mafıryanlık kurumu ilk olarak 7. yüzyılda kurulmuştur. Bugün Irak’ta kalan Tagrit (Tigrit) kentinde oturan Metropolit Mor Marutha (Ö. 649), ilk mafıryandır. 1860 yılında Baseliös IV. Behnam’ın vefatından sonra Doğu Mafıryan’ı resmedilmemiştir. Patrik III. Yakup (ö. 1980) döneminde, 21 Mayıs 1964 yılında Hindistan’da toplanan Sinod’ta, Hindistan Kilisesi’nden sorumlu olacak bir Mafıryan’ın atanmasına karar verilmiştir. Bugün Hindistan Süryani Kilisesinde Mafıryan olarak görev alan kişi Basiliös I. Tuma’dır. Turabdin Mafıryanlığı ise İgnatius II. Mesud’un (Ö.1512) 1492 yılında Turabdin Patriği olduğu dönemde, 1495 yılında Midyat Metropolit’i Malke’yi, Turabdin Mafıryan’ı olarak resmetmesiyle kurulmuştur. Tagrid’te bulunan Mafıryan, bu atamanın yasal olmadığı belirterek buna karşı çıkmıştır ancak Turabdin Mafıryanlığı 1844 yılına kadar devam ettirilmiştir (Bilge 2011: 40).

Antakya Merkezi: M.S. 37-43 yıllar arasında Mor Petrus tarafından Antakya’da kuruldu.

İskenderiye Merkezi: M.S. 61 yılında Mor Petrus’un öğrencisi olan Mor Markus tarafından Mısır’ın İskenderiye şehrinde kurulmuştur.

Roma Merkezi: M.S.61 yılında Mor Pavlus tarafından Roma’da kuruldu. Kustantinupolis/İstanbul Merkezi: bu merkez M.S. 312 yılında Roma İmparatoru Kustantinus Hristiyanlığı resmi bir din olarak kabul ettikten sonra imparatorun saygınlığı için 330 yılında kilise tarafından İstanbul’da kuruldu. Bu dört merkezden iki tanesi *elçisel* birisi *mijdecilik* diğeri de *evrensel* merkezleri olup aynı statüye eşittir. Yöneticileri 4. yüzyıla kadar “Episkopos” sıfatını taşımaktaydılar (Akyüz 2005: 180-181).⁵³

⁵³ Daha geniş bilgi için bkz: Gabriel Akyüz, “İslam Tarihi Boyunca Mardin’de Birlikte Yaşamın Dini ve Sosyal Boyutları”, (s: 35-43), Türkiye’de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği Sempozyumu, (2-3.10.2009), Mardin.

1.4. SÜRYANİLER VE SÜRYANİLERİN MEZHEPLERİ

Süryanilerin Hristiyanlığı kabul ettikleri dönemde Urfa, Tedmur, Petra, Hedyab/Erbil, Hathra ve Kerkük gibi ülkeleri vardı. Bu ülkelerin 3. yüzyılın sonlarına doğru tarihe karışmasından sonra Lübnan dışında bir daha devlet kuramayan Süryaniler, kendilerini ruhani ilime ve sanata vermişlerdir. Bu esnada büyük kiliseler, manastırlar ve bunların yanında büyük okullar açmışlardır. Bu anlayışla bölgede ruhani bir imparatorluk kurmuşlardır (Akyüz 2005: 19). Süryaniler, tarih sahnesinde bir devlet olarak varlık gösteremeseler de egemenliği altına girdikleri devletin sadık milleti olmuşlardır. Binlerce yıllık geçmişlerinde “kimliklerini” koruyarak yaşabilmelerini de Süryani mucizesi olarak değerlendirmektedirler.

Süryaniler, zaman içinde çeşitli sebeplerle mezhepsel olarak ayrılmışlardır. Ancak bu durum, aynı dili, tarihi, kültürü, inancı, coğrafyayı paylaşmak ve aynı soydan gelmek gerçeğini değiştirmemektedir. Bunların dışında Hristiyanlığı kabul etmeyen Süryaniler de vardı. Sabi olarak isimleri tarihe geçen Harran’daki bir grup Süryani’nin 12. yüzyıla kadar putperest oldukları bilinmektedir. Sabii Süryaniler, yüksek bir medeniyete sahiptiler. Günümüzde Irak’ta yaşayan küçük bir grup kalmışsa da kimliklerini koruyamadıkları için zamanla asimile oldukları düşünülmektedir (Akyüz 2005: 20). Ayrıca çeşitli nedenlerden dolayı bireysel olarak veya küçük gruplar halinde Müslüman olan Süryaniler de olmuştur. Müslüman olan Süryaniler de, kimliklerini koruyamamışlardır. Din değiştiren veya değiştirmek zorunda kalan Süryaniler, yaşadıkları bölgede hakim olan etnik grubun etkisi altına girerek asimile olmuşlardır.

5.yüzyılın ortalarında Hristiyanlık iki ayrı gruba Ortodoks ve Katolik olarak bölündükten sonra Hristiyan Süryaniler de kendi aralarında bazı kristolojik/teolojik tartışmalardan dolayı değişik isimler altında sekiz bölüme ayırdılar. Bunlar;

1- Süryani Kadim veya Ortodokslar (Batı Süryaniler)

2- Nesturiler (Doğu Süryaniler)

Valiliği, Mardin. Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Antakya Kilisesi’nin Kuruluşu: Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı (2008), (haz: Bethil Bokferlag),s: 145; Süryani Kilisesi, Kuruluşu ve Gelişimi; Bilge (2001), Antakya Süryani kilisesi Kurluşu: 72-73; Bilge, Yakup (2001), Geçmişten Günümüze Süryaniler, Zvi-Geyin Yayınları, İstanbul; Akdemir, Samuel (2009), İstanbul Mozağında Süryaniler: 42-44.

3- Keldaniler veya Doğu Süryaniler

4- Rum Ortodoks Melkitler veya Süryani Melkitler (Antakya, Suriye ve Lübnan'da yaşayan Rum Ortodokslar)

5- Rum Katolik Melkitler

6- Maroniler

7- Süryani Katolikler

8- Süryani Protestanlar

1.4.1. Süryani Kadimler

Kilise Hristiyanlığındaki 'Doğu Ortodoksluğu' veya kısaca 'Ortodoksluk' kendisini Mesih'in ve havarilerin gerçek kilisesi olarak görmektedir. Hristiyanlık anlayışını ve düşüncesini 325 yılındaki I. İznik Konsili'nden 787 yılındaki II. İznik Konsili'ne kadar yapılmış olan yedi evrensel konsile dayandırmaktadırlar (Woodhead 2006: 143). İsa-Mesih'te tek tabiatın olduğuna inanmaktadırlar ve Meryem'i Theotokos (Tanrıyı doğuran) olarak kabul etmektedirler. Bu nedenle "Monofizitler" olarak isimlendirilmektedirler. I. Efes Konsili'nde Mor Rabbula başkanlığında İskenderi'ye Patriği Kurilos'un yanında yer alarak teolojik görüşlerini benimsemişlerdir.

451 Kadiköy Konsilinden sonra devlet kilisesinin resmi görüşü ile ters düşünce; baskı, zulüm ve katliamlara maruz kalmışlardır. Daha sonra Yakub Baradai tarafından bir araya getirilince, tarihte Yakubiler olarak da anılmaya başlamışlardır. Bu karışık dönemde, 542 yılında Konstantinopolis'te, *monofizit* olan İskenderiye patriği Teodoros tarafından Yakup Baradai gizlice psikopos olarak kutsanmıştır. Bu kutsanma, onlara bağımsız Süryani Ortodoks ruhanileri atama yetkisi de tanımıştır (Çelik, Gündüz ve Yaşar 2007: 451-452; Öztemiz 2012: 17).

1845 yılında meydana gelen yeni bir bölünme neticesinde Ana Kilise'yi temsil eden bu grup "Süryani Kadim" adını almıştır. 1782'de bir patriklik seçiminde çıkan ayrılıklar sonucunda Mihayel Carve liderliğindeki bir grup, Roma Katolik Kilisesine bağlanmıştır. Bu grubun Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmesi sonucu, geleneksel Antakya Patrikliğine bağlı kalanlara kendilerini Katoliklerden ayırt etmeleri

için “Kadim Süryaniler” adını almıştır. Bugün Yakubi Süryaniler, Süryani Kadim cemaati olarak kendilerini tanımlamaktadırlar. Gerek yazışmalarda ve gerekse kilise kapılarında asmış oldukları levhalarında bu adı kullanmaktadırlar.

Günümüzde bazı batılı eserlerde “Doğu ve Batı Süryanileri” adlandırılması kullanılmaktadır. Burada kullanılan *doğu* ve *batı*, evrensel kültür kodları içerisindeki karşılıkları ile değil, ait olunan kiliselerin yerleşimleri dikkate alınarak adlandırma yapılmıştır. “*Doğu Süryanileri*” tabiri ile kökenleri “Urfa Kilisesi”ne dayanan ve Asur soyundan gelen Nasturiler, “*Batı Süryanileri*” tabiri ile de tarihi “Antakya Kilisesi”ne dayanan ve Arami soyundan gelen Süryaniler kastedilmektedir (Çelik 1987: 2-3; Koluman 2001: 43; Küçük 2008: 5-6).

19. yüzyıla kadar Yakubi olarak adlandırılan “Antakya Ortodoks Süryani Kadim” cemaati, 1293’ten itibaren patriklik merkezi olarak Deyrulzafaran Manastırı’nı kullanmaya başlamıştır. Bu sayede Mardin, bu cemaatin merkezi haline gelmiştir.

Mardin, 1056-1091 ve 1166 yıllarında Ortodoks Süryani Kadim Kilisesi’nin *Patriklik Merkezi*, 1125’ten itibaren *Metropolitlik* olmuş, 1293 yılından 1932 yılına kadar patriklik merkezi niteliğini sürdürerek, Süryaniler için kutsal şehir kimliğini kazanmıştır. Süryaniler, Osmanlı döneminde de millet sistemi içinde yerlerini almışlardı. Ancak İstanbul’da temsilcileri bulunmadığı için İstanbul Ermeni patrikliğince temsil edilmişlerdi. Osmanlı devleti resmi olarak 1847’de Kadim Süryani Kilisesini tanımıştır ve 1850’de de patriklik merkezi inşa edilmeye başlanmıştır (Akyüz 1998, 34-36; Aydın vd., 2001: 289-290; Özcoşar 2009: 121).⁵⁴

1.4.2. Katolik Süryaniler

Ortodoks olan Mardin Süryanileri içinde Katolikliğe geçiş 18. yüzyıl sonunda başlamış ve 19. yüzyıl sonuna kadar sürmüştür. Süryani Katolikleri 1860’da Meryem Ana⁵⁵ kilisesini, 1880’de Mar Efrem Manastırı’nı inşa etmişlerdir. (Akyüz 1998: 81-90). Süryaniler arasında dini ve siyasi sebeplere dayalı olarak yaşanan ayrılıklar sonucunda bu bölünmeler yaşanmıştır.

⁵⁴ Daha fazla bilgi için bkz: Süryani Patrikliğinin kuruluşu ile ilgili olarak Koluman, Aziz (2001), Ortadoğu’da Süryanilik, s: 41; Öztemiz, Mutay (2012), Süryani Ortodoks Kilisesi’nin Oluşumu s:17.

⁵⁵ Bugün Meryem Ana kilisesinin bir bölümü Mardin Cumhuriyet meydanında müze olarak kullanılmaktadır. 1933 yılına kadar faal olan manastır, konut ve ahır olarak kullanılmıştır.

Süryani Kadimler, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Papalık ve Fransa destekli Katolik misyonerlerin çalışmalarından etkilenmişlerdir. Cemaatin kendi içlerindeki sorunları, bir kısım Süryani'nin Katolikleşip Süryani Katolik patrikliğini kurmasına neden olmuştur. Patrik İğnatiyos Antun Semheri; Mardin Süryani Kadim Kilisesinde kâhin (rahip) iken bilinmeyen bir sebepten dolayı Rahip İsa Mahfuz'la birlikte Süryani Katolik Kilisesi'ne katılmaya karar vermiştir. Daha sonraki yıllarda Rahip İsa Mahfuz Musul'a, Rahip Antun Semheri de, Mardin'e Metropolit olarak gönderilmişlerdir. M.S. 1830'larda Süryani Katolik Kilisesi'nin Patriklik merkezi, Lübnan'daki Şerfe Manastırı'nda iken, Patrik Cevre Kutsal Sinot'un kararıyla, Patriklik merkezinden ayrılıp Halep'e yerleşmiştir. Vefatına kadar (16 Ekim 1851) orada kalmıştır. Adı geçen patriğin vefatı üzerine yeni bir patrik seçilinceye kadar Mardin Metropolitleri Yuliyos Antun Semheri bu makama vekâlet etmiştir. 1 Ocak 1853 tarihinde yapılan patriklik seçiminde Mardin Metropolitleri Yuliyos Antun Semheri metropolitlerin oybirliğiyle patrik ilan edilmiştir. Konuşmasında, Mardin'in önemli bir yer ve Süryani Kadimlerin ana merkezi olduğunu gerekçe göstererek Mardin'i Patriklik merkezi ilan etmiştir. Metropolitler de ona bu konuda destek vermişlerdir. Böylece Süryani Katoliklerin Mardin'deki merkezi 1853 yılında kurulmuştur. Süryaniler, Katolikleştirme faaliyetleri sonrasında diğer milletler ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmışlardır (Akyüz 1998: 84-87; Özcoşar 2007: 121).

Süryaniler arasında yaşanan mezhepsel ayrılıkta kilise düzeyinde yaşanan sorunlar etkili olmuştur. Olayların tarihsel gelişimi kısaca şöyledir. M.S.1782'de Deyrulzafaran Manastır'ı Patrik 3. Gevargis vefat etmiştir. Bunun üzerine yeni patrik seçimi için Süryani Ortodoks Kilisesi'nin tüm metropolitlerinin toplanmaları gerekmiştir. Metropolitlerden, Musul Metropolitleri Matta ve Halep Metropolitleri Diyonosiyos Mihayel Cevre, patrikliğe aday olduklarını açıklayarak Deyrulzafaran'a giderler. Halep Metropolitleri Mihayel Cevre, Musul Metropolitleri Matta'dan önce Manastır'a ulaşır ve dört Metropolitin onayını alarak 28 Ocak 1782'de patrik olarak takdis edilir. Patrikliğini meşrulaştırmak için devletin de desteğini alır. Bu olay, Süryani kilisesi açısından dönüm noktası olur. Musul Metropolitleri Matta, Deyrulzafaran'a ulaştığında, durumu öğrenir öğrenmez Mihayel Cevre'nin patrikliğinin gayrimeşru olduğunu söyler. Bu duruma

itiraz eder. İtirazına karşılık bulamayacağını anlayınca Dereiçi⁵⁶ beldesine gider. Mihayel Cevre'nin patrikliğini onaylamayan diğer metropolitler ve Turabdin'deki Süryani cemaatinin liderleri, Dereiçi'ndeki Mor Yuhanna Kilisesi'nde toplanırlar. Burada Metropolit Matta'yı ocak ayında takdis edip patrikliğe yükseltirler (Akyüz 1998: 144). Bu nedenle Mor Yuhanna kilisesi, Süryani kiliseleri arasında böyle tarihi bir olaya ev sahipliği yaptığı için önemli bir yere sahiptir.

Mor Gabriel Manastırı Kütüphanesinde bulunan *Süryani Kilisesi Tarihi* kitabında patrikler arası mücadele anlatılmıştır. Osmanlı Devleti, Patrik Mihayel Cevre'nin patriklik statüsünü iptal etmiştir. Patrik Matta'yı, Süryaniler'in yasal patriği olarak kabul etmiştir. Devletin yapmış olduğu bu açıklamadan sonra Patrik Mihayel Cevre, Deyrulzafaran'daki patriklik merkezinden ayrılır. Mardin'deki Mor Mihayel Kilisesi'ne yerleşir. Orada bir süre kaldıktan sonra tekrar Halep'te bulunan abraşiyesine döner. Katolik Kilisesi'nin misyonerleriyle anlaşır ve abraşisiyle birlikte Katolik Kilisesi'ne katılır. Böylece Süryani Katolik Kilisesi'nin ilk temelini atmış olur. Kendisi de Süryani Katoliklerin ilk patriği olmuştur (Akyüz 1998: 144).

Yaşanan bu ayrılıklardan sonra Süryani Kilisesi'nden bir sütunun daha kırılmış olduğu kabul edilir. Süryani Katolik Kilisesi Halep Abraşiyesi'yle sınırlı kalmayıp Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi'nde yaşanan problemlerden yararlanıp ayrılanların da kendi saflarına geçmesini sağlamışlardı. Bugünkü Süryani Katolik Kilise'sinin çatısı altında toplanan cemiyet, Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi'nden değişik dönemlerde ayrılan gruplar tarafından oluşmuştur. Örneğin; Süryani Katolik Kilisesi'nin Şam Metropoliti Yakup Helyani ve cemaatin büyük bir kısmı M.S. 1829 yılında Süryani Katolik Kilisesi'ne katılmışlardır. Fakat 1832 yılında Nabak'taki Habeşli Mor Musa Manastırı'nın reisi, Musullu Metropolit Grigoriyos Matta Nıkkar, kendi kilisesine dönmesi için onu tehdit etmiştir. Aralarında yaşanan sorunlardan dolayı Metropolit Yakup Helyani, Lübnan Amiri Beşir'in yanına sığınmak zorunda kalır. Bir süre sonra Metropolit Yakup Helyani, ortamın sakinleştiğini duyunca Şam'a döner ve burada büyük bir törenle karşılanır. Sonunda Metropolit Matta Nıkkar da ona iltihak etmek zorunda kalmıştır (Akyüz 1998: 144-145).

---

⁵⁶ Kılıt

Mardin Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi'nde Metropolitlik görevi yapan Antun Semheri, sebebi bilinmeyen bazı nedenlerden dolayı cemaatin bir bölümüyle Süryani Katolik Kilisesi'ne katılmışlardır. Metropolit Antun Semheri, M.S.1853 Katolik Kilisesi'nin Patriklik makamına yükselince Süryani Katolik Patrikhanesini de Mardin'e taşımıştır. 1860 yılında da Roma'dan aldığı parayla Mardin'deki Meryem Ana Kilisesi'ni inşa etmiştir (Akyüz 1998: 145).

1.4.3. Keldaniler

Mardin'e uğrayan seyyahlar, şehrin nüfusundan söz ederken Hristiyan toplulukları; Ermeni Katolik, Süryani Katolik, Yakubi, Nasturi, Keldani şeklinde sınıflandırmışlardır. Keldaniler; Süryani asıllı ve Katoliklerdir. Aralarındaki ayrışma mezhepsel olmakla beraber zamanla etno-dinsel bir nitelik kazandığı düşünülmektedir (Aydın vd. 2001: 286-287).

Tevrat'ın Tekvin kitabında İbrahim, Arami kökenlidir (bkz. Tekvin 11: 31 ve 13: 1 ve 24-25 ile diğer bölümleri). İbraniler, Yahudith kitabında (Yahudith 5: 6) Keldanilerden gelme olduklarını belirtmektedir. Keldani sözcüğü ile bütün Doğu Aramileri kastedilmektedir. Yahudilerin en önemli dualarından biri olan Tensiye kitabının 26. bölümünün 5. ayetinde: “Tanrınız Rab’bin önünde şu açıklamayı yapacaksınız. Babam göçebe bir Arami idi. Sayıca az kişiyle Mısır’a gidip orada yaşamaya başladı. Orada büyük, güçlü ve kalabalık bir ulus oldu” diye yazılıdır (Akyüz 2005: 21).

Mardin Kırklar Kilisesi ve Süryani Ortodoks Metropolitliğindeki kayıtlarında, Keldani ismi, etimolojik yönden Aramice (Süryanice) kökenli Keldi fiilinden türeyen Keldani'dir. Astrolog, fende bilimde aşama yapmış anlamlarında bir kavmin adıdır. Süryanice yazılı bazı eserlerde Keldaniler; astroloji, fizik, kimya ve matematik dallarında ileri gitmiş bir kavim olarak anlatılmaktadırlar. Keldaniler; Eski Babil- Asur ve İbrani halklardan oluşmaktadırlar (Koluman 2001: 56).

Genel olarak Surit adlı Aramca kökenli bir dil kullanan Keldaniler 16. yüzyıldan bu yana Katolik olarak bilinmektedirler (Aydın, Emiroğlu vd. 2001: 12; Gürhan 2010: 89). Keldani cemaati, 489'da Nasturilerden ayrıldıktan sonra Roma İmparatorluğu içinde kalmışlardır. Batı Süryanileri olarak adlandırılan bu topluluk, 1445 yılında Katolik olarak ayrılıp 1551 yılında Katolik kilisesine bağlanmışlardır. Böylece Katolik

olanlara *Keldani* denilmiştir. 1830 yılında Rum Katolik Kilisesinin kurulması çerçevesinde Keldani Katolikler de Osmanlı İmparatorluğunca tanınmıştır. Keldaniler, 1858’de Roma Kilisesinden ayrılmışlardır. Keldani cemaatinin Mardin’de daha önce Süryani Nasturilerin kullandığı bir kiliseleri vardır. 1800’lerin sonunda onarılan kilise, günümüzde metruktur (Aydın, Emiroğlu vd. 2001: 287).

Cuinet’e göre, 1891’de Keldaniler’in Mardin’de 580 nüfusu; erkek çocukları için iki okulları; diğer kazalarda 20 ilkokulları bulunmaktadır. Ayrıca Mardin’in köy ve ilçelerinde 3080 Keldani mevcut idi. Mardin Sancağı’nda ise 14.820 Keldani, bunlara ait 22 okul, 1100 öğrenci ve 22 öğretmen bulunmaktaydı. Bu okulların hepsi erkeklere aitti. Keldaniler’in Mardin’de 430 yılında inşa edilen, Mor Hürmüz adlı bir de kiliseleri bulunmaktadır. Bu kilise 1552’ye kadar Nasturiler’in elindeydi. Keldaniler’in Hürmüz Kilisesi dışında Tabyata, Kısır, Kafirtüt, Harapelma, Dara ve Nusaybin’de birçok eski kiliselerinin de mevcut olduğu sanılmaktadır. Metropolitlikleri ise Nusaybin, Midyat, Gercüş ve Viranşehir’de bulunan 1700 Keldani’nin din işlerine bakmaktaydı. Mardin’de 16. yüzyılda bazı kiliselerinin bulunduğu bilinmektedir. Bunlar Ermenilere ait Surp Kevork, Süryanilere ait Kırk Şehit, Mar Şmuni ve şehrin hemen güneyinde Göllü köyündeki eski bir kilisedir. Belgelerde ismi yazılmayan üçüncü kilise Behermis/Behirmiz kilisesi olduğu düşünülmektedir. M.S. 569’da inşa edilen ve Şar Mahallesi’nde cadde üzerinde bulunduğundan söz edilen Behirmiz Kilisesi, şu andaki Keldani Kilisesi olduğu varsayılmaktadır. Keldani Kilisesi, Mardin’in ana caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Mardin merkezi dışında bugün Keldanilerin bir kısmı; İdil, Silopi ve Midyat’ta yaşarken, bir kısmı da İstanbul ve Batı ülkelerine göç etmişlerdir. Mardin’de 1982 yılında kurulmuş olan bir Keldani Katolik Kilisesi Vakfı ve Keldani Kilisesi bulunmaktadır. Fakat bu Kilise’nin papazı yoktur. Bu nedenle Keldaniler, pazar ayinlerini Mardin’deki diğer Hristiyanlarla birlikte değişik kiliselerde icra etmektedirler. (Özmen 2006: 99-101).

1.4.4. Protestanlar

Mardin’de 1867 yılında Amerikalıların misyon çalışmaları sonucu 19 üyesiyle Mardin Protestan Kilisesi açılmıştır. Protestanların 1880’lerde 6 kiliseleri ve 150 kişilik

cemaatleri vardı. Yüzyıl sonunda ise cemaat, 21 merkezi ve 2300 yakın kişiyle büyük bir eğitim faaliyeti vermiştir. Protestan misyonerler özellikle öğretmenlik ve sağlık hizmetlerinde bulunmuşlardır. I. Dünya Savaş'ında, Mardin Diyarbakır Kapıda, Süryani Protestan cemaatine ait okul, kolej, hastane ve kilise bulunmaktaydı. Amerika'nın Osmanlı ve Almanya'ya savaş açmasıyla Protestan misyon okulu bu dönemde kapanmıştır (Aydın, Emiroğlu vd. 2001: 281-282).

Protestanlığın yayılma sürecini değerlendiren Karpat; Ortodoks kilisesini otoriter din adamlarının elinden "kurtarma" sürecinde İngiliz misyonerlerin Osmanlı Hristiyanlarına beraberinde Protestanlığı getiren aydınlanma fikirlerini tanıtmaya (Karpat 2011: 94) başlamış olduklarını söyler. Misyoner faaliyetlerinin Müslümanlara yönelik değil de Süryanilere yönelik olması da dikkat çekicidir.

1.4.5. Nesturiler

M.S. 489 yılında bir kısmı Süryani kökenli olan Keldaniler'in, İstanbul Episkoposu Nestur'un teolojik felsefesini kabul ettikleri bilinmektedir. Nestur'un teolojik görüşleri sonucunda Hristiyan âlemi, Monofizitler ve Diofizitler olarak adlandırılmışlardır. İsa-Mesih'te ilahi ve beşeri olmak üzere "iki tabiat" bulunduğu inananlar "Diofizitler" olarak isimlendirilmişlerdir. İstanbul Patriği Nestoryos'un teolojik görüşlerini benimseyen bu grup, daha sonra Nesturiler olarak anılmaya başlanmışlardır (Çelik ve Yaşar 2007: 452). Bu olay Süryani Kilisesi'nin ilk kez ikiye bölünmesine neden olmuştur. Nesturilik; İstanbul Episkoposu (Patriği) Nestur, Kurtarıcı Rab İsa Mesih'in ilahi konumu hakkında sapkın teolojik fikirlerinden ötürü, M.S. 431 yılında Hristiyanlığın III. Ökümenik Konsili Efes'te toplanmıştır. Konsil tarafından Nestur, aforoz edilip Libya Çöllerine sürgün edilmiştir. Nestur'un ölümünden sonra Süryaniler'in bir kısmı, Nestur'un fikirlerini benimsedikleri için Süryani Kilisesi'nin parçalanmasına neden olmuşlardır. Daha sonra Nestur'un fikirleri doğrultusunda hareket edenlere Nesturiler dendi. Nestur'un fikrini benimseyen Süryanilere, "Süryani Nesturiler veya Nesturi Kilisesi" adı verilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise bu gruba "Doğu Süryanileri" denilmiştir. Süryani Nesturiler M.S. 1445 yılında ikiye ayrılınca onlardan bir kısım, Katolik mezhebine geçmiştir. Her iki grup arasında yaşanan bazı dini sürtüşmeler yüzünden, aynı bölgede daha önce yaşamış olan "Keldani" ve "Asuri"

halklarının adı böylece tekrar ortaya çıkmış oldu.⁵⁷ M.S. 1691 yılında önceden Mardin Episkoposu olan Timotheos Mar Avgin'in Patrikliği döneminde Nesturiler'den bir kısmı Keldani Katolik mezhebine katıldılar. Katolik mezhebini benimseyen Süryani Nesturiler'e "Keldani" denildi. M.S. 1900-1947 yılları arasında Patrik II. Toma Emmanuel Yusuf'un dönemin'de de birkaç Nesturi kasabası Keldani Katolik cemaatine katıldığı bilinmektedir (Akyüz 1998: 110-112).⁵⁸ İsa Mesih'in tabiatı ile ilgili olan bu tartışmalar Hristiyanlıkta ayrışmalara sebep olmuştur. Mezheplerin ortaya çıkmasıyla farklı adlarla anılmaya başlanmışlardır. Ancak yaşanan bu bölünme sadece dinsel bir ayrılığa sebep olmamıştır. Dilde de doğu ve batı diyalektiği olmak üzere iki kolun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.4.6. Maroniler

Süryani kökenli olan Lübnan Hristiyanlarıdır. Süryani kökenlidirler. 17. yüzyıla kadar Süryanice'yi konuşmaktaydılar. Şatabel, 1632 yılında Lübnan'ı ziyaret ettiğinde Hesrun'un halkının Süryanice konuştuklarını ve Fransalı Rahip Grifun 15. yüzyılda Lübnan'ı ziyaret ettiğinde, Maroniler'in kendi atalarının dili olan Süryanice'yi konuştuklarına tanık olduğu ise anlatılmaktadır (Akyüz 2005: 45).

1.4.7. Melkitler

Melkoye, Antakya, Şam, Humus ve dolaylarında yaşayan Rum Ortodokslar ve Rum Katolikler'den oluşan Süryani kökenli halklara verilen addır. 5.yüzyılın ortalarında Hristiyanlığın ikiye bölünmesinden sonra Bizans imparatoru Yulayanus, Antakya Süryani Kürsüsüne yapmış olduğu baskıdan dolayı o yörede yaşayan Süryanileri baskı yoluyla kendisine bağlamıştır. Krala bağlı olmalarından dolayı buradaki Süryaniler, "Melkoye" denilmiştir. Süryanice Melko, kral sözcüğünden türetilen "kralcılar" anlamına gelen Melkoye yani Melkitler olarak tanınmışlardır (Akyüz 2005: 45).

⁵⁷ Bahro Süryoyo Dergisi, Södertalje – İsveç, Haziran- Temmuz ayları 1998, Türkçe bölümünde yer almaktadır (Akyüz 1998: 111).

⁵⁸ Nestur, "Germaniki (Kahramanmaraş) şehrinde doğdu. Süryani kökenlidir. Bilgin, hatip, sesi güzel ve münzevi bir kişiydi. Bu iyi karakteristik niteliklere sahip olduğu için halk arasında şöhret kazandı. Antakya Kilisesi'ne papaz olarak seçildi. Papazlığı döneminde daha da ün yapıp ismi her tarafa yayıldı. M.S. 428 yılında İstanbul Episkoposluğu'na (Patrikliğe) takdis edilerek yükseltildi M.S. 451 yılında vefat etti." (Akyüz 1998: 111).

1.4.8. Ermeniler

Ermeniler, Mardin'i de içine alan Anadolu coğrafyasının doğusunda Van ve çevresi başta olmak üzere birçok şehirde yaşamışlardır. Ermeniler kendilerini Hay, yaşadıkları coğrafyayı da Hayastan diye ifade ederler. Başta Batılılar ve Ruslar olmak üzere çevrelerindeki diğer etnik gruplar ise, Aram'ın isminden dolayı Armenian, yani Ermeni, yaşadıkları coğrafyaya da Armenia, yani Ermenistan ismini verirler. Ortaçağ'da Ermeni coğrafyası özellikle önce Roma-Bizans ve İran (Pers-Sasani) devletlerinin sürgünleriyle, daha sonra Türklerin Anadolu'ya akınlarıyla genişlemiştir. Osmanlı hâkimiyetindeki dönemde ise Ermeniler, Amerika ve Avrupa devletlerine göç etmişlerdir (Özmen 2006: 97). Günümüz Ermenilerinin hemen tamamı Hristiyan olmasına rağmen Hristiyanlık öncesinde pagan inanca sahiptirler. Ermeni pagan dinine ait bilgiler, Ermeni alfabesi öncesi dönemi kapsadığı için belirsizlikler içermektedir. İsa'nın öğretisi Anadolu coğrafyasına yayılırken Ermenilere de ulaşmıştır. Ermeniler, Hristiyanlığın kendileriyle beraber ilk devlet dini olduğunu kabul ederler. Aziz Krikor Lusavoriç bu konuda önemli role sahiptir. Lusavoriç'in gayretleriyle ilk kilise Eçmiadzin'de kurulmuştur. Bu nedenle günümüze kadar Erivan yakınlarındaki Eçmiadzin, Ermeni Kilisesi'nin ana kilise merkezi olarak kabul edilmiştir. Ermenistan'ın başkenti Erivan yakınlarındaki Eçmiadzin Kilise merkezi önemli dini varlığını sürdürürken, Sis (Kozan)'deki kilise merkezi ise Lübnan-Antilias'a taşınmıştır. Kudüs ve İstanbul'daki patriklikler bölge Ermenilerinin dini merkezleridir (Özmen 2006: 98).

Ermeniler tarih boyunca diğer bölgelere göre daha az da olsa Mardin'de de yaşamışlardır. Osmanlı döneminde Mardin'de iki, Derik'te bir kiliselerinin bulunduğu ve bu kiliseler etrafında şekillenen Grogeryen, Katolik ve Protestan Ermeni cemaatinin olduğu bilinmektedir. Bu kiliseler günümüzde de mevcuttur. Mardin'de yaşayan Ermeniler, dini uygulamalarını Süryanilerle birlikte yerine getirmektedirler (Özmen 2006: 98). Diyarbakır Metropolitliğine bağlı olan Mardin Ermenileri'nin Osmanlı Devleti'nde bilinen ilk piskoposu Kalust'tur (1601-1620). Bu dönemde Mardin Ermeni piskoposları Sis Katalikosları tarafından takdis edilmekteydi. 1632 yılında Mardin piskoposu olan Dimoteus Karnuk'un misyonerler vasıtasıyla Katoliklik inancı yayılmaya başlamıştır (Özcoşar 2007: 123).

1.5. SÜRYANİ ORTADOKSLARDA İNANÇ VE İBADET ESASLARI İLE KİLİSE TEŞKİLATI/SÜRYANİLERDE İNANÇ HRİSTİYANLIK VE SÜRYANİ KİLİSELERİ

1.5.1. Süryani Ortodokslarda İnanç Esasları

Süryani Kadim Cemaati; “Hakim-i Mutlak-Kadir-Yaratıcı bir Tanrı’ya inanır. Yâr olarak onu çağırır ve ona güvenir. Ulu tanrıda üç sıfat vardır. Bu üç sıfatı bir cevherde toplar ve bir vahdaniyete sığdırır. Bu birliğin ezelden ebede dek var olduğuna iman ederek taparlar. Sıfatlar şunlar: Ata Allah, Kelam Allah (Oğul), Ruh Allah. Fakat üç Allah olarak değil, ancak bu üçlükten bir ilahiyet, bir kudret ve bir tabiat eşitliği içinde bir Allah mefhumuna inanır” (Günel 1970: 303). Süryani Ortodoks Kilisesi; ana dile, ayin kitabına (Anafura), elçisel inanca, kutsal kitaba olan hizmetle, öğretime verdiği önem ile ayırıcı özelliklere sahip bir konumda yer aldığını kabul etmektedir.

1.5.2. Süryani Ortodokslarda İbadet Esasları

1.5.2.1. Kilisenin Yedi Gizi

Hristiyanlıkta sakramenet adı verilen (ayin) kutsal olduğuna inanılan uygulamalar vardı. Bunların İsa tarafından konulduğu kabul edilir. Hristiyanların bu kurallara uyması istenir. Bu sakramentler, kiliselere göre farklılık arz eder (Koluman 2001: 13).⁵⁹ Süryani Kilisesi, inananlarına “tinsel ve göksel soyut kavramları kullanarak somutlaştırıp yansıtmıştır. Kilise içinde bulunan her nesne, göksel ve tinsel bir kurama işaret etmektedir.” Kutsal Kitap’ta Tanrısal amaçlara hizmet eden giz, özellikle geleceğe ait olan gözle görülmez olgulara işaret eder (Demir 2001: 21-30). Kutsal kilise *yedi gizini* geleneksel bir şekilde aziz elçiler aracılığıyla Rab Mesih’ten almıştır.

- 1- Vaftiz: Diğer gizlere giriş kapısıdır.
- 2- Murun⁶⁰: Kutsal yağ anlamında olan bu giz, inanlı kişiye Kutsal Ruh’u kazandırır .
- 3- Tövbe: İnanlı kişideki günahsal hastalıkları iyileştirir.

⁵⁹ Ortodoks, doğru görüş ve inanç anlamına gelir (Koluman 2001: 15); Yedi Sakrament için daha fazla bilgi için bkz. Koluman, Aziz (2001), Ortadoğu’da Süryanilik, s: 70.

⁶⁰ Yunanca: nefis kokulu parfüm anlamına gelmektedir.

- 4- Kurbono: İnanlı kişi, Rab Mesih'in teni ve kanıyla tinsel doyuma ulaşır.
- 5- Kehnutluk (Ruhanilik): Tanrı'nın topluluğunu gütmek, kiliseyi devam ettirmek üzere bazı inanlıların kutsal gizlerini tamamlamada, uygulamada yetkili kılınmasıdır.
- 6- Evlilik: Erkek ile kadın arasında yasal çerçevede gerçekleşen kutsal birleşmedir.
- 7- Hasta Yağı: İnanlı kişinin tensel-tinsel hastalarına şifa verir (Demir 2001: 32)

Madde, dua ve uygulayıcı gizlerin gerçekleşmesi için gerekli üç koşuldur. Madde, gizin gerçekleşmesinde kullanılan somut bir belirtidir. Dua, gizin kullanımında Kutsal Ruh'un inmesi ve kutsanması için ruhani tarafından söylenen kutsal-tözel sözlerdir. Uygulayıcı (Ruhani), Rab Mesih, gizlerin uygulanmasına melekleri değil, insanları yetkili kılmıştır. Bu yetkiyi, 12 elçi, 72 müjdecî ve ardıllarında oluşan ruhanilere vermiştir (Demir 2001: 32-33).

Topluluk olarak yedi gizin tümü de kilise için zorunludur fakat bireysel yönden hepsi zorunlu değildir. Zorunlu olanlar; vaftiz, murun, kurbono ve tövbedir. Zorunlu olmayanlar ise, kehnutluk, hasta yağı ve eviliktir. Ayrıca bazı gizler yaşam boyunca bir sefer alınırken bazıları da birden fazla alınabilirler. Bir sefer alınanlar; vaftiz, murun ve kehnutluktur. Birden fazla alınanlar, kurbono, tövbe, hasta yağı ve evlilik. Ancak evlilik eşlerden biri öldüğü takdirde bir daha alınabilir (Demir 2001: 34).

Katolik Kilisesi de *yedi sakrament*⁶¹ kabul etmiştir. Vaftiz, Evharist, tövbe, teyit, rahiplik, evlilik, son takdis ama bütün Hristiyan kiliselerince kabul edilen iki temel sakrament vardır. Bunlar vaftiz ile Evharist'tir⁶². Bunların temel öğeleri basittir: vaftizde suda yıkanma, Evharist'te ise ekmek ile şarap paylaşma vardır (Woodhead 2006: 55).

Hristiyanlıkta Tanrı'nın lütfü insanlığa iki kanaldan gelir; bunlar 'söz' ve 'sakrament' tir. Her ikisinin de bir Hristiyan topluluğu yoluyla alınması doğru olur. Hristiyanlık mezhepleri bunlara farklı değer verseler de, genellikle Hristiyan ayinleri bu ikisinin

⁶¹ Tanrısal gücü simgeleyen ve bu gücü insana geçiren somut bir şeydir.

⁶² Evharist sonradan 'Kutsal Ayin', 'Kutsal Kominyon' ve 'Rab'bin Sofrası' adlarını almıştır.

karışımından oluşur. Ayinlerde, Kutsal Kitap'tan parçalar okunur ve söz üzerine açıklamalar yapılır, kutsama ve kabul töreni yapılır (Woodhead 2006: 54).

Hasta yağı: Yasal ruhanilerin hasta olan imanlı kişinin inanç ve arzusu üzerine duyu organlarını kutsanmış zeytinyağı mesh edip kendisi için tanrıdan bedensel ve ruhsal şifa dileğinde bulunmaları için Kutsal Kitap'a göre düzenlenmiş kutsal bir gizdir. Yüce Mesih on iki öğrencisine görev verdiğinde onlara “hastaları iyileştirin, ölüleri diriltin, cüzamlıları temiz kılın, cinleri kovun. Karşılıksız aldınız, karşılıksız verin.” dedi. (Matta 10: 13). İşte hasta yağı gizinin temeli İsa Mesih'in bu sözlerine dayanır. Markos müjdesinde bu buyruğu nasıl uyguladıkları şu sözlerle kaydedilmiştir: “ birçok cin kovdular; birçok hastayı üzerine yağ sürerek iyileştirdiler” (Markos 6: 13). (Akdemir 2009: 70-77). Hasta yağı, şifa verici bir gize sahiptir.

Hristiyanlığa girecek kişinin uygulaması gereken ritüeller bulunmaktadır. Bu nedenle eskiden bir hazırlık ve meditasyon döneminden geçilirdi. Bundan sonra da İsa Mesih'in yeryüzündeki son haftası'nın perşembe günü, *Fışh Perşembesi* de vaftiz edilirdi. Kutsal yağın adanmasından kısa bir süre sonra da meshedilirdi. Bu, aynı gün gerçekleşen bir törendi. *Paskalya Pazarı*'nı izleyen bütün hafta boyunca, yeni kişiler beyazlar giymiş olarak Rab'bin Sofrası'na katılırlardı. Bu uygulamaya “*Beyazlar Haftası*” denilmiştir (Barsavm 2005: 93).

Her din, mitik kökenlere dayanan pek çok uygulamaya ev sahipliği yapar. Bunlar dinin kabulünün sembolleri olmaktadır. Hristiyanlık inancındaki uygulamalardan bazıları da bu temele dayandırılabilir. Vaftiz, oruç, namaz ise dinin ibadetlerinden bazılarıdır.

1.5.2.2. Vaftiz

Vaftiz; Hristiyanlığa girmek ve “*asli suç*”tan kurtulmak için yapılır. Vaftiz, kişinin Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a imanının açıklanması şartı ile suya dalmak, su serpmek ve su dökmek suretiyle yapılır (Koluman 2001: 13). Vaftiz ilk başta İsa Mesih'e yönelen imana tanıklığı, kişinin Mesih'in ölümü ve dirilişiyle özdeşleşerek kiliseye kabul edilmesi anlamına gelen bir ayindi. Yalnızca vaftiz olanlar Rab'bin sofrasına katılabilirdi (Hristiyanlık Tarihi 2004: 30). İnsan ruhunun Tanrı'nın Ruhuyla vaftizde birleşmesi, onların ayrılık ihtimallerine karşı sihirli bir teminat değildir. Bedenin işlerinin yapılması, bedene göre yaşam Mesih'in bedeninden onu uzaklaştırarak tekrar

köleliğe mahkûm edecektir (Rom.11: 21; 1.Kor. 5: 1-13;2 Sel.3: 6, 14;2 Tim.3: 5). Tanrı'nın ruhu ise ancak kalbinde Mesih'in ikamet ettiği insana verilmektedir (Batuk 2006: 67). Vaftiz, simgesel bir ritüeldir. Hristiyanlığa kabulün, asli günahtan kurtulmanın ilk adımıdır. Bu ritüele eşlik eden su, pek çok anlamı barındırmaktadır.

Hristiyanlık açısından vaftizin *su kültü* ile olan ilişkisi bu dini ritüelin, diğer dinler ve pagan uygulamalar açısından kökenine dair fikir edinmeyi kolaylaştırması açısından önemlidir. Vaftiz yoluyla kişi 'yeniden doğar' ama bu doğuş dünyevi değildir. Kiliseye doğmak anlamına gelir; söz konusu olan doğal bir doğum değil, doğaüstü bir yeniden doğuştur. Bu değişim, bir yandan yıkanmayı ve arınmayı, diğer yandan ana karnına ve mezara girmeyi simgeleyen suya batırılma işlemi ile ifade edilir. Hristiyanlık açısından bunun anlamı, 'kuzunun kanında yıkanmak'⁶³ sözleriyle ve Mesih'te yaşamaya başlamak için eski hayatın 'ölmesi' öğretilmesi ile açıklanır. İşlevsel özelliklere sahip olan vaftiz ritüelinin sonunda Hristiyanlık açısından kutsal olduğuna inanılan mucizevî murun yağı kişiye sürülür.

Hristiyanlık açısından vaftizin teolojik kökenine duyulan inanç ve gereklilik şöyle açıklanabilir. İsa, Vaftizci Yahya tarafından Şeria ırmağında vaftiz edilirken Kutsal Ruh onun üzerine bir *güvercin* gibi iner; İsa ana rahmine düştüğünde Meryem'i 'kaplar'; ve Pentekostes gününde İsa, göğe yükseldikten sonra havarilerin üzerine yağar. Pavlus'a göre, vaftiz sırasında Kutsal Ruh, Hristiyanların bedenine girer ve daha önce onları tutsak almış olan kötü ruhların yerine geçerek benliklerini Mesih'in düşünceleri ve hayatıyla doldurur (Woodhead 2006: 59). Kutsal Ruh ile dolanlar bilmedikleri dillerde konuşmak, hastalıkları iyileştirmek, kehanette bulunmak, kötülüğe karşı koymak ve yeryüzünde tanrısal işler yapmak gibi mucizevî güçlere sahip olurlar. Bu süreçte kişiler yeni bir 'benlik' duygusuna ve kişisel bir öneme sahip olurlar. Kendilerinin ve başkalarının yaşamlarını sorumluluğunu taşıyabilecek kadar güçlenmiş hissederler. İçlerinden bazıları kendi Hristiyanlık vaizliğini başlatır ve kendi kiliselerini kurabilirler. Kendini iyi hissetme duygusu tinsel, duygusal ve maddi destek sağlayan diğer Hristiyanların eylemleri yoluyla da artar (Woodhead 2006: 157). Bu üyeliğe ilk adım vaftiz yoluyla gerçekleştirilir. Daha sonra ve genellikle eğitim, sağlık, çocuk bakımı ve refah konusunda da avantajlar sağlar. Vaftiz, cemaate ait olmanın ilk adımı olması

⁶³ Mesih kurbanlık kuzuya benzetilmektedir.

açısından da önemlidir. Cemaate kabul edilmenin, bireyin grubun üyesi olduğunun kanıtı ve kimlik bilincinin oluşmasını sağlayan ritüel olması açısından da işlevsel özelliklere sahiptir.

Vaftiz, suya batırılma yoluyla ölüm ve dirilişi, su ile simgeleyen mitsel-ritüeldir. Bu mitsel ritüelin tarihi dayanakları vardır. Aziz Pavlus, vaftiz ayinini İsa Mesih'in ölümü ve dirilişinin tarihsel olayına dayandırır. Vaftiz; “inanana arınmış yeni bir başlangıç yaptırmakla kalmaz Mesih'in mistik bedeninin bir uzvuna dönüşüm sürecini de tamamlar.” (Eliade 2012: 395). Bu sakrament böylece tarihsel bir şahıs olan İsa'yı, “İsa Mesih” formunda mitleştirirken yine İsa Mesih şahsında da Tanrı'yı, tarihselleştirmektedir (Batuk 2006: 73). Hristiyanlığın en önemli sakramenti olan vaftiz, Augustin'in teolojisinde asli günahla ilişkilendirilmektedir. Augustin, vaftiz sakramentinin, günah için Mesih'te ölme onunla birlikte “*Yeni Hayat*” için dirilmeyi ifade ettiğini düşünür. Asli günah kırıyla kirlenmiş olarak doğan her bebek, vaftiz edilmez. Vaftizin asli günahı onarmada işlevsel olduğunu düşünen Aquinas, Kilise tarafından bu sakramentin mutlaka yapılması gerektiğini söyler. Ona göre kilisede yapılan bir bebek vaftizi, bebeklerin yeniden doğmalarını sağlamaktadır (Batuk 2006: 133-151).

Karl Barth'a göre asli günahtan arınma ve yeniden diriliş sakramenti olarak takdim edilen vaftiz, Mesih'in ölümünün temsilidir (Batuk 2006: 276). Vaftiz ritüeli; suyun büyüelliğini, ölümü, yeniden dirilmeyi, arınmayı sembolik olarak bünyesinde barındırmaktadır.

Kutsal Ruh'un ikameti olduğuna inanan Tertullianus, kutsal varlığıyla kutsanan suyun olağanüstü özellikleriyle ilgili uzun bir övgü yazısı yazmıştır. Canlı varlıkları yaratma emrini ilk alan sudur. Her doğal su, başlangıçta onurlandırıldığı için kutsama erdemine sahiptir; öyle ki Tanrı da onun aracılığıyla anılır. O'nu anan sözler ağızdan çıkar çıkmaz Kutsal Ruh gökten iner, bereketiyle kutsadığı sular üzerinde durur. Eskiden bedeni iyileştiren bugün ruhu iyileştirir; eskiden sağlık veren sonsuzlukta selameti getirir” (Eliade 2009: 204) diyerek suyun kutsallığına gönderme yapar. Eliade, vaftizin sembolizminin ölümü ve mezarlığı, yaşamı ve yeniden doğuşu temsil ettiğini söyler. Mezara sokar gibi kafamızı suya daldırdığımızda, tamamen suyla kaplanmışızdır, gömülmüşüzdür; kafamızı sudan çıkardığımızda yeni insan ortaya çıkar. Böylece vaftiz

tüm işlevsel yorumlarıyla ölüme ve yeniden doğuşa vurgu yapar. Vaftiz ritüelinde söz konusu olan “etkilenme” ya da “alıntılanma” değildir; çünkü bu tür simgeler arketiptir ve evrenseldir. Suyun simgeselleği, evrenin bir bütünlük olduğu güdüsünün ve insanın “belli bir süreç içinde” gelişen özel bir varlık olduğu düşüncesinin ürünüdür (Eliade 2009: 204). Pagan kültürünün sembolizminin bir ürünü olan su kültürünün, Hristiyanlık inancındaki karşılığı bu nedenle vaftiz olarak yorumlanabilir.

Vaftiz; suya daldırmanın, arınma ve yenilenme aracı olarak görülmesinden oluşan dinsel simgedir. Aziz Yuhanna, vaftizden, bedendeki hastalıkların iyileşmesini değil, ruhun kurtuluşunu ve günahların affedilişini anlamıştır. Vaftizci Yahya, “günahların bağışlanması için tövbe edip vaftiz olmaya” (Luka, 3: 3) çağırılmış ve şunları eklemiştir. “Ben sizi suyla vaftiz ediyorum; ama daha güçlü olan geliyor. Ben onun çarıklarını çözmeye bile layık değilim. O, sizi Kutsal Ruh’la ve ateş ile vaftiz edecek (Luka, 3: 16). Hristiyanlıkta vaftiz en önemli ruhsal arınma aracıdır. Vaftiz suyuna batma, İsa’nın gömülmesini temsil eder. Aziz Pavlus şunları yazar: “Mesih İsa’ya vaftiz edildiğimizde, hepimizin O’nun ölümüne vaftiz edildiğimizi bilmez misiniz? (Romalılar, 6: 3). Simgesel olarak suya batan insan ölür, sonra yeniden doğar, arınır, yenilenir; tıpkı mezarında canlanan insan gibi. “Baba’nın yüceliği sayesinde Mesih nasıl ölümden dirildiyse, biz de yeni bir yaşam sürmek üzere vaftiz yoluyla O’nunla birlikte ölüme gömüldük. Eğer O’nunkine benzer bir ölümden O’nunla birleştiyseniz, O’nunkine benzer bir dirilişte de O’nunla birleşeceğiz (Romalılar, 6: 4 vd.).” (Eliade 2009: 203) görüşüne dayanan inanç büyüsel bir uygulamanın, benzerlik ve tesir etkisinin hâkim olmasını istemenin sonucudur. Vaftiz, kutsal mekânın yapısında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu nedenle Hristiyan mimarisinde vaftizhaneler özel bir yapı formu olarak önemli bir yere sahiptirler.

Evharist (Rabbin Sofrası) ise, vaftizin mesajını tekrarlar ve pekiştirir. Birlikte yenen bir yemeğin katılanları birbirine bağlayan açık bir anlamı vardır. Hristiyanlar için bu, Mesih’in havarileri ile birlikte yediği *Son Akşam Yemeğinde* onlara bunu “beni hatırlamak için tekrarlayın” demiş olmasıyla daha da farklı bir anlam kazanmıştır. Daha da ötesi, bu yemekteki *ekmek* ve *şarap* onun yapmış olduğu fedakârlığın ve sunduğu armağanın simgesi olarak anlaşılabilir: İnsanlığı kurtarmak için feda ettiği eti ve kanı olması da simgeleştirmenin gücünü gösterir (Woodhead 2006: 55-57). Bu simgeleştirmenin çok kuvvetli olduğu söylenebilir.

1.5.2.3. Namaz Kılma

Süryaniler günde yedi farz namaz kılarlar. Namazın vakitleri şunlardır: sabah, kuşluk, öğle, ikindi, akşam, yatsı, gece yarısı namazlarıdır. Bu namazların dördü farz, üçü sünnet sayılmıştır. Sünnet olanlar; kuşluk, ikindi ve yatsı namazlarıdır. Namazlar; sabah, öğle, akşam kilisede topluca kılınır. Diğer namazlar herhangi bir yerde kılınabilir. Namaza yönelmek doğruya doğrudur. Pazar ve bayram günleri hariç, diğer bütün günlerde ibadetler, *secde* ve *rik'atla* yapılır. Pazar günleri ve bayramlarda, ayin düzenlenir (Günel 1970: 312). Burada dikkat çekici olan ibadetin *namaz* olarak adlandırılmasıdır. Yörede yapılan ibadetlerde namazın içinde *secde* de yapılmaktadır. Hristiyan kiliseleri içinde sadece Süryani kiliselerinde namaz ve *secde* vardır.

1.5.2.4. Oruç Tutma

Yılda tutulan beş oruç ve perhiz vardır: Şubat- Mart, Nisan aylarında, büyük oruç kırk gündür. Elem haftasına yedi gün eklenir böylece kırk sekiz sayılır. İlbaharda, Şubat ayında, Ninova orucu ise (Hıdırellez) üç gündür. Haziran başında perhiz olarak üç gün havarilerin orucu sayılır. Ağustos ayının onuncu gününden on beşinci gününe kadar beş gün perhizdir. Bu oruca *Meryem Ana* orucu da denir. Aralık ayının on beşinden yirmi beşine kadar on gün, Hz. İsa'nın doğuş bayramının *Noel* orucu tutulur. Bu oruçlardan 48 günlük olanı hem perhiz hem de oruç olarak tutulur. Diğerlerinde Ninova orucu da perhiz ve oruç olarak tutulur, kalanlar ise perhiz olarak tutulur. Oruçlu günlerde namaz kuralları aynen uygulanır (Günel 1970: 312-313). Orucun ve perhizin ruhun temizlenmesine etkisinin olacağına inanılmaktadır. Oruç ibadeti diğer dinlerde, farklı kuralları içerse de genelde aynı temel prensip üzerine işlemektedir. Bu ibadetin temel nedeni ruhun da beslenmesi gerektiğine duyulan inanca *sembolik* bir gönderme yapmaktadır. Yılın belli zamanlarında gerçekleştirilen bu ibadet ile sadece fiziksel açlığın değil *ruhsal açlığın* da önemi ortaya konmaktadır. Uzak durulması gereken yiyecekler ile de perhizler yapılmaktadır. Temelinde derin felsefeye ve anlama sahip olan bir ibadettir. İnananın içsel yolculuk yapmasını amaçlayan fiziksel ve psikolojik bir ibadettir.

1.6. HAC MERKEZLERİ

Kutsala doğru yapılan, dini ritüelleri olan felsefik ziyaretler hac merkezlerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu yolculuk; kutsala ulaşma çabasını, ruhun arınmasını ve duaların

kabulünün bir sürecidir. Hac merkezlerine yapılan yolculuklar, aynı zamanda kişinin ruhsal yolculuğunun da bir parçasıdır.

Hristiyanlık açısından hac geleneğinin oluşması kısaca şöyle anlatılmaktadır. Kutsal toprakları ziyaret 324/25 yılında başlamış, Constantinus'un annesi Helena'nın 326 yılında hac yolculuğuyla yoğunluk kazanmıştır. 333 yaz ve sonbaharında Kutsal Topraklar'a yolculuk yapan ve bu yolculuğu kaleme alan Bordeauxlu bir hacıyla da, hac literatürü başlamıştır. Constantinus zamanında martirlerin mezarları ve kutsal mekânların inananlar tarafından ziyaretine olanak tanınmıştır. Roma St. Peter, Kudüs Kutsal Mezar Kilisesi, Beytullahim Doğuş Kilisesi ve Trier Katedrali hac merkezleri olmuştur (Koch 2007: 97). Tur Abdin'deki bazı manastır kompleksleri de hac merkezi olarak ziyaret edilmektedir. Mor Gabriel Manastırını 7 kez ziyaret edenin de hacı olduğu söylenir.

1.7. MARDİN SÜRYANİ KİLİSE VE MANASTIRLARININ TARİHÇELERİ

Hristiyanlıkla birlikte Süryaniler, tapınma ve toplanma yerleri olan kilise ve manastırları inşa etmeye başladılar. Bu kiliselerin mimari tarzı, bir yandan eski Mezopotamya tapınaklarından etkilenirken, diğer yandan Romalıların toplanmak için inşa ettikleri Bazilika tipi bina modelinden etkilendiler (Bilge 1991: 64).

Turabdin'deki Süryani Ortodoks kilise mimarisinde beş tip plan esastır.

- 1- Merkez Planlı veya Kubbeli (ör: Deyrulzafaran, Hah),
- 2- Parokial (Kılıt'taki (Dereiçi) Mor Yuhanon ve Arnas'taki Mor Kuryakos),
- 3- Manastır (Mor Gabriyel ve Salah'taki Mor Yakup),
- 4- Kozmopolit (Kırklar Kilisesi ve Mor Mihayel Kilisesi),
- 5- Yıldız Tonozlu (Kılıtmara'daki Mor Cercis ve Mor Yusuf).

Mardin'deki kiliselerin başlıcaları şunlardır:

Eski Kiliseler:

- 1- Mor Mihayel Kilisesi veya Burç Manastırı
- 2- Mor Hürmüzd Kilisesi
- 3- Surp Kevork Kilisesi (Kırmızı Kilise)
- 4- Mor Yuhanna Kilisesi (Zeyt Camisi)
- 5- Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro Kilisesi (Kırklar Kilisesi)
- 6- Mort Şmuni Kilsesi
- 7- Kırk Şehit Kilisesi (Şehidiye Camisi)
- 8- Mor Tuma Kilisesi (Ulu Cami)
- 9- Mor İliyo Kilisesi

10- Mor Circis Manastırı

11- Dayro Dbeth- Hamoro Manastırı

12- Mort Barbara Manastırı

Yeni Kiliseler:

13- Mor Yusuf Kilisesi

14- Meryem Ana Kilisesi (Süryani Katolik)

15- Mor Efrem Manastırı

16- Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi

17- Mor Mihayel Kilisesi (Yukarı Kilise)

18- Süryani Protestan Kilisesi

19- Patriye Kilisesi

20- Meryem Ana Kilisesi (Süryani Ortodoks)

Mardin Merkezi'ne Bağlı Köylerdeki Kiliseler ve Manastırlar

Deyrulzafaran Manastırı'na Yakın Manastırlar:

21- Seyde veya Notfe Manastırı

22- Mor Yakup Manastırı

23- Mor İzozyel Manastırı

24- Mor Behnam Manastırı

Eski Kale (Ka'ıt –Mara) Köyü:

25- Mort Şmuni Kilisesi

26- Mor İvennis Kilisesi

27- Mor Circis Kilisesi

Çiftlik Köyü:

28- Mor İliyo Manastırı

Bülbül (Benebil) Köyü:

29- Meryem Ana Kilisesi

30- Mor Yakup ve Mor Kuryakus Kilisesi

31- Mor Stefanos Kilisesi

Köyün Civar Dağlarındaki Manastırlar:

32- Mor Behnam Manastırı

33- Mor Barsavmo Manastırı

34- Mor Stefanos Manastırı

Yalım (Mansuriye) Köyü:

35- Mor Osyo Kilisesi

36- Mor Barsavmo Kilisesi

Göllü Köyü:

37- Meryem Ana Kilisesi

38- Mor Teodoros Kilisesi

Savur İlçesine Bağlı Kiliseler:**Dereçi (Kılıt) Köyü:**

39- Mor Yuhannun Kilisesi

40- Mor Abay Manastırı

41- Mor Theoduto Manastırı

42- Mor Şabay ve Mor Dimet Manastırı

Ömerli (Mahserte) İlçesi:

43- Mor Cercis Kilisesi (Akyüz 1998: 30-32).

Mardin ve yöresinde, Hristiyanlık açısından öneme sahip çok sayıda kilise ve manastır bulunmaktadır. Yörede yaşayan Süryanilerin ve Ermenilerin kiliseleri günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Sadece kutsal mekânlar değil, cemaatin de varlığı bu sayede korunmuştur. Mardin 1932 yılına kadar Süryanilerin patriklik merkezi olmuş ve bu nedenle de Mardin başta olmak üzere yörede birçok manastır ve kilise yapılmıştır. Patriklik, bu tarihten sonra Suriye'ye taşınmasına rağmen Mardin, Süryaniler açısından önemini yitirmemiştir.

Çalışma sırasında kilise ve manastırların adlandırmalarında farklı söyleyişten kaynaklanan zorluklarla karşılaşmıştır. Tezde adı geçen kilise ve manastırların adlarının başında kullanılan Süryanice *aziz/azize, efendim* anlamına gelen *Mor* ve *Mort* sözcükleri, yörede kullanılan şekliyle, Batı Süryanicesi esas alınarak yazılacaktır. Doğu ve Batı Süryanicesinin kullanımındaki “a” ve “o” sesinin değişikliği *Mor/Mar* şeklinde olmaktadır⁶⁴.

Mardin Süryani kiliseleri ve manastırlarının yapısı hakkında kısaca bilgi verilmiştir⁶⁵.

1.7.1. Mor Mihayel Kilisesi veya Burç Manastırı

Mor Mihayel Kilisesi'nin girişinde bulunan tabelada *Süryani Kadim Mar Mihail Kilisesi, 5. yüzyıl* yazmaktadır. Mor Mihayel Kilisesi 4. yüzyılın sonlarına doğru yapılmıştır. Kilise, bilinmeyen bazı sebeplerden dolayı tahrip edilmiştir. M.S. 1125-1165 yılları arasında Mardin Metropoliti 4. Yuhanna tarafından yenilenmiştir. İkinci kez M.S. 1687-1708 yılları arasında Musullu Patrik 2. Gevargis döneminde de yenilediğine dair kilisenin güney nefindeki⁶⁶ cephesinde birkaç taş üzerinde Süryanice bir yazıt bulunmaktadır. Mor Mihayel Kilisesi'ne ait ve elyazması olan İncil'in tarihçesinde şöyle yazmaktadır: “1911 yılında Makdasi Cercis Helvaci kızı Katüş, on dört bin kuruş

⁶⁴ Yazarların kullanımdan dolayı yaşanan farklılıklarda alıntıda kullanılan şekil tercih edilmiştir.

⁶⁵ Çalışmada geçen kiliselerin-manastırların tarihi ve yapısıyla ilgili bilgiler öncelikle varsa Mardin envanterinde yazıldığı gibi eklenmiştir. Envanterde yer almayan kutsal mekânlarla ilgili bilgiler için farklı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu nedenle tüm tezde kilise ve manastırlar aynı şekilde yazılamamıştır.

⁶⁶ Kilise mimarisinde apsise dik ya da paralel olarak yer alan ve birbirlerinden sütun ya da paye dizileriyle ayrılan uzunlamasına mekânlara verilen addır.

miktarında bir bağışta bulunup Mor Mihayel kilisesinin batı cephesine üç bölüm daha ekletti. Yaptırdığı bu üç bölümün üzerine de kilisenin içinde ve kadınlara ait bir kat yaptırmıştır. Her iki bölümün ustası da, Katüş'ün eşi Makdasi Melke Hıdırşah oğlu Makdasi Genco idi. Kilisenin vekilleri, Mardin ve Savur cemaatinden 170 altın lira toplayarak kilisenin dış kapısı ile bitişiğindeki duvarı, kuzeydeki divanhaneyi ve altındaki odanın bir kısmını inşa etmişlerdir.” 1957 yılında Patrik I. Efram ve Mardin Metropoliti Hanna Dolabani döneminde, Mardin Süryani Kadim Ortodoks cemaatinin çabaları ve özellikle Şemmas Abdullahat Kömire (Tahincioğlu), İbrahim Şahte ve Meryem Şahrıstan'ın katkıları önemlidir. Bu restorasyonun mimarları ve taş ustalarından biri ise Midyatlı İsa Şerro'dur (Akyüz 1998: 35-37).

1.7.1.1. Azizlerin Evi

Kiliselerin kuzeydoğusundaki iç bölümünde Aziz Mor Yusuf, Mor Mihayel ve Mort Siras'a ait üç mezar bulunmaktadır. Mezarların üzerinde Süryanice olarak mezarların kime ait olduğu yazmaktadır. Mezarlar, sarı kesme taştandır. Taşlar çok yumuşak olduğundan dolayı yazı yıpranmıştır, fakat kuzeydeki mezarın Mort Siras'a ait olduğu okunmaktadır.

1.7.1.2. Burç ve Çan Kulesi

Süryani Kadim Ortodokslara ait olan Mor Mihayel Kilisesine, Burç Manastırı da denilmektedir. Kilisenin temeli atılmadan önce rahiplere ait bir burç bulunmaktaydı. Azizlerin mezarlığının bitişiğinde olan burcun üzerinde bir çan kulesi vardır. Burcun batı cephesinin ortasında Süryanice kitabe bulunmaktadır. Kitabenin tercümesi şöyledir: *“Allah'ın yardımıyla bu sütun (Estuno) 350 Müslümanların (M.S. 921) yılında inşa edilmiştir. Bu satırları okuyan inşa edene rahmet okusun.”* Burcun alt yapısı çok eski olduğundan, burcun, 4. yüzyıldan önce yapıldığı tahmin edilmektedir. Sütun olduğu gibi korunmaktadır. M.S. 1885 yılında bir çan kulesi yapılmıştır. Çan kulesinin ortasında Süryanice Gerşuni⁶⁷ bir yazıt bulunmaktadır. Tercümesi: *“Ey mümin olan! Çanın sesini duyduğun zaman, Allah'ın kilisesine sevinerek gel. Ağlayarak duaya acele et ki, ruhların kurtarıcısından günah bağışlaması kabul etmen için M.S. 1885”* bir yazıt bulunmaktadır.

⁶⁷ Alfabeti Süryanice, lûgatı Arapça'dır.

Kilisenin üst katında erkek divanhanesi alt katında ise kadın divanhanesi sonradan cemaatin desteğiyle yaptırılmıştır. Kilisenin anahtarı Deniz Kırılmaz ve ailesindedir. Mor Mihayel Kilisesi son yıllarda cemaati azalınca Yeni Yolun⁶⁸ hemen üstünde olan Mor Mihayel Kilisesi'nin medresesi kiliseye dönüştürülmüştür. İbadetlerine burada devam etmişlerdir.

Kilisenin tarihi, 15. yüzyılda yazılan ve Aziz Mor Mihayel ile kız kardeşi Siras'ın yaşam öykülerini anlatan iki adet el yazmasından tespit edilmiştir. Metropolit Hanna Dolabani, *Mor Mihayel ve kız kardeşi Mort Siras*'a ait olan öyküyü el yazısıyla yeniden yazmıştır (Akyüz 1998: 40). Mor Mihayel'in öğretmeni olan Aziz *Mor Yusuf*, burada inzivaya çekilmiştir.

Meryem Ana Kilisesi'nin yıkık bir halde bulunduğu Göllü⁶⁹ (Göliye veya Ksor) Köyü, Mor Mihayel ve kızkardeşi Siras'ın yaşam öykülerinde önemli bir yere sahiptir. Göllü Köyü'nde, tuzlu bir göl bulunmaktaydı. Gölün suları da; Mardin'in batısında kalan Ğurs köyünün sıra dağlarına yakın olan "Babole" denilen yerden çıkmaktaydı. Yeraltında kiremitlerle döşenmiş bir kanal ile köye akmaktaydı. Kanalın kalıntıları, çiftçiler tarafından yapılan çalışmalarda ortaya çıkarılmıştır⁷⁰. Gölün, eski çağlardan beri köyde var olduğu iddia edilmektedir. Çünkü Aziz Mor Mihayel'in kızkardeşi Siras, Mardin'e geldiği zaman burada kaldığı, azizlerin özyaşam öyküsünde anlatılmaktadır. Hatta bu nedenle köyün adı "Göllü Köyü"dür. M.S. 1539 yılında köyün papazlığını yapan Abdo isimli bir bilgin, su yüzünden köyün uğradığı zararları ortadan kaldırmak için suyun yok edilmesi gerektiğini düşünmüş. Papazın yaptığı gizemli çalışmalar sonucunda suyun kaybolduğuna ve gölün de kurduğuna (Akyüz 1998: 133) inanılmaktadır.

1.7.1.3. Meryem Ana Kilisesi

Yapılış tarihi kesin olarak bilinmeyen kilise, Meryem Ana adına yapılmıştır. Mor Mihayel Kilisesinin burcunun doğusunda yer almaktadır (Akyüz 1998: 40).

⁶⁸ Mardin'de semt adı.

⁶⁹ Göllü Köyü, Mardin merkezine bağlıdır. Şehirden 15 km. uzakta Süryani yerleşim alanıydı. Köy, 3000 hektar araziye sahiptir. 19. yüzyılın sonlarına doğru köyde 500 civarında aile yaşamaktaydı (Akyüz 1998). Günümüzde köyde birkaç Süryani aile dışında kimse kalmamıştır.

⁷⁰ Yusuf Kocagöz ile Çiftlik köyünde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

1.7.2. Mor Hürmüz Kilisesi

Mar Hırmıs Katolik Kilisesi

Şar Mahallesi Ana Cadde No: 496-500.

Koruma Derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Kilise, Bugünkü Kullanım: Kilise

Bakımından sorumlu olması gereken kuruluş: Keldani Katolik Kilisesi Vakfı.

Bugünkü Sahibi: Keldani Katolik Kilisesi Vakfı.

Genel Tanım: Zemin+ bir katlıdır. Ana cadde üzerinde yer alan yapının girişi caddeye bakan kapıdan sağlanmaktadır. Kilise, avlunun kuzeyinde yer alır. Kilise ve etrafındaki müstemilatı ile birlikte 1032 metrakarelik bir alanı kaplamaktadır.

Yapılan Onarımlar: Kilise duvarları betonla sıvanarak boyanmış, badanası yer yer dökülmüştür. Birinci kat terasın doğusunda ve batısında betonarme eklentiler yapılmıştır. Terasın kuzey cephesindeki sivri kemerli eyvan, camekânla kapatılarak içinde kapı açılmıştır. Avlunun güneyini caddeye açılan dükkanlar sınırlamaktadır (Envanter 2013: 106).

Bir başka kaynakta ise Mor Hırmıs Kilisesi adıyla şu bilgiler verilmektedir. Mardin il merkezinde bulunan bu kilise 430 yılında yapılmıştır. 1552 yılından sonra kiliseyi Nesturiler kullanmıştır. Kesme taştan yapılmış olan ve yer yer geometrik taş bezemeleri önemlidir.

Mor Hırmız (Mor Hürmüz) Kilisesi ile ilgili Süryaniler tarafından bölgede yapılan envanter çalışmasında ise, Eski çarşıda, meydanın yaklaşık 100 m yukarısında kalan kilise değişik yapısı ve restore edilmiş haliyle kullanılmaktadır. Kuruluş tarihi 397 olarak tahmin edilmektedir. 2011’de restore edilip son görünümüne kavuşturulmuştur (Dik 2014).

Kilisenin kuruluşuna dair Gabriel Akyüz ise şu bilgileri vermektedir: Keldani (Doğu Süryanileri) Katolik cemaatine ait olan Mor Hürmüz Kilisesi M.S.430’da Süryaniler tarafından inşa edilmiştir. 6. yüzyılda Süryani Nesturi Metropolitlik merkezine

dönüştürülmüştür. O dönemde Süryani Nesturi Kilisesi'nin merkezi *Medein* idi ve Mardin'deki metropolitlik merkezi de oraya bağlıydı. M.S. 1194- 1512 yılları arasında eski bir İncil'in tarihçesinde, Mardin'de metropolitlik görevi üstlenen 16 Süryani Nesturi metropolitlerin isimleri de yazmaktadır (1998: 111).

Mor Hürmüz kilisesi; kubbeli bir kilisedir. Kubbesinin iç bölümünün kiremitlerle yapıldığı söylenir. Fakat kilisenin iç kısmı sıvandıği için kiremitler görülmemektedir. Kilisenin dış kubbesi de sekizgen köşeli bir yapıya sahiptir. Kilisenin içinde iki metropolitin mezarı mevcuttur. Metropolitlere ait bu mezarlar kilisenin önemini de artırmaktadır. Mezarlar nakışlarla bezenmiş olup ve iki metropolitin vefat tarihi Doğu Süryanice alfabesiyle yazılıdır. Kilisede, gümüş kandiller ve azizlere ait tablolar bulunmaktadır. Kduşkudşin bölümünde bulunan ve varakalı gümüşle kaplanmış Kutsal Kurban'ın muhafaza edildiği bölüm bulunmaktadır. Üzerinde Süryanice olarak yazılan tarihe göre; "*M.S.1890 yılında yapılmıştır.*" Bu yapının benzeri Kırklar Kilisesi'nde bulunmaktadır. Kilisenin müştemilatı ve tavanı betondan yapılmış bir divanhanesi ve divanhanenin içinde motiflerle süslü bir şöminesi vardır. M.S. 1891 yılında yapılmıştır. Şöminenin hemen üstünde Osmanlı Padişahları'na ait bir tura sembolü, kesme taş üzerinde *1318 Hicri (M.S.1902)* tarihi yazılıdır (Akyüz 1998: 104-109). Mor Hürmüz Kilisesi yapıldığı tarihte henüz Süryanilerin iki gruba ayrılmadığı bilinmektedir.

1.7.3. Mor Yuhanna Kilisesi (Zeyt Camisi)

Süryani- Kadim-Ortodoks cemaatine aittir. Surp Kevork Kilisesi'nin yakınlarındadır. Kilisenin yapılış tarihi hakkında fazla bilgi yoktur. Yalnız çan kulesinin kalıntılarının, 1950'lere kadar ayakta olduğu söylenmektedir. 1950'lerden sonra kilisenin camiye dönüştürüldüğü bilinmektedir. Günümüzde *Zeyt Camisi* olarak kullanılmaktadır.

Metin Ezilmez tarafından Mardin Merkez'de çarşının içinde bulunan bir yapının da Mor Yuhanna kilisesi olduğu iddia edilmektedir. Kilisenin Bizanslılar döneminde İsa'dan sonra 3. yüzyıl içinde yapıldığı düşünülmektedir. Deyrulzafaran Manastırı'nın kapısının benzeri olan 2 kapıya sahiptir. Kapılardan birinin Deyrulzafaran Manastırı'na gittiğini, bir diğersinin ise Kale'ye gittiği söylenmektedir (Ezilmez 2013). Kilise ve çevresi temizlendiğinde ortaya büyük bir Bizans kilisesinin çıkacağına inanılmaktadır.

Kilise kayıtlarına göre, Mardin’de günümüzde hâlâ bulunamayan üç kayıp kilise daha olduğu sanılmaktadır. Mor Yuhanna Kilisesi’nin bunlardan biri olabileceği düşünülmektedir. Kilise olarak kullanıldığı dönemlerde ise yapıya doğuya bakan Bizans’tan kalma mihrap ve güneye bakan bir vaftiz kurnası eklenmiştir. Günümüze kadar çok zarar görmüş olan Mor Yuhanna Kilisesi’nin girişi batı tarafındadır. Mevcut olan kapının da kilisenin asıl kapısı olmadığı söylenmektedir. Mor Yuhanna, günümüzde kilise olarak tescil edilmiştir” (Ezilmez 2013). Yapı günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Mor Yuhanna Kilisesi ile ilgili basında çıkan haberlere göre Kilise, satılmaya çalışılmaktadır. Kilisenin satışını daha cazip hale getirmek ve manevi değerinin önemine vurgu yapmak için “patrik mezarına” sahip olduğu da ilanda yazmaktadır.

1.7.4. Mor Behnam ve Kız Kardeşi Saro Kilisesi (Kırklar Kilisesi)

Çabuk Mahallesi; Şar Mahallesi, No: 217. Sok. No: 8, 239. Sokak No 27

Koruma Derecesi: Anıtsal 2. Derece

Orijinal Kullanım: Kilise, Bugünkü Kullanım: Kilise

Bakımından Sorumlu Olması Gereken Kuruluş: Kilise Vakfı

Genel Tanım: Mardin Şar Mahallesi’nde bulunmaktadır. Yapım tarihi M.S. 569 olan yapının kitabesi Süryanice’dir. Miladi 1170 yılında Kırk Şehidin kemikleri buraya getirildiği için Kırk Şehit Kilisesi olarak adlandırılmıştır. Yapı önceleri metropolitlik merkeziydi. Avlusuyla birlikte boyuna bir dikdörtgen planına sahip olan yapının içinde dört sıra kalın ve sekizgen payelerle beş nefe ayrılmıştır. Orta nefin sonunda apsis yer almaktadır. Yapı tümüyle düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Üç ayrı girişi olan kilisenin apsisi, çan kulesi ve 1500 yıllık kök boya perdeleri ile dikkat çekici bir yapıdır.

Yapılan Onarımlar: Revağın doğudaki gözü camekânla kapatılmıştır. Doğu cephedeki eyvan kapatılarak içinde lento taşlı, demir şebekeli, dikdörtgen iki pencere ve yuvarlak kemer açıklıklı kapı açılmıştır (Envanter 2013: 94).

Süryani tarihçilerden Harrinli⁷¹ R. İsa'ya göre M.S. 539'larda Yunan Kral'ı Arsus'un döneminde Mardin kalesi yeniden onarılmıştır. 569'da Mardin'de 7 kilise daha inşa ettirdiğini yazmaktadır. Yazar kiliselerin isimlerini belirtmeyerek yalnız 3 tanesinin Rumlara, 1 tanesinin Keldanilere, bir tanesinin Süryanilere ve 2 tanesinin Ermenilere ait olduğunu ifade etmektedir.⁷² *Mor Behnam ve kız kardeşi Saro Kilisesi*'nin, bu kiliselerden birisi olduğu düşünülmektedir (Akyüz 1998: 43).

M.S. 1170 yılında Mardin'de hükmeden Artukoğulları krallarından Timurtaş oğlu Gazi Necmeddin Lebi tarafından Süryaniler'in Metropolitik merkezi olan *Kırk Şehit Kilisesi*⁷³ ve *Mor Tuma* Kiliseleri camiye çevrilince *Kırk Şehit*'ten gelme olan *Kırklar Kilisesi*'nin ismi, *Mor Behnam ve kızkardeşi Saro Kilisesi*'ne verilmiştir. *Mor Behnam ve kızkardeşi Saro* adına yapılan ve şu anda *Kırklar Kilisesi* olarak tanınmakta olan kilise 6. yüzyılın ortalarına ait bir yapıdır. Bir adet kalın ve kemerli sütunlar üzerinde kurulmuştur. Sütunların alt kısmı yerden 1.5 m kadar uzunlukta ve ince olduklarından dolayı son yıllarda sütunların etrafına bir taş kaplaması çekilmiştir. Kilisenin ortadaki tavan bölümü, kemerli sütunlarıyla beraber baştanbaşa kesme taşlarla örülüdür (Akyüz 1998: 43-44).

1.7.4.1. Kiliseye İlave Edilen Bölümler

Kilisenin güney ve kuzey nefleri, sonradan yapılmıştır. M.S. 1585 yılında yazılan *Kırklar Kilisesi*'nin İncili'nin tarihçesinde, Kuzey nef bölümü hakkında: “2136 Yunan yılında (M.S. 1825) Patrik 4. Gevargis döneminde, şimdiki kilisesinin kuzey nefinin yeri kullanışsız ve terk edilmiş bir yer olduğu için *Kırklar Kilisesi* heyeti, Mardin hakiminden ve savcısından resmi bir karar çıkartarak, o bölümü inşa edip kiliseye eklemiştir. Vaftiz bölümünü de kaldırıp güneye getirmişlerdir. Ayrıca *Kırklar Kilisesi*'nde bulunan Süryani okuluna mahsus bir de kilise yaptırılmıştır.” yazmaktadır. Bu kilisenin şimdiki çan kulesinin altındaki kilise olduğu düşünülmektedir (Akyüz 1998: 49).

⁷¹ Harrin, Mardin merkezine bağlı Ortaköy beldesidir.

⁷² Medinet Mardin, Dr. Hasan Şamaysani, 1987, s. 357, Arapça Beyrut ve Nusaybinli Şemmas Şemun Tarihi, Hanna Dolabani'nin Mezopotamya ile ilgili not defterinde, elyazma, Arapça'dan Gabriyel Akyüz tarafından aktarılmıştır.

⁷³ Günümüzde Müftülük merkezi ve Şehidiye Camisi olarak kullanılmaktadır.

1.7.4.2. Kilisenin Restore Edilişi

Kilisenin kuzey nefinde mezbahın giriş kapısı üzerinde, kilisenin restore edilmesiyle ilgili Süryanice bir kitabe görülmektedir. Kitabede: “*Kırklar Kilisesi 15 (?) Yunan yılında yenilenmiştir*” şeklinde yazar. Taşların bir kısmı yıprandığı için yıl sözcüğü eksik olarak okunmuştur. Fakat bu tarihin 2015 Yunan Yılı (M.S.1704) olduğu kesindir. Çünkü Patrik II. Cercis döneminde (M.S. 1687- 1708) restore edildiği kaynaklarda yazmaktadır. Mort Şmuni Kilisesi’nin güney ve kuzey neflerindeki mezbahların giriş kapılarında aynı kitabenin benzeri bulunmaktadır. Bu kitabelerde 2015 Yunan yılında yenilediği yazılmaktadır. Bu nedenle Kırklar Kilisesi’ndeki eksik olan tarihin 2015 Yunan yılı olduğu düşünülmektedir. Çünkü her iki kitabenin de tek bir usta tarafından yazıldığı sanılmaktadır. Kilisenin restoresiyle ilgili ayrıca kilisenin kuzey nefindeki mezbah kapısının üzerinde dikili iki taş vardır. Taşlar üzerinde Süryanice *Gerşuni* alfabesiyle ve Arapça yazmaktadır: “*Mardinli Patrik Matiyus’un döneminde, Kantar ailesinden merhum Yakup oğlu hayırsever ve mümin Hoca Yusuf, Kırklar Kilisesi’nin yenilenmesinde büyük gayret göstermiştir. Yapılan masraf müminler tarafından karşılandı. Allah onları mükâfatlandırın. Kilisede görev yapan papazlar şunlardır: P. Malke, P. İlyas, P. Abdulnur, P. Nihme ve P. İliyo 11 Nisan 2117 Yunan yılı (M.S.1806)*” (Akyüz 1998: 49-50).

1.7.4.3. Kilisenin Mezbah Kapıları ve Giriş Kapıları

Kilisede beş mezbah kapısı vardır. Bu kapılar ceviz kaplı, nakışlı ve tarihi kapılardır. Bu kapıların üzerleri dövme demirleriyle kaplıdır.⁷⁴ Bunlar, günümüzde kilisede olduğu gibi korunmaktadır. Mezbahtaki kapıların ve kduşkudşinlerin yapılış tarihleri hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ortadaki kduşkudşinin Kutsal Kurban’ın saklandığı varakalı gümüşten kaplamalı bölümünde Süryanice yazıtta: “*M.S. 1893 yılında Patrik III. Petrus döneminde yapılmıştır.*” Mezbahlar daha eski olmalıdırlar. Kapılar üzerinde Arapça: “*Bu kapılar, M.S. 1797 yılında Mardinli Patrik Matiyus döneminde yapılmıştır.*” Ayrıca orta mezbahın kapısında sarılı olarak görülen ve el dokumasıyla örülen kırmızı bir perde bulunmaktadır. Perdenin ortasında Süryanice: “*Melek Merhub ve Papaz Yakub’un çabalarıyla, Papaz İshak Beth- Hırsım tarafından 2080 Yunan yılında yapılmıştır (M.S.1769)*” 1500 yıllık kök boya ile boyanmış bu eser değerlidir. Kilisede

⁷⁴ Kapıda kullanılan demirin özelliği; Mardin’in imalat demiri parçalar halindedir ve yöresel çivilerle çivilenmiştir.

gümüştten yapılmış kandiller, İncil yüzleri, varakalı süslemeler, haçlar gibi başka kıymetli eşyalar da sergilenmektedir (Akyüz 1998: 50-54; Bingöl 2007: 277).

Kırklar Kilisesinde tarihi eserlerin haricinde; özellikle kilise anlayışında manevi hazineler olarak adlandırılan ve değeri maddiyatla biçilemeyen azizlere ve şehitlere ait kemikler ve kilisenin adına izafeten yapılan *Şehit Mor Behnam'ın kafatası* da bulunmaktadır. Süryanice Gerşuni: “12.01.1906 tarihinde Mor Behnam'ın kafatası Kırklar Kilisesi'ne getirilmiştir.” Kiliseye nasıl ve nerden getirildiğine dair herhangi bir bilgi edinilmemiştir. Kırk Şehitlere ait kemikler, 1170 yılında bu kiliseye getirilmiştir (Akyüz 1998: 56; Bingöl 2007: 277).

1.7.4.4. Okul Kilisesi

Kırklar Kilisesi'nin güneydoğusunda ve tam bitişiğinde sağlam bir yapıya sahip küçük bir kilisedir. Bu kilisenin hangi tarihte ve ne amaçla yapıldığı bilinmemektedir. 2136 Yunan yılında (M.S. 1825) kilisenin kuzey nefiyle beraber okula mahsus bir kilisenin yapıldığı İncil'in tarihçesinde yazmaktadır. Okul, M.S. 1799 yılında açılmıştır ve 1928 yılına kadar kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda kilisenin doğu duvarının içerisinde üç adet mezbah yapılmıştır. Süryanice- Gerşuni bir kitabede; “*Patrik II. Yakup döneminde bu kutsal mezbahın yapılışında kilise vekili Amsih, P. Abdullahat, P. Hana ve Zangoç İliyo gayret gösterdiler*” (Akyüz 1998: 57) yazmaktadır. Bu durum, Kırklar Kilisesine ait kaynakların fazlalığı, kilisenin Mardin merkezinde yer alması ve günümüzde faal bir kilise olarak kullanılması ile ilişkilendirilebilir.

1.7.4.5. Çan Kulesi

Okul Kilisesi M.S. 1825 yılında yapıldığına göre Çan Kulesinin de daha sonraki yıllarda yapıldığı düşünülmektedir (Akyüz 1998: 58).

1.7.4.6. Metropolitliğin Eski Binası

Kırklar Kilisesi'nde patriklerin ve metropolitlerin ikamet ettikleri yer, ilkin kilisenin avlusunda tavanları kesme taşlarla örülmüş odalardı. Bu odalar hakkında M.S. 1584 yılında yazılan Kırklar Kilisesi'nin İncil'indeki tarihçe bölümünde: “*Kırklar Kilisesi'nin avlusunda olan metropolitlik odası, bozuk olduğundan ve cemaatin ihmaldinden dolayı satılmıştı. 2036 Yunan yılında (M.S. 1725) Mardin ve Deyrulzafaran Metropoliti*

*Timotheos İsa'nın*⁷⁵ *gayretiyle tekrar satın alındı ve orayı yeniden inşa ettirdi. İnşaata, Mardin ve civar köylerdeki Süryaniler katkıda bulundular.*” yazmaktadır. Metropolitlik odası, şu anda orta dereceli okullara giden öğrencilerin çalışma odası olarak kullanılmaktadır (Akyüz 1998: 59).

1.7.4.7. Metropolitliğin Yeni Binası

Patrik II. Yakup döneminde, metropolitlik odasının üzerinde yeni bir patriklik merkezi yaptırıldı. Odanın giriş kapısında Süryanice- Gerşuni olarak yazılan kitabede: “*M.S. 1850 yılında Patrik II. Yakup bu patrikhanenin inşasıyla ilgilenmiştir.*” Patrik III. İlyas döneminde Mardin'deki patriklik merkezi daha da genişletildi ve yeni bir divanhane yaptırıldı. Divanhane'nin iç duvarları kesme taşlardan olup üzerinde kireç kullanılmamıştır. Bazı yerlerinde nakışlar da yapıldı. Odanın giriş kapısında: “*M.S. 1925 yılında Allah'ın inayetiyle ve Patrik III. İlyas'ın gayretiyle bu kapı ile bu odalar yapılmıştır.*” Mardin Metropolitlik merkezine değişik dönemlerde ilaveler yapılarak bugünkü hâline getirilmiştir (Akyüz 1998: 59-61).

1.7.5. Mort Şmuni Kilisesi

Mort Şmuni Kilisesi

Şehidiye mahallesi 24. Sokak No: 37

Koruma Derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Kilise, Bugünkü Kullanım: Kilise

Bakımından sorumlu olması gereken kuruluş: Mort Şmuni Kilisesi Vakfı

Bugünkü Sahibi: Mort Şmuni Kilisesi Vakfı.

Yapım Tarihi: 1229

Genel Tanım: Zemin + 1 katlı olan yapı kare planlıdır.

Yapılan Onarımlar: 2005 yılında restore edilmiş (Envanter 2013: 100).

⁷⁵ (1718-1740) yılları arasında metropolitlik görevi yapmıştır.

Mort Şmuni Manastırı, Süryani Kadim Ortodokslara aittir ve kilise ibadete açıktır. Mardin surlarının dışına yapılmıştı. Ancak zamanla Mardin şehri, surların dışına doğru yayılınca kilise, şehrin ortasında kalmıştır. Kilisenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yapılış tarzı Kırklar Kilisesi'ninkine benzemektedir. Saçak kemerli sütunlarla yapılmış olup 6. yüzyıldan kalma bir eser olduğu düşünülür. M.S. 1125 yılında Mardin Metropoliti Yuhanna tarafından yenilenmiştir (Akyüz 1998: 66).

Kilisenin duvarlarında bulunan Süryanice yazılı yazıtlardan kilisenin yakın dönemde iki kez onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Kilisenin güney ve kuzey mezbahlarının duvarlarında görülen Süryanice-Estrangeloyo hattıyla: *“Mort Şmuni Kilisesi, 2015 Yunan yılında (M.S. 1704) Tanrı'nın rızasına göre yenilenmiştir. Bu kilise; papazlar, şemmaslar ve halkın katkısıyla yenilendiği için Allah onları bağışlasın.”* Ayrıca kilisenin kuzey dış kapısının üstünün restoresiyle ilgili Süryanice- Gerşuni olarak şu tarih okunmaktadır: *“M.S. 1869 yılında Patrik II. Yakup döneminde, Mort Şmuni Kilisesi'nin cemaati, kilisenin onarımında çaba harcadılar.”* Kilisenin cevizden yapılmış üç kapısı vardır. Ayrıca tarihi bir nitelik taşıyan mezbahların kapıları, aziz kişilere ait tablolar, gümüşten yapılmış kandiller de vardır. Kilisede ahşaptan yapılmış orta mezbahın kuduşkudşini önemli bir eserdir ancak yapılış tarihi bilinmemektedir. Kilise, ek binalar ve saçaklı kemerli sütunlarla çevrilidir. Bu yapıtların arasında M.S.1796 yılında kilisenin batısında medrese olarak inşa edilen uzun bir yapı mevcuttur. Medresenin kapısı üzerinde on satırdan oluşan Süryanice bir kitabe vardır. Kitabenin ilk satırı okunamamıştır. Geri kalan kısmı, iki kelime haricinde okunmaktadır. Kitabede: *“2107 Yunan yılında (M.S. 1796) başımıza gelen tüm olayları bu taşa yazmamızın nedeni, sizlere bildirmek içindir. Bu olaylar mayıs ayından başlayarak... ayına kadar devam etti. Bu dönem içerisinde şehir büyük bir sıkıntıda kaldı. Şehrin kapıları kapandı. Kimseye girip çıkma izni verilmiyordu... Müslümanların saldırıları yüzünden fakirlere ekmek bulunmuyordu... herkes nohutun kilosunu ve etin kilosunu 7 kuruştan (fils) satın alıyordu. Keçilerin ciğeri de 10 kuruştan alınıyordu. Bu pahallılığa rağmen de almak istediklerini bulamıyorlardı.”* Kitabeye göre; Medresenin binası M.S. 1796 yılında yapılmıştır. Mardin'in o dönemlerde zor günler yaşadığı kastedilmektedir. Daha sonraki yıllarda bu yapıtın üzerine kilisenin bütünlüğünü ifade eden bir divanhane yapıldı. Yapılış tarihi hakkında Süryanice: *“Tanrı'nın adıyla başlandı ve inayetiyle de sonuçlandı. M.S. 1883 yılında Moran Mor İğnatiyos Patrik*

III. Petrus döneminde, Mort Şmuni Kilisesine bağlı Süryani Kadim Cemaati, bu binanın yapımında gayret gösterdiler. Katkıda bulunanları hayrını Rab, %30'u, %60'ı ve %100 iade etsin. 2194 Yunani yıl (M.S.1883)" (Akyüz 1998: 67-73) yazmaktadır. Buradaki yüzdeler oranlar İncil'e gönderme yapmaktadır. İncil'de "... İsa, onlara benzetmelerle bir şey anlattı. Bakın dedi, ekincinin biri tohum ekmeye çıktı. Ektiği tohumlardan kimi yol kenarına düştü. Kuşlar gelip bunları yedi. Kimi, toprağı az, kayalık yerelere düştü; toprak derin olmadığından hemen filizlendi. Ne var ki, güneş doğunca kavruldular. Kök salamadıkları için kuruyup gittiler. Kimi, dikenler arasına düştü. Dikenler büyüdü, filizleri boğdu. Kimi ise iyi toprağı düştü. Bazısı 100, bazısı 60, bazısı da 30 kat ürün verdi. Kulağı olan işitsin!" (Matta 13-14: 3-9).

Kilisenin diğer önemli bölümlerinden biri de çan kulesidir. Kulenin ustası Cabare Kandura mimarbaşdır. Üzerinde Arapça: "25 Mayıs 1910 tarihinde Patrik II. Abdullah temel taşını atmış ve Musullu Metropolit Tuma (Kassir) efendi zamanında yapılmıştır" (Akyüz 1998: 74). Mort Şmuni Kilisesi'nde nehuz, mezarlık ve kuyu bulunmakta ve kilise sadece ayin zamanlarında açılmaktadır. Duvarlarında ise kabartmalar ve mezarlıklar vardır. Süryani Kilisesi Vakfı tarafından İlyas Yaşlı⁷⁶ ve ailesinde kilisenin anahtarı bulunmaktadır.

1.7.6. Kırk Şehit Kilisesi (Şehidiye Camisi)

Kırk Şehit Kilisesi, Şehidiye Camisi olarak kullanılmaktadır. Artukoğulları'nın döneminde M.S. 1170 yılında Timurtaş oğlu Gazi Necmeddin Lebi tarafından camiye dönüştürülmüştür. Timurtaş, Mardin'de hüküm sürdüğü son yıllarında (M.S.1125-1176) Hristiyan olan Frençlerle (Haçlılar) savaşmıştır. Timurtaş, Frençleri yendikten sonra, Mardin Hristiyanlarının da mal ve mülklerine zarar vermiştir. İbadethanelerine el koymuştur. Bunlardan; Süryaniler'e ait Kırk Şehit Kilisesi ve aynı zamanda Metropolitlik merkezi olan kiliseyi ise camiye dönüştürmüştür.⁷⁷ Bugün Şehidiye Camisi olarak bilinen yapı, Kırk Şehit Kilisesi'dir⁷⁸. Şehidiye Camisi'ne çevrilen Kırk Şehit Kilisesi'nin ismi de, Mor Behnam ve kız kardeşi Saro Kilise'sine verilmiştir. Günümüzde Kırklar Kilisesi olarak adlandırılmaktadır. Şehidiye Camisi'nin yapısının

⁷⁶ İlyas Yaşlı ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁷⁷ Hanna Dolabani, Medinet Mardin, Dr. Hasan Şamaysani, Arapça, s.182, 1987, Beyrut- Lübnan. Yararlandığı kaynak; İshak Armalto, El- Kasara, s.11.aktarmıştır.

⁷⁸ Kırk Şehitlerin yaşam öyküsü için ayrıntılı bilgi için bkz. Dolapönü (1964), s.16-19.

kilise olduğunu ispat eden kanıtlar; Kuzey cephesindeki dış duvarında Hristiyanlıkla ilgili bazı semboller, yapıda göze çarpmaktadır (Akyüz 1998: 112). Kutsal mekânlar ve bunların dönüşümleri içerisinde pek çok anlamı da barındırmaktadır. Din ve dinin sembolleri, kutsal mekânları sembolik olarak hâkimiyetin, gücün sembolü olarak da anlam kazanmaktadırlar. Bu dönüşümler aynı zamanda egemen gücün bir göstergesi haline de dönüşmektedir.

1.7.7. Mor Tuma Kilisesi (Ulu Cami)

Hanna Dolabani, *Tarihte Mardin* adlı kitabında Ulu Cami olarak bilinen caminin, Mor Tuma Kilisesi olduğunu yazmaktadır (Akyüz 1998: 112). 1199'da inşa edilen eski çarşının aşağısında, sokak arasında kalan kilise, camiye çevrilmiştir. (Dik⁷⁹ 2013). Bu konuda görüş ayrılıkları olmasına rağmen yapının yeri ve merkeziliği düşünüldüğünde geçmişte Mor Tuma kilisesinin yeri olması muhtemeldir. Şehir Müslümanların eline geçtiği zaman kilise, camiye dönüştürülmüş olabilir. Ancak kilisenin yıkılarak yerine cami yapıldığını söylemek daha mümkün görünmektedir. Mor Tuma kilisesinin de ilk kullanımın bir pagan tapınağı olduğu söylenmektedir. Bu tür dönüşümler hâkim toplumun güçlerinin de bir sembolü olarak görüldüğünden bu tür dönüşümler yaşanmaktadır.

1.7.8. Mor İliyo Manastırı

Mardin Çiftlik Köyü'nde bulunan bu kilisenin yapım tarihini belirten bir kitabe veya belgeye rastlanılmamıştır. Mardin merkezinden 10 km. uzaklıktaki Çiftlik köyünde bir dağın eteğine kurulmuştur. Yapı tarzından 6. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. 12. yüzyılın ortalarında Mardin Metropoliti Yuhanna tarafından yenilenmiştir.⁸⁰ (Barsawm 1998: 120). Kesme taştan, dikdörtgen planlı olarak yapılan kilisenin yanında ayrı bir bölüm halinde, alçak tavanlı iki oda bulunmaktadır. Bu bölümün ruh ve sinir hastalıkları tedavisinde kullanıldığı düşünülmektedir. Kilisenin *taka* adı verilen bölümü ziyaret edilmektedir.

⁷⁹ Kawme (Sami) Dik ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁸⁰ Barsawm, R.Efram (1917), Nüzhet el- İdhan, Arapça, Süryani Matbaası, Deyrulzafaran.

M.S. 1589 yılında yazılan manastırın İncili'ndeki tarihçe bölümünde; Patrik Davud Şah döneminde yazıldığı ve manastırda 12 rahip ve 1 papaz olduğu kaydedilmektedir.⁸¹ Ayrıca 7 diyakosun da orda olduğu vurgulanmaktadır.⁸² (Akyüz 1998: 122). Manastırda kalan bölümler; kilise ve bitişiğinde küçük bir oda kalmıştır. Avlusu da 2.5m. yüksekliğinde bir duvarla kaplıdır. Kilise ziyarete ve ibadete açıktır. Diriliş Bayramından sonra Mardin Süryanileri, kilisede Mor İliyo'nun gününü kutlarlar. Çiftlik Köyünde de yakın bir zamana kadar Süryaniler oturmaktaydı. Çiftlik köyünün eski ismi de "Deyr-İlya" idi. Kilisenin isminden gelmektedir. "Mor İliyo Manastırı" anlamındadır (Akyüz 1998: 123).

1.7.9. Mor Circis Kilisesi⁸³

Koruma Dercesi: Anıtsal 2. Derece

Orijinal Kullanım: Kilise, Bugünkü kullanım: Kilise.

Bakımından Sorumlu Olması Gereken Kuruluş: Kilise Vakfı.

Bugünkü Sahibi: Kilise Vakfı

Genel Tanım: Yapım tarihi 1885(?). Büyük bir bahçe içinde yer alan kilise, boyuna dikdörtgen planlı, tek bir ana mekândan oluşmaktadır. Yapı yöreye has olan düzgün sarımsak kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Yapılan Onarımlar: Bahçede kilise yapısının güneybatısında sonradan yapılmış taş örgülü beton derzli içten çapraz tonoz örtülü "L" formunda konumlanmış iki eyvan ve etrafında mekânlardan oluşan yapı eklenmiştir (Envanter 2013: 122).

Mardin Eski Kale⁸⁴ Köyü'nün kuzeybatısında bulunan kilise Mor İvennis Kilisesi ile birlikte 793 yılında yaptırılmıştır. Kilise kesme taştan olup üzeri düz damla örtülmüştür.

⁸¹ Rahiplerin isimleri başlıca şunlardır: Mor İliyo Manastırı'nın vekili R. Hanna, Rahip Barsavm, R. Efram, R. İşoh, R. Saliba, R. Hamis, R. Abdul- Hay, R. Yusuf, R. Abdul Haluk, R. Abdul- Ğal, R. Petrus, R. Abdul- Vahid ve İncil'i yazan papaz Abdul-Nur isimlerini yazdığımız son iki rahibin de İncil'in yazıldığı yılda vefat ettikleri belirtilmektedir.

⁸² Metropolit Hanna Dolabani'nin Süryanice- Gerşuni elyazma notlarından küçük bir defter, İncil'in tarihçe bölümünden naklen alınmıştır. İncil de halen kilisede mevcuttur.

⁸³ Mor Cercis, Mor Circis, Mor Gevargis gibi farklı kullanımı olmasına rağmen alıntılar haricinde yöredeki kullanıma esas alınarak Mor Cercis şeklinde yazılacaktır.

⁸⁴ Eski Kale (Kal'ıt-Mara) köyü, Mardin'in doğusunda üç kilometre uzaklıktadır. Deyrulzafaran Manastırı'nın yolu, köyün ortasından geçmektedir. Kalesi de M.Ö. yıllarında yapılmıştır. Mardin kalesi gibi stratejik konuma sahiptir. Köyün ismi de kaleden dolayı verilmiştir. Süryanicesi "Kalho" veya "Hesno Dattho" olarak söylenmektedir. Her iki

ziyarete ve ibadete açıktır. Yapılış tarzı iç ve dış görünüşüyle Mardin'deki Mor Yusuf, Mor Petrus ve Meryem Ana Kiliseleri'nin ve Yalım Köyü'ndeki (Mansuriye) Mor Osyo kilisesinin mimari tarzı şeklinde yapılmıştır. Kduşkuşin, ortadaki mezbahın kapısı ve kemerli sütunları (Akyüz 1998: 115) yapının önemli bölümleridir.

Bu kilise küçük olduğu ve cemaata yetmediği için yıktırılmıştır, yerine bugün var olan kilise inşa edilmiştir. Güneye bakan kilisenin dış kapısı üzerinde Süryanice-Gerşuni olarak *“Kilisenin başlangıcı Allah'ın adıyla olmuş, bitmesi de onun inayetiyle olacaktır. M.S. 1885 yılında Patrik 3. Petrus döneminde Mor Cercis Kilisesi, mümin ve hayırsever kişilerin katkısıyla inşa edilmiştir.”* yazmaktadır. Ortadaki kduşkuşinin yapılış tarihi de üzerinde Süryanice- Gerşuni olarak *“M.S. 1893 yılında Patrik 3. Petrus döneminde papazların ve müminlerin gayretiyle bu kutsal kduşkuşin yapılmıştır. Rab onların katkısını kabul etsin.”* yazmaktadır. Eski Kale Köyü, Süryani Kilisesi'nin en üst makamlarında görev yapan birçok kişiyi yönetmiştir. Bu kişiler ilk dini öğrenimlerini köyün medreselerinde görmüşlerdir. Üç patrik, bir mafıryan, beş metropolit ve bir astrolog papaz bu köyde yetişen kişilerdir⁸⁵.

1.7.10. Patrik Çeşmesi

M.S. 1293 yılında Patrik Yusuf Bin Vahip, Deyrulzafaran'da Patriklik merkezine oturunca Eski Kale Köyünde bir çeşme inşa ettirmişti. Çeşme, Patrik tarafından

---

kelime de “Kadın Kalesi” anlâmını taşır. Halk arasındaki bugünkü ismi de “Kal'ıt-Mara'dır” Kal'ıt-Mara, Arapça bir sözcük olup Süryanicesi ile eş anlamdadır (Akyüz 1998: 114).

“XVI. yüzyılda Mardin Sancağı” kitabında Nejat Göyünç; köyün alanı şimdiki yerleşim alanından çok daha geniştir. Bin aile yerleştirilmesi mübalağalı görülüyorsa da köyde üç kilisenin bulunması ve bu köyden bir çok diyakos, öğretmen, papaz, rahip, metropolit, mafıryan ve patrik çıkmış olması bu durumu kanıtlamaktadır. Ayrıca başka bir ispata göre; M.S. 1870 yılında köyün kilisesi için yazılan bir İncil'in tarihçe bölümünde köyde üç papaz olduğu yazılmaktadır. İsimleri: P. Abdulmasih, P. İliyo ve P. Davut. Köyde üç papazın görev yapması, köyün nüfusunun 800- 900 haneden oluştuğu ve kalabalık olduğu yazmaktadır (Akyüz 1998: 115; Göyünç 1991: 138).

⁸⁵ Patrikler: P.1. Abdullah M.S. 1520- 1556 yılları arasında görev yaptı. P.2. Yakup M.S. 1847- 1871 yılları arasında görev yaptı. P. 2. Abdulmesih M.S. 1895-1905 yılları arasında görev yapmaktaydı. 1915 yılında vefat etti.

Mafıryan: Baseliyos 2. İbrahim M.S. 1496- 1507 yılları arasında görev yaptı.

Metropolitler: 1) Mafıryan'ın kardeşi Filüksinos Habib Matira M.S. 1487-1499. 2) Diyarbakır Metropoliti Şemun M.S. 1583. 3) Kürsü Manastırı'nın –Deyrulzafaran- Metropoliti Timotheos Yeşu M.S. 1597- 1629 4) Bitlis Metropoliti Ustetaus Abdullah M.S.1775- 1800 5) Evrensel Meropolit Kurilus Yakup M.S. 1836 (M.S.1839 yılında köy için yazılan kilise takdis pazarına ait ilahiler kitabının (fankitho dkudoş ito) yazarıdır. Adı bu kitabın tarihçesinde yazmaktadır. Kitap Kırklar Kilise'sindedir. Ayrıca köyde iki Papaz olduğu da yazmaktadır. İsimleri: P.Şemun ve P.Abrohom (Akyüz 1998: 119).

Papaz: Astrolog Papaz Davut Kaşafı M.S. 1485. Ayrıca bunların yanı sıra sayılamayacak kadar şemmas, papaz ve rahip de vardır. 1943 yılına kadar Eski Kale Köyü'nde (Kal'ıt- Mara) iki yüz yirmi Süryani aile oturmaktaydı. Süryaniler buradan göç edince, yerlerine çevre köylerden gelen Müslüman Kürt aileler yerleşmiştir (Akyüz 1998: 119).

yapıldığı için Patriğin adı ile bilinmekteydi. Çeşme, 1989'da köy muhtarı Şemsettin Ersa tarafından temelinden yıktırılmıştır. Çeşmenin nakışlı taşlarını, kesme taşlardan yapılmış ve oyulmuş havuzları kırarak parçalattırması. Havuzların her biri tek bir taş parçasından oluşmaktaydı. Günümüzde ise cemaat tarafından yeniden bir havuz yaptırılmıştır (Akyüz 2013; Yontu⁸⁶ 2013).

Mor Cercis adına yörede çok sayıda kilise bulunmaktadır. Bunlardan biri de Mardin'nin batısında Diyarbakır Kapı⁸⁷ mahallesinde bulunan Mor Cercis⁸⁸ kilisesidir. Günümüzde Tlül⁸⁹ mezarlığı denilen yerde, Fransız Protestanlar'ın evlerinin altındadır. Manastırın kuruluş tarihi hakkında net bir tarihe ulaşamamıştır. M.S. 1170 yılında yazılan bir İncil'in, Mardin'in batısında ve yakınlarında olan Mor Gevargis Manastırı'nda Abdülmesih isminde bir kişi tarafından yazılmıştır. Bu İncil, ikinci kez tabiplerin başkanı olarak tanınan Raban Abuali tarafından bu manastırın yenilediği ve manastırın reisinin de Raban Mahbub olduğu yazılmaktadır. Başka bir İncil'de ise Arapça; Manastır, M.S.1780 yılına kadar ayakta olup Müslümanların kullanımında olduğu ve manastırını "Hıdır el- Ahdar" olarak adlandırdıkları yazılmaktadır. Manastırın hangi tarihte tahrip edildiği bilinmemektedir (Akyüz 1998: 124-125).⁹⁰

1.7.11. Mor Cercis Kilisesi

Mahsarte-Ömerli ilçesinde bulunan Mor Cercis Kilisesi ise Ömerli'de yaşayan tek Süryani aile tarafından korunmaktadır. 2002'de restore edilmiştir (Dik 2014). Mardin'de Mor Cercis adına çok sayıda kilise bulunmaktadır. Bunlardan bazıları da Ermenilere ait olan kiliselerdir. Ermeniler arasında Mor Cercis, Surp Kevork olarak adlandırılır.

1.7.12. Surp Kevork Kilisesi (Kırmızı Kilise)/Mor Cercis

Ulu Cami Mahallesi 118. Hikmet Sokak No: 8

Koruma Derecesi: Anıtsal 1. Derece

⁸⁶ Suzan Yontu ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁸⁷ Bab- Mışkiye

⁸⁸ Barsavn, R. Efrem (1917), Nüzhet- el- İdhan, s: 25 Arapça yazılı eserinden çevrilmiştir.

⁸⁹ Tlül, Süryanice bir kelime olup "Tille" sözcüğünden türemiştir. 'Tepeler' anlamı taşır.

⁹⁰ Metropolit Hanna Dolabani'nin elyazması, Süryanice bir kitap, s. 7-8-9, Halep basımı, Metropolit Hanna İbrahim tarafından yazılmıştır. (Akyüz 1998: 125).

Orijinal Kullanım: Kilise, Bugünkü Kullanım: Kullanılmamaktadır.

Bakımından sorumlu olması gereken kuruluş: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Bugünkü Sahibi: Vakıflar Genel Müdürlüğü

Genel Tanım: Zemin+ bir katlı olan yapı ve müştemilatı büyük bir alan üzerine kurulmuştur. Yapının avlusunun güneyinde mezarlık alanı yer almaktadır. Kilise doğu batı doğrultulu boyuna planlı, üç neflidir. Apsis doğuda yer almaktadır. Kilisenin doğusunda kuzey-güney doğrultuda uzanan müştemilatı yer almaktadır (Envanter 2013: 98).

Ermenilere ait olan Surp Kevork Kilisesi, Kızıltepe merkezde bir evin avlusunun içinde kalmıştır. Kiliseye giriş de bu evden yapılmaktadır (Kawme 2014). Bir diğer Surp Kevork kilisesi ise, Mardin'in Derik ilçesindedir.

Surp Kevork (Kırmızı) Kilisesi; Mardin merkezde Yenikapı mahallesindedir. Mardin Ermeni cemaatinin kayıtlarına göre 420 yılında inşa edilmiştir. Farklı zamanlarda geçirdiği restorasyonlar sonucunda orijinalliğini kaybetmeye başlamıştır. Kesme taştan yapılmış olan kilisenin ibadet mekânı on payenin taşıdığı bir çatı ile örtülmüştür. Apsisindeki geometrik taş süslemeleri ile dikkati çekmektedir. M.S. 1780 yılında metropolit Avacik Tazbaz tarafından kilisenin bir köşesinden ortaya çıkartılan bir taş üzerinde alfabesi Süryanice – Estrangeli fakat Ermenice olan kitabede: “*M.S. 420 yılında inşa edildiği*” yazmaktadır. Taş ise kaybolmuştur. Taşın üzerindeki yazı ise deriden yapılan bir kağıda geçirilmiştir. Ermeni Kadim- Ortodoks cemaatine ait olan kilise, Mardin Ermeniler'nin, Katolik mezhebini benimsedikten sonra kullandıkları mekândır. Eski bir yapı olan kilise, Mardin halkı arasında Hamra (Kızıl) kilise olarak bilinmektedir (Akyüz 1998: 93-94).

1.7.13. Dayro Dbeth- Hamoro Manastırı

Hamoro Manastırı⁹¹, M.S. 326 yılında Doğu Müjdecisi Mor Evgin'in kafilesi tarafından⁹² Mardin'in kuzeybatısında inşa edilmiştir. Yörenin en eski manastırlarından sayılır. Hamoro Manastırı, Aziz Mor Abhay'ın yaşam öyküsünde önemli bir yere

⁹¹ Hamoro: Süryanice bir sözcük olup eşekleri otlayan kişilere denilir, yani *eşek çobanı*. Arapçasında *himmar* veya *hamara* denilmektedir.

⁹² Tarihte Mardin, Metropolit Hanna Doabani'nin el yazma eseri, Arapça, s.168'de çevrilmiştir.

sahiptir. Her kutsal ayinde, azizlerin anıldığı bölümde saygıyla anılan Aziz Mor Abhay, Mardin merkezine bağlı Rekman Köyünde doğmuştur. Hamoro Manastırı'nda kardeşi Zuko ile birlikte Süryanice ve Yunanca⁹³ eğitim alıp rahip olmuşlardır. M.S. 350 yılında Mardin'in ilk Metropoliti Kristoforos tarafından rahiplik ve papazlık rütbesine takdis edilip yükselmişlerdir⁹⁴ (Akyüz 1998: 124).

Bugün adı geçen manastırın nerde olduğu bilinmemektedir. M.S. 1585 yılında yazılan Kırklar Kilisesi'nin İncil'indeki tarihçe bölümünde: "1894 Yunan yılı (M.S. 1503) Hoca Hıdırşah'ın kızı Alfiye, Hamara kapı mahallesindeki evini ölümlerinin hayrına vakfetmiştir. Adı geçen Hamara Kapı Mahallesi manastıra yakın olduğu için manastırın adından dolayı aldığı düşünülür. Mardin halkı tarafından da öyle bir yerin önceden var olduğu söylenir. Fakat daha sonra bu yerin adı "Şavat Kapısı"⁹⁵ olarak değiştirilmiştir (Akyüz 1998: 124).

1.7.14. Mort Barbara Manastırı

Ermeni Katolik cemaatine ait olan kilise, Mardin'in batısında ve şehrin dışındadır. Yapılış tarihi; M.S. 17. yüzyılın ortalarına dayanmaktadır. Metropolitan Melkün Tazbaz'ın eseridir. Mardin'in Yenişehir semti, 1990 yılında Diyarbakır yolu üzerinde kurulmaya başlanınca, Manastırın kalıntıları da şehrin ortasında kalmıştır. 1996 yılında define aramak amacıyla bazı kişiler Manastırın kalıntılarına zarar vererek günümüze ulaşmasını engellemişlerdir (Akyüz 1998: 99). Bu durum mekânın varlığının toplumsal hafızasındaki önemini de kanıtlamaktadır. Aynı zamanda kültürel ve tarihsel mirasın korunması gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

1.7.15. Surp Hovsep Ermeni Kilisesi (Mor Yusuf Kilisesi)

Şar Mahallesi 213. Sokak No: 6

Koruma derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Kilise, bugünkü kullanımı: Kilise

Bakımından sorumlu olması gereken kuruluş: Ermeni Katolik Vakfı.

⁹³ Manastırda, 12. yüzyıla kadar Süryanice'nin yanında Yunanca da geçerli bir dil olduğu için öğretilmekteydi. Süryanice yazılan kitaplarda, tarih olarak genellikle Yunan yılı yazılırdı.

⁹⁴ Azizlerin yaşam öyküsü kitabı, No: 275/8, elyazma, Süryanice, Aziz Mor Abhay'ın özgeçmişi.

⁹⁵ Bab El Şavvat

Bugünkü sahibi: Ermeni Katolik Vakfı.

Genel Tanım: Yapım tarihi: 1887 olan zemin + 1 katlıdır. Düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir.

Yapılan Onarımlar: Avlu zemini ve üst örtü, betonlanmıştır. Avlunun güneyindeki dilimli kemerler, kesme taşlarla örülerek kapatılmıştır. Bahçe düzenlenmesi yapılmıştır (Envanter 2013: 104).

Surp Hovsep Ermeni Kilisesi, Süryaniler arasında *Mor Yusuf Ermeni Kilisesi* olarak bilinmektedir. Surp Hovsep, İsa Mesih'in (Hisus) manevi babası ve bir azizdir (Uğurgel⁹⁶ 2013).

Mardin merkezinde bulunan kilise, Ermeni Meclis-i Mebusan üyesi Hovsep Kazasyan'ın⁹⁷ önderliğinde ve Ermeni Katolik cemaatinin katkılarıyla Patrik VIII. Grigoryus tarafından Mardin Metropolitliğine getirilen Melkun Nazaryan tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Sarkis Lole'dir. Kilisenin yapımına 1864 yılında başlanmıştır. 14 Ocak 1894'te ibadete açılmıştır. Ayrıca kilisenin yanına ruhbanların ikametine ayrılan bir bina ile ruhban okulu da eklemiştir. Kilisenin temeline rutubeti önlemek için tuz dökülmüştür. Kilise, kesme taştan bazilika planında olup, üzeri düz bir dam ile örtülüdür. İbadet mekânında 21 sütun bulunmaktadır. Ayrıca 6 apsisi ve koro balkonuna yer verilmiştir. Kilisenin dış kısmı kesme taştan yapılmıştır. İç kısmı da Mor Petrus Kilisesi gibi kemerli sütunlarla yapılmıştır. Sütunlar, yuvarlak iri kesme taşlardan oluşmaktadırlar. Kilisenin yüksekliği 10 m genişliği 16 m uzunluğu da 25 m'dir. Kilisenin kapısı oyma nakışlarla bezenmiştir. Kilisedeki tarihi eserler; gümüşten yapılmış kandiller, tablolar ve kilisede kullanılan diğer gereçlerdir. Ayrıca kilisenin kduşkudşinleri kesme taşlardan olup, taş işçiliğini göstermesi bakımından önemlidir. Ortadaki kduşkudşin üzerinde Arapça "1950 yılında taş ustaları *Makdasi Selim, Cello, Corc Giso kardeşler, Corc Gazrzello ve Cabere Gandura tarafından*" yapıldığı yazılmaktadır. Kilisenin yüksekliğinde yapılan divanhane (metropolitlik merkezi) ve diğer yapılar, kilisenin müştematatını bütünleştirmektedirler (Akyüz 1998: 96-99; Uğurgel 2013).

⁹⁶ Ohannes Uğurgel ile Surp Hovsep Kilisesinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁹⁷ Hovsep Kazasyan, Kazasyan ailesinden olup Mardin'in ileri gelen Ermeni ailelerindedir. Halk arasında Hoca Hosep olarak da bilinir. Diyarbakır'daki Ermeni kilisesi de onun öncülüğünde kurulmuştur. Ohannes Uğurgel ile 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

Mardin’de Bulunan Ermeni Kiliseleri:

- 1- Mardin Surp Kevork Ermeni Kilisesi (Merkez)
- 2- Mardin Surp Hovsep Ermeni Kilisesi (Merkez)
- 3- Mardin Surp Kevork Ermeni Kilisesi (Derik)
- 4- Surp Kevork Ermeni Kilisesi (Kızıltepe)

Ermeni ve Süryanilerin ortak azizlerinden bazıları şunlardır:

Surp Kevork- Mor Circis- Aya Yorgi (Rum)

Surp Yeprem Asori- Mor Eferem (Süryanidir).

Surp Hagop- Mor Yakup’tur.

1.7.16. Meryem Ana Kilisesi (Süryani Katolik)

Şar Mahallesi 227 Çayırılı Sokaka No: 3

Koruma derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Kilise, bugünkü Kullanım: Kilise

Bakımından Sorumlu Olması Gereken Kuruluş: Süryani Katolik Cemiyeti Vakfı.

Bugünkü Sahibi: Süryani Katolik Cemiyeti Vakfı.

Genel Tanım: Bodrum + zemin katlı olan yapının yapım tarihi 1864’tür. Yaptıran

Patrik Antuven Semhaym. Düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir.

Yapılan Onarımlar: Teras betonla kaplanmıştır. Terasın doğu kanadına betonarme bir yapı eklenmiştir (Envanter 2013: 108).

Süryani Katolik cemaatine ait olan kilise, Cumhuriyet meydanında yeni müzenin bitişiğindedir. Meryem Ana Kilisesi, yüksek ve yuvarlak sütunlar üzerine inşa edilmiştir. Yüksekliği 10 m genişliği de 18m uzunluğu da 35m’dir. Dış kapısında motifler ve oymalı ve bezemeli nakışları vardır. Ortadaki ana kduşkudşini, Mor Petrus ve Mor Pavlus kilisesinin benzeridir. Kuzeyindeki kduşkuşininde taş işçiliği

görülmektedir. Kilisede gümüşten yapılmış kandiller, aziz ve keşişlere ait tarihi değeri olan tablolar bulunmaktadır (Akyüz 1998: 82).

Kilisenin giriş kapısında yazılı olan Süryanice kitabede: “*Bu mekân ne kadar heybetlidir. Bu mekân ancak Allah’ın evidir. Göklerin kapısı budur. (Tekvin: 28: 17). Meryem Ana Kilisesi (Yoldath Aloho Kilisesi), M.S. 1860 yılında Süryaniler’in Antakya Patriği Moran Mor İğnatiyos Antun Semheri yardımıyla tamamlanmıştır.*” (Akyüz 1998: 82). 21 sütun üzerine oturtulmuş olan kilisede; kemerler, yuvarlak taş sütunlar ve avluda korkuluklar yer alır. Ahşap el işçiliği ile yapılmış olan üzüm salkımı motifli patriğin oturma yeri ve İncil vaaz yeri ayrı bir öneme sahiptir. Akustiği çok iyi olan kilisenin bir de koro balkonu bulunmaktadır. (Bingöl 2007: 277).

1.7.17. Patrikhane (Mardin Müzesi)

Şar Mahallesi Cumhuriyet Meydanı

Koruma Derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal kullanım: Patrikhane, Bugünkü kullanım: Müze

Bugünkü Sahibi: Vakıflar Genel Müdürlüğü

Genel Tanım: Zemin + 2 katlı kesme taştan yapılmış, sütunlu revakların ortasında, avlunun çevrelediği bir yapıdır (Envanter 2013: 90).

Patrikhane, müze olarak kullanılmaktadır. Kilisenin batı cephesinde yer alan kilise üç katlı bir binadır. Üç kapısı olan kilise genişliğiyle, motifleriyle, sütunlu revaklarıyla ve yapılış tarzıyla önemli bir yapıdır. Binanın taş ustaları da nakışçıları da; Refail, Mihayel ve Cebrail Kalo kardeşlerdir. Kuzeyden ve güneyden birer giriş kapıları mevcut olup doğudaki kilisenin avlusundadır. Üzerinde Süryanice Patrikhanenin yapılış tarihi yazmaktadır: “*Süryaniler’in Antakya Patriği İğnatiyus Behnam Bani M.S. 1895*” Bu yazıttan anlaşıldığına göre patrikhane, adı geçen patriğin döneminde yapılmıştır. Patrikhane 1988 yılında Kültür Bakanlığına devredilmiştir. Patrikhane, 1995 yılından itibaren müze olarak kullanılmaya başlanmıştır (Akyüz 1998: 89; Bingöl 2007: 278).

1.7.17. Mor Efrem Manastırı

Diyarbakır Kapı Mahallesi 241. Sokak No: 158/A, 156/B

Koruma Derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Süryani Kilisesi, Bugünkü Kullanım: Kullanılmıyor.

Bakımından sorumlu olması gereken kuruluş: Süryani Kilisesi Vakfı.

Genel tanım: Bodrum + zemin + 1 katlı olan yapı ortada büyük bir avlu ve avlunun dört tarafında yer alan mekânlardan oluşmaktadır.

Yapılan Onarım: Yapının mekânlarının ve avlu zemimini betonla yenilenmiştir (Envanter 2013: 110).

Diyarbakır kapı mahallesindedir. Süryani Katolik cemaatine aittir. Manastırın güney dış kapısı üzerinde Süryanice; “Süryani Mor Efrem Manastırı, Süryaniler’in Antakya Patriği Cercis Şelhet döneminde yapılmıştır. M.S. 1884 yılı aralık ayında ve Meryem Ana’nın Müjde Bayramın’da rahipler içinde barınmaya başladılar.” Bu Süryanice yazıtın altında Arapça olarak da mezmur kitabından şu ayet vardır. “*Evinde barınanlar ve sana daima övgü yağdıranlara ne mutlu! (Mez. 83: 5).*” Yapı olarak Deyrulzafaran Manastırına benzerliği ile dikkat çekmektedir. 1933 yılına kadar faal olarak kullanılan Manastır, bu tarihten sonra on iki yıl boyunca *askeri hastane* olarak kullanılmıştır. Günümüzde metruk bir haldedir. İçinde kiracılar oturmaktadır. Ayrıca Mor Efrem Manastırı’nın güney kesiminin hemen bitişiğinde büyük bir kilise yapılmıştır. Kilisenin batı kapısı üzerinde Arapça ve Süryanice olarak kitabeler mevcuttur. Arapça kitabede Mezmur kitabından şu ayet yazılır: “*Sonsuza dek istirahatım burasıdır, burayı beğendiğim için burada barınacağım (Mez. 131: 14).*” Süryanice kitabesinde de; “*M.S. 1884 yılında bu manastır ve bu kilise, saygıdeğer metropolit Mor Yakup Matay Ahmardakno tarafından takdis edilmiştir.*” yazmaktadır. Mor Efrem merkezde olmasına rağmen metruk bir manastırdır ve ahır olarak da kullanılmaktadır. Manastıra, Müslüman bir aile bakmaktadır. Manastırın hemen yanında iki- üç ailenin yaşadığı evler bulunmaktadır. (Akyüz 1998: 90; Ezilmez 2013).

Kutsal mekânın yaşadığı bu zorunlu dönüşümler tarihi bir yapıya zarar vermenin yanında Süryani cemaatinin hâkim kültür içinde yaşadığı durumu örneklemesi açısından da önem taşımaktadır. Kutsal mekân hâkim dinin ibadet mekânına dönüştürülebildiği gibi yapıya zarar vererek çok farklı amaçlarla da kullanılmaktadır. Yöredeki cemaatin çeşitli sebeplerle göçlerinin yanı sıra mekânsal olarak yaşanan kayıplar da Süryanilerin aidiyet duygusunu da zedelemektedir.

Mor Efrem Manastırı'nın arazisinin sınırları; “Manastırın önünde otopark olarak kullanılan alan, hemen yanında bulunan ormanlık arazi, hava radarın yaklaşık 200 dönümlük arazisidir. Manastır arazisine, hazine sahibi tespit edilinceye kadar devlet tarafından şerh konularak istimlak edilmiştir, ancak arazilerin iadesi bugüne kadar söz konusu olmamıştır. Günümüzde ise; Mardin Spor Sahası, Hilton Otelin'in arsası Mor Efrem Manastırı'nın arazisidir. Hazine davalarında Mor Efrem Kilisesi'ne ait arazilerin iadesi yönünde henüz bir karar verilmemiştir” (Ezilmez 2013).

1.7.19. Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi (Mar Bitris -Petrus Süryani Kilisesi)

Gül Mahallesi 273. Sokak No: 28

Koruma Derecesi: Anıtsal 2. Derece

Orijinal Kullanım: Kilise, Bugünkü Kullanım: Kullanılmamaktadır.

Bakımından sorumlu olması gereken kuruluş: Süryani Cemaati

Bugünkü Sahibi: Süryani Cemaati

Genel Tanım: Kilise avlulu, boyuna üç nefli düzgün kesme taş malzemedden tek olarak inşa edilmiştir.

Yapılan Onarımlar: Yapı değişik dönemlerde onarım görmüştür.

Gül mahallesinde kalıp pafta: 31.32.F.d Ada no: 119 ve Parsel 1'de Mardin Süryani Kadim –Ortodoks- Cemaati Vakfı adına tescillidir. Mardin Kalesi'nin güneydoğusunda olup ve kaleye çok yakın bir yerde inşa edilen kilise, müştemilatıyla birlikte 606 m²

alana sahiptir. Osmanlı döneminde Mardin’de inşa edilen son kilisedir (Envanter 2013: 92).

Kilisenin dış kapısı üzerinde Süryanice: “*Mor Petrus ve Mor Pavlus kilisesi, M.S. 1914 yılında Patrik II. Abdullah döneminde ve Papaz Abdulmesih’in gayretiyle ve Süryani Kadim Ortodoks müminlerinin katkılarıyla inşa edilmiştir.*” yazmaktadır. 1914 yılında inşa edilen kilisenin yerinde daha önceden küçük bir kilise olduğu Belediye ruhsatından ve kilisenin vaftiz defterindeki kayıtlarından da öğrenilmektedir.

Kesme taştan yapılmış olan kilise dikdörtgen planlı ve üzeri çatı ile örtülüdür. Taş işçiliğinde dikkati çeken bir bezemeye sahiptir. Kilisenin en büyük özelliği kök boyalarla el işinden yapılmış olan baskı perdeleridir. Kilisenin dış kapısı motiflerle süslenmiştir. Kilisenin iç yapısı yüksek kemerli sütunlarla yapılmıştır. Mezbahın kapısı oyma nakışlarla süslüdür. 1921 yılında yapılan iki tane kduşkudşin⁹⁸ vardır. Bu tarih kuzey kduşkudşi’nin üzerinde Arapça olarak yazılıdır. Kuzey kduşkudşin küçük bir yapı olmasına rağmen üzerindeki motifler önemlidir. Kilisenin ana kduşkudşini, kilisenin güney cephesinde yer alıp 20. yüzyılda yapılan tüm diğer kduşkidşinlerden farklı bir tarzda yapılmıştır. Süryani Kilisesi’nin beşinci mimarı şekli olan bu tarz, Süryanilere özgüdür. 6. yüzyıldan itibaren bölgede kullanılmaya başlanan doğu-batı uzunlamasına yapılan üç nefli bölüm, beşik tonozlu ve kalın saçak kemerler üzerinde oturulmuş kozmopolit tipi ismi verilen planından geliştirilmiştir. Kutsal sofranın üzeri etrafı açık olan dört adet küçük sütun yerleştirilmiştir. Bu sütunların üzeri küçük bir kubbe ile örtülüdür. Bunun başka örnekleri Kal-ıt Mara/Eski Kale Köyü’ndeki Mor Circis Kilisesi’nde ve Mardin’deki Meryem Ana Kilisesi’nde bulunmaktadır. Her iki kilise de aynı stilde ve aşağı yukarı aynı dönemde inşa edildiler. Kubbenin etrafında yazılı Süryanice-Gerşuni yazıda: “*Bedenimi yiyenin, kanımı içenin sonsuz yaşamı vardır. Ve ben onu son günde dirilteceğim (Yuh: 6: 54)*” yazmaktadır

Güney kduşkudşin, küçük bir yapı olmasına rağmen taş işleme motifleri önemlidir. Kduşkudşin üst kısmında Mezmur’dan yazılı Süryanice bir ayette şöyle yazmaktadır: “*Rab’dan tek dileğim tek isteğim şu: Rab’in güzelliğini seyretmek, tapınığında O’na hayran olmak için ömrümün tüm günlerini O’nun evinde geçirmektir.*” Yazıtın hemen altında İsa Mesih’in kabartması ve yine etrafında Süryanice bir ayet yazılıdır: “*Seninle*

⁹⁸ Ayin bölümüne verilen Süryanice addır.

düşmanlarımızı yeneceğiz.” Haç’ın altında Arapça “*Gururum haç ile olur*” yazmaktadır.

Bölgedeki bu yapıya benzer diğer kiliseler; Mansuriye beldesindeki Mor Osyo Kilisesi, Mardin’deki Mor Yusuf Kilisesi, Adıyaman’daki Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi ve Urfa’daki Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi’dir. Kuzey kdoşkudşin, küçük bir yapı olmasına rağmen üzerindeki nakış işlemleri önemlidir. Kilisenin iç yapısı yıldızlı tonoz olup yüksek, ince ve yuvarlak kemerli sütunlar üzerinde oturtulmuştur (Akyüz 1998: 76-80).

Kilisenin yapısına benzer bölgedeki diğer kiliseler ise şunlardır:

- 1- Mansuri’ye Beldesindeki Mor Osyo Kilisesi,
- 2- Mardin’deki Mor Yusuf ve Meryem Ana Kilisesi,
- 3- Adıyaman’daki Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi,
- 4- Urfa’daki Mor Petrus ve Mor Pavlus Kiliseleri’dir.

Bu kilisenin yerinde yine Mor Petrus ve Mor Pavlus adında küçük bir kilise vardı. O tarihteki cemaatin nüfusu 897 kişiydi. Kilise, cemaatin ihtiyacına cevap verecek büyüklükte olmadığı için yapıyı yıkıp ve yerine daha büyük bir kilise inşa etme kararını cemaatle birlikte almak zorunda kaldılar. Bu kararı aldıklarında ilk başta Dar-ul Saadet’e yazılı olarak başvurular. Sultanın tuğrasını taşıyan bir fermanla izin çıkmıştır.⁹⁹ Daha sonra 1914 yılında Mardin Belediyesi’nden inşaat ruhsatı alınarak kilise inşa edilmiştir. Kilisede azizlerin kemiklerinin muhafaza edildiği bölüm vardır.

⁹⁹ “Mebhus anhu kenisenin müceddeden inşa ve tevsiine isti’mal kılınan emir ali elyevm belediyeye talep edilup aynen belediye ceridesinde kayd edilmesi ve ihkam münderecesi çan kalesi inşa ve çan ta’lik ve isti’mal olunmamak şartıyla evvelce münteğiz ma’bedhanenin keniseye tahvilen onsekiz buçuk metro tulunde (uzunluk) ve bir cihetden on ve diğer cihetden ondört buçuk metro arzı (genişliği) ve beş metro irtifa’ında ve bir kuyu ve beş pencere ile havi olarak tevsi’i ve ta’mirine mumane’et olunamayacağı ibaresinden görünmüş olup emir ali mucibince mu’amelesinin ifası ve bu suretle mecanen ruhsat tezkeresi i’tası emir tabii ise de mezkür kenisenin inşaatından ğarb tarafında vakı olan caddeye tecavüz vuku’bulacağından nahiyeyle mahallenin ileri gelenleri tarafından mütekaddem istid’a üzerine keyfiyetin keşif memurlarına tevdi’ olup memuriyet mevma ileyhinin tarafından mezkür istid’a üzerine yazılan rapor münderacatinde mudi’aye tariki ‘amirin vus’et hazır vesi bulunan üç arşun altı parmakdan ibaret görünmesi üzerine mevki’ine göre yarım arşun daha kim kılınarak tarik vus’ının üç arşun onsekiz parmak iblağ tensip edildiği anlaşılmış. Ve ebniye kanunında tevsi’ turuk hakkında nizamnemenin hikâyesi turukların beş kısım nıksım olup çıkmaz zokakların la akal altı arşundan sekiz arşuna kadar vus’ında bulanacağı ve işbu zokağının bu kabiliyetin? bulunmuş olunması cihetle tarik vus’ının la akal altı arşuna iblağ olunmak suretiyle tevsi’at mezkürenin icrası lüzümünden ve belediyece bu suretle ruhset verebileceğinden patrik vekili efendiye tebliğ ve tefhim olunması ve hilafetinde ta’mirat olmamak üzere dikkat ve i’tina edilmesi hususunda polis komiserliğine emir ..... buyurulması kararlaştırıldığı ma’ruzdur farzan 20 mart 330 (1914)”

Yapılan yenileme çalışmaları sırasında eski kilisenin kalıntılarında rastlanmıştır. Kilisenin kuzeydoğusunda bir metre derinliğinde yuvarlak ve kesme taşlarla yapılmış bir çukur ortaya çıkmıştır. Bu çukur olduğu gibi muhafaza edilebilmesi için ağzı kalın bir camla örtülmüştür. Ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir. Kilisedeki diğer tarihi eserler ise; Mor Petrus ve Mor Pavlus'un büyük tablosu, Meryem Ana'ya ait küçük bir tablo, gümüş kandiller, kutsal ayinde kullanılan kâse, tabak, haç'tır (Akyüz 2008: 22-23).

Kilisedeki vaftiz kayıtları 1890 yılından başlamaktadır. Burada görev yapan ruhanilerin isimleri de vaftiz defterinde yazmaktadır.¹⁰⁰

1932 yılının eylül ayında Kölsiye Mahallesiindeki Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi'ne devlet tarafından el konulmuştur. Kaçakçılıktan yakalananlar için 1949 yılına kadar cezaevi olarak kullanılmıştır. Bu konuyla ilgili Metropolit Hanna Dolabani şu bilgileri vermektedir: *"27 Mayıs Cuma günü Mardin'deki Mor Petrus Kilisesi içinde bir Husoyo duası okudum. Çünkü on yedi yıl süreyle devlet tarafından burası cezaevi olarak kullanılmıştı. Devlet, üç yıl karşılıksız daha sonra ise çok küçük bir ücret karşılığında kiliseyi kullanmıştır. Mor Petrus Kilisesi'ni teslim aldıktan sonra ilk kez 29 Mayıs Pazar günü, Kutsal Ayini burada icra ettim. Mardin'deki Süryani cemaatinin çoğu ayinde hazırды. Ayinden sonra kiliseyi yenileme masrafı cemaat tarafından toplandı. Yapılan masraf 700 dinarı geçmişti. Kilisenin teslim alınmasından sonra Cercis Behho Gedde¹⁰¹ uzun bir süre kilisenin vekilliğini yapmıştır (Akyüz 2008: 27-28).*

Kilisenin müstemalatı ve damının tadilatı ve izalasyonunu Münir Kilimci ve kardeşi Cebrail Kilimci yaptırmıştır. Tadilatı yapılan bölümde Süryani bir aile yaşamaktadır. 1.12.1969'da kaydedilen Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesine bağlı cemaatin isim listesine göre 28 aileden ve 151 kişiden oluşmaktadır. 1971'de 33 aile, 1.3.1975 tarihinde 16 aile, 88 kişi; 1983'te 7 aile, 41 kişi bulunmaktaydı. Daha sonraki tarihte

¹⁰⁰ İsimleri şunlardır: 1- Papaz Abdulmesih Ras 1l-Ebyaz 1890-1926, 2- Hazağlı/İdilli Papaz Samuel Malke 1926-1928, 3-Mansuratili Papaz Abdullahad 1928-1932, 4-Kıllıtmaraı Papaz İlyas 1932-1940., 5- Zazlı Papaz (Horiepiskopos) Şmuel/Samuel Akdemir 1950-1964, 6- Midyatlı Papaz Efram Circo 1964-1971, 7- Rahip Cebrail Allaf 1971-1985, 8- Papaz (Horiepiskpos) Gabriyel Akyüz 1985-.

¹⁰¹ Cercis Behho Gedde, papaz olarak Melfono Şmuel Akdemir ile anlaştılar. 1951 yılının ocağında Metropolit Hanna Dolabani tarafından papazlık rütbesiyle kutsanarak ruhani hizmetine başlamıştır.

bütün kiliselerin cemaati birleştirildi. Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi halen ibadete açık bir kilisedir. Zaman zaman ayinler de yapılmaktadır (Akyüz 2008: 29).

Uzun bir süreden beri Mardin’de devam ettirilen bir gelenek vardır. Herhangi bir kilisede *Kutsal Ayin* düzenlendiğinde hangi kiliseye bağlı olursa olsun yörede yaşayan Hristiyanlar, ayinin yapıldığı kilisede toplanırlar. Bu uygulama yörede bulunan cemaat ve ruhani sayısının azlığından yapılmaktadır. Mardin’de değişik cemaatlere mensup 11 tane kilise bulunmaktadır. Verilen göç nedeniyle cemaat ve ruhanilerin sayısı da azalmıştır. Hristiyanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için uzun süreden beri Mardin’de devam eden gelenek esas olmuştur. Bu gelenek sayesinde kiliselerde dönüşümlü bir şekilde *Kutsal Ayin* düzenlenmektedir. Herhangi bir kilisede *Kutsal Ayin* düzenlendiği zaman bütün kiliselere mensup cemaat üyeleri bir araya gelmiş olurlar. Her sene Mor Petrus ve Mor Pavlus’un gününde kilisede ayin düzenlenmektedir. Böylece senede bir kez dahi olsa bütün kiliseler açılmakta ve ayin yapılmaktadır.

1.7.20. Süryani Protestan Kilisesi

Protestan Kilisesi olarak Mardin merkezindedir. Geometrik ve çeşitli bitkisel motiflerle süslü olan kilise 569’da kesme taştan yapılmıştır. Misyoner Protestanlar, Diyarbakır Kapı mahallesi’nin (Bab Mişkiye) girişinde orta dereceli bir okul, bir kolej ve bir hastane de açmışlardı.

Mardin Süryani-Ortodoks cemaatinin bir bölümünün maddi durumunun iyi olmaması ve misyonerlerin ilgisi sonucunda Protestanlığa¹⁰² geçtikleri sanılmaktadır. 1904 yılında ana cadde üzerinde Cumhuriyet Meydanı’na yakın bir kilise inşa ettiler. Bu misyonerlik faaliyetleri, 1926 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Amerikalılar, bilinmeyen bazı nedenlerden dolayı Mardin’i terk etmiş ve geride bıraktıkları yapıların

¹⁰² Uygur Kocabaşoğlu, Türkiye’deki Amerika (s: 199) kitabında, Protestanların misyon faaliyetleri anlatmıştır. 18.yüzyılın ortalarına doğru, Amerika Birleşik Devletleri’nin Protestan misyonerleri, Türkiye’ye gelmeye başladılar. Kısa bir sürede Osmanlı Devleti’nin en uzak sınırlarına kadar misyon faaliyetleri yayılmıştır. Her bölgede resmi dini merkezler kurarak, orta dereceli okullar, kolejler ve hastaneler açtılar. Okullara kayıt yapan öğrencilerin bütün ihtiyaçları da okul tarafından karşılanıyordu. Bunun nedeni; ekonomik açıdan zayıf toplumların siyasi bir imaj kullanarak, Müslümanları değil, Hristiyan Ortodoks cemaatlerini (Rum, Ermeni, Süryani) Protestanlığa çekmekti. Misyonerlik çalışmalarında Protestanlığı kabul edenlere maddi olanak ve kolaylıklar sağlanmıştır. Bu sayede çok sayıda kişi Protestan olmuştur. Rum Ortodokslardan taraftar bulamadıkları için Ermeni ve Süryani Ortodokslar üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırdılar. Ermeniler’den büyük bir topluluk Protestanlığa geçmiştir. Bu çalışmalar sayesinde M.S. 1852-1860 arasında Süryanilerin bir kısmı Protestanlığı benimseyerek Süryani Protestan Kilisesi’nin temelini atmış oldular (Akyüz 1998: 101).

yerinde bugün Askerlik Alay İl Jandarma komutanlığı bulunmaktadır. İlk Episkoposları Diyarbakırlı Şemmas Saliba ve Mardinli Şemmas Circis Hedaye'dirler¹⁰³ (Akyüz 1998: 100-101).

Misyonerlik faaliyetleri, “Mardin’in köylerine ve ilçelerine de yayılmıştı. Protestan misyonerler tarafından değişik yerlerde kiliseler inşa edilmiştir. Buralarda Süryani Protestan Cemiyetleri oluşturmuşlardır. Bu cemiyetler, birkaç yıl öncesine kadar bölgede yaşamaktaydılar. Göç nedeniyle Süryani Protestan Cemiyeti azalmıştır. Mardin’deki Süryani Protestan Kilisesi’nin yönetim kurulu başkanı Eliza Donat’tır” (Akyüz 2014).

1.7.21. Patriye Kilisesi / Yıldızlar Kilisesi

Kapuçi denilen Latin Katoliklere ait olan Patriye Kilisesi; Cumhuriyet alanı, Atatürk anıtı ve Belediye lojmanlarının bulunduğu yerdedi. Latin Katolikler, kilisenin alanı içinde bir manastır ve bir de okul inşa etmişlerdi. Kiliseye, *Patriye Kilisesi* denilmesi, patrikhane isminden dolayıdır. Yapılış tarihi M.S. 1884 yılında Kapuçi rahiplerinden R. Yuhanna tarafından inşa edilmiştir. Kilise nakışlarla ve resimlerle süslü olduğundan “Yıldızlar Kilisesi” olarak da adlandırılmıştır (Akyüz 1998: 102-103).

Süryani Katolik cemiyeti, Süryani Kadim-Ortodoks Kilisesi’nden ayrıldığı için Mardin Süryani Katolik cemaatinin bir kısmı Kapuçi Kilisesi’ne katılmıştır. Latin misyonerleri, M.S. 1630 yılında Mardin’e gelmişler ve 1641 yılında Ermeni cemaatinden Melkün Tazbaz’ı Roma’daki *Propaganda* okuluna göndermişlerdir. Tazbaz, Katolik mezhebini kendi cemaati olan Ermeni Gregoryan Ortodokslara benimsetmiştir (Akyüz 1998: 103).

1.7.22. Meryem Ana Kilisesi (Süryani Ortodoks)

Süryani Kadim- Ortodoks cemaatine ait olup Şemsiye (Savur Kapı) mahallesinde küçük bir yapı olan kilise, 1857 yılında ibadete açıldı. Kilise’nin mezarlığı da aynı yerde bulunmaktaydı. 1953 yılında müştemalatıyla beraber, cemaatin isteğiyle satıldı. Bu kiliseye ait 5595 m²’lik bir arsa vardı. Mardin’de İmam Hatip okulu yapılması için

¹⁰³ Türkiye Süryanileri, Metropolit Hanna Dolabani, elyazması, basılmamış bir küçük eser, Arapça-Osmanlıca eserdir.

Mardin Milli Eğitim Müdürlüğü'nün isteği üzerine 3000 m²'si cemaat tarafından hibe edildi (Akyüz 1998: 104).

1.7.23. Meryem Ana Manastırı

Midyat ilçesine 40km uzaklıkta Hah köyü yakınlarındadır. Yörede yaşayan Süryanilerin genel görüşüne göre Meryem Ana Manastırı, üç Mecusi tarafından kurulan bir kilisedir (Bingöl 2007: 280).

Tur'Abdin bölgesinin en dikkat çekici köylerinden biri olan Hah (Anıtlı) köyüdür. Hah'ın 6. yüzyıla tarihlenen Yunan kaynaklarında Tur Abdion diye geçen metropolitliğin merkezinin olabileceği ileri sürülmüştür. Köyü belki de daha önemli kılan 640 yılındaki Arap fethinden sonraki bir buçuk yüzyılla tarihlenen tahminen beş kilise ve manastırının olmasıdır (Keser 2012: 74).

Geç Antik dönem kırsal yerleşimlerindeki yaşam, azizlerin hayat hikâyeleri gibi yazınsal kaynaklarla, arkeolojik veriler birleşince yeniden kurgulanma imkânı bulmuştur. Yazılı kaynaklar bölgede bağıcılık ve zeytinciliğin yaygın olduğuna, Arap fethinden sonra da bunun sürdüğüne ve 7. yüzyılın ikinci yarısı ve 8. yüzyılda bir gelişme dönemi yaşandığına işaret etmektedir. Özellikle Harran metropoliti Shemun Zeyte'nin (Zeytinlerin Şemun'u) hayat hikayesi bölgede zeytinciliğin ve 8. yüzyılda inşa edilen yapıların geniş kapsamını göstermektedir. Hah köyündeki en görkemli kilise, sofistike mimarisi ve süslemesiyle bölgedeki 8. yüzyıl kilise mimarisinin en dikkat çekici örneği olan Yoldath Aloho (El'Hadra ya da Meryem Ana Kilisesi) Kilisesi'dir (Keser 2012: 74-77).

Hah'taki Meryem Ana kilisesi- *Aramice Yoldath Aloho*- İngiliz araştırmacı Gertrude Bell'e göre Turabdin'in "*şan*"ıdır. Kubbesinin alt kısmı 7. yüzyılda yapılmıştır. Çatıdaki kiremitler 1907'de yerlerini kesme taşlara bırakmıştır. 1939'da ise kiliseye çan kulesi ilave edilmiştir. Kadim geleneğe göre, Münecim Kralları Süryani âlemine bağlayan bu mekân, Beytullahim'den dönen Yukarı Mezopotamyalı bu krallardan biri tarafından Meryem'e adanmış. Mekânın anıtsal havası, mimarisi ve süslemeleri burayı yörenin diğer tapınaklarından ayrı kılmaktadır (Courtois 2011: 115-116).

1.7.24. Deyrulzafaran Manastırının Çevresindeki Manastır ve Tapınaklar

Mardin-Nusaybin yolu üzerinde, Mardin merkeze 5 km. uzaklıkta bulunmaktadır.

Koruma Derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Manastır, Bugünkü Kullanım: Manastır

Bakımından Sorumlu olması gereken Kuruluş: Deyr'ül Zafaran Manastırı Vakfı

Bugünkü Sahibi: Deyrül Zafaran Manastırı Vakfı.

Genel Tanım: Yapım tarihi 4.yy'dır. Zemin+ 2 katlıdır. Yapı, Mardin-Nusaybin yolu üzerinde Mardin merkeze 5 km uzaklıkta bulunmaktadır. Yapı; manastır, kilise ve müştemilatlarıyla bir bütünlük arz etmektedir. Deyrülzafaran Manastırı, Süryaniler'in en tanınmışıdır.

Yapılan Onarımlar: Yapı, 1995 yılından sonra restorasyon görmüştür. Özellikle yapının taşları arasındaki derz dolguları ve üst örtüsü yenilenmiştir. Meryem Ana Kilisesi'nin kuzeydeki nefi kapatılmıştır. Kilise kısımlarının iç mekânlarının duvar sıvaları raspanmıştır (Envanter 2013: 112).

Deyrulzafaran Manastırı'nın ilk kuruluş yeri mahzen kısmının gizli tapınak olan bölümüdür. Manastırın kurucuları olarak çeşitli kişiler gösterilmektedir. Doğunun tanınmış İncil müjdecilerinden Mar Evgin'in öğrencisi olan Mar Şeymun'un adı ile tanınmıştır. Başka bir rivayete göre, Mar Evgin'in rahiplerinden Mar Binyamin'in ve öğrencilerinden olan 10 yaşındaki bir çocuğun kemikleri Nusaybin yakınlarındaki manastırdan buraya getirilerek gömülmüş, bu nedenle buraya Mar Evgin Manastırı da denilmiştir. Yine bu bölgede 'Zafaran' (Safran) adlı bitki çevresinde çok yetiştirildiği için de Zafaran adını almıştır. Deyrulzafaran 5. yüzyılda Doğu'nun üniversitesi olmuş ve ilk tıp fakültesi burada kurulmuştur. Fakültenin yeri, bu binanın müştemilatında bulunmaktadır. Manastırda, Süryani (Estrangeli) yazısı ile ceylan derisi üzerinde 12. yüzyılda yazılmış, motifli resimlerle süslü kıymetli bir İncil mevcuttur. Bu İncil, Manastır kütüphanesinin (Dolabani 1972: 142-143) değerini artırmaktadır.

Mardin en çok Jakobitlerin piskoposu, tüm metropolitanın gördüğü en eski Antakya tahtının modern varisi Mor Ignatius'un yaşadığı yer olarak da bilinmektedir. 'Sarı

Taşların Manastırı'olarak da bilinen, dağların kuzey eteklerinin beş mil kadar doğusunda, şehrin pozisyonuna çok benzeyen bir pozisyonda ancak farklı bir tepe üzerinde konuşlanmış olan Deyrülzafaran'da ikamet etmektedir. Deyrülzafaran tarihi 5. ya da 6. yüzyıla dayanan eski bir mabettir; orijinal yapısının belirli parçaları günümüzde de mevcut binaların içinde ayakta kalmaya çalışmaktadır. Bunlar göze çarpan bir şekilde klasik karakterdedirler ve Nusaybin'deki Mor Yakup kilisesindeki Roma dönemi eseri ile büyük bir benzerlik göstermektedirler; ancak manastırın büyük kısmı inşa edildiği tarihten bu yana neredeyse sürekli işlek halde olduğundan, birçok değişime maruz kaldığından ve sıklıkla yıkılıp yeniden inşa edildiğinden ötürü daha modern bir yapıya sahiptir (The Cradle Of Mankids).

1.7.24.1. Meryem Ana ve Aziz Teodoros Tapınakları

Meryem Ana Manastırı

Mardin merkeze 5 km uzaklıkta bulunan Deyrülzafaran Kilisesi'nin kuzeyindeki yüksek tepenin güneye bakan yüzünde yer almaktadır.

Koruma derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Manastır

Bugünkü kullanımı: Kullanılmamaktadır.

Bakımından Sorumlu Olması Gereken Kuruluş: Deyr-ül Zafaran Manastırı Vakfı.

Bugünkü Sahibi: Deyrülzafaran Manastırı Vakfı

Genel Tanım: Zemin + 1 katlıdır. Ana kayadan yararlanarak inşa edilmiştir (Envanter 2013: 118).

Deyrulzafaran Manastırının kuzeyindeki yüksek bir dağda kayalar içinde oyuludur. Manastıra bir kilometre mesafededir. Eskiden *Deyrulseyde* ve *Nutfo* adıyla anılan bu manastırda *Bakire Meryem* ve *Şehit Mor Tehodoros* mabetleri vardı. Bu manastırın kuruluşu Deyrulzafaran'ın kuruluşundan çok daha öncesine dayanmaktadır. Bu manastır

sakinlerinin geçimi de, Kal'ıt Mara köyü Süryanileri tarafından karşılanmaktaydı.¹⁰⁴ Mor Samuel'in Teodarayı iyileştirmesi üzerine Manastıra, Teodora kubbesi yaptırılmıştır. Teodora, bu kubbeyi para göndererek kendi adına inşa ettirmiştir. Bu kubbenin önemli özelliği ise içten kubbe dıştan ise kare şeklinde görülmesidir. Burada eski bir kilise bölmesi vardır. Eskiden kiliseye gelen rahipler, ana kiliseye sığmayınca buraya yerleşmişlerdir. Günde üç defa burada ibadet yapılırdı. Burada iki tablo vardır. Biri manastırın kurucusu olan Mor Samuel'in ikinci ise Mor Gabriel'indir. İçeride ölen rahiplerin toplu mezarları vardır. Yer sıkıntısı yüzünden 12000 ölü üst üste gömülmüştür. Özel bir pozisyon verilmeden sandalyeye oturtulmuşlardır. Mor Gabriel'in mezarı da burada bulunmaktadır. Mor Gabriel, kendi isteğiyle yere gömülmüştür.

1.7.24.2. Mor Yakup Manastırı/ Arur Manastırı ve Kaya Yerleşimi

Mor Yakup Manastırı ve Kaya Yerleşimi Deyrülzafaran Manastırının kuzeyindeki dağda yer almaktadır.

Koruma Derecesi: Anıtsal 1. Derece

Orijinal Kullanım: Manastır

Bugünkü kullanım: Kullanılmıyor.

Bakımından Sorumlu Olması Gereken Kuruluş: Deyr-ül Zafaran Manastırı Vakfı.

Bugünkü Sahibi: Deyr-ül Zafaran Manastırı Vakfı

Genel Tanım: Zemin + 2 katlıdır. Mardin merkeze 5 km uzaklıkta bulunan Deyr-ül Zafaran Kilisesi'nin kuzeyindeki yüksek kayalık tepenin güneye bakan yüzünde yer almaktadır. Ana kayadan yararlanılarak inşa edilmiştir (Envanter 2013: 120).

Arur adıyla da bilinen Suruçlu Mor Yakup Manastırında küçük odalar, alt katta; büyük odalar ise üst katta olmak üzere kaya içine 1. ve 2. asırda oyulmuş iki kilise iç içedir.

Mor İzozoil Manastırı: Mor Yakup ve Sedye manastırları arasında çok eski bir manastırdır. M.S 4.yüzyılın başında itibaren *Şamşatlı Şehit Mor İzozoil* ismini almıştır.

¹⁰⁴ Manastırda 21.04.2013 tarihinde yapılan görüşmenin ses ve video kayıtları HKU arşivindedir.

Geçimleri Mansuri köyü Süryani cemaati tarafından sağlanan rahipler, 18. yüzyılın sonuna kadar burada yaşamışlardır.

Mor Behnam Manastırı: Mor Yakup Manastırının kuzeyindedir. Kaya içine oyulmuştur. 1885 yılında burada yaşayan rahiplerden Mişteli Yuhanna'nın adı geçmektedir.

Mor Yusuf Sovmaasi: Mor Yakup Manastırının güneyindedir. Kaya içine oyulmuş, bir mağaradır. M.S 17. asıra kadar yaşayan kişiler vardı. Hirin köyünden Abdulhay, Abdulazim ve Abdulezel adlı üç rahip, burada yaşayan son kişilerdir. Hirin köylüleri, rahiplerin geçimlerini sağlamaktaydılar.

Deyur Bahre veya Mor İstefanos Manastırı: Bu manastırda Deyr Seyde'nin kuzeyinde çok eski bir tapınaktır. Buradaki rahiplerin de geçimleri, Binebil, Rışmıl ve Süryani köyleri karşılanmaktaydı.

Makam veya Kürsü Kilisesi: Seyde Kilisesi'nin üst kısmında 63m²'lik bir tapınaktır. M.S. 1696-1699 yıllarında toplanma yeri olarak Mar Bıtrıs adına Patrik 2. Cercis tarafından inşa ettirilmiştir. 1772'de Patrik 4. Cercis, 1830'da Patrik 5. Cercis tarafından da onarılmıştır. Mihrabın baş yönünde elçi Petros'un, İsa Mesih'e olan imanının nasıl azarlandığını gösteren İncil ayetleri vardır. Mihrabın ortasındaki taşın, İsa Mesih'in zamanından kalma olduğu rivayet edilir. Tapınağın kuzey tarafında "*buraya azizlerin kemikleri koulmuştur*" diye batı Süryanicesiyle yazılmış bir yazı vardır. Bu kemiklerin ise, Mor Abhay Manastırından getirildiği söylenmektedir (Akyüz 1998: 113).

Mor İvennis Kilisesi: Mardin, Eski Kale Köyü'nün güneydoğusunda 793 yılında Mor Cercis Kilisesi ile birlikte yaptırılmıştır. Kilise, kesme taştan olup üzeri düz bir dam ile örtülmüştür. Kilisenin yıkıntıları hala mevcuttur (Akyüz 1998: 115).

1.7.25. Mor Yakup (Mor Kuryakus) Kilisesi

Mardin Bülbül Köyü'nde bulunan bu kilisenin kitabesi bulunmadığı gibi kaynaklarda da yapım tarihini gösteren bir bilgiye rastlanılmamıştır. III. yüzyılda olarak yapıldığı söylenmektedir. Kesme taştan düz damlı olarak yapılan kilisede bezeme motiflerine rastlanılmamıştır.

Mor Stefanos Kilisesi: Mor Yakup'un avlusunda eski bir manastır olan Mor Stefanos Manastırı, 12. yüzyılın ortalarında Mardin Metropolitleri Yuhanna tarafından yenilenmiştir. Günümüzde metruk bir haldedir (Akyüz 1998: 129; Dik 2013).

Mor Yakup Manastırı: Midyat'a bağlı Salah (Barıştepe) Süryani köyünde bulunmaktadır. Mor Yakup Manastırı M.S. 419'da Aziz (Mor) Yakup adına inşa edilmiştir.

Rahip Edip Savcı, kilisenin orijinalinin ortaya çıkarmanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Yapılacak kazıların sonucunda Manastırın çevresinde çok daha önemli yapılar olabileceğini de söylemektedir (Savcı¹⁰⁵ 2013).

Salah köyündeki Mor Yakup Manastırının bulunduğu yerde "Pers döneminden eski kemerlerin kalıntılarının altında kalma bir mabet bulunmaktadır"¹⁰⁶. M.S. 4. yüzyılın sonlarında Pers komutanı mabede tanrılara kurbanlar sunmak için gelir ve orada bulunan Mor Bar Şabo ve 11 öğrencisini şehit eder. Mor Yakup buraya yerleşir ve hastalara şifa verir. Mor Yakup M.S. 421'de ölür. Öğrencisi Mor Daniel burada tek başına kalır. Zaman içinde manastıra yüzlerce rahip yerleşir. 5. yüzyılın sonlarına doğru Mor Daniel de ölür ve 6. yüzyılın başında, 508-510 yıllarında çilekeş Mor Yakup adına büyük bir kilise inşa edilir. Tüm bu inşa işler, Başrahip Teofil başkanlığında yapılır. 7. yüzyılın başlarına kadar bu kilise sağlam kalmıştır (Savcı 2013).

Mezbah kapısının üstündeki kitabede çoğunluğu köy halkından olan ve manastıra bağlı yapanların adları ve yaptıkları bağışların listesi bulunmaktadır. Manastırdaki kitabelerde de 770-1364 yılları arasında bu manastırda ölen rahip, keşiş, patriklerin ve diğer din adamlarının adları bulunmaktadır.

Mor Yakup Manastırı 8. yüzyılda Metropolitlik merkezi, 1364-1839 yılları arasında da Turabdin bölgesi için Patriklik makamı olmuştur. Birinci Dünya Savaşına kadar faal durumda olan Manastır, 1965 yılına kadar sahipsiz kalmıştır. 1965'te rahip Yakup Tekin, Episkopos Mor Iyawennis Efrem Bilgiç tarafından manastıra atanmıştır.

¹⁰⁵ Rahip Edip Savcı ile 04.02.2013 tarihinde Mor Yakup Manastırında yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

¹⁰⁶ Rahip Edip Savcı: "Kilisenin arka tarafı moloz yığınlarıyla doludur. Moloz yığınlarının altında bir tarih yatmaktadır. Ancak izin alınmadığı için herhangi bir çalışma yapılamamaktadır. Kilisede yaşayan rahip ve rahibeler moloz yığınlarını kaldırmaya çalışmışlarsa da gerekli çalışma yapılamamaktadır. Müzeden ve gerekli yerlerden izin çıkmamıştır"

Mor Yakup (Nusaybin): Nusaybin ve çevresinde ise M.S. 150’de Tanrılara adanmış tapınakların üzerine kiliseler ve manastırlar inşa edilmiştir. Mor Yakub Nusaybin`deki kilisenin küçük olduğunu düşünmüş ve bugün bir kısmı mevcut olan kiliseyi 313 yılında inşa ettirmeye başlamıştır. Kilisenin içinde bulunan 3 metre uzunluğundaki taşlar, taş işçiliğini sergileyen kemerlerindeki bezemeler, kutsal ayinin icra edildiği bölümlerdeki yarım kubbeler, duvardaki diğer motifler önemlidir. Üç neften ibaret olan yapı Bazilikal planda olup Geç Roma ve Erken Bizans mimari özelliklerini içinde barındırmaktadır. Yaklaşık 1700 yıllık olan kilise birçok yerinde yüksek kabartma tekniğinde yapılan bezemelerle süslü olup bu bezemeler çok iyi korunmuş durumdadır. Burası asırlardır Nasturilerin manevi merkezi konumundadır.

Nusaybin Okulu 7. yüzyıla kadar hizmet vermiştir. Nusaybin “*İlimlerin beşiği, eğitim kenti ve öğretmenlerin annesi olarak adlandırılmıştır.*” Piskopos Mar Yakub 326 yılında Nusaybin okulunu kurmuştur. Dünyanın ilk üniversitelerinden biri olan bu okulda, 800–1000 kadar öğrencinin yatılı olarak okuduğu kaynaklarda yazmaktadır. Nusaybin Okulunda teolojinin yanı sıra felsefe, mantık, edebiyat, geometri, astronomi, tıp ve hukuk derslerinde verilmekteydi. (<http://www.mardinmuzesi.gov.tr>) (Erişim tarihi: 21.05.2015).

İki başrahip Daniel ve Theophilus ve Mor Yakup Kilisesinin inşasına ilişkin olarak şunları kaydetmişlerdir. Mısırlı keşiş Mor Yakub’un cenazesine gelen insanlar dağıldıktan sonra yalnızca müridi Mor Daniel kalmıştı. Her gün her bölgeden inançlı insanlar gelir ve Mor Yakub’un kemikleri tarafından kutsanırlardı. Öldükten sonra gelen ziyaretçileri sağ olduğu zamankinden daha fazlaydı. Gelenler birçok adak ve armağan ile gelirlerdi. Manastır büyümeye başladı ve 6. yüzyılın başında daha büyük bir kilise ihtiyacı doğdu. Bu da Mor Yakup Kilisesinin Başrahip Theophius’un özenli ve dikkatli rehberliği ile inşa edileceği anlamına geliyordu. Kendisinin ismi kilise tavanında hala yazılıdır. Perslerin Hasankeyf kalesini 2 yıl boyunca kuşattığı 7. yüzyılın sonuna kadar kiliseye eklemeler yapılmıştır. Öyle görünüyor ki Persler kendi tapınak alanları içerisinde inşa edilmiş olduğu için bu kiliseyi de kuşatmışlardır. Theophilus ismi tarafımızca bilinen üçüncü başrahiptir. Mor Athanasius Efrem’in manastırların tarihinden bahseden kitabı *Barolo*’da bundan da bahsettiğini görmekteyiz: “Mor Yakup’un manastırı M.S. 419 yılından önce, Tapınak ise M.S. 770 yılında inşa

edilmişti. Duvarlardaki yazılarda bunun kaydını görmemize rağmen burada daha eski bir el yazısının izi mevcuttur”. Kendisi bu dünyadan çıkmış ve Lorduna ve Lordkonstantin’e Yunanların 1048 yılında ya da M.S. 737 yılında kilise yeniden inşa edilmiştir (Dolabani 1973: 27-28).

1.7.26. Mor Osyo Kilisesi

Mor Osyo Kilise’si, Yalım Köy¹⁰⁷ ya da Mansuriye adıyla bilinen beldededir. M.S. 1510 yılında Patrik Mor İğnatios, Mansuriye beldesindeki Mor Osyo Kilisesi’ne, iki papaz takdis etmiştir. M.S. 1586 yılında Mor Osyo Kilisesi’de, Hoca İbrahim oğlu Abdullahat tarafından yazılan bir İncil bulunmaktadır. Mor Osyo Kilisesi küçük olduğu için M.S. 1903 yılında Patrik Abdülmesih tarafından yıktırılıp, yerine kesme taşlardan ve kemerli sütunlardan büyük bir kilise yaptırılmıştı (Akyüz 1998: 130; Dolabani¹⁰⁸ 1990: 370). Yalım köydeki Mor Osyo Kilisesi, günümüzde Muhammed-il Hekim adıyla cami olarak kullanılmaktadır. “Süryani cemaati köyü terk ederken kiliseyi Müslümanlar’a bırakmışlardı. Cemaat daha sonra kiliseyi geri almak istemişse de alamamıştır. Bu nedenle konu yargıya taşınmıştır. Mahkeme kararına göre söz konusu yapının yarısı cami olarak diğer yarısının ise kilise olarak kullanılmasına karar verilmiştir” (Avuka 2013).

1950 yılında Mardin Süryani Vakfı Yönetim Kurulu tarafından medeni kanunun 639. maddesine istinaden kilisenin tapulanması için dava açıldı. Keşfe gidildiğinde Müslüman köylüler, tapusu olmasına rağmen yapının cami olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine mahkeme, 3.12. 1951 tarihinde yapının yarısının Hristiyanlar diğer yarısının da Müslümanlar tarafından kullanılmasına karar vermiştir. Bu karardan sonra kilise, 13-14 yıl daha kilise olarak kullanılmıştır. Mardin Hristiyan cemaati İsa’nın Göklere Yüceliş bayramını ve 15 Ekim Mor Osyo’nun gününü 11.06.1964 tarihine

¹⁰⁷ Yalım (Mansuriye) Köy, Mansuriye Beldesi, Mardin’in kuzeyinde şehirden 3 km. uzaklıktadır. Mansuriye ismi, M.S. 1265 yılından beri tarihi kaynaklarda geçmektedir. Süryanilerin yerleşim alanıdır. Günümüzde ise Süryaniler beldeyi terk etmişlerdir. Eski Süryani kayıtlarında adı bazen belde, bazen de köy olarak geçen Mansuri’ye, 24.12.1995’te tekrar belde olmuştur. Mansuriye beldesi, Eski Kale (Kal’it- Mara) köyü gibi eğitim ve öğretim açısından önemli bir beldedir. Çünkü Süryani Kilisesi’ne bir patrik, bir mafıryan, üç metropolit ve onlarca rahip, papaz ve diyakos (şemmas) yetiştirmiştir (Akyüz 1998: 128-130).

¹⁰⁸ Antakya Patriklerin Tarihi, Metropolit Hanna Dolabani, Süryanice, Süryani Matbaası, Hollanda, 1990, s. 370.

kadar kilisede kutlamaya devam etmişlerdir. Ancak bu tarihten sonra kilise, sadece cami olarak kullanılmıştır. Kilisenin mezbah bölümleri, her ne kadar taşlarla kapatılmış ve Hristiyanların ziyaret edebileceği küçük bir bölüm onlara bırakılmışsa da, kutsal mekânda o günden sonra ayin düzenlenmemiştir (Akyüz 1998: 132; Salih Boz 2013).

Adnan Avuka, Süryani cemaatinin köyden göç ederken kiliseyi, Müslümanlara bırakmalarını şöyle anlatmaktadır: “Yalım Köy kale arkasındadır. Eskiden bu köyde, Süryaniler yaşamaktaydı. Süryaniler, köyde bulunan Süryani Manastırını bu köyden göç ettikleri zaman Müslümanlara bırakıp cami olarak kullanmalarına müsaade etmişlerdir. Bir süre sonra Süryaniler, Muhammed-il Hekim Camisine dönüştürülen kiliseyi Müslümanlardan geri almak istemişlerdir. Bu nedenle mahkemelik olmuşlardır. Mahkemede; mekânın yarısını cami yarısının kilise olarak kullanılması ve araya da duvar örülmesi kararı çıkmıştır. Ancak yapı günümüzde sadece cami olarak kullanılmaktadır” (Avuka 2013). Muhammed-il Hekim olarak bilinen caminin aslında Süryanice Mor Osyo anlamına uygun olarak Muhammed-il Hekim adını alması dikkat çekicidir. Osyo, Süryanice hekim anlamına gelmektedir. Muhammed-il Hekim’e ait olduğu söylenen mezarın da aslında Hristiyan bir din adamına ait olduğu söylenmektedir.

1.7.27. Mor Barsavmo Kilisesi

Kalenin sarp kayalığında rahiplerin inzivaya çekildikleri kayadan oyulmuş mabetler vardır. Bu mabetlerin birisine “*Mor Barsavmo Hebisi*” denilmektedir. Yapılış tarzından 4. veya 5. yüzyıllardan kaldığı düşünülür. Bülbül Köyü¹⁰⁹, eskiden Süryanilerin yerleşim alanıdır. Köyde beş kilise vardır. Kiliselerin isimleri şunlardır: Suruçlu Mor Yakup ve Mor Kuryakus Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi, Mor Stefanos Kilisesi, Katolik Kilisesi, Protestan Kilisesi. Bu kiliselerin yapılış tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Mor Yakup Kilisesi’nin mezbahının yapılış hakkında Süryanice- Gerşuni bir kitabe bulunmaktadır. *2167 Yunan (M.S. 1856) yılında bu mezbahın inşasına özen gösterilmiştir. Masrafi da bahçelerin gelirinden ödenmiştir.* Köyün civar dağlarında kayadan yontulmuş birkaç kilise ve manastır daha vardır. Bu kilise ve manastırlar,

¹⁰⁹ Bülbül (Benebil) Köyü: Mardin’in Yeşilli (Rışmıl) ilçesine bağlı olup Mardin’e 10 ve Yeşilli’ye 5 km. uzaklıktadır. Köy, bağlarla ve sulak bahçelerle çevrilidir. Köyün El- Nuhman Kalesi’nin eteğinde kurulmuş olması önemli bir özelliğidir (Akyüz 1998: 125).

inzivaya çekilmiş rahiplerin ibadetlerini sürdürdükleri yerlerdi. Deyrulzafaran Manastırı'nın üstündeki tepelerin oyuğunda bulunan manastırlardan bazıları: Mor Behram Manastırı, Mor Barsavmo İbadethanesi, Mor Stefanos Manastırı (Akyüz 1998: 128).

Aziz Mar Barsovmu'nun Süryani kilisesi tarihinde önemli bir yeri vardır. Bu kilise onun adına 9. asırda inşa edilmiş olan manastırın kalıntıları üzerine kurulmuştur. Manastırın kalıntıları, bugünkü kilisenin alt kısmındadır. Geçmişte bir yer sarsıntısından dolayı yıkılan manastırdan geriye ise sadece bir oda kalmıştır. 1910 yılında cemaatin katkılarıyla adı geçen odanın bitişiğinde Mar Barsovmu Kilisesi adını alan büyük bir kilise inşa ettirilmiştir (Koluman 2001: 103).

Mor Barsavmo Kilisesindeki kutsal emanetler; Sultan Kılıç Arslan'ın, Patriğe verdiği beraat fermanı ve ayrıca Yunanlılardan zapt ettiği ve içinde Mor Petrus'un kemiklerinin bulunduğu sandık bunlardan bazılarıdır. Bu emanetler Partik Mihayel Rabo'ya takdim edilmiştir. Süryanilerin Selçuklularla ilişkisini değerlendiren Gabriel Akyüz; Sultan Kılıç Arslan, Süryani okulundan mezun olan ve kendisinin filozofu olan Kemal Eldin'in, yaptığı konuşmalardan etkilenir. Bunun üzerine Sultan Kılıç Arslan, Patriğe beraat fermanı verir. Mor Barsavmo Manastırını da vergiden muaf tutar (Akyüz 2010: 64).

El- Rikin el- Tarihi, Mor Osyo Kilisesi ve Mansuriye Köyü adlı çalışmasında Metropolit Hanna Dolabani, köy mezarlığının yanında Habis mevkiinde bulunan kilisenin yakınlarında buraya ait bir medrese de bulunduğunu yazmaktadır. Ancak bu yapıların günümüzde eserleri kayıptır. Medrese ve kilise ilgili olarak kitapta şu açıklama yazmaktadır. 1948'de köyde devlet okulu yapılınc köylüler, medresenin taşlarını çıkarıp yeni okulun yapımında kullandılar. Medresenin ve tarihi yapısının bozulmaması için Mardin'de yaşayan Mansuriye Köyü'nün Süryaniler'i 200 adet kesme taşı vermeyi önermişlerse de medresinin yıkımına engel olamamışlardır. Mor Barsavmo Kilisesi'nin de, 1903-1908 yılları arasında ayakta olduğu ve faal olarak kullanıldığı Mor Osyo Kilise'sinin tarihçesinde yazmaktadır. Yıkılış tarihi hakkında da herhangi bir bilgi verilmemiştir (Akyüz 1998: 132).

1.7.28. Mor Teodoros Kilisesi

5. yüzyıldan kalma tarihi bir yapıdır. Mardin'deki Kırklar Kilisesi'ne benzemektedir. M.S. 1727'de yenilendi. 1995 yılında kilisenin güney cephesi çökmüştür. Kilisenin onarılması gerekmektedir (Akyüz 1998: 133).

1.7.29. Süryani Katolik Kilisesi

Kilise yıktırıldı ve taşları Mardin'e nakledildi.

1.7.30. Savur'da Adı Bilinmeyen Kilise

Savur, Süryanice "Savro" kelimesinden türemiştir. Savro, boyun anlamındadır. Arapçası da Savr olarak kullanılmaktadır. Savur İlçesi ve Savur Kalesi'nin Mardin Kalesi kadar eski oldukları tahmin edilir (Akyüz 1998: 137).

Savur'a 1. yüzyılın ortalarında Hristiyanlık yayılırken M.S. 352'lerde de Episkoposluk merkezi olmuştur. İlk Episkoposu da Mor Krafus'tur. M.S. 4.yüzyılın ortalarına doğru Sasani (Pers) İmparatoru Şabur bölgeyi kuşattığında, Episkopos Mor Krafus'u da tutuklayıp Nusaybin'e götürdü. Şabur'un ikinci adamı¹¹⁰, Mor Krafus'a inancından dönderemeyince 3 Ocak 352'de başını kılıçtan geçirdi (Akyüz 1998: 137; Dolabani 1959: 47).

Pers istilası bölgeye çok zarar vermiştir. Şehri dahi boşaltmışlardır. Şehit edilen Mor Krafus'un öğrencilerinden, Savur'un Mişte Köyü'nden Aziz Mor Şmuyel¹¹¹, rahiplik silkesine girdiğinde Savur'u terk etmiş ve Nusaybin ile Midyat arasındaki kırsal kesimde kalan "Bagok"¹¹² dağında inzivaya devam etti. Hmerin¹¹³ Köyü'nün yakınlarında bir manastır inşa etmiş ve yedi yılda otuz rahip toplanmıştır. Sasaniler'in istilasından bu manastır da etkilediğinden Mor Şmuyel, manastırını terk etmek zorunda kalmış. Manastırını terk ederken Persler'e rüşvet vermiştir. Bu sayede Episkopos Mor Krafus'un cesedini onlardan alabilmiştir (Akyüz 1998: 138).

---

¹¹⁰ Marzbono

¹¹¹ Mor Gabriel Manastırı'nın temelini atan kişidir.

¹¹² İzlo

¹¹³ Nusaybin ilçesine bağlı bir köydür.

Mor Şmuyel kendi manastırını terk ettikten sonra M.S. 397 yılında Midyat – İdil yolu üzerinde olan ve Midyat'tan 25 km uzaklıkta kalan Mor Gabriel¹¹⁴ Manastırının temelini atmış oldu. Bu manastırı inşa ettikten sonra Mor Krafus'un cesedini de buraya nakletmiştir¹¹⁵ (Akyüz 1998: 138).

Savur merkezinde yapılış tarihi ve ismi bilinmeyen bir kilise vardır. Bu kilise şu anda cami olarak kullanılmaktadır. Yapılış tarihi bilinmeyen bir kule de mevcuttur. Üzerinde Süryanice olarak sadece bir kelime görülmektedir. Savur'da demircilik yapan iki Süryani aile yaşamaktadır (Akyüz 1998: 138).

1.7.31. Mor Yuhannun Kilisesi

Mor Yuhanna Kilisesi: Mardin Dereçi (Kılıt) Köyü'nde bulunan bu kilise 370 yılında yapılmıştır. Kesme taş ve moloz taştan yapılan kilise dikdörtgen planlıdır. Üzeri düz bir dam ile örtülüdür.

1.7.31.1. Mor Yuhanon Dilimiyo Kilisesi

Mor Yuhanon Kilisesi M.S. 370 yılında inşa edilmiştir. Kilisenin mezbah kapısındaki motifleri kilisenin yapılış tarzı hakkında bilgi vermektedir ibadete açık bir kilisedir (Akyüz 1998: 140-144).

1.7.32. Mor Malke Manastırı

Mor Malke Manastırı, 1926'da yıkılmıştır. Manastırın temelleri orijinaldir. 1950 yılına kadar harabe şeklinde kalan Manastırın restorasyonuna bu tarihten sonra başlanmıştır. Tüm eski manastırların hemen yanına Meryem Ana adına bir kilise yapılırdı. Burada Meryem Ana Kilisesi'nin orijinal ve yıkılmamış bir bölüm bulunmaktadır.¹¹⁶ Ayin bölümü yıkılmıştır. Tavanlar sonradan yapılmıştır. Manastırda Süryanice yazılmış bir dua kitabı da bulunmaktadır.

1.7.33. Deyrulumur / Mor Gabriyel Manastırı

Bakısyanlı Metropolit Mor Gabriyel'in adıyla anılmaktadır. Manastır, M.S 615-1049

¹¹⁴ Deyr-ul-Umur: Süryanicesi: Dayro Dhumro: rahiplerin barındıkları yer anlâmina gelmektedir.

¹¹⁵ Aziz Mor Şmuyel'in öyküsü, Süryanice'dir.

¹¹⁶ 1926 yılında yıkılan bazı bölümler sonradan düzeltilmiştir.

yılına kadar Turabdin Metropolitlik merkezi olarak hizmet görmüş ve 1915 yılına kadar da bu hizmeti sürdürmüştür (Koluman 2001: 105).

Midyat'ın 18/23 km doğusunda bulunan Manastır, 397 yılında Savurlu Mor Şmuel ile Kartminli Mor Şemun tarafından kurulmuştur. Kurucularından dolayı manastır uzun bir süre Kartmin Manastırı olarak anıldı. Manastıra yerleşen ve burada birçok mucizeler gerçekleştiren Mor Gabriel'in adının verildiği Manastır 615-1049 yılları arasında Turabdin Metropolitlik merkezliğini üstlenmiştir. Günümüzde 'rahip ikameti' anlamına gelen Deyr Ol-Umro olarak da anılmaktadır. Mor Gabriel Manastırı, dünyanın en faal eski manastırlarından biridir. Mor Gabriel Manastırı, Midyat'ın 20 km. uzağında eski adı Kartmin olan ve Manastır'ın iki kurucu babasından biri olan Mor Şemun'un da geldiği köy olan Yayvantepe'ye yaklaşık 250 metre kala kurulmuş olan Manastırdır. Kule görünümlü Manastır'ın kuzeyinde Estuno (İnziva Kulesi) eskiden rahiplerin inzivaya çekildikleri bir mekândı.

4. yüzyılda kurulan Mor Gabriel Manastırı, Midyat'ın 23 kilometre güneydoğusunda, Kartmin (Yayvantepe) köyünün kuzeydoğusunda kalan kalan meşe ağaçlarıyla kaplı dalgalı kalker cinsi kayalık araziden oluşan bir tepenin doruk noktasında bulunuyor. Mor Gabriel Manastırı, 1600 yılı aşan tarihi, nadir mozaikleri, terasları, abbaraları, çan kuleleri ve ince taş işçiliğiyle bölgedeki erken dönem Hristiyanlığın önemli eserlerinden biridir. Manastır, tarihsel süreçte burada yaşayan azizleri, Manastır Okulu'nun yetiştirdiği ve dönemlerinin önemli metropolit ve yazarları arasında sayılan şahsiyetleri ve özellikle Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölgede Hristiyanlık tarihinde oynadığı önemli rol bakımından da Süryanilerin Mezopotamya ve Asya'daki en ünlü manastırı olarak kabul edilmesinin sebebidir.

Manastır'da farklı dönem ve stillere sahip pek çok yapının bulunması, Manastır tarihinin çok eskilere dayanması ve farklı dönemlerde, ihtiyaca göre Manastır Kompleksi'ne yeni yapıların eklenmesinden kaynaklanmıştır. Kuruluşu 397 yılına tarihlenen Mor Gabriel Manastırı'nın kurucu ataları Savur bölgesinde bulunan İştin köyünden Mor Şmuel ve Manastır yakınlarındaki Kartmin köyünden Mor Şemun'dur. Manastır ilk dönemlerde ilk kurucusunun adıyla, Mor Şmuel Manastırı ve daha sonra ikinci kurucu atasının adıyla, Mor Şemun Manastırı olarak da anılmaktadır. Turabdin

bölgesinde bulunan Kustan (Bekusyoye; Alagöz) köyünün adıyla, Kustinoyo, olarak anılan Mor Gabriel'in 7. yüzyılda Manastır Metropolitisi olarak atandıktan sonra yaptığı mucizelerle ünlenmesinden dolayı Manastır, bugün de kullanılan adıyla, Mor Gabriel Manastırı olarak anılmaya başlamıştır.

Manastır'ın kuruluş hikâyesinin anlatıldığı *Kartmin Üçlüsü* adlı metinden Mor Şmuel Mor Şemun'un kurduğu bu Manastır'ın ününün kısa zamanda o dönemde Konstantinapolis (İstanbul) ve Roma'da oturan imparatorların kulağına kadar ulaştığı anlatılmaktadır. Roma İmparatorları bu Manastır'a "muhteşem yapılar" kurulması için maddi yardımda bulunmuşlardır. Manastır, inziva hayatı yaşamak ve eğitim almak isteyenler için de önemli bir merkez olmuştur. Mor Şmuel ve Mor Şemun'la başlayan manastır hayatı, kısa zamanda önce 400, sonra 560 ve daha sonra da 1000'e yakın rahip ve öğrencinin toplandığı bir merkez olmaya başlamıştır. Burada kurulan okul ise Manastır'ı bir ilim ve irfan yuvasına dönüştürmüştür. Manastır okulu bir taraftan teoloji eğitimi ve diğer taraftan felsefe, retorik, Grekçe ve belki de tıp ilimlerinin öğretildiği önemli bir merkez olmuştur.

Süryanilerin en önemli dini merkezlerinden biri olan Mor Gabriel Manastırı, tarihsel süreçte karışıklık dönemlerinde bazen rahipler öldürülmüş veya Manastır'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. Saldırı ve yağmalar sırasında Manastır'ın zenginlikleri ve kütüphanesindeki nadir elyazmaları alınmış veya tahrip edilmiştir.

Mor Gabriel Manastırı'nın yaşadığı ilk sıkıntılı dönem Doğu Roma İmparatoru Marcian (450-457) döneminde, 451 yılında, bugün İstanbul'un Kadıköy semti olan Kalkedon'da toplanan ve aynı isimle, Kalkedon Konsili¹¹⁷ olarak anılan konsilden sonraki döneme denk düşmüştür. Aralarında Süryani Kilisesi'nin de olduğu doğudaki bazı kiliseler Kalkedon Konsil kararlarını kabul etmemiştir. Mor Gabriel Manastırı, Kalkedon Konsili karşısı önemli bir merkez olduğundan, özellikle Doğu Roma İmparatoru I. Justin (518-527) döneminde Manastır'a karşı baskılar artmaya başlamıştı. Manastır, Antakya

¹¹⁷ Doğu Roma İmparatoru Marcian (450-457) döneminde, 451 yılında toplanan Kalkedon Konsili, İsa Mesih'in insani ve tanrısal doğaları konusundaki tartışmaları bir sonuca bağlamaya çalışması yanında Antakya, Aleksandrai (Mısır) ve Konstantinapolis (İstanbul) patriklerinin yetki alanlarını da belirleyen kararlar alındı. Konsil'in adı o zamanki ismi Kalkedon olan bugünkü İstanbul'daki Kadıköy semtinde toplanmasından gelmektedir. Konsil'den sonraki dönemlerde İstanbul'da oturan imparatorlar, Kalkedon Konsil kararlarının taraftarı veya karşısı oluşlarına bağlı olarak kiliseye karşı farklı politikalar uyguluyorlardı.

Kilisesi'ne patrik olarak atanan ancak Süryani Kilisesi tarafından "kanun dışı patrik" olarak kabul edilen Afrem'in baskılarına maruz kalmış ve Afrem, İmparatorluk güçlerini de kullanarak Mor Gabriel Manastır rahiplerinin 20 yıl boyunca Manastır'ı terk etmeleri ile sonuçlanan bir baskı dönemi başlatmıştı. Bu saldırılar İmparator I. Justin'in öldüğü 527 yılına kadar devam etmiştir. Ancak bu baskı döneminde Manastır'ın Büyük Kilisesi'nin yağmalanmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bir söylenceye göre Manastır'ın rahipler tarafından terk edildiği dönemde buranın iki aslan tarafından korunduğu Büyük Kilise'yi bekledikleri, bunların korkusuyla kimsenin Büyük Kilise'ye girmeye cesaret edemediği ve rahiplerin dönüşüyle aslanların buradan ayrıldığı anlatılmaktadır. Manastır'da, özellikle de kapı süslemelerinde görülen aslan motiflerinin bu söylenceye bir gönderme olduğu düşünülmektedir.

Manastır'ın çok zarar gördüğü ve değerli eşyalarının yağmalandığı dönem 581 yılında Perslerin bölgeyi işgali sırasında olmuştur. Bu saldırı Manastır'ın hem yapı olarak büyük zarar görmesi hem de özellikle Büyük Kilise'nin ihtişamını yansıtan tüm değerli eşyaların yağmalanması ile sonuçlanmıştır. Bu saldırılar sırasında Manastır'ın kütüphane ve arşivi de büyük zarar görmüştür.

640 yılında Müslüman- Arapların bölgeyi alması sırasında Manastır Metropolitleri olan Mor Gabriel'in yönetimi sayesinde Manastır bu dönemde zarar görmemiştir. Metropolit Mor Gabriel'in Müslüman-Arap yöneticilerle kurduğu iyi ilişkiler sayesinde Turabdin bölgesi nispeten büyük bir kıyıma uğramadan bu dönemi atlattır.

Manastır'ın yaşadığı bir başka ağır saldırı 1100 yılında, Manastır'daki bir yazıtta¹¹⁸ Persler döneminde olmuştur. Bu saldırıda Manastır yağmalanmış ve saldırganlar 14 gün boyunca burada kalmıştı. Manastır'ın Kütüphanesi'nde bulunan ve dönemlerinin en değerli elyazmaları arasında olan birçok eser ile ayinde kullanılan altın, gümüş ve bakırdan oluşan eşyalar yağma edilmiştir.

---

¹¹⁸ Büyük Kilise'nin kuzeydeki dış kapısının sol kolundaki yazıt.

1169 yılında Manastır'ın 270 elyazmasını Rahip Elişa ve Rahip Muşe ile beraber onaran Rahip Gabriel tarafından bir elyazmasının kolofununa¹¹⁹ düşülen bir notta bu tarihten önce Manastır'ın saldırıya uğradığı için uzun bir süre rahip ve yazarlardan yoksun kaldığı yazmaktadır.

1296 yılında Moğollar tarafından bölgeye yapılan saldırıda, aralarında altın ve gümüşten kandillerin de olduğu Manastır'ın değerli eşyaları yağma edilmiş, rahiplerin barındıkları odalar ile birçok yapı tahrip edilmiştir. Manastır rahipleri Manastır'ın Büyük Kilise'nin Ana Medbah¹²⁰ kapısını taş ve kireçle kapatarak Mardin bölgesine kaçmış ve bu nedenle Manastır dört ay boyunca boş kalmıştır.

Moğol lideri Timur Leng'in büyük oğlu Amirşah, 1393/1394 yılında Turabdin bölgesine girdiği dönemde Manastır tekrar saldırıya uğramıştır. Manastır Metropoliti Yuhanon ve 32 rahibin de aralarında olduğu 300 kişi öldürülmüştür. 1305 yılında ise Timur Leng, Turabdin ve Mardin yakınlarında bulunan Rahipler Mağarası'nda saklanan Manastır Metropoliti Bsinolu (Haberli köyünden) Yuhanon Tuma'nın yanı sıra 40 rahip ve 4 papazın da aralarında bulunduğu, korunmak amacıyla Nsibin (Nusaybin) ve Kivah (Mağara) köyü bölgelerinden gelen toplam 500 kişi de dumanla boğdurularak öldürülmüştür. 1413 yılında bir başka Moğol saldırısından sonra ise Manastır'dan sadece bir rahibin kurtulabildiği anlatılmaktadır.

1416 yılında ise hırsızlar tarafından Mor Gabriel'in sağ kol kemiklerinin de olduğu kutsal eşyalar çalınmıştır. 1441 yılında ise Manastır Metropoliti öldürülmüştür.

1541 yılında Turabdin çevresi yeniden bir çapulcular grubu tarafından yağmalanmıştır. Manastır'a da saldıran bu çapulcular Manastır'ın altın ve gümüş eşyaları ile ayin giysileri gibi değerli eşyalarını yağmalamışlardır.

¹¹⁹ Not düşmek için kitabın sonunda kullanılan sayfalara verilen addır.

¹²⁰ Kiliselerin doğu cephesinde inşa edilen ve kilise kompleksi içinde en kutsal alan olarak kabul edilen yerdir. Süryanicede bu alan Madbho (ܡܕܒܗܘ) (Medbah; Mezbah; Apsis) olarak isimlendiriliyor. Pazar günleri ile özel günlerde ayinin yapıldığı alandır. Diğer günlerdeki dualar kilisenin naos kısmında yapılıyordu.

1714 yılında Manastır bir başka saldırıya uğramıştır. 1838 yılında, Manastır rahiplerinden Zeytun tarafından kopyalanan bir Fankitho¹²¹ kitabının kolofonuna yazılan metinde, Manastır'ın 1834 yılından sonra canlandığını yazmıştır. Turabdin Mafiryani Baselios Ablahad, Omid (Amed; Diyarbakır) Mutasarraflığı'ndaki Şer'i Mahekemesi'nden Manastır'ın çevre köyüllülerince işgal edilen topraklarının geri verilmesi için bir karar aldırıldığı gibi Manastır'daki eğitimin de yeniden canlanmasını sağlamıştır. Daha sonra Midyat Metropolitisi de olan Zeytun'un kopyaladığı bu Fankitho kitabının kendi tarihi de bize Manastır'ın 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar oldukça zor dönemler yaşadığını göstermektedir (Bilge 2011: 20-25).

Manastır'ın Kuruluşu ve İlk Yapıları: Manastır konusundaki ilk dönem bilgileri, *Taş'itho d'Mor Şmuel u Mor Şemun u Mor Gabriel dab'Umro Kohnoyo d'Kartmin* (Kartmin Ruhban Manastırı'nda Uyuyan Mor Şmuel, Mor Şemun ve Mor Gabriel'in Hayat Hikayesi) veya kısaca *Taş'itho d'Kadişe Tlotho* (Üç Aziz'in Hayat Hikayesi) yani kısaca *Kartmin Üçlüsü* olarak adlandırılan ve Manastır'ın ilk iki kurucu ataları olan Mor Şmuel ve Mor Şemun ile 7. yüzyılda Manastır Metropolitisi Mor Gabriel'in hayat hikayelerini kapsayan metinden öğrenilmektedir. Kartmin Üçlüsü adlı hagiografik metin bu üç azizin hayat hikayesi yanı sıra Manastır'la ilgili özellikle de Manastır'ın Büyük Kilisesi ile ilgili önemli tarihi bilgiler vermektedir.

Manastır'ın ilk dönem tarihini öğrendiğimiz ikinci önemli bir kaynak yine Mor Gabriel Manastırı'nda yazıldığı düşünülen 819 Vakayinamesi'dir¹²². Bir üçüncü kaynak da önceleri kaydı Manastır'da tutulan ve daha sonra Bsorino köyünde kaydı devam eden ve Sfar Haya¹²³ (Hayat Kitabı) olarak adlandırılan, Manastır'a yardım eden kişilerin adlarının kayıtlı olduğu kitaptır. Ayrıca azizlerin kilisede kutlanan günlerini gösteren

¹²¹ Pazar, betlone (azizlerin anıldığı özel günler), Paskalya Bayramı öncesindeki 50 günlük Büyük Oruç ve Ninova Orucu sırasında koro tarafından makamla okunan dua kitabıdır.

¹²² İsa Mesih'in doğumu ile başlayan Vakayiname, 819 yılına kadarki olayları ana başlıklar halinde aktarıyor. 19 sayfadan ve 125 girişten (başlıktan) meydana gelen 819 Vakayinamesi'nde Mor Gabriel Manastırı'nın adı 15 defa geçiyor. Vakayiname'de Manastır rahiplerinden olduğu tahmin ediliyor. Metropolit Filuksinos Hanna Dolabani, Vakayiname'nin yazarı olarak Bsorino (Haberli) köyünden Marzuk oğlu Rahip Mansur'u vermektedir. Vakayiname, 1911 yılında, daha sonra Süryani Ortodoks Kilisesi'ne Patrik olan Afrem Barsawm (ö. 1957) tarafından Bsorino köyünü kitapları arasında bulundu. Bu eser 1919 yılında doğubilimci Chabot tarafından yayımlandı.

¹²³ Manastır'a bağış yapan kişilerin adlarını gösteren ve Manastır'la ilgili bazı olayların kayda geçirildiği bir defterdir. Manastır'da kaydı tutulan bu defter daha sonraki bir dönemde Bsorino köyüne geçti ve 11. yüzyıldan başlayarak köyü ilgilendiren olaylar kaydedildi. Bu deftere son kaydedilen olay 1853 yılındadır.

*Surgodo 'İtonoyo d'Turabdin*¹²⁴ (Turabdin Kilise Takvimi) de Manastır'ın erken dönem tarihi hakkında bilgiler veren kaynaklardandır (Bilge 2011: 29).

Mor Gabriel Manastırı'nda Şu Yapılar Bulunmaktadır:

1. Mor Gabriel Kemerleri (Keştotho d' Mor Gabriel)
2. Dua Evi (Beth Slutho)
3. Duvarlılar Evi (Beth Şuroye)
4. Kartminli Mor Şemun Kilisesi ('İto d 'Mor Şemun Kartminoyo)
5. İnziva Odaları
6. İnziva Kulesi (Estuno)
7. Büyük Sarnıç (Feskin Rabo)

Birinci İmparatorluk Yardımı ve İnşa Edilen Yapılar: Roma İmparatoru Theodosius'un (379-395) oğulları Arcadius (395-408) ve Honorius (395-423) tarafından inşa edilen yapılardır.

1. Büyük Tonozlu Yapı
2. Büyük Kubbeli Yapı
3. Sarnıçlar

İkinci İmparatorluk Yardımı ve İnşa Edilen Yapılar: Roma İmparatoru II. Theodosius (408-450) tarafından tahta ilk oturuşuyla inşa edilen yapılardır.

1. Azizler Evi (Beth Kadişe) /Sonsuzluk Evi (Beth 'Olmo)
2. Mısırlılar Kubbesi (Kubtho d'Mısroye)
3. Meryemana Kilisesi ('İto d'Yoldath Aloho)

---

¹²⁴ Turabdin bölgesinde yaşayan aziz ve azizelerin kilisede kutlanan günlerini gösteren takvimdir. Genellikle aziz ve azizelerin ölüm günü dikkate alınarak oluşturulan bu takvim, Turabdin Süryani Kilisesi tarafından hala kullanılmaktadır. Bu takvimde yer alan bazı azizlerin anma günleri Süryani Kilise Takvimi'nde de kullanılmaktadır.

4. Şehitler Evi (Beth (Sohde)/ Azizler Evi (Beth Kadişe)
5. Elçiler Evi (Bayto da'Şlihe)
6. Kırk Şehitler Mabedi (Hayklo d'Arn'in Sohde)

İmparator Anastasius'un Yardımı ve İnşa Edilen Yapılar:

1. Büyük Kilise (Hayklo Rabo)
2. Theodora Kubbesi (Kubtho d'Theodora)
- E. Mor Şemun d'Zeyte ve Zeytinyağı İmalathanesi
- F. Yeni Dönem Yapıları

Tarihsel süreçte Mor Gabriel Manastırı için kullanılan farklı isimler:

- A. Mor Şmuel ve Mor Şemun Manastırı (Dayro d'Mor Şmuel u Mor Şemun)
- B. Kartmin Manastırı (Dayro d'Kartmin)
- C. Deyrulumur Manastırı (Dayro d'Umro)
- D. Mor Gabriel Manastırı (Dayro d'Mor Gabriel)

397 Mor¹²⁵ Gabriel Manastırı, Mor Şmuel ve Mor Şemun tarafından kurulmuştur. Manastırın Beth Slutho¹²⁶ (dua evi) “Dua Evi”nin ölçüleri bir görümlle melek tarafından Mor Şemun'a verilmiştir. Konstantinopolis (İstanbul) ve Roma'da oturan imparatorlar, Arcadius (395-408) ve Honorius (395-423), bazı yapıların inşası için Manastır'a maddi yardımda bulunmuşlardır. Manastır ilk dönemde Mor Şmuel Manastırı olarak anılmıştır (Bilge 2011: 30-34).

¹²⁵ Süryanicede Mor kelimesi “efendim/büyüğüm” anlamındadır. Saygı ve hürmet sıfatı olarak aziz isimlerinin önünde kullanılmaktadır. Bu nedenle aziz isimlerinin önünde Mor kelimesi olduğunda ayrıca aziz sözcüğü kullanılmamıştır. Mor sözcüğü, patrik ve metropolitlerin isimlerinden önce de kullanılabilir.

¹²⁶ Yaz aylarında kullanılan üstü açık kilisedir. Turabdin bölgesinde bulunan birçok kilisenin avlusunda Beth Slutho mevcuttur. Eskiden yaz aylarındaki dua ve ayinler ile defin törenlerinin duaları Beth Slutho'da yapılırdı.

408'de İstanbul'da oturan imparator II. Theodosius (408-450), bazı yapıların inşası için Manastır'a maddi yardımda bulunmuştur. 409'da Manastır'ın ilk kurucusu olan Mor Şmuel vefat etmiştir. Mezarı, Beth Kadişe¹²⁷ (Azizler Evi)'dedir. 433'te Manastır'ın ikinci kurucusu olan Mor Şemun vefat etmiştir. 5-12 yy. Manastır okulu en verimli dönemini yaşamıştır. Okul sadece Turabdin¹²⁸ bölgesinden değil ama tüm Mezopotamya bölgesinden gelen öğrencilerin eğitim gördüğü bir merkez haline gelmiştir. 512'de Melek ve Mor Şemun tarafından temelleri atılan Dua Evi, İstanbul'da oturan Roma İmparatoru Anastasius'un (491-518) maddi yardımlarıyla tamamlanmıştır. Bugün Büryük Kilise olarak kullanılan yapıdır. Theodora Kubbesi de aynı dönemde, bir vaftizhane olarak inşa edilmiştir. 581'de Persler, Turabdin bölgesini işgal etmişlerdir. Manastır saldırıya uğramıştır. Manastır'ın zenginliğini temsil eden nesnelere alınmıştır. Manastır Kütüphanesi büyük zarar görmüştür. 615-1088'de Manastır, tüm Turabdin bölgesinin dini yönetim bölgesi olmuştur. Manastır Metropoliti aynı zamanda Turabdin Metropoliti olarak görev almıştır. 634 Mor Gabriel, Manastır Metropoliti olarak resmedilmiştir. Manastır, 15. yüzyıldan sonra onun adıyla Mor Gabriel Manastırı olarak anılmaya başlanmıştır. 668'de yılında vefat etmiştir. Mezarı Azizler Evi'ndedir. 700'de Mor Gabriel Manastırın'da eğitim gören Manastır Okul'unda görev alan ve Manastır'ın gelişmesinde ve vakıflarının büyümesinde önemli rol oynayan, diktirdiği 12000 zeytin fidanı ile ünlenen ve bu nedenle d'Zeyte (Zeytinci) lakabını alan Mor Şemun d'Zeyte, Harran Metropolit olarak atanmıştır. Mor Şemun d'Zeyte diktirdiği zeytin fidanlarından elde edilen zeytinlerden zeytinyağı elde etmek için Manastır'da zeyrin sıkma presi kurmuştur. Ve Manastır kütüphanesine 180 el yazması hibe etmiştir. Mor Şemun d'Zeyte 734 yılında Manastır'da vefat etmiştir (Bilge 2011: 35-37).

¹²⁷ Manastırlarda azizlerin gömüldükleri yerdir. Azizler Evi anlamındadır. Azizler Evi'ne patrik, metropolit, rahip ve manastır reisleri de gömülebilmektedir.

¹²⁸ Tarihçiler tarafından farklı sınırları çizilse de Turabdin bölgesinin merkezi, batıda Mardin, kuzeyde Hesno d'Kifo (Hasankeyf), doğuda Gozarto d'Shu'o (Cizre) ve güneyde Nsibin (Nusaybin) kentlerinin çevrelediği Midyat ve çevresindeki kent ve köylerden oluşmaktadır. Başkalarına göre, Turabdin'in sınırlarını Omid (Diyarbakır), Urhoy (Edessa; Urfa) ve Nsibin'in oluşturduğu üçgenin doğusunda kalan bölge verirken diğer bazıları bu sınırı doğuda Dicle nehri kıyısındaki Fenek (Fenik), batıda Savro (Savur) Kalesi'nden Mardin'e, güneyde İzla (Bagok) Dağı'na, kuzeyde Arzene (Batman) bölgesine kadar uzanan bölge olarak vermiştir. Tarihsel süreçte Süryanilerin yoğun olduğu bölgelerden biri olan Turabdin'de onlarca manastır, kilise ve münzevi hücresi bulunmaktadır. Bu özelliğinden dolayı bölge tüm Süryanilerce kutsal bir bölge olarak kabul edilmektedir. Turabdin ismi Süryanicedeki Tur (turo; dağ) ve Abdin "kul, köle" anlamına gelen abdo sözcüğünün çoğuludur. Ve "(Allah'ın) Kölelerin (in) Dağı" anlamına gelmektedir. Turabdin adındaki "köle" sözcüğü bu dağdaki münzevi -rahiplerin çokluğu ve bunların kendilerini Allah'a adanmasına, "Allah'a kulluk /kölelik etmelerine bir göndermedir. Bu konudaki bir başka görüş ise, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Romalıların Perslerle savaşı sırasında pers bölgesinden aldıkları esirleri u bölgeye yerleştirmelerinden dolayı bölgenin, Turabdin (Köle Dağı) ismini aldığıdır. Osmanlı döneminde bölge, 19. Yüzyıla kadar Tur Nahiyesi olarak isimlendiriliyordu ve Hasankeyf livasına bağlı Midyat ve civarını kapsayan bir idari bölgedir (Bilge 2011: 35-37).

774'te Turabdin bölgesinde veba salgını olmuştur. Manastır 95 rahibini¹²⁹ kaybetmiştir. Salgın hastalığın durması için Mor Gabriel'in naaşı mezarından çıkarılmıştır. Bu sayede salgın durdurulabilmiştir. 777'de 3,27m uzunluğu, 1,30m genişliği ve 38 cm yüksekliği ile dikkat çeken Kifo Rabtho (Büyük Taş) olarak adlandırılan "Manastırın hamur yoğurma işi" için yaptırılan taş Beth Debe (Baskan; Bozkır) köyünden getirtilerek Theodora Kubbesi'ne konulmuştur. Büyük Taş, bugün Büyük Kilise'nin naosunda¹³⁰ bulunmaktadır. 998-1035 tarihleri arasında Manastır metropoliti Bsoinolu Yuhanon bir asır boyunca Turabdin'de kullanımı unutulmuş estrangeloyo¹³¹ yazı stili ile yazılan hat sanatını yeniden canlandırmıştır. Hat sanatını Manastır rahiplerden Emmanuel, Petrus ve Yoiş'e öğretmiştir. 1169'da Manastır bu tarihten önce bir saldırıya uğramıştır. Çok sayıda elyazması alınmış ve tahrip edilmiştir. Geriye kalan ve zarar gören 270 adet elyazması, Rahip Gabriel kardeşi Elişa ile rahip Muşe tarafından onarılmıştır. 1296'da Moğollar bölgeye saldırmıştır. Manastır yağma edilmiştir. Rahipler dört ay boyunca Manastırı terk etmek zorunda kalmışlardır. 1416'da bir grup yağmacı bir gün aralarında Mor Gabriel'in sağ el kemiklerinin de olduğu kutsal eşyaları çalmışlardır (Bilge 2011: 37-40).

1962-1973 1997-2005 döneminde Orta Avrupa Metropoliti olarak görev alan Yulios Yeşu (İsa) Çiçek, Manastır Reisi olarak görev almıştır. Onun döneminde bazı yapılarda onarımlar ve ek binalar yapılmıştır (Bilge 2011: 42).

1985 1973 yılında Manastır Reisi olan Rahip Samuel Aktaş, Patrik İğnatius Zakka I. Iwas tarafından, Timotheos unvanıyla, Turabdin Metropolitliği'ne atanmıştır. Timotheos Samuel Aktaş, Manastır'ın imarı için çok büyük emek harcamıştır. Manastır tümüyle yeni bir çehre almıştır. Tüm eski yapılar onarımdan geçmiştir, Manastır

¹²⁹ Kendilerini Allah'a teslim eden, Manastırlarda yaşayan, tüm hayatlarını dua ve Manastır hizmetine adanmış ve evlenmeyen din adamlarıdır. Evlenmemelerinin nedeni hem İsa Mesih'in izlediği yolu izlemeyi ilke edindiklerinden hem de kendilerini tümüyle Allah'ın yol ve hizmetine adanmış istemelerinden dolayıdır. Kent ve köylerde dini hizmet veren din adamları evlenebilirler. Bunlara da papaz denir.

¹³⁰ Ortodoks kiliselerinde halkın ibadet amacıyla kullandığı ana mekana verilen addır.

¹³¹ Eski Süryani elyazmalarında kullanılan bir yazı stildir. Bu yazı stili 3. Yüzyılda Urhoy (Urfa)'da ortaya çıktı ve daha sonraki dönemde yaygın olarak elyazmalarında kullanılmaya başlandı. Arapçadaki Kufi yazı stili de estrangelo yazı stilinden etkilenerek gelişti. Estrangelo kelimesinin anlamı konusunda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre "yuvarlanmış" anlamına gelen Grekçe strongulos sözcüğünden gelmektedir. Bu görüşe erken dönemde yazılan elyazmalarındaki yazı stiline uygun düşmektedir. Bu dönemde estrangelo harfleri gerçekten de yuvarlak bir stile sahiptiler. İkinci bir görüş göre ise, bu yazı stilinin İncil nüshalarının kopyalanmasında kullanılan bir yazı stili olmasından dolayı Süryanicedeki serto evangeloyo (serto, "hat" veya "yazı şekli" , evangeleyo ise İncil'e ilişkin anlamındadır) isminden gelmektedir. Süryanicedeki serto evangeloyo , İncil hattı/ yazısı anlamına gelmektedir. Bu görüş 12. ve 13. yüzyıllarda kopyalanan İncil elyazmalarına uygun düşmektedir.

personeli ile cemaatin ihtiyaç duyduğu yeni yapılar Manastır Kompleksi'ne eklenmiş ve gerekli tüm altyapı üniteleri kurulmuştur. Manastır Semineri diyakonlarla daha da güçlendiriliyor. 1978 yılından sonra Seminer öğrencileri Midyat'ta Ortaokul ve Lise eğitimine devam etmeye başlamıştır. 1997'de Manastır, kuruluşunun 1600. yılını kutlamıştır (Bilge 2011: 42-43).

Kuruluşu 397 yılına kadar inen Mor Gabriel Manastırı'nda 1600 yıldır İsa Mesih'in de konuştuğu dil olan Süryanice'de dua ve ayin yapılması Manastır'ın bir başka önemli özelliğidir. Manastır, yetiştirdiği aziz, patrik, rahip, hattat ve öğretmenlerle Süryani Kilisesi'nin en önemli dini merkezlerinden biri olmuş ve kilisenin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Omid (Diyarbakır) Metropolitisi Yuhanon Sa'oro (ö. 503), Mabuğ (Suriye'de Halep yakınlarında Menbeç olarak da bilinen bir kentti) Metropolitisi Mor Filuksinos (ö. 523), Mor Gabriel (ö. 648), Mor Şemun d'Zeyte (ö. 734) ve Teodosios Rumanos (ö. 896) gibi dönemlerinin en etkin bazı metropolit, yazar ve patrikleri bu Manastır'da yetişti.

Tarihsel süreçte Mor Gabriel Manastır'nda kurulan okulun kütüphanesinin zenginliği ve Fırat ile Dicle nehirleri arasındaki bölgede oynadığı önemli dini rol nedeniyle sadece Turabdin bölgesinin de en önemli Süryani manastırlarından biri oldu. Mor Gabriel Manastırı'nın ünü o kadar büyüktü ki, "doğu manastırlarının güneşi" olarak adlandırılıyordu. Mor Gabriel Manastırı ve Manastır'ın bulunduğu Turabdin bölgesi Süryaniler için "İkinci Kudüs" olarak kabul edilmiştir.

Daha krulduğu dönemde Manastır'ın ünü o kadar artmış ki Konstantinopolis (İstanbul) ve Roma'da oturan imparatorların kulağına kadar ulaşmıştır. Bu imparatorlar Mnastır'a maddi yardımlarda bulunurken, bir söylenceye göre Mısır Kralı'nın kızı da babasının Manastır'a yollamak istediği hediyeleri 800 askerle birlikte bizzat kendisi Manastır'a getirmiş ve buradaki rahiplerin yaşamını görünce askerleri ile beraber burada kalmaya karar vermiştir. Dünyanın en eski faal manastırırır. Kurulduğu dönemden kısa zaman sonra rahip ve rahip adaylarının sayısı bine yaklaşmış, rahiplerin yaşadığı münzevi hayatı yansıtan inziva odaları ve İnziva Kulesi, kubbeli yapıları, terasları, abbara ve revakları ile erken dönemden kalma haç motifleri dikkat çekmektedir. Turabdin

bölgesinde bilinen en eski yazıtın Mor Gabriel Manastırı'nda bulunduğu söylenmektedir. 534 yılına tarihlenen bu yazıt, Manastır'ın Turabdin bölgesindeki en eski ve önemli merkezlerden biri olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Mor Gabriel Manastırı, kurulduğundan beri Hristiyanlığın kutsal mekânlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kuruluşundan hemen sonra azizleri ve manastır hayatı ile ünlenen Mor Gabriel Manastırı, kısa zamanda yakın ve uzak bölgelerden buraya gelip rahip olmak isteyen insanların çekim merkezi oldu. Kuruluşundan kısa zaman sonra sakinlerinin sayısı önce 400'e, sonra 560'a ve daha sonra 800 ve 1000'e kadar çıkmıştır. Etiyopya Kilise Takvimi'nde, Manastır'ın ilk iki kurucu atası olan Mor Şmuel ve Mor Şemun ile 7. yüzyılda Manastır Metropoliti olan Mor Gabriel'in anıldığı özel bir gün mevcuttur. Manastır'ın Süryani Kilisesi için ne kadar önemli ve kutsal olduğunu 6. yüzyılda yaşamış ünlü Mabuğ (Menbeç) Metropoliti Mor Filuksinos'un (ö. 523), arkadaşı Eustochios (Sturiyos)'a yazdığı bir mektupta, "*Her kim bu Manastırı imanla yedi kez ziyaret ederse Yeruşalem (Kudüs)'e gitmiş gibi olur. Çünkü onun (Yeruşalem) benzeri ve örneğinde inşa edildi ve onun modeline göre kuruldu*" demesinden anlaşılmaktadır.

Mor Gabriel Manastırı, Süryani Kilisesi'nin en önemli kutsal merkezlerinden biridir. Bugün Süryani Ortodoks Kilisesi'nin lideri olan Kadasetli Patrik Mor İğnatius Zakka I. Iwas, Mor Gabriel Manastırı'nın da bulunduğu Turabdin bölgesini "*Kudüs'ten sonra ziyaret edilmesi gereken kutsal bir yer*" olarak gördüklerini ifade etmektedir. Manastır'daki Beth Kadişe (Azizler Evi)'nde yatan aziz mezarlarından bereket almak, rahiplerin duasını dilemek ve buradaki kutsal kiliselerde dua etmek, tarihte kalmış bir gelenek değil ama bugün de Süryani cemaatinin devam ettirdiği bir gelenektir. Bugün dünyanın dört bir taraftan Süryaniler, Mor Gabriel Manastırı'na gelerek dua ve bereket almaktadırlar. Bölgedeki bazı Müslüman ve Yezidiler de hastalık ve dertlerine şifa bulmak için zaman zaman Manastır'ı bu amaçla ziyaret etmektedirler.

Litürji geleneği ve dini eğitim merkezi olması açısından da önemli bir mekândır. Kurulduğu günden beri Hristiyan din geleneğini yaşatarak gelecek kuşaklara aktarmada önemli bir merkez olan Mor Gabriel Manastırı, aynı zamanda Süryanice, teoloji, felsefe

ve ilk dönemlerde Grekçe ve Farsça'nın da öğretildiği önemli bir eğitim yeri olmuştur. Tarihsel süreçte Mabuğ Metropolitleri Mor Filuksinos (ö. 523), Mor Şemun d'Zeyte (ö. 734), Teodosios Rumanos (ö. 896), İgnatius Benham (ö. 1455) gibi aralarında patrik de olmuş ünlü şahsiyetler yetiştiren Manastır Okulu, baştan biri Süryani Kilisesi'nin litürji geleneği ve Süryanice dil ve eğitiminin merkez noktalarından biri olarak da işlev görmüştür. 7. Yüzyılda Turabdin bölgesindeki her ailenin ilk doğan erkek çocuğunun 10 yaşına geldiğinde, eğitim alması için Manastır Okulu'na bırakılması bir gelenek haline gelmişti. Yetiştirdiği çok sayıdaki kâhinden dolayı Mor Gabriel Manastırı 'Umro Kohnoyo (ܩܘܡܪܐ ܕܩܘܢܝܘܐ) (Ruhban Manastırı) ve/veya Beth Sefro Kohnoyo (ܩܘܡܪܐ ܕܩܘܢܝܘܐ) (Ruhban Okulu) olarak da adlandırılmıştır. Yetiştirdiği metropolitlerin çokluğundan dolayı da "Metropolitlerin Annesi" olarak anılmayı hak eden Manastır, bugün de Süryani Kilisesi'nin litürji geleneğinin gelecek nesillere aktaran ve din adamı yetiştiren en önemli manastırlardan biridir. Bugün Amerika ve özellikle Avrupa Diasporası'ndaki cemaatin dini hizmetini yürüten bazı metropolit, çok sayıda papaz, diyakon ve öğretmenin Manastır'da yetişmiş olmaları, Manastır'ın bugün de litürji geleneğinin gelecek kuşaklara aktarılmasında ne kadar önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Bilgin 2011: 45).

Turabdin'de metropolitlik merkezi olarak da Manastır önemli bir yere sahiptir. Mor Gabriel Manastırı, dini ve eğitim merkezi olmasının yanında aynı zamanda 615-1088 yılları arasında Turabdin bölgesi bazen de Kfartoto (Koçlu köyü), Mardin, Tell Mavzlatlı (Viranşehir), Dara (Oğuz köyü) ve Riş'ayno (Ceylanpınar) ve Suriye'de Ras al'Ayn) gibi kentlerin de merkezi olmuştur. Manastır, Turabdin Metropolitliği'nin merkezi konumundadır. 1985 yılında metropolit resmedilen Timotheos Samuel Aktaş da, Turabdin ve Mardin Metropolitleri olarak atanmıştır.

1.7.34. Mor Şemun D'zeyte Kilisesi

Habsus: Turabdin'de bir Süryani Mihallemi köyü olan Habsus, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Mardin ilinin Midyat ilçesine bağlı ve ilçenin kuzeyinde yer alan bir Mihallemi köyüdür.¹³²

Habsus köyünün Süryani tarihinde özel bir yeri vardır. Mihallemi bölgesinde Süryanice konuşan ve bu bölgede yer alan köylerin arasında tek Süryani Hristiyan köyü olup Mihallemi bölgesinin baş ve sınır köyüdür (Demir 2013: 39).

Habsus Köyünde Bulunan Dini Yapılar: Hristiyanlığın I. Yüzyılda Mezopotamya'da yayılmasından sonra bölgedeki Sami halkının büyük bir bölümü Hristiyanlığı kabul etti. Hristiyanlık II. Yüzyılda Turabdin bölgesine müjdelendi. V. Yüzyıla gelindiğinde Turabdin'in büyük bölümü bu yeni müjdeyi kabul etti. Turabdin halkı Mezopotamya'daki diğer bölgeler gibi Hristiyanlık temelinde yeni bir kültür yaratmaya başladı. Bir taraftan bölgedeki manastır ve kilise okullarında eğitim faaliyeti sürerken diğer taraftan da mimari alanda Mezopotamya mimari geleneğinin temelinde, çok sayıda kilise ve manastır inşa edildi. Kesme taşlarla yaratılan bu yapıların kendine has mimari özellikleri ise dikkat çekicidir (Demir 2013: 53).

Habsus köyünde bulunan kiliseler de Turabdin Bölgesi'nde uygulanan Süryani mimari tarzları kullanılarak inşa edilmiş önemli birer yapıdır. Köyün ana kilisesi olarak kullanılan yapı, Mor Şemun d'Zeyte Kilisesi'dir. Bunun yanı sıra ana kilisenin bitişiğinde yer alan Mor Theodute Kilisesi, köyün içinde kalan Meryem Ana Kilisesi ve köyün güneyinde bir dağın yamacında, geniş bir alan üzerine inşa edilmiş olan Mor Loozor Manastırı vardır (Demir 2013: 53).

Bu köyde bulunanlar kiliseler şunlardır: Mor Şemun D'zeyte Kilisesi, Mor Loozor Manastırı, Mor Theodute Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi'dir.

1.7.34.1. Mor Şemun D'zeyte

Aziz Mor Şemun D'zeyte Turabdin'in Mihallemi bölgesinin sınır köyü olan Habsus'ta, 657 yılında imanlı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir (Demir 2013: 123).¹³³

¹³² Mihallemi: Süryani kaynaklarına göre Mihallemiler; Turabdin bölgesinin güneyinde, Mardin-Midyat arasında kalan bölgede binlerce yıldır yaşayan ve yüzlerce köyden oluşan Süryani kökenli bir halka veilen addır.

Babası Mundar, Mihallemi bölgesinde önder ve saygın bir şahsiyettir. İlk eğitimini köyün medresesinden alır. Zekâsıyla dikkat çeken Şemun, aynı zamanda uysallığıyla tanınırdı. On yaşına geldiğinde Turabdin'deki ailelerin ilk doğan çocuklarını eğitim için Manastıra bırakma geleneğine ailesi de uymuştur. Şemun'u Mor Gabriel Manastır Okulu'na bırakırlar. Manastır'da alınan eğitim sayesinde rahip veya papaz yetiştirilmekteydi (Demir 2013: 124).

Mor Şemun d'Zeyte'nin yeğeni Metropolit Mor Davut'un kardeşinin oğlu Rahip Eyüp tarafından yazılan Mor Şemun d'Zeyte'nin yaşam öyküsünde Şemun'un manastıra getirilişinin Aziz Mor Gabriel'in ölümünün yedinci gününe rastladığını yazar. O günde yönetilen ayin esnasında, cenaze merasimine katılanların izdihamı yüzünden 10 yaşındaki Şemun, ayaklar altında kalarak ölür. Ayini yöneten ruhaniler, çocuğu alarak Mor Gabriel'in naaşı üzerine koyarlar. Ruhanilerin ortak dualarıyla, Tanrı'dan ezilen çocuğun dirilmesini isterler. Dualar sonucunda çocuk gözlerini açar ve ayağa kalkar. Bunu gören cemaat, sevinerek Tanrı'yı över ve şükürler okur. Şemun bundan sonra manastırdan ayrılmaz. On beş yaşındayken manastır yaşamını benimseyerek rahip olur. Tanrı'ya olan bağlılığı ve güçlü inancından dolayı birçok hastayı iyileştirir. Şöhreti dört bir yana yayılır. Yönettiği manastıra akın eden hastalar, şifa bularak dönerler. Heytem Kalesi'nin yakınlarında bir mağarada yeğenin bulduğu hazineyi hayır işleri için kullandığı bilinir. Mor Gabriel Manastırı'nın gelişmesi ve gelir kaynaklarına sahip olması için önemli işler yapar (Demir 2013: 125).

1.7.34.2. Harran Metropoliti Mor Davut

Mor Şemun d'Zeyte'nin kız kardeşinin oğlu ve döneminin en iyi yazar ve hattatlarından olan Timotheos, Eyüp ve İyar'ın amcası olan Davut, 670'lerde Habsus köyünde doğar. Öğrenimini kendi köyünde ve dayısı Mor Şemun'un yanında tamamlar. Dayısı Mor Şemun d'Zeyte'nin döneminde önemli rol oynayan Mor Davut'un, Mor Şemun d'Zeyte'nin yaşam öyküsünde: “ Rum ve Persler arasındaki barış bozulunca, Persler çevreyi sarar ve Turabdin'in köylerini yağma ederler. Habsus köyünü yakıp yıkarlar. Halkın çoğunu tutuklar ve işkence ederler. Tutuklananlar arasında Şemun'un kız

¹³³ Mardin Kırklar Kilisesi Kütüphanesi, Mor Şemun d'Zeyte'nin yaşam öyküsü (1916), 2581 sayılı kayıtlardaki metne göre Mor şemun d'Zeyte'nin 110 yıl yaşadığını, doğuşu 624'te, diyakozluğu 636'da, rahipliği 639'da, kahinliği 649'da, metropolitliği 699'da olup vefatı ise 743'te olduğu yazılmaktadır

kardeşinin oğlu Davut da vardır. Pers ordusunun komutanı Şehbaraz¹³⁴ hastalanarak ölümle cebelleşir. Komutan, kentin bitişiğinde bulunan Manastır Reisi Mor Şemun'a getirilir; Mor Şemun başına okur ve komutan şifa bulur. Komutan o anda Allah'a iman eder. Mor Şemun'a teşekkür eder ve bunun mükâfatı olarak da sürdüğü halkın tümünü serbest bırakır. Fakat çok sevdiği küçük Davut'u, Mor Şemun'un hatırası olarak yanında bırakır. Çocuk Şahbaraz'ın hizmetini görür ve gittiği her yere onunla beraber gider (Demir 2013: 137).

Günlerden bir gün adı geçen kumandan ava çıkar. Şanbaraz, yanına Zeytunlu Mar Şemun'un yeğeni Davutu da almıştı. Komutan, Dimotros tarafından inşa edilen ve bugün Heytem Kalesi olarak bilinen kalenin yukarı kesiminde yer alan İzel¹³⁵ dağına kadar kovaladıkları bir geyiğin kayanın yarığına girdiğini görünce kumandan Şahirbaraz, genç Davut'u, geyiğin arkasından yarığa girmeye zorlamıştır. Davut, yarıktan büyükçe bir mağaranın içine girerken bu mağarada çokça altın ve gümüş olduğunu görür. Soğukkanlılığını koruyan Davut, bu altınları ve gümüşleri toprakla kapatır, geyiği de yakalar ve mağaradan dışarı çıkar. Geyiği kumandana verir, fakat bulduğu hazineden bahsetmez. Davut, dayısı Zeytunlu Mar Şemun'a, hazineden bahseder. Davut, dayısının yanında kalır ve rahiplik silkine girer; Davut arasına tek başına hazinenin bulunduğu mağaraya gider. Kuş vurur, her seferinde de az bir miktar alıp dayısına getirir. Dayısı, bu parayla ihtiyacı olanlara yardım eder. Ayrıca dayısı Zeytunlu Şemun bu parayla köy, çiftlik, dükkan, değirmen ve bahçe gibi gayri menkuller satın alır ve Kartmin manastırına gelir sağlamak üzere vakfeder. Şemun, bu sayede Kartmin manastırını onarımını sağlar. Zeytunlu Mar Şemun, ilk önce Estuno adıyla anılan manastırı için bir çiftliği ve müstemilatını suyuna kadar alır. Uzaklardan getirdiği on iki bin zeytin şitillerini çiftliğin arazisine eker; bu zeytinlik beş yıl sonra meyvesini vermeye başlar, Zeytinlik gelişir bütün Tur Abdin bölgesindeki manastırların ve kiliselerin kandil yağlarını ve diğer yakıtların ihtiyacını sağlar. Bu nedenle kendisine, Zeytinli Mar Şemun denilmiştir (Günel 1970: 270-273). Bu parayla manastır için yeteri kadar köy, bahçe, bağ, değirmen, dükkân, sulu ve susuz tarla gibi vakıflar alır ve Kartminli Mor Şemun Manastırı (Mor Gabriel Manastırı) Vakfı'na eklerler. Bunlardan gelen hâsılat ile Persler tarafından Kartminli Mor Şemun Manastırı'nın yıkılan

¹³⁴ Şehribraz olarak da yazılmaktadır

¹³⁵ Bağlık dağı da denilir ki bu dağ Nusaybin ilçesine bağlı Badibbe köyüyle bitişiktir. Bu dağda birkaç manastır bulunmaktadır

yapılarını da onarır ve inşa eder. Mor Şemun d'Zeyte'nin vasiyeti üzerine, dönemin ünlü hattatlarından Kindeyribli Daniel ve Harran'daki Kfar Tevno Manastırı'nın hattatlarına yazdırdığı ve minyatür ustalarına yaptırdığı süslemelerle bezeli Kutsal Kitap'ın Pşitto¹³⁶ çevirisi iler aralarında Urfalı Mor Yakup'un Vakayinamesi'nin de bulunduğu yüz seksen el yazması eseri Manastır kütüphanesine verir. Ayrıca bir testi murun yağı, ayin takımları, altın ve gümüşten ayin kâsesi ve tepsileri, kilise perdeleri, marvahalar ve bunlara benzer kıymetli eşyalar da manastır vakfiyesine kaydeder (Aydın 1975: 143; Bilge 2011: 121; Demir 2013: 137-138).

---

¹³⁶ Süryanicedeki pşitto sözcüğü “sade/basit” anlâmina geliyor. Tarihsel süreçte Süryaniceye yapılan birkaç İncil çevirisi mevcuttur. Pşitto (sade çeviri) olarak adlandırılan çeviri daha önce yapılan ve Eski Süryanice (Evangelyon da'Mfarşe) olarak adlandırılan çevirinin Yunancayla karşılaştırılarak ve ona daha yakın bir çeviri oluşturmak amacıyla 5.yüzyıldan sonra Süryani Kilisesi'nde kullanılan en yaygın nüshası oldu (Demir 2013: 138).

İKİNCİ BÖLÜM

KUTSAL MEKÂN BAĞLAMINDA AZİZLERİN ANLATILARI

2.1. HZ. İSA¹³⁷ VE MUCİZELERİ

Azizlerin mucizelerinin temelinde İsa-Masih'in mucizeleriyle bilinen bir peygamber olduğu inancı yatmaktadır. Bu nedenle Azizlerin mucizevi yaşam öykülerini ve anlatılarının temelinde yer alan İsa-Masih'in mucizelerinden bazılarına yer verilmiştir. İsa-Masih'in haçı ile ilgili olarak anlatılar da inanca göre İsa'nın göğe çekildikten sonra dahi mucizelerini devam ettirebilirdiğine duyulan inancın sonucudur. İsa-Masih'in havarileri ve azizler kendisinden sonra da devam ettirebilmeleriyle ilgilidir.

Hristiyan inancına göre İsa, göğe yükselmiş, cennette yaşayan ama yeryüzünde Kutsal Ruh olarak bulunan 'Rab'dır. "İsa Tanrı'nın tahtının yanında duran, kıyamet gününde yargılamak ve Göksel Kudüs'ün yeryüzüne inmesi ve Tanrı'nın zaferini ilan ederek hükmünü vermesi için korkunç bir yok oluşu hızlandırmak için dünyaya geri dönen *kutsal kuzu* olarak betimlenmiştir" (Woodhead 2006: 25). İsa Mesih tanımlamasındaki Mesih- Christos sözcüğü, kutsanmış, kutsal, Tanrı'ya adanan, anlamına gelen 'Christ' sözcüğü, Mesih'in kurtarıcı anlamına uygundur. 'Jesus' ismi Helen Hristiyanlığında 'Lord' (Efendi/ Tanrı) anlamına gelmektedir (Sarmış 2012: 63; Woodhead 2006: 28).

İsa, İsrail'in kuzey bölgesinde Celile'de dünyaya gelen ve mucizeler yaratan bir öğretici olarak tanımlanır. İsrail'in güneyindeki Yahudiye'deki Kudüs'e gider. Yahudiler tarafından desteklenen Romalılar, İsa'yı tutuklar, yargılar ve idam eder. Suçlu olarak çarmıha gerilir ve bir mezara gömülür. Üç gün sonra ona inananlar mezarına giderler ve mezarın boş olduğunu görürler. İsa, mucizevî bir şekilde müritlerine görünür. Böylece Tanrı'nın İsa'yı dirilttiğine inanırlar. İsa'nın göğe yükseldikten sonra kendi Ruh'unu Pentekoste gününde müritlerine nasıl geçirdiğini ve Hristiyan topluluğu nasıl oluşturduğunu anlatır (Woodhead 2006: 19). Öğreti, mucizeler, diriliş ve gerçekleşen kehanet özelliklerini bünyesinde toplayan İsa'nın, basit bir ölümlü olmadığı inancını göstermeye yöneliktir.

¹³⁷ İsa Mesih ve Meryem Ana'nın mucizeleriyle konuya başlanmasının sebebi, azizlerin mucizelerinin İsa Mesih kaynaklı olmasıdır.

Hristiyanlığın yaptığı ilk açıklama, İsa'nın Mesih olduğu açıklamasıdır. Hz. İsa'nın havarisi ve halefi olan Petrus (Saint Pierre), "Pentecost" gününde havarilere şöyle seslenmiştir. "Şimdi bütün İsrail evi gerçekten bilsin ki, kendisini haça gerdiğimiz bu İsa'yı, Allah hem Rab hem Mesih etmiştir" (Sarmış 2012: 64).

İncil'de İsa'nın mucizeleri anlatılır. İsa'nın havarileri yoluyla mucizelerini dünyanın dört bir tarafına yaydığından bahseder. Mucizelerden bazıları; gaybdan haber verme, hastaları iyileştirmek, ırmak veya deniz üstünde yürümek, ırmağı veya denizi yarıp geçmek, yerden veya taştan su fişkırtmak, kuru odunu ağaç haline getirmek, ölü insan veya hayvanı diriltmek, körleri gördürmek, az yiyecekten çok kişiyi doyurmak, bereket getirmek, ölmeden önce göğe çekilmek gibi olağanüstü hallerin İsa yoluyla havarilerine geçtiğine inanılır. Bu anlatıların pek çoğunun kökeni, mitolojik olaylara dayandırıldığı gibi aziz anlatılarıyla evliya menkıbeleri ile de benzerlik göstermektedir. Bu mucizelerden bazıları; hastalıkları iyileştirmekle ilgili olduğu gibi doğa olaylarına hükmetmek, suda yürümek, az ekmekle çok kişiyi doyurmak gibi mucizeler, bereketler, kerametler aziz ve veli anlatılarının temel konularıdır.

İsa'nın mucizelerinden biri olan diriliş, Yahudi inancındaki kehanet ve buna bağlı beklentiler bağlamında yorumlanmaktadır. İncil yazarları İsa'nın mucizelerini Yahudilerin kutsal metinlerinde yazılanlara uygun olarak gerçekleştiğini kanıtlamaya çalışmışlardır. Bazı öykülerde bu kehanetlerin etkisi görülmektedir. Luka ve Matta'da Bakire Meryem'in rahmine düşüşü, Beytlehem'deki ahırda doğum, yıldız bilimcilerin ziyareti ve Mısır'a kaçış gibi- İsa'nın yeryüzündeki durumuna ilişkin konular anlatılmıştır (Woodhead 2006: 23-24).

İsa'nın doğduğu dönemin özellikleri, O'nun 'kurtarıcı' olarak düşünülmesine zemin hazırlamıştır. Roma bölgesindeki baskılar M.Ö. 40-MS. 150 yılları arasında artmıştı. Bu durum beklenen Mesih'e duyulan ihtiyacın artmasını sağlamıştı. Kâhinler, bu dönemin dünyanın düzenini etkileyeceğini düşünmüşlerdir. Roma'nın zulmü son bulacaktı. Tanrısal düzen getirecek Mesih'in gelmesiyle yeni bir dönem başlayacaktı. Bu beklenti İsa'nın doğduğu dönemin gözden kaçırılmaması gereken özelliğidir (Gezgin, İ. 2014: 212). Pagan Roma'nın zulmünden insanları kurtarması İsa'nın, beklenen Mesih olarak görülmesini kolaylaştırmıştır. Hristiyanlıkta İsa-Mesih'in hayatında çile çekmiş olması, göğe yükselmesi ve ilerde tekrar yeryüzüne geleceğine inanılması İsa'nın bir bakıma

“*Redeemed redeemer*” olarak görülmesini sağlamıştır (Gündüz 1998: 210). Dirilen üstat figürü çerçevesinde çok erken dönemden başlayarak kurtarıcı tanrıların ve ilahi esinli insanın (Theios anthropos) mitolojilerini andıran bir mitoloji şekillenmişti. Bu durum hem Hristiyanlığın dinsel boyutunu, hem de tarihini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Nasıralı İsa’nın arketiplerini ve aşkın figürlerle dolu bir evrene yansıtan bu mitler, onun davranışları ve sözleri kadar “gerçektir.” Gerçekten de bu mitler, onun ilk ve özgün çağrısının yaratıcılığını ve gücünü doğrular. Hristiyanlığın dinsel dili, bu evrensel simgesellik ve mitler sayesinde, anlaşılır hale gelir (Eliade 2012: 387).

İsa’nın doğduğu gün gerçekleşen astrolojik olay, İsa’nın balık figürü ile özdeşleştirilmesine neden olmuştur. Hristiyanların kutsal sembollerinden olan balık kelimesinin Yunancası İhtus’tur. İhtus; Tanrı’nın oğlu, Kurtarıcı (Yunanca; Iesus, Hıristus, Tou, Üpsos, Soter) sözcüklerinin baş harflerinden oluşuyor olması onun gizli bir şifre olarak kullanılmasını sağlamıştır. Hristiyanlıkta “put kırıcılık” olarak da anılan resim yasağının olduğu dönemde İsa, balık figürü ile çoğu zaman da balık burcunun simgesi olan iki balıkla sembolize edilmiştir. Bu nedenle pek çok kilisede bu tasviri görmek mümkündür.

İsa’nın mucizeleri defalarca sınanmıştır. İncil’de şeytan tarafından sınansın diye, “Ruh’un İsa’yı çöle gönderdiği” belirtilir (Markos 1: 12; Matta, 4: 1-10; Luka 4: 1-13). Bu denemelerin mitolojik niteliği açıkça bellidir, ama simgesellikleri Hristiyan eskatolojisinin düşünce yapısını ortaya koyar. Gotama Budha’nın geçtiği erginlenme sınavına benzemektedir. “İsa kırk gün kırk gece oruç tutar ve İblis onu “ayartmaya” çalışır; önce mucizeler gerçekleştirmesini ister. “Tanrı’nın oğluyun şu taşa söyle, ekmek olsun”; İblis onu Kudüs’e götürüp tapınağın tepesine çıkarır, “Tanrı’nın oğluyun kendini buradan aşağı at” der, sonra O’na mutlak iktidar vaat eder: “Bütün buraların yönetimini ve zenginliğini sana vereceğim. “başka bir deyişle, İblis ona, kendisine tapması koşuluyla Roma imparatorluğunu yok etme gücünü yani kıyamet metinlerinde de haber verilen, Yahudilerin askeri zaferini sunmaktadır. “Ayartmalar” senaryosu, İncillerde derlenen mucizevî rivayetler arasına daha geç bir dönemde 66-70 ayaklanmasının başarısızlığa uğramasından, Romalılar’ın tapınağı yıkmasından sonra katılmıştır. Ama kilisenin içinde geliştiği simgesel ortamda, “ayartmalar” İsa’nın gerçekleştireceği mucizelerin çünkü kısa bir süre sonra suyu şaraba dönüştürecek,

ekmekleri ve balıkları herkesin karnını doyuracak şekilde çoğaltacaktır.” (Eliade 2012: 381). İsa'nın gerçekleştirdiği bu mucizeler, Hristiyanlığın zaferi olarak yorumlanmıştır.

2.1.1. İsa'nın Mucizeleri

Melfono Ayhan Gürkan¹³⁸, İsa Mesih'in havarilerine seslenişini, mucizelerini devam ettirebilmelerinin gerekçesini Markos'un 16. Babından örnek vererek açıklamaktadır. İsa onlara şöyle buyurdu: “Dünyanın her yanına gidin, Müjde'yi bütün yaratılışa duyurun. İman edip vaftiz olan kurtulacak, iman etmeyen ise hüküm giyecek. İman emredenlerle birlikte görülecek belirtiler şunlardır: “Benim adımla cinleri kovacaklar, yeni dillerle konuşacaklar, yılanları elleriyle tutacaklar. Öldürücü bir zehir içseler bile, zarar görmeyecekler. Ellerini hastaların üzerine koyacaklar ve hastalar iyileşecek.” Rab İsa, onlara bu sözleri söyledikten sonra göğe alındı ve Tanrı sözünü her yere yaydılar. Rab onlarla birlikte çalışıyor, görülen belirtilerle sözünü doğruluyordu (İncil 2005: 106). İsa Mesih'in havarileri ve azizleri aracılığıyla süregelen mucizelerinin dayanağını göstermesi açısından önemlidir.

2.1.2. İsa Üzerine Bir Arap Söylencesi¹³⁹

Nsibin Kralı Narsay, Yüce İsa'yı davet etti. İsa Nsibin'e yanında Tuma, Şam'un ve Yakup'la gitti. İsa, orada birçok mucize gösterdi ve halk ondan olağanüstü gücünü bir daha göstermesini istedi. İsa onlara “Hangi ölünüzü kaldırayım istersiniz?” diye sordu. Hepsi bir ağızdan “Sam'ı, çünkü o babamızdır” dediler. Hepsi birlikte mezarlığa gittiler. İsa, babası Allah'a dua etti ve Sam mezarından çıktı geldi. Çok yaşlı, saçları beyazlaşmış biriydi. Eski çağlarda insanların beyaz saçı yoktu. Onun için İsa, saçının neden beyaz olduğunu sordu. Sam yanıt verdi “Sesini mezarda duydum, kıyamet günü geldi sandım, korkumdan saçım beyaz oldu” dedi.

Havari Tuma'dan sonra Adday, İncili vaazeden yetmiş öğrenciden biriydi. Doğu ülkelerine Hristiyanlığı yaymaya gitti. Bu olay Efendimiz İsa'nın, Göğe Çıkışı'nın üçüncü ve İmparator Tiberius'un on beşinci yılında, Adday ve öğrencileri Aggay ve Mari, Urhoy'da Kral Abgar'ın yanına gittiler. O da Tanrı'ya hizmet edenleri bekliyordu. Onlar yapmaları gereken işi Mezopotamya'da, Hristiyanlığı yayarak tamamladılar.

¹³⁸ Ayhan Gürkan ile 28 Aralık 2013'te Mor Barsawmo Kilisesin'de yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

¹³⁹ Bu söylence Rousat Al-Safa adlı eserdir (Malik 2002: 80).

Birçok mucizeler gösterdiler (Malik 2012: 80-81). Çok sayıda kişi, gösterilen mucizeler sayesinde Hristiyanlığı kabul etmiştir.

İncil’de, İsa’nın mucizelerine dair bir başka mucizesi de az yemekle çok kişiyi doyurmasıyla ilgili olandır. İsa, günün birinde vaaz verirken Taberiye gölünün kıyılarına kadar peşinden 5000 kişinin geldiğini ve onların yiyeceği olmadığını öğrenir. O zaman hepsini oturtur ve ellerindeki birkaç ekmeği ve balığı mucizevî bir şekilde çoğaltarak herkesin karnını doyurmasını sağlar. Arkaik bir ritüel davranış sergilenerek grubun mistik dayanışması ifade edilmiş veya onarılmıştır. Bu örnekte ortaklaşa yemek eskhaton’un simgesel öncülüğü anlamına da gelebilir. Çünkü Luka (9:11), İsa’nın daha önce onlara Tanrı’nın Krallığından söz ettiğini belirtmektedir. Ama bu yeni mucizeyle gözleri kamaşan kalabalık o sözün derindeki anlamını kavramamış ve İsa’yı o kadar beklenen, İsrail’i kurtaracak “Mesih-Kral” sanmıştır. “İsa, onların gelip kendisini kral yapmak üzere götüreceklerini” anladı. (Yuhanna 6: 15). O zaman kalabalığı dağıttı, öğrencileriyle birlikte bir kayığa bindi ve Taberiye gölünün karşı yakasına geçti (Eliade 2012: 383). Az yemekle çok kişiyi doyurma mucizesi pek çok menkıbenin de konusu olmuştur.

İlk Hristiyanlar açısından “ekmeğin bölünmesi” (Elçilerin İşleri: 42) tapımın en önemli bölümünü oluşturuyordu. Bu bir yandan İsa’nın varlığının dolayısıyla onun kurduğu Krallığın yeniden hayata geçirilmesiydi; diğer yandan da bu ritüel zamanın sonunda düzenlenecek Mesih şöleninin erken örneğiydi. Ama İsa’nın sözleri daha derin bir anlam da içermektedir: Yeni İsrail’in temeli olan “Yeni Ahit”i güvenceye almak için kendisini gönüllü olarak kurban etmesinin gerekliliği. Bu anlam, ancak kendini kurban ederek ölmekle yeni bir dinsel hayatın ortaya çıkabileceği inancını gerektirmektedir; bu bilindiği gibi, arkaik ve bütün dünyaya yayılmış bir anlayıştır. Ritüelde onun bedeni ve kanıyla sağlanan bu manevi birleşmeyi İsa’nın kendi kişiliğiyle mistik bir özdeşleme olarak kabul edip etmediğini saptamak güçtür (Eliade 2012: 390).

2.1.3. İsa’nın Çarmıha Gerilmesi

Haç, Hristiyanlığın simgelerinden biridir. Güneş kültü simgesi olan ve Firavunların Mısır’ından Putperest Roma’ya, Hint’e kadar farklı pagan-toplumların kültü olan Haç’ın İsa ile ilişkisi, onun haça gerilerek öldürüldüğü iddiasına dayanır. İsa’nın haç’a

gerilmesinin nedeni ise *ilk günah*'tır. Haç'a gererek kurban etme hikâyesi, bir Babil efsanesinden adapte edilmiş olduğu sanılmaktadır. "Üstat Tantavi (Cevheri), İsa'nın çarmıha gerilmesi hikâyesinin, bir Babil efsanesinden Hristiyanlığa adapte edilmiş olduğunu, Müslümanlığı kabul etmiş olan Lord Headly'nin "İkazu'1- Ğarbi li'1-İslam" adlı kitabından nakletmiş (Sarmış 2012: 87-89) olduğunu yazmaktadır.

Hristiyan ikonografisinde, Tanrı'nın oğlu İsa'nın çarmıha gerilmesiyle doğrudan ilişkili olan mit, neredeyse dinin temelini teşkil eder. Hristiyan felsefesi, Âdem ve Havva tarafından işlenen ilk günah nedeniyle, tüm insanlığın günahkâr olduklarını ve bu nedenle İsa'ya kadar peygamberler dâhil tüm insanların cehenneme gittiklerini kabul eder. İsa'nın Mesih olarak anılmasının nedeni de budur. İsa, gelecek ve insanlığı en başından beri içine düştüğü günahattan kurtaracaktır. İsa, babası Tanrı'ya bu yönde yalvarır; ondan insanları affetmesini diler. Gerekirse kendisini kurban edebileceğini söyler. İsa, insanlık için kendisini feda eder ve tüm insanları kurtarır. İsa, çarmıha gerildikten sonra üç gün öteki dünyada dolaşır. Cehenneme de gider. Amacı kendisinden önceki atalarını kurtarmaktır. Ancak cehennemin kapısında bekçilik yapan şeytan (zebani) kapıyı açmak istemez. İsa'nın ısrarına rağmen kapı açılmayınca İsa, cehennemin kapısını kırar. Şeytan da kapının altında kalarak ezilir. Elini cehennemden içeri sokan İsa'nın kurtardığı kişinin, ilk insan Âdem olduğunu Hristiyan ikonografisi sıkça vurgulamıştır. Anadolu'daki kiliselerde bu sahneyi bulmak mümkündür. İsa tasvirlerinde, altta kırık kapı ve kapının altında şeytan, İsa sağ eli ile Âdem'i, sol eli ile Havva'yı kurtarıırken Âdem'in arkasında kral peygamberler ve vaftizci John kurtarılmayı beklemektedirler. Havva'nın arkasında genç yaşta kardeşi tarafından katledilen Habil ve daha çok yönetici oldukları anlaşılan bir grup doğru insan yine kurtarılmayı beklemektedirler. İsa'nın bir ışık huzmesi gibi beyazlar içinde tasvir edilmesi de anlamlıdır (Gezgin, İ. 2014: 174). Tasvirler anlattığı geleneğini ve toplumsal belleğin sürekliliğini de bu yolla sağlamaktadır.

Kilise ikonografisinde, Hz. İsa'nın başında bulunan yuvarlak daire (hale) haçlıdır. Bu resimlerde sadece Hz. İsa'nın halesi haçlı olabilir. Aziz, azize, Meryem Ana vb. insanların haleleri ise sade olmalıdır (Olgunlu 2013: 101).

2.1.4. Çarmih

Çarmih, nesnel çerçevesiyle ilgili olduğu kadar mitsel bir karaktere de sahiptir. Çarmiha gerilen İsa, varlık öncesi bedenleşmiş Tanrı oğludur. Ve O, tamamiyle günahsızdır. O, kanıyla bizim günahlarımız için kefaret olan kurbandır. O, dünyanın günahını temsilci olarak taşır ve bizim yerimize günahın cezasını çekmek suretiyle, bizi ölümden kurtarır. Bu mitolojik yorum, kurbanlık ve hukuki analogilerin bir karşımıdır. Çarmih insanları günahın gücünden de kurtarır. Bunun gerekçesini Koloselilere mektubun yazarı şöyle açıklar: “ O (Tanrı), ... bizim bütün günahlarımızı bağışladı. Kurallarıyla bize karşı ve aleyhimize olan yazılı anlaşmayı sildi. Onu çarmiha mihlayıp ortadan kaldırdı. Yönetimlerin ve hükümlerlerin elindeki silahları alıp onları çarmihinde yenerek açıkça gözler önüne serdi.” (Kol. 2: 13-15). (Bultmann 2013: 122) .

Mesih'in insanlar için çarmiha gerilmesi, mitsel bir olay ötesinde kurtarıcı bir hadiseye işaret etmektedir. Mitolojik dil ise tarihsel olayın önemini ifade etmeye yarayan bir araçtır. Bultmann, tarih yazınsal İsa'nın çarmiha gerilmesi olayını, tarihsel eskatoloji anlamında yeni bir durum yarattığını belirtir (Kuşçu 2006: 136). Kurtarıcı görünümünde çarmih, mitsel önemli bir şahsiyetin başına gelen tek olay değildir fakat çarmihın sonucu belirleyen özelliği ve devrimsel anlamı, içinde oluşturduğu eskatolojik çerçeve tarafından üretilmektedir. Çarmih, tasarlanabilen ya da iyice düşünülebilen geçmişin bir olayı değildir. Fakat zamanın içinde ve zamanın ötesinde her zaman var olan bir gerçeklik onun anlamının anlaşılması yani iman için olabildiği kadarıyla eskatolojik bir olaydır (Bultmann 2013: 123).

2.1.4.1. İsa ve Haç

Çarmihın mitsel yönü anlatılara konu edilmesine neden olmuştur. Kayıp Çarmih peşinde gidenler ve çarmihın bulunması sırasında yaşanan mucizevî olaylar anlatının temelini oluşturur. Özellikle gerçek çarmihın hangisi olduğunu anlamak için yapılan denemeler sonucunda dirildiğine inanılan ölümler ile ilgili efsaneler, çarmihın mitolojik gücünü göstermesi açısından önem taşır.

2.1.4.2. İsa'nın Haçı ile İlgili Mucize¹⁴⁰

Gabriel Akyüz, İsa'nın haçının ilk ortaya çıkarılışının öyküsünü şöyle anlatmaktadır: “İsa'nın haçı saklamıştır. Yahudiler İsa'nın haçını kimse görmesin, faydalanmasın diye İsa Mesih'in haçını saklamışlardır. 451-454 yılları arasında Cladius Petrus'un eşi Petrunike'nin aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır. İsa'nın haçı, ikinci kez kraliçe Heleni aracılığıyla 4.yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkarılmıştır. İsa'nın Haçı'nın hem birinci hem ikinci kez ortaya çıkarılması anlatılarında 3 haç ortaya çıkmıştır. İsa'nın haçı ve diğer iki hırsızın haçı da ortaya çıkmıştır. Gerçek haçın hangisi olduğunun belirlenmesinde ise mucizeler yardımcı olmuştur.

Elçi Şemun Petrus, Roma'da iken İncil'i müjdelemek için Antakya'dan Roma'ya görevlendirildi. İmparatorun eşi, Petrunike, Şemun Petrus'un mucizelerini görünce çok etkilendi. Putları inkâr edip İsa Mesih'i kabul etti. Putlara tapmayı bıraktı. MS. 441 ile 451 arasında çok erken dönemde hükmetmekteydi. İsa'yı kabul ettikten sonra Roma'dan Kudüs'e gitmeye karar verir. Petrunike isimindeki kralın karısı da Petrus'un mucizelerini görünce İsa'yı kabul ediyor. Onunla birlikte iki oğlu bir kızı var. Onlarla birlikte Kudüs'e gidiyor. Kudüs halkı onu saygıyla karşılamaya çıkıyor. O dönemde elçi Yakup, episkopos'tu. Episkopos Yakup kraliçenin geliş sebebini öğrenince çok sevindi. Herodes'in sarayına onu ziyarete gitti. Kraliçe de onu görünce çok sevindi. Mutlu oldu. Elçi, Şimon Kifo'yu kabul eder gibi onu kabul etmiştir. Çünkü o da Mesih'i kabul edip Hristiyan olmuştu.

Elçi Yakup da çok mucizeler yapmıştır. Kraliçe, Elçi Yakup'tan kendisine Golgata'da bulunan İsa'nın haçını, çarmıhı ve onun mezarını göstermesini istemiştir. Elçi Yakup aslında Hz İsa'nın kardeşi olarak nitelendirilmektedir. Yusuf'un oğludur. Meryem Ana'nın nişanlısı, Yusuf'un oğludur. Yusuf yaşlı ve güvenilir biriydi. Yakup da, Yusuf'un oğluydu. Yusuf, yaşlı biriydi. Benden talep ettiğin üç konu da bizim tasarrufumuzda değil dedi. Yahudilerin kontrolündedir. Bizim görmemize dahi izin vermiyorlar.

¹⁴⁰ Papaz Gabriel Akyüz ile Kırklar Kilisesindeki evinde 2 Ağustos 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir. Hanna Dolabani'nin derlediği “Azizlerin Yaşam Öyküsü” kitabından Gabriel Akyüz tarafından çevrilerek anlatılmıştır.

Yahudilerin ileri gelenleri Huniyo, Barhanno Kohno, Gezello Kayas oğlu Yahuda Abdülşelun oğlu onları çağırıldı ve onlara dedi ki Golgata'yı, İsa'nın mezarını ve İsa'nın haçını Elçi Yakup'a ve ona tabi olanlara teslim ediniz. Kraliçe daha sonra mezarı ziyaret ediyor. Kraliçe İsa'nın mezarını ziyaret ettiğinde üç haç görüyor. Biri İsa'nın haçı diğer ikisi ise İsa ile haça gerilen diğer iki haydudun haçıdır. Mezara girmesiyle birlikte onun kızı, aniden yere yığılıp öldü. Herhangi bir hastalığı yoktu. Kraliçe kızının ölümünü görünce çok üzülür ve hayal kırıklığına uğradı. Ne diyeceğini bilemedi. Gizlice dua etmeye başladı. Duasında şunları söylüyordu: "Ey efendim İsa Mesih! İnsanlar için burada haça gerildin. Bizler için haça gerildin. Yahudilerin ve putperestlerin haberi olmasın. Putlarını inkâr ettiğim putperestlerin haberi olmasın duymasın beni, alay konusu ederler. Kızımın bu yüzden öldüğünü söyleyip benimle alay edecekler. Tanrım bana yardımcı ol ve kızımı dirilt! Bunlar arasında alay konusu olmayalım." Kraliçe böylece dua eder. Sen bana yardım et, kızımı dirilt. Kraliçe, bu duada ve yakarıшта bulunurken büyük oğlu kraliçeye yanaşır ve anne beni dinlersen bir şey söylemek istiyorum. Anne, kız kardeşimin ölümü sebepsiz değildir. Sebebi de Allah'ın yüce adı onunla aydınlanacaktır, ululanacaktır. Bu mezara girdiğimizde üç haç gördük. Hangisinin İsa'nın haçı olduğunu bilmiyoruz. Kız kardeşimin ölümüyle bu haçların hangisinin gerçek olduğu aydınlanacaktır. Ben öyle olduğuna inanıyorum der. Anası, bu sözleri oğlundan duyunca çok fena durumdaydı. İmanla oğlunun sözlerini dinliyor. Ve kendine geliyor. Hemen oğlunun söylediğini uygulamaya başlıyor. O haçları teker teker kızının cesedinin üzerine bırakıyor. Ve dua etmeye başlıyor. İsa Mesih, bu bölgede göstermiş olduğun büyük mucizeleri bu haçın aracılığıyla da gücünü göster kızımı yaşat. Adın ululansın ve seni kabul edenler mutlu olsunlar! Birinci ve ikinci haçları dualarla bırakıyor ancak bir şey olmuyor. Bir saat süreyle bırakıyor. Son umudu üçüncü haçı eline alınca ellerini gözlerini göğe kaldırıyor. Üçüncü haçı eline aldığı anda yürekten içten haykırarak dua ederken haç elinde iken daha kızı, dirilip kalktı. Kraliçe, bu mucizeyi görünce Allah'a şükretti. Dua etti. Golgata'da herkes ibadet etsin diye, mezarın üzerinde büyük bir ibadethane yapılmasını emretti.

Yahudi halkı, Kraliçenin kızının ölüm olayını duyunca çok mutlu olmuşlardı daha sonra dirilince çok üzölmüşlerdir. Bu mucize her tarafa yayılmış. Böylece bu mucizelerle Hristiyanlığı kabul etmişler. Bu sayede pek çok kişi Hristiyan olmuştu. İsa'nın haçı aracılığıyla yapılan ilk mucizedir. Kraliçe Roma'ya dönmüş eşi Cladius'un huzurunda

mucizeyi anlatmış. Kral da Yahudileri Roma'dan çıkmalarını emrederek kovmuştur” (Akyüz 2013).

2.1.4.3. Protonikene'nin Dönmesi

Tiberius İspanya'daki asilerle savaşmaya gittiğinde, imparatorlukta ikinci adam yaptığı İmparator Klaudius'un eşi Protonike, o sırada Roma'da olan havari Şemun, İsa adına yaptığı olağanüstü, büyük işleri görünce öncüllerinin putperestliğinden vazgeçip İsa'ya, Şemun'u görenlerle birlikte inandı (Malik 2012: 70).

Kadının kızı canlansın diye ettiği dua; “bütün insanlar için kendine ölüme teslim etmiş, burada çarmıha gerilmiş ve bu mezara gömülmüş, sonra kurtulmuş ve kendiyile birlikte başkalarını da göğe yükseltmiş. Tanrı, onu çarmıha geren Yahudiler ve biçimleri direklerle yontulmuş, ant vererek reddettiğim putlar için ant içerim ki, yanlış yoldaki putperestler, beni görmeyecekler, benimle eğlenmeyecekler ve kızıma bütün olanlar, kızım tapındığı putları reddedip tanımadığı, İsa'ya inandığı ve çarmıha gerildiği yere gidip onur duyduğu için ve Tanrım ben, önceden putlara taptığım için sana seslenmeye yarışmıyorsam, tapınılacak adın için, burada çarmıha gerilirken seninle eğlendikleri gibi eğlenmesinler diye, onu kurtar” (Malik 2012: 72). Bunların herkesin işitmesi için haykırarak söyledi.

İsa'nın haçını aldı ve büyük bir onurla saklaması için Yakub'un eline verdi. İsa'nın çarmıha gerildiği Golgata'da ve yattığı mezarın üzerinde toplanılıp dua edilmesi için, olağanüstü büyük ve güzel bir kilise yapılması emrini verdi. Bütün kentlin bu olayları izlemek için toplandığını görünce, kraliçe kızının yanında dönmesini istedi. Kendisi de kraliçelerin giydiği görkemli elbiseyi giymeden ve tül örtünmeden kaldığı saraya gitmek istedi. Amacı herkesin kendisini görmesi ve Tanrı'yı övmesiydi (Malik 2012: 73).

2.1.4.4. İsa'nın Çarmıha Gerildiği “Gerçek Haç” Menkıbesi

Melfoniso dı- Aday'da yer alan bu efsaneye göre, İmparator Claudius İspanya seferine çıktığında, Mor Petrus, İsa-Masih'in mucizelerini İmparatoriçe Protoniçe'ye anlatır. İmparatoriçe bunlardan müthiş etkilenir ve kutsal yerleri ziyaret etmek için yanıp tutuşur. Nihayet iki oğlu ve bakire kızını da yanına alarak Kudüs'e gelir. Burada

muhteşem bir törenle karşılanır. Kudüs'te Büyük Herod Sarayı'nda kalırken, Kudüs Kilisesi başkanı Yakup kendisini ziyaret eder.¹⁴¹ İmparatoriçe, Yakub'dan İsa-Mesih'in üzerinde azap çektiği Golgota Haç'ını ve defnedildiği mezarı göstermesini ister. Yakub, kutsal yerlerin Yahudilerin denetiminde olduğunu ve Hristiyanların buralara yaklaşmalarına izin dahi verilmediğini söyler. Bunun üzerine İmparatoriçe Yahudi liderlerini huzuruna getirtir; bundan böyle İsa-Mesih'in defnedildiği mezar ve civarı ile Hristiyanlarca kutsal kabul edilen yerlerin yönetiminin Hristiyanlara ait olduğunu bildirir. Ayrıca İsa'nın üzerinde azap çektiği Haç'ın da derhal Yakub'a teslimini emreder.

Protoniçe, daha sonra bu işlemlere bizzat tanıklık etmek ister. Yakup'la beraber İsa'nın gömüldüğü mezara giderler. Bu mağara mezarda üç büyük tahta Haç vardır. Yeni Ahid'in tüm kitaplarında belirtildiği üzere İsa-Mesih iki adı hırsızla beraber haça gerilmiş ve beraber bir mağara mezara defnedilmişti. Bu haçlardan hangisinin İsa'nın haçı olduğu belli değildir. Konuya ışık tutacak en ufak bir işaret de yoktur. Tam bu sırada kraliçenin yanında duran kızı, aniden ölür. Kraliçe, Yakub'un isminin bu olaydan dolayı Yahudiler arasında alay konusu olmaması ve Tanrı'ya kızını geri vermesi için dua etmeye başlar. Kraliçe'nin büyük oğlu, bu ölümün bir şans olduğunu zira bu üç haçtan hangisinin Mesih'e ait olduğunu bu olayda deneyerek anlayabileceklerini ve de böylece Tanrı'nın gerçek zaferinin tahakkuk edeceğini annesine anlatır. Bu düşünce Kraliçe'ye mantıklı gelir. Hemen yerdeki haçlardan birini alarak yerde hareketsiz yatan kızının kalbinin bulunduğu bölgeye dokundurur. Fakat hiçbir netice alamaz. İkinci haçı da dener, yine bir netice alamaz. Üçüncü haçı eline alıp daha kızının vücuduna dokundurmadan kız canlanarak ayağa fırlar. Kraliçe, bunun üzerine gerçek haçı Yakub'a teslim eder; ayrıca Golgota'da İsa-Mesih'in mezarı üzerinde çok görkemli bir kilise inşa edilmesini emreder.¹⁴²

Protoniçe, Hristiyanları memnun edecek, Yahudi ve Putperestleri ise utandıracak bu mucizenin herkes tarafından bilinmesi için kızını, yüzü açık olduğu halde Kudüs sokaklarında yürüterek saraya döner. Kraliçe Roma'ya döndükten sonra bu mucizeyi Claudius'a anlatır. Bunun üzerine imparator, Yahudilerin İtalya'dan sürülmesini

¹⁴¹ Yakup, Hz. İsa'nın kardeşidir. İsa'dan sonra cemaatin başına geçer ve vefat edene kadar, cemaati yönetir. Yakup, Kudüs'teki kilisenin idarecisidir. "Madbrono d- pokudo" idarecisi ve yöneticisidir.

¹⁴² Addaî, The Teaching of Addaî, 23vd.; aynı hikâyeninin Konstantinos'un annesi Helena'ya uyarlanması için bkz. Siirt Vekayinamesi, Adday Şer, s: 85). (Çelik, vd. 2007: 10-12).

emreder. Aday, bu olayın bizzat tanığı olan Kudüs kilisesi başkanı Yakup tarafından yazıldığını da kaydeder.

Segal, Addaî'nin kroniğinde anlattığı bu efsanede İmparator Caludiusûn eşi Protoniçe ise Adiabeneli Ezad'ın annesinin birçok yerde karşılaştırıldığını, ayrıca Paneas'ta doğmuş olma ihtimalini de göz önüne alarak Protoniçe'nin isminin Berenice ile karıştırılmış olabileceğini ileri sürer. Berenice, yakalandığı amansız bir hastalıktan kurtulunca şükür için İsa-Mesih'in bir heykelini yaptırır. Ayrıca V. yüzyılda yaşamış olan bir Yunanlı yazar Berenice'nin Urfa prensesi olduğunu yazar (Çelik ve Yaşar 2007: 13).

Gerçek Haç'la ilgili çok sayıda efsane mevcuttur. Grek ve Latin efsaneleri, gerçek Haç'ın Büyük Konstantin'in annesi Azize Helena tarafından bulunduğunu yazar. Protoniçe efsanesi V. yüzyılın başına uzanmakta ve Helena efsanesinden sonra gelmektedir. Her iki efsane ele alındığında bir çelişki göze çarpar. İki efsaneye de zarar vermek istemeyenler, bu olayı şöyle çözümlemişlerdir: Claudius dönemi (M.S. 41-54) Protoniçe tarafından bulunan gerçek haç, Tariaianus söneminde (M.S. 98-117) tekrar Yahudilerin eline düşer ve eski yerine gömülür. Bu haç daha sonra Büyük Konstantin'in annesi Azize Helena tarafından ikinci kez bulunur. Menkıbeye göre Protoniçe kabir açtığına üç haçla karşılaşmıştı. Bunların ikisi, İsa-Mesih'le beraber haça gerilen iki hayduta aitti. Bunlardan hangisinin İsa'ya ait olduğunu ölen kızımdan deneyerek anlamıştı. Menkıbenin bu kısmı Kitab-ı Mukaddes'te cevap bulamaz. Zira Matta XVII,60; Markos XV,46; Luka, XXIII,53; Yuhanna, XIX,41 İncillerinde, İsa-Mesih'İN naâşının Arimetealı Yusuf adında bir zat tarafından haçtan indirilerek beyaz ketenden bir kefene sarıldığı ve tek başına bir kabre konulduğu anlatılırken haç veya haçların akibetinden hiç söz edilmez. Ölenlerin haçla beraber gömüldükleri gibi bir işaret de hiçbir kaynakta yer almaz (Çelik ve Yaşar 2007: 13).

2.1.4.5. İkinci Haç Mucizesi¹⁴³

Bu efsane Aday efsanesinin içindedir. Urfa Kralı Abgar'a İsa'nın öğrencilerinden Aday'ın gidip de anlattığı, kralın huzurunda anlatılan bir hikâyedir.

¹⁴³ I. ve II. Haç Mucizeleri ile ayrıntılı bilgi için bkz. Aziz Günel, Türk Süryanileri Tarihi, 1970, s: 128-132.

İmparator, devrinin üçüncü yılında Bizans şehrinin binasını yeniledi ve şehre dört mil katarak saltanat merkezini Roma'dan Bizans'a nakletti. Kendisi burada Eirene namına bir kilise yaptırdığı gibi on iki havari namına da başka bir kilise yaptırdı. İmparator bu şehrin bütün nüfusunu hür adamlar saydı. Putları kaldırdı ve müşrik olan herhangi bir kimseye iş vermedi. İmparatorun anası Kraliçe Helena, Kudüs'e giderek Mesih'in üzerinde salb olunduğu haçı araştırdı, buldu, bir parçasını Mesih'in kabri üzerinde inşa ettirdiği mabede koydu ve gerisini imparatora gönderdi (Bar Hebraeus 1999: 134).

Helen ve Constantin'in yaşamları üstüne anlatılan olağandışı hikâyeleri derlenmiştir. Anne kraliçe Helen'in İsa'nın kutsal Haçını Kudüs'te bulup muhafaza edildiği anlatır. Ölü bir kişiyi dirilttiği iddia edilen bu kutsal emanetin bulunması 326 yılına doğru gerçekleşmiş olacak. Vakanüvis, Hristiyan geleneğe dayanarak ışıklı bir haç ona göründükten sonra ya da rüya görmesi üzerine imparator Constantin'in Hristiyan olduğunu anlatıyor (Yousif 2009: 329).

Süryani kökenli Urfalı bir kraliçe olan Heleni, kral Konstantinus'un anasıdır. Romalılar bu bölgeyi de almışlardır. Onun babası Kustos buralarda gidip gelirken onunla tanıştı evlendi. O daha putperesttir. Hristiyanlığı kabul eden bir oğul, dünyaya getirmiştir. Bu oğul, Kral Konstantinus'tur. O İsa'nın haçı ile ilgili mucizevî bir rüya görüyor bu sayede de başarı kazanıyor.

Dünyaya getirdiği Kral Konstantinus'u Hristiyan terbiyesi ile büyütüyor. Bir rüya sonucunda zafer kazandı. Ve haçı bulmak istedi. Anasına para ve asker verip git haçı bul diyor. İsa'nın haçının nerede olduğunu merak ediyor. Onu bulmak için anası Heleni'yi, Kudüs'e gönderiyor. Yahudiler, İsa'nın haçı ile mucizeler olduğunu görünce haçı saklıyorlar. 20 metre derinliğinde çukur kazıyorlar. Üzerine de kimsenin aklına gelmesin diye orayı çöplük yapıyorlar. O da gidip Yahudileri toplayıp onları soruyor. Onları azarladı. Onlara gözdağı verdi. Bana haçı göstermezseniz sizi öldüreceğim diyor. Yahudilerde aramızda çok yaşlı bir var. Bilse bilse o bilir Haç'ın nerede olduğunu diyorlar. Aradan üç yüz yıl gibi bir zaman geçti. Biz de bilmiyoruz nerde olduğunu diyorlar. Yahuda isminde adamı çağırıyorlar. Kraliçe Helen, ifadesini almadan onu derin bir kuyuya atıyor. Haçın nerde olduğunu söylemezsen burada kalırsın diyor. O da beni çıkarın ben bildiğimi söylerim dedi. Bu konu bizde bir emanet olarak geçmektedir. Babam da dedesinden duyduğu kadarıyla İsa'nın haçı falan yerededir. Gösterdiği yere

gidince büyük bir çöplük görüyor. Kimsenin aklına gelmeyecek yerde. Kraliçe halka ve askerlere orayı temizlemeyi emrediyor daha sonra halk ve askerler yorulunca Kraliçe elindeki paraları çöplüğe atıyor ki, halk paraları görüp orayı çabucak temizlesinler. Teşvik amacıyla atıyor. 20 metrelik bir çukurda üç haçı da buluyor. O da tıpkı Petrunike gibi hangisinin gerçek haç olduğunu bilmiyor. Bu duruma o da çok üzüldü. Haç mucizesini göstereceğini biliyorlardı.

O esnada oradan bir gencin cenazesi geçer. Petrunike'nin yaptığı gibi gencin cenazesinin üzerine birer birer haçlar konulur. Haç'ın gücünü ve mucizesini göstermesi için cenazenin üzerinde deniyorlar. Üçüncü Haç, cenazeye yaklaşır yaklaşmaz adam hemen diriliyor. Heleni, daha sonra büyük bir törenle Haç'ı, Kudüs'ten Roma'ya götürür. Heleni, güzergâh üzerinde karargâhlar ve burçlar yapar. Askerlerini buradaki kulubelere dikti. Heleni yolda gelirken küçük burçlar, kuleler yapmıştı. Haç'a sahip olduğu zaman bu burçlarda ateşler yakılıyor. Böylece Kudüs'ten Roma'ya her yer aydınlanır. Böylece haber onlardan önce ulaşmış olur.¹⁴⁴ Heleni, bu mucizenin anısına büyük dev bir kilise yaptırır. Halen ayaktadır ve Kudüs'te o kilise ziyaret edilir. Mağara kilisesini ve Meryem Ana kilisesini yaptırır. Diriliş Kilisesi Golgata'da¹⁴⁵ dev bir kilisedir. İkincisi de Doğuş kilisesi Beyt Lahm'de, Doğuş Bayramı burada yapılmaktadır. Diriliş kilisesinde ise "Diriliş Bayramı" yapılmaktadır. O Haç'ın nerede olduğu tam olarak bilmiyor ancak Haç'tan parçalar alıp insanların bereketlenmesi için kullanmışlardır. Değişik bölgelere gönderilmiştir. Kimi Haç'ın Roma'da kimi İstanbul'da olduğunu söylüyor ama kimse tam olarak bilmiyor. Mor Efrem o dönemin şahidi olarak bunları şiirlerinde yazmıştır. Bu konuları değişik şiirler ve ilahilerle bize anlatıyor.

2.1.4.5.1. Konstantinus'un Hristiyanlığı Kabulü

Roma imparatorluğu, uzun bir süre Hristiyanlığı tehlike olarak görüyordu. O dönemde Roma imparatorluğu ikiye ayrılmıştı. Maksimilyanus Roma'da, Konstantinus İstanbul'daydı. Roma'daki Maksimilyanus, Hristiyanlara zulm edince Hristiyanlar, Konstantinus'a haber gönderdiler. Hristiyanlığa sempati duyduğu ve zulüm yapmadığı biliniyordu. Bu duruma çok üzülen Konstantinus, başarılı bir imparator değildi.

¹⁴⁴ Ateş yakmak bir işaret ve şifre olduğu düşünülmektedir. Günümüzde bu gelenek her yıl 14 Eylülde sürdürülmektedir.

¹⁴⁵ İdyo Kyomto

Savaşları kaybediyordu. Yardım etmeyi çok istemesine rağmen ne yapacağını bilemedi. Başarılı olmaz ise daha kötü olacaktı. Ancak gidemezse de üzülecekti. Tereddüde düştü. bu arada kendisine vahiy şeklinde bir rüya göründü. Rüyada gökyüzünde bir Haç işaretinin etrafında bir yazı görür. Yazıda bu sembolle savaşı yeneceği yazıyordu. Kendisi Hristiyanlığı kabul etmeden önce mızraklarının başına haç yaptırmıştır. Maksimilyan'a savaş ilan etti ve onu yendi. Büyük bir zafer oldu. Bu zaferin anısına simgenin aracılığıyla anasını Haç'ı bulmaya göndermeye karar veriyor.. Daha sonrada Hristiyanlığı kabul ediyor. Hristiyanlığı kabul eden ilk imparatordur.

2.1.4.6. Haçın ve Çivinin Bulunması

Kral Konstantin'in annesi Helene beraberinde silahlı adamlar, tüller, kumaşlar, altın ve gümüşlerle kaplı değerli süslerle Ureslem'e (Kudüs) gitti. Kudüs'te Efendimizin ellerine geçirilen çivilerini ve haçını araştırdı. Aradıklarını psikopos Ewsebiyos'un¹⁴⁶ yardımıyla buldu. Yahudiler kutsal emanetleri bir kuyuya gömmüşler ve üzerine de kentin çöplerini dökmüşler. Öyle ki bu çöplük, zamanla büyük bir dağ gibi olmuş. Helana, emanetlerin bulunması için etrafa para saçmış. İşçileri çöp yığının altında çivilerle birlikte üç haç'ı da bulup çıkardılar. Haçları denemek için uzun zamandır ölü olan bir kadına dokundurdu: ikisi ona dokunduğunda kadın kıpırdamadı, ama İsa-Mesih'in haçına değdiğinde birden kalktı. Sadık kraliçe Haçı, psikoposa emanet etti ve çivilerle oğlunun atı için bir gemi yaptırdı. Tanrı ona böyle yapmasını bu konuda (Zekeriya, XIV, 20) yapılan bir kehaneti doğrulamak için esinlemişti. Ewsebiyos sapkınlıklardan döndü, Ariyus'un yandaşlarını aforoz etti. Ariyus'un bütün kitaplarını yakmaları için emir verdi (Adday Şer 2002: 81).

2.1.4.7. Ufumiye Mucizesi

Ufumiye, Humus şehridir. Ufumiyedekiler, İsa göklere yükseldikten sonra onu kabul etmişlerdir. Bu şehirden zengin bir adamdır ve Meryem Ana Bayramını en güzel şekilde bütün şehirde kutlanmasını sağlar. Meryem Ana'nın anma gününde yemek yaparak çok güzel bir şekilde kutluyordu. Şölen yapıyordu. Herkes toplanıp bu bayramı

¹⁴⁶ Qayseryeli Ewsebiyos, Kilise Tarihi'nin babası, 264'te Filistin'de doğdu. 315'te Qayseriye'de Agapiyus'un (Habib'in) ardından psikopos atandı (Malik 2012: 124).

kutluyorlardı. Ufimeye'den zengin adamın adı Andrinikos'tur. Oğlunun adı Andriye'dir. Rahipler ve psikoposlar o dönemde et yemiyorlardı. Oğlunu ve askerlerini göle, balık tutmak için gönderdi. Oğlu, balıkçılardan balık satın aldıktan sonra askerlerini ve hizmetçilerini saraya geri gönderir. Siz gidin, ben geleceğim der ve kayıkla göle açılır. Kayığı batınca da kendisi suda boğulur ve ölür. Göletin dibine iner. Babası da oğlunu halk arasında görmeyince merak eder. Ancak başına ne geldiğini bilmez. Anası da merak etmeye başlar. Bunun üzerine zengin adam, oğlunu aramak için göletin yanına gider. Oradaki adamlardan oğlunun suda boğulduğunu öğrenir. Çok üzülür. Ancak oğlunun boğulduğunu herkesten saklar. Orada bulunanlara da yemin ettirir. Meryem Ana bayramı bitirinceye kadar kimse bir şey söylemeyecekti. Bayram coşkusunun bozulmasını istemez. Eve döner. Karısı, oğlunu sorar Andriyakos da oğlunun arkadaşlarıyla olduğunu ve geleceğini söyler. Kadının içi rahat etmese de kocasına bir şey demez.

Meryem Ana bayramı, büyük bir coşkuyla kutlanır. Bayram bittikten sonra kadın, oğlunu tekrar sorar. Andriyakos da gerçeği söylemek zorunda kalır. Kadın oğlunun öldüğünü duyunca feryat figan etmeye başlar. Çok üzülür. Halk da oğlunun öldüğünü öğrenir. Andriyanukus, göletin başına gidip oğlunun boğulduğu yeri göstermelerini ister. Halk, duada bulunmaya başlıyorlar. Meryem Ana'dan dilekte bulunmaya başlıyorlar. Bu adam senin için çok şeyler yapıyor. Senin hatırın için oğlunu bile aramadı. Bu adamı kırma. Ne olur ona yardım et! diye halk dua ediyor. Bunun üzerine oğlunu, göletin dibinden yukarı çıkarmak için adamlar suya inerler. Göletin dibinde genci bulunca orada mucize gerçekleşir. Oğlunun suyun dibinde canlı olduğu görülür. Andriya suyun dibinden canlı olarak çıkarıldıktan sonra başına gelen mucizeyi şöyle anlatır. İpek elbiseli bir kadın geldi. Beni kucağında bıraktı ve korkma oğlum Andriya dedi. Etrafında ateş elbiseli insanlar vardı. Ve beni koruyorlardı. Bir hayvan bana zarar vermeye geldiğinde de beni koruyorlardı. Sizler geldiğinizde de bana kalk git oğlum, babanın elçileri geldi demiştir. Böylece kurtuldum demiştir. Bütün halk sevinç içinde mucizeye tanık olmuştur. Andrinukus da her yıl Meryem Ana Bayramını büyük bir

coşkuyla kutlamaya devam etmiştir. Ufimiye’de bu gelenek devam etmektedir.”¹⁴⁷ (Akyüz 2014).

2.2. HZ. MERYEM VE MUCİZELERİ

Azizler kültürünün önemli bir parçası olan Hz. Meryem, Hristiyan dünyasında İsa-Mesih’in annesi olması nedeniyle özel bir yere sahiptir.

Ortodoks Kilise’si Tanrı Annesi Meryem’e, meleklerle ve Aziz John Babtist’e saygı göstermeye ve onları onurlandırmaya özel bir önem atfeder. Tanrı’nın Annesi Meryem söz konusu olduğunda Ephesus’taki Üçüncü Ekümenik Konsil’in Theotokos (Tanrı Annesi) sıfatını vermişlerdir. O’na adanmış bir oruç dönemi Ağustos’un ilk 14 günü, sayısız festival ve ilahi vardır. Onun tasviri geleneksel olarak tapınakların üstüne inşa edilmiş ve “cennetten bile daha ferahlatıcı” denmiştir. Bakire Meryem, Tanrı’nın Annesi olmakla, vücudunu İsa’ya alçak gönüllü ve itaakar bir biçimde verdiği için, Tanrı sözünün insan için kullanılmasına, çok ciddi bir aracıdır (Polat 2008: 244).

2.2.1. Tanrı’nın Anası: Meryem

Hristiyan dünyanın Ortodoks ve Katolik olarak ayrılmasının nedenlerinden birisidir Meryem. Nasıra’da doğan Meryem Huna ve İmran’ın kızı, İsa’nın annesi ve Yusuf’un karısıdır. Doğumundan başlayarak tüm yaşamı mucizelerle dolu olan Meryem’in kimi inananlar tarafından insanlığın içine düştüğü günahın sorumlusu olan Havva’nın kaderini temizlediğine inanılır ve sanki bir yeniden doğuş yaşıyor gibi günahkâr olmayan insanlığın anası olarak ikinci Havva diye de nitelendirilir (Gezgin, İ. 2014, 203).

Süleyman peygamberin soyundan gelen İmran ve karısı Hunna’nın çocukları olmamıştı ve olamayacak kadar da ihtiyarlamışlardı. Umutlarının tamamen kesildiği bir sırada bir kuşun yavrusunu ağızıyla beslediğini gören Huna, duygulanarak Tanrı’ya yalvardı ve kendisine bir erkek çocuğu vermesi durumunda onu Tanrı’ya, onun tapınağına adayacağını söyledi. İlk erkek çocuklar genellikle Tanrı’nın tapınağına adanır ve

¹⁴⁷ Meryem Ana mucizesini de Süryani kaynaklarından Hanna Dolabani istinsah etmiştir. 1960’larda yazmaya başlamıştır ancak kitabı kendisi bitirememiştir. Bu mucize, 1666 Yunan yılında alınmıştır. 311 ondan alacak olursak 1555 Miladi yılında yazılmış bir kitaptan alınmıştır. 1960’larda da kendisi tarihi kitaptan alarak yazmıştır (Akyüz 2014).

büyüyene kadar Tanrı'nın hizmetinde kalırlardı. Büyüdükten sonra ise tapınakta kalıp kalmama kararı kendilerine ait olurdu. Ancak kız çocukları bu uygulamadan muaf tutulurdu. Bir gün melek Gebrail, Hunna'ya müjdeyi verdi. Hunna'nın bir bebeği olacaktı. Hunna, henüz hamileyken ve karnındaki çocuğun cinsiyetini bilmiyor iken, karnındaki çocuğu tapınağa adayacağına söz verince kocası ile arasında tartışma çıkmıştı. Çünkü artık bir kızları da olsa tapınağa vermek zorunda kalacaklardı. Huna, Meryem'i doğurduktan sonra söz verdiği gibi doğru tapınağa götürerek onu Tanrı'ya ve onun hizmetine adadı. Bu sırada tapınakta rahip olarak görev yapan Zekeriya ve diğer görevliler Meryem'in tapınağa gelişine çok sevindiler. Tapınakta bulunduğu süre içinde bir meleğin Meryem'e yiyecek getirerek onu beslediği de anlatılır. Meryem büyüyüp genç kız olunca evlendirilmesi gündeme geldi. Her tarafa haber salındı ve taliplerin başvurması istendi. On iki İsrail kabilesinden iki kişi Meryem ile evlenmek için aday oldu. Bunlardan biri Yusuf idi. Her bir adaydan bir asa istendi ve getirilen tüm asaları Meryem'in önüne koydular. Zekeriya, Tanrı'ya dua etmeye başladı. Dua bittiğinde asaların arasından sadece Yusuf'un asasının kuru bir ağaçtan olmasına rağmen yeşerdiği ve yaprak açtığı görülünce beklenen işaretin bu olduğuna karar verildi ve Meryem, Yusuf ile nişanlandı. "Altıncı ay melek Gabriel, Tanrı tarafından Galile'de Nasıra kentine Davut soyundan Yusuf adlı biriyle nişanlı bir erden kıza gönderildi. Erden kızın adı Meryem'di. Melek ona geldi: "Selam ey kayra (inayet) bulan" dedi, Rab seninledir." Bu söz üzerine Meryem şaşırıp, böyle bir selamin ne anlama geleceğini düşündü. Melek "korkma" dedi; çünkü "Tanrı'nın kayrasına kavuştun. İşte gebe kalıp bir oğul doğuracak, adını İsa koyacaksın. O, ulu olacak ve kendisine Yüce olanın oğlu denilecek. Rab, Tanrı ona atası Davut'un tahtını verecek. Yakup'un evi üzerinde sonsuza kadar hükümran olacak. Hükümranlığının sonu hiç gelmeyecek." Meryem meleğe sordu: "Bu nasıl olabilir ki? Çünkü hiçbir erkekle ilişkim olmadı." Melek, "Kutsal Ruh üzerine gelecek; Yüce olanın gücü sana gölge salacak" diye yanıtladı. "Bu nedenle Elizabet, o da yaşlıyken bir oğlana gebe kaldı. Kısır diye bilinenin altıncı ayıdır bu. Çünkü Tanrı katında olanaksız diye bir şey yoktur." Meryem, "Ben Rabbin hizmetçisiyim" dedi, "benim için dediğin gibi olsun." Bunun üzerine melek onun yanından ayrıldı" (Luka 26-38) (Gezgin, İ. 2014: 205).

Meryem mitoslarında İsa'nın doğumunun hazırlıkları belirleyicidir. Olağansüstü birinin doğumunu olağanüstü bir kadın yapabiliirdi. Annesi Hunna'nın başına gelen biraz farklı

bir biçimde Meryem'in başına gelmişti. Meryem figürü pagan geleneğindeki kadınlarla benzerlik göstermektedir. Benzer figürler Yunan mitolojisinde görülebilir. Tapınağa adanmış ve bakire kalmak konusunda tanrılara söz vermiş, çok sayıda mit kahramanı vardır. Bekâret Yunan mitolojisi ile ön plana çıkmıştır. Çünkü bekâretine düşkün tanrıçaların varlığı bunu gerektirmiştir. Özellikle Artemis, bu konuda saplantılı olarak tasvir edilmiştir. Artemis'in etrafındaki kızlar ve periler kendisine bakire kalmak üzere söz vermişlerdir. Meryem'in Ephesos kentiyle ilişkisi de bu nedenle anlamlıdır. Ömrünün son yıllarını geçirmek üzere Meryem, Ephesos'u seçmiştir; çünkü kendisini en iyi anlayacak halk Ephesos halkıdır. Ancak Ephesoslular Artemis'in özellikleri nedeniyle Meryem'i anlayıp Tanrı anası olarak kabul edebilirlerdi. Yunan mitolojisinin ünlü kahramanı Apollon'un güzelliğine hayran olduğu bütün kadınlar ve nympheler bakire kalma sözü vermişlerdi ve tanrıyla birlikte olmak istemediler (Kassandra, Sibylla, Daphane vb); bu konuda çok sayıda mitos bulunmaktadır.

Meryem, Yunan mitolojisindeki Gaia'dır. Kendi kendine hiçbir erkeğin yardımı olmaksızın Tanrı'yı doğurmuştur; Gaia'nın Uranos'u (gökyüzünü) doğurduğu gibi. Zeus, Athena'yı başından doğurmuştur. Bu mitolojik yaratımın doruk noktasıdır; bir erkek ve baştan yapılan doğum. Hera'nın da bir denemesi olmuştu kendi kendine doğum yapma konusunda. Zeus, başından Athena'yı doğurunca, bunu kıskanan Hera da kendi kendine Hephaistos'u doğurmuştu. Pagan mitolojisi tanrı yardımıyla bebek doğuran kadın mitosları ile doludur. Özellikle Zeus'un kadınlarla ilişkisi her seferinde farklı bir kılığa bürünerek gerçekleşebiliyordu. Bir keresinde yılan oluyor, bir başka seferde kuğu kılığına giriyor, kimi zaman bir damla yağmur oluyor kimi zaman ise boğaya dönüşüyordu. Ama hiç güvercin olmamıştı. Tanrı'nın annesi Meryem, günahkâr doğan kadınların sona erdiğinin habercisiydi. Birçok yazar, onunla birlikte Havva'dan kaynaklanan günahın, kadın üzerinden arındırıldığını ileri sürer. Meryem'in Gabriel'den aldığı temiz, saf ve masum bir anne ifadesine dönüşmüştür. Kucağındaki bebek, onu tüm kadınların günahlarından arındırılmasını sağlayacak kadar masumlaştırır. Gerçekte bu Hristiyanlığın kadınlığa yüklediği bir anlamdır. Cinsellikten zevk almayı yasaklayan Hristiyanlık, böylece insanları Havva'nın onların omzuna yüklediği günahı kurtarmayı planlamıştı. Meryem zaten bir Tanrı anası olarak masum ve ilahi olmalıydı. Bütün dünyanın günahını sırtlanmış bir Tanrı'nın anası ancak böyle olabilirdi. Bu aslında mitoloji dünyasında kadının geldiği son noktayı temsil ediyordu.

İncil, Meryem’i sadece Tanrı’nın anası olarak masum bir biçimde anmak istediği için İsa’nın doğumundan sonra ona fazla yer vermemiştir. Bu nedenle Meryem’in İsa’dan sonraki yaşamı hakkında kesin bilgiler yoktur. Ephesos’taki Meryem Ana Evi, bu konudaki teorilerden birisidir. İsa çarmıha gerilmeden önce, havari St. Jean ve Meryem’i birbirine emanet etmişti. St. Jean Ephesos’a geldiğinde, yanında Meryem de vardı ve Meryem hayatının sonuna kadar burada yaşamıştı. İkonlara yansıyan Meryem portresi aslında Hristiyan dünyanın eril bilinçdışındaki kadın imgesi idi. İktidar sahibi, yasa koyucular erkeği kadından bu şekilde koruyordu (Gezgin, İ. 2014: 204-207).

2.2.2. Tanrı Annesi Meryem

Ortodokslara göre Meryem, azizler kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. O, azizler piramidinin zirvesidir. Ortodoks mezhebine göre, azizlerden yardım dileme, kurtuluşu elde etmek için gerekli bir ödevdir (Polat 2008: 237).

Ortodoks Kilise’si Tanrı Annesi Meryem’e, meleklere ve Aziz John Babtist’e saygı göstermeye ve onları onurlandırmaya özel bir önem atfeder. Tanrı’nın Annesi Meryem söz konusu olduğunda Ephesus’taki Üçüncü Ekümenik Konsil’in Theotokos (Tanrı Annesi) terimini resmen onun onuruna adanmıştır. O’na adanmış bir oruç dönemi Ağustos’un ilk 14 günü), sayısız festival ve ilahi vardır. Onun tasviri geleneksel olarak tapınakların üstüne inşa edilmiş ve “cennetten bile daha ferahlatıcı” denmiştir. Bakire Meryem, Tanrı’nın Annesi olmakla, vücudunu İsa’ya alçak gönüllü ve itaatkâr bir biçimde verdiği için, Tanrı sözünün insan için kullanılmasına, çok ciddi bir araçtır (Polat 2008: 244).

Azizler kültürünün ayrılmaz parçası olan Azize Meryem, azizler piramidinin zirvesinde yer almaktadır. Ortodokslar Azize Meryem’i “Tanrı Anası” Teotokos olarak kabul ederler. Azize Meryem, şefaatçiliği ile ön plana çıkmıştır (Mamytov 2013: 57-58).

2.2.3. Suriye’de Meryem Ana Mucizesi

“Suriye’de¹⁴⁸ çok sayıda Süryani ve Ermeni yaşamaktadır. Yöredeki Müslümanlardan bazıları da kiliseyi Allahın evi olarak gördüklerinden burada dua etmeyi inançlarına uygun hale getirip meşrulaştırmaktadırlar. Suriyede Hz. Meryem’e duyulan sevgi ve

¹⁴⁸ Suriyeli Müslüman Arap Sabah Hac Taha ve kızkardeşi Sihem Hac Taha ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

inançla dileklerinin olması için adakta bulunulur. İsa'ya ve Meryem'e inanmanın gerekliliğini anlatan Suriyeli aile kendi hayatlarından örnek de vermişlerdir. “Ablamın kızı altı ay boyunca Meryem annemiz (Seyidna Meryem) gibi elbise giymiştir dileği oluncaya kadar bu şekilde üzerinden hiç çıkarmamıştır. Allah'ın işi olarak da mucizevî bir şekilde elbisesi hiç kirlenmemiştir. Dileği de kabul olmuştur. Hz. Meryem'in (Sitna Meryem) Hz İsa'yı doğurması Allah'ın en büyük mucizelerindendir” (Hac Taha, Sabah ve Hac Taha, Sihem 2014).

Tüm Hristiyan dünyasında Noel Baba olarak bilinen Aziz Mor Nikelevos ya da Süryaniler arasında bilinen adıyla Aziz Mor Zoğe, Paskalya Bayramında 6 Aralık'ta bu azizi anmaktadırlar.

2.3. Mor Zoğe Olarak da Bilinen Aziz Mor Nikelavos'un Yaşam Öyküsü

Süryaniler, Aziz Mor Nikelovos'a¹⁴⁹, “Aziz Mor Zoğe” demektedirler. Kendisini evrensel aziz olarak kabul etmektedirler. “Nobel Baba” adıyla Hristiyanlık camiasında kabul edilen ve saygı gören bir azizdir. İsa Mesih'in Yeni Yılda sünnet oluş bayramıyla Aziz Mor Nikelavos'un herhangi bir ilişkisinin olmadığı bilinmektedir. Süryani Kilisesi, Mor Zoğe'yi 6 Aralık'ta anmaktadır. Aziz Mor Zoğe'nin mucizelerle dolu hayatı kısaca şöyledir: “Aziz Mor Nikelavos, Küçük Asya'nın sınırlarındaki Petra'da, zengin bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Ailesi, Allah'a inanarak, fakirlere yardım etmekteydiler. Allah, onlara dualarının ve yardımlarının karşılığında bir çocuk verdi. Aziz Nikelavos, küçük bir bebekken dahi orucunu tutardı. Çarşamba ve cuma günleri süt içmezdi. Sadece güneş batımından sonra bir bardak içerdi. Büyüyünce okula gitti. Faziletli ve erdemli bir hayat yaşamaya özen gösterdi. Mor Nikelovos, kadınlarla konuşmayarak münzevi bir hayat yaşamaktaydı. Muro Episkoposu olan dayısı, Aziz Mor Nikelavos'un peygamberliği ile ilgili olarak: “Ben Klirikus, diyakosların arasında milletini aydınlatacak yeni bir güneş görüyorum. Ruhsal liderliğine seçilecek abraşiyeye (cemaate) ne mutlu! Çünkü yolundan sapmış olanlara doğru yolu gösterecek, hüznü olanlara teselli olacak ve hasta olanlara şifa verecektir.” O günden sonra faziletini artırarak dürüstlüğü peşinden koştu. Genç yaşta ailesini kaybetti. Bütün miras kendisine kaldı. Mirasını fakirlere dağıttı. Bir gün gizlice kendisine fakir bir adamdan bahsedildi. Adam, kızlarını satmak istiyordu. Kızları, babalarının bu kötü düşüncesini

¹⁴⁹ Bu nedenle Süryani azizleri arasında Mor Zoğe adıyla anılan Mor Nikelevos'un yaşamöyküsü anlatılacaktır.

anladıklarında çok üzüldüler. Aziz Nikelavos, geceleyin gizlice para dolu bir çuvalı adamın evine bıraktı. Evin sahibi bu çuvalı görünce “Allah’ın büyük merhametine bak, ben onu günahlarımla üzerken, o bana bir iyilik yaptı, artık bin defa ölmek istiyorum. Çünkü günahlarımla Allah’ı üzdüm” dedi. Aziz, ikinci defa gizlice para dolu çuval bıraktı. Adam, ikinci kızını da evlendirdi. Üçüncü kızını da Allah’ın yardımıyla evlendireceğinden ümitliydi. Merhameti için yanına gönderilen adamın kim olduğunu öğrenmek için gizlice beklemeye başladı. Aziz, üçüncü defa gelip para dolu çuvalı evine bıraktığında, adam şunları söyledi. “Fakirlere ve yoksullara yardım eden Tanrı’ya şükürler olsun. Sen Nikelavos, kızlarımı pislikten, beni de cehennemden kurtardığın için kutlusun.” Aziz Nikelovas, bu konuşmaları duyduğu için utandı ve bunları kimseye söylememesi için kendisini uyardı. Ama adam, tam tersine Aziz’in ona yaptığı iyilikleri ve kendisini dünyevi tehlikelerden kurtardığını herkese anlattı. Daha sonra Aziz, oradan çıkıp episkopos olan dayısının yanına gitti. Onu kâhin yapıp kendi episkoposluğunun yanında inşa ettirdiği manastırın başına geldi.

O zamanlar kralın komutanlığını yapan bir adam vardı. Allah’a ve Aziz’e yürekten inanmaktaydı. Oranın ileri gelenlerindendi. Seneden seneye Mura kentindeki Aziz’in manastırına gidip oradaki kardeşler için bayram yapıp, onlara bereket vermekteydi. Adamın tek bir oğlu vardı. Ticaret için onu Trupolis’e gönderdi. Oraya giderken yolun kenarındaki çadırlarda yaşayanlar tarafından saldırıya uğradı. Araplar da onu kaçırıp Mısır’daki bir tüccara sattılar. Bu haber Mısır kralına ulaştı. Kral da onu satın alıp kahvecilerin başı yaptı. Aradan 10 yıl geçince babası Yerusolim’e inip hizmetçilerini her tarafa gönderdi. Onu 5 sene aradılar, bulamadılar. Babası, oğlundan ümidini kestiği için bütün mallarını fakirlere dağıttı. İki öküzden başka bir şeyleri kalmamıştı. Dertlerinden dolayı Aziz Nikelovas’un Manastırı’na bile gidemiyorlardı. Bir gün kadın, kocasına: “Allah’ın hizmetçisi Nikelavos’un yanına 10 senedir gidemedik.” Adam da eşine, “Bir şeyimiz kalmadı, bütün malımız, altın ve gümüşlerimiz dağıldı. Artık hizmetçilerimiz de yok. Şimdi ne ile Allah’ın hizmetçisinin yanına gidebiliriz ki” dedi. “Belki Allah bize Aziz Nikelavos’un dualarıyla çocuğu gösterir.” Karı koca Allah’ın hizmetçisinin yanına manastıra gittiler. Çocuğun başına gelenleri ona teker teker anlattılar. Aziz Nikelavos’un emriyle cuma gününü ve cumartesi akşamını pazar gününe bağlayan geceyi duayla geçirdiler. Daha sonra Aziz Nikelavos, manastırdan dışarı çıkıp dua etmeye başladı. Dizlerinin üstüne çöküp: “İshak’ı hançerden kurtarıp Abrohom ve

Sara'yı, İshak'ın dağdan indirilişiyile sevindiren, Yusuf'u babası Yakub hakkında bilgilendiren ve Mısır'ı kendi ellerine teslim ettiren ey Allah; şimdi de kutsal ismin benim aracılığımla ululansın ve kilisenin kudreti yücelsin, Âmin” dedi. Çocuğun babası, Aziz Nikelavos'un sunmuş olduğu Kutsal Kurban sırasında gözyaşlarını tutamıyordu. Daha sonra çocuğun annesi ve babasına yiyecek bir şeyler verdiler.

Habkuk'un saçından çekip onu kuyuya atılmış Daniel'in yanına götüren, Daniel'i de yediren ve doyuran melek, o anda Mısır'a gitti. Çocuğu, kralın komutanlarıyla beraber yemek yerken, üstünde takım elbise ve elinde de altından yapılmış bir testiyle krala şarap ikram ederken gördü. O anda çocuğa, yaşlı bir adam görünüyordu ve çocuğa: “Seni bir kişi çağırıyor” dedi. Çocuk dışarı çıkar çıkmaz melek onu göz açıp kapanıncaya kadar Mısır'dan Mura kentindeki Aziz'in manastırına getirdi. Bir rahip, manastırın kapısında saygın bir şekilde bekleyen çocuğu gördü. “Sen kimsin ey çocuk?” diye sordu. Çocuk da gördüğü hayalden dolayı titrek ve korkak bir şekilde “Ben Nikomudiya kentinin başkanlarından falan kişinin oğluyum“ dedi. Rahip tekrar içeri geldiğinde Episkopos'un yanına gitti ve “Barıhmar dedi, dışarıda bir çocuk, yaptığı yolculuktan yorgun düşmüş vaziyette bekliyor. Kim olduğunu sorduğumda, Nikomudiya kentinin başkanlarından falan kişinin oğluyum dedi. Tahmin ettiğim kadarıyla bu, annesinin yanına giden adamın oğludur. Ben de ona başka bir şey söylemedim.” Dışarı çıkıp çocuğu gördükleri zaman çok sevindiler. Çocuk, Aziz'in vasıtasıyla annesinin yanına nasıl geldiğini anlattı. Bu mucize her yerde duyuldu. Dayısı, Aziz Mor Nikelevos'un, gerçekleştirdiği mucizeleri görünce onu kendi yetkisi altındaki yörenin, yöneticiliğine getirdi. Daha sonra ‘Kutsal Mekânları’ (Kudüs) ziyaret etti.

Mor Nikelavos, çöldeki yalnızlığı çok severmiş. Dayısı Kudüs'ten döndüğünde, kendisi de İsa Mesih'in kabri vasıtasıyla kutsanmak için Yerusâlim'e gitmek için hazırlandı. Gemiye bindi. Karadan biraz uzaklaşınca, İblis'in korkunç bir şekilde gemiye girdiğini gördü. Aziz Nikelavos gemidekilere; “Hazır olun, şimdi büyük bir gürültü olacak.” dedi. O anda büyük bir kasırga meydana geldi. Deniz dalgalandı ve fırtınalar koptu, gemi batmak üzereydi. Gemidekiler, Aziz'den dua etmesini istediler. Aziz dua eder etmez rüzgâr dindi, deniz sakinleşti. Gemicilerden birinin dümenden düşüp öldüğünü görünce onun için dua etti ve gemici dirildi. Daha sonra kendine bir mağara seçip kalan

yaşamını tek başına geçirmek istedi. Ama Allah, Muro kentine dönmesi için onu uyardı. Oraya vardığında dayısının öldüğünü, yerine de Yuhanon adlı birinin geçtiğini gördü. Kendi manastırında rahipler onu sevinçle karşıladılar. Orada münzevi bir hayat yaşarken, günün birinde kendisine şu mesaj duyuruldu: “Ey Nikolavos! Buradan çık, seni seven insanlarla beraber ol.” Daha sonra oradan çıkıp Muro kentine gitti. Manastıra varınca Episkopos Yuhanon’un öldüğünü öğrendi. Episkoposların da orada olduklarını ve Muro kentine yeni bir Episkopos seçmek için toplandıklarını gördü. Allah’a dua edip bu kutsal vazifeyi yapabilecek olan kişiyi kendilerine göstermelerini diliyorlardı. Episkoposlardan birine mucizevî bir şekilde Allah tarafından: “Sabahleyin, kiliseye erkenden girecek olan Nikelavos’u Muro kentine episkopos olarak takdis edin.” sözünü duydu. Daha sonra bütün geceyi dua ederek geçirdiler. Sabahleyin Episkopos, Allah’ın seçmiş olduğu kişiyi görmek için çok erkenden kiliseye geldi. Aziz Nikelavos da hiçbir şeyden haberi olmadan her zamanki gibi erkenden kiliseye geldi. Kiliseye girince Episkopos, ona ismini sordu. “Ben günahkâr Nikelavos’um” dedi. Episkopos, ona bakınca yüzünde azizlik işaretlerinin parlamış olduğunu görünce onu, Muro kentine Episkopos olarak takdis ettiler. Takdis töreninden sonra bir kadın, ateşte yanarak ölen çocuğunu yanına getirdi. Aziz de çocuğun üzerine haç işareti yapar yapmaz çocuk dirildi.

Episkopos Nikelavos, makamının yüceliğine bakarken yöresinin kurtuluşu için çok uğraşması gerektiğini anladı. İlk önce yörenin yönetimini, azizliğin şartlarına uygun olarak yönetmek istedi. Kendi kendine: “Ey Nikelavos! Episkoposluk çok yüksek bir fazilet, sen şimdiye kadar kendini düşünmekten başka bir şey yapmadın, şimdiye başkalarını düşünmen gerekiyor. Eğer konuştuklarının geçerli olmasını istiyorsan yaptığın işler sağlam olsun.” diye düşündü. Daha sonra Aziz, yemek yerken bir kişiye, Kutsal Kitap’ı okuturdu. Yerde yatıp kalkardı. Geceleri de imanlıları uyandırıp dua ediyorlardı. Gündüzleri de geriye kalan zamanını, yörenin idaresiyle geçiriyordu. Cemaate eğitim vermeleri için kâhinler ve bilgili kişiler yetiştirdi. Cemaati için bu güzel davranışlardan sonra, fakirlere de yardım etmeye başladı. Yörede kendisinden başka fakir kalmayınca kadar çalışmıştı. Kendisine ait hiçbir şeyi kalmamıştı. Okuduğu kitaplar bile ödünç olarak yanında bulunmaktaydı. Çok zeki ve akıllı olmasına rağmen kendi bilgisine ve fikrine güvenmiyordu. Bu nedenle Abraşiyenin’den iki değerli, akıllı kâhin seçti. Bunlardan biri Pavlus Rudusyo, diğeri de Teodoros Askaluniya idi. Onlarla sürekli olarak istişare ederdi. Her sene kendi Abraşiyesi’nin bütün kâhinlerini toplardı,

yöresinin kurtuluşu için onlarla konuşurdu. Ama yine de kıyametteki Tanrısal sorgudan çok korkardı. Sırtındaki çok ağır yükü kaldırmamasını Allah'tan dilerdi. Bir gün böyle kırık yürekle dua ederken gökten şu sesleri duydu: “Korkma Nikelavos, vazifeni ne kadar imanlı bir şekilde tamamlarsan, seni yalnız bırakmam”. O dönem Kral Likinus, krallığını sürdürüyordu. Bu kral, Hıristiyanlara baskı yapmak için Muro kentine asker yolladı. Askerler de Aziz Nikelavos'u yakalayıp bağladılar ve sürgüne gönderdiler, Kustantinos, Likinus'tan zaferi alıncaya kadar ona her gün kırbaçla zulmetmişlerdir (Akyüz 2007: 51-55).

Aziz tekrar yerine döndü ve abraşiyesindeki her yeri ziyaret etti, putperestliğin bütün putlarını yıktı. Nikiya'da toplanan Kutsal Sinot'ta aforoz edilen Ariyus'a karşı çıktı. Böylece azizliği ön plana çıkmıştır. Kral Kustantinopolis'in hüküm sürdüğü günlerde bazıları Frugiya'da isyan çıkarmışlardır. Kral, bu olayları duyunca Yubantiyanos, Arsun ve Arkiyanus adlı başkomutanları gönderdi. Kustantinos'tan büyük bir askeri birlik alıp deniz yoluyla Muro'nun Lukiya ilçesine geldiler. Burası Muro'dan 3 km uzaktı. Askerler karaya çıkınca memleketin fakirlerine baskı uygulamalar başladılar. Çünkü istekleri dışında hizmete gidiyorlarmış. Askerlerin baskısı çoğalınca, Episkopos Aziz Nikelavos'a sığındılar. Aziz Nikelavos da kalkıp diğer arkadaşlarının yanına geldi. Aziz Nikelavos'u görür görmez bereketlenmek için yanına koşup ona secde ettiler. Başkomutanlar onun episkopos olduğunu öğrenince, karşılamaya çıktılar ve saygı gösterdiler. Aziz Nikelavos oturduktan sonra, onlara ne için buraya geldiklerini sordu. Onlar da “Frugilerle savaşmak için geldiklerini” söylediler. Aziz de barışı sağlamak üzere o memlekete girmelerine izin verdi. Askerlerden kimseye herhangi bir zarar gelmemesi için onları uyardı. Haberciler bunları duyarken, memleketin büyüklerinden birkaç kişi daha ona secde ettiler ve: “Değerli Aziz Nikelavos, bize yakın olsaydın hâkim üç adamı ölüme mahkûm etmezdi. Senin yokluğunda memlekette tatsız olaylar yaşanıyor. Aziz de yanına o üç komutanı alıp aceleyle memlekete gittiler. Hâkimin, ölüme mahkûm ettiği üç adamı sordular. Yanlarından geçenler: “İşte onları götürüyorlar, hem de Burun denilen yerde öldürülmeleri için Kral, emir verdi. Aziz de acele edip onları, orada yakaladı. Cellâdın kılıcını hazırlayıp onları öldürmek için hazırlandığını gördü. Üç gencin ruhu, Kutsal Ruh'la coştı. Cellâdın kılıcını alıp ileriye fırlattı ve onların yanına yaklaştı. Elleriyle gözlerini açtı. Daha sonra onları alıp memlekete geldi. Sarayın kapısına yaklaştı ve kapının kapalı olduğunu gördü. Kapıyı

kırıp Ustutiyos adındaki hâkimin yanına gitti. Aziz Mor Nikelavos'un içeriye girdiğini gören onu karşılamaya çıktı. Aziz, hâkimi sert bir şekilde azarlayıp; "Ey insan kanına susamış katil! Kiliseleri talan eden, Allah'ı ikrah eden sen, bu küstah işleri işlerken, karşımda hangi yüzle ve cesaretle durabiliyorsan. Artık sana acıyacak tahammülüm kalmadı. Ey günahkâr, burayı nasıl yönetiyorsun, yaptığın tüm bu işleri krala bildireceğim." Hâkim de o sırada Aziz'e secde edip şunları söyledi: "Ey Aziz, sabırlı olunuz ve lütfen kızmayınız. Her şeyi sizlere doğru bir şekilde anlatacağım". "Bu şehrin büyükleri Dudanksiyons ve Simyanus, o insanların sihirbaz ve büyücü olduklarına dair tanıklık ettiler. Onları öldürmem için bana 200 kilo gümüş rüşvet vermişlerdi. Ben bir şey yapmadım, beni bağışlamamı istiyorum." Orada bulunan komutanlar da hâkim Ustatiyos'un serbest bırakılması için ricada bulundular. Bir daha bu tür olayları tekrarlamayacağına dair kefil oldular. Aziz de söylenenlere inandı. Hâkimin tövbe etmesine yönelik gereken cezayı verdi. Daha sonra Azizle beraber yemek yediler ve onları kutsamasını istediler. Onları bereketlendikten sonra onunla vedalaşıp Frugiya 'ya dönmek için gemiye bindiler. İsyanı bastırdılar ve memleketin güvenliğini sağladılar. Daha sonra Kustantinupolis'e gitmek üzere sevinçle yola çıktılar. Kral ve komutanlar, onları karşılamak için yola çıktılar. Yanlarına vardıklarında kral ve komutanları çok büyük bir sevinç yaşadılar. Kral'a neler yaptıklarını anlattılar. Kralın yanında itibarları oldu. Ama komutanlardan bazıları, bu kişileri kıskanarak onları yok etmek istediler.

Kralın yardımcısı, komutanlarından en büyük olanı Abilkos'un yanına gelerek onları yok etmesini istedi. Kendisine 1700 kg. altın vereceklerini söylediler. Abilkos kralın yanına gitti ve kendisine: "Sayın Kralım, Frugiye'den gelen kişilerin sizi öldürmek için tuzak hazırladıklarını biliyor musunuz? Aynı zamanda devlette de büyük zararları olacaktır. Bu konuşmaları duyunca devletin başına kötü bir şey gelecek diye çok korktum. Onun için size hemen söylemem gerekiyordu. Eğer bunları size söylemeseydim kendimi günahkâr ve suçlu hissedecektim." Kral bunları duyunca çok öfkelenildi, onları tutuklatarak ve ifadeleri alınmadan hapse atılmalarını emretti. Uzun bir süre hapiste kaldıktan sonra, hapisteki düşmanlarını Abilkos'un yanına gelip "Bunları neden hayatta bırakıyorsun" dediler. "Her ne kadar hapisteler ise de seni ve kralı nasıl öldürteceklerini planlıyorlar." Hemen Abilkos kralın yanına giderek: "Sayın Kralım, bu üç adamın sana karşı gizliden tuzak hazırlayacaklarını bilmeni isterim." Kral bu konuşmaları duyunca çok sinirlendi ve başlarının kılıçtan geçirilmelerini Ablikos'a

emretti. Ablikos da hemen hapisteki başkana haber gönderip akşam vaktinde, o üç adamın hazır olmalarını çünkü başlarının kesilmesini, kralın emrettiğini söyledi. Hapisteki başkan bunları duyunca çok üzüldü. Onların yanına ağlayarak gelip şunları söyledi: “Sizleri o yüce makamınızdan bu rezil hayata indiren sebep nedir? Bu gece birbirinizden ayrılacaksınız. Ayrılmadan önce malınıza, tarlalarınıza ne yapacağınızı hizmetçilerinize söyleyin. Çünkü bu gece öldürülmeniz için emir geldi.” Onlar da bu konuşmayı duyduktan sonra elbiselerini yırtıp feryat çığlıklarını attılar ve birbirlerine “Ne kötülük yaptık ki böyle bir işkenceyle öldürüleceğiz” diye söylediler.

Böyle konuşmaya devam ederken, Aziz Nikelavos’un Lukiye Kentindeki üç tutuklu adamı nasıl kurtardığını hatırladılar. Aziz Nikelavos’un şefaatine sığınarak, “Ey yüce Allah, bize merhamet eyle ve bu aziz’in dualarıyla bizi kurtar. O üç adamı kurtardığın gibi bize merhamet eyle ve bizi bu trajik durumdan kurtar. Ey Aziz Mor Nikelavos bizden ne kadar uzak olsan da, Allah’a yakınsın, bizi bu dertten kurtarman için bizim yerimize yalvar ve bizi senin dualarınla kurtar, hepimiz gelip kutsal ayaklarının önünde diz çökeceğiz.” Bunları söylerken dizlerinin üstüne çöküp dua etmeye başladılar: “Ey yüce Allah’ımız hizmetçi Aziz Mor Nikelavos’un dualarıyla bizi kurtar.” Gece olunca Aziz Mor Nikelavos krala görünüp “Ey kral, kalk uyan ve zulüm içinde tutukladığın o üç adamı serbet bırak. Eğer onları serbest bırakmazsan, sana savaş açacağım. Etini kuşlara ve hayvanlara yem edeceğim” dedi. Kral dönüp; “Sen kimsin, buraya nasıl girdin?” diye sordu. Aziz Mor Nikelavos da; “Ben Muro ve Lukiyen Episkoposuyum” dedi ve sonra ayrıldı. Tekrar aynı saatte Ablikos’un yanına gidip “Kalk, tutukladığın o üç adamı serbest bırak, eğer onları serbest bırakmazsan, üzerine ve bütün aileme değişik kötü hastalıklar getirip vücudunuza solucan salacağım” dedi. Ablikos dönüp; “Sen kimsin” diye sordu. Aziz Mor Nikelavos da; “Ben Allah’ın hizmetçisi Muro ve Lukiyen Episkoposuyum” diye cevap verdi.

Kral uyanınca, en yetkili hizmetçisini yanına çağırdı ve gördüklerini kendisine anlattı. Ablikos’un hemen yanına gelmesi için haber yolladı. Ablikos, kralın yanına gelince, gördüğü şeyleri Ablikosa da anlattı. Ablikos ; “Bana da bu gece görüldü “ dedi. Sabah olunca, üç tutuklu adamın yanına gelmeleri için hizmetçilerine emretti. Bütün liderler ve komutanlar kralın yanında otururlarken kral, üç tutuklu adama dönüp “hangi sihirle, hangi büyüyle o hayalleri yanıma gönderdiniz” ama yine de krala “sayın kralımız, biz

senin hizmetçileriniz. Biz ne hayal ne de sihir biliriz. Biz Hristiyan çocuklarıyız eğer devletine karşı kötü bir eylemde bulduysak, o zaman merhametsiz bir şekilde ölmeye hazırız” dediler. Kral da; “Nikelavos isminde bir Episkopos tanıyor musunuz?” diye sorduğunda, onlar da kralın ağzından Mor Zoğe’nin ey yüce Allah’ım, onun dualarıyla bize merhamet eyle. Lukiya şehrindeki o üç adamın, ölüm emrinin verilmesinden sonra kurtardığın gibi, bizi de bulunduğumuz bu işkenceden kurtar” dediler. Kral, bu konuşmaları duyunca “Bu Nikelavos kimdir” diye sordu. Onlar da krala, Aziz Mor Nikelavos’un yargıyı nasıl kaldırdığını, o üç adamı ölümden nasıl kurtardığını, geceleyin yanına nasıl sığındıklarını, yanına gitmek için nasıl söz verdiklerini anlattılar. Kral, onları size doğrusunu söyleyeyim hayatımızı bağışlamadım, sizi ben serbest bırakmadım. Ama sığındığınız Aziz Mor Nikelavos sizleri kurtardı. Şimdi de, kalkın Aziz Mor Nikelavos’un yanına gidin ve şükranlarınızı sunup bütün hayatınız boyunca ona hizmet edin ve bana da duacı olun.

Kral bu kişilerle, kendisini dualarında anması için Aziz Mor Nikelavos’a altın kaplamalı bir İncil hediye olarak gönderdi. İncil’in kaplaması üstünde çok değerli taşlar vardı. Bunların yanı sıra bir çuval dolusu altın gönderdi. Onlar da her şeyi gemiye yükleyip, Aziz Mor Nikelavos’un bulunduğu yere doğru gittiler. Aziz’in yanına vardıklarında ilk önce başlarından geçen olayları anlattılar, sonradan kralın kendisine gönderdiği hediyeleri takdim ettiler. “Bizi ölümden kurtardığın için yanında kalıp hizmet etmeye hazırız” dediler. Aziz Mor Nikelavos da onların bu ziyaretini kabul etti ve onlara sürekli ebedi yaşamın yollarını gösteriyordu. Bu kişiler Aziz Mor Nikelavos’un yanında yıllarca kaldıktan sonra gözlerini hayata yumdular.

O dönemlerde şehirde büyük bir kıtlık olmuş ve hiç buğday bulunamıyormuş. Bir gün aniden Aleksandriya’dan buğday dolusu gemiler gelmeye başlamış. Bu gemiler biraz dinlenmek için Muro kentine gitmişler. Azizi Mor Nikelavos, gemilerin geldiklerini görünce yanlarına gidip; “Bize bu buğdaydan biraz satın ki açlıktan ölmeyelim” dedi. Geminin kaptanları Aziz Mor Nikelavos’a; “Bu buğday devletindir, satamayız” dedi. Aziz Mor Nikelavos onlara; “Ey güzel kardeşlerin bize bir iyilik yapın ve her gemiden bize biraz buğday verin, Kustantinpolis, şehrine vardığınızda eksik kalan buğdayınızı ben tamamlayacağım” demiş. Onlar da imanlı bir şekilde Aziz’in istediği gibi ona buğday vermişler. Kustantinpolisi’ne vardıklarında yanlarına getirdikleri buğdayı

tarttıklarında eksik getirdikleri buğdaydan daha fazla olduğunu görmüşler. Daha sonra gerçekleşen bu mucizeyi krala ve tüm halka anlattılar. Gerçekleştirilen bu mucizeden ötürü herkes Allah'a şükretti. Aziz de aldığı buğdayı muhtaç olan kişilere dağıttı ve o yıl boyunca bu buğday onlara yetti. O yılda da ektikleri bütün ekinler Aziz'in bereketleri ile onlara yetti. Aziz Mor Nikelavos putperestlerin Artemis adındaki tanrıçasına Muro kentinden ve bütün sınırlarından kovarı kişidir. Tanrıça Artemis, Aziz Mor Nikelavos tarafından kovulduktan sonra bütün kiliselerini yakmak ve bozmak için büyülu yağını bir şişeye doldurdu. Bu tanrıça kendisini Hristiyan bir kadına benzetti.

Bir gün, Aziz Mor Nikelavos'tan bereketlenmek için deniz yoluyla Muro'ya gitmek isteyen bazı Hristiyanlara rastladı. Tanrıça Artemis "Ey efendiler, bu yağı alın Muro kentindeki kiliseyi yağlamanızı sizden istirham ediyorum. Orada beni dualarınızla anın. Aziz Mor Niklavos'un bereketlerini sizinle beraber gelip almak isterdim. Ne yazık imkânım yoktur". O insanlar da şişeyi ondan aldılar. Ama içinde ne olduğunu bilmiyorlardı. Denizde geminin içinde ilerlerken Aziz Mor Nikelavos onlara göründü ve onlara "Ey sevgili kardeşlerim, o aldatıcı kadının sizlere ne söylediğini bana söyleyin" dedi. Onlara da aldatıcı kadının söylediklerini Aziz Mor Nikelavos'a söylediler ve şişeyi gösterdiler. Aziz de onlara; putperestlerin, Artemis diye bilinen ve Tanrıça olarak kabul ettikleri o günahkâr kadın işte bu kendisidir. O şişeyi denize atın ve o şişeden neler çıkacağını göreceksiniz" dedi. Onlar şişeyi atarken, ondan ateş alevleri çıkmaya başladı. Bu mucizeyi görünce hayrete düşüp Allah'a şükrettiler.

Muro kentine ulaştıklarında Aziz Mor Nikelavos'un yanına gittiler, Aziz odasına girdiklerinde; "denizde bize görünen ve o büyük mucizeyi gerçekleştiren sendin" dediler. Aziz Mor Nikelavos da onlara tüm olayları anlattı. Ondan bereketlendikten sonra yanından ayrıldılar. İşte Allah'ın Aziz Mor Nikelavos'un vasıtasıyla gerçekleştirdiği mucizeler bunlardan ibaretti. Ölümünden sonra bile birçok mucizeler gerçekleştirdi. Şeytanları kovarı, hastaları iyileştirir, denize düşenlere ve yolculuk yapanlara teselli eder ve açık bir şekilde onlara görünürdü. Denemelere, sıkıntılara ve ceza evine atılanlara moral verirdi. Aziz Mor Zoğe'nin yüceliğini ve özelliklerini detaylarıyla kaleme alacak kimsenin gücü yetmez. Sonsuza dek dünya barışı için Allah'a duacıdır (Akyüz 2007: 11-15). Mor Zoğe'nin günü 6 Aralık'tır."

“İşte sizi kurtların arasına kuzular gibi gönderiyorum. İmdi yılanlar gibi akıllı, güvercinler gibi saf olun (Matta 10: 16).”

2.4. MARDİN'DEKİ AZİZLERİN YAŞAM ÖYKÜLERİ VE MUCİZELERİ

2.4.1. Şehitlerin ve Azizlerin Yaşamı

Çok kültürlü toplumlarda etkileşim sonucu anlatılar da birbirlerinden etkilenmektedir. Bir yörede din değiştikçe hâkim inancın etkisiyle var olan kültürler şekil, değiştirerek korunur. Zamanla kültürlerin kökeni unutulur ve dinin ve geleneğin bir parçası gibi algılanır. Kültür dair anlatılar da bu yönde şekillenir. Pagandan Hristiyanlığa; Hristiyanlık'tan İslamiyet'e geçen toplumlarda bu durumun örneğine sıklıkla rastlanır. Anadolu'da ve özellikle Hristiyanlığın yaşandığı bölgelerde daha yaygındır. İslami anlatıların da bir kısmının Kitab-ı Mukaddes kaynaklı olduğu bilinmektedir. Mucizevî doğumuyla İsa Mesih'in ve ardıllarının mucizeleri, bereketleri bu dinin yayılma döneminde etkili olmuştur. Günümüzde ise azizlere duyulan inanç sayesinde mekânlara da şefaatin, kerametın, bereketin sirayet ettiğine inanılır.

Kitab-ı Mukaddes metinlerinin yanı sıra yazılı ve sözlü gelenekteki anlatılarla menkabeler daha ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inanç motifleri, Bektaşî menakıbnamelerine böylelikle girmiştir. Ölmeden önce göğeye çekilmek, suyu kana çevirmek, halka felaket musallat etmek, bereket getirmek, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurmak, körleri gördürmek, ölü insan veya hayvanı diriltmek, nefes evladı edinmek, kuru odunu ağaç haline getirmek, yerden veya taştan su fişkırtmak, ırmağı veya denizi yarıp geçmek, ırmak veya deniz üstünde yürümek, hastaları iyileştirmek, gaybten haber verme motifleri bunlardan sadece birkaçıdır. Bütün bu motifler Hristiyan azizlerinin anlatılarına oradan da Bektaşî menkabelerine geçerek tekrar etmiştir.

Tarihin bir parçası olarak şehitlerin ve azizlerin yaşamlarının Hristiyan edebiyatında çok önemli bir yeri vardır. Usta kalemler tarafından ele alınmış olan Hristiyanlık inancı uğruna çaba harcayan kendilerini feda eden şehit ve azizlerin yaşamlarının Süryani kültür mirasında özel yeri vardır. Bu yazılar iki kısma ayrılır: Birinci kısım Mezopotamya'nın doğusunda, İran'da ve Suriye'nin bazı bölgelerinde Süryanice olarak yazılmıştır. İkinci kısım çalışmalar ise; Grekçe'nin Fırat nehri çevresinde Şam ve çevresinde, İstanbul çevresinde, Mısır'da etkin olduğu ve edebî dil olarak kullanıldığı Grek olmayan yazarlar

tarafından büyük bir ilgi gördüğü dönemde yazılmıştır. Bu olaylar, şehitler ve azizler henüz hayattayken veya onların ölümünden kısa bir süre sonra yazılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar “hagiografi” olarak adlandırılırlar. Çünkü herhangi bir şey eklemeyen veya çıkarmadan doğrudan doğruya insanların yaşamlarında karşılaştıkları olayları anlatmaktadırlar. Diğerleri Süryanice *Taşıyotho* (hikâye) olarak adlandırılırlar. Bunlar çok daha ileri tarihlerde yazılmışlardır ve geleneksel olarak sürekli eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır (Barsavm 2005: 156).

Azizlerin yaşam öykülerinin anlatıldığı bu eserlere *Hagiografi* adı verilmektedir. Hippolyte Delehaye'nin *Les Légendes Hagiographiques*¹⁵⁰ adlı bir çalışması bulunmaktadır. Bu nedenle Hagiografi kavramını açıklamak aziz anlatıları başlığı altında açıklamak önem taşımaktadır.

Hagiografî¹⁵¹

“Hagiografi” terimi, azizler kültüründen kaynaklanan ve bu kültü daha da kuvvetlendirme hedefine odaklanmış metinler için kullanabilir. Hagiografinin anonim yaratıcısı halktır, kitledir. Ortaya çıkan kolektif eser haliyle gizemlidir, herkesin ilgisini çekebilme gücüne sahiptir. Hayal gücünün kendisi gibi düzensizdir ve spontane biçimde oluşmuştur, sonraki kuşakların katkılarıyla yenilenebilir, ama asla sabit bir metin haline getirilip dondurulamaz. Kuşkusuz özünde anonim olan bu eseri yazıya geçirmek isteyen okumuşlar da vardır. Bunlar, çok zahmetli bir işin altına giren hagiografılardır. İşte “azizlerin yaşamı”, kitle ile yazarın ortak çalışmasıyla hayat bulan ve durmaksızın yenilenen bir üründür. Araştırmacıya düşen de, halkın ve hagiografinin bu eserin yaratılmasına hangi oranlarda katıldığını ve eserin hangi koşullarda oluştuğunu incelemekten ibarettir (Delehaye 1906: 13).

Azizlerle ilgili bilgi veren bütün yazılar hagiografi kapsama sokulamaz. Örneğin Romalı tarihçi Tacitus'un (MS. 58-120) Roma'da şehit olan Hıristiyanlara dair yazdıkları ve Filistin'de piskoposluk yapan Eusebius'un (263-339) “Kilise Tarihi” adlı eserinde Hıristiyan büyüklerine yapılan zulümleri anlattığı sayfalar da hagiografik

¹⁵⁰ DELEHAYE, Hippolyte. *Les Légendes Hagiographiques*. Bruxelles: Bureaux de la Société des Bollandistes. 2nd Edition (2. Baskı) : 1906.

¹⁵¹ Hippolyte Delehaye'den Hagiografi ile ilgili yapılan alıntılar Fransızca aslından Yrd. Doç. Dr. İzzet ÇIVGIN tarafından çevrilmiştir.

metinler içinde değerlendirilemez. Onun Büyük Konstantin'in hayatına dair yazıları da “azizlerin hayatları” kapsamına girmez. Ancak aynı yazarın Filistin Şehitleri adlı kitapta aktardıkları, zulüm devri (303-305) Hıristiyanlarının kahramanlıklarını ve acılarını öyküleyerek müminlerin inancını kuvvetlendirdiği için, tarihi olduğu kadar da hagiografik bir anlatıdır (Delehaye 1906: 1-2). Görüldüğü gibi, bir hagiografi metni hem dini içerikli olmalı, hem de müminleri/inananları eğitme, onlara Hıristiyan ahlakıyla donatma amacı taşımaktadır.

Bir “hagiograf”ın eseri tarihi gerçeklere de işaret ediyor olabilir, ancak bu zaruri bir koşul değildir. Hagiograf, azizleri yücelten satırları kaleme alırken, inananların hizmetine sunulmuş resmi kilise belgeleri ve coşkulu (hatta gerçeklikten tamamıyla kopuk) şiirler de dahil, bütün edebi türlerden yararlanabilir. Tarih, hagiografi ile bağlantılı türler içinde gerçekliği betimleme amacı taşıyan tek türdür. Diğer edebi türler ise kurgusaldır, hayal gücüne dayanır: Mit, fabl¹⁵², masal, roman, destan gibi (Delehaye 1906: 2-3).

Hayali anlatı sınıfına giren mit, masal, destan ve roman¹⁵³ ise, iki kategori altında incelenmelidir. 1- Toplumların kolektif hafızasının ürünü olan anonim anlatılar, 2- Bireysel bir düşünsel çabanın sonucu olup yaratıcısının diğerlerine nazaran kısa bir zamanda ürettiği ve üretimine yalnız kendisinin katıldığı yapıtı eserler.

Masal¹⁵⁴ ve destan¹⁵⁵ ise, romanın aksine, yapay ve bireysel bir yaratım sürecinin ürünü değildirler. Mit, gerçek manada yaşanmamış olaylar için sarf edilir; yalnızca anlatıcının

¹⁵² Özellikle hayvanları konu alan ve kıssadan hisse çıkarmak amacıyla yazılan kurgusal bir tür olduğu için, hagiografilerde fabl unsurlarına nadiren rastlanır. Satırlarında fabl temalarına yer veren hagiografiler varsa da bunlar istisnai örneklerdir.

¹⁵³ Roman, bugüne dek kullanılagelen anlamıyla ikinci kategoriye girer. Bu türde, yazar kendi seçtiği konuyu yeteneğine ve hayal gücüne uygun olarak biçimlendirir, geliştirir. Eğer seçilen konu ya da kahramanlar gerçek hayata ve geçmiş deneyimlere ait iseler, ortaya çıkan eser “tarihi roman” olur. Olay akışı ve kahramanlar tamamen kurgusal da olabilir, yazar bu durumda yalnızca hayal gücünü harekete geçiriyor demektir. Bir romanda gerçek ve kurgusal olgular ile kahramanların kaynaşması da pekala mümkündür. Örneğin romanın kahramanı bir aziz olabilir. Bu tip romanları tanımlamak için (kullanımı pek yaygın olmasa da) “hagiografik roman” terimi uygundur.

¹⁵⁴ Masala belli bir kişiye ya da mekâna bağlanamayan uydurulmuş öykülerden oluşur. Ancak uydurma olması, bu türün “ahlaki mesajlar” vererek gerçek hayatta temel bir işlev görmesine engel değildir. Belli bir halkın ve ırkın eseri olmayan bu anonim öyküler, insanlığın ortak miraslarıdır (Delehaye 1906: 8).

¹⁵⁵ Destan, gerçekten yaşamış bir kahramanın hayali/gerçek-üstü eylemlerini öyküler (Delehaye 1906: 9).

(ozanın) hayal gücünden çıkan kişiliklere de “mitolojik kahraman” denir. Mit, esasen bir doğa gücünün ya da soyut bir olgunun kişiselleştirilmesidir (ete-kemiğe bürünmüş halidir). Daha açık bir ifadeyle, mit, çocuk kalmış toplumların doğayı açıklama biçimidir. Mitlerde, güneş, ay, yıldızlar, yıldırım, gece-gündüz ve mevsim geçişleri tanrılar ya da kahramanlar olarak kişiselleştirilir ve bunlara izafe edilen maceralar aktarılır (Delehaye 1906: 5-6). “Hagiografik mit” ise antik mitolojideki temaların azizlerin yaşamına uyarlanmasıyla anlatının zenginleştirilmiş halidir.

Destanın diğer kurgusal metinlerden farkı, mutlaka tarihi bir olgu/olaya dayanması ve belli bir coğrafya ile arasında sıkı bir bağ olmasıdır (Delehaye 1906: 9). Tüm söylenenlere karşın, uygulamada türleri birbirinden ayırt etmek ve sınıflandırmak hiç de kolay değildir. Anonim bir masal kahramanı, örneğin bir kral, tarihte gerçekten yaşamış bir hükümdarın adını alabilir ve masal böylece bir destana dönüşür. Mitin de aynı biçimde ve aynı yolu izleyerek bir destan haline gelmesi mümkündür. Nitekim meşhur “Bin-bir Gece Masalları”nda destan ve masal birbirine karışır: Nakledilen olaylar çok fantastik olsa da, anlatının bazı bölümleri tarihi olgulara yaslanmaktadır (Delehaye 1906: 9-10).

Hagiografi literatüründe “destan”ı anlatının çok büyük yer tuttuğu inkâr edilemez. Destan gibi, onun da kaynağı ve seslendiği özne halktır (popüler kültür). Hatta iki türün ne denli iç-içe geçtiği kullanılan ortak terimlerde de kendini gösterir. Bir azize izafe edilen bayram gününde, onun destansı yaşam öyküsü (Legenda) okunur. Orta Çağ’ın en popüler hagiografi koleksiyonlarından biri olan Legenda Aurea (Altın Efsaneler: 13. yüzyıl), şehitlerin kahramanca eylemlerinden ve diğer azizlerin biyografilerinden oluşan bir derlemedir. Demek ki, bazıları tarihi belge değeri taşıyor olsa da, bütün hagiografi anlatılarını “destan” terimiyle tanımlamak mümkündür (Delehaye 1906: 11-12).

Efsaneler, kitlenin olguları ve yücelik atfettiği kişileri hafızasına abartılı sahnelerle naksetme eğilimine sahiptir. Abartı, kolektif ruhun olaylara ve olgulara tutkulu, canlı, coşkulu ve hatta bazen şiddetli bakışının bir sonucudur. Efsaneler kuşkusuz bu bakış içinde şekillenirler. Dünyayı güçlü duygularla anlamlandıran kitle ruhunda sadeliğe ve ayrıntılara yer yoktur. Hatta kitlenin ayrıntıları algılayamadığını ve onları söze

dökemediğini söyleyebiliriz. O izlenimlerini ve tanıklığını enerjik/abartılı ifadelerle açığa vurur (Delehay 1906: 60).

İrlandalı bir keşiş iken (İslam'ın yayılışı sırasında, MS. 7. yüzyılın ikinci yarısında) Güney İtalya'nın Taranto kentinde piskoposluğa yükselen Aziz Cataldo'nun "aziz" ilan edilmesinin öyküsünü örnek olarak verebilir. Gerçekte bir kilise komisyonu toplanır ve delilleri inceledikten sonra piskoposun azizliğine karar verilir. Ama bu, yüceltmek istenen bir yaşam için çok sıradan bir andır. Efsane bu yüzden azizliğe yükseliş öyküsünü farklı biçimde anlatır. Buna göre, Papa bütün kardinallerini toplayıp büyük bir kabile eşliğinde Aziz Cataldo'nun evine gelir ve kilise toplu halde onu onurlandırmış olur (Delehay 1906: 60).

Efsanevi kişiliklerin dönüşümüne örnek vermek gerekirse, bir aziz olmasa da, Haçlı Seferleri sırasında Batı'da üzerine efsaneler türetilen bir şahsiyet olan Selahaddin'i örnek verebiliriz. Selahaddin'in kişiliği ve mütevazılığı, ona karşı savaşan kralların memleketinde kendisine büyük bir hayran kitlesi kazandırmıştır. Kilise mantığına göre "kafir" olan bir kişiye yönelen bu hayranlığı ve sevgiyi meşrulaştırmanın yolu da, onun kökenlerini Fransız bir aileye dayandırmak, Müslüman sultanı bir şövalye ve hatta Hıristiyan gibi sunmaktır. Başka bir abartı (gerçekten olabildiğince sapma) örneği Şarlman'la ilgilidir. Haçlı Seferleri sırasında üretilen Şarlman efsanelerine bakılırsa, Hristiyan imparator, (aslında 8-9. yüzyıllarda, yani seferlerden en az 300 yıl önce yaşadığı halde) kutsal yolculuğa katılmış gibi tasvir edilmektedir (Delehay 1906: 61).

Abartının bir başka boyutu, erdemli/onurlu azizleri mutlaka İsa-Mesih'le bağlantılı konumda göstermektir. Efsaneye göre, Antakyalı Aziz İgnatius (kentin 3. piskoposudur), Mesih'in halka çocukluğun basitliğini ve saflığını anlatırken işaret ettiği çocuktur. Kuzey İtalya'nın Pavia kentinin ilk piskoposu Aziz Syrus'un da Yeni Ahit'te anlatılan başka bir çocuk olduğu düşünülür: İsa-Mesih, bu çocuğun elindeki 5 ekmek ve 2 balık ile 10 000 kişiyi doyurmuştur (Delehay 1906: 62). Konu ile ilgili Yeni Ahit'e: (1) İsa bir tekneyle Celile gölünün doğu kıyısına gitti. (Celile gölü yaklaşık 11 km genişliğinde ve 21 km uzunluğundadır.) (2) Büyük bir kalabalık O'nu takip etti, çünkü onlar İsa'nın hastaları iyileştirirken gerçekleştirdiği olağanüstü alametleri görmüştü. (3)

İsa bir tepenin yamacına çıktı ve müritleriyle birlikte oturdu. (4) Yahudilerin, Mısır'dan Çıkış 12:1-28 ayetlerinde yazılı olan Fısıh Bayramı yaklaşıyordu. (5) İsa bir insan kalabalığının aceleyle yanına doğru gelmekte olduğunu gördü ve Filipus'a, "Bu insanlar için nereden yiyecek alacağız?" dedi. (6) İsa o kadar kişiyi nasıl doyuracağını biliyordu, ama Filipus'un imanını sınamak istemişti. (7) Filipus, "Hepsi için yiyecek alacak paramız yok" cevabını verdi. (8-9) Petrus'un erkek kardeşi ve İsa'nın müridi olan Andriya şöyle dedi: "Şurada bir genç var, onun beş somun arpa ekmeği ve iki balığı var. Ama herkesi doyurmak için bize daha fazlası lazım." (10) İsa müritlerine herkesi yere, çayırların üzerine oturtmasını söyledi. Orada yaklaşık beş bin erkek, bunun yanı sıra pek çok kadın ve çocuk vardı. (11-12) İsa ekmeği ve balığı aldı, Allah'a şükretti, sonra ekmeği ve balıkları parçalara ayırdı. İnsanlara istedikleri kadar ekmek ve balık verdi. Herkesin bol bol yiyeceği oldu. İsa müritlerine, "Arta kalan yiyeceği toplayın. Hiçbir şey ziyan olmasın" dedi. (13) Müritler artan ekmele on iki sepet doldurdular. (14) İnsanlar İsa'nın olağanüstü alametini gördüğü zaman, "Musa'nın Yasa'nın Tekrarı 18:15-19 ayetlerinde bildirdiği Peygamber bu olmalı" dediler. (15) İsa insanların onu zorla İsrail'in kralı yapmaya çalışacağını biliyordu. Bu yüzden oradan ayrıldı ve tek başına Celile tepelerine doğru yürüdü.

Efsanelere kulak verilirse, Fransa'nın Limoge kentinin ilk piskoposu Aziz Martial de İsa-Mesih ayaklarını yıkarken elinde peşkir ile onu bekleyen kişidir. Fransa'nın Bourges kentinin ilk piskoposu Aziz Ursinus ise, (büyük olasılıkla 3. yüzyılda, yani İsa'dan en az 200 yıl sonra yaşadığı halde) Son Akşam Yemeği'nde bulunan havariler arasındadır (Yuhanna 6:1-15 Matta 14:13-21; Markos 6:30-44; Luka 9:10-17).

Yerel kiliseler kuruluş tarihlerini havariler devrine dayandırmayı arzuladıkları için, bu tür anakronik anlatıların kurumsal bir onay içerdiği de söylenebilir. Bu tip öyküler ilk kez küçük bir grup tarafından ortaya atılmışlarsa da, hemen halka mal olmuşlardır. Kitle kuşkusuz bunların yaratıcısı değildir ama efsaneyi sahiplenip yayan odur. Engelleyici bir mekanizma olmadığı için, kitleden çıkan abartılı öyküler (kitlenin cüreti) sınır tanımaz. Aziz'le arasındaki zamansal ve mekansal uzaklık bile, kitleyi inandığı öykünün doğruluğunu sorgulamaya yetmez. Örnek vermek gerekirse, hakkında yazılan metinler ve anısına yapılan ikonalar sayesinde, Azize Catharina'nın (289-307) yaşam öyküsü ile

doğduğu ve şehit edildiği kentin İskenderiye olduğu herkesin malûmudur. Oysa Limasol piskoposu Étienne de Lusignan (1537-1590), Mağusa'da azizeyi anlatan Yunanca bir metne rastladığını ve onun İskenderiye valisi olduğu söylenen babası Kostos'un bu metinde "Kıbrıs kralı ya da valisi" olarak tanıtıldığını aktarır. İddianın kanıtı da hazır: yakınlardaki Salamis kentinin diğer adı Konstantia'dır (Kostos'tan). Büyük Zulmün mimarı olan imparator Diocletianus (285-305), Koptos'u İskenderiye valiliğine getirmiş, azize de bu kentte doğmuştur. Lusignan'a göre, genç kız babası ölünce atayurdu Kıbrıs'a dönmüş; amcası ise, Hıristiyan olduğunu öğrenince onu Salamis'te bir hapisaneye kapatmıştır. Amca, yeğenini daha sonra Mısır'a İmparator Maxentius'a (306-312) gönderecek, imparator genç kızı dininden dönmeye ikna edemeyince (henüz 18 yaşında iken) ölümle cezalandıracaktır. Lusignan, azizenin yaşam öyküsünü böyle aktarır ve onun Kıbrıslı olduğunun unutulmasını İskenderiye'de şehit edilmesine bağlar (Delehay 1906: 62-65).

Kısacası benzer örnekler pek çok azizin ve şehidin doğum yeri olarak farklı kentler gösterilir ve kitle böylece kentle sevdiği aziz arasında bağ kurar. Sonuç olarak, efsanenin ilk yaratıcısı anonim bir öznedir, kitledir. Kitlenin elinde kalem olmadığı için, efsaneyi derleyip yazıya geçirmek hagiografa düşer. O hem kitlenin sözcüsü, hem de birey olarak öyküye kendinden bir şeyler katan kişidir. Gelecek bölümde, hagiografinin bu "aracılık" görevini ifa ederkenki kişisel katkısı ve mesleğin işleyiş süreci anlatılacaktır (Delehay 1906: 66-67).

Hagiografinin temel unsurlarını ortaya sermek için, onun yukarıda sayılan türlerle bağı iyi saptanmalıdır. 1- Tarihi olgu ya da kişiler, hagiografinin ana teması ya da bahanesidir. 2- Tarihi olgu, toplumun kolektif hayal gücüyle süslenir ya da yeniden şekillendirilir. Gerçeklik ve kurgu, hagiografi metninde eşitsiz biçimde kaynaşır; Ortaya çıkan sentezin tarihe ya da destana yakınlığı, bu ikisinin metin içindeki ağırlığına bağlıdır (Delehay 1906: 11).

Hagiografi, "tarih"ten başka bir şeydir; biyografiyi, methiyeyi ve ahlak dersini aynı bütünde kaynaştıran bir sentezdir. Ancak övgü, yaşamı işlenen azizi insan-üstü ve ulaşılmaz bir varlığa dönüştürecek düzeye de varmamalıdır. Kitlenin azizin yaşamına

öykünmesi için, onun “insan” olduğunu hatırlatan pasajlara da ihtiyaç vardır. Zira asıl gösterilmek istenen, azizin iyiliğinin/erdeminin kendinden değil Tanrı’dan kaynaklandığıdır (Delehay 1906: 77).

Hagiograflar genel olarak metinlerinde kullandıkları bilgilerin nereden geldiğini söylemezler. Tarihi kaynakların sınıflandırılmasını öncelikle iki ana kategoriye ayrılabilir. Gelenek ve maziden bugüne kalanlardır.

Yazılı gelenek ise anlatılar, yıllıklar, kronikler, anılar, biyografiler, tarihi kayıtlar, vb. oluşur (Delehay 1906: 82).

Sözlü gelenek ise örgü tanıklarının ve azizin çağında yaşamış kişilerin anlatıları, olayları başkalarından duyanların aktardıkları, kitle içinde kulaktan kulağa yayılan öyküler. Başka bir deyişle, hagiografin metninde kullanabileceği, halk arasında çok yaygın kabul gören tarihi ya da efsanevi (yazıya geçirilmemiş) bütün anlatılar (Delehay 1906: 84).

Tasvir edilmiş gelenek: Ressamlar ve heykeltıraşlar, duydukları ya da okudukları anlatıları somut eserlere dönüştürürken bunlara kendi bakış açılarını katarlar. Örneğin Kapadokyalı (Nissalı) ilahiyatçı Gregory’ye (334-394) atfedilen Aziz Theodorus methiyesinde, azizi tasvir eden bir kilise resmi hatırlatılır ve böylece ikonlar da hagiografi malzemesi haline gelir (Delehay 1906: 85).

Mazinin kalıntıları: Azizlerin naaşları, onlar adına inşa edilmiş kiliseler ve kendi ellerinden çıkmış yazılar da yaşam öyküsü için birer kaynak olarak kullanılırlar. Hatta bazı biyografiler, başka kaynak bulunmadığı için, yalnızca bunlara (azizin bedeni, hacıların ziyaret ettiği mezarı ve ölüm yıldönümünde düzenlenen anma törenleri) dayanılarak yazılır. Ancak meraklı kitleye azizle ilgili olarak yalnızca bu tip bilgiler aktarılamayacağı için hagiografin hayal gücünü de kullanması gerekecektir (Delehay 1906: 86).

Kaynaklar doğru kullanılmadığı ve Latince kayıtlar düzgün okunamadığı için fahiş hatalarla yazılan hagiografi örnekleri de vardır. Örneğin bir bakireye ait mezar taşındaki

“digna et merita” (namuslu ve erdemli) yazısının azize Emerita’ya (3. yüzyıl) işaret ettiği düşünülünce, kalıbın ilk sözcüğü “Digna”nın başka bir azizenin adı olduğuna inanılmıştır (Delehay 1906: 95).

Mezar taşlarındaki yazıların yanlış yorumlanmasına benzer bir başka hata, azizin doğum yerinin tamamen bambaşka bir yerleşim yeri ile karıştırılmasıdır. Bu durumda ortaya yeni bir kült/tapınım çıkmaz ama kültürün merkezi değişir ya da çeşitlenir. Örneğin “Caeae Antonina” kalıbında, Şehit-azize Antonina’nın Nicaea (İzmit) doğumlu olduğu belirtildiği halde, kentnin adı İspanya’daki “Cea” ile karıştırılmış ve Cea sakinleri bu sayede azizenin kendi hemşerileri olduğunu iddia edebilmişlerdir (Delehay 1906: 98).

Hagiografi kuşkusuz yazarının kişiliğinden de izler taşıyan bir eserdir. O, malzemesini düzene koyar, kendi üslubuyla kaynaştırır, bazen birer belge niteliği taşıdıklarını görmezden gelerek onları genişletir ve sonuç olarak altına imzasını da attığı özgün bir metin yaratır. Bu denli geniş ve heterojen bir edebiyatın genel ilkelerini ortaya koymak tabii çok zordur (Delehay 1906: 100).

Anlatının zaman içindeki değişimine dair Clairvaux’lu Aziz Bernard (1090-1153), 2. Haçlı Seferi hazırlıklarına destek için Almanya’nın Konstanz bölgesine geldiğinde (1146), oradaki okçulardan biri onun ruhani gücüyle alay etme gafletinde bulunmuş ve karşılığında olduğu yerde yığılıp kalmıştır. Bilincine uzun süre kavuşamayan okçu, ancak Bernard’ın gelip onun için dua etmesiyle kendine gelir. Okçu ölmüş ve daha sonra azizin kerametiyle dirilmiş değildir (en azından öykünün ilk versiyonunda olaylar bu şekilde nakledilmez). 100 yıl sonraki hagiografilerde ise, okçunun öldüğü ve azizin onu hayata döndürdüğü anlatılacaktır (Delehay 1906: 101-102).

Keramet ya da mucizenin zaman içinde biçim değiştirmesine dair bir başka örnek, Macar kralı II. András’ın kızı (prenses ve azize) Elisabeth (1207-1231) ile ilgilidir. Hagiograf Dietrich von Apolda’ya (1225-1302) bakılırsa, Elisabeth hiç kimsenin tiksintisini yenip yaralarıyla ilgilenmeye dayanmadığı cüzamlı bir hastayı eşiyle paylaştığı yatağa yatırmıştır. Haberi alan eşi (Dük Ludwig) ise, hastanın yattığı odaya hışımla dalıp örtüyü kaldırdığında, (Tanrı, vicdan gözünü açtığı için) yatakta bir

cüzamlı yerine “çarmıha gerili İsa-Mesih figürü” görmüştür. Sonraları aynı öyküyü nakleden yazarlar bu basit ama vurucu öyküyü değiştirirler ve yatakta “İsa’nın çilesi”ni simgeleyen bir ikon yerine bizzat Mesih’in kanlar içinde yattığını yazarlar (Delehay 1906: 102).

Eusebius’a göre Filistin’in ilk şehidi olan Procopius, Romalıların zulmüne karşı gösterdiği direniş ve ölüm anındaki soğukkanlılığı ile akılda kalan bir azizdir. Eusebius’un kitabı bugüne iki nüsha halinde ulaşmıştır. Metnin Grekçe olan aslı eksik, Süryanice çevirisi ise tamdır.

Eusebius’un “Filistin Şehitleri” kitabından “Çocukluğundan beri namuslu ve erdemli biri olan Procopius, kendini ölüme en iyi biçimde hazırlamıştı. 2-3 günde bir su ve ekmek ile beslendiği ve kendini bazen 1 hafta aç bıraktığı için azizin bedeni neredeyse cesede dönmüştü ama ruhu imanla dolu olduğundan vücut yine de ölüme meydan okuyordu. İyilik ve şefkatle dolu olup kendini Tanrı’ya teslim eden aziz, bu zor koşullar altında dahi çevresindekileri eğitmeyi sürdürüyordu. Bet Şean’da oturan bu değerli din adamı, ruhbanaya özgü üç alanda da uzmandı: s145 Kutsal kitabı Süryani dilinde okur, yorumlar, imanı ile iblisleri kovabilirdi” (Delehay 1906: 144).

“Bet Şeanlı hemşerileri ile birlikte Kayserya, Maritima’ya gönderildi ve daha kentin kapısını geçer geçmez valinin karşısına çıkarıldı, sonra da yargıç Flavianus tarafından sorgulandı. Yargıç onun Roma tanrılarını kutsamasını istedi. Aziz kararlı bir sesle çoktanrıçılığı mahkum etti ve yaratıcının tek olduğunu söyledi. Bu tavır karşısında geri adım atan yargıç, ondan hiç olmazsa imparatorları kutsamasını talep etti. Ama Tanrı yolunda şehit düşecek olan kişi, bu sözleri küçümsedi ve valiye Homeros’un şu satırlarını hatırlattı: Pek çok efendiye sahip olmak iyi değil, efendi tek olmalı”. Vali bu sözleri imparatorlara karşı küfür olarak değerlendirdi ve azizi ölüme gönderdi. Azizin kafasını kestiler ve o huzurlu biçimde sonsuz yaşama adım attı” (Delehay 1906: 145).

Eusebius’un anlatısı çok yalındır; gücü ve güzelliği buradan gelir. Metnin devamında da Filistin’in bu ilk şehidinin kilise tarafından nasıl onurlandırıldığı anlatılır. Ancak sonraki binyılda bu sade anlatı zayıf bulunacak, onun yanına daha uzun ve gösterişli

olan yenileri eklenecektir. Yeni anlatıların dili ve havası çok daha efsanevidir (Delehay 1906: 146).

Yenilenen efsanelerin ilki, günümüze Grekçe ve Latince iki nüsha halinde ulaşmıştır. İkinci efsaneye ait kayıtlar yalnızca Grek dilindedir; Üçüncü efsane ise yine iki dillidir (Delehay 1906: 147-148).

Eusebius'tan yüzlerce yıl sonra üretilen 1. efsane, özgün metinden 7-8 kat daha uzundur. Efsane, Eusebius'un metninden çok farklıdır. Bir kere yargılanmak üzere mahkemeye getirilen aziz, onu gören kitle tarafından yuhalanır. İkincisi, yargıç "teslis" anlayışıyla alay eder ve Tanrı'nın ölümlü bir kadının oğlu olmasını gülünç bulur. Üçüncüsü, yargıcın alaycı tavrı karşısında savunmaya geçen Aziz Procopius, argümanlarını desteklemek için Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi filozofları referans gösterir ve Tanrı'nın "bir" olduğunu tekrarlar. Metinde karşılıklı konuşmalarla mahkeme sahnesi uzadıkça uzar (Delehay 1906: 149).

Dördüncüsü, aziz hemen idam edilmez, öncelikle çok ağır işkencelerden geçer. Nihayet azizin idamı emredildiğinde ise celladın elleri tutmaz olur, hemen sonra da ölür biçare adam. Yargıç Flavianus, bu hal karşısında azizi elleri zincirlenmiş halde hapsedirir; şehit-aziz orada uzun bir dua okur. Bu sırada melek kılığında zuhur eden İsa-Mesih onun yaralarını iyileştirir. Üç gün sonra yeni bir yargılama sahnesine geçilir. Sonrasında azize yeniden işkence edilir. Bütün olanlar azizi o denli etkiler ki kutsal gözlerinden yaşlar boşalır. Ağlamasının nedeni çektiği acılar değil, bunca konuşmaya ve mucizeye karşın yargıcın ikna olmaması, tövbe edip imana gelmemesidir. Yeniden ölüm emri verildiğinde ise, otoritelerden 1 saat ister, ibadetini tamamladıktan sonra da soğukkanlılıkla ölüme teslim olur (Delehay 1906: 150-152).

Görüldüğü gibi, anlatının ilk halindeki yalınlık ve duruluktan eser kalmamış; azizin çilesi uzadıkça uzamıştır. İkinci efsanede olaylar daha da karmaşıklaşır, karakterlerin sayısı da artar.

Bu versiyonda, Neanias adlı pagan yaşadıklarından ders çıkarıp Hıristiyan olur; sonra annesinin evine gidip putları kırar, evde bulduğu mücevherleri yoksullara dağıtır. Annesi de bu nedenle onu Romalılara şikayet edip tutuklatır. Neanias, yargılanıp işkence görürken melekler tarafından ziyaret edilir; bu sırada ona görünen İsa-Mesih mahkumu vaftiz eder, yaralarını iyileştirir ve adını “Procopius” olarak değiştirir (Delehay 1906: 155).

İkinci efsanede pek çok dini anlatının birleştiğini görürüz. Örneğin Procopius’un din değiştirmesi, Aziz Pavlus’un yaşadıklarına çok benzemektedir. Üçüncü efsanede ikincinin aşırı abartılı üslubu onaylanır, gerçek-üstü olaylar eleştirel bir yaklaşım getirilmeksizin sorgusuzca tekrarlanır. Efsane sabitlenmiştir (Delehay 1906: 156-157).

Paganlıktan kalan inançların Hıristiyanlıktan sonra da sürdürüldüğü bilinmektedir. Hıristiyanlık ile antik dinlerde ortak olan ritler ve semboller, hurafeler, mucize derlemeleri, pagan kaynaklardan ödünç alınan temalar sonucu ortaya kaçınılmaz benzerlikler çıkmaktadır.

Hagiografilerde; azizler kültü ve kahramanlar kültü, gösterişli/törenselle uygulamalar, kutsal emanetler önemlidir. Hıristiyanlık kültüründe paganlıktan geçen unsurların Hıristiyanlık içindeki dönüşümü-değişiminin kutsal kaynaklardan izlerinin bulunmaya çalışılması önemlidir.

Kilise ve manastırlarda, azizlerin kutsandığı ve adlarına düzenlenen özel günler, kültürün dönüşümü sebebiyle gerçek kişi ve tarihleri tayin etmenin zorluğu ile karşılaşılmaktadır. Latince inci anlamına gelen Margarito adıyla da bilinen Antakyalı dansöz Pelagia (450’li yıllar), güzelliği, kıyafetleri ve takıları ile herkesin gözünü kamaştıran bir kadındır. Bir gün kazara kiliseye giren Pelagia, Urfa piskoposu Nonnos’un cemaatiyle iletişimine tanık olur ve din adamının sözlerinden etkilenerek vaftiz edilmek ister. Pelagia, bundan sonra beyaz vaftiz kıyafetini çıkarıp erkek giysileri giyer, Antakya’dan gizlice ayrılp Kudüs’ün doğusundaki Zeytin Dağı’nda inzivaya çekilir. Ortodoks Kilisesi’nde azizenin kutsandığı gün 8 Ekim’dir (Delehay 1906: 223).

8 Ekim, aynı adı taşıyan bir başka azizenin de kutsandığı gündür. Bu ikinci Antakyalı Pelagia da azizedir, ama ilkinin aksine “şehit olmuş” bir bakiredir. 8 Ekim, aynı adı taşıyan ama Tarsuslu olan üçüncü bir şehit azizenin de günüdür. Tizpon/Ktesifon yakınlarında ise, bu azize ile aynı yaşam öyküsüne sahip Anthusa adlı bir şehitten söz edilir, bu şahsa adanan gün 22 Ağustos’tur (Delehay 1906: 224). “Azize Pelagia günü” adı altında antik dinlerin aşk-güzellik-haz-doğurganlık tanrıçası Afrodit/Venüs olabilir mi sorusunu akla getirmektedir.

Bütün bu örneklerden başka, Küçük Asya’da ve genel olarak Yakın Doğu’da bayram günleri ya da yaşam öyküleri aynı olan Margarita-Maria-Marina adlı azizeler vardır. Öykülerin hepsinde ana tema, keşiş kıyafetleri giyen bir kadının manastır ortamında cinsiyetini saklayarak ruhani bir yaşam sürmesidir. Bazı öykülerde aynı kadınlar üzerlerine atılan iftiralarla savaşmak zorunda kalmışlardır (Delehay 1906: 225-226).

Zamanla hakiki anlatı ile gerçek-üstü anlatının birbirine karışabilir. Anlatıların işlevselliği kültürün doğduğu kentin önem kazanması gibi sonuçları da doğurabilir. Hagiografi literatüründe karşılaşılan 3 büyük yanlış bulunmaktadır. İlk ve en yaygın olan, azizin ona izafe edilen efsaneden ayırt edilememesidir. Gerçekten yaşamış bir azize ait anlatı değer ve saygı görür; inanılması zor ve hatta gülünçlük derecesinde abartılı öyküler ise ciddiye alınmazlar ve orada anlatılan azizin gerçekliği de kuşku uyandırır (Delehay 1906: 242).

“Hakkında bir efsane varsa, orada yaşamı anlatılan aziz gerçek olmalıdır” gibi bir yanlışlığa da düşmemek gerekir. Hagiografi metinlerinin bütünüyle hayali kahramanlar yarattığını ve var olmayan belgelere dayanarak kendilerini haklı (azizi de gerçek) kılmaya çalıştıklarını pek çok kez gösterilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle yöntem son derece basittir. Efsanenin dayandığı kaynak temelsiz ya da çok zayıf ise, anlatılanların ve dolayısıyla adı geçen azizin hayali/uydurma olduğunu söyleyebiliriz. Yine çok yaygın olan ikinci yanlış, azizlerin yaşam öyküsünü kaleme alanlara duyulan abartılı güvendir. Bazı metinlerde şöyle bir ifade geçer: “Azizin yaşam öyküsünde aktarıldığı üzere”... Oysa herhangi bir yaşam öyküsünü sağlam bir referans olarak kullanmadan önce onu yazan kişinin kimliği ve çalışma tarzı da sorgulanmalıdır (Delehay 1906:

243-244). Delehaye, üçüncü yanılığının ise, bilimsel araştırmalar sonucunda ulaşılan kati bilginin yerel kiliseler içinde olgunlaşan geleneksel anlatılarla karşılaştırılması olduğundan bahseder. Yerel kilise, bir aziz hakkında otantik bilgilerin toplandığı bir merkez olabileceği gibi halk arasındaki yaygın efsanelerin yazı yoluyla resmileşmesine ve azizin gerçek yaşamının hayali anlatılarla karışmasına da aracılık edebilir (Delehaye 1906: 247).

Hristiyanlık inancına göre azizlerin önemi: “soğuk demir ateşe bırakıldığı vakit ilkin sıcak ve ışıldak oluyor. Böylece topraktaki azizler, Rabb’a devamlı birleşmeleriyle göklü arzulara ve ilahi duygulara malik olurlar. Mezarlarından ve kemiklerinden ziyaretçilere Allah’ın yaptığı harikalar ve verdiği şifalar buna şehadet ederler (Dolapönü 1964: 74) şeklinde açıklanmaktadır.

Erken dönem aziz yaşamöykülerinde azizin ölümü, mucizeleri, şefaati, vb. bilgiler vardır. Azizler hakkında bilgi kaynaklarını üç kategoride toplayabiliriz. Birincisi, yazılı kaynaklar; öyküler, yıllıklar, kronikler, hatıralar, kitabeler, biyografiler bu gruba dâhildir. İkincisi sözlü gelenekle, azizin yetiştiği ortamda hayattayken ve öldükten sonra onun hakkında dilden dile aktarılanlardır. Üçüncüsü ise, bazı resimlere yansıyan hayatlarıdır. Azizlerin münzevi yaşantılarının hayatın doğal akışına aykırı tarzlarıyla tarihsel gerçeklerinin göz ardı edilmesine neden olabilen anlatıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sütuncu Aziz Simeon’un bir öğrencisi tarafından yazılan yaşam öyküsünde; Sütuncu Aziz Simeon, İmparator Theodosius’ya II (408-450) tehdit dolu mektup yazacak kadar güçlü bir manevi şahsiyet olarak anlatılmaktadır. Simeon mucizevî özelliklere de sahiptir. Simeon denizlerde sıkıntı çekenlere yardım ediyor ya da beddualarıyla zalim bir yöneticinin ölümüne sebep olabiliyordu. Ortaçağ’daki yaşam öyküsü yazarlarının (hagiography) genellikle biyografileri oluştururken izledikleri yol bunun benzeriydi (Tural 2011: 163-164).

C. Mango, Ortaçağ’daki yaşamöyküsü yazarlarının (hagiographer) genellikle biyografileri oluştururken şu taslağı göz önünde bulundurduklarını söyler. “Kısa giriş bölümünde yazar, Aziz X’in meziyetlerini kutlulamaktaki yetersizliğini kabul eder. Bunu yapması için başrahibi ya da psikoposu onu teşvik eder. Kendisi de, aklının yetersizliğine ve anlatımının kaba sabalığına karşı itaatsizlik etmeye cüret edemez.

Yaşam öyküsü böylece azizin doğum yeri ile başlar. Azizin gerçek partisi Göksel Kudüs idi, ama tesadüfen hiç tanınmamış olmakla birlikte, onun sayesinde ölümsüz bir şöhret kazanmış olan Y kenti ya da köyünde doğmuştur. Azizin anne-babası neredeyse değişmez bir biçimde, zengin ve soyludur. Doğumu genellikle bir düste önceden bildirilmiş ve buna başka işaretler de eşlik eder. Eğitim çağına geldiğinde öteki oğlanların arkadaşlığından kaçınır. Ya tüm klasik öğrenimini bütünüyle elinin tersiyle iter ya da doğal yeteniği olağanüstü olmakla birlikte gerekli olduğunu düşündüğü kadarını alır. Ergenliğe eriştiği zaman, aziz, sevgili anne-babasının kendisi için ayarladığı evliliği redder ve bir manastıra çekilir. Yıllar boyunca en ağır işleri mütevazilikle yapar. Tüm bu ağır şartlara rağmen perhiz ve ibadet gibi vecibelerini de fazlasıyla yapar. Gerekli metanete ve dirayete ulaştığı zaman, tek başına bir hücrede ya da çölde inzivaya çekilir. Yaşamı boyunca şeytanlarla savaşıyor, insanlara mucizeler gösterir ve şifa verir. En sonunda ona rahiplik makamı bağışlanır ancak kendisine yapılan tüm psikoposluk önerilerini reddeder. Kendi ölümünü önceden görür ve ilerlemiş bir yaşta genellikle huzur içinde ölür (Tural 2011: 164-165). Azizin, ölümünden sonra kutsiyetinin devam ettiğine olan inançla kendisine imanlı bir yürekle dua edilince mucizeler gerçekleştirebileceğine şefaatine sürdürebileceğine inanılmaktadır. Azizin ölüm gününde düzenlenen ayinler sayesinde ise azizin adı ve mucizeleri yaşamaya devam ettirildiğine inanılır.

Aziz anlatıları; tarihsel ve sosyolojik gerçekleri içinde barındırmaktadır. Bu anlatılar ve etrafında oluşan inanç uygulamaları dini ve kültürel senkretizmin önemli örnekleri olarak yorumlanabilir.

Ölü azizler, müminlere görüldüğünde tanrı ve onun melekleri, o azizlerin dış görünüşlerine büründüğüne inanılmaktadır. Çağdaşların aksine hagiografi yazarları azizlerin öldükten sonra pasif olduklarına inanmıyor. Yuhanna'nın hagiografisini yazan kişi tanrı'nın aziz kılığında görüldüğü rüyayı manastır kurallarındaki bir ihlali meşrulaştırmak için kullanmaktadır. Çağdaş hagiografik metinlerden yorum için bir çerçeve oluşturmak mümkündür. Bu metinlerde rüyalar genellikle dış güçlerin yaptıkları baskılarla rahipler ve manastırların geleneklerinden kopması ve vaziyeti kurtarma gibi bir işlevleri olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bir cemaatin koruyucu azizin rolü, genellikle ruhban sınıfından olmayan ama manastırı koruyan kişiler tarafından belirlenir

(Kraüsmüller 2013: 24).

Ölmeden Önce Göğe Çekilmek: Musevilikte İlyas Peygamber'in, ateşten atların çekildiği bir arabaya binip göğe yükselerek düşmanlarının saldırılarından ve ölümden kurtulduğuna inanılmaktadır (Kitab-ı Mukaddes, II. Krallar, II, 11-12. Hikâye Taberi'de nakledilmiştir ve Baba İlyas ile İlyas Peygamber arasındaki isimlerin benzerliği dikkat çekmektedir. Baba İlyas' menkıbesine uyarlanmış olabileceği düşünülmektedir. Hristiyanlık'ta da Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten (crucifixion) sonra yeniden dirildiği (resurrection) ve göğe çekildiği (ascension) inancı malumdur (Matta, XXVII; Markos, XVI; Luka, XXIV; Yuhanna, XX.). Aynı inanç bir farkla İslamiyet'te de mevcuttur. İslamiyet'te ise haça gerilenin Hz. İsa olmayıp Allah tarafından ona benzetilen münafık bir havari olduğu ve ölmeden önce Hz. İsa'nın sağ olarak Allah katına çıktığı kabul edilir¹⁵⁶ Bütün bu inanç örneklerinde herhangi bir insan değil bir kral, bir peygamber, bir hükümdar ve bir velinin ölmeyip göğe yükselmesi bahis konusudur. Her insan için böyle bir sonuçtan bahsedilmemektedir (Ocak 2010: 256-257). İsa'nın *ölmeden önce göğe çekilmesi* ile Mor İliyo'nun *ölmeden göğe çekilmesi* benzer motiflerdir.

Kitab-ı Mukaddes'te rastlanan motiflerden bazılarına örnek verilebilir.

Suyu Kana Çevirmek: Kitab-ı Mukaddes'te rastlanan motifte, Hz. Musa'ya inanmayan Firavun, ondan bir mucize göstermesini ister. Peygamber bunu nasıl yapacağını düşünürken Allah, elini nehre doğru uzatmasını emreder ve ne kadar su varsa nehirdekilerle birlikte kana dönüşeceğini bildirir. Hz. Musa, emri yerine getirir. Firavun'un ve bütün hazır bulunanların gözü önünde suların tamamı kıpkızıl kan olur; Mısırlılar hiçbir yerden su alamazlar (Çıkış, VII, 17-21). Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli'deki iki menkabe de söz konusu motifin, buradan kaynaklandığı düşünülebilir (Ocak 2010: 260).

Halka Felaket Musallat Etmek: Peygamberler Allah'ın emirlerine karşı gelen kitlelere çeşitli felaketler musallat etmişlerdir. Mesela livâta (homseseksüellik) gibi çirkin bir günaha müptela oldukları için Lût peygamber Allah'ın emriyle Sodom ve Gomora'nın altını üstüne getirmiştir (Tekvin, XIX, 24-25). Allah'a inanmayı ve kendisine tabi olmayı reddettikleri için Hz. Nuh'un halkı, çıkan bir tufanda mahvolup gitmiş, ancak

¹⁵⁶ Kur'an-ı Kerim, Nisa Suresi.

gemiye binenler kurtulmuştur (Tekvin, VI-VII; aynı olay için Kur'an-ı Kerim, Hûd, 24-25). Aynı şekilde Allah'a inanmayı kabul etmeyen Firavun'u cezalandırmak için Hz. Musa, Mısır'a gökten ateşli dolu yağdırmış (Çıkış, IX, 22-25), bir başka seferinde çekirge sürülerini musallat etmiştir (Çıkış, X, 13-15). Bunlara benzer pek çok olay, Kur'an-ı Kerim'de de zikredilmiştir (Hûd, 66-69). Bu gibi olaylar Bektaşî menkabelerine de yansımıştır (Ocak 2010: 260-261). Aziz efsanelerinde de halka musallat olan felaketlerden azizler, onları kurtarmaktadır. Bu sayede halk imana gelip Hristiyanlığa geçmişlerdir.

Bereket Getirmek: Kitab-ı Mukaddes'te ise "bereket getirmek" motifi ile ilgili şöyle bir hikâyeye vardır: Bir gün peygamber Elişa'ya, kocası borç bırakarak ölmüş bir kadın gelir. Alacaklılarının sıkıştırdığını, evde birazcık yağdan başka bir şey bulunmadığını bildirir. Elişa kadına bulabildiği kadar kap toplamasını söyler. Kadın kapları toplayıp getirir. Evin kapısını kaparlar ve yağı bütün kaplara paylaşırlar. Kapların hepsi derhal ağızlarına kadar yağla dolar. Kadın bunları satıp borçlarını öder (II. Krallar, IV, 1-7). Her iki hikâyede de bir kadına ait az miktardaki yağın çoğalması konusu ana motiftir. Bu motif, Hızır konulu efsanelerde ve Hacı Bektaş'ın menkabesinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan bir diğer hikâyeye ise; Peygamber İlya Tsarefat şehrine gider. Orada rastladığı bir kadından yiyecek ister. Kadın ekmeği olmadığını ancak bir avuç unla biraz yağı bulunduğunu söyler. İlya o undan bir pide yapmasını bildirir. Kadın söyleneni yapar ve o bir avuç undan günlerce pide pişirilir; fakat ne hamur tükenir ne de yağ biter (I. Krallar, XVII, 10-16). Hacı Bektaş'ın iki menkabesiyle Kitabı Mukaddes'tekiler arasında benzerlikler vardır. Yalnız olayların baş tarafları her iki menkabede yer değiştirmiştir. Bununla beraber hepsinde de yolcu olan mübarek bir şahsın uğradığı köyde bir kadından yiyecek istemesi, kadının vermesi üzerine evdeki yiyeceklerin artması söz konusudur. Dolayısıyla Hacı Bektaş'ın iki menkabesinin doğrudan doğruya Kitab-ı Mukaddes'ten uyarlandığı söylenebilir (Ocak 2010: 261-262).

Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doğurmak: Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. İsa şakirtleriyle otururken karınlarının acıktığı yazar. Fakat yanlarında az bir ekmek ve balıktan başka bir şey yoktur. Hz. İsa, şakirtlerine çayırlara oturmalarını söyler. Sonra ellerini göğe

kaldırıp dua eder ve ekmekleri bölüp dağıttırır. Bütün oradakiler yiyip karınlarını doyururlar, yine de bitiremezler (Matta, XIV, 17-21; XV, 34-38. Kur'an-ı Kerim'de aynı mucizeye telmih vardır (el-Maide, 112-114). Burada Havariler'in Hz. İsa'dan gökten bir sofrayı indirmesini istediklerinden bahsedilir. Havariler ancak bu sofranın inmesinden sonra inançlarının kuvvetleneceğini söylerler. Bu talep üzerine Hz. İsa dua etmiş ve inen sofradan Havariler doyuncaya kadar yemişlerdir. Ancak bu mucizeyi gördükten sonradır ki, Havariler'in Hz. İsa'ya olan bağlılıkları artmıştır. Bütün bu mucizeler yeni gelen dinin kabulünü kolaylaştırmıştır.

Hadis kitaplarında Hz. Muhammed'in de benzer mucizesi olduğu rivayet edilir. Ebu Talha adındaki sahabe Hz. Muhammed'in açlığını anlayarak hanımı Ümmü Süleym'den onun için yiyecek bir şey ister. Kadıncağız evde son kalan azıcık arpa unundan hamur yaparak bir ekmeği pişirip mescide oturmakta olan Peygamber'e götürür. Bunun üzerine Peygamber yanındakileri de alarak doğrudan Ebû Talha'nın evine gider. Kadın kocasını durumdan haberdar edince adamcağız başka yiyecek bir şey olmadığı için sıkılır. Ama peygamber o bir ekmelele cemaati doyurur¹⁵⁷ (Ocak 2010: 263-264). Bereket, aziz menkabelerinin ve İslam kaynaklı menkabelerin önemli motiflerindedir.

İsa, günün bir bölümünde vaaz verdikten Taberiye gölünün kıyılarına kadar peşinden gelmiş beş bin kişinin yiyeceği olmadığını öğrenir. O zaman hepsini oturtur ve ellerindeki birkaç ekmeği ve balığı mucizevî bir şekilde çoğaltarak herkesin karnını doyurmasını sağlar. Arkaik bir ritüel davranış sergilenerek grubun mistik dayanışması ifade edilmiş veya onarılmıştır. Bu örnekte ortaklaşa yemek eskhaton'un simgesel öncülüğü anlamına da gelebilir. Çünkü Luka (9: 11), İsa'nın daha önce onlara Tanrı'nın Krallığından söz ettiğini belirtmektedir. Ama bu yeni mucizeyle gözleri kamaşan kalabalık o sözün derindeki anlamını kavramamış ve İsa'yı o kadar beklenen, İsrail'i kurtaracak "Mesih-Kral" sanmıştır. "İsa, onların gelip kendisini kral yapmak üzere götüreceklerini" anladı (Yuhanna 6: 15). O zaman kalabalığı dağıttı, öğrencileriyle birlikte bir kayığa bindi ve Taberiye gölünün karşı yakasına geçti (Eliade 2012: 383). Az yemekle çok kişiyi doyurma mucizesi efsanelerin ve masalların kullanılan motiflerindedir.

¹⁵⁷ Matta İncili'indeki Hz. İsa hikâyesine benzeyen bu hadisten başka benzer olayları anlatan rivayetler mevcuttur.

Körleri Gördürmek: Bu motif hem Hristiyan hem de İslami inançlarda Hz. İsa'nın bir mucizesi olarak bilinmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. İsa, bir gün iki kör adamın yanından geçer. Körler onu tanıyıp peşine düşerler ve evine kadar takip ederler. Eve geldiklerinde Hz.İsa'ya yalvararak gözlerini açmasını isterler. O da dediklerini yapar ve iki kör eskisi gibi görmeye başlarlar (Matta,, IX, 27-30. Benzer bir başka olay bkz. Matta, XIII, 10-13.) Kur'an-ı Kerim'de de birkaç yerde Hz. İsa'nın bu mucizesinden kısaca bahsedilir (Âlü İmran, 49; el-Maide, 110). Yine burada, oğlu Yusuf'a olan hasretinden dolayı kör olan Yakup Peygamber'in gözlerinin, oğlu Hz.Yusuf tarafından gönderilen gömleğiyle açıldığı anlatılır (Yusuf, 93). Bu motifin geçtiği menkabe Kaygusuz Abdal'a aittir. (Ocak 2010: 265). İsa Mesih'in her zaman gidip geldiği yerde kör adam oturuyormuş. Kör adam, Rab bana gözlerini aç dedi. İsa Mesih, çamuru gözlerine sürdü. Adam görmeye başladı (Kırılmaz 2013) İsa Mesih'in mucizeleri görünsün diye bu kör adam öyle yaratılmıştı.

Ölü İnsanı veya Hayvanı Diriltmek: Bu motif pek çok menkabede geçmektedir. Hz. İsa'nın en önemli özelliklerinden biri ölüleri diriltmedir. Kitab-ı Mukaddes'te; İlya ve Elişa Peygamberlere nispet edilen iki çocuk diriltme mucizesi anlatılmaktadır. Bunlardan birincisine göre, İlya ihtiyar bir kadının evinde misafir kalmaktadır. Bu kadının oğlu hastalanır ve ölür. Kadının talebi üzerine İlya dua eder. Dua eder etmez çocuk dirilip ayağa kalkar (I. Krallar, XVII, 17-22). Elişa'nın hikâyesi de benzer motiflere sahiptir. O da bir karı kocanın evinde misafirdir. Bir gün evin erkek çocuğu hastalanır ve ölür. Annesi yalvararak Elişa'dan çocuğu diriltmesini rica eder. Elişa da onu tekrar hayata kavuşturur. (II. Krallar, IV, 17-37. Bu hikâye Envâru'l-Âşikin'de de olduğu gibi anlatılmaktadır. Burada Elişa, İlyas; dirilen çocuk da Yusuf Peygamber diye geçmektedir. İlyas Peygamber'in çocuk diriltme mucizesinin izleri Battalname'de vardır (Ocak 2010: 267).

Kitab-ı Mukaddes'teki üçüncü ölü diriltme hikâyesi Hz. İsa'nındır. Bir gün birisi Hz. İsa'ya gelerek ölmüş kızını diriltmesini ister. Şakirtlerle birlikte topluca adamın evine gidilir. Hz. İsa içerdeki kalabalığı dışarı çıkarır. Onlar kendisine gülerler. Peygamberler aldırış etmeden kızın cesedinin bulunduğu odaya girer; onu elinden tutup kaldırır. Kız hiçbir şey olmamış gibi ayağa kalkar (Matta, IX, 18-25. Hz. İsa'nın ölü diriltme mucizeleri Ahmediye'de de anlatılmaktadır (Ocak 2010: 267).

Benzer bir mucize de Terceme-i Mevâhibu'l-Ledûnniye'de Hz. Muhammed'e atfedilmiştir. Rivayete göre adamın biri peygamber'e gelerek ölmüş kızını diriltirse Müslüman olacağını söyler. Peygamber adamla birlikte kabristana gider ve kızı adıyla çağırır. Kız kelime-i şahadet getirerek ayağa kalkarak; adam da Müslüman olur (Ocak 2010: 267). Mor Gabriel de ölüleri diriltten azizlerdendir.

Nefes Evladı Edinmek: Nefes, İslami inanıştaki Hz. İsa'nın dünyaya gelişi olayına dayandırılır. Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın emriyle Cebrail Aleyhisselâm, Hz. Meryem'in inzivaya çekildiği yere gelerek bir erkek çocuk dünyaya getireceğini müjdelemiş ve nefesinden üflemesi suretiyle, hiçbir erkekle teması olmadan Hz. Meryem'in hamile kalmasına sebep olmuştur (Meryem, 16-22). Bu inancı yansıtan menkabelerin Kitab-ı Mukaddes'teki Elişa'ya ait hikâyeye benzediği görülür. Elişa, Sanem denilen şehre geldiğinde bir kadın Elişa'ya yiyecek verir. Bu kadın kocasına Elişa'nın bir Allah adamı olduğunu ve kendileriyle birlikte oturmasını teklif etmesini söyler. Kocasını kabul eder ve Elişa'yı davet eder. O günden sonra Elişa, bu karı koca ile birlikte yaşar. geçer. Bu karı kocanın çocukları olmamaktadır. Onların buna üzüldüklerini gören Elişa, bir gün kadını çağırarak bir yıl sonra bir oğlu olacağını müjdeler. Gerçekten bir yıl sonra kadın bir oğlan çocuğu doğurur (II. Krallar, IV, 8-17) (Ocak 2010: 270).

Ortak motif, ermiş birinin çocuğu olmayan bir karı koca tarafından misafir edilmesi ve ondan sonra kadının hamile kalır ve genellikle bir erkek çocuk doğurur. Hacı Bektaş'ın menakıbnamelerinde de Hacı Bektaş'ın kısmen İlya, kısmen de Elişa hüviyetiyle ortaya çıktığı söylenebilir (Ocak 2010: 271).

Kuru Odunu Ağaç Haline Getirmek: Curcis, imana davet ettiği hükümdarın yakınlarından Meclitis tarafından ağaç eşyayı tekrar dallı budaklı yeşil ağaç haline getirme teklifiyle karşılaşmıştır. Curcis dua etmiş ve o anda hazır olanların gözü önünde bir anda ağaç eşya eskiden hangi ağaçtan yapılmışlarsa o ağaç haline gelivermişlerdir (Ocak 2010: 272-273).

Yerden veya Taştan Su Fışkırtmak: Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de bu motife rastlanmaktadır. Samson'un¹⁵⁸ tam susuzluktan öleceği sırada Rabb'in emriyle yerden su çıkarıp içtiği anlatılır (Hakimler, XV, 17-19). Kur'an-ı Kerim'de ise Eyyup

¹⁵⁸ Şem'un Gazi diye bilinen zattır. Bu anlatılar Kitab-ı Mukaddes'ten alınmadır.

Peygamber'in hastalığı sırasında bir ara iyice susadığı, Allah'ın emriyle ayağını yere vurarak çıkan sudan içtiği ve yaralarını yıkadığı anlatılır (Sâd, 41-42) (Ocak 2010: 274).

Irmağı veya Denizi Yarıp Geçmek: Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i yarıp karşı sahile geçme mucizesidir. Kitab-ı Mukaddes'te ise İlya ve Elişa'nın Erden Nehri'nin sularını yarararak karşıya geçtikleri nakledilir (II. Krallar, II, 7-8). (Ocak 2010: 274).

Irmak veya Deniz Üstünde Yürümek: Hz. İsa ve şakirtleri takibe uğradıkları bir sırada deniz kenarına sıkıştırılırlar. Hz. İsa şakirtlerini kayığa bindirip karşıya yollar. Kendisi de onlar kurtulana kadar halkı oyalar. Daha sonra hayret dolu bakışlar arasında denizin üstünde yürüyerek karşıya geçip şakirtlerine yetişir. Havari Petrus da izin isteyerek onu taklit eder; o da Hz. İsa'nın mucizesiyle denizde yürür (Matta, XIV, 22-29). Mevlana'nın ve Ahi Evran'ın da buna benzer kerametler gösterdikleri nakledilmektedir. (Ocak 2010: 278). Mor Evgin de deniz üstünde yürür.

Hastaları İyileştirmek: Bu motif, hemen bütün azizlerin, evliyaların ortak özellikleri arasındadır. Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. İsa bir gün havarilerden Petrus'un evinde onun kayınvalidesini sıtmadan kurtarmış, aynı şekilde civardan gelen pek çok cinli hastayı, içlerindeki cinleri çıkararak sıhhate kavuşturmuştur (Matta, VIII, 14-1). Hz. İsa'nın bu gibi mucizeleri, Kitab-ı Mukaddes ve benzeri Hristiyan ve Yahudi metinlerinden faydalanılarak yazılan Müslüman halk kitaplarında da sık sık tekrarlanıp durmuştur. Evliya tezkirelerinde de benzerlerine sık rastlanır (Ocak 2010: 147). Yöredeki azizlerin en belirleyici mucizelerinin başında hastaları iyileştirmek gelir. Bu sayede kitleler halinde Hristiyanlığa geçiş olmuştur. İnanma ihtiyacını karşılayan sağaltıcı özellikler, inanmayı bir temele bağladığı gibi imanı da kuvvetlendirmektedir. Bu mucizeyi gösteren adamın inandığı Tanrı'ya ben nasıl inanmam! Diyerek yeni dine giriş sağlanmaktadır.

Gaybten Haber Verme: Hz. İsa kendine inanmayanlara görmediği halde evlerinde olup bitenleri bildirmiştir (bkz. Kur'an-ı Kerim, Âlü İmran, 49). Hz. Yusuf da zindan arkadaşlarının başına gelecekleri önceden haber vermiştir (bkz. Yûsuf, 41). (Ocak 2010: 151).

Hız. İsa'nın sahip olduğu pek çok mucizevî özellik onun aracılığıyla şakirtlerine ve azizlerine de geçmiştir. Hız. İsa mucizevî bir doğumla babasız olarak Bakire Meryem'den dünyaya gelmiştir. Hız. İsa'nın mucizevî doğumu yaşamı boyunca gösterdiği mucizelerinde de kendini göstermiştir. Hız. İsa'nın havarilerinin ardılları olan azizlerde yaşamları boyunca ve öldükten sonra da onlardan kalan kafatası ve kemiklerle bereketlerinin devam ettiğine inanılmaktadır. Hız. İsa'nın doğumunun mitik özellikleri Yunan mitolojisi ile ilişkili olarak da yorumlanmaktadır.

İsa'nın doğumunun en ilginç yanı Herodes tarafından öldürölmek istenmesidir. Bu mitoloji dünyasında oldukça tanıdık bir sembolik dizgedir. İbrahim ve Musa peygamberler için de anlatılan bu mitolojik dizge Yunan mitolojisinde de sıklıkla görölmektedir. Troia Kralı Priamos'un oğlu Paris, Thebai kralının oğlu Oidipus ünlü örneklerdir. Kahramanların doğumuna ilahi bir kudret katmanın bir yolu olarak seçilen bu mitolojik ifade biçimi önemli insanların doğumuna yakıştırılmıştır. Mitolojide bu türden bir doğum öyküsüne sahip sıradan bir insan bulamazsınız. İktidarı tehdit eden bir kahramanın bir yolu olarak seçilen bu mitolojik ifade biçimi önemli insanların doğumuna yakıştırılmıştır. İktidarı tehdit eden bir kahramanın doğacağıın önceden haber alınması, bütün çocukların veya o günlerde doğan çocukların öldürölerek tedbir alınması, bu kahramanın doğaüstü bir biçimde yaşamaya devam ederek kehanetin gerçekleşmesi mitolojide kullanılmıştır. İbrahim peygamber, Nemrut tarafından, Musa Firavun tarafından öldürölmek istenmişti. Paris, Troia kentinin başına bela olacağı, Oidipus ise babasını öldüreceği ve tahta geçeceği gerekçesiyle öldürölmek istenmişti.

Süryanice'de yaşam öykülerine, *Taşhitho* denilmektedir (Akyüz 2005: 163).

2.4.1.1. Mor Mihayel Kilisesi veya Burç Manastırı

Azizlerin yaşam öykülerinin anlatıldığı, anma günlerine ait, Mort Şmuni ve Mor Mihayel Kiliseleri'ndeki ilahi (Fenkitho) kitaplarında Mor Mihayel ve Siras'ın 496 Yunan yılında vefat ettikleri kaydedilmektedir. Yunan yılı Miladi yılından 311 yıl önce olduğu tahmin edilir. Buna göre 496-311=185 yıl kalır. Bu nedenle Mor Mihayel Kilisesi M.S. 185 yılında yapıldığı için tarihinin daha eskilere dayanması gerekir (Akyüz 1998: 33).

Azizlerin yaşamlarını konu alan kitaplarda, Aziz Mor Yusuf, Mor Mihayel ve Mort Siras'ın birer yıl arayla vefat ettikleri anlatılmaktadır. Kefertüth valisi Yunan'ın oğlu sinirsel bir hastalığa yakalanmış, uygulanan tüm tedavilere rağmen iyileşememiştir. Bir gün Vali, rüyasında oğlunun Mor Mihayel'e götürülürse iyileşeceğini görür. Oğlunu alıp Mor Mihayel'e getirince Mort Siras'ın vefatıyla karşılaşır. Cenaze törenine katılır. Daha sonra oğlunu iyileştirmesi için Mor Mihayel'den ricada bulunur. Mor Mihayel çocuğun üzerine dua eder ve çocuk iyileşir. Vali de bu iyiliğe karşılık olarak Mort Siras'ın mezarı üzerine dört köşeli bir kubbe yaptırır. Yaşanan bu mucizevî olayın haberi her tarafa yayılır. Birçok yerden hastalar, manastıra getirilir ve Mor Mihayel'in dualarıyla şifa bulurlar (Akyüz 1998: 33).¹⁵⁹

Bölgenin kralı Kubad (Kud)'ın da ciddi bir hastalığa yakalanan bir oğlu vardı. Kefertüth valisinin tavsiyesi üzerine Kral da oğlunu Aziz Mor Mihayel'in mezarına getirmiş ve mezarını ziyaret etmesiyle birlikte iyileşmiş. Kral yaşanan bu mucizevî olaydan derinden etkilenerek yirmi usta getirtip Mor Mihayel'in ve Siras'ın mezarları üzerine görkemli bir manastır yaptırmıştır. Manastırın kuzeyinde bağ ve bahçeleri dikmiş, bir değirmen kurmuştur. Daha sonra Manastır'a kırk rahip toplanmıştır.

Gabriel Akyüz, bu öyküde: “M.S. 185’lerde Kubad isminde bir kral olup olmadığını, o tarihlerde kırk rahip bulunup bulunmadığını, Kefertüth’te Yunan isminde bir vali olup olmadığıyla ilgili soruları tarihsel yönüyle inceleyerek şu açıklamaları yapmıştır: Yunan’ın, Mor Mihayel’in cenaze törenine bir grup papaz ve şemmas getirdiğini, yedi gün süreyle de onun için dua ettikleri ve onu Mort Siras’ın doğusunda toprağa verdikleri yazılmaktadır. M. S. 185 yılında yörede Kubad isminde bir kral yoktu. Bölge, Süryani Abgarlar’ın egemenliği altında olup hudutları doğudan Babil’e ve kuzeyden de Ermenistan’a kadar uzanıyordu. Hatta Abgarlar’ın iyi yönetiminden dolayı Ermeni halkı Abgarlar’ı çok sevdiler. Ermeniler de kendi krallarına Abgar ismini verdiler. Ancak adı geçen Kral Kubad’ın, Sasani (Pers) kralı olup M.S. 496 miladi yılında bölgede hüküm sürdüğü tarihi kaynaklarda geçmektedir. Tarihi kaynaklarda isimleri yazılı olan azizler M.S. 496 miladi yılında yaşamaktaydılar. Bu nedenle Yunan yılının yazılışının sehven olduğu düşünülebilir.

¹⁵⁹ Kefertüth: Süryanice, “Dut Köyü” anlamına gelmektedir. Kızıltepe’ye bağlı Koçlu köyüdür.

İkinci sorunun cevabı ise; M.S. 185 yılında rahiplik sistemi tam olarak kurulamadığından herhangi bir manastıra kırk rahibi toplayabilmek mümkün görülmemektedir. Rahipliğin bir kurum olarak Hristiyanlıkta yer edinmesi 4. yüzyılın başlarına denk gelmektedir.

Üçüncü sorunun cevabı ise; Kefertüth hakkında 2. yüzyılda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Fakat Kefertüth Episkoposluk merkezinin 4. yüzyılın sonlarında kurulduğu ve 607 yılında Basil isminde bir Metropolitin burada yaşadığı tarihi kaynaklarda yazmaktadır.

Sonuç olarak; yukarıda belirttiğimiz gibi ortadaki yanlışlığın nedeni hattat, tarihçenin sonrasında Miladi yıl yazacağına Yunan yılını yazmış olma olasılığıdır. Çünkü eskiden Süryani kayıtlarında Yunan yılı kullanılmaktaydı. Yunan yılı ile Miladi yıl arasındaki fark 311'dir. Bu açıklamalar ışığında Mor Mihayel Kilisesinin M.S. 496 yılında yapılmış olduğu ve üzerinde bulunan çan kulesinin burcunun ise daha da eski olduğu söylenebilir. Yalnız yapılış tarihi hakkında kesin tarih verilmesi mümkün değildir. (Akyüz 1998: 33-35).

2.4.1.1.1. Azizlerin Evi

Kiliselerin kuzeydoğusundaki iç bölümünde Aziz Mor Yusuf, Mor Mihayel ve Mort Siras'a ait üç mezar olup ve isimleri Süryanice alfabesiyle sarı kesme taşlar üzerinde yazılmaktadır. Taşlar çok yumuşak olduğundan dolayı yazı yıpranmıştır. Kuzeydeki mezarın Siras'a ait olduğu okunur.¹⁶⁰

Mor Mihayel gibi deli bir ata bağlanan Sit Siraz'ı hizmetçiler suya atmak istediler. Öncesinde ona kötü muamele yapmak istediler. Mor Mihayel ve Mort Siraz'ın babaları Hristiyan oldukları için her iki çocuğunu öldürmek istedi. Yardımcıları, babalarına çocukların ölümünü görmesinler diye engel oldular. Onları başka şekilde yok edelim dediler. Mihayel'i deli bir ata bağladılar. O at onu, Mardin'e kadar getirdi. Sit Siraz da denize atıp kurtulmak istediler ancak öncesinde ona kötülük yapmak istediler. Sit Siraz da adamların elinden kurtulmak için olayı kabullenmiş gibi göründü. Namusunu korumak için onlara yalan söyledi. Ama öncesinde gidip ellerimi yıkayım dedi. Bunun üzerine bu şekilde adamların ellerinden kaçıp kurtuldu ve kendini denize attı. Sit Siraz

¹⁶⁰ Gabriel Akyüz ile yapılan görüşmelerde Sit Siraz ile ilgili bilgileri Süryanice yazmadan bakarak anlatmıştır.

kendini suya atar. Böylece herkes onun öldüğünü zanneder. Bir süre sonra suyun yüzeyine çıkar balık gibi yüzmeye başlar. Allahın inayetiyle ve mucizeyle kurtulmuştur. Mardin'e kadar kardeşi Mihayel'in yanına ulaşmış. Babasının adamlarının elinden mucizevî bir şekilde balık gibi görüldüğünden Sit Siraz, ikonalarda balık şeklinde tasvir edilmiştir (Akyüz 2013).¹⁶¹

Mor Mihayel Konya'da yaşamaktaymış. Hristiyanlığı kabul ettikten sonra babası tarafından eziyete uğramış. Ancak babası öldürmeye kıyamayınca bir atın arkasına bağlayıp şehirden kovmuş. Atın arkasına bağlı olarak Mardin'e kadar gelmiş. Burada hocası Mor Yusuf ile tanışmış. Mor Mihayel'den sonra kız kardeşi Sit Siraz da Hristiyanlığı kabul etmiş. Türlü eziyetlerden sonra o da inancından vazgeçmemiş. Babası onu da atın arkasına bağlayıp nereye giderse gitsin demiş. Sit Sirazın da atı, onu Mardin'e kadar getirmiş. Burada kardeşiyle birlikte Hristiyanlığı yaşamış. Kendisinin de bir kilisesi var. Bugün Şeyh Zırar Camisi olarak bilinen yer aslında Sit Siraz kilisesidir (Kırılmaz¹⁶² 2013).

Mor Mihayel, kız kardeşi Sit Siraz ve Mor Yusuf'un mezarlarının başında mum yakılmaktadır. Her dilek için mum bir kez yakılıp söndürülür. Mor Mihayel'in olayı bize Hz. Musa'yı hatırlatmaktadır. O da sandık içine konularak nehre bırakılmış ve Firavun tarafından büyütülmüş.

Krallar, Kâfirler “Kralın Allah'ın varlığına inanmaması, boğaya tapması”, Baba ve oğul, Mukaddes şahıslar, “Kralın oğluna Allah'ın varlığından söz eden bir adamın olması”, Zalim padişah, “Kralın, oğlu Allah'a inanıyor diye onu sandığa koyup nehre atması”, Keramet “Allah'a inanan başka bir kralın vahiy yoluyla çocuğun nehre atıldığını öğrenmesi ve onu kurtarması”, Kilisenin adının menşei “Mar Mikail adına yapılmış olması” (Sancak 2008: 129) gibi motifler kullanılmıştır. Bu efsane aynı zamanda kullanılan motiflerin benzerliğiyle Hz. Musa kıssasını hatırlatmaktadır.

Deniz Kırılmaz'ın,¹⁶³ Mor Mihayel kilisesinde anlattığı mucizevî olay (memorat): Mor Mihayel Kilisesi Mardin'in en güneyindedir. Kilisenin bir görevlisi vardır. 23 sene

¹⁶¹ Mor Mihayel Kilisesi'ne Deniz Kırılmaz ve ailesiyle birlikte gidilmiştir. Yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

¹⁶² Deniz Kırılmaz ile 12 Temmuz 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

¹⁶³ Mor Mihayel Kilisesinde Deniz Kırılmaz ve ailesiyle birlikte 12 Temmuz 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

evvel kilisede Müslüman bir aile yaşıyormuş. Bu aile, bir gün kilisenin avlusunda ekmek yapmak için ateş yakmışlar. Bu arada dumanlar yükselmiş. Bunun üzerine uzun beyaz elbisesiyle Mor Mihayel onlara görünmüş ve kızmış. Bu aile onlara kızanın Mor Mihayel olduğunu anlamışlar ve bir daha kiliseye saygısızlık yapmamışlar (Kırılmaz 2013).

Geçen yıl kız kardeşim, eniştem ve ben Mor Mihayel'e gittik. Kilisede kimse yoktu. Orada bir ayin düzenledik. Ayin esnasında kullanılan buhurdanlık gidip gelmeye başladı. İçinden buharlar yükseliyordu. Mor Mihayel'in orada olduğuna ve ayin esnasındaki gibi kiliseyi tütsülediğine ve dualarımızı kabul ettiğine inanıyoruz. Böyle bir mucize için Tanrı'ya teşekkür ettik (Kırılmaz¹⁶⁴ 2013).

Deniz Kırılmaz, kilisedeki ziyaret esnasında *Göksel Babamız*¹⁶⁵ duasını okudu. Daha sonra Mor Mihayel'in, Sit Siraz'ın ve Mor Yusuf'un mezarlarının başında mum yaktı. Mor Mihayel kilisesinde baskı tekniğiyle kumaş üzerine resmedilmiş Mor Melke'nin tasviri bulunmaktadır.

Hacire Aksi¹⁶⁶ ve ailesi yirmi beş yıldır kilisenin ve bahçesinin bakımını yapmaktalar. Kilisenin vakfiyesi olan evde oturmaktalar.¹⁶⁷ Kilisede düzenlenecek olan ayinlerden önce cemaat tarafından kendilerine haber verilmektedir. Böylece ayin öncesi, kilisenin temizliği yapılmaktadır. Surp Kevork kilisesinde yaşayan Müslüman aile, kiliseyi ve çevresini bakımsız bırakmıştır. Kilisede Kutsal Ruhun güvercini motifleri taş işlemesi üzerinde görülmektedir. Kilisenin içinde pek çok mezar ve bir de mucizelere konu olan kuyu bulunmaktadır (Aksi 2013).

500- 600 yıl önce kiliseye bir adam gelmiş ve koyunlarını kilisenin duvarına bağlayarak kiliseye zarar vermiş. Sabah uyandığında ise adam koyunlarının hepsinin öldüğünü görmüş. Bunun üzerine adam, kiliseye verdiği zarardan pişman olup korkmuş. Başına

¹⁶⁴ Deniz Kırılmaz ile 22 Ocak 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

¹⁶⁵ Göklerdeki Babamız, Adın kutsal kılınsın./Egemenliğin gelsin./Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de Senin istediğin olsun./Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver./Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi./Sen de bizim suçlarımızı bağışla./Ayartılmamıza izin verme. Bizi kötü olandan kurtar./Çünkü egemenlik, güç ve yücelik/Sonsuzlara dek senindir! Amin'.

¹⁶⁶ Aksi ailesiyle 3 Temmuz 2013'te Mor Mihayel Kilisesi'nde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

¹⁶⁷ Aksi ailesinin 8 erkek ve 2 kız çocukları vardır. Hasan ve Zeynep Aksi ile görüşülmüştür.

daha fazla felaket gelmemesi için kiliseyi onarmış. Yanlışından dönen adamın koyunları mucizevî bir şekilde dirilmiş.(Aksi, H. 2013)¹⁶⁸

Mor Mihayel Kilisesi'nin bahçesinde bir oyuk bulunmaktadır. Bu oyukla ilgili olarak Hasan: “Bir kadın evlendikten sonra çocuğu olmazsa bu kiliseye gelir. Kilisedeki oyuktan üç kez geçer. Daha sonra kilisenin kuyusundan su içer. Böylece çocuk sahibi olacağına duyduğu iman ile kiliseden ayrılır.” şeklinde anlatmaktadır (Aksi 2013).¹⁶⁹

Mor Mihail'in Bayramında kilisenin Müslümanlar ve Hristiyanlar tarafından ziyaret edildiğini, kilisenin mucizelerine duyulan inanç sayesinde din farkı olmaksızın ziyaretçilerinin geldiğini söylemektedir. Hacire Aksi kiliseyle ilgili olarak kendisinin de şahit olduğunu anlattığı bir olayı şöyle anlatmaktadır; “Kilisenin bahçesindeki takadan üç kez geçildiğinde çocuğu olmayan kadınların bebek sahibi olacağına inandığını söylemektedir. Yalınköy'den gelen çocuğu olmayan Müslüman bir kadın, kilisedeki takadan geçtikten ve kuyudaki sudan içtikten sonra beş çocuk getirmiş. Hristiyan olsun Müslüman olsun bu kilise kutsal bir makamdır, biz öyle olduğuna inanıyoruz.” (Aksi¹⁷⁰ 2013).

Mor Mihayel Kilisesi'ni ziyaret eden kişiler; çocuk sahibi olmak, sınav kazanmak, iyileşmek gibi nedenlerle dilekte bulunurlar. Daha sonra dua ettikleri kişilerin özellikle çocuklarının fotoğrafını, ikonların üzerine mumların arkasına imanla bırakıp giderler. Mor Mihayel Kilisesi de Mor Mihayel'in, Mor Melke'nin, Mor Osyo'nun, Mor Cercis'in ikonları bulunmaktadır.

Mor Mihayel Kilisesinde mezarlardan biri, Mardin'de hayatı boyunca kimseden tek kuruş almadan kırık çıkık tedavisi yapan İlye Koçhisarlı'ya aittir. Habib Gülseven adlı bir hocanın duvarda anıt mezarı vardır. 1928'de kapatılan Süryani okulunda hocalık yapmaktaydı. Diyarbakır'dan Mardin'e gelirken bir trafik kazası geçirerek vefat etmiştir. Deniz Kırılmaz, eşinin dedesi ve Süryani cemaati açısından önemli bir muallimin de orada yattığını bir de kocasının kuzeni olan çocuksuz vefat eden bir kişinin de orada gömülü olduğunu söylemektedir. Çocuksuz ölen kişinin çocukları çok sevdiğini söyledikten sonra şimdi sevmesin diyerek anlatmaktadır. Mor Mihayel

¹⁶⁸ Aksi ailesinin oğlu Hasan, Gabriel Akyüz'den kiliseyle ilgili dinlediği bir olayı anlatmıştır.

¹⁶⁹ Hasan ve ailesi yirmi beş senedir kilisenin karşısındaki evde yaşamaktadırlar. Hacire Aksi, Kiliseye ve bahçesine bakarak geçimlerini sağladıklarını ve 10 çocuklarının bu şekilde büyüttüklerini anlatmaktadır.

¹⁷⁰ Hacire Aksi ve ailesi ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

kilisesinde de çocuk mezarlığı bulunmaktadır. Günümüzde Mort Şmuni kilisesi çocuk mezarlığı olarak kullanılmaktadır (Kırılmaz 2013).

Deniz Kırılmaz, anneanesi Nazlı Kırılmaz'ın kilisenin içindeki kabrinin olduğu yeri göstermiştir. Kilisenin içinde alt tarafında oda şeklinde yerler bulunduğunu anneanesi ve dedesinin bu odalara gömüldüğünü söylemiştir. Özel kişileri bu kabirlere koyarlar demiştir. Kendisinin vasiyeti üzerine vefatından sonra Mor Mihayel kilisesi mezarlığına gömülmek istediğini söylemiştir. Beş dil bilen dedesinin mezarına girdiğini ve daha önce ölen kişinin kemiklerini bir kenara çekip dedesini buraya bırktıklarını anlattı. Kilisenin tadilatını Yakup Tahincioğlu yaptırdı. Aile kabristanları Mor Mihayel kilisesindedir (Kırılmaz 2013). Kiliselerin işlevselliği ve aidiyet duygusunun mekânı olduğunu göstermesi açısından Deniz Kırılmaz'ın Mor Mihayel Kilisesine ve kabirlerine dair anlattıkları önemlidir. Süryani halkının hayatında azizlerin ve kutsal mekânlarının öneminin gündelik hayatın vazgeçilmez bir parçası olduğunu gözlemlemek mümkündür.

2.4.2. Mor Mihayel Kilisesi¹⁷¹

Eskiden medrese olan evde, yılda iki kez ayin düzenlenmektedir. Mor Mihayel Kilisesi şehirden uzakta olduğu ve ulaşım zor olduğu için Görülmez ailesinin evi, kilise olarak kullanılmaktaydı. Bu nedenle görüşmeler, Mor Mihayel Kilisesi olarak da kullanılan bu evde yapılmıştır.

Mor Mihayel'in, Mor Yuhanna'nın, Mor Circis'in (canavarı öldürürken), Çoban İsa'nın ikonlarının bulunduğu bu ev, aynı zamanda küçük bir kilisedir. Ancak kilisede ikonları bulunan azizler hakkında ailenin fazla bir bilgisi bulunmamaktadır. Kilisenin bakımını Zekiye Görülmez ve ailesi yapmaktadırlar. Süryani cemaati ayin olduğu zamanlarda kilisede toplamaktadır. Ayinden sonra kilisenin avlusunda kahve, meyve suyu ve kek dağıtılır. Ayinlerden sonra hemen dağılmayan cemaat, böylece kiliseyi işlevsel olarak da kullanmış olur.

Zekiye ve George Görülmez, Mor Mihayel Kilisesine insanların ibadetin yanı sıra dileklerinin kabul olması için gittiklerini anlatmaktadırlar. Aşağıdaki asıl kiliseye; çocuğu olmayanlar, hasta olanlar, kısmetinin açılmasını isteyenler haftanın istedikleri üç

¹⁷¹ George Görülmez'in ailesinin evi, Mardin merkezde bulunan küçük kilisedir.

günü giderler. Kilisenin etrafında üç kez dönerlerse şifa ve bereket bulacaklarına inanırlar. Mor Mihayel de dilekte bulunanların dualarını kabul eder (Zekiye Görülmez; George Görülmez 2013). Annem, Zekiye Görülmez de çocuğunun olması için Mor Mihayel Kilisesi'ne gitmiştir (G.Görülmez¹⁷² 2013).

2.4.2.1. Burç ve Çan Kulesi

Burç, azizlerin mezarlığı bitişiğinde olup, üzerinde de bir çan kulesi vardır. Azizlerin yaşam hikâyesine göre; Aziz Mor Yusuf, bu burçta ibadet etmekteydi. Çünkü rahiplerin bir kısmı hep buna benzer burçlarda hayatlarını geçirmekteydiler. Örneğin Halep'ten 30km. uzaklıkta bulunan Mor Şemun D'Estune¹⁷³, Manastırı'nın yıkıntıları halen mevcut olup ve bu manastırın içinde 12.m yüksekliğinde ve 3m. genişliğinde kendisine bir burç yaptırmıştı (M.S. 392). Bu burcun içerisinde inzivaya çekilip ibadetini sürdürürdü. Mor Şemun D'Estune, yine buna benzer başka bir sütunu (burç) Midyat ve Nusaybin arasında kalan Beyazsu ırmağının çıkış noktasındaki tepede yaptırmıştır. Sütunun kalıntıları günümüzde olduğu gibi görülmektedir. Çünkü Mor Şemun D'Estune birçok burçta yaşadı. Ayrıca Mor Doniyel Estunoyo da bu tür burçlarda yaşamaktaydı” (Akyüz 1998: 38-40).

2.4.3. Mor Hürmüzd Kilisesi

M.S.430 yılında yapılan kilise, Keldani (Doğu Süryaniler) Katolik cemaatine aittir, kubbeli bir kilisedir (Akyüz 1998: 111). Akrep kilisesi olarak da bilinmektedir. Kilise sadece belli günlerde açılmaktadır.

2.4.4. Mor Yuhanna Kilisesi (Zeyt Camisi)

Süryani- Kadim-Ortodoks cemaatine aittir. Kiliseye ait olan çan kulesinin kalıntılarının, 1950'lere kadar ayakta olduğu söylenmektedir. 1950'lerden sonra camiye çevrildiği için “Zeyt Camisi” olarak bilinmektedir. Zeyt Camisinin kilise olduğu tarihlerde Çan Kulesi'nin orta kısmından mucizevî bir şekilde zeytinyağı aktığına inanılmaktaydı. (Akyüz 1998: 102).

¹⁷² Aile bu evde 30 yıldır oturmaktadır. Daha önce Mışkeye mahallesinde oturmaktaydılar. Çocukları Almanya'da yaşayan Zekiye Görülmez'in evinde eşinin çocukluk fotoğrafı bulunmaktadır. Kocasını tek erkek evladı olduğu için yedi yaşına kadar saçları kesilmemiş ve yedi yıl boyunca kendi evinden yemek yememiştir. Yedi kızın içinde tek erkek olduğu için bu şekilde yapılmıştır.

¹⁷³ Estuno, Süryanice bir sözcük olup *sütun* veya *burç* anlamı taşır.

13. yüzyılın ikinci yarısında *Babü'z Zeytûn* Mardin'in kapılarından birinin adıydı. Yakut "Ey Taglibli Huzr, Mardin'de zeytinyağı sıkıldıkça kötü ad ve fenalık sizin müttefikinizdir" şeklinde tercüme edilen Arapça beyitte zeytin imalathaneleri bu mahallede olsa gerektir. Hanna Dolapönü'nün verdiği bilgiye göre "Evvelce Bab-ı Cedid (Yeni Kapı) mahallesinin yukarısında *Zeytun* adını taşıyan bir cami bulunmakta olup bu caminin yanındaki bir sütundan zeytinyağı akar ve halk da bu yağ şifa için çocuklarına sürermiş. Bugün bu sütunda eser yoktur (Göyünç 1991: 100).

Gabriel Akyüz tarafından 1998'de 65 yaşında olan Mansur Dönmez ile yapılan görüşmede geçmişte bu zeytinyağından evine götürdüğünü anlatmıştır. Hatta bu mucizenin anısına kendi evine de bir kandil koyduğunu ve pazar akşamları sabaha kadar yaktığını da anlatmıştır¹⁷⁴ (Akyüz 1998: 102).

Deniz Kırılmaz da zeytinyağının aktığına şahit olmuştur. Ve bu olayı şöyle anlatmaktadır:¹⁷⁵ "Annemlerin yaşadığı yerde Surp Kevork'un 100m batısında bir kilise vardı. Günümüzde Zeyd Camii olan bu kilisenin bir de çan kulesi vardı. Zeytinyağı, bu çan kulesinden akıyordu. Biz o zamanları gördük. Kırk sene önce kesildi. Tanrı oranın kutsallığını göstermek için şifalı zeytinyağını akıtıyordu." (Kırılmaz 2013).

Mardin'in Derik ilçesinde bulunan Surp Kevork Kilisesine bazı gecelerde kilisenin tam karşısında bulunan Kelal Kayni tepesinden ellerinde meşalelerle gelen azizler, bu kilisede ibadet ederlermiş (Sancak 2008: 71).

Surp Kevork Kilisesi ile ilgili olarak anlatılan efsanede, dini inanışlara dair motifler dikkat çekmektedir: ¹⁷⁶ Mor Yuhanna Kilisesi'ne içinde kırk yıl önce; susam yapılan bir bölüm ve hayvan derilerinin toplandığı bölüm ile onların kurutulduğu bölümler eklenerek dönüştürülmüştür. Bu işleri yapan aileler, bu kiliseyi farklı amaçlar için kullanmışlardır. Mor Yuhanna Kilisesin'de çalışanlardan biri de Metin Ezilmez'in dayısı ve Nasra teyzenin de kardeşi olan Cemil Şemmas Hindi'ydi. Kendisi bir yaz günü kilisenin içindeki atölyede çalışırken çok yorulmuş. Yarı uyanık yarı uyur vaziyette uzanmıştır. Bu sırada elinde buhurdanlıkla beyaz elbiseli, beyaz sakallı uzun boylu bir azizin gelerek kiliseyi tütsülediğini ve kendisine hiçbir şey yapmadan gittiğini

¹⁷⁴ Mansur Dönmez ile 10.02.1998 tarihinde Gabriel Akyüz'ün yaptığı görüşmenin kayıdır.

¹⁷⁵ Deniz Kırılmaz ile 22 Ocak 2013'te evinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir..

¹⁷⁶ Mor Yuhanna Kilisesi'nin tescil kayıtları ile ilgili bilgileri Metin Ezilmez anlatmıştır (Metin Ezilmez ile Selçuk kuyumculukta 3 Temmuz 2013 te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.)

görmüştür. Böylece çalıştıkları yerin Mor Yuhanna tarafından kutsandığına inanmışlardır. Kilisenin içinde üç sandık mezar bulunmaktadır. Bu mezarların birinde kemikler bulunmuştur. Diğer ikisi ise boş çıkmıştır. Ayrıca kilisede; kilisenin tarihçesinin yazdığı bir kitap ile birlikte başka eşyalar da bulunmuştur. Mor Yuhanna kilisesi şu anda metruk haldedir (Ezilmez 2013).

Mor Yuhanna kilisesinin bir diğer özelliği ise kilisenin içinden kaleye çıkan gizli bir geçidin olduğuna inanılmasıdır. Ancak kilisenin çok büyük yılanlar tarafından korunduğuna inanılmaktadır. Bir gün bir adam, bu gizli geçidi kullanmak istemiş, ancak orada çok büyük yılanları görmüş. Olaydan bir hafta sonra da ölmüştür. Gizli geçidin bir daha açılmamak üzere kapatıldığı söylenmektedir. (Ezilmez 2013).

2.4.5. Mor Behnam ve Kız kardeşi Saro Kilisesi (Kırklar Kilisesi)

Sağlam bir yapıya sahip olan Mor Behnam ve kız kardeşi Saro adına yapılan ve şu anda Kırklar kilisesi olarak kullanılan kilise 6. yüzyılın ortalarına ait bir yapıdır (Akyüz 1998: 43-44).

Mar Behnam ve Kırk Şehit Kilisesi, Mardin’de bulunan kiliselerin en büyüğü sayılmaktadır. Aynı zamanda metropolitlik merkezidir. Süryani kadim şehitlerinin kemikleri nakledildiğinde kilise Kırk Şehitler Kilisesi adını almıştır (Koluman 2001: 86-87). Süryani kilise anlayışında azizlere ait olduğuna inanılan kemikler, kutsal hazinelerdir. Kırklar Kilisesinde, Mor Behnam’ın kafatası da bulunmaktadır. Süryanice Gerşuni olarak şu yazı yazılmıştır: “12.01.1906 tarihinde Mor Behnam’ın kafatası Kırklar Kilisesi’ne getirilmiştir.” Fakat nasıl ve nerden getirildiğine dair herhangi bir bilgi verilmemiştir (Akyüz 1998: 56).

“Şehit Mar Bihnen Yıl Öğütleri kitabında Miladın 540 tarihlerinde Ninova cihetlerinden Hristiyan bir kavim buraya gelerek ve beraberlerinde Şehit Mar Bihnen kemiklerinden bir kısım getirdiler. 29 yıl sonra halleri düzelince şehitleri Mar Bihnen adına bu kilisenin inşaatında çalıştılar. Ve o vakitten tapınanlara bereket ve sığınanlara sığınak oldu. Çokları vasıtasıyla, fena ruhlardan kurtuldu. Acı ağrılardan şifa buldu, bunu 1155’te Mardin Metropoliti Mar Yuhanna teyit ederken şöyle söylüyor: Resullerin ayetleri gibi ondan görünüyordu. 1170’e kadar yalnız Mar Bihnen kilisesi denilirdi fakat

bu tarihten sonra Kırklar Kilisesi de denilmeye başlandı; çünkü Kırk Şehit kemikleri gasp edilmiş ve diğer kiliseden içine getirilmişlerdi.” (Dolapönü 1964: 77).

Aziz Mar Bihnen Mecusi Sen-Harib’in oğludur. Miladın 4. yüzyılın son yarısında Emedli Mar Matte vasıtasıyla Hristiyanlığa kız kardeşiyle beraberindeki erler ihtida etmişlerdir. Sen-Harib’in emriyle kutsal imana kurban olarak şehit oldular (Dolapönü 1964: 78).

Aziz Bihnen kız kardeşi Sara ve diğer arkadaşları bu nimetin¹⁷⁷ cereyanı ile tutuldular. Bu sebepten vaftizi kabul ettikleri vakit, kulluklarını Mar Mette’nin irşadına açtılar. Kabul ettiğiniz nimete mukayet olunuz; zira yakın bir zamanda ona iman ettiğiniz Mesih’in kucağında olacaksınız. İştikleri vakit, aziz Mar Bihnen, Mesih için bir kere ölürsek onu inkâr etmeyeceğiz. Böylece cümlesi dediler; fiilen vaitlerini bitirdiler; çünkü Mecusilik ibadetinden çekildikleri zaman derhal Sen-Harib haklarında idam emri verdi. Bunun üzerine şehirden çıkıp Mar Matte’ye giderlerken askerler onlara yetişip öldürdüler. Bihnen ve Sara’nın öldürülmesinden ise çekindiler. Zira babaları pişman olup geri kalmalarını istediklerini sandılar. Bihnen ise atılı ve kanlar aktığını gördüğü halde şecaatle: “bizi de öldürün, şefkat etmeyin çünkü öldürmek bizi göklü melukuta ulaştırır.” Asker kumandanı sabit azimlerini görünce bir ere kılıçla başlarını kes dedi. Onlar ise geyet huşu ile dua ettikten sonra boyunlarını cellada uzatarak Rabb’a; ruhlarımız al, babalarımıza bağışla, onları tenvir eyle ki, seni hak Allah olduğunu bilip iman etsinler. Bu ruhla azizlerimiz hayatlarını kurban ettiler, gençler sebat ve bağışlama örneği bıraktılar (Dolapönü 1964: 78-80).

2.4.5.1. Aziz Mor Behnam, Kız kardeşi Saro ve Onları Hristiyanlaştıran Mor Matay’ın Yaşam Öyküsü

Pers (Sasani) İmparatorluğu, 4.yüzyılda imparatorluğun sınırlarını oldukça genişlettikten sonra İmparatorluğu, vilayetlere ayırıp her vilayete kral olarak hitap edilen bir hakim görevlendirdiler. Sasani Kralına da, “Kralların Kralı” denilirdi. Asur vilayetine (Nemrud ve Ninve – Musul illerini kapsamaktaydı) Kral Senharip, bağnaz bir putperest idi. Behnam isminde bir erkek çocuğu ve Saro adında bir kız çocuğu vardı.

¹⁷⁷ Mesih’in sevgisinden bahsedilmektedir.

Saro, cüzzam hastalığına yakalanmıştı. Babası Senharip, Saro'yu bütün doktorlara göstermesine rağmen, Saro iyileşmedi (Akyüz 1998: 44).

2.4.6. Maklub Dağı Üzerindeki Mar Mattai'ya Manastırı

Mar Mattai'nin ilk yılları hakkındaki bilgimiz, onun bir Hristiyan olduğundan ve Âmid'de yahut ona bitişik sayılacak bir köyde yaşadığından ibarettir. Kendisi mürted Julian'ın garbi Asya'da harb ettiği sırada kilise hizmetine girmiş ve dünyayı terk ederek bu manastırda rahip sıfatıyla yaşamıştır. Yaşanan zulumlerden dolayı Ninova'ya hicret edenler arasında Mattai adını taşıyan bir zâhit bulunuyordu ki, buralarda şöhret sahibi idi. Bilhassa yaptığı kerametler, hastaları tedavi bakımından kazandığı harikulade muvaffakiyetler yüzünden birçok kimseler tarafından tanınıyordu. Mattai, Dicle'nin şark kıyısı üzerindeki Ninova'yı bırakarak Yakubiler'den bir cemaatin yerleşmiş bulunduğu Maklub dağının yüksek tepelerinden birine gitti ve burada ikamet etti. Çok geçmeden tababetteki hüneri etrafa yayıldı; bunun neticesi olarak uzak yakın her yerden gelen Hristiyan hastaları tedavi ediyor, tedavi ettiği kimseler bu civarda hala görülmekte olduğu veçhiyle, kendisine hediye olmak üzere para, veya birtakım eşya bırakıyor ve Mattai'nin rahip arkadaşları bu sayede geçiniyorlardı. Bu sıradaki Asur kralı, Mecusi olan Sanharib idi. Ve kızı Sara, cüzzama olmuştu. Sara, yıllardan beri bu hastalıktan muzdaribt ve yerli tabibler onun derdine çare bulmaktan aciz kalmışlardı. Çok geçmeden Mattai'nin tedavideki hüneri, bu hükümdarın da kulağına kadar gitmiş, hükümdar onu bulmak için araştırmalar yaptırmışsa da nerede yaşadığını bulamamıştı. Fakat kralın oğlu Behnam¹⁷⁸ mukadderatın irşadı sayesinde onu bulmağa muvaffak oldu.

Bir gün prens Behnam ile arkadaşları Ninova civarındaki çölde avlandıkları sırada büyük bir geyik ile karşılaşmışlar ve onu yakalamak için peşine düşmüşlerdir. Kovalama uzun sürmüş, ortalık karardığı zaman avcılar, Mar Mattai'inin ikamet etmekte olduğu dağın eteğinde yorgun, bitkin bir halde kaldıklarını görmüşlerdir ve geceyi geçirmek üzere bir akarsuyun başında çadır kurmağa karar vermişlerdi. Prens burada uyduğu sırada, rüyasına bir melek girerek Mar Mattai'yi ziyaret etmesini söylemiş. Prens rüyasını anlattığını işiten ve bir Hristiyan olan adamlardan biri, meleğin sözünü dinlemesini söylemiş o da birkaç adamıyla birlikte dağı tırmanmaya

¹⁷⁸ İyi aziz manasında bir isimdir.

başlamış ve sonunda azizin ikamet ettiği mağaraya varmıştır. Mattai, onu dağın tepesine varmadan önce görmüş, onu karşılamak için çıkmış ve prensi son derece hararetle kabul etmişti. Mattai'nin sualine cevap veren prens, kral Sanharib'in oğlu olduğunu ve bir geyiği avlamak için buralara düştüğünü anlatmış daha sonra söz, ruhani bahislere geçmiş anlaşılan Behnam, bu sözleri dikkatle dinlemiş ve o gece Hristiyan olmuştur. Mattai, onu da kızkardeşini de vaftiz etmişti. Prens, cüzamdan kurtulduğu için kral, Mattai ile arkadaşlarının ikamet ettiği Manastırı inşa ettirmişti. Bunun neticesi olarak rahipler ve münzeviler buraya akın etmişler, dağ oyukları ile mağaralarda yaşamaya başlamışlar, rahipler de kendileri için hücreler vücuda getirmişler yahut manastırın içinde yaşamışlardır.

Bu dağın adı Alpef, yani "bin" idi. Ve bu isim burada yaşayan bin rahibe işaret ediyordu. Prens Behnam'ın anası, Abraham'ın işareti ile Abraham Manastırını inşa etmişti. Burası "Daire dhe Kuhyata" diye tanınıyor. Aynı kadın Bet Gubbe manastırını da vücuda getirmiştir. Prens Behnam ve kızkardeşi Sara, Mecusi olan, fakat sonraları Yunanlıların 663 (352 M) yılında Hristiyanlığı kabul eden babalarının eliyle şehit edilmiş, Behnam ile kızkardeşi, Bet Gubbe manastırında gömülmüşlerdi.¹⁷⁹ Bu yüzden Alpef dağı üzerindeki Mar Mattai manastırının miladi 4. asırdan evvel inşa edilmiş olduğu sanılmaktadır. Mar Mattai manastırı, Mezopotamya'daki Yakubi manastırlarının en eskilerinden biridir. Asırlardan beri hussusi kutsiyeti haiz bir yer sayılmaktadır. Yakubiler bu azize, Mar Mutti Araplar ise Şeyh Mutti derlerdi. Hristiyanlar ile Müslümanlar azizin yattığı yerden toplanan topraktan bir miktar alıp götürmeyi, bunu taşımayı "uğurlu" yahut "bereket getirici" bir hareket sayıyorlar.¹⁸⁰

Devamında ise Şirazlı olan Rabban Hormizd Bar İdta Manastırı'na girmiş ve yaptığı kerametler yüzünden büyük bir kuvvet teşkil etmiştir. Rabban Hormizd; suyu yağa çevirir ve ölülere kaldırır. Kendisine muhtelif şekillerde görünen, onu mütemadiyen işkenceye uğratan şeytanı yenmiş ve bütün karanlık kuvvetleri kaçırmaya mecbur etmişti. Hormizd'in hastaları tedavi etmek ve keramet göstermek dolayısıyla memleket içinde kazandığı şöhret çok büyüktü. Bezkin rahipleri kendisine husumeti nedeniyle Hormizd'e hücrelerinde hücum etmişler ve onu öldürmek istemişlerdi. Bunlardan on kişi

¹⁷⁹ Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz: Hoffman, Brit. Mus. Yazma, 7200, Fol 49 F. Den nakleder. Wright'in de Süryanca metinler kataloğu s: 1135.

¹⁸⁰ Geniş bilgi için bkz: Bar Hebraeus 1999: 54-56.

geceleyin bu maksatla gelmişler, fakat tam hücreye girecekleri sırada felce uğramışlar ve yere yuvarlanmışlar ertesi sabah burada bu hal üzerinde bulunmuşlardır. Aziz bunların kurtulmaları için dua ederek içeri almış, kendi elleriyle ayaklarını yıkamış, onlara yemek ikram etmiş, onlara dua ederek yerlerine göndermişti (Bar Hebraeus 1999: 58).

Geleneklere göre, Mar Mattai, buraya gelişi üzerine burada ikamet etmiş ve manastırın inşasından sonra da burada kalmış. Bu mağaralardan birinin içinde azizin önünde ibadet ettiği kabaca yontulmuş bir mezbah, diğerinin de bir köşesinde uzunca bir yarık bulunuyor ve anlaşılan kendisi burada uyuyordu. Kayalık zemin üzerindeki iki oyuğun azizin ibadet sırasında dizlerini yere dikmesinden hasıl olduğu söyleniyor.¹⁸¹

Mar Mattai bir hayvan donuna girmesi sıklıkla karşılaşılan bir motiftir. Benzer menkabeler örnek verilebilir.

Kız kardeşi cüzam hastalığına tutulan ve bir türlü tedavi edilemeyen Mecusi Prens Behnam'ın Mar Mattai adında tabib rahibi aramasına dairdir. Prens, yerini kimsenin bilmediği rahibi, arkadaşlarıyla avlandığı bir sırada önüne çıkan bir geyiği kovalamak suretiyle bulmuştur. Rahibin oturduğu manastıra gelince geyik kaybolur. Sonra prens, kızkardeşini getirip iyileştirir; her ikisi de Hristiyan olur (Ocak 2010: 209).

Kaygusuz Abdal'inkine oldukça benzeyen bu menkabeden başka, İbrahim b. Edhem'inkinin hemen hemen aynı olan bir başka menkabe daha vardır. Saint Hubert de Liege'e ait bu menkabeye göre, adı geçen daha önce avcılık yapmaktadır. Bir gün avlanırken karşısına boynuzları arasında haç taşıyan bir geyik çıkararak konuşmuş, kendisinin Hz. İsa olduğunu söylemiştir. Bunu gören ve avcılıktan vazgeçen Hubert, hemen Hristiyan olmuş ve zamanla avcılarının azizi mertebesine yükselmiştir. Hasluck, aslında bu menkabenin Saint Hubert'e değil, Hacı Bektaş'tan az önce Orta Anadolu'da yaşamış Saint Eustatius'a ait olduğu, XV. yüzyılda Saint Hubert'e mal edildiği yazmaktadır. Hatta Hasluck, esasında bu menkabenin Saint Eustatius'a bile aidiyetinin kabul edilemeyeceğini, Hacı Bektaş'a ait oluşunun daha mümkün bulunduğunu söylemektedir. Ona göre Hacı Bektaş'ın buna benzer bir menkabesi vardır; üstelik bu

¹⁸¹ Mor Mattay ile ilgili olarak O.H. Parry Mar Mattai Manastırını ziyaret etmiştir ve Six Month in a Syrian Monastery (Bir Süryani Manastırında Altı Ay adlı eserinde Londra 1895, s: 266) seyahatinde buradan bahsetmiştir (Bar Hebraeus 1999: 66). Barhebraeus, Abu'l Farac Tarihi adlı kitabında s: 55'te menkabenin aslı bulunmaktadır.

tip menkabeler Hristiyan azizlerine mal edilen bu menkabelerin Türkler'in Anadolu'ya gelişlerinden daha eski olmadıklarını, hayvanlarla ilgili bu tip inançların Orta Asya'da temel inançlardan olduğunu söyler. Roux, bu inançların Şamanizmle ilgili olduğunu söyler (Ocak 2010: 210) Ocak'tan yapılan bu alıntının sebebi Mor Matay dışında da hayvan donuna girilen ve yardımcı hayvanlarla sağaltıcı özellikler gösteren azizlerin varlığından haberdar olmaktır. Hatta bunların kökeninin Şamanizm'e kadar dayandığı görülmektedir. Mardin'de bu tür anlatıların kökeni ise Pagan geleneklerine kadar dayandırılmaktadır. Geyik takibinin yapılmasına dair pek çok anlatı mevcuttur. Bunlardan İslami olarak örnek verebileceklerimizden biri de; "XIII –XIV. yüzyılda yazılmış anonim bir Türkçe tefsirde bile, Buda'ya ait Dantipâla menkabesinin az farkla Hz. Muhammed ve Hz.Hamza arasında geçen tarihi bir hadiseye uyarlandığı da söylenebilir. Anlatıldığına göre, Hz. Hamza evde iken kâfirler Hz. Hamza önüne çıkan bir geyiği kovalamaktadır. Bir ara geyik dile gelerek kendisini kovalamaktan vazgeçmesini, Mekke'ye dönmesini, orada kendisine ihtiyaç olduğunu ihtar eder. Bunun üzerine şehre dönen Hz. Hamza durumu görür ve işkencecileri cezalandırır (Ocak 2010: 212).

2.4.7. Kırklar Kilisesi

Mar Bühnen isminde olan bir papaz ve kırk arkadaşı düşmanları tarafından çırılçıplak nehre atılıp öldürülmüştü. Daha sonra bunların bir kısmını nehirden çıkarıp yakmışlar. Ardından bunların yandaşları, onların kemiklerini toplayıp bir yere yığmışlar ve bu kemiklerin üzerine bugün Kırklar Kilisesi olarak bildiğimiz kiliseyi inşa etmişler. Kırklar Kilisesi Mardin merkezde olup bugünkü durumu ibadete açık ve çok iyi durumdadır (Sancak 2008: 81).

Kırklar Kilisesi ile ilgili efsanede; din adamları "Papaz ve arkadaşları", formülistik sayı: 40; Zalim işkenceler, "Papaz ve 40 arkadaşının çırılçıplak nehre atılıp öldürülmesi"; Arkadaşlık, "Papaz ve 40 arkadaşının kemiklerinin toplanıp bir yere yığılması"; Kilisenin adının menşei, "Mar Bühnen ve 40 arkadaşı adına yaptırılmış olması" (Sancak 2008: 144)¹⁸² kullanılan motiflerden bazılarıdır.

¹⁸² Gabriel Akyüz, Şmuni Akyüz ve Sara Akyüz ile 14 Şubat 2013'te Kırklar Kilisesin'de Gabriel Akyüz'ün evinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

“Bir gün, bir kadın Kırklar Kilisesine yanında arkadaşlarıyla birlikte gelir. Kadınlara, kiliseyi gezdirmişler. Kadın, Şmuni’ye¹⁸³ yıllar önce kiliseye geldiğini o zaman yanında gelinlerini getirdiğini söylemiştir. Gelinlerinin çocuğu olmuyordu. Kiliseyi tam bir imanla ziyaret ettikten sonra gelinlerinin çocukları olmuş. Şimdi de kadının kızı evlenmiş. Onu da kiliseye getirecekmiş. Bir dahaki gelişinde kızının da çocuğu olursa Şmuni’ye hediye getireceğini söylemiştir” (Akyüz¹⁸⁴ 2013).

Gabriel Akyüz’ün kızı Sara Akyüz, on iki yaşlarında iken arkadaşı ile birlikte kilisenin duvarında oturup ruhani konularda sohbet ediyormuş. Bu sırada Kırklar Kilisesi’nin duvarında İsa Mesih’in görünümü, onlara görünmüş. Kızlar korkarak, ürpererek oradan kaçmışlar. Biri bir tarafa diğeri başka tarafa kaçmış. Sara, daha sonra olayı babası Gabriel Akyüz’e anlatmış. Süryanilerin inanışına göre; iki kişi gerçek bir imanla İsa Mesih’ten bahsederse İsa Mesih, onlara görünürmüş. Gabriel Akyüz de kızının ve arkadaşının gerçek bir imanla İsa Mesih’ten söz ettiklerini düşündüğü için İsa’nın onlara görünmüş olduğunu düşünmektedir. Bu durum kutsal kitapta yazılıdır. Bazen de Pavlos gibi katı ve zalimlere de görünürmüş. Gabriel Akyüz, kızının ve arkadaşının saflığından temiz bir kalple İsa Mesih’i tam bir imanla görmek istedikleri için onlara görüldüğünü söylemektedir. İmanın bulunduğu yerde mutlaka mucizeler bulunmaktadır. (Akyüz S, Akyüz G. 2013).

2.4.8. Mort Şmuni ile Yedi Çocuğunun Öyküsü

Mort Şmuni¹⁸⁵, İsa’dan önce olan bir kişidir ancak Hristiyan dünyası kendisini azize olarak kabul etmektedir. Mort Şmuni’nin¹⁸⁶ Allah’a olan inancı ve bu uğurda çocukları birlikte şehit edilmesinin onun azize olarak ilan edilmesine neden olmuştur.

Kral Seleukus öldüğünde kötü ve kibirli olan oğlu Antiyaku Epifanes tahta geçer. Başa geçer geçmez de Oniyas’ın kardeşi Yuson’u başkahnliğe getirir. Yason, Kral’a baş kâhin ünvanı kendisine verilirse yılda 3 bin 660 talant ödeyeceğini söyler. Bu nedenle Kral, onu başkahn ve ulusun önderi olarak tayin eder. Yason, yasaları çiğneyerek ulusun yaşam biçimini ve yönetimini öylesine değiştirir ki yalnızca tapınak hizmetini ortadan kaldırmakla kalmaz, ülkenin tam ortasında öğrencilerin çırılçıplak çalıştıkları

¹⁸³ Smuni Akyüz, Gabriel Akyüz’ün eşidir.

¹⁸⁴ Şmuni Akyüz ile 14 Şubat 2013’te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

¹⁸⁵ Mort Şmuni Doğu Süryanicesiyle Mart Şmuni olarak da yazılmaktadır.

¹⁸⁶ Mort/Mart, azize anlamına gelmektedir.

bir spor okulu kurar. Yapılanlar yüzünden Tanrı'nın adaleti gazaba gelir. Kral buyruklarıyla halkın yasaya bağlılıklarını yok edemediğini tüm tehditlere rağmen cezalarının halk tarafından umursanmadığı görür. İşkencelerini arttırır ve halkı yasaya uygun olmayan yemekleri yemeye zorlar (Akyüz 2005: 11).

Kral Epifanes'in amacı, hükümdarı olduğu coğrafyanın sınırlarını daha da genişletmektedir. Pers ülkesinin ve diğer ülkelerin kralları ona boyun eğler. Bu başarılar karşısında gurura kapılan Epifanes, kendi adına paralar, sikkeler bastırır ve kendini ilah olarak ilan eder. Yaptıklarıyla yetinmez, hükmettiği sınırlar içinde kendi heykellerini yaptırarak herkesin onlara tapmasını emreder. Ayrıca Asi Nehrinin üzerinde inşa ettirdiği Antakya'yı da 'Tanrı'nın Şehri' olarak adlandırır (Akyüz 2005: 12).

Kral Epifanes'in buyruğuna Yahudiler dışında tüm uluslar uyarlar. Yahudiler, putlara tapmayı reddedince, Kral Epifanes büyük bir orduyla Kudüs'e saldırır ve Süleyman'ın inşa ettiği tapınağın yerine Zeus tapınağını diker. Ve bu tapınağı herkesin kutsal saymasını ister. Yahudiler de bunu reddedince Kral Epifanes Yahudilerin büyük bir bölümünü kılıçtan geçirir, bir bölümünü de tutsak alır. Hayatta kalan Yahudiler ise dağlara ve çöllere kaçarlar (Akyüz 2005: 12).

Kral Epifanes, kendi yerine Filkes denilen bir kişiyi tayin ettikten sonra ülkesine döner. Epifanes'in Yahudilere uyguladığı baskı ve şiddet Filkes tarafından da aynen sürdürülür. Kiliseye adını veren Mort Şmuni'nin öyküsü ise şöyledir: "Mort Şmuni, Yahudiler'in Makboye aşiretindedir. M.Ö. 2. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamıştır. Takva yolunda yetişmiştir. Sabırlı, cesur ve bilge bir kadındır. Şalum isminde biriyle evlenmiş yedi erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Eşini ne zaman kaybettiği bilinmemektedir. Bilinen, çocuklarını nasıl yetiştirdiği ve onlara tanrı inancını, sevgisini, korkusunu ve dinin tüm özelliklerini aşıladığıdır. Sağlam bir eğitim alan çocukları, Kral Epifanes'in tehditlerine boyun eğmemişler, Allah yolundan sapmamışlardır. Kral Epifanes, Kudüs'ten ayrılmadan önce yerine bıraktığı Filkes'e Mort Şmuni ve yedi çocuğu hakkında ihbarda bulunmuş, Filkes de hepsini tutuklayarak Kral'a teslim etmiştir. Kral'ın baskı ve işkencelerine karşı koyan yedi kardeş ve annelerinin cesur çıkışları öykünün temelini oluşturur. Mort Şmuni yedi oğlu, oğullarından Bilge Eliz'ozor, öykünün erdem uğruna ölen cesur kahramanlarıdır (Akyüz 2005: 12).

Öyküdeki ana tema; Mort Şmuni'nin oğulları ve Bilge Eli'ozor'un inançları nedeniyle işkence görek ölmeleridir. Bu kahramanlar, ölüme yol açan acıları umursamayarak aklın duygulara egemen olduğunu göstermişlerdir. İnançları uğruna ölenler, taşıdıkları onurdan dolayı da kutsanmışlardır. Onlara işkence edenler de dahil olmak üzere herkes cesaretleri, kararlılıkları ve dayanıklılıkları karşısında onlara hayran kalmışlardır. Onların bu cesareti zorba hükümetin düşmesine neden olurken dayanma güçleriyle zalim hükümdarı yenmiş, kendi topraklarında da bir cesaret timsali olarak sayılmış ve anılmışlardır (Akyüz 2005: 13).

2.4.8.1. Kral Antiyakus ile Bilge Eli'ozor'un Karşılaşması

Silahlı askerleri ve danışmanlarıyla birlikte yüksek bir yerde duran zalim Kral Antiyakus, korumalarına, her Yahudi'yi yakalayıp, putlara sunulmuş yemekleri ve domuz etini yemeleri için onları zorlamalarını emreder. Kirli yiyecekleri yemek istemeyenler, kralın önüne getirilir. Eli'ozor, yaşlı bir bilge kralın önüne getirilir. Eli'ozor, kâhinlik görevlerini üstlenen bir aileden gelmektedir. Zalim hükümdar tarafından da iyi tanınmaktadır. Mort Şmuni'nin oğullarının öğretmenidir. Yaşlı, saygın ve yasa konusunda bilge biridir. Bilge Eli'ozor'u görünce, zalim Kral Antiyakus şöyle der: "İhtiyar! Sana işkence etmeye başlamadan önce, putlara taparak ve domuz eti yiyerek kendini kurtarmanı öneriyorum. Çünkü yaşına ve ağarmış saçlarına saygım var.

Bunlara uzun zamandır sahip olmana karşın, Yahudilerin dinine uyman, senin gerçek bir filozof olmadığını gösteriyor. Madem doğa bize bu hayvanın güzel etini verdi, sen neden yemekten kaçırırsın? Utanç verici olmayan, lezzetli şeylerin tadına varmamak ahmaklık olur. Doğanın armağanlarını hor görmek yanlıştır. Gerek konusunda kibirli bir görüşe sığınarak, yararına beni hor görmeye devam edersen, çok daha akılsız bir iş yaparsın aptalca felsefenin sana verdiği uykudan uyan, boş düşüncelerini dağıt ve yaşına daha uygun bir görüşü benimse. Yaşlılığına acı ve benim insancıl öğüdüme bakan bir güç varsa seni başkalarının zoruyla işlediğin günahlardan sorumlu tutmaz."

Zalim hükümdar, Eli'ozor'u bu şekilde kirli sayılan eti yemeye zorladığında Eli'ozor söz ister. Konuşmasına izin verildiğinde de, krala ve halka şöyle seslenir: "Ey Antiyakus! Hayatımıza Tanrı'nın yasasıyla itaat etmemizden daha güçlü bir zorlamanın olmadığını düşünüyoruz. Bu yüzden, bunu bir şekilde çiğnemememiz gerekiyor.

Yasamız, sandığımız gibi tanrısal olmasaydı ve biz bunu yanlışlıkla tanrısal olarak kabul etseydik yine de kutsallık konusundaki ünümüzü hiçe saymamız doğru olmazdı. Bu nedenle yasaca kirli yiyecekleri yememizin küçük bir günah olacağını sanmayın. Mesele küçük de olsa, büyük de olsa yasayı çiğnemenin önemi aynıdır. Çünkü her iki durumda da yasa, eşit bir şekilde hor görülmüş ve çiğnenmiş olur. Sen, felsefemize göre yaşamak mantıksızmış gibi, onunla alay ediyorsun. Fakat yasa, tüm zevk ve isteklerden üstün olduğu için, bize özdenetim öğretir. Ve her türlü acıyı çekmeye razı olup bunlara dayanmanız için, bizi cesaret konusunda eğitir. Tarafsız olmamız için, adalet konusunda eğitir. Tanrı'ya gereken saygıyla tapınmamız için, bize kutsallığı öğretir. Bu yüzden, yasaca kirli yiyecekleri yemeyiz. Çünkü yasanın Tanrı tarafından verildiğine inanırız. Yeryüzünü yaratanın bize yasayı vermesiyle tüm doğaya ve bize merhamet gösterdiğini biliriz. Yaşantımız için en uygun olanı yememiz yasaklamıştır. Yasayı çiğnememiz için bize baskı yapman ve bunu bizimle alay edecek şekilde nefret ettiğimiz kirli yiyecekleri yemeye zorlayarak yapman büyük bir zorbalık olur.

Gözlerimi çıkarıp bağırsaklarımı ateşle yaksan bile, bana gülecek fırsatın olmayacak. Atalarımın yasaya uyma konusundaki kutsal sözlerine karşı gelmeyeceğim. Kutsallık uğruna akıllı davranmayacak kadar yaşlı ve korkak değilim. “Haydi! İşkence aletlerinizi hazırlayın. Ateşi körükleyin. Atalarımızın yasasını çiğneyecek kadar kendi yaşlılığıma acımıyorum. Ey beni eğiten yasa! Sana ihanet etmem. Ey güzelim özdenetim, seni inkâr etmem. Felsefeye dayalı akıl, seni utandırmayacağım. Onurlu kâhinlik ve yasa bilgeliği seni yadsımayacağım. Sen ey kral! Yasaya göre yaşadığım uzun ömrümü ve yaşlılığımın onurlu ağzını kirletmeyeceksin. Atalarım, ölüm pahasına olsa bile, sizin şiddetinizden korkmayan biri olarak beni tertemiz teslim alacaklar. “Tanrısızlara zulmedebilirsiniz, ama ne sözleriniz ne de eylemleriniz dinsel ilkelerime olamaz” (Akyüz 2005: 15).

2.4.8.2. Bilge Eli’ozor’un Şehit Olması

Eli’ozor, zalim hükümdarın söylediklerine bu yürekli sözlerle karşılık verdikten sonra, yanında duran korumalar onu işkence aletlerine doğru şiddetle sürüklerler. Önce yaşlı adamı soyarlar. Ama o, tanrısallığın zarafetiyle hala giyinik gibi durmaktadır. Kollarını bağladıktan sonra Eli’ozor’un yüzüne bakan görevli: “Kralın buyruklarına itaat et” diye bağırmaya ve onu kırbaçlamaya başlar. Yaşlı bilge gözlerini göğe kaldırılır. Kırbaçlar

altındaki bedeni lime lime edilir. Kanı oluk oluk akar. Buna karşın Eli'ozor sanki bir düşte işkence görüyormuş gibi kılını bile kıpırdatmaz. Bedeni acılara dayanamayıp yere yığılırken bile, aklı şaşmaz bir berraklık sergileyen Eli'ozor, yere düştükten sonra zalim korumalardan biri yanına gider, ayağa kalksın diye karnını tekmelemeye başlar. Fakat Eli'ozor bu acıya da katlanarak, cezayı hor görerek yapılan tüm işkencelere dayanır. Soylu bir sporcu gibi işkencecilere galip gelir. Hatta güçlkle nefes almasına ve kan-ter içinde kalmasına karşın, yürekli çıkışlar yaparak kendisine işkence edenleri bile şaşkına çevirir dayanır. Soylu bir sporcu gibi işkencecilere galip gelir. O sırada kralın çevresindekilerden bazıları Eli'ozor'un yaşına acıdıkları ona eski arkadaşlıklarından kaynaklanan duyguları besledikleri ve onun dayanma gücüne hayranlık duydukları için yanına gelip "Eli'ozor, bu kötü şeylerden ötürü kendini neden akılsızca yok ediyorsun?" diye sorarlar. "Önüne pişmiş et koyacağız. Sen onu domuz eti yemiş gibi yiyerek, kendini kurtar" teklifinde bulunurlar. Fakat Eli'ozor bu öneriyle kendisine daha da çok işkence ediliyormuş gibi, şöyle bağırır: "Ey İbrahim'in çocukları! Korkumuzdan dolayı bize yakışmayan bir rolü oynamak gibi bir alçaklığa düşmeyelim. Çünkü bu yaşa gelinceye kadar gerçeğe uygun bir yaşam sürdürüp yasaya uygun yaşamının getirdiği onuru zedelemekten yaşadık. Şimdi yolumuzu değiştirmemiz akılsızlık olur. Yasaca kirli yemekleri yiyerek gençlere kötü örnek olursak onları Tanrı'ya karşı saygısızlığa özendirmiş oluruz. Korkaklığımızdan ötürü daha uzun bir süre hayatta kalıp bu süre boyunca herkesin önünde gülünç duruma düşersek, yasalarımız için ölüme kadar dayanamadığımızdan zalim hükümdar tarafından adam sayılmayarak hor görülürsek ayıp etmiş oluruz. Bu nedenle "Ey İbrahim'in çocukları! Dininiz için soylu bir tavırla ölü. Ya siz zalim hükümdarın korumaları! Neden hala oyalanıyorsunuz? Acılar karşısında Eli'ozor'un ne kadar cesur olduğunu ve ona acımalarından hiç etkilenmediğini gören korumalar, onu ateşin yanına götürdüler. Orada kötülük yapmak üzere tasarlanmış aletlerle onu yaktilar. Yere atıp burnuna pis sıvılar döktüler.

Kemiklerine kadar yakılıp ölmek üzere olan Eli'ozor gözlerini Tanrı'ya dikerek şöyle seslendi: "Ey Tanrı! Kendimi kurtarabileceğim halde senin yasan için can yakıcı acılar içinde öldüğümü biliyorsun. Halkına merhamet et. Ve onların yaşamına karşılık benim canımı al." Bunları söyledikten sonra bu kutsal adam işkenceler altında soylu bir şekilde öldü. Ölüm acıları içindeyken bile, akıl sayesinde, yasa uğruna direnme gücüne kavuştu

(Akyüz 2005: 15-17). Elizor'un bu tavrını, İsa Mesih'in halkı için çarmıha gerilmesine benzetebilir.

2.4.8.3. Bilge Eli'ozor'a Övgüler

Eli'ozor tıpkı becerikli bir kaptan gibi inanç gemisini duygular denizine yönlendirdi. Zalim hükümdarın fırtına kadar sert davranışlarına ve güçlü dalgalara benzeyen işkencelerine yüreklice karşı koydu. Ölümsüzlüğün zafer limanına ulaşana kadar inancının dümenine hiçbir şekilde sağa sola çevirmedi. Hiçbir kent savaş araçlarına bu kutsal adam kadar direnmiş değildir. Ey kâhinliğe layık kâhin! Yasaca kirli yemekleri yiyerek saygı ve temizlikten başka bir şey tanımayan kutsal dişlerini ve mideni kirletmedin, kutsallığını bozmadın.

Ey tanrısal yaşamın filozofu! Yasayla uyum içinde olan adam! Yasanın yöneticileri böyle olmalı. Kendi kanları ve ölümleri pahasına da olsa, acısının asil terleriyle yasayı korumalı.

Sen babamız Eli'ozor! Görkemli dayanıklılığının ile yasaya olan bağlılığımızı pekiştirdin. Övdüğün kutsallığı inkâr etmeyerek sözünü ettiğin Tanrısal felsefeyi eylemlerle daha da inandırıcı kıldın. Ey işkencelerden daha da güçlü ihtiyar! Ey ateşten de alevli olgun adam! Ey tutkulardan üstün Kral Eli'ozor!

Atamız Harun, buhurdanını yanına alarak kalabalığın arasından koşup, ateş saçan meleği nasıl yendiyse, Harun'un torunu Eli'ozor da ateşte yanıp tükendiği halde aklını yitirmeyerek sağlam durdu. Bedeni yıpranmış ve dayanıksız, kasları gevşemiş, sinirleri zayıflamış, yaşı ilerlemiş olduğu halde akıl aracılığıyla gençleşerek İshak'inkine benzer bir akılla çok başlı germe aletini etkisiz kıldı. Ey kutsanmış yaşa gelen ağarmış onurlu saçlara sahip ve yasaya uygun bir yaşantısı olan ölümün sadık mührüyle yetkin kılınan adam! Sende tıpkı atalarımız İbrahim, İshak ve Yakup gibi Tanrı'ya olan bağlılıkla acıya katlanarak duyguların üstesinden geldin. Çünkü ancak bilge ve cesur olanlar duygularının efendileri olabilirler (Akyüz 2005: 19-20).

2.4.8.4. Mort Şmuni'nin Oğullarının Öldürülmesi

Zalim Kral Antiyakus, Bilge Eli'ozor'ın yasaca kirli yiyeceği yemesini ve putlara tapmasını sağlaması etkisiz olunca, bu durumu bir yenilgi sayarak, büyük bir öfke

içinde diğer İbrani esirlerin getirilmesini emretti. Hükümdarın buyruğuna göre; kirli yiyeceği yiyenler özgür bırakılacak, yemek istemeyenlere daha ağır ve acımasız biçimde işkence edilecekti. Zalim hükümdar bu buyrukları verdikten sonra yakışıklı, alçakgönüllü, soylu ve her işte yetenekli olan yedi kardeş yaşlı anneleriyle birlikte kralın önüne getirildiler. Zalim hükümdar onların annelerinin çevresinde bir koro gibi toplanmasından mutluluk duydu. Gülümseyerek yaklaşmalarını istedi. Ve onlara şöyle seslendi: “Gençler! Olumlu duygularla her birinizi takdir ediyor, sizin gibi kardeşlerin güzelliğine ve sayılarına saygı duyuyorum. Biraz önce işkence edilen yaşlı adamla aynı delice tutumu sergilememizi öneriyor, sözümü dinlemenizi ve size arkadaşça yaklaşımından yaralanmanızı öğütüyorum. Buyruklarıma uymayanları cezalandırabildiğim gibi bana uyanları ödüllendirebilirim de (Akyüz 2005: 20).

Bana güvenin! Ulusunuzun atalarından kalan geleneksel yaşam biçiminden vazgeçerseniz, hükümetimde yetkili konumlara sahip olabilirsiniz. Grek yaşam biçimini benimseyip, yaşamlarınızı değiştirin. Böylece gençliğinizden zevk alırsınız. Ama söz dinlemeyerek beni öfkelenirseniz, beni korkunç işkenceler ve cezalar vermeye zorlamış olursunuz. Bu nedenle kendi kendinize acıyın, düşmanınız olan ben bile gençliğinize ve saf yüreğinize acıyorum. Söz dinlemezseniz, işkence aleti üzerinde ölmenizden başka bir şey elinize geçmeyecektir. Bunu unutmayın!

Kral Antiyakus, bunları söyledikten sonra korkup yasaca kirli yiyeceği yemek için ikna olsunlar diye, yedi kardeşi, annelerinin önüne getirilmelerini buyurdu. Muhafızları, tekerlekleri, kemikleri yerinden çıkaran aletleri, bedeni gererek işkence yapan araçları, mancınıkları, kazanları, mangalları, parmağı sıkın aletleri, demir pençeleri, kısıkları ve körükleri önlerine koyduktan sonra, hükümdar konuşmasını şöyle sürdürdü: “Korkun gençler; çünkü inandığınız adalet, baskı altındayken işlediğiniz günahlar için merhametli olacaktır.” Ancak yedi kardeş, kralın ikna etmeye çalışan sözlerini duymalarına ve korkunç işkence aletlerini duymalarına ve korkunç işkence aletlerini görmelerine karşın, yalnızca korkmamakla kalmayıp, kendi felsefeleriyle zalim hükümdara karşı koydular ve onun zorbalığını sağlam mantıklarıyla hiçe sayıldılar. Bu yedi kardeş, cesur ve yiğit olmasalardı, belki şunları söyleyebilirlerdi: “Bu kral sözünü dinlersek, bize iyi davranılacağını söylüyor. Gençliğimize ve annemizin yaşına acıyalım. Söz dinlemezsek öleceğimizi ciddi bir şekilde düşünelim. Bu güzel yaşamdan

kendimizi yoksun etmeyelim (Akyüz 2005: 20). Ama bu gençler, işkence görmek üzere oldukları halde, ne bu sözlerden birini söylediler. Ne de ciddi bir biçimde düşündüler. Çünkü onlar, duyguları hor gördüler ve şiddetli acılara hazırlandılar. Böylece zalim hükümdar onlara yasaca kirli yemeği yemeleri yolunda yaptığı öneriyi bitirir bitirmez, hep birlikte, tek bir düşünceden çıkmış olan şu sözleri söylediler: “Niye oyalanıyorsun, ey zalim hükümdar? Çünkü biz atalarımızın buyuklarını çiğnemektense, ölmeyi yeğleriz. Yasaya ve öğütçümüz Musa’ya içtenlikle uymazsak, atalarımızı utanca boğarız. Ey yasa dışı olanı öneren zalim hükümdar! Bize duyduğun nefretle, kendimize acıdığımızdan çok bize acıma. Çünkü yasayı çiğnersek, bize güvenlik sağlayacak olan bu merhametini, ölümden daha acı sayarız. İşkenceyle bizi öldüreceğin tehdidiyle bizi korkutmaya çalışıyorsun.

Biraz önce Eli’ozor’ın sergilediği örnekten hiçbir şey öğrenmemiş, hiç ders almamış gibisin. Eğer İbranilerin ihtiyarları, işkence gördüklerinde yaşlı öğretmenimizin üstesinden geldiği zorbaca işkenceleri hor görerek ölmemiz daha uygun olur Bu nedenle ey zalim hükümdar! Bizi sına ve eğer inancımızdan dolayı bizi öldürürsen işkence ederek bize zarar verebileceğini sanma. Çünkü biz bu zorlu yola dayanarak erdem ödülüne kavuşacak, uğruna acı çektiğimiz Tanrı’yla birlikte olacağız. Ama sen bize karşı bu kana susamışlığından dolayı haklı olarak Tanrı’nın adaletinin ateş ile verdiği sonsuz acıyı çekeceksin.” (Akyüz 2005: 20-22).

2.4.8.5. Birinci ve İkinci Kardeşlere İşkence Edilmesi (Afğim ve Antuniyos)

Kardeşlerin bu sözleri üzerine daha da hiddetlenen hükümdar, onlara yalnızca sözünü dinlemedikleri için kızmakla kalmadı, kendisinin iyi niyetli yaklaşımına karşın nankörlük ettiklerini düşündü. Öfke içinde muhafızlarına işkenceye başlamalarını buyurdu. Kralın buyruğu uyarınca muhafızlar en büyük ağabeyi öne getirerek gömleğini çıkarıp ellerini ve kollarını kayışla bağladılar. Kendileri yoruluncaya kadar onu kırbaçladılar. Sonuç almayınca da germe aleti üzerine yerleştirdiler. Bu soylu en büyük kardeşi alet üzerinde gerdikten sonra kollarını ve bacaklarını eklem yerlerinden çıkardılar. O ise her eklemi yerden çıkarıldığında zalim hükümdara şöyle seslendi: “Vahşi düşünceli, iğrenç ve zalim hükümdar! Beni, Tanrısal adaletin düşmanı bir katil olduğum için ya da saygısız davrandığım için değil, Tanrı’nın yasasını koruduğum için böyle parçalıyorsun.” Muhafızlar, “İşkenceden kurtulabilmek için yemeği kabul et”

dediklerinde ise şöyle devam etti: “İğrenç dalkavuklar sizi, germe aletiniz benim mantığımı boğacak kadar güçlü değildir. Kollarımı kesebilir, bedenimi yakabilir, eklemlerimi çevirebilirsiniz, ama bu işkencelerin hepsinden geçerek sizi İbrani çocuklarının erdem konusunda yenilmez olduklarına ikna edeceğim.” O, bunu kralın ve hazır bulunanların yüzüne haykırdığı sırada görevliler onun altında ateş yaktılar. Alevler yükselirken aleti daha da gerdiler. Germe aleti tamamen kanla kaplandı. Kor yığınla pıhtılanan kan tarafından söndürüldü. Aletin milinden et parçaları düşmeye başladı. Kemiklerini bağlayan kirişler çoktan koptuğu halde İbrahim’e layık olan büyük oğul, cesur genç, soylu bir şekilde hiç inlemeden işkenceye dayanarak ölümsüzlüğe kavuştu. Ölmeden öncede kardeşlerine şöyle seslendi: “Kardeşlerim! Mücadelede beni örnek alın, görevinizi terk etmeyin ve cesur aile bağlarımızdan vazgeçmeyin. İnanç uğruna kutsal, soylu savaşı sürdürür. Bu şekilde atalarımızın Tanrısı ulusumuza merhamet eder ve lanetli zalim hükümdardan oç alır.” Son sözlerini söyledikten sonra aziz genç adam, yaşamla bağını kopardı. Herkes onun cesaretine ve söylediklerine hayret ederken, muhafızlar onun bir küçüğünü getirdiler. Ellere demir eldivenler geçirdikten sonra onu işkence makinesine ve mancığına bağladılar. İşkenceye başlamadan önce yemek isteyip istemediğini sordular. Onun soylu kararını dinledikten demir eldivenli canavarlar eklemlerini kopararak bedenini çenesine kadar açtılar ve kafa derisini çıkardılar. O bu şiddetli acıya sabırla dayanarak, “Atalarımızın inancı uğruna her türlü ölüm tatlıdır.” Dedi ve zalim hükümdara şöyle seslendi: “İnanç uğruna dayanma gücümüzün senin küstah zorbalığını yenişini izlediğinde sana benden daha çok işkence edildiğini düşünmüyor musun? Ben acılarımı erdemden doğan sevinçle hafifletiyorum. Ama sen saygısızlıktan gelen tehditlerle işkence çekiyorsun. Ey iğrenç ve zalim hükümdar! Tanrı’nın gazabının yargısından kaçamayacaksın.”

2.4.8.6. Üçüncü ve Dördüncü Kardeşlere İşkence Edilmesi (Huziyo ve Eli’ozor)

İkinci kardeş de görkemli bir ölüme katlandıktan sonra sıra üçüncü kardeşe geldi. İşkencenin yapılacağı meydana getirilen genci, pek çok kişi, yasaca kirli eti yiyerek kendini kurtarması için uyardılar. Ama o, “Bu ölenlerin babası benim de babamdır. Aynı anne beni de doğurdu. Aynı öğretilerle yetiştiğimi bilmiyor musunuz?” diye bağırdı. Ve şöyle devam etti: “Beni ağabeylerime bağlayan soylu kan bağını inkâr

etmeyeceğim. Eğer işkence edecek başka aletiniz varsa bedenime uygulayın, ama istesenez de canıma dokunamazsınız.” Görevliler, genç adamın yürekliliğinden ötürü öfkelenip kullandıkları işkence aletleriyle, ellerini ve ayaklarını yerinden kollarını ve bacaklarını oyuklarından çıkararak onu parçaladılar. Parmaklarını, kollarını, dirseklerini kırdılar. Herhangi bir şekilde ruhunu kıramadıkları için aletlerini bıraktılar. Ve İskitlere yaptıkları gibi, tırnaklarıyla kafa derisini çıkardılar. Germe aletini getirdiler. Omurga kemikleri yerlerinden oynayan genç adam, kendi parçalanmış bedenini ve iç organlarından akan kanı gördü. Tam ölmek üzereyken şöyle seslendi: “Ey iğrenç ve zalim hükümdar! Biz dindar eğitimimiz ve erdemimizden dolayı acı çekiyoruz, ama sende saygısızlık ve kana susamışlığından ötürü sonsuz acılar çekeceksin.” O da ağabeylerine yaraşır biçimde öldükten sonra görevliler dördüncü kardeşi de içeri sürükleyip şöyle dediler: “Sana gelince ağabeylerinin deliliğine kapılma, kralın sözünü dinle ve kendini kurtar.” Ama o da ağabeyleri gibi cesaretle direyerek şöyle seslendi: “Beni korkutacak kadar sıcak ateşiniz yoktur. Hayır, ağabeylerimin kutsanmış ölümleri, zalim hükümdarın sonsuza dek yok olması ve dindar olanların sonsuz yaşamı adına söylüyorum ki soylu aile bağlarımızı yadsımayacağım. Yeni işkenceler icat et, ey zalim hükümdar! Öyle ki biraz önce işkence edilenlerin kardeşi olduğumu öğrenebilesin.”

Yüzüne karşı söylenen bu yürekli sözlere çok sinirlenen hükümdar Antiyakus kana susamış bir şekilde genç adamın dilinin kesilmesini buyurdu. Bunun üzerine cesur genç, “Konuşmamı sağlayan organımı yok etseniz bile Tanrı dilsizleri duyuyor. İşte benim dilim, onu kesip atın, ama yine de aklımı dilsizleri duyuyor. Tanrı uğruna bedenimizin her organını parçalanmasını sevinçle karşılıyoruz. Tanrı sizi tez günde ziyaret edecek, çünkü siz Tanrı’yı öven ilahilerin ezgilerini söylemiş bir dili kesiyorsunuz” diye bağırdı (Akyüz 2005: 26).

2.4.8.7. Beşinci ve Altıncı Kardeşlere İşkence Edilmesi (Afsafuno ve Afifos)

Dördüncü kardeş de merhametsizce işkence görüp öldüğünde, beşincisi ayağa fırlayıp, “Ey zalim hükümdar! Ben erdem uğruna işkence edilmeyi reddetmeyeceğim. Kendi isteğimle geldim. Öyle ki, beni öldürerek daha çok suç işlediğin için göksel adaletin verdiği cezayı göresin. Ey erdemden nefret eden, insanlıktan nefret eden, yaptıklarımızın hangisi için bizi bu şekilde yok ediyorsun? Her şeyi yaratana saygı gösterdiğimiz ve onun erdemli yasasına göre yaşadığımız için mi? Bu davranışlar

işkenceyi değil, onurlandırılmayı hak eder. İnsani duyguları anlamış olsaydım ve Tanrı'nın sağlayacağı kurtuluşu umut etseydim bizim bunları yapmazdım. Ama görünen o ki, sen Tanrı'ya yabancı ve ona hizmet edenlere düşman birisin” dedi. Bunları söylerken muhafızlar onu bağlayıp mancınığa kadar sürüklediler. Onu diz üstü bağladılar ve demir prangalar takarak sırtını germe aletinin kısksısına kadar büktüler. Öyle ki arkaya doğru kıvrılan vücudunda tüm organları yerinden oynadı. Bedensel acılar içinde güçlükle nefes alırken son olarak bunları söyledi: “Zalim hükümdar! Bana istemeden büyük iyilikte bulunuyorsun çünkü bu asi acılar aracılığı ile birlikte yasa için dayanma gücümüzü göstermemize olanak tanıyorsun.” O da öldükten sonra, daha çocuk yaştaki kardeş içeri alındı. Zalim hükümdar onun yasaca kirli yiyeceği yiyip, serbest bırakılmaya istekli olup olmadığını sorduğunda o, “Ben ağabeylerimden daha genç olabilirim, ama akılda onlarla eşitim” dedi. “Bu amaç için doğup eğitildiğimize göre, aynı ilkeler için ölmemiz uygun olur. Kirli yemeği yemediğim için bana işkence etmek niyetindeyseniz, işkence etmeyi sürdürün” diye de ilave etti. Bunları söyledikten sonra görevliler onu germe aletine götürdüler. Aletin üzerine çıkararak sınıksıkı gerdiler. Gerilmenin etkisiyle beli kırıldı ve altta yanan ateşle kavrulmaya başlandı. Ateşte ısıtılmış keskin şişler sırtına saplandı ve iç organlarının yakılması için göğsü delindi.

İşkence sırasında çocuk yaştaki bu soylu genç son olarak şunları söyledi: “Kutsallığa yaraşan bu mücadele, çok sayıda kardeşimizin acı çektiği ve yenilmediği bir mücadele oldu. Ey Zalim hükümdar! Unutma ki dinsel bilgi yenilmezdir. Ben de soyluluk ile donanmış olarak, ağabeylerimle birlikte öleceğim. Sen ki gerçekten inananların düşmanı oluyor, çeşitli işkence yolları geliştiriyorsun, senin üzerine büyük bir oç alıcı getireceğim. Biz altı kardeş, sizin zorbalığınızı felç ettik. Ne düşüncemizi değiştirmemiz konusunda bizi ikna edebildi, ne de bizi kirli yemeği yedirtmeyi başardın. Bu senin yenildiğin anlamına gelmiyor mu? Unutma! Bizim için senin ateşin soğuk, mancınıkların acısız, şiddetin güçsüzdür. Çünkü bizim üzerimizde bir zalimin muhafızları değil, Tanrı yasası egemendir. Bu nedenledir ki, kendimizi yenilmemiş sayıyor ve akla sıkı sıkı tutunuyoruz.” (Akyüz 2005: 26-27).

2.4.8.8. Yedinci Kardeşe İşkence Edilmesi (Markelos)

Altıncı kardeş de kazana atıldıktan ve ağabeyleri gibi kutsanmış ölüme kavuştuktan sonra yedinci ve en küçük kardeş öne getirildi. Zalim hükümdar diğer kardeşler

tarafından şiddetli biçimde kınanmış olmasına rağmen genç çocuğu kelepçeler içinde görünce ona çok acıdı. Yaklaşmasını işaret ederek, ikna edici şu sözleri söyledi: “Kardeşlerinin aptallığının sonucunu görüyorsun söz dinlemedikleri için acılar içinde öldüler. Sen de söz dinlemezsen, kötü bir işkenceyle zamanını doldurmadan öleceksin. Ama ikna olursan arkadaşım olup, krallığın yönetiminde bir önder bile olabilirsin.” Çocuğu bu sözlerle ikna etmeye çalıştıktan sonra, oğullarını kaybeden anneye merhamet gösterdi. Acılı anneden son ve en küçük çocuğunun söz dinleyerek, kendisini kurtarması için yardım istedi. Ancak altı oğlunun işkenceler altında ölümüne tanık olan yaşlı anne, geri adım atmadı. İbrani diliyle krala ve yandaşlarına bir öğüt verdi. O sırada ölüm sırası kendisine gelen çocuk da, “Beni bırakın, kral ve yanındaki arkadaşlarıyla konuşayım” dedi. Görevliler, çocuğun bu sözlerine çok sevinerek ve umutlanarak onu hemen bıraktılar.

Çocuk en yakında duran kazanın yanına koşarak şöyle seslendi: “Seni Tanrı tanımaz zalim hükümdar! Bütün kötü insanların en saygısız! Krallığın da dâhil olmak üzere Tanrı’dan iyi şeyler aldığın halde, o’nun kullarını öldürmekten ve inancına bağlılıkla davrananlara germe aleti üzerinde işkence etmekten utanmadın mı? Bu nedenle adalet sizin için şiddetli ve sonsuz bir ateş ile işkenceler hazırladı. Bunlar yaşamımızın sonuna kadar sizi bırakmayacaktır. Sen en vahşi canavar! Bir insan olarak senin gibi duygulara sahip olan seninle aynı topraktan yaratılan bu insanların, yaşamına son verdi. Dillerini kesmekten onlara bu şekilde zulmetmekten ve işkence etmekten utanmadın mı? Onlar soylu ölümleriyle Tanrı’ya karşı olan görevlerini kesin olarak yerine getirdiler. Ama sen, erdem uğruna mücadele edenleri nedensiz öldürdüğün için hüngür hüngür ağlayacaksın. Ben de ağabeylerimin üstün ve soylu davranışlarını terk etmeyeceğim. Ben ulusumuza merhamet etmesi için atalarımızın Tanrı’sına yalvarıyorum. O, senden yaşadığı sürece ve öldükten sonra da öç alacaktır.” Genç çocuk bu konuşmayı yaptıktan sonra kendini kazanların içine atarak, yaşamına son verdi (Akyüz 2005: 28).

2.4.8.9. Yedi Kardeşlerde Aklın Egemenliği

Bu yedi kardeş acı çekmeyi hor görerek yasaca kirli yemeği reddederek Tanrı’nın önünde övgüye değer, akıl aracılığıyla duygulara üstün geldiler. Çünkü bu kardeşler hem duygulara hem de acılara egemendiler. Onlar bir bakıma kutsal bir din korosu oluşturdular.” “Kardeşler, yasanın uğruna kardeşler gibi ölelim. Asur’da aynı ateş

denemesini hor gören üç genci örnek alalım. Dindarlığımızı gösterdiğimizde korkak olmayalım” diyerek birbirlerini yüreklendirdiler birisi, “Cesaret, kardeş!” dediğinde, başka bir kardeş, “Soylu bir şekilde dayan” dedi. Bir başkası da, “Nerden geldiğinizi ve İshak’ın babası tarafından din uğruna öldürülmek üzere kendini nasıl teslim ettiğini anımsayın” diyerek onları yüreklendirdi.” Her biri birbirine bakarak ve yılmayarak, “Bütün yüreğimizle kendimizi bu yaşamı bize veren Tanrı’ya adoyalım, bedenlerimizi yasanın desteği olarak kullanalım. Bizi öldürdüğünü sananlardan korkmayalım, çünkü canın savaşı kadar Tanrı’nın buyruğunu çiğneyenlerin önünde duran sonsuz ve şiddetli acının da tehlikesi büyüktür. Bu nedenle dinsel akıl olan özdenetimin tüm silahlarını kuşanalım, çünkü ölürsek, İbrahim, İshak ve Yakup bizi içeri alacak ve tüm atalarımız bizi övecek” dediler.” Geri kalanlar, ölüme sürüklenen her bir kardeşe şöyle seslendiler: “Kardeş! Bizi ya da bizden önce ölen kardeşleri utandırma!” aynı yasa tarafından eğitilen, aynı erdemlerle donatılan, doğru yaşama ilişkin ilkeleri olan ve birbirlerine derin kardeşlik sevgisiyle bağlı olan bu yedi kardeşin işkenceye karşı gösterdikleri direnç ve ortak çaba hem iyi niyetlerinin hem de birlikteliklerinin göstergesiydi. Onlar inançlarının da yardımıyla kardeşlik sevgisini daha da güçlendirdiler. Ayrıca, işkenceyi reddetmeleri için birbirlerini yüreklendirdiler. Öyle ki yalnızca şiddetli acıları hor görmekle yetindiler, kardeş sevgisinin sınır tanımazlığında da yetkinleştiler.

Yedi kardeşin inançları uğruna sergiledikleri kutsal ve uyumlu birliktelik, hiçbirinin korkakça davranıp ölmekten çekinmemesi, hepsinin sonsuz yaşama giden yarışta acele etmesi, akıl uğruna ölmeye razı olmalarının işaretidir. Bağlılık ruhuyla hareket etmelerinin sonucudur. Onlara “Kutsal Yediler ve Uyum Kardeşleri” de denir. Yaratılışın yedi günü bir koro dansıyla, inancın çerçevesinde nasıl dönerse bu gençlerde bir koro oluşturarak işkencenin yedi katlı korkusunun yendiler ve onu etkisiz kıldılar. Onlar için yazılıp söylenenleri okuyan herkes onlara ve yaptıklarına saygı duydu. Şimdi bile insanlar o genç adamların çektiği acıları okuduğunda titremektedir. Ama unutmamak gerekir ki o yedi kardeş ve annelerini bugün bile duyduğumuzda, okuduğumuzda bizleri titreten yalnızca görmekle duymakla kalmadılar, acılara da sabırla katlandılar. Şimdi sormak gerekir. Şiddetli ve çabucak yakan bir ateşin gücünün bedenleri hemen yakmasından daha acı ne olabilir? Bundan daha çok acıyı ne verebilir? (Akyüz 2005: 29-30).

2.4.8.10. Mort Şmuni ve Çocuklarının Şehit Edilmelerinin Etkileri

İbranilerin yaşam biçimini yok etmek isteyen zalim hükümdarın şiddeti yüzünden burada bir yaşlı kâhin, yaşlı bir kadın ve yedi oğlu yatıyor. Onlar uluslarını haklı çıkardılar. İşkence çekerek ölüme gittiler. Doğrusu tanrısal bir mücadeleye girdiler, çünkü o gün erdem onları ödüllendirdi ve dayanma güçlerini sınamdı. Onların ödülü, sonsuz yaşamdaki ölümsüzlük oldu. Birinci yarışçı ve kurban, bilge Eli'ozor' dı. Yedi oğlu olan anne de bu kutsal yarışa katıldı. Kardeşler de kahramanca yarıştılar. Onların rakipleri zalim hükümdar Antiyakus, izleyicileri de insan ırkıydı. Tanrı, zafer tacını kendi yarışçılarına verdi. Tanrısal hüküm için yarışanlara ve bu tacı taşıyanlara kimi hayran kaldı, kimiye şaşırdı. Öncelikle zalim hükümdarın kendisi, bütün konseyiyle birlikte gösterdikleri dayanma gücüne hayran kaldı. Onlar da bu dayanma gücü nedeniyle kutsandılar onurlandırıldılar. Onların sayesinde düşmanlar ulusa egemen olamadı, zalim hükümdar cezalandırıldı, yaşadıkları yurt arınmış oldu.

Onlar ulusun günahları için sanki birer fidye oldular. Birbirlerine bağlılıkla davranan bu kişilerin kanları ve ölümleri Tanrı'nın lütfuna neden oldu ve daha önce kötü davranışlarla karşılaşan İsrail'i korudu. Çünkü zalim Hükümdar Antiyakus, işkence altındaki dayanma güçlerini ve yürekli dirençlerini görünce kendi askerlerine, onları örnek olarak gösterdi. Bu da piyade savaşı ve kuşatma için onları yürekli ve korkusuz kıldı ve tüm düşmanlarını yenip ülkelerini ele geçirdi.

İmanın gücünün işlevsel olduğu bir başka alanı örneklendirmesi açısından Mort Şmuni ve oğullarının cesareti önemlidir.

Ey İsrail çocukları! Ey İbrahim soyunun torunları! Bu yasayı yerine getirin ve yeniden dindarlığı uygulayın. Dinsel aklın tüm duygulara egemen olduğunu, yalnızca içten gelen acılara değil; dıştan gelen acılara da egemen olduğunu bilin. Bu nedenle din uğruna acı çekmekle bedenlerini teslim edenlere, yalnız ölümlü insanlar hatırlatan kalmadı. Ayrıca Tanrı'nın mirasından pay almaya da layık görüldüler. Onların aracılığıyla ulus esenliğe kavuştu. Yasayı yerine getirmek konusunda yurtta uyanış başlatarak düşmanı yıkıma uğrattılar. Zalim hükümdar Antiyakus, hem bu dünyada cezalandırıldı, hem de ölümünden sonra sıkıntı çekti. İsrail halkını hiçbir şekilde puta tapmaya ve atalarının geleneklerini bırakmaya zorlamadığı için, Yerusâlim'den ayrılıp Pers'lere saldırdı.

2.4.8.11. Mort Şmuni'nin Çocuklarına Söylevi

Yedi oğullu Mort Şmuni, ilkelerini ve geçmişini çocuklarına şu sözlerle açıkladı: “Ben bakireyim ve babamın evinden çıkmadım. Kadının yaratıldığı kaburgayı korudum. Kimse beni çöl ovasında baştan çıkarmadı. O yok edici, hileci yılan, bakireliğimin paklığını lekeleyemedi. Olgunluk dönemimde kocamla kaldım. Oğullarım büyüdüklerinde onların babası öldü. Kocam mutlu bir adamdı. Yaşamını iyi birer evlat olan çocuklarıyla geçirdi. Yas tutmanın kederini yaşamadı. Çocuklarıyla birlikteyken onlara yasayı ve peygamberliği öğretti. Onlara dini bilgi ve inançları aşıladı, insani değerleri, birbirlerini sevmeyi öğretti. Kayın tarafından öldürülen Hobil'e yakılma kurbanı olarak sunulan İshak'a ve hapse giren Yusuf'a ilişkin yazıları okudu (Akyüz 2005: 39). Mort Şmuni'nin çocuklarını eğitirken verdiği örnekler de mucizevî hayat hikâyelerine sahip inanlılardır. Bu nedenle bu anlatıların eğitimsel işlevinden faydalanılmıştır.

Çocuklarına Finhes'in gayretini Mişael'in ateşe girişini anlattı. Aslanların inine giren Daniel'i öven sözlerle, onu kutsadı. Eşayon'nun “ateşin içinde yürürken yanmayacaksın” şeklindeki sözünü anımsattı. “Doğrunun dertleri çoktur” diyen Mezmurları yazan Davut'un ezgilerini söyledi. “Bilgelik yaşam ağacıdır, ona sarılanlara” diye yazılmış olan Süleyman'ın özdeyişini yineledi. Hazkiel'in “Bu kuru kemikler canlanabilir mi?” sorusunu doğruladı. Bu arada Musa'nın “Öldüren de yaşatan da benim, senin ömrün ve günlerinin sayısı bu kadar” diye yazılı olan ezgisini öğretmeyi unutmadı. Zalim ve merhametsiz Kral Antiyakus'un, kızgın öfkesiyle işkenceler altında, gözbebekleri oyularak, dilleri kesilerek öldürülen bu yedi oğlun ve annelerini ahi kralı tuttu. Bu suçları işleyen zalim hükümdarı, Tanrısal adalet kovaladı. İbrahim'in oğulları, zafer kazanmış anneleriyle birlikte atalarının topluluğuna katıldılar ve Tanrı'dan temiz ve ölümsüz canlar aldılar.

Mort Şmuni Allah'a inandığı için kral tarafından yedi çocuğu gözünün önünde öldürülmüştür. Daha sonra da kendisi öldürülmüştür. İsa Mesih'ten 700 yıl önce doğmuştur. Hristiyan olmamasına rağmen Allah'a inandığı için kilise onu azize ilan etmiştir (Akyüz 2014; Kırılmaz 2013).

İlyas Yaşlı,¹⁸⁷ Mort Şmuni hakkında: “Mort Şmuni’nin yedi çocuğu vardı ve hepsi de Allah’a inandıkları için onun gözlerinin önünde öldürüldü. Mort Şmuni, Hz. İsa, doğmadan üç yüz sene önce doğmuştur.¹⁸⁸ O dönemde tanrılara tapılıyordu, ancak Mort Şmuni Allah’a inanmaktan vazgeçmeyince yedi çocuğu ile birlikte işkenceler görür ve çocukları gözleri önünde öldürülür. Buna rağmen Allah’a inanmaktan vazgeçmez. Bu sarsılmaz iman sonucunda Mort Şmuni ve çocukları yedi yıldız olarak göğe yükseltiliyorlar” İlyas Yaşlı, kiliseye duyulan inancın bu şekilde, güçlü olması gerektiğini anlatıyor (Yaşlı 2013).¹⁸⁹

2.4.8.12. Mort Şmuni’nin Mucizeleri

Mort Şmuni Manastırı, Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi’dir ve halen ibadete açıktır. Mort Şmuni’nin şefaati sayesinde pek çok kişinin dileğinin kabul edildiğine inanılmaktadır. Mort Şmuni Kilisesinde gerçekleşen mucizelerden bazıları şunlardır:

Bir gece hırsızlar kiliseye girerek, tüm değerli eşyaları götürmek istemişler, tam o sırada kilisenin çanı şiddetle çalmaya başlamış, kapıya koşan hırsızların önüne bu kez dış kapı çıkmıştır. Panikleyen hırsızlar aceleyle ne kadar uğraşsalar da kapıları açamamış duvarı tırmanmayı becerememiş, duvardan atlayıp kaçamamışlardır. Bunun üzerinde kiliseden çaldıkları tüm eşyaları bırakmışlardır. Söz konusu eşyaları bırakınca kilisenin biraz önce hırsızların üzerine kapanan kapıları açılmış, onlarda hiçbir şey alamadan kiliseden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Sabah olduğunda kiliseye gelen halk, eşyaların dağınıklığını görünce bir hırsızlık olayını yaşadığını, kilisenin çanını neden çalındığını ve hırsızlık olayını zamansız çalan çanla bir ilişkisi olduğu anlaşılmıştır (Çetin 2013; Akyüz 2005: 45-46).

Bir başka bir mucize ise Sabiha Koç’un başından geçmiştir. Koç, başından geçenleri şöyle anlatmaktadır: “Yedi yaşındaydım. Şefika yengem, kilisenin damına konulan pişirilmiş bulguru kuşlardan korumak amacıyla beni kiliseye gönderdi. Gittiğimde öğle vaktiydi, çan kulesinin gölgesinde yüzümü mezarlığa dönmüş oturuyordum. Mezarlığa doğru bakarken, aniden mezarlığın ortasında beyaz giysiler içindeki Mort Şmuni ve yedi oğlunu mezarların üzerinde dua okuduklarını gördüm. Dualarını bitirdikten sonra,

¹⁸⁷ Mort Şmuni, hakkında bilgi veren kilisenin beççiliğini de (anahtarın sahibi) yapan İlyas Yaşlı’dır.

¹⁸⁸ Deniz Kırılmaz, Mort Şmuni’ini İsa’dan 700 sene önce yaşadığını anlatmaktadır.

¹⁸⁹ İlyas Yaşlı ile 4 Şubat 2013’te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

kilisenin avlusuna indiler, oradan da kilisenin içine girdiler. Onlar kiliseye girdikten sonra, divanhaneye bakan küçük bir pencereden onları izlemeye başladım, gördüklerim karşısında hem çok ürktüm, hem de heyecanlandım, çünkü ışıklarla aydınlatılan kilisede ayin yapılıyordu. Ben büyük bir heyecanla onları izlerken, kilisenin zangocu olan diğer yengem Sabiha, kilisenin dış kapısını açarak kilisenin avlusuna girdi. Yengemi görünce rahatladım, gördüklerimin tüm ayrıntılarını büyük bir heyecan ve coşkuyla ona da anlattım. Yengem; “Neden ondan bir şey istemedin? Ondan bir şey isteseydin sana verirdi” dedi (Akyüz 2005: 46).

Üçüncü mucize ise Ferah Koç’a aittir. Ferah Koç, başından geçen olayı şöyle anlatmaktadır: “Küçük yaşta, Mesihsel eğitim almak amacıyla Mort Şmuni’nin kilisesinin medresesine gittiğimi hatırlıyorum. Günün birinde dayanır. Soylu bir sporcu gibi işkencecilere galip gelir. Hatta güçle nefes almasına ve kan-ter içinde kalmasına karşın, yürekli çıkışlar yaparak kendisine işkence edenleri bile şaşkına çevirir.

Mort Şmuni kilisesine özellikle çocuğu olmayan aileler gider. Din farkı gözetmeksizin gidilen bir manastır olduğu için Müslüman ve Yezidi aileler de çocuklarını götürmektedirler. Kiliseye çocukları için adak dileyenler de giderler. Kimi Müslüman veya Yezidi aileler de dilekleri kabul olunca çocuklarını kilisede vaftiz ederler. Süryani halkı, Mort Şmuni’deki çocuk mezarlığında dua edilmesine karşı değildir ancak yoğunluk çok olunca ve mezarlığın zarar görebileceği korkusuyla mezarlık kapatılmıştır. Sadece kiliseye gidip samimiyetle dua edilirse duaların kabul olacağına inanılmaktadır. Hastalıklar için de kiliseler şifa bulunan mekânlardır. Bir kilise camiye dahi dönüştürülse mucizevî ve şifa verici özelliklerini devam ettirebilir. Kiliselerden şefaathat, bereket, mucize bekleyen kim olursa olsun din ırk farkı olmaksızın gerçek bir imanla istediği takdirde dualarının kabul olacağına inanılır (Ezilmez 2013).¹⁹⁰

Yörede dinler arası anlayışa yönelik örnek olarak şu olay anlatılmaktadır: İşte o sırada Kur’andan ayet okunuyordu. Kapıdan içeriye “Mort Şumuni Kilisesi” keşişi ve kırk-elli kadar Süryani komşumuzun taziye için girdiğini, daha oturmadan Kur’an okuyanın okumasına ara verdiğini, bu davranışın gelen Süryani kardeşlerimize bir saygının, bir sevginin belirtisi olduğunu anlamıştım.

¹⁹⁰ Metin Ezilmez Selçuk kuyumculukta 3 Temmuz 2013’te yapılan görüşme kayıtları HKU arşivindedir.

Keşiş'in nezaketten "Lütfen Kur'an okunmasına devam edilsin" demesini, bu farklı inançtan, farklı kültürden insanların sevilip sayıldıklarına tanık oldum, çok duygulandım. Bu insanlar Şakir Amca'yı (Ammo Şakir'i) bizden daha çok anlatıp gurur duydular.

Mort Şmuni Kilisesi, bir eşiğin bir başka deyişle bir yükseltinin tepesinde. Yeniyol'dan görülmektedir. Araçla kiliseye dik çıkan asfaltlı yolun bitiminde ulaşılır. Kuzeye bakan kapısından içeri girilmektedir. Kilisenin az ışık gören "L" harfi şeklinde oldukça serin bir Nehuz¹⁹¹ vardı. "Bebekler, mezarlarına taşınmadan önce annelerine yakın olmaları için, ölüp ölmediğinden emin olmayı düşündüklerinden dolayı Nehuz'e yerleştirildiklerini" anlatırlardı rahmetli annem. Bunlarla kalmaz "Bu sarılı-sargılı bebeklerin üzerinden geçen kadınların bebek doğuracaklarına" inanılırdı. Perşembe günleri ikinci zamanı kiliseye ve Nehuz'e girerek dileklerini eyleme dönüştürürlerdi veya bir mucizenin olmasını beklerlerdi.

Mucize beklemeye gerek olmayan birçok şey de yaşanmıyor değildi. Akşama doğru Şmuni Kilisesi'nin çanı duyulunca, akşama yemek yapmayı unutan anneciğimin söylediği bir şey vardı: "*Dak-il Nakus, tadbîğ bulgır*" (Çan çaldı, bulgur pişireceğim) derdi.¹⁹²

2.4.9. Kırk Şehit Kilisesi (Şehidiye Camisi)

Bugün Şehidiye Camisi olarak bilinmekte ve kullanılmaktadır. Şehidiye Camisi'ne çevrilen Kırk Şehit Kilisesi'nin ismi de, *Mor Behnam ve kız kardeşi Saro Kilise*'sine izafetten verildi ve bugün Kırklar Kilisesi olarak adlandırılmaktadır. Şehidiye Camisi'nin yapısında önceden kilise olduğunu ispat eden kanıtların olduğu iddia edilmektedir. Bunlardan bazıları; 1 Kuzey cephesindeki dış duvarında Hristiyanlıkla ilgili bazı semboller mevcuttur. 2 Yapılış tarzı. 3 Mor Tuma Kilisesi de aynı tarihte ve aynı kişi tarafından camiye çevrilmiş olup ve bugün "Ulu – Büyük- Cami" olarak adlandırılmaktadır (Akyüz 1998: 112).

Roma İmparatoru Dokoyus'un döneminde, üçüncü yüzyılın ortalarında Hristiyan olan, ancak Dokoyus'un zulmünden korkup saklanan kırk imanlı asker yaşamaktaydı. Roma

¹⁹¹ Cenin ya da ölen bebeklerin geçici bir süre için sargılar içinde konuldukları yerdir.

¹⁹² Mort Şmuni ve 40-50 Kadar Süryani Abdulvahap Omuzlar, www.suryaniler.com sitesinde yazmaktadır.

imparatorları 312 yılına kadar Hristiyanlığı, kendileri için tehlike olarak görmekteydiler. Bu nedenle Hristiyan olanlara büyük zulümler yapıyorlardı. Devletlerini yıkıp ellerinden alacaklarından korktukları için başa geçen her hükümdar zulümlerine devam etmişlerdir.

Kral Doküyüs döneminde 209-210-211¹⁹³ yıllarında hüküm sürmüştür. Kral Doküyüs'ün ordusundan kırk asker Hristiyanlığı kabul etmişlerdi ancak Hristiyanlık o dönemde Roma topraklarında yasak olduğundan gizli bir şekilde dinlerini yaşıyorlardı. Kral Doküyüs'ün ordusundaki, Kapadokyalı Yunan kökenli kırk askerden, derhal dinlerinden dönmeleri istendi ancak onlar imanlarından vazgeçmediler. Dönemin Kapadokya valisi de onları tutuklayıp yedi gün süreyle işkence yapmıştır. Bütün işkencelere rağmen dinlerinden dönmeyen kırk imanlı askeri, imparatorun emriyle 8-9 Mart günü Kapadokya'dan Sivas'a kadar sürükleyerek zulmetmişlerdir. Yapılan işkencelere rağmen dinlerinden dönmeyince Sivas'ın soğukunda bir gölete atmışlar.

Kırk imanlı asker bu göletin içindeyken bir mucize gerçekleşir. Yüce Allah onları korumak ve buz gibi olan suyun içinde yaşayabilmeleri için bir ışık gönderir. Gönderilen bu mucizevî ışık sayesinde yaşamaya devam edebildiklerine inanılmaktadır. İçlerinden biri soğuğa dayanamayınca göletin hemen yanındaki hamama sığınır. Hamama girmesiyle birlikte de ölür. Hamamın bekçisi ise dışarı çıktığında göletteki mucize ile karşılaşır. Göletteki imanlı askerlerin başında altından birer taç olduğunu görür. Taçlardan sadece birinin havada asılı kaldığını görünce düşünmeye başlar. Havada asılı kalan tacın, göletten çıkan kişiye ait olduğunu anlar. Tanrı'nın bu mucizesinden faydalanabilmek için kendini imanla gölete atar. Böylece Hristiyan olur. Böylece biri kaybederken biri kazanmış olur. Kırk sayısı da hamamcının askerlerin arasına katılmasıyla tamamlanmış oldu. Sabaha karşı gölete atılan imanlılardan, hamamcı hariç hepsi öldüler. Hamamcıyı da imanından döner umuduyla bir kenara koydular. Hamamcının annesi, oğlunun inandığı şekilde ölmesi gerektiğini düşündüğünden onu da sürükleyerek imanlıların arasına taşıdı.

Kırk imanlı askerden geriye bir eser kalmasını ve gömülmelerini önlemek için İmparator onların yakılmasını emreder. Yakıldıkları esnada bir mucize daha gerçekleşir. Kırk şehitten geriye parlayan kemikleri kalır. Daha sonra kırk şehitten

¹⁹³ Gabriel Akyüz 249-250-51 olarak tarihlendirmektedir.

geriye kalan parlayan kemikleri toplayıp Kızılırmak'a atıyorlar. Azizlerin kemikleri Kızılırmak'ın bulanık suyuna atılınca bir mucize daha gerçekleşiyor. Kemikler dağılmadan parlayarak bir araya gelip toplanıyor. Her kemik bir mum gibi parlamaya başlıyor. O dönemde, bölgede yaşayan bir metropolit rüyasında, kırk şehidin kemiklerini toplayıp onlara gereken saygıyı göstermesi konusunda bir buyruk alır. Bunun üzerine metropolit, rüyasında tarif edilen yere gider. Rüyasında gördüğü gibi tüm kemikleri bir arada bulur. Bu kemikleri alır, gereken saygı göstermek ve şefaatten, bereketinden faydalanabilmek için kiliselere dağıtır. Günümüzde Mardin'deki Kırklar Kilisesi de Kırk Şehit'in adına izafeten verilmiştir ve kemikleri burada saklanmaktadır.

Hristiyan inancı gereği aziz kemikleri, kutsal kabul edilir. Aziz kemikleri, mavimsi veya yeşilimsi bir renk alır ve çürümez. Bunlar kutsal hazine olarak görüldüğünden kiliselerde korunur. Kiliseler ve manastırlar da şehit olan ve mucizeler gösteren azizlerin adına kutsal mekanlar inşa edilir. Böylece azizlerin bereketinden ve şefaatten faydalanılır. Hristiyan inancına göre yöresel ve evrensel olmak üzere iki tür aziz ve şehit vardır. Kırk Şehit, bütün Hristiyanlık dünyası tarafından kabul gören evrensel şehitlerdendir (Akyüz 2013)¹⁹⁴

2.4.10. Mor Abhay (Hम्मor Manastırı) / Dayro Dbeth – Hamoro Manastırı

Dolabani'nin *Mardin Tarihi* adlı kitabında Hamoro Manastırı,¹⁹⁵ M.S. 326 yılında Doğu Müjdecisi Mor Evgin'in kafilesi tarafından Mardin'in kuzeybatısında inşa edilmiştir. Yörenin en eski manastırlarından sayılır. Her kutsal ayinde, adı saygıyla anılmaktadır. Aziz Mor Abhay, Mardin merkezine bağlı Rekman Köyü'nden olduğu ve Hamoro Manastırı'nda kardeşi Zuko ile birlikte Süryanice ve Yunanca olarak öğrenim gördükleri ve rahiplik silkine girdikleri Mor Abhay'ın öyküsünde kaydedilmektedir. M.S. 350 yılında Mardin'in ilk Metropoliti Kristoforos tarafından rahiplik ve papazlık rütbesine takdis edilip yükselmişlerdir. Dönemin manastır müdürünün adı da Lukiyane'dir (Akyüz 1998: 124).

¹⁹⁴ Kırk Şehit'in öyküsünü, Gabriel Akyüz, Süryanice yazılmış olan Azizlerin Yaşam Öyküsü adlı kitaptan çevirerek anlatmıştır.

¹⁹⁵ Hamoro: Süryanice bir sözcük olup eşekleri otlayan kişilere denilir. Eşek çobanlarına verilen addır. Arapçasında Hımmar veya Hamara denilmektedir

Bu manastır ile ilgili olarak M.S. 1585 yılında yazılan Kırklar Kilisesi'nin İncil'indeki tarihçe bölümünde: "1894 Yunan yılı (M.S. 1503) Hoca Hıdırşah'ın kızı Alfiye, Hamara kapı mahallesindeki evini ölülerin hayrına vakfetmiştir. Adı geçen Hamara Kapı Mahallesi manastıra yakın olduğu için manastırın adını aldığı düşünülür. Mardinliler de öyle bir yerin önceden var olduğunu anlatmaktadırlar. Fakat daha sonra bu yerin adı "Şavat Kapısı"¹⁹⁶ olarak değiştirilmiştir (Akyüz 1998: 124).

Mor Abhay¹⁹⁷ M.S 345 yılında Mardin'e bağlı Rakman köyünde doğdu. İlk eğitimini köyünün okulunda tamamladı. Süryanice ve Yunanca'yı öğrendi. Ailesi ölünce kardeşi ile Mardin'in kuzeybatısında Hummar manastırında ruhbanlık silkine girdiler. Yedi sene sonra şemmas, sekiz sene sonra da kahin oldu. Mardin metropoliti Mar Hristoforos tarafından takdis edildi. Fazilette çok ilerlediği için Cenab-ı Hak kendisine şifa mevhibesini bahşetti.

Akkı köyünden Sufya adında bir kadına şifa vermiştir. Manastır reisi Lukyanos ve kardeşleri tarafından uğurlandı. Kayser'e ulaştı. Orada bir manastırda münzevi bir hayat yaşamasına rağmen ünü bütün şehre yayılmıştı. Orada da Leventios adında hasta bir adam, duası ile şifa bulmuştur. Ünü İstanbul'a Teodosios'e kadar gidince İstanbul'dan istenildi. Ve orada Mar Yuhanna manastırında bir müddet kalıp Nikiye'ye Episkopos takdis edildi. Otuz iki sene episkoposluk yaptı. Kral Teodosios'un vefat etmesi ile İstanbul'u bırakıp Doğu'ya döndü. Fırat kıyılarında eski ve merdivenler denilen bir manastırda kalan ömrünü geçirdi 15 Temmuz 455'te kendi adını taşıyan ve "Merdivenler Manastırı" olarak da bilinen Karkar Dağı'nda inşa ettiği manastırda vefat etti.¹⁹⁸

Zamanında kral, azizlerin kemiklerini toplatmış kendisi bir müddet onların hizmet ve ikramında bulundu. Teodosios vefatında onlardan 5500 kemik beraberinde getirmiştir. Duaları vasıtasıyla Allah'a sığınırken hastalıkları ve fenalıkları bizden def eylesin ve

¹⁹⁶ Bab El Şavvat da denilmektedir.

¹⁹⁷ Mor Ephay ya da Mor Abhay olarak yazmaktadır. (Mor Abhay'ın yaşamı, Azizlerin yaşam öyküsü No: 275/8, elyazma, Süryanice kitaptan çevrilmiştir).

¹⁹⁸ 1185 yılında Patrik Büyük Mikael, Abhay'ın hikâyesini yenileyerek tekrar yayımlamış, ama orijinalini bozmamak için eklemelere müdahale etmemiştir. Suruçlu Mor Yakup ya da diğerleri tarafından yazıldığı sanılan on ikilik hece ölçüsüne sahip başka bir şiir de vardır. Abhay, imparator II. Teodosios'un çok yakın bir arkadaşı olmasına rağmen eski tarihçilerden hiçbiri ondan söz etmemiş, hatta ismi İznik Sensinodu'na katılan ruhaniler arasında bile sayılmamıştır. Her şeye rağmen varlığına ve ruhani kimliğine ilişkin kuşkumuz yok. Sadece hangi dönemde yaşamış olduğundan emin değiliz. İnançsızların Hristiyanlara vermiş olduğu zararlara Elçi Petrus, Pavlus, Yuhanna, Toma'nın ve kısmen de Matta'nın yaşam öykülerinde rastlanabilir. Bu hikâyeler Süryanice ve Arapça olarak elimize ulaşmıştır.

bereketleri üzerimize coştursun. Doğru imanında cümlemizi sabit kılsın. Âmin (Dolapönü 1964: 41-43).

Azizlerin kemikleri, ne kadar kalırsa kalsın mavimsi ya da yeşil bir renk alır ve çürümez. Azizlerin kemiklerine çok değer veren Teodosyus, topladığı kemiklerin gerçek olup olmadığından şüphe etmiştir. Kendisi iyi niyetli ve imanlı bir Hristiyan'dı. Bu şüphe onu üzmekteydi. Bu nedenle onunla ilgili olarak anlatılan öykü kısaca şöyledir: Roma imparatoru Teodosyus bütün azizlerin kemiklerini toplatmıştı. Toplattıktan sonra; toplanan aziz kemikleri gerçek azizlere mi yoksa bilmediğim sıradan insanlara mı ait diye düşünerek üzülmeye başlamıştır. İyi niyetli ve imanlı Teodosyus'un bu üzüntüsü ve şüphesi sonucunda kilise bir defaya mahsus olmak üzere kemiklerin sınanmasına müsaade etmiştir. Hristiyanlık inancında bu yönde bir sınama yasaktır. Teodosyus'un iyi niyeti ve imanı bir defalık sınamaya müsaade edilmesine sebep olmuştur. Azizlerin kemiklerini sınamak için büyük bir ateş yakılmıştır. 38000 kemik bu ateşe atılmıştır. 8000 aziz kemiği yanmadan bozulmadan hiçbir zarar görmeden bu ateşten çıkarılmıştır. Diğer kemikleri ise kül olmuştur. İmparator Teodosyus, özel metropoliti Mardinli Mor Abhay'ı, azizlerin kemiklerini koruyabilmesi için görevlendirmiştir. Mor Abhay da, İmparator Teodosyus'un sağlı boyunca yanında kalmış ve kemikleri korumak için bir oda yaptırmıştır. Teodosyus, azizlerin şefaatinde ve bereketinden faydalanabilmek için azizlerin kemiklerinin üzerine dua edilmesini istemiş. Mor Abhay, İmparator ölünceye kadar bu görevde kalmıştır. İmparator öldükten sonra yanına birkaç öğrencisini de alarak Mor Abhay da imparator vefat edince gece 5000 kemiği yanına alıp İstanbul'dan Malatya'ya oradan da Fırat nehri üzerinden Adıyaman'a gelmiş. Fırat nehri üzerinde bir manastır inşa edilmiştir. Mor Abhay Manastırına merdivenlerle inilip çıkılıyormuş. Mor Abhay, Mardin'e gelmediği sanılmaktadır. 120 yıl yaşamıştır. Kiliselerimizde her zaman Mor Abhay'ı anarız. Mor Abhay'ın günü kutlanmaktadır. Mor Abhay önemli bir aziz olduğu için Süryani kiliselerinde düzenlenen ayinlerde ismi zikredilmektedir (Akyüz 2013).

Günümüzde bu kilise, baraj suları altında kalmıştır. Mor Abhay'ın beraberinde getirdiği kemiklerle ilgili yörede yapılan görüşmelerden edinilen bilgiye göre; 1950'lerde veya daha öncesinde, manastırın metruk olduğu dönemlerde, Almanlar'ın odun toplama bahanesini öne sürerek kimse onlardan şüphe etmeden kemikleri alıp gittikleri

anlatılmaktadır. Almanlar nehirde kayıkla gezip odun topladıklarını söyleyerek zorluklarla ulaşılan, merdivenlerle inilen manastırdan¹⁹⁹ kemikleri aldıkları sanılmaktadır²⁰⁰

Mor Abhay, 38000 azizin kemiklerinin koruyuculuğunu yapan ve Kırk Şehitlerin kemiklerini koruyan metropolit olmasının yanı sıra Yedi Uyurlar'ın gerçekleştirdiği mucizeye tanıklık eden bir azizdir. Mor Abhay ile bağlantılı olarak Hristiyan kaynaklarında, İslam kaynaklarında ve halk arasındaki anlatılarda önemli yere sahip olan Yedi Uyurlar'ın efsanesi bu nedenle önemlidir.

2.4.10.1. Yedi Uyurlar I

Gabriel Akyüz'ün Yedi Uyurlar'a²⁰¹ dair anlattıkları kısaca şöyledir: Yemliho ve arkadaşları, Arapçası Ashab-ı Kehf olan olay kısaca şöyledir: Süryani kaynaklarına göre olay; Efes'te yaşanmıştır. Günümüzde Yedi Uyurlar'ın adıyla anılan Türkiye'de otuz beş yer tespit edilmiştir. Olayın gerçekleştiği yer Süryani kaynaklarında Efes olarak geçmektedir. Roma imparatorluğunun hüküm sürdüğü dönemde Hristiyanlara karşı büyük baskılar, zulümler, katliamlar yapılmaktaydı. Roma, Hristiyanlığın yayılmasını bir tehlike olarak görüyordu. Bu dönemde Hristiyanlara büyük baskılar yapmaktaydılar. Her imparator, Hristiyanlara zulüm yapmıştır. Olayın M.S. 250'lerde İmparator Dokiyus döneminde yaşandığını Süryani kaynakları vurgulamaktadır. Benim tespitime göre Dokiyus 249-50-51 yıllarında hükmetmiş bir imparatordur. Bazıları Dokyanus diye adlandırmaktadır. Dokiyus, Hristiyanlara karşı imparatorluk içinde büyük katliamlar gerçekleştirmiştir. Hristiyanlığa geçen bu yedi arkadaş korkudan Efes'ten çıkmak zorunda kalmışlardır ve Efes'e yakın yüksek rakımlı bir dağın mağarasına sığınmışlardır. Aç, yemeksiz, üzerlerine bir şey almadan kaçmışlardır. Akşam olunca sığındıkları mağarada dua etmeye başladılar. "Ey Rab, sen bize bir çare bul, sen bu olayı sonuçlandır." Allah da bu insanları gelecek insanlara bir ibret olsun diye ve dirilişi tespit etsin diye ve insanların bu konu hakkında neler düşüneceklerini bildiği için onların ruhunu alıyor ve böylece yıllarca sürecektir olan uykuya yatıyorlar. Mağaranın sahibi rüyasında şunları görüyor: "Falan mağarada yedi kişi Dokiyus'un zulmünden

¹⁹⁹ Sular altında kalmıştır.

²⁰⁰ Gabriel Akyüz, Mor Abhay ve manastırı hakkında kaynak kişilerden edindiği bilgilerin doğruluğundan emin olmadığını da konuşmasında söylemiştir. 19 Temmuz 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

²⁰¹ Gabriel Akyüz, Yedi Uyurlar Efsanesi ile ilgili 6 Aralık 2013 tarihinde Kırklar Kilisesi'nin bahçesindeki evinde yapılan görüşmenin kaydı HKU arşivindedir.

kaçmış ve ölmüşler. Git ve bu tarihleri metal levha üzerinde yaz, yanlarında bırak. Mağarayı kapat ve onlara dokunma.” Ve olanları yerinde görmek için mağaraya gidiyor rüyasında gördüğü vahyin doğruluğunu kontrol ediyor. Mağaraya gidince rüyasında gördüklerinin gerçek olduğunu görüyor. Mağarasında yedi genç uzanmış yatıyorlar, ölmüş gibi görünüyorlardı. Hristiyanlık dünyasında neler olacağını bildiği için Allah da bu yedi gencin uyurken ruhunu 250’li yıllarda alıyor. Bu yedi gencin Dokiyus’un zulmünden kaçtığını yazdıktan sonra metal levhayı yanlarında bırakıp mağarayı kapatıyor ve köye dönüyor. Gel zaman git zaman Roma imparatorluğu 312 yılında aradan 60 yıl geçtikten sonra Hristiyanlığı resmen kabul ediyor. Ve Teodosyus döneminde bu insanlar yeniden diriliyor.

Teodosyus, Hristiyanlık dünyasında imanlı ve mümin bir kral olarak biliniyor. Teodosyus 450 yılında vefat etti. Onun döneminde Hristiyanlık dünyasında bir kargaşa çıkıyor. Diriliş konusu hakkında Hristiyanlık ikiye bölünüyor. Bazı insanlar diriliş yok diyorlar. İnsan öldükten sonra ot gibi gider diyorlar. Bu problemi ne yapacağını, ne edeceğini, nasıl kapatacağını bilemediği için imparator çok rahatsızlık duyuyor. Ve günlerce sarayından çıkmıyor.

Onun özel metropoliti Mardinli, Süryani kökenli Mor Abhay’dır. Kalkıp ona soruyorlar. İmparatorun derdi nedir, bir hastalığı mı var diye. Bir sor kendisine neden çıkmıyor. O da kalkıp içeriye giriyor. Durumu kendisi anlatıyor. Diyor ki ben ne yapayım? Durum bundan ibarettir. Çok ızdırap içindeyim. Nasıl bu olayı kapatacağım. Ondan dolayı üzgünüm. İmparatorun rahatsız olduğu günlerde, yedi gencin diriliş haberi imparatora geliyor. Peki bunlar nasıl diriliyor? Rab, onları diriltiyor. İşte bu diriliş olayını insanlara kanıtlamak için Rab onları diriltiyor. Aradan 200 yıl sonra yedi uyurlar, öldüklerinden habersiz uyanıyorlar. Karınları aç, korkuyorlar fakat mağaranın üzerlerine kapatılmış olduğunu görüyorlar. Mağarayı kimin kapattığını merak ediyorlar.

Yemliho’nun arkadaşları ona diyorlar ki kalk, bize şehirden ekmek getir. Şehirde bizim hakkımızda neler konuşulduğunu öğrenmesini de istiyorlar. Böylece Yemliho, şehre gidiyor. Tabi normal yoldan gitmiyor kimse onu tanımasın diye patika yoldan yürüyor. Hala korkuyor. Kimse onu tanımasın diye korkuyla patika yoldan gidip şehre yaklaştığında çok şaşırıyor. Şehrin giriş kapısında bir haç işareti görüyor. Büyük bir haç işaretini görünce Allah Allah ne oldu diyor. Dün bu haç yüzünden ben kaçtım. Acaba

ben, hayal mi görüyorum? Başka yere mi geldim? Başka bir şehre mi geldim. Vücüduna dokunuyor. Vücudu yerinde, aklı yerinde. Heyecanından korkusundan içeri girmiyor. Kalkıp diğer kapıya gidiyor. Aynı haç işaretini orada da görüyor. Üçüncüsüne de gidiyor aynı haç işareti. Diyor ki ben aklımı kaybetmeden ekmeğimi alıp çıkarayım. Bana neler olduğunu bilmiyorum. İçeri giriyor. İnsanların giyimine kuşamına konuşmasına bakıyor. Herkes İsa'nın adı ile konuşuyor. Hiç kimseyi de tanımıyor. Ama konuşulan aynı dil olduğu için dillerini anlıyor. Buna rağmen konuşulanları orada duyunca şaşırıyor. Bir fırına gidiyor. Fırıncıya yaklaşıyor. Diyor ki bana şu kadar ekmek ver. Fırıncı, parayı alınca çok şaşırıyor. Paraların antik olduğunu görüyor. Fırıncı, Yemliho'ya hazine bulup bulmadığını soruyor. Sen hazine mi gördün bir gömü mü gördün? Diyor ki eğer bize açıklamazsan seni ihbar ederiz. Yemliho da diyor ki: Ben fakir, zavallı bir insanım öyle bir şey görmedim. Sen kendini bu şekilde mi kurtarmak istiyorsun. En sonunda diyor ki benim başıma ne geldiğini anlamadım. İyisi mi ben durumu size anlatayım. Bu parayı dün buradan aldım. Diğer altı arkadaşım mağarada oturup beni bekliyorlar. Doküyus'un korkusundan biz şehirden kaçtık. Ve bugün geldiğimde her kapının üzerinde bir haç işareti var. Herkes İsa'nın adıyla konuşuyor. Neler oldu bu şehirde bilmiyorum, ben de şaşkınım. Allah Allah, kalkıp fırıncılar da diyor ki eğer bu adamın söylediği doğruysa büyük bir mucize, büyük bir olay gerçekleşiyor.

Fırıncı ve arkadaşları bu mucizevî olayı Efes metropolitine anlatıyorlar. Yemliho'yu kiliseye götürüyorlar ve ifadesini alıyorlar. Metropolitin, metropolit olan bir misafiri daha vardı. Onlar da aynı şekilde ifadesini alınca bu söyledikleri doğruysa büyük bir mucizedir. Gidip yerinde tespit edelim diyorlar.

Bunun üzerine imparatora haber veriyolar. Gelin Allah'ın mucizelerini görün. Büyük bir heyet, metropolit Mor Abhay ve imparator mağaraya gidiyorlar. Mağaraya girdiklerinde Yemliho'nun anlattıklarının hepsini gözleriyle görmüşler. O levhayı orada görünce üzerinde yazanları okumuşlar. Böylece olayın doğruluğunu teyit etmişler. İmparator yaşanan bu mucize karşısında çok seviniyor. Mucizenin haberi imparatorluğun en uzak köşesine kadar yayılmış. Böylece Hristiyanlar arasında olan diriliş sorunu kavgası, tartışması ortadan kalkmış oldu ve imparator da çok mutlu oldu. Kısa bir süre sonra Yemliho ve arkadaşları ölüyorlar. Bu mucizenin anısına, İmparator da onlara altından

yapılmış birer tabut yapmak istiyor. Yemliho ve arkadaşları imparatorun rüyasına giriyorlar. İmparatora: “bize öyle bir şey yapma! Yaparsan haksızlık olur. Biz topraktan yaratıldık. Toprak olmak istiyoruz. Mağarayı öylece üzerimize kapat. Bizi öyle rahat bırak.”

Dokiyus ve Teodosyus arasındaki süreç hesaplandığında 200 yıl kadar uydukları düşünülmektedir. Mucize gerçekleşikten sonra yani uyandıktan sonra ise fazla yaşamıyorlar. Kısa bir süre sonra, herkes onları gördükten sonra vefat ediyorlar. İslamı kaynaklarda da bu olay geçmektedir. Ancak bu olay İslamiyet’ten 400 yıl önce yaşanmıştır! Tarihleri düşünecek olursak İslamiyet henüz yoktu.

Yemliho ve arkadaşlarını gören İmparatorun özel Metropoliti Mor Abhay, azizlerin kemiklerini koruyan aslen Mardinli bir metropolittir. Mardin’de onun adıyla bilinen eskiden bir kilise vardı ancak yıkılmıştır. Hammor manastırı olarak da adlandırılıyordu. Mardi’nin giriş kapısında idi. Günümüzde eseri kalmamasına rağmen kilisenin Mor Abhay manastırı olduğu zannedilmektedir.

Mor Abhay’ın da mucizeleri var mıydı yoksa sadece büyük bir metropolit olduğu için mi adına kilise yapılmıştır diye soracak olursanız, Mor Abhay, büyük bir metropolitti. İmparatorun vefat edeceği gün Mor Abhay, rüyasında bu durumu görüyor. Bunun üzerine o da iki arkadaşıyla birlikte İstanbul’dan ayrılıyor. Adıyaman’a gidiyor. Fırat nehri üzerinden geçip orada kendisi için Merdiven manastırı yahut Mor Abhay Manastırı olarak bilinen bir manastır inşa ediyor. Günümüzde ise Manastır sular altında kalmıştır. Mor Abhay ise yaşamının sonuna kadar manastırda kalıyor.

Mor Abhay, Adıyaman’a gelirken 5000 azizin kemiklerini de yanında getirmiş. Çünkü Teodosyus, İmparatorluk sınırı içindeki bütün azizlerin kemiklerini toplatmıştı. Ve onlar için bir kilise inşa ettirmişti ve onların korunması için Mor Abhay’ı görevlendirmişti. O kemiklerin üzerine sürekli dua etsin, saygı göstereceğini diye. Mor Abhay, önemli bir Hristiyanlık inancında azizlere duyulan inancın gücünü göstermesi açısından önemli bir azizdir.

Hristiyanlıkta, İslamiyet’te ve halk anlatılarının çok sayıda varyantı vardır. Varyantlara göre farklılık gösteren durumlardan bazıları: yedi kişi mi- sekiz kişi oldukları,

köpeklerinin olup olmadığı, kaç yıl mağarada kaldıkları, uyandıktan sonra kaç yıl yaşadıkları gibi konular anlatılarda değişkenlik göstermektedir.

2.4.10.2. Hristiyanlıkta "Yedi Uyurlar" Efsanesi II

Bu efsane Hristiyanlıkta "yeniden dirilme" inancının kanıtı olarak gösterilmektedir. Hristiyan betimlerinde yedi kişi ve bir de köpekleri Kıtmir olarak tasvir edilmişlerdir. Efsane'ye göre 250 yılları civarında Dakyus (Dakyanus veya Decius) adlı bir kralın yönettiği putperest bir ülkede altı genç Hristiyanlık dinini kabul etmekle suçlanır. İnançlarını değiştirmeleri için bir süre verilir fakat onlar dünyevi eşyalarını bırakıp dağa ibadet etmeye giderken dağdaki çoban ve köpeği Kıtmir de onlara katılır. Putperestliğe karşı bu tavrı gören kral, öldürölmelerini emreder. Gençler ve köpekleri mağaraya sığınır. Kral mağaranın girişine duvar örölmesini emreder. Yedi Uyurlar adıyla anılan bu kişiler yıllarca mağarada kalırlar. Uzun yıllar sonra-genelde 379-390 yılları- ağıl yapmak isteyen bir çiftçi mağara girişini açar ve Yedi Uyurlar'la karşılaşır. Yedi Uyurlar ise şehre indiklerinde "haç"lı bir sürü kapı görüp hayrete düşerler. Dakyus zamanında kalan altınları harcamaya çalıştıkları zaman Psikopos'un karşısına çıkarılırlar. Hikâyelerini dinleyen Psikopos bunun bir mucize olduğunu söyler.

Bunlar Hristiyanlıkta Malta, Malchus, Martinianus, Dionysius, Joannes, Serapion ve Constantinus adındaki azizlerdir. Başka kaynaklar farklı isimler verir (<http://www.yediuyurlar.com/eshabikehf.asp>).

Efsanenin bu sürümü ise Kuran'daki Kehf suresinde (18. sure) anlatılanlara benzemektedir. Bahsi geçen kişiler Philedelphia (Bugün Ürdün'deki Amman şehri) şehrinin soylularıdır. Liderleri Maximillian (Mekselina), o sırada şehri ziyaret eden Roma İmparatoru "Haderanius" (Hadrian)'a başkaldırır ve put tanrıları reddederek sadece Nuh'un, Musa'nın, İbrahim'in ve İsa'nın Tanrı'sının tapılmaya değer olduğunu söyler. İmparator idam edilmelerini emreder. Kapatıldıkları zindandan kaçarlar ve sığınacakları bir mağara bulurlar. Yedisi ve bir köpek olan Kıtmir mağarada uyuya kalırlar. Bu mağaraya gelen askerler şaşkınlık içinde geri dönerler. Bunun üzerine komutanları mağara girişinin taş ve harçla kapatılmasını emreder. Yedi kâfirin burada ölüme terkedildiklerini anlatan bir levha bırakarak giderler.

300 yıl kadar sonra uyandıklarında, Maximillian'ı şehre yiyecek almak üzere gönderirler. 300 sene önceki paradan şüphelenen fırıncı onun bir hazine bulduğunu zanneder ve bunu kendisiyle paylaşmazsa onu ele vereceğini söyler. Askerler gelir Maximillian'ı yetkililere götürürler. Yetkililer ilk önce ona inanmasalar da daha sonra ikna olurlar ve bunu bir mucize sayarlar.

Efsanenin birkaç değişik varyantı bulunmaktadır. Bunlardan birinde kaçan beş genç vardır, yolda bir çoban ve çobanın Kıtmir adındaki köpeği de bu beş gence katılır. Çoban onları saklanmak üzere bu mağaraya götürür. Başka bir varyantında ise çoban bu yedi genç ve köpeğin bulunduğu mağaranın yerini kralın askerlerine göstermiştir.

2.4.10.3. Yedi Uyurlar

Genç Antik çağda büyük bir popülerite kazanan hikâye 3. yüzyılın ortalarında bir zulüm sırsında kaçtıkları mağarada köpekleriyle birlikte kapalı kalan yedi veya sekiz adamla ilgili Yedi Uyuyanlar'dır; bu yedi kişi mağarada uyuyakalır ve ancak iki yüz yıl sonra uyanırlar- geçen zamanı ise yerel halk uzun süre önce modası geçmiş olan giysileri karşısında büyük bir şaşkınlık ifadesi gösterdiğinde anlarlar. Hikâyenin en eski şahitlerinden bazıları 6. yüzyıl Süryanice metinlerinde görülebilir. 6. yüzyılın sonlarında Tours metropoliti olan Gregorios'un hikâyeyle ilgili bildiklerini Yuhannon isimli bir Süryani'den öğrenmiş ve onun yardımıyla hikâyeyi Latince'ye çevirmiş olması da ilginçtir. Çok geçmeden hikâye birçok dile çevrildi ve Kuran'da bile bu hikâyeden Kehf suresinde bahsedilir (Brock; Taylor 2006: 157).

2.4.10.4. İslami Kaynaklarda Ashab-ı Kehf

Hristiyan inancında ve yer alan Yedi Uyurlar ile İslami inançta yer alan anlatılar arasında benzerlikler bulunmaktadır. Hristiyanlara göre Yedi Uyurlar Efes'te meydana gelmiştir. Hristiyan dünyasında aziz olarak kabul edilen Yedi Uyurlar için ayinler düzenlenmektedir.

Yedi Uyurlar ile ilgili olarak anlatılan mucizevi olayın çıkışı Etienne d'Ephese dayandırılmaktadır. Konuyla ilgili en eski el yazma nüshanın 7. Yüzyıla ait olduğu sanılıp Codex Vaticanus adıyla Vatikan'da bulunmaktadır. Hikayenin dayandırıldığı rivayet zinciri şu şekildedir:

Etienne d'Éphese... 448

Jacques de Saou... 452- 521 (Süryanice olduğu ifade edilmektedir).

Pseudo Zacharie... 569 (Grekçe ve Süryanice kaynaklardan faydalanmıştır).

Jean d'Ephese... 507-586 (558 yılında Efes rahibidir).

Gregoire de Tours... 530-594

Bu durumda Hristiyan kaynaklarına göre Yedi Uyurlar ile ilgili en eski kaynak 587 yılına ait olup Tours'lu Gregoire'nin notlarına dayanmaktadır (Aras 2012: 147).

Mağara arkadaşları manasına gelen, "Ashab-ı Kehf" efsanesinden Kur'an'da Kehf Suresi'nin 9 ile 26. ayetleri arasında bahsedilir. 25. ayette "300 yıl kalıp 9 yıl arttırdılar" cümlesi farklı yorumlara sebep olmuştur. 300 yıl güneş yılı olarak nitelendirilmiş ve arttırılan 9 yılın ise 300 güneş yılının dengi olan ay takvimine göre 309 yılına gönderme olarak belirtildiği iddia edilmiştir. Bazıları sahabelerden Ali'nin, Ashab-ı Kehf'e gittiklerini ve Ashab-ı Kehf'in uykudan uyanıp onları gördüklerini ileri sürmüştür. Ayrıca bu söylenceye İslam peygamberi Hz.Muhammed'e iman ettiklerini bildirip selâm gönderip dua istedikleri de eklenir. Bunların dışında bazı kişiler, Ashab-ı Kehf'in Mehdi geldiğinde uyanıp ona katılacağını ileri sürmüştür. Kur'an'da ise bu yorumları destekleyen bir ifade yoktur.

Kur'an'da bahsi geçen âyetler: Kehf Suresi'nde konu şu şekilde geçmektedir: "Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da, "Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır" demişlerdi. Bunun üzerine biz de nice yıllar onların kulaklarını kapattık. Sonra onları uyandırdık ki, iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini bilelim. İçlerinden biri şöyle dedi: "Mademki onlardan ve Allah'tan başkasına tapmakta olduklarından yüz çevirip ayrıldınız, o halde mağaraya çekilin ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler hazırlasın." Orada olsaydın güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dokunmadan sol tarafa gittiğini görürdün. Kendileri ise mağaranın geniş bir yerinde idiler. Uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış yatmakta idi. Onları

görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçırdın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı. Böylece biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız?” dedi. “Bir gün ya da bir günden az” dediler. Şöyle dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz, birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazik davransın ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin.” Hani onlar aralarında onların durumunu tartışıyorlardı. “Onların üstüne bir bina yapın, Rableri onların halini daha iyi bilir.” dediler. Duruma hakim olanlar ise, “Üzerlerine mutlaka bir mescit yapacağız.” dediler.

Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir.” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir.” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbinim daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. ...Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz daha eklediler (18: 9 - 25).

Ashab'ül Kehf ile ilgili mağaranın ise sınırları içinde olduğunu iddia eden otuz üç kentin dördü Türkiye'dedir: Afşin, Selçuk, (Efes), Lice ve Tarsus bu şehirlerdir.

Hristiyanlar tarafından kabul edilen mağara Selçuk ilçesindeki Efes antik şehrinin yakınlarındaki Panayır Dağı eteklerinde bulunmaktadır. Bu mağaranın üstüne bir kilise yapılmış hali 1927-1928 yılları arasındaki bir kazıda ortaya çıkarılmıştır. Kazı sonucunda 5 ve 6. yüzyıla ait olan mezarlar da bulunmuştur. Yedi Uyurlar'a ithaf edilmiş yazıtlar hem mezarlarda hem de kilise duvarlarında bulunmaktadır.

Türkiye'de mağaranın yeri hakkında tartışmalar devam etmektedir. Ancak tartışmalar daha çok Afşin ve Tarsus ilçeleri arasında olmaktadır. Afşin, Yedi Uyurlar mağarasının ilçelerinde olduğunu kanıtlamak için, Eshâb-ı Kehf Derneği bilim adamlarından oluşan bir heyete rapor hazırlatmıştır. Raporu yerel mahkemede açtıkları keşif davası ile karara bağlatmıştır. Tarsus, da Bencilüs veya Encilüs denilen dağda -Tarsus'a iki saat uzaklıkta- ki mağarayı tefsirler, tarihi kaynaklar ve arşiv belgelerine dayanarak Eshâb-ı Kehf mağarası olarak göstermektedir.

Ashab-ı Kehf, Diyarbakır'da da bir mekâna isim olmuştur. Kur'anda mağara ile ilgili Kehf süresinin 17. ayetinde "Güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına

meylettiğini, battığı zamanda sol tarafa gittiğini görürdün." şeklinde yapılan tasvire göre yön tespitinin de uyduğu Licedeki mağaranın ise kitaplarda tasvir edilene en çok benzeyen mağara olduğu düşünülmektedir. Yerden yüksekte ve üzerinde gölgelik şeklinde çıkıntı olan bu yer içeriye doğru girintili bir mağaradır. 12.yy civarlarında Artuklu hükümdarı Melik Adil burayı restore ettirip bir kitabe yaptırmıştır. Ünlü tarihçi Abdulrezzak Semerkandi'nin 527 yıl önceki bir eserinde şöyle bir ifade geçmektedir,²⁰² Ashabı Kehf hikâyesi ise eski Hint efsanelerinden esinlenilmiş olduğu düşünülmektedir.

2.4.10.5. Ashab-ı Kehf'in Hikâyesi

Geleneksel anlamda hikâyeye göre Ashab-ı Kehf denilen gençler, bugün yeri konusunda çeşitli rivayetler bulunan Efsus (Efes) şehrinde yaşıyorlardı. Bunlardan altısı sarayda görevli, hükümdara yakın kimselerdi ve hükümdarın müşavere heyetindeydiler. Onun sağında ve solunda bulunurlardı. Sağındakiler Yemliha, Mekselina ve Mislina idi. Bunlara "Ashab-ı Yemin" denmiştir. Hükümdarın solunda bulunanlar ise, Mernuş, Debernuş ve Şazenuş'tur. Bunlara da "Ashab-ı Yesar" denmiştir.

Hükümdarın Roma imparatorlarından Diocletian (284 - 305) (Gaius Aurelius Valerius Diocletianus) olduğu ya da Domitianus (271-272) veya Decius²⁰³ (249-251) olduğu düşünülmektedir. İmparatorun putperest olduğu, putperestliği kabul etmeyen bazı insanları yakalatıp öldürttüğü ve bir ihbar üzerine saraydaki putperest olmayan gençlerin durumlarını öğrendiği anlatılır. Anlatıldığına göre hükümdar onları çağırıp tehdit etti, onlar inançlarından ayrılmak istemediler, aksine Dokyanus'u inançlarına davet ettiler. Hükümdar onların eski günlerine dönmeleri için zaman tanıdı. Gençler de inançlarını korumak için şehre yakın bir dağ yönüne gittiler. Yolda giderken Kefeştetayyuş isimindeki bir çoban onların inancına katıldı ve yedincileri oldu. Çobanın köpeği Kıtımir de onlara katılıp, arkalarından takip etti. Dağa yaklaştıklarında çobanın gösterdiği bir mağaraya girdiler. Mağarada dua ederek merhamet dilediler. Kur'an'daki Kehf suresinin 10. ayetinde bu kişilerin duaları anlatılır.

Hikâyenin devamına göre hükümdar Efsûs'a (Efes) gelip, onları sorar. Kaçtıklarını haber alıp saklandıkları mağarayı öğrenince adamlarıyla mağaraya gider ve mağaranın ağzını onları öldürmek maksadıyla kapattırır. İnanca göre gençler ölmez, yüzyıllar

²⁰² Sultan Üveys, Lice'deki Ashab-ı Kehf'e Bingöl üzerinden sefer düzenledi ve Muş Ovası'na vardı.

²⁰³ Decius, Dokoyus, Doküyüs ve Dokiyus şeklinde de yazılmaktadır.

boyunca uyumaya devam ederler. Sonunda ise ilahi bir şekilde uyanırlar. Ne kadar süre kaldıkları tam olarak bilinmemekle birlikte Kehf suresine göre süre 309 senedir.

Ashab-ı Kehfin uyandıklarında geçmiş olan zamanın farkında olmadıkları belirtilir. Bunlar şehre gidip yiyecek getirecek kimsenin yani Yemliha'nın kılık değiştirerek halini kimseye bildirmeden gidip gelmesini uygun görürler. Yemliha, şehre geldiğinde çok değişmiş bir şehir bulur. Farklı yorumları mevcut olan olaylar ile Yemliha, geçen zamanın farkına varır. Zamanın hükümdarının yanına götürülür. İnanca göre bu hükümdar gençlerin dinindedir. Başlarından geçenleri hükümdara anlatır. Daha sonra gidip arkadaşlarına haber verir. Daha sonra tekrar hepsi uykuya dalarlar.

2.4.10.6. Yetmiş Yıllık Uyku

Asabiler döneminde üç arkadaş varmış. Bu üç arkadaş hükümdardan kaçmışlar ve bir mağaraya gitmişler. Yanlarında da nöbet tutan bir köpekleri varmış. Bu üç arkadaş bu mağarada yetmiş yıl kalmışlar. Yetmiş yıl aradan sonra uykularından uyanmışlar, mağaradan çıkıp şehre inmişler. Fırıncıdan ekmek almak için bir fırına girmişler. Yanlarındaki bozuk paraları fırıncıya uzatmışlar. Fırıncı da onlara: “Bu paralar geçmiyor.” demiş. Fırıncı bu olayı babasına anlatmış. Fırıncının babası da: “Onları çağırın.” demiş. Bu üç arkadaş da fırıncının babasına durumu söyle açıklamışlar: “Biz hükümdardan kaçtık ve yetmiş yıllık bir uykuya daldık” (Sancak 2008: 117).

2.4.10.7. Yedi Uyurlar

Kafir Decius'un zulmünden kaçıp Efes'te bir mağaraya saklanan Yedi Uyuyanlar da yüz altmış dört yıl uyumuşlar ve uyandıklarında tahta Hristiyan bir kralın çıktığını öğrenmişlerdir. Longfellow tarafından anlatılan bir öyküde Hildesheim keşişi bin yıl öncesinin tanrısı ile dünün tanrısının nasıl aynı olabileceğini düşünür, bu arada ormandan gelen çok güzel bir kuş sesi onu adeta büyüler ve yaklaşık üç dakika boyunca huşu içinde kuşu dinler. Kendine geldiğinde ise aradan bin yılın geçmiş olduğunu görür. Aynı efsane ailesine St. John'un Efes'te dünyanın son gününe dek uyumakta olduğu efsanesi, Vivien tarafından büyülenen Merlin miti, bir mağarada elli yedi yıl uyuyan filozof Epimenides'in hikâyesi ve Rip Van Winkle'in Catskills'deki uykusu da dâhildir (Fiske 2013: 40).

2.4.11. Mor Tuma Kilisesi (Ulu Cami)

Mor Tuma Kilisesi, Ulu Cami adıyla camiye dönüştürülmüştür.²⁰⁴ (Akyüz 1998: 112).

Mor Grigoriyos Yuhanun Bar Ebroyo'nun²⁰⁵ Mardin'deki Mor Tuma Kilisesi hakkında kitabında şunlar yazmaktadır: “M.S. 1172 yılında Barsavmo isminde Mardinli bir Süryani, Müslüman bir kadınla gayri meşru bir ilişkide bulunmuş ve işkence görmüştür. Malına ve mülküne el konulmuştur. Mor Tuma Kilisesi de, Barsavmo tarafından yenilediğinden onun mülkiyeti sayılarak kiliseye el konulmuştur. Kilise daha sonraki bir tarihte camiye çevrilmiştir. Bu olay Hristiyanları derinden etkilemiştir (Akyüz 1998: 113).

2.4.12. Mor Circis

Mor Circis adıyla bilinen aziz, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında önemli bir yere sahiptir. Hristiyanlar, Mor Circis, Circis, Gevargis, Surp Kevork, Aya Yorgi, Saint George diye adlandırmaktadırlar. Müslümanlar ise Nebi Circis olduğuna inanmaktadırlar.

Nebi Circis adına camiler de yapılmıştır. Bu camilerden birisi Palasti'nin (Filisti'nin) Lût şehrinde. Mezarı da içindedir. Diğeri ise Irak'ın Musul şehrinde bulunan Nebi Circis Camii'dir. Dolapönü; “Mukaddes kilisenin ve validesinin aracılığıyla kazandığı meziyetleri sayesinde 20 yaşındayken kumandan ve parlamentonun üyesi oldu. Mor Circis, idaresini iyliğinde ve savaş meydanlarındaki çok şecaati sebebinden şerefi itibarı, kral yanında, günden güne artmakta idi” (Dolapönü 1964: 19-22) cümleleriyle anlatmaktadır.

Mor Gevargis, Mor Circis, Mor Cercis, Curcis, Cercis Aleyhisselam, Hıdır Cercis, Hıdır Circis adları ile Mor Cercis'in adının kullanımında; yazılışta ve söyleyişte bir birlik yoktur. Mardin'de Mor Circis²⁰⁶ kilisesi ve manastırı bulunmaktadır. Kilise ve manastırlara adını veren aziz Mor Circis, yörede Hristiyan ve Müslümanları ortak noktada buluşturan önemli azizlerden biridir. Mor Cercis, dini ve tarihi eserlerde kısaca

²⁰⁴ Tarihte Mardin, Metropoliti Hanna Dolabani, elyazması, s.12, Tarihte Mardin kitabında yazmaktadır.

²⁰⁵ Abul- Farac Tarihi adlı kitapta yazmaktadır.

²⁰⁶ Mor Cercis adına kurulan manastırlardan biri; Diyarbakır Kapı (Bab-ı Mışkiye) mahallesindedir. Günümüzde ise Tlül (Tepeler) mezarlığı deniler yerde olup Fransız Protestanların evlerinin altındadır. Bir diğeri ise Kal'it Mara köyünde Deyrulzafaran Manastırı yolundaki kilisedir.

şöyle anlatılmaktadır. Circis, Hz. İsa'nın havarilerinden bazılarıyla görüşme imkânını elde eden Filistinli bir tüccardı. Temiz ahlaklı ve ibadete düşkün bir insandı. O sırada Musul'da zalim bir hükümdar vardı. Circis puta tapan bu hükümdarı, Allah'a imana davet etti. Bunu reddeden hükümdar ona türlü işkenceler yaptırdı, birçok defa öldürttüyse de Circis her defasında yeniden dirilerek görevini sürdürdü. Ölülerini diriltiyor, hastaları iyileştiriyordu. Sonunda Allah, hükümdar ve taraflarına azap indirdi. Ne var ki onlar Circis'i yine öldürdüler. Bu defa Allah onları mahvetti ve yeryüzünden sildi (Ocak 2012: 138). Gabriel Akyüz ile yapılan görüşmelerde anlatılan ise kısaca şöyledir: Mor Circis'in yaşam öyküsünden öğrenildiğine göre yörede kendisine Hıdır İlyas da denilmektedir. Mor Gevargis askerdi ve elbiseleri yeşildi. Mor Circis, Mor İliyo'nun aksine İsa'dan sonra yaşamıştır.

23 Nisan 313'te şehit edilen Mor Circis'in yaşam öyküsünü anlatan kitapta, çektiği bütün eziyetlere rağmen hayatının son anları ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır: “Ey Krallar! Bilmeniz gerekiyor ki, bu adam kendi kendine ölüm cezası istedi. Bu yedi yıl zarfında ne ettimse tanrılara itaat edip sunu sunmadı, ben de kılıçla öldürülmesini emrediyorum. Başkalarına ibret olsun ki, kimse cesaret edip tanrılara hakaret etmesin” dedi. Sonra Romalılar onu yakalayıp şehrin dışına götürdüler, kraliçenin taçlandırıldığı yerde onu taçlandırınlar diye emretti. Sonra Aziz Gevargis onu götürülenlerden ricada bulunup, “bana biraz zaman verin de dua edeyim ve onun uğruna öldürüleceğim Allah'a yalvarıp bana ve bana benzeyen bütün günahkârlar için nimetini versin” dedi. Romalılar ona dua etmesi için izin verdiler. Mutlu Aziz gözlerini göğe dikerek şöyle dua etmeğe ve dilemeğe başladı: “Rab Allah beni dinle, çünkü burada benim bedenimi isteyenler çoktur ve benim bedenim ve kemiklerim herkese yetmiyor. Ya Rab, bu isteğimi bana ver, her kim ki sıkıntıda, korkuda veya rüyada korkarsa ve benim ismimi anarsa, onun için en iyisi olsun. Ve kötü görüntüler ondan geçsinler, ya Rab, kim yargı ve korkuda olup da, beni anarsa ona yardımcı ol, korkusundan ve mahkemesinden başarılı çıksın, ya Rab bu nimeti bana ver, ne zaman bulutlar inip ve insanlar yörelerinde beni andıklarında o yörelerde dolu veya boğucu sıcaklık olmasın. Ve kim ki, benim günümü anarsa ve günümde ayın icra ederse, adaklar adarsa, onun evinde kötülük olmasın, o evden kör, dilsiz, felçli doğmasın ve o evde yaşayanların günahlarını anma, çünkü merhametli ve af edici Allah'sın, ten ve kan olduklarını hatırla, ismin için merhamet et.” O esnada gökyüzünden Rab onunla konuşarak şunları söyledi: “Gel ey çalışkan ve gayretli işçi,

gel cennet bahçesine ve sonsuz yaşama gir, gel rahat olan mekânlarda istirahat et. Çünkü benden dilediğin nimeti veriyorum, şunu bil ki, sıkıntıda olan kimse, ismimi ve senin ismini imanla anarsa, bütün sıkıntı ve belalardan kurtulacak ve günahları anılmayacak, çünkü ben tövbe eden günahkârların Allah'ıyım.” Kısa bir sessizlikten sonra Aziz duasına şu şekilde devam etti: “Rab İsa Mesih, kralların Kralı, tüm evrenin sahibi! Peygamber Eliya'nın günlerinde gönderdiğin ateşi gönder, o ki, 50 kişinin reisi ve beraberindeki 50 kişiyi de helak etmişti, bu kralları da helak etsin. Çünkü ne sana ne de aracılığım ile yaptığın mucizelerine inandılar.” O saatte şimşekler çakıp, ateş gibi gökten indiler ve o yetmiş Kralı yok ettiler. Krallardan kurtulan da olmadı. Mutlu Aziz göğe bakarak, Rab Mesih'in haç işaretini yüzüne çekerek, iyi bir imanla kılıçla taçlanarak kendisine hazırlanmış odaya gitti. Orada bulunanlardan çoğu şimşeğin korkusundan öldüler, kalanların hepsi Allah'a iman ettiler (Mardin Eski Kale (Kal-ıt Mara) Mor Cercis Kilisesi 2012: 30-32). Mor Cercis'e ya da Hıdır Cercis'e dua edenlerin dileklerinin kabul olmasında yatan temel inancın bu dua olduğuna da inanılmaktadır. Mor Cercis'in kutsal bir şahsiyet olduğu ve Tanrı'nın onun aracılığıyla duaları kabul ettiğine inanılır.

2.4.12.1. Mor Cercis

Ülkenin birinde Temin adında bir canavar, suda yaşarmış. Bu canavar şehre su vermezmiş. Şehre su verilmesi için kendisine her ay ülkeden bir kız verilirmiş. Ülkedeki bütün kızlar teker teker Temin adlı canavara verildikten sonra sıra Melik'in kızına gelmiş. Melik, bu duruma çok üzülmüş. Ülkede bir duyuru yapmış. Kim kızını canavardan kurtarırsa kızını onunla evlendireceğine söz vermiş. Mor Cercis, mızrağı ile canavarı öldürerek Melik'in kızını kurtarır. Canavarı sudan çıkarır ve çok kötü bir koku etrafa yayılır. Melik'in kızı, kendisini kurtaran Mor Cercis'in sırtına canavarın kanını sürerek onu işaretemiş. Melik'in kızı, canavarı öldürenle evlenmek istemiş. Ülkedeki pek çok erkek de canavarı kendilerinin öldürdüğünü iddia etmişler. Melik'in kızı, canavarı öldürenin sırtında bir nişan olduğunu söylemiş. Mor Cercis'i gören Melik'in kızı, ona aşık olmuş ve onunla evlenmek istemiş. Mor Cercis, kendisini Allah'a adamıştır ve bu nedenle de evlenmek istemez. Mor Cercis, evlenmek istemeyince ona

işkence yapılmış, mengeneyle koymuşlar, ancak o yine de Mesih'i sevmeye devam etmiş (Hindi 2012; Çilli 2013).²⁰⁷

Nasra Hindi, bütün azizlerin mucizelerinin olduğunu hepsine de inandıklarını anlatmaktadır.

2.4.12.2. Mar Cercis Kilisesi²⁰⁸

Gölün içerisinde olan ve sürekli bir kız kurban isteyen bir canavar varmış. Sürekli buna kızlarını kurban eden halk, bütün kızlarını kurban ettikten sonra sıra tek kızı olan kralın kızına gelmiş. Kral da kızını kurban etmemek için canavarı öldürecek kişiye kızını ödül olarak vereceğini söylemiş. Uzun süre kimse canavarı öldüremeyince kralın kızını kurban vermeye karar vermişler. Canavar kızı tam yiyeceği anda Mor Cercis adında bir genç canavara saldırıp onu öldürmüştür. Onu öldürdükten sonra kralın kızı canavarın kanından alıp Mor Cercis'in sırtına sürmüştür. Daha sonra herkes canavarı kendisinin öldürdüğünü iddia etmiş. Kralın kızı da her kimin sırtında onun sürdüğü kanı gösterirse onun öldürdüğünü kabul edeceğini söylemiş. Daha sonra Mor Cercis gelip sırtındaki kanı gösterince kralın da kabulüyle Mor Cercis kralın kızıyla evlenmiş ve artık halk rahat etmiş onlar da muratlarına erip mutlu olmuşlar (Sancak 2008: 82). Bu anlatının bir başka varyantın da Mor Cercis kralın kızıyla evlenmeyi kabul etmiyor. Kendini Allah'a adadığını söylüyor.²⁰⁹ Vahsi hayvanlar, "Göldeki canavar"; Fevkalade güçlü kahraman, "Mar Cercis'in canavara saldırıp onu öldürmesi"; Kahramanlık "Mar Cercis'in kızı canavardan kurtarması"; Zeki insan ve hareketleri, "Kralın kızının canavarın kanından alıp sırtına sürmesi"; Mükâfatlandırılmış iş, "Mar Cercis'in canavarı öldürmesi sonucu kralın ona kızını vermesi"; Evlilik, "Mar Cercis ve kralın kızının evlenmeleri" (Sancak 2008: 146) kullanılan motiflerden bazılarıdır. Bu anlatının başka bir varyantında Mor Cercis, kendini Allah'a adadığı için kralın kızıyla evlenmeyi kabul etmez. Nasra Çilli kumaş üzerine yaptığı taş baskı boyamalarda bu efsaneyi resmetmektedir.

²⁰⁷ 21/12/2013- 3/08/2013'te, Nasra Hindi ve 8 yaşındaki torunu Teodara Çilli ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir. Nasra Hindi ve Teodara Çilli azizlere dair anlattıklarını Nasra Hindi'nin taş baskı tekniği ile kumaşların üzerine resmettiklerine bakarak anlatmaktadır. Teodara Çilli de anneannesinden dinlediklerini gerçek olduklarına inanarak ve imanla anlatmaktadır. Teodara, bu sayede anlatı geleneğini sürdürecektir.

²⁰⁸ Sancak tezindeki Mor kelimesini Doğu Süryanicesindeki kullanımı ile Mar olarak kullanmıştır.

²⁰⁹ Nasra Çilli kumaş üzerine yaptığı taş baskı boyamalarda bu efsaneyi resmetmektedir.

2.4.12.3. Mor Cercis

Ateşte yanmama motifinin Hristiyanlık geleneğinde benzeri vardır. Bazen bir peygamber, bazen bir aziz olarak kabul olunan Curcis (yahut Cercis, Circis), Hristiyanların çok takdis ettikleri Aya Yorgi veya Saint Georges, Musul hükümdarlarını putlara tapmamaya, tek Allah'a inanmaya davet etmiş, çeşitli mucizeler gösterdiği halde sözünü dinletememişti. Hatta ona kızan hükümdar, bakırdan içi boş bir öküz heykeli yaptırarak Curcis'in içine konulup ateşe atılmasını emretmişti. Çok şiddetli ateşin içinde heykelle birlikte Curcis de erimiş fakat Allah'ın emriyle yeniden hayat verilerek ateşten dipdiri çıkması sağlanmıştı. Bunu gören hükümdar ve tebaası korkudan yerlere kapanmışlardı (Ocak 2010: 168).

2.4.12.4. Mar Cercis Kilisesi

Mar Cercis atının üstünde devamlı gezermiş. Elinde de bir mızrak varmış. Akşamları kilise ibadete kapandığında Mar Cercis ve diğer ölmüş olan peygamberler ayağa kalkar, gece kilisenin içinde gezerlermiş. Mar Cercis'in öldürmek istediği bir canavar varmış. Bu canavar ise bir çocuğu yutmak istiyormuş; ama Mar Cercis bu canavarı mızrağıyla öldürmüş. Mar Cercisin ikonası da bu şekildedir (Sancak 2008: 82). Ölmüş peygamberlerin varlığı, canavarların öldürülmesi, cezalandırılması efsanede kullanılan motiflerdendir.

2.4.12.5. Mor Cercis

Mor Gevargis²¹⁰ ile ilgili bir mucize anlatılmaktadır. Bu olay, Mihayel Rabo'nun Dünya tarihi kitabında yazmaktadır. Anlatacağım bu mucizevî olay, Habur dağında bir köyde geçiyor. Mor Gevargis, köyde çeşmeden su almaya giden çocuklara zarar vermekteymiş. Mor Gevargis de köyün çocuklarını canavarın elinden kurtarmıştır.

Mor Cercis efsanelerinde geçen ejderha motifi Anadolu'da pek çok menkabe ile benzerlik göstermektedir.²¹¹ Hristiyan azizlerinin menkabeleri üzerindeki çalışmalarıyla

²¹⁰ Ayhan Gürkan ile Mor Barsawmo Kilisesinde 07.03.2013 yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

²¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Yaşar Ocak'ın Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri.

ünlü H. Delehaye göre bu menkabe ejderha ile mücadelesi ile tanınmış Saint Georges'un²¹² hiçbir eski ve orijinal menkabe koleksiyonunda bulunmamaktadır.²¹³

S. Eyice de Saint Georges'un gerçekte Hristiyanlık öncesi bir ilkçağ Anadolu Tanrısının Hristiyanlaştırılmış şekli olduğunu belirtmektedir. Çorum, Mecidözü arasındaki Elvançelebi Köyü'nün yanında eski Eukhaita'da yaşayan Saint Theodore adlı eski bir azize ait olduğunu düşünmektedir. Ejderha kültürünün Anadolu'da, Hristiyanlıktan önce de bilindiğini böylece kanıtlamaktadır (Ocak 2010: 229-230). Ejderha motifinin kökenini tek bir yere bağlamak zordur. Pek çok anlatıda karşımıza çıkan bu motifin Anadolu kültüründeki izlerini "Bektaşî Velilerine atfedilen menkabelerde Eti efsanelerinin dolduğu kadar Hristiyan aziz menkabelerinin veya Çin'deki ejderha kültlerine kadar dayandırabiliriz. Sarı Saltık'a yardım eden ve mızrakla ejderhayı delen Hızır'la Saint Georges; Sarı Saltık'ın kafir halkı Müslüman etmesiyle bu berikinin Hristiyanlaştırması; ağızdan çıkan ateşle ejderhayı yakıp kül eden Hacım Sultan'la aynı işi yapan Buda ve Balçıkhisarı'ndaki ejderi ortadan kaldıran Otman Baba ile yine bir kalede üstlenen ejderhayı öldüren İndra arasında benzerlikleri görebiliriz (Ocak 2010: 235).

Abu- Ali El- Süryani,²¹⁴ tabiplerin reisi olarak bilinmektedir. Mor Cercis Manastırından o dönemde yazılan Süryanice bir kitabın tarihçe bölümünün son sayfasında bahsedilmektedir. 1699 yılında Mor Matay Manastırı'nın metropolitliğini yapan Mardinli Severiyos Malke, Manastır hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Benim dönemimde Müslümanlar adı geçen Manastıra el koyup içine yerleşmişler ve ona "Hızır el Ahzar" adını vermişlerdir (Akyüz 2005: 129). Bu cümleden Mor Cercis'in, Mardin'de Hızır olarak kabul gördüğü varsayabilir.

Mardin'de, Mor Cercis ile ilgili yaşanan mucizelerden bazıları şunlardır: Deniz Kırılmaz,²¹⁵ Surp Kevork (Kızıl Kilise) Mor Cercis kilisesi günümüzde faaliyette değildir. Benim anneanneler bu kilisenin yanında oturuyorlardı. Kilisenin damında iki penceresi vardı. Bir penceresi de anneannelerin damına bitişikti. Altı yaşımdayken bir gün bu damda kuzenimle birlikte oynuyordum. Elli yıldır kullanılmayan terk edilmiş bu

²¹² Delehaye, Les Legendes Grecques, s.74-75.

²¹³ Delehaye, Les Legendes Hagiographiques, s. 180.

²¹⁴ Abu- Ali nereli olduğu kesin olarak bilinmemesine rağmen Mardinli olduğu tahmin edilmektedir

²¹⁵ Deniz Kırılmaz ile 22 Ocak 2013 tarihinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

kilisenin penceresinden içeri baktık. Kduşkuşin’de minberin olduğu yerde uzun boylu, beyaz gömleklî, uzun siyah cübbeli biri, rekât kılıyor, kalkıyor. Nasıl içeriye girdiğini düşünemiyoruz. O zaman on yedi yaşlarında olan teyzemi çağırmağa gittik. Kilisede birinin olduğunu söyledik, ancak döndüğümüzde kimseyi göremedik. O anda küçük olduğumuz için de gördüğümüz kişinin Mor Cercis olduğunu düşünemedik. Teyzem bize size görünen şahsın, Mor Cercis olduğunu söylemiştir (Kırılmaz 2013).

Bu olaydan yaklaşık yirmi beş yıl sonra evlendim. Evlendikten sonra dört yıl çocuğum olmadı. Annem de Kız Kalesi köyündeki Mor Cercis’te düzenlenen bir ayinde, kızımın bebeği olsun adını kilisenin atası olan George koyacağım diyerek imanla dua etmiş. Oğlum George’un, pazar günü doğarsa askerde kaybolan amcasından dolayı adını Abdullah; pazartesi doğarsa büyük oruçtan dolayı adını Savm, Sami; salı günü doğarsa George koymayı düşünüyordum. Rüyamda Mor Cercis’i, çocukken gördüğüm kilisede tekrar gördüm. Bana neden isminden döndün diye bağırdı. Pazartesi doğum sancısı başlamasına rağmen George mucizevî bir şekilde salı günü doğdu. Oğlum sanki adının George konması gerektiğini biliyormuşçasına Salı günü doğdu. Bu olayı eşime de anlattım (Kırılmaz 2013).

Yörede bebeklerine ad koyarken yaşanan bu tür olaylara sıklıkla rastlanmaktadır. Bebeğe verilen adın mucizevî bir nedene bağlanma isteği sonucunda din ayrımı yapılmaksızın yaşandığı gözlenmektedir. Peygamber, aziz adı verme isteği ve bunun mucizevî nedenlere bağlanması isteği bilinçaltının sonucunda pek çok anlatıda tekrarlanan bir motif olmasını sağlamıştır. Deniz Kırılmaz’ın bilinçaltında da Mor Cercis’in efsanevi kişiliği yatmaktadır. Çocukluğundan beri azizlerin mucizeleri ile büyütülen Süryaniler, gerçekleştiğine inandıkları pek çok olayı mucizevî bir şekilde azizlerin şefaatine ve kerametine dayandırmaktadırlar. Azizlerin mucizevî hayat hikâyeleri ile büyütülen Süryanilerin kültürel kodları da, muhayilleleri de bu efsanelerle doludur. Bilinçaltları da bu mucizelerle şekillenmektedir. Yörede yapılan derlemelerde benzer anlatılara rastlanmıştır. Çocuğu olmayan ailelerin özellikle adaklarından biri olan azizin veya velinin adını verme sözü bu nedenle adak ritüelinin önemli bir parçasıdır.

2.4.12.6. Mor Cercis Adının mucizesi

George Görülmez²¹⁶ kendisine George adının verilmesi ilgili mucizevî olayı şöyle anlatmaktadır: Ben doğmadan önce halam bizimle birlikte yaşıyormuş. Halam, yengem eğer bir erkek çocuk doğurursa adını George koymaya niyet etmiş. Bebeği de Mor Cercis de vaftiz edeceğim diye adak adanmış. Halam, annem doğum yaptıktan sonra sözünü unutmuş. Bu nedenle bana kimliğe yazmamalarına rağmen Şenol adını vermişler. Bir gece Mor Cercis halamın rüyasında ona görünmüş. Boğazına sarılarak boğucakmış gibi oluncaya kadar ona neden sözünü tutmadığını sormuş. Bunun üzerine korkuyla halam uyanmış. Annem de halamın korkuyla, panikle ter içinde rüyasından uyandığını görmüş. Ne olduğunu sormuş. O da rüyasını anlatmış. Bunun üzerine adı değiştirerek bana George adını vermişler. Mor Cercis'te de söz verdikleri üzere beni vaftiz ettirmişler (Görülmez 2013).

2.4.12.7. Mor Cercis (Eski Kale Köyü)

Metin Ezilmez,²¹⁷ oğlu George'un hastalandığı zaman mucizevî bir şekilde nasıl iyileştiğini şöyle anlatmaktadır: “İlk çocuğumun adı George'tur. Oğlumun vaftizini Kırklar Kilisesinde yapmayı düşünüyorduk. Bir gün oğlum hastalandı. kayınvalidem o gece rüyasında Mor Cercis'i, gördü. Kayınvalideme rüyasında; Merak etmeyin, üzülmeyin! Çocuğa benim adımı koyduğunuz için onu ben koruyacağım demiş. Birkaç gün sonra George, iyileşti. Biz de bunun üzerine vaftizi Kal'ıt Mara'daki, Mor Cercis kilisesinde yaptırдық (Ezilmez 2013).

2.4.12.8. Mor Cercis Kilisesi

Ejderha; İlkel insan aynı olayı kendi çok iyi bildiği insan iradesi ile beraber sınıflandırıp açıklıyor, büyük, siyah bir ejderhanın kutsal bir okçunun hedefini asla şaşırmayan okları ile parçalanması şeklinde bir kuram oluşturuyordu (Fiske 2013: 35).

Efsaneler genelde bir ya da iki mekânla sınırlıdır ve bir ya da ikiden fazla kişi tarafından anlatılmaz, fakat mitlerin genel özelliği şu ya da bu şekilde tüm dünyada yaygın olmalarıdır, isimler ve olayları tetikleyen güdüler değişse de temelde olaylar hep aynı

²¹⁶ George Görülmez ile 2/08/ 2013'te Mezoptamya Şarapçılıkta yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir. Bu olay George, adının verilmesi sırasında halasının yaşadığı mucizedir.

²¹⁷ Metin Ezilmez ile Selçuk kuyumculukta 3/07/ 2013 te yapılan görüşme kayıtları HKU arşivindedir.

kalır. Bunun sebebi belki de mitlerin kökenlerinin çok eski çağlara dayamasıdır. Truva Savaşı mitinin pek çok ögesi Veda metinlerinde ve St. George ve Ejderha miti Aryan uluslarında karşımıza çıkar. Fakat mitlerin her zaman ortak bir kökeni olduğu çıkarımını yapmak yanlış olur, çünkü bunlar sadece birbirlerine benzerler (Fiske 2013: 36).

2.4.12.9. Süryani Kadim Mor Cercis Kilisesi

Meryemin başının üstünde iki tane melek var resim vardır. Kilisenin kapısı ve anahtarlarını simgeler.

Suzan Yontu,²¹⁸ doktora götürmelerine rağmen kulağı bir türlü iyileşmeyen torunu için Mor Cercis kilisesinde dua eder. Mor Cercis'ten şifa bekler. Kilisenin bahçesindeki incir ağacının yaprağından koparıp kilisenin penceresinin önüne koymuş. Bunun üzerine birkaç gün sonra torunu iyileşmiş.²¹⁹

Mor Cercis, sağaltıcı gücü olduğuna inanılan azizlerdendir. Mor Cercis adına kurulan kiliseye, göbek fitiği olan bebekler götürülmektedir. Bebeklerin Mor Cercis'in şefaati ile iyileştiğine inanılmaktadır.

23 Nisan 313'te şehit edilen Mor Cercis'in yaşam öyküsünü anlatan kitapta, çektiği bütün eziyetlere rağmen hayatının son anları ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır: “Ey Krallar! Bilmeniz gerekiyor ki, bu adam kendi kendine ölüm cezası istedi. Bu yedi yıl zarfında ne ettimse tanrılara itaat edip sunu sunmadı, ben de kılıçla öldürülmesini emrediyorum. Başkalarına ibret olsun ki, kimse cesaret edip tanrılara hakaret etmesin” dedi. Sonra Romalılar onu yakalayıp şehrin dışına götürdüler, kraliçenin taçlandırıldığı yerde onu taçlandırınlar diye emretti. Sonra Aziz Gevargis onu götürülenlerden ricada bulunup, “bana biraz zaman verin de dua edeyim ve onun uğruna öldürüleceğim Allah'a yalvarıp bana ve bana benzeyen bütün günahkârlar için nimetini versin” dedi. Romalılar ona dua etmesi için izin verdiler. Mutlu Aziz gözlerini göğe dikerek şöyle dua etmeğe ve dilemeğe başladı: “Rab Allah beni dinle, çünkü burada benim bedenimi isteyenler çoktur ve benim bedenim ve kemiklerim herkese yetmiyor. Ya Rab, bu isteğimi bana

²¹⁸ Kal'it Mara (Eski Kale) Köyü Deyrulzafaran Manastırının yolunda Ermeni Suzan Yontu ile 26/06/2013 te yapılan görüşmenin kayıdır.

²¹⁹ Suzan Yontu, Ermeni kökenlidir, Süryani kilisesinde yaşamaktadır. Köyde, Müslüman Kürtlerle yaşamaktadır. Köyün camisi ve Mor Cercis Kilisesi birbirine çok yakın mesafededir. Suzan Yontu dedesine ait olan ve çok değerli olduğunu söylediği kitabını da gösteriyor.

ver, her kim ki sıkıntıda, korkuda veya rüyada korkarsa ve benim ismimi anarsa, onun için en iyisi olsun. Ve kötü görüntüler ondan geçsinler, ya Rab, kim yargı ve korkuda olup da, beni anarsa ona yardımcı ol, korkusundan ve mahkemesinden başarılı çıksın, ya Rab bu nimeti bana ver, ne zaman bulutlar inip ve insanlar yörelerinde beni andıklarında o yörelerde dolu veya boğucu sıcaklık olmasın. Ve kim ki, benim günümü anarsa ve günümde ayin icra ederse, adaklar adarsa, onun evinde kötülük olmasın, o evden kör, dilsiz, felçli doğmasın ve o evde yaşayanların günahlarını anma, çünkü merhametli ve af edici Allah'sın, ten ve kan olduklarını hatırla, ismin için merhamet et.” O esnada gökyüzünden Rab onunla konuşarak şunları söyledi: “Gel ey çalışkan ve gayretli işçi, gel cennet bahçesine ve sonsuz yaşama gir, gel rahat olan mekânlarda istirahat et. Çünkü benden dilediğin nimeti veriyorum, şunu bil ki, sıkıntıda olan kimse, ismimi ve senin ismini imanla anarsa, bütün sıkıntı ve belalardan kurtulacak ve günahları anılmayacak, çünkü ben tövbe eden günahkârların Allah'ıyım.” Kısa bir sessizlikten sonra Aziz duasına şu şekilde devam etti: “Rab İsa Mesih, kralların Kralı, tüm evrenin sahibi! Peygamber Eliya'nın günlerinde gönderdiğin ateşi gönder, o ki, elli kişinin reisi ve beraberindeki elli kişiyi de helak etmişti, bu kralları da helak etsin. Çünkü ne sana ne de aracılığımla yaptığın mucizelerine inandılar.” O saatte şimşekler çakıp, ateş gibi gökten indiler ve o yetmiş Kralı yok ettiler. Krallardan kurtulan da olmadı. Mutlu Aziz göğe bakarak, Rab Mesih'in haç işaretini yüzüne çekerek, iyi bir imanla kılıçla taçlanarak kendisine hazırlanmış odaya gitti. Orada bulunanlardan çoğu şimşeğin korkusundan öldüler, kalanların hepsi Allah'a iman ettiler (Mardin Eski Kale (Kal-ıt Mara) Mor Cercis Kilisesi 2012: 30-32). Mor Cercis'e ya da Hıdır Cercis'e dua edenlerin dileklerinin kabul olmasında yatan temel inancın bu dua olduğuna da inanılmaktadır. Mor Cercis'in kutsal bir şahsiyet olduğu ve Tanrı'nın onun aracılığıyla duaları kabul ettiğine inanılır.

2.4.13. Mor İliyo

Mor İliyo²²⁰, yağmur duasına çıktığı ve kıtlığı bolluğa çevirdiğini anlatmaktadır.

Eliyas; İbranicede Elijah, Süryanicede İliya veya İlya, batı dillerinde Elie, Arapçada İlyas aynı kelimenin farklı imlalarından başka bir şey değildir. Ocak'a göre; İslami kaynaklarda ve halk inançlarında Hızır diye bilinen şahsiyetin temelde Kitab-ı

²²⁰ Mor İliyo ile ilgili olarak daha fazla bilgi için bkz: Yıl Öğütleri Dolapönü 1964: 47-50.

Mukaddes'teki Elijah ya da İlyâ'dan başkası (Ocak 2012: 79-80) değildir. İlyâ ve Elişâ'nın, Tevrat'ta I. Krallar ve II. Krallar bölümlerindeki hikâyeleri bunu göstermektedir. Bu hikâyelerde İlyâ ve Elişâ sürekli seyahat eden iki kişidir. Gittikleri yerlerde fakirlikten bunalmış insanlara bolluk ve bereket getirip yokluktan kurtarırlar. Kendilerine iyilik eden, güler yüz gösteren insanların hastalanıp ölen çocuklarını dirilterek karşılık verirler. Her ikisi de doğal engellerden etkilenmez, bunları kolaylıkla aşarlar. Kendilerine kötülük etmeye kalkanları semavi belalarla kahrederler.

Asıl çarpıcı olan İlyâ'nın ölümsüzlüğüdür. İlyâ'nın bu özelliği dolayısıyla dünya durdukça her yardıma çağrıldığı zaman mutlaka geleceğine inanılır. Önemli bir diğer inanç da İlyâ'nın zaman zaman yeryüzündeki düzensizlikleri gidermek üzere insanlara görüldüğüdür. İlyâ'nın bu özellikleri aşağı yukarı bütün İslam milletlerinin Hızır'a attetiklerinden farklı değildir (Ocak 2012: 80-81).

İslam mitolojisindeki Hızır şahsiyetinin de İlyas- İlyâ olduğu düşünülmektedir, ancak İlyas peygamber'e dair ayetlerdeki kesin bilgiler İslam müelliflerinin bunu kabulden alıkoymuş olsa da, onlar, Hızır ile İlyas'ı yılın belli zamanlarında bir araya getirip belli işler gördüren rivayetlerle sorunu çözmeye çalışmışlardır. Böylece Hızır-İlyas ilişkisi ortaya çıkmıştır (Ocak 2012: 81).

Hızır'ın işlevinin kısmen farklı biçimlerde olsa bile, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta İlyâ tarafından yerine getirilmektedir. Bilindiği gibi daha yeryüzündeyken insanüstü bir karakter sergileyen İlyâ'nın, inanişâ göre göğe çekilmişken, sık sık insan şeklinde yeryüzünde görüldüğü kabul olunmuş ve semavi bir kılavuz kimliğiyle takdis edilmiştir. İlyâ'nın zaman zaman bazı insanlara ilahi hikmetleri bildirdiği ve kıyamete kadar bu işe devam edeceği varsayılmaktadır. Ayrıca Mesih'le de yakın ilişkisi vardır. Mesih'in yeryüzüne gelişinden üç gün önce İlyâ ortaya çıkarak onun için hazırlık yapacaktır (Ocak 2012: 4-95).

İsa Mesih'in gökten inmesi ve Mor İliyo ile ilgili olarak anlatılan bu inaniş Mardin'de anlatılmaktadır. Mardin'de Mor İliyo kilisesinde köyün en yaşlısı olan İlyas Kocagöz'ün, Mor İliyo ile ilgili olarak anlattıkları şöyledir: "Mor İliyo hayydır. Ölmemiş göktedir. Kıyamet kopmadan önce Deccal de gelecek. Deccal, Mor İliyo'dan kurtulmak isteyecek. Mor İliyo, Deccal'in Mesih olmadığını herkese söyleyecek.

Deccal'den önce her yere gidip Deccal'in kötü olduğunu söyleyecek. Deccal, Mor İliyo'dan kurtulmak için onu iki parçaya ayırmak isteyecek o zaman işte İsa Mesih, gökten inecek. "İsa, Deccal'e "defol git gözümün önünden" diyecek. Deccal mum gibi eriyecek 'devril Mehdi!' diyecek. Bu olaydan kırk sene sonra kıyamet kopacak" (Kocagöz 2013).

Yahudi efsanesine göre; Tevrat'ta bir peygamber olarak anılan Elijah'dır (İlya- İlyas). Buna rağmen bu efsaneye Tevrat'ta rastlanmaz. Rivayete göre, Elijah ya da İlya, haham Yeşua Ben Levi'yle bir süre arkadaşlık eder. Yolculukları sırasında İlya, bazı tuhaf işler yapar ve Yeşua'nın bunlara canı sıkılır. Olup bitenleri anlamayan Yeşua, İlya'ya sebeplerini sorar. O da bunları ilahi takdirin emriyle yaptığını söyler ve sebeplerini bir bir anlatır. Şarkiyatçılara göre bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: Kıssadaki Hz. Musa kısmen Gılgameş, İskender ve Yeşua Ben Levi'yi; Hızır ise sırasıyla Utnapiştım, Andreas ve İlya'yı temsil etmektedir. Kıssa hakkındaki bu üçlü köken görüşü, daha sonra Hızır yahut Hızır-İlyas konusuyla uğraşan folklorcular tarafından da benimsenmiştir (Ocak 2012: 55-56).

Hz. Ali Hristiyanlara hitaben, "Ben İncil'de adına İlya denilen kişiyim" demektedir. Burada Ali adı ile İlya, daha doğrusu Eli arasındaki benzerlik gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü böylece Hz. Ali'nin Eli (İlya) olduğuna dikkat çekilerek, Hızır'la İlya'nın aynı kişi olduğu hatırlanırsa, Hz. Ali'nin de Hızır olduğu vurgulanmak istenmiştir (Ocak 2012: 70). Hızır'ın kuvvetli şahsiyeti İlyas'ı tamamıyla silebilmiştir; yani İlyas ancak isim olarak varlığını koruyabilmiştir. İlyas'ın gerçekte Hızır'dan başkası olmadığına dair fikri de böylece destekler (Ocak 2012: 104). Mardin'de, Müslüman halk arasında Hızır ve Mor İliyo tek bir kişiymiş gibi düşünülmektedir. Mor İliyo'ya ait kiliseler bulunmaktadır.

Mor İliyo Manastırı, 1820 senelik bir geçmişe sahiptir. Mor İliyo'da pazar günleri ve nisan ayında bayramdan bayrama ayin yapılır. Ayin yapılan yere sadece erkekler çıkabilir. Mor İliyo Manastırı'nda öğrencilere veya başka kimseye herhangi bir şekilde eğitim verilmemektedir. Manastırdaki kutsal eşyalar, İncil, kilisedeki tablolar, eşyalar kutsal sayılır. Kutsal eşyalara dokunmak için abdestli olmaya gerek yoktur. Mor İliyo Manastırı'na devlet tarafından maddi olarak herhangi bir yardım yapılmamıştır.

Süryanilerden ve yardımseverlerden maddi destek alıp Manastırın eksiklikleri tamamlanmaktadır.

Süryaniler arasında Mor İliyo ile ilgili olarak şunlar anlatılmaktadır. Mor İliyo, İsa Mesih'ten dokuz yüz yıl önce yaşamış bir peygamber olduğuna inanıldığı için tıpkı babamız İbrahim gibi üç din tarafından saygı gösterilmektedir. Asuri olan Mort Şmuni ve Mor İliyo, İsa'dan önce gelmelerine rağmen aziz ve azize ilan edilmişlerdir. Gösterdikleri mucizeler ve imanları çok önemlidir.

Mardin'in Çiftlik köyünün eski ismi; "Deyr- İlya" idi. Köyün adı; kilisenin isminden gelmektedir. "Mor İliyo Kilisesi" anlamındadır. Kilisenin anahtarı köydeki tek Süryani aile olan Kocagöz ailesinde bulunmaktadır. Diriliş Bayramından sonra Mardin'de yaşayan Süryani halkı, kilisenin (Mor İliyo'nun) gününü kutlarlar. Kilisede düzenlenen ayine ailece katılırlar. Çiftlik köyü eski bir Süryani köyü olmasına rağmen günümüzde sadece Kocagöz ailesi yaşamaktadır. Kilisede Mor İliyo'nun tasviri taş baskı ile Nasra Hindi tarafından perde üzerine resmedilmiştir. Aziz Mor İliyo ve kilisesi yörede sağaltıcı özelliklere sahiptir. Özellikle kısır kadınların şifa bulmak için gittikleri bu kilisenin yakınındaki tepelik alanda Mor İliyo'nun atının ayağının göğe yükselirken orada bıraktığı iz olduğu düşünülen bir oyuk bulunmaktadır. İnanışa göre o sırada onunla birlikte gitmek isteyen yardımcısına bunun mümkün olmayacağını söyleyen Mor İliyo, hastalara ve körlere şifa vermesi için pelerini ona bırakır (Hindi 2013).

Ölmeden önce göğe çekilme motifine Menakıbu'l Kudsiye'de ve Vilayetname-i Otman Baba'da da rastlanır. Bu örneklerde aslında kitle psikolojisinin bir yansımasını görmek mümkündür. Kitleler uğradıkları haksızlıklardan kendilerini kurtaracağına inandıkları kişilere insanüstü vasıflar yakıştırarak onların ölümsüz olduğuna inanmak isterler. Bu nedenle bu ihtiyacın zamanla dini bir inanç biçimine dönüştüğü görülür. Dünyanın pek çok yerinde ölüm denilen olayın bir çeşit göğe yükselme olarak kabul edildiği inançlar olduğu bilinmektedir. Bütün bu inançlarda herhangi bir insan değil bir kral, bir peygamber bir hükümdar ve bir veli veya azizin ölmeyip göğe yükselmesi söz konusudur (Ocak 2010: 256-257). Kitabı Mukaddes'in "ölmeden önce göğe yükselme" motifinde etkisi göz ardı edilemez.

Mor İlyo ve Hızır'ın irşad ve taliminin hırka terimiyle ifadesi de dikkat çekicidir. Kitabı Mukaddes'te anlatıldığına göre, İlya ateşten araba üzerinde göğe yükselmeden önce hırkasını yanındaki Elişa'ya vermiş, nasihatte bulunmuş ve onu kendi yerine halef bırakmıştır. Elişa, İlya'nın hırkasını alarak göreve devam etmiştir (Ocak 2012: 96). İlyas Peygamber, İsrailoğullarını puta tapmaktan vazgeçiremeyince Allah'a dua ederek kendisini bu beladan kurtarmasını diledi. "Allah binmesi için ona ateşten bir at gönderdi. O da yerine Elyasa'ı bırakarak ata bindi ve gökyüzüne çekilerek bir daha dönmek üzere dünyadan ayrıldı (Ocak 2012: 75).

Yaygın olarak kullanılan ayak izi ve hırka motiflerine Anadolu'nun farklı bölgelerinde rastlamak mümkündür. Hatay'da Mar Corcus'un ve Anadolu'da bulunan Alevi-Bektaşilere ait bazı türbelerde de Hz. Ali'nin atının ayak izlerine (ya da Hüseyin Gazi'nin Seyit Battal Gazi'nin) dair anlatılar, bu mekânlara kutsiyet atfedilmesine sebep olmaktadır. Hristiyanlıkta "Ya Allah Ya Mar Corcus" diyerek yardım isteyen herkese onun yardım edeceğine inanılır. Türbesinin bulunduğu yere Mar Corcus'un (St. Georges) geldiğine ve atının ayak izinin olduğuna inanılır (George Küçükçay, 2001, Samandağ). Alevi Nusayriler de "Ya Ali ya Hıdır" diyerek yardım isteyen herkese Hıdır'ın yardım edeceğine ilişkin güçlü bir inanç vardır (Türk 2004: 9-10).

Mardin'de Mor İliyo kilisesinin karşısında Mor İliyo tepelik bölgesi bulunmaktadır. Bu kayalık bölgede Mor İliyo'nun atının ayak izi bulunmaktadır. Mor İliyo'nun buradan göğe yükseldiğine inanılır. Yaveri göğe yükselirken kendisini de götürmesi için yalvarır. Yaverinin isteğini yerine getiremeyen Mor İliyo, yaverine kendisinden sonra hastalara şifa olması için kaftanını bırakır. Böylece Mor İliyo'nun kaftanıyla yaveri hastalara, körlere, şifa vermeye başlar. Kadınlar, Mor İliyo'nun atının izinin bulunduğu oyuğa su döküp şifa bulmak için çocukları olsun diye içmektedirler. Kilisenin kuyusundan su çekip içiyorlar.

Taş veya kaya kültürle ilgili menkabeler, üzerinde insan izi bulunduğu inanılan kayalarla ilgili olanlardır. Yine Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî'de nakledildiğine göre Hacı Bektaş güvercin şeklinde Anadolu'ya uçup geldiği zaman Sulucakaraöyük'teki bir taşın üstüne konmuş ve ayakları bu taşa gömülmüştür. Hacı Bektaş bir gün dolaşırken, ayakları ile kerpiç çamuru yoğuran biri ondan, eğer gerçek velî ise yakındaki bir kayayı ayakları ile yoğurmasını istemiş, o da kayanın üstüne çıkararak hamur gibi yoğurmuştur.

Bu sebeple hamur kaya denilen ve hala yerinde duran kayada inanca göre Hacı Bektaş'ın ayak izleri bulunmaktadır. Bugün Anadolu'nun hemen her tarafında üzerinde "Hz.Ali'nin atının ayak izleri" bulunduğu söylenen ve bu yüzden takdis ve ziyaret olunan birçok kayaya rastlanmaktadır (Ocak 2010: 125-126).

X. yüzyılda el-Biruni, Kimekler'in ülkesinde böyle bir kayanın takdis edildiğinden bahsetmektedir. Onun anlattığına göre Menkur denilen dağda bir su kaynağı yanında bulunan kayada, secde eden bir insanın dizkapaklarının ve ellerinin izini andıran çukurlar vardır. Oğuzlar bunun Hz. İsa'ya ait olduğuna inanıyor ve secde ediyorlardı (Ocak 2010: 127).

İnsan izine benzer kayalardaki ortak nokta: " bu taş veya kayaların takdisine bir sebep gibi görüldüğü halde, durum daha başkadır. Yani, Budizm, Hristiyanlık ve İslamiyet'e girmeden önce zaten takdis olunan bu kayalar zikredilen dinlere girdikten sonra üzerlerinde taşıdıkları sözde insan izlerinin Buda, Hz. İsa veya Hz. Ali'ye izafe edilmesi suretiyle yine takdise devam olunmuşlardır" (Ocak 2010: 127-128).

Anadolu'da halk hikâyelerinde ve diğer anlatılarda "ayak izi" motifi yer almaktadır. En önemli halk hikâyelerinden olan Köroğlu'nun kır atının ayak izlerine Anadolu'nun pek çok bölgesinde rastlanmaktadır. Erzincan'ın Refahiye ilçesinde Altköy'de sarp ve dik kayalar arasında Köroğlu Deresi'nin bir tarafında bulunan bir mağarada Köroğlu'nun Kır Atı'nın ayak izleri görülür (Alptekin 2012: 125).

Mor İliyo'nun iki bayramı vardır. Biri her sene Paskalya Bayramından sonra diğeri ise Mayıs ayındadır. Bu bayramların arifesinde tutulan Ninova orucuna, Hıdır-İlyas ile ilgisi olmamasına rağmen, Sıvı Hıdır İlyas orucu denmektedir. İlyas, Arapçası; İliyo Süryanicesidir. Şubat ayında Midyat'ta, Mayıs da ise Mardin'de Mor İliyo'nun orucu tutulur. Özel günü kutlanır. Çiftlik köyündeki Mor İliyo'da, zaman zaman Müslümanların da katıldığı ayin düzenlenip kutlamalar yapılmaktadır. Mor İliyo'nun mucizelerine duyulan inanç ile kilise ziyaret edilmektedir. Mor İliyo adına düzenlenen şahroya katılımda bu nedenle din farkı gözetilmemektedir. Yöre halkı, din farkı olmadan kutsal mekânın iyileştirici gücüne olan inançla bu mekânları ziyaret etmektedirler. Kutsal mekânda uygulanan ritüeller, ziyaret edilenler tarafından uygulanmaktadır.

İlyas Kocagöz, Mor İliyo hakkında şunları anlatmaktadır: Mor İliyo haydır. Ölmemiş göktedir. Kıyamet kopmadan önce Deccal gelecek. Deccal onlardan kurtulmak istiyor. Mor İliyo, Deccal'in Mesih olmadığını söylüyor. Mor İliyo, Deccal'den önce her yere gidip Deccal'in kötü olduğunu anlatıyor. Deccal, Mor İliyo'dan kurtulmak için onu iki parçaya ayırmak isteyecek. O gün İsa gökten inecek. İsa, Deccal'e diyor ki; "defol git gözümün önünden" Deccal mum gibi eriyor gidiyor. Devril mehdi diyorlar. Deccal'den kırk sene sonra kıyametin kopacağına inanılmamaktadır (Kocagöz 2014).

Mor İliyo'nun kaftanın şifa verdiğiğine inanılmaktadır. Müslümanlar da ona Hoca Hıdır diyorlar. Yörede yaşayan Müslümanlar'ın da Mor İliyo'ya inandıklarını şu sözlerle anlatmaktadır: Mar İliyo ya da Hıdır İlyas diyorsunuz. Üç gün üç gece oruç tutuyorlar. Ne gece ne gündüz çarşamba öğlene kadar hiçbir şey yenilmiyor bu oruçta. Pazar akşamından çarşamba öğlene kadar tutuluyor. İçeride dikdörtgen şeklinde bir oyuk var. İçinden geçip şifa buluyorlar. Annesi babası belli olmayan insanlar geçemiyorlar. Şifa için herkes buradan geçmektedir. Morarıp bayılma hastalığında da üç defa bu oyuktan geçerler. Çarşamba ve Cuma günleri kilise ziyaret edilmektedir. Bayılmış çocuklara bir parça kömür alıyorlar. Kömürün suyundan çocuklarına içiyorlar. Daha sonra kömürü çıkarıp beze sarıp muska yapıp asıyorlar. Kilisede bulunan eski bir zincir ise çocukların ve şifa bulmak isteyenler boyunlarına üç kez zinciri dolayıp duruyorlar. Zincirin boyuna değmesi önemlidir.

Bir gün Mor İlyo Kilisesi'ne gelen kadınlar burada uygunsuz davranışlarda bulunurlar. Gülüp alay ederler. Kadınlardan biri, kısa bir süre sonra, felç olur. Rahip, kadının iyileşmesi için orda kalmasını istedi. Ardından kadının kilisenin kapısına kadar emekleyerek gitmesini istedi. Bir gece kilisede kalan alay edip felç olan kadın iyileşir.

Biz bu kiliseye nasıl inanmayız diyor. Yusuf Kocagöz, kızının da bu kilise sayesinde iyileştiğini gelin gibi olduğunu şifa bulduğunu anlatmaktadır.

Anadolu'da, Hızır İlyas peygamber olduğuna inanılan pek çok aziz ve bunların türbeleri, kiliseleri, makamları vardır. Mardin'de ise Mor İliyo ve Mor Cercis adlı azizler bu durumu örneklemektedir. Savm Hıdır İlyas orucu ise Mardin'de Süryaniler ve Müslümanlar arasında dileklerin kabulü için tutulmaktadır.

Bu oruçla ilgili olarak Deniz Kırılmaz şu efsaneyi anlatmıştır. Savm Hıdır İlyas orucu, Ninevo ya da Ninve adıyla da bilinmektedir. Ninevo halkı, çok azgın ve kötü bir halk olduğu için Allah Yunus peygamberi onlara göndermiştir. Ninevo’da bir kral, her sene sarayına kırk bakire kız topluyormuş. Bu duruma çok üzülen halk, kızlarının kurtulması için üç gün boyunca kundaktaki bebeklerinden hayvanlarına kadar hiç kimse hiçbir şey yemeyerek oruç tutmuş. Bu orucun sonucunda kötü kral ölmüş. Kızlar da krala gitmekten kurtulmuşlar. Her sene bu oruçtan sonra dualar edilir ve pikniğe gidilir.

Suat Aday ise Müslümanlar arasında da bu orucun üç gün üç gece boyunca tutulduğunu anlatmaktadır. Hidrellez orucunu tutup dua eden bir köle ile ilgili anlattığı hikâye de kısaca şöyledir: Bir köle, padişahın karısının yanında çalışıyormuş. Bu köle, padişahın karısına âşıkmiş. Bir gün padişahın tacı çalınmış. Tacın köle tarafından çalındığı söylenmiş. Köleyi zindana atmışlar. Köle, Hidrellez’de üç gün oruç tutmuş. Daha sonra kendine mısır ekmeği yapmış ve testisinin içinde çok az suyu varmış. Orucunu mısır ekmeği ve su ile bozmadan önce gerçeğin ortaya çıkması için Allah’a dua etmiş. Padişahın tacını bir kuş çalmış. Kuş, padişahın karısının kucağına tacı getirip bırakmış. Böylece Hidrellez orucunu tutan kölenin duası kabul olmuş, zindandan çıkmış.

Savm Hıdır İlyas veya Ninnve orucu olarak bilinen bu üç günlük orucu Mardin’de Müslümanlar ve Hıristiyanlar tutmaktadır. İlya-Mor İliyo ve Hıdırellez arasındaki bağlantılar anlatılar üzerinden örneklendirilmiştir.

2.4.13.1. Mor İliyo Manastırı

Bir zamanlar bir salgın hastalık yüzünden çok büyük kayıplar veren Falerii şehri sakinleri kahinlerin önerisiyle o günden sonra her yıl İuono’ya bir bakire kurban etmeye başlamışlardı. Bu sayede başlarına bir daha böyle bir bela gelmeyeceğine inanıyorlardı. Sıra Valeria Luperca adındaki bakireye gelmişti ki genç kız kutsal alanda tam kendini bir kılıçla öldürecekken bir kartal yükseklerden inip kılıcı kızın elinden aldı. Kılıcı alan kartal onu yakındaki çayırdaki otlayan bir düvenin üzerine bıraktı ve sunağın üstündeki tören çekicinin yanına da esrarengiz bir sopa bıraktı. Bu kartalın yaptıklarının bir işaret olduğunu anlayan genç bakire düveyi tanrılara kurban ettikten sonra çekiçle tüm hastalara dokundu. Çekicinin değdiği hastalar bir anda şifa buldular. Böylece kartalın

sayesinde artık şehirde genç kızlar kurban edilmekten kurtulmuş ve tüm hastalar şifa bulmuştu (Deniz 2014: 116).

Mor İliyo Manastırı bayılıp hasta olan insanlara şifa verir. İnsanın hastalıktan kurtulup sağlığına kavuşmasına vesile olur. Mor İliyo Manastırı'nın içinde bir oyuk vardır. Bu oyuk hemen hemen her hastalık için şifa bulma yeridir. Hastalığı olan kişi, bu oyuğu üç kez ziyarete gelirmiş. Çarşamba, Cuma ve bir sonraki hafta Çarşamba günü manastırdaki bu oyuk ziyaret edilir ve böylece hasta şifa bulurmuş. Ancak babası öz olmayan kişiler, bu oyuktan geçemezmiş ve hastalığı da iyileşmezmiş. Mor İliyo Manastırı bayılan insanlara, çocuğu olmayan kadınlara şifa yeridir. Mor İliyo Manastırında taşlar duvara sürtünüp duvara tutturulmaya çalışır. Bu taş duvara yapışık kalırsa insan ne dilek tutmuşsa o dileği kabul olurmuş.²²¹

Mor İliyo manastırı'nın içinde uzun bir zincir vardır. Manastıra şifa bulmak için gelen kişilerin boynuna zincir üç kere dolandır. Böylece hastalık geçermiş.

2.4.13.2. Kılavuz Köyünün Diğer Adı: Halila

Mor İliyo'nun canavarı öldürmesi efsanesinde olduğu gibi canavar her gün bir genç kızı kurban ediyor.²²²

Zamanında Midyat yolu üzerinde yasayan bir hükümdar varmış. Bu zalim hükümdar her gece o yöredeki genç kızlardan biriyle eğlenirmiş. Bu yörede yasayan bir aile varmış. Bu ailenin de yedi çocuğu varmış. Bu çocuklardan biri de genç bir kız imiş. Sıra bu ailenin genç kızına gelmiş. Bir gün hükümdarın kölesi olan adam, hükümdarın eğlenmesi için bu kızı istemiş. Babaları bu olayı düşünmüş ve ailece konuşmuşlar. Kız kardeşini çok seven en küçük erkek kardeş-adı Halil: “Ben kız kılığına gireceğim, kralın yanına gideceğim ve onu vuracağım. Sonra size işaret edeceğim.” demiş. Halil kız kılığına girerek hükümdarın yanına gider. Halil'i eğlence yapıp hükümdarın yanına getirmişler. Hükümdarla bas basa kaldıklarında hançeri çekip hükümdarı öldürmüş ve hükümdarı öldürdüğüne dair bir meşale yakıp kardeşlerine haber veriyor kardeşleri de gelip Halil'i kurtarırlar. Bu olaydan sonra tüm kardeşler, bu küçük kardeşlerine hizmet

²²¹ Sedat Kocagöz, Çiftlik Köyünde, 27.12.2012 tarihinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

²²² Mor İliyo'nun canavarı öldürmesi efsanesinde olduğu gibi canavar her gün bir genç kızı kurban ediyormuş. Bu efsanenin önemi Mor Cercis ile ilgili olarak anlatılan efsanenin bir varyantı olduğunu düşündürmektedir. Ortak motiflerin sıklığı bu kaniya varılmasına sebep olmuştur.

ediyorlar. Rivayete göre Mardin'in Dargeçit ilçesinde bulunan bu köye Halil adlı küçük kardeşten dolayı Halila adını vermişler (Sancak 2008: 111).

2.4.14. Müslüman Ve Hıristiyan Halklar Arasındaki Dini Etkileşimleri

2.4.14.1. Hızır Kültü

Tarihsel süreç içerisinde Hızır'ın serüveni Mitolojik kökenlere kadar dayanmaktadır. Hızır kültü, çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Ebu Ma'ser,²²³ IX. yüzyılda, Âdem ve onun torunu Hermes'in sanatları ve bilimlerini Nuh Tufanı'ndan önce tesis ettiğini yazdı. Yaklaşmakta olan Tufan'ın "bütün sanatlar"ın kökünü kurtaracağından korkan Hermes, gelecek kuşakların faydalanabilmesi için, Mısır'da inşa ettiği tapınaklara kazıdı. Tufan'dan sonra Babilli ikinci bir Hermes tarafından tekrar ele geçirilmiş ve öğrencisi Pythagoras aracılığıyla Yunanlılara ulaşmıştı (McCants 2012: 11). "Ebu'l Hukemâ Hikmetin Atası, Hermetik felsefenin İslâm düşünce tarihinden görünümü" adlı çalışmada Erol Kılıç, Hızır-İlyas'ı Hermes ile ortak bir noktaya taşımaktadır. "Farklı gelenek ve kültürlerde değişik isimler altında tezâhür eden bu figür daha çok hâkim greko-latin kültüründe "Hermes" adıyla bilinmektedir. Mitolojik ve yarı-mitolojik bir görünüme sahip bu figür, dinler tarihi sahasında bir peygamber ile özdeşleştirilir. Eski Mısır dinindeki "Toth"u, İbrânî dinindeki "Uhnuh"u, Budizmdeki "Buda"yı, Zerdüştlükteki "Hûşeng"i ve İslâm dinindeki "İdris"i, "Hermes" karşılığı olarak düşünmektedir. İbranilerin "Uhnuh"u ile Müslümanların "İdris"inin aynı şahıslar olduğunu ileri sürülmektedir. Ya da daha geç döneme âit bir şahıs veya İskender'in beraberce "âb-ı hayat"ı aramaya çıktığı aşçısı Andreas olduğu ileri sürülmüştür. "Hermes" motifinin bütün kültür ve medeniyetlerde şu üç evrensel özelliğe sahiptir:

- a-) Bir şekilde Tufan'la beraber anılır; ondan önce veyahut sonra yaşamıştır.
- b-) Bütün kültürlerde seçkin, bilgili, nebi veya veli bir kişiliği vardır.
- c-) Bütün geleneklerde yüce bir makama çıkarılmıştır ve ölümsüzdür (Kılıç 1998: 1-2; McCants 2012: 11).

"Hermes" kelimesinin etimolojik kökeni hakkında farklı görüşler vardır. Bu kelimenin aslının Süryânice olduğu ve "Âlim" anlamına geldiğini söyleyenlere göre "Hermesü'l-

²²³ Afganistan'ın Belh şherinde doğmuş İranlı Müslüman bir gökbilimcidir.

herâmise” tamlaması “Âlimlerin âlimi” demektir. Hermes’in Eski Mısır rivayetindeki efsanevî şahsiyeti Yunan ve İslâm felsefî geleneklerindeki düşünceleri ile benzerlikler gösterir (Kılıç 1998: 2-4).

Ebu’l Ferec (Bar Hebraeus) ise: “Tanrı, Enoh’u kendi nezdine yükselttiği zaman, oğlu veya torunu, Asklepios son derece mahzun oldu. Çünkü yeryüzü ve sakinleri onun bereketinden ve hikmetinden mahrum olmuştu. O da onun, semaya yükselen bir adam şeklinde akıllara hayret veren bir resmini yaptırmış ve ibadet ettiği mabede Hermes’in bir heykelini koydurmuştu. Mabede girdikçe, sağlığında nasıl karşısına geçip oturursa öylece oturuyordu. Denilir ki yeryüzünde heykellere tapınma ilk kez bununla başlamıştır. Çok zaman sonra da Yunanlılar bu heykelin Asklepios’a ait olduğunu zannederek ona son derece saygı göstermeye ve onun huzurunda and içmeğe başladılar. Hipokrates her tabibin onun adıyla konuşmaya başlamasını ve her tabibin ona benzemeye çalışmasını isterdi” (Kılıç 1998: 5). Mor İliyo da semaya yükselirken resmedilir. Semaya yükselme mitolojik bir motif olarak çok daha eski anlatılara dayandırılmaktadır.

İslam inanişına göre Hızır’ın varlığı, El Kehf süresine ve hadislere dayandırılmaktadır. Hz. Musa kıssasında adı geçmemesine rağmen Hz. Musa’nın yanındaki kılavuz kişinin Hızır olduğu düşünülmektedir. Bu kişinin Hızır şeklinde adlandırılması ise sahih hadislere dayandırılmasından kaynaklanmaktadır. Hz. Musa ve Hızır kıssasının eski doğu efsaneleriyle ilişkisi incelenmiştir. Wensick “al-Khadir” maddesinde kıssanın dolayısıyla Hızır inancının kökenleri üzerinde durmuştur. Ona göre kıssanın başlıca üç kaynağı vardır: 1) Gılgameş destanı, 2) İskender efsanesi, 3) Yahudi efsanesi. İskender efsanesi Süryaniceye de aktarılmıştır. Süryanice metinde İskender’e “İki Boynuzlu” lakabı da eklenmiştir. Arapçadaki “Zü’l Karneyn”in bunun tercümesi olduğu ileri sürülür. Süryanice versiyonun en geniş versiyon olduğu bilinmektedir. Böylece Ortadoğu’da gerek gayri Müslim halklar gerekse onlar aracılığıyla Müslüman halklar arasında benimsenip yazıya geçirilmiştir (Ocak 2012: 52-55).

Hz. Musa ve Hızır anlatısının mistik bir yorumuna göre, Hızır "aşağı ve yukarı denizin ortasında, nurdan bir tahtta", yani yine orta yerde oturur. Hızır’ın görünmesi ile balığın kaybolması arasında gizli bir bağ vardır, sanki balık Hızır’ın ta kendisidir. Yorumlarda,

yaşam kaynağının karanlıklarda olduğundan söz edilmesi, bu tahmini doğrular niteliktedir. Çünkü denizin derinlikleri karanlıktır (Jung 2005: 70).

Aya Yorgi veyahut Hagios Georgios (Saint Georges) kültürünün önemi, İslamiyet'in Arap yarımadasının dışına çıkıp Mısır, Suriye ve Irak mntıklarına yerleşmeğe başladığı ilk devrilerden itibaren Müslüman halklar arasında yer bulabilen, İslamileştirilmiş- belki de en eski- Hristiyan kültürlerinden biri olmasından ileri gelmektedir. Daha ziyade Ortadoğu Müslüman halkları arasında tanınan Aya Yorgi Cercis, Curcis veya Circis nebi adıyla bilinir (Ocak 2011: 53).

Eski hagiograflar, bu azizin hayat ve menkabeleri hakkında yüzlerce sayfa tahsis etmişlerdir. Son zamanlarda böyle bir azizin gerçekten yaşayıp yaşamadığı tartışma konusu olmuş, papalık makamı tarafından azizler listesinden çıkarılmışsa da bunun pratik bir kıymeti olmamıştır. Çünkü esas olan, Aya Yorgi'nin tarihi bir şahsiyet olup olmaması değil, yüzyıllar boyunca adı etrafında Hristiyan halklar arasında zamanla büyümüş bir menkabeler külliyyatının ve buna paralel olarak yaygın ve güçlü bir kültürün mevcut olmuş bulunmasıdır. Buna benzer durumlara zaman zaman İslam dünyasında da rastlanmıştır. Bunun izahı herhalde mahalli kültürlerin bazı hallerde dinlerin nazari ve resmi çerçevesini zorlayarak kendilerine bir yer edinme çabasıyla ilgili olmalıdır (Ocak 2011: 53).

Bu nüfuz nerede, ne zaman ve hangi şartlarda meydana gelmiş, nasıl tezahür etmiştir? Bilhasa 13.-15. Yüzyıllarda Müslüman Anadolu ve Rumeli Türkleri arasında Aya Yorgi kültürünün tesiri hangi kanallarla ve nasıl vuku bulmuş, ne gibi bir mahiyet kazanmış ve nihayet bunun İslamlaşma sürecindeki yeri ve önemi olmuştur? Bu sorular çerçevesinde Mor Cercis ve Mor İliyo adlı aziz kültürleri tartışılacaktır.

Aya Yorgi yahut Saint Georges Hristiyan hagiografisinde beyaz atlı, savaşçı bir aziz ve Hristiyanlığın yayılması uğruna ağır işkencelerle hayatını feda eden bir "martyr" oluşu dikkati çeker. Bu sebeple daha 4.yüzyıldan itibaren yani imparator I. Constantinus zamanında (311-337) büyük bir takdise mazhar olmuş ve kültürü resmen kabul edilmiştir. Orta çağda ise Haçlı orduları onu hami kabul etmişler, Kudüs'ü kuşatmaları sırasında Saint Georges'un beyaz zırhlar içinde kendilerine yol gösterdiğine dair menkabeler yaymışlardı. Bir asker aziz olması dolayısıyla Aya Yorgi'nin günümüzde bile Yunan

ordusunca takdis olunduğu, 1974 Kıbrıs harekâtı sırasında ele geçen ve halen İstanbul'da Askeri Müze'de teşhir edilen bir sancaktan anlaşılmaktadır. Bu sancakta, Aya Yorgi şahlanmış beyaz bir ata binmiş olduğu halde, elindeki mızrakla ejderha öldürürken tasvir olunmuştur (Ocak 2011: 54).

Aya Yorgi'ye ait bilinen menkabelerin hemen hemen tamamının Demeter, Perseus, Herkül ve Horus gibi eski Yunan ve Mısır hatta Telipinu gibi Eti tanrılarına ait bulunduğu, dolayısıyla bu azizin adları geçen tanrıların Hristiyanlaştırılmış şekliinden ibaret muhayyel bir şahsiyet olduğu neticesine varmışlardır. İkinci gruptakiler ise Aya Yorgi'nin daha Hristiyanlığın nispeten erken devirleri sayılabilecek 3. Ve 4. Yüzyıllardan beri mükemmelen tanıdığını ve kültürünün teşekkül ettiğini dolayısıyla şüpheyeye mahal olmadığını savunmuşlardır. I. Constantinus'un bu azizin vefat ettiği tarih olduğu ileri sürülen 303'ten kısa bir zaman sonra kültürünün resmileştirmesi hadisesi doğru ise gerçek bir şahsiyet olmadığını kabul etmek zordur (Ocak 2011: 54).

Aya Yorgi'yi anlatan rivayetler gözden geçirildiği zaman, rivayetlere göre, aziz Kudüs yakınlarında Lydda'da doğmuş ve imparator Diokletianus zamanında (284-305) yaşamıştır. Bu mıntıkanın Roma valisi Dakianus'u ve maiyetindekileri Hristiyanlığı kabule davet etmişse de şiddetle tepki görmüş ve ağır işkencelere maruz bırakılarak öldürülmüştür. Bu hikâyeye pek çok keramet unsuruyla süslenmiş olarak gayet trajik bir tarzda kaynaklarda anlatılır (Ocak 2011: 55).

Bir başka rivayete göre, Aya Yorgi Anadolu'da eski Kapadokya'da dünyaya gelmiş ve yaşamıştır. Kendisi Roma ordusunda bir asker olarak çalışmış ve Diokletianus zamanında generalliğe yükselmiştir. Ancak putperestliği bırakarak Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kendisini bu dini yaymaya adanmış, fakat İzmit'te başı kesilerek öldürülmüştür. Ölüm tarihi Jülyen takvimine göre 23 Nisan 303 olarak kabul edilmektedir ki bu, Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs'a tekabül eder (Ocak 2011: 55).

Her iki grubun ortak noktası, görüldüğü üzere, azizin Roma imparatoru Diokletianus zamanında yaşamış olduğu ve öldürülerek hayatına son verilmiş bulunduğuudur. İki grup rivayetleri birbirinden ayıran en bariz yanlardan biri de, doğu-batı Hristiyan hagiografisinde ve ikonografisinde pek meşhur olan ejderha ile savaş menkıbesidir. Bu menkabeye göre aziz, Kapadokya'da putperest bir kral olan Selbios'un kızını kaçıarak

şehrin suyunu kesen bir ejderha ile zorlu bir mücadeleye girişir. Sonunda onu yenip öldürerek hem kızı kurtarır, hem de suyu akıtır. Bu kerameti (miracle) gören kral ve tebaası, şükran ifadesi olarak Hristiyanlığı kabul etmiş ve azize tabi olmuşlardır (Ocak 2011: 55).

İkonografide Aya Yorgi çoğu zaman at üstünde, bazen yaya, mızrağı ve kılıcıyla bir ejderhayı öldürürken tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerin bir kısmı Rafael gibi meşhur Rönesans ressamlarına aittir (Ocak 2011: 55).

Hagiografi alimleri ejderha menkabeleri hakkında, Kudüs havalisine ait, birinci grup en eski ve orijinal metinlerde bu menkabenin yer almadığı ancak Anadolu'da teşekkül eden ve daha geç döneme ait olan metinlerde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu tespit, bazı araştırmacıların ileri sürdükleri gibi Aya Yorgi'nin, eski mitolojik tanrıların Hristiyanlaştırılmış şekli olmasa bile, en azından ejderha ile savaş menkabesinin eski Anadolu efsaneleriyle alakası iddiasının büsbütün mesnetsiz olmadığını düşündürüyor (Ocak 2011: 56). Üstelik ejderha ile savaş menkabesi Aya Yorgi kültürünün Müslüman Türk inançlarıyla karışması meselesinde bir vasıta olması itibarıyla ayrıca önem arz eder.

Müslüman Arap kaynaklarına bakarak Aya Yorgi menkabelerinin hiç olmazsa Miladi 9. (Hicri 3.) yüzyıldan çok daha evvel Müslüman halk inançlarına nüfuz ettiğini söyleyebiliriz. Mısır, Suriye, Irak mntıklarında dolaşan bu rivayetleri bazen özet olarak bazen de genişçe eserlerine almışlardır. Müslüman kaynaklarındaki bu rivayetler yukarıda bahis konusu edilen Kudüs ve havalisi menşeli birinci grup Hristiyan rivayetlerinin İslamleştirilmiş şekilleri olup ejder menkabesi bunlarda da yoktur. Öteki hikâyeye ise hemen hemen aynen alınmış olup bunu en tafsilatlı bir şekilde anlatanlar Taberi ile Salebi olmuştur (Ocak 2011: 56).

Müslüman kaynaklarındaki hikâyenin Hristiyan aslından hemen hiçbir farkı yoktur. Hatta Roma Valisi Dakianus'un adı bile Dazan şeklinde geçmektedir. Aziz'in doğum yeri Lydda ise Arap dönemi adıyla Remle şeklinde kaydedilmektedir. Üstelik hikâyenin İslami versiyonunda bizim için önemli olan bir husus beliriyor: bu, Aya Yorgi'nin Cercis Nebi Aleyhisselam şeklinde anılmasından da anlaşılacağı gibi, Müslüman halk inançlarında bir veli değil, bir peygamber telakki edilmiş olmasıdır. Bizce en mühim

değişikliklerdir. Hz. İsa ile Hz Muhammed arasında bulunan ve tam altı asırlık uzun bir zaman dilimini kaplayan İslam ilahiyatında eyyamu'l-fetra diye fetret devri (peygambersiz devri) kavramı ile alakalı olabilir. Hz. İsa'nın dinini yeniden ihya etmek isteyen bir şahsiyet hüviyetiyle ortaya çıkan ve Hristiyanlarca da fevkalade takdis edilen bu zat, Aya Yorgi yahut Cercis, muhtemeldir ki Hz. İsa'ya tabi bir nebi olarak fazla müşkilat görmeden Müslüman umumi efkârında kabul görmüş olsun. Nitekim çok ilgi çekici hayat hikâyesinin de bunu kolaylaştırdığı söylenebilir (Ocak 2011: 58).

Hristiyan gelenekleriyle alakalı bulunan Aya Yorgi mezarlarının Cercis Nebi mezarları olarak ziyarete başlandığı dikkati çekiyor. En tanınmış mezarı, Musul'da kale içindeki Meşhed-i Cercis Aleyhisselam'dır. Musul'daki meşhed çok tanınmış olup aslına bakılırsa burasının eski bir Keldani kilisesiyle ilgisi bulunduğu anlaşılıyor. Öyle görülüyor ki bu mıntıkanın Müslüman orduları tarafından fethiyle birlikte iskânını müteakip Müslüman halk burasını benimsemiş ve ziyaret mahalli haline getirmiştir. Zamanla türbe tam bir ziyaretgâh durumuna gelmiştir (Ocak 2011: 58).

Müslüman Türkler'in Aya Yorgi kültü ile alakalarına gelince yukarda azizin ölüm tarihinin Hristiyan geleneğinde 23 Nisan (6 Mayıs) 303 olarak benimsendiğinden ve bu tarihte Aya Yorgi kültünün resmen kutlandığından söz edilmişti. Dikkat olunursa bu tarih bizde Hıdrellez yani Hızır İlyas kültünün kutlama tarihiyle aynıdır. İşte Müslüman Türkler'in daha doğrusu batı Türkleri'nin Aya Yorgi kültü ile alakaları burada başlıyor. Müslüman Türkler Kuzey Irak, Kuzey Suriye ve Anadolu'ya geldikleri sıralarda yani muhtemelen ortalama II. Yüzyıldan itibaren, Aya Yorgi'yi Cercis Nebi olarak tanıyıp bölgedeki öteki Müslüman halklar gibi benimsemiş olmalıdırlar. Bunun beraber bilhassa Anadolu Türkleri, bazı sebepler ve bu meyanda pratik hayatla ilgili birtakım zaruretler neticesinde, onu Hızır-İlyas ile özdeşleştirdiler. Özellikle Anadolu'daki mevsim değişiklikleri ve buna bağlı iktisadi ve sosyal faaliyetler bir yerde bunu zaruri kıldı. Netice olarak iki kült iç içe girdi ve belirtilen tarihte hem yerli Hristiyanlar arasında hem Müslüman Türkler arasında kutlanmaya başladı (Ocak 2011: 59).

2.4.14.2. Mor İlyo-Mor Cercis- Hızır

Birbirlerini her alanda etkileyen halklar, birbirlerinin kutsal mekânlarından ve kutsallarından etkilenirler. Etkileşimde oldukları azizlerin ve evliyaların mucizelerine

inanırlar. Kerametine inandıkları azizi veya evliyayı sahiplenebilirler. Bu nedenle aynı veya farklı isimle, benzer işlevsel özellikler gösteren ortak kültürel gruplar bulunmaktadır. Bu durumu genelde Anadolu’da, özelde ise Mardin’de örnekleyebiliriz. Anadolu’da Aya Yorgi²²⁴, Saint George, Mardin’de Mor İliyo, Mor Cercis olarak bilinen efsanevi kişilik, her zaman yardıma hazır aziz olarak bilinir. Bu azizin Müslümanlar arasındaki muadili ise Hızır’dır. Pir Sultan Abdal’ın şiirinde “Binbir ismi vardır bir ismi Hızır/ Her nerde çağırırsan orada hazır” dizelerinde ortak işlevi olan yardıma hazır olma durumu bütün toplumların inanışlarında ve anlatılarında başta gelen özelliklerindedir.

Hızır’ın, farklı adlarla aynı işleve sahip gündelik hayattaki varlığı, kültür hayatı içindeki sürekliliğini göstermesi açısından önemlidir. Dinler üstü bir kimliğe sahip olan Hızır, farklı adlarla dahi karşımıza çıksa bir anda görünüp kaybolma, meczup kılığında gezme, ölümsüzlüğü, olağanüstü işler yapabilmesi gibi özellikleriyle de kültürler üstü bir varlığa dönüşmüştür. Eski kült inançlarının izlerini taşıyan Hızır, Arapça yeşil anlamındadır. Hızır, bulunduğu yeri bereketlendirip kuru otları yeşertmektedir. A.J. Wensinck, Hızır’ın oturduğu yerin yeşermesini sağlamasını Kitabı Mukaddes’e bağlar. Kitabı Mukaddes’te şöyle bir cümle geçmektedir: “İşte adı Filiz (yeşil) olan adam ve o durduğu yerden filizlenecek ve Rabb’in mabedini yaptıracaktır” (Zekerya VI: 12). Hızır, İslami kaynaklarda isim değil lakap kabul edilir, ancak gündelik kullanımda isim yerine kullanılır (Ocak 2012: 59).

Hızır; Musevi, Hristiyan ve Müslüman geleneklerinde ortak olan mitolojik bir kişiliktir. Bazı özellikleri Gılgamış Destanına dayanır. Hızır efsanesi, İskendername’den sonraki zamana Musa ve yol arkadaşlarının konu edildiği Musevi efsanesi Elias ve Rabbi Josue b. Levi’ye ve de Kuran’a (18. Sure, 59-81. Ayetler) girmiştir. Hayat suyundan Ab-ı Hayat içtiği için ölümsüzlüğe sahip olduğuna inanılır. Bugüne kadar dünyada yaşadığına inanılır. Özellikle kendi adını taşıyan Hristiyan geleneğinde de Kutsal Georg bayramı diye bilinen (23 Nisan) 5/6 Mayıs’ta kutlanan Hıdrellez Bayramının gecesinde Hızır ve İlyas (Elias) sözcüklerinden ortaya çıkar. İlyas, Hızır’ın yol arkadaşı olan diğer mitolojik kişiliktir. Bayramlarının gecesi, dünyada yılda bir kez buluştuklarına inanılır (Boratav 2012: 77-78).

²²⁴ Anadolu’da, Aya Yorgi adıyla bilinen aziz, M.S. 4. asırda Filistin’de işkenceyle şehit edilmiştir. Aya Yorgi, Kapadokya’da bir asker çocuğu olarak doğmuştur.

Anlatıya göre; Hızır ve İlyas kardeşler birbirlerine çok bağlı iki kardeştir. Ancak ne olduysa olmuş kardeşler ayrı düşmüş ve Hızır denizlerde, İlyas ise karada yaşamak durumunda kalmıştır. Hızır ve İlyas her gün birbirlerine kavuşmak için dua edip durmuşlar. Bunun üzerine tanrı, onların yılda bir defa buluşmalarına imkân sağlamış. Hızır'ın, Ab-ı Hayat içtiğine yani ölümsüz olduğuna inanılır. Hızır'ın çoğunlukla aksakallı ve meczup bir kılıkla insanlar içinde gezinerek onların iyiliğini sınıdığına inanılır. Bu sebeple insanın her durumda kalbini temiz tutması gerekir. Hıdrellez inaniş İslam'da hem Sünni hem de Alevi mitolojisinde yer almaktadır. Hızır inancı Yahudilikte de vardır. Hristiyan geleneğinde ise Aya Yorgi veya Saint George geçmektedir. (Gezgin 2001: 82). Hristiyanların önem verdikleri Aya Yorgi veya Saint Georges adlı büyük azizin adına bulunan makamlar İbn Battuta, Piri Reis, ve Evliya Çelebi ve diğer seyyahlar tarafından Hızır, İlyas yahut Hızır İlyas makamı diye anılmıştır. Anlatının geçtiği bu mekânlarda eski bir kilise veya manastırın olması dikkate değerdir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde bir çağdaşının (muhtemelen hayali bir kişilik) Hızır ile olan Musa ve yoldaşının öyküsünü andıran bir macerasını anlatır, ancak bu, sonsuz hayat bitkisini arayan Gilgamiş macerasının bir yorumudur (Boratav 2012: 78). İbn-i Batuta ise, çok yaygın olan Hızır kültürüyle ilgili olarak gezileri sırasında yaptığı gözlemleri şöyle aktarmaktadır: “Şehirde iki büyük cami bulunuyor. Biri eski, diğeri yeni. Yeni caminin avlusunda kubbe altında mermer sütun üzerine bina edilmiş sekiz köşeli bir havuzdan fışkıran su adam boyu yükseldikten sonra yere iniyor. Musul çarşısı çok çekici dükkânların her biri diğerrinin üzerine eklenmiş. Kapıları demirden. Orada Circis diye bilinen Hz. Hızır'ın kabri vardır. Bir de onun adıyla anılan bir mescit vardır. Kabir, mescidin sağ tarafındaki köşede. Bu meşhur mezar, şehrin yeni cami ile köprü kapısı arasındadır. Allah Teâlâ burayı ziyaret etmeyi ve mescitte namaz kılmayı bize nasip eyledi, şükürler olsun” (İbn-i Batuta 335).

Circis'in Kabri, hala ziyaret edilmekte ve Aziz Corc adıyla bilinmekte olup Babü'n - Nebi (Nebi kapısı) adlı mahallededir. Müslümanlar bu zatı, fetret döneminde (Hz. İsa peygamberimize kadar devam eden süre içinde) yaşamış tevhid eli mübarek biri olarak bilir ve şehit olduğuna inanırlar. Bazı rivayetlere bakılırsa bu şahıs Hz. İsa'dan epey sonra Filistin'de ortaya çıkmış ve Roma imparatoru Diocletien devrinde Musul'a

girmiş; Apollo'ya tapan resmi ideoloji taraftarlarına tek Allah'ı ve Hz. İsa'yı anlatmış, ancak çeşitli mucizevî olaylardan sonra kendisi gibi inanlarla beraber şehit edilmiştir. Hıristiyanların rivayetine göre ise bu zat Saint Corc'tur ve bahsettiğimiz dönemde yaşamıştır. Nikomedeia'da²²⁵ vefat etmiştir" (İbni-i Batuta 341). Bu durum, Hızır'ın, Aziz Corc veya Circis adıyla çok geniş bir coğrafyada kabul gördüğünü, dönem ve coğrafya farkı olmaksızın geçmişten günümüze Hıristiyan ve Müslüman etkileşimini örneklemesi açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Avrupalı seyyahlar da, tekkelerde dervişlerin anlattığı Hızır'a dair menkabeler ile Saint Georges efsanelerinin benzer olduğunu fark etmişlerdir. Hızır - İlyas menkıbelerini dinledikten sonra bahsedilen zat, Saint Georges olması gerekir derler. Tekkedeki dervişlerin Hızır'ın atı diye Saint Georges'in atını takdis ettiklerini, atın ölümsüz olduğuna inandıklarını yazarlar. Bu özdeşleştirmenin Müslüman halk ile Hıristiyan halk arasında bir kültür alışverişi sonucunda gerçekleştiği düşünülebilir. Ocak, Hızır figürünün yalnızca Saint Georges'ten türetildiğini başka bir ifadeyle Hızır'ın adı geçen azizin İslamlaştırılmış biçimi olduğunu iddia etmenin doğru olmayacağını söyler. Çünkü Saint Georges'un bilinmediği Müslüman bölgelerde Hızır'a ait inanç ve makamların mevcudiyetini açıklamak güçleşir (Ocak 2012: 137-138).

2.4.14.3. Ejderha Öldüren St. Georges ve Hızır Söylenceleri

Ejder veya ejderha diye adlandırılan hayvan, farsça "azi-Dsâka" sözcüğünden türemiştir. Ejdere; epik metinlerde ve sözlü aktarımın masal, efsane, şarkı vb türlerinde rastlanır. Genelde çok iri bir yılan olarak tasvir edilir. Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde ve Dede Korkut'un kitabında yedi başlı ejderi öldürdüğü için övünen Hazen adlı kahraman da onu bir yılan olarak adlandırır. Ejder, masalarda su kaynaklarının koruyucusudur. Halkın su ihtiyacı onun emrindedir. Ondan su alabilmek için, ona kurban olarak insan götürülmelidir. Bu insanın çoğunlukla bakire bir kız olması gerekmektedir. Başka efsanelerde ise; doyurulması için düzenli olarak küçükbaş hayvan sunulması gereken bir varlık olarak tasvir edilir. Savaşçı kahramanlar ve kutsal kişiler ejder tarafından ya hapis tutulur (Sarı Saltuk) ya da korunur (Ahi Evren, serpicilerin koruyucu evliyası) (Boratav 2012: 66).

²²⁵ Nikomedeia: İzmit

İster gerçekten yaşamış ister hayali isterse eski bir Hitit tanrısının Hristiyanlaştırılmış şekli olsun Aya Yorgi veya Saint Georges uzun yüzyıllar boyunca Anadolu’da takdis edilmiştir. “Ejderha öldürme” motifi her halkın ve her devrin söylencelerinde bulunmaktadır. Özellikle Yunanlılarda bu motif çok kullanılmaktadır. Yunanlıların en çok tanınmış “ejderha öldürenleri” Herakles ile Perseus’dur. Hristiyanlığın başlaması ile ejderha öldürme görevi azizlere ve kutsal şahıslara geçmiştir. St.Georges ve ejderha söylencesi farklı isimler ve ayrıntılardaki bazı farklılıklarla birlikte günümüze kadar anlatıla gelmiştir. St. Georges çoğu zaman at üstünde, bazen yaya, mızrağı ve kılıcıyla bir ejderha öldürürken betimlenmiştir. Ocak’a göre kötülüğün ve şeytani eğilimlerin sembolü olarak efsane ve masallarda yer alan ejderha ile mücadele motifinin asıl merkezi orta ve uzak doğudur. Ancak bu motifin ilk kaynağı İ.Ö. üçüncü binde Sümerlilere kadar uzanmaktadır.

Muazzez İlmiye Çığ’a göre; Sümerlilere ait en az üç tür “ejderha öldürmeyle” ilgili söylence vardır. Bunlardan ikisinin kahramanları, su tanrısı Enki ile Güney Rüzgârı tanrısı Ninurta’dır. Üçüncüsü ise St. Georges’un aslı olduğu düşünülen kahraman Gılgamış’a aittir. (Türk 2010: 140). Efsaneye göre “Gılgames, adının sonsuza kadar yaşabilmesi için arkadaşı Enkidu ile birlikte çok uzaklardaki sedir ağacı ormanına gidip oradaki korkunç canavarı öldürmeyi planlar. Bu yolda ölmeyi bile adının sonsuza kadar yaşaması için yeterli görür. Sedir ormanlarının sahibi korkunç ejderha Huvava’dır. Gılgames, Enkidu ve yanındaki delikanlılar ile birlikte yola çıkar. Uzun yolculuğun ardından sedir ormanına varır ve canavarı öldürür. Ülkesinde mutlulukla karşılanır.” (Çığ 2000: 6-14). Sümer efsanesinde yer alan ejderha öldüren kahraman motifi, St. George’u veya Mor Cercis’i hatırlamaktadır. Böylece ejderha öldüren kahramanın varlığı çok daha eskilere dayandırılmaktadır.

Müslümanlarla Hristiyan halk arasındaki karşılıklı dini etkileşimlerin en önemli örneklerinden biri olan savaşçı ve ejderha öldüren bir aziz olması nedeniyle ejderha söylencesinin Hızır’a ve Sarı Saltuk’a mal edilmesi gibi bulgular, bu kültürlerin tek bir tarihi kişilik olduğunu düşündürmektedir (Türk 2010: 138). Ocak’a göre Türkler Anadolu’ya geldiği zaman benzer yönlerinden dolayı Hızır’la özdeşleştirilmiş ve ikisinin menkabeleri iç içe geçirilerek halkın belleğine yerleşmiştir. Pek çok yerde Saint Georges’a ait makamlar, kilise ve manastırlar Hızır yahut Hızır İlyas’a mal edilmiş ve

bir makam olarak yüzyıllar boyunca takdis olunmuştur. Aya Yorgi'nin ejderhayı öldürüşünü anlatan menkabenin Hızır'a uyarlanmış versiyonları halk arasında anlatılmaktadır (Ocak 2012: 140).

2.4.14.4. Mardin'de Hızır Efsaneleri

Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi Mardin'de Müslümanlar ve Hristiyanlar birlerinin kutsallarına saygı duymaktadır. Birbirlerinin özel günlerini kutlayıp kutsal mekânlarını ziyaret etmektedir. Mardin'de Hızır kültü, Hristiyan-Müslüman dini etkileşiminin örneklerinden sadece biridir. Mardin'de Hıdırellez veya Mor İliyo ve Mor Cercis'in günü (ya da St. Georges Günü) Müslüman ve Hristiyanlar arasında kutlanmakta ve ortak söylenceler anlatılmaktadır. Sahada yapılan derlemelerle Hızır, Mor İliyo ve Mor Cercis ile ilgili ritüeller ve anlatılar derlenmiştir. Hristiyan Müslüman etkileşimi derlemeler yoluyla örneklenmiştir.

Hızır'ın gittiği yere bereket getirmesi motifinin anlatıldığı menkabelerin benzerleri Kitab-ı Mukkades'te de anlatılan konulardandır. Bereket getirmeye dair Kitab-ı Mukkades'te şöyle bir hikâye vardır: Bir gün peygamber Elişa'ya, kocası borç bırakarak ölmüş bir kadın gelir. Alacaklılarının sıkıştırdığını, evde birazcak yağdan başka bir şey bulunmadığını bildirir. Elişa kadına bulabildiği kadar kap toplamasını söyler. Kadın kapları toplayıp getirir. Evin kapısını kaparlar ve yağı bütün kaplara paylaşırlar. Kapların hepsi derhal ağzına kadar yağla dolar. Kadın bunları satıp borçlarını öder (II. Kralla, IV, 1-7). Kadına ait az miktardaki yağın çoğalması konusu ana motiftir (Ocak 2010: 262).

Kitab-ı Mukkades'te anlatılan bir başka hikâye ise şöyledir: Peygamber İlya, Tsarefat şehrine gider. Orada rastladığı bir kadından yiyecek ister. Kadın ekmeği olmadığını ancak bir avuç unla biraz yağı bulunduğunu söyler. İlya, o undan bir pide yapmasını bildirir. Kadın söyleneni yapar ve bir avuç undan günlerce pide pişirilir, fakat ne hamur tükenir ne de yağ biter (I. Krallar, XVII, 10-16) (Ocak 2010: 263). Hızır menkabelerinin Kitab-ı Mukkades'teki İlya ve Elişa Peygamberlerin kıssalarıyla gösterdiği benzerlik oldukça dikkat çekicidir. Bunların Kitab-ı Mukkades etkisiyle uyarlandığını düşündürmektedir.

Hızır kültürünün çok güçlü olduğu Mardin’de çok sayıda Hızır söylencesi anlatılmaktadır. Yörede yapılan derlemeler ve Mardin Efsaneleri adlı tezden kaynak gösterilerek alınan efsanelerden bazıları şunlardır:

2.4.14.5. Hızır (A.S) ile İlgili Bir Efsane

Bir gün Hızır (a.s) erkek çocuğu olmayan bir eve dilenci kılığında gelir. Ev sahibi dilenci kılığındaki bu adamın haline çok üzülür ve onu evine davet eder. Sofra kurulur ve ev sahibi bu adamı sofraya buyur eder. Sofradan bir soğan alan dilenci kılıklı Hızır (a.s) soğanı ısırır ve yemeden sofraya bırakır. Sonra sofradan kalkıp kapıya doğru yönelir. Bu sırada ev sahibi “Hayrola nereye gidiyorsun?” der ve Hızır (a.s) birdenbire ortadan yok olur. Bu olaydan sonra erkek çocuğu olmasını isteyen ev sahibinin erkek çocuğu olur (Sancak 2008: 70). Şekil değiştirme, “Hızır’ın dilenci kılığına girmesi”; Misafirlik imtihanları, “Hızır’ın bir eve dilenci kılığında giderek ev sahibini sınaması”; Keramet, “Hızır’ın ortadan kaybolması”; Mükâfatlandırılmış işler, “Erkek çocuğu olmasını isteyen ev sahibinin Hızır’a gösterdiği misafirperverlik sonucu isteğinin olması”, Misafir ve ev sahipleri (Sancak 2008: 125) kullanılan motiflerden bazılarıdır.

2.4.14.6. Hızır (A.S) ile İlgili Bir Efsane II

Evliyalar zamanında koyun alıp satan (kasap) niyeti iyi, mert, içkici bir kasap varmış. Bir gün Hızır (a.s) bu kasaba yabancı bir insan kılığında görünerek “Bu gece senin misafirin olacağım” demiş. Kasap misafirini kabul etmiş. Evinde hiçbir yiyeceği kalmayan kasap misafirini iyi ağırlayabilmek için ona: “Ne yapayım ne yersin?” diye sormuş. Misafir kılığındaki Hızır, “Otuz böbrek yapacaksın.” demiş. Elinde hiçbir şey kalmayan kasap, misafirini iyi ağırlayabilmek için ahıra inip, koyunlarının böbreklerini almış. Hızır’ın (a.s) önüne getirmiş, koymuş. Hızır (a.s) yemiş, içmiş, yatmış, gitmiş. Sonra kasap, koyunların diğer etlerinin ziyan olmaması için temizlemeye gitmiş. Kasap, gidip baktığında tüm koyunlarının hayatta olduğunu görmüş. Tüm bunlardan sonra kasap, Hızır’ı (a.s) görmek için Allah’a yalvarıp yakarmış, Allah duasını kabul etmiş. Hızır (a.s) tekrar karsısına çıkmış. Hızır (a.s) tüm bunları onu sınamak için yaptığını söylemiş. Kasap da onun Hızır (a.s) olduğunu anlamış (Sancak 2008: 70).

Şekil değiştirme, “Hızır’ın yabancı bir insan kılığına girmesi”; Misafir ve ev sahipleri, “Hızır ve kasap”; Misafirlik imtihanları, “Hızır’ın bir eve yabancı bir insan kılığında

misafir olmak istemesi”; Mükâfatlandırılmış işler, “Misafirini iyi ağırlayan ev sahibinin koyunlarının hayatta olması”; Dua, “ Kasabın Hızır’ı görmek için dua etmesi”; Tekrar dirilme, “Böbrekleri alınan koyunun hayatta olması”; Keramet, “ Hızır’ın kerameti sonucu koyunların hayatta olması” (Sancak 2008: 125-126) kullanılan motiflerden bazılarıdır.

2.4.14.7. Hızır (A.S)

Zamanın birinde Mardin’de her cuma akşamı yalnız yoksulların evine gidip dilenen yaşlı bir adam varmış ve bu adama sadaka veren herkesin evine bereket gelirmiş. Ona hakaret edenlerin ise bereketi kesilirmiş. Günün birinde bu zatın Hızır (a.s) olduğunu öğrenen bir kadın avazı çıktığı kadar bağırp: “İşte Hızır, işte Hızır!” diye herkesi çağırılmış. Hızır (a.s) hemen ortadan kaybolmuş ve artık çok dara düşmeyene gitmez olmuş. Daha sonraları halk yine dilenci kılığına girmiş olabilir diye cuma akşamları gelen hiçbir dilenciye geri çevirmez, ona izzet ve ikramlarda bulunmuşlar (Sancak 2008: 71).

Kıyafet değiştirme, “Hızır’ın dilenci kılığında olması”; Mükâfatlandırılmış iş, “ Hızır’a sadaka verenlerin evine bereket gelmesi”; Cezalandırılmış işler, “Hızır’a hakaret edenlerin bereketinin olmaması”; Mucizevî sürat gerektiren işler, “ Hızır’ın hemen ortadan kaybolması”; Çeşitli dini inanışlar, “Halkın cuma akşamları gelen hiçbir dilenciye Hızır olabilir diye geri çevirmemesi” (Sancak 2008: 127) kullanılan motiflerden bazılarıdır.

2.4.14.8. Işık Efsanesi

Mardin merkeze bağlı Kavs köyünde yaşayan ve sadece bir kız çocukları olan bir aile varmış. Son derece yoksul olan bu aileye bir gün aksakallı bir adam gelmiş. “Yarın gece vakti şu karsıdaki tepede bir ışık göreceksiniz, o ışığı görünce her biriniz bir dilek tutun bu dilekleriniz Allah tarafından kabul olacak.” demiş. Ertesi gece o ışık görününce kadın hemen: “Ben dünyanın en güzel kadını olayım.” demiş ve olmuş. O kadar güzel olmuş ki o harabe evlerinden ışık saçmaya başlamış. O sırada oradan geçmekte olan zengin bir kervan merak etmiş ve gelip bakmış. Kervanın çok zengin olan sahibi kadına aşık olmuş, kadın da onun zenginliğine kanıp onunla gitmiş kocasının bütün ısrarına rağmen kadın gidince kocası da arkalarından bakıp dileğini istemiş. Onun da dileği

karısının hemen bir köpeğe dönüşmesiymiş. Hemen köpek olan kadını kervan sahibi ise iterek uzaklaştırmış. O köpek haliyle yeniden eve dönen kadını gören kızı dileğini istemiş. Onun ise dileği annesinin yeniden eski haline dönmesiymiş. O anda köpek yeniden kadın olmuş ve tıpkı eski haline dönmüş. O günden beri bu tepenin üzerinde ışık gören köy halkı bu olayı bildikleri için sadece imanlı ölmek, sağlık ve mutluluk diliyorlar (Sancak 2009: 95).

Olağanüstü insan-kahraman, “Ak sakallı adamın aile fertlerinin dileklerini yerine getirmesi”; Harikulade güzel kadın, “Kadının dileği sonucu çok güzel bir kadın olması”; Tüccar (kervancı); Zengin adam, “Kervancının çok zengin olması”; Asık olma, “Kervancının güzel kadına asık olması”, Aşığı ile kaçmak, “Kadının kocasını bırakıp aşığı ile kaçması”; Askta rakip, “Kervancının kadının kocasına rakip olması”; Bedduanın yerine getirilmesi, “Kadının, kocasının duası sonucu köpek olması”; İnsanın hayvan seklene dönmesi, “Kadının köpek haline dönüşmesi”; Anne sevgisi, “Köpek kılığında olan kadının kızlarının dileği sonucu tekrar eski haline dönmesi” (Sancak 2009: 166).

Delahaye, Saint Georges’in menkabelerinde tıpkı Hızır gibi uğradığı eve bereket ve bolluk getirdiği, kuru tahtaları, kuru ağaçları yeşertip ulu ağaç haline getirdiği, hastaları iyileştirdiği hikâye edilir. Saint Georges’in menkabelerinden önemli bir kısmı, bazı ejderhalarla mücadele edip Anadolu halkını kurtararak Hristiyan yaptığını anlatırlar. Bazı araştırmacılar Anadolu’da Aya Yorgi diye anılan Saint Georges’in aslında Hristiyanlık öncesi Hitit (Anadolu’nun) efsanevi bir tanrısının Hristiyanlaştırılmış şekli olduğu kanaatinde dirler. Onlara göre, Kapadokya Roma ordusunda bir subay olduğuna dair rivayetler ileri sürülen bu aziz, gerçekte yakıştırmaya bir şahsiyettir. Nitekim Aya Yorgi menkabelerinin aslında daha sonraları yine Orta Anadolu’da yaşadığına inanılan bir başka asker azize, Saint Theodore’a ait olduğu da (Ocak 2012: 139) söylenmektedir.

St. Georges, XIII. yy.’da Danişmentliler zamanında benimsenmiştir. Ejderha öldüren St. Georges resmi, hükümdar Melik Muhammed tarafından basılan sikkenin arka yüzünde yer almıştır. St. Georges’ı o kadar benimsemişlerdir ki, onu Bozatlı Hızır olarak kabullenmişler ve ele geçirdikleri kiliselerde öteki azizlerin resimlerini yırttıkları halde, St. George’unkine dokunmamışlardır. Bugün Müslüman ve Hristiyanların birlikte yaşadığı bölgelerde bu dini etkileşim sonucunda St. Georges ve Hızır kültlerinin ne

denli birbirlerine karıştıklarını gözlemlemek olasıdır. Öyle ki, aynı türbelerin veya kilisenin ortaklaşa kullanıldığına da sıkça rastlanmaktadır (Türk 2010: 139).

Ejderha söylencesinin asıl olarak Hristiyan azizi olan St. Georges'e ait olduğu ve ona ait söylencelerin IX. yy.dan önce Müslüman halk inançlarını etkilediği bilinmektedir. St. Georges ile ilgili söylencelerin Hatay'da "Ejderhanın Öldürülmesi" söylencesi Hıdır Bey'e (Hızır Aleyhüsselam) mal edilerek anlatıldığı gibi Hıdır'la aynı kişi olduğuna inanılan St. Georges'e mal edilerek ve mekânda değişiklik yapılarak da anlatılmaktadır. Aşağıdaki söylenceler bu konudaki etkileşime örnek oluşturmaktadır:

2.4.14.9. Ejderha Nehrin Sularını Kesiyor

"Beyrut'ta bir ejderha nehrin sularını kesiyor ve kente su vermiyormuş. Her suyu kestiğinde de ya bir koyun ya da bir genç kıızı kurban olarak alıyormuş. Bir yıl kız verilmesi gerektiği halde, kralın kızından başka kız kalmamış. Bu durumdan kız çok korkmuş ve Mar Corcus'a (St.Georges) sığınmış. Mar Corcus da kıza, kendisini koruyacağına ve ejderhayı öldüreceğine söz vermiş. Sözünü tutarak kralın kızını kurtarmış (Türk²²⁶ 2010: 138).

"Tüm ülkelerde dehşet saçan bir ejderha kendisine yaklaşan herkesi nefesiyle zehirliyormuş. Sakinleşmesi için, her gün kendisine iki koyun sunulmakta, koyun bulunamadığında ise kura ile seçilmiş bir insan gönderilmekteymiş. Günün birinde kura kralın kız kardeşine isabet etmiş. Prenses gelinliğini giyerek ejderhanın yanına gelmiş. Ancak ejderha prensese saldırmadan Aziz Georges ejderhayı yaralamış. Yaraladıktan sonra onu prensesin kuşağıyla bağlayıp evcil bir hayvan gibi zapt etmiş. Halka korkmamalarını, eğer Hz. İsa'ya inanırlarsa kendilerini bu canavardan kurtaracağını söylemiş. Halk bunu kabul etmiş ve Aziz Georges da ejderhayı öldürmüştü. Bugün Hristiyanlar tıpkı Hızır gibi Aziz Georges'un da kendilerini kötülüklerden koruyacağına ve zor durumda imdada yetişeceğine inanmaktadırlar. Aziz George adına Antakya'da 6.yy.'dan kalma bir kilise bulunmaktadır." (Türk²²⁷ 2010: 138).

"Hz. Musa ile Hızır haftanın belirli günlerinde Samandağ Hızır Aleyhüsselam makamında buluşup sohbet eder, toplumsal ve dinsel sorunları tartışmış.

²²⁶ Türk'ün, Hannur Kar ile yaptığı görüşmenin notlarıdır.

²²⁷ Türk'ün, Karasu, 41 yaşında, İlkokul, Sarılar Köyünde yaptığı görüşmenin notlarıdır.

Buluştukları günlerden birinde önlerinden bir konvoy geçmiş. Konvoyda ağlayan insanlar varmış. Konvoyun önünde bakire, güzel bir kız, arkasında da köy halkı varmış. Hızır ve Musa yaklaşıp sormuşlar “Neden ağlıyorsunuz?” Köylüler “Aman işimize karışmayın, biz senede bir defa köyümüzün en güzel kızını denizden çıkan ejderhaya kurban olarak veriyoruz ve ejderha bu kurban karşılığında bir yıl bize dokunmuyor, böylece rahat ediyoruz” demişler. Hızır “olmaz öyle şey, sakın böyle bir şey yapmayın, ben de sizinle beraber geleceğim” demiş. Birlikte deniz kenarına gitmişler. Deniz yükselmiş ve bir süre sonra bekledikleri ejderha gelmiş. Ejderha kızı almak üzereyken, Hızır kılıcıyla ejderhanın bir kolunu vücudundan kopartmış. Kol o hızla Lübnan’ın Bahalbek dağlarına kadar uçmuş, dağlara vurunca o dağlardan su fişkırmış. İşte o su, Asi adı verilen nehri oluşturmuş. Bu sefer, canavar, Hızır Aleyhüsselam’a yalvarmış, “bir daha vur ki öleyim” demiş. Aslında, Hızır bir kez daha canavara vursa, canavarın kolu yerine gelecek ve daha da güçlenip saldırganlaşacaktı. Hızır bunu bildiği için canavara tekrar vurmamış. Böylece canavar olduğu yere yığılmış ve ölmüş. Bu su (Asi’nin suyu) o dönemlerde Ab-ı Hayat suyuydu. Hızır o sudan içmiş ve ölümsüzleşmiş. O günden sonra da Allah tarafından dara düşenlere, zor durumda olanlara yardım için görevlendirilmiş...” (Türk²²⁸ 2010: 139).

Hatay’da, Mor Cercis’in “Ejderha öldüren St. Georges motifi ile Hz. Ali’nin beyaz at üzerinde elinde kılıç, yeşilbaşlıklı, kırmızı elbiseli ve yanında aslan olan motifi benzerlik göstermektedir” Bu örnek, Hızır kültü konusundaki Hristiyan-Müslüman inanç benzerliğinin ve etkileşiminin oldukça güçlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Türk 2010: 139).

Baharın gelişinde Hızır George ya da Hızır Cercis, Gevargis denilir. Bütün Hristiyanlık âlemi Mor Cercis’e büyük önem vermektedirler. Mor Cercis’in bayramı şehit edildiği gün olan 23 Nisan’da kutlanmaktadır. Hızır Cercis’in çok mucizeler yaptığı bilinmektedir. Kal’ıt Mara köyünde akşama kadar kalınır, piknik yapılır. Mor Cercis’de düzenlenen piknik ise festival havasında geçmektedir. Hızır İlyas ile karıştırılmaktadır. Hızır İlyas’a, Suriye’de Hızır Cercis denilmektedir. Mor İliyo’ya da, Hızır denilir.

²²⁸ Türk’ün Zübeyir Amberli 52 yaşında, Üniversite, Antakya’da yaptığı görüşmenin notlarıdır.

2.4.15. Hıdrellez Günü Kutlamaları

Anadolu’nu dört bir tarafında Müslüman ve Hristiyanlar arasında Hızır kültürünün çok güçlü olduğu görülmektedir. Hızır adına çok sayıda makam bulunmaktadır. Bu kültürün törensel yanını oluşturan Hıdrellez kutlamaları çerçevesinde, genel olarak kâğıda yazılmış dilekler, çizilmiş resimler gül ağacına asılır ya da ağacın altına gömülür. Piknikler yapılır, evler temizlenir. Ancak Anadolu’daki yaygın biçimiyle “Hıdrellez” isminde olmasa da farklı tarihlerde Süryaniler arasında da Mor İliyo ve Mor Cercis’in günlerinde bahar bayramının ritüellerine benzer kutlamalar yapılmaktadır. Ayrıca, yöredeki Müslüman halk da zaman zaman bu kutlamalara katılmaktadır. Ya da Hıdrellez bayramı olarak düşünüp dini bir dayanağa dayandırıp bu azizlerin günlerine ve pikniklerine katılmaktadır.

Hızır ya da Hızır ve İlyas kavramları etrafında İslami bir içeriğe bürünmüş olan bu yaz bayramının kökü, İslamiyet ve Hristiyanlık öncesi İlkçağ Anadolu, Mezopotamya ve Orta Asya kültürlerindeki tabiatın yeniden dirilmesini kutlama törenlerine kadar götürülür. Hıdrellez törenleri, bolluk ve bereketi simgeleyen su ve yeşillik kavramlarının ön plana çıktığı, ağacın bol bulunduğu, bazen içinde türbe de yer alan mesire yerlerinde kutlanan eğlencelerdir. İslam Türk inançlarında Hızır yahut Hızır İlyas kültü adını taşıması söz konusu inançlarda genellikle Hızır’ın ağırlıklı olması, bazen de Hızır ve İlyas’ın tek şahsiyetmiş gibi düşünülmesi sebebiyledir (Ocak 2012: 11).

İslami literatürde Hızır ve İlyas bulunduğu halde, bu literatürde Hıdrellez günü törenlerine dair bilgi olmaması, Hıdrellez’in ve etrafında oluşan inanç, adet ve geleneklerin İslami olmayan kaynaklardan geldiğini gösterir. Araştırmacılar, Hızır ve Hıdrellez’in kökenini eski Mezopotamya ile Anadolu kültür ve dinlerine bağlarlar. Hıdrellez’in kökeni ve içeriği konusunda tek bir köken veya kaynağın değil, zaman ve mekân içerisinde pek çok köken ve kaynakların, kültürlerin katkısını kabul etmek (Ocak 1990: 142) gerekir.

Gregoryen takvimine göre; 6 Mayıs Hıdrellez günü ile başlayıp 7 Kasım tarihi ile son bulan yüz seksen altı günlük zaman kesitine ‘Hızır Günleri’, ‘Ruz-ı Hızır’ denilir. Hızır ile İlyas’ın senede bir gün buluştuklarına inanırlar. Hristiyanlar, Cercis Nebi’nin şehit

edildiği gün olan 23 Nisan'da tören yapmaktadır. İnsanlar bu günlerde kırlara çıkıp piknik yaparlar, dileklerde bulunurlar.

Birçok kültürde yer alan söylenceye göre Hızır ve İlyas kardeşlerin buluştuğu gün 6 Mayıs Hıdrellez günü bir bahar bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu günde suların uyuduğuna, ağaçların ise secde ettiklerine inanılır. Hıdrellez'de insanlar, Hızır ve İlyas peygamberin altında buluştuğuna inanılan gül ağaçlarının altına dileklerini bırakırlar. Gül ağaçlarının altına bırakılan dilek kâğıtları daha sonra gün ışıyınca bir nehre atılır. Bazı yerlerde bu günde ateş yakılarak üzerinden atlanır ve dilek tutulur. Hıdrellez gününde Hızır'dan dileklerde bulunulur, Hızır'ın insanların dileklerini kabul edeceğine inanılır. Hıdrellez'de, topluca yeşillik alanlarda piknik yapılır ve şifalı otlardan hazırlanan yiyecekler hep beraber yenilir (Gezgin 2001: 82).

Mardin'de Hıdrellez günü Mor İliyo veya Mor Cercis'in günlerine denk gelen bahar aylarında kutlanmaktadır. Pikniklere gidilir. Mardin Süryanileri, Hıdrellez günü olarak değil, azizin günü olarak bu özel günü kutlamaktadır. Sadece ayin düzenlenmez festival havasında eğlenceler düzenlenir, piknikler yapılır. Müslüman ve Hristiyanlar tarafından birlikte kutlanmakta ve Hızır ve Mor Cercis hakkında benzer söylenceler anlatılmaktadır. Midyat'ta konu ile ilgili yapılan derlemelerde Mor Gabriel kilisesinde görevli Şükrü Aktaş , şubat ayında Mor İliyo'nun anma günü olduğunu ancak Hıdrellez şenliklerinin kutlanmadığını söylemektedir. Konuya Mardin Süryanilerinin ve Midyat Süryanilerinin yaklaşımının farklı olduğu gözlenmiştir.

Hıdrellez günü ile özellikle Hızır'la karşılaşılabilmesine inanılır, ancak her geleni Hızır bilmek inancı gereği de Hızır'ın her an her yerde karşımıza çıkabileceğine inanılır. Bu nedenle yardım isteyen, kapıya gelen kimselerin geri çevrilmesi hoş karşılanmaz. Gelenin Hızır olma ihtimali vardır. Geri çevrilirse evin bereketinin kaçacağına, kazancın azalacağına, işlerin yolunda gitmeyeceğine vs. inanılır. Bu yönüyle toplumsal ve psikolojik işleve sahip olan bu kült, insanoğlunu inançları yoluyla yardımsever olmasına vesile olmaktadır.

Hıdrellez ritüellerinin gerçekleştirildiği alanlar yeşillik bölgelerdir. Hızır kelimesinin Arapça yeşil anlamına geldiği düşünülürse yazın gelişinin bu tür mesire alanlarda kutlanmasının sebebi anlaşılacaktır. Yörelere göre değişiklik gösteren ritüellere rağmen

genel olarak Aya Yorgi, Saint George, Mor İliyo, Mor Cercis, Hıdır veyahut Hıdır-İlyas adlarıyla türbelere, yatırlara, kilise ve manastırlara ziyaretler yapılır. Dualar edilir, adaklar adanır. Geleneksel ritüeller uygulanır.

Uygulanan ritüellerde atalar kültürünün, su ve tabiat kültürlerinin izleri görülmektedir. Geçmişten günümüze süregelen bu inanışlar Hristiyanlaşarak veya İslamlaşarak varlığını koruyabilmiştir. Hıdrellez gecesinde gül ağacının dibine dileklere göre taşlardan ev, araba, çocuk resimleri çizilir. Ya da bir kâğıda çizilen şekiller ağacın dibine gömülür. Böylece ne dilenirse kabul olunacağına inanılır. Mardin’de Mor İliyo kilisesinin duvarının bir yüzeyi dilek taşı olarak kullanılır. Eğer taş kilise duvarına yapışırsa dileğin kabul olacağına, yere düşerse kabul olmayacağına inanılır. Bu ve benzer uygulamalar Anadolu’nun pek çok kilise, manastır, türbe ve yatırlarında uygulanan ritüellerindedir.

Ashâb-ı Kehf ve Mor İliyo kilisesinde uygulanan bu ortak ritüel din dışı uygulamaların dinin bir parçası gibi algılanması ve girdiği her dine uyarlanabilmesi ile mümkün olduğu görülmektedir. Bu uygulama Ashab-ı Kehf mağarasında da uygulanmaktadır. Ashâb-ı Kehf ile Mor İliyo kilisesindeki kaya üzerindeki bir şekil veya oyuğun varlığı ile inançlar mekânsal olarak somut bir zemine oturtulur. Hıdrellez kutlamalarının kökeni İslamiyet ve Hristiyanlık öncesi ilkçağ Anadolu, Mezopotamya ve Orta Asya kültürlerindeki tabiatın yeniden dirilmesini kutlama törenlerine kadar götürülebilir.

Mor Cercis’in ve Mor İlyo’nun şahrosuna katılan her dinden insan kendi inançlarına göre, dua okur, buhur yakarak dilek diler. Her dilek için bir mum yakılır. Küçük taşlar, duvara sürülerek de dilek dilenir. Taş, kilisenin duvarına yapışırsa dileğin gerçekleşeceğine, yapışmazsa gerçekleşmeyeceğine inanılır. Ayrıca tutulan dilekler bir kâğıda yazılarak veya bir şekille ifade edilerek Meryem Ana’nın tablosunun önüne ya da tabloya yakın bir köşeye bırakılır. Kibrit çöplerinden, küçük taşlardan veya hamurdan yoğrularak tutulan dileğin bir maketi yapılır. Çocuk sahibi olmak isteyenler hamurdan veya kibrit çöpünden bebek yaparak kiliseye bırakırlar. Evlenmek isteyen gençler, gelin-damat resmi yaparak kiliseye bırakırlar. Böylece dileklerin gerçekleşeceğine inanılmaktadır.

Hıdırellez, bir inancın pagan kültürden, Hıristiyanlığa ve Kur'ân-ı Kerim'de geçen bir sureyle Müslümanlarca da kutsal kabul edilmesine değin geçirdiği süreçle bir törenin şenliğe dönüştürülmesine kadar geçen sürede varlığını korumasını ancak kültür hayatımızdaki önemi ile açıklanabilir.

2.4.15.1. Hızır Kültünün İşlevleri

Toplumlar farklı din ve kültürlerin etkisi altına girdikleri zaman ya eski olan unutturulur ya da eski olan o toplumun motifleriyle süslenir. Jung, "Direnci kültür unsuru" olarak adlandırılacak bazı unsurların ise değişmediğini söyler. Bu yapılar, insan zihninde bulunur ve belirli bir işlevi üstlenir. Jung'un "arketip" olarak adlandırdığı direnci kültür unsurlarından biri de, halk anlatmalarının çoğunda yer alan "olağanüstü kılavuz varlık"tır (Duman 2012: 190). Olağanüstü kılavuz varlık, anlatıyı sürükleyen ve aynı zamanda yönlendiren özelliklere sahiptir. Azizler, erenler, Hızır olaylara ivme kazandıran olağanüstü kılavuz varlığa örnek tiplerdendir.

Jung'a göre ise Hızır; Kendilik'i temsil ediyor olabilir. Niteliklerinden öyle anlaşılıyor: bir mağarada, yani karanlık bir yerde doğduğu söyleniyor; İlyas gibi daima kendini yenileyen bir "Uzun Ömürlü" o. Tıpkı Osiris gibi zamanın sonunda o da parçalanıyor, hem de Deccal tarafından. Fakat kendini yeniden diriltebiliyor. Yeniden canlanan balık olarak yorumlanan ikinci Adem gibi o da bir danışman, kutsal ruh, "Hızır Kardeş"tir. Her halükârda Musa onu yüksek bilinç olarak kabul eder ve onun tarafından eğitilmek ister. Bunu, yazgının iniş çıkışlarında Kendilik'in üstün rehberliğini Ben bilincinin nasıl algıladığını anlatan o kavranması güç olaylar izler. Dönüşüm yeteneği olan sâlik için rahatlatıcı bir hikâyedir bu; itaatkâr kul için ise Allah'ın kadiri mutlaklığına karşı dil uzatılmayacağını gösteren bir uyarıdır. Hızır yalnızca yüce bilgeliği değil, bilgelik olmasına rağmen insan aklının ermeyeceği davranışları da temsil eder. Böyle bir gizlem hikâyesini dinleyen kişi, arayış içindeki Musa'da ve unutkan Yeşua'da kendini bulacak, öykü ona, yeniden doğuşun sağladığı ölümsüzlüğün nasıl gerçekleştiğini anlatacaktır. Karakteristik olan, dönüşüm geçirenin Musa ya da Yeşua değil, unutilan balık olmasıdır. Balığın kaybolduğu yer Hızır'ın doğum yeridir. Ölümsüz varlık, göze çarpmayan, unutilan, hatta tümüyle olasılık dışı bir şeyden doğar (Jung 2005: 71-72).

İnsanoğlu çaresiz kaldığı zamanlarda din farkı gözetmeksizin olağanüstü haller atfettiği varlıklardan ve iyelerden yardım bekler. İlahi dinlerde yardım beklenen azizler ve veliler olduğu gibi olağanüstü varlıklardan da medet umulmaktadır. Bu çaresiz dönemde şaman ve pagan inançlarının izleri daha çok ortaya çıkmaktadır. Atalar kültü, dağ ve su kültleri, iyeleri eski inanış şekliyle olmasa dahi çaresiz kalındığında yeni dinin etkisiyle aldıkları şekilleriyle ilahi olduğuna inanılan güçle kendilerinden yardım beklenir. Çaresizliğin ortak adı haline gelen Hızır, bu yönüyle önemlidir. Hızır, değişen adına rağmen ortak özelliklere sahip bir kült haline gelmiştir. Hızır'ın Anadolu'da Hristiyan ve Müslüman toplumlarındaki adlarından bazıları: Saint George, Aya Yorgi, Mor İliyo, Mor Cercis, Hızır Gevargis, Hızır Cercis, Hızır İlyas'dır. Olağanüstü özelliklere sahip, zor zamanlarda medet beklenen bu külte, Jung da dikkat çekmiştir. “yaşlı bilge adam (Hızır) ya da olağanüstü özelliklere sahip hayvan (bozkurt) şeklinde somutlaştırılan “ruh arketipi”nin, insanın “idrak”, “iyi bir tavsiye”, “karar”, “plan” gibi şeylere ihtiyaç duyduğu ve bunlara kendi imkânlarıyla ulaşamadığı durumlarda ortaya çıktığını ve böylece, insanın “yetersizliğini” telafi ettiğini dile getirmiştir” (Jung 2009: 86; Duman 2010: 192).

İnanma ihtiyacını tetikleyen temel nedenlerden biri olan çaresiz durumda kalma ve bu durumdan kurtulmaya çalışmak için uygulanan ritüeller, büyüsel işlemler farklı dinin uygulamalarının izlerini taşıdığı gibi bu uygulamaları aynı zamanda meşru kılmaktadır. İslami çerçeveden bakılınca türbelere, ağaçlara çaput bağlamak, kutsal mekânların duvarlarına taş yapıştırmak, suya dilek parası atmak... vb uygulamalar dinin bir ibadeti olmamasına rağmen dinin bir parçası, bir ritüeli gibi kabul görmektedir. Bidat ve hurafe adı verilen bu uygulamaların kökenin şaman ve pagan inanışlarına kadar indiği görülmektedir.

Halk kültürünün ve anlatmalarının önemli bir iyesi olan, Hızır, “Bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmış halk anlatmalarındaki yardımcı ruh arketipi, İslami düşünüş tarzıyla yeniden şekillenerek, aksakallı bilge Hızır figürü şeklinde kendini göstermiştir.” Jung’un üzerinde durduğu “ruh faktörünü simgeleyen kişi, çoğu kez yaşlı bir adamdır.” (Jung 2009: 85). Bu şekilde değerlendirdiğimizde ise karşımıza Hızır çıkmaktadır. Rosiere'nin halk anlatmaları üzerine geliştirdiği kanunlar arasında yer alan yer değiştirme ve adaptasyon kanunları, Jung'un, “ruh arketipi”nin rüyalarda ve halk bilgisi

ürünlerinde “yaşlı bilge adam” şeklinde tasavvuru, bu sürecin psikolojik temellerini göstermektedir (Duman 2012: 196-199).

Tasavvuf kaynaklarında Hızır imgesinin şu insanüstü özelliklerle tanımlanır: Hızır gerçek fizyonomisini değiştirebilme, sonsuz değişik kalıplarda görünebilme kabiliyetine sahiptir. İhtiyar veya genç bir adam, bir çocuk olabilir, kuş veya tavşan oluncaya kadar çeşitli hayvan biçimlerine de girebilir. Göz açıp kapayınca kadar çok uzak mesafeleri aşabilir. Yardımına ihtiyaç duyulduğunda hiç umulmadık bir anda görünür ve işini bitirir bitirmez yine öylece kaybolur. Doğadaki varlıkları kendi emrine alabilir, onları kendi hizmetinde kullanabilir. Ölü insanları diriltme kabiliyetine sahiptir. Havada, boşlukta yürüyebilir, durabilir; su üstünde batmadan durabilir, dolaşabilir (Ocak 2012: 91).

Halk inançları da kendi mantığına göre bir Hızır imgesi tasavvur etmiş ve ona birtakım işlevler yüklemiştir. Bunlar arasında en belirgin olan Hızır dendiği zaman akla ilk geleni, zor durumda olanlara yardımcılık ve felaketten kurtarıcılık, felaketlerde yardımcılık, iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandırma, bereket bolluğa kavuşturma, savaşlarda yardım etme gibi işlevsel özelliklere sahiptir. Bunun halk inançlarında ağırlık kazanması yukarıda açıklanan psikolojik etkenler nedeniyle (Ocak 2012: 109-118).

Halk inançlarında Hızır'ın Portresini evliya menakıbnamelerinde, destansı romanlarında, halk hikâyeleri ve masallarında, efsanelerinde bulabiliriz. Hacı Bektaş Vilayetnamesinde; yüzünde yeşil bir peçe (nikap), altında boz bir at vardır. Elindeyse mızrak tutmaktadır. Buna benzeyen bir başka tasvir de Otman Baba Vilayetnamesinde; karşıda boz atlı, yeşil mızraklı (Cıda, niza), yüzü peçeli bir reis (server) belirir. Battalname'de de yine boz atlı bir er olduğunu, ancak peçesiz dolaştığını ve mızrak yerine yeşil kamçı taşıdığını anlıyoruz. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dirse Han oğlu Boğaç'ı boz atlı Hızır ölümden kurtarır (Ocak 2012: 119).

Anadolu ve Rumeli'deki Hızır inançlarının oluşmasında büyük katkısı olan Aya Yorgi imgesinin “boz atlı Hızır” tasavvurunda da önemli bir payı olduğu düşünülebilir. Çünkü bu Hristiyan azizi de daima beyaz bir at üzerinde tasvir edilmiştir. Hızır ve İlyas şahsiyetinin oluşumunda rol oynayan farklı kökenden inanç, gelenekler ve efsaneler olacaktır. Bunlar da Hızır ve İlyas'ın anavatanı diyebileceğimiz Mezopotamya, Suriye,

Anadolu ve İran'ı içine alan Ortadoğu'nun kadim inanç ve telakkileridir (Ocak 2012: 122-126).

Jung, günümüze kadar anlatıla gelen ve gizlem öyküsü olarak yorumladığı Hızır anlatmalarında "Hızır'ın halk dininde, insanın dostu, danışmanı, teselli ve müjde veren öğretmeni olarak günümüzde de yaşamayı sürdürdüğünü" söylemektedir (Jung 2005: 73).

2.4.15.2. Hızır Baba İnancı ve Nevruz

Hızır karşımıza nevruz kutlamalarında Hızır baba olarak çıkmaktadır. Nevruz kutlamaları esnasında karşımıza çıkan sembollerden biri; "Hızır Baba" figürüdür. "Türk kültüründe Nevruz kutlamaları esnasında; mesire alanlarında eğlence, şenlik, piknik ve oyunlar düzenleme; Temizlik yapma ve giyim kuşamdaki değişiklikler; hediyeleşme, akraba ziyâreti ve sosyal dayanışma; ad verme; ateş yakma ve üzerinden atlama gibi adet ve geleneklerin yanı sıra Hızır Baba inancı; Kabir ziyareti, kurban, dua ve diğer dini motifler; Bolluk ve bereket gelmesi için yapılanlar; Sağlık, mutluluk, baht açıklığı için yapılanlar ve tutulan dilekler gibi adet ve gelenekler de yaşatılmaktadır." Nevruz akşamı Hızır'ın evleri gezerek bereket dağıttığına, Hızır'a rastlayanın başına talih kuşu konacağına inanılır. Bu yüzden o gece evlerin temizliğine daha çok özen gösterilir. Bu inançlardan esinlenilerek, Orta Asya'nın çoğu yerlerinde, bazı kişiler Nevruz kutlamaları sırasında ak sakal takıp, yeşil cüppe giyerek ortaya çıkar, çocuklara hediyeler dağıtır ve büyüklere de hayır dua ederler. Halk bu sembolik kişilere Hızır Ata, Hızır Baba, Nevruz Ata, Nevruz Baba, Dihkân-Dehkân Baba gibi isimler takar. Hızır inancı Türk Dünyası'nda çok yaygındır. Hatta, Azerbaycan'da kutlanan bayramlardan biri Hızır Nebi Bayramıdır. Türk düşünce sistemi ateşi, sıcaklığı ve de baharı temsil eden Hızır ile suyu temsil eden İlyas'ı birleştirerek tabiata can geleceğini düşünmüş ve her gelen yeni yılın bereketli olması için, "Hızır Nebi'yi Karşılama Törenleri" yapmayı böylece adet haline getirmiştir (Uca 2007: 152).

Bugün Müslüman ve Hristiyanların birlikte yaşadığı bölgelerde dini etkileşim sonucunda azizler, erenler ortak kültürlerin ve kültürün oluşmasında önemli rol oynamaktadırlar. Ortak kültürler, ritüelleri de beraberinde getirmektedir. Halk arasındaki bu özdeşleştirme sebebiyle din farkı gözetmeksizin aynı kilise, manastır ve türbelerin

kullanıldığını görebilmekteyiz. Mardin'deki Mor İliyo ve Mor Cercis'in günleri ve uygulamalarının Müslüman halk arasında Hıdrellez kutlamalarına benzerliği ile dikkat çekmektedir. Mor İliyo ve Mor Cercis adlı azizlerin Hızır ile işlevsel benzerliği dikkat çekicidir. Özellikle Mor Cercis günü kutlamalarına her dinden ve etnik gruptan insanlar katılmaktadır. Benzer inanç ve uygulamaları bu özel günlerde insanları bir araya getirmektedir. Bu güne Hıristiyanlar "Mor Cercis Günü" ya da halk arasında "Aziz Corc Günü (Mor Corcus)", Müslümanlar ise "Hıdrellez Günü" demektedir. Bu gecede istenilen dileklerin gerçekleşeceğine, hastaların şifa bulacağına, kısmetlerin açılacağına, bereketin artacağına inanılmaktadır. Hıdrellez günü için önceden hazırlık yapılır. Evler ve bahçeler temizlenir, piknikler yapılır.

Coğrafi olarak bulunduğu konum itibariyle pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış Mardin'de, farklı milletler hüküm sürmüşlerdir. Her millet kendi dininin, kültürünün hakim olmasını istemiştir. Ancak yöreye özgü ve öncesine ait olan kökleşmiş inançlar ve ritüeller tamamen silinemediğinden etkisi altına girdiği dinin ve kültürün renkleriyle yeni bir kimliğe bürünmüştür. Böylece yeni olanın kabullenilmesi de kolaylaştırılmıştır. Pagan kültürü, Hıristiyan kültürü ile; Hıristiyan kültürü, İslami kültür ile karşılaştığı zaman aynı uygulama geçerli olmuştur. Böylece ortak motiflere sahip ritüeller uygulanmaya devam edilmiştir.

Hızır-İlyas; pagandan Hıristiyanlığa ve İslamiyet'e uzanan bu süreçte farklı dinlerin ve kültürlerin etkileşimiyle kült haline gelmiştir. Hızır-İlyas kültü Anadolu'da makamlarıyla farklı dinlerden insanların inandığı, bir araya geldiği kutsal mekânlara ev sahipliği yapmaktadır.

Kutsal mekânlar, etrafında ritüeller geliştirdiği gibi anlatılar da yaratmaktadır. Kutsalın etrafında gelişen bu anlatılar yörelere ve dinlere göre ortaklık veya farklılık gösterebilirler. İnsanoğlunun çaresizliklerini, umutlarını, dualarını somutlaştırabildikleri mekânlar olması açısından paylaşılarak çoğalmıştır. Anadolu'da ve Mardin'de farklı dinlerin yaşandığı göz önüne alındığında ortak kültlere sahip olunmasının nedeni anlaşılabilir. Kutsala duyulan inanç, ihtiyaç kültürlerin her dönemde unutulmadan yaşatılmasının sebebi olmuştur. Kiliselerin, manastırların, kabirlerin, türbelerin, yatırların korunmasının da sebebidir. Hızır, Hızır-İlyas, Saint George, Aya Yorgi, Mor İliyo, Mor Cercis bu durumu örnekleme açısından önemlidir. Zamanın ve mekânın

ötesine geçmiş anlatılar ile kutsiyet her yere sirayet etmiştir. Kutsala duyulan ihtiyaç işlevsel olan fonksiyonunu yerine getirmesini de sağlamaktadır. Kutsal mekânın bulunduğu bölgedeki din değişince mekân kutsallığını kaybetmez. Yeni kültürün ve dinin kültleri ile fonksiyonunu devam ettirir.

Mardin’inde de bu durum farksız değildir. İşlevsel özelliğe sahip kutsal mekânları, sahip olduğu ortak kültler ile zaman içinde inanç merkezi haline dönüşmüştür. İnanç merkezlerinin toplumsal, sosyal ve psikolojik işlevleri o bölgelerde yaşayanları bir araya getirdikleri gibi uzaktan pek çok insanı da yöreye çekerek yörenin cazibe merkezi haline gelmesini de sağlamıştır.

Sonuç olarak çok kültürlü topluluklarda farklı etnik ve dini grupların birbirleriyle iletişimlerini ve etkileşimlerini ortak kültürün kolaylaştırdığını gözlememiz mümkündür. Çok kültürlü toplumsal yapının hâkim olduğu bu bölgelerde toplumsal ilişkilerin, gündelik hayata dair olan gelenek ve kültür alanı içinde “anlayışlı” bir zeminin oluşmasını da sağlamaktadır. Böylece toplumsal hayatı kolaylaştıran ve birleştirici özellik göstermesi açısından da işlevsel bir özellik kazanır. Pagan döneme ve Hristiyanlık dönemine ait birtakım kültler, inançlar, Müslümanlar arasında ya olduğu gibi benimsenerek ya da İslamleştirilerek varlığını sürdürmektedir. Bu durum “ötekine” saygı duymayı ve “ötekini” kabul etmeyi de kolaylaştıran bir zemin hazırlamaktadır. Böylece birlikte yaşamının gerekleri de bir kültürün varlığını sürdürmesi yoluyla ortak bir kültür zemini inşa etmek suretiyle yerine getirilmiş olur.

2.4.16. Azize Barbara ve Yulyana Şehit Olan Azizeler: Barbara İle Yulyana’nın Efsanevi Yaşam Öyküleri

Hristiyanlar, inatçı Maksiminos’un hüküm sürdüğü ve Markiyanos’un da vali olduğu dönemde korku içinde yaşamaktaydı. Eliyofolis ülkesinde adı Diyoskaros olan ünlü bir adam vardı. Köyünün adı Kalsun’du. Kalsun, Antakya’dan 12 mil uzakta bir öyküdür. Çok varlıklı olan bu adamın Barbara adında çok güzel bir kızı vardı. Babası onu çok sevdiği için kendisine özel bir ev yaptırtmak istemişti. O günlerde çevrede yaşayan zenginlerden biri Barbara’nın babasıyla konuşup kızıyla nişan yapmak istediğini söyler. Baba, bu durumu kızına sorar: “Güzel kızım çok değerli kişiler seninle nişan yapmak ister, sen bu duruma ne dersin?” Barbara bu soruyu duyunca çok üzülür ve öfkelenir.

Başını yukarı kaldırır ve babasının yüzüne bakar: “Ey tatlı baba, bunun için lütfen beni zorlama, bu konuda beni rahat bırak!” der. Baba bu sözleri işitince onu zorlamaktan vazgeçer ve onu rahat bırakır.

Babası, kızı için yaptıracığı evin yapılması için en iyi ustaları getirtir. Evin hemen bitirilmesini istedikten sonra uzak diyara işe gider. Babası giderken, Mesih inancısı Barbara kendisi için yapılan evi görmek ister. Evin Hamamında iki pencere görür. Ustalara: “Buraya neden sadece iki pencere açtınız?” diye sorar. Ustalar: “Babanız emrettiği için böyle yaptık” derler. Mesih’e çok bağlı olan Barbara: “Sizler benim size söylediğim gibi yapın ve sakın korkmayın” ve “buraya derhal bir pencere açın!” der. Ustalar: “Ey Güzel Kız Barbara! Bizler korkuyoruz, çünkü babanız görürse onun öfkesi karşısında bizler duramayız.” Derler. Barbara: “Sizler dediğimi yapın ve korkmayın. Babam geldiği zaman sizler için yalvaracağım.” der. Ustalar da, Barbara’nın emrettiği gibi yaparlar.

Barbara, evin Hamamının doğu tarafında mermerden yapılmış bir sıcak su kurnasının üzerine bir haç işareti yapar.²²⁹ Oraya her giden mucizevî olan Allah’ın adını ve haçını görür. Allah’ın adını böylece bir kez daha yüceltir. Bunun yanı sıra Barbara hamama girdiğinde Azizlerden bazıları ona rü’yet olarak görünmüştür. Bunun üzerine azizlerin gördükleri şekilde, onları resmettirmiştir. Şimdi oraya imanla gidenlere bu yer, şifa kaynağı olmaktadır. Burası, şekil olarak Ürdün Irmağına ve ayrıca Vaftiz, Şiluhu suyuna benzemektedir. Tıpkı annesinden kör doğan o insanın yıkanıp tek bir kelime ile temizlenip görmesi ve Samiriyeli kadının da İsa Mesih’ten hayat suyu istemesi gibidir.

Ustalar, Barbara’nın istediği şekilde evi bitirirler. Hamamı kullanıma hazır hale getirirler. O günlerde zalim baba Diyaskoros, işinden döner. Kızı için yaptırttığı evi görmeye gider. Bakar ki hamamda üç pencere var, derhal ustaları çağırıp sorar, “Hamama niçin üç pencere yaptınız?” Onlar da, “Kızın Barbara üç pencere olmasını emretti” derler. O da kızına döner ve, “Doğru mu kızım, sen mi üç pencere yapılmasını emrettin?” diye sorar. Barbara da; “Evet Baba, ben emrettim, çünkü üç pencere dünyaya gelen her kişiyi aydınlatabilir, iki pencereyle karanlık olur” der.

²²⁹ Bu işaret mermerin üzerinde hala mevcuttur.

Barbara babasının elinden tutup onu hamama götürür ve “Bak ey baba, üç pencere iki taneden daha fazla aydınlık veriyor!” der. Tekrar babasına dönüp, bunlara bak ve düşün der. Birinci pencere Baba Allah; ikinci pencere, Oğul; üçüncü pencere, Kutsal Ruh olan tek bir Allah’ı temsil eder.” Babası bu sözleri işitince çok öfkelenir. Kızını öldürmeye kalkar. Barbara da Yüce Allah’a dua ederek oradan kaçır. Kaçarken de önüne büyük kayaların çıkması üzerine çaresiz kalıp Allah’ı yardımına çağırır. Yüce Allah, onun isteğine cevap verir. Önüne çıkan kayalar açılır. Böylece Barbara karşı tarafa geçer, babası da onu gözden geçirir. Bu sayede peşinde olan babasından bir anda kurtulur. Yörede iki çoban yaşamaktadır. Barbara’nın babası birine kızını görüp görmediğini sorar. Çoban gördüm diyerek dağa kaçtığını söyler.

Barbara da onu o anda işaret eden çobana lanet eder. Rivayete göre çoban ve tüm hayvanları kara böceklere dönüşmüş halde Barbara’nın manastırının etrafında dolaşır dururlarmış.

Böylece babası onun arkasından dağa çıkarak kızını yakalar. Kızına çok eziyet eder ve onu çok kötü bir yere hapseder. Kapıyı yüzüğü ile mühürleyip önüne nöbetçi koyar. Barbara’nın babası Vali Markiyanos’a “Kızımı yok etmek için ne yapsak?” diye haber salar. Vali de babasına Barbara’yı yanına getirmesini emreder. Babası onu, valiye götürmeleri için askerlere teslim eder. Kızını öldürmesi için valiye yemin ettirir. Vali, Barbara’yı huzuruna çağırır. Barbara’ya “Niçin güzelliğine acıımıyorsun? Gel ilahlara secde et de seni azad edeyim. Yoksa sana azap ederim” der. Bu sözler üzerine Azize Barbara şu cevabı verir: “Ben İsa Mesih’in bir şehidi olarak kendimi Yüce Allah’a kurban ederek, takdim ediyorum. Çünkü senin ilahlarının, Davut Peygamberin dediği gibi ‘ağızları var konuşmuyor, gözleri var görmüyorlar, elleri var bir şey yapamıyorlar, ayakları var, yürüyemiyorlar. Onları yapanlar da aynen onlar gibidirler” der.

Azize Barbara bunları söyleyince Vali öfkelenir ve “Onu soyun, vücuduna acımasızca işkence edip saçlarını yolun” der. Valinin söyledikleri yapılır. Barbara’nın tüm vücudu kan revan içinde kalır. Daha sonra zindana atılır. Gece yarısından sonra zindanda birden bire nurlar içinde İsa Mesih ona görünür ve der ki: “Korkma Barbara, cesaretinden dolayı yerde ve göklerde büyük sevinçler olacaktır. Onların öfkelerinden korkma, çünkü ben seninleyim!” bunları söyledikten sonra onun tüm yaralarını iyileştirir. Barbara da hemen teselli bulur ve sevinir. Allah’tan çok korkan, Yulyana adında bir kadın vardı.

Barbara'nın vücudunda hiçbir yara izi kalmadığını görünce çok şaşırarak Allah'ın bir mucizesine inanır. Barbara gibi o da, İsa Mesih'e iman eder: "Bana da sana yapıldığı gibi eziyet etsinler" der. Sabah olunca Yulyana da, Vali ile Barbara'yı almaya gider. Bakarlar ki, onda hiçbir yara izi kalmamış bunun üzerine Vali, "Baksana Barbara, ilahlar seni ne kadar seviyorlar, sana yardım ediyorlar, tüm yaralarını iyileştirmişler" der. Mesih inanlısı hemen cevap verir: "Ey Vali! Senin ilahların aynen sana benziyorlar; kör, sağır ve akılsızlar! Nasıl benim yaralarımı iyileştirebilirler ki? Sen neden bahsediyorsun! Beni iyileştiren İsa Mesih'tir. Allah'ın oğludur. O, dünyanın kurtarıcısıdır. Sen O'nu maalesef hiç göremeyeceksin! Çünkü kalbin çok kötü ve karanlık olan şeytanın işleriyle doludur. Barbar bunları söyleyince Vali öfkelenir ve aslanlar gibi kükreyerek emreder: "Onda yaralar açın ve işkenceyi aralıksız sürdürün, başına darbeler indirin!" der.

Barbara, babasının evinde olduğu bir gün hamama giderken babasının önünde secde ettiği putları görmüştü. Bunu görür görmez o an Kutsal Ruhu içinde hissetmişti. O, iyilikleri veren ve birçok kişiye yardımcı olan Kutsal Ruh'un kuvvetiyle, şeytanı yenmiş ve onları çığnemişti. Babasının taptığı putları görüp, onlara tükürüp şöyle demişti: "Sizi yapanlar ve sizden ümit bekleyenler, sizin gibi olsunlar, çünkü sizin gibi hiç faydaları yok." Sonra oradan eve gelip yüce Allah'ın huzurunda secde edip şükretmişti.

Allah'a iman eden Yulyana ise, Barbara'ya yapılan işkenceyi görünce acı içinde ağlamaya başlar. Vali Markiyanos bunun üzerine hemen sorar. "Bu kadın da kim?" Orada bulunanlar cevap verir. Bu da bir Hristiyan'dır. Barbara için ağlıyor. Vali, daha da öfkelenir ve emreder: "Onu da işkenceye alın, onları iyice ateşe yaklaştırın bu davranışı üzerine Azize Barbar'a yukarı bakar ve: "Ey Allah'ım gizli olan her şey sana açıktır. Biliyorsun seni çok seviyorum ve sana iman ediyorum! Hiçbir şey seni benden ayıramaz Ey yüce Allah, senin büyük kuvvetine sığıyorum! İnanlı Yulyana'yı yalnız bırakma ve ona cesaret ver. Bu zalimlerin yaptığı işkenceleri yensin! Yulyana'ya derhal cesaret gelir ve işkencelere dayanır. "Ey yüce Allah, yüzünü bizden çevirme, Kutsal Ruhunu bizden esirgeme! Bizleri kurtuluşuna ve mutluluğuna al ve ayık kıl ya Rab! Kuvvetinle bizlere kuvvet, sabır ve dayanma gücü ver ey yüce Allah'ımız!"

Barbar'a bunları söyleyince Vali de hemen şunu emreder: "Yulyana'yı hapse atın. Barbara'yı da şehirde gezdirin! İşkence etmeye devam edin! Yine Azize Barbara, Yüce

Allah'ı çağırır ve “Sensin gök ve yeri yöneten bana yardımcı ol! Vücudumu ört, o kâfirler beni çıplak görmesinler!” Bunları söyleyince Allah'ın kuvveti derhal çok parlak ve beyaz bir entari ile vücudunu örter. Şehirde dolaştırıldıktan sonra, Delsu köyünde Deliyosofos, bölgesine Vali Markiyanos'un yanına götürülür. Vali, Barbara ve Yulyana'nın her ikisinin de başlarının kılıçla kesilmesini emreder. Öldürülmeye götürülürken şöyle der: “Ey yüce Allah'ımız İsa Mesih! Sensin başlangıcı ve sonu olmayan sana iman edenlere yardım edenlere yardım eden ve kuvvet veren, bizlere de yardımcı ol. İyi ve kötü insanların üzerine yağmur yağdıran, denizin dalgalarına sükûnet veren her şey senin ellerinin yaptıklarıdır, şu anda ve bu saatte senden istediğimizi esirgeme. Bize büyük bir nimet ver. Ve her kim adını zikrederse tüm kötülüklerden kurtar onu. Benim adımları anan aileleri her türlü hastalıktan iyileştir ve kurtar onları günahlarını affet, ahret gününde onlara yardım et! Ayrıca çok ağır hastalıklara yakalanan müminlere şifa ver ya Rab! Sen bunu biliyorsun ya Rab! Bizler zayıf insanlarız. İnayet ve merhamet sana layıktır ya Rab! Sonsuza dek âmin! Barbara bunları söyledikten sonra gökten bir ses gelir: “Gel, ey zafer kazanan Barbara! Kardeşin Yulyana'yı al, sizlere hazırlana mekânlara girin. Bunun için size istenilen her şey verilecektir. Duan kabul edildi (Bilge 2001: 6-15). Bunlar söylendikten sonra babasının kılıcı ile başları kesilir.²³⁰

2.4.17. Mor Yusuf Kilisesi / Surp Hovsep Ermeni Kilisesi

Ohannes Uğurgel, kilisedeki ikonlar hakkında bilgi vermiştir.²³¹ Surp Hovsep, bir aziz ve aynı zamanda Romalı bir komutandır. Kiliselerde tasvir edilen ikonalarında, elinde mızrak askeri kıyafetiyle bir atın üstünde, elindeki mızrağıyla canavarı (şeytanı) öldürürken tasvir edilir. Rum, Ermeni, Süryani ikonalarında bu şekilde resmedilir.

Surp Sarkis: Ermeni azizlerindedir. Asker olan Sarkis, atı ile meşhurdur. Surp Sarkis'in atı ile dolaştığına inanılır. Surp Sarkis'in ikonlarında atının arkasında çocuğu vardır. Surp Kevork ile karıştırılır. Oruç bitiminin son sabahının gecesinde Ermenilere özgü olan “poghint” yapılır. Sabaha kadar bekletilir. Gece üzeri bir örtü ile örtülür. Sabah üzeri açılır. Efsane şudur ki: Surp Sarkis'in atının ayağının izi “poghint”in üzerinde çıkarsa o eve Surp Sarkis'in uğradığına inanılır. Eve böylece bereket gelir.

²³⁰ Çevirinin yapıldığı tarih: 10 Aralık 1991- İstanbul. Esmer Bilge tarafından çevrilmiştir.

²³¹ Ermeni Katolik cemaatine ait olan bu kiliseyi, Mardin Emeni Katolik cemaati mensubu Ohannes Uğurgel gezdirmiştir. Kilise metruk olduğundan kilisenin anahtarı Uğurgel ailesinde bulunmaktadır.

Mucizenin müjdelenmiş olduğuna inanılır. Dileklerin kabul olacağına inanılır. Orucun son sabahında *poghint*, ev halkı tarafından yenilir.

Ermenilerde *isim günü kutlaması* vardır. Azizlerin veya inançları uğruna şehit olmuş askerlerin isimlerini yaşatmak için kiliselere ve yeni nesil bebeklerine bu isimler verilir. Ve her ismin kutsal günü vardır. Kutlama şöyle yapılır. Sabah hangi azizin adına düzenlenen kiliseyse orada ayin düzenlenir. Daha sonra o ismi taşıyan akrabaların arkadaşların evine akşam gidilir. Giderken hediyelerin yanı sıra portakal ve mum, isim günü kutlanan kişiye verilir. Surp Stefenos, azizdir. İlk kilise şehidir. Putperestler tarafından öldürülmüştür. Yunan kökenlidir. Ayestafannos olarak bilinir.

Surp Hovsep, Hisus Cristos ve Surp Azvazazin. Yusuf peygamber ile karıştırmamalıyız.

Surpohi Gayen: Dindar bir azizedir. Çok imanlıydı. Hastalıkları iyileştirip şefaata bulunuyordu. İnsanların kurtulması, işlerinin rast gitmesi için dua ederdi. Azizlerin ve azizelerin ruhlarının her zaman yanımızda olduğuna inanırız.

Kilisede pek çok azizin ikonu bulunmaktadır. Ermeniler arasında Surp Krikor Lusavoriç (MS.257-331) önemli azizlerden biridir.²³² Erivan şehrinin 20 km batısında bulunan Vağarşapat (Eçmiadzin) kentinde soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Surp (Aziz) Krikor Lusavoriç 301 yılında Ermeni Kralı Dırtad'ı, prensleri, orduyu ve tüm Ermeni halkını takdis ederek Ermenistan'ın dünya tarihindeki ilk Hristiyan devlet olarak tarihe geçmesini sağladı. Lusavoriç isminin Ermenice'de kelime anlamı aydınlatıcı, ışık yayan anlamına gelmektedir. Ermeni halkını Hristiyan inancı ile aydınlattığı için kendisi bu isimle anılmıştır²³³.

Bir saray entrikası sonucu ailesini ve akrabalarını kaybetmiş olan Surp Krikor Lusavoriç çocuk yaşta iken hizmetlileri tarafından Kayseri'ye kaçırılmıştır. O dönemde Kayseri etkili bir Hristiyanlık merkezi idi. Hristiyanlık eğitimi gördü ve şehrin Başepiskoposu Leontios tarafından vaftiz edildi. Yine Kayseri'de David kızı Maryam adında bir Hristiyan ile evlendi. Vırtanes ve Arisdages adında iki oğlu oldu.

Surp Krikor Ermenistan'a dönerek Kral Dırtad'ın hizmetine girdi ve bir süre sarayda hizmetlerini sürdürdü. Kral için yapılan bir kutlama sırasında Hristiyan olduğunu

²³²Uğurgel Ohannes, Alıñoğlu Arda ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

²³³ www.kayserikilisesi.org sitesinden faydalanılmıştır. Erişim tarihi 2.07.2013.

açıklayarak ateş ve tanrıça Anahit adına yapılan kurban kesme törenine katılmayı reddetti. Bunun üzerine Kral tarafından akıl almaz işkencelere uğratıldıktan sonra ölmesi için daha sonraları Khor Virap diye anılacak (günümüzde Ermenistan'ın, Türkiye sınırı yakınlarında) bir yer altı zindanındaki kuyuya atıldı. 13 yıl boyunca yüreğindeki büyük Tanrı inancı ve bir dul kadının gizlice kendisine attığı kuru ekmek ile mucizevî bir şekilde hayatta kaldı.

Bu arada Kilise tarafından en sadık Surpeler olarak kabul edilecek olan Hripsime ve Kayane Kral Dırtad tarafından katledildi. Dırtad bakire Hripsime'nin güzelliğinden etkilenecek kendine eş almak istedi fakat Hripsime reddetti ve karşı koydu. Kayane çağrılıp öğrencisi Hripsime'yi ikna etmesi istendi. Kayane ise bunu reddederek Hripsime'nin kararlı olması için onu teşvik etti, dünyevi şan ve şerefi göksel mutluluğa tercih etmemesi yönünde yüreklendirdi. Kral Dırtad büyük ve güçlü bir kişiydi, fakat genç bakireye yenilmiş olmasından dolayı utanıyordu. Dolayısıyla öfkesinden kudurup, cellâtlar yollayarak bu iki bakirenin ve diğer bakire arkadaşlarının öldürülmesini emretti.

Yaşanan bu katliamdan sonra bakirelerin bedenleri dokuz gün açıkta kaldı fakat hiçbir vahşi hayvan ve etobur kuş onlara yaklaşmadı. Bunun üzerine, günahsız bakireleri vicdansızca katleden Kral Dırtad delirdi ve lycantrophy hastalığına yakalandı. Kral'ın kız kardeşine, bir gece rüyasında ağabeyini bu hastalıktan sadece Surp Krikor Lusavoriç'in dualarının kurtarabileceği söylendi. Bunun üzerine, soylulardan Oda Amaduni adlı bir şahsın önderliğindeki heyet Khor Virap'a gitti. Surp Krikor'un hala yaşadığını görünce hayrete düştüler. Zindandaki kuyudan çıkar çıkmaz, Surp Krikor Lusavoriç, kendini bu derin kuyuya mahkûm eden Kralın üzerine dua ederek, onu hastalığından kurtardı. Bu olaydan sonra Kral Dırtad, prensleri ordusu ve tüm halkı ile birlikte Hristiyanlığı devletin resmi dini olarak kabul etti. Böylece Ermeniler dünyadaki ilk Hristiyan devlet olmakla onurlandılar. Kral Dırtad onu tekrar Kayseri'ye gönderdi. Kayseri'de Episkopos olarak takdis edilen Surp Krikor Lusavoriç burada Ermenilerin ilk Patriği oldu.²³⁴ Surp Krikor Lusavoriç önemli azizlerden sayıldığı için hayatı ve mucizeleri anlatılmaktadır. İncilin dört yazarından Lucas,²³⁵ İncili kaleme almıştır.

²³⁴ www.kayserikilisesi.org sitesinden faydalanılmıştır. Erişim tarihi 2.07.2013.

²³⁵ Lugaz.

İgnatyus Malayan din adamı 1915'te öldürülmüştür. Ailesinin büyük bir kısmı göç etmiştir. Şehit olarak anıldığı için kutsal sinod papalık tarafından aziz olarak ilan edilmiştir. Yerani Surp Malayan. Kendisi bilgeliği, dine olan aşkı, tutkusu ve insanlığa örnek olmuştur. Ermeniler açısından önemli bir din adamıdır.

Sırpazan Kerebayzan, 1950'de gelen son metropolittir. Sırpazandır. Işıklı kutsal soydan gelendir. Kelime anlamı nurlu kutsal soydan, aziz soyundan gelenlerdir. Surphi Ehveripsivi. Ermenistanda yaşamış azizedir. Kötülüğü ayağının altında yılan veya şeytan şeklinde ezerek temsil edilir. Ermeni krallığı döneminde yaşamıştır. Mezarı, Patrikhanenin de olduğu Ecmayitsin denilen kutsal bölgededir. Ermeni kiliselerinde Kuş önemli bir motiftir. Surp Hovsep kilisesinde Meryem Ana'nın Hisusu elinde taşıdığı ikonunu bulunmaktadır. Üstünde de Kutsal Ruhu simgeleyen güvercin vardır. Mesih doğduğu zaman onu ilk ziyarete gelenler astrologlardır. Miladın başlangıcı olarak bilinir. Surp Krikoryus Savariç, Kayserili bir azizdir. Ermeni ilk din adamlarındadır. Surp Hagop da önemlidir.

İsa Mesih'in çarmıha gerilişini gösteren, Hisus'un vaftiz oluşunu gösteren tablolar bulunmaktadır. Ohannes Mıgırdiç ve Yahya peygamber Ürdün nehrinde Hisus'u vaftiz ederken tasvir edilmiştir. Kilisede, Hisus ve havarilerine ait Cehennem ateşinde yanan kötülükleri ve iyileri tasvir eden temsili resimler bulunmaktadır.

Surp Hovsep, Surp Azvazazin, Surp Kevork canavarı öldürürken ikonları bulunmaktadır. Vaftiz küveti vardır. 1950-1955 yıllarında çekilmiş Patrik Bedros Agacanyan'ın Beyrut'ta çekilmiş bir fotoğrafı vardır.

Temsili olan fotoğraflarda; Havari Yuhanna ve Kartal sembolü, Melek ve çocuk. koruyuculuk simgesi, Havari Markos'un yanında aslanı vardır.

Ermeni Katolik kilisesinin bölümlerinden bazıları:

Horan: Kutsal ayinin yapıldığı bölümdür. Ermeni kilisesinde akustik yapı farkı vardır. Mebus Kazaysan öncülüğünde mimarbaşı Sarkis Lole'dir.

Hisus Cristus'un temiz kalbinin elinde olduğu heykelcik, Meryem Ana'nın elinde İsa Mesih'in olduğu ikon, Kutsal eşyaların, kutsal kaseinin ve ayin malzemelerinin konulduğu bölüm vardır.

Surp Kevork, Roman Kevork canavarı öldürürken temsil edilmiş. Sembolik olarak kötülüğün öldürülmesini anlatmaktadır.

1894'te Mebus Kazaysan öncülüğünde Surp Hovsep (Saint Joseph) adı verildi. Surp Kevork'tan sonraki ikinci önemli kilisedir. Kilise 1915'ten sonra 1942'ye kadar askeri karargâh olarak kullanıldı. Günümüzdeki Horan aslında orijinal değildir. Tahtadan olan horan, kilisenin karargâh olarak kullanıldığı dönemde zarar görmüştür. Nöbet çizelgeleri duvarlara çizilerek duvarlara ve kilisenin orijinal yapısına zarar verilmiştir. 1950'de ikinci büyük açılışta taştan Horan yapılmıştır ve kilise Ermeni cemaatine geri verilmiştir.

Surp Krikor Lusavoriç Kayserili ilk Ermeni din adamlarındandır. Kayseri'de kilisesi bulunmaktadır. Surp Hagop ve Surp Krikor Lusavotiç hem kilise atası hem de azizdir.

Surp Kevork: aziz, Surp Minas: aziz

Gomidas Vartabet: Ermeni müziğine önemli katkıları olan bir rahip. Müzikolog.

İncilin dört yazarı: Mateos (Matta), Margos (Markos), Gugas (Luka), Hovhannes (Yuhanna).

Ermenilerde kuş ve çiçek motifi çok önemlidir. Kadın azizlere surpuhi denilir.

Astuazd/Tanrı, Astuazdzadzin/Meryemana

Van'da Akdamarda Surp Khaç (haç bayramı) kutlanır.

Dini süslemelerde Ermeni süslemelerde Tartavus Kuşu önemlidir. Ermeni bayrağı da süslüdür. Nar önemli motiftir.

Mıgırdiç: vaftizci. Vaftizde kutsal ruh çağrılır ve geldiğine inanılır. Bebeklerin böylece onun bereketiyle kutsandığına inanılır.

Myrun Ağavni: Miruni Güvercininden damıtılarak vatiz edilir. İncil'den İsa Mesih'in sözü: Dileyin verilecek, arayın bulacaksınız, kapıyı çalın size de açılacak.

2.4.18. Mor Efrem Manastırı

Siirt Vakayinamesinde, Süryani Mor Efrem'in 306'da Nisib'te doğduğu yazmaktadır. On sekiz yaşında vaftiz olduktan sonra Amid'e gitti. Oradan da Edessa'ya gelerek bir manastırda hizmet vermeye başladı. "Bilgeler Mar Efrem'in ağır ve kaba ruhlu olduğu, hiçbir bilimden anlamadığı ve gösterdiği çabalara rağmen hiçbir şey ezberlemediğini anlatıyor" gözyaşları içinde kalan genç, Allah'a zihnini açması için yalvardı. Duası olağanüstü bir şekilde kabul edildi, çünkü daha sonra geniş bilgiler edinerek Kutsal Ruh'un Doktoru lakabı (Yousif 2009: 349) kendisine verilmiştir.²³⁶

Prof. Dr. Sebastian Brock "The Luminous Eye"²³⁷ adlı eserinde Mor Efrem'i Doğu ve Batı arasında bir birleşme noktası olarak görür. Mor Efrem'in eserleri Süryanice, Latince, Yunanca, İngilizce, Almanca, Fransızca, Ermenice, Arapça, Helence, Kıptice, Habeşice dillerinde çevrilmiştir. Batı, Mor Efrem'in önemini kabul etmiş; 1920 yılında Papa Benedict XV kendisini tüm dünya kiliselerinin doktoru olarak ilan etmiştir. Bayramı ise her yılın haziran ayının on sekizinde kutlanmaktadır.

Kendisi olağanüstü verimliliğe sahip bir yazardı. Sozomone'nin hesabına göre 300 milyon kadar dize yazmıştır. Niyseli Grigor, Mor Efrem ile ilgili olarak "bazen zihni, düşüncelerinin çöşkun dalgalarıyla kabarıp taşardı ve o zaman Afrem, şu şekilde dua etmek zorunda kalırdı: "Lütfunun selini durdur, ey Tanrım!"

Azizlerden biri bir gün, bir grup meleğin Allah'ın emriyle gökten indiğini gördü. İçlerinden birinin elinde, hem dışı hem de içi yazılı bir parşömen tomarı vardı. Birbirlerine: "Bu kime emanet edilecek?" diye soruyorlardı. "Bu insanlar kesinlikle azizler ve dürüstler fakat bunun sorumluluğunu alabilmeye muktedir değiller" dediler. Birçok azizin isminden söz edildi, son olarak melekler: "Bu parşömenler Afrem'den başkasına emanet edilemez" dediler. Bunun üzerine kağıtları Afrem'e verdiler. Aziz sabah uyandığında, halkın; "Afrem, ağzından bir çeşme akıyormuşçasına öğretiyor" dediğini duydu. Sonra gördüğü rüyayı hatırladı. Afrem, dudaklarından çıkanın Kutsal Ruh'tan kaynaklı olduğunu biliyordu.

²³⁶ Bkz.; Tural 2011: 82-86; Mor Efrem (Dolapönü 1964: 10-13).

²³⁷ Aydınlık Göz.

Mor Efrem, küçük bir çocuk iken bir rüya görür; dilinden bir asma çıkarır, asma büyür ve gökyüzünün altındaki her yer onunla dolar. Asma, hızla çoğalan salkım salkım üzümler taşımaktadır. Göğün tüm kuşları gelir ve asmanın meyvelerinden yerler. Onlar yedikçe salkımlar çoğalır ve büyür (Tanoğlu 2006: 15-22).²³⁸

2.4.18.1. Mor Efrem'in Yaşamı

Aziz ve büyük öğretmen Mor Efrem'in yaşam öyküsü başından sonuna kadar Beth-Nahrin²³⁹ Urhoy'unda (Urfa) geçmektedir ancak Mardin'de bu aziz adına kilise bulunmaktadır. Hristiyan dünyasında ve Mardin Süryanileri arasında değerli bir azizdir.

Süryani kökenli Aziz Mor Efrem, Roma ve Pers ülkelerinin sınırında yer alan Nusaybin'de doğdu. Babası Nusaybinli, annesi de Omid²⁴⁰ şehridendi. Mor Efrem'in babası putperestti ve Abizil olarak tanınan bir putun baş kâhiniydi. Bu putu sonradan Kral Yutinyanus yıktırmıştı. Mor Efrem, mümin ve muzaffer Kral Kustantinos'un döneminde dünyaya gelmişti. Rab, onu tıpkı Peygamber Eramyo gibi anne karnından seçmiştir ki, heretik inançlarla savaşsın diye. Tanrı tarafından seçildiği için babasının putlara düzenlediği törenlere ve putlara sunduğu kurbanlara katılmıyordu. Mor Efrem, Tanrı tarafından seçilmiş olduğundan şeytanlar onu babasının evinde görmek istemezlerdi. Mor Efrem'i koruyan Rab, şeytanların ona zarar vermesine izin vermezdi. Tıpkı Pavlus hakkında Hananya'ya söylenen; "Bu benim için seçkin bir alettir" sözü Mor Efrem'de geçerliydi.

2.4.18.2. Mor Efrem'in Bayramına Ait Fankith²⁴¹

Tanrı, Haçı'yla kurtardığı Kilise'nin uğruna, Şeytan'la çekişip savaşması için aydın ve Salih Mor Efrem'i Urfa'ya gönderip, onu şu tembihlerle uyardı; düşüncelerini uyandır ve aklını topla çünkü şeytan ordularını seninle savaşmaları için Urfa'da topladı.

Davud'un Şovol'dan kovaladığı o yalancı ve kötü ruh; iffetsiz putperestlik ve tahriklerle dolu kötü ruh; şeytanın nasihatıyla, hepsi aynı anda ve büyük sevinçle Bethnahrin'in

²³⁸ Akyüz, Gabriel (2012), "Kilise Ataları Tarafından 'Kutsal Ruhun Kavalı' Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri" (s: 18-42), Kültür Turizm Bakanlığı, Ankara.

²³⁹ Mezopotamya.

²⁴⁰ Diyarbakır.

²⁴¹ Çev: Melfono İshak Ergün.

Urfa'sına taşındılar. Şeytan ise kızgın ve tahrip etmeye hazır çok sayıdaki bölükleriyle sevinmişti.

Mor Efrem, Şeytan ve ordularının sayısız olduklarını, savaşa ineceği zamanı, büyük sevinç ve arzuyla beklediklerini; salih'in hayatını karanlığa gömmeye, rahmetsizce oklarla, tüfeklerle, kılıçlarla ve mızraklarla hayatını yok etmek için uğraştıklarını gördü.

Mor Efrem; kendine sürü kapmak için kükreyen aslan gibi, Şeytan'ın ve ordularının üzerine küredi. Beraberinde kudretli ruhu, anlayış ruhu ve Allah korkusunu alıp söylediğimiz ruhlarla Mor Efrem, Şeytanı yendi ve onu düşürdü.

Mor Efrem, Şeytan'ı Babamız Adem'i suçlu hale getiren ve kendi ihtişamından düşüren şekillerle savaştı ve onu yenerek kibrini alçattı. Odun yerine Haç, meyve yerine meyve, yemek yerine oruç ve Havva yerine Meryem ve Meryem'den doğan meyve ile Adem ve zürriyeti hayat buldular (Tanaoğlu 2006: 23).

2.4.18.3. Mor Efrem'in²⁴² Hayatından Önemli Notlar

Mor Afrem'in doğum yılı genellikle M. S. 306 yılı olarak verilir. Nusaybin'de doğdu. O dönemde, doğu Roma İmparatorluğun sınırında kalan bu şehrin üç episkoposu O'nun öğretmeni idi. Mor Afrem, onlara büyük sevgi duydu. Bu episkoposların birincisi, Mor Afrem tarafından katı kurallara sahip bir akıl hocası olarak nitelendirilen Mor Yakup'tur. Mor Yakup'a duyduğu saygı O'nu kötüden korudu. İkincisi, doğal eylemlerini ödüllendiren ve olgunlaşmamış yani ham olanları cezalandıran Mor Bobi'dir. Üçüncüsü ve sonucusu, hayatının ilk döneminde zahit²⁴³ ve yumuşak huylu bir çoban olan, vaazcılığıyla ünlene ve Kutsal Kitap'ın yorumlayıcısı olarak şöhret kazanan Volengesestir. Mor Afrem için bu üç episkopos, toplum ile ergin ilişkileri sembolize eder. Bu episkoposların ilki olan Mor Yakup, Mor Afrem'i bir çocuk gibi eğitip yetiştirmiştir. İkinci episkopos, bir kız gibi O'nu yönetmiş ve kendisine iyilik yapmıştır. Üçüncüsü ise, okutulmuş ve eğitilmiş bir insan gibi kendisine yumuşakça ve arkadaşça davranmıştır. Fakat, bu episkopos bir düşmanlıkla karşılaşır. O'nu gayretlice savunma görevi de Mor Afrem'e düşer. Bu arada, Episkopos Volengesest, hayata

²⁴² Çev: Melfono Yusuf Begtaş.

²⁴³ Çileci.

küsmeden muhakemeye açık kalır. Ve toplumun olgunluğuna bir takdir ifadesi olarak, baskıya başvurmaz (Tanoğlu 2007: 30).

2.4.18.4. Mor Efrem Evden Kovulur

Günlerden bir gün Mor Efrem'in şehirde bulunan Hristiyan biriyle konuştuğunu gören babası, oldukça sinirlenir, onu acımasızca döver. Kendisine: "Yaptığın bu terbiyesizliğe karşı tapınağa girip ilahlara kurban sunacağım ki seni affetsinler ve seninle barışsınlar." dedi. Tapınakta putlara kurbanlar sunarken, kendisine şeytan görünür ve onunla konuşmaya başlar: "Uzun bir süreden beri bu tapınağa önem verdiğini biliyorum. Oğlun için takdim ettiğin talebi reddediyorum. Gök, yer olamayacağı gibi böylece benim de bu kişiyle hiçbir gönlüm yoktur. Eğer gönlümü almak ve irademi yerine getirmek istiyorsan, oğlunu evinden ve komşuluğumdan uzaklaştır. Çünkü gelecekte Tanrıların kovuşturucusu olacağından endişe ediyorum." dedi.

Babası hemen oğlu Efrem'i çağırıp; "Sen Tanrıların düşmanısın ve seni artık evimde görmek istemiyorum, defol git yanımdan" diyerek kendisini evden kovar. Efrem, evden kovuluşuna sevinir. Yanına hiçbir şey almadan ve nereye gideceğini bilmeden babasının evini terk eder. Onu koruyan yüce Allah'ın inayeti Hristiyanların kilisesine doğru yönelterek Nusaybin Episkoposu Mor Yakup'un yanına gider. Mor Yakup, Rab korkusuyla dolu, Allah'ın inayetiyle büyük mucizeler yapan ve Kutsal Ruh'un yardımıyla geçmişi ve geleceği bilirdi. Mor Efrem'i de, kilisesine kabul eder. Efrem de artık her namaz vakti kiliseye girip dinleyenlerin safında durup ve kutsal kitapların sözlerini iştiyakla dinler. Düzenli bir şekilde orucunu tutar, namazını kılar ve günden güne olumlu yönde ilerler.

Mor Efrem daha sonra Episkoposluk merkezine yerleşir ve Mor Yakup'la birlikte yaşamaya başlar. Kendi yaşantısında hocasını örnek alır. Mor Yakup, Mor Efrem'in eğitimine yardımcı olur. Mor Efrem sadece Aziz Mor Yakup tarafından değil bütün kilise cemaati tarafından sevilir. Mor Yakup'un yanında uzun bir süre Rab korkusuyla, alçak gönüllüğüyle ve akıllı davranışlarıyla kaldıktan sonra onu babasının evinden kovalayan şeytan mahçup olduğu için ve onu görmek istemez olur.

2.4.18.5. Mor Efrem Zina İle İtham Edilir

Şeytan, Efrem'i Mor Yakup'un ve cemaatin gözünden düşürmek ister. Şeytanın kötü niyetleri Mor Efrem'in kutsallığını ortaya çıkarır. Mor Yakup'un ve cemaatinin sevgisini daha da kazanmış olur. Efrem'in başına gelen bir olay kısaca şöyledir: Nusaybin Kilisesinde zangoçluk yapan Efrem isminde biri, kendi adaşının Rahip Efrem'in Episkopos ve cemaat tarafından çok sevildiğini görünce onu kıskanmaya başlar. Günün birinde, Kilise Zangocu Efrem, halkın bir liderinin kızıyla cinsel ilişkiye girer ve kıza şu tavsiyede bulunur: “Şayet bu konudan baban haberdar olursa, benimle birlikte olan, halkın aziz/sadık olarak gördüğü Efrem, bana tecavüz etti” dersin. Sonuçta kızın babası, kızının hamile olduğunu görür. Kız, kendisine öğretildiği gibi durumu babasına anlatır. Kızın babası koşarak, ağlayarak ve isyan edercesine durumu Episkopos'a izah etmeye gider. Episkopos bu çirkin konuyu duyunca hayrete düşer.

Gerçi Tanrısal görüntüler Mor Yakup'a görünürdü ancak bu olayın gerçekleri kendisinden gizlenmişti. Halk konuyu duyunca herkes Efrem'in aleyhine tavrını değiştirir. Episkopos, Mor Efrem'i yanına çağırarak bu konu hakkında onu azarlar. Bu azarlamaya karşısında Efrem şaşkınlık içinde kalır. Uzun bir süre suskunluğunu bozamaz. Daha sonra: “Evet, ey saygın peder olay doğrudur. Ben günah işledim, lütfen beni bağışlayınız.” der. Mor Yakub, Efrem'in yaşantısını yakından takip ettiği için olayın gerçekliğine inanmaz ve Allah'tan olayın açığa çıkmasını diler. Olayın sonucu Efrem'in lehine dönüşeceği için bu sır ondan saklanmıştır. Bir erkek çocuğu dünyaya getiren kızın babası, çocuğu alıp Episkopos Mor Yakup'un yanına getirir ve: “Alın çocuğunuzu siz büyütün der, Mor Yakup da, Efrem'in de hazır bulunmasını ister. Kızın babası Efrem'e; oğlunu yanına al ve onu sen büyüt” der.

Aziz Mor Efrem ağlayarak “Günah işledim, kadasetine yalvarıyorum, ey saygıdeğer peder. Beni bağışlayınız. Çocuğu kucağına almış o vaziyette kiliseye girdiğini gören halk hayrete düşer. Halkın bir kısmı çocuğa bakarak, bu adamın suçsuz olduğunu düşünürken, diğer kısım da olayı onun gerçekleştirdiğine inanmıştır. Efrem de halkın önünde ağlayarak: “Günahkârım, bu günahı ben işledim. Ne olur benim için dua edin ki, Rabbim affetsin” demiştir. Belirli bir süre sonra bütün halkın onun aleyhinde olumsuz düşündüğünü görünce, İncil'de yazılı olan: “Bana iman eden şu küçük insanlardan birini tökeze/suç işlemeye sürüklerse vay başıma” (Mat: 18: 5) ayetinden korkarak

tavrını değiştirmeye karar verir. Allah da Efrem'in sabrını, tahammülünü ve kendisine yöneltilen eleştirileri, azarlamaları ve dedikoduyu alçak gönüllükle karşıladığını görünce, faziletini ve mütevazılığını ortaya çıkarmak ister ki, Şeytan'ı ve onu dinleyenleri mahçup etsin.

Pazar sabahı kutsal ayinin icrası esnasında Efrem, çocuğu cübbesinin altına saklayarak Episkopos Mor Yakup'un yanına yaklaşır ve bir ricada bulunur. Ricası, vaaz kürsüsüne çıkmak ve halka seslenmektir. Mor Yakup, kendisine izin verdikten sonra vaaz kürsüsüne çıktığında ne yapacağını herkes merakla beklemeye başlar. Efrem, çocuğu cübbesinin altından çıkararak sağ eliyle yukarıya doğru kaldırıp çocuğa yüksek bir sesle seslenerek şunları söyler: "Ey çocuk! Göğü, yeri ve bütün kâinatı yaratan diri olan Allah'ın adıyla sana yemin ettiriyorum; gerçek babanın kim olduğunu burada hazır olanlara yüksek sesle açıkla." Çocuk da ağzını açıp: "Babam Kilise Zangocu Efrem'dir" der. Bütün halk Episkoposla birlikte hayrete düşer. Hepsi Mor Efrem'den haykırarak özür dilerler, O an, çocuk yaşamını yitirir, kızın babası da kendini azizin ayakları üzerine atıp özür dilemeye başlar. Daha sonra Aziz Mor Yakup bir konuşma yaparak herkesi bağışlar. O günden itibaren Mor Efrem, halkın gözünde daha da büyümeye başlar ve Mor Yakup ile birlikte yaşamını sürdürmeye devam eder.

2.4.18.6. Ariyus'un Sapkın Düşüncesi

Bir süre sonra Ariyus adında bir adam, Oğul ve Kutsal Ruh hakkında heretik yorumlar getirerek Mısır'ı karıştırmıştır. Ariyus'un heretik inancına karşı muzaffer Kral Kustantinos, dönemin kütün Episkoposlarını Nikiya'ya²⁴⁴ davet etmişti. Episkopos Mor Yakup da, toplantıya davet edilmişti. Arkadaşlarıyla birlikte toplantıya gitmeye hazırlanırken, Mor Efrem'i de yanına alarak gerçek inancı savunmak üzere kutsal konsile gitmek üzere yola çıkarlar.

Ariyus ve yandaşları konsil tarafından aforoz edildikten sonra Mor Yakup ve arkadaşlarının dualarıyla gereken cezaya çarptırılmışlardır. Konsilin aziz üyeleri göstermiş oldukları bu başarıdan dolayı kendi memleketlerine geri dönerken, Mor Yakup ve Mor Efrem de galip ve muzaffer ordu liderleri gibi mutlulukla Nusaybin'e döndüler.

---

²⁴⁴ İznik.

2.4.18.7. Nusaybin Perslerin Kuşatması Altında

Bir süre sonra muzaffer ve saygın Kral Kustantinos vefat eder ve yerine kendi çocukları hâkimiyeti devralırlar. Kustantinos'un vefatını fırsat gören Pers Kralı Şobur, kısa bir süre sonra Kustantinos'un çocuklarına hakaret ederek büyük bir askerî güçle, sayısız at ve fillerle Nusaybin'i kuşatır. Ordusunu gruplara ayırıp ve kendisi onları organize ederek yetmiş gün süreyle bu kuşatmayı sürdürür. Nusaybin'i fethedemeyeceğini gören Kral Şobur, şehrin ortasından akan nehrin suyunun önünü büyük bir setle kapatmıştır. Suyun gücüne dayanamayan sur olduğu gibi çöker. Şobur, şehri alabileceğini zanneder. Ancak savaş devam ederken Episkopos Mor Yakub, Mor Efrem ve diğer kilise ruhanileri gece gündüz Allah'a yakarmışlardır. Mor Efrem bütün şehrin halkına ve savaştan askerlere cesaret vererek yüreklendirmiştir. Onun telkiniyle ve teşvikiyle şehrin surunu yeniden inşa ederler, surun başına nöbetçi askerler görevlendirilir ve hücumla geçenler püskürtülür. Mor Efrem bu tür faaliyetleri yaparken surun yakınında bile değildir. O, Allah'ın tapınağında hep dua eder ve yakarır. Şobur, surun hızlı bir şekilde yeniden yapıldığına pek şaşırmamıştır. Onu en çok hayrete düşüren surlardaki tuhaf bir görüntüdür. Surun üzerinde kraliyet üniforması giyen ve giysisi güneş gibi parlak bir adam vardır. Şobur, bu görüntüden korkmuş ve adamı Roma hükümdarı zannetmişti. Hatta Roma Hükümdarı Kustantinos'un Antakya'da olduğu konusunda onu uyarılarına azarlamış. Daha sonra: "Bu, Romalıların Allahı'dır, onların yerine savaşıyor" diye düşünmüş. Yayını gerer ve surlarda gördüğü kişiye okunu fırlatır.

Ancak fiziksel yapısı olmayan bir nesneye zarar veremeyeceğini bilemez. Şobur'un öfkesi diner. Mor Efrem, Pers güçlerine lanetler yağdırabilsin diye surun başına çıkabilmesi için Episkopos Mor Yakup'tan talepte bulunur. Mor Yakup, ondaki tanrısal inayete güvenir. Gerçekleştirdiği kerametın görgü tanığı olduğundan, surun başına çıkmasına izin verir. Mor Efrem, surun bir burcuna çıktığında on binlerce Pers askeri görür. Gözlerini Allah'a doğru kaldırıp o askerlere sinek ve sivrisinek göndermesi için yalvarır. Bu küçük hayvanların aracılığıyla Şobur'un ordusu yenilsin ki, Allahın gücü görünsün. Mor Efrem'in duasıyla birlikte havada sinek ve sivrisinek bulutları oluşur. Sinekler, filleri sokmaya ve diğer hayvanların burnuna girmeye başlamış. Atlar ve filler beklenmeyen bu duruma dayanamazlar. Gemlerini kırıp askerleri yere atıp kaçmaya başlarlar. Şobur'un o güçlü ordusu dağılarak büyük bir yenilgiye uğrar. Şobur bu

yenilgisinin Allah'a iman edenlerin gücüyle değil, bizzat Allah tarafından gerçekleştiğini kabul eder. Böylece herkes, Nusaybin şehrinin Aziz Mor Efrem'in duasıyla kurtulmuş olduğuna inanır.

2.4.18.8. Mor Yakup'un Hayatı

Yaşamı faziletlerle dolu olan Aziz Episkopos Mor Yakup, Şobur Nusaybin'i kuşattıktan bir süre sonra hayata gözlerini yumar. Mor Yakup'un vefatından kısa bir süre sonra Kustantinos'un oğlu da vefat eder ve yerine Kustos geçer. Kustos'un döneminde zalim Yulyanus ortaya çıkar. Kustos'un vefatından sonra yerine geçen zalim Yulyanus'un döneminde Hristiyanlar, büyük sıkıntı çekmeye başlar. Onlara zulmeder. Yulyanus, Persler üzerine sefer düzenler. Sefer sırasında öldürülmek suretiyle Allah'tan cezasını bulur.

Yulyanus'un yerine geçen Yubinyanus, Yulyanus'un cenazesini yanına alır ve krallara yaraşır bir törenle toprağa verir. Yubinyanus, Yulyanus'un cenazesini Nusaybin'den geçirirken daha önceden Perslerle anlaşığı üzere Nusaybin halkına Nusaybin'i terk etme emri verir ve yaptığı anlaşma gereği Nusaybin'i Şobur'a teslim eder. Mor Efrem, zalim Şobur'un döneminde meydana gelen zulümler hakkında yazılar yazmıştır.

2.4.18.9. Mor Efrem Nusaybin'i Terk Ediyor

Aziz Mor Efrem, Nusaybin Persler'e teslim edilinceye dek orada yaşar. Sonra Beth-Araboyle denilen yere gider. On sekiz yaşındayken vaftiz olur. Mezmurları öğrenir. Onu vaftiz eden pederden kutsal kitapları okuma imkânı bulur. Bu sırada kiliseler büyük bir baskı altındadır. Bu yüzden Omid'e kaçır. Omid'de kısa bir süre kaldıktan sonra Beth-Nahrin'in Urfa'sına gider. Urfa'da yaşamaya karar verir. Şehrin girişinde şehri çevreleyen Dayson Nehri (Karakoyun Deresi) kenarında çamaşır yıkayan kadınları görür. Nehrin kenarında durur ve onları izlemeye başlar. Kadınlardan biri, başını çevirip uzun bir süre Efrem'e bakar. Efrem, kadını sert bir şekilde azarlar: "Bana bakmaya utanmıyor musun? Yere bakman gerekir." der. Kadın da: "Senin yere bakman gerekir, çünkü sen topraktan yaratıldığın için toprağa bakacaksın, ben ise senin etinden yaratıldığım için sana bakacağım" cevabını verir. Mor Efrem, kadının bilgeliğinden hayrete düşer. Hemen orayı terk edip uzaklaşır ve kendi kendine: "Bu şehrin kadınları

eğer bu kadar büyük bir hikmete sahip iseler, kim bilir ki erkekleri ne kadar akıllıdır” diye düşünmeye başlar.

Mor Efrem Urfa'ya gider. Burada günlük bir iş yapmaya karar verir. Bir hamamcıyla anlaşır ve orada çalışmaya başlar. O tarihte Urfa'nın büyük bir kısmı putperestlerden oluşuyordu. Mor Efrem fırsat bulduğunda onlarla tartışıyor, kutsal kitaplardan bilgi veriyor ve aynı zamanda onları uyarıyordu.

Günün birinde Mor Efrem, çarşıda gezerken iyi ahlaka sahip bir rahiple karşılaşır. Rahip: “Nerelisin delikanlı” diye sorar. Mor Efrem de hayatını rahibe anlatır. Rahip: “Nasıl olur da sen bir Hristiyan olarak putperest insanlarla muhatap oluyorsun, yoksa bu âlemde mi kalmayı tercih ediyorsun?” Mor Efrem: “Hayır, öyle bir niyetim yoktur” cevabı verir. Rahip: “Öyleyse sana nasihatim; burada münzevi bir hayat yaşayan birinin yanına git, ne yapman gerektiğini o sana söyler” der. Mor Efrem karşılaştığı rahipten bu sözleri duyunca onu takip eder ve Urfa'nın batısında yer alan dağa doğru giderler. Çünkü orada sayısız rahip yaşamaktadır. Mor Efrem, bu dağa yerleşir. Gece gündüz dua eder, oruç tutar ve kutsal kitapları okuyarak züht bir hayat yaşar.

Bir gece yarısı Allah'ın bir meleği önü ve arkası yazılı bir defterle gökten iner, defteri göstererek: “Bu defteri kime vereyim” diye sorar. Onlar da: “Mısır sahrasında yaşayan münzevi Uricanus'a ver” derler. Melek; “hayır” der. “Bana öyle bir emir verilmemiştir.” Melek tekrar sorar: “Kime vereyim bunu, buna kim layıktır? Onlar da; “münzevi Yuliyos müstahaktır” cevabını verirler. Bunun üzerine Melek: “İnsanlardan hiç biri ona müstahak değildir, ancak ve ancak Urfa dağında yaşayan münzevi Süryani Efrem müstahaktır” der. Münzevi rahip şahit olduğu bu olayın hayal olduğunu düşünür ve bunu pek önemsemez.

Mor Efrem'in çocukluğu hakkında dilden dile şu söylenti anlatılmaktadır: “Dilinde bir dal bitmiş, dal gün geçtikçe büyüyerek bütün yeryüzünü kaplamış ve salkımlarla dolup taşmıştır. Yeryüzündeki bütün kuşlar o üzüm salkımlarından yemelerine rağmen salkımlar tükenmemiş aksine çoğalmıştır”.

Bir sabah, o münzevi rahip odasından çıkıp Mor Efrem'in kendini kapattığı hücreye girer ve Mor Efrem'in, Peygamber Musa'nın ilk kitabını tefsir ettiğini görür. Birinci kitabı bitirince ikincisine başladığını görünce Mor Efrem'in bilgeliğine şaşırır. Böylece

rahip daha önce Mor Efrem ile ilgili şahit olduğu mucizevî olayı kabul etmiş olur. Rab Allah, Mor Efrem'e büyük bir zekâ vermiştir. O günden itibaren Mor Efrem'i daha da sevmeye kaşlar. Rahip, Mor Efrem'in tefsir ettiği kitabı almış ve onu şehirdeki okula götürmüştür. Kitabı hocalara, şehrin liderlerine ve ruhanilerine gösterir. Onlar, kitabı okuduklarında hayrete düşerler. Kitabı rahibin yazdığını düşünerek onu yanlarında tutmak isterler. O da yüksek bir sesle haykırarak: “Hayır onu ben yazmadım, Nusaybinli münzevi Efrem yazdı diye bağırır.” Mor Efrem ile ilgili mucizeyi de kendilerine anlatır. Onlar da bunun gerçek olduğunu kabul ederler. Böylece Mesih'in “Dağ başında inşa edilmiş bir kent asla gizlenemez” sözü yerine gelmiş olur. Urfa müminlerinin yüreği Mor Efrem ile tutuşmaya başlar ve onu görmek için kaldığı dağa çıkmaya başlarlar.

Mor Efrem, ziyaretine gelenleri görünce hücrelerini terk eder, orada bulunan bir vadiye iner ve gözlerden kaybolur. Allah'ın meleği kendisine görünür ve ona seslenerek; “Efrem nereye kaçyorsun?” diye sorar. Efrem: “Efendim, sakın bir yerde kalıp bu âlemin problemlerinden kurtulmak istiyorum” cevabını verir. Melek: “Bak, dikkatli davran, Efrem benden kaçtı, tıpkı boyunduruğa karşı isyan eden dana gibi kaçtığı, söylenen o söz sakın sende gerçekleşmesin.” Efrem de ağlayarak: “Çok zayıfım ve buna müstahak değilim” der. Melek: “Ey adam! Hiç kimse çırayı yakıp perde altına bırakmaz, onu rafta bırakır ki herkes ışığını görsün ve ondan faydalansın” der. Melek, Mor Efrem'le uzun bir süre konuştuktan sonra aniden ortadan kaybolur. Mor Efrem de daha sonra Urfa' ya geri döner. Onu aramaya çıkanlar da onu görmeyince geri dönmek zorunda kalırlar.

Mor Efrem Urfa'ya ulaştınca ağlayarak şu şekilde dua etmeye başlar: “Ey Allah'ım, aziz elçilerine Şeytan'a ve onun askerlerine karşı verdiğin yetkiyi bana da ver. Tanrılığın övgüsü karşısında dikilen bütün sapkın inançları yıkıver” Duasını bitirdikten sonra şehrin kapısından içeri girerek surdaki bir savunma odasına sığınır ve geceyi orada geçirir. Onu aramaya çıkanlar ise sabahleyin çarşıda onu görürler. Onunla alay ederek: “Gelin şu adama bakın, bizler onu aramaya çıktık o bizden kaçtı ve kendini gizledi. Şimdi ise serbest dolaşıyor.” Övünmek istedi diye düşünürler. Kalkıp onu yakalarlar ve şehrin meydanına getirirler. Mor Efrem, bu muameleye karşı sinirlenmez. Büyük bir alçak gönüllülükle önlerinde eğilip der ki: “Ey kardeşlerim, lütfen beni bağışlayınız ben fakir ve garibim.” Onlar da: “Gelin, rezil ve deli adamı görün” diye onunla alay ederler.

Mor Efrem de çarşıya gider ve birçok kişiye nasihat verir ve bazen de onları azarlar. Günün birinde ruh gözüyle gizlilikleri gören bir münzevi kendi ihtiyaçlarını almak üzere çarşıya indiğinde, Mor Efrem'in çarşıda gezdiğini görür. Ardınca yürüyüp gür bir sesle şunları söyler: “Rab’in elindeki kürek budur, sapkınların deliliklerini o temizleyecektir. Mesih şöyle der: “Dünyaya ateş bırakmaya geldim, ateş işte budur.” Şehir sakinleri heretik ve paganlar bu sözleri duyunca oldukça sinirlenirler. Mor Efrem’i yakalayıp onu şehir dışına çıkartırlar. Onu taşıyarak yarı ölü bir biçimde bırakıp giderler.

Mor Efrem sabaha karşı kendine gelince tekrar dağa çıkar ve eski hüccesine yerleşir. Orada heretiklere karşı birçok kitap yazar ve çok sayıda öğrencisi olur. Bu öğrenciler; Zunabis, Mor İskok, Asuno, Yülyane ve Şemun isimli zatlar olup Urfa Kilisesinde diyakosluk görevi yaparlardı. Bunlar, Mor Efrem'den iyi bir eğitim almışlardır. Hatta Mor Efrem'in seviyesine ulaşmış hocalık yapmışlar ve onlar da kendilerine öğrenci edinmişlerdir.

2.4.18.10. Mor Efrem, Mor Baseliyos’u Ziyaret Etmek İstiyor

Bu dönemde, Kapadokya’daki Keysariye Episkoposu Mor Baseliyos’un iyi haberleri duyulmaya başlanmıştı. Bu sebepten Mor Efrem, onu görmeyi çok arzuluyordu. Allah’a bu konuda yalvarıyordu. Günlerden bir gün isteği kabul edilir ve kendisine başı göklere ulaşan ateşli bir sütun, Kutsal Sofra’nın önünde dikilmiş vaziyette görünür. Bu görüntüden hayrete düşer ve bu şaşkın kâhin de kendisine göklerden bir ses: “Efrem! Efrem! Mor Baseliyos, gördüğün bu ateşli sütun gibidir demiştir. Mor Efrem bunu gördükten sonra Yunanca bilmediği için yanına bir tercüman olarak yola çıkar. Denize ulaştığında Mısır’a gitmek üzere olan bir gemiye biner. Gemi seyir halinde iken çok güçlü bir dalgalarla sarsılır. Batma tehlikesi geçirir. Geminin yükünü hafifletmek için eşyaların çoğu denize atılır. Kaptanlar korkudan irkilirler ve gemiyi terk etmeye başlarlar. Mor Efrem, onlara seslenerek: “Korkmayın ey kardeşlerim! Pavlus’u ve beraberindekileri denizin hırçın dalgalarından kurtaran Rab Allah, bizleri de bu denemeden kurtaracaktır” der. Gemidekiler bu sözlerle alay ederler, çünkü onun meczup olduğunu düşünmüşlerdi. Mor Efrem eğilerek ve ağlayarak dua etmeye başlar. Haç işaretiyle denizi kutsayarak: “Kurtarıcı Rab İsa Mesih denizi azarladığında büyük bir sükûn olduğu gibi onun adıyla sana söylüyorum, dur!” demesiyle birlikte denizde

büyük bir sükûn hâkim olmuştu. Bu mucizeyi gören kaptanlar ve yolcular şaşırıldılar. Hepsini yanına gelip başlarını saygıyla eğerek kendisine hürmet ettiler. Artık, Mesih sözünü dinler gibi onu dinler olmuşlardı.

Denizde biraz daha ilerlerken yırtıcı bir deniz hayvanı onlara doğru hücum eder. Herkes korkuya kapılıp: “Denizden kurtulduk fakat bu yırtıcı hayvandan kurtulmamız mümkün değildir” diye bağırlar. Mor Efrem, onları haçın işaretiyle kutsar ve o hayvanı lanetler. Lanetlemesiyle birlikte yaratık, suyun üzerinde ölü olarak görünür. Yolculuk tamamlandıktan sonra yolcular, Mor Efrem'den üzülerek ayrılırlar. Mor Efrem artık Mısır'dadır. Antinu denilen bir şehre gider. Oradakilere: “Tskiti sahrasında yaşayan münzevilerin yanına nasıl gidilir?” diye sorar. Sorusunun cevabını alınca saygın münzevi rahiplerin yanına gidip kendine boş bir mağarada yer bulur. Tercümanıyla birlikte oraya yerleşmiş ve uzun bir süre orda kalmıştır.

2.4.18.11. Mor Efrem'in Yaşantısı ve Fiziksel Yapısı

Mor Efrem, rahip olduktan sonra ölünceye dek buğday ekmeği yememiş. Buğday ekmeği yerine arpa ekmeği ve sebze gibi çok basit yiyeceklerle beslenip su içermiş. Bu yüzden çok zayıfmış. Çömlekçinin yaptığı testiye benzermiş. Giysilerini de çöplüklerden topladığı değişik renklerden oluşan yamalardan yaparmış. Kısa boylu, asık suratlı ve sürekli hazin bir haldeymiş. Saçları dökülmüş, sakalsız ve kamburmuş. Mısırda sekiz yıl kalarak herkesi, Allah'a yönelmeye çağırılmış. O dönemde Ariyusçular Mısır'da ve diğer memleketlerde müminlere büyük bir zulüm gerçekleştirmişler. Oradaki münzevilerin çoğu Ariyus taraftarı olmuştur. Ariyus, Mısır dilini iyi derecede bildiği için onlarla konuşmuş ve gösterdiği bilgelik aracılığıyla birçok kişiyi imanından saptırmıştır. Ariyus taraftarı münzevi yaşlı bir rahip vardı. Saygın, zakit ve imanlı gibi görünür fakat gerçekte öyle değildi. Bütün davranışları göstermelikti. Özde kendisi sihirbazdı ve sihirbaz Simon'un yaptığı gibi o da Şeytan'ın etkisiyle bazı göz kamaştırıcı yapay mucizeler yapmaktadır. Bundan dolayı Mısır'da meşhur olmuştur.

Günün birinde bu meşhur zahit, Mor Efremle karşılaşır, kendisine büyük hakaretler yağdırır, eziyetler çektirir ve onu oradan uzaklaştırmak ister. Mor Efrem de geri dönüp: “Allah'ın yarattığı içinde konuşmaya yetkin yoktur ey kötü ruh” der. Mor Efrem'in sözüyle birlikte adamın içindeki o kötü ruh, adamın ellerini, ayaklarını ve başını

sıkıştırarak onu yere atar. Hâl ve vaziyetini duyan münzeviler toplanırlar ve düştüğü duruma şaşırırlar. Mısır’da sahip olduğu şöhrete rağmen bu rahibin yanına kimse yaklaşmaya cesaret edemez.

Adamın trajik durumunu gören Mor Efrem, adamın yanına yaklaşıp elinden tutar ve içindeki kötü ruha seslenerek: “Rabbimiz İsa Mesih’in adıyla sana emrediyorum; adamdan çık ve buradan uzaklaş” der. Kötü ruh hemen adamdan çıkar. Adam titreyerek ayağa kalkar ve Mor Efrem’in önünde başını eğerek secde edip: “Ey yüce Allah’ın hizmetçisi, beni şeytanın işkencesinden kurtardığın ve haçın boyunduruğuna bağladığın için sana sonsuz şükürler sunuyorum” der. O saatten itibaren adam davranışlarına iyi bir yön vererek gerçek inanca geri dönmüş.

2.4.18.12. Mor Efrem, Mor Baseliyos’un Ziyaretine Gidiyor

Mor Efrem, sahrada kaldığı süre zarfında birçok yapıta imza atar. İyi meziyetlerden dolayı birçok kişi tarafından övüldüğünü görünce, orada yaşamaya tahammülü artık kalmamıştır. Mor Baseliyos’u görme arzusunda olduğu için Mısır’ın bir deniz limanına gidip, Kapadokya’nın Keysariyesi’ne doğru gitmek üzere gemiye biner. İsa Mesih’in Vaftiz Bayramı’na denk düşen, Şehit Mor Mama’nın anma gününde Keysariye’ye ulaşır. Mor Baseliyos’un nerede olduğunu halka sorduğunda: “Yarın onu kilisede bulacaksın” cevabını almıştır. Onu kimse içeri almadığı ve misafir olarak kabul etmediği için o günü kendisine refakat eden öğrencisiyle birlikte, şehrin sokaklarında geçirmek zorunda kalır. Geceyi de şehrin bir otelinde geçirirler. Ertesi gün namaza ve ayine katılmak üzere gizlice kiliseye girerler.

Mor Efrem, Aziz Mor Baseliyos’u uzaktan görünce yanındaki tercümana dönüp: “Sevgili kardeşim! Buraya boşu boşuna geldiğimizi tahmin ediyorum. Görmek istediğim Mor Baseliyos’un, bu vaziyette olmaması gerekirdi. Gördüğümüz gibi parıltılı beyaz bir elbise giymektedir. Halkın ortasında oturmuş ve onu büyük bir törenle methediyorlar” demiştir. Bu görüntüden Mor Efrem büyük bir sıkıntıya düşmüş ve kimsenin onu görmemesi için kilisenin bir köşesinde kendini gizlemekte ve titremekteymiş çünkü işin içinden çıkamıyormuş. Mor Efrem, tekrar tercüman arkadaşına yönelerek: “Eğer bizler günün sıcağını taşıyor olmamıza rağmen, herhangi bir faydasını görmemişsek, nasıl olur da o görmüş olduğum ateşli sütun Mor Baseliyos

olabilir?” der. “Halk tarafından bu kadar yüceltiliyor olması beni şaşırtıyor, çünkü aziz kişinin bu konumda olmaması gerekiyor, diye düşünüyorum” demiştir. Mor Efrem bu tür düşünceler içindeyken, Episkopos Mor Baseliyos, kutsal kitaptan vaaz vermek üzere vaaz kürsüsüne çıkar. Vaaz vermeye başlarken, Mor Efrem, Kutsal Ruh’un Mor Baseliyos’un ağzından konuştuğunu fiilen görür. Bu görüntüye çok şaşırır. Mor Baseliyos konuşurken yaptığı duraklamalarda halkın methine mazhar olmaktadır. Mor Efrem ise meth yerine iki kez onu yuhalamaktadır. Mor Baseliyos da arkasına geri dönüp ona bakar, kendi başdiyakosunu Mor Efrem’in bulunduğu yere göndermek üzere çağırır ve kendisine şöyle der: “Kilisenin falan köşesine git, orada rahiplik giysilerini giyen ve yamalı elbiseler giyinmiş bir rahip ile yanında bir arkadaşını bulacaksın. Ona de ki, Başepiskopos seni çağırıyor lütfen Kutsal Sofra bölümüne gel.” Başdiyakos güçlkle Mor Efrem’in bulunduğu yere ulaşır. Mor Efrem’e seslenerek; “Başepiskopos seni çağırıyor lütfen kalk ve benimle gel” der. Mor Baseliyos’un bu mucizevî davranışı tercüman aracılığıyla öğrenen Mor Efrem, Başdiyakos’a cevap vererek; “Barıǧmor Abun²⁴⁵, yanlışlığın var, bizler yabancıyız, Başepiskopos bizleri tanımıyor” Başdiyakos geri döner ve Mor Efrem’in söylediklerini Mor Baseliyos’a iletir. Bu sefer Mor Efrem yerini deǧiştirir ve kilisenin başka bir köşesine gider oturur.

Mor Baseliyos, başdiyakosu’nu tekrar gönderir ve kendisine; “kilisenin falan köşesine git onları orda bulacaksın. Onları bulunca kendisine “Mor Efrem” diye hitap edeceksin ve lütfen kalk ayin bölümüne gel, Başepiskopos seni görmek istiyor” diyeceksin. Başdiyakos tekrar tarif edilen yere giderek Mor Efrem’in ayaklarına kapanır, ayaklarını öper ve ricada bulunur: “Mor Efrem, Başepiskopos seni görmek istiyor, lütfen benimle gel ve Kutsal Sofra’nın bulunduğu yere git.” Başdiyakos’un söylediklerine şaşırın Mor Efrem, Allah’a şükrederek secde eder ve şunları söyler: “Gerçekten ve gerçekten gördüğün o ateşli sütun bizzat Mor Baseliyos’tu ve Kutsal Ruh onun ağzında konuşuyordu” Daha sonra Mor Efrem Başdiyakos’a şöyle cevap verir: “Kutsal ayinin bitiminde “Beth-Gazo denilen yerde kendisiyle görüşeceğimi söylersin.” Kutsal Ayinin bitiminden sonra Mor Baseliyos, Beth-Gazo’ya girip kendi hizmetçisine Mor Efrem’i çağırmasını emreder. Hizmetçi, Mor Efrem’i çağırır ve birlikte Mor Baseliyos’un yanına gelirler. Mor Efrem’in giydiği yamalı elbiseler, hazin yüz ifadesi ve sessizliği Mor Baseliyos’un dikkatini çeker. Mor Baseliyos, başını Mor Efrem’in önünde eğerek:

²⁴⁵ Beni bereketli kıl ey peder.

“Lütfen beni bağışlayınız, ben miskin ve günahkârım” der. Mor Efrem de kendini Mor Baseliyos'un önüne atarak saygılı bir şekilde ondan af diler. Daha sonra her ikisi birlikte ayağa kalkarlar. Aziz Baseliyos: “Hoş geldiniz, ey çöl babası! Gelişiniz bizleri hoşnut etti. Sizler Mesih'in öğrencilerini çölde çoğalttınız ve Şeytanları kovdunuz. Neden günahkâr bir kişiyi görmeye geldiniz ki? Sizleri buraya getiren duygular nelerdir? Yüce Rab, bu yorucu ziyaretinize karşı sizleri en iyi şekilde mükâfatlandırısın” der.

Mor Efrem de kendisine yönelik alçak gönüllü bir konuşma yaparak, rahip arkadaşıyla birlikte onun (Mor Baseliyos'un) hakkında neler konuştuklarını ve düşündüklerini anlatır. Yaptığı bu konuşmadan hemen sonra Başepiskopos, Mor Baseliyos'tan Kutsal Kurbanı alırlar. Birbirinin hatırını sorduktan sonra Mor Baseliyos, Mor Efrem'e yönelik şunları söyler: “Ey değerli peder, Kutsal Ayin sırasında halk Rab'bi bir sefer överken sen iki sefer övüyordun, halk Yunancayla Rabb'i överken, sen Süryani kökenli olduğun için neler söylediğini bilmiyordun, ben buna çok şaşırdım. Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?” Mor Efrem: “Evet doğrudur ey saygıdeğer peder, ben ağzınızda konuşan Kutsal Ruh övüyordum” cevabını verdiğinde, Mor Baseliyos kendini Mor Efrem'in önüne atarak: “Keşke sen Mor Baseliyos olsaydın ve ben de Mor Efrem olsaydım ki, Rab Allah'ın sana bahşettiği bu eşsiz hediye ve lütfâ sahib olsaydım” sözlerini kullanır. Daha sonra Mor Baseliyos, Mor Efrem'den şu ricada bulunur: “Ey sevgili kardeşim, Allah'ın sana verdiği bu armağanı bizden esirgeme, burada kal ve senin öğretmenliğinden faydalanalım. Mor Efrem: “Ey değerli büyük baba! Benim de senden bir ricam olacak, ne olur onu bize yönelik uygulamaya çalış” der. Mor Baseliyos: “Buraya gelip bizleri ziyaret etmeniz karşılığını veremezsek de isteğinizi yerine getirmeye çalışacağız” der. Mor Efrem: “Şuna inanıyorum ki, Rab'den ne istersen sana verecektir. Yunanca dilini konuşabilmemi lütfen Allah'tan dileyiniz” der.

Mor Baseliyos haykırarak: “Gel ey sevgili peder! Uçsuz bucaksız çölü hidayet eden seninle birlikte bu dileği Allah'tan isteyelim, çünkü bu isteğinizi yerine getirebilecek güçtedir. Allah'ın yanında hiçbir şey olanaksız değildir. Çünkü ona iman edenlerin isteğini yerine getirir, dualarını kabul eder ve onları kurtarır.” Her ikisi birlikte uzun bir süre dua ettikten sonra Mor Baseliyos, Mor Efrem'e şöyle bir teklifte bulunur: “Neden papazlık rütbesini kabul etmiyorsun? Bu kutsal göreve seni layık görüyorum.” Mor Efrem tercüman aracılığıyla; “Ey değerli saygın peder! Ben günahkârım bu kutsal

göreve layık değilim” cevabını verir. Başepiskopos Mor Baseliyos: “Keşke senin günahların benim olsaydı” sözünü sarf ettikten sonra Mor Efrem’e emir vererek: “Başını eğ, diz çök” dedi. Mor Efrem diz çökerken, Başepiskopos elini üzerine koyup onu diyakosluk rütbesiyle kutsar. Daha sonra Süryani diliyle Mor Efrem'e seslenerek: “Lütfen ayağa kalkalım” der.

Mor Efrem de Yunanca karşılık vererek; “Ey yüce Allah beni inayetinle kurtar” der. Cümleyi söylerken orada hazır bulunan herkes şaşkınlığa uğrar. Mor Baseliyos, Mor Efrem’e papazlık rütbesini de vermek isteyince, ısrarla bu göreve layık olmadığını açıklar.²⁴⁶ Mor Efrem’in o anda Yunanca konuşmaya başladığını görenler hayrete düşerler ve olanaksızlıkları olanak hâline getiren Allah’a şükürler sunarlar.

Mor Baseliyos, Mor Efrem’i iki hafta boyunca büyük bir coşkuyla misafir eder. Ayrıca Mor Baseliyos, Mor Efrem’in yanındaki tercümanı da ilkin diyakosluk ve daha sonra papazlık rütbesiyle kutsar. Her gün birlikte ruhsal öğretiyle hoşnut olurlar. Mor Baseliyos, Mor Efrem’in öğretilerinden çok bilgi alır. Halka seslendiğinde sık sık onun sözlerini dile getirir.

Günün birinde Başepiskopos Mor Baseliyos, cemaate Kutsal Ruh hakkında vaaz verirken, cemaat onu eleştirmeye başladı, çünkü konuşmasında Baba, Oğul ve Kutsal Ruh cümlesini kullanmıştı. Daha önce “Ve Kutsal Ruh” kelimesini kullanmıyordu. Mor Baseliyos kendisine yönelik gelen eleştiriye karşı şu cevabı verir: “Şaşmayın ve heyecana kapılmayın ey değerli kardeşlerim. Ben de bu kelimeyi Beth-Nahrin’de yaşayan bir adamdan öğrendim. Adamın dilbilgisi mükemmeldir. O kendi dilinde ve’yi bağlaç olarak kullanıyordu. Çünkü Ve bağlacı kullanılmadan Üçlük ve Birlikle övgüler sunulması mümkün değildir.” Böylece cemaatin gönlü rahat oldu ve o günden itibaren hep birlikte aynı cümleyi Mor Efrem’in tarif ettiği gibi kullanmaya başladılar.

Yine başka bir gün Mor Baseliyos, büyük orucun ikinci gününde vaaz kürsüsünden Altıncı Gün hakkında halka vaaz verirken “Allah’ın Ruhü sular üzerinde uçuşuyordu” dedikten sonra şu açıklamayı yaptı: Bu sözler benim değil Süryani kökenli kir adamın sözleridir. Bu zat “dünyasal hikmetinden yoksun görünmesi dâhil, gerçek kültür ve eğitime daha yakın olduğuna dair gerçeklerden bir gerçektir”. Bu cümleyi Arami diliyle

²⁴⁶ Hakikatte ise o göreve layıktı.

açık bir şekilde ifade etmiştir. Aramice, İbranice'ye çok yakın bir dildir. Özellikle de kitabın düşünsel sözüne daha da yatkındır. Kitabın düşünsel sözü bundan ibarettir: “Sular üzerinde gidip geliyordu.” Uçuşturmasıyla suları kucaklıyormuş ve onları seviyormuş anlamına geliyor. Örneğin; bir tavuk altına konan yumurtaları kucaklayıp sevdiği gibi onlara bir canlılık da vermektedir. Bu şekilde Allah'ın ruhu sular üzerinde uçuşturması ve onları kucaklaştırması, cinsiyetine uygun bir canlı nefis doğurmaya hazırlıktır. Bundan yola çıkarak, Allah'ın ruhunun yaratıcı olduğu bir gerçek olup yaratıcılıktan herhangi bir eksikliği asla bulunmamaktadır.

2.4.18.13. Mor Efrem Keysariye'den Urfa'ya Dönüyor

Mor Efrem ve Mor Baseliyos sohbetlerinden ruhsal bir haz almışlardı. Bu sırada Mor Efrem, Urfa'da iken dokuz heretik inanç ortaya çıkmış olduğu haberini duyar. Mor Efrem ve arkadaşı, Başepiskopos Mor Baseliyos'un hayır duasını aldıktan sonra Suriye'ye gitmek üzere yola çıkarlar. Onlar ayrıldıktan sonra Mor Baseliyos, yanında bulunan diyakoslara şunları söyler: “Mor Efrem'in, kilisede durduğu ve ayakta dikildiği sıralarda sağında ve solunda iki melek durduğunu ve kendisine beyaz bir giysi giydirdiklerini görüyordum.” dedi.

Mor Efrem ve yoldaşı rahip, Urfa güzergâhında yolculuk yaparken Şamişat'a²⁴⁷ ulaştıklarında, heretik inanca sahip bir öğretmenle karşılaşılır. Öğretmene eşlik eden birçok çocuk vardır. Öğretmen onlara yaklaşır “Şlomo Şlomo”²⁴⁸ der ve İsa Mesih' in yüzünü tokatlayan o hizmetçiyi örnek alarak, Aziz Mor Efrem'e bir tokat atar. Mor Efrem, sesini hiç çıkarmadan ve karşılık vermeden yoluna devam eder. Yemek molasında kendi aralarında Aziz Mor Efrem'le alay ederler. Bu esnada Mor Efrem'e vuran çocuğu, oturduğu taşın altından çıkan bir engerek yılanı sokar. Sokmasıyla birlikte çocuk yere yığılır ve yaşamını yitirir. Öğretmen ve öğrencileri bu ürkütücü olaya görgü tanığı olunca heyecandan yere yığılırlar. Öğretmen, Mor Efrem'e ulaşmak üzere arkasından koşar. Onları Urfa'nın bir sokağında bulur. O sırada Mor Efrem ve yol arkadaşı hayırseverlerden ekmek dilenirler. Azizin ayaklarına eğilip ölen çocuğun yanına gelmesi ricasında bulunur. Mor Efrem, çocuğun yanına ulaştığında rükû edip ağlayarak dua etmeye başlar. Duasını bitirince ölen çocuğun elini tutar ve onu diriltir.

²⁴⁷ Samsat.

²⁴⁸ “Selam Selam”

Öğretmen ve çocuklar diz çökerek Mor Efrem'e secde ederler. Hepsi heretik inancından vazgeçerek gerçek inanca geri dönerler.

2.4.18.14. Mor Efrem Heretik İnançlarla Savaşıyor

Mor Efrem Urfa'ya geri dönerken dokuz heretik inancın ortaya çıktığını görür. Rabbin inayetiyle onlarla mücadele eder ve bütün heretik inançları yener. Özellikle de Bardayson'un, Ariyus'un, Mani'nin, Markiyim'un ve diğerlerinin. Günün birinde Bardayson'un iğrenç öğretisiyle yazılı bir kitap Mor Efrem'in eline geçer. Kitapta şu bilgiye yer verilmişti: ²⁴⁹

Aziz Mor Efrem, Bardayson'un heretik inancını ve haram olan öğretilerini tadınca irkilir. Bardayson'un boş sözlerine o temiz ve saf koyun sürüsü aldanmasın ve talan edilmesin diye, onlara karşı Kutsal Ruh'un hediyesinin ışıltısıyla silahlanır. Yunanlıların çeşitli aldatmacılığını eleştirir. Heretiklerin kötü sanatının zayıflığını ifşa eder. Çünkü saf ve basit olan halk sürekli heretiklerin başıboş ve zulüm dolu sözlerine aldanmışlardır.

Bardayson'un oğlu Hermiyanos, "Teşiphotho" olarak adlandırılan ilahileri önceden bestelemiştir. Kendisinin ve babasının zulmünü ve hilesini hoş nağmelerle bu ilahlere katmıştır. Bunların aracılığıyla dinleyicilerin duygularını sömürür. Bu kötü gelenek o döneme kadar devam eder. Mor Efrem'in Hermiyanos ve babası Bardayson'un hakkında yazdığı beyitler şunlar: "Madroşeler besteledi, onları nağmelerle seslendirdi. Şarkılar terkiplerdi, ölçüler kullandı." ²⁵⁰

²⁴⁹ Bu bilgiyi Mor Efrem kendine özgün yedi heceli şiir ölçüsüne göre yazmıştır. "Bardayson'un kitabıyla karşılaştım, onu okumaktan bir süre canım sıkıldı. O tecrit ve hakaret dolu sözlerden, temiz kulaklarımı incitirim diye, Onları geçit yapmayı düşündüm. Koşarak duyurttum kulaklarım, Tanrısallığın kitaplarının, o temiz ve saf sözleri. Yazdığı o kitapta, adaleti sövdüğünü duydum. Adaletin eşi olan inayeti de, kirletmek için onu götürmüştür. Adaletle karşı bir küfür eylemidir, çünkü helak olmasına onu atmıştır. Beden bozgunluğa uğramak üzere yaratılmış ve tekrar asla dirilmeyecektir. İşte adil olana karşı küfürleri bundan ibarettir, Allah'ın yolunu da zulüm etmiştir. Sevenler arasında düşmanlık yarattı, ebedi hayata kavuşma hususunda umutsuzluk inancını öğretti İşte yazdığı o kitabın okuması, beden ve ruhu sıkır ve üzer, Çünkü imanlı insanlar arasında, umutsuzluk düşüncesini uyandırdı. Bedeni kıyametten mahrum bıraktı, ruhu da ortağından uzaklaştırdı. Yılanın ortaya attığı fitneyi, Bardayson büyük yarar görmüştür Mor Efrem ilave olarak Bardayson'un yazdığı Madroşo' isimli bir ilahisinde şu sözlerle yer vermiştir: "Nefsin duygularını, birliktelik sağlayan konulan idrak edemez, Sadece tek bir şey mümkündür, o da terkiplerini çözmek, Sayılarım yıkmak, gizliliklerini açıklamak ve öğretilerini azarlamaktır."

²⁵⁰ Sözcükleri tartılara ve ayalara bölüştü, mütevazılara, acıyı tatlılıkla kattı. Yemek hastası olanlar, iyileşmek istemediler, Davut'u örnek almak istedi. Güzelliğiyle süslensin diye, onun gibi övgü kazansın, O da yüz elli tane, şarkı nazmetti. Gerçeğini (Davut un) bırakmıştır ey kardeşlerim! Sadece sayısını örnek almıştır. Davut asla kâfirlerin şarkılarını seslendirmede. Çünkü onların gitarı zulümdür ve hikâyelerle doludur.

Mor Efrem, Bardayson'un ve Hermiyanos'un nağmelerini örnek alır ve uyumlu bir üslupla ilahiler besteler. Allah korkusunu bestelediği ilahileri iyileştirici bir ilaç olarak dinleyicilere sunar. Madroşeler olarak isimlendirilen bu ilahiler hâlen şehitlerin anma günlerinde kullanılır. Bu belagat üslubuyla Mor Efrem, Yunanlıların bütün hikmetini yener. Çünkü tek bir kelimeye birçok anlam verebilmektedir. Söz ettiğimiz heretik inançlara karşı savaşçı bir grup oluşturur. Sürekli dualara ve namazlara katılan rahibeleri organize edip bestelediği Madroşeleri onlara öğretmek üzere bu öğretmenleri görevlendirir. Bu Madroşe ilahileri öğrendikten sonra sabah ve akşam namaz vaktinden önce toplanırlar ve onları terennüm ederler. Sadece kilisede değil şehitliklerde ve cenaze törenlerinde de seslendirirler. Bu eğitimi şehirde yaşayanlarla sınırlı tutmaz. Şehir dışında, dağda barınan ve köylerde yaşayanlara da aynı ilahileri öğretir.

Kız kardeş rahibelere Mor Efrem ilahilerini öğretirdi. Mor Efrem, bu zor ve trajik dönemde düşmana karşı kadınları yanına alarak savaşmaya çıkmıştır. Çünkü o zalim düşman bütün dünyayı kendi isyanıyla işgal etmiştir. Mor Efrem'in "Madroşe"lerinde heretiklere karşı mücadelesi anlatılmaktadır. Bunları Yunancaya da çevirmiştir. Ünü tüm dünyaya yayılmıştır. Mor Efrem, bütün heretik inançları yıkıp ortadan kaldırdıktan sonra Bardayson'un hilesini de ifşa etmiş ve onu aforoz etmiştir. Sadece Bardayson'u değil onu takip eden herkesi aforoz eder²⁵¹. Aziz Mor Efrem, işte bu tür aforozlarla, lanetlerle ve bunlara benzer ağır sözlerle Bardayson'u ve yandaşlarının öğretisini, onların aleyhine nazmettiği şiirlerle savunmuştur²⁵².

(Yedi heceye göre)

²⁵¹ Şu sözler ile aforoz eder: "Bardayson'un iman ettiği yedi sayıya, bizler güvenmiyoruz. Bu sayıdan yağmur yağdığını ve çığ indiğini, söyleyenler aforozdur. Bu sayıdan yağmur tanecikleri ve serpintilerin indiğini, iman edenler aforoz olsunlar. Onlardan (yedi sayıdan) kar yağar ve don oluşur, diyenlere lanet gelsin. Onlardan çiftçilere ürün gelir, onun gibi (Bardayson) vaaz eden aforoz olsun. Onlardan işçilere meyve verilir, onun itiraf ettiği gibi itiraf eden aforozdur. Onlardan açlık ve bolluk gelir, onun gibi düşünen aforozdur. Onlardan kış ve yaz olur, öğrettiği gibi itiraf eden aforoz olsun. Yağmurun inmemesi onlardan kaynaklanıyor diye, onun gibi umut eden aforoz olsun. Bu tür sözleri söyleyen, ister erkek ister kadın aforoz olsun. Keldaniye inanan, her eve aforoz insan. Güvenim yedinci sayıya bağlayanın, öğretişim aforozdur. Yediye güvenini bağlayanın, umudunu aforozdur. Efendisinin gerçek umudunu terk eden aforozdur. Yediye yetki vermiş diyene ve onlara güven getirene aforozdur. Yaraticısını kirleten ve yediye yetki vermiş diyen kişi lanetlidir. Herkesi doyurana değiştiren ve yediye idaresini bağlayan lanetlidir. Kitapları okuyan ve onlara karşı direnen lanetlidir. Peygamberleri okuyan ve onların sözlerini hiçe sayan lanetlidir. Elçilerin kitaplarını okuyan ve onların sözlerinde sabit kalmayan lanetlidir.

²⁵² Mor Efrem daha sonra kiliseyi şu sözlerle över: Beş heceli şiir ölçüsüne göre; "Her dilden sana mutluluk gelir, ey temiz ve pak kilise, Sen yücesin, azgın olan Markiyu'nun çamurundan ve bataklık pisliğinden. Maninin tortusundan ve zulmünden daha safsin. Bardayson'un o çirkin hilelerinden ve kirliliğinden daha ince ve zarıfsın. Yahudi'lerin o mundar ve pis kokulu ölü kurbanlarından. Efendin başını yüceltir, ey imanlı kilise! İşte her iki, Eski ve Yeni Ahitler, Kralın ve kralın oğlu, sandıkta korunmaktadırlar.

Ne mutlu sana ey kilise! Çünkü kral ve kralın oğlu sendedir.

Temelin sarsılmayacaktır, Rab senin koruyucundur.

Kurtlar sana zarar vermezler, engerek yılanın o vahşi ve gaddar evlatlarını,

Kudretin ve başın yücedir ve çok süslüsün, ne güzelsin ey milletlerin kızı.

(Beş heceye göre)

Dua edip dedi ki; kâhinin işlerini zülüm görmesin,

Çünkü koyunu rahatsız etmedim.

Tüm var gücümle, kurtları ondan kovaladım.

Gücüm yettiği kadar, kendisine budadroşe 1 erden oluşan ağıllar inşa ettim.

Cemaatının kuzularına...

Hastalıklar beni acıtıyor, günahlar korkutuyor,

Bunlar inayetinle yenilsin ey Rab!

Geri zekâlı ve tembeli, kendine öğrenci seçtin. Bu yetmiyormuş da, liderlerin esasını,

Hekimlerin ilacı, tartışmacıların silahı,

Ve alçak gönüllülerin sükûtu kendisine teslim ettin.

Tabak doldu taşı ve zayıf olduğunu itiraf etti.

İnayetinle durdur ey Rab! Armağanlarının taşmasını ve bolluğunu.

Aziz Mor Efrem pek çok mucize yapmıştır. Urfa’da bir mucize daha yapmıştır. Sahipsiz felçli bir adam sürekli Elçi Mor Tuma Kilisesi’nin önünde oturur dilenirmiş. Bir gün Mor Efrem, adı geçen kiliseye girmek istediğinde felçli adamla karşılaşır. Onu o kötü vaziyette gördüğünde hâline acır. Etrafına bakınır. Kimsenin olmadığını görünce yanına yaklaşır. İyileşmek ister misin? diye sorar. Felçli adam: “Evet efendim isterim, elini başıma koy” der. Mor Efrem: “Rabbimiz İsa Mesih’in ismiyle kalk” demesiyle birlikte ayağa kalkar ve yürümeye başlar. İyileştiğinden dolayı da Allah’a şükreder.

2.4.18.15. Mor Baseliyos Kendi Öğrencilerini Mor Efrem'in Yanına Gönderiyor

Aradan dört sene geçtikten sonra Mor Baseliyos, iki saygın öğrencisini Episkoposluk rütbesine yükselmeleri için Mor Efrem'in yanına gönderir. Onları gönderirken kendilerine şu tavsiyede bulunur: “Urfa'ya girdiğinizde yamalı elbise giyen o öğretmeni arayın, onu bulduğunuzda buraya getirin, O her ne kadar kendini hakir gösterse de onu bırakmayın ve bana getirin” der. Mor Baseliyos'un elçileri Urfa'ya ulaştıklarında Mor Efrem'i aramaya başlarlar. Mor Efrem de bu konudan haberdar olunca hemen yamalı cübbesini giyip eline ekmek alıp ve salyasını indirerek çarşıda dolaşmaya başlar. Bu tür davranışlarda bulunmasını kehennütün²⁵³ yüce sorumluluğundan korktuğu için yapmıştır. Elçiler onu ararken birileri onu uzaktan tarif ederek: “Aradığımız Mor Efrem, işte o zattır der.” Onlar da onu bu vaziyette görünce onunla muhatap olmadan Mor Baseliyos'a geri dönerler. Mor Baseliyos onları görür görmez, durumu anlamış ve kendilerine: “Neden onu getirmediğiniz” dediğinde, onlar da: “Ey saygın peder! Patavatsız biri olduğunu gördüğümüzden dolayı ondan vazgeçip bırakıp geldik. Mor Baseliyos: “O, paha biçilmez bir mücevherdir. Bu âlem onun değerini bilmiyor. O tekâmüle erişendir, bilgedir, ruhani filozoftur, bilimlerle donatılmıştır ve Allah'ın sevdiği bir zattır” dedi.

Mesih'in hizmetçisi Mor Efrem'in, bütün heretik inançların Urfa' dan yok olduğunu ve gerçek inancın yeteri kadarıyla canlandığını görünce gönlü rahatlar. Tekrar şehri terk edip eskiden bulunduğu dağdaki hüccesine yerleşir.

2.4.18.16. Mor Baseliyos Bir Kadının Günahlarını Affediyor

Aziz Mor Baseliyos döneminde, Keysariye'de, aşırı günah işleyen bir kadın varmış. Kadın yaptıklarından pişman olmuş. Utancından, Aziz Mor Baseliyos'un önünde günahlarını itiraf etmeye cesaret edememiş. Bütün günahlarını bir kâğıda yazıp kâğıdı mühürleyip onu Mor Baseliyos'a teslim etmiş. Günahlarının bağışlanması için büyük bir imanla ve ricayla kendisine yalvarmış. Mor Baseliyos kadının ricasını kabul etmiş, kâğıdı elinden almış ve onun günahlarının bağışlanması için Allah'ın önünde yakarıшта bulunmuş. Azizin dualarıyla ve imanıyla kadının bir günahı hariç bütün günahları

---

²⁵³ Ruhban

bağışlanmış. Mor Baseliyos'a teslim ettiği o kâğıttan günahlar silinmiş. Geriye kalan o günah da diğerlerinden daha ağır ve daha önemlidi.

Kadın, yazdığı kâğıdı açmış, günahlarının silindiğini yani bağışlandığını görünce oldukça mutlu olmuş. Kalan o günah için de tekrar Mor Baseliyos'a yalvarmış. Mor Baseliyos: "Diğer günahlarını bağışlayan zat, bu günahını da affetmeye muktedir. Eğer biraz daha sabredip ve gayret gösterirsen, sadece günah bağışlaması değil büyük bir nimete de nail olacaksın. Sana tavsiyem şu olacaktır: "Urfa Dağına git, Efrem isminde birini orada bulursun. O adam azizdir²⁵⁴ ve iyi meziyetlerle ünlüdür. Bu kâğıdı ona uzatıver ve ondan ricada bulun ki senin için dua etsin. İnanıyorum ki günahını affedecektir."

Kadın, Aziz Mor Baseliyos'un nasihatini kabul etmiş. Yolun uzunluğu onu tedirgin etmesine rağmen büyük bir gayretle yola çıkmış. Urfa'ya ulaştığında Efrem'i aramaya ve sormaya başlamış. İnziva odasını bulunca kapıyı çalıp haykırmış: "Ey Allah'ın mukaddesi benim için dua et ve bana merhamet eyle." O da pencereden bakmış, bir kadın olduğunu görmüş. Ruh gözüyle ne amaçla geldiğini görmüş. Mor Efrem: "Ey kadın, lütfen buradan uzaklaş, ben bir günahkârım" demiş kendisine. Kadın da kâğıdı pencereden içeriye atarak şunları söyler: "Benim için dua etmeniz için Aziz ve Başepiskopos Mor Baseliyos beni yanınıza gönderdi. Kendisi de diğer günahlarım için dua etti ve sana attığım bu kâğıttaki yazılı günahım dışında diğer bütün günahlarım onun duasıyla affedildi. Lütfen sıkılma ve beni ihmal etme. Bu günahım için Allah'a yakarıver ve dua et ki bağışlansın." Aziz Mor Efrem içerden cevap vererek: "Yok kızım yok, yanlışlığın vardır. Bütün günahlarını bağışlayan zat, bu günahını da bağışlayabilir. Hiç zaman kaybetmeden git ve ona yetiş çünkü kısa bir süre sonra bu hayata veda edecektir." Kadın da hayır duasını ve selamını aldıktan sonra Keysariye şehrine acilen geri dönmüş. Şehrin kapısına girdiğinde Aziz Mor Baseliyos'un cenazesine karşılaşmış. Toprağa verilmek üzere kendisine cenaze töreni düzenlenilmektedir. Kadın gördüğü bu manzaraya karşı kendini yere atmış ve feryat etmeye başlamış. Kadın, Aziz Mor Baseliyos'la konuşur gibi davranır ve şu sözleri söyler: "Ey Allah'ın hizmetçisi, sen bu fani dünyadan ayrılacağını biliyor olmana rağmen beni uzaklara gönderdin. Sana rahatsızlık vermiyordum. Neden bunu bana yaptın, işte tekrar boş döndüm. Vay başıma!

---

²⁵⁴ Kutsalıdır.

Ben ne yapabilirim ki, Allah ikimizin yargıcı olsun ve bize hükümsün. İnanıyorum ki kalan o günahımı da bağışlayabilirdin. Beni boynundan çıkarıp başkasına gönderdin” dedikten sonra kâğıdı cenazenin üzerine atmış. Başına gelen bu olayı olduğu gibi bütün şehrin halkına anlatmış. Ruhanilerden biri kâğıtta neler yazılı olduğunu merak etmiş ve onu görmek üzere koşarak gitmiş, kâğıdı almış ve açmış. Kâğıdın boş olduğunu görmüş.

Ruhani zat yüksek bir sesle bağırarak: Kâğıdın içinde yazılı bir şey yoktur ey hanımefendi!” demiş. Böylece Aziz Mor Baseliyos’un ve Aziz Mor Efrem’in dualarıyla ve o kadının da gösterdiği yoğun çabayla ve imanıla bütün günahlarının affedildiğini herkesçe malum olunmuştur. Bu mucize vasıtasıyla Allah’ın ismi azizlerinin aracılığıyla ululanmıştır.

Aziz Mor Efrem, Mor Baseliyos’un vefatına oldukça üzülmüştür. Bütün iyi meziyetlerini överek onun hakkında gereken bilgileri yazmıştır. O dönemin meşhur yazarları da Mor Efremle birlikte Aziz Mor Baseliyos hakkında yazmışlardır.

2.4.18.17. Mor Efrem Hastane Yapıyor

Aziz Mor Efrem’in hayatının sonlarına doğru Urhoy’da büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Kıtlık zamanı hücrelerinden çıkıp insanlara yardım etmiştir. Ambarlarında tahılları saklayan zenginlere merhametsizliklerinden dolayı kızar. “Neden sizler Allah’ın merhametini ve şefkatini göz önünde bulunduruyorsunuz? Sizleri zenginleştirenin Allah olduğunu bilmez misiniz? Sizin esirgelediğiniz bu servet, ruhunuzun ve nefsinizin hükmü olacaktır. Bu sözleri duyan zenginler, kendi aralarında istişare ederek, Mor Efrem’e şu cevabı vermişlerdir: “Açlıktan ölenlerin işesinde görevlendirilecek güvenli bir kişi görmediğimizden dolayı uzak duruyoruz. Çünkü insanlar hileci ve görevlerini kötüye kullanmaktadırlar.” Mor Efrem: “Bu konuda beni nasıl görüyorsunuz?” Zenginler: “Seni Allah’tan korkan biri olarak görüyoruz” derler.

Mor Efrem: “Öyleyse bu konuda beni görevlendirin, ben de kendimi bu işe vereceğim” der. Zenginler kabul ederler ve kendisine büyük bir miktar para teslim ederler. Mor Efrem’in halkın nazarında saygın bir yere sahipti. Herkesin sevdiği ve güvendiği biriydi. Mor Efrem bu büyük parayı onlardan aldıktan sonra ilk başta üç yüz yataklı bir hastane inşa eder. Vefat edenleri toprağa vermek için komiteler kurar. Hasta düşenlerin tedavisine hızlı bir şekilde başlar. Şehrin dışında açlıktan yaşam mücadelesi verenleri

getirtip şehrin içine yerleştirir ve onlara da günlük ihtiyaçlarına göre yemek sunar. Bu konuda özel komiteler kurar, kişiler görevlendirir ve onları sorumlu tutar. Kıtık bir yıl süreyle devam eder. Sonraki yıl büyük bir bolluk yaşanır. Bu süreden sonra herkes evine geri döner. Mor Efrem, kıtlık sona erdikten sonra hüccesine geri döner ve bir ay sonra da yaşama veda eder. Hayatının son günlerinde öyle önemli bir görevi Rab, ona nasip eder. Vefat ettiği gün de bütün şehir halkı cenaze törenine katılır ve halk büyük bir mateme boğulur. Büyük bir törenle yabancıların mezarlığında toprağa verilir. Vefatından önce bıraktığı vasiyeti: “Giydiği elbise dışında mezarına hiçbir giysi ve değer taşıyan eşyanın konulmaması ve yabancıların mezarlığında defnedilmesi” maddelerinden ibarettir.

Söylediği yerde defnedildikten bir süre sonra şehir halkı cenazesini oradan çıkartıp episkoposların defnedildiği bir mağaraya koydular. Mor Efrem’in, Mor Baseliyos’un, aziz arkadaşlarının ve özellikle Meryem Ana’nın dualarıyla ve şefaatiyle Rabb’in bereketi mübarek Hristiyan halkının üzerine insin. Âmin.

Mor Baseliyos ve Mor Efrem’in karşılaşmaları; Mevlana ve Şems-i Tebrizi’nin karşılaşmalarını hatırlatmaktadır. Mor Efrem’in zenginlerin tahıllarını fakirlere dağıtması da Hz. Muhammed’in güvenilirliğini hatırlatmaktadır.

Mor Efrem, İncil’den anlattığı konularda Tevrat’tan örnekler kullanmasının amacı; Tevratla İncil’in, aslında birbirinden kopuk olmayan, birbirleriyle ilişkili iki ahit olduğunu somut örneklerle göz önüne sermektir. Bir bakıma Eski ahit’in, Yeni Ahit’e zemin hazırladığının göstergesidir (Tanoğlu 2006: 17).

Tevrat’ı ve İncil’i okumaya teşvik etmiştir. Mesela Hz. İshak ile İsa Mesih’i karşılaştırırken her ikisinin de kurban rolünü üstlendiğini, her ikisinin babasının rızasına riayet ettiğini ya da Meryem Ana ile Hz. İbrahim’in karısı Sara’yı karşılaştırırken Meryem’in ve Sara’nın olağanüstü yolla gebe kalmasının Sara’ya ve Sara’nın yaşlılığı, Meryem’in bekâreti yüzünden oğul sahibi olduklarında ikisinin de çok şaşırmasının ilişkisini göstermiştir. Kitab-ı Mukkaddes’i anlamada ve yorumlamada, özellikle olaylar arasındaki ilişkiyi insanlara sunarak insanların başarı kazanacağına inanmıştır (Tanoğlu 2006: 17).

Mor Efrem'i tanımlamak için kullanılan tabirlerden bazıları şunlardır: Mor Afrem, geleneksel olarak "Kilisenin ruhsal Fıratı" diye nitelendirilir. Bu niteleme, kendisi ve maiyetinde bulunanların kilise tarihine bereket anlamı taşıdıklarının bir dışavurumudur. Fırat, güçlü bir nehir ve Fırat'ın mirası gerçek bir okyanustur. Okyanus hiçbir zaman kurumaz (Tanoğlu 2007: 30).

Mor Afrem, Ortodoks kilise babalarının adından büyük bir saygı ve büyük bir hayranlıkla söz eden bir teolog şair. Süryaniler Mor Afrem'e 'Süryanilerin Güneşi' 'Süryanilerin Peygamberi' dediler, 'Kutsal Ruhun Gitarı' dediler. Şeytanı bile dualarıyla bağlama gücüne sahip bu bilge yaşadığı süre boyunca yazmış olduğu eserlerinde ve yapmış olduğu işlerde kendisine insanı insanla ve insanı Allah'la yakınlaştırmayı amaç edindi.

Mor Efrem'in hayatını kısaca değerlendirmek gerekirse; Mor Afrem M.S 306 yılında Türkiye sınırları içerisinde yer alan Nusaybin'de Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Annesi Diyarbakırlı babası Nusaybinli olan Mor Afrem, Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi'nde vaftiz olduktan sonra İznik Konsülün'deki 318 kilise babasından biri olan Mor Yakup'un kurduğu Nusaybin Okulu'nda öğrenimine başladı. Azimli, çalışkan, zeki biri olması ve derse gösterdiği devamlılık Mor Yakup'un dikkatini çekti ve kendisini 325 yılındaki İznik konsülüne beraberinde götürüp getirdikten sonra kurmuş olduğu okula öğretmen olarak atadı. Öğretmenlik hayatı bu şekilde başlayan Mor Afrem'in ruhbanlık hayatı da Aziz Basil'in elinden oldu. Mor Afrem bu şekilde aslında kilisede iki reform yapmıştır. Birincisi; kadınların kilisede terennüm etmelerine izin verilmiştir, ikincisi; kiliseye müziğin girmesini sağlamıştır. (Tanoğlu 2007: 24-25).

Dr. Sebastian Brock "Afrem, Doğu ile Batı, Avrupa ile Asya arasında bir birleşme noktasıdır." Neden onun hakkında böyle söylemektedir? Mor Afrem Avrupa Hristiyanlığını bir elinde, Asya ve Afrika Hristiyanlığını öteki elinde birleştirmiş ve bunu Avrupalılaşmayarak ya da Yunanlaşmayarak semitik Asyalı Hristiyanları temsil ederek başarmıştır. Mor Afrem kendisini üçlü bir mirasın ortasında görür. Yazılarında kendisini üç ana kültürel geleneğe mirasçı olarak gösterir. Antik Mezopotamya, Yunan ve Yahudi kültürlerinin paralellik gösterdiği kutsal bir kişiliktir. Doğu ile Batı, Avrupa ile Asya arasında bir köprüdür Mor Afrem. Eserleri sadece kendi kullandığı ve

eserlerini ürettiği Süryanice ile sınırlı kalmamış, hemen hemen bütün dilere çevrilmiştir²⁵⁵ (Tanoğlu 2007: 25-26).

Mor Afrem'in en önemli özelliklerinden bir tanesi Gizli Üçlüğü ve inkarnasyonu anlayan nadir kişilerden biri olmasıdır. Eski Ahit'te semboller, mecazlar ve isimler almış daha sonra inkarnasyonla Allah'ın sözü Nasıralı İsa'da vücut bulmuştur (Tanoğlu 2007: 27).

2.4.18.18. Mor Efrem'in Mucizeleri

Mor Efrem²⁵⁶ Nsibin'deyken Pers Kralı Şapur Dul-Aktaf, kenti kuşatıp almak istedi. Güçlükler içinde kalan halk, Mor Afrem'e gelerek hem onları hem de kenti kurtarmasını istedi. Kutsal Ruh, Mor Afrem'e cesaret verdi. Kentin duvarlarına çıkıp yetmiş gün alınmasını önledi. Düşman kentin içinden geçen Xabur ırmağını kesti. Su gerisin geriye dönüp duvarlar eriyinceye kadar çarptı. O vakit kral, kente girip alabileceğini umdu. Halk gücü tükeninceye kadar direndi. Sonra Mor Afrem'den yardım istedi. Yeniden Kutsal Ruh Mor Afrem'e esin verdi. Mor Afrem, duvarlara çıktı, gözlerini göğe dikti ve Tanrı'ya kenti büyük bir ordudan kurtarması için yalvardı. Birden buluttan birçok sivrisinek ve bilinmeyen böcek düşman kampına indi. Bütün insan ve hayvanları kapladılar. Ordu, böceklerle savaşamadı ve çekip gittiler (Malik 2012: 148).

Fırat kıyısında Sneysta kentine vardığında, bir sapkınla, öğrencilerini gördü. Mor Afrem, onlara Kutsal Kitap'tan konuşmaya başladı. Öğrencilerden biri yüzüne tokat attı. Mor Afrem, ona hiçbir şey söylemedi. Onun barışsever tutumuyla eğlendiler. Irmak kıyısında yer içerlerken bir akrep çıktı ve tokadı atan öğrencinin elini soktu. Çocuk orada öldü. Diğerleri acı acı ağlayıp Mor Afrem'in ayaklarına kapandılar. Onlara anlayış gösterdi. Öğrencinin cesedine geldi ve "Efendimiz seni diriltiyor, kalk" dedi ve öğrenci hemen ayağa kalktı. Kentin halkı bu mucizeyi gördü ve bütün putperestler, İsa'yı kabul edip vaftiz oldular (Malik 2012: 149).

Urhoy kentindeki Mor Timotawos Kilisesi'nin kapısında bir felçli vardı. Dua vaktinde, felçli elini uzatıp yardım istedi. Mor afrem ona "Altınım, gümüşüm yok" dedi. "sana

²⁵⁵ Batı dillerinde İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Fransızcaya çevrilirken doğu dillerinden ise Arapça, Etiyopya dili, Ermenice ve 2006 yılı itibariyle Türkçe'ye de çevrilmiştir.

²⁵⁶ Mor Efrem'in mucizeleri için bkz: Malik, Gorgis David (2012), Süryanilerin Tarihi, İlk Hristiyanlıktan Kadim Doğu Süryani Müjdecisi-Havari Kilisesi, (Çev: Vedii İlmen), s: 148-149, Yaba Yayınları, İstanbul.

İsa'nın adıyla kalkmanı söylüyorum” Adam hemen kalktı ve Tanrı'nın zaferini gösterdi. Bunu görenler de Tanrı'nın mucizesini görmüş oldu (Malik 2012: 149).

Mor Afrem, birçok ulus tarafından peygamber diye bilinmektedir. Birgün Urhoy halkı onun dağdaki yerinden kente gelmesini istedi. Kente giderken vadide yolunu kaybetti. Bir melek gelip çalışmalarını üzerine soru sordu. Melek ona kente gidip vaaz vermesini ve bu iş için Tanrı'nın onu seçtiğini söylemesini buyurdu. Melek ona “Afrem, korkma, Tanrı senin peygamberlik yapmanı istiyor” dedi. Afrem ona “ Efendimiz ben zayıf bir kulunuzum, bu gibi işleri yapacak değerim yoktur” dedi. Melek ona “Işığın parlasın” diye yanıt verdi. Böylece Mor afrem, Urhoy'a çalışmaya gitti (Malik 2012: 149).

Mor Basiliyos ve Mor Afrem çok yakın arkadaşlıklar. Birgün Afrem Kayseri halkına, Mor Basiliyos'un belirli birgün ve saate öleceğini söyledi. Dediği vakitte de öldü. Bütün duyanlar bu kehanetine şaşırıldılar (Malik 2012: 149).

2.4.18.19. Mor Efrem Manastırı

Mor Efrem Manastırı'nın yanında kapatılmış bir alan vardır. Bu alan, eskiden çok soğuk dönemlerde Müslüman -Hristiyan demeden ölümlerin gömüldüğü yer olarak kullanılmaktaymış. Mardin halkı çok soğuk geçen kış aylarında cenazeleri gömmedikleri zaman getirip oraya bıraktıklarını daha sonra alıp gömdüklerini anlatmaktadırlar. İnci aday, dedesi Halil Segman vefat ettiğinde Mardin'de çok soğuk kış yaşadığı için dedesini Mor Efrem'deki “nehuz”a getirip üç gün beklettiklerini anlattı. Günümüzde oraya duvar örülmüştür (Aday 2013).

2.4.19. Mor Petrus

Anadolu ile yakın ilgisi olan en önemli azizlerden biri de Aziz Petrus'tur. Petrus, İbranice Şimeon, Yunaca Simon olarak bilinen Galileli Balıkçı Simon Bar İona (Yuhanna oğlu Simun), Genesaret gölü sahilinde Beytsay'da doğmuştur. Hz. İsa tarafından vaftiz edilen Simun'a İsa, Yunanca taş veya kaya anlamına gelen Petros olarak tercüme edilebilen Cephas (Kefas) lakabını vermiştir. Flippe Cesarında İsa'nın kilisesini Petrus'un yani bu kayanın üzerine kurmuştur (Matta: XVII/I 8). (Polat 2008: 264-265).

2.4.19.1. Mor Petrus / Şemun Petrus (37-67)²⁵⁷

Yavno'nun oğlu olan Şemun, Sayda kentinden olup balıkçı Andreas'ın kardeşidir. Andreas, kendi öğretmeni olan Vaftizci Yuhanna'dan İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğunu öğrenir ve kardeşi Şemun'a, İsa'yı gördüklerini bildirir. Ertesi gün Andreas, Şemun'u, İsa'nın yanına getirdiğinde İsa ona; "Sen Yavno oğlu Şemun, artık "taş" diye çağrılacaksın dedi. Bir süre sonra Şemun ve kardeşi Andreas, Galile denizine oltalarını attıkları sırada, İsa onları görüp "ardımca gelin; sizleri insan avcısı yapacağım" diye seslendi. Onlar da derhal oltalarını bırakıp ardından gittiler. Şemun çok gayretli ve işinde de aceleci olan birisiydi. Bundan dolayı belirli dönemlerde sözle ve eylemle hata işleyip en sonunda da İsa'yı inkâr etti. Güçlü imanından dolayı, temel (taş) olarak ilan edildiği gibi tövbesinde de günah işleyen müminlere iyi örnek olmuştur. Elçi Pavlus'un inançsız olduğu dönemde Hristiyanlara yapıdığı eziyetleri anlatılmaktadır.²⁵⁸

²⁵⁷ Kolman, Aziz (2001), Ortadoğu'da Süryanilik, Dini-Sosyal-Kültürel Hayat, s: 87, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları (ASAM), Ankara. Mar Bitris ve Mar Bulus Kilisesi (Kolman 2001: 87).; bkz. Akyüz, Gabriel (2009), Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi Tarihçesi, s: 2-11 Anadolu Ofset, İstanbul.); Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi Tarihçesi Mor Petrus / Şemun Petrus (37-67) (Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi Tarihçesi, H.Gabriel Akyüz: 20.12.2008 yaptığı çalışmadan alıntılanmıştır.

²⁵⁸ Elçi Pavlus, Yahudi kökenlidir. Binyâmin'in sıbtındandır/oymağındandır. Eski adı Şovoldu. İsa Mesih'in doğuşundan iki yıl sonra Tarsus'ta dünyaya geldi. Babası Ferisi grubuna mensup olduğundan dolayı oğlunu, daha küçük yaşta şeriatın ilmini ve geleneklerini öğrenmesi için Kudüs'te bulunan meşhur Gamalail Okulu'na göndermiştir. Bu okulda akademik ilmini bitirdikten sonra şeriatı uygulamakla çok bağnaz ve tutucu bir Yahudi olarak yaşamaya başlar. İstenafos'un idâmini talep etmiş ve taşlanmasını önermiştir (Akyüz 2008: 10). İsa'yı kabul edenleri tapınakta, kentte, sokaklarda ve evlerde araştırıp tutuklayarak idam ettirmek üzere mahkemeye sevk ederdi. Yırtıcı kurt gibi Kudüs'te Yahudiye'de, Celile ve bütün Filistin bölgelerinde sürdürdüğü bu kovalamayla yetinmiyordu ve yüreği rahatlanmıyordu. Yahudilerin mahkemesine gidip resmi bir yetki alıp Şam'a doğru gider. Orada da gördüğü her Hristiyan'ı tutuklamayı ve Kudüs'e göndermeyi hedefliyordu. Bu sefer işler tersine döndü ve zaman aleyhine çalışmaya başladı. Başına gelenler İncil'de şöyle anlatılmaktadır: "Saul ise Rab'bin öğrencilerine karşı hala tehdit ve ölüm soluyordu. Başkâhin'e gitti, Şam'daki Havralara verilmek üzere mektuplar yazmasını istedi. Orada İsa'nın yolunda yürüyen kadın erkek, kimi bulsa tutklayıp Kudüs'e getirmek niyetindeydi. Şam'a yaklaştığı sırada birdenbire gökten gelen bir ışık çevresini aydınlattı. Yere yıkılan Saul bir sesin kendisine, "Saul, Saul, neden bana zulmediyorsun?" dediğini işitti. Saul, "Ey efendim sen kimsin?" dedi. "Ben, senin İsa'nım" diye cevap verdi. "Haydi, kalk ve kente gir, ne yapman gerektiği sana bildirilecek." Saul'la birlikte yolculuk eden adamların dilleri tutuldu, oldukları yerde kaldılar. Sesi duyulursa da, kimseyi göremediler. Saul yerden kalktı, ama gözlerini açtığında kimseyi göremiyordu. Sonra kendisini elinden tutup Şam'a götürdüler. Üç gün boyunca gözleri görmeyen Saul hiçbir şey yiyip içemedi (Akyüz 2008: 11). Şam'da, Hananya adında İsa öğretisinin takipçisi olan bir öğrenci vardı. Bir görüşünde Rab ona "Hananya!" diye seslendi. "Buradayım, Rab" dedi Hananya. Rab, ona "Kalk" dedi, "Doğru Sokak denilen sokağa git ve Yahuda'nın evinde Saul adında Tarsuslu birini ara. Şu anda geldiğini ve gözlerini açmak için ellerini kendisinin koyduğunu görmüştür." Hananya şöyle karşılık verdi. "Rab, birçoklarının bu adam hakkında neler anlattıklarını duydum. Kudüs'te senin kutsallarına nice kötülük yapmış! Burada da senin adını herkesi tutuklamak için baş kâhinlerden yetki almıştır. Rab, ona git dedi. "Bu adam benim adımla diğer uluslara, krallara ve İsrail oğullarına duyurmak üzere seçilmiş bir aracımdır. Benim adımla uğruna ne kadar sıkıntı çekmesi gerekeceğini ona göstereceğim." (Akyüz 2008: 12). Bunun üzerine Hananya gitti, eve girdi ve ellerini Saul'un üzerine koydu. "Saul kardeş" dedi, "Sen buraya gelirken yolda sana görünen Rab, yani İsa, gözlerin açılsın ve Kutsal Ruh'la dolaysın diye beni yolladı." Hemen o anda Saul'un gözlerinden perde indi. Yeniden görmeye başlayan Saul ayağa kalktı, vaftiz

Kutsal Ruh'un inişinden sonra etkin bir misyonerlik faaliyetinde bulundu. İlk vaazında, üç bin kişi daha sonra da beş bin kişi İsa'yı kabul etti. Tanrı'nın inayetiyle birçok mucize gerçekleştirdi. İnsanlar, hastalarını yataklarıyla birlikte sokağa çıkarıp; "Şemun buradan geçince onun gölgesi hastalarımızın üzerinden geçse bile kâfidir" diye söylüyorlardı. İsa'nın göklere yücelişinden iki yıl sonra Estefanos öldürüldüğünde kilise üyeleri dünyanın dört bir yanına dağıldılar. Bunlardan bazıları Kıbrıs'a bazıları Fenike'ye bazıları da Antakya'ya gittiler. Filifos ise Samiryeli'lerin kentine gitti ve onun aracılığıyla birçok kişi İsa'ya iman etti. Kudüs'teki elçiler, bu olaylardan haberdar olunca imanlıları Kutsal Ruh ve sözle desteklemek amacıyla Şemun ve Yuhanna'yı Samiryeliler'in yanına, Barnabayı da Antakya'ya gönderdiler. Böylece Elçi Şemun; Blud, Yufi, Kesariye ve diğer kentlerde dolaşarak İsa'nın adıyla değişik mucizeler gerçekleştirerek İncil'i müjdeliyordu. Daha sonra Kudüs'e geri döndü (Akyüz 1999: 4-5; Dolabani 2006: 6).

Herodes Ağripos, kilise üyelerinin bazılarını zarar vermek amacıyla onları tutuklamıştı. Yuhanna'nın kardeşi Yakup'u da kılıçla öldürmüştü. Yaptığı bu eylemden dolayı Yahudilerin beğenisini kazandığını görünce elçi Petrus'u da tutuklatıp cezaevine hapsedti ve korunması için on altı jandarma görevlendirdi ki, Fısıh Bayramı'ndan sonra onu Yahudiler'e teslim etsin. Petrus cezaevindeyken kilise üyeleri sürekli onun için dua ediyorlardı. Petrus, Yahudilere teslim edileceğinden bir gün önce iki jandarma eri arasında zincirlenmiş vaziyette uyurken diğer jandarmalar da cezaevinin kapısı önünde nöbet tutuyorlardı. Allah'ın meleği Petrus'un yanında görüldü. İçinde bulunduğu oda aydınlandı ve melek Petrus'u dürtüp "kalk" diyerek uyandırdı. Petrus ayağa kalktığında zincirler ellerinden çözüldü ve melek ona yine seslenerek, "kuşan ve ayakkabılarını giy" dedi (Akyüz 1999: 5).

Petrus, meleğin dediğini yaptı. Melek tekrar ona; "elbiselerini giy ve ardımca gel" dedi. Petrus cezaevinden çıkıp meleğin arkasından yürüdüğünde bunun gerçek bir olay olduğuna inanmıyor ve gördüklerinin bir hayal olduğunu düşünüyordu. Birinci ve ikinci nöbet kulelerini geçtikten sonra demirden yapılmış kapıya ulaşınca kapı kendiliğinden

---

oldu, sonra yemek yiyip kuvvet buldu. Saul birkaç gün Şam'daki öğrencilerin yanında kaldı. Havralarda İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğunu hemen duyurmaya başladı. Onu duyanların hepsi şaşkına döndü. "Kudüs'te bu adı ananları kırıp geçiren adam, bu değil mi?" Buraya öylelerini tutuklayıp başkâhine götürmek amacıyla gelmediler mi?" diyorlardı. Saul ise günden güne güçleniyordu. İsa'nın Mesih olduğuna dair kanıtlar göstererek Şam'da yaşayan Yahudileri, şaşkına çeviriyordu. Böylece Saul kovalayıcı olmaktan çıkıp kovulanlardan biri oldu (Akyüz 2008: 12).

açıldı. Kapıdan dışarıya çıkıp birinci caddeyi beraber yürüdükten sonra melek ondan ayrıldı ve Petrus, “şimdi bunun gerçek bir olay olduğuna inandım. Rab meleğini gönderip beni Kral Herodes’ten ve Yahudiler’den kurtardı” dedi. Petrus, Markos olarak çağrılan Yuhanna’nın annesi Meryem’in evine geldi.²⁵⁹ Çünkü o evde birçok mümin toplanıp dua ediyordu. Petrus kapıyı çaldığında, Roda isminde bir kız kapıyı açmaya gidince Petrus’u sesinden tanıdı. Sevincinden kapıyı açmayıp geri döndü ve içerdekilere, “Şemun Petrus avlunun kapısında bekliyor” dedi. İçerdekiler de: “Korkuya mı kapıldın?” diye kendisine sorarken o inatla “Hayır, gelen Petrus ‘un kendisidir” dedi. İçerdekiler; belki de Allah’ın meleğidir” diye söylüyorlardı. Şemun da bu sırada kapıyı çalmaya devam ediyordu. Dışarı çıktıklarında şaşırıp kaldılar. Susmaları için Petrus onlarla Rab’in onu nasıl kurtardığını anlattı (Dolabani 2006: 6-7). “Gidin bu olayı Yakup’ a ve diğer inananlara anlatın” dedi. Petrus daha sonra Antakya’ya gitti ve merkezini orada kurdu.²⁶⁰

Kral Herodes Ağripus da Allah tarafından cezalandırılarak kötü bir şekilde öldükten sonra Şemun da tekrar geri dönüp Yahuda ve Fenike şehirlerinde dolaşmaya başladı. Kudüs’e gittiğinde Pavlus, Barnaba ve Titus; onu, Yakup’u ve Yuhanna’yı ziyaret ettiler. Şemun, Yakup ve Yuhanna sünnet edilen Yahudiler üzerinde misyonerlik faaliyetlerini sürdürdükleri gibi Pavlus, Barnaba ve Titus da sünnet olmayan toplumlar üzerinde misyonerlik yapacaklarına dair söz verdiler. Onlar tekrar Antakya’ya geldi. Sünnetsiz olanlarla oturup yemek yediği için bazılarıyla mücadele etme imkânı buldu Pavlus ve orada Petrus’u azarladı. Yakup’un yanından bazıları geldiklerinde Petrus, kendini onlardan uzak tutuyordu. Çünkü sünnetli olanlardan korkuyordu. Bu konuda diğer Yahudiler de onunla tartıştılar. Barnaba da onları yatıştırmak için arabuluculuk yaptı. Gelişen bu tartışmada dolayı Pavlus, onu azarlamıştı. Bundan sonra Pavlus ve Barnaba müjdeyi yaymak için Kıbrıs, Panpuliya ve Fisidye memleketlerine gidip birçok kişiyi Hristiyanlığa kazandırdılar. Petrus da tekrar Kudüs’e geri döndü. Bu dönemde bazı kişiler Yahuda’dan Antakya’ya gelmişlerdi. İsa’yı kabul edenlere; “Eğer şeriatın gereksinimine göre sünnetsiz olmazsanız yaşama olasılığımız yoktur” diyorlardı (Akyüz, 1999: 6).

²⁵⁹ Bugün bu ev bir Süryani manastırır.

²⁶⁰ Bu konuyla ilgili bkz. “Havarilerin İşleri”nde detaylı bilgi verilmektedir.

Bu konu yüzünden Hristiyanlığa geçiş yapanlar arasında problemler çıktı. Pavlus ve Barnaba da bu konu hakkında onlarla tartıştılar (Akyüz, 1999: 6). Bundan dolayı Pavlus, Barnaba ve başkaları Kudüs'teki elçilere ve ihtiyarların yanına gidip toplantılar yaptılar. Toplantıda Elçi Petrus: “Yaşama olanağı şeriatın gereksinimine göre değil, ancak Rab'imiz İsa Mesih'in inayetiyle mümkün olabilir.” Yakup da Petrus'u teyit ederek destek verdi. Allah'a dönen sünnetsizleri rahatsız etmemelerine karar verdiler. Kurbanlardan, zinadan, boğulmaktan ve kandan sakınmaları için uyarılmalarını ima ettiler. Elçi Petrus'un bu döneme dek Antakya'da, Kudüs'te ve civar memleketlerde gezmekteydi. Antakya'nın Hristiyanlaşmaya başlaması her ne kadar başkaları tarafından gerçekleştirilmişse de ilk kiliseyi, Elçi Petrus kurmuş olduğundan dolayı Antakya Süryani Patrikliği ona dayanmaktadır. Petrus, İncil'i müjdelemeye ve İsa'yı kabul edenleri imanlarını sabit kılmak için Antakya'dan başka memleketlere gidiyordu. Kendi yerine Lidyos isminde birini vekil kılmıştı. Petrus'un, Haç'a gerilmesinden sonra bu zat meşru halifesi oldu Petrus, iki kez Roma'ya yolculuk etti. Yaptığı yolculuk güzergâhında Pontus, Galatya, Kapodakya ve Bitunya üzerinden geçti. Romalıları sihirbazlığıyla aldatan Simon'u utandırdı. İki mektup yazdı. Birisinde Roma'yı, Babil olarak çağırılmaktadır. Roma'da Hekim Filun'la karşılaştı. İsa Mesih'i kabul edenlerin inançları hakkında bir bildiri yazdı. Onun ve Pavlus'un aracılığıyla İncil'in müjdesi yayılıyordu (Akyüz 1999: 5-7).

Elçi Pavlus müjdelediği toplumlara toplu olarak on dört tane uzun mektup yolladı. Gönderdiği bu mektupların amacı İsa Mesih'i kabul eden milletlerin putperestliğin inancından örf ve adetlerinden ve geleneklerinden uzak durmaları içindir. Onları okuyan Hristiyanlığın içerdiği derin inanç sırlarını örf ve adetlerini ve güzel meziyetlerini keşfeder. Bu mektuplar İncil'in bir parçası olarak bilinmekte ve Hristiyanlığın ve kilisenin temel taşı olmuşlardır. 29 Haziran 67 tarihinde Mor Petrus ve Mor Pavlus'un her ikisi de şehit düştü. Aziz Pavlus'un başı kesilirken Elçi Petrus da öğretmeni İsa gibi çarımha gerildi. Aralarındaki tek fark Petrus'un başı aşağıya ayakları da yukarıya bakacak bir şekilde çarımha gerdirildi (Akyüz 1999: 5-7). Bundan dolayıdır ki her iki elçinin bayramı 29 Haziran'da kutlanmaktadır. Bayramdan önce onların saygınlığına yönelik üç gün perhiz uygulanır (Akyüz 2008: 13).

2.4.19.2. Elçi Petrus'un Biyografisi

İsa Mesih'in göklere yücelişinin birinci yılında Aziz Petrus, Kudüs'te İncil'i müjdelemeye devam eder. İkinci yılında yedi Şımmasın /diyakosun kutsama törenini arkadaşları ile birlikte gerçekleştirir. İstefanos'un şehit düşmesinden sonra imanlılar dağılır. O ise elçilerle birlikte Kudüs'te kalır (Elçilerin İşleri: 8-7). Üçüncü yılında Şımmas Filifos'un müjdesiyle iman eden Samiriye halkına Kutsal Ruh'un inebilmesi için Elçi Yuhanna'yla birlikte el koyma/kutsama töreni yapmaya gider. Orada sihirbaz Simon'u azarlar ve tekrar Kudüs'e geri döndüğünde yol güzergâhında bulunan Samiriye köylerinde İncil'i müjdelemeye devam eder. Beşinci yılında, Rab'in kardeşi olarak tanınan Yakup ile birlikte Kudüs'e gider. Elçi Pavlus da İsa'yı kabul ettikten üç yıl sonra Petrus'un yanına Kudüs'e gelmiştir. Yanında on beş gün kaldıktan sonra Kesariye ve Tarsus'a taşınmıştır (Akyüz 1999: 7).

39-42 yılları arasında Lüd, Yupi ve Kesariya'ya gider. Yahudi kökenli olmayanları imana getirir. Dağılanlardan bir kısmı Antakya'ya giderler ve onların aracılığıyla bazı kişiler İsa'yı kabul ederler (Elçilerin İşleri 9: 32: 11-21) (Akyüz 1999: 7).

43'te Antakya Kilisesi'nin haberleri Kudüs Kilisesine ulaşınca Barnaba'yı oraya gönderirler. Barnaba geldiğinde müjdeciliğin etkin faaliyetlerini görünce Tarsus'a gidip yanına Elçi Pavlus'u da alıp Antakya'ya geri dönerler (Elçilerin İşleri 11: 22-66) (Akyüz 1999: 8).

44'te Elçi Pavlus ile Barnaba, Antakya'da bir yıl süreyle İncil'i müjdelerler (Elçilerin İşleri: 11-21). Aynı yıl Kudüs'ten peygamberler gelir ve bunlardan Agabus adında biri açlık/kıtlık hakkında peygamberlik etmektedir. Oradaki imanlılar, Yahuda'da yaşayan imanlılara yardım etmeyi kararlaştırdılar. O sırada Zabday oğlu Yuhannon şehit düşer. Elçi Petrus da ilkbahar mevsimine denk gelen Yahudilerin Mayasız Hamur Bayramı'nda Kudüs'teki cezaevinde tutuklu bulunuyordu. Herodes'in ölümünden önce bir mucizeyle kurtulur ve daha sonra Kudüs'e gider. Aynı yılın yaz mevsiminde Herodes, olimpiyat oyunlarının oynanması için bir stadyum açar. Ünlü tarihçi Yusufas'a göre; bu stadın inşaatına Klaudius'un hükmünün dördüncü yılında başlanmıştır. Herodes trajik bir vaka sonucunda ölür. Pavlus ile Barnaba, Kudüs'ten Herodes'in ölüm haberini alarak Antakya'ya dönerler (Akyüz 2008: 8).

Süryani tarihçi Mor Griğoriyas Abbül-Faraç olarak bilinen Bar Ebroyo, Elçi Petrus hakkında şu bilgiyi aktarmaktadır: “Allah’ın meleği onu cezaevinden çıkardıktan sonra Kudüs’ten ayrılır. Antakya’ya ulaşınca dek iki yıl süreyle yol güzergâhında İncil’i müjdeler.” Polonyalı kilise atalarının yayınladıkları Elçi Petrus ve Pavlus’un yaşam öyküsüne göre; “Melek, Elçi Petrus’u, Kudüs’teki cezaevinden kurtardıktan sonra ilk önce Keseriya’ya daha sonra Saydon’a oradan da Beyrut’a geçer. Orada arkadaşlarından birini episkopos olarak kutsar. Daha sonra Cebala’ya geçer. Lakunya da “Doğu Hristiyanları kitabının üçüncü cildindeki bir, iki ve üçüncü bölümlerine göre; “Elçi Petrus Antakya’ya gidince Batipulis’ten geçer ve orada Moruthe isminde bir episkopos ile on iki papazı takdis eder.” (Akyüz 2008: 6).

46 yılında Elçi Petrus Kral Herodes’in ölüm haberini aldığı anda Elçi Yuhanna ile birlikte Kudüs’e döner. Bu sırada Pavlus ile birlikte Kudüs’e döner. Bu sırada Pavlus ile Barnaba Kutsal Ruh’un irşadıyla uzak milletlerin hizmetine seçilmiştir. Antakya Kilisesi’nde bulunan Nijerli Şemun, Kurineli Lukos ve Manayel episkopos tarafından onlara kutsama töreni düzenlenmektedir.²⁶¹ Bu törenden sonra Pavlus ile Barnaba Slukiya’ya, Kıbrıs’a ve Küçük Asya memleketlerine gönderilmektedir. Yuhanna’nın ilk resmi yolculuktan (Elçilerin İşleri 13: 11).

50 yılının sonlarında Pavlus ve Barnaba Antakya’ya geri döndüklerinde, Yahudilerden ve diğer milletlerden Hristiyanlığa geçiş yapanlar arasında bir tartışma çıkar. Tartışmanın çıkış sebebi; Yahudilikten Hristiyanlığa geçiş yapanları henüz şeriatın yasalarını²⁶² uygulanmasından kaynaklanmaktaydı. Antakya’dakiler Pavlus ve Barnaba’yı konuyu görüşmek üzere Kudüs’teki diğer elçilerin yanına göndermişlerdir²⁶³ (Akyüz 2008: 9).

Kudüs’te 51 yılında elçilerin toplantısı yapıldı onların arasında Petrus da bulunuyordu. Bu yıl Roma imparatoru Klavdius Kesar’ın imparator oluşunun onuncu yılı olup Aziz Pavlus’un da Hristiyan oluşunun on dördüncü yılına denk gelmekteydi (Galatyalılar 2: 1). Elçiler bu toplantıda Kutsal Ruh’un irşadıyla Hristiyanlığa geçiş yapan putperest halkların dört maddeden uzak durmaları için karara bağladılar: Kurban, kan, boğulmuş hayvanlar, zina. Toplantıdaki delillere ve gönderilmiş mektuplara göre; Elçi Petrus’un

²⁶¹ Petrus’un ismi onların arasında geçmemektedir.

²⁶² Sünneti haram kılmıştır.

²⁶³ Bu sırada Petrus da Kudüs’te bulunuyordu.

Roma'ya gidiş hakkında herhangi bir kanıt bulunmamaktadır ve Roma Kilisesinin adı bile zikredilmemektedir. Suriye ve Kilikya kiliselerine gönderilen mektuplar, Roma Kilisesine gönderilmemiştir (Elçilerin İşleri 15: 27-41). O sırada Pavlus ve Barnaba, putperestlikten Hristiyanlığa geçiş yapan halka tayin edilirken; Petrus, Yakup ve Yuhanna da Yahudi halkına tayin edilmiştir (Galatyalılar 2: 7-9). Toplantının sona ermesinden sonra Pavlus, Barnaba, Yahuda ve Şilo Antakya'ya döndüler.

52-53 yıllarında Pavlus ve Barnaba Antakya'ya gider. Putperest olan halkla yaşamak istememekteydiler. Kudüs'ten Antakya'ya Yahudilerin geldiği bilinmektedir (Galatyalılar 2: 11). Aynı yılda Pavlus, Barnaba'dan ayrılıp Şilo'ya eşlik etti. Barnaba da Yuhanna Markus'a eşlik edip Kıbrıs'a gittiler (Elçilerin İşleri: 15:37-41).

Bazı eski senet ve geleneklere göre 53-60 yılları arasında Elçi Petrus, 7 yıl süreyle Antakya'da kalır. Tüm episkoposluk hizmetlerini tamamlayarak Udiyus'u da episkopos olarak kutsadı. 28'de Pavlus Kudüs'e geri döndüğünde Rab'in kardeşi Yakup dışında kimseyi görmedi. (Elçilerin İşleri 21: 58). Pavlus iki yıl süreyle cezaevinde kaldı ve tutuklu olarak Roma'ya götürüldü. Orada kiraladığı bir evde iki yıllık süre zarfında İncil'i müjdelemeye devam etti. Petrus'u orada gördüğüne dair bilgi vermemektedir (Elçilerin İşleri 28: 15).

Petrus, 60-65 yılları arasında Pontus, Galatya, Asya Kapadokyasın'da ve Beytuniye memleketinde İncil'i müjdelemekteydi. Roma'ya ulaştıktan sonra ilişki kurduğu imanlılarla kabul ettikleri imanda sabit durmaları için iki mektup gönderdi (2. Petrus 16-18). Usabiyos'un tarih kitabına göre Kurintuslu Aziz Diyanosius'un Romalılara yazdığı makalede: "Aziz Petrus, Aziz Pavlus'la Akaya'nın başkenti olan Kurintos şehrinde bulunduğu ve Kurintusları müjdeledikten sonra her ikisi Roma'ya gittiler. İmparator Neron'un hükmettiği on ikinci yılına denk düşmekteydi. Aziz Pavlus'un Roma'daki birinci tutuklanmasından sonra ve her iki elçinin şehit düşmesinden iki sene öncedir.

65 yılının sonları ve 29 Haziran 67 yılları arasında Aziz Petrus, Aziz Pavlus ile birlikte İncil'i müjdelemeye devam eder. Daha sonra birbirlerinden ayrılıp her biri başka bir

yöreye gidip orada misyonerlik faaliyetlerine devam ettiler.²⁶⁴ Çünkü onlara Markus'un selamlarını gönderirken Pavlus'tan söz etmemektedir. 66 yılının ekim ayına kadar müjdelik görevine devam eder. Daha sonra tutuklanıp cezaevine atılır. Cezaevinde dokuz ay kaldıktan sonra 29 Haziran 67 tarihinde çarımha gerdirilerek şehit düşmüştür. Bu olay, Neron'un hükmettiği on üçüncü yıla denk gelmektedir. Elçi Petrus'un Roma'da geçirdiği süre toplam bir yıl ve bir aydır. Bu sürenin bir bölümünü cezaevinde geçirirken geri kalan zamanını İncil'i müjdelemekle geçirdi (Akyüz 2008: 7-10).

Mor Petrus ve Mor Pavlus/ Surp Betros ve Surp Bahoz²⁶⁵ Surp Betros ve Surp Bahoz adlı iki havarinin bayramı 30 Haziran günüdür.. Elinde anahtar olan aziz, Surp Betros'tur Süryaniler Mor Petros derler. Anahtarın anlamı; "Ben açarım, ben kapatırım." Açan da benim kapatan da benim. Özellikle Antakya bölgesinde önemli azizlerdir. Dünyanın her yerine Hristiyanlığı yaymışlardır. Surp Bahoz, Hristiyanlara işkence yapan biriydi. Bir gün çölde ilerlerken Rabbin gazabına uğrar. Her yer bulut ile kaplanır, göz gözü görmez. Kalktığına ise kör olur. Sonra gökten Mesih ona seslenir. Bohoz Bohoz neden bana zulmediyorsun. Kalk benim için çalış, der. Günümüzde Pavlus gibi çalışmak gibi bir deyim vardır. Antakya'ya git orada senin ilacın oradadır. İman ederek kalkıp gider. Oradaki kahin onun gözlerini açar. Antakyadaki Sem Pierre Kilisesi Hristiyanlığın eski ve önemli kilisesidir. Sen Pierre, Surp Betros yani Mor Petrus'tur. Hristiyanlık için birbirlerine yardımcı oluyorlar. On iki havariden biri olmamasına rağmen havarilerle birlikte Hristiyanlığı yaymaya başlar.

Ermenice Bohoz denilen Pavlus, on iki havariden olmamasına rağmen Petrus gibi hem aziz hem de havari olarak çok çalışmıştır. Gittikleri her yerin dillerini bilmenin dışında insanları kutsadılar, hastaları iyileştirdiler. Kutsama ve iyileştirme yetkisi azizlere verilmiştir. Daha pek çok mucizeler yapmışlardır.

2.4.20. Aziz Paul/ Mor Pavlus

Pavlus²⁶⁶, Helenistik bir Yahudi'dir. I. Yüzyılda Tarsus'da Roma yurttaşı olan Yahudi anne-babada doğan havari Pavlus'un asıl adı Saul'dur. Kendisinin anıldığı bayram günü

²⁶⁴ Bu bilgi de Aziz Petrus'un daha önceden sözü edilen memleketlere göndermiş olduğu birinci mektubundan alınmıştır.

²⁶⁵ Ohannes Uğurgel, Mor Yusuf Kilisesinde Mor Petrus ve Mor Pavlus hakkında ikonlara bakarak bilgi vermiştir

²⁶⁶ Pavlus'un hayatı için daha fazla bilgi için bkz. Katolik Hristiyanlık'ta Azizlik ve Azizler, 2008: 259-262.

29 Haziran'dır. O zamanki Yahudilerin birçoğu gibi o da, çift isim taşıyordu. Dindaşlarıyla ilişki için Saul; Greko-Romen dünya ile ilişkilerde Pavlus ismini kullanıyordu (Polat 2008: 259).

Bultmann; Pavlus'un yazılarının ne kadarının mit ne kadarının gerçek olduğunu ayırt etmenin güçlüğüne işaret etmektedir. Bütün bu mitolojik dilin İsa'nın tarihsel figürünün anlamını ve onun hayatının olaylarını, diğer bir ifadeyle bir figür ve kurtuluş olayı olarak bunların işaretlerini açıklama konusunda basit bir girişim olup olmadığını sormakta zorlandığını ifade etmektedir. Pavlus, özelde Yahudi kutsal metinlerini okumakla birlikte geliştirdiği yeni okuma tarzı ile klasik anlamların ötesine gider ve tarihsel İsa'nın yerine çarmıhta ölen ve dirilen İsa'yı yerleştirir. Ve birincinin üzerinde neredeyse hiç durmaz. Bunu da "biz haça gerilmiş Mesih'i vaaz ederiz (1 Kor.1: 23.)" şeklinde ifade eder. Onun için Mesih, Davut soyundan bir kral olmanın ötesinde anlamlar ifade etmektedir. O sadece Davut'un soyundan gelen eskatolojik bir kral değil, aynı zamanda "Tanrı'nın gücü, Tanrı'nın bilgeliğidir" (1 Kor. 1: 24.) oysa Mesih ile aynı dönemde yaşayanlar Mesih'in bu yönünün farkına varmamışlardır (Batuk 2006: 68).

Pavlus da aynı zamanda bu metinleri kendi tarihsel şartları doğrultusunda okuyarak o metinlerin yeniden hayat bulmalarını sağlamış ve aynı zamanda tarihselleştirmiştir. Tarihsel bir şahıs olan İsa'yı, "İsa Mesih" formülasyonunda mitleştirerek tarih dışına çıkarırken yine İsa Mesih tiplemesiyle tanrıyı, tarihselleştirmiştir. Kendi düzleminde yeniden okuduğu eski mitleri kendi mitolojisini inşa etmek için kullanırken aynı zamanda gelecek nesillerin okumaları için kendi mitlerini/ metinlerini oluşturmuştur. Pavlus'un oluşturduğu metnin farklı tarihsel şartlar altında farklı okumalar açık olduğunun en büyük tanığı Hristiyan tarihidir (Batuk 2006: 73).

2.4.21. Meryem Ana Kilisesi (Süryani Ortodoks)

Süryani Kadim- Ortodoks cemaatine ait olup Şemsiye (Savur Kapı) Mahallesindedir. (Akyüz 1998: 104). Oğlum yedi sekiz yaşlarında iken kilisede diyakostu. 25 Mart Meryem Ana'nın Müjde Bayramında (Melek Cebrail'in, Hz. Meryem'e İsa Mesih'i müjdelendiği günün bayramıdır. Cebrail tarafından adını Emanuel²⁶⁷ koyacağım bir

²⁶⁷ Emanuel, Allah bizimledir.

oğlum olacak denilmiştir. Kilisede mumu tutmakla görevliydi. 24 Martı 25 Marta bağlayan gece oğlum sancılandı, ancak yine de kilisedeki görevini yapmaktan vazgeçmedi. Meryem Ana'nın onu koruyacağına ve kendisine şifa vereceğine inanıyordu. Pazartesi gününden Perşembe güne kadar Meryem Ana, oğlumun korudu, çünkü oğlumun apandisti patlamıştı. Kendisini hastaneye götürdük. Ultrason çektirdik. Orada apandistinın patladığı anlaşıldı. Doktor bunun ancak bir mucize olabileceğini söyledi. Üç gün boyunca patlak apandisti ile yaşamış. İç çamaşırını hastaneye götürmüştüm. Kullanılmamış olan iç çamaşırında Murin²⁶⁸ olmuştu. Bugün hala o çamaşırını saklarım. Biz, oğlumun sağlam bir imanla Meryem Ana Bayramına katılmasına ve bu nedenle de Meryem Ana tarafından korunduğuna inanıyoruz. Murin yağı ile mesh edilen iç çamaşırı da bu durumun kanıtıdır (Kırılmaz 2013).²⁶⁹

2.4.21.1. Meryem Ana Kilisesi

Suriye'de bulunan Meryem Ana Kilisesinin ve Meryem Ana'nın bir mucizesi olarak anlatılmaktadır.

Suriye topraklarında yedi sekiz yıl önce Meryem Ana'nın bir mucizesi yaşanmıştır. Bu mucize şöyle anlatılmaktadır: Suriye'nin Şam'a yakın bir bölgesi olan, Sayidnaya'da tarihi Meryem Ana manastırı bulunmaktadır. Bu manastır, günümüzde Rum Ortodoksların kullanımındadır. Bunlar, Süryani kökenli olup 6. yüzyılda Bizans imparatoru Justinianus tarafından asimile edilerek varlıklarını Rum Ortodoks olarak sürdürmektedirler. İşte bu anlatacağım mucize orada yaşanmış. Suudi Arabistan'da, çocuğu olmayan zengin bir adam, bu manastırı dua etmek niyetiyle ziyaret etmek istiyor. Çünkü manastırda birçok mucizelerin meydana geldiğini duymuş. Suriye'ye geldiğinde bir taksi tutuyor. Yolda şoförle sohbet ediyor, derdini anlatıyor. Tanrı'dan bir çocuk dilemek için geldiğini anlatıyor. Şoför onu, Meryem Ana Manastırına götürüyor, adam burada içten bir inançla duasını ediyor. Şoföre diyor ki ben tekrar geldiğimde seni arayacağım. Şoför de tamam diyor. Zengin adam döndükten sonra bir çocuğu oluyor. Sözünü tutmak için Meryem Ana Manastırını tekrar ziyaret etmek için geri dönüyor. Suriye'ye geldiği zaman şoförü arıyor. Şoförden onu tekrar manastıra götürmesini istiyor.

²⁶⁸ Kilisenin yedi gizinden biridir.

²⁶⁹ Deniz Kırılmaz'ın evinde 22 .01.2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

Bu arada şoför, bu zengin adama arkadaşlarıyla birlikte komplo kuruyor. Adamın zengin olduğunu, onu aldıktan sonra adamı soyup boğazını kesiyorlar. Daha sonra arabanın bagajına atıyorlar. Yolda polis arabadan sızan kanları görüp onları durduruyor. Polis arabayı arıyor. Arama yapmak isterken bagaj açılmıyor. Bagajdan, durun ameliyat daha bitmedi diyen bir ses geliyor. Bir süre sonra bagaj açılıyor. Görüyorlar ki adamın boğazı dikilmiş ve adam canlı. Adamın boğazını tekrar diken Meryem Ana'dır. Çünkü adam, saf kalple ve imanla manastırı ziyarete gittiği için Meryem Ana ona yardım ediyor. Bu mucize televizyonlara haber olmuştur. Adam canlanması. Meryem Ana manastırının mucizesi olarak anlatılmaktadır. Bu olay Şam'da yaklaşık 7-8 yıl önce olmuştur (Akyüz 2013).²⁷⁰

İdil'deki Meryem Ana Kilisesinde yaşanan bu olay şöyle anlatılmaktadır: 1915 olaylarında bölgede yaşanan karışıklıklar sonucunda olaylar çıkmıştı. Asker bölgeye gelince barış sağlandı. Yüzbaşı, silahların ve kilisenin içinden atılan topun teslim edilmesi şartı ile kesin barışı sağlayacağını söyledi. Silahlar teslim edildi ancak topu getirmedikleri için yüzbaşı çok kızdı ve ben bu şartlar altında barış sağlamam dedim. Kilisedekiler kendilerinde top olmadığını söylemelerine rağmen yüzbaşı ikna olmadı. Kilisedekiler, yüzbaşını ikna edemeyince "Buyrun gelin kiliseye birlikte gidelim" demişler. Dediğiniz gibi size atılan bir top varsa birlikte çıkaracağız. Bunun üzerine Yüzbaşı, Meryem Ana kilisesinde kendilerine top atılan pencerenin önüne kadar gidip bakmış. Pencereye ve yüksekliğine bakınca orada top olmasına imkân olmayacağını anlıyor. Nasıl olur diyor? Günlerdir bize, bu pencereden top atışı yapıyordu diyor.

Ancak kilisenin içini gördükten sonra mecburen ikna oluyor. Bizleri koruyan Meryem Ana'ydı. Rab, istediği zaman gücünü gösterdi (Gürkan 2013).²⁷¹

Şehrin her yıl yüzlerce Süryani'yi "*Meryem Ana'nın İntikali*" nedeniyle buluşturan Meryem Ana Manastırı'nın bulunduğu Hah köyü ise dini söylencelere konu olmuştur. Hz. İsa'nın doğumunun önceden malum olduğuna inanılan on iki Müneccim Kral, Turabdin doruklarındaki Hah şehrinde çadırlarını kurarlar. Aralarından seçtikleri üç kralı, doğuda görmüş oldukları yıldızın rehberliğinde, Yahudilerin kralı olarak yeni

²⁷⁰ Gabriel Akyüz ile 6.12.2013 tarihinde Kırklar Kilisesi'nin bahçesindeki evinde yapılan görüşmenin kaydı HKU arşivindedir.

²⁷¹ Melfono Ayhan Gürkan ile 28.12.2013'te Mor Barsawmo Kilisesi'nde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

doğacak çocuğa hediyelerini vermek ve ona minnetlerini sunmak üzere yolcu ederler. Üç kral Beytullahim'e, Hz. İsa'nın doğduğu yere gelir ve burada kendilerine verilen örtüyü alıp dokuz kralın konakladığı Hah'a döner. Verilen örtüyü, her birinde bir anı kalsın diye on iki parçaya bölmeye çalışırlar ama başaramazlar. Bunun üzerine Tanrı onlara bir fikir verir: "Onu yakıp külünü aranızda paylaşın!" Ateşe attıkları örtü ansızın, üzerine her birinin resmi ve ismi kazanmış on iki altın kalıba dönüşür. Bu mucize üzerine, Meryem'in anısına, dünyanın sonuna kadar ayakta kalacak bir anıt inşa etmeye karar verirler ve Meryem Ana Manastırı'nın temellerini atmaya başlarlar (Alioğlu 1990: 73-87).

2.4.22. Deyrulzafaran Manastırı

Mardin, Süryanilerinin din merkezidir. Mardin'in doğusunda merkeze beş kilometre mesafede bulunan manastır, IV. Yüzyılda inşa edilmiştir. Deyrulzafaran Manastırı'nın güneyden dağlarla çevrilidir. Bu mabetin 1500 yıllık mazisi vardır. Süryani mimari kardeşler Teheodori ve Tehodari tarafından yapılmıştır. İlk tıp fakültesinin burada kurulduğu söylenen manastırın içinde, tarihi bir İncil ve kutsal bilinen bir taş bulunmaktadır. Bu taşın Süryani Havariyun'undan Petrus adına dikilen bir taş olduğu ve Hz. İsa'nın Petrus'a "Temel kaya sensin, senin üzerine bir kilise inşa olunacaktır" dediği için bu taşın dikildiği ve bu yüzden manastırın bir merkez olduğuna inanılmaktadır.

Canlı bir tarih görünümünde olan manastırın en büyük özelliklerinden biri içinde elli iki Süryani patriğinin mezarlarının toplu biçimde bulunmasıdır. Bunlardan biri M.S. 40. asra aittir. Bu asırdan kalma mozaiklerle süslüdür. Mihraplar olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili olup etrafı mahzenlerle, kemerlerle ve burçlarla çevrilidir. Yer altında gizli tapınak yerleri vardır Manastır, Süryan-i Kadim cemaatinin 639 yıl boyunca dini merkezi olmuştur. 1937 yılına kadar dünya Süryanileri'nin patriklik merkezi olmuş olan Deyr-ül Zafaran manastırı Hristiyanlar için Vatikan ne ise Süryaniler için de odur. 1937 de Süryani Patrikliği Suiye'ye taşınmıştır (Bingöl 2007: 275; Güler 1998: 204-205).²⁷²

Persler; Nusaybin, Dara ve Mardin'i 363 yılında ele geçirince Romalılar da o sırada kale

²⁷² Deyrulzafaran Manastırı hakkında daha fazla bilgi için bkz: Koluman (2001): 87-101.

olarak kullandıkları şimdiki manastırı terk etmek zorunda kaldılar. Romalıların terk ettiği kaleye Süryaniler yerleşti ve Mar Şleymun kaleyi manastıra çevirip, bazı azizlerin kemiklerini de manastıra getirtti (M.S.400). Bu nedenle manastır, Mar Şleymun Manastırı adıyla anılmaya başlandı (Koluman 2001: 89).

İlk olarak Marislimum isminde eski bir rahibin adı ile anılırdı. Diğer bir rivayete göre de Marislimum doğunun tanınmış müdrecilerinden Mar Evgi'nin şakirdiymiş (Güler 1998: 204).

Bir başka rivayete göre de Mar Evgin'nin rahiplerinden Mar Binyami'nin ve on yaşlı şakirdlerinin kemikleri Nusaybin yakınlarındaki manastırdan alınarak buraya gömüldükleri söylenir. Bu nedenle buraya Mar Evgin Manastırı da deniliyormuş. En kuvvetli rivayet ve bu yörede Zaferan²⁷³ adlı bir bitkinin yetişmesinden dolayı manastıra bu ad verilmiştir. Yine bir söylentiye göre manastırın harcına Zaferan suyu da katılarak inşa edildiği söyleniyor (Güler 1998: 204).

Deyrülzafaran Tapınağının asıl özelliği bütün Süryani patriklerinin mezarlarının burada toplu halde bulunmasıdır. Bu tapınakta çeşitli çağlara ait üç tapınak bulunmaktadır. Bunların biri M.S. IV. Yüzyıla aittir (Güler 1998: 205). Hz. İsa'nın, Mor Petrus Kilisesi'nde yemek yediği masadan bir taş parçasının Deyrülzafaran Manastırı'na getirildiği rivayet edilir.

Miladın 493-518 yılları arasında bugün Mar Hananya adıyla tanınan Manastırın kubbeli Kilise kısmını Şufni Oğulları Süryani Theoderi ve Tehodari Mimar kardeşler tarafından yapılmıştır. 607 yılında Manastır İranlılar tarafından yıkılmışsa da daha sonra tekrar onarılarak bugünkü hale getirilmiştir. Yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmektedir (Güler 1998: 205).

2.4.22.1. Manastırın Mar Hananyo Adıyla Anılması

Irak'ın Musul kentinin yakınlarında Mar Matay Manastırının rahiplerinden II. Mar Hananyo, M.S. 793 yılında Mardin Kefertüth metropolitliğine seçilince Manastırı yeniden restore ettirip çevresine bağ ve bahçeler diktirdi. Manastırda yaşayan rahiplerin sayısı seksene ulaşınca manastır eski canlılığına kavuştu. Mar Hananyo'nun yaptığı

²⁷³ Çok açılı anlamına da gelmektedir.

çalışmalardan dolayı Manastır'ın adı "Mar Hananyo" adı ile anılmaya başlanmıştır. Mar Hananyo, Manastır'a hizmet vermek için Eski Kale (Kıllı't Mara) köyüne 1000 aile yerleştirdi. Bu köyde daha önce üç kilise bulunmaktaydı. Ancak günümüzde bunlardan yalnızca Mar Cercis kilisesi ayakta kalabilmiştir (Koluman 2001: 89-94).

Deyrulzafaran adı halk arasındaki bir söylentiye göre manastıra ek binalar yapıldığı sıralarda bölgeye zafaran bitkisi taşıyan bir tüccar gelir. Bu tüccardan zafaran alınıp kireçle karıştırılarak binanın yapımında kullanılır. Taşlar harçsız olarak tavanda kenetlenmiştir. İlk yapılışında kullanılmış olan mozaikler bugün de durmaktadır. İkinci bir söylentiye göre Manastır'ın çevresinde zafaran yetişmekteydi. Bu iki söylentiden dolayı Manastır "Deyrulzafaran" adıyla anılmaya başlanmıştır. Böylece XV. Asırdan beri Manastır bu adla anılmaktadır (Koluman 2001: 94). Adını yörede yetişen zafaran çiçeğinden almaktadır. Bu çiçek yapının harcında kullanılmıştır. Manastırın bir kısmının yapımında da hiç harç kullanılmamış.

2.4.22.2. Deyrulzafaran Manastırı Memoratlar

Vahit Aydın²⁷⁴ felç geçirmiş. Konuşmaya başlar başlamaz da "deyr" demiş. Deyr, Süryanice kilise anlamına gelmektedir. Bu nedenle ailesi Vahit Aydın'ı memleketi olan Mardin'e, kiliseleri ziyaret etmek için getirmişlerdir. Bu durumun Vahit Aydın'ın fiziksel ve ruh sağlığı açısında da iyileştirici olacağına inanmaktadırlar. Bu nedenle ziyaretin günden güne Vahit Aydın'ın sağlığını olumlu yönde etkilediğini anlatmışlardır.²⁷⁵

"İstanbul'dan kaynım için geldik. Yöredeki bütün kiliseleri inancımıza göre ziyaret ediyoruz. Vahit Aydın (kaynım) beyin kanaması geçirerek felç oldu. Sağ tarafı kolu bacağı tutmuyor. Kendisi İstanbul'dan yöredeki manastırları ziyaret etmek için gelmek istedi. Biz de getirdik. Anıtlı köyüne (Hah) gittik. Kendi rızasıyla arabadan indi. Diğer kiliselerde zorla indiriyorduk. Yürürken kilisedeki sudan içti. Yavaş yavaş yürüp

²⁷⁴ Maria Aydın, Vahit Aydın'ın, Silvia Aydın ile yapılan görüşmenin notları HKU arşivindedir. Maria Aydın, Almanya'da yaşamaktadır. İstanbul'da yaşayan Vahit Aydın ve eşi Silvia Aydın ile birlikte kiliseleri şifa bulmak amacıyla ziyaret etmişlerdir.

²⁷⁵ Bu konu ile ilgili olarak Vahit Aydın'ın sağlığındaki gelişmeleri gözlemlene imkânın olmuştur. Her geçen gün konuşmasının ve yürüyüşünün iyiye gittiğini gözlenmiştir. Psikolojik olarak memleketine gelmenin, tanıdığı sevdiği insanlarla birlikte olmasının sağlığına olumlu etkileri olmuştur. İnancın psikoloji üzerindeki etkisini örnekleme açısından önemlidir.

kiliseye girdi. İçeri girdikten sonra namazını kıldı. Kıldıktan sonra ayağa kalktı. Geri dönmek istediğini zannettik. Oğlu Can'ı yanına çağırdı” (Aydın 2013).

2.4.22.3. Deyrulzafaran Manastırı II

Kayınvalidemden duyduğum kadarıyla, oğlu Yusuf on beş günlük bebekken hastalanmış. Deyrulzafaran Manastırı'na oğlunu götürmüşler. Kayınvalidem bundan önce hastalıktan sekiz çocuğu ölmüştü. Önce Mardin'e doktora götürdüler. Doktor ona ilaç verip üç gün sonra geri gelmesini söylemiş. Bizim manastırda rahip bir amcamız vardı. Oğlanı Manastıra götürdü. Orada kaldılar. Bu arada doktorun verdiği ilaçları kullanmadılar çünkü bebek onları yutamıyordu, bir şeyler yiyemiyordu. Orada rahip olan amcamız İbrahim Türker, çocuğun Manastırda kalmasını istemişti. Rahip, çocuğu alıp kiliseye bırakmış. Kayınvalidem de doktor geldiğini sanıp çocuğu, doktora verdiklerini düşünmüş. Daha sonra beklemiş beklemiş çocuğu getirmemişler.

Kadıncağız, oğluna kötü bir şey olduğunu düşünüp korkmuş. Sonra rahip olan amcamızın sesini duymuş. Orada çalışana demiş ki: git çocuğa bak eğer ölmüşse manastırın arkasına götürüp gömeceğiz, annesini de eve göndereceğiz. Yok, eğer sağ ise, bize haber ver. Çalışan gitmiş bakmış, çocuk ellerini açmış, kafasının altına koymuş, gözleri de açık. Kundaktaydı çocuk o zaman. Çalışan bunu gördüğünde hemen rahip İbrahim'e ve oradakilere haber vermiş, gelin bakın diye. Elihoroz, kabrinden uyandı. Yani çok acayip bulmuşlar çünkü bebek sekiz gün ne yemek yemiş ne de bir şey içmiş bakmışlar gözleri açık, ellerini çözmüş. Sonra bu büyük mucizeyi herkese duyurmuşlar. Daha sonra tabi kayınvalidemi çağırmışlar. Çocuğunu, emzirmesi için ona vermişler. Bebek sekiz gün boyunca hiç süt emmemişti. Hemen her iki göğsünden de süt emmiş. Aynı günün gecesinde, kayınvalidem yine çocuğu emzirirken uykuya dalmış. Uykuya daldığı zaman üzerlerine su dökülmüş. Uyanmış ve oradaki çalışanlara sormuş neden su döktünüz üstüme diye. Orada çalışan adı Sıkke olan bir kadın vardı. Sıkke demiş ki; biz üstüne su dökmedik. Mor Yuhunun dökmüştür. Korkma, Allah'ın izniyle çocuğun iyileşecek. Manastırda üç gün daha kalmışlar. Yusuf iyileşince onu Manastır'da vaftiz etmişler. O dönem orada okuyan papaz Tuma Begtaş da kirvesi oldu. Vaftizden üç gün sonra da kayınvalidem ve amcamız İbrahim Türker, çocuğu doktora kontrole götürmüşler. Çocuk hastayken bir şey yiyemediği için doktorun verdiği ilaçları da kullanamamıştı. Doktor, çocuğun verdiği ilaçlarla iyileştiğini sanmış.

Çocuğu, muayene ederken vücudunda bir yağ olduğunu farketmiş. Koklamış. Çocuğun çok güzel koktuğunu söylemiş. Bunun ne olduğunu sormuş. Amcamız bunun kadınların işi olduğunu kafalarına göre çocuğu yağlayıp iyileşeceğini sanıyorlar demiş. Doktor, çocuğa her zaman bu yağdan sürün demiş. Çocuğun bu yağ sayesinde iyileşti demiş. Daha sonra eve gelmişler. Yaklaşık elli yıldır Allah'a şükür hiçbir hastalığa yakalanmadı. Mucizevî bir şekilde iyileşildikten sonra genellikle doktordan da bu olayın mucizevî olduğuna dair bir onay almıştır" (Yıldız Türker).²⁷⁶

2.4.22.4. Kulakları Duymayan Çocuk

Deyrulzafaran Manastırında kulakları hiç duymayan biri, azizlerin evinde yatıyordu. Sabaha karşı kulağından kan aktı ve çocuk duymaya başladı. Daha sonra adak adayıp bağış yaptılar.

2.4.22.5. Mutlu Mor Evgin'in Yaşam Öyküsü²⁷⁷

Deyrulzafaran Manastırına adını veren Mor Evgin'in²⁷⁸ mucizevî yaşam öyküsü şöyledir:

Persler'in memleketindeki Nusaybin'in İzlo dağındaki yalnız rahiplerin başı ve yetmiş iki mutlu'nun hocası Mor Evgin'i anıyoruz. Tanrım bana yardım et! Âmin!

Sevgili kardeşlerim, Allah'ın bu mucizevî büyük adamının yaşam öyküsünde ne kadar da mucize ve harikuladelikler gördük. Bugün hayret içinde kaldım. Güneş parıltısı gibi davranışlarının karşısında, fikirlerim aydınlandı. Onun ilahi ve kutsal işleri beni hayrete düşürdü. İmanın sağlam küresi, zayıf düşüncemi etkiledi ve beni benden aldı. Ve onun acayip işleri benim düşüncemi alt üst etti. Tıpkı yollar arasında kaybolmuş bir yabancı gibi okyanusta şuraya buraya vurulmuş, dalgaların ve fırtınaların içinde yolunu şaşırılmış gemi gibi, ilahi hikmetinin ve felsefesinin derinliğinde kayboldum. Fakat sevgili kardeşlerim, bu mutlunun duaları ile Tanrı'dan yardım istiyorum ki onun doğru

²⁷⁶ 09/03/2014 tarihinden Yıldız Türker'in Midyat'taki evinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

²⁷⁷ Şehit ve Azizlerin Yaşam Öyküleri (Mutlu Mor Evgin'in Yaşam Öyküsü) /Akta Martirum@ sanctarum syriac/ c. III. S. 376-482 Paris 1892.çevirisi Metropolit Mor Filüksünos Saliba Özmen ve Yuhannun Vergili ile birlikte (24 Temmuz 2013- 30 Ağustos 2013 tarihleri arasında Deyrulzafaran Manastırında yapılan çeviridir.

²⁷⁸ Bkz., Mor Evgin kaynakçasına Tural 2011: 97-106; Mısırlı Awgin Kızıldeniz kıyısındaki Klizma, bugünkü Süveyş.

yollarından ilerleyerek doğru limana (sonsuz hayat) varabileyim. Böylece kartal gibi kanatlanıp bu mucize dolu müzisyenin ilahi işlerinin yollarına doğru uçabileyim.

Tanrı'nın, bu kutsal adamının müthiş işlerini, düşüncelerimin kalemiyle işaret edeceğim. Denizde ve karada yapmış olduğu mucizeleri yazacağım. Onun ve beraberindekilerin şahadet yolunda verdikleri mücadeleyi ve şahadet savaşını yazacağım. Onlar ki resullerin ve müjdecilerin işlerini örnek alanlardır. Onlar ki kilise inşa edenler ve sırlarını öğretenlerdir. Kutsal on iki havari, bütün dünyaya Göksel Krallığın egemenliğinin müjdesini verdi. Aziz Mor Evgin de bunları örnek aldı.

Aziz Mor Evgin, memleketinden çıktı ve bütün Suriye'den geçerek Mezopotamya'nın Nusaybin kentine vardı. Nusaybin kenti şeytanların egemenliği altındaydı. Onu temizleyerek hakikatle doldurdu. Onlar ki, yabancı ilahların ve insanların eliyle yapılmış putların sevgisine kapılmıştı. Nusaybin ve onun çevresindeki karanlığı aydınlattı.

Aziz Mor Evgin, dünyayı bırakarak ve dünyevi bütün işlerden yoksun kalarak İsa Mesih'in haçının utancının silahını kuşandı. (manevi anlamda yüceliği üzerine aldı). İmanla, ruhani biçimde Yahudilerin, Keldanilerin ve putperestlerin inanışlarına karşı savaş açtı. Kilisenin kendi kutsal kapılarından kovulmuş olan bütün heretiklere karşı da aynı zamanda savaş açtı. Elçisel ve evrensel gerçek imanı öğretti. Ama ben bu kişinin mucizelerini kaleme almak için yeterli değilim. Ve onun güzel işlerini kalem ve mürekkeple kâğıda dökerek kadar cesur değilim. Fakat Allah'tan isteğim Mor Evgin'in dualarıyla bana ve bütün dünyaya şefaathçi olması bütün dünyanın onun dualarıyla yardım bulması. Âmin!

Sevgili kardeşlerim, Mor Evgin'in hikâyesi şöyledir:

Kendisi kökeni itibariyle Mısır topraklarında ve bir ada olan Kuluzma'dandır. Uğraştığı işler de ruhani işlerdir. Ebedi hayata kalıcı olarak servet biriktirirdi. Her gün sanatla yapılmış dalgıç kıyafetini²⁷⁹ giyip denize dalardı. Denizden değerli mücevherler

²⁷⁹ İskender De Basso, dalgıç sözcüğünün geçtiğini ancak bu terimin kullanıldığı dönem içindeki şartlarında araştırdığını anlatmaktadır. Hayvanın özellikle keçi derisinden yapılan tuluk denilen derisinin olduğunu, bunu da ayak tarafından şişirdiklerini ve suyun altına bu şekilde daldıklarını anlatmaktadır. Dalgıç kıyafetin aslında tuğluk olduğunu söylemektedir. Bir hortum ya da boru yardımıyla nefes aldıklarını anlatmaktadır. Böylece inci toplamaktadırlar. Bu kıyafetin dönemin ruhani yönünü simgelemesi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Bilimsiz din olmaz diyerek sözlerine devam etmektedir. Mor Evgin'in dalgıçlık yaparak inci toplayabilmesini

çıkartırdı ve bunları satardı. Kazandığı parayı da kiliselere, manastırlara, fakirlere, yetimlere ve dullara dağıtırdı. Bunları yaparken Yüce Tanrı her gün onu, ruhsal hazinelerle kat kat ödüllendirilirdi.

Üçüncü göğe kadar yükselmiş olan Resul Pavlus gibi, inancın berrak saf ve temiz aynasıyla gördüğü Rab İsa Mesih'in görünmeyen mutluklarını beklerdi. (Resul Pavlus göğe çıkarak beşeri dille söylenemeyen sözleri duymuştur). Pavlus, bedensel ve beşeri dille konuşulamayan sözleri duydu. Tanrı'nın sevenleri için hazırladığı insanın yüreğinin kavrayamadığını, kulağının duymadığını ve gözün görmediğini gördü. İmanın keskin görüşü, merkebe bindi bu ruhsal mutlulukları gördü.²⁸⁰

Mor Evgin, her gün yaptığı gibi yine denize dalmak isterken ona Tanrısal bir görünüm göründü. Parlayan bir yıldız ve güneş gibi parıldayan bir küreye benzeyen bu şekil denizin yüzeyine inip Mor Evgin'in önünde koşturuyordu. Mor Evgin olanları görünce büyük bir şaşkınlık yaşadı. Kendi kendine düşünüp şöyle söylendi. Bugün denizde bana görünen mucize de neydi öyle? Aziz Mor Evgin, kendisine görünen bu vahyin, tanrıdan olduğunu ve kendisine yardım etmek ve kendisini güçlendirmek için gösterildiğini anlayınca hayret içinde kalarak Tanrı'ya şükretti. Bu ilahi güzellikler sayesinde kuvvetlenip emin olunca mucizevî işlerini daha çok artırdı. Azize Tabitha (Tabisa) gibi fakirlere hediye dağıtıp ihtiyacı olanlara elini uzatırdı. Azize Tabitha gibi anayurdundaki o adada, bu güzel işlere devam ediyordu.

Mor Evgin bu ruhani işleri yirmi beş yıla yakın sürdürdü. Tanrı Aziz'in iradesini ve yaptığı ilahi işlerini gördü. Tanrı tarafından kendisine gemileri, fırtınalardan koruma mevhinesi verildi. Böylece fırtınalara hükmetti. Aziz Mor Evgin, Tanrı'nın adıyla o yıldızı görmesiyle denizin üzerinde karada yürür gibi yürümeye başladı.

Bir gün Aziz Mor Evgin, korsan gemilerinin, tüccar gemilerine saldırmak için hazır olduklarını gördü. Tanrı sevgisiyle alevlenip tüccar gemilerini korsanlardan kurtarmak için koşmaya başladı. Korsanların ve tüccar gemilerinin arasına girmek için denizde Tanrı'nın karşısında diz çöktü ve Aziz'in dua ettiği esnada güneşten bir fırtına kopar ve

---

böylece bilimsel bir temele dayandırmaktadır. İskender De Basso ile 15 Ocak 2015 tarihinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

²⁸⁰ Merkep burada ruhani bir yolculuğu simgelemektedir. Süryanice *merkepto* denilmektedir.

korsan gemilerini 90 mil kadar uzaklaştırır. Tanrı yine azizin duasıyla kuzeyden bir fırtına estirip tüccar gemilerini ailesinin de bulunduğu adaya yöneltti.

Tüccarlar da olan bitenleri görünce büyük bir korkuya kapıldılar. Şaşkırtıcı kurtuluşlarını görünce birbirlerinin yanına toplanarak “Bu Tanrı’nın adamıdır. Şöyle ki dualarının gücüyle bizi korsanlardan kurtardı.” dediler. Tüccarlar, Aziz Evgin’e onlara dua etmek için gemilerini korsanlardan, dalgalardan, yaratıklardan, deniz sürüngenlerinden ve denizdeki her türlü zarardan korumak için 30 ölçek altın verdiler. Ardından Aziz Mor Evgin, onların üzerine dua etti ve onları selamete gönderdi. Tanrı’ya şükretmek için de tüccarlardan aldığı altınla hemen bir manastır imar etti. Zira Aziz, Rab’bin müjdesinde havarilerine söylediği bu sözleri duymuştu. “Kendinize gökte gömüler biriktirin! Orda ne güve ne de pas yok edebilir onları. Zira gömü nerdeyse yüreğin de orda olacaktır.” (Matta 6: 20).

Bir anda Mor Evgin’in namı, başarıları, işleri adanın her yanına yayıldı. Her gün gemiye binenler ve o adalarda yaşayan herkes Aziz Mor Evgin’in ismini anımsadıklarında, andıklarında denizdeki dalgalar arasında büyük bir rahatlama ve kurtuluş görüyorlardı.

Aziz Mor Evgin’in eliyle çok büyük bir mucize yaşandı. Şöyle ki, geminin biri denizdeki fırtınaya ve dalgalara kapılarak sahiplerinin istemedikleri yöne saptı.²⁸¹ Fırtınalar gemiyi bir adanın yakınına sürükledi. Gemidekiler denizin gece gündüz dalgaları arasında ulaşmak istedikleri limana bir türlü varamıyorlardı. Her gün Tanrı’ya yalvarıp kapanarak denizdeki fırtınadan kurtulmayı diliyorlardı. Ve büyük bir sıkıntı içerisindeydiler. Tanrı, dualarını işitti. Tecelli ettiği bir vahiy ile onları kurtardı. Gemidekileri denizin dalgalarından kurtarması için ve Tanrı, Aziz Mor Evgin’e melek yolladı. Fırtınadakileri, dualarıyla güvenli limana götürmesi için Aziz Mor Evgin’e bir vahiy görüldü.

Aziz Mor Evgin, o gemiye yaklaşınca gemidekiler, kendisinin suyun üzerinde yürüdüğünü görünce hepsi bir ağızdan: “Ey Tanrı’nın kulu, bize merhamet et” diye bağırdılar. Çünkü biz biliyor ve eminiz ki büyük fırtınalardan bizi kurtarmak için tanrı tarafından bize gönderildin.” Sonra Aziz Mor Evgin, Tanrı’nın önünde eğildi, secde etti

²⁸¹ Yolunu şaşırtdı anlamında kullanılmıştır.

ve duasında şöyle dedi: “Ey güçlü Tanrım, Karobinlerin²⁸² üzerine binen²⁸³, denizin sahibi ve fırtınaların ve dalgaları sakinleştiren, kullarını bu tecrübeden kurtar ya Rab! Onları, emin limana ulaştır! Çünkü yalnız en iyi olan sadece sensin. Ebediyete dek Âmin!

Mor Evgin, Tanrı'nın inayetiyle mucizeler gerçekleştirmeye devam ediyor. Aziz Mor Evgin'in duasıyla güney rüzgârı, denize doğru esti. Adanın derinliğindeki kayaların altında gömülü olan gemi, sıkıştığı yerden çıkamadı. Aziz Mor Evgin, sonra Tanrı'ya tekrar dua etti. O adanın başı²⁸⁴ denize battı ve gemi çözüldü, su yüzüne çıktı. Aniden o fırtınalar dindi ve gemi de emin limana doğru yol aldı. Aziz Mor Evgin, adalarda, gemilerde, denizde ve karada bu mucizeleri gerçekleştiriyordu. Bunları yaparken de Tanrı'nın yardımını onunla beraberdi. Böylece denizde ve karada yaptığı mucizeleri gören ve duyanlar dehşete ve hayrete düştüler.

Aziz Mor Evgin, Tanrı'nın kendisine bahşetmiş olduğu bu ilahi gücü ve bütün bu mucizeleri görünce, bu şekilde kendisini tanımayan başka bir memlekete gidebilmek için, öncelikle kendisi tarafından inşa edilmiş olan manastıra, lider ve yönetici atamak istedi. Ve orada kalmak için Mısır'daki Aziz Abo Fahum Manastırı'na gitti. Günlerden bir gün, Aziz Mor Evgin, “şabtheyoye”²⁸⁵ geleneğine göre rahiplerle beraber fırın yakmaya gitti. Fırın yanınca ateşten kireç ocağı alev kazanı²⁸⁶ gibi oldu. Aziz Mor Evgin, manastırda kalmak için basit rahiplerin kıyafetinde gezdiği için rahiplerin gözleri onu tutmadı. Oradaki “şabtheyoye”lerden biri, azize şöyle der: “öğlen vaktindeki mezmurlar okunana ve dua yapana kadar sen burada “şabtheyoye”de rahiple beraber fırının yanında kal. Sonra gelip hep beraber fırını dolduracağız.” Aziz Mor Evgin de demirden bir kürek alır ve fırındaki bütün közleri²⁸⁷ çıkarır. “Şabtheyoye” gitmeyen rahip, Aziz Mor Evgin'e şöyle der: “kardeşim, bugünlerde bu ateş alevine dayanabilecek bir atamız var mı acaba? Aziz Mor Evgin ona: “çok büyüğümüz var, çünkü tanrı sonların ve ilklerin tanrısıdır.

---

²⁸² Meleklerin mertebesidir

²⁸³ Yücelten

²⁸⁴ Ucu

²⁸⁵ Haftalık

²⁸⁶ atuno

²⁸⁷ gumro

Ona iman eden ve iradesini yerine getiren herkes, ne zaman ki onu çağırırsa ona cevap verecektir. Eğer sır tutarsan ve kimseye ifşa etmezsen tanrıdan korkanlarla olan Tanrı'nın gizli gücünü şimdi gözünle göreceksin” dedi. O rahip, sırrı hiç kimseye söylemeyeceğine dair söz verince Mor Evgin, hemen atlayıp fırının içine girer. Tanrı'nın önünde secde kılarak şöyle der: “Ey güçlü Tanrım, yanından çiğ²⁸⁸ taşıyan meleğini gönderip Hananya ve arkadaşlarının kireç ocağındaki ateşi söndürdüğün gibi şimdi de gizli gücünü gönder ve bu fırını söndür. Ve böylece, bu kullarına mucize ve inanlara müthiş iftihar olsun. Herkes görüp senin kutsal büyük adını yüceltsin.” O haftaki nöbetçi rahip, Mor Evgin'in yaptıklarını görünce bir anda ruhu ondan ayrılır ve ölü gibi olur. Aziz Mor Evgin de fırından çıkar ve oradan ayrılır. Rahipler de dualarını icra ettikten sonra buluşup adet olduğu gibi fırını doldurmaya gelirler. Ve o görevli rahibi yerde serili ve cansız bir halde gördüklerinde yanına yaklaşip onu uyandırıp ‘kardeş ne oldu sana ve neden yerdesin?’ dediler. Fırın, iyicene yanıyordu neden şimdi sönük ve nedir bu bize izah et? Ardından bu haftaki nöbetçi rahip kalkıp dedi ki; yanımda bıraktığınız o adam, bu mucizeyi gerçekleştirdi. Diğer rahipler de görevli rahibe, ‘peki nereye gittiğini biliyor musun?’ dediler. Nöbetçi rahip de onlara dedi ki: ben bu mucizeyi gördüğüm anda yüzükoyun yere düştüm, o çıktı ve nereye gittiğini bilemedim.

Başrahip ve diğer kardeşler, azizin peşinden hemen yollara, bağlara ve sokaklara düştüler. Onu diz çökmüş halde Tanrı'ya şükrederken buldular. Başrahiple diğer kardeşler, azizin yanına yaklaştılar ve ona secde ettiler. Onu alıp manastıra götürdüler ki onların üzerine dua etsin ve yanlarında kalsın. Başrahibin buyruğuyla çan çalındı, tüm rahipler toplandı. Aziz Mor Evgin, onları kutsadı. Aziz Mor Evgin de onlara tökezlemesinler diye (nakşel) ricada bulunup dedi ki: “kardeşlerim siz de bana dua edin. Sizin dualarınızla hem benim hem sizin için hangisi hayırlıysa Tanrı, bize en iyi olanı versin!”

Aziz Evgin de yaptığı güzel işler sayesinde Tanrıdan ve insanlardan saygı gördüğünü anlayınca o gece Aziz Abo Fahum'daki kutsal manastır'dan rahiplerden hiçbirisi fark etmeden ayrılır. Ve çıkıp Mısır'a gelir. Mısır'da yaşayan kilise atalarına Evgin'in, kendilerine gelişile ilgili Tanrısal bir vahiy görünür. Aziz Evgin de Tanrısal ihtişamı

---

²⁸⁸ talo

kuşanmış halde ve kendisine eşlik eden o yıldız önüdeyken tüm kardeşler mezmurlarla, şükranlarla ve Tanrı'ya övgü ve şükürlerle onu karşılamaya çıkarlar. Ve hemen hepsi yanına yaklaşip onun tarafından bereketlendiler²⁸⁹ ve yanlarında kalması için de ondan ricada bulunurlar. Aziz de onlara öğüt verici sözler söyledi. Gerçek imanın, doğru yolunu gösterdi.

Oradan çıkıp giderken oradaki rahiplerden 70 kadar rahip onunla Mezopotamya'daki²⁹⁰ Nusaybin kentine giderler. Ve büyük ve ilahi bir topluluk haline geldiler. Ve Moşoh nehrine kadar geldiler. Kentin güneyinden²⁹¹ içine girdiler. Nehrin yanı başında bir sazlık görüp orda yaşadılar. O zaman kendilerini nehrin yanındaki sazlıkta sakladılar. Mutlu ve Tanrı'ya şükreder bir halde kimsenin haberi olmadan yedi gün boyunca orda kaldılar. Tanrı'nın büyüklüğünü görmek için bekliyorlardı. O nehirde içinde kötü ruh olan bir adam yaşıyordu. Ve her gün suya girip çıkıyordu. Aziz Mor Evgin, onu görünce ona dedi ki: "Ey kötü ruh, buraya gel ve konuş. Kötü ruh da ona şöyle söyledi: Allah'tan korkan Mor Evgin beni niye istiyorsun? Aziz de ona bu adamda kaç yıldır yaşıyorsun? dedi. Şeytan da otuz üç yıldır bu adamın içindeyim dedi. Şeytan bunları söylerken titredi ve korkmaya başladı. Aziz de ona dedi ki: "mezarlıkta uzun süredir yaşayan o adamdaki şeytan ordusunu kovan İsa Mesih'in adıyla çık ve bir daha ona hükmetmeye yetkin de yok." Şeytan da Azizden İsa Mesih'in adını duyunca bir anda ondan çıkıp ayrıldı ve bağırıp şikâyet ederek şöyle diyordu: "vay vay Tanrıdan korkan Mor Evgin! İçinde şeytan olan adam da hemen koştu ve kente girdi. Evlerde ve çarşılarda kendi iyileşme hikâyesini müjdeleyip herkesin önünde anlatıyordu. Herkes de iyileştigiğine şaşırıp hayrete düşüyordu.

Kentin tüm sakinleri adama, hangi adam seni bu hastalıktan iyileştirdi diyorlardı. İçinde şeytan olan o adam da cevap verdi: "kentin güneyindeki nehirde sazlıkta yaşayan adamlar gördüm. Hepsinin lideri olan adam, şeytana bağırdı ve çıkıp ayrıldı benden." Kentte büyük bir gürültü koptu ve bu konuşma tüm kente yayıldı. Tüm kent halkı, azizlerin yanına çıktılar ve onları görünce, "nerelisiniz ve ne iş yapıyorsunuz diyorlardı." Aziz Evgin de kentin ileri gelenlerine dedi ki: "bizler yabancı insanlarız.

---

²⁸⁹ Kutsandılar.

²⁹⁰ Beth-Nahrin

²⁹¹ Mor Gabriel Manastırı tarafından yapılan çeviride kuzey denilmiştir.

Allahın oğlu Mesih'e hizmet ediyor ve onun öğrencileriyiz. Onun adıyla her türlü acıyı ve hastalığı iyileştiriyor ve insanlardan şeytanları kovuyoruz.” dedi.

Kentin ileri gelenleri de eğer olay buysa kalkın ve bizimle kente girin. Çünkü şifa veren mucizevî iyileştirmelerinize muhtacız dediler. Aziz de onlara, “sevgili kardeşlerim, bugün büyük Pazar günüdür. Sizinle kente girmek kolay olmaz. Eğer tanrı dilerse yarın sabah geliriz.” O gece içinde, Mor Evgin ve onun beraberindeki rahipler ormandan çıkıp mağara(Maare) köyüne yakın kentin doğusundaki İzlo²⁹² dağına çıktılar. Bir mağara bulup orada kaldılar. O mağarada otuz yıl kadar yaşayıp bu süre içinde ruhsal işler icra ederek göksel hazineler biriktirirlerdi. Birçok rahip, manastırdan ve manastırın inşasından haberdar oldu. Her yerden azizin yanına toplandılar. Mısır sınırlarından ve denizin uzak adalarından onu bilenler tanıyanlar ve işlerinden haberdar olanlar bu kutsal manastırda yaşadılar. Bu ilahi toplulukta 350 kadar rahip oldu. Saf, hilesiz bir diyalog ve muhabbet içinde oldular. Ve işlerindeki müthiş güzelliği göstermek için herkes kahramanca mücadele verirdi. Onlara misafirlğe gelen yabancı ve fakirlerin ayaklarını yıkıyorlardı. Tanrı da bu yaptıklarından hoşnut oluyordu. Onlar da hastaları iyileştiriyorlar, kötü ruhları çıkarıyorlardı ve tıpkı liderleri gibi büyük işler yapıyorlardı.

O zamandan sonra ilahi bir görünümde melek, Aziz Mor Evgin'e göründü, yanında durdu ve şöyle dedi: “Kahramanca kuşan ve burada Tanrı'nın krallığını müjdele! Çünkü senin isteğin Tanrı'nın katında kabul gördü ve duaların işitildi. Bundan böyle sen ve kardeşlerin açık açık kendinizi herkese tanıttın! Bedeni öldürenlerden de korkmayın çünkü ruhu öldüremezler. İmanın parıltılı gözü ile egemenliğin hakikatini müjdeleyin.” Bundan sonra Aziz ve beraberindeki rahipler, İsa Mesih'in öğretisini köylere inip orada müjdeliyor ve öğretiyorlardı. O yollardan geçen insanların susuzluğunu gidermek için yanındaki kardeşler bir çömlekçinin yanına gidip büyük bir meblağ ödeyerek 300 tane su testisi satın alarak su bulunmayan yol kenarlarına koydular. Ve her gün bu su testilerini su ile doldurup yoldan geçenlerin susuzluğunu gideriyorlardı. Aziz'in manastırındaki bu rahipler, devamlı olarak o testileri nehir ve pınarlardan doldurup yanlarına gelen yabancıların susuzluğunu gidermeye çalışıyorlardı.

Azizler bu işler ile uğraşırken bir gün onlardan biri yolun kenarındaki testiye su doldurmak için geceleyin nehre iner ve o kabın olduğu yere vardığında 15 ölçü buğday

---

²⁹² Bagok

yüklü bir katır ve katırın bakıcısı orda düşüvermişti. Arkadaşları da onu bırakıp kentte gittiler. Adam da orda durdu belki biri gelir de benimle katırın yükünü kaldırır diye ümitle beklemeğe başladı. Çok bakındı ama kimseler yoktu. Mor Evgin'in öğrencisi de her gün yaptığı gibi testiye su doldurmaya geldi. Adamı da o kabın yanında gördü. O adam da Aziz'e her fırsatta belki o yükü beraber kaldırırız diye ricada bulunuyordu.

Aziz, yükün yanına yaklaştığında yavaşça zorlanmadan hareket ettirmeden ve hiç kimseden yardım almadan yük, mucizevî bir şekilde, hiç el değmeden katıra yüklendi. Adam da gerçekleşen mucizeyi görünce olup bitenler karşısında hayretler içinde kaldı. Adam kente girdiğinde ise sahibi ona sertçe vurup neden arkadaşlarından geri kaldın dedi. Hizmetçi de sahibine öyküyü olduğu gibi; Aziz'i nasıl gördüğünü ve yükünün hiç kimsenin yardımını olmadan azizin duasıyla ve gücüyle nasıl taşındığını anlatır. Bunun için herkes Tanrı'ya şükretti. Ve böylece Mor Evgin'in öğrencileri bunlar ve bunlara benzer birçok mucizeler gerçekleştirdiler.

O günlerde Nusaybin kentinin metropoliti vefat eder. Ve kent sakinleri kilisede liderlik seçimleri olması için çalışıyorlardı. Kent sakinlerinin sevdikleri dört beş aday vardı. Bazıları bu olsun başkaları da başkası olsun diyorlardı²⁹³ ve bu kargaşada hem fikir olmuyorlardı. Tartışmalar sürüp gidiyordu. Nasihat almak üzere hep beraber toplanıp bir araya gelip Aziz Mor Evgin'e gittiler. Kentin iklimi²⁹⁴ ve liderleriyle beraber topluluk olarak azizin yanına çıkıp onun odasının kapısında beklediler. Odasından çıkıp onların yanına geldi. Kiliseye inip duasını bitirinceye kadar orda kalsınlar diye onları ikna eder. Onlar da ihtiyarın²⁹⁵ dediklerini yaptılar. Yanlarına gelene kadar kendisini kilisenin avlusunda bekliyorlardı. Aziz Mor Yakup üç gün önce Mor Evgin'in yanına ulaşmıştı. Aziz Mor Evgin, Mor Yakup hakkında peygamberlikte bulunur. Ve şöyle der: "Bugün sana yabancı gibi selam veriyorum ama birkaç gün sonra da tanrı kilisesinin lideri ve çobanı olarak seni selamlayacağım." O da: "Bağışla beni ey peder! Benim hakkımda söylediğine layık değilim." Aziz Mor Evgin, o topluluğun yanına gitti. Oraya girdi ve gruplar halinde oturduklarını gördü. Onlar da onu görünce ona büyük bir sevgi gösterisinde bulundular ve kendisini büyük bir saygıyla kabul ettiler. Çünkü Tanrı meleği gibi onun görünümü heybetli ve yüzü nurluydu. Aziz de onları eliyle işaret

²⁹³ Filan kişi anlamına gelmektedir.

²⁹⁴ Kilise ruhanileri.

²⁹⁵ Aziz'i kastetmektedir.

ederek kilisede dua edene kadar onu beklemelerini eliyle işaret ediyordu. Duasını yaptıktan sonra çıktı ve herkes büyük bir sevinçle yanına toplandı. Asasına yaslanarak onların ortasında durdu. Ve her yerden izdihamla ellerini öpüp elbisesine el sürüyorlardı. Herkes selam verdikten sonra onların oturmalarını ve kendisini dinlemelerini buyurdu. Aziz onlarla biraz konuştuktan sonra onların anlaşmazlıkları ve hemfikir olmama durumları kendisine bildirildi.

Onlarla biraz konuştuktan sonra muvaffakiyetsizlikleri ve sıkıntıları ona görüldü. Aziz'e biz bunu çoban olarak istiyoruz. Başkaları da biz bunu istemiyor, başkasını istiyoruz deyip azizi de böyle bir çekişmeye düşürmek isterlerken beraberinde olan kayranın gücü ile aziz bunu öngördü. Ve onları bu çelişkiden, ikilemden kurtardı. Söylemeden önce yanına gelişlerinin sebebini kendilerine bildirdi. Onlara şöyle dedi: "Ey kardeşlerim, Ruhani babanızın göksel krallığına göç ettikten sonra onun muhabbetinden mahrum kaldınız. Çoban ve lider tayin edilene kadar üzüntü içinde olacağınızı biliyorum. Şu halde size vereceğim öğüdü dinleyin. Aranızdaki bu husumeti bırakın. Bunların arasından seçtiğiniz kişi, sizin çoban lideriniz değildir. Zira kutsal ruh sizin için idareci olacak olanı seçti. Size Amid'e çıkmanızı²⁹⁶ tavsiye ediyorum. Duydum ki metropolitler bir mesele için orada toplanmışlar. Kalkın ve onlara çıkın! Ve orada size metropolit olacak kişi bildirilecektir. Onlar da Aziz'in sözünü kabul ettiler. Ve Aziz'in her şeyi bilmesine şaşırıp kaldılar. Zira onlar kendisine bir şey demeden onların gelişi hakkında ve onların seçmiş olduğu kişiler arasından bir lider çıkmayacağını da bildirdi. Ve o anda Nusaybin'in ileri gelenleri kendisinin önünde eğildiler ve mutlunun sözlerini kabul ettiler. Aralarındaki anlaşmazlığı da bırakıp şehre indiler.

Geç kalınmadan beş gün²⁹⁷ sonra kentin ileri gelenleri ve iklirostan²⁹⁸ bazıları Amid'e gittiler. Antakya patriğinin de hazır bulunduğu metropolitlerin toplantısına girdiler. Bütün kilise atalarına selam verip bereketini aldıktan sonra patrik hemen onlara sorar: Metropolitiniz olması için kimi seçtiniz? Onlar da saygıdeğer Patriğe, Aziz Mor Evgin'in kendilerine söylediğini anlatırlar. Metropolitlerden Tanrı'nın koyunlarına hangi kişiyi çoban seçtiğini Rabbimizden istemelerini rica ettiler. Kilise Ataları da bu

---

²⁹⁶ Yüksek Makam

²⁹⁷ 50 gün bilgisi verilmiştir.

²⁹⁸ Ruhban sınıfı.

sözü duyar duymaz bugün bu olanlar için Tanrı'ya dua etmemiz gerek diye söylendiler. Ve gece boyunca her biri Mor Evgin'in işaret ettiği metropolit olacak kişiyi onlara bildirsın diye Tanrı'ya büyük bir gayretle dua edip yalvarıyorlardı.

Ve gece yarısı kadasetli Patrik dua ederek büyük bir üzüntü ve hüznü yaşlarla bu olay için Tanrı'ya yalvarıyordu. Aniden üzerine büyük bir sessizlik çöktü ve uykuya dalar gibi oldu. Yanında genç bir adam belirdi ve şöyle dedi: "Tanrı'dan istekte bulunduğun kişi Mor Yakup'tur dedi ve yaşadığı yeri ve münzevi olduğunu ve Tanrı'nın vasıtasıyla birçok mucize gerçekleştirdiğini kendisine bildirir. Meleğin sözünün bitmesiyle beraber kadasetli Patrik uyandı ve Tanrı'ya şükretti. Hemen kalktı, kiliseye indi. Bütün ataları toplayıp ve onlara müjdeyi verdi. Nusaybin'in iklimi ve ileri gelenlerini de çağırdı. Ve onlara bildirdi. Çünkü içinde buldukları ev, kiliseden uzak değildi. Kalktılar ve kiliseye indiler. Dua ettikten ve oturduktan sonra kadasetli Patrik, kendilerine dua ettiği vakit Tanrı'nın dua esnasında kendisi üzerine nasıl büyük bir sessizlik çöktürdüğünü ve yanında beliren adamın nasıl görüldüğünü ve Mor Yakup'un nerde yaşadığını kendisine söylediğini onlara bildirir. Sonra Patrik, meleğe Mor Yakup'un soyu ve nereli olduğunu söylemesini rica ettim? O da yanımdan uzaklaştı ve bana şimdi bunları bana sorma dedi. Çünkü onun soyunu bilenler var. Aralarında soyunu bilen kimse var mı diye halka soruyorlardı. Orda bilen kimse çıkmadı. Nusaybin'de de araştırıldı. Orada da bilen kimse çıkmadı. Hemen kalkıp Nusaybin'e indiler. Bütün kentin onayıyla dilekçe yazıp imzaladılar. Metropolitlerin emriyle Mor Yakup'un Nusaybin kilisesine gelmesi için. Onu isteme sebebini bildirmeden haber gönderirler. Aziz de onların geliş sebebini bildiği için ve onun seçilmişliği Tanrı'dan olduğu için Tanrı'nın emrine karşı koyamıyordu. Çünkü büyük elçisel mertebeye erişeceği, kendisine Mor Evgin tarafından birçok kere söylenmişti. Ve birkaç gün önce de yine birçok kere kendisine söyleniyordu.

Nusaybin toplumu kendi aralarında Mor Yakup'un Kilisenin büyük işlerini ve İsa Mesih'in abraşiyesinin liderliğini kabul edeceğine dair kendi aralarındaki söylentilerden birçok kez haberdar edildi. Çünkü Ruh-ul Kudüs'ün emriyle bu işe tayin edildiğinden emindi. Bütün kent ve civarındaki birçok köyün toplulukları Mor Yakup'un kendilerine ne zaman çoban olacağını bekliyorlardı. Çünkü herkes adamın meziyetlerinden emindi. Onun için ne zaman kendilerine çoban olacağını bekliyorlardı. Kilise ataları da Aziz'in

oturmasını istediler. O da onlara şöyle sordu: “ beni neden çağırдың dedi. Onlar da kendisine bu kentin metropolitliğini kabul etmek için tanrı tarafından senin hakkında bize vahiy edildi dediler. O da kendilerine kendi noksanları ve zaafalarını anlatmaya başladı. Ve bu işe yeterli olmadığını anlatır. Topluluk ve iklirostan ruhaniler sabırsızlandılar ve kendisinin işi uzatmamasını istediler. Ve hemen kalktılar manastıra girdiler ve geleneklere uygun olarak ayin yapıp Mor Yakup’u Nusaybin metropolit olarak takdis ettiler. Ve böylece Nusaybin kentinin tüm sakinlerinde büyük bir sevinç yaşandı.

Mor Yakup’un hangi soydan ve nereden geldiği hakkında kendi aralarında tekrar soruşturma başladı. Kent halkı Mor Yakup’a gülümseyerek peder hangi soydansın? Fakat kendisi onlara söylemek istemiyordu. Pazar günü olunca, metropoliti ziyaret etmek ve hatırını sormak için Aziz Mor Evgin ve beraberinde manastırdan ileri gelen rahiplerle beraber indiler.

Pazar günü sabahtan kente girdiklerinde metropolite ve bütün halka selam verdikten sonra Mor Evgin, kilisesine böyle çalışkan ve dikkatli bir çoban tayin ettiği için Tanrı’ya şükretmeye başladı. Ve kentin bütün halkına şöyle diyordu: “sevinin ve Rabbimizi övün ki tanrı, Kutsal resullerin zamanında kudüste episkopos (metropolit) olan rabbimizin kardeşi Mor Yakup’un soyundan gelen (Nusaybinli) Mor Yakup’u lideri olması için kentinizi layık gördü.” İhtiyar Mor Evgin, bunu Kutsal Ruh’un vahyinden öğrenmişti. Ama Nusaybinli Aziz Mor Yakup, kendisine övünç kaynağı olmaması için bunu açıklamak istemedi.

Tüm kent halkı da onları böylesine büyük bir mevhibeye layık gördüğü için seviniyor ve Tanrı’ya şükrediyorlardı. Rabbin onlara, bu aziz Mor Evgin ve rahipler gibi mübarek ve seçilmiş kişilerin manastırılarının kentlerinin yakına verdiği için Mor Petrus ve Pavlus gibi Tanrı karşısında değerli olan mucizeler yapan böyle liderleri olduğu için daha çok seviniyorlardı. Aziz Mor Evgin için her gün Tanrı’ya şükrediyorlardı.

Mor Evgin, Tanrı’nın ona verdiği bu mevhibeyi saklamaksızın Tanrısal havariler gibi mucizelerini açıkça gösteriyordu. Kilisenin avlusunda on beş yıldır yatan ve tüm organları felç olmaya başlamış biri vardı.

Mor Evgin ve Mor Yakup kutsal ayini yapmak için inerlerken bu adamı gördüler. Mor Evgin, Mor Yakup'tan bu yabancı için dua etmesini rica eder. Aziz Mor Evgin derhal Diyakos'u ve halkı dua etmek için Tanrı'nın önüne çağırdılar. Bu kentteki Yahudi ve paganların önünde Tanrımızın isminin yücelmesi için Tanrı'dan o adamı diz çökerek iyileştirmesini dilediler. Bilsinler ki “kudretli olan sadece sensin ve adına iman etsinler, sevgili Oğul, Rab İsa Mesih.

Yeruşalim'de, tapınağın kapısında havarilerin eliyle gerçekleştirdiğini şimdi bu kentte ve bu aciz kullarının eliyle gerçekleştir. Zira adın müjdelensin ve haçının gücü yücelik bulsun.” (Elçilerin İşleri 3: 7).

Nasıl ki orada Resullerin açık mucizesiyle baş kahinlerin ve yazarların ağızları nasıl kapandıysa ki bunlar birbirlerine: onların -Resullerin vasıtasıyla gerçekleşen mucize bütün Kudüs'te duyuldu. Elinde olan mucize bütün Yaruşalim'de duyuldu.- Ve bunun karşısında duramayız.

Yahudiler utanırken müjden de büyüyordu. Ve şimdi de Ya Rab, haçının gücünü bir mucizeyle bu hastayı iyileştirerek göster ki seninle ve muzaffer haçınla alay edenlerin ağzı kapansın. İsmi yücelsin. Halkın ve kutsal kilisen yücelsin.

Aziz Yakup da, Mor Evgin'e dedi ki “Yaklaş ve tüm organlarını haçla mühürle ve kutsa” Aziz de önce sen başla diye tevazu ile karşı çıktı. Ardından Aziz Yakup ondan rica eder ve der ki, sen sağ elinden ben de sol elinden tutacağım. Sonra iki aziz de yaklaşp her biri bir tarafından kavradılar ve haç işaretiyle kutsadılar.

Sonra onu kaldırıp şöyle dediler: Ey Adam! Rab İsa Mesih'in adıyla kalk ve yürü ve o anda organları gerilir, tüm bedeni kayrayla örtünür ve fırlayıp ayağa kalkar. Ellerini göğe açıp İsa Mesih'in adına övgüler yağdırıyordu. Halk da bunları görünce yüzükoyun azizlerin ayaklarına kapandılar ve yüksek sesle Tanrı'ya şükredip diyorlardı ki “Mesih'e övgüler olsun.” Çünkü sen her zaman kiliseni, azizlerin müthiş mucizeleri vasıtasıyla güçlendiriyorsun. Şu anda da bu azizlerin eliyle kiliseyi yücelttin. Rabbimiz, şükrediyoruz. Çünkü kentimize idrak edilemeyen iyi bir hazine bağışladın. İlelebet içinde muhafaza edilsin diye âmin!”

Ardından Mor Evgin adama giysilerini alıp üstüne giymesini emretti. Giysisini alıp üstünü örtündü, kuşandı. Kentte gezip Tanrı'nın gücünü ve kullarının eliyle görünenleri müjdeliyordu. Yahudilerde bunları duyunca bazıları Nasırali İsa'nın adıyla azizlerin bu yaptıklarına şaşırıyorlardı. Bazıları da alay edip adamın felçli olduğunun doğru olmadığını söylüyorlardı.

Lanetli Markian tarikatına bağlı ve Hristiyan halka karşı çok zalim olan bir adam vardı. Pontus şehrindeydi. Ve Roma İmparatorluğunda tanınan bir kişiydi. Bu adamın kardeşi de kentin valisiydi. Vali olmadan önce de Kral Konstantin ondan vaftiz olup Hristiyan olmasını istedi. İmparatorun hatırı için vaftiz oldu fakat halen gönlü Markiyon dinine meyilliydi.

Kardeşinin babası evinde de bir mağarası vardı. İçinde Markiyan'ın putlara hizmet eden kâhinleri ve hizmetkârları²⁹⁹ bulunuyordu. Vali, onların büyülerine çok inanıyordu. Vaftiz olup Hristiyan olmasını istemesinden korktuğu için kralın huzuruna çıkmak istemiyordu.

Bu adamın ayakları doğuştan eğri ve organları da dizlerine kadar kurumuş olan felçli bir oğlu vardı. Çocuk da güzel görünüşlüydü. Ve ondan başka çocuğu yoktu. Ve Valinin kardeşi de azizler tarafından gerçekleştirilen o mucizeyi duyduğunda, hemen iyileşen adamı çağırdılar ki doğruyu ondan öğrensinler.

O da Markiyon kâhinlerinin huzuruna çıkınca ev halkı ve toplanan tüm Markiyonların önünde şöyle söylemeye başladı: “On beş senedir bu hastalıkla debeleniyordum. İsa Mesih'in adıyla, haç işaretiyle ve bu iki kutsal azizinin eliyle iyileştim.” dedi.

Markiyon kahinleri; Saçlarını kazıtıp kilisenin kıyafetlerini giyerlerdi. Kuzuların ve doğruların³⁰⁰ şeklinde görünürlerdi. Ama içten iki yüzlülük ve hile ile doluydular ve yırtıcı kurtlar gibi insanların kanını içerler ve insanların peşinden giderler ki liderleri şeytanla helak olsunlar.

Markiyonlar'dan, Markiyon adında hizmetçi, ayağa kalktı. Ve bu isimle de çok övünürlerdi. Bu adam kalktı ve iyileşen felçli adamı azarlayarak şöyle der: “Hristiyanlar değimlidir ki sana bu hileyi hasta olmadığın halde öğretinler?”

---

²⁹⁹ Diyakonlar

³⁰⁰ İmanlıların

Adam da yüzünü ona dönüp haç işareti yaptı. Mesih'in adını anımsadı ve büyücü Markiyon'a dedi ki "Bugün senin için buraya çağrıldım. Ama kutsal Bakire Meryem'den doğan Nasıralı İsa'nın ismi olmasaydı ve senin için buraya çağrılmış olsaydım bugün sana bunun cevabını layık görmezdim. Ama biliyor ve inanıyorum ki Valinin akıllı ve iyi kardeşi doğruyu öğrenmek için beni buraya çağırttı. Ve çünkü çocuğun iyileşmesini sağlığına kavuşmasını istiyor. Tanrı'nın gücünü azizlerin eliyle görüp ve bizim gibi doğruyu görüp bilsin diye! Biliyorum ki sizin sapkınlığınızı bırakıp bizim öğretime tabi olacaktır.

Sapkınlığın karanlığını terk edecek! Son zamanlarda görünen ve iradesiyle David'in kızından iradesiyle beden almış parıldayan kürenin ışığını kabul edecek!³⁰¹ Ve bu ışık,³⁰² sapkınlığınızı kovalayacak.

Hemen yüzünü o büyücüden çevirdi. Ev sahibi Kerdun'a, dinleyin efendim dedi. Valinin kardeşi bu isimle çağırılırdı. Bu isim onlar için çok değerliydi. Çünkü sapkınlıklarının lideri odur. Ve Markiyan'dan daha çok kıdemlidir.

Kerdun'a ve tüm ev halkına şöyle demeye başladı. Evin reisi ve bütün ev halkı söylediklerimi dinleyin: "Beni buraya isteğinizle getirttiniz. Zira tüm kentte nasıl vaaz ettiysem evinizde de Tanrı'nın bende görünen gücünü ve o adamın gerçekten ben olduğumu vaaz ediyorum. Ve bu da ne kentten ne de kimselerden saklı değildi. Bana baskın yapıp gördüğünüz gibi kilisenin kapısında on beş yıldır felç hastalığıyla yatıyordum, size eskiden söylediğim gibi şimdi ise Rabbimizin isteği ve bu Metropolitlerin eliyle gördüğünüz gibi şifa buldum. Ve sen efendi Kerdun: "Eğer kutsal Bakire Meryem'in doğurduğu Mesih'in adıyla iman edersen ve bu kullarının yanına yaklaşırsan müjdelere inanırsan sevgili oğlunu hemen sağlıklı bir şekilde alırsın. Ruhun imanla doğrulur, sahtecilerin sapkınlıklarını ardında bırakıp ve büyük bir sevinçle vaftizi kabul edip bu kentte Rabbimizi seçenlere güzel örnek olursun.

Kerdun bunları duyunca üstüne şaşkınlık çöker ve akli ikilemde kalır. Markiyon dininin düşüncesini terk etmeye ve Mesih'in müjdesini duymaya hevesleniyordu. İçinden bunları düşünüyordu: "Bunlar her şeye kadir olan Tanrı'nın gücünden bağımsız gerçekleştirilemez." Açık bir mucizeyle Mesih'in adıyla oğlum şifa bulacak. Ardından

³⁰¹ Hristiyan teolojisinde Zeliko Şimşo İsa Mesih'in kristolojik tanımlamasıdır.

³⁰² İsa Mesih

büyücü Markiyon ona dedi ki; “Efendi Kerdun, kalbin neden Markiyonları bırakıyor ve bu sapkını neden önünden kovmuyorsun? Kerdun da başını biraz salladıktan sonra orda toplanan Markiyon’a, arkadaşlarına dedi ki; Şu an daha bilmiyorum. Bunu mu kovmam gerekiyor yoksa sizi mi? Doğruyu araştırmak ve idrak etmek için biraz daha bekleyeceğim.

Diliyorum ki, doğruyu idrak edip peşinden gideyim, sapkınlığa da, yalancılığa da yabancı kalayım. Bu yüzden ben oğlum ve ev halkım kiliseye gideceğiz ve Tanrı’dan ricada bulunacağız ki bugün oğlum şifa mucizesiyle bana gerçek olan Allah’ı bildirsin! diye.

Kerdun’la arkadaşları, hizmetkârları ve tüm ev halkı hemen kalkarak kiliseye çıkarlar. Episkopos Mor Yakup’a ve Aziz Mor Evgin’e, Valinin kardeşi Kerdun’un dışarıda beklediğini ve huzurunuzda çıkmak istediği bilgisini verirler. Onlar da hemen içeri girmesini emrederler. Kentin lideri olan vali de oradaydı. Kerdun’da yanlarına girdi, azizlere secde etti, ellerini ve ayaklarını öptü, kendi adetlerine aykırı olmasına rağmen. Topluluğa ve azizlere selam verdikten sonra ellerini bağlayıp ayakları üzerine kalkar ve yüksek sesle oradakilere söylemeye başlar. Ben efendim, düşüncelerimde şimdiye kadar kendimce doğru olduğumu ve sapkın olmadığını sanıyordum. Bu mezhebin Markiyon’un imanının gerçek olduğunu düşünüyordum. Bu mezhebe yabancı olmamak adına çok kere krallığın saygısından bile mahrum kaldım. Kralın bana Hristiyan olmamı söylemesinden korkuyordum. Bunu Tanrı’nın korkusunun gayreti içinde yapıyordum. Ama şimdi düşüncelerim ikiye bölündü. İki arada bir dereydim. Bu ikisinin arasında hangisi gerçek yoldur bilemiyorum. Ama bu adamın iyileştiğini görünce fikirlerim çok değişti. Aklım ve fikrim karıştı. Kendimi ikna ettim ve söyledim. Çocuğumun iyileşmesi benim için gerçek bir keramet ve alemet olacak.

Tanrı’dan istedim. İçimden Tanrı’ya: “Ey iyi ve merhametli Tanrı, insanların hayatını bağışlayan, sen bana imanın gerçekliğini göster dedim. Oğlumun iyileşmesini bana göster ki İsa Mesih’in isminde müjdelenen gerçek iman³⁰³ hangisidir? Kardun’un ve ondan sonraki Markiyon’un müjdelediği “İsa Mesih beden giymedi ve Bakire Meryem’den doğmadı ve insanlara diriliş yok mudur? Yoksa Hristiyanların müjdeledikleri İsa Mesih beden giydi, Bakire Meryem’den doğdu ve ölümler dirilecek

³⁰³ Din, mezhep anlâmında kullanılmıştır.

mi? Gerçek olan mezeheptir? Kaldı ki cahil ben, bu tereddütlerin arasında kalıyorum, gerçek imanı görmek için. Bu çocuğun iyileşmesinden başka tutunacak bir alamet ve kanıtım yok.

Bu iki mezhepten hangisinin Tanrısı'nın gerçek dini olduğu kulları vasıtasıyla bu hasta organlarının iyileşmesiyle görülecek? Ve ben de bunun gerçek Tanrı olduğu ve ruhu ve bedeni iyileştirmek yetkisi olan Tanrı'yı görüp iman edeyim. Dahası oğluma olacaklar için imanım bilinsin diye. Bugün beni beden ve ruhen iyileştirmesi için ve içinde bulunduğum bu tereddüden kurtarması için ve gerçek yolu bana bildirmesi için.

Markiyanusiler yanında toplanarak benimle mücadele edip benden rica ediyorlar ki, Celiler³⁰⁴ seni aldatmasın. Ve Meryem'den doğana iman etme! Çünkü sakatları iyileştiremezler, sen de onlara aldanma!

Aziz Mor Evgin, kendisine cevaben episkopos ve bütün halkın önünde ona dedi ki: “Bizler yararsız sözlerle mücadele etmiyoruz. David kızı Bakire Meryem'den doğan Rabbimiz İsa Mesih'in adına inanıyoruz. Kutsal peygamberlerin sözleri gibi bizim kurtuluşumuz için haçın acısına katlandı. Seul³⁰⁵'a girip Âdem ve bütün zürriyetine umut verdi. Ölümü öldürdü ve yayını kırdı. Onun hazinesini talan etti ve Âdem ile tüm neslinin ganimetini çıkardı, onlar kurtardı. Üç gün sonra ölümlerin arasından dirildi. Kendisiyle bereaber bütün tabiatımızı diriltti. Öğrencileriyle kırk gün kaldı ve onlara dedi ki: “Size yer hazırlamak için gideceğim. Ruh-ul Kudüs'ü kabul etmeden Kudüs,'ten uzaklaşmamalarını tembih etti. Onlara bütün halklara gidin ve onları Baba-Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin diye emir verdi. İman eden ve vaftiz olan yaşayacak³⁰⁶ iman etmeyen de yargılanacak. Ve onlara bana iman edenler için bu mucizeler olacak diye onlara bildirdi. Benim ismimle cin çıkaracaklar ve çok büyük mucizeler ve harikalar yapacaklar. Yılanı tutabilecekler, ismimle ölüm zehiri bile içseler onlara zarar vermeyecek.”

Rabbimiz İsa Mesih'in adıyla duamızda her ne istersek onu elde ediyoruz. Kutsal Ruh'un gücüyle ve onun ismindeki imanıyla lanetli yılanın başını korkusuzca eziyoruz. Haç'ın büyük gücü ile büyücülüğünüzün fantezilerini açığa çıkarıp sonlandırıyoruz. Ve

---

³⁰⁴ Galiler İsa Mesih'in kentidir.

³⁰⁵ Şiyul

³⁰⁶ Ebedi hayat

siz ey putun kâhinleri, Markiyon büyücülerini eğer siz de iman varsa Tanrınızı çağırın. Bu çocuğun iyileşmesinde imanınızın gerçek işleyişini gösterin. Yoksa Roma'da sihirbaz Simon'un başına gelenler bugün başınıza gelecektir. Biz buna inanıyoruz ve gücümüze değil fakat İsa Mesih'e güveniyoruz. Ve bize dedi ki; duayla her ne isterseniz eğer iman ederseniz elde edeceksiniz. Benim isimle babamdan her ne isterseniz size verecektir. Ve yine bize ne dedi: "İsteyin size verilecektir."(Matta 7: 7).

Şimdi de inanıyoruz ki müstahak olduğumuz için değil ve fakat burada bulunan toplum için Tanrı'nın müthiş gücünü görmeleri için şeytanın sapkınlığından Tanrı bilincine dönmeleri için. Onun içindir ki duayla Rab'be yaklaşp bu çocuğun bütün bunların önünde iyileşmesi için Rab'den istiyoruz. Sonra Markiyonistlerin hizmetçileri yüksek ve devamlı bir şekilde Aziz Mor Evgin'e, " ne biz onu iyileştirebiliriz ne de siz bunu yapabilirsiniz"

Ardından Aziz Mor Evgin başını sallayarak duadıklarıyla mırıldanarak ve onlara gülerek³⁰⁷ çocuğun babasına dedi ki: "Rabbimiz İsa Mesih'e güvenim var ki kutsal vaftize inince çocuk hem ruhen hem bedenen şifa bulacak." Bu aziz de Rab'bine güveniyordu. Kutsal havariler gibi Rab'bin önünde serbestlik³⁰⁸ kazanmıştı. Ardından çocuğun babası dedi ki ben ve tüm ev halkım kutsal vaftizi memnuniyetle kabul ediyoruz ve hazırız. Oğlumu vaftiz etmenizi istiyorum. Mor Evgin'in cesaret ve güç veren sözlerinden adama güven gelmişti. Sanki çoktandır oğlunu sağlıklı görmüş gibiydi. Ardından ihtiyar Mor Evgin, Mor Yakup'a dedi ki: "vaftiz törenini hazırlaması için bir papaza emret. Sonra lider Mor Evgin kiliseye gitmek için kalktı. Çocuğun babası Mor Evgin'e: "Senin kadasetinden başka oğlumun başkası tarafından vaftiz edilmesini istemiyorum" dedi. Hemen aziz büyük bir sevinçle kalktı. Diyakos'a emretti. Bağışlayıcı vaftize layık olanlarla dua etti. İhtiyar vaftiz olan çocuğun üzerine evvela dinleyenlerin sonra vaftiz törenin duası okudu. Ve kutsal yağla mesh etti. Dua etmek için diz çöktü. Rab İsa Mesih'ten dileyerek dedi ki: "Tanrım, sen ki insanların hayatına razı gelen kulunun isteğine kulak ver. Aziz Petrus'un Roma'da o ölünün dirilişi ile gerçekleştirdiğini, bugün de bu çocuğa şifa mucizesiyle göster. Nasıl ki orada sihirbaz Simon'u utandırdın ve kulunla övündün ve tüm halkı imanla güçlendirdin. Bugün de

---

³⁰⁷ Müstehzi bir şekilde

³⁰⁸ Rahatlık

kutsal ismin paganların ve Yahudilerin arasında övülsün. Ve kulların hakkında kötü konuşan bütün sapkınlar olanlar utansın.

Duasından kalktığı gibi çocuğu içeriye almalarını emretti. Diyakos onu taşıdı. Aziz'in yanına yaklaştırdı. Çünkü çocuk yedi yaşında idi. Aziz Mor Evgin de yağı alıp tüm bedenini yağladı. Alışıldığı gibi Baba -Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz etti. Diyakos onu taşıyıp vaftizhaneden çıkardı. Aziz çocuğu vaftiz kurnasının önünde bir örtünün üzerine koymalarını emretti. Diyakoslar da çocuğun organlarındaki değişimi ve bir anda iyileştiğini görünce korktular ve hayretler içinde kaldılar. Baş diyakos Stefanos da Tanrı'nın harikulade gücüne şaşırıp şöyle dedi: "çocuğa şifa veren Rab'bimizin kayrasını övün ve şükret edin! Diyakoslar da olanları görünce hemen secde ettiler ve Rabbimiz böylesine güçleri kullarının eliyle gösterdiği için övgüler yağdırdılar.

Halk da çocuğu görmek için çıkmasını bekliyordu. Onun elbiselerini giydirdikten sonra Aziz kimsenin onu taşımamasını ve kendisinin yürümesini emretti. Ve onun elini tutup halkın önünde yürüyerek babasına teslim etti. Ve toplum da birbirini izdihamla ezerek çocuğu görmek istiyordu. Markiyonistler de bu mucizeyi gördükten sonra ve herkesi cereyan eden o mucizeyi görmek için oraya koşuşturan ve birbirini ezen bütün toplumu görünce onlar da derhal fırsat bulup başlarını kaldırdılar eteklerini kaldırdılar. Telaşla bir sokaktan öbür sokağa koşuşturuyorlardı. Kentten kaçıp kurtulana dek arkalarına bakıyorlardı. Çünkü halkın kendilerine hemen taşlayacağını sanıyorlardı. Aziz Mor Evgin'in sözünü ettiği gibi başlarına Roma'da sihirbaz Simon'un başına gelenlerin aynısı geldi. Toplum da onları bütün kentte arıyordu. Onları göremeyince çocuğun babası Kerdun'a şöyle dediler: "Eğer yanına iltica etmişlerse onları toplum önüne çıkar." Kerdun da onlara azizlerin yanında olduğumuzdan beri onları bir daha görmedim. Ve onları bir daha da görmek istemiyorum. Episkopos da onlara çocuklarım, rahatsız olmayın! Onların başına Aziz Mor Evgin'in dediği gibi geldi. Roma'dan onların babası sihirbaz Simon'un başına gelenler burada da başlarına aynısı geldi.

Hristiyanlarla beraber Yahudi ve pagan halkları da Tanrı'ya övgüler yağıdırıyorlardı. Gerçek Tanrı budur. Herkes Aziz Mor Yakup'tan kendilerini vaftiz etmeleri için rica ediyorlardı. Yahudi Hanon oğlu Samuel'de bu mucizeyi gördüğünde Tanrı'nın kayrasını övüp yüceltiyordu. Kiliseden çıktı ve evine çabucak koştu ve tüm kente vaaz edip diyordu ki: Yahudi Hanon'un oğlu Şmuel'de bu mucizeyi gördüğünde, Tanrı'nın

kayrasını övüp yüceltiyordu. Kiliseden çıktı ve evine çabucak koştu ve tüm kentte (müjdeleyip) diyordu ki: “Diri Allah’ın oğlu Mesih gerçekten budur.” Ve şöyle söylüyordu: “Vay size Yahudiler kimi inkâr ettiniz!”

Koşup evine girdi, çünkü evde sekiz yıldır şeytana bağlı olan biricik kızı vardı. Annesiyle beraber kızı, Mor Evgin’in önüne getirdi ve dedi ki: “Efendim, ben de bugüne kadar Yahudilerle beraber Mesih’in adına karşı duruyordum. Bugünden itibaren şart koşuyorum ve Mesih’in adına söz veriyorum ki Yahudilerin rezilliklerine bir daha dönmeyeceğim ve hiçbir şey bizi Mesih’in sevgisinden ayırmayacak. Dolayısıyla ben ve tüm ev halkım ömrümüz boyunca ona iman edip çalışacağız. Mukkaddesiyetinden rica ediyor ve senden diliyorum, Ya Rab, bu kızımı şeytanın tahkkümünden kurtar, zira sekiz yıldır onu alıkoyuyor. Aziz Evgin, öğrencisine bir³⁰⁹ (bereket) getirmesini emretti, episkopos ve Aziz Mor Evgin Hanonyo’yu alıp üzerine haç işareti çıkardı. Hemen yanına kızı getirmelerini emretti. Babası onu tuttu ve azizlerin ayaklarının dibine yaklaştırdı. İhtiyar Mor Evgin ayağa kalktı ve kızın alına haç işareti yaptı ve dedi ki: “Bu aziz havarilerin emriyle sana söylüyorum iğrenç (pis) cin, bu kızdan çık ve bir daha yaklaşmaya yetkin yok.” O cin de hemen yüksek sesle bağırıp dedi ki: “vay vay sizden Nasıralı İsa’nın öğrencileri, beni tüm dünyadan kovaladınız! İki öğrencim vardı bu kentte, ordan da kovdunuz bizi. Beraberinizde sizin öğretilerinize boyun eğdirdiniz. Ve ne de bu küçük kızın bedeninde de durup yaşamamıza izin vermediniz.

Aziz hemen elini uzatıp ikinci defa onu haç işaretiyle kutsadı. Bir anda cin onu yere attı ve kaçıp ondan çıktı. Sonrasında aziz, onu tuttu ve kaldırdı. Cesaretlenip kuvvetlenmesi için ona Hanono’dan içsin diye verdi. Onu annesine iyileşmiş halde verdi. Yaşananları gören tüm o topluluk Mesih’in adına övgüler yağdırıyordu. Yahudi bir adam olan Samuel da hemen azizlerin ayaklarının dibine düştü. Ayaklarını öperek onu vaftiz etmeleri için onlardan ricada bulunuyordu. Onlar da ona bugün sen ve Kerdun vaftiz için hazırlanan toplulukla beraber vaftiz olacaksınız dediler. Şimdi şeytanı inkâr edin ve Rab’bimize iman edin vaftiz esnasında söylenip üç defa tekrar edilir.

Tüm gece kilisede olun, yarın kutsal vaftiz kayrasına layık görüleceksiniz. Ardından Vali kalkıp azizlerin önünde tüm gerçeği itiraf ederek onlara şöyle söylüyordu: “Ey gerçek Allahı’n kulları, ben de bugüne dek Mesih’in inancında ikilemdeydim ve

³⁰⁹ Hnono: hastaları iyileştirmek için kullanılan toprak su ve kutsal yağ karışımıdır.

inancımda zayıftım. Ama bugün Rab İsa Mesih'in imanında kuvvetlendim ve emin oldum ki o'dur. Tanrıların tanrısı ve kralların karalı ve tüm insanlığın kurtarıcısı odur. Bunu anladım.” Azizler bu müthiş mücadele ve şeytanla savaşa girdiler. İsa Mesih'in kendilerine giydirmiş olduğu övünç taşlarını giyerek büyük bir zaferle savaştan çıktılar. Çünkü birçok kere Mesih'in bu kahramanları (cengâverleri) bunun gibi muharebelere girip her defasında da büyük zaferlerle çıktılar.

Havarisel yüceliklerde yücelen ve peygamberler dağına imar edilen bu ikinci ve heybetli grubun, hayret verici işlerini haçın işaretiyle gerçekleştiren mucizeleri görüldüğünde kim Rabbimizin kayrasını övüp yüceltmez ki!

Buradaki hedefimiz Mor Yakup'un yaptığı işlerin hikâyesini değil de sadece Mor Evgin'le beraber yaptıklarını anlatacağız. Çünkü Tanrı bu azizin eliyle büyük işler gerçekleştirdi. Zira ölüleri diriltti ve yaşayanlar arasında yürüdü. Eğer Tanrı bize, nacizane kullarına, yardım ederse güzel işlerinin hikâyesini yazacağız.

Ama şimdi Mor Evgin'in güzel işlerinin hikâyesini Rab'bin onun eliyle gerçekleştirdiği zaferleri yazmak istiyoruz. Hemen o günün ardından geç kalınmadan Mor Yakup vaftiz törenini hazırlamalarını emretti. Valinin kardeşi Kerdun, Yahudi Hanon'un oğlu Şmuel, tüm pagan ve Yahudi topluluğuyla yaklaşık bin iki yüz kişi o gün vaftiz edildi.

Kerdun, o gün evinde büyük bir şenlik ve ziyafet verdi. Kerdun, evine haçlar ve mumlarla geldi. Tüm ruhani toplulukla beraber evine girdi ve dua etti. Sihirbazların kitaplarını çıkartıp ateşe verdi. Ve her gün çok kişi Rab'be gelip iman ediyordu. Ondan sonra Mor Yakup çok kuvvetlenmişti. Yapısı itibariyle geniş, büyük ve güzel bir kilise inşa etmeyi düşündü. Çünkü o zamanki kiliseleri küçüktü. Ardından Aziz Evgin'in eliyle tanrı kayrası sayesinde Bütün bu iman edenleri Rab'bimizin kayrasına emanet ederken ve kendisi manastırına döndü.

Ardından Pavlus, yani Kerdun ona dedi ki çünkü vaftizde Kerdun'a Pavlus; oğluna da Yanyı adını vermişti. Dedi ki; Efendim, ben ve oğlum bütün rahiplerden bereket almak için bize ne zaman buyuracaksınız? Aziz Mor Evgin de de bir engel yok! Ne zaman istersen gelebilirsin. Sonra aziz onları kutsadı, imanın doğruluğunu önlerinde aydınlattı. Öğreti ve sözlerle onları güçlendirdi. Onları bırakıp dağa çıktı.

On gün sonra Pavlus, beraberinde ev halkı ve eşi Meryem ile manastıra çıkmaya hazırlanıyordu. Aynı gece oğlu Yany, ishal hastalığına yakalandı. Pavlus da hazırladıkları her şeyi hayvanlara yüklemelerini ve onun önünde manastıra gitmelerini emretti ve dedi ki ben çocukla kalacağım, biraz rahatladım. Ben, o ve annesi geleceğiz. Ev halkı da kendilerine söylediği gibi yaptı. O da çocukla kaldı ve çocuğun çabucak iyileşmesini beklerken hastalık daha çok ağırlaşıyordu. O da hastalığın yemek yüzünden kaynaklandığını sanıyordu. Ama çocuk hastalık yüzünden çok acı çekiyordu. Ve hemen düşünüp dedi ki bu şeytanın işidir. Bizi azizlerden mahrum bırakmayı düşünüyor. Hemen bir eşeğin üzerine bindirilmesini emreder. O, eşi ve evden on kişi ile beraber manastıra gitmek için çıktılar. Çocuklarından birine de hasta çocuğu kucağına oturtmalarını emreder. Çünkü çocuk, hastalığının acısından hayvana tek başına binemiyordu. Kentten biraz uzaklaştıklarında hastalığı daha çok ağırlaşmıştı. Babası da oğlunun ölümünün yaklaştığını görünce Tanrıyı överek dedi ki “sağ da olsa ölmüş de olsa Rabbimizindir.” ailesine, hasta çocuk ölmeden manastıra çabuk gitmeleri gerektiğini söyledi. Maare³¹⁰ köyüne vardıklarında çocuk yaşamdan ayrılmaya yaklaşmıştı. Ve su içmek istedi. Ona yaklaşp içmesi için su verdiklerinde o anda ishal hastalığının acısından iki büklüm oldu ve öldü. Kimileri Markiyonların büyülerinin etkisinden öldü diyordu. Kimileri ise gece şarap içti, kimileri ise gece yılan ısırığı yüzünde öldü diyorlardı.

Ailesi de kente dönüp onu gömmeleri için Kerdun’dan ricada bulunuyorlardı. O da onlara dedi ki “Aziz Evgin’i ve rahipleri görmeden gömülmeyecek.” O ile eşi inip yaya yürüdüler. Çocuklardan birine onu kolları ile taşımasını emreder. Çıktıklarında da onu Aziz Mor Evgin’in önüne koydular. Babası ve annesi Meryem de ayaklarına kapandılar, ağlayarak Aziz’e şöyle diyorlardı. İşte, oğlumuzla beraber size sevinçle çıkmaya layık olmadık. Şimdi size teslim ediyoruz. Ona istediğinizi yapın. Çünkü biliyoruz ki Tanrı’dan ne dilersemeniz size verir. Aziz de onlara cevap vermedi. Çünkü bu imanlıların ıstırapları yüzünden o da büyük bir hüzne kapılmıştı. Ve biliyordu ki Markiyonlar’a ve onların arkadaşları olan Yahudilere ve paganlara alay etmeleri için fırsat doğmuştu. Şifa bulduktan on gün sonra yaşayamadı diyeceklerdi. Pavlus’un Vali kardeşi, çocuğun ölüm haberini duydu. Kentin tüm ileri gelenleri ile onu defnetmek için

---

³¹⁰ Mağaralar

aceleyle binip manastıra geldi. Aziz Mor Evgin de çanı çalmalarını ve ihtiyarların tüm rahiplerle toplanmalarını emretti.

Rahiplerin hepsi toplandıktan sonra kendilerine Tanrı'nın onlara çocuğun hayatını teslim etsin diye rica etmelerini ve ona dua etmelerini buyurdu. Çocuğun elleri göğsünün üzerinde bağlı bir şekildeyken Aziz de onu taşıyarak ayin kapısının merdiveni üzerine koydu. Aziz de dua etmek için kapanıp şöyle dedi: "Ey hekimler hekimi, iyi doktor olan Rabbimiz İsa Mesih!³¹¹ Ölüler diyarına inen, ölüm yatağında debelenen hasta tabiatımızı ziyaret eden. Orada insanlığımızı düşkünlükten ayağa kaldıran ve ölümsüz hayat sunan.

Yaşam sesiyle Şiyulun³¹² derinliklerinde haykıran ve katil ölüme, ölü Laazarı ölümünden dört gün sonra geri getirmesini emreden! (Yuhanna 11: 40) Evet kudretli Rab Tanrım, bugün bu aciz kulunun sesini duy ve bu ölü çocuğu hayata döndür. Eliya³¹³ ve Elişa'nın eliyle gerçekleştirdiğin gibi tüm o yabancı topluluk gözü önünde Tabita'nın (kız adı) ölümünde mutlu Petrus'un eliyle gerçekleştirdiğin gibi onu hayata döndürüp onlara sağ verdiğin gibi şimdi de gücünü bu çocuğun dirilişiyile göster. Benim gibi zavallı biri için değil ama adın övülsün, kilisen yücelsin ve muzaffer haçının gücü tüm halklarda, milletlerde ve dillerde büyüsün diye. Şimdi seni bilmeyen sapkınlar seni tanıyıp bilsinler ki gerçek ve tek tanrı sensin, öldürüp drilten, şiyula indirip çıkartan, kutsal adın ilelebet ebediyete kadar benimle çocukla ve adını çağırانlarla büyüsün âmin.

Azizin duasının son bulmasıyla gözyaşları yere akmaya başladı ve ayin bölümünün önünde gözyaşı döktüğü anda çocuk elini göğsünün üzerinde iki defa hareket ettirdi. Aziz çocuğun yanına döndü, elinden tuttu ve dedi ki: "Oğlum Yaniy, Rab İsa Mesih'in adıyla ayağa kalk. Çocuk hemen gözünü açtı, Aziz'e ve o topluluğa bakındı. Aziz, onu tutarak merdivene oturtu. Ve Rabbimize iman ederek diz çöktü. Kalkıp onun elinden tuttu ve ayağa kaldırdı. Vali ve beraberindekiler büyük bir korku içindeydiler. Aziz'in görünüşünden korkuyorlardı. Sanki insan değil de Tanrı'nın bir meleğini görüyorlarmış

---

³¹¹ Merhametli Tobo Osyo

³¹² Ölüler diyarı

³¹³ İlyas

gibiydiler. Hepsi üç defa haykırarak şöyle dediler: Kadiş, Kadiş Kadiş³¹⁴ güçlüsün ya Rab. Gök ve yer senin övgülerinle ve mucizelerinle doludur.

Aziz, çocuğu tutup anne babasına verdi. Onlar da azize, çocuğun yanında kalması için rica ediyorlardı. O da onlara dedi ki: çocuğun bu yaşta manastırda yaşaması uygun değil. Ama onu okula gönderin. Orda gençlik çağına kadar eğitim görsün, sonrasında da manastıra gelsin. Vali ve beraberindekiler tüm rahiplerle beraber o gün büyük bir bayram³¹⁵ yaptılar. Akşama kadar oruç tutup hiçbir şey yemediler. Bölgelerinde böyle bunun gibi bir manastır olduğu için ve Rab'bin onları böylesine bir mevhibeye layık gördüğü için tanrıyı övüp, yüceltip, mezmurlar okuyup secdeler ediyorlardı. O akşam hiç kimse bir şey yemedi. Böylece hepsi geceleyip oruç tuttular. O geceyi toplanmış ve hazır bir şekilde Kutsal Ruhun övgüleri ve ilahileriyle geçirdiler.

Kutsal şarapla ekmeğe iştirak edene kadar hiçbir yere oturmayacağına dair kendilerini adadılar. Olanlar karşısında da şaşırıp hayret ediyorlardı. Başlarında cesur yürekli ihtiyar savaşı duruyordu. Tüm gece boyunca sabah ve öğleden sonraya dek yüksek sesle yüceltip övgüler ediyorlardı. Kutsal şarapla ekmeği aldıktan sonrada aziz onlara oturup basit bir yemek yemelerini emretti. Yemek yerlerken dahi hayret ediyorlardı. Çünkü o mucizenin gücü gözlerinin önünden gitmiyordu. Ardından azizden kutsanıp kente inmek için ayrılırlarken onları duanın ve öğretinin bilegeliği ile yolcu etti. Kente inip anlatıklarında da bütün kent, hemen hareketlendi. Kadın- erkek, yaşlı- genç- çocuk hepsi gruplar halinde azizin yanına geliyorlardı. Kaç hastayı iyileştirdiğini kimse sayamaz. Şeytan tarafından uzun süredir hasta olanlar azizin yanına girdikleri anda iyileşiyorlardı. Ve tüm bunların isimlerini bilemiyorum.

Vali de hemen Kral Konstantin'e³¹⁶ mektup yazıp, Tanrı'nın bu azizin eliyle gerçekleştirdiklerini ve kardeşinin oğlunun dirilişini ve onu tüm bu olanlar hakkında bilgilendirdi. Kral Konstantin de mektubu kabul edip okuyunca kalkıp Rab'bimize şükredip onu övüyordu. Valiye şöyle bir mektup yazdı. Bu dünyada üç kişi var. Tanrı

---

³¹⁴ Kutsal, kutsal, kutsal

³¹⁵ Şenlik

³¹⁶ Büyük Konstantin

onları sütunlar gibi³¹⁷ onları dünyanın dört bir yanına yerleştirdi. İnsanlığımızda parlayan göksel ışıklardan doğan ve karanlık düşüncelerimizi aydınlatırlar.

Kötü çiftçinin onlarda ektiği zifiri karanlık ve kötü elemeleri düşüncelerinden söküp atıyorlar. Çalışıp kendi ruhlarının tarlasını temizleyip onda iyi ekin olan Rabbimizin öğretisini ekiyorlardı. Şöyle ki zayıf görünen bu mucizevî üç adam bunlar, iblisin güçlü adamlarının taburlarını³¹⁸ kovalıyorlardı. Bunlar muhtaç ve yabancı gibi görünüp birçok kişiyi iman yönünden zenginleştiriyorlar. Krallığımız, bir zamandır bu üç mücahitten³¹⁹ haberdardır. Mısır'da Antoniyus, deniz kıyısında Gazze- Vilariyon ve Mısır'dan giden ve sizin bölgenize gelen ve onu aydınlatan Mor Evgin, kendisinden bizlerin ve krallığımızdaki bütün herkesin korunması için Rab'bimize dua etmesini diliyoruz. Ve doğruluk güneşi olan İsa Mesih'in merhametinin görüneceği gün onlarla göklerin egemenliğine layık olalım. Tanrı'nın önünde kabul edilir olan dualarıyla Tanrı'nın egemenliğine layık olalım. Mor Evgin'in krallığına dua etmesi için muzaffer kral konstantinos Mor Evgin'e bunları yazdı.

Yirmi dokuz aziz bir gün onun yanında toplanmış haldeyken ben Mikhayel, Aziz Yoleb, Aziz Şemun, Aziz Tuma, Aziz Avle, Aziz Tobo, Aziz Busyono, Aziz Daniel, Aziz Yusuf, Aziz İshak, Aziz Şozi ve Aziz Avlog, Aziz BarŞmeş, Aziz Habib, Aziz Gulo, Aziz Muşe, Aziz BarHadbşabo, Aziz Dumyono, Aziz Siluno, Aziz Titus, Aziz Androyo, Aziz Bar Boutho, Aziz Habel, Aziz Eşayo, ihtiyar Aziz Yuhanun, Aziz Tobeyn, Aziz Gevargis, Aziz Kdolo, Mor Estefanos³²⁰ ve diğer tüm rahiplerle toplanmışken azizden bize yaşam sözünü anlatsın diye ona rica ettik. Aziz'in de Pazar günü sabah duasından sonra oturup rahiplere güçlendirici³²¹ sözler söylemek gibi geleneği vardı. Aziz onların güzel işlerinin ihtişamını ve şeytanın kötülüğünü ve insafsızlığını anlatmaya başladı. İhtiyar,³²² konuşmasını fazla uzatınca aniden konuşmasını kesti. Bir ara bir saat boyunca daldı. Tüm ihtiyarlar yere bakıyordu. O ihtiyarlardan hiçbiri gözlerini kaldırıp, ihtiyara bakmaya cesaret edemiyordu. Ama hepsi ne zaman önünde toplansa yere bakarlardı. Çünkü bu davranışı azizin kendisinden öğrenmişlerdi. Çünkü onun öğrencileriydiler. Çünkü onun dizi dibinde büyümüşlerdi.

³¹⁷ Güçlü, dayanıklı

³¹⁸ Topluluk

³¹⁹ Ruhani

³²⁰ Aziz/Mor

³²¹ Tenbih edici

³²² Tecrübeli kilise babasına ihtiyar denir

Çok uzun süre sessiz kalınca ihtiyarlardan hiç kimse onunla konuşmaya cesaret edemedi. Bu olaydan tecrübe edinmişlerdi. Çünkü çoğu zaman ihtiyarın yanında toplanırlarken çok kere dalıp gidiyordu. Bu yüzden çok acil bir durum dışında Pazar ve Çarşamba günleri hariç kimseyi huzuruna kabul etmezdi.

Uzun zaman bu halde kaldıktan sonra kendine dönüp ağlamaya başladı. Ardından ben Mihayel, azizin karşısında bir serbestlik kazanmış gibi ondan istekte bulunmaya başladım. Ona tüm rahipler adına sıkıntısının sebebini sordum. İhtiyar aziz de gözyaşları içinde bize şöyle demeye başladı: “Bir güvercin yuvası gördüm. Yumurtalarından birinden küçük bir yılan ve diğerinden bir yavru çıktı. Hemen o küçük yılanın bir ejderhaya dönüştüğünü gördüm. Ve çıktığı yuvaya geri döndü. Çifti olan yavruyu kovalamak annesini de öldürmek istiyordu. Annesi de tüyleri yolunmuş bir halde onun ağzından zorla kurtuldu. O yılan öldü ve karnından da bir sürü küçük yılan çıktı. Ama bir şeye zarar veremiyorlardı. Başlarında da bir adam belirdi ve durup elinde ateşten bir sopa tutup onları yavaş yavaş öldürüyordu. Sonra aziz bize dedi ki “Biliyorum çocuklarım, gelecekte şeytan kilisemize karşı bir sürgün başlatacak ama Rabbimiz söz verdiği gibi kilisesini ihmal etmeyecek. Ama o bilinen ejderhayı³²³ tüm zürriyetiyle bitirecek.”³²⁴

Kısa bir zaman sonra Aryus bir kargaşa yaratmış ve gerçek çobanlara (ruhanilere) karşı büyük bir sürgün başlatmıştı. Bunu anlatırsan dinleyicelere büyük eziyet olur. Zira bir zaman sonra mümin Kral Konstantin, tüm kilise babalarını öğretmenlerle ve yalnız rahiplerle³²⁵ bu mevzu hakkında toplanmalarını emredecekti. Tüm kilise babaları episkoposlarla beraber toplandılar. Ama bu hikâyeden önce söz ettiğimiz Mor Yakup’un bir kilise inşa etmeyi düşündüğünü anlatmadan geçmemiz gerekiyor. İhtiyara danışmış, Aziz Mor Evgin de bir görünümle ona gelecekte olacakları bildirmişti. Yazın başlamasından bir hafta önce ihtiyarı³²⁶ ve tüm rahipleri görmek için çıkmıştı. Çünkü çoğu o hafta kendilerini kapatıp dışarı çıkmayacaklardı.³²⁷ Oturup sohbet ettikten sonra Aziz Yakup ona dedi ki bir düşüncem var: “Eğer Allah izin verirse bir yer bulup yeni bir kilise temeli atmak istiyorum. Ama bizimle inme imkânınız olsaydı Tanrı

³²³ Şeytan

³²⁴ Kökünü kurutacak

³²⁵ Yalnızlarla, yalnız başına yaşayan

³²⁶ Aziz Mor Evgin’i

³²⁷ İnzivaya çekileceklerdi

dualarınızla işimizde bizi daha başarılı kılacaktı. Çünkü biliyoruz ki Tanrı'dan ne dilerseniz size veriyor.

Aziz Evgin, ona rica edip dedi ki şu an sizinle beraber inemeyiz. Çünkü oruç haftasındayız. Oruç ve inziva haftasına ve kanunlarına da uymamak yakışık almaz. Ama meleklerden biri elçi olarak yanına gelecek. O seninle kilisenin temellerini işaretleyip tüm yapıyı çizecek. Buna sen de razı olacaksın. Kirli kurbanların sunulduğu o yer günah sunularını takdim ettikleri tanrıyı söven ve şeytanı sevindiren kirli melodi ve şarkılar söylenen günah duası ve putlar önünde kahredici ve kan akıtılan her türlü pisliğin duyulduğu o yerde inşa edilecek ki tam orada kutsal ayin bölümü olacak. Ve kutsal gizler orada icra edilecek. Orda Tanrı'ya övgü sesleri yükselecek. Ve Kutsal Ruh-un ilahileri söylenecek. Eskiden günah yeri olan tapınak artık Tanrı'ya ev olacak. Muzaffer kral İsa'nın kanı ile kurtulan kutsal halk burada dua edip hizmet etsin dedi. Aziz Mor Yakup da şöyle dedi: "Bu söyledikleriniz tamamlansın diye bana dua edin ve Rab'be dilekte bulunun!"

Episkopos Mor Yakup kalkıp kente indi. Kilise yerine kadar tüm rahipler tarafından yolcu edildi. Onları selamladı ve meskenlerine dönmeleri için onları serbest bıraktı. Aziz kente girdiği andan beri önünde toplanmış kilise ruhbanlarına ve asillere kiliseyi nerde inşa etmeyi istiyorsunuz söyleyin dedi. Ve onlar da üç dört yer söylediler. Aziz de geceye kadar sustu. Gecenin ilerleyen saati olduğunda aziz kalktı ve eline ölçü ipini alıp odadan dışarı çıktı. Ve işte Rab'bin meleği önünde beyaz kıyafetler içinde bir genç şeklinde ona göründü. Ve Aziz Mor Yakup'a selam verdi. Aziz de ona kim olduğunu sordu. Melek de ona dedi ki: "Benim Rab tarafından sana kilisenin yerini göstermek ve seninle ölçüleri tutmak için gönderilen!" Aziz de ona dedi ki: "önümde yürü ve nereye emrediyorsam". Aziz, meleğin görünüşünden irkilmemişti. Çünkü çoğu zaman onunla serbestçe ve korkusuzca konuşmaya alışık olmuştur. Ardından melek önünden gidip zalim ve putperest Antiyakos'un putlarının olduğu yere kadar gitti ve dedi ki: "kilisenin yeri burası"dır. Onunla ölçü ipini tuttu ve tüm temelleri ölçtü ve bölümlere ayırdı.

Bu dönemde Aziz Milus Kudüs'ten gelmişti. Mor Yakup'un kilise inşaatına başladığını görünce sevinçle doldu. Ve yurttaşları olan tüccarlardan üç yüz dinar borç alıp kilise inşaatına bağışladı. Çünkü yanında İncil'den ve asadan başka bir yoktu. Doğuya makamına gitmek için daha sonra Aziz Mor Evgin'in yanına çıktı.

Aziz Milos bir pazar günü yanına çıkmıştı ve tüm rahipler de Aziz Milos tarafından kutsanmak için toplanmışlardı. Birbirlerini selamladıktan sonra, Mor Evgin ona dedi ki: “Selam sana Tanrı’nın adamı, insanlara karşı ikiyüzlü değilsin. İşte doğuya iniyorsun doğuda patrik olan papayı tüm eksiklikleri için uyar.”

Eğer uyarımı ve Tanrı korkusu ile sarf ettiğin gayretini kabul etmez ise Tanrı’dan ceza kabul edecektir.” Ardından Mor Milos ona cevap verdi: “Selam sana mucize adamı, lanetli yılanın kiliseyi sarsmak istediğini ve lanet zürriyetinin kökten helak olduğunu gören! Sonra Aziz Mor Evgin ona dedi ki: “Kardeşim bu görünümün bana göründüğünü nerden biliyorsun?” Mor Milus’ta ona dedi ki: “benimkileri sana bildiren seninkileri de bana bildirendir.” İhtiyar da³²⁸ dedi, ne mutlu sana kardeşim Mor Milus! Çünkü yakın zamanda Pavlus’un, Niron’un elinden edildiği gibi sen de Pers topraklarında kurban edileceksin. Günahkârları azarlayıp orda Rab’bimize şahadet edip zafer tacını alacaksın. Aziz Milus da muhterem pederin kendisine söylemiş olduklarına kanaat getiriyordu.

Yanımızda iki gün kaldıktan sonra ihtiyarı ve tüm rahipleri selamladı. Manastırdan çıktık. Mezmurlar söyleyip dua ettik ve ağlayarak ona veda ettik. Ve bize dedi ki: “Bana dua edin ki Rabbimizin önünde sizleri görebileyim. Çünkü biliyorum ki bu hayatta bir daha beni göremeyeceksiniz.” Tüm rahipleri hüzünlenmişlerdi. Bizim yanımızdan ayrılıp indikten sonra Mor Evgin bize dedi ki. “Çocuklarım, cesaretli kahraman azize bakın! Sevinç içinde Rabbi için acı çekmek için ne kadar da acele ediyor.”

Aziz Milus Aramiler’in³²⁹ pagan kentine inince Katoliklerin papasını görmeye gitti. Onu görür görmez farklı farklı meseleleri iyi yönetemediği için onu azarladı. O da Aziz tarafından tüm bu söylenenlere karşı cevap verdi ve Aziz Milos’a dedi ki: “Neden bunları bana söylüyorsun? Mor Milus da dedi ki: “İncil’e sor, o sana öğretecek! Papanın yanında da bir İncil vardı. İncil’e vurup dedi ki: “İncil konuş! Ardından Aziz Milus, papayı azarlayarak, Ey küstah olan adam! Rab’bini mi dövüyorsun diyerek onu lanetledi. O anda cezalandırıldı ve sağ tarafı kurudu ve felç oldu. Ve bir daha da iyileşemedi!

Mor Milus da yürüyüp yurduna gitti. Havariler gibi uğradığı her şehirden öğrenci ediniyor ve Rab’bizimizde onun eliyle insanlara büyük şifalar veriyordu. Şehre geldiğinde

---

³²⁸ Mor Evgin

³²⁹ Suriye’nin

Acemler tarafından sınır emirine³³⁰ tüm şehri vaftiz etti diye şikâyet ediyorlardı. Ardından tutuklanıp yanına getirilmesini emretti. Elleri ve ayakları demir ile bağlı bir şekilde yöneticinin karşısına getirdiler. Acemler³³¹ ve Yahudiler etrafını sarmış onu şikâyet edip diyorlardı ki: “Bu sihirbaz, tüm şehri vaftiz edip oğullarımızı ve kızlarımızı bizden aldı.” Sonra lanetli ona dönüp dedi ki: “kimin emriyle Yahudileri ve Acemleri vaftiz ediyorsun. Aziz de ona ben kimseyi bir şeye zorlamıyorum. Rab’bimizin öğretisinin önlerinde anlatıp onlar da kendi istekleri ile vaftiz oluyorlar. Ve sen de eğer diri Allah’a iman eder ve sapkın öğretini bırakmak istersen hemen şimdi seni de vaftiz edeceğim. Emir de bunları duyunca dayanamayarak öfke ve kızgınlıkla kalktı ve küçük kılıcını bacağından çekip Aziz’e arkasından sapladı. Ve tüm sırtını kesti. Bu zalimin kardeşi de kalıp o da iki ağızlı kılıcını çekip azize önde bacağından göğsüne kadar sapladı. Kahraman Aziz, bu şekilde şehit edildi.

Önlerinde ve yerde düşmüş bir halde iken onlara cevap verip dedi ki: “Bir ceza yüzünden kötü öfkeniz ile beni vurduğunuz için yarın bu saatte tanrı sizi birbirinizin eliyle bitirecek. Aziz’in dediği gibi de oldu. Ertesi gün o saatlerde ikisi de atlarına binip ava çıktılar. Ve önelerine bir zebra göründü ve ikisi de onu kovaladılar. Biri bu tarafından diğeri de öbür tarafından. İkisi de yaylarını gerip yüzlerini birbirlerine döndüler. Ve aynı anda bıraktılar. Zebra³³² bir zarar gelemeden ikisi de birbirinin okuyla vuruldular. Atlarından düştüler ve yayları da kırılmıştı. Ve peygamberin söylediği “kılıçları kaplerine saplanacak ve yayları kırılacak” (Mezmurlar 37: 15) sözü de onlarda tecelli etti. Aziz de büyük bir saygıyla defnedildi. Ve ihtiyar Mor Evgin’in dediği gibi zafer tacını kabul etti. Oralardan gelen tüccarlar, bize tüm bu olanları anlattılar. Mor Yakup’un eliyle gerçekleşen o olayı da anlatmadan bırakmak olmazdı.

Mor Yakup’ta bir zamanlar Kardü-Cudi dağında oturan geminin yanına gitme düşüncesi oluştu. Yaşamı değiştiren o geminin yerini göstermesi için Rab’bimize dua ve ricada bulunacaktı. Mor Evgin’in yanına çıktı. Ve onunla beraber gelsin diye ondan ricada bulundu. Mor Evgin de dedi ki: Ben şimdi seninle gelemem! Sen de geç kalma. İstedığın gibi de olsun. İşte Rab seninle bir melek gönderecek. O sana geminin gömülü olduğu yeri gösterecek. Elini yerin kalbine sokup bereketlenmen için ondan sana bir

---

³³⁰ Perslerde makam

³³¹ Güneşe tapanlar

³³² Ceylan

tahta parçası verecek. Ardından Mor Yakup kalkıp oraya gitti. Dağın yamacına vardığında işte melek onunla beraber yürüyordu. Azizin önünden geminin yutulduğu yere kadar yürüdü. Ardından ona gösterip dedi ki: Geminin bulunduğu yer burasıdır.

Sonrasında Aziz, bereket için gemiden bir tahta parçası vermesi için Rab'be rica etti. Tanrı'nın sayesinde Azizin önüne bir tahta parçası belirdi. Aziz de onu büyük bir sevinçle aldı. Ardından Aziz, içinde Tanrı'ya övgüler yükselsin diye orda bir manastır inşa etmeyi düşündü. Aziz, o tahta parçasını aldı. Ve Mor Evgin'in yanına büyük bir mutlulukla geldi. Yaşadığı mağaraya girdi. Rabbin isteğini kabul ettiğini, ona görünen o yeri ve gemiden bir tahta parçası verdiğini anlattı. İhtiyar Aziz Mor Evgin de o tahtayı aldı ve sabırlı tanrı ruhunun yıllar öncesinden söylediği o sır son buldu. "Belki görüp korkarlar ve kötülüklerinden dönerler. "İlk çağlarda üzerlerine tufanı vaaz edilenler" ihtiyar Mor Evgin, ondan o tahta parçasını aldı, onu haç yaptı ve odasına koydu. Ve tüm rahipler de haçı kime miras bırakacağını sorup duruyorlardı. O da kimseye vermedi ve manastıra gömdü. Ve kimse de yerini bilmiyordu.

Mor Yakup da Kardü- Cudi dağında büyük bir manastır inşa etmişti. Mor Evgin'in ve tüm rahiplerin manastırı kutsamaları ve gelmeleri için onlardan rica ediyordu. Aziz Mor Evgin, Tanrı'ya olan güvenle diğer tüm rahiplerle beraber kalkıp yola koyuldu. Aziz ve beraberinde yürüyenler dualar eşliğinde Dicle nehrine vardıklarında orda suyun kenarında ağlayan bir çocuk gördüler. Aziz Evgin, yanına gidip ona dedi ki: "Oğlum, nerelisin ve niçin ağlıyorsun? Çocuk da cevap vermek istemedi. Ama kendini taşlarla dövüyor ve başını yere sürtüyordu. İhtiyar ona yaklaşıp ellerinden tutup dedi ki: "oğlum, kendini taşlarla yaralama! Ama söyle bana nerelisin? Ve ne oldu sana? Belki sana bir yardımım dokunur. Çocuk ona dedi ki: "Bana nasıl yardım edeceksin?" Ben yetim biriyim. Babam yok. Annem de yaşlı ve çalışmıyor. Gördüğün gibi ben de çocuğum elimden de bir iş gelmiyor. Benle abim bu ormana odun kesmek için geldik. Çünkü kendimize ev yapacaktık. Onunla beraber geldim. Ona eşlik edeyim diye. Bu ormandan bir aslan çıktı. Çocuk olduğum için beni bırakıp genç olduğu için abimi aldı. Ağzıyla onu kaptı ve önümde üç defa onu pençeleriyle yerden yere vurdu. Ağzını açtı ve boynundan tuttu. Ve bu ormana girdi. Ben de kendimi taşlarla öldürmek ya da Dicle nehrine düşmek istiyorum. Kardeşimin sevgisinden mahrum kaldığım için acı çekiyorum. Ve nasıl öldürüldüğünü de hatırlıyorum. Çünkü benimle ve annemle

ilgilenecek kimse yok! Ardından Aziz, bunları duyunca bir yandan gözyaşları beyazları³³³ üzerine akmaya başladı. Sonra ihtiyar o çocuğa dedi ki: “Gel oğlum, bana o aslanın girdiği yeri göster.” Çocuk da azizin önünde ağlayıp ve hızlıca yürüyerek aslanın yattığı yere kadar geldi. Çünkü en azından kardeşinin ölüsünü özlemle görmeyi istiyordu. Aslan da azizlerin sesini duyunca kafasını kaldırdı. O genci de önünde serili bir halde gördük. Aslan hemen hareketlendi ve kalkıp oradan gitti. Çocuk da kardeşinin cesetini görünce üstüne düşüp hüngür hüngür ağlıyordu ve aslandan da korkmuyordu. Çünkü içinden bırak beni de öldürsün. Çünkü kardeşimden ayrılmam diyordu. Aziz de hemen cesedin yanına yaklaştı. Gözyaşlarını da giysileriyle siliyordu. Hüzünden ihtiyar Aziz Mor Evgin’in göğsü gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Çocuğun acıklı sözlerini duyarlarken ve cesedin üzerine çullandığını ve giysilerini kana bulanmış bir halde gördüklerinde diğer rahiplerde acıdan giysileri gözyaşlarıyla ıslanmıştı.

Aziz gencin tüm bedenine baktı, ondan içtiği kandan başka bir şey yenilmemişti. Koltuk altının sağından birazcık et koparılmıştı. Boynunda da bıçak kesigi gibi bir yere vardı. Aziz, hemen yüzüstü kapanıp bize dedi ki: “Kardeşlerim dua ile Rab’ten dileyin ki bu genci hayata döndürsün ve çocuk ölüm işkencesinden uyanınsın! Aziz, başını cesedin yanına koydu. Dua edip dedi ki: “Rabbimiz İsa Mesih, hazinesini kaybetmeyen iyi!” Kimse sana ricada bulunmamışken, merhametin sana ricada bulundu. Onu hayata döndürüp annesine verdin. Ve onun gözyaşlarını dindirdin. Gücünü gösterdin ve çocuğu gerçeğin bilincine döndürdün. Ve şimdi de Ya Rab, bu genci de diriltebilirsin. Benim gibi aciz biri için değil de, ama kardeşinden ayrı düşen bu çocuk ve ölümü hayat yerine seçen dul ve fakir annesinin keder üstüne keder yaşaşamaması için Rab, sen bu genci hayata döndür ki kutsal adın övülsün ve sapkınlar sana secde etmeye dönsün. Ve hemen Mor Evgin’in duasıyla beraber o genç gözlerini açtı. Ve kardeşinin göğsü üzerine kapandığını gördü ve iki defa iç çekti. İhtiyar kalktı ve duasını duyduğu için Tanrı’ya şükretti. Rahiplere o genci yaslayıp oturtmalarını emretti. Aziz de yaklaşıp yanına oturdu. Elini uzatıp yaralarını haç işaretiyle işaretliyordu. Genç de gözyaşı döküyordu. İhtiyar da ona dedi ki: “Oğlum korkma, seni hayata döndüren Rabbimize şükret!” Kardeşin yalnız kalmasın diye. O da yavaş yavaş konuşuyordu. Çünkü kekeliyordu. Ve diyordu ki, Rabbimiz İsa Mesih’e şükrediyorum. Aslan tarafından öldürüldüğüm halde kardeşimi ondan kurtardın. Yanımda kimseler yokken Rabbimiz, kutsal ve mübarek

---

³³³ Beyaz sakal

topluluğunu gönderip Rab'den dilediler ve hayata döndüm. Ardından Aziz onu alıp ormandan çıkarmalarını emretti. Dicle'nin kıyısına kadar getirip onu suyla yıkadılar.³³⁴ İhtiyar da ona rahibin yanında bulunan ve küçük Yuhannon'un bedenini yıkanmasından alınan bereket yağını alıp boynunu ve yaralı yerini yağladı. Suyu kutsayıp ona içmesi için verdi. Kardeşi de sevinçle coşuyordu Rab'bi övüyor, azizlerin ayaklarını ve giysilerini öpüyordu.

Çoban bir adam da Dicle'nin öbür tarafında duruyor ve aslanın o gence saldırdığı anda da esasına yaslanmış halde bekliyordu. Onu öldürüp ormana götürdüğünü ve etrafında küçük çocuktan başka kimsenin olmadığını gördü. Koyunlarını bırakıp hızlıca o gencin köyünün karşısına kadar gitti. Hemen bir kayık buldu, bindi ve o köyde olan bitenleri anlattı. Köyden çok sayıda kişi çıkıp genci defnetmek için ve bekledi. O çocuğu hayatta bulurlar diye kılıçlar ve mızraklarla geldiler. Çobanın onlara gösterdiği yere geldiklerinde ise seçili Aziz grubunu ve o gencin aralarında oturduğunu soyulmuş ve üstünde sadece bir cüppe, kıyafetlerinin de kana bulanmış bir halde önünde atılmış şekilde gördüler. Kardeşine ve azizlere onu nerde gördünüz diye soruyorlardı. Sonra küçük kardeş onlara tüm olan bitenleri anlattı. Ardından onlar da yaklaşp yaralı boynuna baktılar. O kesilmiş yerin yenildiğini ama kanın akmadığını gördüler. Hemen yüzükoyun düşüp azizlerin ayaklarının dibine düştüler. Ayaklarını öpüyor gördükleri ve duydukları karşısında da hayrete düşmüşlerdi. Bunlardan bazıları pagan bazıları da Hristiyan'dı. Paganlar hayret edip diyorlardı ki: gözümüzle görmeden inanmadık. Demek ölü diriltebiliyormuş. Hristiyanlar da melek taburu gibi azizlere seviniyorlardı. Paganlar da ne zaman vaftize layık görüleceğiz diye şöyle diyorlardı. Vay bize, Hristiyanların bize Mesih'in gerçek Allah'ın olduğunu söylüyorlardı biz inanmıyorduk. Paganlar da bir rahibe ricada bulunup köylerine girmeden geçip gitmesinler diyordu. İhtiyara bu mesele için rica etmeye utanıyorlardı. Görünüşü çok değerliydi. Yüzü de parlıyordu. Aziz'i görüp de heybete kapılmayan ve düşüncesinde utangaçlığa düşmeyen kimse yoktu. Ardından Aziz, genci taşımalarını ve köye almalarını emretti. Ve dedi ki: Biz de Cudi'nin bu kentine gireceğiz çünkü oraya bir mesele için çağrıldık. Sonra tüm Hristiyanlar ondan Dicle köyüne girmeleri için rica ediyorlardı. Aziz de onlarla Rab bize gireceğimiz yeri hazırlar dedi. Ama kendilerini dinlemediğini isteksiz olduğunu görünce, paganlar da yaklaşp ondan dileyip diyorlardı ki: “Peder gerçekten biliyoruz.

³³⁴ Cizre'nin yakınları

Mesih, gerçek Allah'tır. Ama köyümüze girmeniz için mukaddesiyatınızdan rica ediyoruz. Ve sizden kutsal vaftizi olmayı istiyoruz.”

Ardından Aziz, faydalı ruhani meyveler kapısının açıldığını görünce hemen büyük bir sevinçle kalktı ve tüm rahiplerle beraber yürüyüp onlarla gitti. O genci de taşıyıp yanlarındaki eşeğe bindirdiler, çünkü yürüyemiyordu. O kişiler de yaklaşıp olan bitenleri köyde anlattılar. Duyduklarında da erkek, kadın, yaşlı, çocuk hepsi toplanıp azizlerin önüne geldiler. O genci eşeğin üstünde ve giysilerini de kana bulanmış bir halde gördüler. Ardından hepsi yaklaşıp Azizin önünde düşüp ayaklarını ve giysilerini öpüyor. Tanrıyı övüyor ve şöyle diyorlardı: “Bugün Mesih'in köyümüzü ziyaret etmesine layık görüldük.” Aralarında toplumda tanınmış yaşlılar vardı. Azizin önünde ağlayıp diyorlardı ki: “Vay bize günlerimizi boşuna faydasız bir şekilde, ölü putlara secde ederek geçirdik.” Aziz de köye girdi ve onlara şöyle tavsiye etti. Eğer Hristiyan olmak istiyorsanız her şeyden önce putların olduğu evi yıkın! Putların kâhini de yer yerinden oynar dedi.

Bütün evi yıkıp ve içindeki putları da tüm güzelliğiyle ve tahtalarıyla beraber ateşe verdiler. Kâhin de yerin oynamadığını ve gökyüzünün de titremediğini gördü. O anda azizin yanına yaklaşıp ona rica edip dedi ki: şimdi putların boş olduklarını ve yardım edecek güçlerinin de olmadığını öğrendim. Şimdi beni de mukkadesiyetle kutsayarak Hristiyan yapmanı istiyorum. Putlara tapıp faydasız işlerde çalışmak yerine doğrulukla ona çalışanlara yardım edecek gücü olan Mesih'e çalışayım. Ardından Aziz Mor Evgin onu diğer tüm halkla beraber vaftiz etti. Köyün papazına da onunla ilgilenmeleri ve tüm ihtiyaçlarını kilise tarafından karşılamalarını emretti. Putlar kahini de Aziz Mor Evgin'e, öğrencisi olmak istediğini ve ona rahiplik mertebesini vermesini istedi. Aziz, onun saçını kesti.³³⁵ Elleriyle tahta üzerine A(olaf) harfini yazdı ve papaza onu eğitmesi için teslim etti. Onlarla faydalı konuşmalar yapıp imanlarını temiz ve mukkades bir şekilde muhafaza etmelerini emretti.

Sonra Aziz Mor Evgin, Mor Yakup'un inşa ettiği manastıra gitmek için yola koyuldu ve dieleyi geçti. Köyden tanınmış kişiler, onu yolcu etmek için beraberinde gittiler. O genç de azizden ayrılmıyor onunla beraber kalmak için ricada bulunuyordu. O da annesi ve kardeşiyle ilgilenmesini emretti. İman eden o zengin kişilerden bazıları, Rabbin önünde

---

³³⁵ Rahip yaptı

biz bu sorumluluğu üstümüze alıyor ve hayatta oldukları güne dek annesinin ve kardeşinin ihtiyaçlarını karşılayacağız. O da istediği gibi seninle kalsın. Tanrı önünde de bize dua etsin. Sonra aziz Mor Evgin, o genci alıp beraberinde götürdü. Manastırı kutsamaları bittikten sonra, aziz Evgin ve beraberindeki tüm rahipler Cudi'nin³³⁶ köylerini dolaşıp paganları vaftiz edip put evlerini de yıkmaya başladılar.

İlk önce Ninova'dan kaçan Sen Hari bin oğlu Kral Şirosarin'nin³³⁷ oturduğu, gemiye uzak olmayan ve dağın yamacındaki Sargugo köyüne geldiler. Babasının putlarını orda inşa ettirdi ve onlara tapıyordu. Aziz oraya varana dek bunun nesli ve tarihi o zamana kadar devam ediyordu. Çünkü O günlerde Mor Evgin'in gerçekleştirdiği mucizeleri duymuşlardı. Bu yüzden aziz köylerine girdiği anda onu büyük bir sevinçle karşısına çıkıp onu kabul ettiler. Ondaki evlerine girmesini istediler. Aziz, beraberindeki tüm ihtiyarlarla ve dirilen o gençle beraber evlerine girdiler. Onlara oturmaları için kürsüler hazırladılar. Aziz, Mesih'in yaşam öğretisinin ekinini önlerine atmaya başladı. Bilgeliğini dinleyenlerin düşüncelerinde, hemen Mesih'in nuru parladı. Onlar vaftizi etmeden yanlarından ayrılmaması için ondan ricada bulunuyorlardı.

Aziz de bir kilise inşa etmek için yer istedi. Onlar da ona yapısı itibariyle güzel ve gösterişli bir ev gösterdiler. İçeri girip bir yer ayırdı. Ayın bölümünü yükseltti³³⁸ ve temellerini ve ayın bölümünü kutsal yağla yağladı. Ve hemen vaftiz töreni için tüm malzemeleri ona hazırladılar. Aziz, hepsini yaklaştırdı. Kutsama duasını üzerlerine okudu. Ve üç günde tüm asilleri, ev halkını ve tüm köylerini vaftiz etti. Ve üç gün boyunca büyük bir şenlik yaptılar. Onlara Hristiyanların gelenek ve sistemini öğretiyor çocuklarını eğitimhanelere vermelerini emrediyor ve onlara ders verip geceyarısına kadar onlarla geceliyordu.

Köyün sahibinin bir kız kardeşi vardı ve onu çok seviyorlardı ve üç yıldır da kanaması vardı. O kadar ki ayakta duramayacak kadar. Bu hastalıktan muzdaripti. Onu taşıyorlardı çünkü ayağa bile kalkamıyordu. Ardından kardeşlerinden Aziz Mor Evgi'nin önüne çıkmayı diledi. Daha vaftiz olmamıştı ve vaftize inemeyeceğini düşünüyordu. İçeri girdiklerinde, rahipler, Mor Evgin'e ondan bahsettiler. Huzuruna çıkmasını emretti. İçeri girdiğinde haykırıp diyordu ki: "Tanrı'nın kulu bana merhamet

---

³³⁶ Kardu

³³⁷ Şarasad

³³⁸ inşa etti

et.” Ağlayışını ve perişanlığını görünce onu tutanlara yakınına yaklaştırmalarını emretti. Yanına yaklaştırıldığında elini ona uzatıp üç defa haç işaretiyle işaretleyerek şöyle dedi: kadın! “Rab İsa Mesih seni iyileştirecek.” Hemen Aziz Mor Evgin’in sözüyle beraber kanaması durdu ve ertesi gün onu vaftiz etti. Onları Rabb’in kayrasına teslim ederek ordan büyük bir sevinçle ayrıldı. Mor Yakup da paganları eğitmek³³⁹ için Kardü³⁴⁰ Gavoyto’nun topraklarına girdi.

Mor Evgin de manastırına dönmeye hazır bulunuyordu. Dicle’ye gece yarısı vardı. Beth Zabday³⁴¹ ilçesinin yanında rast geldi.³⁴² Buldukları o tarafta da bir kayık yoktu. Mor Evgin, elini aslanın ağzından kurtardığı, vaftiz olduktan sonra ismi Laazar olan o gencin, omzuna attı, zira onu dirilttiği günden beri onu öyle adlandırmıştı. Suyun üzerinde yürümeye başladı ve gence sen de benimle suyun üzerinde yürü dedi.

Diclenin ortasına vardıklarında aziz Mor Evgin, arkasına dönüp baktı. Kendi görünümündeki on ihtiyarın³⁴³ arkasından imanla yürüdüğünü gördü ve diğerleri eksiklikleriyle, korku içinde kaldılar. Ardından aziz, onlara dedi ki: “İsa Mesih’in adıyla ölüme karşı durun ve cesur olun.” Onlar da sözüne güvenerek ve ihtiyar aziz Mor Evgin’in de emriyle Rabbimiz İsa Mesih’in gücüyle suyun üzerinde yürümeye başladılar. Hepsi geçtikten sonra İdil’deki episkoposu ve tüm ruhbanları selamladılar. Yaşanan mucize gizli kalmadı. Episkopos, ruhbanlar ve tüm şehir duydu. Azizlerin nehrin üzerinde yürüdüklerini nehirdeki gemilerde olanlar görmüşlerdi. Böylece bu mucize tüm şehirde yayıldı.

O gün Aziz Mor Evgin de episkopasa gelecekte olacakları bildirdi. Persler’in bölgeye geleceklerini, mukkadesiyatınızı esir alıp indireceklerini seni ve beraberindeki kardeşlerini esir alacaklarını bildirdi. Ve Modoy dağı üzerinde şahadet tacını giymenin nasip olacağını bildirdi. Aziz’in söylediği gibi de oldu. Kısa zaman sonra Pers Kralı Şobur tüm kuvvetlerini toplayıp Romalıların hakimiyetini ele geçirmeye gelecekti. Beth Zabday kaleyi ele geçirip kentin episkoposu ile beraber yaklaşık on bin kişiyi esir aldı. Episkopos yanındakilerle beraber Modoy dağlarında şehit edildi. Geriye kalan ve inkar

---

³³⁹ İmana getirmek

³⁴⁰ Kardü bölgesinin iç kesimleri

³⁴¹ İdil

³⁴² Kendini orda buldu

³⁴³ Rahibin

eden zayıfları da Med'lerin köylerine yerleştirdi. Bu ölen azizlerin bulunduğu mağara da bugüne kadar muhafaza edilmektedir.

Aziz Evgin de bunları episkopasa bildirdikten sonra beraberindeki rahiplerle oradan ayrıldı. Ertesi gün Araplar'ın topraklarında dolaşmaya başladı. Araplar arasında meşhur olan bir put evi³⁴⁴ vardı. Aziz oraya geldi ve sapkınlıklarının ne kadar büyüdüğünü gördü. Aziz ve beraberindeki rahipler, direk o putun bulunduğu tapınağa girdiler. Putların tüm kâhinleri de toplanıp onlarla beraber sevinçle içeri girip diyorlardı ki: “İşte Hristiyanların liderleri de putlarımıza tapmaya geldiler.” Aziz boynundaki asılı olan tahtadan haçı çıkarıp o putun yanına koydu. Put, sahnenin üzerine düştü ve bütün süsleriyle kırıldı. Kâhinler de bunları görünce irkilip korkuya kapıldılar. Azizden rica edip diyorlardı ki: “Ey adam, senin Tanrı'nın gücünü ve elinde gerçekleşen mucizeleri duymuştuk ve şimdi tanrıçamıza ne yaptığını görüyoruz. Senden bizi tanrına kâhin eylemeni istiyoruz ki hepimiz gerçek Tanrı'ya hizmet edelim.”

Şimdi de fazla uzatmamak için sözümüzün gemisine girdik ki: ilerde bu hikâye ile karşılaşacak olanlara bildirmek ve bu hikâyede olanları bir rüya görünümünde geçirdik. Hastaları Aziz Evgin'in sonu gelmez mucizeleri ile nasıl iyileştirdiğimizi ve Araplar'ın nasıl iman ettiklerini anlattık.

Azizin hikâyesini yazıp göndermek için krallığın emri, bizi aceleye sevk ediyor bu yüzden azizin başarılarından birazını hikâyeye koyduk. Bu ilahi yaşam öyküsü Romalılara'a gönderildi.

Bu yüzden baştaki mucizeler sonda sondaki mucizeler başta olabilir. Ariyus'un hikâyesinde olduğu gibi ondan daha öncelikli bir hikâye doğduğu için onu bitirmeden bıraktık. Ama mübarek ihtiyar Mor Evgin'in ve onun beraberindeki müthiş İhtiyarların dualarının yardımını diliyoruz. Zalim Ariyus'un ve bu Hristiyanların kahramanlarının başarılarını anlatmaya son vermeye yaklaştık. Çünkü bunu da birçok bölümde araya girip yazabiliriz.

Pers topraklarında patrikliği devralan papa vefat etmişti. Onun ardılı Sabooe'lerden Aziz Mor Şemun göreve gelmişti. İmanlı ve cesur şehit, imanında korkusuz olan bu adam da sonunda güzel şehadete İsa Mesih adına erdi. Ve abreşiyesine güzel bir örnek

---

³⁴⁴ Beth Araboye'de

oldu. Şehit olduğu gün onunla beraber ve onu yolunda olan yüz üç gerçek kâhin öldü. Şimdi bu kahramanların hikâyesini bırakalım.

Kral Konstantin, kilise babaları ve episkoposların toplanmasını emretti. Pers patriği Şemunun da davet etti. Kendisi gidemeyince iki öğrencisini gönderdi. Manastırın yakınına vardıklarında Mor Evgin ve diğer rahiplerden bereketlerini almak için manastıra çıktılar. Aralarında bir tanesine de yirmi gün önce³⁴⁵ yolda bir şey olmuş ve kulakları sağırlaşmıştı. Mor Evgin tarafından kutsanırken aziz Mor Evgin, Mor Şemun'un sağlığını sordu. Ardından kulakları sağırlaşan o adamı çağırdı. Haç işaretiyle iki kulağına dokundu. Hastalığı hemen orada iyileşti. Duyusu da düzelmşti ve rahatça duyabiliyordu. Şifa bulan o yaşlı da kulaklarına olanları daha duymadan kendisini iyileştirmesine hayret ediyordu. Çünkü Adamın (Mor Evgin'in) müthiş işlerini de duymuşlardı. İki gün sonra Mor Yakup bu ruhanilerle beraber aziz babalarının toplantısına hazırlanıp gittiler. Mor Evgin de bu toplantıya çağırılmıştı. Toplantı esnasında birçok değişik konu hakkında tartışma bitince daha sonra münafık Ariyus'un utanmazlığı açıkça görüldü. Kısa süreliğine birçok hikâyeyi bırakıyoruz.

Ama ardından Persli Şobur, Roma sınırına girmek için güç topluyordu. Nusaybin'e gitmek için Dicle nehrini geçmişti. Mor Yakup ve kentin ileri gelenleri Mor Evgin'e haber saldılar. Sen ve tüm rahipler Pers güçlerinden önce kalkın ve kente girin. Aziz Evgin'in de onlara cevabı şöyle oldu: "Şobur, insan gücüyle kenti ele geçiremez. Fakat sizinle ikinci muharebesinden sonra barış içinde kenti ona verip siz de oradan ayrılacaksınız. Ama Rabbimiz'e dua edin ki sizi bu aslanın elinden selametle kurtarsın" diye.

Bizim için de Rabbimiz İsa Mesih'in bizi onun ellerinden kurtaracağı sözü yeterlidir. Bu sözlerden birkaç gün sonra süre sonra Pers güçleri geldi ve kente yerleştiler. Persler kentte dolaşp yağmalamak ve kendilerine erzak getirmek isterlerken beş yüz erkek kendilerini manastırın önünde buldular. Çıkıp manastırı yağmalamak ve onları esir almak istediler. Aralarından bazıları da manastırı biliyorlardı tanıyorlardı. Manastıra vardıklarında çıkıp Aziz Evgin'e bildirdiler ve bizimle manastırın ayin bölümüne indi. Asasına yaslanmış onlara baktı ve üzerlerine Haç işareti yaptı onları kutsadı. Üzerlerine koyu karanlık bir bulut çöktü, hiçbiri arkadaşlarını bile göremiyordu. Hepsi şaşkın bir

³⁴⁵Kitabın dipnotunda on gün yazmaktadır.

halde birbirlerini çağırıyor. Atlarını üzerinden burkulup düşüveriyorlardı. Firavun ve güçlerinin denizde nasıl karanlığın zifiri sapkınlığında ürpermişlerse Asurilere de öyle oldu. Azizlerin hepsi beraberce heykelde dua ile Tanrı önünde duruyorlardı. Azizler akşam vaktinde çıktıklarında onları şaşkın disiplinsiz, yorgun ve yaralı bir şekilde gördüler. Ve hiçbir yere ayırlamıyorlardı. Sabahtan akşama kadar da bu halde kaldılar.

Sonra onlara merhamet ettiler. Mor Evgin'in yanına girip onları serbest bıraksın diye diyorlardı ki peder: "gitmeleri için bunları serbest bırak. Çünkü onlar ve atları ölüme yaşamdan daha yakınlar." Ardından aziz, karanlığı onlardan kovsun diye rabbimize rica ediyordu. Hemen o anda karşılarında batıya doğru nur kapısına benzer bir kapı açıldı. Zorla kurtulup içine girdiler. Kendi güçlerine doğru korku ve dehşet içinde koşuşturuyorlardı. Onlar ve atları engellerde kırılıyorlardı. Arkalarına bakıp karanlığın onlara yetişeceğini düşünüyorlardı. Üzerlerine o ceza gelmeden kendi birliklerine yetişmek için birbirlerini hızlandırıyorlardı. Rabbimiz onlara hayret verici bir şekilde bir ağın içine düşürdü. Ve onları azizin duasıyla doludan taşlarla hırpaladı. Yaralı bir şekilde kaçıp kamplarına girdiler. Kamptaki tüm birlikleri onarlı görünce korktular. Romalı birliklerinin üzerlerine geldiklerini sanıyorlardı. Tüm silahları kırılmış ve düzensiz bir haldeydiler. Savaşta kaçmış insanlara benziyorlardı.

Bu Rabbimizin Asuriler'in gelişine yönelik Mor Evgin'in eliyle gerçekleştirdiği ilk mucizeydi. Arkadaşları tarafından onlara ne olduğu sorulduğunda tüm gerçeği anlattılar ve hemen kral Şobur'a bildirdiler. O münafık da duyduğunda öfkelenip kurmaylarına dedi ki: "Kenti alana dek kimse yanlarına çıkmasın. Sonrasında o haça tapanları çok kötü bir şekilde bitireceğim." Birlikteki askerler de o beş yüz kişiden aldıkları duyum ile korkuya kapılmışlardı. Bu cezayı alan o kişiler, tüm birlik boyunca Rabbimize elçi olmuşlardı. Ve bu bölgeye doğru çıkmaya korkuyorlardı. Ve bu şekilde Tanrı, o azizleri korkusuz ve kedersiz bir şekilde korudu. Ama Kral Şobur'un birliği ikinci defa kalkıp geldiğinde kente girmeyi başaramadılar. Romalıların sınırındaki topraklar Pers saldırılarının tehdi altında karışıklık içindeydi. Aziz Mor Evgin de her gün dua ediyordu. Paganların eline düşmesinler diye Rabbin önünde Hristiyan halk için gözyaşlarıyla dilekte bulunuyordu.

Bir gün azizin bize anlattığı ve dediği gibi aktarıyorum: " Bir gün dinlenme ve uyuma ihtiyacı duyunca büyük ve geniş bir firdevste durduğumu gördüm. İçindeki ağaçların

üzerine güzel güvercinlerin konduklarını gördüm. İçinde geniş ve büyük bir kilise vardı. Ortasında da büyük firdevsin içindeki tüm ağaçlardan daha büyük bir ağaç vardı. Ondan iki fidan yeşermiş. Onlar da büyük ağaçlar olmuşlardı. Meleğin gökten indiğini gördüm. O ağacı kesti ve ilahi övgülerle onu taşıyordu. Ona nereye götürüyorsun diye sordum? O da bana dedi ki: “bunu Tanrı’nın firdevsinde ekeceğim.” Biraz sonra tekrar döndü. Onun yanındakilerden bir tane daha kesti. Aynı şekilde taşıyıp çıkarttı. Az sonra dönüp üçüncüsünü de kesti. Ben de ona bu ağaçlardan bir tanesini bile bırakmadın nedir bunun sebebi diye sordum. O da bana “gelecek olan öfkeden ve gazaptan seçilmiş kişileri toplamak için” dedi. Yanından ayrıldıktan sonra o firdevsin içindeki çitten bakan büyük bir yılan belirdi. Görünüşü de iri ve korkutucuydu. Önündeki çit yıkıldı. Ve kendisini hızlıca o firdevse doğru yöneltti. Tüm güvercinler önünden kaçıp manastıra girdiler. Güvercinlerin arkasından koştu ama bir tanesini bile yakalayamadı ve hızlıca kiliseye girmeye yöneldi. Orda buluna topluluk da onun yüzüne kapıları kapattılar. Ve büyük bir korku ve ağlayış içerisindeydiler.

Aziz Mor Evgin bize dedi ki: “Sanki rüyamda o halkın yilandan kurtulması için dua ediyordum ve işte o anda güzel görünümlü bir adam o ejderhanın yanında duruyor ve onu istediği yere götürüyor, her söylediğine de kulak veriyordu. Sağ elinde de altın bir haç tutuyordu. O büyük yılan, kilisenin kapısına kadar vardığında o adam, onu durdurdu. Ve bir ormana doğru yürümesini emretti. Karşısına bir aslan çıktı. Ve o büyük yılanı hızlıca üstüne saldı. Aslan da onun hızına karşı duramayıp önünden kaçtı. O büyük yılan ormana girdi. Ancak o adamın sayesinde hiçbir hayvana zarar verip öldüremedi. O aslanın inine vardığında gökten ateş şeklinde bir melek indi. O büyük yılanı mızrakladı. Onu parçaladı ve yılan ve öldü. Onu idare eden adamın da büyük bir sevinçle döndü ve o kiliseye kadar geldi. Kilisedeki topluluk Tanrı’ya büyük yılanın ölümü için şükrederek o adamı karşılamaya çıktı. Tüm güvercinlerin yuvalarına döndüğünü gördü.

Aziz Mor Evgin, bu görümü anlatırken ağlıyor ve şöyle diyordu: “Biliyorum çocuklarım. Şeytan kiliseye karşı büyük bir zulüm başlatacak ama o büyük lanetli yılanın gazabından halkını korusun diye Rabbe dua edin ve dilekte bulunun.” Kısa bir süre sonra muzaffer Kral Konstantin vefat etmişti. Ardından oğlu tahta geçti ancak kısa bir süre sonra oğlu da vefat etmişti. Ondan sonra kardeşi Kustus, kısa süreliğine hüküm

sürdü. Onun döneminde kilise babaları toplanmıştı. Ama Kustus da vefat etti. Ardından günahkâr, lanetli yılan Yulyanos hüküm sürdü. Ve tüm kiliselere karşı büyük bir zulüm başlattı. Hristiyanlara karşı yapılan bu zulmü mümin Yubianus durduracaktı. Ve Yubianos, Kral Yulyanos'a şöyle dedi: “Önce gidip düşmanlarımızı yenmemiz gerekiyor. Ardından bunlara ne zaman istiyorsan yine aynısı yaparsın. Öğüdüne kulak verdi. Birliklerini toplayıp Persler'e karşı geldi. Nusaybin kentine vardıklarında Episkopos ve yanındakiler ve diğer kişilerle beraber önünden çıkıp bir mağarada oturmışlardı. Kuvvetlerini de uzun süre Nusaybin'de yerleştirmişti. Mümin Yubianus da bizim yanımıza çıkmış ve Mor Evgin'in yaşadığı mağaraya gelmişti. Kapısını çaldı ve yanına girdi. Aziz Mor Evgin'in yanında iki öğrencisinden başka kimseler yoktu. Tüm rahipler de ağaçların ve yamaçların altına dağılmış bu münafığın kutsal kilisesinden şiddeti sona erdirmesi için rabbe dua ve hizmet edip merhamet diliyorlardı.

Yubianos, Aziz Mor Evgin'i selamladıktan sonra biraz oturdu. İhtiyara mağarasından çıkıp bir yere gidip bu münafıktan korunması için ona rica ediyordu. Çünkü O günahkâr Yulyanos, Mor Evgin'i tanıyor ve Rabbin onun eliyle gerçekleştirdiği mucizeleri de duymuştu. Ve uzun zamandan beri Mor Evgin'e kızgındı. Ve diyordu ki: “oraya vardığımda onu getirip ona eziyet çektireceğim ve kötülükler yaşatacağım ve çok çok kötü bir şekilde öldüreceğim. Bakalım Mesih gelip onu ellerimden kurtaracak mı göreceğim.” Çünkü Birçok kişiyi Hristiyanlığa çağırdığını duymuştu. Ona karşı dış biliyordu. Bu yüzden Yubianos ona önünden çıkıp gitmesi için rica ediyordu. Aziz de ona dedi ki: Burada ve birliklerinin arasında da rabbimizi İsa Mesih'in gücü, bizi onun öfkesinden korumaya yeterlidir. Ama sen selametle in. Korkma! Senin saygınlığını zedeleyemez. Çünkü tez zamanda hâkimiyeti sona erecek ve krallığı da senin eline teslim edilecek. O sığındığın haçın kuvvetiyle kiliselerde barışı sağlayacaksın. O münafık, Yubianos'a saygısızlıkta bulunmuştu. Çünkü Yahudiler ve paganlar onu münafiğe şikâyet etmişlerdi. Ve ona demişlerdi ki: “Hristiyan episkoposlarının ve yalnızların yanında bir mağaraya çıkıp orda Hristiyan gereklerini yerine getirdi. Ve haça taptığını söylüyorlardı. Bu yüzden onu önünden uzaklaştırmıştı. Askeri rütbesini de düşürmüştü. Daha sonra ilahi bir tesirle ve rızası olmadan onu tekrar işine döndürdü. Ve ona komutayı, Yulyanos'a teslim etti kendisi Perslerin kentine indi. Ve kendisini Firuz Şabur'un köprüsünü görmesi için ve Dicle'ye inip çıkması için orada bıraktı.

Bir gün Yubinyanos, Firuz Şabur'dan soydaşlarıyla beraber azizin yanına geldi. Canı sıkın ve kederli bir halde azize rica edip dedi ki: tüm âlem için dua et ve istekte bulun ey pederimiz. O ilerde günahkârın kafasını kırsın galibiyetle de dönmesin. Çünkü kiliseye karşı çok öfkeli, Aziz ona dedi ki: cesaretlen ey Yubinyanos, çünkü günahkârın ölümü yakındır ve bundan sonra krallık da senindir. O günlerde de münafık Yubinyanos tarafından Mor Evgin'e bir asker, onu ziyaret edip ne yaptığını görmesi için gönderildi. Ardından Mor Evgin'in duasının gücünden alıkoyuldu. Çünkü Mor Evgin, çok uzun günlerdir yüzüstü Rabbin önünde atılmış bir haldeydi. Ne yiyor ne içiyor ne yatıyor ne de istekte bulunmaktan geri durmuyordu. Hemen rabbimiz, azizlere kulak verdi ve öğlerini çabucak aldı. Birkaç gün sonra münafık Yulyanos öldü. Çünkü meleklerden biri gönderildi. Onu yanında mızrakladı ve öldürdü.

Aziz Mor Evgin çıkıp tüm rahipleri toplayıp mutlu mesut Tanrı'ya şükrederek olanları müjdeleyip diyordu ki: “sevinin çocuklarım ve Rabbi övün! O, münafığı ortadan kaldırdı ve bugün kutsal kilisesine barış ve selamet verdi Tüm rahipler hayret edip tanrıyı övüyorlardı. Kente haber gönderip münafığın öldüğünü duyurdular. Tüm kardeşler de azizin bu olanları Kutsal Ruh görünümüyle bildiğini biliyorlardı. Ardından öğrenciler sorup öğrendiler ki ihtiyarın söylediği vakitte münafık ölmüştü. Krallığa yükselince Kral Şobur'a azizin fazileti hakkında onu bilgilendirdi. Şobur da çok sevindi ve dedi ki: “Onu gördüğümde benden çok saygı görecek.”

Bu zamanda büyücü³⁴⁶ Mani batı bölgesine kaçmış ve sapkınlığını orda bildirmeye gitmişti. Mor Evgin bize dedi ki: “Bu gece şeytan karşımda durup dedi ki bana: İşte hizmetkârım Mani Romalıların bölgesine geçti ki orda öğretisini ve öğretimi eksin. Ben de seviniyorum. Ben de ona dedim ki sihirbaz Simon'u yıkan onu da orda yıkacaktır ve Simon'a yaptığı gibi onu da alay konusu edecek. Şabur'un iki oğlu hastalanmıştı. Bir tanesi şeytandan şikâyet ediyor diğerinin de tüm organları kurumuştur. Deli Maniy de ikisini iyileştirmek için almıştı. Önce büyüğüne organları kuru olana yaklaştı. Ve iki gün kadar ona sihir yaptı çocuk da hemen ölmüş. Maniy de öğrencisi Aday ile beraber batıya kaçmıştı.

Kral Şabur da onun hakkında haber almış, arkasından gönderip onu tutuklayıp Beth Lofot kentine gönderdi ve hapsedti. O sihirbaz da duvardan atlayıp kaçmak için

---

³⁴⁶ Sihirbaz

öğrencileriyle anlaştı. Öğrencileri de o sapkına söz verip dediler ki: “Üzerlerine atlaman için falan yerde sana eşya atacağız. Geceleyin ürkek bir halde geldiğinde şöyle bir gözetledi. Öğrencileri ona dediklerini yaptılar mı diye. Bu arada ilahsal etkiyle bir köpek grubu oraya doğru ilerledi. Eşya mı yoksa köpek mi bilemesin diye Tanrı gücüyle görüşü tutulmuştu ki, Mor Evgin’in söylediği gibi lideri Simon gibi alay konusu olsun.

Çünkü Mani, yukarıdan baktığında gördüklerinin eşya olduklarını sandı. Kendini duvardan atıp ve üzerlerine düştü. O köpeklerin üzerine düştü. Köpekler de onun tüm etini parçaladılar. Çünkü onlara ceset atma gibi bir gelenekleri vardı. Ertesi sabah gelip köpeklerin kötü yaralandığını görünce Krala haber verdiler. Kral Şobur, büyücünün derisini yüzmelerini emretti, içine saman doldurup duvara astılar ve tüm öğrencilerine rezil oldu ve alay konusu oldu. Sihirbaza da bunlar Mor Evgin’in laneti yüzünden gerçekleşmişti. Aziz Mor Evgin’in lanetlediği kim ceza bulmadı ki; hangi hastanın üzerine dua edip de anında şifa bulmadı ki? Ya da zorda olanlar için Rabbin’den dilekte bulunup da anında rahatlığa kavuşmadık ki? Mor Evgin’in hayret verici suretinin başarılarını anlatmaya ne benim aciz dilim yetiyor ne de fakir düşüncem, ne zayıf bilgim ne de sözümün cahil kaleminin kâğıdın üzerine mürekkeple resmetmeye yetmiyor. Bu olanlardan sonra Kral Şobur, güçleriyle birlikte Nusaybin’e gitti. Kenti hiç savaşmadan barış içinde teslim aldılar. Romalı askerler de şehri terk etti. Ve bu zamanda Yubinyonus’un ve karanlığa kapılan o beş yüz kişinin söylediği üzere Şobur, Mor Evgin’i hatırladı. Ardından liderlerinden birliğindeki Hzoyeli³⁴⁷ Hristiyanlardan kimseler istedi ve onları hızlıca aziz Mor Evgin’in yanına gönderdi ki kralın yanına gelsin diye rica etsinler diye.

Ve Kral Şobur, onlara Aziz Mor Evgin’i saygıyla getirmelerini emretti. Onlar da çıkıp kralın söylediği gibi ona ricada bulundular. Aziz de hemen beraberinde manastırda tanınmış yaşlı kimselerle beraber yanına gitti. Önden üç rahibi gönderip dedi ki: “krallığın kapısına hızlıca gidin belki karalın emri acele olabilir.” Çünkü o hızlı yürüyemiyordu, bir hayvana binmeyi de istemiyordu. Krala saygısından dolayı o varana dek o rahipleri gönderdi ki ne sorarsa cevaplasınlar diye. Onlar da hızlıca gittiler. Ve kralın kapısına vardılar. Hizmetkârları girip azizlerin meselesini anlattılar ve girmelerini

---

³⁴⁷ Bölge Irak tarafında

emretti. Onlar da kralın yanına girdiler saygıyla eğildiler ve kraliyeti selamladılar. Kral da onlara çok saygı gösterdi ve o yaşadıkları yerin nasıl olduğunu sordu. Azizler de ona yerlerinin zorluğundan bahsettiler, sularının bile olmadığını ve yağmurlardan su içiyorlardı. Ve onlara öğretilenin ne olduğu hakkında sorulduğunda yanına birçok Mecusi³⁴⁸ girdi, Azizlerle tartışma başlatmak için. Ardından azizler krala dediler ki: “bizimle hepimizin lideri olan ruhani bir baba var, işte kraliyetinize selam vermek için gelecek. Ne istersen ona sor.” Aziz Mor Evgin gelip kralın huzuruna girince Şobur, onun görüntüsünden irkildi. Ona çok ağır geldi. O anda Acemler³⁴⁹ muhfote yaklaşıp aziz Mor Evgin’e, selam verdiler. Çünkü kraldan çok saygı gördüğünü gördüler. Ve kıskançlık krizine girdiler.

Sözlerinin sanatıyla³⁵⁰ Hristiyanların öğretisini çürüteceklerini sanıyorlardı. Ardından ihtiyarla tartışma başlatmışlardı. Aziz de haç işaretini ağzına işaretledi ve Baba -Oğul ve Kutsal Ruh’un mukkades isimlerini müjdeliyordu. Ardından Krala şart koşup dedi ki: “ateş yakacağız, hangi tanrı ateşle konuşursa ve ateşe hükmederse gerçek tanrı odur.” Şabur da öyle yapılmasını emretti ve kralın önünde büyük bir ateş yaktılar. Aziz de Acemlere dedi ki: “Sizin ateşe taptığınızı biliyorum, şimdi biriniz bu ateşin içine girip durun. Acemler korktu ve ateşin yanına yaklaşamadılar. Sonra Aziz Mor Evgin, yanındaki rahiplerden birine dedi ki: “Kardeş, sen gir ve ateşte dur.” Hemen o rahip atlayarak ateşe girdi, ortasında durdu ve ateşin alevleri iki tarafından yükseliyordu. Uzun zaman ateşte kalmasına rağmen o rahibe hiçbir zarar gelmedi, ne de giysileri yandı. Şabur ve orda toplanmış bulunanlar Mor Evgin’in eliyle gerçekleştirdikleri için Tanrı’yı övdüler. Kral Şabur bunları görünce çok sevindi ve Mor Evgin hakkında tüm söylenenlere inandı.

Ardından Kral, şeytan tarafından hasta olan oğlunun hemen oraya getirilmesini emretti getirdiler. Aziz Evgin’e rica edip dedi ki: “oğlum uzun süredir bu hastalıkla boğuşuyor ve kardeşimi de Mani öldürdü. Şimdi senden Tanrı’na bu çocuğu iyileştirsin diye dua etmeni ve dilekte bulunmanı istiyorum. Çünkü biliyoruz ki Tanrı’dan ne dilersen sana veriyor. Aziz de oğlunu önüne getirmelerini emretti. Yakınlaştırdıklarında da içindeki cin haykırıp diyordu ki: Mecusilerin Tanrısı benim, niye beni buradan çıkartacaksın? Ey

---

³⁴⁸ Acem

³⁴⁹ Mecusiler

³⁵⁰ Ustalıklarıyla

Nasıralı İsa'nın ihtiyar hizmetkârı, beni tüm yeryüzünden sürdün ve şimdi sandığım üzere beni Perslerin ülkesinden de süreceksin. Aziz de ona 'sen kimsin?' diye sordu. Şeytan da mutlunun duasında vurulmuş bir halde ve paganların, Yahudilerin ve orda toplanmış tüm o topluluk karşısında şöyle demeye başladı; "Benim Âdem'i Firdevs'te aldatan ve benim tüm sihirbazların lideri ve öğretmenleri ve Mecusiler de bana hizmet ediyorlar ve ben onların Tanrısıyım. Şeytan tüm bunları da çocuğun ağzından Farsça söylüyordu. Kral ve tüm ileri gelenleri buna şaşırıyorlardı. Çünkü Aziz Mor Evgin ona Süryanice soruyor o ise Farsça cevaplıyordu ve çocuk da Süryanice bilmiyordu. Oradaki Mecusi ve Yahudileri utandırması için ve sapkın paganların önünde tüm kötülüklerini anlatana dek aziz, o cini dövüyordu. Cinin sapkınlıkları hakkında şahitliğini ve İsa'nın öğretisinin gerçekliğini duyduklarında Acemler bu sözlerden çok utanmışlardı. Kralın, Aziz Mor Evgin'in eliyle gerçekleşen tüm mucizelere sevindiğini ve oğlunun iyileşmesini beklediğini gördüklerinde bir şey konuşamadılar.

Ardından Aziz Mor Evgin, yaklaşıp o şeytanı haç işaretiyle kutsadı ve ona dedi ki: "Sana söylüyorum pis cin, şeytan ordularınızın başını denizde batıran İsa Mesih'in adıyla sana söylüyorum. Bu insandan çık ve bir daha da ona musallat olma! Hemen o şeytan yüksek sesle gizlice kamçıyla işkence görmüş gibi Mor Evgin'e diyordu ki beni bu küçük yuvamdan nereye çıkartacaksın? Aziz de ona İsa Mesih'in adıyla bir daha konuşma dedi. O anda çocuğu yerde hırpaladı ve ondan çıktı. Ve onu evin kapısına vurdu. Ondan çıkarken de onu büyük bir öfkeyle dövdü. Kral Şobur, yanındaki paganların önünde onu ne kadar dövüp rezil ettiğini görünce ona çok çok hayret etti. Hemen orada ayağa kalkıp ellerini göğe açıp yüksek sesle farsça: "Hristiyanların tanrısı büyüktür yerde ve gökte ondan başkası yoktur dedi." Kral ile birlikte tüm adamları da hareketlenip ve Mecusiler de ayağa kalkıp onlar da kral ile beraber övgüler yağdırıp Hristiyanların tanrısı büyüktür dediler.

Kralın önünde duran Rdumudun³⁵¹ kimseler de isteksizce kralla beraber ellerini göğe açıp dudaklarıyla mırıldanıp sanki bir şey söyleyeceklermiş gibi onun söylediğini tekrarlıyorlardı. Çünkü biliyorlardı ki ayağa kalkmasalar hemen onları katledeceklerdi. Bunu da korktukları için yaptılar. Ve istemeden doğruluğa iman etmişlerdi. Aziz,

---

³⁵¹ Rdufyun, kıyım

çocuğu tutup kaldırdı, babasına da sıhhatli bir şekilde teslim etti. O gün Kral Şabur, büyük bir mutluluk yaşamıştı.

Ve Hristiyanlara karşı yaptığı zulmü durdurmayı kafasına koydu. Çünkü önceki gün onlara büyük bir zulüm yaparak birçok azizi öldürüyordu. Mecusiler de yaptıkları şeylerden pişmanlık duymuşlardı. Ama azize bir şey diyemiyorlardı. Çünkü mucizelerinin gücü onların ağızlarını kapattı ve bütün hileleri ortaya çıktı. Ve oradan utanç içinde çıktılar. Kral da atalarının öğretisinin aşağılanmaması için onlara bir şey demedi. Mecusilerin bu heretik imanı, Perslerin yanında çok değerliydi. Ve bu yüzden yanlış yaptıklarında onlardan intikam almadı. Kral Şobur, Mor Evgin'i ve beraberindeki rahipleri de çok fazla övüp yüceltip diyordu ki: "Evet, gerçekten Rab, tanrımızdır. Ve siz yüce Tanrı'nın kullarısınız.

Ardından Kral, Aziz Mor Evgin'e dile benden ne dilersen dedi. Mor Evgin de ona, bizler Kral efendimiz, ne altın ne de gümüş istiyoruz. Ama krallığından şunu istiyoruz. Emir verip bize yollar ve patikalar üzerinde küçük yerler vermeni istiyoruz ki manastırlar ve kiliseler inşa edelim. Ve yabancıları orada rahatlatalım ve Beth Lofot ve Huzoye bölgesine gitmemize yetki ver. Orda da istediğimiz yerde kilise ve manastırlar inşa edelim. Kral, hemen emredip bu yetkiyi onlara tanıdı. Ve tüm rahipler kutsal manastıra doğru zaferle ve büyük bir mutlulukla çıktılar. Birkaç gün sonra tüm rahipler toplanmış her biri elinde haç tutmuş bir halde manastırdan çıkıp dağın eteklerine indiler. Mezmurlar okuyup duaya başladılar. Hepsi gidip ve Mor Evgin'in bereketini alıp her bir rahip Tanrı'nın inayetinin kendisine yönlendirdiği yere gitti. Her biri istediği yerde manastırların temelini atıyorlardı. Bu şekilde birçok kilise ve manastır inşa ettiler.

Mor Evgin'in, aziz öğrencilerinin güzel işlerinin haberi, güneş ışınları gibi yayıldı. Mısır sınırından çıkmış ve tüm bölgelerden toplanan kişiler şunlardı: Mor Tuma, Mor Guryo, Mor Batlo, Mor Gevargis, Mor Kdolo, Mor Dodo, Mor Tobo, Mor Yuvuannis ve Mor Elişa, Mor Sarfiyun, Mor Grigoriyos, Mor Yahub, Mor Yab, Mor Şemun D'estune,³⁵² Peder Şemun Hzoyo, Mor Avluğ, Mor Yohuşofot Sohdo,³⁵³ Mor Milinus Sohdo ve Mor Ulo, Mor Yavsef Busnoyo, Mor Busnoyo, Mor Daniel, Mor Gabruno ve Mor İshak, Mor Şazi ve Mor Barşmeş, Mor Habibo, Mor Gulo, ve Mor Muşe, Mor

---

³⁵² Sütun azizi

³⁵³ sohdo şehit

Hdbşabo Yâmîno, Mor Silvonos, Mor Tetus, Mor Andriya, Mor Andrea (Enderyo), Mor Ubil Bar Bo'utho ve Mor Benyâmin, Mor Şabay, Mor Yuhannun Afomoyo, ve Mor Yuhanun Nahloyo, Mor Yuhanun Dilimoyo, Mor Yuhanun Tayoyo, Mor Gevargis D'tubayn ve Mor Estefanos ve Mor Malke, Mor Eşayo, Mor Yoreth, Mor Finhes, Mor Aho, Mor Yuhanun Zu'uro, Mor Yuhannun D'akmul, Mor Marulo, Mor Mikhay, Mor Papa ve Mor Raban Saloro, Mor Abo Mikho, Mor Kavme, Mor Kayumo, ve Mor Abrohom, Mor Andrevos, Abo Pavlo, Mor Ukomo, Mor Şleymun,³⁵⁴ Mor Amun ve Mor Luka, Mor Gnibo, Mor Bobiy Sofro, Sargis Dudo, Mor Şalito, Mor Abd'Yeşu, Mor Yuhannun bar Khaldun, Mor Şin³⁵⁵ ve Mor Abun, Mor Yavnon, ve Mutlu Mor Evgin'in kızkardeşi Mort Takla ve yanındaki diğer kızkardeş Estratoniqi bunları görüp bu hikâyede yazdım. Bunlar onun gerçek ve Ruhani kardeşleri ve onun yüceliğinin öğrencileri ve hizmetkarlarıydılar. Bu yetmiş iki mutlunun her birinin yaptığı yardımlar ve mucizeler bu hikâyede tasvir edilmiştir. Ve belki bunların toplu olarak yaptıkları dualarıyla Rab, bize ve dualarına sığınan herkese yardım ve şifa verir. Günahlarımızdan bağışlanmayı sıhhatte kalmayı nasip eder sunar, Âmin.

Ardından Azizlerin ve Mor Evgin'in güzel emellerini ve Rabbin onların elleriyle gerçekleştirdiği mucizeleri görünce Kral Şabur, evvela rahiplerin ihtiyaç duyduğu ve yabancıların da rahatı için bir şey vermeyi istedi. Rahiplerin dualarında ortak olsun diye Mor Evgin'i çağırıp ona manastır sakinleri için Hidcan adında değirmeni olan bir köy hediye etti.

Kral Şobur, Mor Evgin'e ve azizlere başka şehirlere gittiklerinde yargıçlardan korkmasınlar diye bir ferman ve mühür verdi. Böylece gittikleri her yerde hiç kimse onları kilise ve manastır inşa etmekten alıkoymasın diye. Kralın mührünü alınca bu mübarek ve ilahi grup kilise ve manastır inşa etmek için tüm kent ve bölgelere dağıldılar. Aziz ruhen mutlu ve mesut bir şekilde manastıra çıktı. Bunlardan sonra Mor Evgin'in müthiş işlerinin gemisi, vefatının limanına vardı.

Mor Evgin, fani hayattan içinde her türlü sefanın ve nimetin olduğu ve görünmeyen güzellikler ile bezenmiş âleme gitmek için ayrılacaktı. Mor Evgin'e ruhunun bedeninden ayrılışı ile ilgili bir görünüm görüldü. Yaşarken öleceğini hissetti, anladı ve

---

³⁵⁴ deyrulzafarana ilk gelen

³⁵⁵ Şoyin-Şohin

tüm rahipleri toplayıp onlara buyurup dedi ki: “kalkın ve çanı çalın ve tüm rahipler toplanıp ayin duasına gelsinler. Ayin düzenleyip Rabbimizin eti ve kanıyla³⁵⁶ mutlu olalım.” Ve onlara buyurduğu gibi yaptılar. Kutsal gizlerle ve ayinle mutlu olduktan sonra ve birbirleriyle sohbetlerinden sonra Mor Evgin tarafından kutsandılar, bereketlendiler ve hepsi odalarına çekilmek için dağıldılar. Azize hizmet eden o öğrenci de imanlı bir adamdı. Mor Evgin’in ölüm vakti yaklaştığında Tanrı tarafından azizin ruhunu almak için emir almış bir meleğin ayakta durup ellerini açmış halde ruhunu almayı isterken gördü. Ve öğrencisi bu manzarayı görünce hemen yüksek sesle bağırarak; “Gelin kardeşlerim, Mor Evgin tarafından kutsanın! Hayat ağacı ve ışık saçan sütün olan ruhani babamızı koparmaya başladı dedi. Ve işte günahla kararmış ruhları meziyetleriyle aydınlatan o meşale yavaş yavaş sönüyor.” Rahiplerden her biri onun tarafından kutsanmak ve bereketlenmek için koşarak acele ediyorlardı. Hepsi gelip önünde durdular. Ağıtlarla ondan dilekte bulunup diyorlardı ki: “Ey Pederimiz, ruhani babamız, düşmana karşı bize kim yardım edecek artık? Vay bize pederimiz. Vay bize pederimiz, ya şeytanın gücü bize musallat olursa!” Hepsi ruhunun bedeninden ayrılışının yaklaştığını öğrendiklerinde ona yaklaşıp şöyle dediler: “Bize ve tüm âleme dua et bizi kutsa! Gözlerini açıp toplanan herkese baktı. Üzerlerine haç işaretini yaptı. Ve Yakup’un çocuklarını kutsadığı gibi onları teker teker kendi isimleriyle çağırıp kutsuyordu. Tüm rahiplerin üzerine dualar ve bereketler yağdırdıktan sonra onu yine zorlayıp dediler ki: “Pederimiz, dünyaya karşı karşıya kalacağı sıkıntılar için de dua et.” Ve çocuklarının isteklerine kulak verdi. Ve dua edip dedi ki: “Karubilerin üzerinde oturan (melek bölüğünün üzerinde oturan) yüce ve güçlü tanrı, sen bu aciz kuluna kulak ver ve duasını kabul et. Kutsal ağzının dediği gibi “beni çağırın, cevaplarım. Kapıyı çalın, ben açarım.” (Luka 11: 9). Bu yüzden senden rica ediyor ve diliyorum ki senin kutsal adını ve bu aciz kulunun adını anımsayanları hemen duyup onları kurtar ve birçok belayı da def et. Ve o kente ne dolu ne çekirge sürüsü, ne kuraklık, ne sarılık ne de yıkıcı düşman, ne de ani ölüm ne de erkek ve de kız çocuksuz kalmasın ve ne de şeytani hastalıklara maruz kalmasınlar. Ama kutsal adın aralarında övülsün!” Ve hepsi Âmin diyordu. Elini ve ayaklarını uzattı. Temiz ve mutlu ruhunu Rabbimiz’e teslim etti.

O anda tüm oda, güzel ve hoş bir kokuyla doldu. Ve bu koku uzun süre kaldı. Mor Evgin’in vefatının ardından ülkenin dört bir yanından rahipler, kâhinler, şemmaslar,

---

³⁵⁶ Şarap ve ekmekle

diyakoslar ve imanlılardan yaklaşık 3000 kişi toplandı. Ve grubundaki tüm ihtiyarlar da hazır bulunmuşlardı. Ardından ona son görevimizi yaptık. Ağıtlarla ağlayarak onu büyük bir saygıyla defnettik. Çünkü ruhani babamızın görüntüsünden ve sohbetinden ayrı düştük ve de yetim kaldık. Onu sardık. Ve Mor Evgin'in kendi inşa ettiği ayın bölümünün kutsal gizlerin paylaşıldığı sunak bölümünün altındaki gizli bir mağaraya defnettik. Vefatı yani onun taç giymesi Nisan ayının 21'i ve 674 (674-311 miladi yıl) Yunan yılında oldu. Rab'den, Mor Evgin'in duasıyla bize, bu fani dünyada onunla nasıl beraber yaşadysak sonsuz hayatta da onun suretiyle mutlu olalım diye dualar ediyoruz. Âmin! Ey İsa Mesih'i sevenler, Rabbin gücüyle Mor Evgin'in hikâyesinden sadece bir kesitini sizlere yazdım. Ola ki çıkamayıp boğulmayayım diye emellerinin denizine inmeye korktum. Bu yüzden yaşam denizinin kıyısında yürüdüm. İçinde yüzen kokulu ve çeşitli tatlı meyvelerin bulunduğu bir firdevse ve hepsinden azar azar almak ve tatlarıyla zevk almak isteyen biri gibi ben de bu azizin emellerinin firdevsine girip çoğunluktan birazcık toplayıp başarılarını dinlemeye hevesli olanlara sunabileyim. Çünkü yakından ve uzaktan Mor Evgin'in yapmış olduğu bütün mucizelerini dinleyenleri yormayayım diye sırasıyla yazmayı beceremedim. Ve bu şekilde bıkkınlık hissetmesinler ve kusur yüklemesinler.

Bu yazdıklarım emin ve hakiki kişilerin ağzından çaldıklarımıdır. Ve bazılarını da kendi gözümle şahit oldum. Çünkü ben Mikayel onunla uzun bir süre kaldım. Bu hikâye ile karşılaşacak olanlardan isteğim düşüncelerinde imansızlığa yönelmesinler. Aziz Mor Evgin, havarilere mucize yapma gücü veren ve yazdıran o kutsal güç, bu azizin de aynı şekilde bütün bu mucizeleri yaptırdığına iman etsinler.

Mor Evgin'in hikâyesinin limanına varan ben Mikayel, azizin dualarıyla dinleyenlerin önüne naciz sözümün kuruşunu koymaya layık oldum.³⁵⁷ İlerde bu hikâye ile karşılaşacak³⁵⁸ olanlardan kıyamet gününde Tanrı'nın rahmetine nail olmam için duyulur dualarını esirgememeleri için rica ediyorum. Aziz Mor Evgin'in ve Nusaybin kentinin episkoposu Mor Yakup'un ve bu hikâyede bahsini getirdiğimiz ve şehit Episkopos Mor Milus ve yukarda adlarını andığımız tüm azizlerin duaları tüm dünya ve Hristiyanlar üzerine ve ayrıca İsa Mesih'in adı için rahiplik mertebesini seçen ve gerekleriyle yerine getirenlerin üzerine olsun. En sonunda da içinde hiçbir iyilik bile

³⁵⁷ İsa'nın dul kadının kurşunu olayı, İncil'e gömderme yapılmaktadır.

³⁵⁸ Okuyacak

bulunmayan bu hikâyeyi yazan benim üzerime de günahlarımdan bağışlanmam için duaları üzerime olsun. Âmin.

Özellikle tanrı, Aziz Mor Evgin'in mucize dolu yaşamöyküsünün okunduğu her köy ve evdekileri ve onların evlatlarını ve tüm varlıklarını tüm gizli ve aleni zararlardan korusun.

Sevgililerim, yine Aziz'in yüceliğine hayret edin. Ölümünden üç gün önce aziz dua ederken tanrı melek Gabriel'i gökten onun yanına gönderdi ve şöyle söyledi: Selam sana peder. Gökten sana selam indi, Rab beni hizmetine ve sana bildirmem için gönderildim ki Tanrı'nın önünde senin duandan, isteğinden ve gerçek sevginden daha üstünü yoktur. Şimdi ey peder: Bak ve hangi gücü istiyorsan söyle çünkü manastırında ve kemiklerinde gerçekleşecek ve bir melek ebediyete kadar onları senin suretinde gerçekleştirecek. Ardından mutlu meleğe cevaben: Rab Tanrı'nın gözünde merhamet bulduktan sonra benim gerçek kardeşlerime ve bana hizmet eden öğrencilerime mucize yapma mevhibelerle donatmalarını istiyorum.

Melek, parıldayan yıldızla cevaben: Faziletli kemiklerinden gerçekleşecek güçleri dile sonra öğrencilerine teker teker güçler verirsin istediğin gibi. Yüce ve azametli olan Tanrı'dan şöyle diledi: Merhamet denizinden diliyorum ey Tanrım! Her kim adına sığınır ve bu kulunu çağırırsa onlar kötülük ve afetler görmesinler. Ölüp de manastırına ve mülklerindeki etrafına gömülenler ve adımla ayrılanlar en son günde hesap sorulmasın onlardan, günahlarından ve suçlarından bağışlansın. Adil ve dürüst sayılsın, gökyüzünün yüceliklerine yükselsinler.

Melek de dedi ki: Tanrı ondan istediğini sana bahşetti. Bir mucize daha seç ki âlem ve insanlar senin bu dünyadaki ikinci Mesih olduğuna inansınlar.

Aziz de cevap verip: Bu dünyadaki bana gerekmez. Çünkü kardeşlerim ve öğrencilerim şahitlerimdirler. Melek bunları duyunca Mor Evgin'in öğrencilerinin her birinin kendi yaşam öyküsünde yazıldığı gibi onlara semavi mevhibeler dağıttı. Ve daha sonra bizim gerçek sütunumuz vefat etti ve böylece aziz Mor Evginin yaşam öyküsü son buldu. Ve ebediyete kadar övgüler ve şükürler olsun âmin.

2.4.23. Mor Yakup Manastırı

Hagiografi geleneğine göre, Mor Yakup Manastırı 4. yüzyılda antik bir Zerdüş tapınağının harabeleri üzerine kurulmuş. Tıpkı, anıtsal pagan heykellerine temel olmuş, yontulmuş üçtaşın kalıntılarının bulunduğu Mor Gabriel Manastırı gibi. Doğu Hristiyanları da kendilerinden önce gelen kültürün koruyucusu olmuş (Courtois 2011: 57).

Mor Yakup Manastırı M.S. 419'da Aziz (Mor) Yakup adına inşa edilir. Mor Yakup M.S. 330 yılında Mısır'da doğmuş ve İskenderiye'de küçük bir manastırda rahip olmuştur. Mısır'dan deniz yoluyla Tarsus'a oradan da Diyarbakır'a gelir. Daha sonra Turabdin'deki Şiluh (Salıh) köyüne yerleşir. Hayatı hastalara şifa vermek, sakat ve topalları iyileştirmek, bir haftalık bebeği konuşturmak gibi mucizelerle geçen Mor Yakup daha sonraları azizlik mertebesine yükselmiştir.

Mor Yakup bir rahiptir. 387'lerde Mısır'dan gelmiş yaşamış bir rahiptir. Onun vefatından sonra yaklaşık doksan yıl kiliseyi inşa etmişler ve adını vermişler. 419'da vefat etti. 512'de Bizans imparatoru olan Anastasyus zamanında yapılmıştır. Daralı iki kardeş mimarisini yapmıştır. Kilise fazla hasar görmemiştir yaşayan bir tarihtir. Kilise, kemerli bir yapıya sahiptir. Zamanında bu kemerlerin içi kapatılmıştır. Burada oturmak için oda yapılmış. Tehlike zamanında. Zamanında korkudan kapatılmış. Küçük bir kapı bırakmışlar. 1999'da orijinaline göre temizlenmiş. Bu bölgenin kiliseleri arasında çok önemli bir yere sahiptir. En güzel yapıya sahip kiliselerden biridir. Tavanı, nakışları önemlidir. kilisenin tavanıyla ilgili olarak araştırmalar yapılmaktadır. Dünyada önemli bir yere sahip olan tavanı tuğlalardan yapılmıştır.³⁵⁹ (Savcı 2013).

İsa'dan önce kullanılan bir tapınaktır. Heraklis adında bir Tanrı'nın burada olduğu söylenmektedir Persleri mi Romalılar mı yapmış bilinmemektedir.

2.4.23.1. Mor Yakup Mucizesi

Yüzümde ve elimde siğiller vardı. Doktora gidip ilaç kullanmama rağmen iyileşemedim. Bir yaz günü Mor Yakup Manastırı'nı ziyarete gittik. Oranın bana verdiği iman gücüyle oradaki rahibenin yumurta ve arpa ile üzerine dualar okundu. Daha sonra

³⁵⁹ Bölgede tuğlacılık olmamasına rağmen kilisede pişmiş tuğla kullanılmıştır.

yumurtayı toprağa gömdük. Rahibeler, yumurtalar çürüyünce siğillerin geçeceğini söylediler. Ve birkaç ay sonra bütün siğillerimin yok olduğunu fark ettim. Onlar yok olurken ben bir şey fark etmedim (Lilya Türker).

2.4.23.2. Nusaybin Episkoposu Mor Yakup

Mor Yakup kilisesi, Nusaybin'in merkezindedir. Manastırın bulunduğu yerde önceleri bir Mecusi tapınağı bulunmaktaydı. Daha sonra Mar Yakup'un ölümünden sonra M.S. 328 yılında tapınak kalıntıları üzerine onun adına inşa edilmiştir. Manastırın içinde Mar Yakup'un kabri de bulunmaktadır. Mükemmel bir taş işçiliğine sahip olan Manastır'da XIX. yüzyıla kadar rahipler yaşamıştır (Bingöl 2007: 280).

Mor Yakup kilisesi en eski yapısını günümüzde de korunmaktadır. Turabdin bölgesindeki kiliselerin en eskilerinden sayılır. Kilisenin kitabesinde Arapça olarak: "Patrik 3. Petrus döneminde, M.S. 1872 yılında Mardinli Şemmas Hanna'nın oğlu rahip İlyas bu binanın inşasına özen göstermiştir." Ayrıca Mor Yakup, inşa etmiş olduğu bu kilisenin dışında babamız, Nuh'un gemisi üzerinde durduğu Cudi Dağının Sarguga Köyünün yakınlarında bir manastır inşa etmiştir. Bu köyü Asur İmparatoru Senharib'in oğlu Şerasar kendisine ve onun nesline merkez yapmıştır. Mor Yakup, bu manastıra da Gemi Manastırı adını vermiştir. Böylece Mor Yakup, Mor Evgin'le birlikte Cudi bölgesinde de misyonerlik faaliyetlerinde başarılı çalışmalarda bulunmuştur. Mor Yakup, M.S. 338 yılında vefat etmiş ve mezarı kilisenin bodrum katında yapılmıştır ve halen bazı mümin kişiler tarafından ziyaret edilmektedir (Akyüz 2013).

2.4.23.4. Mor Yakup

Constantin'in 337'deki ölümünü takip eden anarşiden faydalanan II. Şapur, Roma'ya karşı mücadeleye girişti. 296'da Narses'in kaybettiği Ermenistan ve Mezopotamya'nın bir kısmını geri almaya karar almaya kararlıydı. 337'de Nisib hisarına saldırdı ama geri çekilmek zorunda kaldı. Vakanüvis; kralın bu yenilgisini, psikopos Yakup ile Süryani şair rahip Efrem'in dualarına tereddütsüz bir şekilde mal ediyor. Hükümdarlığının otuz birinci yılında, daha Constantin'in çocukları küçükken Hristiyanlara saldırarak kiliselerini yıktı ve Nisib'e yöneldi. Ancak yenilmiş ve hayal kırıklığı içinde geri çekildi. Allah Nsib Hristiyanlarını piskoposları Aziz Yakup ve onun yerine geçen mesut papaz, erdemi Efrem'in duaları sayesinde kurtardı (Yousif 2009: 330).

Mor Yakup episkoposluk mertebesine gelince içinde dua ettikleri kilise, küçük olduğu görüşüyle yeni ve büyük bir kilise inşa etmeye karar vermeye başlamıştır. Fakat bu kararını kimseye açıklamadan evvel en yakın ve samimi dostu olan Aziz Mor Evgin'e danışmış ve temel atma törenine davet etmiştir. Ancak Aziz Mor Evgin'e gelen bir ilhamla: "Tanrı'nın meleklerinden biri gelecek inşa edeceğin kilisenini temelini Yunanlı Antiyakus'un putlarının enkazı üzerine atacaksınız. Burada artık putpereslerin kurbanları yerine dualar, ilahiler söylenilecek ve ilahi kurbanlar sunulacaktır."

Mor Yakup Aziz Mor Evgin'in Girmeli beldesinde İzlo dağının doruğunda yer alan ve kendi adıyla bilinen Mor Evgin manastırında ziyaret ettiği bir seferinde Mor Evgin Tanrı'nın ona vermiş olduğu bir ilhamla Aziz Mor Yakup'a dedi ki: "Bu gün seni gurbete gönderiyorum, birkaç gün sonra kilisenin bir yöneticisi olacaksın." Bu sözleri söylediği sıralarda Nusaybin halkı, yeni bir episkoposun seçimi için bir görüş birliğine varamamışlardır.

Tüm gruplar bu konu hakkında Aziz Mor Evgin'e danışmak için kalmakta olduğu manastıra gittiler. Aziz Mor Evgin, onlara seslenip: "Aday göstermiş olduğunuz kişilerin hiç biri bu göreve layık değildir." Antakya Episkoposu önderliğindeki tüm episkoposlar şu anda Diyarbakır'da önemli bir konu için toplantı düzenlemektedirler. En iyisi gidin onlara danışın, bu göreve kimin layık olduğu orada sizlere bildirilecektir." Yetkili kişiler Diyarbakır'a gidince ve konuyu olduğu gibi Antakya Episkoposu'na iletince Episkopos, onlara: "Bu konu için dua etmeniz gerekir" dedi. Mor Yakup, Mor Evgin manastırından Nusaybin'deki merkezine dönünce inşa edecekleri yeni kilisenin yerini tespit etmek için halka danışmaya başlamış. Onlar da uygun gördükleri birkaç yeri göstermişlerdir. Mor Yakup gece yarısı, ölçü aletini alır ve odasından çıkarken biriyle karşılaşır. Karşılaştığı kişi kendisinin Allah'ın meleği olduğunu inanmıştır. Melek onu Antiyakus'un putlarının enkazı üzerinde götürmüş ve günümüzde halen ayakta durmakta olan Mor Yakup Kilisesinin temelini eleklerle birlikte atmışlardır (Akyüz 10-14).

2.4.23.5. Suruçlu Mor Yakup

Fırat Nehrinin kenarında mevcut olan Kürtam köyünde yaşayan ve kısır bir kadınla evlenen bir kâhin³⁶⁰ vardı. Her ikisi de Tanrı'nın emirleri doğrultusunda tıpkı kâhin Zekeriya ve eşi Elizabeth gibi kusursuz bir şekilde hareket etmekteydiler. Yaşamlarının son günlerinde teselli olmak ve onları sevindirecek bir çocuğa sahip olabilmeleri için birçok adak ve sadaka vermişlerdir. Tanrı'nın hükümleri idrak edilmediğinden olsa gerek büyük bir iştiaqla bekledikleri ve onları mutlu edecek meyveye henüz sahip olamamışlardı. Günün birinde bu kâhin eşini alıp Mor Bar- hdeth kilisesine giderler. Orada kırık bir yürekle Tanrı'ya yakarırlar. Tanrı onların dualarını kabul etti. M.S 451 yılında Tanrı dualarını kabul eder. Çocuğu vaftiz ederken İsrail kabilelerinin atası olarak bilinen Yakup'un isminden esinlenerek ona bu adı verirler. Tanrı'nın inayeti üzerindeydi. Herkes tarafından sevilir ve ataları da, çocuğun Tanrı'nın isteği doğrultusunda gelişebilmesi ve yaşayabilmesi için muhtaç kişilere yardımda bulunurdu (Akyüz 2000: 9).³⁶¹

2.4.23.6. Üç Yaşındayken Annesinin Kucağından İnmesi ve Kutsalların Kutsalına Çıkışı

Çocuk üç yaşındayken İsa Mesih'in vaftiz Bayramında onu anılan kiliseye götürürler. Kilise dolup taşar. Başkahin de; kırık bir yürekle ve büyük bir saygıyla Kutsal Ayini icra ederken Kutsal Ruh'un Kutsal Kurbanın üzerine inmesini beklediği sıralarda çocuk, Tanrı'nın inayetiyle annesinin kucağından iner, toplumu ikiye ayırır ve sevinerek kutsalların kutsalına gider. Bütün halkın ilgisi üzerine toplanır. Hayat sofrasının yanına yaklaşır ve saygıyla üç kez secde eder. Susamış olan birisi susamışlığını gidermek için suyu gördüğünde mutlu olur. Kutsal sofranın altından üç kez avucuyla Kutsal Ruh'u alır içer ve hemen orada Kutsal Ruh üzerine iner (Akyüz 2000: 10). Böylece Kutsal Ruhun gücüyle güzel sözler söylemeye başlar. Değerli bir hazinenin çalınmaması için sahipleri tarafından korunduğu gibi ataları da artık onu Rabbin terbiyesiyle yetiştirmekte ve ruhani hırsızlardan korumaktaydılar.

³⁶⁰ papaz

³⁶¹ Daha fazla bilgi için bkz. Dolabani, Hanna (2000), Susamışlığı Gideren Suruçlu Mor Yakup'un Yaşam Öyküsü (MS. 451-521), (Çev: Gabirel Akyüz), Anadolu Ofset, İstanbul.

2.4.23.7. Mor Yakup'un Antakya Patriği Mor Severiyos'a Yaptığı Ziyaret

Mor Severiyos, Antakya elçisel kürsüsüne oturunca Mor Yakup doğu episkoposları eşliğinde yapılan görkemli bir törenle onun ziyaretine gitti. Mor Severiyos, onu gördüğünde oldukça sevindi. Halk da onun Tanrısal öğretmenliğine mutlu oluyordu.

Yustinyane Ortodokslara karşı büyük bir eziyet gerçekleştirdi. Birçok tanınmış episkoposları sürgüne gönderdi. Bu eziyetten dolayı da Antakya Kürsüsü'nün Patriği Mor Severiyos Antakya'yı bırakıp Mısır'a göç etti. Sürgün edilmeyen episkoposlar da memleketlerinden ve episkoposluk merkezlerinden uzaklaştırıldılar. Saklanarak ve gizlice yer değiştirerek kilisenin ruhani işlerini yürütmekteydiler. Bundan dolayı Ortodoks Kilisesi büyük bir mateme boğuldu ve sıkıntılı günler yaşadı.

Mor Yakup'un sürgüne gönderilmemesinin nedeninin Kadıköylü soykırımcının sert tavrını ortaya koyduktan sonra doğuluların büyük bir sıkıntı içinde olduklarını ve Mor Yakup'a da herhangi bir kötülük yapmayı istemedikleri ifade etmektedirler. Mor Yakup da episkoposluğa terfi edildikten sonra kendini abreşiye fertlerine öğüt vermekte ve azarlamaktaydı. İsa Mesih'in tanınmış bağıni bulut gibi solumaktaydı. Tanrı'nın halk arasına giren ve onlara zarar vermek isteyen yırtıcı kurtlarını kovmaktaydı. Ev sahibi geldiğinde ona kapısını açmak için ve ona kendi mutluluğuna kavuşturmak için nöbetinde her zaman uyanık duruyordu (Akyüz 2000: 24).

2.4.23.8. Mor Yakup'un Nusaybin'de Yapılan Sinoda Katılması

Roma İmparatoru Yustinyan'nın katliamından kurtulan atalar, kilisenin ruhsal işlerini yönetebilmek için artık özgür değillerdi. Bundan dolayı başka bir ülkede toplantı yapma zorunda kaldılar. Her iki imparatorluğun hudut şehri olarak kabul edilen Nusaybin'de toplanma kararı aldılar. Burada toplanmanın başka bir amacı da Pers İmparatorluğu hudutları içinde mevcut bulunan kilise işlerini kontrol edebilmektir (Akyüz 2000: 26).

2.4.23.9. Mor Yakup'un Vefatı

Mor Yakup'a, melek vasıtasıyla Tanrısal bir vizyon görünmüş ve demiş ki; acilen Abraşiyene geri dön ve kiliseyle öğretmenliğin hakkında tavsiyede bulun, çünkü şimdiden dört güne kadar Rab seni yanına alacaktır. Tanrı'nın sözüyle, halka gerçek inanç hakkında tavsiyelerde bulunmuştur. 521'de vefat etmiştir. Episkoposlar, kâhinler,

diyakoslar ve büyük bir halk kitlesi onu Suruç kilisesinde büyük bir törenle toprağa verdiler. Cnaze töreni sırasında ve daha sonraki yıllarda kemikleri vasıtasıyla hastalara ve sıkıntıda bulunanlara mucizeleriyle yardım etmiştir. Mor Yakup, yetmiş yıl yaşadı. Episkoposluk görevi süresi yalnız bir yıl ve on bir aydır Süryani Kilisesi 29 Kasım'da adını ululamaktadır (Akyüz 2000: 28-29).

2.4.24. Mor Osyo

Mor İsy'o'nun³⁶² hikâyesi şöyle anlatılmaktadır: Mor İsy'o, İsa Mesih'in adıyla hastaları iyileştirmektedir. Bir gün üvey annesiyle yaşayan bir kız varmış. Bu kız çömlekten su içmiş. Çömleğin içinde de küçük bir yılan varmış. Kız o çömlekten su içince, yılan kızın içine kaçmış. Kızın içinde büyümeye başlamış. Kızının karnının büyüdüğünü gören üvey annesi de kızı, kötü olmakla suçlamış. Kız yemin etmesine rağmen kimseyi inandıramamış. Bunun üzerine kız Mor İsy'o'nun yanına gitmiş. Başının üzerine okumasını istemiş. Mor İsy'o elini kızın başının üzerine koyarak dua etmeye başlamış. Yılan da kızın ağzından çıkmış. Bunun üzerine kızın suçsuzluğu ispatlanmıştır.

Mor Osyo ile ilgili anlatılardaki motiflerin benzerliği Anadolu'da anlatılan Nardaniye Hanım³⁶³ masalıyla benzerlik göstermektedir. Nardaniye Hanım masalı da Pamuk

³⁶² Akyüz, Emanuel; Dönmez, Türkan; Hindi, Nasra 2014 Yıldı bayramında yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

³⁶³ Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Bir adamcağız varmış. Bunun bir tane, on iki on üç yaşlarında, kıymetli bir kızı varmış. Kızın anası ölmüş. Babası "Kimi alayım, kimi alayım?" diye düşünür dururmuş. Kızın hocası: "Kızım babana söyle beni alsın, Ben sana şöyle bakarım, böyle bakarım..." demiş. Kız da gelmiş eve: "Baba, alacaksan benim hocamı al. Başkasını istemem," demiş. Adam, "Peki," der. Bu kadını alır. Aradan bir zaman geçer, kadın başlar üvey kızını kıskanmaya. Ne yapsam da bu kızdan kurtulsam? diye düşünürmüş. Bir gün, bir bayram günü imiş, herkes gezmeye gidiyormuş. Kadın kocasına yalvarır: "Bu da kızdır, gençtir; varsın gitsin, bir an eğlensin," der. Adam da razı olur. Kadın bunun üzerine: "Kızım, der, sen git, ben yemeğini arkandan getiririm." Kız gider, kırlarda arkadaşlarıyla güler, oynar... Artık iyice karnı acıkmış, annesi görünmüyor... Neyse, epey bir zaman sonra kadın gelir. Meğer, evde zehir gibi tuzlu bir boğaç yapmış. Bir testiye de su doldurmuş, içine bir yılan yavrusu koymuş... Kız boğaçayı yer. Az sonra susar. Diker testiye, buz gibi suyu kana kana içer, yılanı da yutar, haberi yok kızcağızın... Kızın hali değişir, gün günden karnı şişer. Kadın ebelere gösterir. Kocasına der ki bir gün: "Ah, yahu, o gün ben senin sözünü dinlemedim, kızı kıra gezmeye gönderdim. Herhalde birine kanmış, gebe kalmış..." Adam da pek namuslu imiş. Bu iş pek gücüne gider. Kızını da çok severmiş. Gece uykuları kaçır. Kızını yüzlemeye, dövüp sövmeye de kıyamazmış. Bir gün, artık dayanamamış, kızına: "Haydi, seni gezmeye götürüyüm," der. Bir dağın tepesine çıkarır. Orda bir ağacın altına otururlar. "Kızım, yoruldun yat dizime de sana ninni söyleyeyim, uyu," der. Kız yatar babasının dizine. Babası ninni söylerken, söylerken, uyu. Adam o zaman bir kamışın içine bir arı koyar, kızın başucuna asar, bırakır gider. Arı kamış içinde vızıldadıkça kız da babası ninni söylüyor sanırmış... Nihayet uykusunu iyice alır, uyanır, bir de bakar ki, bir arı başucunda vızıldıyor, babası gitmiş... Başlamış ağlamaya: "Ah benim halim ne olacak?" diye dövünür, karnı da büyümüş, içi lombur lombur edermiş. "Bütün bunlar üvey ananın tuzağı..." der kızcağız, ne edeceğine şaşırmış, başlar dağdan aşağı inmeye... Bir dere kenarına varır. Şurada bir abdest alayım, Allah'a sığınayım. Bakalım Allah ne gösterir," der. Dereye gelmeye... Derenin içinden de başka bir ses buna cevap vermiş... Bir de ne görsün, ağzından kağış kağış, bir yılanla yavruları çıkmasın mı? Kızcağız hafifler, ferahlar. Ama dağ başında, yapayalnız kalmış... Kalbi mahzun, düşüne düşünce bir yol tutturur, gider gider... Ortalık kararmaya başlamış... Uzaktan bir ışık görür: "Şuraya gideyim, belki beni alırlar," der. Varır o ışığın olduğu eve, kapıyı çalar. Açarlar. Meğer orası Kırk-Haramiler'in evi imiş. Bunu gören Haramiler:

Prenses masalı ile ortak motifleri bulunmaktadır. Mor Osyo anlatısında ve Nardaniye Hanım masalında, üvey anneleri tarafından içinde *yılan* olan sudan içirilen kız ve bu

“Kız senin burada ne işin ne? Derler. Kız da başından geçenleri anlatır. “Ah, der, beni babam böyle böyle, dağda bıraktı. Allah rızası için, alın beni içeri, size sığındım, bu gece misafir edin.” Kırk Haramiler bakarlar ki, dünya güzeli gibi bir kız, yüzüne bakmaya kıyılmaz... Kıza derler ki: “Sen şurada otur, biz bir düşünelim.” Kırkı da bir odaya girerler, başlarlar müzakereye. “Birimiz alsak, birimiz ister; birimiz alsak birimiz ister... Bize sığınmış namuslu bir kız, başka türlü de edemeyiz. En iyisi bunu kırkımız kardeş edinelim,” derler. Gelirler: “Kız, derler, sen bizim dünya ahiret kardeşimiz ol. Biz getirelim sen pişir. Otur, keyfine bak...” “Peki,” der kız da. Artık bunlar kardeşlerini öyle severler, öyle severlermiş ki, dünyada, üstüne toz konduramazlarmış. O da onları severmiş... Kırk-Haramilerin evinde oturmakta olsun... Biz gelelim analığa... Ay doğmuş, ayın on beşi... Kadın çıkmış ayın karşısına... “Ayım, ayım, Sen mi güzel ben mi güzel? Ay da derki oradan: “Ne sen güzel, ne ben güzel, İlle Nardaniye Hanım güzel. (Kızın adı Nardaniye Hanım imiş...)Bunu duyan kadın. “Eyvah, der, kaltak ölmemiş. Bu iş gizli kalmaz, meydana çıkar. Şimdi ben ne yapayım? Hemen kocasına gider. “Aman kocacığım, der, yavrucağızı nerelere bıraktıydın? Rüyama girdi... Aç mıdır, susuz mudur? Gideyim arayayım.” Adamcağızın da o gün, bugün, iki gözü iki çeşme, kızının derdinden erimiş bitmiş, dünyadan elini eteğini çekmiş... Karısının bu düşüncesine içinden sevinir. Gider kadına bıraktığı dağı gösterir. Kadın bir sepet kiraz alır, hepsini zehirler. Takar koluna sepeti. Kocasının gösterdiği yerden aşağıya doğru yürür. Gider, gider, uzakta bir ev görür. “Mutlaka buraya sığınmıştır,” der. Ama kendisini bir başka kıyafete sokmuş: Bir ferace giymiş, bir gözü açık öteki örtülü... Yürür eve doğru... Kız da işini bitirmiş, gelir, Kiraz satıyorum, kiraz... “ diye kapının önüne. Kız da: “Kiraz alayım da, pencerenin önünde oturayım,” der. Hemen çıkar, yarım okka kiraz alır... Oturur pencerenin önüne, kirazlarını yiyecek... Penceresinin yukarısında da kırk tane kuş varmış, kafeste, onlarla eğlenirmiş. Kuşlar başlar: “Cik cik, cik cik cik...” diye kiraz istemeye. Bir tane ona vereyim, bir tane ona derken sepette kiraz biter. Kıza bir tane bile kalmamış. Kız bir de bakar ki, kirazı yiyen kuş ölüyor, yiyen ölüyor... Oturur pencerenin önüne, kiki gözü iki çeşme ağlar, kızcağız. Kuşlarını pek severmiş... Akşam olur, kardeşleri gelir. “Ne ağlıyorsun kardeş,” derler. “Ah, kuşlarım öldü... Kirazcı geçiyordu, kapıdan aldım, kuşlara verdim. Hepsi öldü.” Kırk-Haramiler “Sen sağ ol, kardeş, biz sana daha güzellerini getiririz, derler. Sakın bir daha kapıdan geçen bir şeyden alma... Ya sen ölseydin?” Ertesi gün evvelkilerden güzel kırk tane kuş getirirler, kafeslere koyarlar. Ardından bir ay geçer, yeni ay doğar. Analık çıkar ayın karşısına: “Ayım, ayım, Sen mi güzel, ben mi güzel? Der. Ay da: “Ne sen güzel, ne ben güzel, İlle de Nardaniye Hanım güzel,” diye cevap verir. “Ah, kaltak kız, ölmemiş...” diye, bu sefer gider kadın, bir kâğıt sakız alır. Sakızı zehirler. Gene varır Haramilerin evinin önüne: “Sakız satarım, sakız satarım...” diye . geçmeye. Kız kendi kendine: “ Bu yenecek şey değil ya... Alayım...” der, alır kadından sakızı, kuşlar gene başlar ötmeye: “Cik, cik, cik, bana, bana...” diye. Kız der ki: “Durun, çiğneyeyim de öyle vereyim.” Sakızı atar ağzına, bir iki çiğnerken, düşer serilirdiği yere. Akşam olur, kardeşleri gelir bakarlar ki, kız serili yatıyor. “Eyvah, kardeşimiz ölmüş. Biz nasıl dayanalım bunun acısına. Nasıl gömelim topraklara?” diye ağlaşırlar. Bir tabut yaptırırlar. İçine kızı koyarlar. Artık nereye giderlerse, bu tabutu taşırlarmış. Bir gün bunlara bir padişahın oğlu rast gelmiş... Der ki şehzade: “Sormak ayıp olmasın ya, ben size kaç kere rastladiysam hep bir tabutla gördüm. Bunu neden böyle taşırsınız?” “Ah, sorma, derler Kırk-Haramiler, biz kırk tane kardeşiz, bir tek bacımız vardı. O bacımız öldü. Kıyamıyoruz toprağa gömmeye. Böyle taşıyoruz.” Bunun üzerine Şehzade der ki: “ Bana verir misiniz bu tabutu?” “Veririz ama gömersin.” Şehzade: “Namusumun üzerine söz veriyorum ki gömmem. Ölüncüye kadar kendi odamda saklarım,” der. Kırk-Haramiler tabutu verirler. Şehzade alır bu emaneti, odasına koyar. Ama merak da eder. Bir de açar bakar ki, ne görsün, ne görsün, dünya güzeli bir kız. Mum gibi sararmış, güzelliğinden zerre kaybetmemiş. Oğlan deli olur. Kızı kaldırı, köşeye oturtur. O günden sonra, kapıyı kilitler; kimseyi içeri koymazmış. Akşamüstü odasına güle güle güle girirmiş, sabahleyin ağlaya ağlaya çıkmış. Bir lalası varmış oğlanın, dikkat eder, bu oğlan gün günden sararıyor, yemiyor, içmiyor. Merak eder. Çilingirden bir anahtar uydurur kapıya. Bir gün girer içeri. Bakar ki ayın on dördü gibi bir kız, sapsarı, cansız yatıyor. Ama ölüye benzemiyor. İhtiyar adam, tecrübeli ne olsa, anlar ki bu sağdır. Orasını eller, burasını eller. Bir de bakar ki avurdunda sert bir şey. Sokar parmağını, çıkarır, bir sakız. O saat kız: “ Hapışuuuu, hapışuuuu...”diye aksırarak uyanır, gözlerini açar, bakar ki başucunda yabancı birisi. “Aman, burası neresi? Kardeşlerim nerde? Kuşlarım nede? ... “ diye başlar ağlamaya... Hemen lala koşar Beyin oğluna: “Müjde, müjde, Şehzadem, der, senin hastan dirildi.” Şehzade gelir bakar, kız sahiden de dirilmiş ağlıyor... Artık sevincinden çılgına döner. Hemen Kırk- Haramilere haber gönderir. Onlar da gelirler, sevinirler, bayram ederler.

Sonra, beyoğlu ile Nardaniye Hanım kırk gün kırk gece düğün yapıp evlenirler. Beyin oğlu kızın başından geçenleri dinler. Babasını getirtir. Adamcağız, kederinden bir kara top olmuş... Beyoğlu sorar: “Derdin nedir, babacığım?” “Ah, der adam, derdimi nasıl anlatayım, çaresiz dert...” Kızını dağ başına bıraktığını anlatır. “Niçin yaptın bu işi?” derler. O da: “Böyle böyle, kızım gezmeye gitmişti... Bir kaza gelmiş başına, namusuma yediremedim,” der. Kızı çağırırlar. Baba kız birbirlerinin boynuna atılırlar... Kız başından geçenleri bir bir anlatır. Hemen giderler, analığı getirirler. Beyin önüne. Ona derler ki: “Kırk satır mı istersin, kırk katır mı?” Kadın da: “Kırk satır düşman başına, der. Kırk katır verin de sılama gideyim.” O zaman, kadını kırk katırın kuyruğuna bağlarlar, kırkına bir kamçı vururlar. Üvey ana da yaptıklarının cezasını bulur... Onlar ermiş muradına, bizde erelim muradımıza... Boratav, Pertev Naili; *Zaman Zaman İçinde*. İstanbul: Adam Yayınları, 1998.

sudan içen kızın karnının büyümesi sonucu *hamile* kaldığının sanılması üzerine babaları tarafından terk edilmeleri ortak motiflerdendir.

Ben altı yaşına kadar Süryaniceden başka bir dil bilmiyordum. Altı yaşımdan sonra gittiğim okulda Türkçe'yi öğrendim. O yaşlardan bu yaşlara gelene kadar Azizlerin mucizeleriyle büyüdük. En etkilendiğim hikâye ise annemin de sık sık anlattığı³⁶⁴ Eski zamanda yaşayan bir kral ile kraliçenin küçük kızlarının içine kötü ruh kaçar. Bu durumda aciz kalan kral ile kraliçe, küçük kızlarını Mor Malke'nin yanına getirip yardım isterler. Mor Malke de bir elinde asası diğer elini de küçük kızın ağzından içeri sokarak dua mırıldanarak kötü ruhu çıkarır ve zincire bağlar, diyerek anlatır.

Diğer tablolara oranla daha geniş ve eski bir çerçeveye sahip olan yerde bir tablo var. Tablodaki kızın annesi ölür. Babası evlenir. Evlendiği kadın, üvey olan kızını sürekli döver. Kız, dayak yemesine rağmen babası üzülmesin diye bu durumu babasına açmaz. Üvey annenin aklına haince bir fikir gelir. Kızın her zaman su içtiği kabın içine *yılan* atar. Kız da gece susar ve içine yılan atılmış olan testiden su içer. Yılan gün geçtikçe kızın karnında büyümeye başlar. Kızın üvey annesi babasını, kıza karşı dolduruşa getirir. Kızını kötüler. Kızını çölde öldürmesini söyler. Babası, kızını alır ve çöle götürür. Baba yüreği bu ya kızını öldürmeye kıyamaz. Kızını Mor İsy'e adlı bir azize götüren babası durumu anlatır, Mor İsy'e elini kızın başına koyar ve dua okur. Dua bitmeden kızın ağzından yılan çıkmaya başlar, kız da kurtulur.

2.4.24.1. Marisya Kilisesi

Annesi ölen Marisya'nın babası yeniden evlenmiş. Üvey anne Marisya'dan hiçbir zaman hoşlanmamış ve sürekli ona zulüm ediyormuş. Bir gün Marisya'nın su içeceği testinin içerisinde yılan gören üvey anne, bunu Marisya'ya söylememiş. Marisya'nın o testiden su içmesine göz yummuş. Suyu içen Marisya yılanı da yutmuş. Küçük olan yılan Marisya'nın içinde büyümeye başlamış. Bunu bilen üvey anne, babasına Marisya'nın hamile olduğunu söylemiş ve namuslarının lekelendiğine inandırmış. Babasını onu öldürmesi için zorlamış. Babası da bir gün onu alıp bir dağın başına götürmüş. Fakat babası, kızını öldürmeye bir türlü kıyamamış. Başka bir hayvanı öldürüp kanını elbiselerine sürüp üvey anneye götürmüş. Dağda tek başına kalan

³⁶⁴ 17 yy. da yapılmış tabloda Mor Malke'nin hikâyesi resmedilmiştir.

Marisya bir papaz tarafından bulunmuş. Papaz Marisya'dan gerçeği dinledikten sonra elini Marisya'nın başına koyup dua etmeye başlamış. Duadan sonra Marisya'nın karnındaki yılan çıkmış ve Marisya rahat etmiş ve hayatı boyunca o papazın himayesi altında kalmış. Daha sonra Marisya'nın adına bir kilise yaptırılmış. Mansuriye'de olan bu kilise daha sonra camiye dönüştürülüp ismi Muhammed Hekim Camisi olmuş (Sancak 2008: 82). Bu efsanenin Mardin'de ve civar köylerinde pek çok varyantı anlatılmaktadır. Pamuk prenses masalı ile de ortak motiflere sahip olduğu görülmektedir.

2.4.24.2. Mümine'ye Seyh Mümine Denilmesi

Genç bir kızın annesi ölmüş babası ise yeniden evlenmiştir. Bu genç kız, her gün dağ keçilerini sulamaya gidermiş. Etekleri sürekli ıslak olarak eve gelirmiş. Kızın üvey annesi de babasına senin kızın pek doğru yolda değil diye şikâyet edermiş. Kız yirmi yaşına gelince babası bir gece kızını takip etmiş. Bakmış ki genç kız dağ keçilerine su taşıyor ve kızının çok masum ve saf olduğunu görmüş. Üvey anneye gidip sen yalan söylüyorsun benim kızım yıllardır dağ keçilerine su taşıdı benim kızım evliyadır demiş. Ve bu olaydan sonra bu kız Şeyh Mümine diye anılmış (Sancak 2008: 117).

Müslümanlar arasında da anlatılan bu efsane, Süryaniler arasında Mor Osyo olarak bilinen azize atfedilen ile benzerdir. Zalim üvey anne ve üvey annenin genç kıza iftirası ortak motiflerdendir. Efsane, Müslümanlar arasında anlatıldığında İslami motiflere dönüşmüştür. Zalim üvey anne, Üvey annenin Marisya'ya zulmü"; Karakterin çirkin özellikleri, "Üvey annenin Marisya'ya iftira etmesi"; Kadından öğrenilen akıl", Marisya'nın babasını, kızını öldürmesi için ikna etmesi", Baba ve kızları," Babasının Marisya'yı öldürememesi"; Dua, " Dua ile Marisya'nın karnındaki yılanın çıkması"; Mukaddes yardımcıları, "Papazın Marisya'ya yardımları"; Hileler- sahtekârlıklar," Marisya'nın babası bir hayvanı öldürüp kanını Marisya'nın elbiselerine sürüp karısına götürmesi"; Din adamları, Tek basına kalan Marisya'yı bir papazın bulması";Kilisenin adının menşei, "Marisya adına yaptırılmış olması" (Sancak 2008: 144-145) kullanılan motiflerden bazılarıdır.³⁶⁵

³⁶⁵ Deniz Kırılmaz, 12.02.2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir. Mor İsye Yalım köy'deki kilise şu anda Muhammed'el Hekim camisidir

2.4.24.3. Yalım Köydeki Mor İsyö Kilisesi

Bir gün bir adam varmış. Bu adamın karısı ölmüş. Karısı ölen adam kızına bakamayınca yeniden evlenir. Bir adamın karısı ölünce yeniden evlenir. Adamın bir de kızı varmış. Kızın üvey annesi, bir gün kızın su içtiği testinin içine yılan atar. Kız, su ile birlikte yılanı yutar. Yılan kızın içinde büyümeye başladıkça kızın da karnı büyür. Üvey annesi de babasına kızı öldürmesini söyler. Kızının hamile olduğu için öldürülmesi gerektiğini söyler. Kızını alıp uzaklara götüren adam, onu öldürecek. ³⁶⁶ Bunun üzerine kız Mor İsyö'nun yanına gider. Mor İsyö namaz kılar daha sonra başının üzerine dua eder, kızın ağzından çıkan yılanı görmüş. Böylece kızının masum olduğunu anlamış (Nasra Hindi 2013; Teodora Çilli 2013). ³⁶⁷

Anadolu'da anlatılan Sarıkız efsanesini ve Mor Osyo efsanesi ile benzerlikler göstermektedir. Alevi söylencelerinin en bilinenlerinden biri olan Sarıkız'da, bir kaz çobanın yaşam öyküsü anlatılmaktadır. Sarıkız çoban olan babasıyla beraber yaşıyordu. Ona yardım ediyor, her gün onunla dağa gidiyordu. Bir gün köyden kazlar için şikayet gelince Sarıkız eteğine doldurduğu taşlardan bir avlu çevirdi ve kazlarını bu avluya koydu. Kazlar, bu avludan dışarıya hiç çıkmazlardı. Sarı kız büyümüş, genç kız olmuştu ve köyde talipleri artmaktaydı. Ancak o evlenmeyi hiç düşünmediği için hiç kimseye bakmıyordu. Köydeki delikanlılar kendilerine yüz vermediği için Sarıkız hakkında dedikodu çıkardılar. Bu dedikodular, babasının kulağına gidince yaşlı adam çok öfkelenildi. Namusunu temizlik için kızını öldürmeye karar verdi. Bu amacını kızına söylemeden beraber dağa çıktılar. Baba, kızından abdest almak için su istedi. Sarıkız babasına hemcecik su yetiştirmek için denizden uzanıp su aldı ve suyu babasını uzattı. Babası tuzlu suyu tadınca tatlı su istedi. Kız, tatlı su getirdi. Ancak babası kızının tuzlu suyu nereden bulduğunu sorunca Sarıkız aceleden denize uzanıp aldığını söyledi.

Babası bu mucize karşısında şaşkına döndü ve kızının ermiş olduğunu anladı. Ona karşı kendisini çok suçlu hissetti ve hakkında kötü düşündüğü için kızından af dileyerek oradan keder içinde uzaklaştı. Bu olaydan sonra baba kızın ayrı yerlerde ölümlerinin bulunduğu anlatılır. Halk onları öldükleri tepeye gömerek mezarlarının üzerine türbe yapmıştır. Sarıkız'dan ötürü bu dağlara Kaz dağları adı verilmiştir. Daha sonraları

³⁶⁶ Kumaş baskı üzerinde kız, babasının üzerinde diz çöker ve ağzından yılan çıkar

³⁶⁷ Metin Ezilmez ile Selçuk kuyumculukta 3/07/2013 te yapılan görüşme kayıtları HKU arşivindedir.

Sarıköz efsanesi nesilden nesile aktarılmıştır. Aleviler yılın belli zamanlarında Sarıköz türbesinde bu ermiş kızı anarlar, ona dertlerini sıkıntılarını anlatırlar (Gezgin 2014: 119).

Bütün bu efsanelerde geçen ortak motiflerden biri olan Yılan; Musevi, Hristiyan ve İslam geleneklerinde ve mitlerinde genellikle şeytanla özdeşleştirilir. İkili bir sembol olan yılan, ölüm ve yaşamı birlikte temsil eder. Bu yılanın kış uykusuna yatması gibidir. Kışın ölen yılan yazın yeniden yaşama döner. Toprağın çocuğu olan yılan toprağa mahkum edilen insanın en fazla ilişkide olduğu hayvanlardan birisi olarak sıkça metaforik kullanımlara uğrar (Gezgin, İ. 2014: 173). Hristiyan ikonografisinde bu mitosun önemi vardır. Tanrı'nın oğlu İsa'nın çarmıha gerilmesiyle doğrudan ilişkili olan bu mit, dikkat çekici derecede önemlidir.

2.4.25. Mor Barsawmo Kilisesi

Mor Barsawmo ile ilgili yeterli sayıda kaynak olmadığı düşünülmektedir. Mor Barsawmo çok eski bir manastırdır. 1760'lara kadar manastır olarak kullanılmıştır ancak daha sonra nasıl tahrip edildiği bilinmemektedir. 1910'da Midyat'taki Mor Barsawmo inşa edildi. Birçok yerde onun adına manastır kurulmuştur. Mor Abraham'un öğrencisi, Mor Barsawmo, Malatyalıdır. Burada Mor Abraham'un manastırı var.³⁶⁸ Azizler kendilerini methetmek istemeseler de bir öğrencileri onların hayatlarını kaleme alırdı. Ezbere anlattıklarını daha sonra biri yazardı. Azizler ve mucizeleri ortadır. Mor Barsawmo'nun mucizeleri çoktur. Yağmurun yağmasından bile çoktur. Onun kitabı çok büyüktür. Mucizeleri çok olduğundan kitabı kalındır. Papaz İshak Ergün,³⁶⁹ mucizeleri yazmak istememesinin sebebini günümüzde insanların inanmaması olarak açıklamaktadır.³⁷⁰

³⁶⁸ Kültür Bakanlığının sayfasında Mor Barsawmo'un 4. asırda inşa edildiği yazmaktadır. Ancak bu bilginin doğru olmama ihtimali vardır. Süryani kaynaklarında tüm bilgiler bulunmaktadır. Ancak çoğu kaynağa artık ulaşamamaktadır.

³⁶⁹ Papaz İshak Ergün ile 28.12.2013'te evinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivinde bulunmaktadır.

³⁷⁰ Papaz İshak Ergün, "Ben de o broşürde fazla yazmadım mucizeleri. Kısa yazmak zorunda kaldım. Mucize yazdığın zaman belki insanlar görüşü ne olacak ne düşünecek fazla girmiyorsun o detaylara." diyerek açıklamıştır.

2.4.26. Mor Abay Manastırı

Mor Aday, yetmiş ikilerin başıdır. Urfa'ya Kral Abgar zamanında gelip büyük bir grubu imana davet ettiler. Daha sonra şakirtleriyle beraber bütün Mezopotamya ülkelerine İncil'i müjdelediler (Dolapönü 1964: 67).³⁷¹

Mor Abay ise, Pers kumandan Advar Farazgard'ın oğlu idi. M.S. 352 senesinde Nusaybin'i hasar ederken babası ile Dara köşklerine gelmişlerdi. Bir gün birkaç arkadaş; erlerle ava çıkınca, Kılıt'e kadar ulaştılar. Orada başrahip Mar Abay'a rastladığında, onun irşadıyla imana gelerek ve vaftiz oldu. Bu haber babasına ulaşınca erlerini gönderip Savur çevresine hücum ettiklerinde beş bin nüfusa yakın Hristiyanlardan telef olmuştur. Bunların arasında Savur Episkopos'u Mar Krafus ve günününü kutladığımız Persli Mar Abay da vardı. Fakat oğlunu öldürdükten sonra Malihuyaya tutularak tedavisinden doktorlar aciz kalınca bir gün genç şehit anasına rüyada görünüp dedi: öldüğüm yere babamı götür; kanımın düştüğü toprakla vücuduma sürün, şifa bulacaktır. Bunu yapıp şifa bulunca bu kuvvet Mesih'in uğrunda dökülen kanın tesirinden olduğunu bilerek Mesih'e iman etti. Gizlice gidip Tikrit'teki mülklerini satarak bedelleriyle Kılıt'ın kuzeyinde büyük bir manastır inşa etti. Bütün günlerini Rabbin ibadetiyle geçirdi (Dolapönü 1964: 66-67).

Şehitlerin günlerini kutlarken onlarda alevlenen Mesih'in yüksek muhabbeti bize yanık olmalı. Eski Hristiyanlar şehitlerin günlerini kutladıkları vakit gecelerin şehitlerin mezarları üstünde terenümlerle geçirirlerdi. Bir aile evladı bağlılıklarını göstermek için muhabbet sorfrasına iştirak ediyorlardı (Dolapönü 1964: 68).

Mor Cercis'in kızı ejderhadan kurtardıktan sonra evlenmek istememesini hatırlatan bir olay ya da Mor Abay'ın evlenmek istemeyip babasından kaçtığı efsane ile benzerlik göstermektedir. Hızır'ın, Buddha menkabesini hatırlatan ilgi çekici uzun bir menkabesi anlatılır. Bir hadis biçiminde nakledilen bu menkabeye göre, Hz. Peygamber Mirac gecesinde Burak'a binmiş halde Cebrail ile giderken güzel bir koku hisseder. Cebrail'e bunun ne olduğunu sorunca o da anlatmaya başlar. Bir zamanlar âdil bir hükümdar varmış, onun da tek bir oğlu. Hükümdar bu oğlanı bir mürebbiyeye verir. Oğlan onun evine gidip gelmeye ve ders almaya başlar. Fakat her seferinde yol üstünde fakir bir

³⁷¹ Dolapönü Yıl Öğütleri kitabında Mar Aday ve Mar Abey (Abay) şeklinde geçmektedir.

zahide rastlamaktadır. Çocuk dikkatini çeken bu adamla ilgilenir; hocasının evine gideceği yerde, her gün bu zahidin yanına gelir ve onunla sohbet eder. Bu sohbetler kendisine çok şey öğretir. Ancak bir süre sonra hükümdar durumu hocadan haber alır ve onun tavsiyesiyle oğlunu evlendirir. Şehzade bu durumu istememektedir. Zifaf gecesi karısına kendisinin Müslüman olduğunu, babasının dinine inanmadığını, eğer bu sırrını saklarsa onu azat edeceğini söyler. Karısı dediğini yapar ve azat edilir. İşte bu şehzade Hızır'dır ve o günden başlayarak bütün dünyevi meşgaleleri bir yana iter ve inzivaya çekilir (Ocak 2012: 65). Buddha'ninkine çok benzeyen bu menkabe, Hızır'la ilgili rivayetlerin bir kısmını da Uzakdoğu Budist çevrelerinden geldiğini göstermesi bakımından önemlidir (Ocak 2012: 65). Mor Abay efsanesinde ise Abay, Hristiyan olur.

2.4.26.1. Mor Abay Efsanesi

Mor Abay, Dara Daryus, Pers kralının merkeziydi. Daradaki Pers kralı, Romalılara karşı savaşıyordu. Romalıları bir ara Ege kıyılarına kadar kovuyor bir ara da Romalıları bunları İran hududuna kadar sürüyor. Savaşıyorlar. Merkez de Dara idi. Daryus kraldı. O zaman Allah'ı tanımıyorlardı. Daryus'a tapıyorlardı. Daryus'un oğlu Edward Fazcerd babası kral olduğu için yüz kişiyi yanına alıp ava çıkar. Önünden bir ceylan kalkar. Bu ceylanı takip eder Ceylan, Savur'dan geçiyor Kılıt (Dereiçi) köyüne gidiyor. Burada bir mağara vardı. O zaman beş-altı bin abid, bu dağlarda yaşamaktaydı. O mağarada Mor Abay yaşardı. Ceylan gidip o mağaraya girdi. Edward da arkasından girdi ancak ceylan yok. Daryus kraldı. Babasından büyük kimse yok diye biliyordu. Edward, mağaranın içinde Mor Abay ile karşılaşır. Ona ceylanı soruyor. O da orada ceylan olmadığını söylüyor. Edward, şaşırıyor. Sen kimsin, nesin burada ne yapıyorsun dedi. O da ben Allah'a tapıyorum dedi. O da dedi ki 'babamdan büyük kimsen var mı?' dedi. Mor Abay onan Allahı anlattı. Allahın varlığını anlattı. O da kanaat etti. O da babasından büyük olan Allahı tanıyınca Allah'a iman etti. Mağarada Mor Abay ile kalacağım dedi. Askerlerini gönderdi. Ben gelemeyeceğim dedi. Askerleri eve geri dönünce ona babası ve annesi Kral Edward'ı sordular. Onlar da mağarada Mor Abay ile kaldığını Allah'a taptığını söylüyorlar. Bunu duyan Daryus oğluna çok sinirleniyor. Askerlerini toplayıp Kılıt'a mağaraya gidiyor. Yaşlı bir adam ve oğlu Edward mağaradalar. Edward Fazcerd mağaradan babasının geldiğini görünce bugünkü manastırın olduğu ere önüne indi. Aşağıya indi karşılaştılar. Daryus oğluna neden geri

dönmediğini sordu. O da senden büyük Allah varmış dedi. Ben onan inandım dedi. O da kim senin kafanı böyle karıştırdı diyerek oğluna kızdı. Oğlu geri dönmeyi kabul etmeyince kılıcını çekiyor ve oğlunun kafasını kesiyor. Orda oğlunun kanı akıyor. Dağda iman eden diğer abidleri de askerleri kılıçtan geçirdiler. Daha sonra Kral Daryus daraya geldi. Annesi kralı karşıladı. Oğlum nerde dedi? O da oğlun gelmedi dedi. Birkaç gün geçti. Adam bir hastalığa yakalandı. Daryus çaresiz hastalığa yakalandı. Rüyasında oğlunu öldürdüğü yere gitmesini ve o topraktan alıp vücuduna sürmesi gerektiğini söyleyen bir rüya görüyor.

Daryus oraya gidiyor. O topraktan alıyor. Allah'ın hikmeti ile iyileşiyor. Bunun üzerine oğlunun adına değil Mor Abay'ın adına büyük bir manastır yaptırıyor. Bütün taşlarını develerle manastırla getirdiler. Timurlenk bozmuş manastırı (Melek Akyol).³⁷² Mor Abay manastırı hala mevcuttur. Unesco'nun bir projesi var.

2.4.26.2. Mor Abay Efsanesi

İstanbul'daki kızının rüyasında bir oğlu olacağını görmüş ve ona oğlunun adını Abay koymasını söylemiş. Senin bir oğlun olacak adını da Mor Abay koyacaksın demişler (Çakmak 2013).³⁷³

2.4.27. Mor Dimet Manastırı

Hanna Dolapönü, Yıl Öğütleri kitabında; Mor Dimet'ten, Pavlus (Şavöl) gibi, dine dönenlerdendir der. Bu sebepten kendisine ikinci Pavlus denilmiştir.

Mor Dimet, doğuda tanınmış bir adam idi. Eriyös mezhebine mensubtu. Miladın 372 yılında Kral Valise Antakya'da rastlamış, kendine mezhebine uymayan kiliseleri eline teslim edeceğini vaad etmişti. Fakat günahkârın dönmesini, isteyen Allah'ın inayeti Dimet'in kalbinde olunca, fena iman ve kötü fikirlerden doğru imanı göstereceğim şekilde öğrendi. Kral Valis ile kiliseye karşı buluştuğu günün gece yarısında kralın odasına bitişik odada yatarken, Rabbin meleğinin nuru Dimet'in üzerine parlayınca Dimet, korkarak yüzünün rengi değişince melek kendisine; korkma Dimet, çünkü senin

³⁷² Melek Akyol, ile Deyrulzafaran Manastırında yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

³⁷³ Şabo Çakmak ile Deyrulzafaran Manastırında yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

ve doğudaki yurttaşlarının yardımına Rabbin kiliseleri hakkındaki fena düşüncelerini yüreğinden dağıtmaya geldim.

Az bir hastalıkla seni, seçilmiş bir alet ve şifa pınarı yapacağım. Sonra vaktiyle Yakub'un uyluğuna dokunduğu gibi Dimet'in uyluğuna da dokundu. Patlatınca, Dimet sesini kaldırdı. Kendine yetiştigi şiddetli elemden ağlayarak meleğe: bu şiddetli elemden beni düşürdükten sonra şifa pınarı olacağıma nasıl inanayım, söyledi. Melek ise cevap vermeden savuşup gitti. O vakit Dimet kendine gelerek Kral ile yaptığı muahedenin yanlış olduğunu tahakkuk etti.

Sabah olunca, Valise: Bana olan olayların yüzünden her şeyden vazgeçtim, ağrımdan şifa bulmak için beni Korosteki doktorlara salıver lütfen. Kral onu salıverince kullarının birisi, onu bir hayvana bindirerek Koros'a götürdü. Cenab-ı Hak Şabay adında taki bir kâhin kendisine gönderdi. Dağın eteğindeki mağarada kendisini onunla beraber olan hizmetçisini imana hidayet ettikten sonra vaftiz eyledi ve hastalığından tam şifa buldu.

Dimet, içinde bu gibi inayetlere nail olduğu mağaradan ayrılmayacağını taahhüt etti. Üzerindeki giyimlerini çıkararak yerlerine çul giydi. Bütün kemiklerini ağız ve dil olsalar Allah'ın bana yaptığı inayetlere karşı gerekli şükürü ödeyemem. Günden güne fazilette çok yükseldiği için Cenab-ı hak kendisine hastalıkların özce romantizmanın şifa mevhibesini verdi. Bundan böyle adı her yere yazılarak her yerden hasta adamlar yanına gelmeye başladılar. Hepsine şifa verdi.

Vefatı ise 24.9.408'de olunca kemikleri büyük bir inayetle saklanmış ve aziz Mar Mara tarafından saygı ve hizmet gördü. 478'de kemiklerinden şifa bulan bir kadın onların bir parçasını alıp Diyarbakır'a gider. Sonra şehrin episkoposu Mar Theodore'ye ulaşır. Ondan da şakirdi Mar Yusuf'a varınca Kılıt'ın kuzeydoğu cihetinde üzerine namıyla tanınmış bir manastır bina etmiş. Çocukları şifa bulmak için ziyaretine gelirlerdi. Çok vakitler hayvanlara binerek geldiler ve yayan gittiklerini görmüşlerdir. Azizlerini taziz eden Rabba'a mecd olsun (Dolapönü 1964: 62-65).

Mor Dimet Manastırı ismini Azizlerden aldığı söylenir. 4.yy'dan kalma bir manastırdır. İlk kilise Antakya'da kurulmuştur. İsmi "Sempiyon" dur. Mor Dimet Manastırında küçük bir kulübe vardır ve kulübeye girecek olan insanların romatizma hastalığına iyi gelineceğine inanılır ve hatta çevrede bulunan Müslümanlar dahi bu inancı

taşıyorlarmış. Hz. İsa'nın yeryüzüne Doğu'dan geleceğine inandıklarından manastırın kubbesi doğuya doğrudur. Haç İşaretinin manası ellerini sağ ve sola doğru açarak Hz. İsa'ya kavuşma arzusuyla yanıp tutuştuklarının sembolüdür. Hz. İsa'nın çarmıha gerilişidir. Manastırın girişinde bir taş vardır ki bu taşa dokunanların çocuklarının olacağına inanılır. Manastırın çevresinden bir kaynak suyu geçer ve bu suyun hastalıklara şifa verici etkisi olduğuna inanılır. Şarap, Dereiçi köyünde 1975 yılına kadar zengin kesimler tarafından üretilmiştir ancak 1993 yılında halka açılmıştır. Köydeki şarap makineleri harap olmuştur. Dereiçi köyünde yirmi aile Süryani, beş aile Kürt bir de alevi aile vardır.

Manastırın arka tarafında bazı oyuklar mevcuttur. Bu oyukların mezar taşları olduğu söylenir. Manastırın içindeki mezarların da bazı azizlere ait olduğu söylenir. Bu mezarlar, sütunların içinde yer alır. Ayin yapılmasındaki amaç halkı bir araya getirmektir. Allah ile olan iletişimlerinin sağlanması ve halkın barış, sevgi, dostluk içinde yaşamasıdır. Yaşanılan göç sonrası Mor Dimet Manastırına İsveç'ten ilkbahar ve yaz aylarında gelen misafirler konuk olur. Manastır'da kurbanlar kesilir, yemekler yenir, dini görevler yerine getirilir.

Manastır'da bulunan İsa'nın son akşam yemeği tablosundaki mesajda Hz İsa "Ben bir daha sizlerle yiyip içmeyeceğim bu benim sizlerle olan son yemeğimdir. Bu kadehin içindeki şarap benim kanım ve bu ekmek de göğe yükselecek olan ruhumdur" dediği anlatılır.

Mor Abay'ın yukarısında başka bir manastır vardır. Orada bir su kaynağı vardır. Mor Abay'ın da suyu oradan geliyor. Mor Theodute manastırına baş ağrısı için gidilir. Mor Dimet manastırına herkes mucizeleri çok gidiyor. Özellikle romatizma için herkes gidiyor. Buradaki çeşme şimdi kurudu.

2.4.28. Mor Melke

Mor Malke 273'te doğar ve 315'te vefat eder. Mor Malke buraya geldiği zaman manastır putperestlerin yeri idi. Manastır, millatan önceden kalan bir binadır. Şemsi dinine ait bir tapınaktır. Buradan güneş doğar ve güneşe tapılırdı. Burada Mor Malke ve çevresinde vefat etmiş azizlerin mezarları bulunmaktadır.

Mor Melke; baba, ana, kızkardeş ve her şeyi bırakıp Mesih'in ardı sıra gitti. Babasıgilden aldığı şeylerle ticaret ederek yolunda üç esir adamı kurtardı. Üç kör adama sadaka verdi. Hatta üzerindeki yeni kaftanını birisinin yırtık entarisi ile değiştirdi. Esvaplarını çıkararak dünyadan feragat etmiş oldu. İnsanları imana davet etti. Bazılarına dua ile şifa ve afiyet verdi. Kayyum keşiş ve rahip İşua'ya göre Mor Melke, 534'te doğdu. Eğitimini tamamladıktan sonra 556 senesinde babalardan ayrılarak Mar Avgen manastırına yerleşti. Orada ruhani silkine büründü. Nusaybin episkoposu tatafindan Şemmas ve keşiş ilan edildi. Erkeh (Arkah) denilen Harabeale köyü civarında bir manastır inşa etti. Erkehli Vehban oğlu Süleyman'a Konstantin kızı Lesani'si ve Şemşir köyünden zincirle bağlı kırk adamı şer ruhlarından kurtardı. Hasankefa bağlı Aday köyünden yedi romatizmalı ihtiyara ve Bazibdi kasabasından pek çok hastaya, Şam'da kör, dilsiz ve sağır adamlara ve yedi sene uğradığı ağrıdan Kefreli'ye şifa ve afiyet verdi (Dolapönü 1964: 55-57).

2.4.28.1. Mor Melke Manastırı

Kilisede baskı tekniğiyle kumaş üzerine boyanmış bir tasvire bakıp Deniz Kırılmaz'ın anlattıkları: Mor Melke, Kral Konstantin Tur Abdin dağında yaşayan bir imanlıdır. İsa Mesih'in adıyla şeytanları insanların içinden kovmaktadır. Kral Konstantin'in kızının içine şeytan girmiştir. Kral Konstantin kızı için Mor Melke'yi Konstantine'ye getirtmek için adamlarını yolluyor. Onu getiriyorlar. Mor Melke'ye gelip bizimle oraya geleceksin diyorlar. Mor Melke, Konstantine'ye gidiyor. Herkesin gözü önünde kızın içinden şeytanı çıkarıyor. Ve onun boynuna zincir geçiriyor. Zincirli haliyle Mor Melke manastırına kadar getiriyor. Boynuna bir oluk taşı geçiriyor. O oluk taşı da bugün Mor Melke manastırında kuyunun başında durmaktadır.³⁷⁴

2.4.28.2. Mor Melke

Emanuel Akyüz Mor Melke ile ilgili şunları anlatmaktadır: “Ben altı yaşıma kadar Süryaniceden başka bir dil bilmiyordum. Altı yaşımdan sonra okulda Türkçe'yi öğrendim. Kilisede aldığımız eğitimde azizlerin mucizeleri anlatılmaktaydı. En

³⁷⁴ Emanuel Akyüz, Türkan Dönmez, Nasra Şimmes Hindi ile Yıldıo bayramında yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

etkilendiğim efsane ise annemin de sık sık anlattığı³⁷⁵ Mor Malke'nin Hikâyesi'dir." (Akyüz 2014).

Eski zamanda yaşayan bir kral ile kraliçenin küçük kızlarının içine kötü ruh kaçar. Bu durumda aciz kalan kral ile kraliçe küçük kızlarını Mor Malke'nin yanına getirip yardım isterler. Mor Malke de bir elinde asası diğer elini de küçük kızın ağzından içeri sokarak dua mırıldanarak kötü ruhu çıkarır ve zincire bağlar, diyor.³⁷⁶

Deniz Kırılmaz, Mor Melke yukarı Mezopotamya'da, İzlo Dağında yaşamış. Konstantinopolis'te olan Konstan'ın annesi hastalanmış. Mor Melke mucizeler yapmaktadır. Ünü İstanbul'a kadar yayılmıştır. Sarayda dua ile kadının içindeki şeytanı, taştan halkalara geçirmiş. Şeytanı böylece kontrolü altına almıştır.

Mor Melke Manastırının iki rahibi, iki rahibesi var. 31 ağustos – 1 Eylül tarihlerinde iyileşmek için psikolojik hastalıkları olanla imanla bu manastıra geliyorlar. Kötü ruhları çıkardığına inanılmaktadır. Nusaybin'de de Mor Melke adına manastır bulunmaktadır.

Burada bir taş bulunmaktadır ve bu taş halk arasında mucizevî olarak bilinir. Bu taş, Mor Melke'nin şeytanın boynuna taktığı halkadır. Mor Melke büyük Konstantin zamanında yaşamıştır. Kralın kızı hastalanmış. Mor Malke İstanbul'a kadar kralın kızını iyileştirmek için gidiyor. Kraldan iki taş istemiş ve şeytanın üstüne bindirip buradaki manastıra kadar getirmiştir. Taşların birinin hala manastırdadır. Şifa bulmak için manastıra gelenler bu taşı da ziyaret etmektedir.

Mor Malke kötü ruhları kovabildiğinden mucizevî gücünün ve sağaltıcı özelliklerinin devam ettiğine inanılmaktadır. Hastalığa yakalananlar da şifa için buraya geliyorlar.

Mor Malke'ye bir mum yakılarak dilek tutulur. Hastalık için, dilek için mumlar yakılır. Mum, aydınlığa işaret etmektedir. Sadece Süryaniler'de değil birçok dinde mum böyle görülmektedir. Aydınlatıcı bir yönü vardır. Tevratta'da murın ve karanlığın oğulları sözleri geçmektedir. Mum, bu nuru temsil etmektedir.

³⁷⁵ 17yy. da yapılmış bir tablo bulunmaktadır.

³⁷⁶ Emanuel, bu mucizeyi imanla anlatmaktadır. Mor Melke Manastırında, Mor Osyo'nun ikonu bulunmaktadır.

2.4.28.3. Mor Melke'nin Mucizesi

Papaz Eliyo Çelik, Mor Melke Manastırında dedesi ile ilgili mucizevî bir olayı anlatır: Dedelerimden biri Mısır'a gitmiş. Yolda öküzlerinden biri ölmüştür. Papazın yanına gitmiş. Derdini anlatmış. Papaz, ona iki öküz vermiş. Yolda zenci bir adama rastlamış. Zenci adama ekmek ve su vermiş. Bu adam birdenbire beyazlamış. Zenci iken beyaz olan bu adam yüz yetmiş yıl kadar yaşamıştır.³⁷⁷

2.4.29. Enhil Köyündeki Mor Şemun d'Zeyte Kilisesi

Tarihi belgelerden anlaşıldığı üzere Mor Şemun d'Zeyte Nusaybin'de daha önce satın aldığı Mort Fabruniye Kilisesi'nin yerine, şehrin doğu kapısında şehit Mor Theodoros'un kilisesini inşa etmek isteyince, Doğu Kilisesi'ne bağlı Süryani/Nasturilerin engeliyle karşılaşır. Bunun üzerine Mor Şemun d'Zeyte, yaklaşık 707 yılında kendisine işçi vermesi için Enhil köyüne, Gevargis Bar Loozor isimindeki krala gider. Bu zat, Enhil ve bütün Turabdin'de hüküm süren bir kraldır ve Bizans yani Halkedon inancına bağlıdır. Mor Şemun d'Zeyte, Enhil'e geldiğinde yanına Kumi isminde Hasankeyfli yüzü arkasına dönmüş bir kadını getirdiler. Kadını, Mor Şemun d'Zeyte'nin başına okuduğu duayla Kral Gevargis huzurunda iyileşir. Söz konusu Kral, Aziz Mor Şemun'un mucizesini görünce iman eder. Nusaybin'deki Mor Theodoros Kilisesi'nin inşaatında Aziz Mor Şemun'a yardım etmek için derhal yönetimdeki bölgelere bir mektup yazar. Böylece kilise inşaatı için üç yüz işçi Mor Şemun'a eşlik ederek Nusaybin'e gider (Demir 2013: 129-130).

Daha sonra kral, Mor Şemun d'Zeyte adına, kendi şatosunda (kasro) küçük bir kilise inşa ettirir. Bu şato ve kilise, günümüzde Danho Kahya'ya aittir. Süryanilerin köyde yoğun olduğu zamanlarda, Mor Şemun d'Zeyte'nin anma gününde ve bazı dinsel günlerde bu kilisede ayin düzenlenir (Demir 2013: 130; Günel 1970: 270-273).³⁷⁸

Allah'ın kendisine verdiği inayete her türlü hastalıklara şifa verecek manevi bir kabiliyete sahipti. Örneğin Perslerin kumandanı Şahirbaraz, esirleri alıp Servan'a getirdiğinde hastalanarak koma haline girmişti. Hastayı, Zeytunlu Mar Şemun'a

³⁷⁷ 21.04.2013 tarihinde Rahip Aziz Çelik. İsa Atar başrahiptir. 30 yıldan beri buradadır. Papaz Elyo Çelik Mor Teodorus Kilisesi/ köyün adı Süryanice Erkah (Üç köy) Meryem'in babası Merinin de abisi olan Muşe Çatıyla görüşülmüştür. Üç köy Süryanice öğretmeni Meryem Korkuncuttur. Yazın daha fazla öğrencisi gelmektedir.

³⁷⁸ Zeytunlu Mar Şemun (M.S. 634) Aziz Günel'in kitabından alınmıştır.

getirerek ondan şifa bekliyorlardı. Mar Şemun'un yaptığı dualardan sonra Şahirbaraz iyileşmiş ve Hristiyanlığı kabul etmişti. Tutuklular serbest bırakıldı, bırakılanların arasında Mar Şemun'un yeğeni Davut da vardı. Davut dayısının yanında kalmıştı.

2.4.29.1. Aziz Mor Şemun D'Zeyte ile İlgili Köyde Anlatılan Bazı Olaylar

Aziz Mor Şemun D'Zeyte ve köyümüzdeki diğer azizlerle ilgili köyde vuku bulan birçok olayı, canlı tanıkları tarafından birçok vesileyle ibret olsun diye anlatılır.

İki Kuruş Olayı: Günün birinde Aziz Mor Şemun D'Zeyte Kilisesi'nin bazı bölümlerini onarmak amacıyla, kilisenin dört vekili malzeme almak için Midyat'a giderler. Malzeme çok gecikince dört kişi akşama kadar şehirde kalmak zorunda kalır. Vekillerden biri, kasadar vekile çok acıktıklarını, kilisenin parasından dört kişi için bir kuruşa ekmek ve bir kuruşa da helva satın alınmasını ister. Kasadar vekil, "Her ne kadar kilisenin işleri için burada bulunuyor isek de kilisenin parasından iki kuruş verip yemek alamayız, günahtır" der ve sert tepki gösterir. Ancak vekil ısrar edince, kasadar da teklifi kabul eder ve iki kuruş vererek yemek alırlar. Böylece dört vekil bir kuruşluk ekmek ve bir kuruşluk helvayla karınlarını doyurmuş olurlar.

O sene ekinlerin toplanma zamanı gelince, herkes gibi o kilise vekili de ekinlerini toplar, ambarlarına koyar. Çok geçmeden hiçbir neden yokken tüm tahıllar kurtlanır ve kullanılmaz duruma gelir. Köy adetlerine göre köyün ruhanisini çağırılır. Ruhani dua eder, şehirden aldığı ilacı sürer, ambarı temizler, ama bunlar hiçbir işe yaramaz. Ertesi yıl tekrar aynı durum tekrarlanır. İki senelik emeği boşa giden vekil, çok zor durumda kalır. Çare bulmak için tekrar köyün ruhanisini ve köyün ileri gelenlerini çağırır, durumu kendilerine izah ederek ve ne yapacağı konusunda kendisine yardımcı olmalarını rica eder. Köyün ruhanisi; vekile, kiliselere ait mal ve mülklere herhangi bir şekilde zarar vermiş veya borç alıp unutmuş olabileceğini hatırlatarak çok iyi düşünmesi gerektiğini öğütler. Ancak vekil, o iki kuruşu hiç aklına getirmez ve ruhaniye yok der. Diğer taraftan da iki senedir başına gelen bu felaket de devam eder.

Misafir evlerine döndükten sonra, vekil sakin bir kafayla kendi kendine bu olayı düşünmeye başlar ve bir anda kendince önemsiz saydığı iki kuruşa aldıkları yemeği hatırlar. Hemen ruhaninin yanına koşar ve durumu izah eder. Köyün ruhanisi de tüm bu olanların, bu iki kuruş yüzünden olduğunu ve parayı hemen kiliseye iade etmesini

söyler. Vekil, koşarak kiliseye girer, Aziz Mor Şemun D'Zeyte'nin resmi önünde başışlanmak için dua ettikten sonra parayı fazlasıyla sandığa koyar ve ruhaniyle beraber eve döner. Ruhani bir bardak suya dua edip tahıllara serptikten sonra kısa zaman içinde her şey normale döner. Böylece köydeki Hristiyan, Müslüman herkes Tanrı'ya şükreder (Demir 2013: 133-134).

Pencere Olayı: Turabdin yöresinde geleneksel olarak Büyük Oruç'un Elem Haftası'nda, köylüler genelde akşam dualarını gece yaparlar ve duadan çıktıktan sonra işlerine giderler. Çoğu zaman uyumak için zaman bulamaz, uykusuz kalırlar. Bu uykusuz geçen günlerinden birinde, cemaat mensuplarından bir amca, kilisenin ana bölümüne açılan kapıdan dua etmek için içeriye girmeye çalışırken omzu sert bir şekilde kapıya çarpar ve kapının üst camı kırılır. Duadan sonra cemaat mensupları ve ruhani kendisine bir an önce yeni bir cam alıp tekrar yerine koymasını gerektiğini söylerler. Köylü amca, tamam der ama daha sonra olayı ihmal eder ve durumu önemsemmez. Çok zaman geçmeden bir gece ansızın, Aziz Mor Şemun D'Zeyte kendisine görünür ve kilisenin kırıldığı camını bir gün içinde yenisini koymadığı takdirde, iki gözünü çıkartacağını söyledikten sonra yanından ayrılır. Amca ertesi gün sabah erkenden yeni bir cam alır, köylülerin şaşkın bakışları altında kiliseye koşar, camı taktırır ve durumu ruhaniye anlatır. Ruhani de, köylülerin huzurunda başına dua okur ve selamete evine döner (Demir 2013: 134).

Kuzuların Olayı: Kilisenin, batısında yer alan ve çeşitli meyve ağaçlarıyla donatılmış etrafı duvarlarla çevrili kilisenin çok güzel bir bahçesi vardır. Kilisenin bulunduğu mahallede oturan bir Müslüman aile, ikide bir kuzularını bahçeye bırakır, kuzular da ağaçlara zarar verir. Her defasında köyün ruhanisi ve cemaatin uyarılarına özür dileyerek karşılık veren adam, daha sonra tekrar bildiği gibi yapar. Bir sabah kalktığında kuzularının yarısının öldüğünü görünce çok üzülür. Köylüler adamın evine giderler, bu olan bitenlerin Aziz Mor Şemun D'Zeyte'nin malına zarar verdiği için başına geldiğini söylerler ve uyarırlar. Ama tüm bu uyarılara rağmen olayın ciddiyetini önemsemeyen adam kısa zaman sonra tekrar bildiğini yapmaya başlar. Bir gün gece ansızın Aziz Mor Şemun D'Zeyte adama görünür ve bir daha değil bahçeye, bahçenin etrafına bile kuzularını yavaştırdığı takdirde sadece kuzularının değil çok sevdiği oğlunun da acılar içinde öleceğini söyledikten sonra oradan ayrılır. Adam, sabahın erken saatlerinde

ruhaninin yanına koşar, başına gelenleri anlatır ve ne yapması gerektiğini sorar. Ruhani de ona yapması gerekenleri söyler ve evine yollar. Böylece bu komşu, bir daha değil bahçenin içine, bahçenin etrafına bile kuzularını yanaştırmaz (Demir 2013: 135).

Muhacirlerin Olayı: Doğu illerinden Rus işgalinden kaçan Müslümanlar, yöremizdeki komşu köylere ve dolayısıyla Habsus'a da geldiler. 1915 olaylarında Süryaniler köyden ayrılmak zorunda kalmışlardı. Muhacirler bu boşluktan faydalanarak kilise ve manastırı işgal edip içlerine yerleşmeye başlamışlardır. Köy ihtiyarlarının anlattıklarına göre, köy Müslümanlarımızdan Abdi Gül, kiliseyi işgal eden muhacirlerin kızlarından birisine aşık olur. Abdi, sevdiği kıza daha yakın olsun diye o da kilisenin en üst damında yatar. Günün birinde gece ansızın Aziz Mor Şemun D'Zeyte kendisine görünür ve kilise ile manastırı işgal eden muhacirlere sabahın ilk ışığında şunu söylemesini emreder: "Kilise ve manastırı zaman kaybetmeden hemen terk edecekler. Terk etmemeleri halinde, doğduklarına pişman edeceğim..." dedikten sonra oradan ayrılır. Abdi Gül, sabahın ilk ışığında muhacirleri kilise ve manastırı hemen terk etmeleri konusunda ısrarla uyarmasına rağmen, muhacirler sözlerine aldırış etmeden işgale devam ederler. Çok kısa zaman sonra aralarında bulaşıcı hastalık yayılır, birçoğu perişan durumda ölür. Geri kalanlar, sadece kilise ve manastırdan ayrılmakla kalmayıp bir daha köye dönmek üzere kaçmak zorunda kalırlar. O kadar korkarlar ki, hayatta kalanlar kaçmadan önce kilise ve manastırdan çıkarken mabetlerin içini dışını defalarca suyla yıkarlar³⁷⁹ (Demir 2013: 135-136).

2.4.30. Mafiryen Mor Basilios Şemun

Habsus köyü kökenli, Gelo "Cello" ailesinden Melki ve Seydi'nin oğlu Mor Baselios, Beth Manam'da doğar. Beth Manam köyündeki Mor Abhay Manastırı'nda yaşayan Mor Baselios Şemun, 6 Nisan 1740 tarihinde kilise yasaları ve inancı uğruna, Kürt kökenli acımasız Abdal Aga tarafından öğrencisi metropolit ile beraber gaddarca öldürülür.

Süryani kaynaklarında Mafiryen'in ilgili şu bilgi yer almaktadır: Abdal Ağa'nın yanında Süryani bir hizmetkâr vardı. O hizmetkâr sağdıciyla (Şavşbinto) evlenmek ister. Söz konusu evlilik, kilise yasalarına aykırı olması nedeniyle, evlenmek isteyen çiftin dini nikâhlarının kısılmasına izin vermez. Hizmetkâr, Abdal Ağa'ya sığınır ve

³⁷⁹ 1988'de köy ihtiyarları, Hristiyanların bu durumuna şahit olmuştur.

ondan yardım diler. Ağa, tüm çabasına rağmen, Mafıryanı ikna edemez. Bunun üzerine ağa gazaba gelir ve mafıryanı cezalandırıp öldürmesi için Cizre Mir'i Mıhammed Beg'in yanına gönderir. Mafıryan, Cizre'ye gider ve Mir'in huzuruna çıkar. Mir, onu öldürmek için bahaneler aramaya başlar. Ruhban sınıfının et yemediğini bilmesine rağmen Mafıryan'ın önünde et yemeği koyar ve yemesini ister. Mafıryan, itiraz etmeden yemeğin üzerinde haç işareti yapar ve orada bulunan hrekesin gözü önünde tüm yemekler yağsız sebzeli yemeklere dönüşür. Mir, bir kez daha Mafıryan'ı yanına çağırır ve denemek amacıyla kendisi için şarkı söylemesini ve dans etmesini emreder. Mafıryan, dans etmez, ama Mir anlasın diye Kürtçe yargı günü, tövbeyle ilgili derin anlam içeren ve elli bir kıtadan oluşan ve Kürtçe "Lawij" denilen meşhur sugithoyu söylemeye başlar. Botan Mir'i, Mafıryan'ın sözlerinden çok duygulanır ve etkilenir. Bunun üzerine Mir, Mafıryan'ı ödüllendirir ve selamete makamına gönderir (Demir 2013: 140-141).

1929 yılında Basibrin köyünü tahrip eden Kürtler, kilisenin içindeki ataların mezarlarını, dolayısıyla Mafıryan Mor Şemun'un mezarını da açarlar. Mezarı açtıklarında uzun zaman önce vefat etmesine rağmen cesedi bozulmamış, cüppesiyle ve naaşıyla karşılaşır. Cesedi, mezarda bırakıp üzerindeki cüppeyi alırlar ve kendilerine giysi yaparlar. Hristiyanlar tekrar köylerine geri döndüklerinde mezarı tekrar eskisi gibi onarıp kapatırlar³⁸⁰ (Demir 2013: 141-142).

2.4.31. Mor Gabriel Manastırı

Eğitime katkısı, binlerce kitaba sahip kütüphanesi, aziz kemikleri ile Deyrul Umur Hristiyanlık tarihi açısından da önemli bir yere sahiptir.

Manastırın Savurlu Mor Samuel ile Kartminli Mar Şemun tarafından MS. 397 yılında inşa edilmiştir. Manastır her tarafa hâkim bir tepe üzerine kurulmuştur. Süryani Kadim Cemaati'nin ünlü yapıtlarından olan manastırın içine ve dışına değişik tarihlerde ekler yapılmıştır. Bunlar; rahipler için barınma ve ibadet yerleri, lahitlerin konacağı abide evi, Meryem Ana, Resuller, Kırk Şehitler adıyla anılan ibadethaneler, Mar Şmuel'in gömülü olduğu mabedi, sekiz kemer üzerine yükselen motifli Theodora Kubbesi'dir. Manastıra ziyaret için gelen Mısırlıların yapının görkemi karşısında manastırın hizmetine girerek

³⁸⁰ Basibrin köyü ihtiyarlarının anlattıklarıdır (Aydın 1975: 143).

yaptırdıkları kubbe ve 512 yılında Kral Anastos tarafından yaptırılan motif ve mozaikler çok ünlüdür (Bingöl 2007: 279). Mor Samuel, Teodara'yı iyileştirdiği için yaptırmıştır. Para yardımı göndererek kendi adına kubbeyi inşa ettirmiştir. Şu an sergi olarak kullanılmaktadır. En önemli mimari özelliği ise içten kubbe dıştan ise kare şeklinde görülmesidir. Burada eski bir kilise bölmesi vardır. Zamanında gelen rahipler ana kiliseye sığmayınca buraya yerleşmiş günde üç defa burada ibadet yapılırdı. Burada iki tablo vardır. Biri manastırın kurucusu olan Mor Samuel ikinci ise Mor Gabriel'in resmidir. İçeride ölen rahip mezarları vardır. Toplu mezar vardır. Yer sıkıntısı yüzünden on iki bin ölü üst üste gömülmüştür. Mor Gabriel'in mezarı da vardır. Kendi isteğiyle yere gömülüyor. Özel bir pozisyon verilmeden sandalyeye oturtulur.

Manastırın başka bir özelliği de binlerce azizin kemiklerini muhafaza etmesidir. Sivaslı Kırk Şehitler, Aziz Mor Sarkis ve Mor Bakus, Mor Abhay tarafından getirilen o dönemde şehit düşen binlerce azizin kemikleri, Halepli Aziz Mor Eşaya, Aziz Mor Krafos, Menbeç Episkoposu Aziz Mor Filüksinos, Mısır'dan gelip manastırdan hiç ayrılmayan Sekiz yüz Azizler, Bakısyanlı Manastır Müdürü Mor Gabriyel, Mor Şemun Zeyte, vaftiz olup Yuhanna adını alan Arap rahip, Urfalı Mor Yuhanna, Uzeyli Mor Daniyel, Nubyeli Mor Atnos ve nihayet bu manastırın kurucuları Mor Şmuel ile Mor Şemun bunlardan bazılarıdır.

Manastır'ın ilk kuruluş öyküsünü Mor Şmuel ve Mor Şemun'un hayat hikâyelerinden öğrenilmektedir. Babasının adı Yuhanon olan Şmuel, 4. yüzyılda Savur bölgesindeki İştin köyünde doğmuştur. Önce, köyü yakınlarında, kardeşi Şomir ile beraber bir manastır kuran Şmuel, daha sonra Nsibin kentinin kuzeydoğusunda bulunan ve Amrin olarak adlandırılan dağın başında kendine bir manastır kurmuştur. Bir süre sonra onun gibi inziva hayatı yaşamak isteyenlerin sayısı 30'a çıktığında Şmuel, öğretmeni olan Savro (Savur) Metropoliti Karpos tarafından rahip olarak kutsanmıştır. Kısa bir zaman sonra (350 yılında) Persler, Nsibin bölgesine saldırır. Şmuel'in yaşadığı manastır da saldırıya uğramış ve manastıra ziyarette bulunan Savro Metropoliti Karpos şehit edilmiştir. Şmuel, Karpos'un kesilen başını ve naşını Perslerden alır ve Mor Abaya olarak adlandırılan manastırı onarır. Bir süre sonra Şmuel, Karpos'un kafatası kemiğini de yanına alarak Pers bölgesini bırakır ve doğuya doğru yola çıkar. Kartmin köyü yakınlarındaki bir çeşmenin başında kendisine küçük bir barınak yapar.

Köyün ileri gelenlerinden biri olan Saliba'nın Şemun adında bir oğlu vardır ve ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Saliba, Şmuel'den yardım ister ve oğlunu hastalıktan kurtarması durumunda Şemun'u kendisine öğrenci olarak vereceğini söyler. Şmuel, dua ederek Şemun'u kurtarır. Saliba, oğlu Şemun'u. Şmuel'e öğrenci olarak verir ve Aziz Karpos adına da Kartmin köyünde bir kilise inşa eder.

Bir süre sonra, daha sakin bir yer bulmak için Mor Şmuel ve Mor Şemun, Kartmin köyünden ayrılmaya karar verirler. Mezmur Kitabı'ndan bölümler okuyarak Kartmin köyünün kuzeydoğusuna doğru yola çıkarlar. Mor Şmuel yorulduğunda, eski bir putperest tapınağı olan harabelerin yakınına yetişirler. İki aziz, orada dinlenerek uyumaya karar verirler.

Ancak gene Rabbin Meleği Mor Şmuel görünümünde Şemun'a görünerek, Manastır'ın temelini atmaları için kalkmasını söyler. Mor Şemun kalkar ve Meleğin gösterdiği yere gider. Melek, kuracakları Dua Evi (Kilise) için batı, kuzey ve güney yönlerinde üç taş belirler ve Dua Evi'nin ölçümünü Mor Şemun ile beraber, doğuya ve batıya, kuzeye ve güneye doğru geniş bir alan ölçerler. İki kişi için bu kadar geniş bir Dua Evi'nden dolayı hayrete düşen Şemun'un düşüncesini sezen Melek, ilerde buranın birçok kişiye ibadet ve barınma yeri olacağını söyler. Melek ve Şemun temel atma işini bitirdikten sonra, Şemun uyur ve Melek görünmez olur.

Mor Şmuel, Şemun'un yaşadığı görümden habersiz olarak sabah uyanır, duasını ettikten sonra Şemun'u uyandırır ve Dua Evi'ni kurmak için işe başlayacaklarını söyler. Bunun üzerine Şemun, gece boyunca bu işi yaptıklarını söyler. Mor Şmuel, öğrencisinin gece bir görünüm gördüğünü anlar ve ondan, akşamki yere gitmelerini ister. Mor Şmuel, temelleri Melek tarafından atılan taşları görünce sevinir ve Dua Evi'nin inşasına orada devam ederler. Bu olay, Yunan İmparatoru Filipos'un oğlu Büyük İskender'in 708. (Miladi 397) yılında ve Antakya Patriği Mor Falabyanus'un zamanına denk düşmüştür.

1. Mor Şmuel (ö. 410): Manastır'ın ilk kurucusudur. Azizler Evi'nde, sol tonoz taban kısmında mermerden yapılmış beşik çatısı olan mezardadır.
2. Svro Metropolitisi Karpos: Mor Şmuel'in öğretmeni ve onu rahipliğe takdis eden kişidir. Büyük Kilise'nin doğu cephesinde Ana Medbah Kapısı'nın sol kolunda bulunan mezardadır.

3. Mor Şemun (ö. 433): Manastır'ın kurucusu ve Mor Şmuel'den sonra Manastır Reisi olan kişidir. Mor Şmuel'in mezarındadır.
4. Mor Gabriel (ö. 668): Manastır'ın en ünlü yöneticilerinden ve Mnaştır'a adını veren kişidir. Azizler Evi'nde, sağ tonoz taban kısmında mermerden yapılmış beşik çatısı olan mezardır.
5. Azizler Evi'ndeki mezarlarda gömülü on iki bin azizin kemikleri.
6. Kırk Şehitler: Sebastia (Sivas)'ta şehit düşen 40 azizin kemiklerinin bir kısmı Büyük Kilise'nin doğu cephesinde Ana Medbah Kapısı'nın sağ kolunda bulunan mezardadır.
7. Metropolit Mar Abhay zamanında toplana aziz kemikleri.
8. Mısırlı Sekiz Yüz Aziz: Mısırlılar Kubbesi olarak adlandırılan mekânda gömülüdürler.
9. Mor Şemun d'Zeyte (ö. 734): Manastır'a yaptığı hizmetlerle ve diktiği 12 bin zeytin ağacıyla ünlenen ve bu yüzden d'Zeyte (Zeytinci) lakabını da alan kişidir. Mor Şmuel ve Mor Şemun'un bulunduğu mezardadır.
10. Mor Yuhanon Araboyo: Arap bir tüccar olan bu aziz Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Yuhanon adını alıp rahip oldu. Azizler Evi'nin girişini oluşturan odanın kuzeybatı yönündeki mezardadır.

Yukarıda verdiğimiz azizler dışında Dolabani'nin “ ilim ve kerametleri ile ün salmış” dediği ve Kartmin Üçlüsü'nde 400'den fazla oldukları belirtilen Kutsallar Listesi'nde geçen 53 aziz ve isimleri bilinen başka azizlerin mezarları da Manastır'da mevcuttur.

1. Kiros Bar Sufnoye: Bir dişi aslanı iyileştirmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 14 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
2. Abrohom bar Savroye: Bir kötürümü sağlığına kavuşturmuştur. Turabdin Kilise Takvimi'nde 30 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
3. Abay: Sina Dağı'nda melekle konuşmuştur. Turabdin Kilise Takvimi'nde 18 Kasım'da anma günü mevcuttur.

4. Şemun Fofyoyo: (Pers) Kralı Hüsrev'in huzurunda bir körün gözlerini açmıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 11 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
5. Yuhanon bar Gamalael: Nsibin kentinde eli kurumuş olan bir adama şifa vermiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 23 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
6. Hobel Stunoyo (Sütunlu Hobel): Mor Ahsnoyo tarafından ziyaret edildi.
7. Stefanos: Nsibin yakınlarındaki Kurye köyünün halkına Hıristiyanlığı müjdelemiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 19 Mart'ta anma günü mevcuttur.
8. Maron: Gozarto d'Shu'o (bugünkü Cizre) adasında iki bin kişiyi vaftiz etmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 30 Haziran'da anma günü mevcuttur.
9. Daniel: Dicle nehrini su üzerinde yürüyerek geçmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 11 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
10. Kiros Sobo: Dua ile devenin kırık bir kemiğini iyileştirmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 10 Kasım'da anma günü mevcuttur.
11. Yuhanon: Olacak olan yangını daha önceden açıklamıştır.
12. Tutail Estunoro (Sütunlu Tutail): Bir ölüyü diriltmiştir.
13. Zuto: Duasıyla, sekiz kardeş, hiçbir yara bere almadan üzerlerine yıkılan odanın enkazı altından çıkarılmıştır.
14. Metropolit Daniel: Metropolit oluşu sırasında göklerden "olmaya layıktır" sözü işitilmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 23 Ocak'ta anma günü mevcuttur. Turabdin Kilise Takvimi'nde 9 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
15. Şemun bar Yusuf: Babasının kim olduğu bilinmeyen bebeğe, duasıyla babasının adını söylettirmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 27 Nisan'da anma günü mevcuttur.
16. Şemun: Bir ölüyü dirilterek, katilinin adını açıklamıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 12 Ağustos'ta anma günü mevcuttur.

17. Matay Hbişoyo (Münzevi Matay): Sürgünde olan İvennis Krisostomos (Altın Ağızlı Yuhanna)'yı ziyaret ve teselli etmesi için vahiy almıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 11 Temmuz'da anma günü mevcuttur.
18. Yakup: 431 yılında yapılan Efes Konsili'ne katılmıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 20 Nisan'da anma günü mevcuttur.
19. Gevergis: Şehit edilmiştir.
20. Sergis: Şehit olmuştur.
21. Tuma: Duasıyla suyu zeytinyağına çevirmiş ve elde edilen geliri fakirlere dağıtmıştır.
22. Stefane: Duasıyla suyu zeytinyağına çevirmiş ve elde edilen geliri fakirlere dağıtmıştır.
23. Mihoel: Başına okuduğu dua sayesinde kısır bir kadını iyileştirmiştir.
24. Ahudeme: Dua ile kuru yerden su kaynağı çıkartmıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 2 Ağustos'ta anma günü mevcuttur.
25. Abrohom: Dua ile kuru yerden su çıkartmıştır.
26. Yubinyanos: Telkinleriyle, kötü yola düşmüş bir kadını yaptığı işten vazgeçirmiştir.
27. Şemun Yaynovo: 55 kişilik gurubuyla mucizeler yapmıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 18 Kasım'da anma günü mevcuttur.
28. Metropolit Ami: Tanezin kantinde şehit olmuştur. Turabdin Kilise Takvimi'nde 30 Eylül'de anma günü mevcuttur.
29. Loozor: Persler tarafından öldürülerek şehit edilmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 3 Ağustos'ta anma günü mevcuttur.
30. Yuhanon Klinikoyo: Duasıyla bir putperest tapınağının ateşini söndürmüş ve ve putlarını devirmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 27 Mart'ta anma günü mevcuttur.
31. Severe: Putperestlerin taptığı bir ağacı kurutmuş ve yerine kilise inşa etmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 29 Ocak'ta anma günü mevcuttur.

32. Yuhanon Psaltus (Yuhanon Mzamrono): Harbath Tutho'da 600 aziz mezarının olduğu konusunda vahiy almıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 13 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
33. Talyo: Çöle inerek duasıyla bir putperest tapınağını yakmıştır, bunu gören köylüler Hıristiyanlığı kabul ederek tapınağın olduğu yerde adına kilise kurmuştur. Turabdin Kilise Takvimi'nde 1 Şubat'ta anma günü mevcuttur.
34. Athanasios Sandloyo: Yaptığı mucizelerle Gozarto d'Shu'o'de Yahudiler Hıristiyanlığı kabul etmiştir.
35. Teodosios: Putperestler tarafından ateş ocağına atılmıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 26 Kasım'da anma günü mevcuttur.
36. Eliyo: Pişmiş yemek yememiştir.
37. Bar Hadbşabo: Duasıyla kör bir çocuğun gözlerini açmıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 8 Mart ve 10 Nisan'da anma günü mevcuttur.
38. Sefanyo: Hayatı boyunca münzevi olarak yaşamış, topluma katılmamıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 29 Nisan'da anma günü mevcuttur.
39. Abrohom: Hiç kimseyle konuşmamış ve odasının üzerine nur inmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 2 Ağustos'ta anma günü mevcuttur.
40. Aho Arznoyo: Ermeniler arasında Hıristiyanlığı müjdelemiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 28 Ocak'ta anma günü mevcuttur.
41. Saliba: Uzun bir kuraklık döneminden sonra duasıyla yağmur yağdırmıştır.
42. Yeşu: Duasıyla Mifarkat (Silvan) çevresindeki kolera salgınını durdurdu.
43. Muşe: Meleklerle beraber ilahiler söylediği görülmüştür.
44. Eyüp: Duasıyla aslanı zararsız hale getirmiştir.
45. Gabriel: Rahiplerle birlikte meleklerin de yardımıyla defnedilmiştir.
46. Yusuf: Çocukluğundan başlayarak metal bir zırh içinde yaşamıştır. Turabdin Kilise Takvimi'nde 1 Mart'ta anma günü mevcuttur.

47. Şemun: Vefatına kadar yaşamını hep mağaralarda geçirdi. Turabdin Kilise Takvimi'nde 18 Eylül'de anma günü mevcuttur.

48. Yuhanon: İşleriyle Rab'bi memnun etmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 22 Ağustos'ta anma günü mevcuttur.

49. Timotheos: Hayatı boyunca ot ve sebzeyle beslenmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 22 Ocak'ta anma günü mevcuttur.

50. Hananyo: Dualarıyla kötü ruhu bir kızdaki kovmuştur. Turabdin Kilise Takvimi'nde 21 Kasım'da anma günü mevcuttur.

51. İshok: Dualarıyla kötü ruhları kovmuştur.

52. Grigorios: Dualarıyla kötü ruhları kovmuştur. Yılanı ikiye bölmüştür.

53. Konstantin: Kötü ve zengin bir adama Hıristiyanlığı müjdeledi ve adam rahip olmuştur.

54. Finhes: Duasıyla şeytanı kovmuştur.

55. Kivahlı Azize: 30 yıl boyunca inzivaya çekilmiş ve büyük mucizeler gerçekleştirdi.

56. Mari: Mor Yuhanon'u vahiy yoluyla teselli etmiştir.

57. İğnatyus: Manastır Metropolitleri listesinde dir.

Sütun ve/veya inziva kulelerinde yaşayan ve Mor Gabriel Manastır'nda gömülü olup isimleri bilinen bazı azizler de şunlardır:

1. Hobel: Turabdin Kilise Takvimi'nde 7 Ağustos'ta anma günü mevcuttur.

2. Matay

3. Daniel

4. Zekeriye Estunoyo: 761-769 tarihleri arasında Urhoy Metropoliti olarak görev yapmıştır.

5. Yuhanon

6. Tuthael: Bir ölüyü diriltmiştir. Turabdin Kilise Takvimi'nde 12 Ağustos'ta anma günü mevcuttur.

7. Yaşlı Yakup

8. Gabriel

9. Gevergis

10. Sergis

11. Daniel

Ayrıca 1779 yılında vefat eden Turabdin Mafıryanı Danho, 1915 yılında vefat eden Manastır Metropoliti Athanasios Afrem ve 1 Mart 1984 yılında vefat eden Turabdin Metropoliti İvennis Afrem'in mezarları da manastırdadır.

2.4.30.1. Deyrul Umur'un Kuruluşundaki Mucize

Melekler tarafından yerleştirilen taşların üzerlerine kurulan manastırda; kilisenin arkasında iç bölümleri oluşturan mekânların ortasında Naos'un sunağı mermerdendir ve dört bir yanında aslan, öküz, kartal ve insanı tasvir eden resimler bulunur. Zemin döşemesi farklı renklerdeki mermerlerden, çeşitli haç motifleriyle süslüdür.

Manastırın ortasındaki kilise ise kuzeyden, güneyden ve batıdan sütunlarla çevrilidir. Yapı meleklerin ve Mor Şemun'un yerleştiği çakıllar ve taşların desteğiyle ayakta. İnşaat sırasında zemin kazılıp temel oluşturulmamıştır. Bu mucizenin herkes tarafından görülebilmesi için yapının güney bölümü açık bırakılmıştır. Böylece misafirler mucizevî şekilde yerleştirilen taşların harçla tutturulmadığını görüp dua eder, Tanrı'ya şükrederler.

Günel'in Türkiyeli Süryaniler'in tarihi adlı kitabında Mar Şamun için yazılan şu cümleler dikkat çekicidir. Şöyle ki kitaplarda azizlerin mucizelerinin anlatılmamasının gerekçesi olarak: "Mar Şamun'un yaptığı birçok mucize ve faziletleri bu eserde yazılması lüzum görülmediğinden ancak bütün hayatını Allah yolunda ve insan

hizmetinde harcadığını söyleyebiliriz. Mar Şamun, M: S. 433 yılının ocak ayının 13. gününde hayata göz yummuştur (Günel 1970: 265).³⁸¹

2.4.30.2. Mor Şemun'un Hayat Hikâyesi

Mor Gabriel Manastırı'nın ikinci kurucusu olarak kabul edilen Mor Şemun'un³⁸² Hayat Hikâyesi, Taş'itho d'Mor Şmuel u Mor Şemun u Mor Gabriel dab'Umro kohnoyo d'Kartmin³⁸³ başlığı ile verilen ve kısaca Taş'iotho d'Kadişe Tlotho³⁸⁴ olarak adlandırılan metinden özetlendi. Ancak bu çalışmada, adı geçen metni Kartmin Üçlüsü olarak çevrilmiştir. Katrmin Üçlüsü'nde Mor Şemun'un hayat hikâyesinin başlığı Taş'itho d'Al Dubor Hayav d'Mor Şemun³⁸⁵ olarak veriliyor.

Mor Şmuel'in ölümünden sonra Mor Şemun, oruç ve duasını daha da artırdı. Hasta, sakat, felçli ve cine tutulmuş birçok kişi Mor Şemun'un yanına gelmeye başladı. Onda bulunan Allah'ın saklı gücü ile hepsini iyileştiriyordu. Her yıl efendisi için anma günü ve bayramı yapıyordu ve onu her zaman sevinçle anıyordu. Anma gününde fakirlere, yetimlere ve dullara büyük sadakalar dağıtıyordu.

Manastır'ın çevresindeki bölgede ateşli bir salgın hastalık başladı. Hastalıktan ölenlerin sayısı o kadar çoktu ki hastalığa kurban olanları gömmeye güçleri yetmiyordu. Cesetler kokuşmuştu ve onları gömecek kimse yoktu. Bu hastalık için Mor Şemun'un yanına birçok kişi geldi ve onun kendileriyle gelmesini istediler. O da yanına on kardeş aldı. Adları şunlardı: Kirus, Abrohom, Yuhanon, Stefane, Marun, Abay, Zuto Daniel, Gevargi ve Ami.

Kardeşler, mezmur okuyarak ve Allah'ı överek çevredeki tüm köyleri dolaştılar. Bu salgın hastalık 14 Eylül'de başlayıp 20 Ekim'e kadar devam etti. Küçük büyük birçok insan, beş bin kişi öldü. Fakat Aziz Mor Şemun ve arkadaşlarının manastır'dan çıkıp çevreye dağıldıkları günden sonra bu hastalıktan tek bir insan ölmedi.

Bir ay kadar sonra azizler kendi Manastırlarına geri döndü. Herkes onları methetti ve onlara "Ne mutlu" dedi ve herkes Allah'a övgüler sundu.

³⁸¹ bkz.Kartmin Manastırının İlk Kurucusu Savurlu Mar Şamuel'in Hayat Hikâyesi adıyla (Günel 1970: 261-264).

³⁸² Kartmin Manastırının İlk Kurucusu Savurlu Mar Şamuel'in Hayat Hikâyesi bkz. (Günel 1970: 264-270)

³⁸³ Kartmin Ruhban Manastırı'nda Uyuyan Mor Şmuel, Mor Şemun ve Mor Gabriel'in Hayat Hikâyesi adıyla kaynaklarda geçmektedir.

³⁸⁴ Üç Azizin Hayat Hikâyesi

³⁸⁵ Mor Şemun'un Hayat Hikâyesi

Günlerden bir gün Mor Şemun'un kafasında, onu Manastır'ın temellerini birlikte attıkları yere götüren meleği görme isteği doğdu. Gece yarısı Mor Şemun'un üzerine bir ışık parladı. Aziz adam kalktı ve ona gelen meleğe secde kıldı. Melek ona "kalk! Övgüler terennüm edelim" dedi. Melek sesini yükselterek şöyle terennüm etti: "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a övgüler". Bu ses üzerine bütün kardeşler uyandı ve odanın kapısının önüne geldi. Odanın ateşle alevlendiğini, güneşten daha parlak bir ışıkla dolu olduğunu gördüler ve Melek ile Azizin terennüm ve övgüler sunduğunu gördüler. Bunu gören kardeşler yüzüstü yere kapandı ve hepsi aralarında "Şimdi hepimiz ve manastırımız burada bulunan alevden yanacağız." dediler.

Melek, David'in mezmurlarını bitirene dek Aziz'in yanında kaldı. Daha sonra göğe yükseldi ve onlar onun yükselişini gördü. Aziz de bu olanlardan sonra inzivaya çekildi. Sadece yedi günde bir yemek yedi. Bu haber her yere yayıldı. Meleklerin Mor Şemun'a gelmesi ve dua etmesi, iffetli ve gayretli Çoban'ın gerçek öğrencileri, deneyimli ve kudretli işler ve iyileştirici güce sahip beş yüz almış rahip kardeşin tanıklığı ile doğrulandı. Ve bu olay hem Pers hem de Roma imparatorlarının kulağına kadar ulaştı.

Persler, kötülüklerini durdurdu. Saldırmak amacıyla manastır'ın etrafında bulunan köylere dahi gelmemeye başladı. Çünkü daha önce Romalıların sınır bölgelerine saldırıp bunları yağmalıyorlardı [...]. Turabdin bölgesi ise Romalı'ların idaresi altındaydı fakat Persler, Aziz'in mucizelerini duyduklarından ondan çekinerek barınağının yakınlarına gelmekten korkuyordu. Romalılar da bu kutsal yere birçok hediye gönderiyordu ve kardeşlerinin ihtiyaçlarını yıldan yıla karşılıyorlardı.

723 Yunani³⁸⁶ yılında Rabula, Urhoy metropolitlik kürsüsüne oturduğu yılda Urhoylular'dan altın para topladı ve Mor Şemun'a gelerek ondan bereket aldı. Fakat Aziz, altını almak istemedi. Ona şöyle dedi: "Ey Metropolit Baba, bizim gibi günahkâr birini görmek için kendine verdiğin zahmet yeter. Mesih de bu zahmetlerini ödüksüz bırakmasın ve getirdiklerin Allah önündeki Hayat Kitabı'na yazılsın."

Metropolit, onun yanında altı ay kaldı ve sonra Urhoy'a geri döndü. Kendisiyle getirdiği altın ile Şehit Mor Stefanos Kilisesi'ni inşa etti. Herhangi birinin küçük veya büyük kusur işlediğini duyduğu zaman onun yanına gidip: "Kalk oğlum! Yaptığın falanca

---

³⁸⁶ 412 Miladi

kusur için Allah'a beraber yakaralım, çünkü aynı şeyi ben de yaptım.” Ve bunu yaparken diğer rahiplere hissettirmeden yapıyordu. Bütün kardeşlere uğruyor ve tek tek onları ziyaret ediyordu. Ağlında yırtıcı kurt Şeytan'ın girip Mesih'in sürüsünün kuzularını parçalamasına hiçbir açık kapı bırakmıyordu. Ancak kahramanca ve gayretlice uyanık kalıyor, gece gündüz uyumadan onlara gerçek yolda rehberlik ediyordu. Onları gerekli ve sağlam öğretilerle donattıktan sonra bütün rahipleri çağırdı ve onlara dedi. “ Ben efendimin yanına gidiyorum, beni çağırıyor, siz güçlü olun.” Uysallar³⁸⁷, büyüklerinin ölüm hakkındaki sözlerini duyunca hepsi bir araya toplandı, aralarından ayrılacak olmasına üzülenek ağladı. Gelip ondan bereket aldı.

Aziz Mor Şemun onlara baktı, ruhu sevindi ve Allah'a övgüler sundu. Kardeşler 708 kişiden oluşuyordu. Aziz, yüksek ateşle hasta yatarken onlar iki gün boyunca dua etti. Ve üçüncü gece aniden üzerlerine güzel ve göksel bir nur indi, güneş gibi parlayan beyaz elbiselerle melek ordusu görüldü. Bunlar iki koro halinde güzel sesleri ile ilahiler okudular. Daha sonra ateş alevleri giyinmiş bir genç, Aziz'e görüldü. Kanatlarını onun üzerine açtı ve kanatlarını açması ile o yere güzel bir koku yayıldı. Ve Mor Şemun meleğe baktı ve onu tanıdı. Bu meleğin onu ziyaret eden melek olduğunu anladı. Daha sonra diğer tarafa baktı ve büyüğü Mor Şmuel'i ve silüetler şeklinde bir grup münzevi rahip gördü. Mor Şmuel, Mor Şemun'a selam verdi. Bu ruhsal görünümü görmeye layık olan herkes onu, Mor Şmuel'i gördü. Daha sonra bütün öğrenciler Mor Şemun'un üzerine eğildi, onu kucakladı ve vedalaştı. Vedalaşmayı bitirdiklerinde gökten bir ses geldi ve şöyle dedi: “Davasından galip çıkan kulum ve askerim Şemun gel! Gel ve Göklerin Krallığı'na gir.” Bu sesi orada toplanan tüm rahipler duydu. Bu ses üç kez “Şemun efendinin şenliğine gel” diye çağırdı. Ve havada çok şiddetli şimşek ve gök gürlemeleri oldu. Hepsini büyük bir korku kapladı. Biraz sonra gökyüzü duruldu ve Aziz'in ruhu vücudundan ayrıldı. Selamet melekleri onun ruhunu alıp götürdü. Bunların grup grup havada yükseldikleri görüldü ve iki koro halinde ilahi terennüm edip, övgü ve yücelikler sunuyordu. Mor Şemun'un ruhu bu koroların arasında onların dikkatli gözetimi altındaydı. Göğün kapısı açıldı, göksel ordular onun temiz ruhu ile içeri girdi ve görünmez oldular.

---

³⁸⁷ Rahipler anlamında kullanılmıştır.

Rahip kardeşler derhal içeri girdiler ve Aziz'in yüzünün doğuya yönelik olduğunu gördüler ve yüzünün rengi güzel ve güneş gibi parlaktı. Hepsi pak ve temiz vücudunun üzerine eğildiler, kucaklayıp öptüler ve ayrılışına acıyla ağlayıp durdukları yeri gözyaşlarıyla ıslattılar.

Ölüm haberi her yerde duyuldu. Kent ve köylerden çok sayıda insan geldi. Gelen tüm cemaat yedi gün yedi gece boyunca Aziz için sürekli dualar ettiler. Sekizinci günde herkes Aziz'in naşından bereket alarak büyük bir tören ve saygıyla defnettiler.

Vefatı, 19 Ocak Salı günü 744 Yunani³⁸⁸ yılında, Efes'te sakin İmparator Genç Theodosius'un emriyle iki yüz yirmi metropolitin Nestur konusu için toplandıkları konsilin yapıldığı yıla denk gelir. Mor Şemun'un diğer bir anma günü de 7 Ekim'de kutlanan övgü günüdür. Duaları bizimle olsun! Âmin.

2.4.30.3. Mor Gabriel'in Hayat Hikâyesi

Kartmin Üçlüsü'nde Mor Gabriel'in hayat hikâyesinin başlığı *Taş'itho d'Mor Gabriel Efskufo d'Umro Kohnoyo d'Beth Mor Şemun d'kartmin d'Methemar Kustinoyo 'Al Şem Kriithe*, Kartminli Mor Şemun Ruhban Manastırı'nın Metropoliti köyünün isminden dolayı Kustanlı olarak çağrılan Mor Gabriel'in hayat hikâyesi olarak anlatılmaktadır.

Bu aziz adam, Mor Gabriel,³⁸⁹ Turabdin³⁹⁰ bölgesinde bulunan Hah kasabasına yakın, kuzeydoğu yönüne düşen beth Kustan³⁹¹ Beth Kuston olarak çağrılan köy, konuşma dilinde Bekusyone olarak çağrılıyor. Mardin, Midyat'a bağlı Alagöz köyündendi. Daha küçük yaşlarda okuma ve yazmayı öğrendi ve kutsal kitapları okumaya başladı. Bunlardan idrak ve güç aldı. Köyünde diyakon oldu. Ebeveynleri onun evlenmesini istiyordu ancak o Rabbi'nin tatlı ve hafif boyunduruğunu boynunda taşımaya, haçını omuzlarına koymaya ve ardından gitmeye karar vermişti.

Bir gece yarısı köyün kilisesine girerek, Rabbi takip edebileceği bir yol göstermesi ve Onun iradesini yapmaya layık olması için dua etti. Aynı gece ailesi farkına varmadan Hah'ın³⁹² yaklaşık bir fersah doğusunda yaşayan yaşlı ve kâmil, Allah'ın adamı, sakin

³⁸⁸ Miladi 433

³⁸⁹ Süryanicede Gabriel, "Allah'ın Adamı" anlamındadır. Gabro sözcüğü "Adam" ve il/el de "Allah" anlamındadır

³⁹⁰ Midyat ve çevresi

³⁹¹ Klasik Süryanicede (Ktobonoyo)

³⁹² Mardin Midyat'a Anıtlı köyü

yoksul ve mucize yapan Rahip Gevergis'in yanına gitti. Mor Gabriel, aziz'in yanına ulaştığında yakarış ve ağlayışla onun yanında kalıp öğrencisi olmaya layık görülme rica etti. Yaşlı adam da Kutsal Ruh'un keskin gözüyle ona baktı ve ondan seçilmiş bir kap olacağını anladı ve onu sevinçle kabul etti. Onu iyice eğittikten sonra ona temiz rahiplik elbisesini giydirdi ve ona Cennet'e giden yolun düzen ve işlerini öğretti.

Mor Gabriel yaşlı ve alçakgönüllü efendisinin yolunda yürüdü ve kendini tümüyle dua, oruç ve sıkı bir münzevi hayata adadı. Allah'ın Adamı, yaşlı efendisinin yanında yedi yıl geçirdi. Aziz Gabriel, bir süre sonra ayrılmak için efendisinden kendisi için dua etmesini istedi. İkisi, akşam duasını ettiler ve efendisi onu, Allah'ın ona göstereceği yere selamle uğurladı. Tüm gece boyunca yürüdü ve sabaha karşı Kartminli Mor Şemun Manastırı'na ulaştı. İçeri girdi ve buradaki kutsallardan³⁹³ bereket aldı. Tüm kalbiyle onların adımlarında yürümeye can atıyordu. Rahip kardeşler de onu sevinçle kabul etti ve ona bir oda verdi. Uzun yıllar boyunca kendini buraya kapadı ve vücudunu doğruluk işlerinde terbiye etti. Daha sonra onu, kardeşlerin başı³⁹⁴ seçtiler ve hepsi ona itaat etti. Allah'ın Adamı, yaptığı erdemli işlerle su akıtan bir çeşme gibi insanlara şifa veriyor, her türlü hastalıkları iyileştiriyor ve onda gizli olan Allah'ın gücü ile birçok mucizeler yapıyordu.

2.4.30.4. Arap Tüccar

Mor Gabriel, Manastır Reisi olduğu sırada güney Arap çölünden, zengin bir Arap tüccar Manastır'a geldi. Yanında çok altını vardı. Yoldaki tehlikelerden dolayı altınının bir kısmını bu yaşlı azizin yanına bırakmayı düşündü. Arap tüccar yaşlı rahibin yanına bin altın dinar bıraktı ve rahip dostuna "Sağ dönersem minettarlıkla bana ait olan emaneti alırım, eğer yolda ölürsem kölelerime altını almaları için bir mektup bırakırım" dedi. Yaşlı rahip bir şey demeden sessiz kaldı. Arap tüccar kuzeyde üç yıl kaldıktan sonra manastır'a geri döndü. Rahip dostunun bir yıl önce vefat ettiğini öğrendi. Tüccar, yaşlı rahibe bıraktığı emanetini diğer rahiplere sordu. Onlar bu konuda bir şey bilmediklerini ancak rahibin güvenilir bir öğrencisinin olduğunu ve belki onun bilebileceğini söylediler. Öğrenciye altının yerini sordular. Ancak o da bir şey bilmediğini söyledi.

---

³⁹³ tubone

³⁹⁴ Riş Ahe

Aziz Mor Gabriel durumu öğrenince Azizler Evi'ne giderek altının bulunması için Allah'a dua etti. Öğrenci de Mor Gabriel'in, Azizler Evi'inde yaşlı rahibin mezarının başında dua ettiğini görünce Arap tüccarı alıp oraya getirdi. Mor Gabriel yüksek bir sesle mezardaki ölü rahibe "İbadet ettiğin Allah'ın adıyla bize bu Arap tüccarın altının nerede olduğunu söyle" diye seslendi. Bunun üzerine mezardan şöyle bir ses geldi: "Ben Yuhanon, altın kendisinin kazdığı ve gömdüğü yerdedir. Yerini yalnız kendisi biliyor." Arap Tüccar, olanlara inanması ve imanda pekişmesi için Mor Gabriel'den mezarın açılmasını istedi. Mor Gabriel, Arap tüccarın bu isteğini kırmadı. Yaşlı rahibin mezarını açtılar. Arap tüccar mezara indi. Mezardaki kişinin rahip arkadaşı olduğunu gördü. Rahip arkadaşını öperek "kutsallığından bereket almaya layık olduğum için ne mutlu bana! Rabbin tanışım olsun ki şu andan sonra ölülerin istediğinde yaşayanlarla konuştuğu bu kutsal Manastır'dan ve senin dinlendiğin yerden mezarından hiçbir zaman ayrılmayacağım. Şimdi gerçekten Mesih'ten başka Allah'ın olmadığı biliyorum" dedi.

Arap tüccar, altını gömdüğü yere gitti ve emanetini bıraktığı gibi buldu. Hemen kölelerini serbest bıraktı. Her birine çok miktarda altın verdi ve her biri kendi yolunda gitti. Develerini, Manastır'a tahıl taşımaları için bıraktı. Büyük Mabet'in donanımı için adadığı sadaka dışındaki tüm sahip olduğu zenginliği hediye olarak fakirlere dağıttı. Ve daha sonra kendisine ölen rahip arkadaşı Yuhanon'un adıyla vaftiz oldu. Kendisine ağaçtan ve dallardan Azizler Evi'nin girişinde bir baraka inşa etti ve orada yaşadı. Ne yaz ne de kış, söz verdiği gibi, ölünceye kadar bu yerden ayrılmadı. Allah, ona hastaları iyileştirme gücünü verdi. Ünü her yerde duyuldu. Ölümünden sonra yaşadığı süreden daha fazla mucize yapan bu aziz adamın anma günü 5 Kasım'dır.

Bu zamanda, 965 Yunan³⁹⁵ yılında Perslerin Mezopotamya'dan çıktığı ve Heraklius'un Urhoy'ya girdiği zamanda Mutlu babamız Aziz Mor Gabriel, Kuros'taki Mor Yakup Manastır'ında Patrik Athanasios'un eli ile metropolit resmedildi.

2.4.30.5.Mühür

Aziz Gabriel, Hacer oğullarının (Arapların) idaresini ellerinde tutan Ömer bin Hattab'ın yanına, Cizre'ye gitti. O da onu büyük bir sevinçle kabul etti. Birkaç gün sonra Aziz Mor Gabriel ondan Hristiyanlar, kilise ve manastırlar için gerekli kanun, hukuk, emir,

---

³⁹⁵ 654 Miladi

tembih, hüküm ve kuralları kapsayan; kâhin ve diyakonların cizye vermemesi, rahiplerin vergiden muaf tutulması, kilise çanlarına engel olunmaması, çalmaya devam etmesi, defin töreni sırasında ölünün evden mezarlığa giderken ilahi söyleme izni ve başka birçok gelenek için mühürlü bir yazı istedi ve bunu aldı. Komutan, Aziz Mor Gabriel'in yanına gelmesine sevindi. Ve aziz Mor Gabriel manastır'a büyük bir sevinçle döndü.

2.4.30.6. Bereket

Günlerden bir gün Manastır'a yoksul ve kalabalık bir ziyaretçi grubu gelmiş. Mutfağa bakan rahipler Aziz Mor Gabriel'e gelerek "Hazırladığımız yemek ancak Manastır rahiplerine yeter" deyip ziyaretçilerin sayısının çokluğundan sitemde bulunarak ona "ne yapalım" dediler. O da onlara "Herkesi doyuran ve idare eden Mesih'e yücelik olsun. Bunun için çocuklarım gidin önce yoksul ve fakirleri yedirip rahat ettirin, eğer artan bir şey kalmaz ise rahipler bugün oruç tutsun" dedi. Rahipler de gidip onun buyurduğu gibi yaptılar. Konuklar yedikten sonra biraz yemek arttı.

Aziz Mor Gabriel, dua bittikten sonra rahiplere şunu dedi: "kardeş ve çocuklarım! Mutfak rahipleri bugünkü akşam yemeğimizi bize gelen yoksul ve fakirlere yemeleri için verdi. Biraz yemek verdi ve biraz yemek arttı. Herkes bundan sistemle değil şükürle bir parça alsın ve bu yolla Allah'tan karşılığını alsın." Hepsi bu sözü kabul etti ve şükredip yemeğe oturdular. Aziz Mor Gabriel'in duaları ve O'na doğrulukla yakaranlara cevap veren Allah'a yakarışı ile tüm rahipler yedi ve doydular. Yemek masalarında her günküden daha fazla ekmek kaldığını gördüler. Bu mucizeyi gören rahipler hayret ve şaşkınlık içinde kaldılar ve sofradan kalkarak hepsi yüksek sesle "kuryeleyson"³⁹⁶ deyip ağladı. Bu mucizenin haberi bütün memleketlerde duyuldu ve herkes bereket için bu artan ekmekten bir parça almak istiyordu ve bunu her duyan Allah'a şükürler sundu.

2.4.30.7. Mor Gabriel Ölülere Diriltiyor

Mor Gabriel'in Allah'ın gücü ile üç ölüyü dirilttiği söyleniyor. Bu mucizeler gerçekleşirken onu gören ve buna doğrulukla tanıklık eden kişiler Yeşu' Sufnoyo ve diğeri Arzonlu (Arzonoyo) Yakup'tur.

---

³⁹⁶ Ya Rab merhamet eyle

Mor Gabriel'in dirilttiği ölümlerden biri Dayro da'Slibo Manastırı'nın reisisidir. Dirilttikten sonra on beş yıl daha yaşadığı söyleniyor. İkincisi Sigun köyünden bir kadının oğludur. Onu vaftiz ederek, Gabriel adını verdi. Mor Gabriel'in öğrencilerinden Theodore, çocuğun dirildikten sonra, uzun bir hayat sürdüğünü, evlendiğini ve çocukları olduğunu kaydetmiştir. Dirilttiği üçüncü ölü ise Olin köyünde³⁹⁷, tanınmış bir ailenin genç oğluydu bu genç de azizin öğrencisi oldu, ona hizmet etti ve mükemmel bir rahip oldu.

2.4.30.8. Mor Gabriel'in Ölümü

Aziz Mor Gabriel yaşlılığında Allah tarafından gece rüyasında "Bu dünyadan göçün yakındır" şeklinde bir görüm aldı. O andan itibaren abraşiyesindeki³⁹⁸, ruhsal koyunlara³⁹⁹ nasihat sözleri vermeye başladı. Rahipler için birçok kanun, kural, ilke ve uyarılar koydu.

Hastalığı şiddetlendiğinde manastır'da bulunan tüm rahip kardeşler toplandı. Ve sağ kolunu uzatarak onları kutsadı. Onları Çobanların Başı İsa Mesih'e emanet etti. Ruhunu teslim ettiğinde, Manastır'a tatlı esinti ile gelen hoş kokulu bir çiğ indi ve tüm Manastır'a yayıldı ve uzun yıllar boyunca Manastır'da kaldı. Gökten tatlı bir nağme ile üç kez şöyle ses geldi: "Hoş geldin uyanık ve çalışkan Çoban! Hoş galip gelen! Gel Efendi'nin sevincine katıl!" Tüm rahip kardeşler bu sözleri duydu. Allah'ın seçilmişinin ruhu mutluluk divanına göç etti. Aziz'in naşı üzerine yedi gün yedi gece yemeden içmeden ve uyumadan dua ettiler.

Azizin defin törenine tüm abraşiyesi katıldı. Büyük Dicle nehrinden Harbo olarak bilinen Gozarto d'Shu'o⁴⁰⁰ nehrine kadar, tüm Turabdin bölgesinden, iki yüz kırk üç köyden insanlar toplandı. Defin törenine 4534 kişi ve on metropolit katıldı: Omid Metropolit İvennis, Mifarkat Metropolit İğnatius, Arzon Metropolit Grigorios, Gzirto Metropolit Baselios, Beth Araboye Metropolit Polikarpos, Şigur ve Habur metropolit Dioskoros, Nsibin Metropolit Afifanios, Dara Metropolit Sisinnios, Kfartuto Metropolit Yuhanon, Savro Metropolit Yakup⁴⁰¹, Cizre; Beth Araboye, güneyde Sincar dağı ve batıda Nusaybin'i de içine alan bölgedir; Şigur, Sincar bölgesidir;

³⁹⁷ Turabdin bölgesinde bulunan Hah (Anıtlı) ve Eştrako (Ortanca) köyleri arasında kaldığı tahmin ediliyor

³⁹⁸ Abraşiyeye, bir metropolitin yönettiği metropolitlik bölgesidir

³⁹⁹ Müminlere

⁴⁰⁰ Cizre

⁴⁰¹ Omid-Diyarbakır; Mifarkat-Silvan; Arzon-Batman'ın kuzeydoğusunda kalan bir yerleşim yeri; Gzirto (Gozarto d'Shu'o)

Nsibin, Nusaybin; Dara, Mardin yakınlarındaki Oğuz köyüdür; Kfartuto, Mardin yakınlarında Koçlu köyüdür; Savro ise Savur'dur.

Mor Gabriel, 23 Aralık Salı günü, günün üçüncü saatinde, Yunani 979,⁴⁰² yılında vefat etti. Bu yılda Manastır'ın yuvarlak kubbelli Azizler Evi'nin mezarları açılıp temizlendi ve içinde sekiz yüz kafatası bulundu.

Mor Gabriel, yetmiş dört yıl yaşadı. On beş yaşında rahiplik eğitimine başladı. Yirmi yaşında Diyakon oldu. Otuz dokuz yaşında Rahip Kardeşlerin Başı oldu. Kırk beş yaşında kahin yani keşiş oldu. Altmış yaşında metropolit resmedildi ve metropolitlik kürsüsünde 14 yıl 7 ay ve 23 gün oturdu. Vefat gününü anma bayramı yanında iki bayramı daha vardır. Bunlardan birisi Yeni Pazar'da yapılanıdır ve üçüncüsü üzüm ayı⁴⁰³ bilinen 31 Ağustos'tadır. Şar'uto⁴⁰⁴ Manastır rahipleri bölgedeki hastalığı iyileştirip yok etmesi için azizin sağ elini keserek Dayro da'Slibo⁴⁰⁵ ve Hah⁴⁰⁶ bölgelerine yolladı (Günel 1970: 267-270).

İnananların mucizeler atfettiği kutsal emanetlere karşı tüm Bizans imparatorluğunda bazen aşırıya kaçan dini saygınlık gösteriliyordu. Kutsal enerjinin yeryüzünde kalan kafatası ve kemiklerde kalmaya devam ettiğine inanılıyordu (Yousif 2009: 54).

2.4.30.9. Mor Gabriel'in Cesedini Çalanların Hikâyesi

Bu hikâye Kartmin Manastırı rahipleri imzaları altında onaylanmıştır. Hanna Dolapönü olayı şöyle anlatmaktadır: "Kıl'at – el Cedide⁴⁰⁷" manastırından on rahip tarafından, geceleyin Mor Gabriel'in cesedini mezardan çıkarıp manastırın dışına götürdüklerini, çaldıkları bu azizin cesedi⁴⁰⁸ omuzlarken; herhangi bir maksatla gece gezisine çıkan bir çapulcu şebekesinin hücumuna uğramışlar. Çalpuçular, hırsız rahiplerin birisini öldürünce diğerleri kaçmıştır. Ceset ve öldürülen rahibin cesedi yerde kalmıştır. Hikâyeyi yazan ve onaylayan rahipler der ki; Kartmin köyü halkı gelip bize olayı anlatınca bizden kırk yedi rahip arkadaş Kartmin köyüne gittik. Yerde bırakılan Mor Gabriel'in ve öldürülen diğer rahibin cesetlerini sedyeler üzerinde manastıra getirdik,

⁴⁰² Miladi 668

⁴⁰³ Turabdin'de üzüm ağustos ayında yetişir.

⁴⁰⁴ Veba hastalığı olduğu tahmin edilmektedir.

⁴⁰⁵ Haç manastırı; Çatalçam

⁴⁰⁶ Anıtlı

⁴⁰⁷ Yeni Kale

⁴⁰⁸ Hayli zamandan beri öldüğü halde teaafün etmemiş

Aziz Mor Gabriel'in cesedini tekrar mezarına, rahibin cesedini de umumi mezarlığa gömdük (Günel 1970: 22-86).

2.4.30.10. Son Dönemlerde Mor Gabriel Manastırında Gerçekleşen

Mucizeler

Yüce tanrı, her zaman ve her yerde değerli şahsiyetleri onurlandırmak için onların vasıtasıyla birçok mucize gerçekleştirmiştir. Bu manastırda bulunan azizlerin mezarlarını imanla ziyaret eden insanların birçoğu birçok kez bu mucizelere tanık oldu. En sık rastladığımız mucizelerden biri de uzun yıllar çocuk sahibi olamayan ailelerin bir sonraki sene bebekleriyle beraber manastırı ziyaret edip yeni doğan çocuklarını manastırda vaftiz etmeleridir (Aktaş 2013).

Gerçekleşen bu mucizelerin anısına Hristiyanlar yeni doğan çocuklarına Gabriel, Gebro, Gevriye, Gabi ve Gabriela. Yezidiler ve Müslümanlar ise Umur veya Ömer ismini koyarlar.

Gerçekleşen mucizelerden birkaçı şunlardır;

Kız Çocuğun Erkek Oluşu: 1866 yılında, Bsorino'lu raban Yeşu döneminde, İvardolu Sait oğlu rahip havşab, manastırda yaşadığı dönemde gerçekleşen bu mucizeyi şöyle aktarmaktadır. 1865 yılında, Midyat'ta ikamet eden Manamlı İshok erkek çocukları yokken vefat etmiş. Sadece daha anne sütüyle beslenen dokuz aylık Şmuni adında bir kızı vardı. Erkek çocukları olmadığı için bazı Müslümanlar Hristiyan köylülerle anlaşarak malına el koymak istediler. Bu durum karşısında kızın annesi Mor Gabriel Manastırı'nı ziyaret ederek Mor Gabriel'in mezarına sığındı. Kızını da azizler evindeki mezarların üstüne koyarak büyük bir üzüntüyle dua etmeye başladı. Üçüncü günün sabahında ise, kızını uykudan uyandırmak isteyen acılı anne, kızın erkek olduğunu gördü. Gördüğü manzara karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen anne tüm manastır sakinlerini bu mucizeye tanık olmaları için çağırdı. Aynı zamanda yaşadığı büyük üzüntü, yerini mutluluğa bıraktı. Başta dönemin manastır başrahibi Rabban Yeşu, rahip Havşab, rahip Yakup ve diyakonlar ile o esnada manastırda bulunan diğer Müslümanlar da tanık oldu. Yaşanan bu mucizenin haberi tüm Turabdin bölgesine yayıldı. Adı Şmuni olan kız, erkek olduktan sonra adı Gabriel olarak değişti ve böylece babasının malını kurtarmış oldu.

Gabriel yaklaşık elli sene yaşadı. Evlenip bir erkek çocuğu oldu. Oğlunun da hala Suriye'nin Kamışlı şehrinde yaşadığı ve bir kızının olduğu bilinmektedir.

Kız Çocuğu Erkek Oluyor: Barbara Türker'in annesi bu olayı anlatmıştır.⁴⁰⁹ Yengesinin kızının beş kızı varmış. Bunlar erkek çocuk istiyorlarmış. Daha önce iki erkek çocukları olmasına rağmen yaşamamışlar. Onlar da bunun üzerine Almanya'dan, Mor Gabriel Manastırına dilekte bulunmak için gelmişler. Dilekleri kabul olursa adak adanmışlar. Adakları da doğacak çocuklarının saçını yedi sene hiç kesmeyip uzatmakmış. Onlar da yedi yıl sonra gelip geçen hafta pazar günü (22 Haziran 2014) çocuklarının saçlarını kestirmek için geldiler.

Kilise ve manastırlar umut ışığıdır. Çocuğu olmayan üç dinde çaresiz insanlar manastıra şifa bulmak için gelirler. Azizler Evi, manastırın en kutsal yeridir. 12.000 kişinin kemikleri burada bulunmaktadır. En kutsal mekân çok fazla ziyaret ediyor.

Mor Gabriel Manastırı Müslüman Kız Çocuğu Erkek Oluyor: Bir gün bir Müslüman'ın kız bebeği hastalanmış. Bu bebek yakınlarda halk hekimliği yapan bir adama götürülmüş. Adam elinden geleni yapmış. Hatta en sonunda bebeğin sırtına birçok çizik atarak yaraları iyileştirmeye çalışmış; ama yine başarısız olmuş. Bebeğin ağlamaları, feryatları dinmemiş. Komsular: "Bir kez de manastıra götürün." demişler. Onlar da komşularının dediklerine uyarak bebeği Mor Gabriel manastırına götürmüşler. Kız olan bebek gece sabaha kadar manastırda kalmış. Sabah çıktığında kız olan bebek iyileşmiş; fakat manastırdan erkek bebek olarak çıkmış (Sancak 2008: 82). Yörede bu efsanenin pek çok varyantı anlatılmaktadır. Ömer Seyfettin'in Ebemkuşağı hikâyesini de akla getirmektedir.

Deniz Kırılmaz da (2014) Deyrul Umur, Midyat'ta kalan bir ailenin kızları varmış Tanrı'dan oğullarının olmasını istiyorlarmış. Mor Gabriel kendine eziyet etmek için orada da dua ettiği yere kızını veriyor. Kız çocuğu oğlan olarak geri dönmüş

Un'un çoğalması: Metropolit Yuhanon Dolabani (Ö: 1969), Midin'li manastır başrahibi Abdullahad'tan (Ö: 1962) şu alıntıyı aktarmakta; 1908 yılında manastır reisi Mor Athanasios Afrem (Ö: 1913) zamanında, manastırda rahip, öğrenci ve personelden oluşan yaklaşık kırk kişi yaşamaktaydı. 13 Ocak günü, mutfak sorumlusu rahibe Besna,

⁴⁰⁹ 24/06/ 2014'te Mor Gabriel Manastırında gerçekleşen bir mucizedir. Kadının adı Jane, oğlunun adı Amanuel'dir.

mutfakta un kalmadığını metropolite bildirdi. Akşamüzeri haberi alan metropolit, ertesi gün erkenden işçileri Kanak köyüne gönderip un alınmasını sağlayacaktı. Ancak aynı günün gecesinde kar yağdı ve bütün yollar kapandı. Sabah uykudan uyanan metropolit yağın karı görünce umutsuzluğa kapılmadan; ‘manastır azizlerinin dualarıyla o’na yakardığımız Allah’ın isteği olsun. Hayatımızı dilediği gibi idare etsin’ dedi. Yemek vakti geldiğinde ise rahibe Besna sofrayı hazırlamak için mutfağa gitti. Mutfağa girdiğinde, yaklaşık 600 kilo ağırlığındaki iki deponun un dolduğunu gördü. Bu mucize karşısında Allah’a şükrettikten sonra çoğalan undan yemek yaptı ve tüm manastır sakinleri Allah’a şükretti.

Parlayan Işık: 20 Şubat 1954 yılında, kahinler pazarının akşamında, manastırda bu mucize gerçekleşmiştir. Akşam duasından sonra Turabdin metropoliti Mor İvannis Afrem Bilgiç (Ö: 1984) manastır sakinleri ve manastırda bulunan diğer misafirlerle birlikte azizler evinde dua etmeye gittiler. Manastırda yıllardan beri devam eden geleneğe göre, azizlerin kutsal mezarlarından kutsanmak ve bereketlenmek için dualar edildi. Dualar sonunda herkes kendi odasına çekildi. Gece saatler on’u gösterirken, Bsoinolu Diakon Gabriel odasından dışarı çıkınca, azizler evinin avlusunun güneş gibi parladığını ve parlayan bir ışığın azizler evinden ve kırklar evinden çıkıp yukarıya doğru yükseldiğini gördü. Gördüğü mucize karşısında şaşkına dönen Gabriel, zaman kaybetmeden oturma salonuna giderek hazır bulunanlara gördüklerini anlattı. Misafirler de hemen dışarı çıkarak Gabriel’in anlattığı şekilde parlayan bir ışığın yukarı doğru yükseldiğini ve daha sonra gökkuşağına dönüştüğüne tanık oldular. Bir ucu azizler evinin üzerinden yükselirken diğer ucu Mısırlılar kubbesi ve ölümler kubbesi üzerindeydi. Belli bir süre bu şekilde bekledikten sonra, eski ve harabe olan Mor Şemun kilisesinin üzerine gitti. Oradan da azizler evinin karşısında bulunan Meryem Ana Kilisesine geldi. Kısa bir süre sonra manastırın orta avlusuna ilerledi ve Mor Şmuel ve Mor Şemun kilisesinin üzerinde durdu. Işığın boyu bir insan boyundan daha uzun değildi. Yaklaşık altı saat parladıktan sonra kayboldu. Bu mucizeye tanık olan insanlar da yüce Tanrı’ya dualar ediyordu (Dolabani 2001: 208-214).

Kilise ve manastırlar umut ışığıdır. Çocuğu olmayan üç dinde çaresiz insanlar manastıra şifa bulmak için gelirler. Azizler evi manastırın en kutsal yeridir. 12.000 kişinin

kemikleri burada bulunmaktadır. En kutsal mekân çok fazla ziyaret ediyor (Şükrü Aktaş).

Çocuğu Olmayan Kadın: Geçen yıllarda büyük bir markette müdürlük yapan bir Müslüman, eşi ile birlikte Manastır'a geldiler. Bu ailenin 17 sene çocukları olmadıkları için Manastır'ın bu konuda çok kişiye fayda verdiklerini duyduklarından gelmişler. Çocuğu olmayan kadın azizler evindeki topraktan alır. Rahibeler onların başına su dökerler. Bu su kutsal ve okunmuştur. Manastırı imanla ziyaretlerinden bir yıl sonra çocukları oldu. Metropolite teşekkür etmek için manastıra bağış yapmak istediklerini söylediler. 31 Ağustos günü Mor Gabriel'in günüdür. 7. yüzyılda yaşanan mucizenin hatırlatılması ile bu bayram her sene kutlanır. Manastır o gün, dünyanın dört bir yanından ortalama 1000 kişinin ziyaretine uğrar. Manastırı ziyaret edenler burada gece yatıya kalırlar. Manastırın çevresindeki köylerden birinde yaşayan 80 yaşlarında Müslüman bir amca manastırda yemek verilen kazanların yemek dağıtılmasına rağmen eksilmediğini, bereketli olduğunu söyler. Yüzlerce insanın yemesine rağmen meleklerin ve azizlerin bereketininin etkili olduğu inancı hâkimdir. Müslüman amca da, şaşkınlığını dile getirir.

Mor Gabriel'i ziyaret edip şu anda ikizleri olan ve İstanbul'da yaşayan bir kadının da manastırın mucizeleri ve bereketi ile çocukları olduğuna inanılmaktadır.

Manastırı sadece Süryaniler ve Hristiyanlar değil, Müslümanlar ve Yezidiler de şifa bulmak için ziyaret etmektedirler. Müslüman kadınlar Mor Gabriel Manastırı'nı ziyaret ettikten sonra çocuk sahibi olmuşlarsa çocuklarının adı genellikle Ömer veya Umur koymaktadırlar. Hristiyanlar ise Gabriel adını çocuklarına vermektedirler. Dileklerinin karşılığı ve şükran duygusu ile çocuklarına Manastıra da adını veren azizin ismini vermektedirler.

Mor Gabriel'in Eli: 31 Ağustos'ta Mor Gabriel vefatından yüz otuz sene sonra bölgede ve manastırda hastalık oluyor. Yedi yüz- sekiz yüz rahip hastalık durdurmak için ne yapalım demişler. Mor Gabriel mezardan çıkartılır. Manastıra getirilir. Sabaha kadar dua ederler. Mor Gabriel'in cesedi bozulmamıştır. Eline esasını haçını verirler ve duvara yaslarlar. Sabah cesedin duvardan 1.5 m uzaklaştığı görülür. Manastırdaki

rahipler tarafından sabaha kadar dua edilir. Yöredeki ölümler birkaç gün sonra durmuştur.

Mor Gabriel'in naaşını bir daha rahatsız etmemek için rahipler onun yüz otuz sene sonra bile bozulmayan vücudundan bir parça kesip bereketinden ve şifasından faydalanmak istediler. Ancak bunu yapan rahibin de öleceğini biliyorlardı. İçlerinden biri öleceğini bile bile cesaret göstermiştir. Mor Gabriel'in sağ elini kesmiştir. Bunu yapan rahip daha sonra ölmüştür. Rahibin bağışlanması için dua edilmiştir. Rahibin iyi niyetle, bereket için bıraktığını dualarında dile getirmişlerdir.⁴¹⁰

Dediler her zaman bu cenazeyi mezardan çıkaracağımıza bir numune alsak onun vücudundan. Daha iyi değil mi? kimse cesaret edemedi tabi onun vücudundan parça almaya. Bir rahip dedi ki: ben toplumun menfaatine kendimi feda ediyorum. Gitmiş onun elini kesiyor. Kesince de simsiyah oluyor onun vücudu. Hastalanıyor rahip. Ne ölüyor ne kalıyor. Yani böyle kötü duruma düşüyor. Sonra herkes toplanıyor. üç gün üç gece rahip için dua ediyorlar. Allah onu bağışlasın diye. O kendi için yapmadı bunu. Toplumun menfaati için yaptı. Sonra işte ses gelmiş. Allah tarafından ben sizin için bağışlıyorum onu. Sonra rahip vefat etti. Ve hala o rahip, Mor Gabriel'dedir. Yani o parmaklar hala oradadır.. her zaman 30 Ağustosaki anma gününde, bu el kesme aynı zamanda anma günüdür. Her zaman çıkarılır. Millet ondan bereket alıyor. Bir rahip kendini feda etti, toplumun menfaati için tabi. Yüzlerce fedakar azizimiz vardır.

Havada Duran Taş: Melek gece yarısı gelip öğrenci olan Simon'la yapmak istedikleri kilisenin kuzey-doğu-batı temelleri atılır. Ne kadar yüksek olduğuna o gece karar verirler. Sabah olduğunda Samuel'e biz gece yarısına kadar seninle çalıştık ya der. Samul'e sesini çıkarmaz. Gelenin kendi görüntüsü altında bir melek olduğunu anlar. Kiliseyi ertesi gün tamamlamak istediklerinde biz iki kişiyiz bu kadar büyük bir kiliseyi nasıl yapabiliriz demiş. O zamanda bir taşı alıp kaldırmış. Ve taş havada kalmış. Allah'ın inayetiyle bu taş nasıl havada kaldıysa bu kilisede o şekilde inşa edilecektir. Manastırın mucizesi olarak o taş havada uzun süre kalmıştır. Ta ki içeriye erkek kılığında bir kız girinceye kadar.

⁴¹⁰ Sağ elin yıllar içinde sadece parmakları kalmıştır. 31 ağustosta bayramda halka gösterilir. Yaşanan bu mucizevi olayda rahibin başına gelenleri de Papaz İshak Ergün anlatmıştır

Mor Gabriel, sadece Süryaniler için değil, tüm Hristiyanlık için önemlidir. Kudüs'e gidip hacı olabilmek için mutlaka Mor Gabriel manastırını da ziyaret etmenin gerekliliğine inanılmaktadır. Manastır bu önemi gösterdiği mucizelerden ve tarihinden alıyor. Kudüs'e savaş gibi olumsuz dönemlerde gidilemediği zaman 7 kez Mor Gabriel'e gidilince Hacı olunabileceği yönünde bir inanç vardır.

Mor Gabriel Manastır'ına Baston ile gelip bastonsuz çıkan hastaların olduğu iddia edilmektedir.

Mor Gabriel'de günümüze kadar devam eden mucizelerden bazıları Manastırın ziyaretçi defterine yazılmıştır.⁴¹¹

Suat Altınsu Bırhıke: Midyatlıyım şimdi İsveç'te yaşıyorum. Dört kızım var hep bir oğlumun olmasını istedim. O yüzden ben, kardeşlerim, annem, kayınvalidem ve çocuklarım manastıra gelip dizlerimizin üstünde emekleyerek ve gözyaşı dökerek Mor Gabriel'den yürekten bir oğlan diledik. Adak adadık adağımız; eğer oğlan olursa adını Gabriel koyup ve vaftizini Mor Gabriel'de yapmaktır. Rahibe başımı kutsal Mor Yuhanun'un kutsal suyuyla yıkayarak bana ve kocama toprak yedirdi. O topraktan İsveç'e de götürdüm.

Bir sene sonra hamile kaldım. Oğlumun doğumuna üç dakika kala doktorlar erkek olduğunu söylediler. Söz verdiğim gibi adını Gabriel koydum ve vaftizini Mor Gabriel manastırında yaptık. Yıl 1997. vaftizi seyidne Samuel Aktaş ve abuna Hori Ado Onar yaptı. 100 kişilik bir ziyafet verdik. Et pişirdik yedik içtik eğlendik. Akşam akrabalar arasında eğlence yaptık. Gabriel'in saçını beş yaşına kadar hiç kesmedik. 2001 yılında Mor Gabriel'e gelip saçını kestik. İnşallah ben imanı az olan kişilere örnek olurum. Demek istediğim insan yürekten dilerse Allah ve Mor Gabriel insanları boş göndermiyor. Darısı benim gibi olanların başına. Gabriel şuan yedi yaşında ve buraya gelmek gene kısmet oldu. Her gelişimizde burayı mutlaka ziyaret ederiz. 27. 06. 2003.

Meryem Küçükaslan: 1975 tarihinde dünya evine girdim. İlk kız çocuğumuz 22. 7. 1976 tarihinde Midyat'ta sakat olarak doğdu. İkinci kız çocuğumuz 17. 12. 1980 tarihinde Avusturya'nın Viyana şehrinde sakat olarak dünyaya geldi. Avusturya'daki doktorlar çocukların durumunu gördükten sonra büyük bir kontrol altından geçirdikten

⁴¹¹ Şükrü Aktaş aracılığıyla Manastır defterinden alınmıştır.

sonra kesinlikle bana çocuk getirmemi yasakladılar. İlk doğan kız sekiz yaşında vefat etti. İkinci kız ise on sekiz yaşında vefat etti. Doktorların tavsiyelerine hiç aldırmadım. Ben günahkâr, imanım ve umudum rabbimiz İsa Mesih'te daha büyük olduğundan feryatlarımı 1991 tarihinde mukaddes Mor Gabriel manastırına ilettim ve ziyaretinde bulundum. Feryatlarımı manastırda yatan bütün mukaddeslere başta mukaddes Mor Gabriel'e ilettim. Ben günahkâr kadın dua, oruç ve feryatlarımı işittiler. Allah bana 9. 8. 1993 tarihinde sağlam bir oğlan verdi. Rabbimiz İsa Mesih duamı mukaddes Mor Gabriel vasıtasıyla bereketlerini benden esirgemedi. Ve çocuğun ismini Mor Gabriel adına koyduk. Eski adetlerimize göre çocuğun saçını 7 yaşına kadar uzattık. Saçının kesilmesi Allah'a ve mukaddesle söz ederek Mor Gabriel'de olacak. Yüce Allah Tanrı'ya şükürler olsun. 8. 8. 2000 tarihinde Mor Gabriel manastırı ziyaretimizde Turabdin Metropoliti Samuel Aktaş ve orta Avrupa Metropoliti Yeşu çiçek tarafından ilahi terennümlerle saçları kesildi. Kırık Türkçemle yazdığım için bütün okuyanlardan özür diliyorum. 7. 8. 2000.

İsveç'ten Semiran ve Fehmi Varlı: On yıl önce babam Melek Bisse ve annemle çok büyük bir imanla Mor Gabriel'e geldik. Çünkü benim dört kızım vardı ve kocamın ailesinde yedi kardeşten yirmi üç kız ve bir erkek vardı bu yüzden ben de, erkek çocuğumun olacağına inanmıyordum. Mor Gabriel'den döndüğümüzde Allah'ın ve Mor Gabriel'in izniyle hamile kaldım. Dokuz aydan sonra Allah bana bir erkek çocuğu verdi. Adını Gabriel koyduk. Eşimle birlikte Mor Gabriel'e teşekkür etmek için on sekiz yıllık çocuğun maaşını Mor Gabriel'e hediye vermek istedik. Ve üç sene saçını uzatıp Mor Gabriel'e getirmeyi istiyorduk. Ama o zamanlar Midyat'ta korku vardı. Metropolitten izin alıp saçını İsveç'te kestik. Ama metropolit ve biz korku bitince çocuğu Mor Gabriel'e getirmeyi kararlaştırdık.

On yıl sonra çocuğumuzu Mor Gabriel'in ayağına getirdik. Metropolitle beraber azizlerin mezarlarını gezdik. Metropolit dua edip Gabriel'in saçını kesti. İki gün boyunca manastır halkına ve akrabalarımıza yemek yaptık. Allah bütün çocukları bağışlasın ve benim oğlum da. Mor Gabriel'den çok memnunuz. Büyük bir inancım var ki; dua ve imanla geleni Mor Gabriel geri çevirmeyecektir. Mor Gabriel'deki metropolit, rahip ve rahibeler, akrabalarım ve burada bulunan herkese teşekkürler.

Moshel ve Hanan Eser: On bir yıldır çocuğum yoktu. Evlendikten on bir yıl sonra Mor Gabriel'e gelip bütün azizlerden bana çocuk vermelerini diledim ve ikiz çocuğum oldu.
20. 05. 2007

Markos ve Helen Dolaş: Biz Adıyaman'ın Kahta ilçesinde yaşıyoruz. Beş yıllık evliydik. Çok istememize rağmen çocuğumuz olmuyordu. Tüm tedavi yöntemlerini denememize rağmen çocuk sahibi olamıyorduk. Bir gün arkadaşımız bizi rüyasında görmüş. Rüyasında eşimle birlikte Mor Gabriel manastırına gelip tanrıdan bize bir evlat vermesini diliyormuşuz. Bunun üzerine kalkıp buraya geldik. Ve Rab İsa Mesih'e bize bir çocuk vermesi için dua ettik. Rabbimiz dualarımızı kabul etti ve Mor Gabriel'e geldikten kısa bir süre sonra eşim hamile kaldı. Bir oğlumuz oldu. Adını Deyrulumur'dan alıp Umur koyduk. Bugün 22. 07. 2012 ve biz şu anda Mor Gabriel manastırında oğlumuzun vaftizini yapmak için bulunuyoruz. Bu tarifsiz mutluluğu bize yaşatan rabbimize, Mor Gabriel'e ve bütün azizlere sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Tanrı'ya şükürler olsun.

Deyrul Umur Manastırı (Mor Gabriel): Kilisenin en eski yerinde ayin yapılır. Kilisenin temelleri 1397 yılında rahip olan Mor Samuel tarafından atılmıştır. 1512'de desteklerle bitirilmiştir. Manastırın yaklaşık 1615 yıllık bir tarihi vardır. Manastırın tavanında Bizans krallarının hediye olarak yolladığı yaklaşık doksan kilo altın ve gümüş olduğu anlatılmaktadır. Timur yöreye gelince tüm altınları götürmüştür. Hala altın kalıntıları vardır. Manastırda vaftiz kurnası vardır. Doğan çocuklar burada vaftiz edilir. Buradaki taş şarap yapımında kullanılır. Süryanice yazılar bulunmaktadır.

2.4.31. Çileciler ve Sütuncular

Süryani kilisesi içinde, manastır yaşamıyla ilgili olarak koyu bir çilecilik eğiliminin varlığı daha ilk yıllardaki kayıtlardan görülebilir. Süryani azizlerinin tarihi ST. Augin'den (ö.y.363) Aziz Yakup Baraday'a kadar nefislerini öldürmüşlerdir. Ancak Süryani çileciliğinin en çarpıcı ve tümüyle kendine özgü çizgisi, dünyadan el etek çekip antik sütunların ya da kendi yaptıkları sütunların üzerinde tam bir inzivaya çekilen azizlerin ortaya çıkışıdır. Bunlar Grekçe sütun sözcüğünün Batı dillerine çevrilmesiyle, sütuncu anlamına gelen "stylites" sıfatıyla anılır. Bu yaşama biçimini yaratan ve yayanın St. Simeon Stylites (y. 389-459) olduğu söylenir (Atiya 2005: 208).

Yunan, Süryani, Gürcü, Ermeni ve Arap tarihçilerin tümü, onun olağanüstü yaşamı konusunda görüş birliği içindedirler. Bu yaşam öyküsü, Süryani kilisesi ve Süryani manastır ideali tarihinde en parlak sayfalardan birini oluşturur (Atiya 2005: 208).

2.4.31.1. Sütuncu Simeon

Dindar Hristiyan bir ailenin oğlu olarak Suriye- Kilikya sınırındaki Sis'te doğan Simeon çocukluğunu çobanlık yaparak geçirdi ve hiçbir eğitim görmedi. Dağlardaki yalnız günlerinde kutsal ve yapıcı bir hayatın düşleriyle yaşadı. 16 yaşına doğru yakınlardaki bir keşiş topluluğuna katıldı ve çileci hayatının ilk on yılını burada geçirdi. Daha ilk gençlik yıllarında bile çilecilik ve kendine işkence konusunda öyle adımlar attı ki yaşlı keşişleri bile ürküttü. Öteki keşişler iki günde bir oruç bozarken o haftada sadece bir öğün yemek yiyordu (Atiya 2005: 209).

Daha sonra hurma ağacı liflerinden yaptığı sert bir kuşağı giysisinin altından beline sıkıca sardı ve bunu herkesten gizledi. Sırrı ancak gövdesinden kanlar sızması üzerine ortaya çıktı. Ülseri için önerilen bir yağ kullanmayı reddedince başrahip onu manastırdan uzaklaştırmaya karar verdi. O da dağa çıkarak kuru bir sarnıç içinde beş gün saklandı. Bu arada başrahip işlediği günahtan çok pişman olmuş ve keşişleri onu bulup geri getirmeleri için dağlara salmıştı. Ama o manastırda fazla kalmadı. Çünkü daha çok büyük çileler için yanıp tutuşuyordu. Antakya yakınlarında Telineşini çölüne çekildiğinde Bassus adlı birinden hücresinin girişine bir duvar örmesini ve paskalyadan önceki büyük perhiz (Lent) başladığı için kendisine kırk gün hiçbir yiyecek ve içecek vermemesini istedi (Atiya 2005: 209).

Bassus duvarı ördü ancak azizin ölmemesi için hücreye 10 somun ekmek ve bir testi su bıraktı. Kırk gün sonra duvarı yıktığında ekmek ve suya dokunulmamış olduğunu ve Simeon'un can çekişmekte olduğunu gördü. Koma halindeki aziz tedavi edilerek sağlığına kavuştu. Biyografisinin yazarı Theodoret, azizin bu uzun perhizi 28 yıl art arda tekrarladığını anlatır. Doğal olarak ünü bütün Hristiyan alemine yayıldı ve hücresi hacılar tarafından ziyaret edilmeye başladı. Mucizeler göstererek kötürümleri ve hastaları iyileştiriyor, kısır kadınlar onun tarafından iyileştiriliyordu.

2.4.31.2. Sütuncu Aziz Simeon

Süryani monastisizminin azizlerinden biri sütuncu Aziz Simeon'dur⁴¹². 5. ve 6. yüzyıllarda yükselişe geçen Doğu asketizminin belkide en önemli karakteri olan Simeon 385-390 yılları arasında Suriye ve Kilikya arasında bulunan Sis kasabasında dünyaya geldi. Bir gün kiliseye gitti ve kendisine bir vizyon göründü. Karşısına dikilen kişi sanki bir yıldırım gibiydi. Ve elbisesi güneş gibi parlıyordu. Yüzü de ateşin kıvılcımları gibiydi. Elinde altın bir asa tutuyordu ve Simeon onu ilk gördüğünde korkarak gözlerini aşağıya çekti. Daha sonra onu bir dağın tepesine götürdü. Ve Simeon'a oradaki taşları göstererek "inşa et" dedi. Bunu anlamayan Simeon'a kutsal kişi yardım etti. Ve inşa tamamlandı. Simeon " bu nedir?" diye sorduğunda kutsal varlık cevap verdi: "bu Tanrı'nın ibadet edeceğin sunağdır, tütsü yak ve kutsal kitabı işit." İşte Simeon'un ölümünden (459) kısa bir süre sonra bir öğrencisi tarafından yazılan biyografisi bu şekilde başlıyor. Sürekli perhiz yapan oruç yapan Simeon kilisede kardeşlerin arasından ayrılarak kendisine bahçede bir çukur kazdı ve iki yıl orada yazın sıcaklığında ve kışın şiddetine karşı koyarak yaşadı.

Simeon çok uzun oruçlar tutmaya başladı. Hurma ağacı liflerinden yaptığı bir halatı vücuduna sıkıca saran Simeon, yine başrahibin bunu öğrenmesiyle onun gövdesinden kanlar akmasına neden olan bu ip çözüldü. Yine bir gün Simeon, ayakta dua ederken şeytan ona gözükmüş ve gözlerine ağır bir darbe vurmuştu. Başrahibin doktor tavsiyesine onun cevabı " beni mezara götürün" olmuştur. Üç gün mezardan gelemeyen Simeon'u kardeşler gördüğünde inanmamışlardı. Kardeşler bir süre sonra onun manastırdan kovulmasına neden oldu. Simeon, Urfalı Mar Bassus'dan hücresinin önüne bir duvar örmesini istedi. Kırk gün sonra Simeon'un hücreğine gittiğinde koymuş olduğu 7 somun ekmeğe ve testi içindeki suya hiç dokunulmadığını görmüş. Bu arada Simeon hastaları da iyileştirmeye başlamış. Simeon, Telneşin'e üç mil mesafede olan Yathlaha kasabasından gelen felçli bir kızı ıyileştirmiş ve onun babası da hayatını bundan sonra Simeon'un yanında geçirmiştir. Simeon, asıl ününü sütun üzerinde kazanmıştır. 30 küsur yıllık sütun üstünde bir yaşam, hem de Suriye'nin sert iklimine

⁴¹² Turabdin'deki tek stylitesi. Yer ile göğün arasında olmak için bir sütunun tepesine konan bu "Tanrı'nın delileri" geleneğinin kurucusu, V.yüzyılda Suriye'de yaşamış olan Mor Simeon'dur. Bu sütunun içi oyuktur ve VII. yüzyılda nakşedilmiş dibindeki yazıta göre de o kadar eskidir. Bu sütun Süryani keşişlerinin çile çekme eğilimini doğruluyor (Courtois 2011: 66).

karşı, sadece başında bir kukuletayla kalmıştır. Bu nedenle yanına çok sayıda insan akın etmiştir. Tanrı tarafından ona verilen hekimlik gücü ile her gelenin sıkıntısını geçiriyordu. Simeon, Antakya şehri için önemliydi.

C.Mango bu konuyla alakalı şöyle der: “Kırsal kesimde, keşiş tanıdık bir fügürdü ve kazara dikkate değer bir münzevi ise gerçek bir toplumsal amaca hizmet ediyordu. İnsanların ve hayvanların hastalıklarına şifa veriyor, şeytanları kovuyor ve değim yerindeyse putperest çağrışımlarla tehlikeli hale gelen yerleri dezenfekte ediyordu. Kısacası, bir çeşit büyücü-hekim işlevi görüyordu” (Tural 2011: 86-96).

Simeon’un bedeni tuttuğu oruçlardan dolayı çok esnekti. Eğildiği zaman başı yere değerdı. Simeon’un ziyaretine gelen bir seyirci bir gün azizin günde kaç defa eğildiğini saymaya kalkmış ama 1244 rakamına gelince bu işi bırakmış. Hastaları iyileştirdi, mucizelere neden oldu ve binlerce kişinin Hristiyanlığa geçmesine araç oldu. Keşişin yaşadığı dönemde bütün bunların görgü tanığı olan kutlu Theodoretos, onu bir dünya harikası olarak niteledi ve Simeon’u bir mumluk üzerinde duran muma, hatta ışınlarını her tarafa yayan güneşin kendisine bile benzetti (Tiefenbach 2012: 273).

Simeon ne kadar alçakgönüllü olmaya çabaladıysa da ruhsal gururla sık sık denendi. Bir defa görünümde kendisine ateşten oluşan arabaya binen bir melek görünmüş. Melek Simeon’u İlyas gibi o arabaya göklere götürecekmış, nitekim kutsanmış ruhlar onu dört gözle beklemişler. Ne var ki aziz sağ ayağını arabaya koyarken bacağıncı incitmiş ve şeytanın göstermiş olduğu serap, haç işaretinin karşısında silinmiş. Belki de Acta Sanctorum’un (Kutsal İşleri) kaydettiği bu olay, Simeon’un bacağındaki uru açıklamak ve ölümlü insanın kendi kendini aldatma tehlikesinden korumak için icat edildi (Tiefenbach 2012: 274).

2.4.32. Sultan Şeyhmus

Sultan Şeyhmus, Diyarbakır – Mardin yolu arasında Şeyhan adı ile anılan yerde türbesi bulunan büyük bir zat olduğuna inanılmaktadır. Müslüman halk arasında Sultan Şeyhmus’un büyük bir evliya olduğu ve Şeyh Abdülkadir Geylani zamanında yaşadığı anlatılmaktadır. Yörede Sultan Şeyhmus’un türbesi özellikle çocukları olmayan, yaşamayan aileler tarafından ziyaret edilmektedir. Sultan Seyhmus’a çok sayıda keramet isnat edilir. Basri Konyar “Diyarbakır Yıllığı”nda bunlardan birini söyle

anlatır: Bir gün Bağdat'taki tekkesinin havuzu başında müritlere ders veren Şeyh Abdülkadir Geylani Hazretleri, tesadüfen muhtelif iklim ve milletlerden yetişmiş evliyalarından bahsederken mensuplardan biri Kürtler'den de evliya yetişmiş midir? diye sorar. Hz. Abdülkadir Geylani henüz cevap vermeden manen bundan haberdar olan Sultan Şeyhmus, Şeyhan'daki mescidinde bulunan küçük havuza ayağını daldırarak çalkalamış, buradan sıçrayan sular, Bağdat'a kadar ulaşarak Hz. Abdülkadir Geylani ve müritlerinin yüzlerini, gözlerini ve kitaplarını ıslatmış. Bunu gören Abdülkadir Geylani Hazretleri taraftarlarına dönerek ve gülerek "İşte bunu yapan bir Kürt evliyasıdır." der (Güler 1998: 161). Bu olay üzerine Abdülkadir Geylani ve arkadaşları, sultanı ziyaret kaygısına düşerler. Yola büyük alaylar dizilerek Seyhan'a yaklaşıncaya Sultan Şeyhmus, kocaman bir kaya parçasına binmiş ve canlı bir at gibi yürütüp koşturarak Hz. Abdülkadir Geylani'yi ve alayını karşılamıştır.

Hz. Abdülkadir'le tanışan Sultan Şeyhmus bundan sonra dost olmuşlardır. Her yıl ekim ve kasım aylarında çarşamba, perşembe ve cuma günleri burayı ziyarete gelenler mutlaka kurban keserler. Dileklerde bulunurlar. Gelenlerin geçkinleri yemek pişirirler, genç kızlar ve erkekler davullu-zurnalı halay çekerler (Güler 1998: 162). Bu önemli ziyaret Mardin-Diyarbakır yolu üzerinde 20. kilometresindedir. Şeyhan adı ile anılan bölgenin içindedir. Osmanlı tipi bir cami ile Sultan Şeyhmus ve arkadaşlarının türbeleri vardır. Hicri: 470, Miladi: 1055 yılında burada şehit olmuştur. Arap mimarisi ile türbe yapılmış olup burada yatmaktadır (Güler 1998: 199; Sancak 2008: 79-80).

Süryaniler açısından Sultan Şeyhmus'un önemi ise; kendisinin aslında Şeyh Ukomo adlı Hristiyan bir aziz olduğu iddia edilmektedir. Şeyhan'daki türbenin yerinde de kilise olduğu düşünülmektedir. Bölgeye Müslümanlar'ın yerleşmesiyle azizin mezarının da türbeye çevrildiği kerametlerinin de devam ettiğine inanılmaktadır.

2.4.32.1. Sultan Şeyhmus-Musa Habeş

Gabriel Akyüz; Sultan Şeyhmus olarak tanınan kişi, Hristiyanlar arasında Siyah Muso, Muşe Yukomo, Musa Habeş olarak bilinen azizdir.. Şeyh Musa kelimelerinin birleşiminden Sultan Şeyhmus olmuş. Şeyh Musa, biz buna Şeyh Mukomo diyoruz. Siyah Musa çok ünlü bir zattır. Bu bir katildi, hayduktu. Pek çok kişiyi öldürmüştü. En

sonunda çölde yürürken karşılaştığı mucizeyle tövbe ederek Hristiyan olmuş.⁴¹³ Çölde bir vahiy geldi ona öyle kendine güvenmeye başlıyor. Artık bana ters bakan var mı gibi benden daha güçlü var mı gibi kendi kendine övünmeye, kibirlenmeye başlarken bir mucizeyle karşılaşıyor ve tövbe ediyor. Böylece Hristiyan oluyor. İmanı sayesinde rahip oluyor. Onun adına birçok kiliseler inşa ediliyor. Yaşadığı dönemde mucizeler yapmıştır. Sultan Şeyhmus'un türbesinin olduğu yer aslında, Şeyh Mukomo'nun kilisesidir.

Gabirel Akyüz, türbeyi ziyaret ettiğini söylemektedir. Binanın mimari şekline baktığımızda aslında yapının kilise yapısı olduğunun ipucunu vermektedir. Yapı şekli genelde bizim Mardin'de bulunan kilise yapısı şeklindedir. Mardin'de bulunan kiliseler ait yapılar uzunlamasına beşik tonozludur. Bu nedenle yapının eskiden kilise olduğunu düşünüyorum. Sultan Şeymus'tan başka Muşe Yukomo'nun Keferzi⁴¹⁴ köyünde. Hristiyan olduktan sonra mucizelerini anlatan Arapça bir kitap vardır (Akyüz 2014).

2.4.32.2. Sultan Şeymus

Hacı Şerif Azun⁴¹⁵, Sultan Şeymus hakkında bildiklerini anlatmıştır: “Hangi tarihte geldiğini, zürriyetini, neler yaptığını bunların hepsini hemen hemen biliyorum.

Musa Habeş hakkında bilginiz var mı? Yoktur. Sultan Şeyhmus hakkında bilgim vardır. Sultan Şeyhmus hicri 470 doğumlu 560 vefatıdır. Aslen Mekke'den gelmedir. Sultan Şeymus Şeyh Mai'nin oğludur, Şeyh Mai de Şeyh Mehdi'nin oğludur. Şeyh Mehdi, Şeyh Hamdani Mekkevi'nin oğludur. Dedesi Mekke'den Mardin'e gelmiştir. Şeyh Hamdani Mekkevi de Sofi Kazım'ın oğludur. Sofi Kazım, Sofi Ahmet'in oğludur. Sofi Ahmet, Abdulhannan'ın oğludur. Abdulhannan, Abdülmennan'ın oğludur. Abdülmennan Abdullah'ın oğludur. Abdullad da Hz. Ömer'in oğludur. Yani ordan gelmedir. İki- üç asır Mardine gelmiş sonra Şeyhan'a gelmiştir. Yazlık olarak bu bölgeye geliyordu. En sonunda oraya temelli yerleşti. Mardin'de büyük bir yangın oldu onun zamanında birgün misafirleri evdeyken çok büyük bir yangın oldu. O yangına gidemedi. Asasını yani bastonunu gönderdi. Ve bastonu ateşin içine attılar. Ateş söndü. Arapça o semtin adı Bab-1 Şavardır. Yangının çıktığı yerdir. Bab Arapça kapıdır. Mardin'de kaleleri ve

⁴¹³ Bu durum Mor Pavlus'u hatırlatmaktadır

⁴¹⁴ Altıntaş

⁴¹⁵ Hacı Şerif Azun ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

kapıları var. O semte de Bab-ı Şavar deniliyor. Bir hırsız öküz çalıyor. Mardin’de bir Cumhuriyet çarşısı var. Kasaba veriyor. Öküz sahibi de geliyor diyor ki bu fakirin öküzüdür. Filan kes çalmış. Günahtır diyor. Kasab da diyor ki şeyhim beni hırsız mı çıkaracaksın? Bak ben sana gizlice söylüyorum, fakirdir. Kasap tekrar karşı çıkıyor. Şeyh de öküze diyor ki: “kum bi izni Allah ya bakar” yani Allah’ın izniyle kalk ya öküz! Ve kalkıyor, kesilmiş, derisi soyulmuş, kuyruğu kesilmiş. O zamanın Mardin’in kadı ve müftüsü Artuklu zamanında idi, ha diyelim bir sene önceydi. Kadı müftüsü Sultan Mensus Fenyartek biri kadıydı biri de müftüydü. Nasıl diyelim, diyelim şu anki vali yahut emniyet amiri yani şehri yöneten onlardı. Bunlar neden dedim. Bunlar Sultan Şeyhmus’un aleyhine giriyorlardı ikide bir. Bu öküz saraya doğru gider. Eski Mardin sarayısı var. Biliyorsun nerde? Bu nasıl diyeyim Sabancı müzesinin ilerisinde ordadır Eski saray he. Yani hükümet konağı diyelim o zaman saray diyorlardı. Biri bunlara haber veriyor valla Şeyhmus’a kesilmiş öküz yürüyor saraya doğru geliyor. Bunlar diyor (kadı ve müftü) eğer öyleyse Şeyh Musa demek Allah’ın evliyasıdır. Biz de bir daha onun hakkına girmeyelim. Dışarı çıkıyorlar. Öküz kellesi yok, soyulmuş yürüyor. O çarşıda ölmüş öküz Allah’u Teâla tarafından Allah’ın evliyasıdır. Dua etti, Allah onu kaldırdı. Çünkü bir insan mümkün değil kaldıramaz. Onun için o çarşının ismi Kürtçe Sok-a Ga yani öküz çarşısı. Arapça Sok-ıl Bakar yani inek/ öküz çarşısı. Gene o anlama geliyor. O çarşıda onu kaldırdı. Ondan sonra evi Şehan’a getirdi. Şeyhan’da da doksan yaşındaydı vefat etti. Vefat ettiği gün onu mezara koydular. Hoca ezan okuyor ezan okunduğu zaman onu gömenlerin hepsi duruyor, diyorlar ezan bitecek üzerini kapatacaklar. Kitaplarda yazıyor bunlar. Tabakat-ül Kübra’da yazıyor.⁴¹⁶

Dedem Sultan Şeyhmus’u gömerlerken kabirden Allah’ın izniyle kalkıyor. Kefeni kendi eliyle çözüyor. Namaza doğru. Hani kabir doğu batıya o kuzey kibleye yönünde genişletiyor. Namaza duruyor. Namazı bitiriyor. Tekrar kabiri eski haline getiriyor tekrar yatıyor. Onu kabre bıraktıklarında bayıldılar. O hareketi görünce. Bunların anlamı ne ki? Demek Allah’ın evliyası, Allah’ın şehitleri, Allah’ın peygamberleri tamam ölüyor. İnsanın gözünden kayboluyor. Demek Allahu Teala izin verirse tekrardan kalkabilir. Ama kimse onu göremiyor o ayrı mesele bu. herkes onu gördü. Onun için Sultan Şeyhmus’a gel. Zaten Allah’ın evliyaları Kur-an’da geçiyor diyor

⁴¹⁶ “İstanbul’da Beyazıt’ta da var. Abdülkadir Ayçiçek tarafından tercüme etmiş Türkçesini, yazarı da İmamı Şaranidir o kitapta da bunlar hepsi yazar.”

evliya ve enbiya. Enbiya bütün peygamberleridir. Evliyalar Allah demiş “le haffatun evliya” yani benim evliyalarım korkmuyor. Kimi diyor mağaralara girse, zikir yapsa yıldıran cinden korkmuyor bazen de alimler diyor ki o korkmamanın manası yani tam olarak Allah’ın yoluna giriyor. Cehennemden korkmuyor. O da olabilir o da olabilir.

Bazı şeyler deden dedeye anlatılıyor bazıları da kitaplarda yazmaktadır. Kalat’ıl Cevahir, Tabakat-ül Kübra, bir de Cemaatil Kerametil Evliya var. Bütün evliyaların kerametlerinin olduğu kitaptır, bunlar geçiyor bir de şeceresi var. 7 metre uzundur. 30 cm de geniştir. Ta Hz Adem babamıza kadar gidiyor. Hz. Muhammed’in arada birkaç baba kayıptır. Bu da aynıdır. Gidiyor gidiyor Hz. Ömer. Zaten Hz Ömer’in kökü de Hz. Muhammed’e ulaşıyor. Ondan sonra İsmail peygambere geliyorlar. Zaten İsmail peygamber de, İbrahim Halil peygamberin oğludur. İbrahim Halil peygamber de zaten Urfadan o tarafa geçmedir. İbrahim Halil de Sam as’nin zürriyetindedir. Sam as’da Nuh as’nin oğludur. Cudi dağına gemi indiği zaman onunla beraber ona inananlar gelmeyenler de vardı. Onların hepsi suda boğuldu. Nuh peygamberin bazı hanımları da inanmadılar onlar da öldüler. Bazı çocukları da inanmadılar onlar da öldüler. Ama Hz Nuh ile beraber üç oğlu geldi. Yafes, Ham ve Sam. Yafes, Afganistan, Rusya yani doğu bunlar Yafes’in zürriyetindedir. Afrika, Amerikaya kadar Ham’ın zürriyetindedir. Mezopotamya Sam as’nin zürriyetindedir. Ve ondan Nebi Musa, Nebi İsa, Yakup peygamber, İshak peygamber bunlar hep Sam as’nin zürriyetinden geldi. Onun için bu Mezopotamya mübarek bir bölgedir. Allahu Teala Kuran’da yazıyor. Yani tüberekli yani iyi bir bölge olarak yani buradan tekrar insanlar dünyaya yayıldı. Nuh peygambere diyorlar ikinci babamızdır. Çünkü ondan sonra ona inanlar tekrar dünyayı doldurdu.

Gittikçe insanlar çoğaldı. Bu Allah’ın evliyaları da dünyayı sevmemişler. Onların sadece akli gücü Allah onlardan razı olacak. Biz de cehennem ve azap korkusu var. Kamil mürşitler için Allahın rızası kâfidir. Onların akli ne cennettir ne de cehennemdedir. Biz zayıfız vallahi cehennemden de korkuyoruz. Vallahi cenneti de seviyoruz. Bazen diyoruz Allah-u Teâla hemen bizi cennete bıraksın hangi köşeye olursa diyelim binanın güzel odaları da var ufak odaları da var. Cennet cennettir. Nasıl mezhepler din yaşasın diye dörde bölündü bu Allah’ın evliyaları da çoğu kökü Mekke Medine tarafındandır. Şeyh Abdülkadir Geylani’yi takip ediyorsun ana tarafından da seyittir. Hüseyin zürriyetindedir. Baba tarafından da Hz. Hasan’ın zürriyetindedir.

Baba tarafından Bağdat'tan gelmiş. Şahi Nakşibend, ismi Muhammed Buhari'dir. Buhara'dan o da kökü Arabistan oraya gitmedir. Cellaledini Rumi Mevlana, o da doğudan başlıyor tekrar dönüyor. Allahu Teala öyle bir şey yaptı ki bu evliyaların hepsi Mekke'de Medine'de olsa herkesin haca gitme gücü var mı? Yok. Bunlar hepsi dağıldılar. Dini geliştirmesi için. Bir Allah'ın evliyası bir bölgede olduğu zaman bil ki o bölgenin Müslümanlığı biraz fazladır. Diyelim Afyon, Uşak Konya'da Hz. Mevlana olduğu için Müslümanlığı biraz fazladır, çekiyor. Mardin'de Sultan Şeyhmus olduğu için Mardin'in çoğunluğunun ismi Şeyhmus'tur. İbrahim Halil, Urfa'da olduğu için insanların adı İbrahim Halil'dir. Bitlis tarafına git. Veys ismi çoktur. Bunların hepsi insanı birbirlerine bağlanıyor. Bu Allah'ın evliyalarını da insan ziyaret ettiği zaman bir nur, bir feyz alıyor. Hz. Muhammed zaten o da demiş ölümlerin kabrini ziyaret edin. 124 bin evliya var. Bunlar içinde kırk tane Rucali Gaybani var. Rucali Gaybani yani Allahu Teala tarafından bunlar insan gözle görmüyor. Onlar, insanı görüyor. Hz. Hızır gibi. Dört tane de Kutub-ul Zaman. Yani zamanın kutupları, zamanın reisleri bunlar dünyada oldukça dünyanın sonu gelmez. İsimler değişiyor. Biri vefat ediyor diğeri yerine geliyor. Bunlar manada varlar. Nebi İsa as asmadadır sağdır. Hristiyanlar başka bir türlü söylüyorlar.⁴¹⁷ Annesi Meryem'dir. Babası yok. Allah tarafından emredilmiş ve Cebrail as üfürmüş. Kimse o bacımızın anamızın üzerine kabahat yüklemesin diye Hz İsa'yı kollunun altından doğurdu. İsa as kolunun altından doğdu. Tabi tabi...

Sultan Şeymus'un asıl adı Musa'dır. Halk onda kerametler görünce ona Şeyh Musa demiştir. Yani keramet sahibi. Ondan sonra Mekke'ye gitmiş. Allah'ın evliyelerine demiş bana sultanlık demiş. Dedem Hz. Muhammed'e dua etmiş. Demiş bunu sizden bekliyorum. Bir keramet göstereceksin o keramet dünya var olduğu sürece kalacak. Biz sana o sultanlık vereceğiz.

Ya may zezem Allahın izniyle Mardin memleketine git, demiş. Asası geliyor şu an kayanın olduğu yere çıkıyor. Oradan su akıyor. Hacdan dönüyor. Bugün ziyaret olduğu yerde kilise vardı orda. Hristiyanlar orda yaşıyordu. İki Hristiyan gitmiş o bastonu çıkarmaya çalışmış.⁴¹⁸ Bu okumuş bir insan gayrimüslim de olsa inancı var. O gayrimüslim keşif diyor ki şimdiye kadar böyle bir ağaç, böyle bir baston bu kayadan

⁴¹⁷ Çok yanlış söylüyorlar. Neden yanlış? Hristiyanların bir İncil kitabı var. Bazıları diyor Allah'tı haşa. Aşağıya indi görevini yaptı tekrar yukarıya gitti. Bazıları da diyor Allah'ın oğludur.

⁴¹⁸ Kilisenin adı bilinmiyor

çıkmamış. Altından su akmamış. Bu bir mucizedir. Ancak bunun sahibi gelecek ellemeyin diyor. Sultan Şeyhmus hacdan dönüyor. Bastonu çıkarıyor ve oradaki keşişler ve hepsi Müslüman oluyor. Orası da medreseye çevriliyor. Yani talebelere ders veriliyordu⁴¹⁹ tabi. Bunların hepsi Müslüman oluyor. Dedem Sultan Şeyhmus orada baston bıraktılar. Ona Sultan lakabını verdiler. Önceden Şeyh Musa'ydı. Oldu Sultan Şeyhmus.

Bir de kitaplarda Sultan Şeyh Musa'yı Zulli olarak geçiyor. Zulli nedir? Ziyaret olduğu yer tepede mağarada Allah'a ibadet ediyor. Kırk gün kırk gece oruç tutar. Dünya kendisini bir kız teşbihinde bırakıyor. O halde diyor sen kimsin? Diyor ben senin için geldim. Bu yemek de senin için. Diyor Hz. Muhammed o kadar aç kalıyordu ona yemek gitmiyordu. Ben kimim ki bana gelecek. Diyor "zulli aynı" yani gözümün önünden kaybol! Ayn gözdür. Zull Arapça farsça bir kelimedir. O zaman Sultan Şeyhmus'un önünde kayboluyor. O zaman Sultan Şeyh Musa'yı Zulli oluyor. Tabakat'ül Kübra'da Sultan Şeyh Musa'yı Zulli Zeyneddin yazıyor. Şeyh Abdülkadir Geylani diyor ki kendi müritlerine İslam dini için öyle bir güneş doğdu ki dünya var oluncaya kadar öyle bir güneş doğmayacak. Aradan bir müridi kalktı. O kimdir ya şeyhim? Dedi Musa Zulli. Dedi o dinin zeyneddidir dinin güzelliğidir. Süsüdür. Zeyneddin Sultan Şeyh Musa'yı Zulli, Şeyh Abdülkadir Geylani diyor. Tabakat'ül Kübra da öyle geçiyor.

Sultan Şeyhmus'un mucizelerini bizler gördük. Onun tarikatına giren biz gördük ağızlarına ateş koyuyorlar da yanmıyorlar. Bir de çocuğu olmayanlar hani dedim ya o mağarada kaldı. O mağarada kaya onu tutuyor diyor ki kırk gün kırk gece seni bu mağarada tuttum. Benim hediyem ne olacak? O mahlep ağacını kayaya diyor. Allah'ım bunu incir ağacı yap. o ağaç senede üç sefer verim veriyor. Biri süte attığın zaman peynir oluyor. Biri çocuğu olmayan kadın yiyor çocuk oluyor. Diğeri de normal incir oluyor herkes yiyor. Üç mevsim meyve veriyor. Allah'ın evliyasıdır. Çocuk Allahın izniyle oluyor. Allah evliyalarını el açtığı zaman geri göndermez. O evliyaların hatırı için Allah, o insanlara çocuk veriyor. Bu Şeyhmus olan çocukların çoğu o incirdendir. İncirleri ufak ufak yiyorlar. Cuma akşamları kadında erkek de abdest alıyor. Kadın sadece inciri yiyor. Çocuk o incirden olmuyor. O evliyaların gücü yok çocuk yapmaya. Onlar Allah'a yalvarıyorlar. Allah onlara veriyor. Evliyaları olduğu için

⁴¹⁹ Eskiden kilise olan yer olduğu söylenmektedir..

onları kırmıyor. Hepsi şecerede yazıyor benim yanımda. Dedem Sultan Şeyhmus Zulli diyor ki bazen mecnun gelecek sağlam gidecek diyor bazen de mecnun gelecek mecnun gidecek. O deli sahipleri münakaşa etmesinler. Biri diyecek ki benim delim iyileşti diğeri diyecek ki benimki iyileşmedi. Bu münakaşayı yapmasınlar.

Allah Teâlâ tarafından Allah kalbime işaret vermiş. Eğer o deli rahat olduğunda Allah'ın yolunda olacaksa Allah Teâlâ kalbime işaret veriyor. Ben de ona dua ediyorum. Rahat olursa o kötü olacaksa deliyken ne yaparsa günah sayılmaz fakat akıllı olunca günah yaparsa günah olur. Allah Teâlâ benim kalbime herhangi bir şey vermiyor. O kişi de iyileşmiyor.

Hız. Musa, Turu Sina dağında Hız. Musa diyor ki ya rabbim sen beni haberdar ettin. Benden sonra nebi İsa gelecek. Dört yüz sene gelecek sonra yukarıya çekecek. Sonra nebi Muhammed gelecek. Hız. Muhammed altmış üç sene kalacak ve dünyayı değiştirecek. Ya Rabbi, Hız Muhammed'den sonra peygamber göndermiyorsun. Hız. Muhammed'in ümmetini kim idare edecek? Allah'ı Teâlâ demiş ki ya Musa Hız Muhammed'in ümmetinden ben evliya kaldıracam. Peygamberlerin vazifesini yapacak. Ya Rabbim sen bana demiştin. Peki, Allah'ın evliyaları nasıl tanıyacağız? Diyor ya Musa, ben meleklerin aracılığıyla onlara ilham edeceğim. Kalplerine İlhami aktaracağım. Kaf dağının arkasını görecekler. Dünya'nın doğusundadır. Gaybta'tır. Kaf dağının arkasını da görecekler. Yani gaybın sahibi Rabb'ül âlemin'dir. Bana şeyh diyorlar ama kerametsiz şeyh. Allah istemez ise hiçbir şey olmaz.

Sultan Şeyhmus'a gelen Yezidi ve Süryaniler çocukları olsun diye gelmektedirler. Dedem anlatıyordu Sultan Şeyhmusa gelen Hristiyan çocuklara olmayan çifti anlatıyor. Tabi o zaman cahillik diyor. Biz nasıl Sultan Şeyhmus'un incirlerini nasıl bunlara vereceğiz. Başka bir şey vermişler. Demişler incir budur. Hristiyan hanımı diyor ki bu incir değildir. Biz Allah'a güvenip geldik. Sultan Şeyhmusa geldik. Biz ona güvenip geldik. Onların görevlileri bize bunu incir olarak yeriz ve Allah'a bırakacağız. İki tane oğlan üst üste verdi. Yani ikiz çocukları oldu. Sonra geldi bir de orda öküz kesti. Benim dedemin zamanıydı. Dedem dedi biz vallahi haksızlık yaptık. Biz de biliyorduk incir değildir. Ama biz Allah'a güvendik. Zaten her şey inançtır ve onlar gizlice Müslüman oldular.

Dedem Şeyh Abdülkadir'in zamanında, Şeyh Abdülkadir Geylani, Dedem Sultan Şeyhmus tarafından geliyor. Dedem eve geliyor, dedem Sultan Şeyhmus'un anasının adı da Vahide'ydi. Geliyor diyor Sultan Şeyhmus nerededir? Diyorlar değirmene gitmiş. Değirmene gidiyorlar. Diyorlar valla biz açız. Buğdayı heybe gibi yapıp öküz üstüne koyup değirmene gidiyor. Ekmek var mı, var diyor. Senin kafilenin içinde kasap var mı diyor? Var diyor. Bekle diyor, ben öküzümü kestireceğim diyor. Öküzü kestiriyor değirmenci kendine sağ arka bacağından ayırıyor saklıyor. Değirmenci, Hristiyan ve Ermeni'ydi. Bunlar birbirlerine diyorlar ki Sultan Şeyhmus zaten fakirdi. Öküzü de kesti bize. Sultan Şeyhmus kemikleri topluyor. Allah'ın izniyle Allahu Teala öküzü diriltiyor. Değirmene mısır götürüyor. Heybesine dereden kum dolduruyor. Allah'tan istiyor mısır yerine buğday oluyor. Öküz topallıyor. Değirmenciye çağırıyor diyor ki benim öküzün eti nerede? Bunlar hepsi yediler geri geldi sen ne yaptın? Köze bıraktım pişmedi, suya attım kaynamadı. Vallahi pencerededir. Gidip getireyim. Eksik olan parçayı yerine bırakıyorlar. Allah'tan izin istiyor elini sürüyor tamam oluyor. O Ermeni gözüyle görüyor. Sonra eşhed getiriyor. Müslüman oluyor. Sultan Şeyhmus'un müritleri diyorlar ki sen niye Hristiyan birini değirmende çalıştırdın. O da diyor ki onu zorlasaydım Müslüman olmazdı. Onu kovsaydım çocukları aç kalacaktı. Bak o kadar merhametlidir. Hakikati gördüğü zaman Müslüman oldum. Bu din zorla olmaz" (Azun 2013).⁴²⁰

Gabriel Akyüz ise; Sultan Şeymus, aslında Musa Habeş adlı azizdir. Kaya mezarlıklar ve kiliseler vardır. Musa Habeş, Sultan Şeyhmus'a başıboşluktan dönüşmüştür. Kiliseler camiye dönüştürülebilir. Mabetler başka bir mabede dönüştürülebilir.

2.4.32.3. Sultan Şeyhmus'un Kerameti I

Diyarbakır'da büyük bir yangın çıkmış. Mardin'de yaşayan Sultan Şeyhmus, Mardin'den esasını Diyarbakır'a göndermiş ve büyük yangını söndürmüştü (Sancak 2008: 73).

⁴²⁰ Hacı Şerif Azun İle 5 Aralık 2013'te Mardin Artuklu Üniversitesinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

2.4.32.4. Sultan Şeyhmus II

Sultan Şeyhmus, kendine ufak bir bahçe yapmış. Bir gün bahçenin önünden kırk kişilik bir grup geçiyormuş. Sultan Şeyhmus'a: "Biz tanrı misafiriyiz." demiş. Sultan Şeyhmus da onları bahçesine davet etmiş. Bahçede su dahi yokmuş. Sultan Şeyhmus misafirlerine ufak bir tencerede yemek yapmış. İki kaşığı olduğu için de onlara iki kaşık vermiş. Misafirler: "Bu ufak tencere kime yetecek, nerede namaz kılacağız?" demişler. Bir tane ibrik varmış. "Nasıl abdest alacağız?" demişler. Sultan Şeyhmus da misafirlere "Bekleyin" demiş. Dua etmiş herkesin önüne birer ibrik gelmiş ve tenceredeki yemekler ise birden dolmuş ve fazlalaşmış. Sonra bastonunu yere saplamış ve bahçeye su gelmiş. Tüm bu olaylardan sonra herkes burayı ziyarete gelirmiş ve o su hala akarmış. Bu olay Sultan Şeyhmus Türbesinde olmuş (Sancak 2008: 74). Bu efsanede eksilmeyen sofraya motifi var. Mor Gabriel ile benzer özellik gösteriyor. Ayrıca Süryaniler Sultan Şeyhmus'un Musa Habeş adlı Süryani olduğuna inanıyorlar.

2.4.32.5. Sultan Seyhmus'un Kerameti III

Yetmiş dört Kıbrıs Harbinde birkaç uçağın havada giderken mazotları kalmamış, bu esnada Sultan Şeyhmus kerametini göstermiş mazotsuz olan uçaklar uçmaya devam etmişler (Sancak 2008: 75).

2.4.32.6. Kırklar Dağı Ziyareti (Çelkani)

Sultan Şeyhmus'un yakınlarında bulunan suyu şifalı olan Kırklar dağı adlı bu kutsal ziyaret yerine sadece çocuğu olmayan kadınlar götürülürmüş. Çocuğu olmayan kadının üstüne su dökülerek bu soğuk suyla banyo yaptırılmış. Tüm bunlardan sonra kadın hamile kalır ve çocuğu olurmuş (Sancak 2008: 76).

2.4.32.7. Kırk Çesmeler 1

Mardin merkeze bağlı olan Sultan Şeyhmus köyünde bulunan kırk çeşmeler zamanında susuzluktan abdestini alamayan köy halkı için Sultan Şeyhmus silsilesinden gelen değerli bir zat tarafından oluşmuş. Bu muhterem zat asasıyla yerde kırk çukur açmış ve bu çukurlardan Allah'ın izniyle su fişkırmış. Bu çukurlardan bugün hala su sızmaktadır (Sancak 2009: 107).

2.4.32.8. Kırk esmeler (elkani) 2

Bir komutan savaş zamanında askerleriyle beraber sefere çıkmış. Komutan askerleriyle beraber kırk kişiymiş. Bu askerler çok yorulmuşlar ve sefer sırasında çok susamışlar; ama bir türlü su bulamamışlar. Askerlerden biri susuz kaldıkları için elindeki asasını yere vurmuş ve Allah'a dua etmiş. Duası kabul olmuş ve asasını vurduğu yerde kırk delik oluşmuş ve bu deliklerden de su fişkirmiş (Sancak 2009: 107).

2.4.32.9. elkaniler (Kırk esmeler)

Sultan Şeyhmus'un biraz daha yakın kesiminde halk arasında elkani adı verilen Kırk eşmeler vardır. Kırk çeşmelerin meydana gelişi Őyledir: Şeyh Abdülkadir Geylani Hazretleri, Bağdat'tan Sultan Şeyhmus'un yanına geldiği zaman bir Şart ileriye sürer ve Şart olarak der ki: "Sizden en kısa zamanda kırk eşme ile kırk ibrik isterim, mritlerim namaz kılacaklar." Sultan Seyhmus kırk ayrı yerde asasını yere vurur ve her vurduğu yerde bir eşme fişkırır. Böylece kırk ibrikte bulundurur ve Abdülkadir'e haber verilir. Namazlarını vakitli kılan Abdülkadir Geylani Hazretleri ve taraftarları bu kez de Sultan Seyhmus'un gerçek dostluğunu ve arkadaşlığını kabul ederler. İşte o gündür bu gündür elkaniler dediğimiz Kırk esmeler gmbl gmbl berrak ak pak sularıyla akıp giderler. Sultan Şeyhmus'un ziyaretine gelen çocuksuz kadınlar  arsamba günü st üste burada yıkanılırsa çocukları olur. İlk ocuğa verilen ad mutlaka Şeyhmus'tur. Kızlara Sultan ismi verilir (Güler 1998: 162- 163; Sancak 2009: 107).

Tayy-i mekân, sihirli asa, keramet gösterme, formlstik sayılar, olağanüstü insan-kahraman, çeşitli dini inanışlar Sultan Şehmus ile ilgili olarak anlatılan efsanelerde kullanılan motiflerden bazılarıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekânlarının Toplumsal Hayat ile Etkileşimi: Kilise ve Manastırlar

Bu bölüm, toplum bilimcilerin bir halkı anlamaya çalışırken kullandığı; kültür, kültürleşme, kimlik, alt kültür, kültürel bellek, mekân gibi kavramlardan bazıları referans alınarak Süryani halkının kimliğinin tanımlanması ve anlaşılması üzerine tasarlanmıştır. Süryanilerin kutsal mekânlarını, azizlerini ve anlatılarını kavramlar çerçevesinde düşünmek ve işlevselliklerini tartışabilmek bu bölümün amaçlarındandır. Unutulmaması gereken bu konuda düşünen kişi sayısı kadar çok tanımı olabilen bu kavramların, temel özelliğinin; bir toplumu veya bireyi anlamaya çalışırken çok sayıda değişkeni göz önüne almayı ve bunların da sürekli değişebilme ihtimalini dikkatten kaçırmamak gerekliliğidir. Tüm tanımlamalar ve kavramlar, çalışmanın konusu gereği Süryanileri anlamaya yönelik olduğundan kavramlar tartışıldıktan sonra Süryanilerle ilişkilendirilmiştir. Kavramların genel sınırları çizildikten sonra Süryaniler üzerindeki etkisi ve işlevselliği tartışılacaktır. Genelde bir toplumu, özelde Süryanileri anlamaya ve anlatmaya yönelik sadece birer araçtır. Çalışma boyunca kullanılan kavramlar, bir toplumu ve Süryanileri anlamaya yetmeyecektir ancak konuya bir bakış açısı sunabileceği düşünülmektedir.

3. KÜLTÜR

Latince ‘cultura’ dan türetilen sözcük; inşa etmek, süslemek, bakmak, tarım arazisini sürmek/işlemek anlamına gelir. Kültürü insanla ilişkilendiren Romalı filozof Cicero (M.Ö. 106-43), sözcüğü sadece bir tarım terimi olarak değerlendirmemiştir. Cicero, “Bir tarla ne kadar verimli olursa olsun ekilmeden/işlenmeden (bir kültüre tabi tutulmadan) meyve vermez. Aynı şey eğitim görmeyen insan için de geçerlidir” der (Çıvgın 2010: 18). Toprağı işlemekle ilişkilendirilen kültürle, insanın işlenmesi, eğitilmesi arasında organik bir bağ kurulabilir. Birey yaşadığı topraktan bağımsız şekil almaz.

Kültürle ilişkili olan ve bu çalışmada sıklıkla karşılan bir diğer kavram ise kült’tür. Kültür ve kült (cultus) ilişkisini değerlendirmek gerekirse kült, tapınç ve tapını sözcükleri bir *Tanrı’ya tapmak* ve ona *ibadet etmek* anlamına gelmektedir. Bu iki kavramın birlikteliği ortaya eğitim ve öğretimle değişebilirliği ifade eden bir anlam

çıkarmaktadır (Çıvgın 2010: 18). Kült ile ilişkisi kurulan kültür; dinsel, etik, siyasi, geleneksel formlardan ve ritüel uygulamalardan oluşan parçaların bütününden oluşmaktadır.

Erginer kültü, tapınım, özellikle doğaüstü olduğu tasarımlanan kişiler, objeler ya da onların sembolik temsilcileriyle ilişki kurmayı içeren geleneksel ritüeller topluluğu olarak tanımlar. Bir kült, belirli tanrısallık ya da sosyal grup ile birleştirilmiş düşünceler, etkinlikler ve uygulamalar koleksiyonunu⁴²¹ içerir.

Sedat Veyis Örnek etnoloji sözlüğünde kültü; yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı onlara tapınış olarak tanımlar. Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar, nehirler kült yeri olarak kullanılır; kült için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kült araçları bulundurulur, en önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile yöneten bir lider gereklidir. Eliade'nin belirttiği gibi "her ritüelin bir ilahi modeli, arketipi" vardır (Erginer 1997: 41-43).

Kültür, tüm bu formların; çokluğu, sürekliliği ve değişimi ile var olur. Tüm toplumların kendi kültürleri vardır. Kültür de sürekli üretilen bir olgudur. Bu nedenle de çok sayıda kültürden bahsedilir. Baumann ise kültürel değişimin önemine vurgu yapar, "Kültür, kültürel değişim ile aynı değilse, hiçbir şeydir" (Baumann 2006: 33) der.

Kültüre dair çok sayıda tanım yapılmıştır. Farklı disiplinler tarafından yapılan tanımlamalarda kültürün farklı noktalarına değinilmiştir. Kültür üzerine kurulan her cümle, kültürü yeniden düşünmek ve anlamlandırmak için bir olanaktır. Sosyal bilim çalışmalarının başladığı 1800'lerde halk ve onun kültürü, sahada yapılan çalışmalarla bilimsel olarak sosyal bilim platformunda yer edinmeye başlamıştır. Bu çalışmalardan biri Gottfried Herder ve çağdaşlarının, efsanelerden böğürtlenli turta tarifelerine kadar "etnik" olan her şeyi toplayarak kaydetmeleriyle ilgilidir. "Halk" ve "ırk"ların gelenekleri ve kültürel üretimleri toplanan bu verilerle açıklanmaya çalışılmıştır

---

⁴²¹ Örneğin Dionysius kültü. Kült hem insanın hem de tanrıların yücelmesini, gelişip çoğalmasını amaçlayan sembolik bir temsildir. Jane Harrison kültürün, dinlerin gelişmesindeki önemine işaret eder. Kutsal kişiler kendi kültürüne sahip olabilirler. Kült belirli bir yere bağlanabileceği gibi, geniş bir alanı kapsayabilir ya da birey, bir objeye sınırlı kalabilir (Dictionary of Antropology, 1956) (Erginer 1997: 41-42).

(Baumann 2006: 31). Gündelik hayata dair somut olan olmayan, tüm alışkanlıklar, kültüre dâhildir. Kısacası bir toplumu anlamaya çalışırken geleneklerinden, göreneklerine, ektiğinden biçtiğine, yediğinden içtiğine, inandığından konuştuğuna kadar her şeyin o toplumu şekillendirdiği ve kültürünün bir parçası olduğunun önemi böylece anlaşılmaya başlanmıştır.

Strauss ise kültürü;⁴²² “hikâyeler, mitler, masallar, tasvirler, teoriler, atasözleri, sanat eserleri, ritüeller aracılığıyla fiziki gerçekliğe anlam verme tarzı” (2013: 15) olarak yorumlar. Her yeni anlam verme süreci, kültürün kullandığı araçlarla sürekliliğine olanak sağlar. Birey ve toplumla sıkı bir ilişkisi olan bu araçların her biri aynı zamanda ‘kültürün’ de kendisidir. Strauss kültürü, akrabalık ilişkileri, geçiş ayinleri ve mekân organizasyonları gibi- kültürün maddi boyutlarıyla, -dil, mitler ve sanat gibi- sembolik alanları ilişkilendirir (2013: 17). Bütün bu ilişkilene biçimleri, kültürün birbiriyle bağımlı-bağımsız bir şekilde toplum hayatında var olabilmelerini sağlar. 19. yüzyıla gelindiğinde, toplumsal hayata dair olanın derlenmesi ve bu verilerin analiz edilmesi düşüncesi sayesinde toplumların ve bireylerin daha iyi anlaşılacağı görüşü, yüzyıla hâkim olmaya başlar. Anlatılar ve efsaneler ise kültürel anlam dolaşımını ve kimliği garanti altına almaktadır (Assmann 2001: 27).

Bir toplumun değerlerinin ve algılarının bütünü olan kültür; kişinin, kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, âdet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin toplamıdır. Kültür ile paylaşılan görüşler, değerler ve davranışlar, bireyin eylemlerini gruplar için anlaşılır kılan ortak bir belirleyicidir (Haviland, vd. 2008: 103-104). Toplum mühendisliği kültürün verilerinden yola çıkılarak yapılan analizdir. Toplumun ve bireyin sahip olduğu ortak kültürün, davranışlarının anlaşılması ve yorumlanması ise bu sayede gerçekleşir.

Malinowski, kültürü somut olan ve olmayan ‘şeylerin’ toplamı olarak tanımlar. “Toplumsal norm ve törelerin, sanat ve bilim yasalarının, buyrukların, hükümlerin, efsanelerin ve mitlerin, şeylerin toplamıdır” (2000: 55). İnsana ve topluma ait olan her öğeyi kültürün bir parçası olarak kabul etmek aynı zamanda tüm bu kültür parçacıklarının taşıyıcılık işlevi gördüğünü de kabul etmektir.

⁴²² Kültür kavramı antropologlar tarafından ilk defa 19. Yüzyılın sonlarında geliştirildi.

Yapılan tüm tanımlamalarda kültür; bir şeylerin ‘toplama’ olarak verildi çünkü kültür söz konusu olunca ‘tek’likten söz etmek mümkün değildir. Kültür; bireyin yaşadığı toplumda geçmişten getirdiği gelenekleri ve bugününde ürettikleri ve tüm bunların toplamında yaşadıklarıdır. Kültür, bireyden ve toplumdaki bağımsız düşünülmez. Özelde Süryani cemaati arasında kültür; kimliğin buluşma noktalarından biri olan kutsal mekânları üzerinden kurulmakta ve şekillenmektedir. Bu nedenle Assmann’ın “kimlik ve aidiyet” kavramları; mabet temelli okunabilir. Süryani cemaatinin kendini ifade biçimi genel hatlarıyla “din” üzerinden şekillenmektedir. Mekânsal olarak kiliseler ve manastırlar; kültürün ve geleneğin inşa edildiği, sürdürüldüğü inanç merkezleridir. Süryaniler; kültürlerinin temelini, şekillenmesini, sürdürülebilirliğini “geçmişlerine ve dinlerine” dayandırır. Bu ortak miraslar Assmann’ın “grup üyelerinin ortak varlığı ne kadar zenginse grup da o kadar birlik ve bağlılık içindedir” (2001: 133) sözleriyle daha anlaşılır olabilir. Kültür, aynı zamanda bir toplumu “biz” yapan olguların ve kavramların bütünüdür. Assmann, bu durumu temel tezlerinden biri olan “bağlayıcı yapı” kavramıyla açıklar. Her bağlayıcı yapının temel ilkesi ise ‘tekrarlama’dır.

Kültürün kuralcı ve anlatısal yönü ile yönlendirici ve nakledici yönü, bireylere “biz” deme imkânı veren kimlik ve aidiyet duygularının temellerini oluşturur. Her bir bireyi “bizde” birleştirir. Ortak kurallar ve değerlere gösterilen bağlılık, ortak yaşamışlık geçmişin anılarına dayanan ortak bilgi ve kendini algılayış biçiminin oluşturduğu ‘bağlayıcı yapının’ kurulmasını sağlar. Böylece yaşananların sonsuzda kaybolması önlenir ve ortak bir “kültürün” unsurları olarak tanımlanır (Assmann 2001: 21-22). Süryanilerin özelinde ise kültürün tekrarlama ve canlandırma işlevini ‘ayin’ler içerir. Kadim bir kültür, ayin disiplini üzerinden yaptığı tekrarlar ile sadece dinsel boyutuyla değil kültür boyutuyla sürekliliği sağlamıştır. Din, elbette ki kültürden bağımsız değildir. Ayin sayesinde, kültürün ‘canlandırma işlevi’ ön plana çıkar. Tekrarlama ve canlandırma işlevi; mitlerin, efsanelerin, anlatıların “bağlayıcı” yönüne dayandırılabilir. Ayinler ise bu yapının ritüel boyutuyla ayakta kalmasını sağlar. Kutsal mekânlarda düzenlenen ayinler de, ‘tekrarlama ve canlandırma’ yönüyle işlev görmektedir. Ayin ve bellek arasındaki ilişkinin işlevselliği, mekân merkezli okunabilir. Kutsal mekânlarda düzenlenen ayinlerin, kültüre ve ayine dair tekrarlama ve canlandırma işlevi yerine getirilir. Bu sayede kültürün ve ayinin geçmişten günümüze uğradığı değişiklikler tespit edilebilir. “Bağlayıcı yapı” ilkesiyle ayin ve o topluluğa ait kültürün süreklilik

kazandığı söylenebilir. Böylece ayinler, bayramlar, azizlerin adlarına düzenlenen özel günler işlevsellik kazanırlar.

Süryani kültürünün sürekliliğini sağlayan ve bu kültürün üretim merkezi olan kurumlardan biri, kutsal mekânlarıdır. Cemaati bir araya toplayan mekân, kültürel üretimin ve sürekliliğin de merkezi konumdadır. İbadet mekânları, iletişimin kurulduğu mekânlardır. Bu yönüyle de cemaatin iç iletişimi önem kazanmaktadır. Assmann'ın da vurguladığı gibi cemaatin kurucu unsuru “iletişim”dir. Süryani halkının inanç merkezlerinde kurdukları iletişim, topluluğun “cemaat bilincinin” oluşmasına zemin hazırlayan mekânlardır. İbadethanelerde kurulan iletişim, kültürel topluluğa belirleyici ve ayırt edici özelliğini veren anlamların dolaşımıdır. Cemaatin çeşitli sebeplerle bir araya geldiği kutsal mekânlarda toplumsal etkileşim yoluyla “kültürel topluluk” olunur, gelenek üretilir ve süreklilik sağlanır. Böylece kültürel mirasın aktarımı; toplumsal aidiyetin oluşumunda temel öneme sahip olur.

Kültür, tek başına tanımlanabilen bir kavram değildir. Kültürü tanımlarken çok sayıda alt kavrama da ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlardan bazıları genelde kültürün, özelde ise Süryani kültürünün ne olduğunun anlaşılması açısından çalışmada tartışılacaktır. Tüm bu kavramlar yukarıda değinildiği gibi kavramı değil, Süryanileri anlamaya yönelik çalışmanın bir parçası olarak okunmalıdır.

Toplum: Ortak bir yaşam alanına, dile ve kültüre sahip, hayatta kalmak için ortak bir çaba gösteren örgütlenmiş bir grup ya da birbirine bağımlı insanlardan oluşan gruplardır (Haviland, vd. 2008: 104).

Çoğulcu Toplum: İki ya da daha fazla etnik grubun ya da ulusun, tek bir devletin sınırları içinde birlikte yaşadığı ancak kendi kültürel farklılıklarını koruduğu (Haviland, vd. 2008: 110) toplumdur. Modern dönemde toplulukların kimliklerini belirlemede en sık dayandıkları öğeler genellikle sosyal sınıf, din ve etnisitedir (Çakı ve Yılmaz 2005: 175). Çoğulcu toplum yapısının görüldüğü yörede, çok sayıda etnik (Süryani, Arap, Kürt, Ermeni) grup kültürel çeşitlilikleri sayesinde çoğulcu toplum yapısına örnek oluşturmaktadır.

Etnisite: Doğanın kendi işleyişinin değil, insanların eylem ve özdeşleştirmelerinin bir ürünüdür. Etnisite, din gibi değiştirilmez bir olgu olarak somutlaştırılır ve öz olarak

kabul edilir (Baumann 2006: 64- 91). Yörede Süryanilik, etnisiteye vurgu yapmaktadır. Yukarı Mezopotamya halklarının Hristiyan olduktan sonra etnik olarak aynı kökene bağlı olarak kendilerini pagan olan soydaşlarından ayırmak için aldıkları isimdir.

Etnik Köken: Etnik bir grup tarafından paylaşılan görüşlerin dışavurumudur. Yunanca “ulus⁴²³” anlamına gelmektedir (Haviland, vd. 2008: 107). İnsanların etnik olarak tanımladıkları sınırları korumayla ilgili toplumsal süreçleri (Baumann 2006: 61) onların etnik kökenlerine dayanmaktadır.

Etnik Grup: Köken, dil, gelenekler ve inançlar gibi çeşitli ortak kültürel özelliklere sahip insanlar (Haviland, vd. 2008: 107) etnik grup olarak kabul edilir.

Etnik merkezilik (Etnosantrizm): Kişinin kendi kültürünün en iyisi olduğuna duyduğu inançtır (Haviland, vd. 2008: 136). Süryaniler, sadece yaşadıkları coğrafyada değil diğer Hristiyan toplumlar arasında da kendilerini *merkezi* bir konumda görmektedirler. Süryanilerin, Hristiyanlığı kabul eden ilk kavim olmaları ve İsa-Mesih’in dilini konuşmak gibi üstünlük vurgusu yaptıkları özellikleri “etnik merkezci” bir tavrın sonucu olarak değerlendirilebilir.

Çokkültürlülük: Tezin örnekleme olan Mardin ve Turabdin coğrafyasının çokkültürlü bir yapıya sahip olması, bu kavramın çalışma açısından önemini artırmaktadır. Bu nedenle söz konusu coğrafya için kültürden değil, kültürlerden bahsetmek mümkündür. Kültürlerin karşılaşması çokkültürlülük kavramını kısmen de olsa kapsayabilir/karşılayabilir. Bu karşılaşmada yaşanan etkileşimin bütünü, bir anlamda çokkültürlü (etkileyen ve etkilenen) bir toplum yapısını ortaya çıkarır. Şöyle ki, her toplum küçük büyük, güçlü- güçsüz farkı olmadan ama az ama çok etkileşim halinde olduğu toplumu etkiler ve ondan etkilenir.

Baumann kültürü, “çokkültürlü üçgende bağımsız bir değişken (2006: 64)” olarak tanımlar. Bu nedenle çokkültürlülük, kültürün uygulama alanıdır (2013: 91). İnsan, ait olduğu toplumun ayırt edici özelliklerini yansıtır. Bu nedenle ulusal tarihe dair yaklaşımlar söz konusu olunca, tekil ve özgücü yaklaşımları benimser (Su 2011: 10). Çokkültürlü bir toplumda, kadim geçmişe sahip olan Süryanileri, ulusal tarih bakış

⁴²³ Ethnikos’dan gelen bu sözcük, “gelenek” anlamına gelen ethnos sözcüğüyle de ilişkilidir.

açısıyla değerlendirmek gerekirse, tıpkı diğer toplumların kendini tanımladığı ve her toplumun hissettiği gibi “biricik ve benzersizdir”.

Süryani cemaati açısından çokkültürlülüğü değerlendirmek gerekirse yaşadıkları coğrafya açısından sadece dinsel (Hristiyan, Müslüman, Yezidi) ve etnik farklılıklar (Türk, Arap, Kürt) değil, mezhepsel (Katolik, Protestan) ve etnik farklılıklar (Keldani, Maruni vs.) da kendi içlerinde de ayrılıklar söz konusudur. Bu durum, günümüzde Süryanilerin kendi alt kültürleriyle birlikte, kültürlerini ve kimliklerini koruma çabalarının yanı sıra çok sayıda dernek ile farklılıklarını ortaya koyma çabalarının sonucu görülebilir.

Çokkültürlü, çoketnili veya çoklu toplum kavramları içinde “etnisite” önemli bir sözcüktür. Postmodern söylem içinde desteklenen çokkültürlülük, etnik grupların, farklı renkleri olarak sunulmaktadır (Çetin 2007: 264). Bu ‘çoklu’ söyleme hoşgörülü bakan bir kent olan Mardin ise bu yönüyle tanınmaktadır. Genelde Mardin’in çokkültürlülüğüne yapılan vurgu ‘hoşgörü’ kavramı üzerinden olmaktadır. Baumann’a göre kültürel açıdan hoşgörü; kendine hizmet amaçlı ya da üstünlük kurucudur (2006: 110). Bu nedenle ‘hoşgörü’ içinde bir anlamda “horgörü” de barındırmaktadır. Bir diğerini hoş gördüğünü söyleyen toplum, aslında ötekini aynı zamanda ‘hor’ da görebilmektedir. Kültürel ve toplumsal olarak üstünlük kuranlar, hoşgörü altında ötekine üstünlük kurmanın çabası içindedir. Birey kendini ait hissettiği kültüre göre tutum geliştirir. Baumann bu nedenle, etnisiteyi “kültürün araç olduğu bir algı ve irade meselesi ya da algı ve iradenin araç olduğu bir kültür meselesi” (2006: 27) olarak görür.

Son yıllarda Mardin’de *hoşgörü kültürü* pazarlanan bir öge olduğu için Mardinliler de (dinsel kimlikleri ile Hristiyan, Müslüman, Yezidi; etnik kimlikleri ile Türk, Arap, Kürt, Süryani vs.) bu yönde tutum geliştirmektedirler. Bu durum tüm farklılıklara rağmen çatışma öğelerinin ön plana çıkarılmasındansa çok daha kabul edilebilirdir. Yörede yıllardır yaşanan gerilimler düşünüldüğünde; kan davalarından, toprak kavgalarına, namus davalarına yaşanan çok sayıda anlaşmazlığa rağmen geliştirilmeye çalışılan *hoşgörü* tutumu bir anlamda önem kazanabilir.

Çokkültürlü bir coğrafyada Süryani kültürü ayakta kalabilmesini, geleneklerini yaşatabilmesine borçludur. Kültürel aktarımlar öncelikle kitaplar yoluyla değil,

geçmişten geleceğe ritüeller yoluyla olur. Assmann, “Eğer gelenekler doğru olarak uygulanmazsa dünya ve gökyüzü (evren) yıkılır” (2001: 89) der. Öyleyse geleneğin ve kültürün, bireyin ve toplumun hayatındaki önemi daha iyi anlaşılabilir. Süryani kültürünü ve geleneklerini ayakta tutanlar; kutsal mekânlar ve burada düzenlenen ayinler ve ritüeller olarak sıralanabilir. Süryaniler’in kendilerini koruma içgüdülerinin, kutsal mekânları sayesinde pekiştiği gözlenmiştir. Yöreyi ve Süryanileri tanımlamaya çalışırken kültürleşmeden de kısaca bahsetmek gerekir.

Kültürleşme: Başka bir kültürle ilişki ve alışveriş sonucu ortaya çıkan bir tür kültürel değişimdir (Su 2011: 50). Kültürleşme sonucunda her iki kültür unsuru da değişime uğrar. Çokkültürlü bir yapıya sahip Mardin’de dinler arası iletişimin ve ilişkinin söz konusu olduğu toplumlar, birbirlerinden etkilenir ve birbirlerini de etkilerler. Farklı nedenlerle de yapılan kutsal mekân ziyaretleri aynı zamanda “kültürleşme” kavramına da mekân olmaktadır. Din farkı gözetmeden yapılan bu ziyaretlerin pek çok sebebi vardır. Bunlardan bazıları; kutsala duyulan inanç, psikolojik ve fiziksel sebepler ve turistik amaçlarla yapılan ziyaretlerdir. Dinin etkisinin azaldığı ya da görece daha az belirleyici olduğu durumlarda yeme-içme, eğlence, alışveriş gibi hayata dair aktivitelerde “kültürleşmenin” daha yoğun yaşandığı gözlenmektedir. Kültürleşmeye dair örnek vermek gerekirse Mardinlilerin “iklice” adını verdikleri baharatlı ve tatlı çöreği Süryaniler düğünlerinde, Müslümanlar ise ölünün ardından yedinci günde dağıtmaktadırlar. Aynı malzemelerle yapılan çörek, yöre halkının farklı geçiş dönemi uygulamalarında böylece yer almaktadır.

Kültürlenme: Kültürün bir nesilden diğerine aktarılması sürecine ve bireylerin toplumun üyesi haline dönüşmesine *kültürlenme* denir. İnsanlığın “toplumsal kalıtımı” olarak adlandırılan kültürü, kişi içinde büyüyerek öğrenir. “Kültür biyolojik olarak kalıtım yoluyla aktarılmaz, öğrenilir” (Haviland, vd. 2008: 113). Kültüre dair tüm kavramlar, Süryaniler açısından değerlendirilirken mekân olarak kilise ve manastırlar temel alınmaktadır. Mekânlar, kültürün üretim ve sürekliliğini garanti ederler. Süryanilerin kültürlerini bir nesilden diğerlerine aktardıkları, bireyin kendini topluluğun üyesi olarak hissettikleri, kültürlendikleri mekânlar ise *kilise ve manastırlardır*. Doğumdan ölüme kadar bütün geçiş törenlerine ev sahipliği yapan kilise ve manastırlar, cemaat üyelerinin kültürlenmesini sağladıkları gibi onlara topluluğun birer üyesi

olduklarını da hissettirir. Mekânın varlığı geleneğin aktarıldığı, kültürün öğrenildiği, kültürlenmenin yaşandığı yer olarak kültürel belleğin başat ögesidir.

Assmann, insanoğlunun kültürel belleğin günlük yaşam gerçeğiyle, geçmişin hatırlanması arasında basamak olduğunu söyler. Kültürel bellek açısından, gerçek olan değil, hatırlanan tarih önemlidir. Geçmiş değiştirir, “babanın öyküsü, İsrailoğulları’nın Mısır’dan çıkışı, çölün aşılması, yerleşme, sürgün; bayramlarda, törenlerde ritüel olarak anılan ve her seferinde içinde bulunulan durumu açıklayan bu türden hatırlama figürleri daha çok hatırla *an*’ın bağlandığı sembolik figürlerde yoğunlaşırdı.” Bu yönüyle değerlendirildiğinde kültürel belleğin araçların da biri olan efsaneler, hatırlama figürlerine dönüşür (Assmann 2001: 56-88).

Kolektif Bellek: Kolektif bellek, genellikle kriz ya da, savaş zamanlarında kimlik inşasının vazgeçilmez aracıdır. Bu nedenle kolektif bellek; “öz-saygıyı yükseltmek, aşağılanan benlik imajını yüceltmek gibi o an için zorunlu ama daha sonra işlevini yitirecek bir misyon yüklenir.” Bunlar informel kanallar (töreler, ritüeller, aileler vasıtasıyla) iletilen canlı belleklerdir; ama her biri kendi içinde kodlanarak topluluğun resmi belleği haline gelmektedir. Grup veya topluluğun kimliği zorunlu olarak belleklerden geçer. Bellek, grubu pozitif imajla donatma ve sosyal kimliği savunma işlevi olduğu kabul edilmektedir (Bilgin 2013: 35). Günümüzde kimliğe yapılan tüm bu vurgular, toplumların kimlik arayışlarını tarihi bir zemine oturtma çabasına dönüşmüştür. Kolektif bellek de bu noktada devreye girer. Ulusal tarih, çoğu zaman etnik kimliği pekiştirir. Süryanilik, Asurilik- Aramilik tartışmaları ve bu kimliklere yükledikleri farklı anlamlarla kolektif belleklerini kimliklerinin inşasına uygun olarak kullanmalarını sağlamıştır. Kısacası kültür, üretilebilen ve değişebilen sürekliliği olan bir olgudur.

3.1. Kültürel Belleğin İşlevleri

Kurumsal ve yapay olarak oluşturulabilen bellek, kültürel dir. Çünkü “geleneğin oluşumu”, “geçmişle ilişki” ve “politik kimlik ya da imgelem”, kültürel belleği işlevsel yönden desteklemektedir. Gelenekler, kültürel anlamın devredilme ve canlandırılma biçimi olarak “kültürel belleğin” alanına girer. Bu saptama; anıtlar, mezar taşları, tapınaklar, idoller gibi sadece amaca yönelik olmayan aynı zamanda bir anlam içeren

semboller, ikonalar, temsiliyetler gibi içe dönük zaman ve kimlik dizinini dışa çevirmesiyle nesnel belleğin sınırlarını aşan her şey için geçerlidir (Assmann 2001: 26-28). Kutsal mekânlar da bu nedenle kültürel belleğin alanı içinde değerlendirilmektedir.

Kültürel bellek, biyolojik olarak devredilemediği için, kültürel aktarımlarla canlı tutulmaktadır. Kültürel belleğin işlevi, kimliğin sürekliliğini sağlamaktadır. İnsan yaşamı, kültürel bellek sayesinde kültürel evrimin her aşamasında iki boyutluluk, iki zamanlılık kazanır. Geçmişin yaratılması ve bu sayede iki boyutta yaşamın mümkün olması, kültürel belleğin evrensel işlevlerinden biridir (Assmann 2001: 87-92).

Kültürel belleğin işlevleri arasında *anlam aktarımı* da yer almaktadır. Kimlik; kişi ya da grubun kültürünü ve tarihini belgeleyen, koruyan, onun hatırlanmasını ve yaşatılmasını sağlayan bir çeşit sosyal depolama merkezidir (Eker 2014). Toplumlar, kimliklerini ve değerlerini, kültürel bellek aracılığıyla aktarırlar.

Kültürel belleğin oluşumunda, dinin etkisi göz ardı edilemez. Hatırlama figürlerinin dini anlamları vardır ve hatırlatmayı amaçlayan canlandırma biçimleri genellikle bayramlar ya da ona benzer törenlerdir. Buradaki kutlama –diğer işlevlerinin yanı sıra- kökensele geçmişin canlandırılmasına yarar. Geçmişle bağlantı kurularak hatırlayan grubun kimliği kutlama ile temellendirilir. Grup, tarihini hatırlayarak ve kökenine ait hatırlama figürlerini belleğinde canlandırarak kimliğinden emin olur. Toplumsal kimlikler gündelik yaşamın ötesinde bir özellik, bir törenselliğe sahiptir. Metinler, danslar, resimler ve gelenekler, anıların bu şekilde biçimlenmesiyle yaşamaya devam eder. Hatırlama bir göstergeleştirme eylemidir. Geçmişin kökensele tarihe, yani efsaneye dönüştürülmesidir Hristiyanlık'taki *İsa'nın Son Akşam Yemeği* de bu hatırlatıcı atıf biçimini korumuştur. Ekmek ve şarap, İsa'nın çarmıha gerilişinin ve kurtuluşunun öyküsüdür. Ritüelin tekrarı sayesinde ise anlam korunur ve canlandırılır (Assmann 2001: 56-93).

3.2. Bayramlar ve Kutsal Zamanlar

Bayramlar⁴²⁴ ve ritüeller⁴²⁵, düzenli tekrarları ile kimliği koruyan bir işleve sahiptir. Bilginin iletilmesi ve devredilmesi sayesinde kültürel kimliğin yeniden üretimini üstlenirler. Ritüellerin düzenli tekrarları sayesinde, grubun zaman ve mekânsal birlikteliği korunmuş olur. Assmann, ritüellerin ve efsanelerin gerçeğin anlamını koruduklarını söyler. Bu sayede onlara saygı gösterilmesi, korunması ve gelecek kuşaklara devredilmesiyle dünyanın düzeni ve aynı zamanda grubun kimliği korunur (2001: 60) der. Geçmişte bayramların ve ayinlerin işlevlerinden biri de, günlük yaşamın sağaltılması olarak da algılanmaktaydı. Bu yönde düzenlenen törenlerden beklentiler; şifa, bereket, mucize yönündeydi. Assmann'ın “grubun kimliğini koruması” kavramını Süryani kimliğinin günümüze kadar gelebilmesi, bayramların ve ritüellerin işlevlerini örnekleme açısından değerlendirilebilir. Kilise ve manastırlarda düzenlenen ayinler belli ritüellere sahip olmasının yanı sıra zaman ve mekân olarak düzenli tekrar ile hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Süryani kiliselerinde her azizin özel bir günü vardır. Bu günlere “şahro” adı verilmektedir. Bugünlerin her biri aynı zamanda ‘hatırlama’ günleridir.

Ritüeller⁴²⁶, grubun kimliğini koruyucu bilginin sürekliliğini garanti ettikleri sürece, kültürün yeni kuşaklara aktarılması süreci, tekrarlama biçiminde yaşanır. Ritüelin yapısı, belli bir düzenin mümkün olduğu kadar değişmeden yeniden üretimini gerektirir. Bu nedenle her ritüel uygulaması, bir önceki uygulamaya benzer ve yazısız kültürler için tipik olan “zamanın döngüsellik” olgusunu ortaya çıkar. Bu yüzden “tekrarlama zorunluluğundan” söz edilebilir (Assmann 2001: 92-93). Hatırlamayı garanti eden ritüel, sembollerden ve motiflerden oluşur. Bu şekilde ritüeller, hem bir şeyler söylemekte hem de bir şeyler yapmaktadırlar. Geleneksel bir eylemin ifadesel ve sembolik yönü ritüellerdir. Ritüel eylemleri, “ritüel bağlamı” olarak düşünülen şeye uygun olmak zorunda değildir. Hristiyanlıkta beyaz, fazileti ve saflığı simgelerken

⁴²⁴ Bayramların amacı, “günlük zamanın” tersini bir “kutsal zaman” yaratmak değil, zamanı bölümlere ayırmaktır. Bayramlar zamanın akışına ritim ve yapı kazandırdıkları için, günlük zamanın da ifadesini bulduğu bir genel zaman düzeni yaratırlar (Assmann 2001: 61). Bayramlar ve dini ritüeller, geçmiş günümüze taşıyan kurumlardır.

⁴²⁵ Ritler, toplumsal dayanışmanın güç aldığı duyguları artırır, yineler, sağlamlaştırır. Toplumun birlikteliğinin sağlanması, pekiştirilmesi, birlik ve beraberlik duygularını kuşaktan kuşağa aktarılması ritlerin görevleri arasında yer almaktadır (Erginer 1997: 47-50).

⁴²⁶ Ritüel sadece düzeni kesin belli bir sürecin tekrarlanması değildir. Ritüel daha çok zamanın işlenmesidir, bir yüzeyin hep tekrarlanan bir figürle benzemesi gibi, dönemsel olarak tekrarlanan aynı eylemsel akışlarla bir model haline gelmesidir.

siyah, şeytaniliğe ve karanlığa işaret eder; yedi rakamının kutsal göndermeleri vardır ve cemaat toplantılarında yenilen gofretler, çelişik bir şekilde, aynı anda hem sıradan bir yiyecek/gofret ve hem de Mesih'in vücudunun bir parçası olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla gofret, bu dünya ile ruhlar âlemi arasında köprü görevi gören bir geçiş objesi olarak görülebilir (Geertz 1966: 344-349). Ayın sonrasında cemaatin, kilisenin avlusunda toplanması iletişimlerinin parçası iken burada dağıtılan çörek, gofret, meyve suyu da dünya ve öte dünya arasındaki bağın objeleri olarak yorumlanabilir.

Kültürün taşıyıcısı olan bellek, ritüel bilginin aktarılmasını özellikle sağlar. Ritüel, yazılı olarak var olmasa da, uygulanması gereken "kurallara" tabidir. Tarihte, kültürel belleğin özel taşıyıcıları olmuştur. Şamanlar, "bard" olarak adlandırılan kelt ozanları, griot'lar, rahipler, öğretmenler, yazarlar, filozoflar, mandarinler ve adları ne olursa olsun kendilerine bilgiyi taşıma yetkisi tanınmış olanların tümü bu gruba dâhildir (Assmann 2001: 57). Süryanilerin kültürel belleğinin taşıyıcıları ise kutsal mekânlar, bu mekânlara dair anlatılar, mekâna adını veren azizler ve onların kişisel deneyimleridir. Bu deneyimler, bellek ve hatırlama sayesinde sürdürülebilirdir. Bellek kavramını destekleyen "memoria"; hatırlamayı ve kimliği destekler. Bütün bunları törenler, danslar, anlatılar, desenler, giysi, takı, dövmeler, yollar, resimler, mekânlar ve benzeri simgeler yoluyla yaparlar (Assmann 2001: 55).

3.2. KİMLİK

Kültür ve kimlik kavramları birbirinden bağımsız değildir. Kimlik ve kültür arasında çok yönlü bir ilişki vardır. Kimlik; bireyin yaşadığı toplumda kendini tanımladığı olgular ve hissettikleridir. Assmann kimliği; hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bir bilinç sorunu olarak görmektedir. Kimlik aynı zamanda kişinin kendi hakkındaki algılaşımının bilince çıkması olarak tanımlanır (Assmann 2001: 130).

Kimlik; siyasî, ekonomik, cinsel, akademik, meslekî, ailevî, ahlakî vb. farklı alanlarıyla çok yönlü karmaşık bir parametreler bütünüdür. Kimlik, 'aitlik' özelliği ile kişiyi/grubu gruptan ayırır. Ve onu farklılaştırır. Birey, kimliği sayesinde bir gruba ait olmanın güvenini ve ayrıcalığını yaşar. Farklı coğrafi, tarihî, kültürel ve sosyal geçmişten beslenen kimlikleri sayesinde, mikro ölçekte kişinin, makro ölçekte milletlerin, birbirlerinden ayrılmalarını sağlamış olur (Eker 2014: 82).

Kimlik tanımlama işlevi, bir grubun üyelerinin birbirini ortak bir geçmişin varlığında tanımasıyla ilgilidir. Ortak bir geçmişe referans, grubun kendini tanımlayabilmesinin zeminini oluşturur (Bar-Tal, 1989; akt. Bilgin 2013: 42). Kimliğin yüceltilmesi, geçmiş üzerinden pozitif kimlik duygusu yaratma ve pozitif farklılaşmayı ifade eder. Bunun için geçmişin itibar sağlayıcı olması veya en azından negatif bir yük taşınamaması gerekir. Gruplar bunu seçici hatırlama ya da unutmama mekanizmaları ve tarihi yeniden yazma vasıtasıyla gerçekleştirir (Baumeister ve Hastings, 1997; akt. Bilgin 2013: 42). Bu nedenle hatırlananlar hep olumlu ve yüceltici olanlardır. Yörede Mardinliler ve Süryaniler de “kadim” sözcüğünü kullanarak kendilerini ve kimliklerini yüceltirler. “Kadim kent Mardin”, “Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi” gibi kullanımlar sadece geçmişe gönderme yapmaz. Öteki gruplara nazaran topluluğa üstünlük duygusunu verir.

Assmann’ın “Kanon” kavramı, Süryaniler’in bireysel ve toplumsal kimliklerini inşa etme süreçlerini açıklamada kullanılabilir. Kanon; kültürü, zamana dayanıklı ve değişmez kılar. O, bir toplumun gönüllü belleğidir. Bir kimliği sağlamlaştırırken aynı zamanda toplumsallaştırarak bireyselleştiren kanon, bir toplumun normatif bilincine boyun eğerek kendini gerçekleştirmesi olarak da tanımlanabilir. Bir toplumun tamamının ve aynı zamanda o toplumun üyesi olarak bireyin kimliğini kurarken bir anlam ve değerler sistemi yaratır (Assmann 2001: 123-127). Süryaniler’in kimliklerinin “anlam ve değerler sistemi”nin temelinde, din ve kutsal mekânların olduğu söylenebilir.

Sosyal kimlik, etkileşim ile kurulur ve üretilir. Bu etkileşim kimliğin; ortak dil, bilgi ve anılarda dile getirilen ve kodlanan, bir toplumun “simgesel anlam dünyası” ya da “dünya görüşünü” oluşturan ortak değerler, deneyimler, beklentiler ve anlamlar bütünüdür (Assmann 2001: 140). Ortak anlamların dolaşımı ise “ortak duyguyu” ortaya çıkarır.

Kolektif Kimlik: Grup kimliğinin inşasında; ortak bir geçmiş icat edilir. Grup, kimliğini birtakım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından kısacası “kolektif bellek”ten hareketle inşa eder (Hobsbawm ve Ranger, 2006; akt. Bilgin 2013: 41). Kolektif bellek, kimliğine anlam katan ve geçmişini, dilini ve dinini hatırlatan mekânları ve anlatıları benimseyerek tekrar eder.

Her grup geçmişinde, gurur duyduğu, başarılarla dolu bir dönem bulur. Paul Valery'nin "Bellek eğer tamamen sadık olsaydı, hiçbir işimize yaramazdı" sözü, belleğin yanlılığına işaret eder. Sosyal psikologlar bu temelden hareketle, belleğin salt bireysel/bilişsel bir meleke olarak ele alınamayacağı görüşündedirler. Bellek, bir anahtar yardımıyla içindekilerin ortaya serildiği bir emanet kutusu değildir. İçerik sürekli olarak dönüştürülür, işlenir ve düzenlenir, tıpkı bir elmas parçasının taşından toprağından arındırılması gibi" (Rateau ve Rouquette, 2002; akt. Bilgin 2013: 43-44). Kimlik inşası sürecinde, grup bir kez canlandırıldıktan (revitalisation) sonra, geçmişle ilişkisi yanlı olarak gelişir. Geçmiş araçsallaştırılarak kimliğin temel parçalarından biri haline gelir. Çünkü geçmiş, sosyal gruplara "biriciklik ve süreklilik (duygularının), yani kimlik arzularının üzerine yansıtıldığı bir ekran sunar" (Gillis, 1994; akt. Bilgin 2013: 44).

Çeşitli rollere sahip olan kolektif bellek, grup kimliğinin oluşumuna doğrudan katılır. Licata, Klein ve Gely (2007) onun işlevlerini ayırt etmişlerdir: Kimlik tanımlama, kimlik yüceltme, grup eylemlerini meşrulaştırma, grubun harekete geçirilmesi (kolektif mobilizasyon) bunlardan bazılarıdır. Kolektif belleğin bu denli işlevsel oluşu, onun rasyonel ölçüler çerçevesinde ele alınmasını güçleştirmektedir (Bilgin 2013: 36). Kimliğin yüceltilmesi işlevlevini, "aziz anlatılarında" görmek mümkündür. Kolektif belleğin rasyonel ölçüler çerçevesinde değerlendirilmemesi azizlerin mucizelerinin işlevsel olmasına dayandırılabilir.

Sosyal gruplar kendilerini tanımlayabilmek için geçmişi referans gösterirler. Bir grubun üyelerinin farklı kişisel geçmişlerini, tüm üyelerin kolektif olarak hatırladığı tek bir ortak geçmişte birleştiren kolektif bellek, grup kimliğinin inşasında önemli bir dayanak noktasıdır. Kuşaktan kuşağa süzülerek aktarılan bellek öğeleri kolektif kimliği temellendiren değerler ve anlamlar içermektedir (Bilgin 2013: 74).

Kolektif bellek sayesinde grup üyeleri ortak bir temsile, geçmişe dair bilgi, inanç, duygu ve moral yargılara sahip olurlar ve ortak bir dil geliştirirler. Ortak bir belleğe sahip olmak, güçlü bir referans noktası sağlamak ve ahlaki uzlaşma inşa etmek suretiyle grup içinde dayanışma ve bağlılığı (cohesion) sağlar (Misztal 2003; akt. Bilgin 2013: 75). Sosyal gruplar çoğu kez, diğer gruplar ile aralarında yalnızca farklılık ve biriciklik aramaz, aynı zamanda bu farkın grup lehine ve pozitif olmasını isterler. Prestijli bir geçmişe referans, grubu yüceltmek için en uygun yollardan biridir (Bilgin 2013: 76).

Kadim olma duygusu da, vurgusu da bu noktada devreye girer. Hristiyan gruplar arasındaki *kadim* olma grup lehine ve ayırt edici özellik sağlar.

3.3. MEKÂN:

Mekân, Kevn (varoluş) ile aynı kökenden gelmektedir. Kevn kelimesi ise “olmak, meydana gelmek, sonradan olmak, zamansız ve devamlı olmak, belli bir şekilde girmek ve varlık” gibi anlamlara gelmektedir. Giddens mekânı; en iyi biçimde coğrafi olarak konumlandırılmış toplumsal eylemin fiziksel ortamı fikri ile kavramsallaştırır (Bağlı 2010: 157).

Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla tarihsel olanı birbirine bağlar (Lefebvre 2014: 25). Mekânlar, “sahip oldukları farklılıklardan dolayı olgusal sayılabilecek koruma değerlerine ve onlara mal edilen düşsel değerlere de sahiptirler. Mekân, bizi özellikle her zaman kendine çeker. Varlığı kendi koruyucu sınırları içinde yoğunlaştırır” (Bachelard 1996: 27).

Toplumsal ve kültürel kuramlar ‘yer’in bir biçimde tanımlanmasına dayanırlar. Mekânsal ilişkilerin önemi ise, toplumsal nesnelerin özel karakterine bağlıdır. Mekânsal ilişki, söz konusu toplumsal nesnelerin belirli ayırt edici özellikler ya da güçler taşımaları nedeniyle, etkide bulunur. Yalın “mekân” yoktur, sadece farklı türden mekânlar ve mekânın işlevselliği vardır (Urry 1999: 97). Mekânsal pratikte toplumsal ilişkilerin yeniden-üretimi başattır. Bilgiye olduğu kadar iktidara da bağlı olan mekânın yeniden-üretimi, bir yana bırakılan (duyusal, duyumsal, cinsel) içeriğin sembolizme hafifçe dokunduğu eserlere, imgelere, anılara indirgenmiş olan temsil mekânlarına küçük bir yer bırakır. “Hayatı değiştirmek”, “toplumu değiştirmek” uygun bir mekân üretimi yoksa bunun hiçbir anlamı yoktur (Lefebvre 2014: 78-87). Kültürün üretildiği ve sürdürüldüğü mekânlar, aynı zamanda onun “korunduğu” yerlere dönüşmektedir.

Çevre psikologları (Proshansky, Altman, Moles, Fisher, vb), insanın kimliğini yapılandırmada mekânın rolünü vurgulamışlardır. Mekânla kurulan ilişki, mekânı; kendileme sürecidir. Bu süreç, kendine uygun bir “yaşam alanı” (eigenraum) yaratmayı ifade eder (Bilgin 2013: 133). Kendileme sürecinden kasıt; kendini kılma, kendini orada konumlandırma, kendisiyle özdeş görmedir. Mekân; yaşayan, üreten, dönüşen bir alandır.

Bir grubun belirli bir mekânda yerleşmesi, bu mekânı bir yaşam alanı olarak dönüştürülmesini ifade eder.

Mekânı kutsal ve tarihsel mekân olarak sınıflandıracak olursak; Büyünün ve gözbağcılığın da kendine özgü mekânları vardır. Bu mekânlar, dinsel-politik mekânı varsayarak, bu mekâna karşı durular. Tarihsel mekân bağlamında ise; kan, toprak, dil topluluklarının ürettiği dinsel ve politik mutlak mekândan, nisbileşmiş, tarihsel mekân doğar. Ama mutlak mekân kaybolmaz; tarihsel mekânın tabakası ya da tortusu olarak, temsil mekânlarının dayanağı olarak (dinsel, büyüsel, politik sembolizmler) varlığını sürdürür (Lefebvre 2014: 65-77).

Pek çok şehirde rastlanan tarihsel izler, geçmiş olay veya şahsiyetlerle ilişkinin yeniden kurulması, Ricoeur'un terimiyle "kentin tarihsel inşası"nı ifade etmektedir. Bu inşa süreci, kentin ortak anılar ve kolektif bellek üzerine oturtulmasını, kısacası kentin veya kentteki bazı mekânların, anıtların, binaların, evlerin veya sokakların bir "bellek yerine" dönüştürülmesini içerir (Bilgin 2013: 67). Bir kentin, kimliğinin inşasında tarihi olan ve o tarihe ait izler aynı zamanda "bellek mekânları"dır⁴²⁷.

Kente dair olan mekânsal imajlar, kolektif bellekte önemli bir role sahiptir (Bilgin 2013: 138). Bu yönüyle Mardin ve kutsal mekânları kolektif bellekte işlevsel olarak yer alır. Süryani kimliği de; geçmişe dayanan izleriyle coğrafyanın kendisinde ve kutsal mekânlarda "bellek yerlerine" dönüşmektedir. Kentin kimliği ve mekânları arasındaki ilişki aynı zamanda kolektif belleğin de sembolleridir.

Her mekân tipi, farklı bir ilişki içinde şekillenir ve orada yaşayanları etkiler. Birey ve çevre bir etkileşim içinde bulunur. Kutsal veya seküler nitelikli tüm yapılar; bir toprağı, yaşam alanına dönüştüren işaretlerdir (Bilgin 2013: 144-145). Benliği yansıtan kimlik yerleri, kimliğin sürekliliğini sağlarlar. Boesch (1986), "inşacı bir kimlik modelinden hareketle, kimlik inşasının bir uyum (adaptation) işlevine hizmet eder. Kutsal mekânlar, Boesch'un inşacı kimlik kuramına göre, "işaretlerle yüklü kimlik mekânlarıdır" (Bilgin 2013: 99) Süryaniler açısından kadim bir geçmişe sahip olan kutsal mekânların simgeselliği dine ve kimliğe vurgu yapmaktadır.

⁴²⁷ Her bellek tekniğinin ilk aracı mekânlaştırmadır. Mekânın, "hatırlama kültürü"nde, toplumsal ve kültürel bellek pekiştirme tekniklerinde de başrole sahip olması boşuna değildir. Bu olgu için "bellek mekânları" kavramını kullanabiliriz (Assmann 2001: 63).

Kente dağılan çeşitli yerler, kolektif belleğin ortak malzemeleridir. Kolektif semboller arasında, eşyalar kadar yerler ve mimari öğeler bulunur. Bunlar geçmişi hatırlama ve anlamlandırma sürecinin önemli unsurlarından “görsel kodlamanın” birer parçasıdır (Connerton 1999: 46). Zihin geçmişi “mekânsallaştırdığı”nda, yani bir mekâna oturduğunda, eşya ve yerler, Halbwachs’ın (1997: 195) ifadesiyle, “etrafımızdaki dilsiz ve hareketsiz topluma benzetilebilir. Konuşmasalar da onları anlarız, çünkü kolayca deşifre edilen bir anlamları vardır. Hareketsizlikleri, grupların istikrarıyla da ilişkilidir. Onlar değiştikçe, çağ değiştikçe düzenlemeler değişir; sokaklar, binalar yıkılıp yapılıp (Bilgin 2013: 137). Mekânlar, politik bir dile sahip oldukları için farklı disiplinlerin bakış açısıyla incelenebilirler.

Mekânın işlevselliğini Lefebvre’ye göre değerlendirmek gerekirse; gerçeklikte, toplumsal mekân toplumsal edimleri “kendine katar”. Bunlar, doğan ve ölen, durgun duran ve eyleme geçen, hem kolektif hem de bireysel öznelere edimleridir. Onlara göre, kendi mekânları hem yaşamsal hem de ölümcül davranırlar; bu mekânda serpilip gelişirler, birbirleriyle konuşurlar ve yasaklarla karşılaşılır; sonra ölümler ve mekânları onların da mezarını içerir. Bilgi için ve bilgi karşısında, toplumsal mekân-kavramsal haliyle birlikte- toplumun analizcisi olarak işlev görür. Mekân hem kutsallaştırılmış, hem de iyicil ve kötücül güçlerden kurtulmuş olur: Bu güçlerin toplumsal sürekliliği sağlayan yanları korunurken, tehlikeli yanları törpülenir. Kutsal-lanetli her yer, tanrıların ve ölümlerin var olduğu ve olmadığı yerler, gizil güçlerin ve bunların defedilme yerleri elbette birer rezervdir (Lefebvre 2014: 63-64).

Tarihçi, mekânın zamansal dönüşümünü ve mekân üzerindeki mücadeleyi; sosyolog, onun toplum için anlamını ve işlevlerini; mimar ise, yerleşim planını inceleyebilir. Bütün bu disiplinlerin ortak noktası ise mekânın, insan ve genel olarak topluluk ve toplum üzerinde ilişkileri kurucu veya yönlendirici bir unsur olmasıdır (Öztürk 2012: 19-24).

Mekânın sadece insan ilişkilerinde ve iletişimde değil, insanın kendiyi iletişimde kurucu ve yönlendirici bir etkiye sahip olduğu gündelik hayatımızdaki öneminden anlaşılabilir. İnsan-mekân ilişkisini kavramak kendimizi ve toplumu daha iyi anlamayı kolaylaştırabilir. Ancak sadece mekân üzerinden yapılan bir okuma, kişiyi deterministik yaklaşımlara mahkûm edebilir. Bu nedenle süreç ve çelişki merkezli bir bakış

sergilemek, içinde bulunulan gerçekliği sağlıklı anlama konusunda yardımcı olabilir (Öztürk 2012: 25).

Mekân, toplumsal ilişkilere etki eder. Mekânı incelemek, onu bir “şey”, bir “fetiş nesne” olarak görmek değildir (Öztürk 2012: 26). Bu nedenle Süryanilerin kimliklerini, kültürlerini ve anlatılarını genelde mekân, özeldede de kutsal mekân bağlamında incelemek, cemaati kısmen de olsa tanımaya ve anlamaya yardımcı olmaktadır.

Mekân, toplumsal ilişkilere etki ettiğinden süreç içinde sadece pasif değil aynı zamanda aktif rol oynar; ilişkileri güçlendirebildiği gibi zayıflatabilir ve hatta ortadan kalkmasına bile neden olabilir. Mekân bu yönüyle diyalektik bir boyuta sahiptir. Bu nedenle, mekânlarda üretilen iletişim, “var olan yapının korunmasına” hizmet edebilir (Öztürk 2012: 26-27). Süryanilerin toplumsal ilişkilerini düzenleyen ve mevcut yapıyı koruyan mekânlar, kiliseler ve manastırlardır. Bu süreçte aktif bir rol oynayan kutsal mekân, diyalektik bir boyut kazanmıştır.

Mekân ile kurulan ilişki mitolojiktir. Mekândan kasıt sadece yer değildir. Onlar ideallerin somutlaştığı ve gelecek tasarımlarının biçimlendiği alanlardır. Mekân, din ve dünya görüşü arasındaki ilişki sonucunda karşımıza çıkan ilk olgunun tapınma, kurban ve öteki dünyaya açılma olduğu görülür (Bağlı 2010: 155).

3.3.1. Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekânları

Toplumların inanç mekânlarının varlığı ve bunların gündelik hayat ile etkileşiminde kurduğu ilişki bir anlamda kimlik ve mekân üzerinden de okunabilir. İnanç merkezleri olan tapınaklar, kiliseler, manastırlar, camilerdir. Mekân olarak inanç merkezlerinin dinin korunmasında, kimliğin inşasında ve ritüellerin uygulanmasındaki önemi yadsınamaz. “Mekân’a ilişkin tanım yapılmaya girişildiğinde mekânın var oluşu ile insan varlığının varoluşu arasında eş zamanlı bir bağlantı, karşılıklı bir var olma, var etme hali olduğu ortaya çıkar.” (Zeybek 2012: 3). Mekânın varlığı, cemaatin yüzlerce yıldır var olduğu gerçeği gibi aidiyet duygusunu da ortaya çıkarmaktadır. Kilise ve manastırlar, Süryani cemaatinin toplumsal hafızasında önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde “aidiyet” kavramı ön plana çıkmaktadır. “Fransız sosyolog Girard’a göre, mimetik düzenek; hiç yoktan yaratılamayacak olanı, “kimliğimizi” oluşturma olanağı veren şeydir. İnsanı uyum sağlamaya yetenekli kılan, ona kendi

kültürüne katılması için bilmek zorunda olduğu her şeyi öğrenme olanağı veren mimetik arzusunun, bu özelliğidir. İnsan bunu icat etmez taklit eder (Zeybek 2012: 3-8). Süryaniler açısından kiliseler ve manastırlar da bu yönleriyle cemaatin geçiş dönemi ritüelleri ve ayinleriyle; “geleneği öğrendikleri, yaşadıkları ve taklit ettikleri dönemler ve “mekânlar olması açısından “mimetik düzenekte” önemlidir. Süryani halkının kimliğinin korunmasının önemi bulunduğu coğrafyanın çok etnili ve dinli yapısından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle “din ve etnisite” sahip çıkılması gereken, topluluğu ayıran olgular olarak görülebilir. Bu özelliklere sahip olmak ve bunları korumak aynı zamanda “varlığını sürdürme”nin bir yolu olabilir. Dinin ve etnisitenin sembolik ve somut merkezleri de bu nedenle ibadethanelerdir. Süryanileri bir araya getiren ibadethaneler, aynı zamanda iletişim kurulan ve geleneğin yaşattığı mekânlara dönüşmektedir. İnanç mekânları böylece sadece dini olarak değil gündelik hayata dair ritüeller ve ilişkilerle de yeni bir boyut kazanır.

Toplumsal hafızada mekân olarak kilisenin varlığı, çocukluktan itibaren “kimlik” oluşumunu etkiler. Geçmişte etnik kimliği farklı pek çok sembol ile ayırmak mümkün iken günümüzde bu durum zorlaşmaktadır. Giyim kuşam üzerinden bu durumu örnekleyecek olursak; Mardin Süryani cemaati ve diğer etnik grupların geçmişte giysilerinde farklılıklar vardı ancak küreselleşen dünyada kıyafetlerle fark yaratmak pek mümkün değildir. Cemaat olma duygusunu tetikleyen unsurlardan bazıları kilisenin varlığıyla ve ibadethaneye yapılan ziyaretlerle anlam kazanmaktadır. Bir kimliğin tüm uğrak noktalarında “kilise ve manastırlar” hayata dair olan her an, sosyalleşme için gerekli olan ortam, geleneğin aktarılmasında ve kimlik inşasında rol oynar. Böylece mekân ve kimlik iç içe geçer ve aradaki sınırlar silinir. Bu durum ibadethaneleri gündelik hayatın dinsel ve kurumsal olarak vazgeçilmez bir parçası yapmaktadır.

Kutsal mekânlar, kültürel belleğin topografik “metin”leri, “mnemotopları”, bellek mekânlarıdır. Maurice Halbwachs, bu bağlamda kutsal toprakların efsanevi topografyasını, toplumsal belleğin ifade biçimi olarak anlatmıştır. Halbwachsın belleğin işlevlerini tanımlarken “çerçeve”, “mekân” (“espace”), “yer” (“lieux”), “yerleştirme” (“localiser”, “situer”) gibi kavramlarla mekânsal benzetmelerden yararlanmaktadır (Assmann 2001: 63).

Kutsal mekânlar, “Kolektif anıların ve kimliklerin oluşmasında güçlü bir rol oynar” (Morley ve Robins 1997: 131). Bir yerin sembolik bir özellik kazanması için sessiz tekrarlara, tedrici olgunlaşmalara, sosyal tahayyülün etkisini göstermesine ve bir normun bulunmasına gerek vardır (Marie, 1982; akt. Bilgin 2013: 139). Bu nedenle Süryani kiliseleri ve manastırları “sembolik mekân” özelliği de taşımaktadır.

Teritüvar olarak ele alınabilen çevre; insani ve sosyal olarak işgal edilen ve bir yaşam yeri olarak algılanan mekândır: Bu anlamda çevrenin sosyo-kognitif ve psikolojik boyutu, yer kullanımı ve topografyaya bağlanan anlamlarla ilgilidir. Bir teritüvar, orada yaşayanlarla sosyal olarak inşa edilir. Kısacası çevre; bireysel veya kolektif kök salınan yer olarak kavramlaştırılabilir (Bilgin 2013: 144). Mardin ve Turabdin, Süryaniler açısından bir anlamda teritüvardır.

Süryanilerin arasındaki ilişkiler değerlendirilecek olursa; Siyasi, tarihi ve kültürel şartlar göz önüne alındığında geniş coğrafyaya yayılan ve onlar arasındaki ilişkileri sağlayan kurum kilisedir. “Çünkü kilisenin baştan beri düzenli ve sıkı bir örgütlenmesi vardı. Bu hiyerarşik örgüt; dinsel, kültürel ve siyasal kararları hızlı bir şekilde toplumun tüm kademelerine iletebiliyordu. Bu sayede tüm Süryaniler dinsel, siyasal ve kültürel yönden iletişim içindeydiler. Siyasi bir örgütlenmesi de olmayan Süryaniler’i, hem dini hem dünyevi olarak kilise yönetmekteydi. Kilise ve onun gözetimindeki eğitim kurumlarıyla aydınlar (bu aydınlar da temel olarak kilise kökenliydi), kültürel üretim ve politik yönetimin merkezi durumundaydılar” (Bilge 2001: 60). Bütün bunların sonucunda, Süryanilerin inanç merkezlerinin iletişimin ve aynı zamanda yönetimin merkezi olması doğaldır. Toplumsal örgütlenmenin mihenk taşı olarak inanç mekânları, geleneğin ve kültürün üretilmesi, aktarılması tarzında temel işlevlerinin yanında eğitim, toplumsal dayanışma, toplumsal normların inşası gibi çok yönlü bir işlevsellik sergilerler. Mekân sayesinde inanç da, zaman ve alışkanlıkla güçlenmektedir.

3.3.2. İnanç Mekânlarının Kutsallığı

Sürynice “kaddis” yani kutsal, “k-d-ş” kökünden türetilen sözcük, dinlerin kendilerini ifade etmelerinin ortak olgusudur. Kutsalın kendisi ve onunla ilgili her şey; kitapları, mabetleri, eşyaları, rahipleri, kutsal mekânları, kutsal zamanları vardır.

Kutsal mekânlar; insan ile Tanrı’nın buluşma yerleridir. Kutsal zamanlar ise; bayramlar,

özel gün ve geceler, kısaca dinlerin, hatırlamanın ve beklentilerinin yaşandığı zamanlardır. Kutsal nesnelere ise; peygamber, din kurucusu, aziz ve veli gibi kişilere ait olduğuna inanılan emanetlerdir. Kutsal varlıklar ve kişiler; Hristiyan kültüründe “aziz” olarak anılmaktadırlar. Diğer inançlarda olduğu gibi Hristiyanlık açısından da azizlere ait kalıntılar, değerlidir. Buna göre azizler, ölmüş olsalar da kalıntıları geride kalanlara fayda sağlamaya, şefaate etmeye devam edeceğine inanılır (Mamytov 2013: 16).

Eliade, tapınakların ibadete dayalı alan sınırlamalarının ve mimarinin kutsal mekânı kutsal olmayandan ayırmaya yönelik olduğunu belirtirken; kurban sunumunu farklılaştırarak kutsallığı onaylanmış merkez simgeciliğine dayalı yerlerde yapıldığını belirtmektedir (Erginer 1997: 26). Tanrı tarafından belirlendiğine inanılan kutsal mekânla ilgili olarak bir anlatıda Kâbe'nin yerini Hz. İbrahim'e Tanrı'nın, Cebrail vasıtası ile gösterdiğine inanılmaktadır. Yakub'a, Tanrı'nın görüldüğü yer, Tanrı ile ilişkili oldukları için emirlerin yazıldığı mushaflar, bunları insanlara ulaştırmakla görevli olan peygamber, aziz, veli, din adamları, hac mekânları, mabetler de kutsal kabul edilmektedir. İnsanlar tarafından seçilmeyen, aksine onlar tarafından keşfedilen yerler, kalıntılar insanların kutsaldan faydalanıp yaşamak istedikleri, yakınlaşmaya çalıştıkları mekânlara ve objelere dönüşmektedir (Mamytov 2013: 12-15). Kutsallık işlevsel bir özelliğe sahiptir. Hemen her inançta bulunan kutsal mekân olgusu, buraların ziyaret edilmesi gerekliliğini de ortaya çıkarır. Hacılar, kutsal yerlerde azizlere ait kutsal emanetlerde ve ikonalarda Tanrı'nın gücünün olduğuna inanmakta ve bunlar aracılığıyla fayda beklemektedirler. Kutsala yapılan yolculuk da bu yolda atılan bir adımdır.

Kutsal mekânlar; ritüellerin uygulama alanına zemin oluşturan mekânlardır. Zaman içinde düzenlemiş ve kodlanmış sembolik eylemler dizisi olan ritüeller, kişilerarası iletişim ve etkileşimleri bir ritme sokarak geleneksel toplumların işleyişinde ağırlıklı bir yer tutarlar ve kolektif yaşamı anlamada anahtar rol oynarlar. Geleneksel toplumun her alanında rastlanan ritüeller, dinsel, siyasal, ekonomik ve kamusal yaşamın pratiklerinde vazgeçilmez bir özelliktedirler. Sosyal yaşamdaki konumları ve rolleri itibarıyla ritüeller çok işlevli bir nitelik taşırlar (Wulf, 2009: 135-143; Bilgin 2013: 149).

Kiliseler, türbeler, adak yerleri kutsal sayılan mekânlardır. Bu nedenle buralarda yatan veya buraya adını veren azizlerin, velilerin kutsal ve mübarek zatlar olduğuna inanılır. Tanrı katında mübarek sayılan bu zatların bulunduğu mekânlarda edilen duaların kabul

edildiğine inanıldığından adanan adaklar⁴²⁸ buralarda yerlerine getirilir. Bütün dinlerde adak ritüeline rastlanır. Hristiyanlıkta da adak, kanlı veya kansız kurbanlar şeklinde sunulabilmektedir. Kilise veya aziz adına kutsal mekânın onarımını sağlamak, ağaca çaput bağlamak, kutsal mekânın toprağından almak, belirli gün ve zamanlarda oruç tutmak, mum yakmak gibi uygulamalar çok çeşitli sayıda olan adaklardan sadece birkaçıdır. Kutsal olanın kutsiyetini çevresine sirayet ettirdiğine inanıldığından kutsal mekânların etrafındaki dağ, tepe, toprak, su kaynağı, ağaç da kutsal sayılır.

İnsanlar, kutsal mekânlarını özel bir ağacın yanına veya bir nehir kenarı gibi arazi ve iklim şartlarına uygun olarak inşa etmektedirler. Durkheim’cı ifadeyle bu insanlar, topluma *zamansal* ve *mekânsal* işaret taşları sağlayacak bir din biçimine gereksinirler. Bu işaret taşları alt grupların ve mevsimlik etkinliklerin sınırlarını, yaşamın ürünlerini saptayan kutsal gün ayinlerini ve ayin merkezlerini belirlemelidir. Hemen her halk inanişında zamanın ortak bir özelliği vardır; o da, döngüsel olmasıdır (Su 2011: 28).

İbadet, mitosun ön aşamasını ve onun “nesnel” temelini oluşturur. Ayin ve ibadet ne kadar belirgin bir şekilde şekillenirse, kurban da o kadar açık bir biçimde merkez noktaya yerleşir. Kurban⁴²⁹, çok farklı yapılar içinde; hediye kurbanı ya da temizlenme kurbanı olarak rica ya da teşekkür ya da kefarete kurbanı olarak ortaya çıkabilir. Burada dini “inanç”, görülebilirlik kazanır ve eyleme dönüşür. Kurban ibadetinin biçimi, kurbanın amacına ulaşması gerekli olunca, tam anlamıyla belirlenmiş nesnel kurallara, çok dikkatli biçimde yapılması gereken davranışlar ve söylenmesi gereken sözlerden oluşan kesin talimatlara bağlanmıştır (Cassirer 2005: 318-320).

Her kurban, ilk baştaki anlamına göre, olumsuz bir unsuru içinde bulundurur. Kurban, duyusal bir isteğin şartı, benin yüklendiği bir vazgeçmedir. Burada, benin büyüsel dünya kavrayışı tabakasını aşma vasıtası olan önemli kurban motiflerinden biri bulunmaktadır. Çünkü büyüsel dünya kavrayışı, bu türlü bir kendini- sınırlama ile ilgili hiçbir şey bilmez; tersine o, insani arzulanın kudretini inanmaya dayanır. Mitik ve dini bilincin gelişiminde insan ile tanrı arasında kurulan karşılıklı ilişki, aslında hep insan ve Tanrı’nın, mitik-dini tasarım dünyası içindeki konumlanışları itibariyle

⁴²⁸ Adak, üstün gücün yardımını isterken başvuru dini bir davranıştır. Hemen bütün dinlerde tanrılara, peygamberlere, azizlere, evliyalara adaklar sunulmuştur.

⁴²⁹ Etnoloji, sosyoloji ya da din antropolojisi alanında kurbanla ilgili daha farklı kuramlar bulunabilir. Ancak bu çalışmada konuyu ele alış biçimi, sadece araştırmaya açıklık kazandıracak oranda tutulmuştur.

incelendi. Buna karşılık kurbanın ilk gelişme aşamalarında, insani istek ve eylemin başka bir yönelişi bize perdesini aralar. Çünkü kurbanı tahsis edilen güç, onun kendi içinde taşıdığı öz-yetkinliğinde temellenir. Bu ilişki, dini gelişimin ilk başlardaki aşamalarında bile gösterilebilir (Cassirer 2005: 317-322).

Kurban sözcüğünün, İbranice “korban” olduğunu ve Aramice’den Arapçaya geçtiği düşünülmektedir. Dilimize yerleşmiş olan kurban sözcüğünün kökü “krb” Arapça, yaklaşma, akrabalık kurma anlamındadır. Sözcüğün kökenindeki bu anlam, simgelediği ritüelle doğaüstü güçlere yaklaşma, onlarla ilişki kurma anlamına sahiptir. Kurban, genel inanç sistemi içinde kurumsal öneme ve işlevlere sahiptir (Erginer 1997: 7-10).

Antik Yunan düşünürü Platon’a göre kurban, “Tanrılara sunulan bir hediyedir.” Temelinde doğaüstü ile karşılıklı anlaşma düşüncesi ya da niyeti bulunmaktadır. Bu konuyu Durkheim, “do ut des”, ben sana vereyim, sen de bana ver kuralıyla açıklamaktadır. Doğaüstü ile kurban sunan arasında bir tür hizmet değişimi olarak sunulmaktadır. Kurban; dua ve büyü törenlerinde olduğu gibi aynı zamanda şükran sunmak, ant içmek ve tövbe adına kullanılarak çeşitli tinsel işlevleri yerine getirmek (Erginer 1997: 21-24) anlamlarına da gelmektedir.

Sedat Veyis Örnek (1971) ibadette önemli yere sahip olan kurbanın, “doğaüstü alana giren kudretlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şeyler istemek için” (Erginer 1997: 19) sunulan parçası olarak yorumlar. Kurban sunan kişi ve kurban arasındaki ilişki; kutsallığın geçişkenliği ile sağlanır. Kurbanı sunan kişi artık aynı kişi değildir.

Kurban; inanma ve tapınma, iki evren (insandan ve doğaüstü) arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya koyma çabasıdır. Kurban; kültleştirilen ritüelin⁴³⁰ büyüsel ve ayinsel bir parçasıdır. Malinowski’ye (1964) göre büyü, doğadan çok insanın doğa ile olan bağına ve bunu etkileyen insana dayalı eylemlerine yöneliktir. Ritüeller ise, insanları yaşamlarının sınırlarının ötesine taşır. Örneğin her yıl Müslümanların İbrahim’in kurban ritüeli örneğinde, eşzamanlı bir kurban eylemindeki milyonlarca Müslüman’ın kendi aralarında ve geçmişteki milyarlarca Müslüman’la bağlanmasında olduğu gibi

⁴³⁰ Dilimizdeki karşılığı kuttören olan ritüeli Metin And (1974), kısaca bir örnek üzerine kalıplaşmış davranışlar bütünü olarak tanımlar (Erginer 1997: 41-50).

tanımlanabilir.

Kişinin doğaüstüyle bağ kurma aracı olarak görülen ayin⁴³¹, dinin uygulamaya dönük yüzüdür. Dini ayinler, toplumsal gerginlikleri azaltır ve gruptaki bağı güçlendirir. Bunun da ötesinde önemli anıların hatırlanması, toplumsal sıkıntıların ve ölüm gibi bireysel boyutta yaşanan acıların hafiflemesine yardımcı olur (Erginer 1997: 39-50; Haviland, vd. 2008: 664).

Eski Ahit (Tora) Tevrat, Yeni Ahit (Evangile) ise İncil’de⁴³² kurban bakış açısının temelinde Musa ve İsa peygamberin Tanrı ile yaptığı anlaşmalardan kaynaklanmaktadır. Tevrat’a, Eski Antlaşma (Eski Ahit) adının verilmesi Musa’nın İsrailoğullarıyla Tanrı arasında yaptığı antlaşmadan kaynaklanmaktadır. Burada Musa antlaşmayı, hayvan kanı ile geçerli kılmıştır. İsa, Musa’nın yaptığı antlaşmanın zamanla bozulması üzerine kendisini kurban olarak sunup, Tanrıyla yeni bir antlaşma yapar. Bu yüzden İncil, “Yeni Antlaşma” olarak adlandırılır (Erginer 1997: 92). Kurban ritüeli, Tevrat’ın ve İncil’in temelindeki anlaşmaların sebebidir.

Tevrat’ta yer alan kurbanlıklar, kanlı ve kansız olarak iki ana grupta toplanmaktadır. Her hayvanın kurban ediliş amacı ve bu amaca bağlı olarak kurban ediliş biçimi farklılık göstermektedir (Bkz.: Çıkış, Levliler ve Sayılar). Bu bir anlamda evrensellik gösteren kurban adına “Ben sana vereyim, sen de bana ver” ya da bunun tersi olan Tanrı adına “Sen bana ver, ben de sana vereyim” prensiplerine dayanmaktadır (Erginer 1997: 103-105).

Yeni Ahit’te Tanrı, türleri ve nitelikleri belirtilmiş hayvanlardan, buğdaydan, undan ekmek ve yufkadan şaraptan kurban istemez. İncil, kurbanla ilişkin açıklamalarında, kendinden önce kurban kapsamı içinde Tanrı’ya akıtılan kanların insanı yetkinliğe

⁴³¹ Arnold Von Gennep bütün bu olaylar için düzenlenen törenleri; ayrılma, geçiş ve katılım olmak üzere üçe ayırmıştır.

Geçiş ayinleri; kişinin yaşam döngüsünde doğum, evlilik ve ölüm gibi önemli evreleri belirleyen ayinlerdir.

Ayrılma: Geçiş ayinlerinde bireyin ayinsel olarak toplumdan ayrılmasıdır.

Geçiş: Geçiş ayinlerinde ayrılma sonrası ve katılım öncesi bireyin toplumdaki soyutlandığı dönem.

Katılım: Geçiş ayinlerinde bireyin topluma yeniden katılarak yeni konumunda yaşamını sürdürmesi olarak tanımlanabilir.

Pekiştirme ayinleri; bir grubun yaşamındaki bir bunalım anında yer alan ve bireylerin birbirine bağlı kalmasını sağlayan törenlerdir (Haviland, vd. 2008: 665-668). Azizlerin günlerine dair düzenlenen ayinler de “pekiştirme ayinleri” sınıfında değerlendirilebilir. Bunlar Süryanilerin; kimliklerini inşa ederek “gruba bağlılıklarını” pekiştirdikleri döngüsel ayinlerdir.

⁴³² Yunanca ve Latince Biblia, Avrupa dillerinde Bible, Biblia vd. diğer adlarla bilinen kutsal kitap, Ahdi Atik (Eski Ahit) ve Ahdi Cedit (Yeni Ahit) adları verilen iki ana bölümden oluşmuştur (Erginer 1997: 90).

erdiremediğini vurgular. Kan akıtılarak günahlardan arındırılamayacağını belirten İsa, halkına kurban bağlamında kan akıtılmamasını öğütler. İncil’de, İsa ve 12 öğrencisinin “Fısıh Bayramı” dolayısıyla birlikte yedikleri bir yemekten söz edilir. Bu İsa’nın son mucizelerinden birini gösterdiği yemek, çeşitli resamlara konu olan *Son Akşam Yemeği*⁴³³ olarak bilinir. Tevrat, Çıkış 12’de betimlenen bu seremoni, “kurban” öğesinin de yer aldığı bir tür kurtuluş bayramıdır (Erginer 1997: 104-107).

İncil, somut olarak kanlı kurban ritüelini içermez ve hiçbir türünü önermez. “Çünkü bağların ve erkeklerin kanı, günahları ortadan kaldıramaz.” (İncil, İbraniler 10/4) (Erginer 1997: 108). Kısacası Hristiyanlar, Müslümanların anladığı anlamda kurban kezmezler. Bunun nedeni Hz. İsa’nın, bedenini kurban ettiğine inanmalarıdır. Ancak adak adarlar. Azizlere yakın olmak, dileklerin gerçekleşmesi gibi nedenlerle kanlı ya da kansız kurban adakları adanabilir.

Kurbanlar; kanlı ve kansız kurban olmak üzere ikiye ayrılır. Kanlı kurban, bir hayvanın kesilmesi ile gerçekleşmektedir. Harris, kanlı kurbanlarla ilgili kuramını insanın beslenmesi adına protein ve yağ gereksiniminin karşılanması bağlamında ekolojik ve ekonomik koşullarla; üretim, dağıtım, tüketim faktörleri üzerine temellendirmektedir. Kurbanın, çeşitli toplumların mit inançlarında yaygın bir biçimde yer alan ölüm dirilme motifiyle de ilişkisi bulunmaktadır (Erginer 1997: 27). Kansız kurbanda ise kan akıtma, kurban kesme yoktur: türbeye bez bağlama, taş yapıştırma, türbenin havuzuna para atma, mezarın üzerine kuru yemiş bırakma, mum yakma vb. bu tür kansız kurbanlar da daha çok mitolojik uygulamalardır (Alptekin 2012: 107). Kanlı ve Kansız kurban uygulamalarının dayandırıldığı kökenler ise genellikle paganist ritüellerin devamı olarak düşünülmektedir.

Yöre halkı genellikle gerçekleşmesini istedikleri bir dilekleri olduğunda, kutsal bir mekâna giderler. Bu mekâna uygun ritüelleri yerine getirirler. Özellikle sağaltıcı gücü olduğuna inanılan mekânlara giden halk, gittikleri mekânın kutsal kişinin adına adaklar adar. Dilekleri gerçekleşen kişi, mekâna şükür ve adak için tekrar gider. Çünkü

⁴³³ Yemek sırasında İsa eline ekme aldı, şükran duasını yapıp ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi. “Alın, yiyin” dedi, “bu benim bedenimdir.” Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek “Hepiniz bundan için” dedi. “Çünkü bu benim kanımdır, günahlardan bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.” (İncil, Matta 26/26-28; aynı konu: Markos, 14/ 22-24; Luka, 17-22 Paulus: Korinthoslulara I. Mektup, 11/ 23-25). (Erginer 1997: 107).

kutsiyetin etrafına sirayet ettiğine inanılır. Kökenleri, putperest ve paganist adetlere kadar dayandırılabilen olan inanç ve adetlerden biri, kutsal mekânın çevresinde ya da bir tepede kutsal sayılan bir ağaca çaput bağlanmasıdır. Kutsal sayılan ağaca zarar verilmesi durumunda ise uğursuzlukların ve kötü şansın kişinin peşini bırakmayacağına inanılır.

Ateş kültü ile ilişkilendirilebilecek adet ise; mum yakmaktır. “Helenler ve Romalılar mezarlarda ve mezar taşları üzerinde ateş yakarlardı. Pagan uygulamaları ise mum yakma âdeti ile devam ettirilmektedir. Hristiyan din adamları bu geleneği; “ilk Hristiyanların karanlık mağara ve katakomplarda⁴³⁴ gizlice ibadet ettikleri zaman yaktıkları mum ve meşale ile ilişkilendirmektedirler (İnan 1976: 206).

Halk arasında hastaları tedavi maksadıyla yapılan parpı, alazlama, tütsü ve kurşun dökme gibi tedavilerin kökeni, ateşperestliğe kadar götürülebilir. İnsanoğlu, ateşe kurban sunar, yanan kurbanın dumanın en yüksekteki Tanrı’ya ulaşacağına inanırdı. Dumanın iyi kokulu olması için kurbanın yağlarıyla beraber hoş kokulu bitkiler ve tohumları da ateşe atılırdı. Tütsü şeklindeki ateş kurbanı, eski ilkelere paganlardan, Yahudilere ve onlardan da Hristiyanlara geçmiştir. Katolik ve Ortodoks kiliselerinde tütsü için hazırlanmış özel buhurdanlar bulunur (İnan 1976: 225). Kutsal mekâna gidip mum ve tütsü yakmak adak ritüelinin bir parçasıdır. Tütsünün dini ritüellerde uygulanmasının kökeni ateş kültürüne dayandırılmaktadır. Hemen bütün dinlerde ve ritüellerde tütsü yakılarak güzel kokusu sayesinde cemaatin etkilenmesi sağlanır. Duanın ulaşılması istenen yere güzel kokular aracılığıyla gönderildiğine inanılır.

Kişinin korunma amaçlı olarak üstünde haç ve muska taşmasına da sıklıkla rastlanır. Bu, genellikle adak sonrası yapılan uygulamalardan biridir. Dileğin gerçekleşmesi sonucunda belli bir süre veya bir ömür boyu muska taşınır. Geçmişte Hristiyanlıkta muska ve tılsımların yerine haç, Hristiyanlık sembolü olan balık resmi ve “Agnus Dei” yazılı levhacıklar taşınması önerilirdi (İnan 1976: 208). Günümüzde ise, bu uygulama genellikle haç taşınarak devam ettirilmektedir.

Kiliseler, manastırlar, türbeler, yatırlar, mezarlar, sadece ibadet için gidilen mekânlar değil sıkıntılı zamanlarında da insanların ziyaret ettiği kutsal mekânlardır. Bu nedenle

⁴³⁴ İlk Hristiyanların içinde toplanıp ibadet ettikleri yer altı mezarlarının genel adıdır (<http://emlakansiklopedisi.com/wiki/>) Erişim tarihi: 11.06.2015

ziyaretleri sadece din ve ibadet ile açıklamak yeterli olmaz. İnsanların inançları, kültürleri, gelenekleri de kutsal mekânlara gitmelerinde etkilidir. Ziyareti gerçekleştirirken zamanın da kutsallığına önem verilir. Bayramlar ve ayinler kutsal zaman kavramının içinde yer alır. Bayrama ve ayine katılanlar, zamanın döngüselliklerinden ve ritüelin “canlandırma ve tekrarlama” işlevinden faydalanırlar. İnananlar buraları ziyaret⁴³⁵ ederek adaklar adamaktadırlar. Zor durumda gidilen ve adaklar adanan bu yerlere “adak yeri” denir. Ziyaret ritüelinin kökeni çok daha eskilere dayandırılabilir.

Her dönemde yaygın olan ziyaret ve adak yeri inancı, toplumlara, kültürlere, dönemlere ve coğrafyalara göre farklılıklar gösterir. (Özdoğan 2006: 8-9). Yaşarken ve öldükten sonra mucize ve kerametler gösteren ermiş olduğuna inanılan zatların makamlarını insanlar inançları ve çaresizlikleri doğrultusunda ziyaret ederler. İnançların ve ihtiyaçlarının sonucu gerçekleştirilen bu ziyaretler çok farklı sebeplerle yapılmasına rağmen birleştirici, kimliği hatırlatıcı ve psikolojik sürecin bir parçası olarak önemlidirler.

İşlevselci bir yaklaşımla, sosyal ilişkiler açısından din, kutsal mekân ve ritüeller; toplumun birliğini ve dayanışmasını kolaylaştıran bir unsurlardır. Süryanilerin kimlik algısında da etkili olan din, bu çatı altında onları geçmişten günümüze Arami kökenli Süryaniler adı altında dini referans alanları birleştirmektedir. Bu birleşme de kilise çatısı altında olmaktadır. Dinin kabulünün sembolik kurumu olan kilise ve manastırlar; dinin yayılmasında ve öğrenilmesinde kurumsal olarak işlev görmektedir. Bu nedenle Kiliselerin ve manastırların, geçmişten günümüze işlevsel olarak hayatın içinde değişen, dönüşen ve yeniden kurgulanan yapısıyla varlığını sürdürebildiğini söylemek mümkündür.

Durkheim, inananların kurum olarak kiliseye ihtiyaç duyduklarını söyler (Su 2011: 28). Bu ihtiyacın temel nedenleri arasında mabet çatısı altında Tanrı’ya ibadet etme isteği sayılabilir. Bu mekânlar aynı zamanda kutsallaştırılan mabetlerdir⁴³⁶.

⁴³⁵ Arapça “zevr” sözcüğü; hem ziyaret etmek, hem de ziyaret eden mânalarına gelmektedir. F. Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1993, s. 1195.

⁴³⁶ Yer, yurt veya içinde olduğumuz mekânın/doğanın kurgusunun temelinde geleneksel dönemlerdeki kent ve tapınaklarda olduğu gibi, simgecilik veya kozmogonik bir ayin ile kısmen veya tamamen kutsallaştırılma vardır (Bağlı 2010: 158).

Eski büyük imparatorlukların dev mimarisine ilişkin bir yoruma İncil’de Babil’deki kulenin yapımına ilişkin anlatıda rastlanır: (Tekvin II): Haydi! Kendimize bir şehir ve bir kule kuralım. Başı göklere uzanan. Ve ünlenelim. Yoksa dünya yüzüne dağılıp gideriz! Burada “ün”, etno-politik kimliğin merkezi sembolü anlamındadır. Özlem duyulan etno-politik büyük kimlik, görünürdeki ifadesini bu dev yapıda bulmalıdır. Tarihin öğrettiği gibi, Yahve bu amaca ulaşılmasını engellemek için sadece kuleyi yıkmaz, aynı zamanda dilleri de birbirine karıştırır. Bu anlatı “kimlik” (Assmann 2001: 146) ile mekân arasındaki ilişkiyi örneklendirmesi açısından önemlidir.

Burke’un ifadesiyle mabetler, tarihin görgü tanıkları olarak var olagelmıştır (Sevinç 2013: 54). Kültürel miras niteliği taşıyan mabetler, bu kaynakların da aynı zamanda merkezi konumundadır. Dini semboller, mekânlar insanın veya grubun manevi ve psikolojik yönlerine hitap eder. Mabet, tarihsel tecrübeye hitap eder, o tecrübeyi canlı tutar. Sayılan bu özelliklerine ilave olarak kutsala gönderme yaptığı anda, kendisi de kutsalın gücüne iştirak eden, dolayısıyla kutsallaşan dini sembol, birleştirici ve bütünleştirici işlev görür (Güngör 2010: 112). Kiliseler ve manastırlar işlevsel olarak pek çok açıdan toplum hayatını etkilemektedir. Cemaatin topluluk olma bilincinin geliştiği, günümüzde azınlık olarak yaşadıkları topraklarda kilise çatısı altında “bir olma” aynı köken ve dine sahip olmak, kutsal mekânların işlevselliklerindedir. Bu nedenle varlıklarını sürdürebilemeleri gereklidir. Bilgin, halkın belleğinde iz bırakan kişilerin yaşadığı ve olayların cereyan ettiği yerlerin korunması, kültürel varlık statüsüne kavuşturulması, restorasyonu, yeniden isimlendirilmesi, eski isimlerin rehabilitasyonu, bu temele dayanmaktadır (Bilgin 2013: 68). Mardin Süryanileri açısından azizlerin adını yaşatan aynı zamanda hatırlama mekânlarında da dönüşen mabetleri korumak, toplumsal belleğin sürdürülebilirliği açısından da önemlidir. Diğer bir taraftan da kutsal mekâna adını veren azizin, dini ve tarihi şahsiyeti mekânın varlığı ile korunmuş olur.

3.3.3. Mabet:

Arkeolojik kazılar, kurulan ilk yerleşimlerin merkezinde genellikle bir “mabed”in olduğunu göstermiştir. Bu gelenek ilkçağlardan başlamış, Ortaçağ boyunca gelişerek devam etmiş, günümüze kadar gelmiştir. Bu yapıların yer aldığı şehirlerin, “din tarafından kutsanmış mekân” anlayışına sahip olduğu düşünülebilir (Çelik vd. 2007: 2).

Kutsal Mekânın, teolojik anlamının yanı sıra yüklendiği yeni anlamları vardır. Bu durum mekânı, toplumsal hayat içinde “yaşayan, dönüşen, üreten” tarihi, siyasi, kültürel bir yere dönüştürmektedir. Dolayısıyla konuya çok farklı perspektiflerden bakılabilir. Kilisede uygulanan ritüeller ve bütün bu uygulamaların sosyal hayata yansımaları, ayin sonrasında da cemaatin birlikteliği açısından değerlendirilmelidir. Hem dinin hem mekânın işlevselliği, sembolleri ve ritüelleriyle önem kazanmaktadır.

Mekâna ve anlatıya bağlı olarak azizlerin yaşam öykülerinin ve kütlerinin sadece teolojik yönü yoktur. Azizler ve anlatıları; ekonomik, siyasi, tarihi, psikolojik yönleriyle çok yönlü işleve sahiptirler. Bu nedenle çalışmada Mardin Süryanileri açısından mekânsal bağlamda kutsala adını veren azizin kültü ve etrafında şekillenen ritüelleri esas alınmıştır. İnananların bu kültler sayesinde kutsal mekân ziyaretlerinin, inançlarının, ritüellerinin süreklilik kazandığı gözlemlenebilir. Kutsal mekânlar, kültürel belleğin ve toplumsal hafızanın hatırlama ve öğrenme mekânlarıdır. Bu nedenle azizlerin ve kutsal mekânların ilişkisi ve işlevselliği birbirinden bağımsız değildir.

Mabet, dinin ibadet merkezi olmasının yanı sıra işlevsel bir mekândır. Bireyin sadece Tanrı ile değil, mensubu olduğu cemaat ile arasında aidiyet ilişkisi kurmasını sağlar. İnananın mekânın iyileştirici gücüne duyduğu inanç ile kutsiyet atfettiği mekânı ziyareti etmesi bu nedenle önemlidir. Bu sayede aziz kültüne dayalı inanç, mekânın varlığı sayesinde toplumsal bellekte kesintiye uğramadan sürdürülmüş olur. Aziz ve kutsal mekân arasındaki ilişki de güçlenmiş olur. Süryanilerin, Hristiyanlığı topluca kabul eden ilk kavim olmalarında Turabdin bölgesindeki azizlerin mucizeleri belirleyici rol oynamıştır. Mucizeleri görenler büyük gruplar halinde Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bu nedenle Turabdin yöresi, kulluk eden abidlerin yeri olarak çok sayıda kilise ve manastıra da ev sahipliği yapmaktadır. Bu mabetlere yörenin Hristiyanlaşmasında emeği geçen, mucizeleri olan azizlerin adları verilmiştir. Geleneğin sözlü kültür ile aktarımında, bu mucizelerin sözlü kültür yoluyla yayılması ve mucizelerin yaşam öykülerinde yer alması da göz ardı edilmemelidir. Kilise ve manastırların anlatılara, mekân olarak sağladığı katkıları Connerton’a göre değerlendirildiğinde: “Gruplar; bireylere, içine anıları bir yere yerleştirdikleri çerçeveler sunar; ve anılar bir tür haritaya işaretleme yoluyla yerleştirilir. Hatırlananlar, grubun sağladığı zihinsel uzamlar içine oturtulur. Halbwachs ise, bu zihinsel uzamların, grubun maddi uzamından destek

aldıkları noktada direttir. Bu konuda Comte'un zihinsel dengemizin her şeyden önce günlük ilişki içinde bulunduğumuz fiziksel nesnelere pek az değişmelerine ya da hiç değişmemelerine bağlı bulunduğu; böylece bize, bir süreklilik ve değişmezlik imgesi vermelerinin ürünü olduğu yolundaki görüşü” (Connerton 1999: 61) mekânın değişmezliği ile benzerlik göstermesi açısından ortak noktada değerlendirilmesi önem kazanır. Böylece ibadethanelerin geçmişten günümüze varlığı anlatılara da süreklilik sağlamış olur. Aynı zamanda toplumsallaşma mekânları olan mabetler, cemaatin birlikte ibadet ettikleri, bir araya geldikleri, hayata dair olan önemli ‘an’ların kutsandığı ve paylaşıldığı, dini hayatın merkezi olan mekânlardır. Çok işlevli bu kurumsal yapıların, toplumla etkileşimi; içinde medreseden kütüphaneye, mezarlığa kadar pek çok yapıyı barındırmaları ile mümkün olmaktadır. Süryani cemaati, varlığını siyasi ve demografik verilerle değil genel olarak dini ve kültürel miras üzerinden anlamlandırmaktadır. Coğrafi, tarihi, dini merkezli bir mirasa sahip olan Süryaniler bu coğrafyada böylece kalıcı izler bırakmışlardır.

Toplumsal hafızada yaşayan anlatıların somut mekânı olarak günümüze kadar ayakta kalan Mardin'deki kilise ve manastırlardan bazıları şunlardır⁴³⁷: Kırklar (Kırk Şehit) Kilisesi (yapım yılı 6. yy), Mar Mihail Kilisesi veya Burç Manastırı (MS 185), Mar Hürmüzd (Behrimiz) Kilisesi (6. yy), Surp Kevork Kilisesi (Kırmızı Kilise) (5. yy), Mort Şmuni (tahminen 6. yy), Deyrülzafaran Manastırı (Süryani kaynaklarına göre Pagan dönemden kalma bir tapınağın üzerine kurulmuştur, MS 400'de manastıra çevrilmiştir), Surp Hevsop Kilisesi (1894), Meryem Ana Kilisesi ve Süryani Katolik Patriklik Binası (1860, bugün müze olarak kullanılmakta), Mar Efraim Manastırı (1884), Mar Petrus ve Mar Pavlus Kilisesi (1914), Mar Mihail Kilisesi (1919), Süryani Protestan Kilisesi (1904) (Akyüz 1998).

Süryani Kilisesi: “Süryani Kilisesi⁴³⁸” genel deyimiyile dinsel hizmet ve ayinlerinde Süryani geleneğine bağlı olan mabetler kastedilmektedir. Ortadoğu'daki kiliselerin tarihsel gelişimini bilmek kilise ve mezhep ayrılıklarını anlamayı bu noktada kolaylaştırabilir. Süryani kiliseleri; Süryani Ortodoks Kilisesi (Antakya Patrikliği),

⁴³⁷ Mardin'de ve çevresindeki kilise ve manastırların adları verilirken Süryani, Ermeni, Keldani vb. ayrımlara gidilmemiştir. Mekânın varlığı ve azizin adının yaşatılması esas alınmıştır.

⁴³⁸ Süryani Kilisesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bilge, Yakup (1999), Süryaniler, Anadolu'nun Solan Rengi, s: 56, Yeryüzü Yayınları, İstanbul.; Süryani Kilisesi, Kuruluşu ve Gelişimi; Antakya Süryani kilisesi Kuruluşu hakkında geniş bilgi için bkz: Bilge, Yakup (2001), Geçmişten Günümüze Süryaniler, s: 72-73, Zvi-Geyin Yayınları, İstanbul

Süryani Nesturi Kilisesi (Doğu ve Asur'un Kilisesi), Süryani Maruni Kilisesi (Antakya Patrikliği), Süryani Keldani Kilisesi (Babil Patrikliği), Süryani Katolik Kilisesi, Süryani Melkit Kilisesi (Rum Ortodoks ve Rum Katolik Patrikleri), ve Süryani Protestan Kiliseleri bu çatı altında toplanmaktadır. Etnik olarak kendini Asurlu⁴³⁹ (Süryani) gören bir kişi temel olarak yukarıdaki kiliselerden birine bağlıdır (Bilge 2001: 72).

Kilise, kurumsal yapısı gereği içinde belli bir hiyerarşiye sahiptir. Düzeni sağlayan ruhani liderler, görevliler yapının işlevselliğini belli kurallara göre sürdürülmesini sağlamaktadırlar.

Patrik, kilise hiyerarşisinde en yüksek dini liderdir. Patrik sözcüğü Yunanca'da Patriarhis kelimesinden gelektedir ve pater (Peder) ve archon (lider) kelimesinden türemiştir. Sözcük babaların başı veya babaların seçtiği anlamında kullanılmaktadır. Süryani Kilisesi 1. yüzyılda Antakya'da kurulmuş ve İsa Mesih'e inananlar ilk kez burada Hristiyan olarak çağrılmıştır (Elçilerin İşleri 11: 25-26). Süryani Kilisesi'nin Patriği aynı zamanda Antakya Patriği ünvanını taşımaktaydı. 518 yılına kadar Süryani Kilisesi'nin patrikleri Antakya kentinde ikamet etmekteydiler. Ancak dini ve siyasi baskılardan dolayı bu tarihte patrikler Antakya'dan ayrılmak zorunda kalmış. Geçici olarak Malatya ve Diyarbakır gibi birçok yerde kalan Patriklik Merkezi, 1166-1933 döneminde Mardin yakınlarındaki Deyrulzafaran Manastırı'nda kalmıştır. 1933 yılında Patrik seçilen Afrem Barsavm (ö. 1957), Patriklik Merkezi'ni Suriye'nin Humus kentine taşınmasına neden olmuştur. Patrik III. Yakup (ö. 1980) Patrikhane Merkezi'ni 1958 yılında Şam'a taşıdı. 2004 yılından sonra ise Patrik Zakka I. Iwas, Şam yakınlarında bulunan Maaret Saydnaya bölgesinde inşa ettirdiği Mor Afrem Manastırı'nda ikamet etmeye başlamış. Patirkler isimlerinin başında İğnatius, nurlu anlamına gelen sıfatı kullanmaktadırlar. İğnatius sözcüğü Antakya Kilisesi'nin en önemli patriklerinden biri olan ve 107 yılında Roma'da vahşi hayvanlara atılarak şehit edilen patriğin adıdır. Kilise, 1293 yılında, bu patriğin anısını yaşatmak için Süryani patriklerinin isimlerinden önce *İğnatius* ünvanını kullanılmasını kabul etmiştir (Bilge 2011: 40).

⁴³⁹ Çalışma boyunca kullanılan Asuri- Arami sözcüklerinin kastettikleri ile ilgili bilgi I. Bölümde verildiğinden burada bir kez daha bu konuya değinilmeyecektir. Alıntılar yapıldığı kaynakların görüşlerini yansıtmaları açısından da Asuri- Arami sözcüklerinin kullanımı aynen bırakılmıştır.

Mafıryan; Süryanice, semreli, verimli, meyve veren demektir. Yakubiler mafıryanı, patrikten sonra en büyük ruhani şahsiyet sayarlar. Patrik kendi psikoposları üzerinde tam nüfus sahibi olduğu gibi mafıryan da kendi idaresi altındaki psikoposlar üzerinde aynı şekilde nüfus sahibidir. Mafıryan, Katoliklerin başpiskoposuna muadildir (Bar Hebraeus 1999: 159).

Mafıryan, geniş bir coğrafi bölgedeki kilise yönetiminden sorumludur. Irak'ın Tagrit (Tigrit) kentinde oturan Metropolit Mor Marutha (Ö. 649), ilk mafıryandır. 1860 yılında Baselios IV. Behnam'ın vefatından sonra Doğu Mafıryan'ı resmedilmemiştir. Patrik III. Yakup (Ö. 1980) döneminde, 21 Mayıs 1964 yılında Hindistan'da toplanan Sinod'ta, Hindistan Kilisesi'nden sorumlu olacak bir Mafıryan'nın atanmasına karar verilmiştir. Hindistan Süryani Kilisesinde Mafıryan olarak görev alan kişi Basilios I. Tuma'ydı. Turabdin Mafıryanlığı ise İgnatius II. Mesud'un (Ö.1512) 1492 yılında Turabdin Patriği olduğu dönemde, 1495 yılında Midyat Metropolit'i Malke'yi, Turabdin Mafıryan'ı olarak resmetmesiyle kuruldu. Tagrit'te bulunan Mafıryan bu atamanın yasal olmadığı belirterek buna karşı çıktı ancak Turabdin Mafıryanlığı 1844 yılına kadar devam etti (Bilge 2011: 40).

Hristiyanlığın kabulü ve yayılması zorlu bir süreçten geçtikten sonra mümkün olabilmiştir. Roma İmparatorluğu, Hristiyanlığın yayıldığı Kudüs'teki kiliseyi yıktıktan sonra (MS 70), Hristiyanlığın Antakya'da Aramilerce benimsendiği bu nedenle Antakya'da kurulan kilisenin de zamanla Hristiyanlığın merkezi haline geldiği bilinmektedir. Bir süre sonra da Urfa, Süryaniler açısından bir başka önemli merkez olmuştur. Süryanice ilk İncil II. yüzyılın ikinci yarısında Titianus tarafından, Grekçe dört İncil'den derlenerek yazıldığı ifade edilmektedir. Hristiyanlık yayılmaya başlayınca, Grekçe ve İbranice diğer kutsal metinler de zamanla çevrilmiştir. Böylece Süryanice, Doğu Suriye'deki Hristiyan literatürüne egemen olmaya başlamıştır. II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezi Antakya olan ve Grekçe konuşan Hristiyanlık ile merkezi Urfa (Edessa, Urhai) olan ve Süryanice konuşan Hristiyanlığın da böylece fiilen ayrılmaya başlamış olduğu sanılmaktadır. Bölge Hristiyanlığı, Hristiyan inziva (zühd) hareketinin de ilk merkezlerinden biri haline geldiği bilinmektedir (Aydın vd. 2001: 51-52).

MS 200'lerde Roma İmparatorluğu, İncil nüshalarını yok ederek ve kiliseleri yakarak Hristiyanlığa yönelik baskılarını arttırmıştır. Bunun da etkisiyle Turabdin, Hristiyan keşişlerin toplandığı ve inziva hareketinin geliştiği bir yer haline gelmiştir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde bölgede kilise ve manastırların Hristiyanlık tarihi açısından önemi daha iyi anlaşılabilir. Günümüzde ise yörede, Süryani halkının nüfusu giderek azalmıştır. Mardin'in Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi Patrikliği, 1933 yılında Humus'a taşınmıştır.

Karşılaştırmak açısından Roma Kilisesinin durumu hakkında bilgi vermek gerekirse, Kilisenin IV. yüzyıldan başlayarak hızlanan güçlenişi, hiyerarşik bir yapıya sahip yaygın bir örgütlenme ile sonuçlanır. Başlangıçta, yerel cemaatler düzeyinde ve Roma İmparatorluğu'ndaki idari örgütlenmelerdeki bölünmelere koşturarak örgütlenmiş bulunan piskoposluklar arasında, IV. yüzyılda, Hristiyan öğretisi üzerinde bazı tartışmalar yaşamaya başlarlar. Bu tartışmaların akışı içinde, Roma Kilisesi'nin diğerlerinin üzerinde yer alması ve Roma piskoposunun da diğer bütün piskoposluklar üzerinde bir otorite kazanması gerçekleşir. Roma Kilisesi üstünlüğünü, İsa'nın bir deyişine dayandırır. İsa, havarilerden Petrus'a, "Sen Petrus'sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım ve ölümler diyarının kapıları onu yenmeyecektir. Göklerin melekûtu anahtarlarını sana vereceğim" (Matta, 16: 18-19) der. Roma Kilisesi'nin kurucusu da Roma'da şehit olan Aziz Petrus'tur. Ayrıca Yunanca petra "kaya" demektir. Yani Kilise'nin kaya gibi sağlam olması ifade edilirken, aynı zamanda Aziz Petrus'a dayandırıldığı da ileri sürülmüş olmaktadır. Ayrıca, çarpmıha gerildikten üç gün sonra dirilip havari lere görünen İsa'nın Petrus'a "koyunlarımı otlat" ve "ardımca gel" hitaplarından (Yuhanna, 21: 15-23) İsa'nın en sevdiği "şakirdi"nin [öğrencisinin, müridinin] Petrus olduğu anlamı çıkarılmıştır. Böylece Roma Kilisesi'nin diğerlerine göre üstte bir yere sahip olduğu, Roma piskoposunun da "Papa" olarak Hristiyanların babası olduğu kanıtlanmış olarak kabul edilmiştir (Çıvgın 2008: 72-73).

Siyasi, tarihi ve kültürel şartlar göz önüne alındığında geniş coğrafyaya yayılan Süryaniler arasındaki ilişkileri sağlayan kurumun kilise olduğu anlaşılmaktadır. "Çünkü düzenli ve sıkı bir örgütlenmesi olan bu hiyerarşik örgüt; dinsel, kültürel ve siyasal kararları hızlı bir şekilde toplumun tüm kademelerine iletebilmekteydi. Bu sayede tüm Süryaniler, her alanda iletişim halinde kalabilmekteydiler. Böylece, siyasi bir örgütlenmesi olmayan

Süryaniler’i hem dini hem dünyevi olarak kilise yönetebilmekteydi. Kilise ve onun gözetimindeki eğitim kurumlarıyla aydınlar ki bu aydınlar da temel olarak kilise kökenliydi, kültürel üretim ve politik yönetimin merkezi durumundaydılar (Bilge 2001: 60). Bilge’nin bu değerlendirmesinin Osmanlı millet sisteminden kalan bir yapının sonucunda, resmen “millet” sayılmamalarına rağmen geliştiğini söylemek mümkündür. Süryani mabetlerinin iletişim ve aynı zamanda yönetimin merkezi olması da kaçınılmazdır.

Süryani cemaatinin “sosyal ve siyasal yaşama katılımında etnik ve dini kimlikleri, siyasal tutum ve davranışlarını biçimlendirmektedir. Bu anlamda Süryani din adamlarının ve kilisenin rolü göz ardı edilmemelidir. Kilise ve manastırlardaki ruhaniler kilise hiyerarşisi ile halk arasında bağ kurulmasını sağlamaktadır (Öztemiz 2012: 18-98). Toplumsal örgütlenmenin mihenk taşı olan inanç mekânları; geleneğin ve kültürün üretilmesinden, aktarılmasına, toplumsal dayanışmadan, toplumsal normların inşasına kadar pek çok alanda işlev görmektedirler.

Tarihi ve kültürel miras niteliği taşıyan mabetler, varlıkları ile tarihe tanıklık ederler. Süryani kilise ve manastırlarının kullanım amaçlarına göre değerlendirecek olursak; kilise, cemaatini hem dini hem de dünyevi olarak yöneten kurumdur. Süryani halkı ile kilise birbirinden bağımsız değildir. Bu nedenle Süryanilerin siyasi tarihi, aynı zamanda kilise tarihidir⁴⁴⁰. Süryaniler, siyasi tarihlerini öğrenmek için kilise tarihini okumalıdır. Kilise yöneticileri ile halk arasındaki ilişkiler sayesinde, daha derinde yatan sosyal ve ekonomik nedenleri (Bilge 1991: 10-11) görmeleri ve anlamaları ancak bu yolla olabilir.

3.3.4. Kutsal Mekânın İşlevselliği

Bu başlık altında kutsal mekânların toplumsal hayat içinde oynadığı işlevsel roller tartışılacaktır.

3.3.4.1. Kutsal Mekânların Geçiş Dönemlerindeki Rolü

Kutsal mekânların geçiş dönemlerindeki rolü; din, ayin, ritüel bağlamlarında ele alınacaktır. Kilise ve manastırlar, ibadethane olmaları dışında cemaat üyelerinin bir

⁴⁴⁰ Süryanilerin tarihini değerlendirirken Bizans-Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine ve devlet ilişkilerine bakmak gereklidir. Ancak bu konu başka bir çalışmanın konusu olacak kadar derinliğe sahiptir.

araya geldiği, kimliklerini inşa ettikleri ve geleneği sürdürdükleri mekânlardır. Geçiş dönemlerinin (vaftiz, evlilik, ölüm vs.) her biri için özel bir anlam taşıyan kiliseler ve manastırlar, toplumsal hayatın her alanında Süryani halkı arasında aktif olarak varlığını sürdürmektedir. Süryani etnisitesine mensup olan cemaatin dini, Hristiyanlıktır. Bu dinin ibadethaneleri olan kilise ve manastırlar, yüzyıllar boyunca dinin, kültürün, geleneğin yaşamasına zemin oluşturmuştur. Kutsiyet atfedilen mekân, içinde pek çok ayini ve ritüeli barındırır.

Kişinin doğaüstüyle bağ kurma aracı olarak görülen ayin, dinin uygulamaya dönük yüzüdür. Önemli anıların hatırlanması, toplumsal sıkıntıların ve ölüm gibi bireysel boyutta yaşanan acıların hafiflemesine yardımcı olan bu törenler, ayinler aracılığıyla doğaüstü güçlere sığınma alışkanlığı geliştirmiş olur (Haviland, vd. 2008: 664- 670). Simgesel anlamların inşası aynı zamanda toplumsal hafızanın da sürekliliğini, sağlamaktadır. Connerton bu durumu “Toplumlar Nasıl Anımsar” adlı kitabında şöyle açıklar: “Toplumsal bellek diye bir şey varsa, anma töreni niteliği taşıyan etkinliklerde bulunabileceğini göstereceğim; ancak anma törenleri uygulamalı (performatif) olmaları durumunda anma niteliği gösterir ve uygulamalı, alışkanlık edinme kavramı olmadan düşünülemez (Connerton 1999: 13) der. Belleğin toplumsal yoldan kuruluşu olarak tanımladığı toplumsal belleği, bireylerin anılarını belleklerinde bir yerlere yerleştirerek toplumsal bir grubun üyesi olarak tanımlar (Connerton 1999: 60).

Günümüze dair deneyimler, geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerine oturtulmaktadır. Bu durumun toplumsal düzeni meşrulaştırmaya yaradığı söylenebilir. Geçmişin imgeleri ve geçmişin anımsanan törensel denilebilecek bilgileri, uygulamalarla (performans) taşınıp sürdürülmektedir (Connerton 1999: 11-12). Hem geleneksel alanda hem de dinsel boyutta geçiş dönemi ritüelleri, vaftiz, evlilik, ölüm, bayramlar ve özel günlerle kültürel süreklilik sağlanmaktadır. Bu dönemde uygulanan ritüeller ve semboller, toplumsal belleğin sürdürülebilirliğinin temellerini oluşturmaktadır. Kimliğe ve geleneğe yapılan bu göndermelerle yeni anlam alanları inşa edilmektedir. Mardin Süryanilerinin kilise ve manastırları, Süryanilere özgü pek çok anlamı yüklenerek kimliğin inşa edildiği ve kültürün yaşandığı, aktarıldığı, üretildiği, sürdürüldüğü mekânlar olarak ayakta kalmaya devam etmektedir. Bu durumu açıklamak için yaz aylarında yurtdışında yaşayan cemaatin kilise ve manastır ziyaretleri örnek verebilir. Bu

ziyaretlerde çocuklarının vaftiz törenlerinden, evliliklerine kadar olan tüm önemli anları kutsanarak yapılmaktadır. Yurtdışında vefat eden cemaat mensubunun yası yine memleketindeki kilise ve manastırlarda düzenlenen ayinlerle anılmaktadır. Süryani halkının kökenlerine ve dinlerine duydukları bağlılığın somut hali ise kilise ve manastırlarda vücut bulmaktadır.

3.3.4.2. Kilisenin Bir Eğitim Kurumu Olarak İşlevi

Kilise ve manastırların önemli işlevlerinden biri, buralarda verilen eğitimidir. Süryani halkı açısından dinin ve dilin korunmasında kutsal mekânda verilen eğitim, önemlidir. Süryani halkının, Hristiyan dinini korumasının yanı sıra Süryanice öğretimi manastırlarda verilen eğitim ile mümkün olabilmektedir. Geleneksel Süryani eğitimi, Hristiyanlık temeline dayalı, dini bir nitelik taşımaktadır. Süryani kilise ve manastırlarında eğitim öğretim maksadıyla kullanılan mekânlara Süryanice “madrasto”, denilmektedir. Süryanilerin dini ve kültürel hayatlarında eğitim ve inanç arasındaki ilişki birbirinden bağımsız olarak düşünülmemektedir.

Süryaniler, Kudüs'teki ilk Hristiyan cemaatinden sonra bu dini topluca kabul eden ilk kavim olduklarını bu nedenle de kadim bir millet olduklarını ifade etmektedirler. Çoğu Türkiye'de bulunan kilise ve manastırlar da Hristiyanlığın en eski kutsal mekânları arasında yer almaktadır. Konuyu Süryani Hristiyanlığı açısından değerlendirmek gerekirse, Süryani ruhbanlığının ve eğitiminin merkezi Kuzey Mezopotamya ve özellikle Anadolu idi. Süryaniler, Araplar vasıtasıyla Batı'ya iletilen antik felsefe ile Batı düşüncesinin temel düşüncelerini burada atmışlardır. Müslümanların saray okullarında da eğitim uzmanları olan Süryaniler, inançları ve kiliseleriyle güçlü abraşiyeler⁴⁴¹ oluşturmuşlardır (Rabo 2013: 104). Bu nedenle Süryanilerin özellikle dini eğitimlerinin kiliseler tarafından sürdürüldüğünü söylemek mümkündür.

Süryani halkı açısından bu durum değerlendirildiğinde; kilise ve manastırların liturji eğitimin yanı sıra anadilde verdikleri eğitim, kimliğin ve kültürün korunmasında, yaşatılmasında önemlidir. Eğitim açısından çok boyutlu bir müfredata sahip olan kilise ve manastırlar, pek çok medeniyetin gelişmesine de olumlu katkı sunmuşlardır. “Mor Kuryakos Manastırı, çevresi için önemli bir eğitim kurumu olmuştur. Bu durumu “1914

⁴⁴¹ Bir metropolitin yönetimindeki kilise ve episkoposluk bölgesine verilen addır.

yılında hazırlanan ve Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi'nin Osmanlı bürokrasisinde yer alan belgesi Patrikhane Nizamnamesi'nin "Eğitimin Geliştirmesine Dair" 57. maddesinde görmek mümkündür. Musul iline bağlı Mor Matta adıyla bilinen, Diyarbakir ili Beşiri ilçesine bağlı Mor Kuryakos, Midyat ilçesi sınırları dâhilinde bulunan Mor Gabriyel adındaki manastırlarda birer şubesi ruhbanlara, bir şubesi de çocuklara ait olan ve ilkokul düzeyinde yeni usulde eğitim ve öğretim programına uygun olarak düzenlenmesine yardımcı olunacaktır." (Şimşek 2008) cümleleri eğitime verilen önemi göstermesi açısından önemlidir. Süryani halkının eğitiminde önemli yere sahip olan kilise ve manastırlardan bazıları şunlardır: Mor Gabriel Manastırı, Kırklar Kilisesi, Mor Mihayel Kilisesi ve Deyrulzafaran Manastırı eğitim veren önemli merkezlerdendir. Kilise liturjisi, Süryanice, Süryani gelenekleri ve kültürü medreselerde öğretilen konuların başında gelmektedir.

Süryani toplumunda mahalle ve köy kiliselerinde başlayan ilkokul düzeyindeki eğitim, orta ve yüksek dereceli manastırda devam ederdi. Eğitimin temel amacı din adamı yetiştirmek olan medreselerde din dersleri ağırlıkta olmasına rağmen; felsefe, mantık, edebiyat, geometri, astronomi, tıp ve hukuk gibi dersler de okutulmaktaydı. Süryanice yanında XII. yüzyıla kadar Yunanca da okutulmuş, zamanla Yunancanın yerini Arapça almıştır (Özcoşar 2005: 202).

Geçmişte Süryani kilise ve manastırlarında, dini eğitimin yanı sıra astronomiden, cebire ve çeviriye kadar pek çok farklı konu öğretilmekteydi. Bunlar geleneğin ve kültürün yazılı olarak gelecek kuşaklara iletimi konusunda merkez olmuşlardır. Buldukları coğrafya itibari ile Arap ve Yunan medeniyetleri arasında köprü görevi gören ibadethaneler, bu dillerden yapılan çevirilerin de ana merkezi konumundaydı. Süryanice, Arapça, Yunanca pek çok yazma kitaba sahip olan Süryanilerin, günümüzde de çeviri çalışmalarına öncelik vermeleri medeniyetlerin gün ışığına çıkması açısından da değerlidir. Süryani manastırları, cemaat kültürünün yaşatıldığı mekânlardır. Süryani cemaati, çocuklarını manastıra göndererek dini ve geleneksel eğitim almalarını sağlar. Günümüzde özellikle din ve dil eğitimi verilmektedir.

Süryaniler, Antik Grek mirasını geliştirmek istediler. Antakya, Edessa ve Nsib okulları gibi eğitim merkezleri aracılığıyla Greklerin bilimsel ve felsefi eski eserlerine ulaştılar; dini metinlerin tefsirinde kullanılan Aristo mantığının bazı bölümlerini öğretmeye

başladılar (Yusif 2007: 8). Arap ve Batı dünyası arasında köprü görevi gördüler; Antik Grek kültürünün yayılmasına katkıda bulundular. Arap ve Batı dünyasını çeviriler yoluyla birbirlerine bağlayarak Araplar'ın çeşitli konularda eser vermeleri sağlanmıştır.

Süryani kültürünün parlak dönemleri 4. ve 13. yüzyıl arasındadır. Özellikle bu dönemde eğitim merkezlerinin bir bölümü felsefe, filoloji ve öteki bilim dallarını kapsayacak şekilde hizmet ederken çoğunluğu da teoloji konusunda eğitim vermiştir. Okulların en önemlileri şunlardır: Edesa- Urfa Teoloji Okulu, Zukanin Manastırı, Mor Gabriyel Manastırı, Usibona Manastırı, Büyük Tel'ado Manastırı, Mor Zakay Manastırı, Kınneşrin Manastırı, Dış Kuyu Manastırı- Dayro Dgubo Baroyo, Mor Matay Manastırı, Amuda Manastırı, Karkafto Manastırı, Mor Hanonyo Manastırı, Mor Serkis Manastırı, Edesa'nın Mor Barsavmo Manastırı, Mor Yuhanna Manastırı, Eliyo Bar Gagi Manastırı, Barid Manastırı, Serkisiye Manastırı, Mor Ahrun Manastırı (Barsavm 2005: 36-38) bunlardan bazılarıdır.

Süryaniler kutsal mekânlarının gündelik hayattaki işlevinin diğer topluluklara göre daha etkili olduğu söylenebilir. 'Süryani tarihi' ve 'Süryani kilisesi tarihi' sözcüklerinin eş anlamlı olarak kullanabilmesi önemlidir. Süryanilerin dinlerine olan bağlılıklarının yanı sıra, Süryani kilisesinin köklü ve sıkı örgütlenmesi de etkili olmuştur. Kilise, Süryanileri dini ve dünyevi manada yönetmiş olup din eğitim kurumlarından yetişen aydınlar sayesinde kültürel üretim ve politik yönetimin de merkezi haline gelmiştir. Süryanileri Arami topluluklar gibi yok olmaktan kurtaranın da kilise (Özcoşar 2005: 186) olduğu söylenebilir.

Mor Gabriyel Manastırı: İS. 397 yılında Turabdin'de kurulmuştur. Manastır, Deyrulumur veya Kartmin manastırı olarak da anılmaktadır. Kısa sürede kendini bilime adayanların ve rahiplerin merkezi durumuna gelmiştir. Okul, 5. yüzyılın ortalarından 11 ve 12. yüzyıla kadar çok sayıda önemli kişinin yetiştiği eğitim ve ilim merkezi olarak bölgede önemli bir yere sahip olmuştur (Barsavm 2005: 36).

Mor Hanonyo Manastırı: Deyrulzafaran ve Dayro Dkurkmo adlarıyla da bilinen bu manastır, İS. 4. yüzyılın sonlarında Mardin yakınlarında kurulmuştur. Uzun bir süre bilim merkezi olarak çalışmalarını yürüten manastırın kuruluş tarihinin 8. yüzyılın sonları olduğu düşünülmektedir. Uzun bir süre bilim merkezi olarak çalışmalarını yürüten

manastır, zamanla gerilemeye başlamıştır. Manastır, eski günlerine geri dönememiştir (Barsavm 2005: 37).

Nusaybin Akademisi: Antakya akademisinin de kurucularından Nusaybinli Mor Yakup tarafından Nusaybin’de ilk Hristiyan Süryani akademisi olarak açılmıştır. Mor Yakup’un öğrencisi Mor Afrem bu okulda yetişmiştir (303-373) (Doru 2007: 61).

3.3.4.3. Süryani Belleğinin Muhafaza Edilmesinde Kilise Kütüphaneleri

Kütüphaneler, toplumların belleğidir. Bu bellek, sahip olunan kitaplarla yaşatılmaktadır. Connerton; belleği, bugüne ilişkin deneyimimizin büyük ölçüde geçmişin olaylarıyla ve nesnelereyle nedensellik bağlantıları içinde yani geçmişin, o anda yaşamadığımız olayları ve o anda algılamadığımız nesnelere bağlamında tanımlar. Toplumsal bellek ise; geçmişin imgeleri bir araya gelince, o sırada var olan toplumsal düzeni meşru göstermesi (Connerton 1999: 9-11) olarak tanımlar. Bellek ve toplumsal belleğin medeniyetlere katkısı göz ardı edilmemelidir.

Toplumsal belleğin merkezi olan kilise ve manastırlar; cemaati bir araya toplayan ve geçmişten günümüze ışık tutan pek çok el yazması kitaba sahiptir. Kilise ve manastır kütüphaneleri; geçmişin hafızası olarak her daim önemini korumuş mekânlardır. Buralarda çok sayıda önemli eser vardır. Azizlerin yaşam öykülerine dair kitaplar ve el yazmaları kütüphanelerin zenginliğini ortaya koymaktadır. Kütüphanelerin ve kitapların pek çoğu zarar görmüşse de elde kalanlar Süryani medeniyetinin toplumsal belleklerinin sürekliliğini kanıtlamaktadır.

Basım ve yayın imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde, kaynakların çoğaltılması, manastırlardaki din adamlarının en önemli görevleri arasında yer almaktaydı. Bu nedenle de manastırlar çok sayıda yazılı kaynağa sahip olmuşlar. Bunlardan biri olan Mor Kuryakos Manastırı bünyesinde önemli bir kütüphane bulunmaktadır. Patrik Mor İgnatios Afrem I. Barsawm’ın 1943 yılında basılan “Berule Bdire” adlı çalışmasının Fransızca tercümesine yazmış olduğu önsözde, “Bişeriye’deki Mor Kuryakos Manastırı kütüphanesinde ve orada ikamet eden ruhban sınıfına mensup kişilerden önemli kaynak kitaplar temin ettik” ifadesi bunun bir kanıtıdır. Mor Kuryakos Manastırında 1790-1805 yılları arasında metropolitlik görevini ifa eden İliyo Şaloh, Tevrat tefsiri, ilahiyat, kilise kanunları, tarih, edebiyat ve mistik yaşam konularını da içeren farklı konularda

kırıktan fazla eser kaleme almıştır. Bu manastırda yaşamış olan din adamlarından özellikle Halepli Birşeri Metropoliti Abrohom Abdunur oğlu Gevargis ve Grigoryos Bogos önemli yazarlar arasında yer alır (Barsawn 2006: 29). Süryaniler, sahip oldukları kütüphaneler ile pek çok medeniyetin gelişmesine katkı sunmuşlardır. Günümüzde bu kitapların çevrilmesiyle Süryani kültürü gün ışığına çıkacaktır.

Mor Hanonyo Manastır Kütüphanesi: Mardin'in doğusunda bulunan ve Deyrulzafaran adıyla da bilinen manastırın kütüphanesi 8. yüzyıl sonlarında Mardin Metropoliti Mor Hanonyo tarafından kurulmuştur. Daha sonraki Mardin Metropolitlerinden Mor Yuhanna, 1165 yılında kütüphaneyi yeniden düzenlemiştir. Manastır Patriklik merkezi olduktan sonra kütüphanesi zenginleşmiş; kütüphanede bulunan kitapların sayısı ise 300'ü aşmıştır. Bu kitapların çoğu metropolitlik merkezi olan Mardin'e götürülmüştür. Zamanla bu kitapların sayısı 1000'i bulmuştur (Barsavm 2005: 42).

Deyrulzafaran Manastırı'nın kütüphanesinin en önemli kitaplarından biri, 8. yüzyılda Maraş'ta Estrangele harfleriyle ve kamış kalemle, serlevhaları altın, metinleri sabit siyah mürekkeple deri üzerine yazılmış ve resimli motiflerle süslü İncil'dir (Günel 1970: 252).

Kartmin Manastırı Kütüphanesi: Bu kütüphanenin önemi, Zeytinli Mar Şamun tarafından toplanan 734 deri üzerine yazılmış eserin burada olmasındandır. Manastır kütüphanesinde, Tevrat, Zebur ve İncil de bulunmaktadır (Günel 1970: 259).

Süryaniler, basın-yayın meselesini varlıklarını sürdürmenin temel şartları arasında görmüş, bu hususta da bütün imkânlarını ortaya sermiş; kendi imkânları, ihtiyaçları ve yoğun faaliyetler çerçevesinde önemli mesafeler almışlardır. Süryani basın-yayın tarihinde kilise ve çevresinin ayrıcalıklı bir yeri vardır. Özellikle Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi patriklik olarak bu konuda çaba harcamıştır (Taşgın 2005: 7-8).

Mor Gabriel Manastırı Kütüphanesi: Manastır'ın kurulması ve okulunun giderek büyümesi ile beraber Manastır kütüphanesi, döneminin zengin kütüphanelerinden biri olmuştur. Manastır kütüphanesi'nin gelişmesiyle beraber hattat ve minyatür ustası rahipler yetişti ve bunların elinden çıkan çok sayıda elyazması, Manastır kütüphanesi'nde korundu. Kutsal Kitap elyazmalarıyla beraber Manastır Kütüphanesi

Homeros'un İlyada ve Euklid'in geometri konusundaki eserlerine Grek dilinde sahipti. Ancak Manastır'ın zaman zaman yağmalanmasından dolayı bu eserlerin hemen hepsi tahrip olmuş ve kaybolmuştur. Yine de Manastır'da yazılan ve günümüze ulaşan en eski elyazmalarından bir tanesi 770 yılında Emmanuel adlı bir hattat tarafından kopyalanmıştır. Elyazması, Kutsal Kitap'ın Ezra ve Nehemya bölümlerini içermektedir. Adı geçen elyazması Orta Çağ boyunca Mısır'ın Nitrian Çölü'nde bulunan ve daha çok Süryani Manastırı ismi ile bilinen manastırda kaldıktan sonra bugün British Library (İngiliz Devlet Kütüphanesi)'nde bulunmaktadır. Mardin rahiplerinin hattatlığı sadece tarihte kalmış bir gelenek değildir. Günümüzde de yaşayan bir gelenek olarak devam etmiştir. Manastır rahiplerinden olan ve 1979-2005 döneminde Orta Avrupa Metropoliti de Yulios Yeşu (İsa) Çiçek (ö. 2005) vefatına kadar hattatlık geleneğinin sürdürüldüğü de bilinmektedir (Bilgin 2011: 42).

3.3.4.4. İnanç Mekânlarının İyileştirici Gücü

Kutsal mekânda ya da burada uygulanan ritüeller sonucu yaşanan iyileşme, genellikle tecrübelerin ya da psikolojinin sonucu gerçekleşmektedir. Foucault, “psikoloji ve bizzat psikolojinin mümkün olabilmesinin ta kendisi mantıksızlığın deneyiminden doğmuştur.” der (2002: 245). Bu nedenle, mekân, mantığın arandığı yer olmaktan çıkıp sadece çözüm odaklı yere dönüşmüştür. Bu nedenle “Mekânın, dilin ve ölümün birbirine eklemlendiği bu yapı, verili ve pozitif olarak tanınan tıbbın tarihsel koşulunu oluşturur.” (Foucault 2002: 244). Hastalıklar ve çaresiz kalınan durumlar; dualarla, büyüsel pratiklerle uzaklaştırılmaya çalışılır. Bu mekânlar aynı zamanda olumlamanın yapıldığı, kişinin kendi iyileşme sürecine aktif olarak katıldığı pozitif mekânlara dönüşmektedir. Öznel koşullar içinde gerçekleşen yolculuk, kişinin temel değerleri ve inançları etrafında şekillenir.

Mekânın İyileştirici Gücü: Alternatif tıp uygulamaları, ritüel uygulamaları; açıklanamayanın karşısında alınan tutumun sonucunda ortaya çıkar. Mekânın farklı unsurlarının dağılımı, çok boyutlu işlevsel bir alanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Mekânsal olarak yapılan değerlendirmede “insan bedeni doğası gereği, artık mevcut hal alışmış olan gözlerimizde, hastalığın başladığı ve dağıldığı mekânı oluşturur.” Kutsal

mekânların neredeyse birer klinik gibi işlev gördüğünü söylemek bu nedenle mümkündür. Foucault'un klinik ve hastalık tanımları konuyu anlamaya fayda sağlayacaktır. “Tanrı'nın yarattığı insan bedenine müdahale yetkisi verilen hasarları, bozuklukları onaran, hastalıkları iyileştiren hekimlerin ve tıbbın mâbeddir.” Hastalık ise, “derinliği olmayan bir yansıma ve gelişimi olmayan bir mekândaki temel olarak algılanmıştır” (Foucault 2002: 21-25).

“Tedavi hususunda mucizelere inanmak birtakım peygamberlerin, azizlerin emanet ve metrukâtını hastalıkların iyi olmasında müessir addetmek gibi itikatların birçok misallerini tarihte bulmak pek kolaydır” (Adıvar 2012: 134). Hastalıkların tedavisinde farklı yöntemler ve tedaviler uygulanmaktadır. Özellikle fetiş olağanüstü hallere dayanan tedavi usulleri ön plandadır. “Fetichisme” temeline dayalı çok sayıda tebabet örneği vardır. Mısırlılar'dan kaldığı düşünülen tükürük tedavisinden, vücuda muhtelif hastalıklarla giren şeytanları bezdirip kaçırmak için en fena kokulu şeylerle tedaviye kadar pek çok uygulamaya rastlanır. Bu fetiş tedavi şekli kimileri tarafından tasvip edilmektedir. Hristiyanlığa ise bu durum, Yuhanna İncil'inin şu ayeti ile girmiştir: “ve geçerken anadan doğma kör bir adam gördü... yere tükürüp tükürükle balçık yaptı ve balçığı körün gözlerine sürdü.” Kendilerine ilahi bir kuvvet atfedilen ve “yedi evliya kuvvetine haiz olduğu söylenen” hükümdarların elinin temasıyla, insanlar hastalıklardan şifa bulmaktaydı. Özellikle bu tedavi şekillerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı dönemlerde bazı azizlere ait kutsal emanetler önem kazanmaktaydı. Kimi zaman bir azize ait kemikler önemli iken sonraları bir başka aziz daha fazla önem kazanabilmektedir (Adıvar 2012: 134-135). Azizler-kiliseler ya da veliler-türbeler arasında kurulan ilişkinin kökenlerini çok daha eskilerde görmek mümkündür.

Eskiçağda tapınaklar; aynı zamanda kehanet merkezleri, ruhsal arınma yerleri ve siyasal aidiyeti belirten kurumlar olarak işlev görmekteydiler. Bu tapınakların adandıkları tanrılar, günlük yaşamın bir parçasıydılar; hastalık ve lanetlerden kurtulmak isteyenler onlara sığınırldı. Tapınak tıbbı ve uygulamalarının günümüz kilise-manastır veya türbelerde uygulanan ritüellerle benzerliği, kutsal mekânların geçmişten günümüze tedavi merkezi olarak işlevlerini göstermesi açısından önemlidir.

Aelius Aristides, 2. yüzyılda Batı Anadolu'da yaşamış bir eskiçağ entelektüelidir. Ağır bir hastalığa yakalanan Aristides'e uygulanan bütün tedaviler başarısız olmuştur. Tam

da umutsuzluğa kapıldığı bir anda, şifa tanrısı Asklepios, Aristides'e rüyasında esinler göndermeye başlamıştır. Böylece Yunan-Roma dünyasında tartışılmaz bir etkiye sahip olan Asklepios ile bağ kurduğuna inanan Aristides'in aldığı notlardan yola çıkılarak, eskiçağ tapınak tıbbının işlevselliği ortaya konulmuştur. Eskiçağ politeizminde bazı tanrılar ve bazı tapınaklar, tedavi merkezi olma özelliğine sahipti. Eski Babil'de, Ninuzu; Mısır'da, Serapis; Yunan -Roma dünyasında ise Asklepios tedavi tanrıları arasında sayılmaktaydı. Tapınakların tedavi merkezleri olarak ön plana çıkmalarının sebepleri çeşitlidir. Dönemin tıbbının yetersizliği, tedavilerin de pahalı, riski ve belirsiz olması gibi faktörler bunlardan birkaçıdır. Bu durum, şifa bulmak isteyenleri tapınaklara yöneltmekteydi. Tapınaklarda şifa arayanların uygulamak zorunda oldukları fiziksel egzersizler, banyo kürleri, kurban sunuları, uyku ve beslenme alışkanlıklarının düzenlenmesi gibi çok değişik tedavi yöntemleri vardı. Yunan - Roma dünyasında önemli bir etkiye sahip olan tedavi tanrısı Asklepios'un hastasının notları, eskiçağ tapınak tıbbının önemini ortaya koyar. Kutsal mekânın, şifa verici işlevinin geçmişini göstermesi açısından bu örnek önemlidir.

Asklepios'un en büyük ve etkili tapınağı Pergamon'da⁴⁴² (Bergama) inşa edilmiştir. Pergamon Tapınağı'nda burun ve göz akıntısı, damaklarında çok ağrılı bir yara ve mide sancularından adeta hummaya tutulmuş gibi yatarken, tanrı ona dirseğinden kanının bir kısmını boşaltmasını emretmiş. Aristides o kadar çok kan akıtmış ki, alındaki damarları bile açılmış. Bu durumda iken, Tanrı Asklepios ona Kaikos Nehri'nde (Bakır Çay) yıkanmasını emretmiş. Aristides hiç zaman kaybetmeden emri yerine getirmiştir. Eskiçağ insanı rüyaların⁴⁴³ geçmişten ve gelecekteki işaretler verdiğine inanırdı. Doğru bilgiye ise bu işaretleri yorumlayarak ulaşılabileceğine inanılmaktaydı. Sonuç olarak Aristides'ten geriye kalan Hieroi Logoi, eskiçağda yaşamış bir entelektüelin şifa arayışını ve kişisel dini deneyimlerini yansıttığının yanı sıra, o dönemde geçerli ve çok yaygın olan tapınak tıbbi uygulamalarının örneklerini de aktarmaktadır. Aristides'in deneyimleri, zengin veya fakir, entelektüel veya cahil fark etmeksizin o dönemin

⁴⁴² Bu tapınak, Yunanistan'daki Epidauros tapınağına bağlı olarak MÖ 4. yüzyılda, Epidauros'taki tapınakta iyileşmiş olarak Pergamon'a dönen Arkhias adlı birisi tarafından kurulmuştur. Ünü MS 2. yüzyılda doruğa çıkmıştır. Hastalarına hidroterapi yöntemiyle şifa dağıtan bu tapınağın şifalı su kaynağı, büyük bir ihtimalle bugün Bergama-İvrindi karayolu üzerinde bulunan, Paşa Ilıcası olarak bilinen ve artık Yortanlı barajının tehdidi altındaki antik Alliano kentidir (49.1).

⁴⁴³ Libyalı Synesius, tanrısal mesajların rüyalar vasıtasıyla, efendi veya köle ayırt etmeksizin herkese açık olduğunu, çünkü rüya görmek için herhangi bir alet edevata ihtiyaç olmadığını yazmaktadır.

insanlarının gelenekle kurduğu bağı da gözler önüne sermektedir. Batı dünyasında önemli bir veri olarak kullanılan Aristides’in bu sıra dışı deneyimleri, tıp tarihi çalışmaları açısından önemlidir (Kaçar 2008: 72-76). Rüyalara dayalı bu tedavi biçimi, antikçağ tıbbının yetersizliği olarak yorumlanabilir ya da özellikle tedavi ettiğine inanılan tanrıların o dönemdeki insanların üzerindeki etkileyici gücünü de gösterebilir.

“Bebekliği maceralarla dolu geçen Romulus ise, ölümünden sonra çocuklara sağlık veren bir Roma tanrısı olmuştur. Bakıcılar ve anneler hasta bebekleri, Palatine Tepesi’nin yamacındaki yuvarlak tapınağa getirirlerdi. Daha sonraki yıllarda tapınağın yerine St. Theodorous Kilisesi yapıldı. Ancak bu durumda bile kilise, çocuklara şifa veren bir yer olmaya devam etti. İlginç bir tarihe sahip olan kilisenin girişinde kucağında hasta çocuk ile azizin sunağının önünde sessiz bir şekilde kadınlar oturmaya devam etmiştir. Günümüzde o kilisede perşembe sabahları aşıdan sonra çocuklar için kutsama töreni yapılmaktadır (Fiske 2013: 235). Kutsal mekân ziyaretleri beraberinde belirli ritüelleri de getirmektedir. Kurban ve adak ise bu sürecin önemli uygulamalarındadır. Kutsal ve iyileştirici güce sahip olduğuna inanılan mekânlara gidip bez bağlama, taş yapıştırma, mum yakma da bu nedenle bir çeşit kurbandır.

Azizlerin mucizeleri ve sağaltıcı özellikleri bu duruma inanmak isteyen ve ihtiyaç duyan insanlara hizmet eder. Azizlerin mucizelerine inananların belleğindeki süreklilik, psikolojik ve fiziksel işlevinin korunmasıyla günümüze kadar gelebilmiştir. Hristiyanlığın, sağaltıcı gücünün temelinde İsa-Mesih’in mucizeleri vardır. Onun göstermiş olduğuna inanılan mucizelerinin büyük bir kısmı iyileştirmeye yöneliktir. Körlerin gözlerini açma, ölüleri diriltme, cin çıkarma bunlardan birkaçıdır.

Geçmişte insanlar; hastalıkları, felaketleri; ya Allah’ın gazabı ya da şeytanın şerri olarak görmekteydiler. Eski devirlerde tebabetin, kâhin ve rahiplerin elinde bulunması; din ile tıbbın arasının kapanmasını sağlamıştır. İsa’nın hastalıkları tedavi ederken uyguladıkları, Hristiyan dünyasını günümüze kadar etkilemiştir. Öyle ki; “Bu ruhun tesiri hastaya yardım ve hatta bu hususta fedakârlık bile Hristiyanlıkta bir akide halini almıştı” (Adıvar 2012: 134).

İsa-Mesih, kutsal tarihe ve Tora’nın en sevilen kişiliklerine göndermeler yaparak hatırlanmayacak kadar eski çağlara dayanan imge ve simge “kırk ambar” ından

yararlanarak, özellikle de simgesel bir dil olan mesellere başvurarak geleneksel didaktik yöntemleri kullanmaktaydı. Helenistik dünyanın daha pek çok “tanrısal insan”ında da görüldüğü gibi, İsa da hekim ve otacıydı (Eliade 2012: 382). Bu hekim ve otacı olma özelliği azizler aracılığıyla da sürdürülmüştür.

Hz. İsa’nın etkisi ve tesiri, hastalıkların tedavisinde, doğaüstü ve mucizelere dayalı yollara başvurulmasına neden olmuştur. İsa’nın çocukları iyileştirmesiyle ilgili anlatılan öyküde: Bir adam, hasta olan çocuğu için çok üzülyormuş. Küçük çocuk o kadar çok hastaydı ki dışarı çıkıp oynamak bile istemiyormuş. Babası da oğlunun haline çok üzülyormuş. Daha sonra İsa’yı görmeye gitmiş ve ondan çocuğunu iyileştirmesini istemiş. İsa yardım edeceğini söyleyip adama eve dönmesini söylemiş. Adam eve varmadan çocuğu iyileşmiş (Taylor 2008: 38). İsa’nın hastaları iyileştirmesine yönelik çok sayıda mucizesi olduğuna inanılmaktadır.

Aziz Matta’nın İncili’nden, “İsa-Mesih’in Filistin’de çalışmaya başladığında, bütün Suriye yaptıklarını duydu ve çeşitli hastalıklara tutulmuş kişileri, içine cin girmişleri, saralıları, felçlileri getirdiler ve O, onları iyileştirdi (Matta 4: 24). Suriye’den sağlıksız kimselerin Filistin’e İsa-Mesih’e getirildiklerini bu açıkça gösterir. Bunların çoğu Aram ve Süryani idi. İyileşenlerin ve İsa-Mesih’in mucizelerini ve olağanüstü işlerini görenlerin, vaazlarını, öğretilerini dinleyip ona inananların Suriye’ye döndüklerinde, Samarit adlı kadının yaptığı gibi, komşularına ve akrabalarına anlatmaları ise çok doğaldır” (Malik 2012: 61). İsa-Mesih’in mucizeleri bu yolla yayılmıştır.

Kutsal mekânlara; kilise, manastır ve türbelere giden çaresiz insanların birçoğu, dilekleri gerçekleşince o mekâna ve mekândaki azize/veliye duydukları inancı ve psikolojik bağlılığı göstermek için adaklar adarlar. Genellikle; çocuğu olmayan aileler ve hastalıklarına çare bulamayan kişiler, inançlarına göre gittikleri kutsal mekânlarda adak kurbanı keserler. Orada özellikle üç, yedi bazen de kırk gün yatarlar. Bu uygulamadan sonra kişi iyileşirse veya kadın hamile kalırsa doğacak bebeğe, azizin veya velinin adı verilir. Mardin’de özellikle Mor Gabriel Manastırı ve Sultan Şeymus ziyareti çocuğu olmayan kadınların uğrak yerlerindedir. Yörede çok sayıda çocuğa Gabriel, Umur, Ömer, Sultan ve Şeymus ismi konulmaktadır. Önemli olan bir diğer husus da, çocuğu olmayan kadınların inanç farkı gözetmeden yaptıkları manastır ve türbe ziyaretidir. Birine gidenin bir diğerine de gitmesi yaygındır. Umudun bütün

kapılardan beklenmesi, hepsinin “Tanrı’nın evi” olduğuna inanılması, azizlerin/velilerin Allah’ın sevdiği kulları olduğuna inanılması gibi temellere dayandırılan kutsal mekân ziyaretleri, kişinin inancının ve psikolojisinin sürecidir. Mekânın kendisi de bu sürece zemin oluşturmaktadır.

İyileştirici gücü olduğuna inanılan kutsal mekânlarda genellikle bir delik taş veya etrafında dönülen bir ağaç bulunur. Mardin Süryani kiliselerinden Mor İliyo’da da böyle bir oyuk bulunmaktadır. Oyuktan geçemeyen kişinin gayri meşru olduğuna inanılır. Ancak dileklerin gerçekleşmesi için de buradan geçebilmek gerekir. Diğer birçok kutsal mekânda olduğu gibi, burada da duvara sürtünen taşın yapıştırılması uygulaması vardır.

Anadolu’da da başta Hacı Bektaş Veli türbesi olmak üzere pek çok yerde, delik taşlar vardır. Eğer delik taştan veya ağaç kökünün altından geçebilirsek günahın az olacağına veya dileğin gerçekleşeceğine hükmedilir (Alptekin 2012: 108). Bu uygulamaya sadece türbelerde rastlanmaz. Kilise ve manastırlarda da benzer uygulamalar vardır. Kutsal mekânların bulunduğu yerlerde genellikle bir akarsu, çeşme veya bir kuyu vardır; bu çeşmenin ya da pınarın suyundan içmenin insanlara iyi geleceği söylenir. Yöredeki kilise ve manastırların bahçelerinde kuyular bulunmaktadır. Burada gerçekleştirilen ritüellerin sonunda da, kyunun şifa veren suyundan içilir ya da yıkanılır. Ayrıca Mardin’de yöre halkı tarafından sıklıkla ziyaret edilen Sultan Şehmus türbesinin kuyusundan da şifa niyetiyle su içilir.

İnsanoğlunun realist yaklaşımın kırıldığı noktası “çaresizlik”tir. Burada mucize ve kutsala olan inanç, daha yoğun bir şekilde devreye girer. Çağımız insanı öncelikle modern tıbbın imkânlarından yararlanmaya çalışır. Aldığı eğitim ve sistem onu bu şekilde davranmaya zorlar. Ancak geçmişle günümüz bu yönüyle kıyaslanabilir. *Son bir umutla ve yapılmadık şey, gidilmedik yer kalmamalı* psikolojisiyle kutsal mekânlara başvurulur. Öyleyse geçmişte önceliği kutsal mekânlar, türbeler ve şifacılar olan halk, günümüzde buralara genellikle son çare olarak başvurmakta; ayrıca, psikolojisindeki inanma ihtiyacı gereği, kutsal mekânları ve uygulamaları tedavisinin bir parçası olarak görmektedir. Tedavisi devam ederken kutsiyetine inandığı mekânın ve zatın gücüne duyduğu inançla da mekânı ziyaret etmekte ve ritüellerini uygulamaktadır. Sadece sağaltıcı gücün gerektiği noktalarda değil gündelik hayata dair dileklerin

gerçekleşmesinin istendiği durumlarda da (sınav kazanma, kısmet bulma, işe girme vs.) kişiler kutsal mekânın sağaltıcı, mucizevî gücünden faydalanmak ister.

İyileştirici güce sahip kutsal mekâna yapılan ziyaretlerin temel dayanağı “inanç”tır. Şifa verdiği inanan kiliselere ve manastırlara ziyaretler, sadece Hristiyanlar tarafından değil, Müslümanlar ve Yezidiler tarafından da yapılmaktadır. Kutsal mekânın, taşından-toprağından almak, orada yatmak, dileğin gerçekleşmesi durumunda adaklar adamak gibi çeşitli ritüeller, mabetlerin, halen pek çok insan tarafından ziyaret edilmesinin önemli sebeplerindendir.

Süryaniler, kiliseye ve manastıra adını veren azizin özel gününde, bir araya gelirler. Mabedi ziyaret edenler, azizin şefaati ve bereketi sayesinde dertlerine çare bulacaklarına inanırlar. Kilise ve manastırların sağaltıcı özellikleri, yöreyi cazibe merkezi haline getirmektedir. Mardin’deki kilise ve manastırların kutsal mekâna adını veren azizin mucizevî özellikleri sayesinde sağaltıcı gücünü devam ettirdiğine inanılır.

Çalışmada konuyla ilgili kaynaklardan elde edilen bilgiler dışında, sahada yapılan derlemelerle, günümüzde bu uygulamaların ve inancın devam edip etmediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Mardin ve yöresindeki kiliselerin iyileştirici gücüyle ilgili yazılı kaynaklardan ve kaynak kişilerden yapılan derlemeler yazılmıştır.

3.3.4.6. Mor Barsawmo’nun Sağaltıcı Özelliği

Hanna Dolapönü, Mor Barsawmo’nun bir ülkenin başkanının oğlunu nasıl iyileştirdiğini kitabında şöyle anlatmaktadır. “Toplantıların birinde, şehir başkanlarından biri ortada durup söyledi; hepiniz bilirsiniz benim biricik oğlum vardır. Bunu ağır hasta düştüğü vakit Mor Barsawmo’ya götürdüm. Ölürse gömeceğimi, niyetime koydum, fakat aziz Barsawm, meyusiyetimi görünce, korkma oğlum, sağ olacak bana dedi. Ve üzerine dua ettiğinde şifa buldu. İşte aranızda duruyor” (1964: 6). Mor Barsawmo’nun dua ile hastaları iyileştirebildiğini göstermesi açısından örnek olarak verilebilir. Mor Barsawmo’nun şifa verebilmesi yaşam öykülerinde de yazılmıştır. Süryani edebiyatında azizlerin yaşam öykülerinin yazılması bir gelenek haline almıştır. Azizlerin çekildikleri manastırlarda kendileri ya da o dönemde birlikte yaşadıkları rahiplerden biri tarafından yaşam öykülerini ve mucizelerini yazmak bir gelenek haline gelmiştir.

Azizlerin gücünün, mucizelerinin ve şifalarının etkileriyle ilgili olarak dini kitaplarda, Süryani halkının inancını kuvvetlendiren şu cümleler yazmaktadır: “Elçi Yakup da şefaati teyid edip diyor ki: “İçinizden biri sıkıntıda mı? Dua etsin. Biri sevinçli mi? İlahi söylesin. İçinizden biri hasta mı? Kilisenin kâhinlerini çağırtsın. Rab’bin adıyla üzerine yağ sürüp onun için dua etsinler. İmanla edilen dua, hastayı iyileştirecek ve Rab onu ayağa kaldıracak. Eğer hasta günah işlemişse, günahları bağışlanacak (Yakup: 5: 13-15)” (Dolabani 1998: 16). Bu anlayışın hâkim olması, azizlere duyulan saygının ve inancının kaynağını da göstermektedir. Dinin bir gereği olarak azizlerine ve mucizelerine inanılmaktadır.

Yaşadıkları yerleri öldükten sonra şifa dağıtan kutsal mekânlara dönüştüren azizlerle ilgili Patrik Mar Severiyos da notlar tutmuştur. “Kadesetini gösteren iki ucubet daha vardır: Hastalandığı vakit şakirtlerinin fazla ilhahları üzere cesedi bir rahat bulsun diye, hamama götürdüler fakat içinde oturduğu yeri, şifa kaynağına” (Dolapönü 1964: 9) dönüştürmüştür. Söz konusu azizin öldükten sonra temas ettiği yerler ve eşyalara, azizin mucizevî gücü sirayet etmiş ve azizin şefaati ölümünden sonra da devam edebilmiştir. Azizlerin öldükten sonra da mucize göstermeleri bu sebebe dayandırılır.

Azizlerin sağaltıcı gücü, büyüsel uygulamaların temel prensiplerinden biri olan “bulaşıcı büyü ilkesi”yle ilişkilendirilmektedir. Büyünün toplum düzenini koruyan bir işlevi olduğuna inanılmaktadır. Kutsal mekânlardaki ritüeller de, büyüsel uygulamaların temel ilkeleri üzerine kurulmuştur. Frazer’in “bulaşıcı büyü” ilkesi, bir zamanlar ilişki kurulan kişilerin ya da nesnelere bu ilişki kopmuş dahi olsa birbirlerini etkileyebileceği prensibine dayanmaktadır. Bir kişinin saç, tırnak ya da diş gibi vücudunun herhangi bir parçasının, o kişiden ayrılrsa dahi etkisini sürdürebildiğine inanılmaktadır (Haviland vd. 2008: 672-676). Bir azizin kemikleri veya kafatası ile kurulan ilişki de, günümüzde hayranlık duyulan kişilerin eşyaları da bu gruba dâhil edilebilir.

Kutsal emanet kavramı Hristiyanlıkta önemli bir yere sahiptir. Kutsal mekânlar, emanetlerin üzerine kurulur. Kilise ve manastırlar, emanetlerden birine sahip ise mabedin kutsiyeti de artar. Bulaşıcı büyü ilkesinin, kutsal emanetler üzerindeki etkisiyle kutsal mekânlarda; mucizenin, şifanın, bereketin, kerametinin görüldüğüne inanılmaktadır. Bu nedenle kutsal mekânlar, çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmektedirler. Kutsal mekân da, kutsiyet atfettikleri sayesinde tarihi önemi ve

işlevselliği ön plana çıkar. Böylece mekân, toplumu bir arada tutan, düzeni koruyan bir işlevi de yerine getirmiş olur. Mor Gabriel Manastır'ında, Mor Gabriel'in ve diğer azizlerin kemikleri kutsal emanetler arasındadır. Bölgede dönem dönem yaşanan salgın hastalıklarda geçmişte Mor Gabriel'in naaşı çıkarılmış, böylece yöre halkı felaketlerden, hastalıklardan kurtarılmıştır. Mor Gabriel'in naaşı mezarına yerleştirilmeden önce eli kesilmiştir. Aziz'in eli, günümüzde gümüş bir kutu içerisinde muhafaza edilmektedir. Her yıl Mor Gabriel'in günü olan 31 Ağustos'ta kutsal emaneti çıkarılır. Bu sayede insanların şifa, bereket bulduklarına, mucizelere ve kerametlere nail olduklarına inanılır.

Yöreyi ve kiliseleri ziyaret edenler sadece cemaat değil, kutsal mekânın sağaltıcı gücüne inanan her dinden insandır. Kilise ve manastırların sağaltıcı gücü, ibadethanelerin işlevsel yönlerinden biridir. Deyrul Umur, Mor Dimet, Mor İliyo kiliselerden sadece birkaçıdır. Sadece Mardin ve Turabdin yöresinde değil, Anadolu'daki pek çok kilise ve manastır da şifa merkezi olarak kullanılmaktadır.

Sağaltıcı gücü olduğuna inanılan mekânlara giden halk, mekânın kutsal kişisinin adına adaklar adar. Mekânın kendisinin de kutsallığına olan inanç nedeniyle dilekleri gerçekleşince adak için mekâna tekrar gidilir. Çünkü kutsiyet etrafına sirayet eder. Putperest ve pagan adetlerden kaynaklanan adetlerden biri de; kutlu sayılan ağaçlara çaput bağlamaktır.

Yöre sakinleri, genellikle gerçekleşmesini istedikleri bir dilekleri olduğunda, kutsal bir mekâna giderler ve uygun ritüelleri yerine getirirler. Yaygın ritüellerden biri mekânın çevresinde ya da bir tepede kutsal sayılan bir ağaca çaput bağlanmasıdır. Dileklerin gerçekleşmesi için gerekli olduğuna inanılan ritüeller uygulanır. Kutsal sayılan ağaca zarar verilmesi durumunda ise, uğursuzlukların ve kötü şansın kişinin peşini bırakmayacağına inanılır.

Bu konuya yöredeki Nasturiler açısından örnek vermek gerekirse Nasturiler, Mar Abdişu'nun Kilisesi'ne giderler. Burada dua ettikten sonra kilisenin yakınlarında bulunan delikli taştan geçerler. Dua eden kişi, delikten kolaylıkla geçebilmişse dileğinin gerçekleşeceğine inanılır. Aksi bir durumda ise, kiliseye adak adanır ardından keşişlerin doğru açığı göstermesiyle kişi delikten geçebilir. Yöredeki pek çok kilise ve manastırda benzer uygulamalar görülmektedir. Özellikle kilise içindeki oyuk ve duvara yapıştırılan

taş, Mor İliyo kilisesinde bulunmaktadır.

Nasturi din adamları arasında gelecekte haber veren kâhinler bulunmaktaydı. Bu kişiler rüyalarında gördükleri olayları yorumlayarak gelecek hakkında tahminlerde bulunurlardı (Dalyan 2011: 91-92).

İran'ın Urmiye Ovası'nda hasta olan kişiler, Ula Köyü'ndeki kiliseye gelip burada lamba ışığında bir gece geçirdiklerinde tedavi olacaklarına inanırlardı. Bu kiliseye gelenler, hastalıktan dolayı buraya gelemeyen yakınlarına kutsanmış bir lamba fitili getirir ve bu fitilin aydınlattığı odada yatırılan hastanın iyileşmesini beklerlerdi. Zaman zaman bölgede yaşayan Müslüman halk da bu ritüeli uygular, bunun için kiliseye gelip lamba ayinine katılırdı. Kimi Müslümanlarsa içeri girmeyip şifa bulmak için kilisenin kapısında uyumakla yetinirlerdi. Eğer kişi iyileşmiş ise, bunun karşılığında kilisenin şamdanlarında kullanılmak üzere balmumu veya lamba yağı getirirdi. Çünkü Nasturiler zaman zaman bu tür yerlerde bulunan mağaralara akıl hastalarının getirilip, bir gece burada bırakıldıklarına ve hastaların iyileştiğine şahit olmuşlardır (Cutts, 1876: 275). (Wigram, W.A. ve Wigram, T.A., 153-54). Bütün bu uygulamalara Süryani kiliselerinde de rastlanmaktadır. Arayışta olan, şifa bulmaya çalışan insanların yolları kutsal mekânlarda kesişmekte bunların geçirdikleri psikolojik süreçler ve büyüsel uygulamalar da benzerlik göstermektedir.

Geçmişten günümüze insanoğlunun şifa arayışı farklı coğrafyalarda dahi olsa benzer bir yol izlemektedir. Bu nedenle diğer kilise ve manastırlardan da örnekler verilmiştir.

3.3.4.7. Mor Hürmüz/Mor Hürmüzd

Mor Hürmüzd adına kurulan kiliselerin hepsinde azizden şefaata, bereket ve mucize beklenmektedir. Çok sayıda mucizesi olduğuna inanılan Mor Hürmüzd'ün adına Mardin'de ve daha başka pek çok yerde kilise ve manastırlar yapılmıştır.

Musul yakınlarındaki Rabban Hürmüz Kilisesinin de böylesi bir ünü bulunmaktaydı. Nasturiler akıl hastası olan yakınlarını bu kiliseye getirerek boyunlarına ağır zincirler ve tasmalar takarak kilisenin duvarındaki kancalara asarlardı. Akıl hastası olan kişi sabaha kadar kilisenin duvarında asılı bırakılır. Sabahleyin hastanın tedavi olacağına inanılırdı. Ancak zaman zaman bu uygulamanın kişilerin hastalığını azaltmak yerine daha da

arttırdığı ve çıldırttığı da görülmekteydi (Wigram, W.A. ve Wigram, T.A., 153-54). Mardin’de ise akıl hastaları Mor İliyo Kilisesine götürülmektedir. Kilisenin duvarında akıl sağlığı yerinde olmayanlara şifa verdiğiğine inanılan zincir bulunmaktadır. Bu nedenle gelen kişiler, burada bir gece veya daha fazla zincire bağlı bir şekilde kalırlar.

Oswald Parry *Some Customs of The Eastern Syrians* kitabında Urmiye bölgesindeki Nasturilerin de, hastalara şifa verdiğiğine inandıkları için, kiliseleri ziyaret etmektedirler. Bazı kiliselerin romatizmaya iyi geldiğine inanılmaktadır. Özellikle erkek çocuk isteyen kadınlar tarafından burada adaklar adanırdı. Halk da dileklerinin gerçekleşmesi için kiliselerin kapılarını ve eşiklerini öperdi (Parry 1901: 428-433). Çocuk isteyen ailelerin çaresiz kaldıkları noktada kutsal mekân ziyaretleri her yerde benzerlik göstermektedir.

Seir şehrinde bulunan Mar Sergis Kilisesine, erkek çocuk isteyen Nasturiler gitmekteydi. Bu kiliseye adakta bulunanlar, dilekleri gerçekleştiğinde buraya bir koyun getirirlerdi. Kurban, kilisenin kapısında papaz tarafından kesilirdi. Kurbanın bir butu ve derisi papaza bırakılırdı.

Şifa merkezi olan diğer kilise ve manastırlardan bazıları şunlardır:

St. George/ Mar Girwegis ateşli hastalıkların ve korkuların giderilmesinde; Rabban Hürmüzd Kilisesi, kuduz köpek ısırıklarında; Mar Ziya/Mar Ziah Kilisesi, veba, diş ağrıları ve çıban hastalıklarında; Mar Tamsis Kilisesi, ruhi hastalıklar ile delilerin tedavisinde; Mar Shalita Kilisesi, romatizma hastalığında ve kötü ruhların defedilmesinde, Angel Gabriel Kilisesi, kem gözlerden korunmada ve St. Micheal Kilisesi’nin yılan ve akrep ısırıklarının tedavi edilmesine iyi geldiğine inanılırdı. Diş ağrısı için aziz ikonalarının şifa vereceğine inanılır. Rahipler tarafından yazılan muskaların akan suya atılması gerektiğine de inanılırdı. Mar Augin Kilisesi’ne ise, hasat ve ürünlerin sıçan ve kuşlar tarafından talan edilmesini önlemek için gidilir. Köpek ısırıklarına karşı da üç taş kutsanır ve köpeğe fırlatılarak onun saldırması önlenirdi. Romatizma tedavisinde kullanılan bir başka yöntem ise, bir kâğıda yazılan duaların yağ dolu bir kâseye konması ve bu kâsedeki yağın içilmesidir (Parry 1901: 428-433; akt. Dalyan 2011: 97).

379’da Psikopos Valagaş (Eulogius) tarafından Daniel’in şerefine inşa ettirilmiş olan Urfa Mor Dometius Kilisesi, siyatik tedavisi için gidilen kutsal mekânlardandı. VI.

yüzyılda bu kilise ya siyatığı tedavi etme başarısıyla ünlü hekimi veya bu adı taşıyan Hristiyan şehide izafeten Dometius Kilisesi adını almıştır (Çelik, vd. 2007: 258).

Özelde yöre halkı, genelde kutsal mekânın sağaltıcı gücüne ve mucizelerine inanlar tarafından ziyaret edilen Süryani kilise ve manastırlarında çok sayıda büyüsel ritüel uygulamaktadır. Doğu Hristiyanlığında kilise ve manastırların iyileştirici gücüne duyulan inanç yaygındır. Kısmet açmak, çocuk sahibi olmak, iş sahibi olmak, sınavda başarılı olmak gibi sebeplerle kiliselere başvurulur. Yazdırılan muskalar kişinin üzerinde taşındığı gibi akan sulara atılarak olumsuzluklardan böylece kurtulunacağına inanılır.

Mardin yöresinde yaşayan halklar, hangi dinden olurlarsa olsunlar, halk hekimliği yöntemlerinden ve büyüsel uygulamalardan yararlanmaktadırlar. Kutsal mekânlara, tedavi edici anlamlar yüklenmesi ve din görevlilerinin bu süreçte aktif rol alması, halk hekimliğinde dinin ve inancın etkisi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yörede şifanın izi, kilise ve manastırlarda aranmıştır. Bu nedenle yöreden ve özellikle Süryanilerden memoratlar derlenmiştir.

3.3.4.8. Mor Yakup Manastırı

Yüzümde ve ellerim de siğiller çıkmıştı. Birçok ilaç kullandım ama geçmedi. O dönem, Mor Yakup Manastırını ailece ziyarete gitmiştik. Manastıra olan inancımı ve bağlılığımı bilen rahibe, yüzümdeki ve ellerimdeki siğilleri görünce bana okunmuş yumurta ve arpa verdi ve gömmemi istedi. Yumurta ve arpa çürüyene kadar da siğillerin geçeceğini söyledi. Birkaç ay sonra nasıl geçtiğini bile anlamadan bütün siğillerim iyileşti (Türker⁴⁴⁴ 2014).

3.3.4.9. Mor İliyo Kilisesi (Mar İlye)

Göllü köyünde Sedat Kocagöz⁴⁴⁵ ve ailesinin baktığı Mor İliyo⁴⁴⁶ kilisesi de yörede pek çok hastalığa şifa verdiğiğine, duaların kabul edildiğine inanılan yerlerden biridir. Bu manastıra özellikle ruhsal hastalıklardan kurtulmak için gidilmektedir. Bu durumda olan kişilerin boyunlarına kilisedeki zincir üç kez dolanır ve çözülür. Durumu daha ağır olanlar ise zincire bağlı olarak kilisede yatarlar. Konuşamayan çocukların dilinin

⁴⁴⁴ Lilya Türker ile Mor Yakup Manastırında yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁴⁵ Sedat Kocagöz ile yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁴⁶ Mar İlye için ayrıca bkz (Günel 1970: 270).

çözülmesi için de kilisenin anahtarı çocuğun ağzında çevrilir. Mor İliyo Kilisesi'nin içindeki oyuktan geçemeyenlerin ise neseplerinin sahih olmadığına inanılmaktadır. Yakınlarda da, Mor İlyo'nun atının ayak izi olduğuna inanılan bir tepe vardır. Çocuğu olmayan kadınlar, kiliseyi imanla ziyaret edip mum yaktıktan sonra Mor İliyo'nun atının ayak izi olduğuna inanılan oyuktan su içerek ritüellerini tamamlarlar. Kısmetinin açılmasını isteyenler ve çocukları olmayanlar da bu amaçla kiliseyi ziyaret edip dua etmektedirler.

3.3.4.10. Mor Cercis Kilisesi

Bir gece, torunumun kulağı çok ağrıdı. Kapı kapı, doktor doktor gezmemize rağmen torunum iyileşmedi. Mor Cercis'e duyduğum imanla kilisede dua ettim. İncir yaprağını koparıp kilisenin penceresinin önüne bıraktım. Daha sonra pencere kenarında bekleyen bu yaprağı, torunumun kulağına sürdüm. Çok kısa bir süre sonra da torunum iyileşti (Suzan Yontu⁴⁴⁷). Göbek fitiğı rahatsızlığı olan bebeklerin de Mor Cercis Kilisesin'de şifa bulacağına inanılmaktadır.

3.3.4.11. Mor Cercis Kilisesi

Günümüzde kullanılmayan Mor Cercis Kilisesi'nde⁴⁴⁸ başımdan geçen bir olayı anlatacağım. Altı yaşındaydım. Damda oynuyordum. Elli yıldır kullanılmayan bu kilisede Kduşkudşin'de⁴⁴⁹ minberin olduğu yerde uzun boylu, beyaz gömlekli bir şahıs duruyordu. Uzun siyah cübbesi de duvarda asılı duruyordu. Bu zat, rekât kılıyor, kalkıyor. Nasıl içeriye girdiğine hayret ediyoruz. Korku ve heyecanla kuzenimle birlikte teyzemi çağırılmaya gittik. O zamanlar teyzem 17 yaşlarında bir kızdı. Kilisede biri var dedik ama döndüğümüzde kimseyi göremedik. O günden sonra her zaman Mor Cercis'in beni koruduğuna bu nedenle inanmaktayım.

Evlendikten sonra dört yıl çocuğum olmadı. Bir gün Kız Kalesi köyünde bulunan Mor Cercis Kilisesi'nde ayin yapıldı. Annem de orada benim için dua etti. İmanla kızımın bebeği olsun diye Tanrı'ya yalvardı. George doğacağı hafta pazar günü doğarsa adını Abdullah, Pazartesi doğarsa büyük oruçtan dolayı adını Sami (Savm), Salı günü doğarsa

⁴⁴⁷ Suzan Yontu, Ermeni, 26 Haziran 2013'te yapılan görüşmenin video kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁴⁸ Surp Kevork (Kızıl Kilise) Mor Cercis kilise (Ermenice Aziz Cercis).

⁴⁴⁹ Kilisede ayin eşyalarının bulunduğu alandır.

George koyacaktım. Rüyamda Mor Cercis'i gördüm. Bana “neden isminden döndün,” diye bağırdı. Pazartesi doğum sancısı başlamasına rağmen George Salı günü doğdu. Böylece oğlumun adını Mor Cercis'e izafeten George koydum (Deniz Kırılmaz).⁴⁵⁰ Azizlerin adlarının çocuklara verilmesi yörede yaygın bir gelenektir. Doğan çocuğun azizin adıyla kutsanacağına ve aziz tarafından da ömür boyu korunacağına dair inanç hâkimdir.

3.3.4.12. Meryem Ana Kilisesi

İstanbul'dan kaynım için geldik. Vahit Aydın yani kaynım, beyin kanaması geçirerek felç olmuştur. Sağ tarafında kolu ve bacağı tutmuyor. Kendisi İstanbul'dan Deyrulzafaran Manastırına gelmek ve burada kalmak isteyince getirdik. Vahit Aydın⁴⁵¹, bir süre önce felç geçirmiş ve çok uzun bir tedaviden sonra konuşabilmiştir. Konuşur konuşmaz da Süryanice kilise anlamına gelen “deyr” demiştir. Yöredeki bütün kiliseleri, inancımıza göre ziyaret ederiz. Anıtlı⁴⁵² (Hah) köyündeki Meryem Ana Kilisesine de gittik. Burada kendi rızasıyla arabadan indi. Diğer kiliselerde zorlukla arabadan inebiliyordu. Yürürken kilisedeki sudan içti. Yavaş yavaş yürüyüp kiliseye girdi. Burada namazını kıldı. Daha sonra ayağa kalktı. Biz geri dönmek istediğini zannettik. Oğlu Can'ı yanına çağırdı, dua ettiler. Kendi isteği ve imanı ile ziyaret ettiği kiliseler ve manastırlar sayesinde şifa bulduğuna inanmaktayız (Maria Aydın⁴⁵³). Kişinin iyileşeceğine duyulan inançla yapılan yolculuklar ve ziyaretler, psikoloji üzerinde olumlu etkiler yapmaktadır.

Hah Anıtlı köyünde felç geçirdim. Daha sonra doktorlara gittim. Şimdi artık kendimi kiliselere adadım. Şimmes ve diyakos⁴⁵⁴ oldum. İstanbul Yeşilköy kilisesindeyim. Buraya geliyorum, rahatladım, çelik gibi oldum (Melek Akyol⁴⁵⁵).

Hah köyündeki kiliseye çok sayıda insan şifa bulmak için gelmektedir. Meryem Ana Kilisesinin kuruluşunda yaşanan mucize sayesinde kilisenin şifa verici özelliğinin

⁴⁵⁰ Deniz Kırılmaz'ın evinde, 22 Ocak 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁵¹ Vahit Aydın, İstanbul'da yaşamaktadır. Kendisi geçirdiği trafik kazası sonucu felç geçirmiştir.

⁴⁵² Turabdin bölgesinin en eski köylerinden olan Anıtlı'nın eski adı Hah'tır.

⁴⁵³ Maria Aydın, Vahit Aydın'ın yengesi. Kendisi Almanya'da yaşamaktadır. İstanbul'da yaşayan Vahit Aydın ve eşi Silvia Aydın ile birlikte şifa bulmak için kiliseleri ziyaret etmişlerdir. 31.07.2013'te Deyrulzafaran Manastırında Maria Aydın ile yapılan görüşmede ses ve video kaydı yapılmasına müsaade edilmemiştir.

⁴⁵⁴ Diyakos (Diyakoz), kilisede ayinde papaza yardımcı olan kişi.

⁴⁵⁵ Melek Akyol 24 Temmuz 2013-Melek Akyol, inşaat mühendisi, kuyumcu, şemmas. İstanbulda yaşamaktadır. Şükrü Aktaş 4 Şubat 2013'te Mor Gabriel Manastırın'dayapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

arttığına inanılmaktadır. Yahudiye ülkesinde, bir kralın doğumunu muştuladığına inandıkları parlak yıldızın izini süren on iki kral, doğudan yola çıkarlar. Hah Kralı Hanna'nın yanına vardıklarında, Hanna içlerinden üçünü Kudüs'e yollar. Üç Kral yeni doğan çocuğu bulup ona hediyeler verirler. Kendilerine anı olarak verilen çocuğun bezini Hah'a getirirler ancak bezi atmaya kıyamazlar. Bunun üzerine bezi yakmaya karar verirler. Külünü de aralarında paylaşırlar. Aleve atılan bez, on iki altın madalyaya dönüşür. Bu mucizeye tanık olduklarında Tanrı Anası adına sonsuza kadar ayakta kalacak bir anıt yapmaya karar verirler. Anıtlı Köyünün güneyinde yer alan bu kiliseye Süryanice "Yoldath Aloha", Arapça "El Hadra" (bakire) adı verilir. Kilise kare planı ve merkez kubbesi nedeniyle Mardin yakınlarındaki Deyrulzafaran Manastırının büyük kilisesiyle benzerlik göstermektedir (<http://www.mardinkulturturizm.gov.tr/>).

3.3.4.13. Deyrulzafaran Manastırı

Deyrulzafaran Manastır'ında 52 patrik ve metropolit azizlerin evinde yatmaktadır. Bu nedenle azizler evi, kutsal bir mekândır. Görümcem belfitüğü olmuştu. Doktorlar ve çıkıkçılar derdine derman bulamayınca Deyrulzafaran Manastırındaki Azizler Evi (Beth Kadişe) adı verilen kutsal mekâna gitmesini söyledim. Deyrulzafaran'da kaldığı ilk gecede iyileşmeyince ona üç gün daha beklemesini söyledim. Pazar günü girdiği Manastır'dan, çarşamba günü iyileşerek çıkmıştır. Rüyasında İsa Mesih'i gördüğünü, kendisine kalk iyileştin dediğini anlatmıştır (Kırılmaz 2013).⁴⁵⁶

Deyrulzafaran Manastır'ında kulakları hiç duymayan bir çocuk, azizlerin evinde yatmış. Sabaha karşı kulağından kan akmış. Bunun üzerine çocuk da duymaya başlamış. Daha sonra iyileşen çocuğun ailesi, Manastır'a adak adayıp bağış yapmışlar (Kırılmaz 2013).

Yörede metropolitlik merkezi de olan Deyrulzafaran Manastırı yüzlerce azizin kemiklerinin bulunduğu, Mor Şeymun, Mor Evgin gibi mucizeleriyle tanınan azizlerin de Manastırı olan mekân, kutsiyetine duyulan inançla ziyaret edilmektedir. Azizlerin kemiklerinin bozulmadığına, azizlerin hayattayken gösterdiği mucizelerinin bu kutsal emanetler sayesinde devam ettiğine inanılmaktadır.

⁴⁵⁶ Deniz Kırılmaz'ın evinde 22 Ocak 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

3.3.4.14. Meryem Ana'nın Şifa Vermesi

Adı melek Cebrail (Gabriel) tarafından konulan oğlum Emanuel'in yedi- sekiz yaşlarında iken bir gece aniden sancısı tuttu. Meryem Ana'nın 25 Mart Müjde Bayramı zamanıydı. Oğlum ayinde diyakos idi. 24 Martı 25 Marta bağlayan gece günü Meryem Ana Kilise'sinde ayin yapılıyordu. O, sancılı haliyle geldi ve her şeye rağmen ayinde mumu tuttu. Emanuel küçük yaşına rağmen büyük bir inanç ve olgunlukla Meryem Ana'nın kendisine şifa vereceğine inanıyordu. Pazartesi bayramdı ve o geceden beri kusuyordu. Meryem Ana pazartesiden- perşembeye kadar oğlumu korudu. Oğlum, apandisti patlamış olmasına rağmen, Meryem Ana'nın şefaati ile üç gün dayanmıştı. Onu hastaneye kaldırdığımızda, duruma doktorlar bile çok şaşırdılar. Ameliyat olduktan sonra iç çamaşırını hastaneye götürmüştüm. Kullanılmamış olan iç çamaşırında Murun⁴⁵⁷ olduğunu gördük. Bugüne kadar mucizevî bir şekilde murun bulaşan iç çamaşırını saklamaktayım (Kırılmaz⁴⁵⁸ 2013). Meryem Ana'ya duyulan inanç ve kilisenin yedi gizinden biri olan murun'un gündelik hayat içindeki önemini bu anlatı göstermektedir.

Murun vaftiz gizinin tamamlayıcısıdır. Bu sebeple murun, ruhani tarafından vaftiz olan kişinin vaftiz olduktan hemen sonra hayat boyu yalnız bir defaya mahsus olmak koşuluyla vücuduna sürülür. Ruhani, vaftiz olacak kişiye kutsal murunu sürerken inanlının sonsuz yaşama "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh" adına murunun kutsal ve tanrısal

⁴⁵⁷ Murun kelimesi, köken olarak eski Yunanca'dan gelme bir kelimedir. Anlam olarak da hoş kokulu bitkilerden oluşan kutsal esans manasına gelmektedir. Süryanice de ise eski dönemlerde ölüleri mumyalamak için kullanılan hoş kokulu bir çeşit ağacın sakızı olan "Muro" kelimesinden türemiştir. İsa Mesih'in ölümüne işaret eder. Murun gizinin en temel özellikleri; hayat boyu yalnız bir kez uygulanabilmesi ve zorunlu gizlerden olmasıdır. Murun gizinin kilisede kullanımı ise şöyle gerçekleşmektedir. Murun, vaftiz olan inanlı kişinin hem iman bakımından hem de ruhsal yaşamında daha da güçlenmesi ve büyümesi için Kutsal Ruh'un gücünü ve ilahi vergilerini kazandığı yani kabullendiği bir gizdir. Murun gizinin geçmişine kısaca bakacak olursak ilk olarak Barsalibi'nin eski anlaşmada (Tevrat) kutsal murunu tarif eden bazı işaretlere değinir. Örneğin Musa peygamber dağa çıkıp kilisenin kutsal gizlerini öğrendiği gün tanrı ona toplanma çadırının bazı gereçlerini Harun ve oğullarını onunla meshetmesi için kutsal yağı yapmasını emretmiştir. Yeni Anlaşma'da (İncil) ise kutsal murun'u kiliseye Rab İsa Mesih yerleştirmiştir. Bu da Rab İsa Mesih'in vaftiz olduğu sırada Kutsal Ruh'un güvercin şekliyle üzerine indiğinde ve göğe alındıktan on gün sonra Kutsal Ruh'u öğrencilerine gönderdiğinde gerçekleşmiştir. Murun gizinin vaftiz gizi ile olan bağlılığı: Murun gizi vaftiz giziyle birlikte veriliyor olsa da esasında kendine özgü ayrı bir özelliğe sahip bir gizdir. İmanlı kişi Kutsal Ruh'u vaftiz yoluyla değil murun giziyile almaktadır. Ancak vaftiz giziyile olan bağlılığı ise kilisenin kuruluşundan beri süregelen geleneksel bir davranıştır. Bu yüzden kutsal murunun vaftiz gizinin tamamlayıcısı olduğu ve vaftizden hemen sonra verildiği için onunla ayrılmaz bir bağı vardır. Zaten vaftizi yapan ruhani de dua esnasında bu bağlılığı dile getiren sözler söylemektedir. Aziz Mor Klimis kutsal murun gizi hakkında, tüm hristiyanların yeni doğuşun gizini kabul etmelerini ve kutsal murunla mesh olunmalarını, ayrıca Kutsal Ruh'un kayrasını almadan kimsenin Hristiyan olamayacağını söyleyerek murun gizinin önemine değinmiştir. Kutsal Kitap'ta da yazılı olduğu gibi murun gizinin tarihi Rab İsa Mesih'in elçilerine Kutsal Ruh'u gönderdiğinden sonra başlamaktadır. (<http://www.suryanikadim.org/reyono/default.aspx?s=14&b=12>)

⁴⁵⁸ Deniz Kırılmaz ile 22 Ocak 2013 ve daha sonrasında yapılan görüşmelerin kayıtları HKU arşivindedir.

mührüyle mesholunduğunu söylemektedir. Böylece imanlı kişi Rab İsa Mesih'in yolunda şeytanın kötü güçlerine karşı yeni bir güç kazanmış olur (Akgüç ve Koç 2007).

3.3.4.15. Mucizevî İyileşme

Bir gün kilisede dua ederken tanışıp sohbet ettiğim bir adam, başından geçen mucizevî olayı bana anlattı. Kiliseye imanı tam olan bu adam, 35-40 yaşlarında kanser hastasıymış. Doktorlara gitmesine rağmen derdine çare bulamamış. Her gün kiliseye gidip Tanrı'ya dua etmiş. Bir gece yarı uykulu yarı uyanıkken kapısı çalınmış. Karşısında uzun boylu beyaz elbiseli bir adam görmüş. Bu adam, odadaki masayı ortaya çekmiş ve masanın üzerine hasta olan bu adamı yatırmış. Dualarla adamın karnını açmış bir şeyler yaptıktan sonra da karnını kapatmış. Daha sonra adam aniden ortadan kaybolmuş. Adam, daha sonra yaptırdığı testlerin temiz çıktığını anlattı. Bu adam kiliseye büyük bir imanla edilen duanın ve İsa Mesih'in şefaati ile iyileştiğini anlatmıştı (Kırılmaz 2014). Hristiyan inanışında ve özellikle Doğu Hristiyanlığında kilise ve manastırlara şifa, bereket, keramet dilekleri için gidilir. Yapılan bu ziyaretlerde kiliseye ve kilise atasına duyulan iman sayesinde duaların kabul edileceğine inanılmaktadır. Bu durum kutsal mekânlarda kökenleri pagan adetlerine dayanan çok sayıda ritüelin de uygulanmasının da sebebidir.

3.3.4.16. Çan Kulesinden Zeytinyağın Akması

Annemlerin yaşadığı yerde Surp Kevork'un 100m batısında bir kilise vardı. Bugün Zeyt Camisi olarak bilinen yer, eskiden kiliseydi ve çan kulesi vardı. Bu kilisenin en önemli ve mucizevî özelliği çan kulesinden zeytinyağı akmasıydı. Biz küçükken bu olaya tanık olduk. Tanrı oranın kutsallığını herkese göstermek için zeytinyağını çan kulesinden akıtıyordu. Bu kiliseyi ziyaret edenler buradan şifa buluyordu. Yaklaşık kırk sene önce çan kulesinden zeytinyağı akmamaya başladı (Deniz Kırılmaz).⁴⁵⁹ Bu olay yörede çok sayıda kişi tarafından anlatılmaktadır. Bugün cami olarak kullanılan kilisenin kulesinden zeytinyağı akmasını yörede yaşayan Müslümanlar⁴⁶⁰ da anlatmaktadır. Çocukken bu olaya şahit olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.

⁴⁵⁹ Deniz Kırılmaz ile 22 Ocak 2013 ve daha sonrasında yapılan görüşmelerin kaydı HKU arşivindedir.

⁴⁶⁰ Müslümanlarla yapılan görüşmelerde kayıt alınmasına ve isimlerinin kullanılmasına müsaade edilmemiştir.

3.3.4.17. Mor Dimet Manastırı'nda Gerçekleşen Mucize

Mor Dimet, 4.yy'dan kalma bir manastırdır. Mor Dimet Manastırında küçük bir kulübe vardır. Bu kulübeyi özellikle romatizma hastaları ve çocuk sahibi olamayanlar ziyaret etmektedirler. Yörede yaşayan Müslümanlar da bu amaçla Manastır'a gelmektedirler. Mor Dimet Manastır'ının girişinde şifa verdiği inanan kutsal bir taş bulunmaktadır. Bu taşa dokunanların çocuklarının olacağına inanılır. Manastırın çevresinden geçen kaynak suyunun ise hastalara şifa verdiği inandır. Bu manastırın kubbesi Hz. İsa'nın yeryüzüne doğudan geleceğine olan inançla doğa yönündedir. Manastırın arka tarafında bulunan oyukların, azizlere ait mezarlıklar olduğu söylenir. Bu mezarlar, sütunların içinde yer alır (Gabirel Akyüz⁴⁶¹). Bu Manastır'da *İsa'nın Son Akşam Yemeği* tablosu bulunmaktadır. Bu tabloda Hz İsa, “Ben bir daha sizlerle yiyip içmeyeceğim bu benim sizlerle olan son yemeğimdir. Bu kadehin içindeki şarap benim kanım ve bu ekmek de göğe yükselecek olan ruhumdur” dediği anlatılır.

Mor Dimet Manastır'ını özellikle yaz aylarında yurtdışında yaşayan Süryaniler ziyaret etmektedir. Yöreden yaşanan göçlere rağmen kutsal mekânlara ve onların iyileştirici gücüne duyulan inançla insanlar bir araya gelmektedirler. Manastıra gelen ziyaretçiler tarafından adaklar kesilir, yemekler yenir, dini görevler yerine getirilir.

İsa Mesih'in şefaathat, keramet ve bereket özellikleri, onun aracılığıyla azizlere onlardan da kilise ve manastırlara sirayet etmiştir. Yörede bulunan Mor Malke Manastır'ı, Müslümanlar ve Yezidiler tarafından şifa amaçlı ziyaret edilmektedir. Mor Abay Manastırını ise, dağlardan gelen kaynak suyunun şifalı olduğuna inanılır. Mor Theodute Manastır'ına baş ağrısı için gidilir. Mor Dimet ve Kal'ıt Mara'ya romatizma için gidilir. Kılıt, (Dereiçi) köyünde Mort Şmuni ayazması vardır. Her azizin adına kiliseler, manastırlar, ayazmalar yapılmaktadır. Azizlerin sağlıkla ilgili mucizeleri adını verdikleri kiliselere geçmektedir. Kimi kiliseler sinir, başağrısı, delilik veya romatizma için ziyaret edilmektedir.

Mort Şmuni Kilise'sini, bebeği olmayan aileler ve çocukları ölen aileler, hangi dinden olursa olsun ziyaret etmektedir. Çocukları iyileşen Müslüman aileler, adak olarak

⁴⁶¹ Gabriel Akyüz ile Kırklar Kilisesi'ndeki evinde 2 Ağustos 2013'te yapılan görüşmenin video kayıdır. Hanna Dolabani'nin Süryanice yazdığı azizlerin yaşam öyküsü kitabından çevirerek anlatılmıştır.

çocuklarını bu Manastır'da vaftiz ederler. Günümüzde sadece ayin günlerinde açılan Mort Şmuni'deki çocuk mezarlığında dua edilmektedir. Manastıra yapılan ziyaretler yüzünden Manastır, zarar görünce mezarlık kapatılmıştır. Süryaniler arasında hâkim olan inanca göre kilisede samimiyetle dua edilmesi dahi duaların kabul olması için yeterlidir. Kilise ve manastırın yaşadığı zorunlu dönüşümlerde dahi mekânın azizin kutsiyetini devam ettirdiğine inanılmaktadır (Ezilmez 2013).⁴⁶²

3.3.4.18. Mor Gabriel Manastırı ve Mucizeleri

Mor Gabriel'in ve Mor Gabriel (Deyrulumur) Manastırı'nın⁴⁶³ çok sayıda mucizeleri olduğuna inanılmaktadır. Şükrü Aktaş ile yapılan görüşmelerde, Mor Gabriel Manastırı'na duyulan inancı şu sözlerle anlatmaktadır: “Yüce Tanrı, her zaman ve her yerde değerli şahsiyetleri onurlandırmak için onların vasıtasıyla birçok mucize gerçekleştirmiştir. Bu manastırda bulunan azizlerin mezarlarını imanla ziyaret eden insanların birçoğu birçok kez bu mucizelere tanık oldu. En sık rastladığımız mucizelerden biri de uzun yıllar çocuk sahibi olamayan ailelerin bir sonraki sene bebekleriyle beraber manastırı ziyaret edip yeni doğan çocuklarını burada vaftiz etmeleridir. Gerçekleşen bu mucizelerin anısına Hristiyanlar yeni doğan çocuklarına Gabriel, Gebro, Gevriye, Gabi, Gabriela; Yezidiler ve Müslümanlar ise Umur veya Ömer ismini koyarlar.” (Aktaş 2013).

3.3.4.18.1. Erkek Çocuk – Mor Gabriel

“Yengem Yıldız Türker'in beş kızı vardı ancak bir de oğlunun olmasını istiyormuş. Daha önce iki erkek çocukları olmuş ama ikisi de yaşamamış. Onlar da bunun üzerine Almanya'dan, Mor Gabriel Manastırı'na gelip dilekte bulunmuş ve Manastır'a adak adanmışlar. Adakları da doğacak çocuklarının saçını 7 sene hiç kesmeyip uzatmakmış. Dilekleri kabul olmuş. Onlar da 7 yıl sonra, çocuklarının saçlarını kestirmek için gelmişlerdir” (S. Türker 2014).⁴⁶⁴

3.3.4.18.2. Çocuğu Olmayan Müslüman Aile- Mor Gabriel

⁴⁶² Metin Ezilmez Selçuk ile Selçuk kuyumculukta 3 Temmuz 2013 te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁶³ Deyrul Umur Kartmin Manastırı hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Günel 1970: 253-261).

⁴⁶⁴ Sibel Türker ve ailesiyle Midyat'ta yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir. Ses ve video kaydı alınmamıştır.

Geçen yıllarda büyük bir markette müdürlük yapan bir arkadaşın 17 sene çocuğu olmamış. Bana böyle bir dertlerinin olduğunu anlatıklarında ben de onları kiliseye getirdim. Çocuğu olmayan kadın, Azizler Evi'ndeki (Beth Kadişe) topraktan aldı. Rahibeler onun başına, kutsal ve okunmuş su döktüler. Bu uygulamalardan sonra kadını evine gönderdiler. Müslüman olan bu ailenin bir sene sonra çocukları olunca tekrar geldiler ve Metropolit'e teşekkür edip kiliseye bağış yapmak istediklerini söylediler (Ş. Aktaş 2013).⁴⁶⁵

3.3.4.18.3. Mor Gabriel'in Mucizesi

31 Ağustos'ta Mor Gabriel'in vefatından 130 sene sonra bölgede ve Manastır'da veba salgını olmuş. Manastırda yaşayan rahipler hastalığı durdurmak için ne yapabileceklerini düşünmüşler. Yaşadığı dönemde ve öldükten sonra da mucizelerinin devam ettiğine inandıkları Mor Gabriel'i mezardan çıkartmaya karar vermişler ve Manastır'da sabaha kadar dua etmişler. Bu sırada bir mucize ile daha karşılaşmışlar. Mezarı açtıkları zaman Mor Gabriel'in cesedinin bozulmadığını görmüşler. Mor Gabriel'in eline asasını ve haçını vermişler. Bu halde onu duvara yaslamışlar ve sabaha kadar Mor Gabriel'in başında rahipler hiç durmadan dua etmişler. Sabah olduğu zaman ise Mor Gabriel'in naşının duvardan 1,5 m uzaklaştığını görmüşler. Bu olaydan birkaç gün sonra Mor Gabriel'in mucizesi sayesinde veba yüzünden olan ölümler durmuş (Ş. Aktaş 2013).⁴⁶⁶

Rahipler, Mor Gabriel'in naşını bir daha rahatsız etmemek için 130 sene sonra bile bozulmayan vücudundan bir parça kesip onun bereketinden ve şifasından faydalanmak istemişlerdir. İçlerinden biri öleceğini bile bile cesaret göstermiş ve Mor Gabriel'in sağ elini kesmiştir. Bunu yapan rahip daha sonra öldüğünde, onun bağışlanması için dua edilmiş, rahibin iyi niyetle, şifa ve bereket için bunu yaptığı dualarda dile getirilmiştir. 31 Ağustos'ta Mor Gabriel gününde, azizin kesilen eli gümüş bir kutu içinde sergilenir ve halkın onun şefaatinde bereketinden faydalanması için her sene büyük bir ayin düzenler.

⁴⁶⁵ Mor Gabriel Kilisesiyle ilgili çeviriler Şükrü Aktaş tarafından yapılmıştır. Manastır'da 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁶⁶ Şükrü Aktaş ile Mor Gabriel Manastırın'da 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

3.3.4.19. Mor İliyo

Mor İliyo Manastır'ı bayılıp hasta olan insanlara şifa verir. Manastır, insanın hastalıktan kurtulup sağlığına kavuşmasına vesile olur. Mor İliyo Manastır'ının içinde bir oyuk vardır. Bu oyuk hemen her hastalık için şifa bulma yeridir. Hasta, bu oyuğu üç kez ziyaret etmelidir. Çarşamba, cuma ve bir sonraki hafta çarşamba günü Manastır'daki bu oyuk ziyaret edilir ve böylece hasta şifa bulmuş. Ancak nesebi sahih olmayan kişiler, bu oyuktan geçemedikleri için iyileşemiyorlarmış. Mor İliyo Manastır'ı özellikle bayılan insanlara ve çocuğu olmayan kadınlara şifa yeridir. Mor İliyo Manastır'ında taşlar duvara sürtülüp tutturulmaya çalışır. Taşı duvara yapıştırabilen kimsenin bütün dilekleri kabul olurmuş (Sedat Kocagöz).⁴⁶⁷

3.3.4.19.1. Mor İliyo Manastır ve Şefaati

Mor İliyo, yöre halkı tarafından değer verilen, mucizelerine inanılan bir azizdir. “Mor İliyo göğe yükselirken kaftanını onunla birlikte gitmek isteyen yaverine bırakmıştır. Böylece hastalar şifa bulmuştur. Siz Müslümanlar da inanıyorsunuz Mor İliyo'ya. O'na; Mar İliyo, Hoca Hıdır ya da Hıdır İlyas diyorsunuz. Mor İliyo gününde, dileği olan herkes üç gün üç gece oruç tutar. Bu oruçta, gece-gündüz denmeden Pazar akşamından çarşamba öğlene kadar hiçbir şey yenmez. Kilisenin içinde dikdörtgen şeklinde bir oyuk bulunmaktadır; şifa bulmak isteyenler içinden geçerler. Bu oyuğun bir diğer özelliği ise, nesebi sahih olmayan kişilerin zayıf dahi olsalar, bir türlü oyuktan geçememeleridir” (S. Kocagöz 2013).⁴⁶⁸

Morarıp bayılanlar da çarşamba ve cuma günleri gelerek bu oyuktan üç defa geçerler. Sarası olan çocuklar için manastırın bahçesinden bir parça kömür alınır. Bu kömürün suyu çocuklara şifa niyetine içirilir. Daha sonra kömür sudan çıkarılır, beze sarılarak muska yapılır. Hasta çocuk bu muskayı boynunda taşır (İ. Kocagöz 2013).⁴⁶⁹

Mor İliyo Kilise'sinde bulunan zincirin de hastalara, delilere şifa verdiği inanılır. Şifa bulmak isteyenlerin boyunlarına zincir üç kez dolandır. Bu ritüelde önem verilen şey,

⁴⁶⁷ Mor İliyo Manastır'ında, Sedat Kocagöz ve ailesi ile 27.12.2013 tarihinde, Çiftlik köyünde ve Manastır'da yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁶⁸ Mor İliyo Manastır'ında, Sedat Kocagöz, İlyas Kocagöz ve ailesi ile 27.12.2013 tarihinde, Çiftlik köyünde ve Manastır'da yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁶⁹ Mor İliyo Manastır'ında, İlyas Kocagöz ve ailesi ile 27.12.2013 tarihinde, Çiftlik köyünde ve Manastır'da yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir

zincirin hastanın boynuna değmesidir. Burada temas büyüğü etkili olmaktadır. Hastalığı daha şiddetli olanlar zincire bağılı olarak kilisede bir süre kalabilirler.

Bir gün Mor İliyo Kilise'sine bir grup Müslüman kadın gelir. Kadınlar kiliseyi ziyaret ederken uygun davranmazlar ve içlerinden biri hemen oracıkta felç olur. Kadının durumunu gören rahip iyileşmesi için kilisede kalmasını ister, daha sonra da kadının, kilisenin kapısına kadar emekleyerek gitmesini ister. Bir gece kilisede kalan felçli kadın, ertesi gün yürüyerek evine gider (S. Kocagöz 2013).

Köyün karşısındaki dağın adı Mor İliyo Dağı'dır. Mor İliyo'nun atının ayak izi buradaki tepededir. Mor İliyo, buradan göğe yükselmiş. Yaveri de göğe yükselirken kendisini götürmesi için ona yalvarmış. Mor İliyo yaverine kaftanını hastalara şifa olması için bırakmış. "Sen hastalara, körlere, şifa ver" demiş. Günümüzde ise çocuğı olmayan kadınlar oradaki oyuğa su döküp içerler (İ.Kocagöz 2013).

Yusuf Kocagöz, Müslümanların da kiliseye gelip şifa bulduğunu anlatmaktadır. "Biz nasıl inanmayalım bu kiliseye, Mor İliyo haydır. Ölmemiş, göktedir. Mor İliyo, Deccal'den önce her yere gidip Deccal'in kötü olduğunu söyleyecek. Deccal, Mor İliyo'dan kurtulmak için onu iki parçaya ayırmak isteyecek. İşte o zaman İsa, gökten inecek. Kıyamet kopmadan önce Deccal, onlardan kurtulmak isteyecek. Ve İsa, Deccal'e; defol git gözümün önünden diyecek. Deccal hemen o anda mum gibi eriyecek. Herkes, 'devril Mehdi' diyecek. Deccal geldikten kırk sene sonra da kıyamet kopacak. İsa-Mesih bizim kurtarıcımızdır." (Y. Kocagöz 2013).

Yörede çeşitli hastalıklar için şifa bulunacağına duyulan inançla klinik gibi işlev gören ve kilise ve manastırlara gidilmektedir. Yöre halkı şifanın izinde yaptıkları yolculuklarda ve ziyaretlerde dertlerine deva bulacaklarına inanmaktadırlar ancak özellikle bazı hastalıklarda belli başlı yerlere gitmektedirler. Bunlardan bazıları şunlardır: Çocuğı olmayanlar, Mor Gabriel Manastır'ına; konuşmayan çocuğı olanlar, Mor İliyo ve Mor Hadbşabo kilisesine; Psikolojik bozuklukları olanlar, Mor Malke; Romatizması olanlar, Mor Ahvo, Mor Dimet'e giderler.

Bir iki yıl önce vefat eden Hanna Nayış adında total bir amca vardı. Bu amca, eskiden körmüş. O zamanlar Suriye'de Fransızlar varmış. Onların yanına doktora gitmiş. Adana'ya gitmiş. O dönemlerde gidebileceğı her yere gitmiş. Meryem Ana, bu adamın

komşusu olan kadının rüyasına girip demiş ki, filan kadına söyle çocuğunu Mor Abraham Manastırına götürsün. (Bu olayı herkes bilir. Bu adamın eşi hala yaşıyor). Meryem Ana'yı rüyasında gören kadın ertesi gün hayvanlarıyla işiyle gücüyle uğraşırken komşusuna söylemeyi unutmuş. Meryem Ana üçüncü ve son kez kadının rüyasına geldiğinde artık gelmeyeceğini söylemiş ve git söyle! diyerek kadını uyarılmış. Velhasıl çocuğu Mor Abraham'a götürmüşler. Manastırın geleneğine göre oraya hasta olarak gelenler bir gece kalmak zorundaymış. Hanna Nayış kilisedeki gecesini şöyle anlatmıştır: “Sabah saat bir-iki gibi oldu. Gözlerimi açtım. Birisi beni dürtmüş gibi oldu. Gözlerimi açtım kandili gördüm. Zeytinyağı ile yanan kandili ama her yer aslında karanlık. Sonra uyumaya devam ediyorum. Üç suları gibi tekrar uyanıyorum. Kandili ve yavaş yavaş etraftaki ailemi görüyorum. Yine uyuyorum. Saat dört gibi filan yine uyandım. Anne kalk görüyorum diyorum ve gözlerim açılmış olarak manastırdan ayrılıyorum. Bu adam 90 yaşın üstünde öldü. Bu olay olduğu zaman 10 yaşında falandı (Gürkan⁴⁷⁰ 2014).

Yörede sağaltıcı gücü olduğuna inanılan çok sayıda kutsal mekân bulunmaktadır. Bunlar çoğu zaman kilise, manastır ve türbe iken kimi zaman da bir dağ, tepe veya kutsal su, içmeler olabilmektedir. Baykuş, yılan ve akrep gibi hayvanlar da sağaltıcı özellikleriyle yüklendikleri anlamlarla yörede anlatılara konu olmuşlardır.

3.3.4.20. Baykuşların hastaları iyileştirilmesi

Mardin merkeze bağlı olan Salah köyü baykuşlarıyla meşhurmüş. Bu köyde bundan 70-80 yıl öncesine kadar binlerce baykuş varmış. Bölgede ağır hastası olanlar, onları bu köye getirirlermiş. Sabaha doğru ise hastayı evin damına çıkarıp orada oturturlarmış. Gün doğana kadar hastaya yakın olan baykuşlar, ulumazlarsa o hasta iyileşirmiş. Uluyan baykuş, o hastanın iyileşemeyeceğine ve yakın zamanda öleceğine işaret edermiş. Daha sonra köy halkı uğursuz sayılan ve uluyan baykuşları yakınlarının başlarına bir şey gelecek düşüncesi ve uğursuzluk korkusuyla teker teker öldürmüşler. O günden sonra bu köye baykuşlar gelmez olmuş (Sancak 2009: 99).

⁴⁷⁰ Melfono Ayhan Gürkan ile Midyat'ta Mor Barsavmo Kilise'sinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

3.3.4.21. Yılan

Bir zamanlar Savur'un Baskavak köyüne ait bir değirmende Fiben adı verilen lanetli yılanlar varmış. Çok yaşarlarsa ayakları çıkan bu yılanlar, insana üfleyince insanın vücudundaki bütün tüyleri döküp onları felç ederlermiş. Allah bu yılanları cezalandırmak amacıyla onları kimselerin olmadığı dağlara atmış (Sancak 2009: 100).

Kutsal mekânlar dışında bazı hayvanların da sağaltma uygulamalarında kullanıldığı görülmektedir. Yılanların, baykuşların ve akreplerin hem iyileştirici hem öldürücü güce sahip olduklarına inanılmaktadır. Bu inançlar yöredeki anlatılara da konu olmuştur.

Topluluğun kökenini doğaüstü alana çekerek kutsallaştırır ve bireylerin yaşamın önemli geçişleriyle başa çıkmalarına yardım edecek törensel ayinler sunar (Haviland vd. 2008: 644). İnanç, bireysel ve cemaat yaşamına anlam katar. Gücünü manevi varlıklardan, kutsal emanetlerden, mekânlardan alarak öte dünya ile kurulan ilişki sayesinde mucizelerin gerçekleşebileceğine inanılır. Bireyin inancı “ruhani umut ve rahatlama” sağlar. Kutsal mekânların toplumsal işlevleri, psikolojik olanlardan daha az önemli değildir.

Ayinlere katılmak, kutsal mekân ziyaretleri yapmak “kişiye mutluluk duygusu, gönül rahatlığı, güvenlik hatta kendinden geçme ya da din kardeşine yakınlık duygularını kazandırabilir” (Haviland, vd. 2008: 648). Farklı dinler ve inançlar olsa da hemen hepsi aynı toplumsal ve psikolojik işlevleri yerine getirir. Azizlerin ve onlardan geriye kalanların, inananları dualar, uygulanan ritüeller ve mucizelerle iyileştirdiğine inanılmaktadır. Kişinin kutsallığının/azizliğinin anlaşıldığı yollardan birinin de kalıntılarının durumu olduğuna inanılır. Bazen mezarların yeniden açılması sırasında mucizevî olaylar yaşanır. Çıkarılan kemiklerden çiçek gibi güzel koku yayılması veya mumyalanmamasına rağmen bozulmadan kalması gibi (Polat 2008: 246) ya da yakılmasına rağmen yanmaması, mavi veya reşil renk alması gibi durumlar o kemiklerin azizlere ait olduğunun kanıtı olarak yorumlanır. İmparatorun otuz beş bin aziziğin kemiğini sınamak istemesi olayını hatırlamak mümkündür. Kemiklerin yakılması sonucu geride yeşil ve mavi renge bürünen beş bin adet kemik kalmıştır.

Kilise ve manastırlar halk tarafından kutsal sayılan bir aziz ya da azizeye adanmıştır. Şifa, keramet, bereket, mucize dağıtıcı ve hac mekânları sayılan kilise ve manastırlar,

aynı zamanda Ortodoks takvimi ile de kesişen aziz kültü nedeniyle özel günlerde halk tarafından ziyaret edilir. Bu kutsal günlerde ayinler yapılır. Ziyaretçiler, kutsal mekânın suyundan içerek, toprağından alarak vücudundaki hastalıklı bölgeleri yıkayarak şifa bulmayı umarlar. Ayrıca kilise ve manastırı ziyaret edenler, manvevi bir yolculuk yaptıklarını da düşünürler.

İskender De-Basso kilise ve manastırların iyileştirici gücüne dair olan mucizevi anlatılarla ilgili olarak; “Süryanice *hnono* demek olan mucize önemli bir kavram ve inançtır. Her gün namaz kılınmaktadır, Mor Gabriel’e gidilmektedir, *rahme hnono* denilmektedir. Mor Gabriel’in kabrinden veya azizlerin kabrinden alınmış suyla karışık toprak veyahut da azizlerin kafatasının içine konulan su ve topraktan alınan bereket ile şifa ve mucize bulacağına inanılmaktadır. Bu mucizler insanları rahatlatmaktadır. Bugün hangi doktora giderseniz gidin yalnız ilaç fayda vermez. Psikolojik alanda da insanın tedavi olması gerekmektedir (De-Basso⁴⁷¹ 2015).

Amacı kutsal kişilerin çektikleri acıları aktarmak olan ikonalar, doğallıktan uzak çizgileri ile insanların hoşuna gitmekten çok manevi dünyalarına hitap etmektedirler. Ortodokslara göre de en başta gerçek azizin veya kutsal olanın (hagios) tek başına Tanrı’nın olduğu belirtilmektedir. Bu manada insanların, Tanrı’nın kutsallığına katılmalarıyla kutsal ve aziz olduklarına inanılmaktadır. Kutsallık veya azizlik insana Tanrı tarafından Kutsal Ruh vasıtasıyla verilen bir hediyedir (Polat 2008: 238).

Aziz anlatılarının, ahlakî ve toplumsal fonksiyonları yanında psikolojik fonksiyonları da vardır. İyileşeceğine inanan insan, bunun için adakta bulunur. Aslında psikolojik olarak iyileşmenin ilk adımını da atmıştır. Genelde kutsal mekânlar adıyla özelde kilise ve manastırları her dinden insanların ziyaret etme nedenlerinin büyük bir bölümü hastalıklardan kurtulmaktır. Bu bağlamda, poliklinik işlevi gören kutsal mekânlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kilise ve manastırlar sağlık ocağı, hastane gibi işlev kazanmaktadır. Bu yerleri ziyaret eden insanların, hastalıklarından kurtulduklarını anlatan efsaneler, aynı hastalıktan şikâyetçi kişiler üstünde psikolojik bir rahatlama meydana getirir. Özellikle tedavisi tıbben mümkün olmayan hastalıkların

⁴⁷¹ İskender De-Basso ile 15 Ocak 2015’te Midyat’taki evinde yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

iyileşmesinden bahseden efsanelerin; kanserli bir hastanın, körün, felçlinin adak yerini ziyaret ettikten sonra iyileşmeleri, hasta kişiler üstünde psikolojik yönden bir iyileşme meydana getirmektedir.

Modern tıbbın gelişmediği, inancın hayatın merkezinde olduğu ve daha pek çok değişkenin de etkili olduğu toplumlarda, coğrafi konum ve yaşam koşulları insanları çaresiz kalınan durumlarda çözüm üretmeye zorlamıştır. İnsanoğlunun geçmişten günümüze tecrübe ve deneyimleri bu durumda etkili olduğu gibi sahip olunan inancın gereği sorgulanmadan inanılan ruhaniler ve mekânlar sağaltıcı gücün inançla şekillendiği zeminlere temel oluşturmaktadır. Bu çalışmada sağaltıcı özelliğe sahip kişiler Hristiyanlık inancında önemli bir yere sahip olan azizlerdir. Kutsal mekânlar ise kilise ve manastırlardır. Yöre coğrafyası düşünüldüğünde Tur Abdin olarak adlandırılan abidlerin dağı (kulluk edenlerin dağı) olan bölgede pek çok işlevsel özelliğe sahip olan kilise ve manastırların azizlerin şefaatine olan inançla yörede kutsallığı artmaktadır. Kutsiyet kavramı içinde inanç ve şifayı da barındırmaktadır. Bu nedenle azizlerin yaşam öykülerinde bahsedilen pek çok mucize özellikle şifa vermeye yönelik olanlar azizlerin kitaplarında yazmaktadır.

3.3.5. Kutsal Mekânlara Yapılan Ziyaretler

Mardin, sahip olduğu zengin geçmiş ve tarihi yapılarıyla günümüzde bir cazibe merkezi konumundadır. Çokkültürlüğünü şehre ve şehrin yapılarına yansıtan Mardin, kutsal mekân ziyaretlerine de ev sahipliği yapmaktadır.

Urry'ye (1999) göre turizm; "Otantik değerlerin ve yaşam biçimlerinin yapay olarak yeniden üretilip uygun fiyata paketlenerek sunulmasıdır." Turizm, kültürlerarası diyalogun kurulması, toplumların birbirini tanınması, kültürel geçişkenliğin sağlanması ve karşılıklı olarak üretilen olumsuz imajın düzeltilmesinde, sosyal, kültürel, doğal ve tarihi zenginliklerini ortaya koyma gibi önemli bir göreve sahiptir. İnsanların dinsel amaçla dini alanları ve bu rotayı ziyaret etmeleri, inanç turizmi; olarak adlandırılmaktadır (Şahin 2010: 2-3). Ancak ziyaretçiler kutsal mekânlara sadece dini amaçlarla değil, kutsal mekânın tarihi ve görkemi için ya da onun iyileştirici gücünden yararlanmak niyetiyle gitmektedirler. Bu nedenle inanç turizmi sınıflandırmasının tam

anlamıyla bu durumu karşılayıp karşılamadığı tartışılabilir. Hac yollarını, inanç turizmi adı altında değerlendirmek de o dinin mensupları açısından tartışma konusu olabilir. Din gereği yapılan seyahatin “turistik” olarak değerlendirilip değerlendirilmesi de bakış açısına göre değişiklik gösterir.

Turizm, sosyal ve ekonomik katkısının yanı sıra kentsel dokunun şekillenmesinde de dönüştürücü etkiye sahiptir. Shaukland, “Mimarlık mirasları az olan ülkeler bir anlamda kendi geçmişlerini yaratmak zorundadır (Shaukland 2002: 24)” demektedir. Bu nedenle turizmin kentsel dokuda yarattığı değişikliklere en iyi örneklerden birine yurtdışında Dubai, yurtiçinde ise Mardin verilebilir. Dubai, Shaukland’ın mimarisi az olan ve kendi geçmişlerini yaratmak zorunda olan ülkelere örnek gösterilebilir. Mardin ise binlerce yılın zenginliği, tarihi ve kentsel dokusu ile keşfedilmemiş bir kent iken televizyon dizileri ve filmler aracılığıyla popüler destinasyonlardan biri (Şahin 2010: 6) olmuştur. Sosyal medyanın teşvik edici önemi göz ardı edilemez. Bu nedenle Mardin, ‘sit’ alanı iken ‘set’ alanı haline gelmiş ve turistlerin de uğrak mekânlarından olmuştur.

Mardin, günümüzde turizminin önem kazanmasıyla birlikte kültürü ve tarihi yapılarıyla birlikte marka kent haline gelmeye başlamıştır. Özellikle inanç turizminin yaygınlaşmasıyla yöre, cazibe merkezi haline dönüşmüştür. Bu nedenle başta Deyrulzafaran Manastırı, Kırklar Kilisesi, Deyrul Umur Manastırı vb. kilise ve manastırlar, inanç turizminin uğrak noktalarındandır. Süryanilerin dinsel sebeplerle yaptıkları ziyaretler dışında, Hristiyan ve Süryani olmayanlar da bu kilise ve manastırları ziyaret etmektedirler. Bunların tarihi mekân olmalarının dışında sağaltıcı özelliklerine olan inanç, içsel ve psikolojik yolculuk bu ziyaretlerin yapılmasını sağlayan sebepler arasında sayılabilir.

Mardin Süryani cemaati, “bir kimlik ve kolektif hafıza bileşeni olarak inşa sürecinde mekâna odaklanarak (kilise onarımı, eski ritüellerin yeniden canlandırılması, inanç turizmi gibi pratiklerle) uluslararasılaşma deneyimine” yöneltmiştir (Sevinç 2009: 485). Bu süreçte inanca yapılan yolculuk, yöreye olan ilgiyi de artırmıştır. Ama öte yandan, “Süryaniler, ‘inanç turizmi’ adı altında dini mekânlarında birer ‘müzelik obje’ haline gelmiştir.” (Özmen 2006: 18-22).

Urry, *Mekânları Tüketmek* adlı kitabında; yerlerin bazı kimlikleri tükettiğinden bahsetmektedir. Bu tüketim, ziyaretçiler veya yerliler ya da her ikisi açısından geçerli olabilir. Bu durum, çok yönlü yerel coşkuların, toplumsal ve siyasi hareketlerin, koruma derneklerinin, yinelenen seyahat örüntülerinin, gezinti hazlarının vb. oluşmasına yol açabilir (1999: 11). Mardin’de bu tüketimin iki yönlü olarak “ziyaretçiler ve yerelliler arasında” her ikisi açısından da gerçekleştiği gözlenebilir.

Kutsal mekân, “demokratikleşme tarafından yok edilen bir konumsal yararlılık sağlamaktadır” (1982: 302). Walter, “her yerde ve her şeyde bulunacak cevherler vardır. Bulacağınızın sınırı yoktur” görüşünü destekler. Bu nedenle kutsal yerde, turist bakışını kurma eğiliminden kaçınılmalıdır. İşaret levhaları, bir anlamda kolektif turist bakışının önemli ögesidirler. Bunlar insanların bir araya gelmelerine yardım etmek üzerine tasarlanırlar. Turistler ise belirli yerlerde bir araya gelebildiklerini ve buraların kolektif bakışın gerçekleştiği yerler olduğunu öğrenmeye başlarlar (Urry 1999: 191). Mardin’e gelen turistler de, kutsal mekân ziyaretlerini kolektif turist bakış açısıyla gerçekleştirmektedirler. Kutsal mekânlar, ‘işaret levhaları’ görevi görerek yörede turistleri yönlendirmektedir.

Kutsal mekânlar, “kültürel mirasın temellendirici anıtlarıdır. Yerleşik hayatla birlikte insanların yaşamları, sadece mevsimlere ve doğa olaylarına göre değil, aynı zamanda dini takvime göre işlemeye başlamıştır. Kilise, somut olarak kült yeri olmanın yanı sıra topluluk yaşamının da (komünöter yaşam) birer anıtı olmuşlardır. Bu tür yerler, ‘yer sembolleri’ (jeo-semboller) olarak nitelendirilebilir. Yer sembolü “Bir halkın kültürünün ve hafızasının ifadesi olan jeo-sembol, dinsel, kültürel veya politik nedenlerden ötürü bir etnik grubun gözünde, onları miras aldıkları kimlikte demirleyen sembol nitelikli bir yer, bir parkur, bir inşa, bir alandır” (Bonnemaison 1996: 167; akt. Bilgin 2013: 146).

Turistler, yöre insanı olmamalarına rağmen çoğu kez o yere ilişkin güçlü bir nostaljiye sahiptirler. Bir yere yönelik “nostalji” ve “gelenek” çoğunlukla “cemaat” kavramına dayalı bir estetik eğilimler kümesini dile getiren gruplarca uydurulmuş olabilmektedir. Bu kentlerde kimlik ise; turistlere yönelik kurgulanan imajlardan oluşur (Urry 1999: 215-226). Yöre coğrafyası açısından “nostalji, gelenek ve cemaat” kavramları gündelik hayatın parçasıdır. Ziyaretçiler, neredeyse yörede gördükleri her şeye ve her yere

oryantalist bir bakış açısıyla yaklaşmaktadırlar. Yörenin gündelik hayatında gelenekselin izleri hala hissedilmekteyse de “Yukarı Mardin” adı verilen kısmında özellikle turistlere yönelik olarak “gelenek ve nostalji” pazarlanmaktadır.

3.3.6. Kutsal Kişilerin- Kutsal Mekânların Dönüşümü ve İşlevselliği

Kutsal kişilerin ve kutsal mekânların dönüşümleri toplumsal sürecin bir parçasıdır. Kişinin veya mekânın dönüşümü; toplum yapısından, dinden ve dilden bağımsız değildir. Toplumlar, hâkim kültürden etkilendikleri gibi azınlık gruplar da egemen toplumu, kültürel ve siyasi olarak etkileyebilirler. Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçişte daha önceki inancının kutsalını terk etmekte zorlanan halk, egemen olan inancın dini kabullendiği durumlarda ya da dinin kabulünü kolaylaştırabilmek için var olan kültürlerinden vazgeçmeyerek onları dönüştürmüşlerdir. Genel olarak Şaman/Pagan kültürleri, azizlere; azizler de velilere dönüştürülmüştür. Böylece atalar kültü anlayışı farklı dinlerin altında varlığını sürdürebilmiştir. Pagan kültürün etkili olduğu yerlerin Hristiyanlaştırılmasında da bu yöntem genel olarak geçerli olmuştur. Böylece pek çok pagan kültürü, çok kısa sürede Hristiyanlaştırılmıştır. Eski inancın figürleri, kültürleri, mitleri yeni dinin içinde kısmen dönüştürülerek yaşatılmıştır. Bugün Hristiyanlığa ait olarak bilinen pek çok ritüelin aslında pagan kökenlerinin olması bu sebeptir. Bu süreç tek taraflı işlememektedir. Pagan inancı Hristiyanlaştığı gibi; Hristiyanlık da pagan kültürünün içinde şekilde değiştirmeye başlamıştır.

Pagan bir kültürel yapının mitolojisinde bulunan canavarları öldüren, mucizeler gerçekleştiren pek çok kahraman veya ilahın dönüşümünü örneklenebilir. Kahraman kültürler, Aziz Georges’a; Fırtına tanrıları aziz Eliye’ye, bereket tanrıçaları da Meryem’e veya azizlere dönüştürülmüştür (Demir 2003: 43). Kültürlerin yeni din altında dönüşümü, onların kalıcı kılarken aynı zamanda yeni dini kabullenme sürecini hızlandırmıştır. Alışkanlıklarından bir anda kopmayan ve kopamayan halklar bu süreci bir basamak olarak da kullanmıştır. Bu aşamalı geçiş halkların toplumsal belleklerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Yörede yapılan derleme çalışmasında, Mor Gevargis ve Mor İliyo’nun, Müslümanlar arasında Hızır-İlyas olarak kabul gördüğü saptanmıştır. Temelini Hristiyanlıktan alabileceği gibi, ortak anlatıların etkisi de Hızır-İlyas, Mor Gevargis ve Mor İliyo’yu ortak bir noktada buluşturmamıza sebep olabilmektedir.

Hristiyanlık ve İslamiyet açısından önemli yere sahip olan *Yedi Uyurlar* ya da Süryani anlatı geleneğindeki adıyla *Yemliho ve Arkadaşları* için de bu durum geçerlidir.

Diğer toplumlar gibi Süryaniler de Hristiyanlıktan önce farklı dinlere mensuptular. Yörede Pagan dinleri etkiliydi. Bu nedenle Hristiyanlığın bölgede yayılmaya başladığı dönemde pagan kültürlerinden vazgeçmek kolay olmamıştır. Toplumsal yapı değişse de pagan kültürleri, halk arasında yeni adlarıyla işlevselliklerini sürdürmüştür. Eski dinin yerini yenisinin aldığı bu tür durumlarda, eski din bir anda terk edilememektedir. Connerton'a göre; toplumsal gruplar; "bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek için onu, daha önceki deneyimlerin temeline bağlamsal olarak dayandırır. Zihin herhangi bir deneyimden önce, geçmişte kazandığı deneyimlere göre genel bir çerçevede bir eğilim kazanır. Zihni etkileyen bir olguyu ya da eylemi kavramak, onu olabileceklere ilişkin bir beklentiler sistemi içinde bir yerlere yerleştirmektir. Sınırları zaman içindeki deneyimlerimize göre çizilen kavrama dünyası, anımsamaya dayanan örgütlü bir beklentiler kümesinden oluşur." (Connerton 1999: 15). Bu nedenle yaşanan din değişiklikleri toplumların belleğinde bu temel prensiple işlemektedir. Yeni dine geçiş esnasında, eski dinin kültürleri ve ritüellerinin dönüşümü, yeni inancın kabulünü kolaylaştıran bir olgudur.

Halk üzerinde etkili olan veli kültüründe, yerel olarak eski zamanlardaki bir azizin herhangi bir özelliği bir dervişe geçmekte birkaç nesil sonra bu Hristiyan azizi, İslam velisi haline gelmektedir. Yerli halk bilincinde kökeni Hristiyan azizi olarak kaldığından mezarı Hristiyanlarca da ziyaret edilmeye eden ortak bir kült olmaktadır. Babaeski'de saygı gören veliye hem Hristiyanlar hem Müslümanlarca sahip çıkmaktadırlar. Hristiyanlar, bu kutsal yerin Aziz Nikolaus'un mezarı olduğunu Müslümanlar ise burada yatan zatın hem büyük bir savaş kahramanı hem de büyük bir din adamı olan Sarı Saltuk olduğunu iddia etmektedirler. Burada ortaya çıkan olgu, bir yerdeki dini düşünceler ve tasavvurlar bütünü, çok güçlü hegemonik etkilerin bile kaldıramadığı gerçeğidir (Su 2011: 31-33). Kültürün dönüşümü hemen her yerde karşılaşılabilen bir olgudur. Bu sayede eski inancın izleri yeni dinin altında sürdürülmeye devam edilir.

Senkretizm, değişik kültürel geleneklerden devşirilen çeşitli unsurları birleştirmek veya karıştırmak/bağdaştırmak anlamına gelmektedir. Bu durum esasen dini ve kültürel

sistemlerin temas kurdukları diğer geleneklerden aldıkları unsurları özümserken, zamanın akışı içerisinde kaydettikleri genel bir dönüşüm özelliğidir (Su 2011: 33).

Kendi inanç esaslarıyla paganist kültürün kaynaştırılması esasına dayalı senkretist bir yapı Süryani kiliselerinde de ortaya çıkmıştır. Genel anlamda geçmişten günümüze senkretik yapının geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurduğu gözlenebilir. Zaman içindeki kabuller, dönüşümler asimileler olağanüstünün etrafında şekillenmiştir. Eski ile yeni arasında kültürel, inançsal, düşünsel ve maddi etkilenmeler yaşamın doğal bir parçasıdır. Kütlerin dönüşümünde de kabulünde de bu inanç hakim olmuştur. Pagan kültürler, Hristiyanlık ile karşılaştınca ya da Hristiyan kültürlerin İslami kimliğe bürünmesi örneklerinde olduğu gibi bu dönüşümler yaşanmaktadır.

Paganlığın yalnızca tanrıları ve kahramanları değil, mabetleri de dönüştürülmüştür. Bu çalışmada, sadece azizlerin değil, mekânların da dönüşümü işlevsel olarak değerlendirilmiştir. Tarih boyunca kompleks yapılar olan kiliseler; cami, müze, hastane, askeri kışla gibi farklı amaçlarla kullanılmıştır. Yörede yaşanan bir değişim de zaman içinde cemaati azalan kilise ve manastırların harabeye dönüp yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. Bunların bir kısmı da, ambar, askeri kışla, konut, okul olarak kullanılmıştır/ kullanılmaktadır. “Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi, kaçakçılıktan yakalananlar için 1949 yılına kadar 3 yıl ücretsiz daha sonra cüzi bir miktar karşılığında kiliseyi, cezaevi olarak kullanmıştır (Akyüz 2008: 27). Mor Petrus ve Mor Kilisesi günümüzde bu azizlerin günlerinde düzenlenen ayinlerde ibadete açılmaktadır. Mor Efreman Manastırı ise çok uzun bir süre depo olarak kullanılmış ise de şu anda metruktur.

Toplumsal hayatın merkezinde olan din, mekânsal düzenin de merkezinde yer almaktadır. Anadolu’da sekülerleşme sürecinin dışında kalmış küçük kent ve kasabaların pek çoğunun geleneksel yapısında benzeri bir durum gözlenmektedir. Toplumda en üst değeri temsil eden din, mekânın da düzenleyici ilkesi olarak işlemektedir (Bilgin 2013: 146). Özetle, ibadethaneler toplum hayatında sadece sembolik anlamları değil, mekânın mecburi değişimi ve dönüşümü ile kazandıkları yeni anlamlar ile de var olmuşlardır. Eskiden bazı pagan tapınakları kiliseye dönüştürülmüşse de günümüzde kiliseden camiye dönüştürülmüş yapılar vardır. Turabdin Süryani Kültür ve Dayanışma Derneği’nin hazırladığı ve Hollanda Dışişleri Bakanlığı’nın Türkiye’deki Büyükelçiliği tarafından desteklenen bir proje ile Turabdin

yöresinde bulunan Süryani kilise ve manastırları tespit edilmiş, bunların tarihleri ve güncel durumları hakkında bilgi alınarak envanterleri çıkarılmıştır. Projenin tam adı ‘‘Turabdin’deki Süryanilere ait Kilise ve Manastırların Araştırması’’dır. Çalışma sonucunda Turabdin bölgesinde camiye dönüştürülen 22 kilise olduğu çalışmada ifade edilmiştir. Pek çoğunun adı bilinmemekle birlikte bunlar genelde Ulu Cami adını almışlardır. Mardin merkezde Mor Tuma Kilisesi, Ulu Cami; Kırklar Kilisesi, Şehidiye Cami; Mor Osyo Kilisesi, Muhammed-il Hekim Cami; Nusaybin Mort Februniye Kilisesi, Zeynel Abidin Camisi adını almıştır. Ancak dönüştürülen inanç merkezlerinin sayısı ve içeriği konusunda gerek farklı toplumsal gruplar gerekse aynı topluluk içerisinde de ihtilaflar bulunduğu görülmektedir.

Şehidiye Camisi, Ulu Cami, Zeytin Camisi, Şeyh Çabuk Camisi, Cami-ül Asfar dönüştürülen camilerdir. Mor Mihayel’in yukarı tarafındaki Şeyh Zırrar Camisi, Süryani cemaatinin kayıtlarında Sit Siraz Kilisesi olarak geçmektedir. Şeyh Zırrar Caminin içinde Sit Siraz’ın mezarının olduğu ve burada Sit Siraz’ın kemiklerinin bulunduğu söylenmektedir. Sit Siraz Kilisesi’nin etrafında duvarlara gömülmüş anıt mezarlar bulunduğu inanılmaktadır. Sit Siraz Kilisesi’nin camiye dönüşmesi çok eskilere dayanmamaktadır. 1940-1950’lerde salgın hastalıklarda ölenlerin şehrin dışına gömülmesi ile ilgili yasa çıkmıştır. Burası cemaatin azalması, yöreden göçlerin artmasıyla terk edilmeye başlamıştır. Müslümanların sayısının artmasıyla da zamanla Müslüman mezarlığına dönüşmüştür (Metin Ezilmez).⁴⁷² Yörede hâkim olan inanca göre, kilise veya manastır kutsiyetini yaşadığı dönüşüme rağmen kaybetmemektedir. Bu nedenle buralarda hala mucizeler gerçekleştiğine inanılmaktadır.

Bunların dışında kiliseler; askeri kışla, müze, hastane vs. olarak da kullanılmıştır. Geçmişte kilise ve manastırlar, cemaatin ve yöre halkının isteği dışında askeri kışlaya dönüştürülmüştür. Mekânın kendi sembollerinin dışında yüklendiği bu anlam, tarihsel süreç içinde yapının metruk bir hal alarak yapının zarar görmesine sebep olmuştur. Mor Şarbel Kilisesi’ni bu tür bir kullanıma örnek verebiliriz. Meryem Ana Katolik Kilisesi de günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.

⁴⁷² Metin Ezilmez, Selçuk kuyumculukta 3 Temmuz 2013’te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir..

Şemun Şeyh (diğer adıyla Şeyh Çabuk) Camisi'ne bir gün, bir papaz gitmiş. O sırada papaz, orada yatan ölümlere ilahi okumaya başlamış. Papaz, ilahi okudukça mezarlıktan ona koro halinde eşlik eden bir ses yükselmiş. Yaşanan bu mucizevî olay caminin, kilise olduğunu kanıtladığına inanılmaktadır. Bunun üzerine imam, papazdan camiden çıkmasını istemiş. Bu olay yakın zamanda gerçekleşmiştir. Caminin minaresi de 1965'lerde yapılmıştır (Metin Ezilmez⁴⁷³ 2013).

Şehidiye Camisi ise, Süryani kaynaklarında *Kırklar Kilisesi* olarak geçmektedir. Caminin içinde kapalı bir odaya rastlanmış, oda açılınca kırk anıt mezar keşfedilmiştir. Kırk Şehit'e ait mezarın orada olduğu söylenmektedir (Ezilmez; Boz 2013).⁴⁷⁴ Yaşanan dönüşümler mekânın adını da etkilemektedir. Kiliseden camiye çevrilen mabetlere Süryanicesiyle aynı anlama gelen adlar verilmiştir. Şehidiye Camisi'nin adının Kırk Şehit'ten geldiği; Muhammed-il Hekim Camisi'nin ise adının Mor Osyo'dan⁴⁷⁵ geldiği bilinmektedir.

Kırk Şehit Kilisesi'nin, Şehidiye Camisi'ne; Mor Tuma'nın, Ulu Cami'ye; Mor Osyo'nun, Muhammed-il Hekim camisine dönüştürüldüğü Süryani kaynaklarında ve kroniklerinde yazmaktadır. 1965'te camiye çevrilen Mor Osyo'nun azizin mucizeleri nedeniyle günümüzde cami olmasına rağmen hala ziyaret edilmektedir. "Mor Osyo ile ilgili mahkeme kararına göre, mekânın yarısı cami yarısının da kilise olarak kullanılması gerekir" (Avuka 2014). Kutsal mekânın dönüşümü, egemen gücün mekân üzerinden okunmasını sağlayan sembollerdendir.

"Araplar, bölgeyi Bizanslılardan alırken fethin bir sembolü olarak şehrin en büyük kilisesini camiye çevirmişlerdir. Bu bir fetih politikasıdır. Örneğin Diyarbakır'daki Mor Tuma Kilisesi, Ulu Cami olmuştur. Kültür bakanlığı tabelasında oranın bir kilise olduğu yazmaktadır. Nusaybin'in köyünde bulunan Meryem Ana Kilisesi de camiye dönüştürülmüştür (Ezilmez 2013). Anadolu'da bulunan kiliselerin çoğu bölgenin Müslümanların eline geçmesiyle, bu dönüşümü yaşamıştır. Urfa'da bulunan Mor Stefanos Kilisesi (Kızıl Kilise), yerine ise Ulu Camii inşa edilmiş, kilisenin ayakta kalan çan kulesi de Ulu Cami'nin minaresi olarak değerlendirilmiştir. Urfa'daki Meryem Ana Kilisesi ise Halilü'r Camii olarak kullanılmaktadır. Kilisenin çan kulesi de minareye

⁴⁷³ Metin Ezilmez ile Selçuk Kuyumculuk'ta 3 Temmuz 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁷⁴ Salih Boz ile Selçuk Kuyumculuk'ta 3 Temmuz 2013'te yapılan görüşmenin kayıtları HKU arşivindedir.

⁴⁷⁵ Osyo, Süryanice Hekim anlamına gelmektedir.

dönüştürülmüştür. Urfa'da Mor Corc Kilisesi, Circis Peygamber Camii ismiyle ibadete açıktır (Çelik, vd. 2007: 256-262).

Mardin Süryani cemaati, kültürel değerlerinin aktarımını dinin önemli sembollerinden olan kilise ve manastırlar ile yapmaktadırlar. Kimliğin inşasında din, önemli bir merkezde yer aldığından geleneğin aktarılması ve yaşatılmasına kutsal mekânlar zemin hazırlamaktadır. Dini mekânların ibadethane olmak dışında yüklendiği yeni anlamlar, mekânın işlevselliğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu ibadethaneler, geçiş dönemlerinin hemen bütün ritüellerinin yapıldığı mabetler olması açısından bireyin hayatında her alanda işlevsel olarak yer almaktadır. Kilise ve manastırlarda yapılan törenler bir grubun üyesi olmayı da vurgulamaktadır. Süryanilik açısından değerlendirilecek olursa etnik ve dini olarak birleştirici güce sahip olması da bu açıdan önemlidir. Son dönemlerde ise; Mardin Süryani cemaatinin yöreden göçü yüzünden cemaati olmayan kilise ve manastırlar yavaş yavaş kapanmaya başlamıştır. Neredeyse sadece özel günlerde, kültürel mirasın tarihi ögesi olarak ya da din farkı gözetmeksizin kilisenin ve azizinin şifasına, sağaltıcı gücüne duyulan inançla yapılan ziyaretler dışında kilise ve manastırlar kapalıdır. Buna rağmen en zor şartlarda bile bu mekânlar gündelik hayatın içinde bir yere sahip olabilmektedir. Kiliseye ve azizine olan inançla atfedilen kutsiyet, toplumsal hafızayı canlı tutmaktadır. Yörede azizler tarafından gerçekleştirilen mucizelerin şefaati, kerameti, bereketi, kilisenin veya manastırın toprağına taşına da sirayet ettiğine inanılmaktadır. Din farkı gözetmeksizin çaresiz kalınan pek çok durumda kilise ve manastırdan azizin gösterdiği mucizeyi devam ettirmesi beklenir. Böylece gelenek de kültür de kendini yeniden dönüştürür ve üretir. Süryanilerin toprak ile kurduğu bağın sembolik mekânları olarak da kilise ve manastırları örnek gösterebiliriz. Dinin birleştirici gücü, etnisitesi Süryani olan cemaati, dini olarak bir çatı altında toplamaktadır. Bütün bunların dışında Süryani ibadethaneleri yörede çeşitli sebeplerle farklı amaçlarla dönüştürülerek cami, hastane, müze, kışla olarak da kullanılmaktadır. Bu durumda zarar gören yapı sadece tarih sayfalarında ayakta kalabilmektedir.

Kimliğin inşa mekânı olan yapılar ile aynı zamanda kültür sürdürülmekte ve korunmaktadır. Tarihsel bir yapı olan kilise ve manastırın inanç turizmine yönelik olarak değerlendirilmesi de günümüz şartlarında gerekmektedir. Kilise ve manastırlara tarihi dokusuna uygun yapılacak olan restorasyon ile bu yapılara böylece işlevsellik

kazandırılmalıdır. Sürekli olarak vurgusu yapılan kültürel çeşitliliği korumanın yolu, var olanın muhafazası ile olur. Yörede yaşayan farklı etnisite ve dinden insanların birlikteliği kültürel arası etkileşimi sağlamaktadır. Mardin mimari yapısı ile de pek çok medeniyete ev sahipliği yaptığını kanıtlamaktadır. Pagan tapınakları, kiliseler, manastırlar, camiler, türbeler, Yezidi türbeleri etnik ve dini farklılığı bir arada toplayan coğrafyanın somut mimari kanıtlarıdır. Bu yapıların hiçbiri gündelik hayattan bağımsız değildir. Mekânın gündelik hayat ile kurduğu işlevsel ilişki de çalışmada örneklendirilmiştir.

Dinin önemli sembol mekânları, ibadethaneleridir, ancak ibadethaneler sadece dini mekân olarak değil toplumsal hayat içinde de önemli yere sahiptir. Bu durum tüm dinler ve kutsal mekânları ve ibadethaneleri için genelleyebiliriz. Dinsel mekân olmanın yanı sıra geleneğin içinde de yeni anlamlar kazanırlar. Geleneğin içinde yaşar, değişir, dönüşür ve dönüştürürler. Süryani kilise ve manastırları da bu yönüyle işlevsel mabetlerdir.

Sadece mabetlerin değil azizlerin ve anlatıların da işlevselliği toplumsal bellekteki sürekliliği sağlamaktadır. Hristiyan anlayışında azizlerin ve toplumsal bellekte anlatıların işlevselliği bu nedenle tartışılacaktır.

Bir toplumun geçmişteki büyük adamları, onun belleğini uyarır. Ulusal tarih, nihai amaçlarıyla ilgili en hassas kaynağını, kahramanlarında bulur; geçmişin kritik olaylarını onlar sayesinde taçlandırır (Bilgin 2013: 66).

Büyük adamlar çeşitli toplulukların inşasında vasıta rolü oynadıkları ölçüde, bu toplulukların kendilerini tahayyülünden ayrı düşünülemezler. Etnik topluluklar, dinsel cemaatler, dışa kapalı örgütler yanı sıra, kendine özgü bir kimlik iddiası olan kentler de bu topluluklar arasında yer alır (Bilgin 2013: 66-67).

Azizler, insanların halinden tanrının lütfuyla haberdardirler. Şifa verirler. Hz. İsa'nın dokunduğu insanlar bir anda şifa bulmaktadırlar. Cüzamlıyı, kör adamı, sağır ve dili tutuk insanı iyileştirmektedir. Kiliseler hastaların tedavi için başvurdukları merkezler olmuşlardır. İyileşme inanca bağlıdır. Azizler, koruyucu özelliğe sahiplerdir. Bunların başında Azize Meryem gelmektedir. Azizler, insanlara şefaathleri ile yardımcı olurlar.

Olağanüstüye duyulan ihtiyaç olduğu sürece azizlere, velilere inanılmaya devam edilecektir. Mucizevî güce sahip olduğuna inanılan ruhani liderler sayesinde dinin kabulü kolaylaşmıştır. Gündelik hayatın içinde çaresiz kalındığı durumlarda da başvurulmuş ruhani liderler, öldükten sonra dahi işlevselliğini devam ettirebilmektedirler. Bu nedenle çok sayıda azizin ve velinin hayat hikâyesi anlatılmakta ya da yazılı bir halde bulunmaktadır. Geçmişe dair pek çok izin bulunabildiği yaşam öyküleri tarihi vesika olarak kabul edilmese de hem dini açıdan hem de inananlar açısından önemlidir. Azizlerin sahip olduğu mucizevî özellikler onu yüceltirken aynı zamanda dinin yüceltilmesini de sağlamaktadır. İnananların iman gücü, azizler ve anlatıları sayesinde pekiştirilmektedir. İnsanoğlu'nun olağanüstüye duyduğu ihtiyaç ve bilinmezler karşısındaki çaresizliğinin sonucu anlattıkları; azizleri ve anlatıları doğurmaktadır. Bu çok yönlü bir ilişkinin ve işlevselliğin doğmasına neden olmuştur.

Aziz kültürü ve işlevselliğini; dini, siyasi, ekonomik gibi çeşitli açılardan değerlendirebilir. Dini açıdan azizlerin şefaati söz konusudur. Şefaahat hakkı İsa Mesih'e, Kutsal Ruh'a, peygamber ve azizlere verilmektedir. Azizler, kriz çözme yeteneğine sahip olan azizler Hristiyanların siyasetinde de etkili olmaktadır. Pek çok inançta olduğu gibi ekonomik açıdan, Hristiyanlık açısından kutsal emanetlerin mucizevî güçleri olduğuna inanılır. Bu kalıntılar, bir nevi gelir kaynağı olduğu için buldukları yerlerin ekonomisine katkıda bulunurlar. Azizlerin türbelerinin, mezarlarının olduğu yerler turistik açıdan dikkat çeken yerler olarak ziyaret edilirler.

Aziz kültürünü ve işlevselliğini; dini, siyasi, ekonomik gibi çeşitli açılardan değerlendirebilir. Dini açıdan azizlerin şefaati söz konusudur. Şefaahat hakkı İsa Mesih'e, Kutsal Ruh'a, peygamber ve azizlere verilmektedir. Siyasi açıdan azizlerin hayatı, Hristiyanların siyasetinde etkili olmaktadır. Çünkü azizler, kriz çözme yeteneğine sahiptirler. Ekonomik açıdan, Hristiyanlık'ta kutsal emanetlerin mucizevî güçleri olduğuna inanılır. Azizlerin kalıntılarına saygı gösterilir. Bu kalıntılar, bir nevi gelir kaynağı olduğu için buldukları yerlerin ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Azizlerin türbelerinin, mezarlarının olduğu yerler turizm açısından önem kazanmaya başlarlar. Psikolojik açıdan ise; Hristiyanlara yaşamları ile rol model olan azizler, örnek yaşamları ile imanları kuvvetlendirmektedir. Geçmişte yaşanan salgın hastalıklar ve

felaketslere rağmen inananlar kendilerini çaresiz hissetmezler (Polat 2008: 288-291). Bilindiği üzere ülkelerin ya da Şehirlerin koruyucu azizleri vardır. Müslümanlar arasındaki yaygın inanişa göre ise; evliyaların da Şehirleri koruduğuna inanılmaktadır. Evliyalar da bir ülkenin ya da Şehrin koruyucusu olabilmektedir. Peygamberler ve veliler Şehri olarak kabul edilen Şanlıurfa ve Diyarbakır'ı örnek verebiliriz. Bu Őehirlerde yaşanan olumsuzluklarda ya da atlatılan felaketler sonucunda “evliyanın yüzü gözü suyu hürmetine” korunduğuna inanılmaktadır.

Benzerliğin yanı sıra Hristiyanlık'ta azizler için çeşitli günler ilan edilip, kutlamalar, yortular icra edilirken, İslam evliyaları için böyle bir uygulama mevcut değildir. Azizlerin kutsal olduğuna inanılan emanetleri ve kemiklerine sahip olan kilisenin halkın gözündeki değer de sadece dini açıdan değil ekonomik bakımından önemli olduğunu göstermektedir. Azizler ve azizlere dair anlatılar psikolojik açıdan inananlara örnek olduğu gibi imanlarını da kuvvetlendirdiğine inanılmaktadır. Yaşanan tüm olumsuzluklarda felaketlerde imanla azizlere ve mekânlarına başvurulur (Polat 2008: 288-293).

Anlatıların işlevselliğini Assmann'ın formatif metin kavramı erevsinden değerlendirmek gerekirse, Assmann formatif metinlerin⁴⁷⁶ ortak yaşananları tekrar ederek kimliği garanti edici bilgiyi ilettiklerini ve ortak eylem motivasyonunu verdiklerini ifade eder. Bu tür temel öykülerden gelen itkileri “mit motoriği” olarak nitelendirir (2001: 142). Anlatılar, inancın ve kültürün bir parçası olarak değere sahiptirler. “Değerler sistemini oluşturan unsurlar, insanları bir araya getirerek boy, soy, aşiret, millet, din ehli Şeklinde nitelendiren kimlikler adı altında belli sosyal gruplar haline getirirler. Bu, bir nevi tanımlama, kimlikleŐtirmedir. İnsanların söz konusu kimlik ve tanımlamada bulunabilmesi, öyle adlandırılabilmesi, o insan grubunu bir araya getiren değerler sistemine sahip olmasıyla mümkündür” (Ergun 2012: 5). Bu değerler sistemi, toplumsal hiyerarşiyi, ilişkiler ağını düzenler. İnsan topluluklarının kimlik sahibi olmalarını temin bu değerler sisteminde zamanla kırılmalar yaşanır. Bu genel değerlerle birlikte belli bir grubun ortak kabulü haline gelen bu ikinci grup

⁴⁷⁶ Formatif işlev, özellikle geçmişte, ilk ortaya çıkıŐındaki biçiminde varolan anlatısal karakter nedeniyle, Yahudilerin kutsal kitapları yorumlamada başvurdukları ve anlatıları ilgilendiren “(H)agadah” ilkesine benzer (Assmann 2001:142).

değerler sistemi onlara ikinci bir kimlik daha verir. Hristiyan-Protestan, Hristiyan-Katolik, Hristiyan-Ortodoks tanımlamaları da buna benzerdir (Ergun 2012: 5-6).

Aziz anlatılarının, ahlakî ve toplumsal fonksiyonları yanında psikolojik fonksiyonları da vardır. İyileşeceğine inanan insan, bunun için adakta bulunur. Aslında psikolojik olarak iyileşmenin ilk adımını da atmıştır. Genelde kutsal mekânlar adıyla özelde kilise ve manastırları her dinden insanın ziyaret etme nedenlerinin başında hastalıklardan kurtulmak gelmektedir. Bu bağlamda, poliklinik işlevi gören kutsal mekânlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kilise ve manastırlar sağlık ocağı, hastane gibi işlev kazanmaktadır. Bu yerleri ziyaret eden insanların, hastalıklarından kurtulduklarını anlatan efsaneler, aynı hastalıktan şikâyetçi kişiler üstünde psikolojik bir rahatlama meydana getirir. Özellikle tedavisi tıbben mümkün olmayan hastalıkların iyileşmesinden bahseden efsanelerin; kanserli bir hastanın, körün, felçlinin adak yerini ziyaret ettikten sonra iyileşmeleri, hasta kişiler üstünde psikolojik yönden bir iyileşme meydana getirmektedir.

Modern tıbbın gelişmediği, inancın hayatın merkezinde olduğu ve daha pek çok değişkenin de etkili olduğu toplumlarda coğrafi konum ve yaşam koşulları insanları çaresiz kalınan durumlarda çözüm üretmeye zorlamıştır. İnsanoğlunun geçmişten günümüze tecrübe ve deneyimleri bu durumda etkili olduğu gibi sahip olunan inancın gereği sorgulanmadan inanılan mucizevî iyileştirici güce sahip kişiler ve mekânlar sağaltıcı gücün inançla şekillendiği zeminlere temel oluşturmaktadır. Bu çalışmada sağaltıcı özelliğe sahip kişiler Hristiyanlık inancında önemli bir yere sahip olan azizlerdir. Kutsal mekânlar ise kilise ve manastırlardır. Yöre coğrafyası düşünüldüğünde Tur Abdin olarak adlandırılan abidlerin dağı (kulluk edenlerin dağı) olan bölgede pek çok işlevsel özelliğe sahip olan kilise ve manastırların azizlerin şefaatine olan inançla yörede kutsallığı artmaktadır. Kutsiyet kavramı içinde inanç ve şifayı da barındırmaktadır. Bu nedenle azizlerin yaşam öykülerinde bahsedilen pek çok mucize özellikle şifa vermeye yönelik olanlar azizlerin kitaplarında yazmaktadır.

Azizlerin anlatıları, geleneksel kültürü ve atalık bağlarını yaymak için kullanılır. Nesilden nesile geçen aziz anlatıları buna örnektir. Aziz anlatıları sayesinde dini

amaçlar doğrultusunda atanın ruhunu onurlandırmak ya da ondan yardım dilemek için de kullanılır.

Bir yaşamın anlatısı, birbirleriyle bağlantılı anlatılar dizisinin bir parçasıdır; söz konusu anlatı, kişiliklerin kimliklerini edindikleri grupların öyküsü içine gömülüdür (Connerton 1999: 38). Aziz anlatıları bu yönüyle değerlendirildiğinde kimliğin sürekliliğini sağlayan bir parçası haline gelirler.

SONUÇ

Etno-kültürel çeşitliliğin önemli sembollerinden biri olan Mardin’de halk; etnik, dinsel ve mezhepsel cemaatlere ayrılmıştır. Müslümanlar (Arap, Türk, Kürt), Süryani Kadimler, Süryani Katolikler, Süryani Protestanlar, Keldaniler, Ermeni Katolikler, Ermeni Gregoryenler, Ermeni Protestanlar, Yahudiler, Yezidiler ve Şemsiler çokkültürlü toplumun temelini oluşturmaktadır. Özellikle günümüzde Hristiyan ve Yezidi nüfusu azalırken Şemsilerden hemen hiç kimse kalmamıştır. Bu çalışmada, çeşitli halklardan oluşan Mardin’deki Süryani cemaati esas alınmıştır.

Geleneksel anlamda Süryani kimliğinin ana belirleyicisi *inançtır*. İnançın gündelik hayat içindeki karşılığı geniş bir yelpazede düşünülebilir. Kurum olarak *kilise*; Süryanileri dini ve siyasi olarak bir araya toplayan çatı olmuştur. Ancak bu birlik dışarıdan görüldüğü gibi bir bütün değildir. Geçmişte inançsal olarak yaşanan fikir ayrılıkları kiliselerin bölünmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti’nin resmi metinlerinde “kadimden berü olıgeldüğü üzere” (Özcoşar 2015) tanımlanan Süryaniler, cemaat üyelerinin farklı sebeplerle (siyasi, ekonomik vb.) göç etmelerinden veya etmek zorunda kalmalarında dolayı, nüfusları azalan bir halktır. Bu nedenle günümüzde düzenlenen ayinlere katılımı, etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmamaktadır. Yörede yaşayan Hristiyanlar, bu gelenek sayesinde ayinin düzenlendiği kilise veya manastırda bir araya gelmektedirler. Cemaat üyeleri, dini ve kültürel değerlerin aktarımını, inancın önemli sembollerinden olan kilise ve manastırlar aracılığıyla gerçekleştirebilmektedirler. Kutsal mekânda düzenlenen ayinler, bir grubun üyesi olmayı da pekiştirmektedir.

Kimliğin inşasında, *din* önemli bir merkezde yer almaktadır. Bu nedenle kutsal mekânlar, geleneğin aktarılmasına ve yaşatılmasına zemin hazırlamaktadır. Konuştıkları dilin geçmişini Hz. İsa’ya dayandıran Süryaniler, kendini soyutlamış etnik ve kapalı bir azınlık olarak tanımlanamaz. Kimliklerini, kültürlerini, dinlerini, dillerini korumak adına bir refleks geliştirdikleri doğru olmakla birlikte bu diğer toplumlardan tamamen bağımsız oldukları anlamına gelmemektedir. Gündelik hayatın tüm uğrak noktalarında yaşadıkları coğrafyanın halklarıyla temas halindedirler. Ticareten siyasete, doğumdan ölüme, düğüne, bayrama kadar yörede yaşayan etnik ve dini gruplardan her alanda etkilendikleri gibi bu grupları da etkilemişlerdir. Süryanileri tanımlarken

kullanılan ‘etnik’ sözcüğü sadece bölmek, ayırmak için kullanılmamıştır. İnancın ve etnisitenin farklılığına rağmen ortak coğrafya ve insani ilişkiler, ortak bir kültürel yaratımın da temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu durum, geçmişten günümüze eşit ve adil bir anlayış ve yönetimle süregelindiği anlamı taşımamaktadır. Süryanilerin yöreden verdikleri tüm göçlere rağmen varlıklarını sürdürebilmiş olmaları, görece daha olumlu tanımlamalar yapmayı mümkün kılmaktadır.

Binlerce yıllık bir geçmiş, sayısız devlet, değişen dinler, pagandan Hristiyanlığa geçiş ve ardından Müslümanların bölgeye hâkim olması gibi tarihsel süreçler düşünüldüğünde Süryanileri anlatmak için tek bir tanımlamanın ya da görüşün yeterli olmadığı düşünülmektedir. Tüm değişkenler göz önüne alındığında Süryaniler, kökenlerini Asurilere ve Aramilere dayandırmaktadırlar. Bu kavramlar, yüklenilen anlama göre bağlamsal olarak farklılık gösterebilir. Süryaniler; dini referans olarak Arami; etnisiteyi referans olarak da Asuri kimliğini ön plana çıkarmaktadırlar. “Asuri- Arami Süryaniler” (Özcoşar 2015) şeklindeki kullanım ise, mevcut ayrılığa birleştirici bir çözüm olarak kullanılabilir.

‘Kutsal mekân asla sadece kutsal mekân değildir’ görüşünden hareketle, azizlerin yaşam öyküleri, mucizelerine duyulan inanç ve günümüze etkisi, bu çalışmanın çatısını, oluşturmaktadır. Süryanice ve Arapça yazılan azizlerin yaşam öyküleri, yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenmiştir. Günümüz insanın inanmakta zorluk çekeceği derecede olağanüstü hikâyelerle dolu bir külliyyatın derlenmesi çalışmanın bir parçasıdır. Bunların günümüze nasıl bir katkı sunabileceği sorusu ise, tezin problemlerindedir. Bu anlatıların toplumsal hafızadaki yerlerinin tespiti için saha çalışması yapılmıştır. Özellikle yörede kilisesi ve manastırı olan aziz ve azizelerle sınırlandırılan çalışma, inancın tarihsel süreçteki bir kesitidir.

Hristiyanlığın kabulünde etkisi olan azizlerin adları, kilise ve manastırlara verilerek yaşatılmaktadır. Böylece mekân bağlamında somutlaşan azizler ve mucizeleri, günümüze kadar hatırlanmaktadır. Süryaniler ve kutsal mekânları arasındaki bağ, anlatı ve inanç kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu amaçla yapılan ziyaretler, kültürel belleğin ‘canlandırma ve tekrarlama’ işlevinin icra edildiği mekânlara dönüşmektedir. Dört bölümden oluşan bu çalışma, mekânın varlığı sayesinde geçmişi ve anlatıyı

hatırlatan bir imaj olduğu ve anlatının kültürel bellek vasıtasıyla aktarılması arasında bir ilişki olduğu fikrine dayandırılmıştır.

Dini mekânların ibadethane olma dışında yüklendiği anlamlar (kimliğin inşa merkezi olması, kültürel belleğin somut mekânları olması, anlatılara ev sahipliği yapması, şifa, keramet, bereket arayışlarının ortak noktası olması, inanca yapılan yolculukların merkezi olması gibi) mekânın işlevselliğini de ortaya çıkarmıştır. Bu ibadethaneler, geçiş dönemlerinin hemen bütün ritüellerinin yapıldığı mabetler oldukları için Süryani birey ve cemaat hayatının neredeyse her alanında işlevsel olarak yer almaktadır.

Yöredeki Süryanilerin göçü ise, toplumsal yapı açısından farklı sonuçlar doğurmuştur. Demografik yapının değişmesinden, toplumsal hafızanın uğradığı kesintiye kadar yaşanan bu değişim, anlatıların da *göçüne* sebep olmuştur. Azizlerin yaşam öykülerine dair olan bu anlatılar, insanın; din, gelenek ve toprakla kurulan ilişkisinin bir parçasıdır. Günümüzde azınlık olarak değerlendirilen Süryaniler için yapılan “kadim millet” tanımlaması bu nedenle birbiriyle çelişmektedir. “Anadolu’nun solan rengi” gibi gösterilen ve ardından bir dizi platosuna ve oyuncularına dönüştürülen Süryanilerle ilgili çalışmalar, birbirinin tekrarı niteliğindedir.

Kilise ve manastırlar sadece mabet değildir. Süryaniler açısından cemaati bir araya toplayan, idari anlamda yöneten, cemaat ile ilgili kararlar alabilen, bunları uygulayan, geçiş dönemlerinin her aşamasında (vaftiz, nikâh, cenaze) işlevi olan kurumlardır. Çalışmada, Süryanilerin kimlik ve kültür algıları; aziz anlatılarının, kimliklerine ve kültürlerine etkisi mekânsal olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle azizlerin yaşam öykülerinin ve onların adına yapılan kilise ve manastırların etrafında oluşan ritüellerin “hatırlama ve kimlik algısı” üzerine etkileri tartışılmıştır. Mekân ve aziz anlatıları bağlamındaki ilişkiler işlevsel olarak ele alınmıştır.

Mekâna adını veren azizin mucizelerle dolu yaşamı ve özellikleri, kutsal mekâna da yansır. Bu nedenle, azizlerin adları ve mucizeleri düzenlenen ayinlerle anılır. Kutsal mekânların iyileştirici güce sahip olduğuna inanılmasının temelinde, bu inanç yatmaktadır. Kilise ve manastırlar, sadece *dini bir vecibeyi yerine getirmenin zorunluluğu ile değil*, din farkı gözetmeksizin *şifa, bereket, keramet* beklentisiyle tüm inananlar tarafından ziyaret edilmektedir. Bu nedenle kutsal mekânın sağaltıcı gücünün

izleri, *poliklinik gibi işlev gören* mabetlerde aranmaktadır. Kutsal mekâna bu *şifa* gücünü veren; azizin adının ve ondan geriye kalanlar (kemik, kafatası, asası, haçı vs.) olduğuna duyulan inançtır. Daha önce iyileşenlere dair anlatılanlar da insanların yollarının kutsal mekânda kesişmesini sağlamaktadır. Bu ziyaretlerde uygulanan ritüellerden bazıları; azizin kemiklerinden medet ummak, kafatasına doldurulan suyla ya da mabedin toprağıyla yıkanmak, belli günlerde yapılan ziyaretler, mabetteki oyuktan geçmek, taşları duvara yapıştırmaktır. Bu uygulamaların kökeni, atalar kültürüne kadar dayandırılabilir. Ritüellerin sürekliliğinin sebepleri arasında ise insanları bir araya getiren ortak duygunun yaşanan “çaresizlik” ve “umuda” duyulan ihtiyaç olmasıdır.

Kutsal mekânların işlevselliği başlığı altında, şifanın izinde ve inanç bağlamında oluşan turizm değerlendirilmiştir. Yöre, “destinasyon imaj”larının güçlü olması sebebiyle turistik bölge olarak ilgi görmektedir. Bunun sebeplerinden biri; son dönemlerde burada çekilen diziler ve reklam filmleridir. Bölge, tarihi mekân gezilerinin yanı sıra inanç turizminin de merkezidir. Süryaniler açısından yapılan ziyaretler, inancın bir gereği olduğu gibi geçmişe yolculuğu, kimliğini koruyabilmenin bir aracı veya dileklerinin kabulünün de simgesi olabilmektedir. Ancak bölgedeki yapıların tarihi önemi, yöreyi inanç farkı gözetmeden kutsal mekânları ziyaret etmek isteyenlerin de uğrak noktalarından biri hâline getirmektedir. “İnanç turizmi” terimi, bu ziyaretleri tam olarak karşılamasa da genel kabule uyularak kullanılmıştır. Son dönemlerde, Süryanilerin varlığının, turist sayısında artışa sebep olduğu bilinmektedir. Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilere oryantalizmin de etkisiyle *biblo* gibi davranılarak ötekileştirme yapılmaktadır.

Gündelik hayata dair olan tarih, belleklerde saklıdır. Anlatılarak paylaşırsa efsane, kayda geçirilirse belge niteliği taşır. Bu çalışma ise efsanelerin kayda geçirildiği bir belge niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Adday Şer, (2002). *Siirt Vakayinamesi*. Kabadayı, C. (Çev.). İstanbul: Yaba.
- Adivar, A. A. (2012). *Tarih Boyunca İlim ve Din, I-II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Ağırakça, A. (2010). İslam Tarihi Boyunca Mardin’de Birlikte Yaşamının Dini ve Sosyal Boyutları. *Türkiye’de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği Sempozyumu*, (s. 35-43). (2-3.10.2009). Mardin: Mardin Valiliği.
- Akdemir, S.(2009). *İstanbul Mozağında Süryaniler*, İstanbul: Promat Basım.
- Akgüç, D. ve Koç, Ü. (2007). Kilisenin Kutsal Sırları II, Murun. İdem Dergisi, İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği Haber ve Kültür Dergisi. (<http://www.suryanikadim.org/reyono/default.aspx?s=14&b=12>) Erişim Tarihi: 8/06/2015.
- Akyüz, G. (1998a). Mardin İlinin Merkezinde ve Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi, İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Akyüz, G. (1998b). Nusaybin’deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu M.S. 325. İstanbul: Resim.
- Akyüz, G. (1999). Diyarbakır’daki Meryem Ana Kilisesi’nin Tarihçesi M.S. 3. Yüzyıl. İstanbul: Resim.
- Akyüz, G. (2005). Tüm Yönleriyle Süryaniler. İstanbul: Anadolu Ofset.
- Akyüz, G. (2005). Mort (Azize) Şmuni Kilisesi’nin Tarihçesi (M.S. 6.YY), İnancın Simgesi Mort Şmuni ve Oğulları. Mardin: Mega Basım.
- Akyüz, G. (2007). Aziz Mor Nikelavos/Mor Zoğe Muro Kentinin Episkoposu Mor Zoğe Olarak da Bilinen Aziz Mor Nikelavos’un Yaşam Öyküsü. Akyüz, İ (Çev.). Kurkmo Mardin Süryani Ortodoks Metropolitliği Dini, Kültürel ve Haber Dergisi. Yıl: 3, Sayı: 6, S:51-55.

Akyüz, G. (2007). Aziz Mor Nikelavos/Mor Zoğe Muro Kentinin Episkoposu Mor Zoğe Olarak da Bilinen Aziz Mor Nikelavos'un Yaşam Öyküsü. Akyüz, İ (Çev.). Kurkmo Mardin Süryani Ortodoks Metropolitliği Dini, Kültürel ve Haber Dergisi. Yıl: 3, Sayı: 7-8, S: 11-15.

Akyüz, G. (2009). Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi Tarihçesi. İstanbul: Anadolu Ofset.

Akyüz, G. (2010). Aziz Mor Malke'nin Yaşamı ve Manastırının Tarihçesi (MS 4. Y.Y.). İstanbul: Anadolu.

Akyüz, G. (2012). Kilise Ataları Tarafından 'Kutsal Ruhun Kavalı' Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efremler'in Şiirleri. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı.

Alioğlu, E.F. (1990). Bir Şehir: Mardin, Belgeler, Efsaneler. Defter Dergisi, Aralık-Mart, 15. 73-87. İstanbul: Metis.

Alioğlu, E.F. (1996). Mardin: Söylenceler ve Tarih. Arkitekt, Mart, 435, 31-45. İstanbul.

http://mardinkultur.org/index.php?option=com_content&task=view&id=34&Itemid=56.

<http://www.mardin.gov.tr/turkce/tarihi/tarihcetarihitealdigisimler.asp>

<http://www.marev.org.tr/detay.asp?ContentCategoryID=20&ContentID=1580>

<http://www.mardin47.itgo.com/6.htm>

<http://www.mardin47.itgo.com/6.htm>http://www.mardinliyim.com/halk_hikayeleri.doc

http://www.yediuyurlar.com/eshab_%C4%B1_kehf.asp Erişim tarihi: 20/06/2015.

- Alptekin, A. B. (2012). Efsane ve Motifleri Üzerine. Ankara: Akçağ.
- Altınışik, K. (2012). 5500 Yılın Tanıkları Süryaniler. İstanbul: Matsis.
- Aras, A. (2012). Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar (s. 143-151). Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu, (20-22 Eylül 2012). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği.
- Assmann, J. (2001). Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik. Tekin. A. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Assman, J. (1997). Kültürel Bellek. İstanbul: Ayrıntı.
- Atiya, A. (2005). Doğu Hristiyanlığı Tarihi. Hiçyılmaz N. (Çev.). İstanbul: Doz.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Özel, O., Ünsal, S., (2001). Mardin: Aşiret-Cemaat-Devlet. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Aydın, G. (1984). Deyr'ulzafaran: Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi Eski Patrikhane Merkezi. Hollanda: Bar-Hebraeus Verlag.
- Bachelard, G. (1996). Mekânın Poetikâsı. İstanbul: Kesit.
- Bağlı, M. (2010). Mekân ve Medeniyet İlişkisi Bağlamında birlikte Yaşama Alanları. (s.155-163). Türkiye'de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği Sempozyumu, (2-3.10.2009). Mardin: Mardin Valiliği.
- Barsavm, P. İ. E. I (2005). Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi. İstanbul: Resim Ofset.
- Batuk, C. (2006). Mitoloji ve Tarihsellik, Hristiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü. İstanbul: İz.
- Batuk, C.; Kuşçu, E. (2013). Rudolf Bultmann: Mitoloji ve Hermenötik Sorunu. İstanbul: Eski Yeni.
- Baumann, G. (2006). Çokkültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, Ankara: Dost.

- Bebis, G. (yy). The Saints of the Orthodox Church.
<http://www.goarch.org/resources/saints>
- Bilge, E. (2001). İnançları Uğruna Şehit Edilen Azize Barbara ve Yulhana. İstanbul: Gerçeğe Doğru Dergisi.
- Bilge, Y. (1991). Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler. İstanbul: Delta Grafik.
- Bilge, Y. (1996). Süryaniler, Anadolu'nun Solan Rengi, İstanbul: Yeryüzü.
- Bilge, Y. (2001). Geçmişten Günümüze Süryaniler. İstanbul: Zvi-Geyin.
- Bilge, Y. (2006). Geçmişten Günümüze Deyrulzafaran Manastırı. İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları.
- Bilge, Y. (2008). Tarih ve Yaşam Deyrulzafaran Manastırı. İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları.
- Bilge, Y. (2011). 1600 Yıllık Gelenek: Mor Gabriel Manastırı. İstanbul: Gerçeğe Doğru Kitapları.
- Bilgin, N. (2013). Tarih ve Kolektif Bellek. İstanbul: Bağlam.
- Bingöl, Z. (2007). Gelenekten Evrensel Anadolu'da İnanç Turizm, Meryem Ana Patrikhanesi. Ankara: Detay.
- Boratav, P. N. (2012). Türk Mitolojisi, Oğuzların-Anadolu-Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi. Ankara: Bilgesu.
- Bratton, F. G. (2000). Yakın Doğu Efsaneleri, Sümer-Akad, Mısır, Ugarit-Kenan, Hitit Efsaneleri. Muallimoğlu N. (Çev.). İstanbul: Avcıol Basım.
- Brock, S. (2007). Ortodoğu Edebiyatları Arasında Süryani Edebiyatının Yeri. Kurkmo Mardin Süryani Ortodoks Metropolitliği Dini, Kültürel ve Haber Dergisi. 6. 34-48.
- Brock, S.; Taylor, D. (2006). Saklı İnci, Antik Arami Mirası I. İtalya: Trans World Film.

- Brock, S.; Taylor, D. (2006). Saklı İnci, Antik Arami Mirasının Varisleri II. İtalya: Trans World Film.
- Brock, S.; Taylor, D. (2006). Saklı İnci, Üçüncü Bin Yılın Başında; Süryani Ortodoks Kilisesi Tanıklığı III. İtalya: Trans World Film.
- Bruhl, L. L. (2006). İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler Adanır, O. (Çev.). İstanbul: Doğubatu.
- Bulaç, A. (2010). Bir Arada Yaşama Tecrübesi Mardin Modeli. Türkiye’de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği Sempozyumu.(2-3.10.2009). 139-153. Mardin: Mardin Valiliği.
- Bulduk, A. F. (Abdulgani Efendi) (1999). Mardin Tarihi. Burhan Z. (yay.). Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Bultmann, R. (2013). Mitoloji ve Hermenotik Sorunu. Batuk, C., Kuşçu, E. (Çev.). Ankara: Eski Yeni.
- Bultmann, R. (2013). Yeni Ahit’in Mesajındaki Unsurlar ve Onların Yeniden Yorumlanması Problemi (1941). Batuk, C. (Çev.). Rudolf Bultmann: Mitoloji ve Hermenotik Sorunu. İstanbul: Eski Yeni.
- Burke, P. (2008). Kültür Tarihi. Tuncay, M. (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cassirer, E. (2005). Sembolik Formlar Felsefesi II, Mitik Düşünme. Ankara: Hece.
- Connerton, P. (1999). Toplumlar Nasıl Anımsar. İstanbul: Ayrıntı.
- Courtois, S. (2011). Süryaniler. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Csakı, E. (2012). Geleneklerimizde Ortak ve İyi Yönleri ile Hızır ve Benzerleri. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Balkan Özel Sayısı, I, 113-118.
- Çakı, F.; Yılmaz, Ş. (2005). Kimlik Tartışmaları ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması. Taşğın, Ahmet; Tanrıverdi Eyüp; Seyfeli, Canan (Ed.). Süryaniler ve Süryanilik III, (s. 174-206). İstanbul: Orient.

- Çelik, M. (2007). Edessa'dan Urfa'ya. Ankara: Remark.
- Çelik, M. (1987). Süryani Kilisesi Tarihi I. İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- Çelik, M.; Yaşar, Ş. (2007). Dini Menkıbelerle Kutsanan ve Tahkim Edilen Şehir. Edessa'dan Urfa'ya, (s.1-49). Ankara: Desen Ofset.
- Çelik, M.; Yıldırım, R.; Gündüz, Ş.; Yaşar, Ş. (2007). Şehrin Dini Yapısı.. Çelik, M. (Ed.). Edessa'dan Urfa'ya. (s. 333-485). Ankara: Desen Ofset.
- Çelik, T., Aksoy, S. (2013). Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı. Ankara: Nika.
- Çetin, İ. (2007). Çokkültürlülük, Etnisite ve Dil: Midyat Araştırması Örneği. Makalelerle Mardin, Eğitim-Kültür-Edebiyat III, İstanbul: İmak Ofset Basım.
- Çığ, M. İ. (2000). Gılgameş. İstanbul: Kaynak.
- Çığ, M. İ. (2013). Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni. İstanbul: Kaynak.
- Çıvgın, İ.; Yardımcı, R. (2007). Sosyolojiye Giriş. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çıvgın, İ., Yardımcı, R. (2010). İlkçağ Tarihi. Ankara: Maya Akademi.
- Çobanoğlu, Ö. (2011). Türk Destan Geleneği: Epik Destan Geleneği. Ankara: Akçağ.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Türk Halk Kültüründe: Memoratlar ve Halk İnançları. Ankara: Akçağ.
- Dalyan, M. G. (2011). XIX. Yüzyıl Nasturilerinde Hastalık, Büyü ve Batıl İnançlar. History Studies, V:3/2, 89-100.
- De Villard, U., M., (2012). Mezopotamya Mimarisinde Kutsal Mekânlar: Dini-Doğu Kurmları İncelemesi. Özfuruncu, A. (Çev.). İstanbul: Yaba.
- Delehaye, H.. (1906). Les Légendes Hagiographiques. 2nd Edition. Bruxelles: Bureaux de la Société des Bollandistes. Çıvgın, İ. (Çev.).
- Demir, Ş. (2003). Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik. İstanbul: Beyan.
- Demir, M. Z. (2013). Turabdin'de Bir Süryani Mihallemi Köyü Habsus. No:198, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No:16231, İstanbul: GDK.

- Demir, Z. (2001). Süryani Kilisesi ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi. İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Dikmen, M. (2012). Peygamberler Tarihi. İstanbul: Cihan.
- Dolabani, H. (1929). Azizlerin Şefaati, Ureşlem (Kudüs). Akyüz, G. (Çev.1999). İstanbul: Resim Matbaacılık.
- Dolapönü, H. (1964). Yıl Öğütleri. İstanbul: Sıralar Matbaası.
- Dolabani, H. (2000). Susamışlığı Gideren Suruçlu Mor Yakup'un Yaşam Öyküsü (M.S. 451-521). Akyüz, G. (Çev.). İstanbul: Anadolu Ofset.
- Dolabani, H. (2006), Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmiş. Akyüz, G. (Çev.). Mardin İhtisas Kütüphanesi Yayın No:11, Özcoşar, İbrahim; Güneş, H.Haşimi, (Ed.). İstanbul: İmak Ofset.
- Dolabani, H. (1959). Mor Gabriel Manastırının Tarihi. Mardin: Hikmet Matbaası.
- Dole, C. (2015). Seküler Yaşam ve Şifacılık: Modern Türkiye'de Kayıp ve Adanmışlık. İstanbul: Metis.
- Dolebeni, H. (1972). Tarihte Mardin. İstanbul: Resim Ofset.
- Doru, N. (2007). Doğu'dan Batı'ya Köprü Süryaniler, Felsefe ve Çeviri Geleneği. Ankara: Dipnot.
- Durak, N. (2015). Süryanilerde Dini Anlatılar. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:15, Yıl:15, Sayı:1, 251-275.
- Eflakî, A. (2012). Ariflerin Menkıbeleri. İstanbul: Kabalcı.
- Efrem, İ. Y. (2007). Mezoptamya'nın Bilim Öncüleri, Süryani Tercüman ve Filozofları. Arsalan, M. (Çev.). İstanbul: Doz.
- Eker Öğüt G. (2014). İnsan Kültür Mizah. 2.Baskı, Ankara: Grafiker.
- Eker Öğüt, G. (2014). Milli Kimliğin İnşasında Sözün Gücü: 1. Dünya Savaşı'nda Propaganda Aracı Olarak Kültür ve Propagandistleri. Uluslararası I. Dünya Savaşı'nın 100. Yılı Sempozyumu. Bitlis.

- Eliade, M. (1991). Kutsal ve Dindışı. Kılıçbay, M.A. (Çev.). Ankara: Gece
- Eliade, M. (1993). Mitlerin Özellikleri. Rifat, S. (Çev.). İstanbul: Simavi.
- Eliade, M. (2009). Dinler Tarihine Giriş. İstanbul: Kabalcı.
- Eliade, M. (2012). Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Gotoma Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna, III. İstanbul: Kabalcı.
- Erhat, A. (1993), Mitoloji Sözlüğü, İstanbul.
- Ergun, P. (2012). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara: AKM.
- Ergün, İ. (2013). Enhil (Yemişli) Köyü ve Kiliseleri. Konutgan, N.(Çev.). İstanbul: Anadolu.
- Eriksen, T. H. (2009). Küçük Yerler Büyük Meseleler: Sosyal ve Kültürel Antropoloji. Koca, A.E. (Çev.). Ankara: Birleşik Kitabevi,
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1935). Anadolu-Suriye-Hicaz. (1671-1672). 9. Cilt. İstanbul: Devlet Matbaası. (Erişim tarihi: 10/12/2014).
- <http://www.archive.org/stream/evliyaalebiseyah09evli#page/190/mode/2up/search/mardin>
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1935). 4. Cilt. İstanbul: Devlet Matbaası (Erişim tarihi: 10/12/2014).
- Fiske, J. (2013). Mitler ve Mitleri Yapanlar, Eski Masal ve Batıl İnançların Karşılaştırmalı Mitoloji Tarafından İncelenmesi. Duran, Ş. (Çev.). İzmir: İlyaz-İzmir.
- Foucault, M. (2002). Kliniğin Doğuşu, Tıbbi Algının Arkeolojisi. Ankara: Epos.
- Geertz, C. (1966). Religion as a Cultural System. In: The Interpretation of Cultures: Selected Essays. pp.87-125. Fontana Press, 1993.
- Gezgin, D. (2010). Bitki Mitosları. İstanbul: Sel.
- Gezgin, İ. (2014). Sanatın Mitolojisi. İstanbul: Sel.
- Gezgin, D. (2014). Hayvan Mitosları. İstanbul: Sel.

- Gregory Abû'l-Farac(Bar Hebraeus). (1999). Abû'l-Farac Tarihi I. Budge, Ernest A. Wallis (Çev. Süryanice'den-İngilizce). Doğrul, Ö. (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gregory Abû'l-Farac(Bar Hebraeus). (1999). Abû'l-Farac Tarihi II. Budge, Ernest A. Wallis (Çev. Süryaniceden-İngilizce). Doğrul, Ö. (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Görkem, İ. (2006). Elazığ Efsaneleri. İstanbul: Manas.
- Göyünç, N. (1991). XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Güler, A. (1998). Mardin Folkloru (Gelenek-Görenek). İstanbul: Marev.
- Gündüz, Ş. (1998). Mitoloji İle İnanç Arasında, Ortadoğu Dinsel Gelenekleri Üzerine Yazılar. Samsun: Etüt.
- Günel, A. (1970). Türk Süryanileri Tarihi. Diyarbakır.
- Gürhan, V. (2010). 18. Yüzyılda Mardin'de Müslim-Gayr-i Müslim İlişkilerine Örnekler. (s:87-99). Türkiye'de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği Sempozyumu. (2-3.10.2009). Mardin: Mardin Valiliği.
- Jung, C. G. (2005). Dört Arketip. İstanbul: Metis.
- Haviland, W. A; Prins, Herald E. L; Walrath, Dana; McBride, Bunny (2008). Kültürel Antropoloji. Sarıoğlu, İ. Erguvan, D. (Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Hayes, E.R. (2005). Doğu-Batı Asur/Süryanilerin Kurduğu Urfa Akademisi. Güneç, Y. (Çev.). İstanbul: Yaba.
- Hristiyanlık Tarihi (2004). Sel, S. Kınran, L. (Çev.). İstanbul: Us.
- Hollerweger, H. (1999). Canlı Kültür Mirası: Turabdın. Gülçur, S. (Çev.). Linz: Herstellung.
- İnan, A. (1976). Eski Türk Dini Tarihi. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- İncil

- İncidiş, B. (y.y.). Mardin Eski Kale (Kal-ıt Mara) Mor Cercis Kilisesi. (y.y.).
- İris, M. (2003). Bütün Yönleriyle Süryaniler. İstanbul: Ekol.
- Kaçar, T. (2008). Eskiçağda Tapınak Tıbbı, Bir Tedavi Yöntemi Olarak Aelius Aristides'in Rüyalari. Toplum-Tarih Dergisi.
- Kalyoncu, H. (2011). Kur'an'da Hz. İsa ve Meryem. İstanbul: Boğaziçi.
- Karpat, K. H. (2011). Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji. İstanbul: Timaş.
- Kılıç, F., Bülbül, T., (2011). Demir Baba Velayetnamesi: İnceleme-Tenkütli Metin. Ankara: Grafiker.
- Kılıç, M. E. (1998). "Ebu'l Hükema" Hikmetin Atası Hermetik Felsefenin İslam Düşünce Tarihinden Görünümü. Divan Dergisi, Yıl:3, S:5. 1-32.
- Koch, G. (2007). Erken Hristiyan Sanatı. Aydın, A. (Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Koluman, A. (2001). Ortadoğu'da Süryanilik, Dini-Sosyal-Kültürel Hayat. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM).
- Krausmüller, D. (2013). God as Impersonator of Saints in Late Antique Hagiography: The Case of the Life of John Bar Aphthonia. S:7/1. 23-47. Mukkaddime Dergisi.
- Kur'an-ı Kerim
- Kuşçu, E. (2006). Mitoloji ve Varoluş, Rudolf Bultmann'ın Mitolojiden Arındırma Yöntemi Üzerine. Ankara: Elis.
- Lefebvre, H. (2014), Mekânın Üretimi. İstanbul: Sel.
- Malik, G. D. (2012). Süryanilerin Tarihi, İlk Hristiyanlıktan Kadim Doğu Süryani Müjdecî-Havari Kilisesi. İlmen, V. (Çev.). İstanbul: Yaba.
- Malinowski, B. (2000). Büyü, Bilim ve Din. Özkal, S. (Çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Malinowski, B. (1992). Bilimsel Bir Kültür Teorisi. Özkal, S. (Çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Mamytov, A. (2013). Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlik. Ankara: Berikan.

- Mardin Eski Kale (Kal-it Mara) Mor Cercis Kilisesi (2012). Uslu, M.İ. (Çev.). s.1-32. Antalya: Retma Matbaa.
- McCants, W. F. (2012). Kültür Mitleri, Tanrıları Yaratmak Ulusları İcat Etmek. Tabur, M. (Çev.). İstanbul: İthakî.
- Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı (2008). (haz.).Bethil Bokferlag., İstanbul: Anadolu Ofset.
- Morley, D.; Robins, K. (1997), Kimlik Mekânları Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar. İstanbul: Ayrıntı.
- Morris, B. (2004). Din Üzerine Antropolojik İncelemeler: Bir Giriş Metni. Atay, T. (Çev.). Ankara: İmge.
- Noyan, S. (2009). Bilinmeyen Mardin. Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Noyan, S. (2013). Mezopotamya’da (El Cezire) Kültür, Kimlik, Dil ve Politika. Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Ocak, A. Y. (2010). Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıpnâmeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ocak, A. Y. (2010). Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İstanbul: İletişim.
- Ocak, A. Y. (2011). Ortaçağlar Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri (Selçuklu Dönemi). İstanbul: Kitap.
- Ocak, A. Y. (2011). Sarı Saltık, Popüler İslam’ın Balkanlar’daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ocak, A. Y. (2012). İslam- Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü. İstanbul: Kabalcı.
- Olgunlu, A.(2013). Ana Tanrıçadan Mevlana’ya. İstanbul: Öteki Adam.
- Omay, S; Dinç, F. (2010). Mardin Tasavvuf Geleneğinin Birlikte Yaşama Kültürüne Katkıları: İslam Tarihi Boyunca Mardin’de Birlikte Yaşamının Dini ve Sosyal

Boyutları. (s. 75-85). Türkiye’de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği Sempozyumu. (2-3.10.2009). Mardin.

Ögel, B. (1993). Türk Mitolojisi I. 2.b. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Önder, M. (1972). Şehirden Şehire (Efsaneler, Destanlar, Hikâyeler I). İstanbul: YKY.

Önder, M. (1966). Anadolu Efsaneleri. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Örnek, S. V. (1973). Budunbilim Terimleri Sözlüğü. s.25. Ankara.

Özcoşar, İ. (2010). Etnik ve Dinsel Sınırlar Bağlamında Mardin. (s. 87-99), Türkiye’de Birlikte Yaşama Kültürü ve Mardin Örneği Sempozyumu. (2-3.10.2009). Mardin.

Özcoşar, İ. (2009). Merkezileşme Sürecinde Bir Taşra Kenti: Mardin (1800-1900). Mardin: Mardin Üniversitesi Yayınları.

Özcoşar, İ. (2005). Süryani Kiliselerinde Eğitim. Ahmet Taşgın (Ed.), Süryaniler ve Süryanilik II. (s.183-209). İstanbul: Orient.

Özdoğan, R. (2006). Amasya’da Adak Yerleri İle İlgili Halk Anlatmaları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.

Öztemiz, M. (2012). Süryaniler. İstanbul: İdea-Ayrıntı.

Öztürk, S. (2012). Mekân ve İktidar, Filmlerle İletişim Mekânlarının Alt Politikası. Ankara: Phoenix.

Parry, O. H. (1901). Some Customs of The Eastern Syrians. Quarterly Report Of Assyrian Mission, No. XLIV. Published For The Assyrian Mission London, s.428-433.

Parry, O. H. (1895). Six Months in an Assyrian Monastery., London: Gorgias Pres.

Polat, K. (2008). Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler. Ankara: Salkımsöğüt.

Price, S.R.F. (2004). Ritüel ve İktidar, Küçük Asya’da Roma İmparatorluk Kültü. İstanbul: İmge.

- Rabo, G. (2013). Batı Diasporasında Süryaniler ve Süryani Kilisesi. S:7/1. s:101-121. Mukkaddime Dergisi.
- Richomme, A., (y.y.). Meryem Ananın Güzel Hayatı. (y.y.)
- Sakaoğlu, S. (1980). Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sancak, N. (2008). Mardin Efsaneleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Sarı, E. (2008). Kültür Kimlik ve Politika: Mardin’de Kültürlerarasılık. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarmış, İ. (2011). Rivayet Kültürü ve Yanlış Din Anlayışı. İstanbul: Düşün.
- Sarmış, İ. (2012). Hz. İsa ve Mesih İnancı. İstanbul: Düşün.
- Selvi, D. (2012). İslami Kaynaklarda Velâyet ve Kerâmet. İstanbul: Hoşgörü.
- Seyidoğlu, B. (1992). Mitoloji Üzerine Araştırmalar- Metinler ve Tahliller. Erzurum: Atatürk Ü. Fen Edebiyat Fak.
- Su, S. (2011). Hurafeler ve Mitler, Halk İslâmında Senkretizm. İstanbul:İletişim.
- Soyukaya, N., Özgür, M., Kaya, F., Han, Z., Savaş, B., Alpay, E. (2013). Mardin Kültür Envateri. Mardin: Mardin Valiliği.
- Strauss, C. L. (2013). Mit ve Anlam. Demir, G.Y. (Çev.). İstanbul: İthaki.
- Strauss, C.L. (2010). Irk, Tarih ve Kültür. İstanbul: Metis.
- Şehit ve Azizlerin Yaşam Öyküleri. Mutlu Mor Evgin’in Yaşam Öyküsü. Özmen, S. (Çev.). /Akta Martirum@ sanctarum syriac/ c. III. S. 376-482. Paris 1892.
- Şehit Mor Gevargis ve Aziz Mor Şalito’nun Yaşam Öyküleri. (2002). Aykurt, H. (Çev.). İstanbul: Anadolu Ofset.

- Şer, A. (2002). Siirt Vakayinamesi: Doğu Süryani Nasturi Kilisesi Tarihi. Kabadayı, C. (Çev.). İstanbul: Yaba.
- Şimşek, M. (2004). Hıristiyanlık Tarihi. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Urry, J. (1999). Mekânları Tüketmek. Ögdül, R. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Tahincioğlu, Y. (2011). Tarihleri, Kültürleri ve İnançlarıyla 5500 Yıldır Bu Topraklarda Yaşayan Süryaniler. İstanbul: Butik.
- Tanoğlu, İ.; Tanoğlu, S. (2006). Eserleriyle Mor Efrem. Ergün, İ. (Çev.). İstanbul: Anadolu Ofset.
- Tanoğlu, İ. (2007). Mor Efrem'in Hayatından Önemli Notlar. Begtaş, Y. (Çev.). İstanbul: Anadolu Ofset.
- Taşgın, A.; Tanrıverdi E.; Seyfeli, C. (2005). Süryanilerin Dili. Ahmet Taşgın (Ed.), Süryaniler ve Süryanilik II. (s.1-13). İstanbul: Orient.
- Taşgın, A. (2005). Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi'nde Yenileşme Çabaları: Deyr'ul-Zafaran Manastırında Patrik Matbaası. Ahmet Taşgın (Ed.), Süryaniler ve Süryanilik IV. (s.1-27). İstanbul: Orient.
- Taylor, K.N. (2008). İncil'den Resimli Öyküler. Uysal, M. (Çev.). İstanbul: GDK.
- Tiefenbach, H. (2012). Anadolu'nun Azizleri. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
- Tural, M. (2011). Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Türk, H. (2010). Hatay'da Müslüman- Hristiyan Etkileşimi: St. Georges ya da Hızır Kültü. Milli Folklor, 85, 138-148.
- Uludağ, S. (2008). Tasavvur Kültüründe Keşif ve Kerâmet. İstanbul: Sufi Kitap.
- Wyschogrod, E. (2002). Azizler ve Postmodernizm. İstanbul: İnsan.
- Woodhead, L. (2006). Hristiyanlık. Kültür Kitaplığı 52. Ankara: Dost.

Yazıcı, N. (2007). Osmanlı Öncesinde Anadolu'da Müslüman Türklerde Hoşgörü ve Birarada Yaşama Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme Denemesi. Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet'e Katkıları Sempozyumu. No:20 31 Mayıs-1Haziran, Isparta: İlahiyat Fakültesi.

Yousıf, Ephrem-İsa (2009). Süryani Vakanüvisler. Aslan, M. (Çev.). İstanbul: Doz.

Zengin, B. (1999). Mardin Tarihi. Ankara: Afşaroğlu.

KAYNAK KİŞİLER

Aday, Suat (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1950 olan ev hanımı ile 22 Şubat 2013 tarihinde ve sonrasında Mardin'de yapılan görüşmelerin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aday İnci (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1980 olan ev hanımı üniversite mezunu ile 22 Şubat 2013 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aday Hikmet (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1948 olan ev hanımı ile 22 Şubat 2013 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Alıçoğlu, Arda (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1986 olan öğrenci ile 12 Temmuz 2013 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aksi Hacire (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1962 olan ev hanımı ile 20 Temmuz 2013 tarihinde Mardin Mor Mihayel Manastırında yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aksi Hasan (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1990 olan öğrenci ile 20 Temmuz 2013 tarihinde Mardin'de Mor Mihayel Manastırında yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Akyol, Melek (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1955 olan kuyumcu, şemmas

ile 16 Temmuz 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Akyüz, Gabriel (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1959 olan Kırklar Kilisesi papazı ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Akyüz, Saro (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1985 olan öğrenci ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Akyüz, Şmuni (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1962 olan ev hanımı ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Akyüz, Mihayel (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1982 olan kuyumcu ile 01 Ocak 2014 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Akyüz, Emanuel (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1990 olan öğrenci ile 01 Ocak 2014 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aktaş, Şükrü (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1974 olan şemmas ile 4 Şubat 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Allaf, Linda (2013). Doğum Yeri Mardin ve Amerika’da kuyumcu ile 20 Ağustos 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Allaf Paul (2013). Doğum Yeri Mardin ve Amerika’da kuyumcu ile 20 Ağustos 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Avuka, Adnan (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1950 olan gazeteci ve fotoğrafçı ile 20 Temmuz 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları.

Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aydın, Vahit (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1950 olan emekli ile 31 Temmuz 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aydın, Maria (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1964 olan ev hanımı ile 31 Temmuz 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Aydın, Can (2013). Doğum Yeri İstanbul ve Doğum Yılı 1988 olan öğrenci ile 31 Ağustos 2014 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Azun, Hacı Şerif (2013). Doğum Yeri Sultan Şehmus ve Doğum Yılı 1950 olan çiftçi, ile 16 Aralık 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Başçı, Makbule (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1954 olan ev hanımı ile 20 Haziran 2013 tarihinde Mardin’de Surp Kevork Kilisesi’nde yapılan görüşmenin notları. Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Başçı, Rıfat (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1943 olan emekli ile 20 Haziran 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Başçı, Yüksel (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1974 olan serbest meslek ile 20 Haziran 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Boz, Salih (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1980 olan çiftçi ile 20 Şubat 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çakmak, Şabo (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1941 olan emekli ile 3 Temmuz 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çatı, Muş (2013). Doğum Yeri Erkah Köyü ve Doğum Yılı 1951 olan çiftçi ile 16 Mart 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çatı, Meryem (2013). Doğum Yeri Erkah Köyü ve Doğum Yılı 1999 olan öğrenci ile 10 Şubat 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çatı, Merin (2013). Doğum Yeri Erkah Köyü ve Doğum Yılı 2002 olan öğrenci ile 10 Şubat 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çelik, Aziz (2013). Doğum Yeri Erkah Köyü ve Doğum Yılı 1954 olan rahip ile 10 Şubat 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çelik, Elyo (2013). Doğum Yeri Erkah Köyü ve Doğum Yılı 1954 olan Mor Teodorus Kilisesi rahibi ile 10 Şubat 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çelik, İsa (2013). Doğum Yeri Erkah Köyü ve Doğum Yılı 1954 olan rahip ile 15 Şubat 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çetin Yusuf (2012). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1954 olan İstanbul, Ankara, İzmir Metropoliti 20 Eylül 2012 tarihinde İstanbul’da yapılan görüşmenin notları. Derlemenin kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Çilli, Narsa (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1925 olan basmacı ile 16 Aralık 2014 tarihinde ve sonrasında Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

De-Basso, İskender (2013). Doğum Yeri Narlı Köyü ve Doğum Yılı 1949 olan sosyonom 12 Mart 2014 tarihinde Midyat’ta yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Dönmez Türkan (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1950 olan ev hanımı ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Ergün İshak (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1971 olan papaz ile 23 Aralık 2014 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Ezilmez, Metin (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1964 olan kuyumcu ile 20 Şubat 2013 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Gündüz, Edibe (2014). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1945 olan emekli Amsterdam'da yaşayan 31 Ağustos 2014 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Gündüz, Hanna (2014). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1945 olan emekli Amsterdam'da yaşayan 31 Ağustos 2014 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Gürkan, Ayhan (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1973 olan Malfono, kilise eğitmeni ile 23 Aralık 2014 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Görülmez, George (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1984 olan esnaf ile 16 Şubat 2013 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Görülmez, Zekiye (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1963 olan ev hanımı ile 16 Şubat 2013 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Hac Taha Sabah (2013). Doğum Yeri Suriye ve Doğum Yılı 1973 olan ev hanımı ile 12 Temmuz 2013 tarihinde Mardin'de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Hac Taha Sihem (2013). Doğum Yeri Suriye ve Doğum Yılı 1983 olan ev hanımı ile 12 Temmuz 2013 tarihinde Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Kırılmaz, Deniz (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1986 olan emekli öğretmen ile 22 Şubat 2013 tarihinde ve sonrasında Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Kırılmaz, George (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1986 olan öğrenci ile 22 Şubat 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Özberk Sibel (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1988 olan memur ile 31 Ağustos 2014 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Paslanmaz, Sercan (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1993 olan tercüman ile 5 Ağustos 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Sağlamoğlu Adnan (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1950 olan kuyumcu ile 31 Ağustos 2014 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Sağlamoğlu Ayten (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1940 olan ev hanımı ile 25 Ağustos 2014 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Uçan, Edibe (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1959 olan İsveç’te yaşayan emekli ev hanımı ile 10 Ağustos 2013 tarihinde Mardin’de ve 31 Ağustosta Midyat’ta yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Uğurgel, Ohannes (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1991 olan kuyumcu ile 25 Haziran 2013 tarihinde ve sonrasında Mardin’de yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Tekin, Melek (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1940 olan emekli ile 3 Ağustos 2013 tarihinde Dereiçi Köyünde yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Türker, Amanuel (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1964 olan berber ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Türker, Barbara (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1997 olan öğrenci ile 20 Aralık 2013 tarihinde ve sonrasında Mardin’de ve Midyat’ta yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Türker, Lilya (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1997 olan kuyumcu ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Türker, Sibel (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1997 olan ev hanımı ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Türker Yıldız (2013). Doğum Yeri Midyat ve Doğum Yılı 1969 olan ev hanımı ile 20 Aralık 2013 tarihinde Mardin yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Yaşlı, İlyas (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1940 olan emekli ile 9 Şubat 2013 tarihinde Mardin Mort Şmuni Manastır’ında yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

Yontu, Suzan (2013). Doğum Yeri Mardin ve Doğum Yılı 1962 olan ev hanımı ile 18 Haziran 2014 tarihinde Mardin Mor Cercis Kilisesi’nde yapılan görüşmenin notları. Derlemenin ses kayıtları H.K.U. arşivindedir.

EK.1.ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 22/06/2015

Tez Başlığı / Konusu: KUTSAL MEKAN BAĞLAMINDA MARDİN SÜRYANİLERİNİN ANLATILARI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: HATİCE KÜBRA UYGUR
Öğrenci No: N11144885
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Türk Halkbilimi
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç.Dr. R. Gülin ÖGÜT EKER

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

Date: 22/06/2015

Thesis Title / Topic: THE NARRATIVES OF MARDIN SYRIACS IN THE CONTEXT OF SACRED PLACE

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: HATİCE KÜBRA UYGUR
Student No: N11144885
Department: Turkish Language and Literature
Program: Turkish Folklore
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

APPROVED

 Assoc.Prof. Dr. Gülin ÖGÜT EKER

EK.2. ORJİNALLIK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLIK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 14/06/2015

Tez Başlığı / Konusu: KUTSAL MEKÂN BAĞLAMINDA MARDİN SÜRYANİLERİNİN ANLATILARI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ⁵⁶⁹ sayfalık kısmına ilişkin, 16./10./2015 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı ^{6.30} tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: HATİCE KÜBRA UYGUR

Öğrenci No: N11144885

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Programı: TÜRK HALKBİLİMİ

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.**DANIŞMAN ONAYI**

UYGUNDUR.

Doç.Dr. R. Gülin ÖGÜT EKER

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Date: 16/06/2015

Thesis Title / Topic: THE NARRATIVES OF MARDIN SYRIACS IN THE CONTEXT OF SACRED PLACE

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 16.11.01.2015 for the total of 569 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 16.30

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: HATİCE KÜBRA UYGUR
Student No: N11144885
Department: Turkish Language and Literature
Program: Turkish Folklore
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Dr. Gülin ÖGÜT EKER